Digitized by Google

B°5. 3. 31.

Digitized by Google

B° 5. 3. 31.

Digitized by Google

Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

ΤΗΣ ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΥ ΤΑΥΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ
ΠΡΟΑΣΤΕΙΩΝ ΑΥΤΗΣ,
ΑΠ' ΑΥΤΩΝ ΠΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΧΡΙ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ
ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΝ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ Δ. ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΣΥΝΔΡΟΜῌ ΦΙΛΟΤΙΜῼ
ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΠΟΣΤΕΛΝΙΚΟΥ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α',

περιέχων τὴν ἐντὸς καὶ πέριξ τειχῶν Κωνσταντινούπολιν.

«Ὄλβιοι οἳ κείνην ἱερὴν πόλιν οἰκήσουσιν,
» ἀκτὴν Θρῃκίην τ' ἔνυγρον παρά τε στόμα Πόντου . . .
» ἔνθ' ἰχθὺς ἔλαφός τε νομὸν βόσκονται ἐς αὐτόν ».
(Χρησμὸς παρ' Ἡσυχίῳ τῷ Μιλησίῳ ἐν Πατρ. ΚΠ.)

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
1890

Digitized by Google

Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

ΤΗΣ ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΥ ΤΑΥΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ
ΠΡΟΑΣΤΕΙΩΝ ΑΥΤΗΣ,
ΑΠ' ΑΥΤΩΝ ΠΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΧΡΙ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ
ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΝ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ Δ. ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΣΥΝΔΡΟΜῌ ΦΙΛΟΤΙΜῼ
ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΠΟΣΤΕΛΝΙΚΟΥ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α',

περιέχων τὴν ἐντὸς καὶ πέριξ τειχῶν Κωνσταντινούπολιν.

«Ὄλβιοι οἱ κείνην ἱερὴν πόλιν οἰκήσουσιν,
» ἀκτὴν Θρηϊκίην τ' ἄνυγρον παρά τε στόμα Πόντου . .
» ἔνθ' ἰχθὺς ἔλαφός τε νομὸν βόσκονται ἐς αὐτὸν ».
(Χρησμὸς παρ' Ἡσυχίῳ τῷ Μιλησίῳ ἐν Πατρ. ΚΠ.)

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
1890

Digitized by Google

Digitized by Google

ΤΩΙ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΩΙ

ΑΡΧΟΝΤΙ ΠΟΣΤΕΛΝΙΚΩΙ

ΚΥΡΙΩΙ ΚΥΡΙΩΙ

ΣΩΤΗΡΙΩΙ ΚΑΛΛΙΑΔΗΙ

Εὐγενέστατε Ἄρχων Ποστέλνικε!

Δέξαι προσφωνουμένην Σοι τὴν Κωνσταντινούπολιν δικαιοσύνης οὐχ ἧττον ἢ φιλίας θεσμοῖς. Σὺ γάρ, αὐτός τε φρονῶν καὶ τοῖς περὶ Σὲ ὑποτιθεὶς, ὡς οὔτε περιφάνεια γένους, οὔτε πλούτου περιουσία, οὔτε πολιτικῆς δυνάμεως ὄγκος εἰσὶ περισπούδαστα, εἰμὴ καθ᾽ὅσον γίνονται μόνον ὄργανα πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, οὐ διαλείπεις θεραπεύων μὲν τὰς Μούσας παντοίως, περιέπων δὲ τοὺς θεράποντας τῶν Μουσῶν, καὶ διὰ τούτου τὴν μόνην ἀγήρω Σεαυτῷ μνηστευόμενος δόξαν, ἥτις ἀναδεικνύει διαρκεστέραν τῶν στηλῶν καὶ τῶν ἀνδριάντων μίαν βίβλου σελίδα. Εἴθε 'να ἔχῃς πολλοὺς ἀείποτε ζηλωτὰς τῆς ἀρετῆς καὶ φιλογενείας Σου! μείζονα ταύτης εὐχὴν 'δὲν δύναμαι 'να εὐχηθῶ ὑπὲρ τῶν λόγων καὶ τῆς παιδείας, δι' ἧς καὶ μόνης εὐημεροῦσι τὰ ἔθνη.

Ἀθήνηθεν, τῇ 27 Μαΐου 1851.

Ὁ τῆς Σῆς φιλίας ὅλως ἐξηρτημένος

Σκαρλατος Δ. Βυζαντιος

Digitized by Google

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΝ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιχειρήσας 'να συντάξω, 'δὲν ἰλιγγίασα πρὸς τὸ τοῦ ἐγχειρήματος μέγεθος. Τοιοῦτός τίς με κατεῖχεν ὑπὲρ αὐτῆς πόθος, ἀλητεύοντα ἐπὶ ξένης! Διὸ καί, ταύτην ἔχων μέλημα, ταύτην ἐνθύμημα, ταύτην νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀναπολῶν, καὶ δυσαπαλλάκτως ἔχων τῆς μνήμης ταύτης, ὥσπερ οἱ δυσέρωτες, πολλάκις περὶ αὐτῆς μετὰ τῶν φίλων ὥρας ὁλοκλήρους διήγαγον λεσχηνεύων, ἐμοὶ γοῦν ἀρεστά, εἴ τι μὴ κἀκείνοις. Φόρον ἄρα τοῦτον ἀποδιδοὺς καὶ θρέπτρα τῇ γεννησαμένῃ καὶ ἐκθρεψάσῃ καὶ παιδευσάσῃ με ταύτῃ βασιλίδι τῶν πόλεων, ἀνέπαυσα συγχρόνως καὶ πόθον ἴδιον, »ταῖς Μούσαις ᾄσας καὶ ἐμαυτῷ«, καθὼς ἐσυνείθιζε 'να λέγῃ ὁ αὐλητὴς Ἰσμηνίας.

Καὶ ἐν τούτοις, ἀπὸ τοῦ μικροῦ λιμενίου Λύγου, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐγνωρίζετο πρὸ τοῦ Βύζαντος ἡ θέσις τῆς θαυμαστῆς ταύτης χερσοννήσου, μέχρι τοῦ Βυζαντίου τοῦ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Σουλεϊμάνου, ἡ διαφορὰ εἶνε τηλικαύτη, καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα τόσον μέγα, ὥστε τῷ ὄντι μόνος ὁ περὶ αὐτῆς ἐνθουσιασμός μου ἠδυνήθη 'νά με ὑποστηρίξῃ μέχρι τοῦ τέρματος τῆς προθέσεώς μου.

Ἐὰν δὲ εἴπω ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνέγνων ἑκατοντάδας τόμων, ὅτι πρὸς ἐξακρίβωσιν ἑνὸς καὶ μόνου ἀμφιβόλου χωρίου, πρὸς ἀνεύρεσιν μιᾶς ἀληθείας, ἠναγκάσθην πολλάκις 'να διεξέλθω καὶ δὶς καὶ τρὶς ὀγκώδη πονήματα συγγραφέων, τῶν ὁποίων καὶ τὰ ὀνόματα ἐλησμόνησεν ἡ φιλολογία, 'δὲν εἶν' ἐπίδειξις, ἀλλ' ἀπόδειξις ὅτι περὶ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐποιήθησαν καὶ ἐγράφησαν τόσα, ὅσα περὶ οὐδεμιᾶς ἴσως ἄλλης.

Ταῦτα δὲ πάντα ἔπρεπεν ἅπαξ 'να συναρμολογηθῶσι, 'να συμβιβασθῶσι χρονολογικῶς τε καὶ τοπογραφικῶς πρὸς ἄλληλα, καὶ 'να τακτοποιηθῶσι. Διότι ἐκ τῆς καθέκαστα τούτων γνώσεως σαφηνίζεται ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἀποτελοῦσα μέρος ἀναπόσπαστον καὶ οὐσιωδέστατον τῆς καθόλου ἐθνικῆς ἡμῶν Ἱστορίας.

Τοῦτο ἦτον δευτέρα αἰτία, ἥτις μὲ παρεκίνησε πρὸς τὸ ἔργον, βλέποντα ἔνθεν μὲν τοὺς πλείστους τῶν ἡμετέρων, ὅσοις λόγων ἐμέλησεν, ὀλιγωροῦντας, οὐκ οἶδ' ἀνθ' ὅτου, τῶν ἰδίων, καὶ τεθηπότας περὶ τὰ ξένα, περιμένοντας δὲ 'να μάθωσι τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἱστορίαν παρὰ τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ

Digitized by Google

παρεπιδήμων, ἀτέχνως ὥσπερ νεοττοὶ ἀπτῆνες πρὸς ἀλλότριον κεχηνότες στόμαα. Ἐν ᾧ, καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς γλώσσης, καὶ διὰ τὴν πατροπαράδοτον κληρονομίαν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, καὶ διὰ τὴν καθημερινὴν αὐτοψίαν τῶν τόπων, ἡμεῖς μᾶλλον καὶ φυσικώτερον ἔπρεπε ῾να ὁδηγῶμεν ἐκείνους. Ἢ τί ἤθελεν εἴπῃ τις δι᾽ ἄνθρωπον, ὅς τις, ἔχων παρ᾽ ἑαυτῷ πάνθ᾽ ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς ἱστουργίαν ὑφάσματος, φέρ᾽ εἰπεῖν, ἀγοράζει, τιμῆς ὑπερόγκου, τὰ ξένα, καὶ ταῦτα εὔφθαρτα καὶ ἐξίτηλα· καὶ ὅταν ἐπιλίπωσιν αὐτῷ ταῦτα, περιπατεῖ γυμνός;

Καὶ ἐν τοσούτῳ, πάντες ζητοῦμεν, καὶ πολλοὶ γνωρίζομεν ἀκριβέστατα καὶ τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν συμβάντων. Τὰ δὲ ἡμέτερα παραλείπομεν εἰς τὰς ἐρεύνας τῶν ξένων, οἵ τινες, μηδὲν ἢ σμικρὸν ἐν αὐτοῖς εὑρίσκοντες τὸ διαφέρον, οἱ πλεῖστοι δὲ καὶ προκατειλημμένοι κατὰ τῆς ἐπικρατούσης δυστυχῶς περὶ αὐτὰ ἀταξίας, ἢ ῾τὰ παρεξηγοῦσιν, ἢ ῾τὰ καταγελῶσιν, ὡς ἐὰν ῾δὲν ἦσαν ἅπαντα τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπίσης, καὶ πολὺ μᾶλλον τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην, ἀξιογέλαστα. Τὸ εἶδος δὲ τοῦτο τῆς ἐπιπολαιότητος καὶ ὑπεροψίας μετεδόθη καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ πολλοὶ νομίζουσιν ἑαυτοὺς Μοντεσκίους καὶ Γίββωνας, ἐὰν, φυλλολογοῦντες ἐπιτροχάδην τὴν Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, ἀντὶ ῾να σπουδάσωσιν, ὡς ἐκεῖνοι, μυκτηρίσωσι μόνον κατὰ μίμησιν ἐκείνων, τὰ τότε πρόσωπα καὶ ἔθιμα· ἐν ᾧ, διὰ φιλοτιμίαν μᾶλλον καὶ φιλομάθειαν, ἔπρεπεν, ἀποστρέφοντες εὐλαβῶς τὰς ὄψεις, ὡς ὁ Σὴμ καὶ Ἰάφεθ, ἀπὸ τῆς γυμνώσεως τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ῾να συγκαλύπτωσι μὲν, περιστέλλοντες εἰς ἐλάχιστον, εἴ τι ἐπιλήψιμον, ἀφοσιούμενοι οὕτω τὸ καθῆκον τῇ Ἱστορίᾳ· ῾να μεγαλύνωσι δὲ, προτείνοντες τοῖς ὀψιγόνοις εἰς μίμησιν, πᾶν ὅ, τι λαμπρὸν καὶ ἐπαινετὸν καὶ γενναῖον, καὶ τὰ τοιαῦτα εἶν᾽ ἀσυγκρίτως πλειότερα παρὰ τἀναντία, καθὼς δύναται πᾶς τις ῾να πληροφορηθῇ, ἀπαθῶς ἀνελίττων καὶ ἀπροκαλύπτως τὴν Βυζαντίδα, καὶ παραβάλλων συγχρόνους συγχρόνοις τοῖς κατὰ τὴν Εὐρώπην, οὐχὶ δὲ προγενεστέροις ἢ μεταγενεστέροις, ὅπερ οὐ δίκαιον.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων. Τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἔχουσιν ἑτεροῖον τὸ διαφέρον, ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, διὰ τὴν πρὸ τεσσάρων αἰώνων ἐπιμιξίαν τῶν δύο ἐθνῶν. Ἰδίως δὲ τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ῾μας εἶνε πάσης σπουδῆς καὶ περιεργείας ἄξια. Ἡ Τουρκία μεταῤῥυθμίζεται, καὶ τὰ πρὸ τῶν 1826 ἤθη αὐτῆς καὶ ἔθη κατήντησαν ἀντικείμενον ἀρχαιολογίας. Καὶ λόγῳ περιεργείας ἄρα, καὶ λόγῳ φιλομαθείας, ἀνάγκη ῾νὰ σπεύσωμεν ἵνα θεωρήσωμεν τὰ ἴχνη τοῦ παλαιοῦ Τουρκισμοῦ, καθὼς μετὰ θυελλώδη βροχὴν τὴν πολύχροον ἶριν, πρὶν ἐξαλειφθῶσιν ὁλοτελῶς ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντός ῾μας.

Ἀλλὰ, καὶ τούτου χωρὶς, μήπως ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς καὶ Γραικορωμαϊκῆς καὶ αὐτῆς δὲ ἀκόμη ῾τῆς Τουρκικῆς ἐποχῆς ἐλαττοῦται, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν συμβάντων, τῶν ἀρχαίων αἰώνων; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Καὶ εἰς αὐτὴν οὐχ ἧττον εὑρίσκει καὶ ὁ ἐποποιὸς καὶ ὁ δραματοποιὸς καὶ ὁ ζωγράφος καὶ ὁ μυθιστοριογράφος ἄφθο-

νον ὕλην. Καὶ ἂν ὁ χιλιοναυς τοῦ Ξέρξου ςόλος ἔχῃ τι μεγαλεῖον, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσε τὴν Αἰσχύλειον μοῦσαν, ἡ ὑπερνεώλκησις ὀγδοήκοντα πλοίων ἱστιοφόρων ἀπὸ τοῦ Διπλοκιονίου εἰς τὸν Κεράτιον, μεγαλουργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ Μεχμὲτ, οὐδόλως μένει ὀπίσω τοῦ θαυμαστοῦ. Καὶ πρὸς τὸν Ἀμομφάρετον δὲ τοῦ Ἡροδότου(*), ὅς τις, φιλονεικῶν πρὸς τοὺς περὶ τὸν Παυσανίαν, προσπαθοῦντας ἵνα πείσωσιν αὐτὸν 'νὰ συμπαρακολουθήσῃ τὸ λοιπὸν στράτευμα μὲ τὸν λόχον 'του, » λαμβάνει πέτρον »ἀμφοτέρῃσι τῇσι χερσὶ, καὶ τιθεὶς πρὸ ποδῶν τῶν Παυσανίεω, ταύτῃ τῇ ψήφῳ ψη»φίζεσθαι ἔφη μὴ φεύγειν τοὺς ξείνους, ξείνους λέγων τοὺς βαρβάρους«, παραβάλλεται φερεγγύως ὁ ἐκ Λοπαδίου πελώριος ἐκεῖνος Χασὰν. ὑπερβαίνων μετὰ τριάκοντα παρακολουθούντων αὐτὸν τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μένων ἐπ' αὐτοῦ μόνος συντριβείσης τῆς κλίμακος, καὶ πίπτων, καὶ εἰς γόνυ ὀκλάζων, καὶ οὐχ ἧττον μαχόμενος, ἄχρις οὗ συνεχώσθη ὑπὸ τῶν λίθων καὶ τῶν βελῶν (ἴδε Φραντζῆ Χρον. Βιβλ. Γ, κεφ. ζ'). Ἓν μόνον ἄρα ἐλλείπει τῆς νεωτέρας Βυζαντινῆς ἱστορίας, γραφὶς καὶ λύρα ποιητικὴ, ζωγραφοῦσα καὶ ἐξυμνοῦσα ἀξίως τοὺς νεωτέρους ἄθλους, καὶ τοῦτο θέλουσιν ἐκπληρώσῃ οἱ Πίνδαροι καὶ Αἰσχύλοι τῆς ἀνεγειρομένης Ἑλληνικῆς γενεᾶς, μελετῶντες οὐκ ἐν παρέργῳ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν Ἱστορίαν.

Εἰς τὸ παμποίκιλον τοῦτο θέατρον καὶ ὁ πολιτευόμενος καὶ ὁ ἰδιοπραγῶν, καὶ ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ ἀρχαιολόγος, καὶ τὸ γῆρας καὶ ἡ νεότης. καὶ αὐτὸ τὸ οἰκουρὸν καὶ ἐράσμιον φῦλον, εὑρίσκουσιν ὠφελείας, διδασκαλίας, διασκεδάσεως ὕλην. Διότι τίποτε 'δὲν εἶνε μικρὸν καὶ λόγου ἀνάξιον εἰς τὴν Ἱστορίαν, ὅπου καὶ τὰ ἐλάχιστα φαινόμενα αἴτια παράγουσιν, ὡς γνωστὸν, ἀποτελέσματα μέγιστα, τῶν δὲ μεγίστων μεταβολῶν προηγοῦνται συνήθως ἢ καὶ 'τὰς συνοδεύουσιν εὐτελέστατα σημεῖα. »Φύεται μὲν γὰρ ἐκ τῶν τυχόντων πολλάκις τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων, ἰᾶσθαι » δὲ ῥᾷστον ἐπὶ παντὸς τὰς πρώτας ἐπιβολὰς καὶ διαλήψεις (**) «.

Πρὸς σπουδὴν ὅμως καὶ μελέτην τῆς Ἱστορίας προσαπαιτεῖται ἡ τῶν τόπων ἀκριβὴς γνῶσις, καὶ χωρὶς ταύτης εἰς μάτην ἤθελέ τις ἐλπίσῃ 'να ἀναγνώσῃ καρποφόρως ἱστορικὴν συγγραφήν. Ἀλλ' ἡ τοπογραφία τῆς παλαιᾶς Κωνσταντινουπόλεως εἶνε πασῶν τῶν ἄλλων πόλεων ἡ δυσχερεςέρα, πρῶτον διότι, καθὼς λέγει περὶ τῆς Π. Ῥώμης Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς (***), »μεμένηκεν οὐδὲν σχεδὸν σῶον ἐν αὐτῇ, οὐδ' » ἂν εὕροις τι ἀθῷον παντάπασιν ἐπηρείας· τῶν μὲν, αὐτομάτων ὑπὸ χρόνου κα» τεῤῥυηκότων, τῶν δὲ χερσὶ τινῶν βεβιασμένων. Συμβέβηκε γὰρ καὶ ταύτῃ, ὅπερ » καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, αὐτὴν ἑαυτῇ ἀντὶ μετάλλων καὶ λατομιῶν εἶναι «. Ὅθεν

(*) Βιβλ. Θ'. § 53. (**) Πολύβ. Βιβλ. Γ'. (***) Τοῦ συγγραφέως τούτου, ἀκμάσαντος ἐπὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ Β', τὴν σωζομένην Σύγκρισιν τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ῥώμης, συνταχθεῖσαν ἐν εἴδει ἐπιστολῆς πρὸς τοῦτον τὸν Αὐτοκράτορα, θέλομεν ἀναφέρει πολλαχοῦ τοῦ πονήματος ἡμῶν. Συνιστῶμεν δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς εἰς τοὺς ἐραστὰς τῶν καλῶν, διὰ τὸ κομψὸν καὶ ἐπίχαρι καὶ τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς φράσεως, καί τοι παρένθυρσον καὶ ἐπιτετηδευμένον, καθὼς ὅλα, κατὰ δυστυχίαν, τὰ γραφόμενα εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

καὶ λέγει ὁ Γύλλιος, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙϚ' αἰῶνος, ὅτι τοιαύτη ἦτο ἐν διαστήματι ἑκατὸν οὐδ' ὅλων ἐτῶν ἡ ὑπὸ τῶν πορθητῶν ἐπενεχθεῖσα ἀλλοίωσις καὶ εἰς τὰ σωζόμενα εἰσέτι ὀλίγιστα παλαιὰ μνημεῖα, ὥστε καὶ αὐτὸς οὗτος, ὅς τις 'τὰ εἶχεν ἤδη θεωρήση προτοῦ, 'δὲν ἠδύνατο πλέον 'νὰ τὰ ἀναγνωρίση· καὶ δεύτερον διότι τὸ μέχρι τοῦδε φιλύποπτον τῆς ἐξουσίας, καὶ τῶν 'Οθωμανῶν ὁ ἰδιόρρυθμος καὶ περικλεισμένος βίος 'δὲν ἐπιτρέπουσιν ὄχι ἀνασκαφὰς συστηματικὰς καὶ καταμετρήσεις, ἀλλ' οὔτε ἁπλῆν θεωρίαν· πολλάκις δὲ, ἐρωτῶν τις μόνον τὸ ὄνομά τινος τζαμίου, κινδυνεύει 'να κακοπάθη.

Πόσα 'δὲν συνετέλεσαν 'να παραμορφώσωσι, κατὰ διαφόρους τρόπους καὶ ἐποχὰς, τὸ πρόσωπον τῆς ὡραίας ταύτης μεγαλοπόλεως! Καὶ ὡς 'να μὴ ἐξήρκει τῶν πυρκαϊῶν ἡ καταστροφὴ, ἥτις ἔκπαλαι 'τὴν ἀνανεόνει, κατὰ τὸν μυθολογούμενον Φοίνικα ἐκ τῆς στάκτης κατὰ τριακονταετίαν, προσέθηκε τὸ μέρος αὐτῆς καὶ ἡ δεισιδαιμονία. Ὅλα τὰ διασωθέντα ἀγάλματα ἢ ἀνδρείκελα κατήντησαν ἐπὶ τῶν τελευταίων Γραικορωμαϊκῶν χρόνων 'να νομίζωνται ϛοιχειώδη τῆς πόλεως φυλακτήρια. κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Γρηγορᾶ, καὶ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης αὐτῶν διατάξεως ἐξήρτητο αὐτῆς ἡ τύχη. Τὰ πλεῖστα τούτων εἶχε ϛοιχειώση (κατὰ τὴν καθιερωμένην λέξιν, τῆς ὁποίας διεσώθη καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἰδέα) ὁ Τυανεὺς Ἀπολλώνιος(*), ὅστις οὔτε ἐπάτησε τὴν Κωνϛαντινούπολιν, ἄλλα ὁ Σώπατρος, ἄλλα ὁ Κράνος, ὁ συνοδεύσας τὴν Εὐδοκίαν ἐξ Ἀθηνῶν, ἄλλα ὁ περίφημος Λέων, καὶ ἄλλα ἄλλος τῶν φιλοσόφων, δηλαδὴ ἀστρολόγων (διότι τότε ταῦτα ἦσαν συνώνυμα), καὶ ἀντὶ ἀρχαιολόγου ἐχρειάζετο ἀστρολόγος ἵνα 'τὰ ἐξηγήση. »Οἱ δὲ ἔχοντες δοκιμὴν (λέγει σπουδάζων ὄχι »παίζων ὁ Κωδινὸς) τῶν στηλωτικῶν ἀποτελεσμάτων (talismans), εὑρήσουσι πάντα »ἀλαθήτως«. Ἡ ἐν τῷ Ταύρῳ στήλη τοῦ Ἀρκαδίου, ἀπομίμημα τῆς ἐν Ῥώμῃ τοῦ Τραϊνοῦ, καὶ ὁ κοῦφος κίων ὁ μέγας, καὶ ὁ Ξηρόλοφος, ἀντὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς ἀναγεγλυμμένων ἄθλων τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου καὶ τοῦ πατρός 'του, ἐνομίζοντο ὅτι εἶχον »ἐγγεγραμμένας τὰς ἱστορίας τῶν ἐσχάτως μελλόντων τῇ πόλει συμβή»σεσθαι καὶ τὰς ἁλώσεις(**)«. Τὸ ἀνάγλυφον τῆς Σκύλλης, ἀναρπαζούσης τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσέως, ἦτον »ὁ κατακλυσμὸς ὁ ἐσθίων τοὺς αἰῶνας· οἱ δὲ »ἑπτὰ αἰῶνες ἦσαν οἱ ἐσθιόμενοι· ὁ περιὼν δὲ ὁ ἕβδομος οὗτος αἰών!!«

Ὅθεν Μιχαὴλ μὲν ὁ Ῥαγγαβὲ διέταξε 'να χειροκοπηθῇ τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Κυβέλης, στημένον μετὰ μοδίου ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀψῖδι τοῦ Φόρου, »ἵνα μὴ ἰσχύωσι »τὰ δημοτικὰ μέρη ἐπανίϛασθαι κατὰ τῶν βασιλέων«, λέγει αἰτιολογῶν τὸ πρᾶγμα ὁ Κωδινός· Ῥωμανὸς δὲ ὁ Λακαπηνὸς ἀπεκεφάλισε »τὴν ἄνωθεν τῆς ἐν τῷ Ξηρολόφῳ »ἀψῖδος καθιδρυμένην στήλην, καὶ πρὸς τὰ ἑσπέρια ἀποβλέπουσαν«, μαθὼν ὅτι ἦτον εἰς Συμεὼν τὸν Βούλγαρον ἐστοιχειωμένη, καὶ »τῷ Συμεὼν αὔθωρεὶ ἐπέλιπε

(*) Ἴδε Κεδρην. ἐν Κλαυδίῳ, σελ. 197. (**) Ἀνώνυμ. περὶ Ἀρχαιοτ. Κωνσταντινουπόλ.

» τὸ βιώσιμον, ληφθέντι καρδιωγμῷ, ὡς μετὰ ταῦτα ἐγνώσθη τῷ βασιλεῖ, ἀκριβω» σαμένῳ τῆς ἐκείνου τελευτῆς τὸν καιρὸν(*)«. Ὁ Καῖσαρ Ἀλέξανδρος, ὁ ἀδελφὸς Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, ἐπιτροπεύων τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ 'του, συντρίβει τὸν ἐν τῷ Ἱππικῷ χαλκοῦν λέοντα, διότι ἦτον *στοιχεῖον* τοῦ ἀδελφοῦ 'του· » ἐπὶ Λέοντος δὲ » τοῦ Ἰσαύρου πολλὰ θεάματα ἀρχαῖα παρελύθησαν καὶ ἠφανίσθησαν, διὰ τὸ παν» τελῶς ἀλόγιστον αὐτοῦ(**)«. Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος, ὑποπτεύων τὸ πῦρ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου 'τῷ προεῖπον ὅτι ἔμελλε 'ν' ἀποθάνῃ, » διανοίξας εἰς πολλὰ στόμια τὴν ἐν » τῷ Παλατίῳ κινστέρναν, τὴν λεγομένην Ψυχρὰν, καὶ κάδδους ἐν ἑκάστῳ πα» ραθεὶς, ἔσπευδε ψεῦσαι τὴν περὶ αὐτοῦ προφητείαν(***)«· ἀλλ' ἔρχεται μετὰ διακόσια ἔτη ὁ Ἡράκλειος, καὶ συγχωννύει τὰς κινστέρνας, ἐπ' αὐτῶν δὲ φυτεύει κήπους, διότι ὁ ἀστρολόγος Στέφανος εἶχε προαγορεύσει αὐτῷ τὸν δι' ὕδατος θάνατον!! Ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς δὲ Λατινοκρατίας ἐκείνης, ἐσήμανεν ἡ τελεία καταστροφὴ τῶν ἀρχαίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως μνημείων· διότι, παρεκτὸς τῆς ἀπληστίας τῶν βαρβάρων ἐκείνων κατακτητῶν, ἐπεκράτει καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι τὰ μὲν αὐτῶν ἐσήμαινον τοὺς Ῥωμαίους, τὰ δὲ τοὺς Φράγκους· ὅθεν ὅσα παρέλειπον οἱ ἕτεροι, συνετρίβοντο ἔπειτα ὑπὸ τῶν ἑτέρων (****).

Μένει ἄρα μόνη ἡ ἀπὸ τῶν βιβλίων περιγραφή. Ἀλλ' εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ ἀστρολόγοι ἦσαν εἶδος ἀξιωματικῶν τῆς Αὐλῆς, καθὼς πρὸ ὀλίγου παρὰ τοῖς Τούρκοις οἱ Μουνετζίμμαι, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ Πατριάρχαι οὐκ ἀπηξίουν ματαιοσχολεῖν περὶ συντάξεις Ὀνειροκριτικῶν, εἴδομεν ἀνωτέρω πῶς ἐγράφετο ἡ Ἱστορία. Καὶ οὐχ ἧττον αὗται εἰσιν αἱ πηγαὶ, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔχει 'να ἀρυσθῇ ὁ τοπογραφῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πρὶν ἐπεξέλθωμεν τὰς κυριωτέρας αὐτῶν, ἂς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν Γραικορωμαϊκὴν ἐποχὴν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤκμασαν οἱ πλειότεροι τῶν τὰ κατ' αὐτὴν ἱστοριογραφησάντων.

» Ἡ παλαιὰ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερία εἶχεν ἤδη ἐκπνεύσῃ εἰς τὴν ὑπὸ Μομμίου ἅλωσιν τῆς Κορίνθου τῷ 146 πρὸ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς, δουλωθεῖσα ὑπὸ τῆς Ῥώμης τῇ δυνάμει τῶν ὅπλων, ὑπετάγη καὶ κατὰ θέλησιν εἰς αὐτὴν, καὶ οἰκειώθη καθ' ὁλοκληρίαν μετὰ τῆς δοριακτήτορος. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἴσως αὐτοὶ μόνοι, εἶχον τὸ πλεονέκτημα 'να προσοικειῶσιν εἰς ἑαυτοὺς διὰ τῆς πολιτικῆς ὅσα ἔθνη κατέκτων διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὅπλων. Καὶ ἔνθεν μὲν τὸ τοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ ὁμοιόμορφον, συνδέον σφιγκτὰ πρὸς ἄλληλα τὰ διάφορα μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας, καταλεῖπον ὅμως ἐνταὐτῷ εἰς τὰς μητροπόλεις ἀρχικήν τινα ἀνεξαρτησίαν, ὑπέτρεφον ὁπωσδήποτε τὴν τῶν πολιτῶν ἐνεργητικότητα, ἐν ᾧ τὰς ἐνιαχοῦ καταχρήσεις τῶν Ἀνθυπάτων ἢ φορολόγων (Κηνσώρων) παρηγόρει ἡ ἐλπὶς τῆς πρὸς τὴν μητρόπολιν προσφυγῆς· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπικρατοῦσα ἑκασταχοῦ θρησκεία πούποτε 'δὲν διεταράττετο, οἱ δὲ δο-

(*) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΣΤ'. (**) Κωδιν. (***) Κεδρην. (****) Νικήτ. Χωνιάτ. Ἴδε σελ. 429.

ρικτήτορες ἐσέβοντο καὶ πολλάκις ἐνεκολποῦντο καὶ τὰς ἐπιτοπίους αὐτὰς δεισιδαιμονίας. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες, οἱ ὑπερασπίσαντες τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν τόσον ζηλοτύπως κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Μακεδόνων, ὑποκύπτουσιν ἀγογγύσως εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων. Διότι, βλέποντες τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν ὡραϊζομένας μὲ τόσην μεγαλοπρέπειαν ὑπὸ τῆς τῶν Αὐτοκρατόρων φιλοτιμίας, τοὺς δὲ φιλοσόφους καὶ συγγραφεῖς αὐτῶν τιμωμένους ἐν τῇ τῶν πόλεων βασιλίδι, καὶ τοὺς νικητὰς αὐτῶν τέλος ὁμολογοῦντας ἑαυτοὺς ὑποχειρίους τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ἑλλάδος(*), ἐλησμόνησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν, ὥστε ὄχι μόνον κατήντησαν 'νὰ ὀνομασθῶσι Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ 'νὰ σεμνύνωνται διὰ τὸ ἔνδοξον τοῦτο ὄνομα.«

»Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, εὑροῦσα ἐν τῇ Ἑλλάδι τοὺς ἐνθερμοτέρους αὐτῆς ἀποστόλους καὶ τοὺς εὐφραδεστέρους τῶν ἀληθειῶν αὐτῆς ἑρμηνεῖς, ἔθεσεν ἄλλην ἐθνισμοῦ μετὰ ταῦτα βάσιν ἐν τῇ Ἑλλάδι στερεωτέραν καὶ εὐρυτέραν.«

»Διαιρεθέντος δὲ μετὰ τρεῖς αἰῶνας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους εἰς δύο, τὸ Βυζάντιον, πόλις Ἑλληνικὴ ἀκραιφνῶς, ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Νέα Ῥώμη. Τὰ πάντα ἐπιθανολόγουν τὴν ἐντελῆ τῶν δύο λαῶν συγχώνευσιν. Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον 'δὲν ἐβράδυνε 'να ὑπερισχύσῃ· μὲ ὅλας δὲ τὰς προσπαθείας τῶν πρώτων Αὐτοκρατόρων τῆς Κ/πόλεως ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς γλώσσης καὶ τῶν παραδόσεων τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. ἡ τῆς Ἀνατολῆς αὐτοκρατορία ἔγινε, παρεκτὸς μόνου τοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖον οἱ χριστιανοὶ ἀπετροπιάζοντο ὡς συνώνυμον τοῦ Εἰδωλολάτρης, αὐτοκρατορία Ἑλληνική. Καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ χρόνος καὶ ἡ νέα πρὸ πάντων θρησκεία εἶχον τροποποιήσῃ τὰ ἤθη καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων, ἡ σειρὰ τῆς διαδοχῆς ὑφίστατο, καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος ἦτον ὁ κληρονόμος τῆς εὐγλωττίας τοῦ Δημοσθένους, ὁ Μέγας Γρηγόριος καὶ ὁ Ἀγαθίας ἀνεζωογόνουν μούσας τινὰς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, οἱ δὲ Φώτιοι καὶ Εὐστάθιοι ἐξηκολούθουν τὸ ἔργον τῶν Γραμματικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας.«

»Ἐννέα μετὰ τοῦτο αἰῶνας, ἡ Ἑλλὰς ὑπέστη νέαν κατάκτησιν, καὶ οἱ λεγόμενοι Σταυροφόροι, κυριεύσαντες τῷ 1204 τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετέφεραν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὰ ἔθιμα τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἄρκτου. Ξένοι ὡς πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαιότητος, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς ἐπιστήμας τοῦ κατακτηθέντος ἔθνους, 'δὲν ἐφρόντιζον οὔτε 'νὰ κρύψωσι κἂν τὴν περιφρόνησιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Grieus, καθὼς 'τοὺς ὀνομάζει ὁ Ville-Hardouin, τοὺς ὁποίους ἀπεστρέφοντο προσέτι καὶ ὡς δογματικῶς ἀπ' αὐτῶν ἐσχισμένους.«

»Ἀλλ' ἔρχεται μετ' ὀλίγον τρίτη κατάκτησις, ἥτις 'δὲν ὡμοίαζε διόλου τὰς προλαβούσας. Διότι 'δὲν ἐπρόκειτο πλέον οὔτε περὶ ἐλευθεριῶν οὔτε περὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ βαρβαρότης καὶ ὁ φανατισμὸς ἔσπευδε 'ν' ἀφανίσῃ

(*) »Græcia capta ferum victorem cepit, et artes
»Intulit agresti Latio«, (Horat. Epist. I, ad Aug. c. 156, 157).

πρόρριζον τὸ Ἑλληνικὸν φῦλον. Τότε ἐφάνη ὁλόκληρος ἡ δύναμις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, σύμμαχον προσλαβούσης διὰ τοῦ λεκτικοῦ ἰδιώματος τῶν θείων Γραφῶν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν· ὁ δὲ Ἕλλην, προσφυγὼν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἔθεσε μεταξὺ τῶν κατακτητῶν 'του καὶ ἑαυτοῦ ἀνυπέρβλητον χάσμα· διὰ τῆς τοιαύτης δὲ ἀνεπιμιξίας διαμαρτυρόμενος ἐπὶ τέσσαρας περίπου αἰῶνας κατὰ τῆς καταδυναστείας ταύτης, ἥτις, μεταξὺ τοσούτων δεινῶν, ἓν καὶ μόνον ἔπραξεν ἀγαθὸν καὶ ἄκουσα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι 'τοὺς συνήνωσε δι' ὁμοιομόρφου δουλείας εἰς ἕν, ἀπέσπασε τέλος ἑαυτὸν ἀπ' αὐτῆς δι' ἀπηλπισμένου κινήματος, καὶ ἔθεσε τὴν κρηπῖδα νέας δόξης καὶ νέου μέλλοντος.«

Εἰς τὸ μακρὸν τοῦτο τοῦ χρόνου διάστημα διάφοροι συγγραφεῖς ἔγραψαν ἀρχαιολογίαν καὶ τοπογραφίαν τοῦ Βυζαντίου, ἢ *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, καθὼς ἐπέγραψε τὴν πραγματείαν αὐτοῦ Ἡσύχιος πρῶτος ὁ Μιλήσιος, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀρχαιογραφήσας τὰ κατ' αὐτήν, καὶ μετ' αὐτὸν Χριστόδωρος ὁ Πανίσκου, Κόπτης τὴν πατρίδα. συνθεὶς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ἐπικῶς, κατὰ τὸν Σουίδαν, εἰς ιβ' βιβλία. Παρ' αὐτοὺς ἀναφέρονται Ἰούλιος ὁ Πολυδεύκης, Παννόδωρος καὶ ἄλλοι, περὶ ὧν ἴδε τὸν Πορφυρογέννητον (*). Τούτων ὅλων ἐπιτομὴν συνέταξεν ὁ Κουροπαλάτης Γεώργιος ὁ Κωδινός. Τὸν συγγραφέα τοῦτον ἀνάγκη 'να γνωρίζωμεν ἀκριβῶς, καθότι διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ διῆλθον ('αλήμων ὦ!) ὅλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Πατριογράφοι, καὶ ἑπομένως ἀναγκαζόμεθα 'να 'τὸν ἀναφέρωμεν συχνότερον παντὸς ἄλλου.

Ὁ παράδοξος οὗτος συγγραφεὺς ἄδηλον ἀκριβῶς πότε ἔζη, καὶ ἂν τὸ Κουροπαλάτης ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ ἀξιώματος ἢ κατὰ κλῆσιν οἰκογενείας. Ὁ ἐκδοὺς καὶ σχολιάσας αὐτὸν Πέτρος ὁ Λαμπέκιος φρονεῖ ὅτι ἔζησε καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν Κωνσταντινουπόλεως, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Κουροπαλάτου ὅτι ἐδόθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων (διότι εἰς τὰ παλαιὰ χειρόγραφα 'δὲν ἀναφέρεται), ὡς συγγράψαντι, παρεκτὸς τῆς προειρημένης Ἐπιτομῆς τῶν Πατρίων Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸ περὶ ὀφφικίων καὶ ὀφφικιαλίων τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Παλατίου. Ἐὰν συμπεράνωμεν δὲ ἐκ τοῦ ἑπομένου χωρίου: »Ἔχει δὲ ὁ ναὸς (τῆς Ἁγίας Σοφίας) ἀφ' οὗ ἐκτίσθη χρόνους υνη«, ὁ Κωδινὸς ἔγραφε περὶ τὰ 1008 — 1018· ἀλλὰ τὸ περὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπόμνημα 'δὲν εἶν' ἀπίθανον 'να ἀντέγραψεν ἀπ' ἄλλου. Γεώργιος ὁ Δουζᾶς, ὁ ἐκδοὺς τῷ 1599 τὰς ὑπὲρ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, πατριάρχου τότε Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατὰ Ἰησουϊτῶν ἐπιστολάς, ἐξέδωκε τὸν Κωδινὸν τῷ 1596, ἐκδοθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Μευρσίου ἐν τῷ Ζ' τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ τόμῳ. Ἔζησε δέ, κατὰ τὴν πιθανωτέραν δόξαν, ἐπὶ Καντακουζηνοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἶνε ἀδιάφορον· τὸ δὲ πάνυ διαφέρον τὴν ἀρχαιολογίαν εἶνε ὅτι τῆς τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων μωρολογίας καὶ ἀκρισίας ὁ Κωδινὸς εἶνε τὸ ἄωτον, καὶ ἡ ἀνάγνωσίς 'του ἀπελπίζει καὶ τὸν ἀνεκτικώτε-

(*) Περὶ Θεμάτ. Βιβλ. Β'.

ρον καὶ ἀπαθέστερον μουσολάτρην. Ἐκ τῶν μυρίων φληναφιῶν, ὅσας ἐγκατέμιξεν ἀδιακρίτως εἰς τὴν Ἐπιτομήν 'του, ἀρκούμεθα πρὸς ἀπόδειξιν 'ν' ἀναφέρωμεν μόνην τὴν ἑξῆς: Αἰτιολογῶν τὸ ὄνομα τοῦ Βρύου ἢ Βρύαντος (τοῦ νῦν Μὰλ-τεπὲ, ἐπέκεινα Χαλκηδόνος), λέγει: »Ἐκλήθη δὲ Βρύας προφητικῇ ῥήσει, διὰ τὸν μέλ»λοντα αὐτόθι ἀκουσθῆναι ϐρυγμὸν τῆς πόλεως. Καὶ γὰρ ὁ ταύτης τῆς πόλεως »ἔσχατος ϐασιλεὺς, μέλλων ἐξελθεῖν προστάξει θεοῦ, καὶ ἀπελθεῖν εἰς Ἱερουσα»λὴμ, καὶ ἀποδοῦναι τῷ Κυρίῳ τὴν ϐασιλείαν τῶν Ῥωμαίων ἅμα τῷ διαδή»ματι αὐτοῦ, ἐπειδὰν γενήσεται ἐν τῷ τοιούτῳ ϐουνῷ τῷ Βρύαντι, μέλλει ἀκοῦ»σαι μετὰ πάντων τῶν ἀκολουθούντων αὐτῷ, τὴν ϐοὴν καὶ τὸν ϐρυγμὸν τοῦ ἐνα»πομείναντος λαοῦ τῆς πόλεως, ἤδη ποντιζομένης!!!« Καὶ ἐν τοσούτῳ παρ' αὐτοῦ εἶνε βιασμένος ὁ περὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχαιολογῶν 'να ἀρυσθῇ τὰ πλειότερα.

Ἡ αὐτὴ ἀκρισία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς ἄλλους Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, πεντήκοντα περίπου τὸν ἀριθμόν, τῶν ὁποίων ἀποτελούντων τὸ σῶμα τῆς Βυζαντίδος (Corpus Byzantinorum), ἡ ἐν Παρισίοις μεγάλη καὶ πρώτη ἔκδοσις εἰς εἰκοσιτρεῖς τόμους εἰς φύλλον, ἤρξατο ἀπὸ τῶν 1648, καὶ διήρκεσεν ἄχρι τῶν 1702. Εἰς δὲ τὰ 1729 ἐξεδόθησαν Οὐενετίῃσιν, εἰς εἰκοσιτρεῖς παρομοίως τόμους. Ἐσχάτως δὲ ἐκδοθέντες καὶ ἐν Βώνῃ καὶ ἐν Λειψίᾳ, εἰς μικρότερον σχῆμα, διωρθώθησαν οἱ πλειότεροι ἐξ αὐτῶν, καὶ κατεπλουτίσθησαν ὑπὸ τῶν Δινδορφίων καὶ ἄλλων μὲ σοφὰ σχόλια καὶ εἰκασίας εὐστόχους. Ἀλλ' ἔνιοι ἐξ αὐτῶν, ὅσοι δὲν διεστράφησαν ἔτι μᾶλλον, ἔμειναν ὅπως εἶχον. Ἀνοίγω δὲ κατὰ τύχην τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, ἀληθῶς τὸν χειρότερον ὅλων, καὶ εὑρίσκω: »Μαυρίκιος κτίζει τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Μ', ὄντα »πλησίον τοῦ *Σωτηρίου*«, καὶ ὁ μεταφραστὴς μεταφράζει, μηδὲν ἐνδοιάζων: prope Soterium· καὶ τί εἶνε ἀντὶ τούτου; *πλησίον τοῦ Σταυρίου* !! Ἀλλ' ἡ ἔκδοσις φέρει ἐν κεφαλίδι τὸ μέγα τοῦ BECKER ὄνομα! οὕτω φρεναπατώμεθα οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τῶν ὀνομάτων! Εἶπα πολλάκις καὶ οὐ παύσομαι λέγων, οὔτε ἐλπίζω ὅτι δυσαρεστήθη κἀνεὶς, διότι εἶπα ἀλήθειαν ἀποδεδειγμένην: Κἀνεὶς ἄλλος παρὰ τοὺς Ἕλληνας 'δὲν εἶν' ἁρμοδιώτερος πρὸς ἔκδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, καὶ μάλιστα τῶν Βυζαντινῶν· καὶ καλότυχος ἐκεῖνος, ὅς τις προετοιμασθῇ ἐν καιρῷ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου καὶ ἐθνικοῦ ἀληθῶς τούτου ἔργου!

Ἐκ τῶν πεντήκοντα συγγραφέων τούτων ὀλίγοι, πολλὰ ὀλίγοι, εἶνε οἱ λόγου ἄξιοι, καὶ ὁ Προκόπιος, καί τοι ἐκ συστήματος ὑποχρεωμένος 'να ἐκθειάζῃ τὸν Μέγαν Ἰουστινιανὸν, ἂν καὶ ἐξεδικήθη πικρῶς διὰ τοῦτο ἔπειτα εἰς τὴν Μυστικὴν αὐτοῦ Ἱστορίαν, εἶν' ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀλίγων τούτων· ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης, καί τοι ἀκαίρως φιλοτιμούμενος 'να μιμηθῇ τὸν συμπολίτην 'του Θουκυδίδην, καὶ μεταφράζων τὸν Ἰβραήμην Πρίαμον καὶ τοὺς Τούρκους Τεύκρους, ἔχει καὶ κρίσιν καὶ γνῶσιν περὶ ὧν γράφει· καὶ ὁ Δούκας ὁμοίως, καί τοι γράφων εἰς ὕφος τὸ χειρότερον ὅλων, μετὰ τὸ τοῦ Μαλαλᾶ καὶ Φραντζῆ.

Οἱ δὲ λοιποὶ, σχεδὸν ἅπαντες, καὶ μάλιστα οἱ ἀνώνυμοι συγγραφεῖς τῶν Πατρίων, εἴτε ὑπὸ μεμπτῆς φιλοτιμίας κεντούμενοι, εἴτε δωρεὰν ἀπατῶντες καὶ ἀπατώμενοι, διαιώνισαν ἀπίθανα καὶ γελοῖα ψεύδη, συγχέοντες χρόνους χρόνοις, καὶ πρόσωπα προσώποις, καὶ συμβάντα συμβᾶσι, καὶ παρέχοντες ὕλην εὐκφορμον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ὑπομνηματιστὰς 'να ἐπιπίπτωσι κατ' αὐτῶν ὅλῳ τῷ μυκτῆρι, ληροῦντας Γραικύλους ἀποκαλοῦντες ἄνω καὶ κάτω αὐτούς, καίτοι πολλάκις ἐκείνων αὐτοὶ πολὺ φαινόμενοι καταγελαστότεροι, ὡς ἔσται δῆλον ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἐκ τούτου Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, Κωνστάντιος, Κώνστας, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ νεώτερος ἐκλαμβάνονται παρ' αὐτοῖς εἷς ἀντ' ἄλλου ἀδιαφόρως, Σεβῆρος ὁ αὐτοκράτωρ καὶ Σεβῆρος ὁ Αὐρηλιανός, καὶ οὗτος πάλιν ἀντὶ τοῦ Οὐαλεριανοῦ, Θεοδόσιος ὁ πρεσβύτερος καὶ Θεοδόσιος ὁ νεώτερος, Ἰουστῖνος καὶ Ἰουστῖνος καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰουστινιανός, καὶ πρός αὐτὸν πάλιν Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος, κτλ. κτλ., φύρδην μίγδην.

Τὸ δὲ παράδοξον εἶνε ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχαιολόγοι καὶ φιλολόγοι, καθὼς ὁ πολὺς Εὐστάθιος (διὰ τὸ ὁποῖον εἶχε δίκαιον ὁ Γύλλιος 'ν' ἀπορῇ), σφάλλονται ἐνίοτε παχυλῶς περὶ τὰς διαγραφὰς καὶ τοὺς προσδιορισμοὺς τῶν τόπων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν. Ὁ δὲ Τζέτζης, τὸν μὲν Βόσπορον, τὸν ὁποῖον καυχᾶται ὅτι γνωρίζει ἀκριβέστερον τῶν Ἱστορικῶν καὶ Γεωγράφων ἁπάντων, ὀνομάζει Ἑλλησποντίαν· τὴν δὲ γέφυραν τοῦ Δαρείου τοποθετεῖ περὶ τὴν Δάμαλιν καὶ τὸ Ἡραῖον, φέρων μάρτυρα τὸν Ἡρόδοτον, ἐν ᾧ ὁ Ἱστορικὸς οὗτος ῥητῶς λέγει ὅτι ὁ Βόσπορος ἐζεύχθη περὶ τὰ μέσα Βυζαντίου καὶ Ἱεροῦ.

Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἱστορικῶν τούτων ἦσαν μοναχοί, ἢ μοναχικῶς ζῶντες καὶ σκεπτόμενοι (καθὼς οἱ πλειότεροι τῶν λογίων τότε) κοσμικοί. Ὅθεν καὶ τὰς ψήφους αὐτῶν δεκάζει πολλάκις εἴτε ἀντιπάθεια κατὰ τῶν αἱρετιζόντων Αὐτοκρατόρων, εἴτε συμπάθεια ὑπὲρ τῶν ὀρθοδοξούντων. Τί 'δὲν διέδοσαν κατὰ Ἡρακλείου, ὅς τις, ἀντὶ τοῦ οἰκοδομεῖν ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, κατετρόπονε τοὺς Πέρσας; Ἐν ᾧ τὸν Βασίλειον μονονοὺκ ἀπεθέωσαν, καίτοι βάψαντα τὴν πορφύραν αὐτοῦ εἰς τοῦ εὐεργέτου 'του τὸ αἷμα. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἡράκλειος εἶχεν ἐμπλακῇ δυστυχῶς εἰς τῶν Μονοθελητῶν τὰς λεπτολογίας· ὁ δὲ Βασίλειος ὄχι μόνον ἐφάνη περὶ τὸ δόγμα ἄμεμπτος, ἀλλ' ἔκτισεν ἢ ἀνέκτισεν ἑκατὸν σχεδὸν ἐκκλησίας, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐγγονοῦ 'του.

Ἐν γένει δέ, ζῆλος ἄκαιρος πρὸς μεγαλοποίησιν τῶν πατρῴων, μῖσος ἄλογον κατὰ πάντων τῶν ἀλλοφύλων, ἰδίως δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως, τὸ ὁποῖον προσεξέκαυσεν ἡ περὶ δογμάτων ἐκείνη ὀλεθρία διαφωνία· ἡ φύσει ἐνυπάρχουσα εἰς τὸν πολὺν ἄνθρωπον τάσις περὶ τὰ παράδοξα καὶ θεάματα καὶ ἀκούσματα· καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ἡ πρὸς τοὺς ἰσχύοντας τῆς ἡμέρας θωπεία, παρέτρεψαν πολλάκις τὸν κάλαμον τῶν τῆς Βυζαντίδος Ἱστορικῶν εἰς ἀντιφάσεις ἀνεξηγήτους. Καὶ ὅταν μὲν ἡ διαφωνία περὶ προσώπων, ἠμπορεῖ τις ὁπωσδήποτε νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ ἀληθές, φθάνει 'να γνωρίζῃ τὸν

χαρακτῆρα τοῦ ἱστοροῦντος, καὶ τὰς μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ἱστορουμένων σχέσεις. Ὁ ἀπεσταλμένος, λόγου χάριν, τοῦ Αὐτοκράτορος Ὄθωνος, ὁ πικρόχολος Λουϊτπράνδος ἐκεῖνος, ἀποτυχὼν τοῦ σκοποῦ τῆς διαπραγματεύσεώς του, ἐξηγεῖται διατί ζωγραφίζει τὸν Φωκᾶν Νικηφόρον »hominem satis monstruosum, pygmæum, capite »pinguem, atque occulorum parvitate talpinum, barba curta. lata, spissa, »et semicana fœdatum. cervice digitati turpatum. prolixitate et densitate co»marum satis iopam, colore Aethiopem. qui per mediam nolis occurrere »noctem, ventre extensum, natibus siccum, coxis ad mensuram ipsam bre»vem longissimum, cruribus parvum, calcaneis pedibusque æqualem etc«. Ἐν ᾧ, κατὰ τὸν Διάκονον Λέοντα, »τὴν ἰδέαν ὁ Αὐτοκράτωρ τοιός δε τις ἦν· ὄψις »αὐτῷ πρός τὸ μέλαν πλέον ἢ τό λευκὸν ἀποκλίνουσα· κόμη δὲ βαθεῖα καὶ κυανῆ· »ὀφθαλμοὶ μέλανες ἐπὶ συννοίας πεφροντικότες, δασείαις ταῖς ὀφρύσιν ὑποκαθήμενοι· »ῥὶς μέσως ἔχουσα λεπτότητος καὶ παχύτητος, ἠρέμα συμπεραινομένη γρυπότητι· »ὑπήνη σύμμετρος, ἀραιὰν παρὰ τὰς γνάθους προβαλλομένη τὴν πολιάν· ἀγκύ»λεος (;) τὴν ἡλικίαν καὶ στιβαρός· εὐρύτατος τὸ στέρνον καὶ ὤμους ὡς μάλιστα· »τὴν μέν τοι ἀνδρίαν καὶ ῥώμην κατὰ τὸν θρυλλούμενον Ἡρακλῆν· φρονήσει δὲ »καὶ σωφροσύνη καὶ τοῦ τὸ δέον ἀνεπισφαλῶς ἐπιφράσασθαι πάντων κατευμε»γέθει τῶν κατ' ἐκείνην τὴν γενεὰν γεγεννημένων ἀνδρῶν·«

Ἀλλ' ὅταν περὶ τῶν τόπων καὶ τῶν κτιρίων, τὰ ὁποῖα ἔβλεπον καθημέραν, ἀντιφάσκωσι καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους, τότε εἰς τὸν. μετὰ τοσούτους αἰῶνας καὶ τοσαύτας μεταβολὰς. ἐπιχειροῦντα ἐκ τῶν περιγραφῶν τούτων νὰ σχεδιάσῃ τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως, δὲν μένει ἄλλη καταφυγὴ παρὰ τὸ »εἰκότα λέγειν·« Τὸν ναόν. π. χ., τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὸν ἐν Μαγγάνοις ὁ μὲν Χωνειάτης λέγει ὅτι Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνοάγγελος εἶχε κρημνίσῃ ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ μεταχειρισθῇ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἐν ταῖς Βλαχέρναις πύργου, »μήτε τὸ τοῦ ἔργου κάλ»λος καὶ τὸ μέγεθος αἰδεσθείς, μήτε τὸν τροπαιοφόρον Μάρτυρα πτοηθείς. ᾧ ἀνέ»κειτο οὗτος«, ἐν ᾧ ὁ μὲν Φραντζῆς διηγεῖται ὅτι ἐσώζετο ἔτι ἐπ' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἀπήρχετο ἐν προελεύσει ὁ Αὐτοκράτωρ τῇ 23 Ἀπριλίου ἐκκλησιασθησόμενος· ὁ δὲ Δούκας ὅτι, ἁλωθείσης τῆς πόλεως, »ἐγκατῳκίσθησαν ἐν αὐτῷ Τουρκοκαλόγηροι«.

Τὰ μέτρα ἔπειτα καὶ αἱ ἀποστάσεις δὲν εἶν', ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀκριβῆ παρ' αὐτοῖς καὶ ὡρισμένα. Τὰ μίλια ὀνομάζονται στάδια, καί τἀνάπαλιν. Πόση δὲ καὶ ἡ ἀσάφεια περὶ τὸν προσδιορισμὸν τῶν τόπων! Τὸν ἕβδομον ῥεγεῶνα, π. χ., ἡ Παλαιὰ τῆς πόλεως Περιγραφὴ τοποθετεῖ ἐπὶ δεξιά τοῦ Πορφυροῦ Κίονος· ἀλλὰ, πῶς ἱσταμένου τοῦ θεατοῦ, ἐκληπτέον τὰ δεξιὰ ταῦτα, οὐκ ἂν συνίδοις, καθὼς οὐ συνεῖδεν οὔτε ὁ Γύλλιος, εἰμὴ ἐξ εἰκασίας εὐστόχου, διασαφήσας ὅτι ὁ παρατηρητὴς ὑποτίθεται ὁδεύων ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, καὶ ἀπὸ τοῦ κίονος τούτου πρὸς τὸν Θεοδοσιανὸν Φόρον.

Ἀλλ' ἡ γλῶσσα ἰδίως ἡ τῶν Βυζαντινῶν εἶνε ἀξία παρατηρήσεως. Κρᾶμα τερατόμορφον Ἑλληνισμοῦ καὶ Λατινισμοῦ, εἶχε καταντήσῃ ὄχι μόνον φράσεις, ἀλλὰ καὶ λέξεις ν' ἀ σχηματίζῃ ἑρμαφροδίτους, Μεμοροφύλακα λέγουσα τὸν Ἀρχειοφύλακα, καὶ Τετράβιον τὸ Τετράστρατον, καὶ Σιγνοστάσιον τὸ μέρος ὅπου ἱστήνοντο δαφνοστόλιστοι αἱ τῶν Αὐτοκρατόρων εἰκόνες (signa), ἄχρις ὅτου οὔτε ἐνοοῦντο πλέον αἱ Λατινικαὶ λέξεις, καὶ τὸ multos annos ἐξελαμβάνετο ὡς ἐπίθετον Μουλτουζάνος, τὰ δὲ Ἀκουαδούκτου (Aquaductum) ἐγράφοντο καὶ ἐλέγοντο Τὰ Κηδόκτου κτλ. Ἡ ὁμωνυμία δὲ, ἡ μᾶλλον συστοιχία τῶν λέξεων συνέχεε τὰς ἰδέας, καὶ τὸ Ἑβραϊκὸν ἢ Συριακὸν Μαΐμ ἢ Μαϊοὺμ ἐνομίσθη ἓν καὶ ταὐτὸ μὲ τὸν Μάιον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὁ Μαϊουμᾶς συνεδέθη μὲ τὴν ἑορτὴν τῆς Πρωτομαΐας κτλ. κτλ.

Ἡ ἄγνοια δὲ τῆς Λατινικῆς ἰδίως ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς ἀλλοκότους ἐτυμολογίας ἐκείνας, διὰ τὰς ὁποίας, ἀπαντωμένας συχνάκις εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, γελῶσιν οἱ νεώτεροι, καίτοι αὐτὸ τοῦτο παθόντες καὶ οὗτοι διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς ἀπλοελληνικῆς. Καὶ δὲν ἀναφέρω τὸν Εὐστάθιον καὶ τὸν Πτωχοπρόδρομον, ἀλλὰ τὸν σύγχρονον καὶ διδάσκαλον τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοσούτων ἄλλων Λιβάνιον, ὅς τις, ἐτυμολογῶν τὸ τῶν Φράγκων ὄνομα, λέγει (*): »Ἔστι γένος Κελτικὸν ὑπὲρ »Ῥῆνον ποταμὸν, ἐπ' αὐτὸν τὸν Ὠκεανὸν καθῆκον, οὕτως εὖ πεφραγμένον πρὸς »τὰ πολέμων ἔργα, ὥστε, τὴν προσηγορίαν ἀπ' αὐτῶν εὑράμενοι τῶν πράξεων, »ὀνομάζονται Φρακτοὶ, οἳ δὴ ὑπὸ τῶν πολλῶν κέκληνται Φράγκοι, τοῦτ' ἔστι »τῇ προσηγορίᾳ τῇ τῶν πολλῶν ἀμαθίᾳ διεφθαρμένῃ.«

Δὲν σκοτίζει τὴν ἔννοιαν ὀλιγώτερον καὶ ἡ κακογραφία τῶν ξενικῶν ὀνομάτων εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, εἴτε αὐτῶν τούτων διαστρεφόντων αὐτὰ, κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων, ἠναγκασμένων πρὸς τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἀτελείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, εἴτε (καὶ τοῦτο νομίζω αἰτιωδέστερον) τῶν πρώτων αὐτοὺς μεταγραψάντων καὶ διαδόντων. Ὅθεν καὶ βλέπομεν τὸν Σιλλὰχ-οὐδ-δὶν γραφόμενον καὶ προφερόμενον ἄχρι σήμερον Σαλαδῖνον, τὸν Μουσλὴμ Μασαλμᾶν, Μιτάτον καὶ Μασγίδιον τὸ Μεστζὶδ κτλ.

Ἄλλη αἰτία συγχύσεως ἰδεῶν εἶνε ὁ πολλαπλασιασμὸς καὶ ἡ ποικιλία τῶν ὀνομάτων. Πολλὰ τῶν κτιρίων εἶχον διάφορα ὀνόματα, ὅθεν καὶ πολλαπλασιάζονται ἄνευ λόγου, ἐν ᾧ ἦσαν ταὐτά. Ὁ λιμὴν τοῦ Βουκολέοντος ἢ τὸ Ἔξω Νεώριον ἐκαλεῖτο καὶ Τοῦ Ὁρμίσδου, καὶ Τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ Τῶν Σοφιῶν, καὶ τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ. Τὰ μοναστήρια μάλιστα μετέβαλλον συχνάκις ὀνόματα, ὑπερισχύοντος ποτὲ μὲν τούτου, ποτὲ δ' ἐκείνου τῶν ἐπωνύμων αὐτῶν Ἁγίων ἢ τῶν κατὰ καιροὺς ἀνακαινιστῶν.

Ἔπειτα καταχρῶνται καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων, κτίσιν ἀναφέροντες πολλάκις, καὶ προστιθέντες ἔστιν ὅτε καὶ τὸ ἐκ βάθρων, καὶ ἐννοοῦντες πάντοτε

(*) Ἐν τῷ Βασιλικῷ ἐπικαλουμένῳ Λόγῳ.

Digitized by Google

σχεδὸν, καὶ μάλιστα διὰ τοὺς μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν Αὐτοκράτορας, ἁπλῆν ἐπισκευὴν ἢ ἀνοικοδόμησιν κτιρίου.

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Ἀρχαῖοι. Ἀλλ' ἔρχονται ἔπειτα οἱ νεώτεροι, καὶ ἐδῶ πλέον αἱ ἀντιφάσεις, οἱ ἀντιχρονισμοὶ, οἱ ἐκτοπισμοὶ, δὲν ἔχουσιν οὔτε ἀριθμὸν οὔτε ὅρον. Ἀλλ' ἂς ἀναφέρωμεν πρὸς ἀπόδειξιν τρία τέσσαρα παραδείγματα, ἐκ τριακοσίων ἢ τετρακοσίων ἴσως, τὰ ὁποῖα παρετηρήσαμεν. Τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας, εἰς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὸν Ἱστορικὸν Δοῦκαν, ἀπερχόμεναι εἰς προσκύνησιν αἱ γυναῖκες σὺν τοῖς ἀνδράσιν αὐτῶν κατ' ἐκείνην τὴν φοβερὰν τῆς ἁλώσεως ἡμέραν (29 Μαΐου, καθ' ἣν ἐπανηγυρίζετο τῆς Ὁσιομάρτυρος ταύτης ἡ μνήμη), ἐνέπιπτον ἐξαίφνης εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, τοποθετοῦσι πάντες, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Λευγκλαβίου μέχρι τοῦ Χάμμερ, εἰς τὸ πέραν τῆς πόλεως, ὅπου νῦν τὸ Ἀρὰμπ - τζεαμί. »At quomodo (ἐρωτᾷ ὁ Ἰσμαὴλ Βουλλιάλδος) potuerunt sinum transire, »cum Turci omnia littora complerent?« Καὶ οὐχ ἧττον, ἀκολουθῶν καὶ αὐτὸς τοὺς ἄλλους, τοποθετεῖ αὐτὸν ultra sinum Ceratinun.

Ὁ Μεύρσιος γελᾷ μὲ τὸν Ἐτυμολόγον, ἀναλύοντα τὸ »Σακέρδος, ὁ τὰ ἱερὰ (σάκρα) ἔρδων«, καὶ μὲ τὸν Εὐστάθιον, παράγοντα (Ἰλ. Β.) »τὴν σέλλαν ἀπὸ τὸ σέλμα, καὶ προσεπιφέρει, αἰτιολογῶν δῆθεν τὴν ἀπάτην τοῦ Ἕλληνος: dum Latinæ vocis etymon in sua Græcia quærit. Ἀλλὰ πόσον δικαιότερον γέλωτα κινεῖ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ σοφὸς οὗτος, ὅταν ἐξηγῇ: »Σμαρίδες, mulieres furiosæ«, παρενεχθεὶς εἰς τὸ πτῶμα τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἐπιφερομένου παραδείγματος τοῦ Μοσχοπούλου: »Μαινίδες, αἱ κοινῶς Σμαρίδες«! Πόσα τοιαῦτα ἀπαντᾷ τις καὶ εἰς αὐτὸν τὸν χαλκέντερον Δουκάγγιον (*); Καὶ τί λέγω τοὺς παλαιοὺς, ὅταν αὐτὸς ὁ Hilmead, ὁ μετὰ τοσαύτης φιλοπονίας ἐκδοὺς καὶ σχολιάσας τὸν Μαλαλᾶν, ἐξηγεῖ testiculis τὰ συκώτια! Αὐτὸς, αὐτὸς ὁ περίδοξος Gibbon, ὁ μετὰ τοσαύτης πολυμαθείας καὶ εὐφυΐας πραγματευσάμενος τὸ μέγα τῆς πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους θέμα, περὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ναυαγεῖ, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς μίαν μόνην ἀπόδειξιν. Εἰς τὴν πρὸς τὸν Ῥῆγα Ἀλαμανίας ἐπιστολὴν τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, τὴν ὁποίαν μᾶς διέσωσεν ἡ θυγάτηρ του Ἄννα, μεταξὺ τῶν λοιπῶν κειμηλίων, ὅσα ἔστειλε πρὸς τὸν Ῥῆγα δῶρον ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀναφέρεται καὶ »ἀστροπελέκιν δεδεμένον μετὰ χρυσαφίου«, δηλαδὴ Κεραυνίτης λίθος χρυσοδεμένος, ὅς τις ἔκπαλαι ἐνομίζετο κεραυνοῦ (ἀστροπελεκίου) ἀλεξιτήριος. Ἀλλὰ πῶς τὸν ἐξήγησεν ὁ σοφός; une couronne d'or, garnie de rayons!! καὶ, μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο, προσεπιφέρει ὡς θριαμβεύων: Ducange n'a pas entendu ces mots; je crois en avoir deviner le sens!!.

Σοφοὶ καὶ σεβαστοὶ τῆς Εὐρώπης ἄνδρες, εὐγνωμονοῦμεν πρὸς ὑμᾶς αἰδίως, διότι, διασωθέντα, θείᾳ νεύσει, παρ' ὑμῖν τὰ ζώπυρα τῆς Ἑλληνικῆς μούσης, ὑπεθάλ-

(*) Ἴδε τὴν ἐν σελίδι 533 ὑποσημείωσιν.

ψατε καὶ ἀνεῤῥιπίσατε, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀνήψατε τὸν πυρσὸν, ὅς τις ἐφώτισε καὶ φωτίσει τὴν οἰκουμένην! ἀλλὰ, πρὸς τῶν Μουσῶν καὶ τῶν λόγων αὐτῶν, ὁσάκις πρόκειται περὶ συγγραμμάτων καὶ τόπων Ἑλληνικῶν, μὴ περιορᾶτε τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις, εἰς τὸ πεῖσμα τῶν Βερτόλδων καὶ Φαλμεράϋερ, διεσώθη ἀκραιφνὴς, ὡς πρὸς τὸν μηχανισμὸν καὶ τὴν προφορὰν καὶ τοὺς οὐσιωδεστέρους τύπους, εἰς τὸ στόμα τῶν ἀπογόνων ἐκείνων, τὰ συγγράμματα τῶν ὁποίων ἐσυμβούλευεν ὁ Ὡράτιος τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἔχωσι μετὰ χεῖρας νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν(*).

Ἡ ἄγνοια τῶν ἠθῶν εἶνε σκόπελος ἄλλος, εἰς τὸν ὁποῖον προσαράσσονται οἱ πλεῖστοι, ἵνα μὴ εἴπω ὅλοι, τῶν περιηγητῶν. Ὁ Dallaway, π. χ., λέγει ὅτι ὁ πατριάρχης Γεράσιμος Γ', ὁ ἀπὸ Δέρκων (τὸν ὁποῖον, ἀγνοῶ διατὶ, πατρωνυμεῖ Hierasymon Petroo), πατριαρχεύσας τῷ 1793, μετωνομάσθη, καθὼς συνειθίζουσιν οἱ Πάππαι, Ἱππόλυτος!!

Ἄλλο δυστύχημα εἶνε, ὅτι οἱ πλειότεροι ἀντιγράφουσιν ἀβασανίστως ἀλλήλους, καὶ οὕτω τὰ ψεύδη διαιωνίζονται, καὶ ἡ Ἱστορία παραμορφοῦται. Ὁ Mignot(**), διηγούμενος περὶ τῆς ἐπὶ Σουλτὰν Ἀχμὲτ τοῦ Γ' συστηθείσης τὸ πρῶτον ἐν Κωνςαντινουπόλει Τουρκικῆς τυπογραφίας, διατείνεται ά, ὅτι ἐτυπώθη ἐν αὐτῇ τὸ Κοὺρ-ἂν καὶ ἡ Σουννὰ, ἐν ᾧ τὸ περὶ τῆς συστάσεως τῆς τυπογραφίας ταύτης διάταγμα τοῦ Σουλτάνου, ἐκδοθὲν ἐπὶ τῇ βάσει φετβᾶ, ἐξαιρεῖ ῥητῶς ἐκ τῶν τυπωθησομένων βιβλίων ὅλα ἐν γένει τὰ περὶ θρησκείας πραγματευόμενα· β', ὅτι οἱ τυπογράφοι ἦλθον ἐκ τῆς Γαλλίας, ἐν ᾧ εἶνε γνωστὸν ὅτι ἦσαν Τοῦρκοι· γ', ὅτι ἡ τυπογραφία ἐκλείσθη, ἐπαναστάντων τῶν ἀντιγραφέων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ὅλα ἀνύπαρκτα.

Παρεκτὸς δὲ τούτου, οἱ περιηγηταὶ οὗτοι, γράφοντες κυρίως διὰ τοὺς Εὐρωπαίους, παραλείπουσι μὲν πολλὰ, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις ἐνδιαφέρει τοὺς Ἕλληνας, ἐνδιατρίβουσι δὲ τοὐναντίον εἰς ἄλλα, πάντη γνωστὰ καὶ ἀδιάφορα εἰς ἡμᾶς. Ὁ Γάλλος, φέρ' εἰπεῖν, ἢ ὁ Ἄγγλος θὰ περιγράψῃ μὲ πληκτικὴν λεπτομέρειαν τὰ καθέκαστα ἑνὸς λουτροῦ ἢ ἑνὸς ὀπτανείου· καὶ τὰ γένεια ἑνὸς Γενιτσὰρ-ἀγᾶ ἐχορήγησαν ὕλην σπουδαιοτάτης περιγραφῆς εἰς τὸν κάλαμον τρυφερᾶς τινος Lady· ἐν ᾧ, διὰ τὸν Ἕλληνα εἶνε περιττὰ ταῦτα, ἀπαιτεῖται δὲ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους κατοικεῖ, καὶ τὰς προγονικὰς αὐτοῦ ἀναμνήσεις.

Οὐχ ἧττον ὅμως τῶν παλαιοτέρων περιηγητῶν αἱ περιγραφαὶ ἤθελον εἶναι πολύτιμοι, διότι ἐπρόφθασαν 'να ἴδωσι πολλὰ τῶν σωζομένων ἀκόμη' τότε μνημείων. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, κατὰ δυστυχίαν, ἦσαν τόσον ἄπειροι τῆς Ἑλληνικορωμαϊ-

(*) » . . . . . . vos exemplaria Græca
» nocturna versate manu, versate diurna,« Hor. de art. poet. v. 268, 269.

(**) Hist. de l'Empire Ottoman, T. 4, p. 244, 245, edit. de Paris, 1773.

Digitized by Google

κῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας, ὥστε ὁ (Henri de) Beauvays, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνςαντινούπολιν τῷ 1605, λέγει περὶ αὐτῆς(*) αὐταῖς λέξεσι: »La ville de Constan- »tinople fust bastie prémièrement par Pausanias Roy des Parthes . . . » avant Nostre Seigneur Six cent septante, et appelée Byzantium «.

Ἀλλὰ τί ἀναφέρω τοὺς παλαιούς, ὅταν αὐτὸς ὁ σύγχρονος ἡμῶν Michaud, τοῦ ὁποίου εὐφυέστερος καὶ κομψότερος περιηγητὴς ἀμφιβάλλω ἐὰν ἔγραψεν ἄλλος, παράγῃ τὴν Καλλίπολιν (τὴν ὁποίαν γράφει, καθὼς ὅλοι των, Calipoli) ἐκ τοῦ Καλλιγούλα ἢ ἐκ τῶν Γάλλων ἢ Γαλατῶν;

Διότι, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ διαστροφὴ τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἥτις κατήντησε συρμὸς πλέον εἰς ὅλα τὰ περὶ Τουρκίας ἐκδιδόμενα βιβλία εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀσχημίζει συνήθως καὶ τὰ ἀξιολογώτερα συγγράμματα. Καὶ ὑπομονὴ διὰ τοὺς παλαιοτέρους, γράφοντας τὸν Μέγαν Δουκα, ποτὲ μὲν Magdocon, ποτὲ δὲ Maradocon, ἄλλοτε δὲ ἕως καὶ Masgode, καὶ τὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνοάγγελον νῦν μὲν Sire Isac, νῦν δὲ Sursac, καὶ ἄλλοτε Kyrsak· ἀλλ' ὅταν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας, μετὰ τοσαύτην τελειοποίησιν τῆς τυπογραφίας, μετὰ τοσαύτην περὶ τὰς Ἀσιατικὰς διαλέκτους σπουδήν, εὑρίσκω εἰς τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον σύγγραμμα τῆς Ἀλληλογραφίας τῶν ΚΚ. Michaud καὶ Poujoulat, τὴν μὲν Γυρολίμνην γραμμένην(**), ὡς ὑπὸ τοῦ Νικήτα δῆθεν, Geroslemur, τὸ δὲ Κχίρκ-γκετσίτ Kik-Gen-Chit(***), τότε τῇ ἀληθείᾳ 'δὲν ἀπορῶ διόλου πλέον μὲ τοὺς ἀρχαίους, οἵ τινες, ἐὰν διέστρεφον τὰ ξένα ὀνόματα, 'τὰ διέστρεφον τοὐλάχιστον ἐπὶ τὸ καλλιφωνότερον, καὶ δικαιολογῶ πληρέστατα τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, παραμορφόνοντες εἰς τὸ ἑαυτῶν ἰδίωμα τὰ τῶν ἀλλοτρίων γλωσσῶν ὀνόματα, διατηροῦσι μὲν τὰ στοιχεῖα, μεταφέρουσι δὲ ταῦτα εἰς τρόπον ὥστε 'να σημαίνωσιν ἕτερόν τι, πλὴν ἀνάλογον ὁπωσδήποτε μὲ τὴν φύσιν τοῦ ὀνομαζομένου, καθὼς 'τὸ παρετήρησε καὶ ὁ Λεύγκλάβιος, λέγων περὶ αὐτῶν ὅτι »in multis antiqua nomina sic immutant, ut priscorum similitudi- »nem retinentia, tamen aliquid in lingua sua significent(****)«.

Ἀνέφερα Λεύγκλάβιον, καὶ χρεωστῶ 'να ὁμολογήσω ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1585, εἶνε τῷ ὄντι, καθὼς λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Λαμπέκιος, omnium acuratissimus doctissimusque Historiæ Turciqæ

(*) Deuxième partie, p. 37. (**) Lettre LVIII, p. 120. (***) Ἐνταῦθα κρίνω πρόσφορον 'να σημειώσω ὅτι, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀκαταλλήλου προφορᾶς τῶν Τουρκικῶν ὀνομάτων, ἠναγκάσθην 'να μεταχειρισθῶ εἶδός τι ὀρθογραφίας, τὸ ὁποῖον θὰ φανῇ παράδοξον ἴσως εἰς πολλοὺς τῶν ἀναγνωστῶν. Ἰδοὺ ἐν συνόψει ἡ προφορὰ τῶν τριῶν ἢ τεσσαρων τούτων ἀλλοκότων συνδυασμῶν: Τὸ κ, ἔχον κατόπιν 'του τὸ χ (Κχίζ, Κχίρκ), προφέρεται καθὼς ὅταν ἦνε παρ' ἡμῖν πρὸ τοῦ ο καὶ ου· ὁμοίως καὶ τὸ διπλοῦν χχ ('Αχχύρ, Σσαχχίν)· τὸ διπλοῦν σσ, ὡς τὸ Γαλλικὸν ch (Πασσᾶ, Σσάχ)· τὸ δὲ υ ἔχει τὴν διασωθεῖσαν παρ' ἡμῖν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαίαν ἔῤῥινον προφοράν. Καὶ ταῦτα μέχρις ὅτου (καὶ 'δὲν εἶνε μακρὰν ἴσως ὁ καιρὸς) ἡ αὔξησις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου κανονισθῇ καὶ ἀκαδημαϊκῶς παρ' ἡμῖν. (****) Pand. Hist. Turc.

scriptor, εἰ καί, διὰ τὴν ἄγνοιαν πάντοτε τῆς ἁπλοελληνικῆς, ἠπατήθη καὶ αὐτός ἐν πολλοῖς.

Ὀλίγον πρὸ αὐτοῦ περιηγήσατο τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ ἀπαράμιλλος Πέτρος Γύλλιος. Ὁ πολύτιμος συγγραφεὺς οὗτος, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη ἐβάδισαν ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα περιηγηταὶ τοῦ Βοσπόρου, ἐγεννήθη τῷ 1495, ἢ κατ'ἄλλους, τῷ 1490, ἐν Ἀμβιανῷ τῆς Γαλλίας (D'Alby en Languedoc). Ἀφιερωθεὶς δὲ ἐκ παίδων εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, διὰ τὸ ὁποῖον τὸν περιπαίζει ὁ Rabelais, ἐδαπάνησε τεσσαράκοντα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη περιηγούμενος, κυρίως ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ. Σταλεὶς δὲ ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α' εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀναζήτησιν καὶ παράθεσιν χειρογράφων Ἑλληνικῶν, ἐλησμονήθη ἐκεῖ· ὅπου, πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀχρηματίας, καὶ συγχρόνως φλεγόμενος ὑπὸ τῆς ἐμφύτου αὐτῷ φιλομαθείας, ἠναγκάσθη 'να συστρατεύσῃ οὐχ ἅπαξ καὶ εἰς Περσίαν μετὰ Σουλεϊμάνου τοῦ Α'. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Γαλλίαν τῷ 1550 μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας D'Aramont, συνέγραψε Λατινιστὶ τοπογραφίαν ἀκριβεστάτην τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Βοσπόρου, ἐκδοθεῖσαν καὶ ἰδίως καὶ μετὰ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Βανδουρίου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ ἔγινε διὰ ξηρᾶς, μένει ἀδέσποτος φήμη, ὅτι, αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Βαρβαρέζων, ἐξηγοράσθη ὑπὸ τοῦ Καρδιναλίου Γ. D'Armagnac. Ὅπως ὅμως κὲν ἔχῃ, ὁ Καρδινάλιος οὗτος ὑπῆρξεν ἀπ'ἀρχῆς προστάτης τοῦ Γυλλίου, συντάξαντος, κατὰ παράκλησιν καὶ πρὸς χάριν αὐτοῦ, τὸ De vi et naturâ animalium σύγγραμμά 'του, τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσεν εἰς Φραγκῖσκον τὸν Α'. Ἀπέθανε δὲ ἐν Ῥώμῃ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1555, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ἐκεῖσε ναῷ τοῦ Ἁγίου Μαρκέλλου· τὸν δὲ ἐπιτάφιον αὐτοῦ ἐποίησε Λατινιστὶ ὁ D'Armagnac, εἰς ὃν καὶ προσεφώνησε τὰ πονήματα τοῦ Γυλλίου ὁ πρῶτος αὐτὰ ἐκδοὺς ἀνεψιὸς ἢ ἔγγονός 'του Ἀντώνιος Γύλλιος.

Τῆς τοπογραφίας τοῦ Γυλλίου βάσις ὑπῆρξεν ἄλλο, ἀρχαιότερον καὶ τοσούτῳ μᾶλλον πολυτιμότερον, ὅσῳ 'δὲν σώζεται πλέον, σύγγραμμα Διονυσίου τοῦ Βυζαντίου, ἐπιγραφόμενον Ἀνάπλους. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἤκμασε πρὸ τοῦ Σεβήρου, ὅς τις κατέστρεψε τὸ Βυζάντιον τῷ 187 ἔτει πρὸ Χριστοῦ. Ὁ Σουίδας 'τὸν ὀνομάζει ἐποποιόν: »Διονύσιος Βυζάντιος, ἐποποιός, περιήγησιν τοῦ ἐν τῷ Βοσπόρῳ Ἀνάπλου«. Ἐκ τούτου ὅμως 'δὲν δύναταί τις μετὰ βεβαιότητος 'να συμπεράνῃ ὅτι τὸν Ἀνάπλουν αὐτοῦ ὁ Διονύσιος συνέταξεν ἐμμέτρως, εἰ καὶ πιθανότης ἐξάγεταί τις περὶ τούτου ἐκ τοῦ ποιητικοῦ ὕφους πολλῶν ἐκ τῶν μεταφρασμένων ὑπὸ τοῦ Γυλλίου χωρίων. Διότι τὸ Ἑλληνικὸν πρωτότυπον ἀπωλέσθη, κἀνεὶς 'δὲν ἠξεύρει πότε καὶ πῶς, καίτοι σωζόμενον ἀκόμη' καὶ ἐπὶ Τουρνεφορτίου (τῷ 1696;), ὅστις λέγει ὅτι ὁ Δουκάγγιος καὶ Ὀλστένιος εἶχον ὑποσχεθῆ μὲν 'νὰ 'τὸ ἐκδώσωσιν ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Βατικάνου καὶ τῆς Βασιλικῆς τῶν Παρισίων βιβλιοθήκης, 'δὲν ἔλαβον δὲ τὸν καιρὸν 'να πραγματοποιήσωσι τὴν ὑπόσχεσίν 'των. Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει (*) περι-

(*) Ἐν φ. Χρυσόπολις.

κοπήν τινα τοῦ Διονυσίου εἰς τὸ πεζὸν περὶ Χρυσοπόλεως· ὁ δὲ Γύλλιος μετέφρασε τὰ κυριώτερα τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ μέρη. Ἐὰν ἦτο βέβαιον ὅτι ὁ Ἀνάπλους τοῦ Διονυσίου συνετάχθη διὰ στίχων, ἴσως 'δὲν ἤθελεν εἶναι πάντη ἀπίθανον 'να ὑποθέσῃ τις ὅτι εἶν' αὐτὸς οὗτος ὁ ποιήσας καὶ τὴν Οἰκουμένης Περιήγησιν, τὴν ὁποίαν ἐσχολίασεν ὁ Εὐστάθιος.

Ὁ ἀκριβέστερος μετὰ τὸν Γύλλιον περιηγητὴς ἐκ τῶν παλαιῶν εἶνε, κατὰ τοῦ Chevalier τὴν κρίσιν, ὁ Γκρελλῶτος, ἱκανώτατος ἀρχιτέκτων τοῦ αἰῶνος Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', ὅθεν καὶ τὸ σύγγραμμά 'του, κύριον σκοπὸν ἔχον τὴν περιγραφὴν τῶν δημοσίων κτιρίων, εἶνε, ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμην, πολλοῦ λόγου ἄξιον, καὶ μάλιστα καθότι ἐκ τῶν κτιρίων, ὅσα προέφθασαν 'να ἴδωσι καὶ αὐτός, καὶ ὁ Γύλλιος, καὶ ὁ Σπών, καὶ ὁ De Loir, καὶ ἄλλοι τῶν κατὰ τοὺς πρώτους δύω μετὰ τὴν ἅλωσιν αἰῶνας ἐπιδημησάντων περιηγήσεως χάριν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰ πλεῖστα ἐξέλιπον, τὰ μὲν γενόμενα παρανάλωμα τῶν σεισμῶν καὶ πυρκαϊῶν, τὰ δὲ μεταποιηθέντα δυσδιαγνώστως. Τὰ δὲ λοιπά, ἐκτὸς τεσσάρων ἢ πεντε, κρατοῦσι περικλεισμένα ἡ θρησκομανία καὶ ἡ ζηλοτυπία ἐντὸς τῶν τζαμίων ἢ χαρεμίων, ὅπου ὀφθαλμὸς ἀπίστου 'δὲν ἐφικνεῖται. Καὶ χάρις εἰς τὸν Chevalier καὶ τὸν μηχανικὸν Κάουφφερ, οἵτινες, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Choiseul-Gouffier, κατώρθωσαν 'να συναρμολογήσωσι περὶ τὰ 1785 τοπογραφικὸν πίνακα τῆς πόλεως, τὸν ὁποῖον μεταφράσαντες καὶ προσεπαυξήσαντες προετάξαμεν καὶ ἡμεῖς τῆς παρούσης πραγματείας.

Εἶνε δὲ ἀληθῶς σημειώσεως ἄξιον, ὅτι εἰς τὸ διάστημα τοῦτο τῶν τεσσάρων μετὰ τὴν ἅλωσιν αἰώνων, οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων, καθόσον γνωρίζομεν, ἐπεβάλετο 'να τοπογραφήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Βόσπορον. Μελέτιος μόνος ὁ Ἀθηνῶν περιέγραψεν αὐτὴν ἐπιτροχάδην ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ 'του, ἀντιγραψάμενος σχεδὸν τὸν Δουκάγγιον· ἀλλ' ἡ περιγραφή 'του κατ' οὐδὲν ἐφώτισε τὴν Ἱστορίαν. Καὶ πάλιν ἔπρεπεν ἴσως ξένος τις νὰ σχεδιογραφήσῃ τὰ κατ' αὐτὴν εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα, καὶ οὗτος εἶν' ὁ ποιήσας τὴν Βοσπορομαχίαν. Τὸ σχέδιον τοῦ ποιήματος τούτου 'δὲν εἶν' ἀνεπιτυχές, καὶ ὁ συντάκτης 'του (*) εἶχε καὶ κρίσιν καὶ εὐφυΐαν· ἀλλ' ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη, καὶ τὴν ὁποίαν ἐλάλουν τότε (1752) οἱ ἀστυκώτεροι τῶν κατοίκων τοῦ Βοσπόρου Γραικῶν, κρᾶμα Τουρκογραικισμοῦ δύσμορφον, ἀμαυρόνει πᾶν εἴτι γλαφυρὸν καὶ διδακτικὸν περιέχει τὸ ποίημά 'του, καὶ περιέχει πολλά.

Ἀπέκειτο δέ, φαίνεται, τὸ ἆθλον τοῦτο εἰς τὸν γεράσμιον συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, ὅστις πρῶτος καὶ συνέλαβε καὶ κατώρθωσε τὸν σκοπὸν συστηματικωτέρας περιγραφῆς τῆς τε πόλεως καὶ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἀληθῶς μόνος οὗτος ἦτον εἰς θέσιν καὶ νὰ μορφώσῃ καὶ 'να διευκρινήσῃ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Βλάστημα τῆς

(*) Σενιὼρ Μομὰρς, πρῶτος δραγουμάνος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ Αὐστριακοῦ Κράτους.

Digitized by Google

μεγαλοπόλεως ταύτης, ἔχων καὶ γνώσεων περιουσίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ξένων γλωσσῶν εὐκολίαν, ἠδύνατο 'να προαγάγῃ τὸ πόνημά 'του ὑπὸ τελειοτέραν μορφὴν, ἐὰν λόγοι ἄλλοι (τοὺς ὁποίους ἐσεβάσθη καὶ ἐξετίμησε τὸ Κοινὸν) 'δὲν ἀνέστελλον κατὰ βῆμα τὴν ὁρμήν 'του. 'Αλλὰ, καὶ οὕτως ἔχουσα ἡ φερώνυμος Κωνσταντινιὰς, εἶνε ἔργον πολύτιμον, διότι ἀπεθησαύρισεν ὅσα ἄλλως ἤθελον μείνῃ διὰ παντὸς ἀμετάλλευτα.

Εἰς τὰ ἴχνη τοσούτων καὶ τοιούτων ἀριστέων βαδίζων, καὶ μὲ τοιαύτας ἀφορμὰς ἐφωδιασμένος ὁ τοπογραφῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤθελεν ἴσως εἴπῃ τις ὅτι, 'δὲν εἶχε 'να κάμῃ ἄλλο, παρὰ 'να διευθετήσῃ μόνον τὴν ὕλην, καὶ 'να παραγάγῃ ἐκ πολλῶν καὶ ποικίλων μερῶν ἓν σύνολον, καὶ τοῦτο ἴσως 'δὲν ἦτον δύσκολον. 'Αλλὰ, 'να διακρίνῃ τοῦ ἀπιθάνου τὸ πιθανὸν, 'να περιέλῃ τὸν φλοιὸν τῆς ἀκρισίας ἢ τῆς ἀπάτης, χωρὶς 'να παραβλάψῃ τὸ βρώσιμον τοῦ καρποῦ, 'να καταστήσῃ ἐπαγωγὸν ὁπωσδήποτε τὴν ἄλλως μονότονον περιγραφὴν τόπων τὸ πλεῖστον ἀσήμων, τοῦτο 'δὲν ἦτον τόσον εὔκολον, καὶ τοῦτο ἐπεβαλόμην 'να κατωρθώσω αὐτὸς, μὴ συμβουλευσάμενος τόσον τὰς δυνάμεις μου, ὅσον τὴν ἔφεσίν μου. ! 'Επέτυχον; ἀπέτυχον; περὶ τούτου πρόκειται 'να ἐτυμηγορήσῃ τὸ Κοινὸν, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀδέκαστον κρίσιν φέρων καθυποβάλλω θαῤῥούντως τὸ πόνημά μου. Θαῤῥούντως, λέγω· διότι προθυμίας καὶ κόπων οὐδὲν ἐνέλιπον, καὶ ἐὰν ἠπατήθην, καὶ ἠπατήθην ἐν πολλοῖς πάντως, τοῦτο 'δέν μοι συνέβη οὔτε ἐκ προθέσεως οὔτε ἐκ ῥαθυμίας, καὶ ἀρκεῖ πρὸς παρηγορίαν μου τοῦτο πρῶτον, καὶ δεύτερον ὅτι ἡ ἐδική μου ἀποτυχία θὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἄλλων ἐπιτυχίαν, ὅσοι (εἴθε 'να ἦνε καὶ προθυμότεροι, ὅσον ἔσονται) εὐτυχέστεροι ἐμοῦ, θέλουσιν ἀποφύγῃ τὰς ὑφάλους, περὶ ἃς ἔλαθον ἐγκρίψας ἐγώ.

Καὶ ἤδη οὐδὲν ἔχω ἄλλο 'να προσθέσω, εἰμὴ τὸν τρόπον συνοπτικῶς, καθ' ὃν ἔκρινα προσφορώτερον 'να πραγματευθῶ τὸ ἔργον μου, καὶ, κρίσιν ὑφέξων, 'να θέσω τοὐλάχιστον τὸ Κοινὸν εἰς στάσιν 'να ἐπιφέρῃ τὴν ψῆφον αὐτοῦ ἐν συνειδήσει τοῦ πράγματος. Καὶ λέγω πρῶτον ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς πραγματείας ταύτης εἶνε ἀπήχησις ἄλλων προγενεστέρων ἱστορικῶν καὶ τοπογραφικῶν συγγραφῶν, τῶν ὁποίων ἁπανταχοῦ σχεδὸν ἀναφέρω τοὺς πατέρας,

» οὐχὶ τὸν ἑτέρων πόνον
» (ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσιν,) ἐμαυτοῦ τιθέμενος «.

Πεπεισμένος ἔπειτα ὅτι καὶ τῶν λαμπροτέρων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης μεγαλουργημάτων ἁπλῆ ἡ θέα τίποτε 'δὲν σημαίνει, ὅταν εἰς τοῦ θεατοῦ τὴν καρδίαν οὐδὲν διεγείρῃ γενναῖον αἴσθημα, οὐδὲν καταλείπῃ ὑπέκκαυμα ζήλου πρὸς ἀρετὴν, προσεπάθησα, συνανακαμιγνύων ἁπανταχοῦ τὸ χρήσιμον μετὰ τοῦ τερπνοῦ, 'να πορισθῶ ἀφ' ἑκάστου σχεδὸν μνημείου ἠθικόν τι συμπέρασμα, βιωφελῆ τινα ἀλήθειαν· καὶ διὰ τοῦτο, ἐφιστῶν τὸν ἀναγνώστην ἐνώπιον ἢ τοῦ ὀβελίσκου, λ.χ., τοῦ ἐν τῷ 'Ιπποδρόμῳ ἢ τῶν ἐρειπίων τῆς Χρυσῆς Πύλης, ἢ, καὶ, νὴ Δία, μιᾶς πλατάνου ἢ κυπαρίσσου, ὁτὲ μὲν ἐξυμνῶ τὴν ἀρετὴν, ὁτὲ δὲ στηλιτεύω τὴν κακίαν, ἀμφότερα ἀπαθῶς

καὶ χωρὶς φιλοπροσωπίας. Καὶ ἐπειδή, κατὰ τὸν Θεμίστιον (*), »Ἔστι δή που »καὶ ἐν τῷ κυνηγεσίῳ τῆς ἀληθείας πολλὰ δύσβατα καὶ ἐπίσκια, καὶ τῷ καθ' αὑτὸν μετιόντι δυσδιερεύνητα,« ἀναμοχλεύω πολλαχοῦ καὶ τῶν μνημάτων τὰς πλάκας, καὶ, ἐπικαλούμενος ἵλεως τοὺς κειμένους, ζωγραφίζω τὰς πράξεις 'των, καθ' ὅσον ἀνήκουσιν εἰς τὸ κράτος τῆς Ἱστορίας. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην τινές, νομιζόμενοι ἥρωες, φανῶσι περισταλέντες εἰς τὸ δίκαιον αὐτῶν μέγεθος, τὸ σφάλμα 'δὲν εἶν' ἐμόν, καὶ εἶν' αὐτοῦ ὑπεραπολογούμενος ὁ αἰών, κατὰ τὸν ὁποῖον ζῶμεν, κρατῶν τὸ λικμητήριον τῆς φιλοσοφίας, καὶ διαχέων μὲν ἀνεμώλια ὥσπερ ἄχυρα τὰ ὀνόματα καὶ τὰς παραδόσεις, ἀποθησαυρίζων δὲ εἰς τῆς αἰωνιότητος τὸ ταμεῖον τὴν Ἀλήθειαν μόνην.

Ἴσως πολλαχοῦ παρεκκλίνω εἰς μικρολόγους καὶ διαγραφικωτέρας τοῦ δέοντος διηγήσεις, ἐκπίπτων ἐνιαχοῦ μέχρι καὶ τοῦ ῥωμαντισμοῦ. Τούτου ἀπολογίαν ἔχω μίαν καὶ μόνην, ὅτι πούποτε, μ' ὅλα ταῦτα, 'δὲν ἐθυσίασα τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν ὅμως, θελγόμενος ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου, ἐνδιατρίβω που καὶ ἄκων περὶ αὐτό, καὶ γίνωμαι, χωρὶς 'να ἐνέχωμαι, ποιητής, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῶν τόπων οὓς περιγράφω, ὁ εὐμενὴς ἀναγνώστης 'δὲν θέλει βέβαια λησμονήσῃ ὅτι οὐδὲν ποιητικώτερον τοῦ Βοσπόρου, ὅπου ἀκόμη ἠχεῖ τοῦ μακαρίτου Ῥίζου ἡ λύρα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τόπων· ἀλλὰ τὸ πέλαγος τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων, τῶν τελετῶν ἐπὶ πᾶσιν, ὁποῖον ἀνεξάντλητον μεταλλεῖον διὰ τὴν Ἱστορίαν διὰ τὴν Ἀρχαιολογίαν, διὰ τὰς ἐλευθερίους τέχνας! Περιέργως ἀναγινώσκομεν τὰ ἔθιμα τῶν Σινῶν καὶ τῶν Ἰαπόνων· ἀλλὰ τῆς Αὐλῆς τῶν Γραικορωμαίων ἡ ἐθιμοταξία εἶνε, δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, πολὺ περιεργοτέρα, ὄχι μόνον διὰ τὸ παράδοξον αὐτῆς, ἀλλὰ διότι, μίμησις κατὰ πλεῖστον τῶν ἐθίμων τῶν Αὐλῶν τῆς Ἀσίας, ἐχρησίμευσεν αὐτὴ πάλιν ὡς πρότυπον εἰς τὴν ἐθιμοταξίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, συμβαλλομένη πρὸς αἰτιολογίαν καὶ πολλῶν ἄλλων ἐθίμων σωζομένων ἄχρι τῆς σήμερον παρ' ἡμῖν, καὶ πρὸς ἐξήγησιν ἐπὶ πᾶσι τῶν ὡραίων ἐκείνων εἰκόνων τῶν συγγραμμάτων τοῦ Mouradja D'Ohsson καὶ τοῦ Muller, τὰς ὁποίας βλέποντες οἱ υἱοὶ ἡμῶν, θὰ νομίζωσιν ὅτι εἰκονίζουσιν ἀντικείμενα ὑπαρκτὰ πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν, ἐν ᾧ χθὲς ἀκόμη ὑπῆρχον ταῦτα ἐπὶ τόπου ἐν ἀρχετύπῳ. Ἀλλ' ὁ σιδηροῦς βραχίων τοῦ μεγάλου ἀναμορφωτοῦ τῆς Τουρκίας 'τὰ συνέθαψεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ὑπὸ τὰ ἐρείπια κολοσσαίων στρατώνων καὶ τὸν σωρὸν χιλιάδων πτωμάτων. Ἦτον ἐπάναγκες ἄρα 'νὰ 'τὰ ἀποταμιεύσῃ ἡ Ἱστορία πρὸς ἐξήγησιν τῶν συμβάντων.

'Δὲν εἶν' ἐν τοσούτῳ παράδοξον 'να ἐπισύρω κατ' ἐμαυτοῦ καί τινων σφόδρα φιλελευθέρων τὴν ἀγανάκτησιν, διότι, θηρεύων πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν, 'δὲν ἀπέκρυψα τῶν Τούρκων τὰς ἀρετάς. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ ἀπαίτησίς 'των εἶνε, ἂν ὄχι ἄλλο, πα-

(*) Λόγῳ ΚΑ'.

Digitized by Google

ράκαιρος τὸ ἐλάχιστον· διότι εἰς τὸν αἰῶνα εἰς τὸν ὁποῖον ζῶμεν, καθ' ὃν οὐδεὶς εἶν' ὑπεύθυνος διὰ τῶν προγόνων 'του τὰς ἁμαρτίας, αἱ θρησκευτικαὶ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν διακρίσεις καὶ αἱ κληρονομικαὶ ἀντιπάθειαι εἶνε ἀναχρονισμοὶ ἀσυγχώρητοι.

Ἔρχεται ἐπὶ πᾶσιν ἡ θεωρία ἡ περὶ γλώσσης, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι τινὲς τῶν φίλων μου μὲ ἐπέπληξαν διότι μετεχειρίσθην ὕφος ἀνώτερον δῆθεν τοῦ συνήθους, σύνηθες ἐννοοῦντες τὸ τῶν Ἐφημερίδων. Ἐκτιμῶ τὰς παρατηρήσεις 'των, καὶ οὔτε ἐπιχειρῶ 'να 'τὰς ἀντικρούσω· τόσον εἰμὶ πεπεισμένος περὶ τῆς ἐμβριθείας 'των! ἀλλ' ἂς συγχωρήσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς δυσμετάπειστον ἤδη γέροντα 'να φρονῇ ὅτι, προαγομένης καθημέραν τῆς γλώσσης ἐπὶ τὸ κρεῖττον, μετὰ τριάκοντα ἢ πεντήκοντα ἔτη, ὅταν αὐτοῦ 'δὲν θὰ μένῃ οὔτε κόνις, τὰ φλυαρήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα κατακρίνονται ἴσως τῶρα ὡς γλωσσηματικὰ καὶ στρυφνά, θὰ φανῶσι χυδαιότερα τῶν ἐν χρήσει τότε. Ὦ! τὸ ὄνειρόν μου τοῦτο εἶνε καὶ ἦτο πάντοτε τὸ τερπνότερον τῶν ὀνείρων μου, καὶ τούτου εἰς αὐτήν μου πλέον τὴν ἡλικίαν τοσούτῳ μᾶλλον ἔχω δυσαπαλλάκτως, ὅσῳ, τριάκοντα ἤδη ἔτη περὶ τὴν μελέτην τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης ἐνασχολούμενος, καὶ παρακολουθῶν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν πρόοδόν 'της, εὐτύχησα 'να ἴδω τὸ πλεῖστον ἐπαληθεῦσαν.

Ἐὰν ὀφείλω δέ τι νὰ εἴπω καὶ περὶ τῶν εἰκόνων, ὅσαι κατακοσμοῦσι τὴν βίβλον, λέγω συλλήβδην ὅτι προσετέθησαν οὐχὶ τοσοῦτον πρὸς κόσμον, ὅσον πρὸς διασάφησιν περιέργου τινὸς ζητήματος τοπογραφικοῦ ἢ ἱστορικοῦ, ὅθεν καὶ 'δὲν ἐφρόντισα τόσον περὶ τῆς ποικιλίας ὅσον περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν, ἀποτυπωσάμενος τὰς πλείστας τῶν ἀνδρεικέλων ἐκ νομισμάτων ἀρχαίων ἢ σπανίων καὶ περιέργων, καθώς, λ.χ., τὰς Κωνσταντίνου τοῦ Α΄ καὶ Μεχμὲτ τοῦ Β΄, τοὺς ὁποίους, ἀπ' ἐναντίας τῆς κοινῶς παραδεδεγμένης φήμης, παριστῶσιν ἄνευ γενείου, ἐκεῖνον μὲν ἅπαντα τὰ σωζόμενα γνήσια νομίσματα, τοῦτον δὲ ἀρχαία τις μεταλλίων, σωζομένη ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ· ἀλλὰ πρὸς ὑποστήριξιν μὲν τῶν πρώτων συνᾴδει ἡ Ἱστορία, μόνον πωγωνοφόρον παραδιδοῦσα τὸν Ἰουλιανὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου· τοῦ δὲ δευτέρου καταψηφίζεται κιβδηλίαν, μόνον ἐκ τοὐναντίου ἀγένειον εἰσάγουσα Σελὴμ τὸν Α΄ ἐκ τῶν Σουλτάνων.

Καὶ ἤδη, πρὸς σέ, πόλις πόλεων καὶ πατρὶς φιλτάτη, καταπαύων ἀποτείνω τὸν λόγον, καὶ »ἐάν τι καὶ παρὰ τὰ χωρία γίγνηται τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὸ »τυγχάνειν τε καὶ ἀποτυγχάνειν εὐμενοῦς τοῦ Θεοῦ,« καθὼς λέγει τις τῶν σοφῶν, ἐπεύχομαί σοι πᾶσαν ὅσην ἡ θέσις σου, ἂς εἴπω δὲ καὶ ἡ τύχη σου, σοὶ προώρισεν εἰς τὸ μέλλον εὐδαιμονίαν, τὰς ἀπαρχὰς τῆς ὁποίας ἤρχισας ἤδη 'να ἀπολαύῃς, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον μονάρχου φιλοδικαίου καὶ φιλολάου!

(Ἔγραφον Ἀθήνησι, τῇ 10 Ἀπριλίου τοῦ 1851)

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΞ ΑΥΤΗΣ

«Sic te dispositam, spectantemque undique portus
»vallatam pelago, terrarum commoda cingunt.»
(Sidonius Apollinaris carm. 11)

ΕΑΝ εἴπωμεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὥσπερ κατὰ προνομιαίαν τινὰ τῆς φύσεως προτίμησιν, εἶνε, διὰ τὴν θέσιν 'της, ἡ μοναδικὴ πόλις τῆς οἰκουμένης, οὐδὲν λέγομεν καινὸν, συνεπιμαρτυροῦντας ἔχοντες ὅλους τούς τε ἀρχαίους καὶ νεωτέρους περιηγητὰς καὶ ἱστορικούς. Τὰ δύο ἐκ τῶν τριῶν μέρη τοῦ παλαιοῦ Κόσμου, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη, ἐκεῖ συνερχόμεναι, δεξιοῦνται, οὕτως εἰπεῖν, ἀλλήλας· αἱ δύω θάλασσαι, ἡ Μεσόγειος καὶ ὁ Πόντος, εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς δωροφοροῦσιν ὅ,τι ἀγαθὸν παράγουσιν αἱ πλέον ἀπῳκισμέναι χῶραι· ἡ Προποντὶς προμηθεύει αὐτὴν ἐκ γειτόνων μὲ τὰ θαλάσσια προϊόντα, ἐν ᾧ αἱ εὔφοροι πεδιάδες τῆς Θράκης καὶ Βιθυνίας προσκομίζουσι τὰ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς. Ἄς ἀκούσωμεν, περιγράφοντα μὲ ὅλην τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μούσης τὴν μεγαληγορίαν καὶ καλλιέπειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν θέσιν, ἕνα τῶν κομψοτέρων αὐτῆς πανηγυριστῶν. »Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον λέγειν ἔχομεν, λέγει περὶ αὐτῆς Μα»νουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς(1), ἀλλ' ἡ πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἠπείρους, τήν τε »Εὐρώπην λέγω καὶ Ἀσίαν, θέσις· ἀλλ' ἡ συνάφεια τῆς τε ἀρκτῴας καὶ »μεσημβρινῆς θαλάσσης, ὥστε τῇ μὲν διὰ τῶν ἠπείρων, τῇ δὲ διὰ τῶν »θαλασσῶν, μᾶλλον δὲ δι' ἀμφοτέρων, ὥσπερ ἐν κοινῷ τινι συνδέσμῳ συν»άπτειν καὶ κλείειν αὖθις ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ἐπὶ π. λῶν ἱσταμένην, »τὴν οἰκουμένην καὶ τὰ ἐπὶ ταύτης ἔθνη, τίσιν οὐκ ἂν δόξειεν οὐ μόνον »χρήσιμον καὶ ὡραῖον, ἀλλὰ καὶ βασιλικὸν εἶναι;« Ὁ δὲ Πολύβιος, ὁ ἀκριβέστατος οὗτος τῶν τοποθεσιῶν ζωγράφος »Βυζάντιοι, λέγει(2), κατὰ

(1) Ἴδε τὰ Προλεγόμενα. (2) Ἱστορ. βιβλ. Δ΄.

»θάλατταν εὐκαιρότερον οἰκοῦσι τόπον, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ πρὸς »εὐδαιμονίαν, πάντων τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ... Μέγιστα μὲν γὰρ »καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις περιγίγνεται λυσιτελῆ πρὸς τοὺς βίους διὰ τὰς τῶν »τόπων ἰδιότητας· ἅπαν γὰρ τὸ μὲν περιττεῦον παρ' αὐτοῖς, ἐξαγωγῆς· τὸ »δὲ λεῖπον, εἰσαγωγῆς ἑτοίμου τυγχάνει καὶ λυσιτελοῦς, ἄνευ πάσης κα»κοπαθείας καὶ κινδύνου· πολλά γε μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις εὔχρηστα δι' ἐκεί»νους ἀπαντᾷ. Διό, καὶ κοινοί τινες ὡς εὐεργέται πάντων ὑπάρχοντες, »εἰκότως ἂν οὐ μόνον χάριτος, ἀλλὰ καὶ ἐπικουρίας κοινῆς τυγχάνοιεν »ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν βαρβάρων περιστάσεις.»

Ὅθεν ἔκπαλαι καὶ ποιηταί, καὶ ῥήτορες, καὶ ζωγράφοι, αὐτὴν ἔλαβον ὡς θέμα τῆς εὐφυΐας των, καὶ δὲν ὑπάρχει σχεδὸν συγγραφεύς, οὔτε ἀρχαῖος οὔτε νεώτερος, ὅς τις, ἀναφέρων αὐτήν, 'δὲν ἐξήσκησε τὸν καλαμόν 'του πρὸς ἔπαινόν 'της. Ἀλλὰ κἀμμία περιγραφή, ὅσον ζωηρά κἂν ὑποτεθῇ, δὲν ἐφικνεῖται πρὸς ἔκφρασιν τοῦ αἰσθήματος, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀρχέτυπος καὶ νευρώδης ποίησις, κυριεύει ὁλόκληρον τὸν θεατήν, ὅταν ἐπισκεφθῇ κατὰ πρῶτον τὴν μεγαλόπολιν ταύτην. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅσῳ μεγάλην κἂν συλλάβῃ τις ἰδέαν περὶ αὐτῆς πρὶν 'τὴν ἴδῃ, ἰδὼν αὐτὴν ἐννοεῖ ὅτι ἔμεινεν ὀπίσω τῆς ἀληθείας· καὶ ἐνῷ ἡ καρδία ἀπολαμβάνει πληρέστατα τῆς τοῦ θεάματος ἡδονῆς, ἀναβρυούσης, οὕτως εἰπεῖν, ἀφ' ὅλων τοῦ σώματος τῶν πόρων, ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ φαντασία εἰς μάτην προσπαθεῖ νὰ στηρίξῃ τὸ αἴσθημα τοῦτο ἐπὶ τοῦ πίνακος ἢ τοῦ χάρτου· διότι ὁμοιάζει ὀπτασίαν μᾶλλον Περσικοῦ διηγήματος ἢ πραγματικόν τι. Ὅθεν δικαίως εἶπεν ὁ συγγραφεὺς τῶν Μαρτύρων, ἀφ' οὗ τὴν ἐπεσκέφθη, ὅτι «On n'exag're point quand on »dit que Constantinople offre le plus beau point de l'univers.»

Ἀλλ' ἵν' ἀπολαύσῃ τις ὅλην τοῦ θεάματος τούτου τὴν ἡδονήν, πρέπει 'νὰ ἴδῃ τὴν ΚΠ.(1) κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Χαλκηδόνος καὶ τοῦ Ἡραίου (Φενὲρ-μπαχτσέ), καὶ 'νὰ 'τὴν ἴδῃ φωτιζομένην ὑπ' ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, καὶ εἰς ἡμέραν τινὰ τοῦ θέρους· διότι τότε εἶνε πλήρης ἡ ἔκστασίς 'του, καί, ἐὰν 'δὲν ἔλαβέ ποτε τοῦ καλοῦ ἰδέαν, 'τὴν συλλαμβάνει τότε καθ' ὅλην τὴν ἔκτασίν 'της

Ἄς φαντασθῇ τις σύγκραμα δυσδιάκριτον γεωλόφων, διηνθισμένων ὡς διὰ σμάλτου, ποῦ μὲν δια καταλεύκων περιπτέρων (κιοσκίων) περισκιαζομένων ὑπὸ καταπρασίνων καὶ ῥαδινῶν κυπαρίσσων· ποῦ δὲ ὑπὸ ναῶν Ὀθωμανικῶν στεφανωμένων μὲ μολυβδοσκεπάστους θόλους, ὑπὲρ τοὺς ὁποίους ἀνατέλλουσιν ὡς χρυσοφαεῖς λαμπάδες οἱ λεπτοφυεῖς ἐκεῖνοι καὶ κατάλευκοι πύργοι· μυριάδας οἰκιῶν πολυχρόων, αἵτινες, συνεχόμεναι

(1) Οὕτω συντετμημένον θέλομεν γράφει τοὐντεῦθεν τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄνομα, συντομίας χάριν.

πρὸς ἀλλήλας ἐφ' ὅσον ἐφικνεῖται ἡ ὄψις, ὁμοιάζουσι Περσικὸν τάπητα ἐστρωμένον ἐπὶ τῆς χλόης· καὶ εἰς τοῦ τάπητος τούτου τὰ κράσπεδα, παρεκτεινόμενα ὡς ἂν κρόσσια τὰ ἀναρίθμητα τῶν προσωρμισμένων πλοίων κατάρτια· καὶ τὴν θάλασσαν λειοκύμονα 'νὰ ἀντανακλᾷ τριχόθεν τὰ ἀντικείμενα ταῦτα· καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν γλυκὺν οὐρανὸν τῆς Ἀνατολῆς ἀποτελοῦντα τὸ δάπεδον τῆς εἰκόνος. Ἰδοὺ ἡ ΚΠ. ἐν ἀπόπτῳ!

Ἀλλ' ἐὰν θελήσῃς 'να ἀναλύσῃς τὸ πανόραμα τοῦτο, καὶ 'να 'τὸ θεωρήσῃς ἐκ τοῦ πλησίον, σβέννυται ὅλος ὁ ἐνθουσιασμός σου. Στενωποὶ σκολιοί, ὅπου μόλις τέσσαρες ἄνθρωποι δύνανται 'να στραφῶσι· γήπεδον ἄνισον, βορβορῶδες, γέμον λεπρῶν καὶ δυσμόρφων σκύλων· ἐργαστήρια σκοτεινά, ῥυπαρά, ἑτοιμόῤῥοπα· σειραὶ βραδυπορουσῶν καμήλων, ἢ ὄνων ἀχθοφορούντων οἰκοδομησίμους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕλας· πλησίον δὲ δυσώδους τινὸς βορβόρου καὶ ἓν ἀνθηρὸν τὴν βαφὴν καφενεῖον, ὅπου γυμνόποδες ἀγοραῖοι ῥοφοῦσι καφὲν ἢ καπνόν, λεσχηνεύοντες ἢ κυβεύοντες· μυριάδες δὲ πωλητῶν καὶ ἀγοραστῶν συνωθουμένων καὶ θορυβούντων. Ἰδοὺ ἡ ΚΠ. ἐκ τοῦ σύνεγγυς!

Καὶ διὰ τοῦτο ὁ βουλόμενος 'ν' ἀπολαύσῃ τὴν ἡδονὴν τῆς θέας αὐτῆς ἀκραιφνῆ, 'δὲν πρέπει 'να θεωρῇ πλησίον 'του· ἀλλ' εἰ μὲν εἶνε εἰς τὸν λόφον τοῦ Πέραν, 'να βλέπῃ τὴν παραλίαν τοῦ Σκουταρίου καὶ τὸ Σαράγιον· εἰ δὲ εὑρίσκεται εἰς τὴν πόλιν, 'να θεωρῇ τὴν κρηπῖδα τοῦ Τοπ-χανὲ, καὶ τὸ Σταυροδρόμιον, καὶ τοὺς λόφους τῶν Ταταβούλων, καὶ τὸ Κατάστενον· διότι ὅλα τὰ ἄπωθεν προσηλοῦσι τὴν ὅρασιν, καὶ καθ' ὅσον μεταβάλλει τις θέσιν, μεταβάλλεται καὶ τὸ σκηνογράφημα, καὶ περιπατεῖ περικυκλωμένος ὑπ' ὅλην τῆς ὀπτικῆς τὴν ἀπάτην.

Ὥστε ἡ ΚΠ. τὰς καθαυτὸ καλλονὰς αὐτῆς, μαραινομένας οὐδέποτε, 'τὰς ἐκληροδοτήθη ὑπὸ τῆς φύσεως, καὶ τὸ πᾶν τῆς λαμπρότητός 'της εἶνε ἡ θέσις 'της. Ἑπομένως, ἐὰν ἀποσείσῃ ποτὲ τὰ προσκόμματα, λέγει συγγραφεύς τις Γάλλος, ὅσα παραλύουσι κατὰ μέγα μέρος τὰς φυσικὰς αὐτῆς εὐπορίας, καὶ δυσκολεύουσι τὴν εὐημερίαν 'της, θέλει ἐντὸς ὀλίγου κατασταθῆ ἡ ὡραιοτέρα, πλουσιωτέρα, ὀχυρωτέρα, ὑγιεινοτέρα καὶ τερπνοτέρα πόλις τῆς οἰκουμένης.

Ἀλλ' ὁποία ἦτον ἆρά γε ἡ ἀρχαία ΚΠ., ἡ ΚΠ. τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῆς ὁποίας 'δὲν σώζεται πλέον εἰμὴ μόνον τὸ σκελετόν; Ὁποῖον ἆρά γε μεγαλεῖον εἶχον οἱ ὑπερμήκεις ἐκεῖνοι Ἔμβολοι, οἱ ὑπερύψηλοι κίονες, οἱ χρυσαυγίζοντες θόλοι τοσούτων ναῶν καὶ μοναστηρίων καὶ παλατίων, ὅταν καὶ μόνος ὁ ἀγωγὸς τοῦ Οὐάλεντος (Μποζδογὰν-κεμερὶ), διασωθεὶς ὡς τοῦ σκελετοῦ τούτου ἡ νωτιαία ἄκανθα, προσβάλλῃ, καί τοι κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἠκρωτηριασμένος, τόσον μεγαλοπρεπῶς τὴν ὅρασιν; Ὁποίαν ἐντύπωσιν ἀπετέλει ὁ ὑπερεκτεταμένος ἐκεῖ-

Digitized by Google

νος Ἱππόδρομος μὲ τοὺς εἰκοσιτέσσαρας αὐτοῦ κίονας, τῶν ὁποίων ἐξ μόνους ἐπρόφθασε 'να ἴδῃ καὶ 'να θαυμάσῃ ὁ Γύλλιος, μὲ τόσων ἀνδριάντων καὶ ἀγαλμάτων πλῆθος, ὧν τὰ πλεῖστα ἀριστουργήματα τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος τεχνιτῶν; Ταῦτα πάντα δύναταί τις 'να φαντασθῇ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ 'ν' ἀπεικονίσῃ· διότι εἰκόνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἰκόνες δηλαδὴ ἄξιαι τοῦ ὀνόματος, 'δὲν διετηρήθησαν.

Εἴπομεν ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ΚΠ σήμερον 'δὲν ἀναλογεῖ μὲ τὸ ἐξωτερικόν 'της, καὶ τοιαύτη εἶν' ἡ ἰδέα ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν Εὐρωπαίων, ὅσοι 'τὴν ἐπεσκέφθησαν· ὁ Τουρνεφόρτιος μάλιστα παραβάλλει οὐκ ἀφυῶς αὐτὴν μὲ τοὺς ναοὺς τῶν παλαιῶν Αἰγυπτίων, οἱ ὁποῖοι ἔξωθεν μὲν ἐξέπληττον τοὺς ὁρῶντας μὲ τὰ κολοσσαῖα καὶ κατάτεχνα ἐκεῖνα προπύλαιά 'των, ἔσωθεν δὲ ἦσαν φωλεοὶ κυνῶν, γαλῶν καὶ κροκοδείλων. Ἀλλ' ἡ πρόληψις εἶνε ὑπερβάλλουσα, καί τοι, ὡς πρὸς τοὺς ξένους, καὶ ἰδίως τοὺς Εὐρωπαίους, δικαιολογημένη. Συνειθισμένοι εἰς τὴν σημερινὴν τάξιν καὶ εὐρυθμίαν τῶν μεγαλοπόλεων τῆς πατρίδος 'των· προκατειλημμένοι ὑπὸ φορτικῶν τὸ πλεῖστον περιγραφῶν, αἵτινες παριστάνουσι τὴν ΚΠ. πλέουσαν ἐντὸς βορβόρου· ἄπειροι τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων, τῆς γλώσσης τοῦ τόπου, βλέπουσι φυσικῶς τὰ πάντα ὑπὸ 'μαύρην μορφήν, καὶ, πρὶν ἀκόμην ἐπισκεφθῶσιν ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως καὶ σχηματίσωσιν ἐκ παραθέσεως γνώμην, ῥίπτουσι ψῆφον μέλαιναν. Θρυλλεῖται μάλιστα ὅτι Ἄγγλος τις, ἅμα περιῆλθε φθάσας μὲ τὸ πλοῖον αὐτοῦ τὸν Κόλπον, ἀνεχώρησεν αὐθωρεὶ χωρὶς 'να πατήσῃ εἰς τὴν ξηράν. Ἀλλ' ἰδιοτροπία τοιαύτη μόνον εἰς σπληνιῶντα κάτοικον τοῦ Λονδίνου ἐπιτρέπεται ἴσως, τοῦ Λονδίνου λέγω, τὸ ὁποῖον ἔχει συνοικίας πολὺ χειροτέρας τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου οἱ κάτοικοι, αὐτὸ τοῦτο βορβοροκοῖται, γεννῶνται καὶ ἀποθνήσκουσιν εἰς τὴν λάσπην.

Ὅς τις ὅμως, μὴ θροούμενος ὑπὸ σπερμολογιῶν, καὶ γνωρίζων ὅτι ἅπασα πόλις ἔχει τὸν Γαλατᾶν 'της καθὼς ἔχει καὶ τὰ Ἠλύσιά 'της, θελήσῃ 'να περιέλθῃ ὡς παρατηρητὴς τὴν ΚΠ., καὶ 'να εὕρῃ καὶ ὁδοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ συνοικίας εὐρύθμους καὶ καθαρίας, ἂς διοδεύσῃ τὴν Μέσην καλουμένην ὁδὸν (Διβὰν-γιολοὺ) ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἄχρι τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως· ἂς ὑπάγῃ εἰς τὸ Κοὺμ-καποὺ καὶ Γενὶ-καποὺ, ὅπου αἱ νεόδμητοι συνοικίαι τῶν Ἀρμενίων 'δὲν ὑποχωροῦσιν εἰς πολλὰς τῶν Εὐρωπαϊκῶν πόλεων τὰ πρωτεῖα· ἂς περιέλθῃ πρὸ πάντων τὰς εὐρυχώρους πλατείας, τὰς περὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ τζεαμία, σκιαζομένας ἀμφιλαφῶς ὑπὸ ἀειθαλῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δένδρων, ἐν ᾧ αἱ πλείονες ἐκκλησίαι τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου, καθὼς 'τὸ παρετήρησε καὶ ὁ Τουρνεφόρτιος, εἶνε πνιγμέναι μεταξὺ στενωπῶν, σκοτιζομένων ὑπὸ ῥυπαροτάτων ἐργαστηρίων, καὶ τότε ἂς κρίνῃ ἐκ παραθέσεως.

Digitized by Google

Ἔπειτα ὅλα ταῦτα ἄρχονται ἤδη 'νὰ ἐκλείπωσι κατ' εὐχήν, καὶ ὑπὸ τὴν προνοητικὴν καὶ ἔμφρονα κυβέρνησιν τοῦ ἤδη αὐτοκρατοροῦντος Σουλτάνου καὶ τῶν ἀξίων αὐτοῦ ὑπουργῶν, ἡ ΚΠ. λαμβάνει νέαν μορφήν· αἱ λεωφόροι ὁμαλύνονται καὶ πλατύνονται· αἱ οἰκίαι ἀνεγείρονται κατ' εὐθυγραμμίαν, χωρὶς 'νὰ ἐπιπροσθῶσιν εἰς τὴν θέαν ἡ μία τῆς ἄλλης· τὰ πάλαι ποτὲ περισπούδαστα σαχνισίνια (1) κατηργήθησαν, καθὼς καὶ τὰ ἐπὶ τῶν δωμάτων ἡλιακά· πρόκειται δὲ 'νὰ κρηπιδωθῇ καὶ ἡ παραλία ὅλη ἑκατέρωθεν τοῦ Κόλπου. Πλὴν ταῦτα πάντα 'δὲν γίνονται πούποτε ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἄρα συνάγεται ὅτι τρεῖς κυρίως εἶνε αἱ ἐποχαί, καθ' ἃς πρέπει 'νὰ θεωρηθῇ ἡ ΚΠ: πρώτη ἡ τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, ἡ καθαυτὸ Ἑλληνικὴ ἢ ἀρχαία· δευτέρα ἡ ἀπὸ Κωνσταντίνου μέχρι τῶν Τούρκων, ἡ Χριστιανικὴ ἢ Γραικορωμαϊκή· καὶ τρίτη ἡ Ὀθωμανική, ἥτις δικαίως πρέπει 'νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τὴν πρωτοῦ καὶ μετὰ τὴν τῶν Γενιτσάρων καταστροφήν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τοῦ κυβερνητικοῦ αὐτῆς συστήματος.

Ἀλλ' ἐν διαστήματι τῶν εἰκοσιπέντε τούτων αἰώνων ἡ ΚΠ. βαρὺ πολλάκις ἐξέτισε τὸ πρόστιμον τῆς εὐφυοῦς θέσεώς 'της, τριακοντάκις μὲν πολιορκηθεῖσα, ὀκτάκις δὲ ἁλωθεῖσα. Αἱ ἑπτὰ-ὀκτὼ τῶν πολιορκιῶν τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὸ παλαιὸν Βυζάντιον. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ οἱ σεισμοί, καὶ ἡ πανώλης καὶ αἱ πυρκαϊαὶ πολλάκις ἀπέκειραν τοὺς βοστρύχους 'της. Τῶν πυρκαϊῶν μάλιστα τὸ δεινόν, ἀπὸ τῶν ὁποίων προσπαθεῖ σήμερον 'νὰ 'τὴν ἀσφαλίσῃ, ὅσον ἐνδέχεται, ἡ ἐνεστῶσα κυβέρνησίς 'της, μεταβάλλει κατὰ τριακονταετίαν τὸ πρόσωπόν 'της, ὥστε ὅποιος εἶδεν αὐτὴν πρωτοῦ, μόλις μετὰ ταῦτα 'νὰ 'τὴν ἀναγνωρίσῃ.

Πρὶν διαλάβωμεν ἐν συνόψει περὶ τῶν διαφόρων αὐτῆς περιπετειῶν, ἂς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν φυσικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου καὶ τῶν κατοίκων.

Ἡ ΚΠ. κεῖται, κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας καταμετρήσεις, ὑπὸ τὸν 41°, 1', 27'' βαθμὸν τοῦ βορείου πλάτους καὶ τὸν 26°, 33' ἢ 35' ἀνατολικοῦ μήκους τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Παρισίων, τῶν ὁποίων ἀπέχει μεσημβρινοανατολικῶς 500 λεύγας, 300 ἀνατολικῶς τῆς Ῥώμης καὶ 260 μεσημβρινοανατολικῶς τῆς Βιέννης. Ὥστε ἡ μεγαλητέρα ἡμέρα καὶ νὺξ ἐν ΚΠ. εἶναι ἀκριβῶς 15 ὡρῶν. Κειμένη δὲ ἐπὶ τριγωνοειδῶς προεκτεινομένου ἀκρωτηρίου, τοῦ ὁποίου ἡ βάσις εἶνε πρὸς δυσμάς, ἔχει πρὸς μεσημβρίαν μὲν τὴν Προποντίδα, πρὸς βοῤῥᾶν δὲ τὸν Κεράτιον Κόλπον, καὶ ἐπὶ τοῦ προβόλου αὐτῆς τὰς ἀνατολὰς καὶ τὸν Βόσπορον. Τοῦ τριγώνου ὅμως τούτου τὰ δύω πλάγια εἶνε ἄνισα· τὸ μὲν γὰρ πρὸς βοῤῥᾶν καὶ τὸν Κόλ-

(1) Σκεπαστὰ πανταχόθεν ἐξώστεγα.

πον νεῦον, κοιλαίνεται εἰς μηνοειδὲς σχῆμα· τὸ δὲ πρὸς μεσημβρίαν καὶ τὴν Προποντίδα κυρτοῦται ἐν εἴδει τόξου· καὶ τοῦτο μὲν ἐξισοῦται σχεδὸν τῷ τῆς βάσεως τοῦ τριγώνου μήκει τῆς πρὸς τὴν ἤπειρον, τὸ δὲ πρὸς τὸν Κόλπον ἐλαττοῦται καθ᾽ ἓν μίλιον.

Ἡ περιφέρεια τοῦ τριγώνου τούτου εἶνε σχεδὸν 13 μιλίων, δηλαδὴ ἀκριβῶς 12 $^2/_3$ μίλια, ἢ 4500 ὀργυιαί, ἢ 4 $^3/_4$ Γαλλικαὶ λεῦγαι, ἂν καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης ἐπεκτείνῃ αὐτὴν εἰς 111 στάδια, ὁ δὲ Βονδελμόντιος εἰς 18 μίλια, ἐννεῶν μίλια τῆς Ἰταλίας, ὧν ἓξ μὲν ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μέχρι τῆς γωνίας τῶν Βλαχερνῶν, πέντε δὲ ἀπὸ ταύτης ἄχρι τῆς Χρυσῆς Πύλης, καὶ ἑπτὰ ἀπ᾽ αὐτῆς ἄχρι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου(1). Κατὰ τὴν παλαιὰν δὲ αὐτῆς περιγραφήν, τὴν ὁποίαν, γενομένην ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, θέλομεν ἀναφέρει πολλάκις, τὸ μὲν μῆκος τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἄχρι τῆς παραλίας τοῦ πρὸς τὸν Βόσπορον ἄκρου κατ᾽ εὐθεῖαν γραμμὴν εἶνε 14,750 βημάτων (30 σταδίων, κατὰ τὸν Γύλλιον, ἢ 4660 μέτρων κατὰ τοὺς νεωτέρους), τὸ δὲ μεσαῖον πλάτος 6150 βημ. (1510 μέτρων). Τὸν δὲ γῦρον αὐτῆς μόλις ἵνα συμπληρώσῃ τις ἔφιππος εἰς τρεῖς ὥρας. Ὅθεν δικαίως ὀνομάζεται παρὰ τοῖς Σλαβικοῖς ἔθνεσι Τσαριγκορόδ, Τσάρεγκραδ.

Τὸ δὲ ἐμβαδὸν αὐτῆς διαιρεῖται, καθὼς καὶ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, εἰς ἑπτὰ λόφους, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἀποτελεῖ τὴν ἀνατολικὴν τῆς πόλεως γωνίαν, καὶ σχηματίζει τὸ ἀκρωτήριον τὸ ὑπὸ τοῦ Διονυσίου μὲν Βοσπόριον, ὑπὸ τοῦ Πλινίου δὲ Χρυσόκερας καλούμενον, χωριζόμενος τοῦ δευτέρου λόφου δι᾽ εὐρυχώρου κοιλάδος· οἱ δὲ λοιποὶ ἓξ οὐ διαιροῦνται καθ᾽ ὁλοκληρίαν, ὡς οἱ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, διὰ κοιλάδων, ἀλλ᾽ εἶνε, τρόπον τινά, συνέχεια τοῦ ἀκρωτηρίου, τοῦ ὁποίου ἡ ῥάχις, προβαίνουσα πρὸς δυσμὰς ἀπ᾽ ἀνατολῶν, πρὸς μὲν τὸν Κόλπον σχηματίζει πέντε τινὰς κοιλότητας, τῶν ὁποίων μόνον ἡ τρίτη καὶ πέμπτη διακόπτουσιν ἐπιπολῆς αὐτῆς τὸν ζυγόν, ἠρέμα συμπιεζόμενον· ἐπὶ θάτερα δὲ ἐξακολουθεῖ ἀδιάκοπος, καὶ λόφους μὲν κοιλάσι διακρινομένους οὐ σχηματίζει, ὑψώματα δὲ τινα μικρόν τι συμπεπιεσμένα, εἰ καὶ πολλαχοῦ κατωφερέστερα καὶ τῶν καθαυτὸ λόφων.

Οἱ πρὸς τὸν Κόλπον δὲ προεξέχοντες οὗτοι ἓξ λόφοι, ἀνυψοῦνται κατὰ τοιαύτην τινὰ ἐπ᾽ αὐτοῦ τάξιν, ὥστε οὐδεὶς αὐτῶν ἐπιπροσθεῖ τοῦ ἑτέρου τῇ θέᾳ, καὶ ἑπομένως, ἐὰν ἐτηρεῖτο ἡ τοῦ Ζήνωνος Νεαρά, τὴν ὁποίαν

(1) Ὁ Γίββων, ἐκ τῶν ἀκριβεστέρων ἰχνογραφιῶν τῆς ΚΠ. κρίνων, δίδει 4 μίλια (4,000 βημ.) ἔκτασιν ἀπὸ τοῦ κόλπου μέχρι τῆς Προποντίδος, καὶ φρονεῖ ὅτι αἱ τρεῖς λεῦγαι, τὰς ὁποίας δίδει ὁ Βιλλαρδουΐνος (ἀριθ. 36) εἰς τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς πόλεως, εἶνε λεῦγαι ἀρχαῖαι, περιέχουσαι ἑκάστη 1500 βήματα. Ὁ δὲ Τουρνεφόρτιος, πάντη ἀπιθάνως, ἐπεκτείνει τὸν περίβολον τῆς ΚΠ. εἰς 30-35 μίλια.

καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνενέωσε, διατάττουσαν μηδένα δύνασθαι, ἐντὸς ἑκατὸν βημάτων, παρεμποδίζειν οὔτε τὴν κατ' εὐθεῖαν οὔτε τὴν ἐκ πλαγίου θέαν ἄλλης οἰκίας, ἅπασα σχεδὸν ἡ ΚΠ. ἤθελεν ἔχει τὴν ἔποψιν τῆς θαλάσσης. Διότι, ἐξέχοντος, ὡς προείπομεν, τοῦ πρώτου λόφου πρὸς ἀνατολὰς θερινας, ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος ὑποχωροῦσι πρὸς μεσημβρίαν· οἱ δὲ λοιποὶ προέχουσι μὲν αὖθις πρὸς ἄρκτον, ἀλλὰ βαθμηδὸν οὕτως, ὥστε ὁ πλέων ἐντος τοῦ κόλπου βλέπει συγχρόνως τὰς δύω ἐκ τῶν τριῶν ἑκάστου αὐτῶν πλευρῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν διαφέρουσι καὶ ὡς πρὸς τὸ ὕψος ἀλλήλων· διότι ὁ μὲν πρῶτος εἶνε χαμηλότερος τοῦ δευτέρου, καὶ οὗτος αὖθις τοῦ τρίτου, καὶ τούτου πάλιν ἢ ἐλαττοῦνται ἢ ὑπερέχουσιν οἱ ἐπίλοιποι(1). Τὸ ὑψηλότερον δὲ ὀροπέδιον τοῦ ἑξαλόφου τούτου ἀκρωτηρίου, τὸ περὶ τὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως πύλην, ἐφ' οὗ ᾠκοδόμηται περίοπτον τὸ τζεαμίον τῆς περιφήμου Μίχρι-μάχ, θυγατρὸς τοῦ μεγάλου Σουλειμάνου, ὑπερέχει τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης 61 μέτρα. Ἐκ τούτων ἕπεται ἄρα ὅτι, δι' ὁποιασδήποτε πύλης τῶν παραθαλασσίων κεν ἐμβῇ τις, πρέπει πάντοτε 'να ἀναβῇ πρὸς τὴν πόλιν.

Τὴν λεπτομερεστεραν ἐπιπεδογραφίαν τῆς ΚΠ. καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς ἐξετέλεσε πρὸ 300 ἤδη ἐτῶν πρῶτος καὶ μόνος σχεδὸν ὁ Γύλλιος, διελὼν αὐτὴν κατὰ πλατος εἰς μοίρας ἕξ, καὶ καταμετρήσας κατὰ κοιλάδας καὶ λόφους βῆμα πρὸς βῆμα, ὥστε μηδεμίαν καταλείπειν ἀκρίβειαν. Τοῦ πολυπαθοῦς σοφοῦ τούτου, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη, ὡς πρώτου τεμόντος τὴν πολύμοχθον ταύτην ὁδόν, ἐβάδισαν ὅλοι σχεδὸν οἱ μετέπειτα περιηγηταί, ἐγνωστοποιήσαμεν ἤδη κατὰ χρέος ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν τὴν βιογραφίαν. Ἀλλ' αἱ ἀνωμαλίαι αὗται τοῦ ἀκρωτηρίου, ἀναγκαιόταται πρὸς κατανόησιν τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως, εἶν' ἐκ πρώτης ὄψεως ἀνεπαίσθητοι, καὶ ἵνα διακρίνῃ τις ἀκριβῶς αὐτάς, πρέπει 'να παρατηρήσῃ τὴν ΚΠ. περὶ τὴν ἀνατολὴν ἢ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀπὸ τοῦ ὑπὲρ τὸν Γαλατᾶν ἢ ἐπὶ τοῦ Ὀκ-μειδὰν ὕψους, καὶ θέλει διακρίνῃ ὀφθαλμοφανέστερον τὴν διαφοράν, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς σκιᾶς τῶν λόφων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἀτμίδος τῆς ἀπὸ τῶν κοιλάδων ἀνυψουμένης. Πρὸς πλειοτέραν δὲ εὐκολίαν τῆς παρατηρήσεως ταύτης, ἂς χαρακτηρίσωμεν ἕκαστον τῶν ἑπτὰ τούτων λόφων καὶ διὰ τῶν ἐπισημοτέρων κτιρίων τῶν ἐπ' αὐτῶν ὑψουμένων.

Ὁ μὲν οὖν πρῶτος, ἔχων ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ νῦν μὲν τὸ Σουλτανικὸν ἀνάκτορον, τὸ πάλαι δὲ τὴν τοῦ Βυζαντίου ἀκρόπολιν, χωρίζεται διὰ

(1) Ὅτι ὁ πρῶτος ἰδίως λόφος εἶνε χαμηλότερος τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου, ἀποδείκνυσι καὶ ἡ τοῦ μεγάλου ὑδραγωγείου στάθμη, ἀναθλίβοντος εἰς ὕψος πεντήκοντα καὶ ἐπέκεινα ποδῶν τὸ διοχετευόμενον εἰς αὐτοὺς ὕδωρ.

Digitized by Google

τοῦ χερσαίου τείχους τοῦ Σαραγίου, διατείνοντος κατὰ μῆκος τὴν πρώτην κοιλάδα, καὶ περιέχει ἐκτὸς αὐτοῦ, τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὸν Ἱππόδρομον καὶ τὸ τζεαμίον τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμέδ (1)· ὁ δεύτερος τὸν πορφυροῦν κίονα τοῦ Κωνσταντίνου, στημένον ἐπ' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς ἀκρολοφίας, χωρίζεται δὲ διὰ τῆς δευτέρας κοιλάδος, ἀρχομένης ἀπὸ τῆς Ἰχθυηρᾶς πύλης (μπαλοὺκ-παζάρ), καὶ παρατεινομένης διὰ μέσου τῶν κυριωτέρων χανίων καὶ τοῦ Βεζαστενίου· ὁ τρίτος, τὸ πρώην Ἐσκὶ-σαράγιον καὶ τὰ τζεαμία τοῦ Σουλεϊμάνου καὶ τοῦ Βαγεζήδου, ἡ δὲ κοιλὰς αὐτοῦ διατέμνεται ὑπὸ τοῦ μεγάλου ὑδραγωγοῦ τοῦ Οὐάλεντος, ὅς τις ἑνόνει αὐτὸν πρὸς τὸν τέταρτον λόφον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ὑψοῦται τὸ τζεαμίον Σουλτὰν-Μεχμέδ· ὁ πέμπτος ἔχει ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ τὸ τζεαμίον Σουλτὰν-Σελήμ· ὁ ἕκτος τὰ τῶν Βλαχερνῶν Ὑψηλὰ καὶ τὰ Κύρου (Τεκὺρ-σαραΐ)· ὁ δὲ ἕβδομος, ὁ καὶ Ξηρόλοφος, τὴν ποτὲ στήλην τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τὴν Μωκησίαν κινστέρναν· χωρίζεται δὲ τῶν λοιπῶν ἓξ δι' εὐρυχώρου κοιλάδος ἐγκαρσίως ἐκτεινομένης ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς εἰς τετρακισχιλίων περίπου βημάτων μῆκος, καὶ περιέχει μόνος αὐτὸς ὑπὲρ τὸ τρίτον μέρος τῆς πόλεως, ἔχων 12,000 σχεδὸν βημάτων περιφέρειαν, ἐν ᾧ ἡ τῶν λοιπῶν ἓξ ὁμοῦ, ἐπεχόντων τὰ λοιπὰ δύω τρίτα, μόλις ὑπερβαίνει τὰς 20,000.

Ο ΒΟΣΠΟΡΟΣ

Ὁ πρώτιστος καὶ πολὺ τοῦ Βύζαντος κρείττων καὶ ἱκανώτερος κτίτωρ τοῦ Βυζαντίου, λέγει ὁ Γύλλιος, εἶνε ὁ **Βόσπορος**, ὁ πρὸς διαστολὴν τοῦ Κιμμερίου ἐπιλεγόμενος Θράκιος.

Περὶ τῆς λέξεως *Βόσπορος* πολλὴ καὶ ποικίλη ἡ πρὸς ἀλλήλους τῶν συγγραφέων διαφωνία· διότι περὶ αὐτῆς ἀμφισβητοῦσι καὶ ἡ Μυθολογία καὶ ἡ Ἱστορία καὶ ἡ φύσις αὐτὴ τῶν τόπων. Καὶ φαίνεται μὲν ὁπωσδήποτε πιθανὸν ὅτι ἀπὸ τῆς διανήξεως βοὸς ἐπεκράτησεν ἡ ἐπωνυμία· ἀλλ' ἐὰν ἡ βοῦς αὕτη ἦνε ἡ τοῦ Ἰνάχου θυγάτηρ Ἰὼ, διαπεράσασα ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου εἰς Χρυσούπολιν, ὅτε περιέτρεχε γῆν καὶ θάλασσαν οἰστρηλατουμένη κατὰ μῆνιν τῆς Ἥρας· ἢ ἐὰν βοῦς ἁπλῶς οἰστρηθεῖσα διενήξατο τὸν πορθμὸν εἰς τὸ πέραν ἀπὸ τοῦ Βοσπορίου, ὅπου μέχρι Κοπρωνύμου ἦτον ἡ ἀγορὰ τῶν βοῶν· ἢ ἐὰν οἱ Θρᾷκες τὸ πάλαι, ὁσάκις ἤθελον διαβῆναι τὸν πόρον, βόας ζευγνύοντες εἰς σχεδίας, ἢ, πιθανώτερον, ἐκ βυρσῶν ἢ βοείων ἀσκῶν μηχανώμενοι τοιαύτας, διέπλεον· ἢ ἐὰν ἡ ναῦς, διὰ τῆς

(1) Προλαμβάνομεν νὰ γνωστοποιήσωμεν ἅπαξ, ὅτι ὁσάκις ἀπαντᾶται εἰς τὰ Τουρκικὰ ὀνόματα τὸ στοιχεῖον δ, πρέπει 'νὰ προφέρηται ὡς τὸ Γαλλικὸν d, καὶ τὸ παρ' ἡμῖν ντ· διότι δ κυρίως δὲν ἔχουσιν οἱ Τοῦρκοι.

ὁποίας διέβησαν αὐτὸν τὸ πρῶτον οἱ Φρύγες, εἶχε τὴν πρῷραν αὐτῆς προτομῇ βοὸς εἰκασμένην· ἤ, τέλος, ἐὰν ἅπας στενὸς ὁπωσοῦν πορθμὸς ἐκαλεῖτο διὰ τὸ εὐδιάπλευστον Βόσπορος· ταῦτα πάντα πρόκεινται κατ' ἀρέσκειαν εἰς τὴν ἐκλογὴν ἑκάστου τῶν βουλομένων. Τὸ ἐφ' ἡμῖν, περιοριζόμενοι ἵνα προσηλώσωμεν τοῦ ἀναγνώστου τὴν προσοχὴν εἰς τὰ καιριώτερα, προσσημειοῦμεν ἐνταῦθα, ά ὅτι, κατὰ τὸν Φαβωρῖνον(1), Βόσπορος ἐκαλεῖτο καὶ ὁ τῶν Βυζαντίων ἢ περὶ τὸ Βυζάντιον λιμήν· καὶ β'. ὅτι ὑπὸ τοιαύτην ἐκδοχὴν πρέπει, νομίζομεν, 'να ἐκληφθῇ ἡ λέξις καὶ ἐν τῷ παρὰ Δημοσθένει(2) ψηφίσματι τῶν Βυζαντίων: »Στᾶσαι δὲ καὶ » εἰκόνας τρεῖς ἑκκαιδεκαπήχεις ἐν τῷ Βοσπόρῳ,« καθὼς περὶ τούτου θέλομεν διαλάβει ἐκτενέστερον ἐν τῇ τοῦ Βοσπόρου περιγραφῇ.

Ὁ πορθμὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου εἰς μάτην ἤθελέ τις ἀναζητήσῃ ἀντίτυπον ἐφ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, δύναται κυρίως 'να λογισθῇ μέγας ποταμός, ἔχων μὲν τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐκβάλλων δὲ διὰ τῆς Προποντίδος (λογιζομένης τότε, κατ' αὐτὴν τὴν ἀναλογίαν, λίμνης) καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Πλημμυρῶν γὰρ ὁ Πόντος οὗτος ἐκ τῶν εἰς αὐτόν, εἴτε ἀμέσως, εἴτε διὰ τῆς Μαιώτιδος, ἐκβαλλόντων τριάκοντα καὶ ἐπέκεινα ποταμῶν, πλευστῶν τῶν περισσοτέρων, ἐκχέει τὸ πλεονάζον τῶν ὑδάτων αὐτοῦ διὰ τοῦ πορθμοῦ τούτου, ὅς τις καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου μὲν Ἐκβολαί, ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου δὲ, μεταφορικώτερον, Θύραι(3), ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου δὲ Κλεῖδες Πόντου. Ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει αὐτὸν Αὐχένα, καθὼς καὶ οἱ Τοῦρκοι Μπογάζ· οἱ δὲ Γραικορωμαῖοι Στενὸν ἢ Στενὰ(4), καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ ναύτας Στενίτας(5), καθὼς καὶ ὁ Ἀπολλώνιος(6) Σκολιοῦ πόρου στεινωπόν· οἱ δὲ ἀστυκότεροι τῶν σημερινῶν αὐτοῦ κατοίκων Κατάστενον.

Εἰδικώτερον δὲ Στενὸν ἐλέγοντο, κατὰ συνεκδοχήν, αἱ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ δύω παραλίαι, καὶ μάλιστα ἡ δυτική, ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ Κερατίου Κόλπου ἀρχῆς, ὅπου ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, ἄχρι τοῦ Ἱεροῦ· καὶ τούτου ἰδιαίτατα πάλιν τὸ ὑπὲρ τὸν Γαλατᾶν πρὸς τὴν πόλιν ἀντικρύζον μέρος, τὸ ὁποῖον ὁ Βιλλαρδουῖνος ὀνομάζει Ἑβραϊκὴν ἀπὸ τῶν συνῳκισμένων ἐκεῖσε Ἰουδαίων (» En la Juerie, que l'en appele le Stanon, » où il avoit mult bonne ville, et mult riche: «), οἵτινες διὰ τοῦτο καὶ ἐτέλουν ἄχρι Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ὑπὸ τὴν τοῦ Στρατηγοῦ τοῦ Στενοῦ δικαιοδοσίαν, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα(7).

---

(1) Παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ περὶ Θεμ. Β', ιβ'. (2) Περὶ Στεφ § 30.
(3) Καθὼς καὶ ὁ Πίνδαρος ὠνόμασε τὸν πορθμὸν τῶν Γαδείρων Πύλας Γαδειρίας.
(4) Ζώσιμος κλπ. (5) Κ. Πορφυρογ. Κ. (6) Ἀργοναυτ. Β', 449. (7) Νομοκαν.

Πολλοί, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ διάσημος Choiseul-Gouffier, ἀπέδοσαν τὸν σχηματισμὸν τοῦ Βοσπόρου εἰς ἡφαίστειον ῥῆξιν, καθ' ἣν τὰ ὕδατα τοῦ Εὐξείνου, τέως λιμνάζοντα, καθὼς καὶ τὰ τῆς Κασπίας, ἐχύθησαν διὰ τοῦ πορθμοῦ τούτου εἰς τὴν Προποντίδα, καὶ ἀπ' αὐτῆς διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Μεσόγειον, καὶ εἰς τὴν ἔκχυσιν ταύτην ἀνάγουσι τὴν αἰτίαν τῆς κατακλύσεως τῆς Θάσου, τῆς Σαμοθράκης κτλ. Ὁ δὲ Olivier (1) λέγει ὅτι τὰ ἴχνη ἡφαιστείου καταστροφῆς φαίνονται ἀναντίῤῥητα, ἅμα περάσῃ τις τὸ χωρίον Μπουγιοὺκ-δερέ. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Ἀνδρεώσσης, ὅς τις ἠρεύνησεν ἐπὶ τριετίαν τὰ μέρη ταῦτα με προσοχὴν παρατηρητοῦ φιλοσόφου καὶ γεωλόγου δεινοῦ, 'δὲν εὗρε κἀνὲν ἴχνος ἡφαιστείας ἐκρήξεως πούποτε τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἑπομένως φρονεῖ ὅτι τὸ Στενὸν τοῦτο ὑφίστατο ἀπ' αἰώνων, καθὼς ἀποδεικνύουσι τοῦτο αἱ σειραὶ τῶν ὁρίων τῆς Θράκης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ ὁποῖα, καθ' εὐθεῖαν καὶ βαθμηδὸν ταπεινούμενα ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καταλήγουσιν, ὡς πρὸς σημεῖον τῆς μεγαλητέρας αὐτῶν χθαμαλότητος, ἐνταῦθα, καὶ φυσικῶς χορηγοῦσι δίοδον εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Εὐξείνου, χωρὶς ἀνάγκης ἐκρήξεως.

Τὸ μῆκος τοῦ πορθμοῦ τούτου λέγει μὲν ὁ Ἡρόδοτος ὅτι εἶν' 120 σταδίων, 'δὲν προστίθησιν ὅμως καὶ ἀπὸ ποῦ ἕως ποῦ. Ὁ δὲ Πολύβιος, δίδων εἰς αὐτὸν τὴν αὐτὴν ἔκτασιν, ὁρίζει αὐτὴν ἐκ μὲν τοῦ Πόντου ἀπὸ τοῦ καλουμένου Ἱεροῦ (τὸ ὁποῖον ὁ Ἀῤῥιανὸς καὶ ὁ Μένιππος ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς Περίπλοις τῆς Βιθυνίας ἀποκαλοῦσιν Ἱερὸν Διὸς Οὐρίου, τοποθετοῦντες τοῦτο ἐν τῇ Ἀσίᾳ), ἐκ δὲ τῆς Προποντίδος ἀπὸ τῆς Χαλκηδόνος (2). Ὁ Γύλλιος, ἀποδεικνύων ἐσφαλμένον ἐνταῦθα τὸ τοῦ Στράβωνος κείμενον, ἀφ' οὗ κατεμέτρησε διὰ 39,000 τῶν ἑαυτοῦ βημάτων τὴν τοῦ Βοσπόρου δυτικὴν παραλίαν, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μετώπου (Κουρσουνλοὺ-μαγαζῆ) μέχρι τοῦ Ἱεροῦ, φρονεῖ ἀκριβῆ ὡς ἔγγιστα τὴν ἔκτασιν τῶν 120 σταδίων ἀπὸ τῶν Κυανέων ἄχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἀριθμῶν, σύμφωνα μέχρι τινὸς μὲ τὸν Στράβωνα, πεντήκοντα μὲν καὶ ἐπέκεινα στάδια ἀπὸ τῶν περὶ τὰ Ἱερὰ τὰ παρὰ τὰς Κυανέας στενῶν ἄχρι τῶν περὶ τὸ Ἑρμαῖον (ὅπου τὸ τοῦ πορθμοῦ μέσον, μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Ἱεροῦ, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον), ἀπ' αὐτοῦ δὲ πάλιν μέχρι τοῦ Κερατίου κόλπου περὶ τὰ τεσσαράκοντα, καὶ ὄχι εἴκοσιν, ὡς ὁ Στράβων, οὔτε ὁ-

(1) Voyage, T. I, p. 121.

(2) «Τὸ τοῦ Πόντου στόμα, δι' οὗ συμβαίνει αὐτὸν εἰς τὴν Προποντίδα ῥεῖν, ἔστι τὸ μὲν » μῆκος ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στάδια, τὸ δὲ πλάτος οὐ πάντῃ ταυτόν. Ἄρχει δὲ τοῦ στόματος ἀπὸ » μὲν τῆς Προποντίδος τὸ κατὰ Χαλκηδόνα διάστημα καὶ Βυζάντιον, ὃ δεκατεσσάρων ἐστὶ σταδίων· » ἀπὸ δὲ τοῦ Πόντου, τὸ καλούμενον Ἱερόν, . . . ὃ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ἀπέχει δὲ » τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δώδεκα στάδια περὶ τὸ καταντικρὺ κείμενον Σαραπιεῖον τῆς Θρᾴκης.» Πολυβ. Βιβλ.

γδῶντα, ὡς ὁ Ἀῤῥιανός. Κατὰ δὲ τὸν J. B. Chevalier, περιηγησάμενον τὸν Εὔξεινον καὶ τὴν Προποντίδα περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ ἐκδόντα τὴν περιήγησιν αὐτοῦ κατὰ τὰ 1800, τὸ μῆκος τοῦ Βοσπόρου, κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἀναλογίας, εἶν' ὡς ἔγγιστα ἑπτὰ ναυτικαὶ λεῦγαι. Κατὰ δὲ τὸν Κόμητα Ἀνδρεώσσην, 15,300 ὀργυιαὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν Χαλκηδόνα ἀκρωτηρίου Μόδα-μπουρούν ἄχρι τῶν δύω Φαναρακίων τῶν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου.

Μένει δὲ μόνον ἄπορον τὸ τοῦ Ζωσίμου: «Μῆκος δέ ἐστι τὸ στενὸν τοῦτο » μέχρι τοῦ Πόντου σταδίων περί που τριακοσίων, » καὶ « Τὸ λεγόμενον » Ἱερὸν ἀκρωτήριον ἐν τῷ στόματι τοῦ Πόντου κείμενον, ἀπέχει τῆς Χαλ» κηδόνος διακοσίους σταδίους.» Ἀλλ' ὅτι τῆς Βυζαντίδος οἱ συγγραφεῖς παραλογίζονται συχνότατα περὶ τὴν Γεωγραφίαν καὶ τὴν Χρονολογίαν, θέλει ἀποδειχθῆν' ἐκ πολλῶν καὶ ἄλλων τῆς παρούσης πραγματείας χωρίων.

Δὲν εἶν' ὀλιγωτέρα ἡ πρὸς ἀλλήλους διαφωνία τῶν συγγραφέων καὶ ὡς πρὸς τὸ πλάτος τοῦ Βοσπόρου, τὸ ὁποῖον καὶ διαφέρει τῷ ὄντι τὰ μέγιστα κατὰ τόπους. Ὅθεν ὁσάκις ὁρίζονται τοῦτο τεσσάρων-πέντε σταδίων, πρέπει 'να ἐννοῆται τὸ στενώτερον αὐτοῦ μέρος, ὅ ἐστι κυρίως πρῶτον περὶ τὸ Ἱερὸν τοῦ Διός, ὅπου εἶνε τῷ ὄντι, καθὼς λέγει ὁ Ἡρόδοτος(1), τεσσάρων μόνον σταδίων· καὶ δεύτερον περὶ τὸ ἀκρωτήριον Ἑρμαῖον, ὅπου ὁ πορθμὸς στενοῦται εἰς τεσσάρων ἤ, κατ' ἄλλους, πέντε σταδίων πλάτος, κατὰ τὸ ἥμισυ δηλονότι τοῦ Ἑλλησπόντου, καθὼς ἐξ ὄψεως εἴκασεν ὁ Γύλλιος, μὴ τολμήσας νὰ καταμετρήσῃ τοῦτο διὰ σχοινίου. Τὸ δὲ λοιπὸν αὐτοῦ πλάτος διαφέρει, καθὼς εἴπομεν· διότι, ἐν ᾧ περὶ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ καὶ τὸ στόμιον τὸ μεταξὺ Κυανέων ἐκτείνεται εἰς 20 ἢ κατὰ τὴν τοῦ Γυλλίου εἰκασίαν 18 σταδίους, κατὰ δὲ τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον εἰς 14,000 βήματα, κατὰ τὸ Ὁδομετρικὸν τοῦ Ἀντωνίου, μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Κλειδίου καὶ τῆς ἀντικρὺ παραλίας τῆς παρὰ το χωρίον Σταυρόν, καθὼς καὶ μεταξὺ τοῦ Κορακίου ἀκρωτηρίου καὶ τοῦ Λυκίων λιμένος, εἶνε σχεδὸν ἰσοπλατὴς τῷ περὶ τὰς Ἑστίας καὶ τὸ Ἑρμαῖον. Ὥστε τὸ πλάτος αὐτοῦ κατὰ μέσον ὅρον εἶνε δώδεκα στάδια. Κατὰ τὸν Κ. Ἀνδρεώσσην, τὸ μεταξὺ τῶν δύω Φάρων πλάτος εἶνε 1900 ὀργυιῶν· τὸ μεταξὺ τῶν δύω Καβακίων, 360· τὸ μεταξὺ τῶν δύω φρουρίων (Χισάρ), 400· καὶ τὸ μεταξὺ Σκουταρίου καὶ Σαραγίου, 900.

Ὁ μεγαλοπρεπὴς οὗτος ποταμὸς 'δὲν προβαίνει κατ' εὐθεῖαν, ἀλλ' εἶνε μὲν σκολιός, καθὼς καὶ τὸν ὀνομάζουσιν ὁ Ἀπολλώνιος καὶ Ἐρατοσθένης

(1) Δ'. 85.

ὄχι ὅμως κατὰ τὸν Μαίανδρον καὶ ἄλλους ποταμούς, δυσκολεύοντας τὴν δι᾽ αὐτῶν ναυτιλίαν, ἀλλ᾽ εἰς τρόπον ὥστε, περικλώμενος διὰ δύο παραλλήλων ἀκρωτηρίων, καὶ διὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ καμπῶν κατὰ διαστήματα ἀναχαιτιζόμενος, πρόεισι πρᾶος, καὶ σχηματίζει διὰ τῶν περιζωννυόντων αὐτὸν ἑκατέρωθεν ὀρέων, ἐν γένει μὲν ἕνα συνεχῆ καὶ εὐπλοώτατον λιμένα, ἰδίως δὲ περὶ τὰ τριάκοντα ἀκύμαντα καὶ ἀσφαλέστατα ὁρμητήρια, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶναι ἀδύνατον, ἐὰν ἦ τὰς ὄχθας εἶχε πεδινὰς καὶ ἀλιτενεῖς, ἢ ἔῤῥεε κατ᾽ εὐθεῖαν.

Αἱ δὲ γωνίαι, ἃς σχηματίζουσιν αἱ σκολιότητες τοῦ Βοσπόρου, εἶνε κυρίως ἑπτά: πρώτη μὲν ἡ εἰς τὸν Βαθὺν Κόλπον (Μπουγιοὺκ-δερὲ), δευτέρα δὲ εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Κάνλιτζε, τρίτη εἰς τὸ Ἑρμαῖον (Καγιαλαρ), τετάρτη εἰς τὸ Βανλῆ-κιοῦ, πέμπτη εἰς τὰς Ἑστίας (Μέγα-ρεῦμα), ἕκτη εἰς τὴν τοῦ Σκουταρίου Δάμαλιν (Ὀκιοὺζ-λιμὰν), καὶ ἑβδόμη εἰς τὸ Σαραΐ-μπουρούν.

Αἱ ἑξ-ἑπτὰ δὲ αὗται καμπαὶ, ἀντανακλῶσαι τὰ ὕδατα πρὸς ἀλλήλας, ἀποτελοῦσι τὸ χαρακτηριστικώτατον τοῦ Βοσπόρου φαινόμενον, τὰ ῥεύματα, τῶν ὁποίων τηλικαύτη ἐστὶν ἡ ῥύμη, ὥστε οὐ μόνον πλησιστίων φερομένων ὁλκάδων ἀναστέλλει τὸν δρόμον, καὶ πολλάκις τὰς ἀναγκάζει 'να ὀπισθοδρομῶσιν· ἀλλ᾽ ἐπὶ Γυλλίου ἔστρεφεν εἰς ἐννέα διάφορα αὐτοῦ μέρη καὶ νερομύλους, ἵνα μὴ ἀναφέρω τὸ τοῦ Αἰλιανοῦ, λέγοντος ὅτι καὶ οἱ καρκῖνοι αὐτοὶ, οἱ διὰ τὴν ταχύτητα τοῦ βαδίσματος αὐτῶν καλούμενοι ἱππεῖς, διέρχονται τὰ ῥεύματα τοῦ Βοσπόρου διὰ ξηρᾶς.

Τῶν ῥευμάτων τούτων, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ὀνομάζει καὶ ὁ Ἀπολλώνιος(1) τὸν Βόσπορον δινήεντα, τὸ μὲν πρῶτον σχηματίζεται περὶ τὴν καλουμένην Δικαίαν Πέτραν (Κιρέτσ-μπουρούν), φερόμενον κατ᾽ εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ Πόντου· τὸ δὲ δεύτερον περὶ τὸ καλούμενον ὑπὸ τοῦ Γυλλίου Γλάριον ἀκρωτήριον τῆς Ἀσίας· τὸ τρίτον, περὶ τὸ τῆς Εὐρώπης Ἑρμαῖον· τὸ τέταρτον, πρὸς τὸ Κανδηλλὶ τῆς Ἀσίας· τὸ πεμπτον, τὸ καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν Μέγα-ρεῦμα, περὶ τὰς τῆς Εὐρώπης Ἑστίας· τὸ ἕκτον περὶ τὸ Χρυσοκέραμον καὶ τὴν Δάμαλιν· τὸ δὲ ἕβδομον, περὶ τὴν ἄκραν τοῦ Βυζαντίου, ὅπου διασχιζόμενον, τὸ μὲν ὀξύτερον αὐτοῦ φέρεται πρὸς τὴν Προποντίδα, τὸ δὲ ἀδρανέστερον σβέννυται βαθμηδὸν ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ ἀφ᾽ οὗ σαρώσῃ τὰ παράλια τοῦ Κασὶμ-πασσᾶ, τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Τοπ-χανὲ, ἑνοῦται πάλιν μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ ῥεύματος, σχηματίζον τοιουτοτρόπως τὰ λεγόμενα ἀναφόρια, περὶ ὧν ἑξῆς.

Τὸν τοῦ ῥεύματος τούτου δρόμον διαγράφων συντομώτερον, εἰ καὶ ἐμφαντικώτατα, ὁ Πολύβιος, παρασιωπᾷ μὲν τοὺς πρώτους δύο αὐτοῦ ἑλιγ-

(1) Ἀργοναυτ. Β΄. 168.

μούς, τούς όποίους έσημείωσεν εὖ ποιῶν ὁ Γύλλιος, λέγει δὲ ὅτι φέρεται
ἀπὸ τοῦ Πόντου πρὸς τὸ Ἑρμαῖον καὶ τὰς Ἑστίας, καὶ ἀπ'αὐτῶν διευθυ-
νόμενον ἀντικρύ, προσπίπτει ἀδρανέστερον, ὅθεν καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἀντίκρουσις
'δὲν ἐξαρκεῖ 'να 'τὸ ἀντωθήσῃ μέχρι τῆς ἀντικρὺ παραλίας, ἀλλ' ἀπὸ
μέσου σχεδὸν τοῦ πόρου ἐπανακάμπτει πάλιν πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰ δύο
αὐτῆς ἀκρωτήρια, ὧν τὸ μὲν κλείει τὸ χωρίον Χρυσοκέραμον, τὸ δὲ σχη-
ματίζει τὴν καλουμένην Δάμαλιν. Ἀντιγράφομεν ὁλόκληρον τοῦ Ἱστορι-
κοῦ τούτου τὴν περικοπήν, καί, διά τε τὴν χάριν καὶ τὸ ζωηρὸν τῆς περι-
γραφῆς, ὡς καὶ δι' ἄλλας λεπτομερείας ἀφορώσας τὸ ἀντικείμενον περὶ
οὗ ὁ λόγος, ἐλπίζομεν ὅτι 'δὲν θέλουσι δυσαρεστηθῆ οἱ ἀναγνῶσται ἡ-
μῶν. »Τοῦ δὲ ῥεῖν ἔξω κατὰ τὸ συνεχὲς τὸν Πόντον, εἰσὶν αἰτίαι διτταί·
» μία μὲν αὐτόθεν καὶ πᾶσι προφανής, καθ' ἣν πολλῶν εἰσπιπτόντων ῥευ-
» μάτων εἰς περιγραφὴν ἀγγείων ὡρισμένων, πλεῖον ἀεὶ καὶ πλεῖον γί-
» γνεται τὸ ὑγρόν, ὅ, μηδεμιᾶς μὲν ὑπαρχούσης ἐκρύσεως, δέον ἂν ἦν,
» προσαναβαῖνον, ἀεὶ μείζω καὶ πλείω τοῦ κοιλώματος περιλαμβάνειν τό-
» πον· ὑπαρχουσῶν δ' ἐκρύσεων, ἀνάγκη, τὸ προσγιγνόμενον καὶ πλεονάζον,
» ὑπερπίπτον ἀποῤῥεῖν καὶ φέρεσθαι συνεχῶς διὰ τῶν ὑπαρχόντων στο-
» μάτων. Δευτέρα δέ, καθ' ἥν, πολὺν καὶ παντοδαπὸν χοῦν εἰσφερόντων
» εἰς τὰ κοιλώματα ταῦτα τῶν ποταμῶν κατὰ τὰς τῶν ὄμβρων ἐπιτάσεις,
» ἐκπιεζόμενον τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν συνισταμένων ἐγχωμάτων, ἀεὶ προσα-
» ναβαίνει, καὶ φέρεται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐκρύ-
» σεων. Τῆς δ' ἐγχώσεως καὶ τῆς ἐπιῤῥύσεως ἀδιαπαύστου καὶ συνεχοῦς
» γιγνομένης ἐκ τῶν ποταμῶν, καὶ τὴν ἀπόῤῥυσιν ἀδιάπαυστον καὶ συνεχῆ
» γίγνεσθαι διὰ τῶν στομάτων ἀναγκαῖον . . . Κατὰ μὲν δὴ τὸν ἄλλον τό-
» πον ἀπὸ τοῦ Πόντου παραπλήσιός ἐστιν ἡ φορὰ τοῦ ῥεύματος, διὰ τὴν
» ὁμοιότητα τῶν παρ' ἑκάτερον τὸ μέρος τῷ στόματι παρηκόντων τόπων·
» ἐπὰν δὲ εἰς τὸ τῆς Εὐρώπης Ἑρμαῖον, ἣ στενότατον ἔφημεν εἶναι, φε-
» ρόμενος ἐκ τοῦ Πόντου καὶ συγκλειόμενος ὁ ῥοῦς βίᾳ προσπέσῃ, τότε
» δὴ τρωπεὶς ὥσπερ ἀπὸ πληγῆς, ἐμπίπτει τοῖς ἀντικρὺ τῆς Ἀσίας τό-
» ποις· ἐκεῖθεν δὲ πάλιν, οἷον ἐξ ὑποστροφῆς, τὴν ἀνταπόδοσιν ποιεῖται
» πρὸς τὰ περὶ τὰς Ἑστίας ἄκρα καλούμενα τῆς Εὐρώπης· ὅθεν αὖθις
» ὁρμήσας προσπίπτει πρὸς τὴν Βοῦν καλουμένην· . . πλὴν ὅ γε ῥοῦς, τὸ
» τελευταῖον ὁρμήσας ἀπὸ τῆς Βοός, ἐπ' αὐτὸ φέρεται τὸ Βυζάντιον· πε-
» ρισχισθεὶς δὲ περὶ τὴν πόλιν, βραχὺ μὲν εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ διορίζει,
» τὸν καλούμενον Κέρας, τὸ δὲ πλεῖον πάλιν ἀπονεύει. Διευτονεῖν μὲν
» οὖν οὐκέτι δύναται πρὸς τὴν ἀντιπέρας χώραν, ἐφ' ἧς ἐστι Καλχηδών·
» πλεονάκις γὰρ τὴν ἀνταπόδοσιν πεποιημένος, καὶ τοῦ πόρου πλάτος
» ἔχοντος ἤδη περὶ τοῦτον τὸν τόπον, ἐκλυόμενος ὁ ῥοῦς, οὐκέτι βραχείας
» πρὸς ὀξεῖαν γωνίαν ποιεῖται τὰς ἀνακλάσεις ἐπὶ τὴν περαίαν, ἀλλὰ μᾶλ-

» λον πρὸς ἀμβλεῖαν. Διόπερ ἀπολιπὼν τὴν τῶν Καλχηδονίων πόλιν, φέ» ρεται διὰ πόρου. Καὶ τὸ ποιοῦν τὴν μὲν τῶν Βυζαντίων πόλιν εὐκαιρο» τάτην, τὴν δὲ τῶν Καλχηδονιων, τἀναντία, τοῦτ' ἐστὶ τὸ νῦν ὑφ' ἡμῶν » εἰρημένον, καί περ ἀπὸ τῆς ὄψεως ὁμοίας ἀμφοτέραις δοκούσης εἶναι » τῆς θέσεως πρὸς τὴν εὐκαιρίαν. 'Αλλ' ὅμως, εἰς τὴν μὲν βουληθέντα » καταπλεῦσαι, οὐ ῥάδιον· πρὸς τὴν δὲ, κἂν μὴ βούλη, φέρει κατ' ἀνάγ» κην ὁ ῥοῦς. Σημεῖον δὲ τούτου· ἐκ Καλχηδόνος γὰρ οἱ βουλόμενοι διαί» ρειν εἰς Βυζάντιον, οὐ δύνανται πλεῖν κατ' εὐθεῖαν διὰ τὸν μεταξὺ ῥοῦν· » ἀλλὰ παράγουσιν ἐπί τε τὴν Βοῦν καὶ τὴν καλουμένην Χρυσόπολιν,... » καὶ τῷ ἔμπροσθεν ἀφιᾶσι κατὰ ῥοῦν, ᾧ φέρονται κατ' ἀνάγκην πρὸς τὸ » Βυζάντιον. Ὅμοια δὲ τούτοις καὶ τὰ κατὰ τὸν ἐπὶ θάτερα πλοῦν ἐστι » τῆς Βυζαντίων πόλεως· ἄν τε γὰρ ἀφ' Ἑλλησπόντου τρέχη τις τοῖς » νότοις, ἄν τ' ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐκ τοῦ Πόντου τοῖς ἐτησίαις, (ἐπειδή » περ εἰσάγει μὲν εἰς τὸν Πόντον νότος, ἐξάγει δὲ βορέας·) παρὰ μὲν τὴν » Εὐρώπην ἐκ τῆς Βυζαντίων πόλεως, ὀρθὸς, ἅμα δ' εὐπαρακόμιστος, » ἐστὶν ὁ πλοῦς... ἀπὸ δὲ Καλχηδόνος παρὰ γῆν ἀεὶ τἀναντία τούτοις, » διὰ τὸ κολπώδη τὸν παράπλουν ὑπάρχειν, καὶ προτείνειν πολὺ τὴν τῶν » Κυζικηνῶν χώραν (1).»

Τὸ ῥεῦμα τοῦτο 'δὲν ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ὁρμὴν, ἀλλὰ συμμεταβάλλεται μετὰ τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους. Ὅθεν ὁσάκις μὲν ἐπικρατοῦσιν οἱ βόρειοι ἄνεμοι, ἢ πλημμυροῦσιν οἱ ποταμοὶ τῆς Ἄρκτου, οἱ χυνόμενοι εἰς τὸν Πόντον, ῥέει ὁρμητικώτερον ἑαυτοῦ· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ, ἐν καιρῷ νηνεμίας, παιδία δέκα-δώδεκα ἐτῶν διανήχονται ἐνίοτε ἐπὶ σκαφιδίων τὸν Βόσπορον, μεταχειριζόμενα ἀντὶ κωπίων τὰς χεῖράς των. Ἀρχομένου δὲ πνέειν νότου, βλέπει τις πολλάκις τὰ μὲν τῶν ἱστιοφόρων πλοίων ἀναπλέοντα τὸν πορθμὸν, τὰ δ' ἔμπαλιν καταπλέοντα, τοῦτο μὲν διὰ τῶν ῥευμάτων, τοῦτο δὲ διὰ τοῦ ἀνέμου, ὅς τις ἀκόμη 'δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ἀντιπνοίας.

Τῶν ῥευμάτων τούτων ἡ αἰτία, κατὰ τὴν ὀρθοτάτην παρατήρησιν τοῦ Γυλλίου, 'δὲν εἶνε τοῦ πορθμοῦ ἡ στενότης· διότι τότε ἔπρεπε 'να ἦνε ὁρμητικώτερα περὶ τὸ τοῦ Διὸς Ἱερὸν, ὅπου ὅμως ἐκ τοὐναντίου ὁ Βόσπορος ῥέει ὁμαλὸς, διότι καὶ ἡ ἀκτὴ ἐκεῖ εἶνε ὁμαλωτέρα· ἀλλὰ τὰ ἀκρωτήρια, ὑπὸ τῶν ὁποίων παρεμποδιζόμενος ὁ ῥοῦς, γίνεται ὁρμητικώτερος ἑαυτοῦ, καθὼς τοῦτο καταφαίνεται περὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ στροφὴν, ὅπου, καί τοι ἀνοιγομένου τοῦ πορθμοῦ, ἐκεῖ μὲν εἰς ἑπταστάδιον πλάτος, ἐνταῦθα δὲ εἰς τεσσαρακαιδεκαστάδιον, τὸ ῥεῦμα οὐχ ἧττον, διὰ τὴν προβολὴν τοῦ ἀκρωτηρίου, ἐκεῖ μὲν διευτονεῖ πρὸς τὴν

(1) Πολυβ. Ἱστορ. Βιβλ. Δ', 39-44.

ἀντιπέραν ὄχθην, ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον ἀποκρούει παλίντροπα καὶ τὰ ὁρμητικώτερα κύματα, ἀλλ' ἀναγκάζει καὶ τὸ εἰς τὸν κόλπον εἰσρέον ἀδρανέστερον αὐτοῦ μέρος, καθὰ προείπομεν, 'να παλινδρομήσῃ μέχρι πρὸς τὰς Ἑστίας. Καὶ ἴδοις ἂν περὶ τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο, ἀνέμου πνέοντος, τὰ μὲν τῶν κυμάτων ἀνερχόμενα, τὰ δ' ἔμπαλιν κατερχόμενα· διὰ τὴν σύῤῥοιαν δὲ τῶν ἀντιπιπτόντων ῥευμάτων, καὶ αὐτοὺς τοὺς εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον εἰσβάλλοντας ποταμοὺς μὴ συγχωρουμένους προβαίνειν τὴν κατὰ φύσιν πορείαν τὴν παρὰ τὸ Βοσπόριον πρὸς τὴν Προποντίδα, ἀλλ' ἀναῤῥέοντας ἄχρι καὶ τριῶν μιλίων πρὸς τὰς Ἑστίας. Τοῦτο δὲ δύναται πᾶς τις 'να πιστωθῇ καὶ αὐταῖς ὄψεσιν, ὅταν, θολουμένων τῶν ποταμῶν τούτων ὑπὸ βροχῆς, φαίνωνται τὰ θολὰ ταῦτα ὕδατα, διακρινόμενα τῶν μὴ τοιούτων ὑπὸ τῆς τοῦ ῥεύματος ὁρμῆς, 'να λαμβάνωσι τὴν πρὸς τὰς Ἑστίας διεύθυνσιν ἐπὶ δεκαπέντε περίπου στάδια· ἐκεῖθεν δὲ, ἀκολουθοῦντα τοῦ ῥεύματος τὸν δρόμον, 'να ἐπανέρχωνται διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Δαμάλεως εἰς τὴν ἄκραν τοῦ Βυζαντίου· τὰ δὲ καθαρὰ ὕδατα 'να σχηματίζωσι γραμμὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς ἄκρας ταύτης ἄχρι τοῦ Διπλοκιονίου.

Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ ἀποχρώντως καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ, παρὰ τὸν φυσικὸν τοῦτον ῥοῦν τοῦ Βοσπόρου, ἄλλου ῥοὸς. τοῦ τῶν προειρημένων 'Α ν α ρ ο ρ ί ω ν. Ὥστε τοιουτοτρόπως ὁ Βόσπορος ἔχει, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, δύω ἀντιθέτους κινήσεις, τὴν μὲν ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ κατερχομένου ῥεύματος, τὴν δὲ ἀπὸ τῶν ἀντωθήσεων αὐτοῦ καὶ περιελίξεων, συνελαύνοντος περὶ τοὺς κόλπους τὸν κοινὸν ῥοῦν, τὸ μὲν πρῶτον πρὸς τὸν Βαθὺν Ῥύακα μέχρι τοῦ Σκληθρινοῦ, τὸ δεύτερον περὶ τὸν Σουλτανικὸν καλούμενον κῆπον ἄχρι τοῦ Τουρκικοῦ ἀκρωτηρίου, τὸ τρίτον περὶ τὸν Φιδαλείας κόλπον ἄχρι τοῦ Κομαρώδους, τὸ τέταρτον περὶ τὸν κόλπον τοῦ Ἀνάπλου μέχρι τῶν Ἀμανῶν(;), τὸ πέμπτον περὶ τὸν κόλπον τῶν Χηλῶν ἄχρι Λαιμοκοπίας, τὸ δὲ ἕκτον καὶ ἕβδομον πρὸς τὰ μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Δαμάλεως, Βοσπόρου καὶ Ἑστιῶν μέρη.

Ἐκ τούτων κατανοοῦνται, λέγει ὁ Γύλλιος, καὶ τὰ ὀλίγιστα μὲν, ἀλλὰ χαρακτηριστικώτατα ῥήματα τοῦ Ἱππάρχου, λέγοντος ὅτι ὁ Βόσπορος, καί τοι μὴ ἔχων παλίῤῥοιαν, ἀλλὰ μόνον ἀπόῤῥοιαν, οὐχ ἧττον ὅμως, μ ο ν ά ς π ο τ ε π ο ι ε ῖ τ α ι· καὶ καταφαίνεται συγχρόνως καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ Προκοπίου καὶ Τζέτζου, τοῦ μὲν, λέγοντος ὅτι αἱ δύω θάλασσαι, ὁ Εὔξεινος δηλονότι καὶ τὸ Αἰγαῖον, συνέρχονται περὶ τὸ Βυζάντιον· τοῦ δὲ, διατεινομένου ὅτι ὁ Θρακικὸς Βόσπορος ἐλέγετο καὶ Ἑλλησποντίας, ὡς τοῦ Ἑλλησπόντου ὁριζομένου τῇ περὶ τὰς Βλαχέρνας γεφύρᾳ· ἐν ᾧ οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν προειρημένων ἀποδείκνυται τοῦτο ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ποιότητος αὐτῆς τῶν τοῦ Βοσπόρου ὑδάτων, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὰς

Digitized by Google

γενομένας παρατηρήσεις, εἶνε γλυκύτερα τῶν τῆς Μεσογείου, ὡς κατερχόμενα ἐκ τοῦ Πόντου, τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ, διὰ τὸ πλῆθος καὶ μέγεθος τῶν εἰσβαλλόντων εἰς αὐτὸν ποταμῶν, εἶνε πασῶν τῶν θαλασσῶν τὸ γλυκύτερον, ὥστε καὶ οἱ περιοικοῦντες αὐτὸν ποτίζουσιν ἀπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀῤῥιανὸν, καὶ τὰ θρέμματά των.

Τὰ ῥεύματα ταῦτα συντελοῦσι καὶ πρὸς παρεμπόδισιν τῆς τοῦ Κερατίου Κόλπου συγχώσεως, ὅς τις, ἐὰν ἔλειπε τὸ βοήθημα τοῦτο τῆς φύσεως, ἤθελεν εἶναι πρὸ πολλοῦ ἤδη γεμισμένος ὑπὸ τῶν πρὸ τοσούτων αἰώνων ἐπισωρευομένων ἐντὸς αὐτοῦ ἄμμων καὶ ἄλλων κατασυρμάτων.

Τὸ δὲ ὕψος τῶν τοῦ Βοσπόρου ὑδάτων μένει πάντοτε τὸ αὐτὸ, διακρινόμενον ἀπὸ τῶν γραμμῶν, τὰς ὁποίας εἶδός τι θαλασσίου βρύου σχηματίζει ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν κρηπίδων. Ἐνίοτε ὅμως παρατηρεῖται ἐπαισθητή τις εἰς αὐτὸν αὐξομείωσις, 18 κατὰ μέσον ὅρον δακτύλων, καθὼς περὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1814, νηνεμίας ἐντελοῦς οὔσης, μεθ' ἣν ἐξεῤῥάγη δυτικοβόρειος σφοδροτάτη θύελλα, διαρκέσασα ἡμέρας. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο, παρατηρούμενον καὶ ἐν τῷ λιμένι τῆς Μασσαλίας καὶ ἐν τῇ τῆς Γενέβρης λίμνῃ, ἠμπορεῖ 'να ἀποδοθῇ, κατὰ τὸν φυσιολόγον Saussure(1) εἰς τοπικάς τινας καὶ προσωρινὰς ἐπιβρίσεις τῆς ἀτμοσφαίρας, καταθλιβούσας τὴν τοῦ ὕδατος ἐπιφάνειαν, καὶ προξενούσας ἀτάκτους τινὰς παλιῤῥοίας.

Παρετηρήθη προσέτι ὅτι τὰ ὕδατα αὐτοῦ μετὰ τὸν Βαθὺν Κόλπον λαμβάνουσι σκοτεινότερον χρῶμα, καθ' ὅσον καὶ ὁ πυθμὴν αὐτοῦ γίνεται βαθύτερος καὶ αἱ ἑκατέρωθεν ὄχθαι ἀγριώτεραι καὶ ἀποτομώτεραι.

Τὸν Βόσπορον ἐγεφύρωσεν ὁ Δαρεῖος διαβὰς τῷ 513 π. Χ. κατὰ τῶν Σκυθῶν, καθὼς θέλομεν περιστατικώτερον διαλάβει περὶ τούτου περιγράφοντες τὸ Ἑρμαῖον. Ἐγεφύρωσε δὲ αὐτὸν διὰ πλοίων καὶ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος τῷ 628 Μ. Χ. πρὸς διάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, ὄχι ὅμως διότι ἐφοβεῖτο 'να 'τον διαπλεύσῃ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, καθὼς ἀκρίτως διεφήμισαν οἱ τῆς Βυζαντίδος ἱστορικοὶ, μήπως ἐπαληθεύσῃ δῆθεν ἡ πρόῤῥησις τοῦ ἀστρολόγου Στεφάνου, προκαταγγείλαντος αὐτῷ τὸν δι' ὕδατος θάνατον· διότι τοιαύτη μικροψυχία εἶν' ἀσυμβίβαστος μὲ τὸν τόλμην τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ Ἡράκλειος εἰς τὰς μάχας αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπέστρεφε τότε τροπαιοφόρος· ἀλλ' ἵνα γένηται ἡ εἰς τὴν πόλιν προσέλευσις αὐτοῦ πομπικωτέρα καὶ διαπρεπεστέρα.

Ἀλλὰ πολὺ παραδοξοτέρα τούτων ὑπῆρξεν ἡ διάβασις τοῦ Βοσπόρου ὑπὸ τῶν Πατζινάκων, τοὺς ὁποίους ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, ἐκλεξάμενος ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντων, καὶ συγκρο-

(1) Voyage dans les Alpes, Tome, I. p. 17-21.

Digitized by Google

τήσας εἰς στρατιωτικὸν σῶμα, συμποσούμενον εἰς πεντεκαίδεκα χιλιάδας ἀνδρῶν, εἶχε διαβιβάσει κατὰ τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ Σκύθαι οὗτοι, ἀποστατήσαντες, ἀπεφάσισαν 'να ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια· μὴ ἔχοντες ὅμως πλοῖα, συνειθισμένοι δὲ ἀφ' ἑτέρου 'να διαβαίνωσι τοὺς ναυσιπόρους ποταμοὺς τῆς πατρίδος 'των, πολλαχοῦ πλατυτέρους τοῦ Βοσπόρου καὶ ὁρμητικωτέρους, «ἐπεὶ ἐν τῷ αἰγιαλῷ ἐγένοντο (λέγει ὁ Κεδρη-» νὸς), μηδὲν πλέον εἰπὼν ὁ (ἀρχηγὸς αὐτῶν) Καταλεὶμ, ἀλλ' ἢ μόνον: » Ἐπέσθω ὁ βουλόμενος αὐτόν τε περιεῖναι καὶ πάντας τοὺς Πατζινάκας, » τὸν ἵππον μυωπίσας, εἴσεισιν εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο καὶ ἄλλος ἰδὼν » ἐποίησε, καὶ ἐπ' ἐκείνῳ ἄλλος, καὶ εὐθὺς τὸ πλῆθος ἅπαν. Καὶ διανηξά-» μενοι, περαιοῦνται κατὰ τὸν ἅγιον Ταράσιον, οἱ μὲν αὐτοῖς ὅπλοις, οἱ δὲ » χωρὶς, καὶ διασώζονται πρὸς τοὺς οἰκείους κατὰ τὴν Τριάδιτσαν (1).»

Τίποτε 'δὲν παραβάλλεται πρὸς τὴν ὡραιότητα τοῦ Βοσπόρου τὸ θέρος, ὅταν ὅλοι σχεδὸν οἱ εὐκατάστατοι τῆς πόλεως κάτοικοι, καὶ ἰδίως οἱ μεγιστᾶνες καὶ ὑπουργοὶ τοῦ Κράτους, μετοικίζωνται εἰς τὰ παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ καλοκαιρινὰ αὐτῶν παλάτια (γιαλὺ), καθὼς καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῶν Γραικορωμαίων τὸ πάλαι, κατὰ τὸν Χωνειάτην, «τὰς εὐωρίας με-» ταδιώκοντες, ὡς οἱ πάλαι κρατοῦντες Περσῶν τὰ Σοῦσά τε καὶ Ἐκβά-» τανα.« Ἀλλ' ἂς φαντασθῇ τις τὰς οἰκίας ταύτας στοιχηδὸν καὶ κανονικώτερον ᾠκοδομημένας, καὶ ὑπ' αὐτὰς μὲν μεγαλοπρεπῆ ἐργαστήρια, πρὸ αὐτῶν δὲ ἐξέχουσαν ἑκατόμπεδον τοὐλάχιστον τὸ πλάτος κρηπῖδα ἐπὶ τῆς παραλίας, καὶ ἐπ' αὐτῆς πλῆθος διαβατῶν καὶ δίφρων καὶ ἁμαξῶν ἀπερχομένων καὶ ἐρχομένων, καὶ τὴν νύκτα τὸ ἀπέραντον τοῦτο διάστημα, τὸ ἀπὸ τοῦ Τοπ-χανὲ μέχρι τοῦ Μπουγιοὺκ-δερὲ, φωτισμένον, καὶ εἰς τῶν οἰκιῶν τοὺς ἐξώστας τοὺς οἰκογενειάρχας ἀναπνέοντας μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς τὴν ζεφύρειον αὔραν, καὶ χιλιάδας πλοιαρίων παραπλεόντων, καὶ κατὰ διαστήματα μουσικὴν ἢ πυροτεχνήματα, καὶ ἂς ἐρωτήσῃ ἔπειτα ἑαυτὸν ἐὰν εἰς κἀνὲν τῶν Περσικῶν μυθιστορημάτων ἀνέγνω παραπλησίαν τινὰ μαγικὴν σκηνήν. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, διατί 'να μὴ προσδοκῶμεν τὰ πάντα παρὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς θελήσεως τῶν διεπόντων ἤδη τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας ἀνδρῶν, οἵτινες ἅπασαν μεταῤῥύθμισιν, τείνουσαν πρὸς εὐημερίαν τῶν ὑπηκόων, καὶ ἀποδέχονται καὶ ἐκτελοῦσι προθύμως;

Ο ΚΕΡΑΤΙΟΣ ΚΟΛΠΟΣ

ΣΧΙΖΟΜΕΝΟΣ, ὡς εἴρηται, ὁ Βόσπορος περὶ τὸν πρόβολον τῆς Βυζαντι-

(1) Τὴν διάβασιν ποταμοῦ τινος τῆς Οὐκραΐνας ὑπὸ τῶν Ταρτάρων περὶ τὰ 1680-1690, περιγράφει ὁ Κόμης Μαρσιλλιὼ σελ. 49 τοῦ Β'. Μέρους τοῦ περὶ τῶν Στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Τουρκίας συγγράμματός 'του.

Digitized by Google

νῆς ἄκρας, τῇ μὲν φέρεται κατὰ τὸ μεῖζον καὶ ὀξύτερον αὐτοῦ μέρος πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν Προποντίδα· τῇ δέ, κατὰ τὸ ἀσθενέστερον, κάμπτων πρὸς δυσμάς, σχηματίζει τὸ καλούμενον Κέρας (1), κόλπον μεταξὺ ΚΠ. καὶ Γαλατᾶ, τὸν κοινῶς Κεράτιον καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Χρυσόκερας (Corne d'or).

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀναμφιβόλως ἀπὸ τοῦ σχήματος αὐτοῦ τε τούτου καὶ τῶν εἰς τὸν μυχὸν αὐτοῦ εἰσβαλλόντων δύω ποταμῶν. »Ἐοικὼς γὰρ ἐλάφου κέρατι, λέγει ὁ Στράβων (2), εἰς πλείους σχίζε»ται κόλπους, ὡς ἂν κλάδους τινάς.« Ὅθεν, σημειοῖ ὁ Κ. Ἀνδρεώσσης, καὶ τὸ περὶ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Τίγριδος καὶ Εὐφράτου χωρίον ὀνομάζεται Κορνά, τὸ ὁποῖον σημαίνει Ἀραβιστὶ κέρας, καὶ συνηχεῖ μὲ τὸ Γαλλικὸν corne.

Ἀλλ' ἡ μυθολογία, τερατευομένη περὶ τὰ τῶν τόπων ὀνόματα μάλιστα, ἔπλασε καὶ περὶ αὐτοῦ τὰ περὶ Κεροέσσης ἐκεῖνα τῆς Ἰοῦς, ἐκτεθησόμενα ἐν τῷ περὶ τῶν μυθολογικῶν παραδόσεων τοῦ Βυζαντίου κεφαλαίῳ.

Τῆς φυσικῆς ταύτης αἰτίας συνεπελάβετο καὶ ἄλλως, ὡς πρὸς τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Χρυσοκέρατος, καὶ ἡ μοναδικὴ αὐτοῦ ὡς λιμένος εὐχρηστία, καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ προσγινομένη ἀνέκαθεν εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἀφθονία, προχέουσα πανταχόθεν τὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς προϊόντα, καὶ ἀναδεικνύουσα τοῦτον Ἀμαλθείας τῷ ὄντι Κέρας, ὡς πρὸς τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους της. Ὅθεν καὶ βλέπομεν τὸ σύμβολον τοῦτο εἰκονισμένον εἰς πολλὰ τῶν Βυζαντίων νομίσματα.

Ὅτι δὲ εἶχε τὸ πάλαι προμηκεστέρας καὶ πλειοτέρας εἰσοχάς τε καὶ ἐξοχάς, καὶ ἑπομένως τὴν ἀπὸ τοῦ ἐλαφείου κέρατος ἐπωνυμίαν κυριωτέραν, φαίνεται ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ Διονυσίου. Αὐτίκα γὰρ πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τὸ πρὸς τὴν πόλιν, ἐκτὸς τοῦ τριπλοῦ λιμένος τοῦ περὶ τὸν Βόσπορον, ἦσαν, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, αἱ Σκιρβωνίδες καλούμεναι Πέτραι, καὶ μετ' αὐτάς, τὰ λεγόμενα Κύκλα, λιμένες πάντως κυκλοτερεῖς, περὶ τὰς ὑπωρείας τοῦ τετάρτου λόφου· πρὸς δὲ τὸ βόρειον αὐτοῦ κλίτος ὁ καλούμενος Αὐλών, κόλπος δηλαδὴ ἐπιμήκης, ἔπειτα τὰ καλούμενα Χοιράγια, κόλπος ἄλλος, ὅπου τώρα ὁ ναύσταθμος, καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλος τρίτος, ὁ καλούμενος Βόλος, διότι παρεχείμαζον ἐν αὐτῷ οἱ ἰχθύες. Ὅλα ταῦτα ἐξέλιπον πρὸ πολλοῦ, συγχωσθέντων καὶ ἐποικοδομηθέντων τῶν τόπων, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν χρόνων τοῦ Ἀρκαδίου, κατὰ τὸν Ζώσιμον.

---

(1) Κέρας ἐκαλεῖτο, κατὰ τὸν Πλίνιον καὶ τὸν Ἀμμιανὸν Μαρκελλῖνον (Βιβλ. ΚΒ΄.), καὶ ἄκρον τι κείμενον ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου, ἐφ' οὗ καὶ πύργος ὑψηλὸς ᾠκοδόμητο. Ὅθεν καὶ τὸν ἀπ' αὐτοῦ συνήθως πνέοντα κατάψυχρον ἄνεμον Κερατᾶν ἐκάλουν οἱ Βυζάντιοι. (2) Βιβλ. Ζ΄.

Digitized by Google

Τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τούτου σχηματίζουσι δύω ἀκρωτήρια, πρὸς μεσημβρίαν μὲν τὸ Βοσπόριον (Σαραϊ-μπουρούν), πρὸς ἄρκτον δὲ τὸ καλούμενόν ποτε Μέτωπον. Προχωρεῖ δὲ ἀπ' ἀνατολῶν θερινῶν, τὸ μὲν πρῶτον πρὸς δυσμὰς χειμερινάς, ἔπειτα δὲ πρὸς δυσμὰς θερινάς, περὶ τὰ ὀκτὼ στάδια· ἐκεῖθεν δὲ καμπτόμενος πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ὀκτὼ τὰς ἁπάσας σχηματίζων καμπάς, ἐκτείνεται εἰς μῆκος 60 μὲν σταδίων, κατὰ τὸν Στράδωνα καὶ Γύλλιον, ὑπὲρ τὰ 40 δὲ κατὰ τὸν Προκόπιον, 80 δὲ κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην, λογιζομένους τὸν ὅλον αὐτοῦ περίβολον· ἀκριβέστερον δὲ εἰς μίλια 5-6 (4,000 toises ἢ 9 χιλιόμετρα), καὶ περατοῦται εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βαρβύσου.

Τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ εἶνε ποῦ μὲν πλειότερον, ποῦ δὲ ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς μιλίου. Περὶ μὲν γὰρ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, «ἐπὶ πέντε πλατύνεται »σταδίους«, κατὰ τὸν Στράδωνα, ἢ 300 Ῥωμαϊκὰ βήματα, κατὰ τὸν Λεϋγκλάβιον· ἀκριβῶς δέ, κατὰ τὸν Κ. Ἀνδρεώσσην, εἰς 500 ὀργυιὰς ἢ 2000 μέτρα· ἐκεῖθεν δέ, στενούμενος βαθμηδὸν ἄχρι μέσης τῆς τοῦ Γαλατᾶ παραλίας, ὅπου ἔζευκται οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἡ ἔξω γέφυρα, συστέλλεται εἰς τρία στάδια καί τι πρός· εἶτα πάλιν βαθμηδὸν πλατυνόμενος, εἰς ἓξ ἀνοίγεται σταδίους, ἢ τὸ πλατύτατον. Ὥστε τὸ πλάτος αὐτοῦ, κατὰ μέσον ὅρον, εἶνε 400 πήχεων.

Τὸ δὲ βάθος διαφέρει κατὰ τὰς θέσεις· ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ στόματος ἄχρι τοῦ μέσου δὲν εἶνε πούποτε σχεδὸν ὀλιγώτερον 20 ποδῶν, κατὰ τὸν Γύλλιον, πολλαχοῦ δὲ ὑπερβαίνει καὶ τοὺς 30, καὶ ἐνιαχοῦ καὶ τοὺς 40. Ἀφ' οὗ περάσῃ τις ὅμως τὴν πόλιν καὶ προχωρήσῃ μέχρι τῶν τοῦ ποταμοῦ ἐκβολῶν, τὸ πλεῖστον τοῦ πυθμένος αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τὸ πρὸς μεσημβρίαν, εἶνε τελματῶδες, ὅθεν καὶ τὸ πλευστὸν αὐτοῦ μέρος σημειωμένον διὰ πασσάλων, τὰ δὲ ὕδατα θολερώτερα, καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο, κατὰ τὸν Διονύσιον, ὅλον τοῦτο τὸ πέρας τοῦ κόλπου Σαπρὰ θάλασσα. Περὶ τὸν μυχὸν δὲ ἤδη αὐτόν, πρῶτον μὲν ἀπαντῶσι σύρτεις, ἔπειτα τέλματα, καὶ τέλος περὶ τὰ 30-40 νησίδια, ἀποτελοῦντα διαφόρους εὐρίπους, τὸ πλεῖστον ἀδιαπλεύστους.

Ὁ θαυμάσιος οὗτος κόλπος, περιεχόμενος πανταχόθεν ὑπὸ βουνῶν, καὶ ὀκτάκις, καθὰ προείρηται, περικλώμενος, εἶνε, διὰ τὸ σπάνιον τοῦτο τῆς φύσεως προτέρημα, ἐντελῶς ἀπὸ τῶν ἀνέμων ἀσφαλισμένος, μὴ διαπνεόμενος ὑπ' αὐτῶν κατ' εὐθεῖαν μήτε ἀπὸ δυσμῶν μήτ' ἀπ' ἀνατολῶν· διὸ καί, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Προκοπίου, λιμήν ἐστι πανταχοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν εἴσοδον «ἐπειδὰν ἅπαξ αἱ νῆες ἵκωνται, ἀκυβέρνητοί »τε τὸ λοιπὸν ἵασι, καὶ ἀπροβουλεύτως ὁρμίζονται (1),« »Ἔνθ' εὐχερὴς

(1) Προκόπ. περὶ Κτισμ. Ἰουστιν. Βιβλ. Α'. Κεφ. ἐ.

» μὲν ὁ ἔκπλους, εὐχερέστερος δ' ὁ κατάπλους· ἔνθα γαλήνην εὑρεῖάν » ἐστιν εὑρεῖν κἀν ταῖς θυέλλαις καὶ καταιγίσιν(1).« Εἶνε δὲ τόσον ἀγχιβαθής, ὥστε τὰ τρίκροτα ἤδη πολεμικὰ πλοῖα πρὸς αὐτὰς τοῦ ἐν αὐτῷ ναυσταθμου τὰς κρηπῖδας »ἐπὶ κλίμακος ὁρμεῖν«, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Στράβωνος. Καὶ τῷ ὄντι εἰς αὐτὸν ἐφαρμόζονται τὰ τοῦ Ποιητοῦ:

» . . . , λιμὴν εὔορμος, ἵν' οὐ χρειὼ πείσματός ἐστιν,
» οὐδ' εὐνὰς βαλέειν, οὔτε πρυμνήσι' ἀνάψαι·
» ἀλλ' ἐπικέλσαντας μεῖναι χρόνον, εἰσόκε ναυτέων
» θυμὸς ἐποτρύνῃ καὶ ἐπιπνεύσωσιν ἀῆται (2).»

δηλαδή, καθὼς λέγει ὁ Προκόπιος, » ὁρμιζομένης ἐνταῦθα νηός, τὴν μὲν » πρύμνην τῇ θαλάσσῃ ἐπῆρθαι, τὴν δὲ πρῷραν ἐγκαθῆσθαι τῇ γῇ.« Ὥστε λογίζεται ὄχι μόνον ὁ ἀσφαλέστερος καὶ εὐρυχωρότερος, ἀλλὰ καὶ ὁ εὐχρηστότερος τῶν λιμένων τῆς οἰκουμένης. Εἰς ἅπαντας γὰρ τοὺς ἄλλους λιμένας, λέγει ὁ Γύλλιος, ἀπαιτοῦνται κωπία ἢ ἱστία πρὸς εἴσοδον· ἐν αὐτῷ δὲ οὐδετέρου τούτων ἐστὶν ἀνάγκη, ἐνορμιζομένων αὐτομάτως τῶν πλοίων τῷ φυσικῷ τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀιδίῳ ῥεύματι. »Ὅ γε μὴν λιμήν, « λέγει Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς (3), νικῶν, οἶμαι, τοὺς ἁπανταχοῦ με» γέθει καὶ ἀσφαλείᾳ, πάσας ἂν τὰς ἁπανταχοῦ γενομένας τριήρεις καὶ » ὁλκάδας οἷός τε ὢν δέξασθαι.« Τὸ μὲν γὰρ Βοσπόριον ἀκρωτήριον, ἐφ' οὗ ὑψοῦται, ὥσπερ ἐπίτηδες, προεξέχων τῶν ἄλλων ὁ πρῶτος λόφος, σχηματίζον εἶδος ἀγκῶνος, προασπίζει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν καὶ ἀνατολικῶν ἀνέμων· ὁ δὲ δεύτερος καὶ τρίτος λόφος, ὑποχωροῦντες ἐνδοτέρω πρὸς μεσημβρίαν, καὶ οἱ λοιποὶ προέχοντες πρὸς ἄρκτον, ἀσφαλίζουσι πανταχόθεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν νοτίων καὶ δυτικῶν πνευμάτων· ὁ λόφος τέλος τοῦ Γαλατᾶ καὶ τῶν Ταταβούλων, παρατεινόμενοι ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, διατηροῦσιν αὐτὸν ἄκλυστον ἀπὸ τῶν βορείων ἀνέμων.

Ὁ κόλπος οὗτος ἐλέγετο, καθὰ προείπομεν, καὶ Στενόν. Ὅθεν ὁ Ζωναρᾶς τοποθετεῖ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Μάμαντος »ἐν τῇ κατὰ τὸ Στενὸν » τοποθεσίᾳ.« Κατὰ συνεκδοχὴν δέ, καὶ » Κόλπος τῶν Συκῶν, « καὶ »Πέραμα,« ἀπὸ τοῦ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ περάματος, περὶ οὗ ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ἐκλείετο δὲ τὸ πάλαι, κινδύνου ἐπικειμένου, καὶ δι' ἁλύσου, ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς περὶ τὸ Βοσπόριον ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ἐντὸς αὐτῆς πύργου τῶν Μαγγάνων, ἄχρι τοῦ καταντικρὺ Γαλατικοῦ πολιχνίου. Τοῦτο ἐγένετο πολλάκις· ἰδίως δὲ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου τῷ 739, ὅτε, ἐπι-

(1) Ἀνώνυμ. ἐν βίῳ Ἰωάννου τοῦ Ἁπλοῦ. (2) Ὀδυσ. Ι, στίχ. 136-139. (3) Σύγκρ. Π. καὶ Ν. Ῥώμης.

δραμόντων στόλῳ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Σαρακηνῶν, ὑπὸ τὸν Σουλεϊμάν, υἱὸν τοῦ Καλίφου Ἀμπὸ-οὒλ-μελὲκ, »διὰ νυκτὸς τὴν ἅλυσιν ἐκ τοῦ Γα»λάτου ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς μυστικῶς ἀνέστειλεν (1).« Ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Γαλλοβενετῶν πολιορκίας τῆς πόλεως ἡ ἅλυσις αὕτη ἠσφάλισε παρομοίως τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου· ἀλλ' οἱ Οὐενετοὶ διέῤῥηξαν αὐτὴν διὰ τῆς τῶν τριήρεων αὐτῶν ῥύμης· ὁ δὲ Δάνδολος διέσωσε καὶ τὸ ὄνομα τῆς τριήρους, ἥτις διέσπασε τοὺς ὑπερμεγέθεις κρίκους τῆς ἀλύσεως ταύτης, λέγων ὅτι ὠνομάζετο Aquila, Ἀετός (2). Ἐπὶ πᾶσι δὲ, κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν, ὁ ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, προσπαθῶν πᾶσι τρόποις 'να διασώσῃ τὸ ζώπυρον τῆς χιλιετοῦς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐξέτεινε τὴν ἅλυσιν ταύτην »ἀπὸ μέ»ρους τῆς πύλης τῆς πόλεως τῆς καλουμένης Ὡραίας, εἰς τὸ τοῦ Γαλατᾶ »μέρος,« κατὰ τὸν Δοῦκαν. Πρὸς τὸν φραγμὸν ὅμως τοῦτον ὁ ἀνυπόστατος Μεχμὲδ ἀντεμηχανήσατο τὴν θρυλλουμένην ἐκείνην ὑπερνεώλκησιν τῶν τριήρεών 'του.

Παρὰ τὴν ἅλυσιν ταύτην, ὁ Κομνηνὸς Μανουὴλ εἶχε προσθέσει, φαίνεται, καὶ δευτέραν, ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς τῶν Μαγγάνων Μονῆς μέχρι τοῦ πύργου ἢ τῶν πύργων, οὓς εἶχεν οἰκοδομήσῃ ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους, κατὰ τὸν Μ. Χρυσολωρᾶν, ἀσφαλίζων οὕτως ὅλον τὸν Βόσπορον, καὶ ἰδίως τοῦ Γαλατᾶ τὸ πολίχνιον καὶ τοὺς ἐκεῖ παροικοῦντας Γενουηνσίους, ἀπὸ τῆς ἐφόδου τῶν Οὐενετῶν, καθὼς αὐτὸ τοῦτο ἔπραξε πρὸ αὐτοῦ, κατὰ τὸν Διάκονον Λέοντα (3) καὶ Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, φοβούμενος τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ταύρων (4).

---

(1) Τὸ ὁποῖον ὁ Τουρνεφόρτιος ἐξέλαβεν ἀντὶ τοῦ Ἐχαλάρωσε. Καὶ τῷ ὄντι, τεταμένη ἡ ἅλυσις ἐμποδίζει μὲν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' ἐμποδίζει συγχρόνως καὶ τὰ ἐμπορικὰ ἢ ἐπικουρικὰ πλοῖα 'να εἰσπλεύσωσι, καὶ μάλιστα ὅταν, καθὼς συνέβη τότε, ὁ ἀποκλεισμὸς διαρκέσῃ μῆνας· ἐν ᾧ ἀνασταλείσης τῆς ἀλύσεως, τὰ πλοῖα τῶν Σαρακηνῶν 'δὲν ἐτόλμησαν 'να εἰσπλεύσωσι, φοβηθέντα μήπως ἔπειτα, ἐκταθείσης αὐτῆς, συλληφθῶσι καὶ διαφθαρῶσιν ἐντὸς τοῦ κόλπου, ὡς ἐντὸς κύρτου. Περὶ δὲ τοῦ ἐπιθέτου εὐσεβής, διδομένου εἰς τὸν εἰκονομάχον Λέοντα, 'δὲν θέλει ἀπορήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ἀφ' οὗ ἴδῃ εἰς τὸ Γ' Μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ὅτι οἱ τίτλοι οὗτοι, καταντήσαντες ἁπλῶς τιμητικοὶ, ἐδίδοντο ἀδιαφόρως εἰς ὅλους τοὺς αὐτοκράτορας, ὁποιονδήποτε κὰν ἦτον τὸ φρόνημα αὐτῶν περὶ τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων. Ἀρκεῖ δὲ μόνον ἐνταῦθα 'να σημειώσωμεν ὅτι ὁ μὲν ἱερὸς Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων Εὐσεβέστατον ὀνομάζει τὸν ἀρειανίζοντα Κωνστάντιον· ὁ δὲ ὅσιος Σάββας, ἐπιστέλλων πρὸς Ἀναστάσιον τὸν Δίκορον, χωλαίνοντα, ὡς γνωστόν, περὶ τὸ δόγμα, γράφει οὐχ ἧττον ὅτι ἦλθεν »εἰς τὸ προσκυνῆσαι τὰ ἴχνη τῆς Αὐτοῦ Εὐσεβείας.»

(2) Καὶ ὄχι Aquilo, Βορέας, καθὼς τὸ ἐξέλαβεν ὁ Βλόνδος (De Gestis Venet.).

(3) Βιβλ. Ε', γ'. (4) Ἴδε καὶ ἐν τῇ Περιγραφῇ τῶν Μαγγάνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΚΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΝΤΟΣ, ΝΟΣΟΙ ΚΤΛ.

Ἡ ΚΠ., κειμένη καταντικρὺ τοῦ μεσημβρινοῦ πέρατος τοῦ Βοσπόρου, ὅς τις, παρεκτεινόμενος μεταξὺ δύω παραλλήλων σειρῶν βουνῶν, βιάζει τὸν ἄνεμον 'ν' ἀκολουθῇ τὸν ῥοῦν τῶν ὑδάτων, ἔχει ἑπομένως ἀτμοσφαῖραν συχνότατα ἀνανεουμένην, καὶ διὰ τοῦτο καθαρωτάτην καὶ δροσεράν. Ὅλαι τῶν ὑδάτων αὐτῆς αἱ ἀκαθαρσίαι, καταῤῥέουσαι εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τὸ κατωφερὲς τοῦ τόπου, παρασύρονται ὑπὸ τῶν ῥευμάτων. Οὐδαμοῦ εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτῆς ὑπάρχει τέλμα ἢ ἕλος. Τὸ κλίμα της ἄρα εἶνε τὸ εὐκραέστερον ὅλων τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πλάτος μερῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ ἡ θερμοκρασία μετριωτάτη· διότι οὔτε τὸ ψῦχος συνήθως εἶνε κατωτέρω τῶν 4-5⁰ τοῦ μηδενικοῦ, οὔτε ὁ καύσων ὑπὲρ τοὺς 26⁰, ἐκτὸς μόνον εἰς μερικὰς ἀνεμοσκεπεῖς κοιλάδας, ὅπου καταντᾷ ἐνίοτε πνιγηρός.

Αἱ μετεωρολογικαὶ δὲ μεταβολαί, εἰς ἃς ὑπόκειται δι' ὅλου τοῦ ἔτους, εἶνε, ὡς ἔγγιστα καὶ κατὰ τὸν μέσον ὅρον, 64 μὲν ἡμέραι βροχεραί, 5 χιονώδεις, 5 ὁμιχλώδεις, 20 συννεφώδεις, 15 θυελλώδεις, 36 ἀκατάστατοι, καὶ 220 αἴθριαι.

Οἱ βόρειοι καὶ νότιοι ἄνεμοι, τῶν ὁποίων ἡ διεύθυνσις, διὰ τὴν θέσιν τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν θαλασσῶν, εἶνε ὡρισμένη, διαδέχονται ἀλλήλους, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς, καὶ μάλιστα τοῦ Βοσπόρου, 'δὲν γνωρίζουσιν ἄλλον ἄνεμον παρὰ τὸν βοῤῥᾶν καὶ τὸν νότον (»Εἰσάγει μὲν γὰρ εἰς τὸν Πόντον »νότος, ἐξάγει δὲ βοῤῥᾶς,« καθὼς λέγει ὁ Πολύβιος), ὧν οὗτος μέν, ἀποτέλεσμα τῆς ἀραιώσεως τοῦ ἀέρος, ἥτις τὸ θέρος εἶνε μεγαλητέρα εἰς τὸν Εὔξεινον παρὰ εἰς τὸ Αἰγαῖον, πνέει διαρκῶς σχεδὸν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τέλους τοῦ Σεπτεμβρίου· ὁ δὲ νότος, διαδεχόμενος τὸν βοῤῥᾶν δι' ὀλίγας ἡμέρας, 'δὲν ἐπικρατεῖ εἰμὴ ὅταν αἱ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ἐπισεσωρευμέναι ἀτμίδες ἀραιώσωσιν ἐκεῖ τὸν ἀέρα, καὶ ἐλαττώσωσι τοῦ περιέχοντος τὴν θερμότητα· ὅθεν καὶ εἶνε πάντοτε ὑγρός, καὶ ἐνίοτε θυελλώδης. Τῆς ὑγρασίας δὲ ταύτης ἴχνη μένουσι πολλάκις καὶ εἰς τοὺς τοίχους. Ὁ ἀπηλιώτης πνέει σπανίως ἀκραιφνής, καί, μόλις διαρκῶν ὥρας τινάς, στρέφεται ἢ πρὸς νότον ἢ συχνότερον πρὸς βοῤῥᾶν.

Μόνον δὲ τὸν χειμῶνα, ὅταν ὅλα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας τὰ ὑψηλὰ ὄρη καλυφθῶσιν ὑπὸ χιόνος, πνέουσιν οἱ δυτικοὶ ἢ νοτιοδυτικοὶ καὶ βορειοδυτικοὶ ἄνεμοι· οἱ τελευταῖοι δὲ οὗτοι εἶνε πάντοτε συνωδευμένοι μὲ νι-

Digitized by Google

φετὸν καὶ ψυχρότατοι, καὶ οἱ Τοῦρκοι τοὺς ὀνομάζουσι Καρὰ-γὲλ (μελαμβόρεια πνεύματα).

Συνήθως δὲ μετὰ τὰς πρώτας ψυχρὰς καὶ θυελλώδεις ἡμέρας, αἵτινες παρακολουθοῦσι τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν, ὁ καιρὸς γαληνίζει, καὶ οἱ νότιοι ἄνεμοι, ἀποβάλλοντες τὸ δηλητηριῶδες τῶν θερινῶν μιασμάτων, ἀποτελοῦσι τὸ λεγόμενον Μικρὸν Καλοκαίριον, τὸ ὁποῖον ἐνίοτε παρατείνεται καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας.

Ἐν γένει δὲ, οἱ μὲν βόρειοι ἄνεμοι, ἐπικρατοῦντες ὑπὲρ τὰ δύο τρίτα τοῦ ἔτους, μετριάζουσι τοὺς καύσωνας· οἱ νότιοι δὲ, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐπικρατοῦντες τὸν Φεβρουάριον, συγκιρνῶσι τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος, τὸ ὁποῖον ὅμως διαρκεῖ πολὺ ἐξώρας τὴν ἄνοιξιν. Ὅθεν οἱ Τοῦρκοι συνειθίζουσι 'νὰ λέγωσι, κατὰ τὴν μεταφορικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ὅτι ὁ χειμὼν καὶ τὸ θέρος εἰς τὴν ΚΠ. κρατοῦνται ἐκ τῶν χειρῶν, καὶ ὅτι τὰ κεράσια τρώγονται παρὰ τὴν ἑστίαν (1).

Τὸ θέρος ἰδίως ἐπικρατοῦσιν, ἀπὸ τῆς 15 Ἰουνίου μέχρι τέλους τοῦ Ἰουλίου, 40-45 ἡμέρας, κατὰ τὸν Τιμοσθένην, οἱ βορειανατολικοὶ ἄνεμοι, οἱ καλουμενοι ἐτησίαι (μελτὲμ), ἐμποδίζοντες μὲν τὸν εἰς τὸν Πόντον ἔκπλουν, καθὼς καὶ τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου εἴσπλουν τῶν πλοίων, δροσίζοντες ὅμως καὶ καθαρίζοντες τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς ΚΠ. Ὑπ' αὐτῶν κρατούμενοι, φαίνεται, καὶ οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Φινέως, ἐξιλάσαντο διὰ θυσιῶν τὸν Οὔριον Δία πλοῦν ἐξαιτούμενοι (2). Οἱ ἄνεμοι οὗτοι ἐταλάντευον πολλάκις τὴν τύχην τοῦ Βυζαντίου, ἐμποδίζοντες ἐκτὸς τοῦ Ἑλλησπόντου τὰ πλοῖα, εἴτε τὰ φορτηγὰ, εἴτε τὰ πρὸς ἐπικουρίαν πολεμικά. Καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὁ Δημοσθένης (3) ὅτι »ἐὰν ὁ Φίλιππος, »περιμείνας τὰς ἐτησίας, ἐπὶ Βυζάντιον ἐλθὼν πολιορκῇ . . ., ἡμῶν μὲν »μὴ δυναμένων ἐνθένδ' ἀναπλεῦσαι, ἐκεῖ δὲ μηδεμιᾶς ὑπαρχούσης ἑτοίμου »βοηθείας, οὐδὲν αὐτοὺς ἀπολωλέναι κωλύσει.« Καὶ ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων δὲ ἐλιμοκτονεῖτο ἐνίοτε ἡ πόλις, ἐν ᾧ τὰ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Σικελίας πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐφωδίαζον αὐτὴν ἀνέκαθεν μὲ τροφὰς, ἵσταντο ἀραγμένα ἐκτὸς τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὥστε εὐλόγως τὸ ἄγαλμα ἢ (καθὼς ἔλεγον τότε) ἡ Τύχη τῆς ΚΠ. εἰκονίζετο ἔχουσα τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν ἐπὶ πρύμνης πλοίου, τοῦ ὁποίου συντριβέντος ποτὲ ὑπὸ λῃστῶν, οἱ δεισιδαίμονες

(1) Κατὰ λέξιν, ἐπάνω εἰς τὸ ταντοῦρι, τὸ ὁποῖον εἶνε εἶδος τραπέζης σκεπασμένης μὲ τάπητας καὶ πεπλώματα, καὶ περιεχούσης ἐντὸς μικροῦ πυραύνου κάρβωνας ἀναμμένους, ὅπου ζεσταίνουσι τοὺς πόδας αὐτῶν οἱ περικαθήμενοι. Ἡ χρῆσίς 'του, καί τοι οἰκονομικωτάτη, καὶ, λόγῳ συναναστροφῆς, ὁμιλητικωτάτη, ἄρχεται 'νὰ ἐκλείπῃ, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐνδυμάτων καὶ τῆς θερμάστρας. (2) Ἀπολλών. Ἀργοναυτ. Β'. (3) Περὶ τῶν ἐν Χεῤῥον. πραγμάτων § ζ'.

Digitized by Google

αὐτῆς κάτοικοι ἀπέδωκαν εἰς τὸ συμβὰν τοῦτο τὸν ἀπὸ τῆς σιτοδείας κίνδυνον, τὸν ὁποῖον μόλις διαφυγόντες, ἔσπευσαν 'να συναρμόσωσιν ἐκ νέου τὸ συντριβέν. Εὐνάπιος δὲ ὁ Σαρδιανὸς διηγεῖται(1) ὅτι Σώπατρός τις φιλόσοφος, φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν αὐλικῶν, διεβλήθη πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν, ὡς δεσμεύων δῆθεν διὰ τῶν γοητειῶν αὐτοῦ τοὺς ἀνέμους, καὶ λιμοκτονῶν τὴν ΚΠ., ὅθεν καὶ προστάξει αὐτοῦ ἐπελεκίσθη!!

'Εφ' ἡμῶν, χάρις εἰς τὸν ἀτμὸν, ὅς τις ἥρπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Αἰόλου τῆς θαλασσοκρατορίας τὸ σκῆπτρον, ἡ Τύχη τῆς ΚΠ. 'δὲν ἐξήρτηται τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῶν μεταβολῶν τῶν περὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν Οἱ ἄνεμοι ὅμως οὗτοι, πνέοντες τακτικῶς τὸ θέρος ἀπὸ τῶν 10 π. μ. ἄχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, μετριάζουσι μὲν τὸν καύσωνα· ἀλλὰ καθιστῶσι δυσάρεστον, καὶ μάλιστα ὑπὲρ τὰς 'Εστίας, τὸν διὰ τῶν μικρῶν πλοιαρίων (πιαδὲ) ἀνάπλουν τοῦ Βοσπόρου, βιασμένων 'να μάχωνται 2-3 ὥρας ἀδιακόπως πρός τε τὸν ἄνεμον καὶ τὰ ῥεύματα ἀντίπρωρα· καὶ εἶνε τῷ ὄντι ἄξιον οἴκτου καὶ ἀπορίας 'να βλέπῃ τις τοὺς δυστυχεῖς κωπηλάτας τί ὑποφέρουσιν εἰς τὸ διάστημα τοῦτο.

'Εν γένει δὲ εἰς τὴν ΚΠ. καὶ τὸν Βόσπορον ἡ τῶν ἀνέμων σφοδρότης, καὶ μάλιστα τοῦ ἀπηλιώτου, καὶ πρὸς τὴν Εὐρωπαικὴν μᾶλλον παρὰ τὴν 'Ασιατικὴν ὄχθην, εἶνε μεγάλη, καθὼς εἰς ὅλους τοὺς πορθμοὺς, καὶ αἱ θύελλαι ὄχι σπάνιαι. Καὶ ἐπε δὴ αἱ μεταβολαὶ τοῦ καιροῦ, τὴν ἄνοιξιν ἰδίως καὶ τὸ φθινόπωρον, εἶν' αἰφνίδιοι καὶ ποικίλαι, οἱ ξένοι καὶ πρωτόπειροι τοῦ κλίματος πρέπει 'να προφυλάττωνται ἀπὸ τῆς ψυχροποσίας καὶ τῆς εἰς τὸν ῥοῦν τοῦ ἀνέμου ἐκθέσεως.

Τὸν 'Απρίλιον ἀνθοῦσι τὰ δένδρα, καὶ τὸ θέρος ἄρχεται τὸν Μάϊον· τὸ δὲ ἀπὸ τῶν 15 Μαΐου μέχρι 15 'Ιουλίου διάστημα εἶνε τὸ τερπνότερον τοῦ ἔτους. 'Αλλὰ τοὺς ἀκραιφνεῖς ἐραστὰς τῆς ὡραίας φύσεως πρέπει 'να χαιρετίσῃ τὸ ἔαρ ἀπὸ τῶν μέσων ἀκόμη' τοῦ 'Απριλίου εἰς τὰς Πριγκηποννήσους. Μετὰ τὸν 'Ιούλιον 'δὲν βρέχει, εἰμὴ πολλὰ σπανίως· περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ Αὐγούστου συμβαίνουσι πολλάκις κλύδωνες· τοῦ δὲ 'Οκτωβρίου μεσοῦντος γίνονται ἐνίοτε, καθὼς εἴπομεν, λαμπρόταται καλοκαιριναὶ ἡμέραι, ἐνῷ ἄλλοτε διαρκεῖ καιρὸς ὁμιχλώδης. Τὸν Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον ἐπικρατοῦσιν ὁμίχλαι καὶ θύελλαι συνωδευμέναι ἐνίοτε μὲ χάλαζαν· ὁ δὲ καθαυτὸ χειμὼν ἄρχεται περὶ τὰς 20-24 Δεκεμβρίου.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 'Ιουλίου, ὅταν τὸν ἀπαρκτίαν (τραμοντάναν) διαδεχθῇ ὁ εὖρος (σιρόκος), ὁ καύσων καταντᾷ ἐνίοτε ἀνυπόφορος, καὶ τότε ἦτον καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς πανώλης. Ὅθεν καὶ ὅσα χωρία εἶνε ἀμέσως ἐκτεθειμένα

(1) 'Εν Βίοις Φιλοσόφων καὶ Σοφιστῶν.

εἰς τὰς δηλητηριώδεις πνοὰς τοῦ ἀνέμου τούτου, καθὼς τὸ Χάσ-κιοϊ, ὁ Κουρού-τσεσμὲς, καὶ τὸ Ἀρναούτ-κιοϊ, ᾐσθάνοντο δεινοτέραν τὴν προσβολὴν τῆς ἐπιδημίας. Τότε συμβαίνει καὶ τὸ παράδοξον ἐκεῖνο νόσημα τῆς ἀστροβολίας ἢ ἀεροβολίας (χαβὰ-βουρμὰκ), τὸ ὁποῖον Λίβαν ὁμωνύμως τῷ ἀνέμῳ ἀποκαλοῦσιν οἱ κωπηλάται τοῦ Καταστένου, οἱ ὁποῖοι καὶ αἰσθάνονται πρῶτοι τὴν ὀλεθρίαν ἐπιῤῥοήν 'του. Τὸ νόσημα τοῦτο εἶνε τῷ ὄντι μίασμα δηλητηριῶδες, μεταφερόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, καὶ διαδιδόμενον ἐν ἀκαρεῖ εἰς τοὺς πνεύμονας καὶ τὰς ἀρτηρίας διὰ τῶν πόρων, καὶ μάλιστα ὅταν εὕρῃ ἱδρωμένον τὸ σῶμα, καὶ εἰς τοιαύτην κατάστασιν εἶνε τότε οἱ κωπηλάται· ἐπιφέρει δὲ διὰ μιᾶς τὸν θάνατον δι' ἀποπληξίας ἢ ἀσφυξίας. Ὁ σοφὸς ἰατρὸς Brayer διηγεῖται(1) ὅτι ἔπαθε καὶ μόλις ἐσώθη ἀπὸ τῆς προσβολῆς ταύτης.

Οἱ μεγάλοι χειμῶνες, καθ' οὓς ἐπάγωσε, δηλαδὴ κυρίως ἐγέμισε πάγων, ὁ Βόσπορος, εἶνε σπάνιοι, καὶ ἀναφέρονται τοιοῦτοι οἱ τῶν 401,763, 932,1232, καὶ 1621. Ὁ ἐπὶ Κοπρωνύμου ἰδίως μέγας χειμὼν, συμβὰς τὸν Φεβρουάριον τοῦ 755, ἦτο τόσον μέγας, ὥστε, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν(2), » κρυσταλλωθῆναι καὶ τὸν τοῦ Στενοῦ πορθμὸν, καὶ τὸν ἐκ τῆς πόλεως εἰς » Χρυσούπολιν. Εἶτ' αὖθις τῷ κρυστάλλῳ χιόνος ἐπιπεσούσης, κἀκείνης » ἐκ τοῦ ψύχους συμπιληθείσης τε καὶ κρυσταλλωθείσης, πεζοποροῦν- » τες οἱ ἄνθρωποι διῄεσαν τὸν πορθμὸν τοῦ Στενοῦ καὶ τὸν ἐκ τῆς πό- » λεως πρὸς Χρυσούπολιν, ἀχθοφοροῦντά τε ὑποζύγια, καὶ βόες ἁμάξας » ἕλκοντες σὺν φόρτῳ πολλῷ.« Κατὰ δὲ τὸν Κεδρηνὸν, 'δὲν ἐκρυσταλλώθη αὐτὸς καθ' αὑτὸν ὁ Βόσπορος (καὶ τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον), ἀλλὰ »τμήματα πάγου ὀρεοφανῆ,« ἀποσπασθέντα τῶν ἐν τῷ Πόντῳ πάγων, τοὺς ὁποίους κατακυλίσαντες ἐπεσώρευσαν ἀλλεπαλλήλους περὶ τὰς ἐκβολάς 'των οἱ μεγάλοι ποταμοὶ τῆς Σκυθίας, καὶ ὑπὸ τῶν ῥευμάτων εἰσκυλισθέντα ἐντὸς τοῦ Βοσπόρου, ἐπλήρωσαν τὴν παραλίαν πᾶσαν ἄχρι καὶ τῆς Ἀβύδου, »ἐν οἷς ὑπῆρχε καὶ ζῶα ἀγριά τε καὶ ἥμερα τεθνεῶτα. » Πᾶς δὲ ὁ βουλόμενος ἀπὸ Σοφιανῶν ἄχρι τῆς πόλεως, καὶ ἀπὸ Χρυ- » σουπόλεως ἕως τοῦ Ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλατῶν, ἀκωλύτως ὡς » ἐπὶ ξηρᾶς ἐβάδιζον. Ἓν δὲ ἐξ αὐτῶν, προσράξαν τῇ τῆς Ἀκροπόλεως » σκάλᾳ, συνέτριψεν αὐτήν. Ἕτερον δὲ, τῷ τείχει προσραγὲν, τοῦτο με- » γάλως ἐδόνησεν... Εἰς τρία δὲ ῥαγὲν ἔζωσε τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν Μαγ- » γάνων ἕως τοῦ Βοσπορίου, οὗ τινος τὸ ὕψος ὑπερεῖχε τῆς πόλεως. « » Τούτων αὐτόπται (προσθέτει ὁ σύγχρονος Ἱστορικὸς Θεοφάνης) ἡμεῖς » γεγόναμεν, ἐπιβάντες ἑνὸς αὐτῶν, σὺν καί τισιν ὁμήλιξι λ', καὶ παί- » ζοντες ἐπάνω αὐτοῦ.«

(1) Neuf années a Constantinople. (2) Βιβλ. ΙΕ'.

Digitized by Google

Ἐπάγωσε δὲ καὶ ἐπὶ Ἀρκαδίου ὁ Εὔξεινος Πόντος, συμβὰν τὸ ὁποῖον ἐφάνη καὶ εἰς τὰ 1068 π. Χ.

Ἀλλ' ὁ χειρότερος τῷ ὄντι καιρὸς διὰ τὴν ΚΠ., εἶνε ὁ βροχερὸς, καὶ μάλιστα λυομένης τῆς χιόνος περὶ τὸν Φεβρουάριον. Τοῦτο δὲ ὄχι τόσον ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας, ὅσον διὰ τὴν ἀθλιότητα τῶν ὁδῶν, στενῶν, ὡς εἴπομεν, σκολιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσι, κάκιστα ἐστρωμένων. Καὶ ἐνῷ, ὡς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ γηπέδου τῆς τε πόλεως αὐτῆς καὶ τοῦ Γαλατᾶ, κατωφεροῦς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ τὴν γειτνίασιν τῆς θαλάσσης, ὅπου κατασταλάζουσιν ὅλοι οἱ ὀχετοὶ, ἔπρεπε 'να ἦνε ἡ καθαρωτέρα πόλις τῆς οἰκουμένης, ἡ κακῶς ἐννοουμένη πολιτικὴ τῆς τῶν καθεστώτων διατηρήσεως, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν σέβας τῶν Μουσουλμάνων, καθιστῶσιν αὐτὴν ἀδιόδευτον σχεδὸν ἐν καιρῷ βροχεροῦ χειμῶνος. Ἄλλη αἰτία τῆς δυσχερείας ταύτης εἶνε τὰ παλαιὰ τείχη, τὰ ὁποῖα ἐνῷ ἀποδεδειγμένως 'δὲν χρησιμεύουσι πλέον, καὶ μάλιστα τὰ παραθαλάσσια, πρὸς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἐκτίσθησαν, καταρρέοντα πανταχόθεν καὶ κατηρειπωμένα, ἐμποδίζουσιν ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων, καὶ κατακλύζουσι δι' αὐτῶν τὰς ὁδούς.

Ἓν ἐκ τῶν οὐ σπανίων τοῦ Βοσπόρου φαινομένων εἶνε ἡ περικαλύπτουσα ἐνίοτε αὐτὸν ὁμίχλη, παχεῖα τόσον καὶ πυκνὴ, ὥστε τὰ πλοιάρια, μὴ διακρίνοντα τὰς ὄχθας, ἐκπίπτουσι πολλάκις, παρασυρόμενα ὑπὸ τῶν ῥευμάτων εἰς τὸ μέσον τῆς Προποντίδος, καὶ κινδυνεύουσι καταλαμβανόμενα ὑπὸ κλύδωνος. Ὅθεν φρονίμως ποιοῦντες τῶν Εὐρωπαίων πολλοὶ, φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ἐντὸς τοῦ πλοίου καὶ πολοσκόπιον (boussole).

Ἀλλὰ καὶ ὁ χειμὼν ἔχει τὰς ἡδονάς 'του ἐν ΚΠ., ἡδονὰς ὄχι ἐπιπλάστους καὶ τεχνητὰς, ἀλλὰ φυσικὰς καὶ ἀθῴας. Καὶ ἀληθῶς, τί τερπνότερον, ὡς πρὸς τὸν εἰδότα 'να ἐκτιμήσῃ τὰς τῆς φύσεως καλλονὰς, ὅταν εἰς χιονώδη τοῦ Δεκεμβρίου ἡμέραν, καθήμενος εἰς τὴν κόγχην καλῶς ἐκτισμένης εἰς τὸ παράλιον οἰκίας, βλέπῃ τὸν Βόσπορον ἀγριαίνοντα, καὶ τὰ ὕδατά 'του τεθολωμένα, καὶ τὰς νιφάδας τῆς χιόνος καταπιπτούσας βαμβακηδὸν, καὶ μυριάδας ἐναλίων πτηνῶν, τῶν μὲν περιϊπταμένων μετὰ κλαγγῆς, τῶν δὲ καταδυομένων, καὶ πάντων ἀμφισβητούντων πρὸς τοὺς δελφῖνας ἀναπηδῶντας τὴν ἄγραν τῶν ἀγελαίων ἰχθύων, τῶν ὁποίων τότε εἶνε ἡ τῆς μεταναστεύσεως ἐποχὴ, καὶ ἐπὶ τῆς κρηπῖδος αὐτῆς τῆς οἰκίας τοὺς ἁλιεῖς σύροντας μόλις τὸν γρῖπον αὐτῶν κινδυνεύοντα 'να διαῤῥαγῇ ὑπὸ βουνοῦ (1) ὅλου ἰχθύων! Ἀλλ' ἰδοὺ κατώρθωσαν ἀσθμαίνοντες 'να προσπελάσωσι τὸν σάκκον τοῦ δικτύου

(1. Βουνὰ τῷ ὄντι ὀνομάζουσιν οἱ ἁλιεῖς τοῦ Βοσπόρου τὰ ἀναρίθμητα ἐκεῖνα στίφη τῶν διερχομένων κατ' ἔτος τὸν Βόσπορον ἀγελαίων ἰχθύων.

'των εἰς τὴν παραλίαν. 'Ιδοὺ ἄρχονται 'ν' ἀνακουφίζωσιν αὐτὸν, μεταγγίζοντες σπαίροντας σωρηδὸν τοὺς ἰχθῦς εἰς τὰς ἀλιάδας ἢ ἐπὶ τῆς κρηπῖδος. Τί θέαμα! τέσσαρα-πέντε πλοιάρια γεμίζονται πολλάκις ἄχρι τοῦ χείλους ἐξ ἑνὸς μόνου βόλου! καὶ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ γρίπου ἐξαγοράζει διὰ μιᾶς τὰ δίκτυα καὶ τὸ πλοῖον.

Ἄλλο φαινόμενον, πολὺ πλέον δυσάρεστον, εἶνε οἱ σεισμοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους, συχνοτέρους καὶ πολὺ τρομερωτέρους περὶ τοὺς πρώτους τῆς κτίσεως αὐτῆς αἰῶνας, ὑπέκειτο ἡ ΚΠ., ὥστε πολλοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν τῶν ξυλίνων οἰκοδομῶν. Τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν σεισμῶν τούτων, καθόσον χρησιμεύουσιν ὡς ἐποχαὶ πολλῶν ἱστορικῶν συμβάντων, ἀναφέρομεν χρονολογικῶς ἐνταῦθα.

Καὶ πρῶτον ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β', τῇ 24 Σεπτεμ. τοῦ 446 (λθ' τῆς Θεοδοσίου Βασιλείας), ἐγένετο σεισμὸς μέγας, ὅτε, λιτανευόντων τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πατριάρχου μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ἐθαυματουργήθη ἡ θρυλλουμένη ἀνάληψις τοῦ παιδὸς ἐκείνου κτλ. Ὁ σεισμὸς οὗτος, ἐὰν ἦνε ὁ ἴδιος, ἀναφέρεται εἰς τὰ Μηναῖα τῇ 26 Ἰανουαρίου, ὡς συμβὰς εἰς τὰ τελευταῖα τῆς βασιλείας Θεοδοσίου, καὶ διαρκέσας μῆνας τρεῖς, ὑφ' οὗ καὶ κατέπεσον τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ μέρος πολὺ τῶν οἰκημάτων, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ ἀπὸ τῶν Τρωαδησίων Ἐμβόλων ἕως τοῦ Χαλκοῦ Τετραπύλου.

Τῇ 25 Σεπτεμβρίου τοῦ 477 (480 κατὰ τὸν Κ. Μαρκελλῖνον), ἐπὶ Ζήνωνος, σεισμὸς μέγας ἐκρήμνισε πολλὰς ἐκκλησίας, οἰκίας καὶ ἐμβόλους ἐν ΚΠ., Νικομηδείᾳ κλπ. Τότε ἔπεσε καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μ. Θεοδοσίου ὁ ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ Ταύρῳ κίονος, καὶ ἡ σφαῖρα ἣν ἐκράτει ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὁ ἐν τῷ Φόρῳ, καὶ οἱ Τρωαδήσιοι ἔμβολοι.

Τῇ 14 Δεκεμβρίου τοῦ 558 (κζ' ἔτει τοῦ Ἰουστινιανοῦ), σεισμὸς διαρκέσας ἡμέρας, κατέῤῥιψε, πρὸς πολλοῖς καὶ ἄλλοις κτιρίοις, καὶ μάλιστα ναοῖς, καὶ τὴν ἐν τῷ Ταύρῳ στήλην τοῦ Ἀρκαδίου. »Ὁ δὲ βασιλεὺς »(εἰς σημεῖον πένθους) οὐκ ἐφόρεσε τὸ στέμμα ἐπὶ μ'. ἡμέρας.« Καὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου, ὡς ἑνὸς τῶν τρομερωτέρων, μνείαν ποιεῖται ἡ Ἐκκλησία κατ' ἔτος, ὅτε καὶ ἐλιτάνευον ἐν τῷ Κάμπῳ.

Τῇ 25 (26;) Ὀκτωβρίου τοῦ 741 (κδ'. τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου), συνέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν μέγας ἐκεῖνος σεισμὸς, διαρκέσας ἕνδεκα μῆνας, τοῦ ὁποίου μνημονεύει κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐτησίως ἡ Ἐκκλησία.

Τῇ 10 Ἰανουαρίου τοῦ 869, ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἐγένετο σεισμὸς μέγας, τὸν ὁποῖον ἀπέδωκαν οἱ περὶ τὸν ἱερὸν Φώτιον εἰς τὴν ἄδικον αὐτοῦ ἔξωσιν. Τότε κατέπεσε καὶ ὁ ἐν τῷ καλουμένῳ Σίγματι ναὸς τῆς Θεοτόκου καὶ κατεπλάκωσε πολλούς· ὅθεν καὶ ὁ τόπος

Digitized by Google

μετωνομάσθη Σεῖσμα. Ἀλλ' ὁ σεισμὸς οὗτος, ὡς ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς χρονολογίας, συγχέεται μὲ τὸν ἑπόμενον.

Τῇ 8 ἢ 11 Ἰανουαρίου τοῦ 1011 (6519 ἀπὸ Κ. Κ.), σεισμὸς διήρκεσεν ἐκ διαλειμμάτων ἐν ΚΠ. τεσσαράκοντα ἡμερονύκτια. Τὸν σεισμὸν τοῦτον τὰ Συναξάρια ἀναφέρουσι τῇ 10 Δεκεμβρίου· ἀλλ' ἐπειδὴ διήρκεσεν ἡμέρας, δὲν εἶνε παράδοξον 'να ἐσημείωσάν ἄλλοι ἄλλον αὐτοῦ κλονισμόν. Τότε ἔπεσε καὶ ὁ θόλος τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Πάντων.

Τῇ 1 Ἰουνίου τοῦ 1286 κατέπεσεν ὑπὸ σεισμοῦ ὁ κίων, ἢ τοὐλάχιστον ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀνδριὰς Μιχαὴλ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τὸν ὁποῖον εἶχε στήσῃ ἐπ' αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος.

Περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1344 κατέπεσεν ὑπὸ σεισμοῦ ὁ κίων ὁ ἐπὶ δεξιὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Τῇ 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1509, ἐπὶ Σουλτὰν Βαγεζήτου τοῦ Β', «σει»σμὸς μέγας γέγονε, καὶ ἔπεσον πολλὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, καὶ ναοί, »καὶ οἰκίαι, καὶ κατεπλακώθησαν πολλοί (1).« Ὁ σεισμὸς οὗτος, κλονήσας μέγα μέρος τῆς Εὐρωπαικῆς καὶ Ἀσιατικῆς Τουρκίας, διήρκεσε 45 ἡμέρας, καὶ ἐκρήμνισεν 109 τζεαμία, 1070 οἰκίας, καὶ μέγα μέρος τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τοῦ Σαραγίου, ἡ δὲ θάλασσα ἐπλημμύρησεν ὑπὲρ τὰς κρηπῖδας ὅλης τῆς παραλίας· ὥστε ὁ Σουλτάνος, ἀφοῦ κατῴκησε πρῶτον ὑπὸ σκηνάς, στηθείσας εἰς τὴν δευτέραν αὐλὴν τοῦ παλατίου, μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἦτον ὀλιγώτερον τὸ δεινόν, πλημμυρήσαντος καὶ τοῦ ποταμοῦ προσέτι. Ἐφονεύθησαν δὲ κατὰ τὸν Δε Νικολάϊ (2), γράφοντα τῷ 1550-1580, 13,000 ἄνθρωποι, ἐν οἷς εἰς τὴν οἰκίαν μόνην τοῦ Βεζύρη Μουσταφᾶ-πασσᾶ κατεπόθησαν ὑπὸ τῆς γῆς 300 ἱππεῖς αὐτοῖς ἵπποις.

Τῇ 24 Ὀκτωβρίου τοῦ 1802, σεισμὸς μέγας, ἐπεκταθεὶς διὰ τῆς Θράκης, Σερβίας, Βόσνας, Βλαχίας, Πολωνίας καὶ μέχρι τῆς Μόσχας αὐτῆς, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, ἐκρήμνισε πάμπολλα παλαιὰ τζεαμία καὶ μέρος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατίου ἐν ΚΠ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν σεισμῶν· ὑγιεινοτάτη δὲ οὖσα καθ' ἑαυτήν, ὡς εἴπομεν, ἡ ΚΠ., νόσους ἐνδημικὰς δὲν ἔχει· παρετηρήθη μάλιστα ὅτι καὶ αἱ ἐπιδημικαί, μήτ' αὐτῆς τῆς χολέρας ἐξαιρουμένης, κάμνουσιν ὀλιγωτέραν πολὺ θραῦσιν παρ' ὅσην ἥ τε ἀπρονοησία τῶν κατοίκων, ἥ τε μέχρι τοῦδε ὀλιγωρία τῶν κρατούντων καὶ ἄλλα τυχαῖα αἴτια καθιστῶσιν ἐπίφοβον. Αἱ δὲ συνήθως ἐπιπολάζουσαι νόσοι, τῶν ὁποίων ὁ Σιμοκάτης λέγει μίαν καὶ τὴν ἀρθρῖτιν, εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς κακῆς διαίτης, τῶν ἀ-

(1) Πολιτικὴ Ἱστορία Κωνσταντινουπόλεως. (2) Le Navigationi el Viagii nella Turcia de Nicolo de Nicolai, Tradotto di Francese, Venezia, MDLXXX.

Digitized by Google

χρείων ὑδάτων, καί τοι ἄλλως ποτιμωτάτων, καὶ πρὸ πάντων τῆς ἀπροφυλαξίας. Παρατηρεῖ τις μάλιστα μεταξὺ τῶν Τούρκων, οἵ τινες συνήθως οὔτε ἁλμυροφαγοῦσιν, οὔτε ἐλαιοφαγοῦσιν, οὔτε οἰνοποτοῦσι, καὶ ἐπὶ πᾶσι πλύνονται συνεχῶς, καὶ ζῶσιν ἡσυχώτερον καὶ τακτικώτερον βίον, πολλοὺς ἐννενηκοντούτεις γέροντας μὲ χαριεστάτην ὄψιν καὶ ὀφθαλμοὺς διασώζοντας ἄχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν ὅλην αὐτῶν τὴν ζωηρότητα καὶ νοημοσύνην(1). Καὶ τῷ ὄντι τοῦ λιπαροῦ λεγομένου γήρως εἰκόνα μεταξὺ τῶν ἐν ΚΠ. Ὀθωμανῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος (οὐλεμὰ), δύναταί τις 'να εὕρῃ.

Ἡ φθίσις, εἰς μερικὰ μάλιστα χωρία, καὶ μεταξὺ τοῦ ὡραίου φύλου ἰδίως, βυθίζει πολλὰς οἰκογενείας εἰς ἀλλεπάλληλα πένθη· ἀλλ' ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀρχικὴ τοῦ κακοῦ αἰτία εἶνε ἡ κακὴ, ὡς εἴπομεν, δίαιτα, τὰ καθ' ἑβδομάδα ἐπαναλαμβανόμενα (ἀδιάφορον ἐὰν ἦνε χειμὼν ἢ ὄχι) τῶν οἰκιῶν σφογγαρίσματα ἢ μᾶλλον καταποντίσματα· ἡ κατάχρησις τῶν λουτρῶν, ὅπου συνήθως αἱ κομψότεραι κυρίαι δαπανῶσιν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ ἑσπέρας ἐπιστρέφουσαι εἰς τὰς οἰκίας 'των διοδεύουσι μιᾶς πολλάκις ὥρας βορβορώδη ὁδὸν μὲ λεπτότατα πέδιλα κτλ. κτλ.

Τὰ ὀξέα νοσήματα, αἱ εἰς φθίσιν συχνάκις καταστρέφουσαι περιπνευμονίαι, αἱ φλογώσεις τοῦ λάρυγγος, αἱ κυνάγχαι κτλ. συμβαίνουσι συνήθως τὸν Μάρτιον, ὅταν ἀναλύῃ ὁ πάγος· οἱ δὲ κακοήθεις πυρετοὶ, καθὼς καὶ παντοῦ, τὸν Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον, διὰ τὴν ὀπωροφαγίαν.

Αἱ περὶ τὴν ἕδραν αἱμοῤῥοΐδες εἶνε συμφυὲς σχεδὸν νόσημα τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης ταύτης· ἀλλὰ καὶ τούτου αἰτίαι, τὸ ἑδραῖον τοῦ βίου, τὰ ἁπαλὰ στρώματα ἐπὶ τῶν ὁποίων διημερεύουσιν ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, καὶ πρὸ πάντων τὰ παχέα ἐδέσματα καὶ ἡ ἰχθυοφαγία.

Ἓν τῶν συνηθεστέρων νοσημάτων ἐν ΚΠ. εἶνε τὸ ἐρυσίπελας (ἰλαντζίκ)· ἀλλὰ τὸ ἰατρικὸν τούτου, πρόχειρον καὶ ἀδάπανον, εἶνε οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος γοητεύοντες, ἢ μᾶλλον μαγνητίζοντες αὐτὸ, οἱ ἰλαντζικτζῆδες, ἑδρεύοντες ἐπὶ τούτῳ πάντοτε εἰς τὸ Τελωνεῖον, ὅπου θέλομεν 'τοὺς ἀνεύρῃ, ὅταν φθάσωμεν περιγράφοντες τὰ ἐκεῖ.

Παρετηρήθη ἐπὶ πᾶσιν ὅτι τὰ ἕλκη τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ἄνω μερῶν τοῦ σώματος εἶνε ἐν γένει εὐιατώτερα τῶν περὶ τοὺς πόδας, καὶ τοῦτο διὰ τὴν τῶν ὁδῶν ὑγρασίαν, εἰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ψωρίασις τῆς κεφαλῆς, ἡ ἐγγενὴς αὕτη τῶν Ἑβραίων κληρονομία, ἀποτέλεσμα τῆς ἀθλίας αὐτῶν διαίτης, εἶνε κακοηθεστάτη καὶ θηριώδης.

Ἐρχόμεθα τέλος εἰς τὴν πανώλην, τὴν δυσώνυμον ταύτην καὶ ἀποτρόπαιον νόσον, ἥτις τοσαῦτα ἔτη ἐμάστιζεν ἀνηλεῶς τὴν ὡραίαν ταύτην

(1) Καὶ ἀπόδειξις ἔνδοξος ὁ ἐπίσημος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας Χοσρέβ-πασσᾶς, ὁ Ταλευράνδος οὗτος τῆς Τουρκίας, περὶ οὗ ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Μπαλτᾶ-λιμάν.

πόλιν, καὶ λέγομεν οὐχ ἧττον περὶ αὐτῆς, μετὰ τὸν σοφὸν παρατηρητὴν Brayer, τὸ τοῦ Γάλλου μυθοποιοῦ Λαφονταίνου:

»De loin c'est quelque chose, et de près ce n'est rien.«

Καὶ τῷ ὄντι, ἐπεδήμει κατὰ καιροὺς τρομερὰ εἰς τὴν ΚΠ. ἡ πανώλης, οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ οἱ πλείονες τῶν εὐκαταστάτων Γραικῶν ὠχυροῦντο κατακλειόμενοι εἰς τοὺς οἴκους 'των, ἢ ἔφευγον εἰς τὰ πέριξ χωρία, διακόπτοντες πᾶσαν σχέσιν, πᾶσαν ἐπιμιξίαν· οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθουν ἀτάραχοι τὸν συνήθη αὐτῶν βίον, ἀφιερούμενοι εἰς τὸ πεπρωμένον (ἐτζέλ), καὶ αὐτοὺς ἐμιμοῦντο ἐξ ἀνάγκης καὶ οἱ πτωχότεροι ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· τὸ κακὸν ἐν τοσούτῳ ἐκορυφοῦτο, ἔφθανεν εἰς τὸ Μὴ περαιτέρω, ἐξεκομίζοντο χίλιοι τὴν ἡμέραν ἐκ μόνης τῆς 'Αδριανοῦ πύλης, καὶ ἡ πύλη τότε κατά τι ἔθος ἐκλείετο· ἐθερίζοντο τέλος πεντήκοντα, ὀγδοήκοντα, ἑκατόν, ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα χιλιάδες, καθὼς εἰς τὰ 1812 ἐν διαστήματι τεσσάρων-πέντε μηνῶν· φρικτὸν ἄκουσμα καὶ φρικτότερον θέαμα, τοῦ ὁποίου ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη', παῖς ἔτι τότε ὢν, καὶ θέλω σχεδιογραφήσῃ καὶ ἀλλαχοῦ τὴν εἰκόνα (1)! 'Εκόπαζε τέλος μετὰ τὸ φθινόπωρον τὸ δεινόν, καὶ οἱ φυγάδες ἐπέστρεφον εἰς τὰ ἴδια· παράδοξον! ὁ αὐτὸς ὀπωροπώλης, ἰχθυοπώλης, ὑαλοπώλης κλπ., ἡ αὐτὴ φωνὴ τοῦ ῥακιοσυλλέκτου 'Εβραίου, τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ θυρωροῦ Γενιτσάρου, κἀνεὶς τέλος τῶν γνωστῶν δὲν ἔλειπε· τίς λοιπὸν ἀπέθανεν; 'Απέθνησκον μάλιστα, ἀλλ' ἀπέθνησκον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ξένοι, οἱ παρεπίδημοι, οἱ κατοικοῦντες τὰς πνιγηρὰς συνοικίας ἐκείνας, τὰ χάνια, τοὺς κυρα-χανέδες· ἀπέθνησκον οἱ στρατιῶται τοῦ ναυστάθμου, οἱ δυστυχεῖς οἱ ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις, οἱ ἄστεγοι τέλος, οἱ ἐντελῶς ἀπροστάτευτοι καὶ φερέοικοι, καὶ οἱ τοιοῦτοι 'δὲν εἶν' ὀλίγοι ἐν ΚΠ.

Αἱ ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη' τοῦ 'Ιουστινιανοῦ θανατικαὶ αὗται ἐπιδημίαι ἄφηναν ἐποχὴν εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ΚΠ., καὶ ἐπειδὴ κἀνεὶς σχεδὸν ἐκεῖ 'δὲν γνωρίζει τὴν ἡλικίαν 'του, διότι βιβλία ληξιαρχικὰ δὲν ὑπάρχουσι, πολλάκις ἡ μήτηρ, ἐρωτωμένη περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ τέκνου 'της, ἀπεκρίνετο ὅτι τὸ ἐγέννησεν εἰς τὰ φευγατειά (2), εἰς τὸ μεγάλον θανατικόν. Τοιαύτη τις τερατώδης ἐπιδημία ἀναφέρεται ἡ ἐπὶ Σουλτὰν Μαχμοὺδ τοῦ Α', τῷ 1751-1752, καθ' ἣν ἐθερίσθησαν 400,000 ἄνθρωποι, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μεγαλόπολις αὕτη, προηγηθείσης μάλιστα καὶ μιᾶς καταστρεπτικωτάτης πυρκαϊᾶς, κατήντησεν ἔρημος, καὶ εἰς πολλὰς τῶν ὁδῶν ἐφύτρωσαν χόρτα δι' ἔλλειψιν τῶν διαβαινόντων· ἐκλείσθησαν δὲ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οἱ 'Οθωμανοὶ ὑπὸ τοῦ φόβου.

(1) Ἴδε 'Αδριανουπόλεως πύλην. (2) 'Απαράλλακτα, νομίζω, πρέπει 'να ἐξηγηθῇ καὶ τοῦ 'Αριστοφάνους τὸ »'Εν ταῖς φυγαῖς μετ' ἀνδρὸς ᾤκησ' ἐν Πνυκὶ ('Εκκλησιαζ. 243),« ἂν καὶ ὁ Σχολιαστὴς τὸ ἐννοῇ κύριον ὄνομα τόπου τινὸς ἀποκρύφου ἐν Πνυκί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Εις κἀνὲν μέρος τῆς οἰκουμένης ᾽δὲν ἐφαρμόζεται προσφυέστερον, ὡς ἔμβλημα, τὸ Κέρας τῆς Ἀμαλθείας παρὰ τὴν ΚΠ. Ὅθεν καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα Βυζαντινὰ νομίσματα, ὡς εἴπομεν, ἀπαντᾶται συχνότατα τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς εὐθηνίας καὶ εὐπορίας, εἰκονίζον οὐ μόνον τὸν ἀπὸ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπώνυμον αὐτοῦ κόλπον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀντιμετοχετεύονται ἐναλλὰξ εἰς ἄμφω τὰς θαλάσσας καὶ τὰς ξηρὰς καὶ ἀπ᾽ ἀμφοτέρων εἰς τοῦτον ὅλα τῆς ὑφηλίου τὰ προϊόντα.

Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτην εὐκαιρίαν ἀνθαμιλλᾶται καὶ ἡ ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ τόπου καὶ τῆς χώρας τὸ εὔγεων. Τὰ πρὸς τὴν ξηρὰν τείχη τῆς ΚΠ. διαδέχονται αἱ ἀπέραντοι πεδιάδες τῆς ἔκπαλαι ὡς πυροφόρου φημιζομένης Θρᾴκης, καὶ εἰς τὰς χλοηφόρους ταύτας ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας προμηθέστεραι χεῖρες ἤθελον καταστήσῃ παράδεισον συνεχῆ μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῶρα δὲ μένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνετοι εἰς βοσκὴν, νέμονται χιλιάδες βοῶν ἀγέλαι, προμηθεύουσαι τὴν ΚΠ. μὲ τὰ παχύτατα ἐκεῖνα γαλατηρὰ, τῶν ὁποίων στερεῖται ἀκόμη ἡ Εὐρώπη.

Τῆς δὲ Ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὅλαι αἱ ἀπὸ Σκουταρίου μέχρι Νικομηδείας γεωλοφίαι εἶνε κατάφυτοι μὲ ἀμπέλους, καρποφορούσας τὰ ὀνομαστὰ ἐκεῖνα τσαβούσια, ἐκλεκτῶν γένος σταφυλίων, τὰ ὁποῖα πούποτε ἀλλοῦ ᾽δὲν τελεσφοροῦσι· μεταξὺ δὲ αὐτῶν φυτευμέναι αἱ κερασέαι, καταχλῶνται τῷ ὄντι ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν δὰλ-μπαστῆ κερασίων ἐκείνων.

Ἐν γένει δὲ τῶν καρπῶν τῆς χώρας τοῦ Βυζαντίου τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, καὶ τῶν λαχανικῶν ἡ ἡδύτης εἶνε ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη ᾽τοῦ Πολυβίου περιθρυλλούμενα (1). »Οὐχ ὁρᾷς γάρ τοι (λέγει Θεοφύλακτος
» ὁ Βουλγαρίας, ἐπιστέλλων πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον)
» καὶ τοὺς τῶν δένδρων καρποὺς, οἷς ἐντρυφῶμεν οἱ τῆς εὐδαίμονος οἰ-
» κήτορες πόλεως; Οὕτω μὲν γὰρ μεγέθους ἱκανῶς ἔχουσιν, ὡς μηδένα
» λόγον εἶναι τοῖς ὁρῶσι τῆς κατὰ γεῦσιν ἡδύτητος· οὕτω δὲ τὴν γεῦσιν
» ἡδύνουσιν, ὡς ἐν τούτῳ τῷ μέρει τὸ μέγεθος ἀποκρύπτεσθαι. Καὶ γὰρ
» οὖν τοὺς μὲν ἀλλαχοῦ μεγάλους τῇ ἡδονῇ ὑπερβάλλουσι· τοὺς δ᾽ ἡδονῇ

(1) Ἴδε προσωτέρω τὸ χωρίον τοῦ συγγραφέως τούτου.

Digitized by Google

» προὔχοντας, τὸ μέγεθος προφαίνειν ἐξαίσιον· τοὺς δ' ἄμφω ταῦτα ἐπαι-» νετοὺς, τῷ βασιλίδος εἶναι γεννήματα·«

Παρετηρήθη δὲ, καθὰ φαίνεται, ἀνέκαθεν ὅτι ἕκαστος τῶν ἐνταῦθα τόπων εἶνε πρὸς καλλιέργειαν ἑνός τινος μᾶλλον φυτοῦ προσφορώτερος· ὅθεν οἱ πωληταὶ, ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἐπαινετοῦ ἐπιθέτου, προσωνυμοῦσιν ἀπὸ τῶν τόπων τὰ πιπρασκόμενα, σταφύλια, φέρ' εἰπεῖν, καὶ κεράσια τοῦ Σκουτάρεως, σῦκα κάλλιστα πάντων, τὰ ἐκ τοῦ ἀπ' αὐτῶν παρονομασθέντος Συκοχωρίου (Ἰντζὶρ-κιοϊοῦ), λαχανικὰ τοῦ Βελιγραδίου καὶ τοῦ Σουλτανικοῦ κήπου ἢ τοῦ Ἑπταπυργίου, χειμωνικὰ καὶ πεπόνια τὰ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Προποντίδος κτλ.

Ἐὰν συμπεράνωμεν δὲ ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν νομισμάτων, εἰς πολλὰ τῶν ὁποίων εἰκονίζεται ὁ Βάκχος, φαίνεται ὅτι καὶ ὁ ἐντόπιος οἶνος ἦτον, ἂν ὄχι ἄριστος, διότι δὲν ἀναφέρεται πούποτε ὡς τοιοῦτος, τοὐλάχιστον ὅμως ἄφθονος. Ἀλλ' ἐὰν ἀκούσωμεν τὸν Λουιτπράνδον, πρεσβευτὴν ἐκ τῆς Γερμανίας σταλέντα τῷ 963 πρὸς Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν, ὁ οἶνος τῆς ΚΠ. ἦτον, διὰ τὴν συνανάκρασιν τῆς πίσσης καὶ τοῦ γύψου, ἄποτος: »Graecorum vinum ob picis taede gypsi commixtionem nobis impotabile » fuit (1).« Ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ὑπερῴα τοῦ Ἐπισκόπου τούτου ἦτον κατάπικρος ὑπὸ τῆς χολῆς, ἣν ὑσσοδομῶν ἐν ἑαυτῷ κατὰ τῶν Γραικῶν, ἐξέμεσεν ἄφθονον, κακίζων ὅλα τὰ ἤθη αὐτῶν καὶ ἔθιμα. Τὴν σήμερον ἡ ΚΠ., δαπανῶσα ὅλας τὰς περὶ αὐτὴν σταφυλὰς πρὸς τροφὴν, προμηθεύεται τοὺς οἴνους αὐτῆς ἐκ τῶν παραλίων τῆς Προποντίδος, καὶ ὀνομαστὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν Χερσόνησον τῆς Κυζίκου κωμοπόλεως Ἀρτάκης (Πασσᾶ-ἰλιμὰν) καὶ τῶν Γανοχωρίων.

Ἀλλ' ἡ ΚΠ., καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Βόσπορος, ἐκτὸς τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, στολίζεται καὶ ὑπὸ πλήθους ἀκάρπων. Αἱ πλάτανοι πρὸ πάντων καὶ αἱ κυπάρισσοι εἶνε τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὰ τῶν Ὀθωμανῶν δένδρα. Ἐρασταὶ, διὰ τὴν νομαδικὴν 'των καταγωγὴν, τῆς ἁπλῆς φύσεως, ἔχουσι πατροπαράδοτον καὶ θρησκευτικὴν ἐντολὴν τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν μεγάλων δένδρων. Καὶ τῷ ὄντι, εἰς τὰς ἀμμώδεις πεδιάδας τῆς Ἀραβίας ὅς τις φυτεύσῃ δένδρον λογίζεται εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος, καθὼς καὶ ὅς τις 'τὸ φθείρῃ φονεύς. Ἐκ τούτου τὸ ἀξιομίμητον ἐκεῖνο σέβας, οὕτως εἰπεῖν, τῶν Τούρκων πρὸς τὰ ὡραῖα δένδρα. Ἡ πλάτανος πρὸ πάντων, ὡς φύσει φίλυδρον δένδρον, ἕλκει ὑπὸ τὴν τρυφερὰν 'της σκιὰν τὸν θρησκευτικῶς ὑδροπότην καὶ καθαριώτατον Τοῦρκον. Μετ' αὐτὴν εἶνε ἡ κυπάρισσος, καλύπτουσα μὲ τὴν μελαγχολικὴν 'της σκιὰν λόφους ὁλοκλήρους μνημάτων. Ἔπειτα αἱ ἀειθαλεῖς κοκκωνα-

(1) Luitpr. Ticcinensis Legatio.

ρέαι, ἡ πρωϊανθὴς ἀγραδανία, ἥτις προαναγγέλλει διὰ τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ἀνθέων αὐτῆς τὰ ῥόδα, καὶ ὅλος ὁ λοιπὸς τῶν ἀμαδρυάδων χαρίεις ὅμιλος.

Ἀλλ' ἐὰν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς κέδρου καταδῶμεν ἄχρι τοῦ χαμαιζήλου ὑσώπου, εὑρίσκομεν εἰς τὰ περὶ τὴν ΚΠ. καὶ τὸν Βόσπορον πεδία, ἐννεακόσια σχεδὸν φυτῶν εἴδη, κατὰ τὸν Κ. Ἀνδρεώσσην. Τὰ ἀγρωστοειδῆ μεταξὺ αὐτῶν, καθὼς καὶ τὰ ἑλλοβόσπερμα ἢ ὀσπριοειδῆ, εἶνε τὰ πολυαριθμότερα· τὰ δὲ σκιαδηφόρα, ποικιλώτερα. Εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην, τὴν πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου, φύεται ἡ Ἀλεξάνδρεια δάφνη· εἰς τοὺς ἡφαιστογενεῖς βράχους, τὸ κρίθμον καὶ ἡ ἀλκαία· εἰς δὲ τὰς ἀμμώδεις ἠιόνας τοῦ Εὐξείνου, τὸ εὐῶδες ἀμμόφιλον λείριον, λευκὸν ὡς κρίνον, ἡ ὀξυκυνάγχη κτλ. Εἰς τοὺς εἰσβάλλοντας εἰς τὸν Κεράτιον ποταμοὺς συνελέγετο, ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Γυλλίου, ἡ εὔοσμος νυμφαία (νενουφὰρ) πρὸς σκευασίαν ποτῶν διὰ τὸ παλάτιον. Εἰς τὰ λυπρότερα δὲ καὶ ὀρεινότερα τῶν χωρίων αὐξάνει εἰς ἀνδρόμηκες ὕψος ὁ μαραθοειδὴς νάρθηξ, αὐτὴ ἡ ferula tristes paedagogorum τοῦ Μαρτιάλου (1). Ἡ δάφνη καὶ ἡ μυρσίνη στέφουσι τὰ ἐρείπια τοῦ Ἡραίου, καὶ στεγάζουσι τὰ χλοηφόρα λειβάδια τῆς Βασιλικῆς ἀποβάθρας (Χουνκιὰρ-ἰσκελεσί). Ἀλλὰ τὰ προσφιλέστερα διὰ τοὺς κατοίκους τῆς πρωτευούσης ταύτης φυτά, ὡς ἐμφαίνοντα τὴν ἄνοιξιν καὶ τὰς χάριτάς της, εἶνε ἡ στοιχὰς νάρδος (καρὰ-μπὰσ), τὸ λῆδον καὶ ἡ Ἰβηρικὴ σπάρτος, τὰ ὁποῖα καταστολίζουσι τὰς παρακειμένας τῇ πόλει νήσους. Ἐκεῖ φύεται τότε καὶ τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μιμόφυτον, ἐκ τοῦ γένους τῶν ὀρχιοειδῶν, τοῦ ὁποίου τὸ ἄνθος ἔχει τὸ σχῆμα καὶ τὸν χρωματισμόν, καθὼς ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα, τῆς μελίσσης, καὶ ταύτης οὐχὶ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐπικαθημένης εἰς λείριον ἢ ὑάκινθον, παίγνιον χαριέστατον τῆς ποικιλομόρφου φύσεως, τὸ ὁποῖον ἄλλοῦ δὲν εἶδον, καὶ ἀμφιβάλλω ἂν ἦνε τὸ ὑπὸ τοῦ Τουρνεφόρτου (2) περιγραφόμενον. Ὁ Abbé Sestini, ὅς τις εὗρεν αὐτὸ εἰς τὴν Πρίγκηπον, λέγει ὅτι εὐωδιάζει, καὶ τὸ ὀνομάζει Orchis apem representans.

Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς ὀρείου Βυζαντινῆς Φλώρας μεταβῶμεν εἰς τὴν κηπευομένην, εὑρίσκομεν εἰς τὰ ζωγραφικὰ περιβόλια ἐκεῖνα, τὰ καταστολίζοντα τὰ παλάτια τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν μεγάλων, καλλιεργούμενα ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἀνθέων ὅσα συγκροτοῦσι τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰ δενδρόϊα, τοὺς ναρκίσσους, τοὺς ὑακίνθους, τὰ ἰάσμινα, τὰ εὐανθῆ βατράχια (3) κτλ. Ἀλλὰ μετὰ τὸ ῥόδον καὶ τὸ γαρόφαλλον, οἱ Ὀθωμανοὶ προτιμῶσι τὸ

---

(1) Martial. Epigramm. L. X. (2) Voyage en en Orient etc. T. I.

(2) Γκιρὶτ, διότι ἀπὸ τῆς Κρήτης μετεφυτεύθησαν πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ-πασσᾶ, περὶ οὗ ἴδε προσωτέρω.

γλαφυρότατον Περσικὸν λείριον (λαλὲ), τοῦ ὁποίου ἡ τοῦ χρωματισμοῦ ἁρμονία καὶ ἡ ἁδρότης ἀναπληροῦσι τῆς εὐωδίας τὴν ἔλλειψιν· καὶ εἶνε γνωστὸν πόσην προσπάθειαν κατέβαλε καὶ περὶ τὰ ἄλλα μὲν ἄνθη, ἰδίως δὲ περὶ τοῦτο, ὁ περίφημος Δαμὰτ-Ἰβραὴμ-πασσᾶς, ὁ φιλόκαλος ἐκεῖνος Βεζίρης καὶ γαμβρὸς Σουλτὰν Ἀχμὲδ τοῦ Γ', ἵνα τέρψῃ τὸν τρυφηλὸν πενθερόν του μὲ τὰς φωτοχυσίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι κατηγλάϊζον τοὺς ἀνθῶνας τοῦ Περσικοῦ περιπτέρου Τσηραγὰν, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον διετηρήθη ἐκ τῶν τοῦ παλαιοῦ παλατίου τοῦ Μπεσσὶκ-δάς. Τὸν εὐώδη δὲ τοῦτον χορὸν, τοῦ ὁποίου προεξάρχει τὸ ἴον, κλείουσι τὸν Σεπτέμβριον τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ εὔοσμα κρίνα, καὶ αἱ ποθεινόταται διὰ τὰς πολίτιδας γαζίαι. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἀξιωματικὸς ἐπὶ τῶν ἀνθέων (σουκουφεττσή-μπασης ἢ τσιτσεκτσή-μπασης), διορισθεὶς πρώτην φορὰν ἐπὶ τοῦ ῥηθέντος Σουλτάνου. Τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου, τοῦ ὁποίου καθῆκον εἶνε 'να ἔχῃ δ' ὅλου τοῦ ἔτους ἕτοιμα ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ἄνθη, μήπως ὀρεχθῇ κατὰ τύχην τινὸς αὐτῶν, ἐν καιρῷ τοῦ χειμῶνος, κυοφοροῦσα κἀμμία τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλτάνου, εἶνε περιεργότατον, καὶ διὰ τοῦτο μετάφρασιν αὐτοῦ εὐχαρίστως θέλουσιν ἴδει, ἐλπίζομεν, οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν ἐνταῦθα, ὡς δεῖγμα τῆς μεταφορικῆς τῶν Ἀσιανῶν γλώσσης. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καλλωπισμένον ὁλόγυρα μὲ ῥόδα καὶ ἄλλα ἄνθη περίχρυσα, ἐτελείωνε μὲ τὰς ἑξῆς ἀνθηρὰς αὐτόχρημα φράσεις: »Διατάττομεν δὲ ὥστε πάντες οἱ φυτοκόμοι καὶ ἀνθοκόμοι 'να »γνωρίζωσιν ὡς πρῶτον ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν ἐπιφέροντα τὸν παρόντα »ὁρισμὸν, καὶ 'να ἦνε ἐνώπιον αὐτοῦ ὅλοι ὀφθαλμὸς ὡς ὁ νάρκισσος, ὅλοι »ὠτία καθὼς τὸ ῥόδον· 'να μὴ ἔχωσι δεκα γλώσσας ὡς τὸ κρίνον, 'να μὴ »μεταβάλλωσι τὴν ἀκωκὴν τῆς γλώσσης αὐτῶν εἰς ἄκανθαν ῥοιᾶς, ἐμβα»πτομένην εἰς τῶν ἀπρεπῶν λόγων τὸ αἷμα· ἀλλὰ 'να ἦνε συνεσταλμέ»νοι, καὶ 'να κρατῶσι κλεισμένον τὸ στόμα αὐτῶν ὡς ὁ κάλυξ τοῦ ῥό»δου· καὶ ὄχι 'να 'τὸ ἀνοίγωσι (πρὸς ὁμιλίαν) παρὰ καιρὸν ὡς ὁ κυανοῦς »ὑάκινθος, ὅς τις σκορπίζει τὴν εὐωδίαν αὐτοῦ πρὶν 'τὴν ἐπιθυμήσωσι· »'νὰ κλίνωσι, τέλος πάντων, τὴν κεφαλὴν, ὡς τὸ ἴον, καὶ ὄχι 'να ἀντι»κρούωσιν ἀπειθῶς κτλ.«

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ ξηρά· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης πλοῦτος εἶνε πολὺ ἀφθονώτερος· διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ γλυκύτης τῶν τοῦ Εὐξείνου ὑδάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἠρεμαῖον τῶν κόλπων τῆς Προποντίδος, ἥτις ὁλόκληρος δύναται 'να θεωρηθῇ ὡς λίμνη, χρησιμεύουσιν ὡς μαιευτήριον καὶ κρησφύγετον εἰς τὰ ἀπειροπληθῆ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ὀστρακοδέρμων γένη. Ὅθεν καὶ Δίων ὁ Χρυσόστομος λέγει (1): Φέρε δὴ, τίνας ἄλλους τῶν

(1) Λόγῳ ΛΕ'.

» καθ' ἡμᾶς εὐδαίμονας[1] ἀκούομεν; Βυζαντίους, χώραν τε ἀρίστην νε» μομένους, καὶ θάλατταν εὐκαρποτάτην. Τῆς δὲ γῆς ἠμελήκασι διὰ τὴν » ἀρετὴν τῆς θαλάττης. Ἡ μὲν γὰρ διὰ μακροῦ φέρει τὸν καρπὸν αὐτοῖς, » καὶ δεῖ λαβεῖν ἐργασαμένους· ἡ δὲ αὐτόθεν, μηδὲν πονήσασι.« Τούτων δὲ, οἱ μὲν κάραβοι ἀγρεύονται, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς τὰ τραχύτερα παράλια, οἱ δὲ ἀστακοὶ, ἀπὸ τῶν ὁποίων παρωνομάσθη ὁ τῆς Νικομηδείας κόλπος, εἰς τὰ λειότερα. Οἱ κτένες τῶν νήσων εἶνε περιζήτητοι· τὰ δὲ ὀνομαστά ποτε τοῦ Μεγάλου Ῥεύματος μύδια ὑπεχώρησαν τὰ πρωτεῖα εἰς τὰ τῶν γεφυρῶν τοῦ κόλπου, τὰ ὁποῖα ἐκμισθοῦσιν ἐνιαυσίως πρὸς τὴν ἀλιείαν ταύτην οἱ μυοθῆραι, καθὼς οἱ ὀστρεοθῆραι τὰς ἐν μέσῳ τοῦ Βοσπόρου ὑφάλους πέτρας, ὅπου κατ' ἔτος σπείρονται τὰ λιμνόστρεα, μεταφερομένης ἐπὶ τούτῳ τῆς περιεχούσης τὰ ᾠὰ αὐτῶν ψάμμου ἀπὸ τῶν ἠϊόνων τοῦ Μαύρου Μόλου, ἵνα θερισθῶσι τὸν ἐρχόμενον Μάρτιον, ὅτε τιμῶνται πολλοῦ διὰ τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαν. Κατὰ τὸν Αὐσόνιον, τὰ ἄριστα τῶν ὀστρέων φύονται in insana Propontidis acra, δηλοῦντα διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου τὴν παραλίαν τῆς Χαλκηδόνος, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Λευκανὸς ἐπαινεῖ[2] ὡς ὀστρεοφόρον. Ἐπὶ Γυλλίου ἁλιεύοντο πλῆθος περὶ τὸ ἀκρωτήριον Μέτωπον καὶ τὸν ἀπ' αὐτῶν καλούμενον ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Ὀστρεώδη, ὅπου τώρᾳ ὁ Τὸπ-χανές. Διηγεῖται δὲ ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὅτι ἐσπείροντο μὲν καὶ τότε, πλὴν ὄχι τὰ ὄστρακά των, καθὼς εἶχε δημοσιεύσει προτοῦ, πεισθεὶς (λέγει) ἀγυρτῶν ψευδολογίαις, ἀλλ' αὐτὰ ὁλόκληρα, πλὴν μικρὰ, τὰ ὄστρεα.

Ἐκ τῶν ἰχθύων οἱ κέφαλοι εἶνε τοῦ γένους αὐτῶν οἱ ἄριστοι, καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν ἐξαγόμενον ᾠοτάριχον πωλεῖται, ὡς σπάνιον καὶ τὴν γεῦσιν ἔξοχον, ἰσαργύρῳ σχεδὸν τιμῇ. Ἐπὶ Πτωχοπροδρόμου, οἱ ἐκλεκτότεροι κέφαλοι ἁλιεύοντο περὶ τὸ Ῥήγιον (Τσεκμετζὲν),

» Καὶ κέφαλος τρισπίθαμος, αὐγάτος, ἐκ τὸ Ῥήγιν[3].«

τώρα πιάνονται μέγιστοι εἰς τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον. Ἀλλὰ, κατὰ τοὺς ἔχοντας τὴν ὑπερῴαν εὐαισθητοτέραν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κάτων, τῆς καρδίας, οἱ δικτυωρούμενοι κατὰ τὰ περὶ τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸν Βόσπορον ἰχθυοσκοπεῖα εἶνε πολὺ τῶν λοιπῶν ἁπάντων τὴν γεῦσιν ἥδιστοι.

Περὶ τὰς Πριγκηποννήσους ἀγκιστρεύονται οἱ πετραῖοι καὶ πελάγιοι τῶν ἰχθύων, οἱ φάγγροι, αἱ συναγρίδες, αἱ χελιδόνες κτλ. Ἐκεῖ γριπεύονται καὶ αἱ ὡραιότεραι τρίγλαι, οἱ μέγιστοι ἐρυθῖνοι καὶ αἱ μικροφυεῖς

(1) Εἰ καὶ ἐν τῷ Α'. Ταρσικῷ αὐτοῦ Λόγῳ, ὥσπερ ἀντιφάσκων ἑαυτῷ, »'Αλλ' ὅμως, λέγει, οὐδεὶς ἂν εἴποι διὰ τὸν ἰχθὺν εὐδαίμονας Βυζαντίους, εἰμὴ καὶ τοὺς λάρους.«

(2) Βιβλ. Θ'. (3) Πτωχοπρόδρομ. Ποιήμ. Β', στίχ. 167.

Digitized by Google

μὲν, ἀλλὰ νοστιμώταται ἀθερίναι. Καὶ εἶνε μία τῶν τερπνοτέρων διασκεδάσεων τῶν εἰς τὰς νήσους ταύτας μετοικούντων τὸ θέρος ἡ δοκιμασία τῆς τύχης αὐτῶν διὰ τῆς βολῆς, οὐχὶ τῶν κύβων, ἀλλὰ τοῦ γρίπου. Ἐπὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ ἁλιεῖς, ῥίπτεται ἡ σαγήνη, σύρεται, πλησιάζουσιν εἰς τὰ ἄκρα τῆς ἠιόνος οἱ ἀγοράσαντες ἐπ' ἀδήλοις τὸν βόλον, προσπαθοῦσιν ἵνα μαντεύσωσιν ἐκ τοῦ βάρους τοῦ δικτύου τί περιέχει, ἐκβάλλεται τέλος εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ τί τὸ ἐντὸς αὐτῆς; . . . μερικὰ φύκια, καὶ, τὸ πολὺ, δέκα-δώδεκα ἀθερίναι! Ἀλλ' ἐνίοτε ἡ βολὴ εἶνε εὐτυχὴς, πρὸς μεγίστην θλῖψιν τῶν ἁλιέων.

Τὰ συάκια ἁλιεύονται ἀκμαιότατα περὶ τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου τὸν Μάρτιον, αἱ δὲ ψῆσσαι τὸν Μάιον καὶ Ἰούνιον. Ὁ Ἰούλιος ἔχει τοὺς τριχίας καὶ τῶν πυροφανίων τὴν τέρψιν. Ἀλλ' ὁ Σεπτέμβριος ὁ ὀλβιόδωρος οὗτος μὴν τοῦ Βοσπόρου, φέρει μετὰ τῶν ὀρτυγίων καὶ τὰ γομφάρια, καὶ τότε ἡ ἁλιεία λαμβάνει μορφὴν ἑορτῆς, τῆς ὁποίας μετέχει καὶ αὐτὸ τὸ ὡραῖον φῦλον, διότι ἡ ἄγρα γίνεται νύκτα. Πόσαι τρυφεραὶ χεῖρες ἐπόνησαν ὑπὸ τῆς τραχύτητος, καὶ ἐνίοτε, ἂν καὶ πολλὰ σπανίως (τὴν ἀλήθειαν:), τοῦ ἡδίστου βάρους τῆς ὁρμιᾶς! πόσοι καρδίας παλμοὶ, ὅταν τὸ πονηρὸν ὀψάριον κτυπᾷ μὲ τὴν οὐράν 'του τὸ ἄγκιστρον, ὑποπτεῦον τὸν δόλον! ἀλλὰ καὶ πόση ἀπελπισία, ὅταν, ἀνιμηθὲν ἄχρις αὐτῆς σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας ἀποσείσῃ αἴφνης τὸ ἄγκιστρον, καὶ ἀφήσῃ τὴν νέαν μας Κλεοπάτραν (1) μὲ τὰς χεῖρας κενάς!

Ὁ ξιφίας, ὡς ἀποδημητικὸς, λησμονεῖ ἐνίοτε διὰ χρόνους τὸν Βόσπορον, καὶ παρετηρήθη ὅτι ἀπὸ τῶν 1813, ὅτε τὸ ψῦχος τοῦ προλαβόντος χειμῶνος 'τὸν ἐξέωσε πολὺ νοτιώτερον πρὸς τὴν Λιβύαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνέβη δεκαπέντε ἡμέρας ἀργότερα τὸν Βόσπορον, ἐσυνείθισε, φαίνεται, τὰ κλίματα ἐκεῖνα, καὶ 'δὲν ἐφαίνετο πλέον εἰμὴ πολλὰ σπανίως εἰς τὴν ΚΠ. Ἀλλὰ μετὰ 15-20 ἔτη ἤρχισε πάλιν τὸν παλαιόν 'του δρόμον, καὶ τώρα ἁλιεύονται πάμπολλοι καὶ παμμεγέθεις τὸ θέρος.

Ἀλλ' ὁ κυριώτερος πλοῦτος τοῦ Βυζαντίου, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη' τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἦτον ὁ ἀπὸ τῆς ἁλιείας τῶν ἀγελαίων ἰχθύων, καὶ ἰδίως ὁ ἀπὸ τῆς θυννοθηρίας (2). Εἴτε διὰ τὸ γλυκάζον, ὡς εἴπομεν, τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐξείνου, εἴτε διότι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν, ὁ Πόντος οὗτος 'δὲν τρέφει θαλάσσια θηρία, εἴτε καὶ δι' ἀμφότερα, ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἀγελαίων τῆς Μεσογείου ἰχθύων καταφεύγουσιν εἰς αὐτὸν πρὸς πολλαπλασιασμὸν τοῦ οἰκείου ἕκαστον εἴδους, κατερχόμενοι μὲν τὸ φθινόπω-

(1) Ἴδε Πλούταρχον ἐν βίῳ Ἀντωνίου. (2) Ὅθεν καὶ τὰ πλειότερα τῶν Βυζαντίων νομίσματα φέρουσι τύπον δελφῖνος μεταξὺ δύω πηλαμύδων. Εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν ὁ δελφὶν περιήρτηται εἰς ἐγκαρσίως παριστανομένην τρίαιναν.

ρον, ἀνερχόμενοι δὲ τὴν ἄνοιξιν, ἀμφότερα φυσικῶς διὰ τοῦ Βοσπόρου. Τῶν ἰχθύων δὲ τούτων δύο κυρίως εἶνε τὰ πολυπληθέστερα γένη, τὸ τῶν σκόμβρων καὶ τὸ τῶν πηλαμύδων. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ἐκείνων εἴπομεν ἤδη τι, ἄς διαλάβωμεν ἐνταῦθα ἐκτενέστερον περὶ τούτων. »Γεννᾶται μὲν οὖν ἤδη τὸ »ζῶον ἡ πηλαμὺς, λέγει ὁ Στράβων (1), ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς Μαιώτιδος· »ἰσχύσαν δὲ μικρὸν, ἐκπίπτει διὰ τοῦ στόματος ἀγεληδὸν, καὶ φέρεται »παρὰ τὴν Ἀσιανὴν ἠϊόνα μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας· ἐνταῦθα »δὴ πρότερον συνίστασθαι συμβαίνει τὴν θήραν· οὐ πολλὴ δ' ἐστίν· οὐ »γάρ πω τὸ προσῆκον ἔχει μεγεθος· ἐς δὲ Σινώπην προϊοῦσα, ὡραιοτέρα »πρός τε τὴν θήραν καὶ τὴν ταριχείαν ἐστίν. Ἐπειδὰν δὲ ἤδη συνάψῃ ταῖς »Κυανέαις, καὶ παραλλάξῃ ταύτας, ἐκ τῆς Χαλκηδονιακῆς ἀκτῆς λευκή »τις πέτρα προσπίπτουσα, φοβεῖ τὸ ζῶον, ὥστ' εὐθὺς εἰς τὴν περαίαν τρέ»πεσθαι. Παραλαβὼν δ' ὁ ἐνταῦθα ῥοῦς, ἅμα καὶ τῶν τόπων εὐφυῶν ὄν»των πρὸς τὸ τὸν ἐκεῖ ῥοῦν τῆς θαλάττης ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ πρὸς »αὐτῷ Κέρας τετράφθαι φυσικῶς, συνελαύνεται δεῦρο, καὶ παρέχει τοῖς »Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον. (Εἰς τοὺς »κόλπους γὰρ τοῦ Κέρατος ἐμπίπτουσα ἡ πηλαμὺς, ἁλίσκεται ῥᾳδίως, »διά τε τὸ πλῆθος αὐτῆς, καὶ τὴν βίαν τοῦ συνελαύνοντος ῥοῦ, καὶ τὴν »στενότητα τῶν κόλπων, ὥστε καὶ χερσὶν ἁλίσκεσθαι διὰ τὴν στενοχω»ρίαν.) Χαλκηδόνιοι δὲ, ἐπὶ τῆς περαίας ἱδρυμένοι πλησίον, οὐ μετέχουσι »τῆς εὐπορίας ταύτης, διὰ τὸ μὴ προσπελάζειν τοῖς λιμέσιν αὐτῶν τὴν »πηλαμύδα. Ἡ δὴ καὶ τὸν Ἀπόλλω τοῖς κτίσασι τὸ Βυζάντιον ὕστερον »μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μεγαρέων Χαλκηδόνος κτίσιν, χρηστηριαζομένοις, »προστάξαι ποιήσασθαι τὴν ἵδρυσιν ἀπεναντίον τῶν τυφλῶν· τυφλοὺς κα»λέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους, ὅτι, πρότερον πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους, »ἀφέντες τὴν πέραν κατασχεῖν, τοσοῦτον πλοῦτον ἔχουσαν, εἵλοντο τὴν »λυπροτέραν.«

Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει περὶ τῆς πέτρας ταύτης καὶ ὁ Πλίνιος (2), τὰ ὁποῖα ὅμως οἱ μεταγενέστεροι ζωολόγοι καὶ γεωγράφοι ἔκριναν ἀναπόδεικτα. Ὁ Οὐάῤῥων μάλιστα λέγει, ὅτι αἱ Χαλκηδόνιαι πηλαμύδες εἶνε χαλλιώτεραι τῶν τοῦ Βυζαντίου· ὁ δὲ Τουρνεφόρτιος, ἐξ ἰδίας, νομίζω, πείρας, βεβαιοῖ ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἁλιεύοντο εἰς τὴν Χαλκηδόνα πλεῖσται καὶ ἄρισται. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ, ἐντὸς τοῦ κόλπου, σπανίως πλέον ἁλιεύονται ἐφ' ἡμῶν, ἴσως διότι ἐξέλιπον, ὡς προείπομεν, οἱ εἰσέχοντές ποτε εἰς τὰς ὄχθας αὐτοῦ αὐλῶνες. Εἰς τὸν Βόσπορον ὅμως, καὶ μάλιστα τὰ περὶ τὸ στόμιον παράλια τοῦ Εὐξείνου, τὴν Χηλὴν, τοῦ Ῥήβα τὰς ἐκβολὰς, καὶ πρὸ πάντων τὴν φερωνύμως κληθεῖσαν Θυνιάδα (Νιάδαν κοινῶς) ἀ-

(1) Βιβλ. Ζ', 6. (2) Histor. Natur. L. 9, c. 19.

Digitized by Google

κτήν, συλλαμβάνονται παμπληθεῖς τὸν Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον οἱ θύννοι(1), τῶν ὁποίων οἱ μέγιστοι, καλούμενοι ἀπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ π ε τ σ ο ῦ δ α ι, ἀπαραλλάκτως καθὼς τ ε μ α χ ῖ τ α ι τὸ πάλαι, ἀποτελοῦσιν ἁλατιζόμενοι τὸ ἔκτοτε περίφημον θυνναῖον τοῦ Βυζαντίου τάριχος, τὴν κοινῶς ἀπὸ τοῦ Λατινο-Ἰσπανικοῦ λ α κ έ ρ δ α ν (lacerda), τῆς ὁποίας καθὼς καὶ ὅλων τῶν ἰχθυηρῶν, οἱ δεξιώτεροι ταριχευταὶ εἶν' ἔκπαλαι οἱ ἐνταῦθα Ἑβραῖοι, εἴτε διότι τρέφονται συνήθως μὲ ἁλμυρά, εἴτε διότι μετέφερον μεθ' ἑαυτῶν τὴν βιομηχανίαν ταύτην ἀπὸ τῆς Πορτογαλλίας καὶ Ἱσπανίας, ὁπόθεν καὶ μετανάστευσαν, καὶ ὅπου ἦσαν ἔκπαλαι μεγάλαι, κατὰ τὸν Στράβωνα, ταριχεῖαι.

Ἐνίοτε τὸν χειμῶνα συμβαίνει περὶ τὸν Πόντον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ Βοσπόρῳ, ἡ λεγομένη Τουρκιστὶ θ ρ α ῦ σ ι ς (χιριγκὶν) καὶ τῶν ἄλλων μὲν ἰχθύων, ἰδίως ὅμως τῶν πηλαμύδων. Τοῦ πάθους τούτου τὴν αἰτίαν, τὸ ὁποῖον (παράδοξον πῶς) διέφυγε τὴν παρατήρησιν τῶν ἀρχαίων, ἀποδίδουσιν οἱ ἁλιεῖς εἰς τὸ εἰσαγόμενον εἰς τὰ βράγχια αὐτῶν θολερὸν καὶ παγετῶδες ὕδωρ, ἀνακυκωμένου τοῦ τῆς θαλάσσης πυθμένος ὑπὸ σφοδρότητος τῶν χειμερίων ἀνέμων. Ὅπως κεν ἔχῃ, οἱ ἰχθύες σκοτούμενοι, ἐκπίπτουσι σωρηδὸν εἰς τὰς ἠιόνας, καὶ τότε μόνον τῷ ὄντι πιάνονται, καθὼς λέγει ὁ Στράβων, καὶ μὲ τὰς χεῖρας ὑπὸ τοῦ προστυχόντος.

Τοιαύτην τινὰ παράδοξον πηλαμύδων φορὰν περιγράφει ὁ Πτωχοπρόδρομος εἰς τὸ κατὰ τοῦ ἡγουμένου 'του κωμικὸν ποίημα, ἀποκαλῶν τὸ συμβὰν π ι α σ μ ὸ ν καὶ ἀ ν α τ ρ ο π ή ν, λέξεις τῶν ὁποίων τὴν καθαυτὸ σημασίαν 'δὲν ἐνόησεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, ὡς μὴ γνωρίζων τὸ πάθος τοῦτο τῶν τοῦ Βοσπόρου ἰχθύων. Ἰδοὺ ἡ περιγραφὴ τοῦ ποιητοῦ, ἥτις 'δὲν ἐλπίζομεν 'να δυσαρεστήσῃ τὸν ἀναγνώστην, ὡς εἰκονίζουσα καὶ τὴν τότε κατάστασιν τῶν κατοίκων τῆς ΚΠ., καὶ τὰ ἤθη τῶν μοναχῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσι διότι χρησιμεύει καὶ ὡς δεῖγμα τῆς τότε γλώσσης, καὶ ἀποδείκνυσιν ὅτι τὰ αὐτὰ πράγματα μὲ τὰς αὐτὰς ὡς ἔγγιστα λέξεις διαιωνίζονται εἰς τὰ αὐτὰ μέρη.

» Πρόπερσυ γὰρ ἐπιάσθησαν πολλαῖς οἱ παλαμίδες,
» Καὶ πάντες ἀγαπήσαν τες καὶ μαγειρεύασίν τες.
» Ἀφ' οὗ πιασμὸς δὲ γέγονε καὶ ἀνατροπὴ στὰς κύρδας (2),
» Καὶ πάντες τὰς ἐχόρτασαν, κᾂν εἷς οὐκ ἔχρηζέν τας.
» Εἰς πέντε τὰς ἐκόπτασιν κ' εἰς ἕξη ἀπὸ μανίας.

(1) Ὁ θύννος τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ, τὸν ὁποῖον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀνομάζουσι Ματάτικον, ὡς ἁλιευόμενον τὸν Μάιον, εἶνε ἄλλου γένους. (2) Καὶ ταύτην τὴν λέξιν ἀπροσδιονύσως ἡρμήνευσεν ὁ τοῦ Πτωχοπροδρόμου σοφὸς ἐκδότης. Εἶνε δὲ ἐξευτελιστικὸν ἐπίθετον (κούρβα = πόρνη) τῶν ἀώρων ἀκόμη' καὶ μικρῶν πηλαμύδων, τὰς ὁποίας δι' ἄλλου τοιούτου ἐπιθέτου κ α τ σ η β έ λ α ς ὀνομάζουσι καὶ σήμερον οἱ ἁλιεῖς τοῦ Βοσπόρου.

» Καὶ χρόνον ἔχω, πίστευσον, ὁπού φυγον ἀπέκει,
» Νοσηλευθεὶς παραμικρὸν ἀπὸ τὰς παλαμίδας,
» Παραμικρὸν δὲ ἔλειψεν ἵνα μὲ θανατώσουν.
» ....
» Καὶ λέγουσιν, Καλαῖς ἶνε, καὶ ἂς μᾶς φθιάσουν καὶ ἄλλας.
» Ἐγὼ δὲ μόνος ἀῤῥωστῶ, καὶ οὐ θέλω νὰ τὰς ἴδω.
» Φοβοῦμαι διὰ τὴν βλάβην των, φιλάσθενος ὑπάρχω.
» Ἂν ἀῤῥωστῶ καὶ κείτομαι, τὴν παλαμίδα βλέπω.
» Τὸ πῶς νὰ ζήσω ἐξαπορῶ μὲ ταύτας τὰς τζερδέλας (1).«

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι, κατὰ τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην ἰδέαν, ὁ Εὔξεινος Πόντος ᾿δὲν τρέφει θηρία· ἀλλ᾿ ἴσως τοῦτο πρέπει ᾿να ἐκληφθῇ μόνον διὰ τοὺς καρχαρίας, τὰς ζυγαίνας, τοὺς πρίστας καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐπειδή, ὅσον περὶ τῶν δελφίνων, τὰς ἀγέλας αὐτῶν βλέπομεν καθημέραν δεκατιζούσας τοὺς μικροτέρους ἰχθῦς· καὶ εἶνε περιεργότατον θέαμα τὴν νύκτα, νύκτα ὅμως ἀσέληνον, δελφὶν μέγας καταδιώκων θύννον, καὶ ἀφίνων κατόπιν αὐτοῦ τὸν πύρινον ἐκεῖνον ὁλκόν, τὸν λεγόμενον γ ι α κ α μ ὀ ν, τὸν ὁποῖον μόνον μὲ τὸν ὁλκὸν ἀναῤῥιπτομένου πυροτεχνήματος δύναταί τις ᾿να παραβάλῃ. Τὸ θήραμα στρέφεται παντοίας στροφάς, καταδύει εἰς τὸν βυθόν, διασχίζει τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, τινάσσεται πολλάκις πήχεις ὅλους ὑπὲρ αὐτήν, εἰσέρπει ὑπὸ τοὺς νεωσοίκους· προσπάθειαι μάταιαι! ὁ τρομερός ᾿του καταδρομεὺς ᾿τὸ παρακολουθεῖ κατ᾿ ἴχνος μὲ ταχύτητα βέλους, τὴν ὁποίαν μόλις φθάνει ᾿να συνακολουθήσῃ ὁ ὀφθαλμός, ἕως ὅτου ἢ ᾿να ᾿τὸ καταπίῃ, πηδῶν πρὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀντιμέτωπος, διότι ἄλλως δὲν δύναται διὰ τὰ πτερύγια, ἤ, ἀπελπισθεὶς ὁ ἰχθύς, ᾿να ἐξοκείλῃ εἰς τὴν ξηράν, καὶ κατόπιν αὐτοῦ πολλάκις καὶ ὁ δελφίν, καὶ νὰ γένωσιν ἀμφότεροι ἕρμαιον τοῦ πρώτου παρατυχόντος· εἰκὼν ζωηρὰ δύο πολλάκις διαδίκων, οἵτινες ἀφανίζουσιν ἀλλήλους χρισολογούμενοι, πρὸς ὄφελος μόνον τῶν δικηγόρων.

Καὶ αἱ φῶκαι ᾿δὲν εἶνε σπάνιαι εἰς τὸν Βόσπορον, χορηγοῦσαι ποικίλων ὕλην παραμυθίων εἰς τὰς τροφοὺς καὶ τοὺς μωροπίστους. Ἀλλ᾿ ἔχει καὶ φαλαίνας, ὡς φαίνεται, ὁ Πόντος· ἤ, πόθεν ἄλλοθεν εἰσπλέουσιν ἐνίοτε εἰς τὸν Βόσπορον τὰ μεγάλα ἐκεῖνα κήτη, οἱ Φάλιανοι, κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐκεῖ ἁλιέων, οἱ φυγαδεύοντες, ὡς λέγεται, τοὺς δελφῖνας; ἢ τὰ κητώδη ἐκεῖνα σαυρείδια (ἐὰν ᾖνε, καθὼς κοινῶς λέγονται, τοιαῦτα), τῶν

(1) Τὴν λέξιν ἐξέλαβεν ὁ Κοραῆς ἀντὶ Σαρδέλας, ἀλλ᾿ εἶνε ἡ κορδύλη τοῦ Ἀριστοτέλους (περὶ ζ. Ἱστορ. VI, 17. Ἴδε καὶ Ἀθήν. VII. 203), ὄνομα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἡ πηλαμὺς ἔτι νεογέννητος. Περὶ πάντων τούτων καθυπέβαλα πρὸ δύω ἐτῶν πάρεργόν τι ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἀθήναις Σύλλογον, καὶ ἴσως ἐκδοθῇ ποτε μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ὑπομνημάτων.

ὁποίων ἐνίοτε συλλαμβάνεται κᾀνὲν, ἐκπίπτον εἰς τὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου; Τοιοῦτο κῆτος ἀναφέρεται ἀλλαχοῦ καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Ἱστορικὸν Γλυκᾶν, »εἰς ἐνιαυτοὺς κατέτρεχε τὴν Βυ»ζαντίδα« »Τὰς νῆάς τε γὰρ κατεβύθιζε, λέγει ὁ Προκόπιος (1), καὶ »τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρεν, ᾧ ὄνομα Πορφύριος (2). Τότε γοῦν δελφῖνας »διῶκον, ἐν παραλίῳ κατεσχέθη τέλματι, τῶν δελφίνων περὶ τὴν γῆν »ἐκπηδησάντων· καὶ οὕτως ἁλώσιμος γίνεται ὁ πάσης ἀνώτερος μηχανῆς »ὁρώμενος τοῦ προτοῦ, μῆκος μὲν πήχεις τριάκοντα, εὖρος δὲ πήχεις »δέκα.« Καὶ ἴσως τούτου ἢ τοιούτου τινὸς κήτους ὀστᾶ ἦσαν τὰ κρεμάμενα ἐπὶ τῶν τοῦ Σαραγίου τειχῶν παρ'αὐτὴν τὴν τοῦ Βυζαντίου ἄκραν, καὶ καλούμενα κοινῶς κόκκαλα τοῦ Σαράϊ-μπουρνοῦ.

Ἀλλ' ἔχει καὶ καρχαρίας (σκυλόψαρα) ὁ Βόσπορος, καὶ ὁ Γύλλιος διηγεῖται ὅτι ἐπ'αὐτοῦ συνελήφθη εἰς παρ'αὐτὰ τοῦ Βυζαντίου τὰ τείχη ὑπερμεγέθης. Ἐὰν πιστεύσωμεν μάλιστα τοὺς θαλασσινοὺς, τοὺς ἁρμοδιωτέρους γνώμονας τῶν τοιούτων, οἱ καρχαρίαι εἶχον μονίμους τοὺς χηραμοὺς 'των περὶ τὴν τοῦ Ἑρμαίου Λαιμοκοπίαν (Χισάρ), διὰ τὰ ῥιπτόμενα εἰς τὸ ἐκεῖ ῥεῦμα πτώματα τῶν πνιγομένων ποτὲ Γενιτσάρων ἐν τῷ φρουρίῳ.

Ἀλλ' ἱκανὰ ταῦτα πρὸς ἀμυδράν τινα σχεδιογραφίαν τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους πρόκειται 'να ἐξιστορήσωμεν, καὶ μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων πολιτικῶν αὐτῶν περιπετειῶν.

---

(1) Γοτθ. Βιβλ. Γ'. κεφ. κθ'. (2) Πορφυρίων, κατ' ἄλλην γρφ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΚΤΙΣΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΠΡΟΧΩΡΩΝ ὁ ὁδοιπόρος πρὸς τὸ τέρμα τοῦ δρόμου 'του, καθ' ὅσον πλησιάζει, ἀνακαλύπτει ὅτι ἐκεῖν ὅ,που 'τῷ ἐφαίνετο ὄρος, εἶνε νέφος· ἡ λίμνη, ἄμμος· ἡ πόλις, δάσος. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει εἰς τὸν ἀνατρέχοντα τοὺς ἀρχαίους χρόνους τῶν ἱστοριῶν ὅλων τῶν ἐθνῶν· ἐπειδὴ, καθόσον μακρύνεται τοῦ σημείου τῶν νεωτέρων χρόνων, τὰ πράγματα λαμβάνουσι φαντασιώδη μορφὴν, οἱ ἄνθρωποι γίνονται θεοὶ, τὰ ἄψυχα ἔμψυχα, τὰ ζῶα, τὰ δένδρα, οἱ ποταμοὶ μεταβάλλονται εἰς λογικὰ ὄντα, ἐνανθρωπίζονται· ἡ δὲ πολύμορφος φαντασία, ἡ Κίρκη αὕτη τοῦ λογικοῦ, ἀποκλείουσα τὴν κρίσιν, ἐμβαίνει μόνη, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς χρυσοπτέρου ποιήσεως, εἰς τῆς Μυθολογίας τὰς χώρας. Καὶ ἰδοὺ διατί αἱ πρῶται σελίδες τῶν χρονικῶν παντὸς ἔθνους φέρουσι τὸν ἀπαράγραπτον χαρακτῆρα τοῦτον τῆς ἀνθρωπίνης κενοδοξίας, ὅς τις, ἀρχόμενος 'να διαπαιδαγωγῇ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς κοιτίδος, 'δὲν τὸν ἐγκαταλείπει οὔτε μετὰ τὸν τάφον.

Τοῦ κοινοῦ τούτου τῶν ἀνθρωπίνων ἀναμνήσεων νόμου 'δὲν ἐξαιρεῖται καὶ τὸ Βυζάντιον· καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες καὶ θαύματα καὶ μεταμορφώσεις περιστοιχοῦσι καὶ αὐτοῦ τὴν κοιτίδα. Καὶ ὅτι μὲν Βύζας ἢ Βύζης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος αὐτοῦ κτίτωρ καὶ οἰκιστὴς, μαρτυρεῖ τοῦ ὀνόματος ὁ ἦχος, ἔχων σύμφωνον τὴν ἠχὼ πάντων σχεδὸν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν τε καὶ λογογράφων. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς μαρτυρίας αὐτῶν ἔρχονται καὶ τὰ ἀρχαιότατα τῶν Βυζαντίων νομίσματα, ἐν οἷς ἐγκεχάρακται πωγωνοφορῶν καὶ περικείμενος κράνος ὁ ἐπώνυμος οὗτος τοῦ Βυζαντίου ἥρως, ἀφ' ὧν ἀναγραψάμενοι προετάξαμεν τοῦ παρόντος κεφαλαίου καὶ ἡμεῖς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ.

'Αλλ' ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἔζησεν, ἡ πατρὶς καὶ ἡ γενεαλογία αὐτοῦ διαμφισβητοῦνται, ἂν καὶ ὁ Κωδινὸς ὡρισμένως λέγῃ, ὅτι »ἀπὸ Βύζαντος »μέχρι Σεβήρου ἔτη διῆλθον 685.« Καὶ ἡ μὲν μυθωδεστέρα παράδοσις 'τὸν θέλει υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς νύμφης Κεροέσσης, τῆς παρὰ τῷ

Digitized by Google

Στεφάνῳ Κρεούσης, θυγατρὸς τοῦ Διὸς καὶ Ἰοῦς(1) τῆς Ἰνάχου, ἥτις, οἰστρηλατουμένη κατὰ μῆνιν τῆς Ἥρας, καὶ πολλὰς περιπλανηθεῖσα ἠπείρους τε καὶ θαλάσσας, ἔφθασε τέλος εἰς τὸν ἀπ᾽ αὐτῆς κληθέντα Βόσπορον, τοῦτον δὴ τὸν Θρᾴκιον, καί, διανηξαμένη αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐγέννησε τὴν Κερόεσσαν, ἐν τῇ συμβολῇ τῶν ποταμῶν Κυδάρεως καὶ Βορβύσου, τοῦ μὲν ἀπ᾽ ἄρκτου, θατέρου δὲ ἐκ δυσμῶν κατιόντων εἰς τὸν τοῦ Βυζαντίου κόλπον, παρὰ τὸν τῆς Σεμέστρης βωμόν, ὅπου καὶ μαντεῖον ἦν τῶν δύω ποταμῶν τούτων. Τῆς Κεροέσσης ταύτης, ἀφ᾽ ἧς ἔλαβε καὶ ὁ κόλπος τὸ ὄνομα, ἐρασθεὶς ὁ Ποσειδῶν, ἐτέκνωσεν ἀπ᾽ αὐτῆς τὸν Βύζαντα, κληθέντα οὕτως ὑπὸ τῆς τροφοῦ αὐτοῦ Βυζίης τῆς νύμφης(2). Ἡλικιωθεὶς δὲ ὁ Βύζας, ἔπλοις καὶ θήραις ἐσχόλαζε. Καί ποτε ταῦρον αὐτοῦ θύοντος ἐπὶ τῷ τῆς Σεμέστρης βωμῷ, ἀετὸς ἀναρπάσας τὴν τοῦ θύματος καρδίαν, μετέφερεν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ προβόλου τῆς ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου χερρονησιζούσης Θρᾳκικῆς ἄκρας, εἰς τὰ ἀπέναντι Χρυσοπόλεως, ὅπερ ὁ Βύζας εἰς ἀγαθὸν οἰωνισάμενος, πόλιν ἔκτισεν ἐκεῖ ἑαυτοῦ ἐπώνυμον, Ποσειδῶνος καὶ Ἀπόλλωνος συναιρομένων αὐτῷ, ὅθεν καὶ θεόκτιστα τείχεα ἐπονομάζονται τὰ τοῦ Βυζαντίου ἐν τῷ τῆς Ἐρυθραίας Σιβύλης χρησμῷ τῷ παρὰ Ζωσίμῳ(3).

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ μυθολογία· κατὰ δὲ τὴν ἱστορικωτέραν ἀναγραφήν, Φειδαλία ἢ Φειδάλεια, θυγάτηρ Βορβύσου τοῦ τοπάρχου τοῦ Βυζαντινοῦ ἐμπορίου, ζῶντος μὲν ἔτι τοῦ πατρὸς αὐτῆς, πλεῖστα ἐν αὐτῷ κατεσκευάσατο οἰκοδομήματα, καὶ Τύχην ἱδρύσατο, Κερόην ὑπ᾽αὐτῆς κληθεῖσαν· τελευτήσαντος δὲ αὐτῇ τοῦ πατρός, Βύζαντι συζευχθεῖσα τῷ βασιλεῖ τῆς Θρᾴκης, διετείχισε, κατὰ διαθήκην τοῦ πατρὸς αὐτῆς, ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν τὴν πόλιν, καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ συζύγου της. Κατ᾽ ἄλλους δέ, ἡ Φιδάλεια, κρύφα συγγενομένη τῷ Βύζαντι, καὶ φοβουμένη διὰ τοῦτο τὸν πατέρα αὐτῆς, κατεκρήμνισεν ἑαυτὴν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ

(1) Σημειωτέον ὅτι, κατὰ τὸν Εὐστάθ. (εἰς Διονύσ. τὸν Περιηγ. 92), Ἰὼ ἐλέγετο, κατὰ τὴν τῶν Ἀργείων διάλεκτον, ἡ Σελήνη. Λέγει δὲ καὶ τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον ὅτι «οἱ Ἀργεῖοι μυστικῶς τὸ ὄνομα τῆς Σελήνης τὸ ἀπόκρυφον Ἰὼ λέγουσιν ἕως ἄρτι.» Τούτου τεθέντος, ἐξηγεῖται καὶ ἡ εἰς τὰ νομίσματα τῶν Βυζαντίων συχνότατα ἀπαντωμένη ἀμφίκυρτος ἢ Κερόεσσα σελήνη, τὴν ὁποίαν τότε πλέον ὄχι κατὰ σύμπτωσιν, ἀλλὰ κατὰ μίμησιν ἔλαβεν ὡς ἔμβλημα αὐτοῦ καὶ τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος, καθὼς εἴκασε καὶ ὁ Τουρνεφόρτιος, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ πιθανῶς καὶ ὁ Choiseul-Gouffier (Voyage Pittoresque T. 3, p. 454), εἰ καὶ ὁ διάσημος οὗτος περιηγητὴς ἀνάγει τὴν αἰτίαν τοῦ ἐμβλήματος εἰς ἄλλο ἱστορικόν, τὸ ὁποῖον θέλομεν ἀναφέρει μετ᾽ ὀλίγον. Ὁ Tristam μάλιστα ἐξέδωκε (Comment. Histor. T. I.) τὸ ἀντίτυπον ὡραίου τινὸς νομίσματος τοῦ Τραϊανοῦ, ἐπὶ θάτερα τοῦ ὁποίου εἶνε ὄχι μόνον τῆς ἀμφικύρτου σελήνης ὁ τύπος, ἀλλὰ καὶ ἀστέρος αὐτῇ ἐπικειμένου, αὐτὸ δηλ. τοῦτο τὸ ἔμβλημα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. (2) Σημειωτέον προσέτι ὅτι Βυζίον, ὡς ἐκ τοῦ μυζᾷν, ὀνομάζομεν κοινῶς οἱ Ἕλληνες τὸν μαστὸν ἢ μαζόν. (3) Βιβλ. Β΄.

ἀπ' αὐτῆς ἐκλήθη ὁ Φιδαλείας κόλπος (Μπαλτᾶ-λιμάν), εἰ καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἄλλως αἰτιολογεῖ αὐτοῦ τὴν ἐπωνυμίαν. »Τὸν δὲ Βύ»ζαντα, λέγει ὁ Εὐστάθιος(1), οὗ ἐπώνυμον τὸ Βυζάντιον ἄστυ, δικαιό»τατόν φασιν ἀνθρώπων γενέσθαι, καὶ ἐπάρξαι τῆς παραλίας ἀπάσης »Θρᾴκης, ἕως καὶ εἰς Αἶμον τὸ ὄρος.« Ἦσαν δὲ αὐτοῦ τε καὶ τῆς Φιδαλείας καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως διάφορα ἀγάλματα, κατὰ τὸ Χρονικὸν ΚΠ., ὧν ἐπισημότερον τὸ ὑπὸ Καλλικλέους ἢ Καλλιάδου, τοῦ στρατηγοῦ τῶν Βυζαντίων, ἐν τῷ ἄστει ἱδρυθὲν, ὅπου ᾠκοδομήθη ἔπειτα ἡ καλουμένη Βασιλικὴ (στοὰ), περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει ἐν τοῖς ἐκεῖ. Τῆς δὲ Φιδαλείας ἀναφέρει ὁ Κωδινὸς καὶ »ἐν τῇ κατωγαίῳ πόρτᾳ, τῇ »νῦν πληρεστάτῃ, στοιχεῖον· οὗ ἀρθέντος, σεισμὸς κατέσχε τὸν τόπον »ἐπὶ πολύ.« Καὶ ἴσως εἰς αὐτὸ ἐπεγέγραπτο τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σωζόμενον ἑξῆς δίστιχον:

» Ἱμερτὴ Φιδάλεια δάμαρ Βύζαντος ἐτύχθην·
Εἰμὶ δέ Βουπάλεως δῶρον ἀεθλοσύνης.«

Ἀλλ' οἱ ἀκριβέστεροι τῶν συγγραφέων, τούτοις ἀπαρεσκόμενοι, ὡς ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον ἐκπίπτουσιν, ἱστοροῦσιν ὅτι ὁ Βύζης, στρατηγὸς τῶν Ἀργείων, ἢ, κατὰ τὸν Στέφανον καὶ Εὐστάθιον, τῶν Μεγαρέων, ἤγαγεν ἐνταῦθα ἀποικίαν αὐτῶν τῷ 657 ἔτει π. Χ. (2), ἀφ' οὗ, μαντευομένοις αὐτοῖς περὶ κτίσεως πόλεως, ὁ Ἀπόλλων ἐχρησμοδότησε ταῦτα τὰ ἔπη:

» Ὄλβιοι οἳ κείνην ἱερὴν πόλιν οἰκήσουσιν,
» ἀκτὴν Θρηϊκίην, ἔνυγρον παρά τε στόμα Πόντου,
» ἔνθα δύο σκύλακες πολιὴν λάπτουσι θάλασσαν,
» ἔνθ' ἰχθὺς ἔλαφός τε νομὸν βόσκονται ἐς αὐτόν.«

Συμβαλόμενοι λοιπὸν ὅτι ὁ χρησμὸς ἐδήλου τὸν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Κυδάρεως καὶ Βορβύσου τόπον, ὅπου αἱ μὲν ἔλαφοι τῶν πέριξ λόφων, συνηρεφῶν ἔτι τότε, κατερχόμεναι ἐβόσκοντο τὸν περὶ τὰ ἐκεῖσε ἕλη κάλαμον· οἱ δὲ ἰχθύες, καὶ μάλιστα οἱ θύννοι, ἀσμενίζοντες τῇ νηνεμίᾳ τοῦ κόλπου, ἐνέμοντο τὴν ἀπὸ τῶν ποταμῶν καταφερομένην ἰλὺν καὶ τὰ παρασυρόμενα ἀκρόδρυα (3), ἱδρύσαντο τοπρῶτον ἐνταῦθα. Θυομένοις

---

(1) Εἰς Διονύσιον τὸν Περιηγ. (2) Ἢ 658, διότι, κατὰ τὸν Εὐσέβιον (ἐν τῷ Χρονικῷ), ἡ κτίσις τοῦ Βυζαντίου συμπίπτει τῷ β'. ἢ γ'. ἔτει τῆς λ'. Ὀλυμπιάδος, ἤ, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, τῷ ιζ'. ἔτει μετὰ τὴν Χαλκηδόνος κτίσιν, συμπίπτουσαν τῷ β'. ἔτει τῆς κϛ'. Ὀλυμπιάδος, κατὰ τὸν Εὐσέβιον. Ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἡρόδοτον διαφωνεῖ κατὰ δύο ἔτη Ἡσύχιος ὁ Μιλήσιος, χρονολογῶν τὴν κτίσιν τοῦ Βυζαντίου τῷ ιθ'. ἔτει μετὰ τὴν τῆς Χαλκηδόνος, συμπίπτοντι, κατὰ μὲν τὸν Σενάτωρα (ἐν τῷ Χρονικῷ), τῇ ἐν Ῥώμῃ βασιλείᾳ τοῦ Τουλλίου Ὠστυλλίου, ὃς ἤρξατο βασιλεύειν τῷ ζ'. ἔτει τῆς κζ'. Ὀλυμπιάδος· κατὰ δὲ τὸν Κεδρηνόν, τῇ ἐν Ἰουδαίᾳ βασιλείᾳ τοῦ Μανασσῆ (4016 — 4070 π. Χ.), καὶ οὐχί, κατὰ τὸν Γλυκᾶν καὶ Ἰωὴλ, τῇ τοῦ Ἰωσίου, ὃς ἤρξατο βασιλεύειν τῷ 4073. (3) Ἴδε Στράβωνα Βιβλ. Γ', β'.

δὲ αὐτοῖς, ἱέρακα ἢ, κατ' ἄλλους, κόρακα καταπτάντα, μερίδα τοῦ ἱερείου ἁρπάσαι καὶ εἰς τὸ Βοσπόριον ἀκρωτήριον μετακομίσαι. Μαθόντες οὖν παρά τινος βουκόλου, κατοπτεύοντος ἐκ τοῦ ὑπὲρ τὰς ἐκβολὰς λόφου (ὃν ἀπ' αὐτοῦ Βουκόλιον ἐκάλεσαν), τὸν τόπον ὅπου κατέπτη ὁ ὄρνις, καὶ οἰωνισάμενοι θεῖον εἶναι τὸ συμβὰν, μεθιδρύσαντο ἐκεῖσε.

Τὸν δοθέντα δὲ εἰς τοὺς πρώτους τούτους οἰκιστὰς τοῦ Βυζαντίου χρησμὸν ἄλλον τρόπον ἔχοντα ἀναφέρουσιν ὅ,τε Στράβων, ὡς εἴδομεν, καὶ ἄλλοι. Ἱδρυθῆναι γὰρ αὐτοὺς ἔχρησεν ὁ Ἀπόλλων ἀπ' ἐναντίον τῶν τυφλῶν, τυφλοὺς αἰνιττόμενος τοὺς τὴν Χαλκηδόνα οἰκήσαντας πρὸ αὐτῶν Μεγαρεῖς, οἵτινες οὐ συνεῖδον τὰς ἀπὸ τῶν τόπων καὶ τῆς θυννοθηρίας ἰδίως ὠφελείας, ἀλλὰ, προελόμενοι τὰ χείρω, ἱδρύθησαν ἐν τῇ ἐπὶ τῆς Ἀσίας περαίᾳ τοῦ Βυζαντίου, οὓς διὰ τὴν αὐτὴν πάντως αἰτίαν καὶ ὁ Αὐσόνιος, ὡς εἴδομεν, μωροὺς ἀποκαλεῖ.

Τοὺς οἰκιστὰς δὲ τούτους τοῦ Βυζαντίου Μιλησίους θέλει ὁ Βαλλέιος(1), ἴσως διότι καὶ αὐτοὶ ἔστειλαν μετὰ τοὺς Μεγαρεῖς ἀποικίαν ἐνταῦθα, καὶ διὰ τοῦτο εἰκάζουσί τινες ὅτι καὶ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος(2) Ἀθηναίων ἀποικίαν ὀνομάζει τὸ Βυζάντιον, ὡς τῶν Μιλησίων ἀποίκων ὄντων τῶν Ἀθηναίων. Πιθανώτερον ὅμως μοι φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἀποικισμὸν ἐννοεῖ τὸν κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐποικισμὸν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καθ' ὃν λόγον καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος Λακεδαιμονίων ἀποικίαν αὐτὸ ἀποκαλεῖ.

Ἀλλ' ὅτι Μεγαρεῖς, ἢ τοὐλάχιστον Δωριεῖς, ἦσαν οἱ πρῶτοι καὶ ἀρχαιότατοι τοῦ Βυζαντίου ἄποικοι, βεβαιοῦσιν οὐ μόνον ὁ Φιλόστρατος(3), Μαρκιανὸς ὁ Ἡρακλεώτης(4), Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος(5), καὶ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ τὸ δωρίζον τῆς φωνῆς αὐτῶν, ᾧ φαίνονται χρώμενοι κἂν τῷ παρὰ Δημοσθένει(6) ψηφίσματι, καὶ τὸ σιδηροῦν νόμισμα, δι' οὗ συνηλλάττοντο, κατὰ τὸν Ἀριστοφάνην(7).

Ὅσον δὲ περὶ τοῦ Βύζαντος καὶ τῶν κατ' αὐτὸν, ἐὰν ἦνε δυνατὸν, διασχίζων τις τὸ κάλυμμα τοῦ μύθου καὶ τῆς ἀλληγορίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἐλάλει κατὰ τοὺς μυστηριώδεις ἐκείνους αἰῶνας ἡ Ἱστορία, 'να εἰκάσῃ ὅσον ἔνεστι τἀληθὲς, φαίνεται ὅτι τολμηρός τις θαλασσοπόρος (Ποσειδῶνος υἱὸς), Ἀργεῖος ἴσως ἢ Μεγαρεὺς τὴν πατρίδα, κατανοήσας τὴν εὐφυΐαν τοῦ τόπου, συνῳκίσθη μὲ τοὺς συντρόφους του, καταρχὰς μὲν εἰς τοῦ κόλπου τὸν μυχὸν, ὅπου προσωρμίζοντο φυσικῶς αἱ νῆες· ἔπειτα δὲ, διὰ τὸ ὀχυρώτερον, ἐπ' αὐτῆς τῆς τοῦ Βυζαντίου ἄκρας, καλουμένης Λύγου, ἀπὸ φυτοῦ τοιούτου ἐκεῖ παραπεφυκότος, διατειχίσας αὐτὴν κατὰ

(1) Βιβλ. Β'. (2) Βιβλ. ΚΒ'. (3) Βίοις Σοφιστῶν Βιβλ. Α'. (4) Περίπλ. (5) Περὶ Θεμ. Α', 6'. (6) Περὶ Στεφ. §. (7) Νεφ. 249.

τῶν ἐπικειμένων ληστῶν τῆς Θράκης. Νυμφευθεὶς δὲ, εἴτε ἑκοῦσαν, εἴτε καὶ βίᾳ, καθὼς ἐσυνειθίζετο τότε, τὴν θυγατέρα τινὸς τῶν ἰσχυόντων ἰθαγενῶν, κληρονόμον πλουσίαν (ἐὰν πρέπῃ 'να συμπεράνῃ τις καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματός της Φειδάλεια, ὅπου ἐμφαίνεται ἡ φειδὼ καὶ ἡ ἁλιεία), καὶ ἀσφαλίσας οὕτω τὴν δυναστείαν αὐτοῦ πανταχόθεν, ἔδωκεν εἰς τὴν νέαν συνοικίαν ταύτην τὸ ὄνομά 'του, καὶ ἐπὶ πᾶσι καθιέρωσεν αὐτὴν, καθὼς ὅλοι τῶν δυναστειῶν οἱ ἀρχηγέται, καὶ διὰ θεοσημειῶν καὶ θαυμάτων, συγγενεύσας μὲ θεοὺς καὶ θεάς.

Τὸν Βύζαντα θανόντα διεδέξατο Διναῖος ἢ Δεινίας, Μεγαρεὺς, ἀρχηγὸς τῶν Χαλκηδονίων, ὅς τις καὶ διέσωσε τὴν ἀρτισύστατον ἀποικίαν ταύτην ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, ἀντιστὰς εἰς αὐτοὺς ἀνδρείως, ὥστε καὶ τὴν κτίσιν αὐτὴν τοῦ Βυζαντίου εἰς αὐτόν τινες ἀναγράφουσιν.

Εἰς ὁποίαν δὲ πλούτου καὶ ἰσχύος περιωπὴν ἔφθασεν, ὡς ἦτον ἑπόμενον, τὸ Βυζάντιον, διὰ τὴν ἐμπορικωτάτην αὐτοῦ θέσιν, εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἀκόμην αἰώνων τῆς κτίσεώς 'του, ἀρκεῖ 'να 'μᾶς πληροφορήσῃ καὶ μόνη τῶν θεοκτίστων τῷ ὄντι τειχῶν αὐτοῦ ἡ συναρμογὴ, τὰ ὁποῖα περιγράφουσιν ὁ Ἡρωδιανὸς καὶ Δίων ὁ Κάσσιος, ὧν τὰ χωρία θέλομεν ἀκολούθως ἐκθέσῃ.

Ἀλλὰ διὰ τῆς θέσεως αὐτοῦ τὸ περιμάχητον, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν εἰσπραττομένων διαγωγίων πλοῦτον, ἦτον ἐκτεθειμένον ἀείποτε εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἰσχυροτέρων, νῦν μὲν Θρακῶν, νῦν δὲ Βιθυνῶν, ἄλλοτε δὲ Γαλατῶν, ὥστε εἰς τοὺς τελευταίους καὶ φόρον ἠναγκάσθη 'να πληρόνῃ ἐπί τινα ἔτη, προσδιωρισμένον εἰς ὀγδοήκοντα κατ' ἔτος τάλαντα. Οἱ Θρᾷκες ὅμως ἦσαν ἁπάντων αὐτοῦ τῶν ἐχθρῶν οἱ φοβερώτεροι, καθόσον καὶ πλησιέστεροι. »Τῆς γὰρ Θρᾴκης κύκλῳ περιεχούσης τὴν Βυζαντίων »χώραν, λέγει ὁ Πολύβιος (1), οὕτως ὥστ' ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν »καθήκειν, ἀΐδιον ἔχουσι πόλεμον καὶ δυσχερῆ πρὸς τούτους . . . χωρὶς »δὲ τῶν ἄλλων τῶν παρεπομένων τῷ πολέμῳ κακῶν, ὑπομένουσί τινα »καὶ τιμωρίαν Ταντάλειον. Ἔχοντες γὰρ χώραν γενναιοτάτην, ὅταν »διαπονήσωσι ταύτην, καὶ γένηται τὸ τῶν καρπῶν πλῆθος τῷ κάλλει »διαφέρον, κἄπειτα παραγενηθέντες οἱ βάρβαροι, τοὺς μὲν καταφθείρωσι, »τοὺς δὲ συναθροίσαντες ἀποφέρωσι· τότε δὴ, χωρὶς τῶν ἔργων καὶ τῆς »δαπάνης, καὶ τὴν καταφθορὰν θεώμενοι, διὰ τὸ κάλλος, τῶν καρπῶν, »σχετλιάζουσι, καὶ βαρέως φέρουσι τὸ συμβαῖνον.«

Ἀναλαμβάνον ὅμως ταχέως τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ἦρξέ ποτε καὶ τῶν Βιθυνῶν, κατὰ τὸν Φύλαρχον (2), ὡς ἦρχον οἱ Λακεδαιμόνιοι τῶν περιοίκων. Εἶχε δὲ καὶ ἄλλας ἐπὶ τῆς Ἀσίας κτήσεις, καθὼς φαίνεται ἐκ τοῦ

(1) Βιβλ. Δ'. 46. (2) Ἱστορ. ΣΤ'.

Στράβωνος, ἱστοροῦντος(1) ὅτι τὴν Δασκυλῖτιν λίμνην τῆς Ἐπικτήτου Φρυγίας εἶχον ποτὲ μὲν οἱ Κυζικηνοί, ποτὲ δὲ οἱ Βυζάντιοι. Κατὰ δὲ τὸν Πολύβιον(2), καὶ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Μυσίας μέρος ἐτέλει πρὸ χρόνων πολλῶν ὑπὸ τοὺς Βυζαντίους.

Καὶ οἱ Πέρσαι δὲ πολλάκις προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, ἰδίως δὲ ἐπὶ τῆς εἰς Θράκην κατὰ τῶν Σκυθῶν εἰσβολῆς τοῦ Δαρείου, οἱ Φοίνικες ἔκαυσαν αὐτό τε καὶ τὴν Χαλκηδόνα, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Βυζαντίους 'να ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ὀτάνου στρατηγοῦ τοῦ Δαρείου.

Ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι προεστήσαντο πολλάκις θέατρον τῶν ἀλληλομαχιῶν αὐτῶν τὴν πόλιν ταύτην, καὶ πολλάκις αὐτῆς ἐκράτησαν ἐξωθοῦντες ἐξ ὑπαμοιβῆς ἀλλήλους. Καὶ ἀμέσως μὲν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ξέρξου, σταλεὶς κατὰ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ὁ Παυσανίας, καὶ ἐκπολιορκήσας αὐτὸ τῷ 477 π.Χ., οὐ μόνον ὑπήκοον κατέστησε τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλὰ καὶ ἐποίκους ἀγαγὼν, οὕτως ηὔξησε πλήθει κατοίκων τὴν πόλιν, ἐν διαστήματι τῆς ἑπταετοῦς ἐπικρατήσεως ἐν αὐτῇ τῶν Λακεδαιμονίων, ὥστε καὶ δεύτερος(3) οἰκιστὴς αὐτῆς ἀναγράφεται. Εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ἀπέδιδε τὴν τοῦ Βυζαντίου κτίσιν καὶ Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος, ὅταν, ἐπιστρέψας ἄπρακτος ἀπὸ τῆς εἰς Κόρινθον πρεσβείας, ἔλεγεν ὅτι »τὴν δόξαν καὶ ἀρετὴν τῆς Σπάρτης, ὑπὸ » τῆς ὁποίας κτισθὲν ἔλαμπε τὸ Βυζάντιον, ἠμαύρωσεν ἤδη ἡ κηλὶς τῆς » πρὸς κυβευτὰς (καὶ ἐνόει τοὺς Κορινθίους) διαπραγματεύσεως. «

Ἐνταῦθα διατρίβων ὁ Παυσανίας, ἐξύφανεν, ἀναξίως ἑαυτοῦ καὶ τῶν Πλαταιῶν, τὸ ἀπίστευτον ἐκεῖνο δρᾶμα τῆς πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διαπραγματεύσεως, καὶ ἐδῶ, προγυμναζόμενος τρόπον τινὰ εἰς τὴν σατραπικὴν ἀγερωχίαν, ἐξώκειλεν εἰς τὴν ἐκδιαίτησιν ἐκείνην, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἰς μάτην ἠθέλησαν 'να τὸν ἐπαναγάγωσιν οἱ περὶ τὸν Σάμιον Οὐλιάδην καὶ τὸν Χῖον Ἀνταγόραν, ἐμβαλόντες εἰς τὴν τριήρη 'του(4). Τὸ μάθημα τοῦτο 'δὲν ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν τυραννιῶντα ἤδη τοῦτον μελλόγαμβρον τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὅθεν καὶ ἐκβαλὼν τοὺς στρατηγοὺς τῶν Λακεδαιμονίων ὁ Θράσυλλος, κατέσχεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὴν πόλιν.

Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀποστατῆσαν αὖθις αὐτῶν τὸ Βυζάντιον, καθ' ὑποκίνησιν τοῦ Φαρναβάζου, προσετέθη τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ ἁρμοστὰς αὐτῶν ἐδέξατο τοὺς περὶ Κλέανδρον, Ἀρίσταρχον καὶ Κλέαρχον(5). Ἐπὶ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι, Ἀλκιβιάδου στρατηγοῦντος, τῷ 410 π. Χ., ἀνεκτήσαντο, τὰ μὲν βίᾳ, τὰ δὲ δόλῳ, τὴν πόλιν. Ζημιωθέντος δὲ φυγῇ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐν Σπάρτῃ

(1) Βιβλ. ΙΒ'. (2) Βιβλ. Δ'. 50, κ. ε. (3) Ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου μάλιστα (Βιβλ. Θ') πρῶτος. (4) Ἴδε Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀριστείδου, κγ'. (5) Ξενοφ. Ἀναβ. Ζ', καὶ Ἑλλην. Ἱστορ. Α'.

Digitized by Google

Ἐφόρων τοῦ Κλεάρχου, καὶ καταφυγόντος μετὰ τριῶν νεῶν εἰς Λάμψακον, κἀκεῖσε χρόνον τινὰ διατρίβοντος, οἱ Βυζάντιοι, πιεζόμενοι πρὸς τῶν πλησιοχώρων Θρακῶν, προσεκαλέσαντο αὐτὸν εἰς βοήθειαν. Ὁ δέ, ἐλθών, καὶ τυραννίδα στησάμενος, περὶ ἧς ἀναφέρονταί τινα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Χίωνος πρὸς Μάτριδα, περιεποίησεν ἑαυτῷ τὴν πόλιν δόλῳ (1).

Οὕτω τοίνυν, ποτὲ μὲν ἀριστοκρατούμενοι, ποτὲ δὲ δημοκρατούμενοι οἱ Βυζάντιοι, οὐχ ἧττον ὅμως διηνεκοῦς ἀπελάμβανον ἐλευθερίας, χρώμενοι τοῖς ἑαυτῶν νόμοις καὶ ἄρχουσι, καὶ μάλιστα ὁσάκις ἐδημοκρατοῦντο. Τῶν ἀρχόντων τούτων, ὧν ὁ πρώτιστος ἐλέγετο Ἱερομνήμων (τίτλος συνήθης τοῦ Αἰολικοῦ πολιτεύματος, ὡς ἐξάγεται ἔκ τε τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν νομισμάτων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων), ἀναφέρονται Πρωτόμαχος, ὅς τις, καταπολεμήσας τοὺς Θρᾶκας, χαλκοῦν ἀπ' αὐτῶν ἐστήσατο τρόπαιον ἐν τῷ καλουμένῳ Μιλίῳ τῆς πόλεως. Τιμάσιος, ὁ τοῦτον διαδεξάμενος, ὅς τις μετεκόσμησε τὴν πόλιν ἐπὶ τὸ βέλτιον, νόμους θέμενος, καὶ ἱερά, τὰ μὲν ἀνακαινίσας, τὰ δὲ ἱδρυσάμενος. Μετὰ τοῦτον Καλλιάδης, ἀνὴρ ἔν τε πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἄριστος, ὅς τὸ τοῦ Βύζαντος ἄγαλμα ἐν τῇ μετὰ ταῦτα κληθείσῃ Βασιλικῇ, ὡς εἴπομεν, ἐστήσατο. Ὁ δὲ Αἰλιανὸς (2), καὶ ὁ παρ' Ἀθηναίῳ (3) Δάμων, ἀναφέρουσι καὶ Λεωνίδην στρατηγὸν τῶν Βυζαντίων, ὅς τις, πολιορκουμένης τῆς πόλεως, μετεσχηματίσατο ἐπὶ τῶν τειχῶν τὰ καπηλεῖα, ἵνα μή, φιλοπόται ὄντες οἱ πολῖται, λείπωσι τὰς φρουράς.

Καὶ πρὸς τοὺς Μακεδόνων δὲ βασιλεῖς, καὶ μάλιστα Φίλιππον τὸν Ἀμύντου, διηγωνίσαντο οἱ Βυζάντιοι. Ἡ δὲ πολιορκία τῆς πόλεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἀξιομνημόνευτος, καὶ τὰς λεπτομερείας αὐτῆς, ὡς συνδεδεμένας μὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, καὶ συντελούσας καὶ πρὸς γνῶσιν τῆς τοπογραφίας τοῦ Βυζαντίου, εὐχαρίστως θέλουσιν ἀνεύρει, ἐλπίζομεν, οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν ἐνταῦθα.

Τας αἰτίας τῆς πολιορκίας ταύτης, γενομένης τῷ 337, ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ Στεφάνου, «Ἐπειδὴ τοίνυν, λέγων, ἐκ τῆς Εὐβοίας »ὁ Φίλιππος ἐξηλάθη . . , ἕτερον κατὰ τῆς πόλεως ἐπιτειχισμὸν ἐζήτει. »Ὁρῶν δ', ὅτι σίτῳ πάντων ἀνθρώπων πλείστῳ χρώμεθα ἐπεισάκτῳ, »βουλόμενος τῆς σιτοπομπείας κύριος γενέσθαι, παρελθὼν ἐπὶ Θράκης, »Βυζαντίους, συμμάχους ὄντας αὐτῷ, τὸ μὲν πρῶτον ἠξίου συμπολεμεῖν »τὸν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον· ὡς δ' οὐκ ἤθελον, οὐδ' ἐπὶ τούτοις ἔφασαν τὴν »συμμαχίαν πεποιῆσθαι (λέγοντες ἀληθῆ), χαράκωμα βαλόμενος πρὸς τῇ »πόλει, καὶ μηχανήματ' ἐπιστήσας, ἐπολιόρκει. Τούτων δὲ γιγνομένων,..

(1) Πολύαιν. Βιβλ. Β'. (2) Ἱστορ. Γ'. δ'. (3) Βιβλ. Δ', ιδ'.

Digitized by Google

»τίς ἦν ὁ βοηθήσας τοῖς Βυζαντίοις, καὶ σώσας αὐτούς; Ὑμεῖς, ὦ ἄν-
»δρες Ἀθηναῖοι.«

Τὸν διισχυρισμὸν τοῦτον τοῦ ῥήτορος βεβαιοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζάντιοι διὰ τοῦ ψηφίσματός 'των. Ἐπειδὴ ὁ δᾶμος ὁ Ἀθηναίων . . . , Φιλίππω »τῷ Μακεδόνος ἐπιστρατεύσαντος ἐπὶ τὰν χώραν καὶ τὰν πόλιν ἐπ' ἀνα-»στάσει Βυζαντίων . . , καὶ τὰν χώραν δαίοντος καὶ δενδροκοπέοντος, βοη-»θήσας πλοίοισιν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι, καὶ σίτῳ, καὶ βέλεσι, καὶ ὁπλίταις, »ἐξείλετο ἅμμε ἐκ τῶν μεγάλων κινδύνων, καὶ ἀποκατέστασε τὰν πάτριον πολιτείαν, καὶ τὼς νόμως, καὶ τὼς τάφως κτλ.«

Στρατηγὸς δὲ τῆς σταλείσης ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων βοηθείας ὑπῆρξεν ὁ Χάρης, εἰς μνήμην τῆς γυναικὸς τοῦ ὁποίου, καλουμένης Δαμάλεως, ἔστησαν οἱ Βυζάντιοι τὴν λιθίνην ἐκείνην δάμαλιν εἰς τὸν ἀπ' αὐτῆς κληθέντα λιμένα παρὰ τὴν Χρυσόπολιν, τῆς ὁποίας διεσώθη καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἡ ἰδέα, καί τοι συγκεχυμένη, ὀνομάζουσι τὸν μὲν λιμένα Ὀκιοὺζ-λιμὰν, τὸν δὲ πλησίον αὐτοῦ ἐπί τινος σκοπέλου πυργίσκον Κχὶζ-κουλὲν (κόρης φρούριον), καθὼς πλατύτερον περὶ τούτων θέλομεν διεξέλθει ὅταν φθάσωμεν ἐκεῖ.

Τότε ἐγεφύρωσε, κατὰ τὸν Διονύσιον, ὁ Φίλιππος καὶ τὸν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ἐκβάλλοντα ποταμὸν, ἴσως ἵνα, στρατοπεδεύσας ἐπὶ τῆς Περαίας, πετροβολῇ ἐκεῖθεν εὐστοχώτερον τὴν πόλιν· καθότι ἄλλως ἄπορον τὶ βουλόμενος ἐγεφύρου τὸν πόρον, καὶ ταῦτα λίθοις, ὡς λέγεται.

Ἐπίσης 'δὲν ἐξηγεῖται καὶ ἡ διὰ τῶν Κυανέων καλουμένων στενῶν διάβασις αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν μὴ δυνάμενος δῆθεν 'να κατορθώσῃ, διότι στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐφρούρει τὸν ἐπίκαιρον τοῦτον τόπον, μετεχειρίσθη τὸ ὑπὸ τοῦ Φροντίνου ἀναφερόμενον ἐκεῖνο στρατήγημα, γράψας μὲν τῷ Ἀντιπάτρῳ ἵνα σπεύσῃ κατὰ τάχος πρὸς αὐτὸν, ἀπαναστὰς τῆς Θρᾴκης, μετὰ παντὸς τοῦ ἐναπολειφθέντος αὐτῷ στρατεύματος, φροντίσας δὲ ὥστε τὰ γράμματα ταῦτα 'να μεσολαβηθῶσιν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Κἀκεῖνοι, νομίσαντες ὅτι ἔμαθον τὸ ἀπόρρητον τοῦ Μακεδόνος, καὶ ἀπαγαγόντες τὸν στρατὸν αὐτῶν, ἔλαθον ὑπ' αὐτοῦ καταστρατηγηθέντες· μηδενὸς γὰρ κωλύοντος, διῆλθε τὰ στενὰ, καὶ κατεστήσατο τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ ποίαν εἶχεν ἀνάγκην ὁ ἀπὸ τῆς Θρᾴκης στρατεύων Φίλιππος 'νὰ διαβῇ τὰ Κυάνεα Στενὰ, ἔστω ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐννοεῖται καὶ ὁλόκληρος ὁ Βόσπορος; ἐκτὸς μόνον ἐὰν ἡ κατάχρησις τοῦ ἐπιθέτου ἐκτείνεται καὶ μέχρι τῶν τοῦ Κόλπου στενῶν, καὶ ταῦτα ἤθελεν ὁ Φίλιππος 'να διαβῇ διὰ τὴν αὐτὴν καὶ τῆς γεφυρώσεως αἰτίαν. Ἀλλὰ τότε πρὸς τί ἡ γεφύρωσις;

Ἐπὶ τῆς πολιορκίας δὲ ταύτης, ὑπόνομον διορύξαντος τοῦ Φιλίππου, κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον, καὶ μέλλοντος ἤδη ἀναδῦναι ἐντὸς

τῆς πόλεως, σκότους ὄντος, ἀνέλαμψεν αἴφνης ἡ σελήνη, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ κύνες, αἰσθόμενοι τῶν ὑπορυττόντων, διήγειραν, ὠρυόμενοι δεινῶς, τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων. Ἀποτυχούσης δὲ οὕτω τῆς πράξεως, οἱ Βυζάντιοι, ἀποδόντες τὸ θαῦμα εἰς τὴν Φωσφόρον θεὰν Ἑκάτην, τό τε ἄγαλμα αὐτῆς ἐν τῷ Βοσπορίῳ λιμένι ἱδρύσαντο, Φωσφόριον αὐτὸν προσονομάσαντες, καὶ σύμβολον τῆς πόλεως αὐτῶν ἔλαβον, ὡς εἴπομεν, τὴν ἡμισέληνον.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἠρίστευσε Λέων ὁ στρατηγὸς τῶν Βυζαντίων, φιλόσοφος Περιπατητικός, καὶ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, ὅς τις καὶ συνέγραψε, κατὰ τὸν Σουίδαν, ἐν Βιβλίοις ἑπτὰ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον.

Τὸν δὲ μεταξὺ Βυζαντίων καὶ Ῥοδίων πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε μέρος καὶ ὁ τῶν Βιθυνῶν βασιλεὺς Προυσίας, ἐπὶ ἀρχόντων (ἱερομνημονούντων) Ἑκατοντοδώρου καὶ Ὀλυμπιοδώρου, ἱστόρησεν ὁ Πολύβιος(1).

Φαίνεται δὲ ὅτι φιλίως διέκειντο πρὸς τὴν πόλιν καὶ εὐηργέτησαν αὐτὴν καὶ οἱ Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν Φιλάδελφον καὶ θείας ἀπένειμαν τιμὰς ὑπ' εὐγνωμοσύνης οἱ Βυζάντιοι, καὶ ναὸν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἀνήγειραν ἐν ἀπόπτῳ τῆς πόλεως παρὰ τὸ Διπλοκιόνιον, ὡς ἐπαρκέσαντος αὐτοῖς ἐν καιρῷ σιτοδείας.

Ἀλλ' ὅταν ὑπέκυψεν ἡ Ἑλλὰς εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας, τὸ Βυζάντιον, ὑπεῖκον τῇ τύχῃ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων, ἀνεγνώρισε μὲν τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, καὶ ἐδέχθη Πραίτωρα ἢ διοικητήν, Ἄρχοντα καλούμενον ἐν τοῖς νομίσμασιν, ἀπελάμβανε δὲ τῶν προνομίων πόλεως αὐτονομουμένης ἢ Μητροπόλεως, ὥστε καὶ πρέσβυν ἔστελλε κατ' ἔτος συγχαρησόμενον τῷ Αὐτοκράτορι. Δεῖγμα τῆς αὐτονομίας ταύτης εἶνε καὶ αἱ λέξεις Ὁ μ ό ν ο ι α καὶ Κ ο ι ν ω ν ί α, αἱ ἀπαντῶμεναι εἰς διάφορα τοῦ Βυζαντίου, καθὼς καὶ ἄλλων πόλεων, νομίσματα, ἐξ ὧν ὀρθότατα ἐσυμπέρανεν ὁ Σπαγγέμιος(2) ὅτι, ἀναφυομένης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ὑπηκόων πόλεων, αἱ αὐτονομούμεναι διετήρουν τὴν εἰρήνην μεθ' ὁποτέρας ἠβούλοντο.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ κατάπτυστος δημαγωγὸς Πείσων, ἄξιος φίλος τοῦ Κλωδίου, μετεχειρίσθη τὸ Βυζάντιον ὡς δορυάλωτον πόλιν· ἀλλ' ἡ ἀθλία κατάστασις αὕτη, τὴν ὁποίαν διέγραψεν ὁ Κικέρων, συνηγορήσας ὑπὲρ τῆς πόλεως, δὲν διήρκεσε πολύ, καὶ οὕτως ἡ πόλις, ἀπαλλαγεῖσα διὰ ταχέων τοῦ θηρίου ἐκείνου, ἀνέλαβε τὴν προτέραν εὐημερίαν.

Ἐπὶ Καισάρων ἐπλήρωνε βαρυτάτους φόρους ἡ πόλις, τοὺς ὁποίους ἐδικαιολόγει κατά τι, λέγει ὁ Τάκιτος, ἡ εὐφορία τῆς χώρας καὶ τὰ μεγάλα τῶν Βυζαντίων πλούτη. Ἀλλ' ἐπὶ Κλαυδίου, ἐξηντλημένοι ἤδη, ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον ἑπταετῆ ἀτέλειαν. Ὁ δὲ Οὐεσπασιανός, ὀργισθεὶς διὰ

(1) Βιβλ. Δ'. (2) Dissertat. IX, de prest. et usu nummor.

Digitized by Google

τὰς συχνὰς αὐτῶν στάσεις, ἀφεῖλετο αὐτῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Νέρωνος χορηγηθεῖσαν ἐλευθερίαν· καὶ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον, ἐπιπλήξαντα αὐτὸν διὰ τοῦτο, ἀπεκρίθη ὅτι οἱ Βυζάντιοι ἀ π έ μ α θ ο ν τὴν ἐλευθερίαν.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἀνέλαβε πάλιν τὰ προνόμιά ᾽της ἡ πόλις αὕτη, καὶ ἐκαρποῦτο αὐτὰ μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου τοῦ Σεπτιμίου. Τότε δὲ φιλονεικούντων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πεσκεννίου Νίγρου περὶ τῆς αὐτοκρατορίας, οἱ Βυζάντιοι προσετέθησαν μὲ τὸ μέρος τοῦ τελευταίου τούτου, κρίναντες αὐτὸ δικαιότερον. Ὁ Σεβῆρος μετεχειρίσθη κατ᾽ αὐτῶν ὅλας ᾽του τὰς δυνάμεις· ἀλλ᾽ ἡ πόλις, ἐπιμένουσα ὑπὲρ τοῦ Νίγρου, ἀντέσχε τρία ὁλόκληρα ἔτη εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ ὅπλα καὶ ὅλον τὸν Ῥωμαϊκὸν στόλον, ὥστε ἐκ τούτου εἰκάζεται ὁποία ἦτον ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ δύναμίς της. Γνωρίζομεν δὲ ἐκ τοῦ Δίωνος Κασσίου, ὅτι εἶχον 500 τριήρεις, ὧν ἔνιαι δίκροτοι, δίπρωροι δηλ. καὶ δίπρυμοι, καθὼς ᾽τὸ ἐξηγεῖ ὁ Γύλλιος, ἔχουσαι ἑπομένως δύο πηδάλια καὶ διπλοῦς κυβερνήτας, »ὅπως καὶ ἐπιπλέωσι » καὶ ἀναχωρῶσι μὴ ἀναστρεφόμεναι, καὶ τοὺς ἐναντίους ἔν τε τῷ πρόσπλῳ » καὶ τῷ ἀπόπλῳ αὐτῶν σφάλλωσιν.« Ἐπεδείξαντο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ταύτης πολλὰ ἀνδρίας καὶ ἐμπειρίας ἔργα, ὑπονηχόμενοι καὶ οὐ μόνον ὑποτέμνοντες τὰς ἀγκύρας τῶν πολεμίων, καθὼς οἱ Τύριοι ἄλλοτε ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ σύροντες καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ὑποβρυχίως τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Ἀγνοεῖται δὲ, ἐὰν δι᾽ ἔλλειψιν λίθων ἢ δι᾽ ἀπόνοιαν μᾶλλον, κατεκύλιον κατ᾽ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ τείχους, καθὰ λέγει ὁ Δίων, καὶ αὐτοὺς τοὺς κατακοσμοῦντας τὴν πόλιν αὐτῶν ἀπειροπληθεῖς χαλκοῦς ἀνδριάντας.

Ἀλλ᾽ ἐκυριεύθη τέλος ἡ πόλις, ἀφ᾽ οὗ, λιμοκτονηθεῖσα, κατήντησε καὶ εἰς ἀλληλοφαγίαν, τῷ ε. ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Σεβήρου, 196-197 Μ. Χ., μετὰ τριετῆ, ὡς εἴπομεν, πολιορκίαν. Τοσοῦτον δὲ ἐχάρη ὁ Σεβῆρος διὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς, τὴν ὁποίαν εὐηγγελίσθη διατρίβων ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὥστε συχνάκις ἐξερχόμενος τῆς σκηνῆς ᾽του, ἀνέκραζε πρὸς τοὺς στρατιώτας: Byzantium cepimus. Ἀλλ᾽ ἐκδικήθη μικροπρεπῶς καὶ ἀπανθρώπως· ἀκυρώσας γαρ ἅπαντα τὰ προνόμια τῆς πόλεως, καὶ καταστρέψας τὰ τείχη καὶ τὰ περιφανέστερα τῶν δημοσίων αὐτῆς κτιρίων, καθυπέταξεν αὐτὴν εἰς τοὺς γείτονας καὶ, καθὰ φαίνεται, ἀντιζήλους τῶν Βυζαντίων Περινθίους, τοὺς ἄλλως Ἡρακλεώτας(1), ἐξ οὗ καὶ ἐπεκράτησεν ἔπειτα καὶ διατηρεῖται μέχρις ἡμῶν τὸ ἔθος τοῦ χειροτονεῖσθαι ἢ ἐνθρονίζεσθαι τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἡρακλείας. Καὶ οὕτως ἐστερήθη ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἑνὸς τῶν φυσικωτέρων αὐτῆς προμαχώνων κατὰ τῶν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀσίας βαρβάρων. Τοῦθ᾽ ὅπερ συνιδὼν, ὡς φαίνεται, μετά τινα χρόνον,

(1) Τότε ἀνέστησαν, φαίνεται, αὐτῷ οἱ Περίνθιοι καὶ τὸν ἀνδριάντα, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν βάσιν ἐπεγέγραπτο ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ, ἣν Ἰσμαὴλ ὁ Βουλλιάλδος ἀνεῦρε τῷ 1657, ἐντετειχισμένην τῷ

ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ἀνήγειρε τὴν πόλιν, τῷ ζ'. ἀπὸ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ἔτει, ἀνοικοδομήσας τὰ δημόσια κτίρια, καὶ ἄλλα προσθεὶς παρὰ τὰ προϋπάρχοντα, καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὴν Antoninam Byzantinorum Augustam, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ, εἴτε ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίου Καρακάλλα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, ὅς τις συνετέλεσε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὰ ἐν Βυζαντίῳ. »Μέχρι μὲν οὖν περιῆν Σεβῆρος, καὶ ὁ τούτου παῖς Ἀντωνῖνος, ἡ » πόλις Ἀντωνινία (1) προσηγορεύετο· ἐπειδὴ δὲ τοῖς θείοις τῶν βασιλείων » ἀπεδόθη, αὖθις τὸ Βυζάντιον ὠνομάζετο,« λέγει Ἡσύχιος ὁ Μιλήσιος (2).

Ἀλλ' ἐπὶ Γαλιήνου, τοῦ ἀπηνοῦς οὐχ ἧττον ἢ μαλθακοῦ ἐκείνου αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου τὸν χαρακτῆρα τόσον ζωηρῶς περιέγραψεν ὁ Γίββων, ἐμπεριπλακὲν εἰς πόλεμον δεινὸν τὸ Βυζάντιον, ἡττήθη ἐπὶ τέλους, καὶ, ἀνοῖξαν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας του, οὕτω κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, ὥστε, κατὰ τὸν Τρεβέλλιον Πολλίωνα, Ἱστορικὸν σχεδὸν σύγχρονον, οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων οἴκων περιεγένετο, πλὴν τῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν διαφυγόντων, ἐφ' ᾧ καὶ μέγα φρονῶν ὁ Γαλιῆνος, ἔσπευσεν, ὡς ἐπὶ κατορθώματι δῆθεν, εἰς Ῥώμην, κἀκεῖ τὴν δεκαετηρίδα τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ ἤγαγεν, ἐπινοήσας νέον εἶδος ἀγώνων καὶ πομπῶν καὶ ἡδονῶν.

Ὁ Κλεόδαμος καὶ ὁ Ἀθήναιος ἀνήγειραν αὖθις τὸ Βυζάντιον, καὶ ἠξιώθησαν τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἑαυτῶν συμπολιτῶν.

Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου τοῦ Β', οἱ Ἔρουλοι, διαπλεύσαντες πεντακοσίοις σκάφεσι τὴν Μαιῶτιν καὶ τὸν Πόντον, ἐκυρίευσαν, κατὰ τὸν Σύγκελλον, τό τε Βυζάντιον καὶ τὴν Χρυσόπολιν· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθον αὖθις ὑπὸ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐξουσίαν.

Ἀλλ' ἔφθασεν ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν τὸ Βυζάντιον, προωρισμένον 'νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ὅς τις ὑπὸ τοῦ Σταυροῦ τὴν σημαίαν ἔμελλε 'νὰ μεταβάλῃ τοῦ παλαιοῦ κόσμου ὅλου τὸ πρόσωπον, ἀναφαίνεται ὑπὸ νέαν λάμψιν καὶ νέον ὄνομα εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ αὕτη εἶνε ἡ δευτέρα αὐτοῦ φάσις.

ἐν Ἡρακλείᾳ ναῷ τῆς μητροπόλεως, καὶ ἐμπεριεχομένην, εἰ καὶ ἐσφαλμένως, κἂν τοῖς Ἀρουνδελίοις μαρμάροις, σελ. 55.

ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ
ΣΕΠΤΙΜΙΟΝ ΣΕΟΥΗΡΟΝ
ΕΥΣΕΒΗ ΠΕΡΤΙΝΑΚΑ
ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΑΡΑΒΙΚΟΝ
ΑΔΙΑΒΗΝΙΚΟΝ ΠΑΡΘΙΚΟΝ
ΜΕΓΙΣΤΟΝ Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ
Ο ΔΗΜΟΣ ΤΩΝ
ΝΕΟΚΟΡΩΝ
ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ

(1) Ἀντωνίνα, κατὰ τὸν Εὐστάθ. (ἐν Διονυσ. τῷ Περιηγ.). (2) Πάτρ. ΚΠ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

« Et du grand Constantin la cité fut choisie
« Pour regner à la fois sur l'Europe et l'Asie. »
Byzanciade, Chant, IV

Μια τῶν κυριωτέρων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου φροντίδων, ἅμα, μετὰ τὴν τοῦ Λικινίου καταστροφὴν, τῷ 315 μ. Χ., κατέστη μονάρχης τοῦ ἀπεράντου Ῥωμαικοῦ κράτους, διῃρημένου πρὸ τεσσαράκοντα ἤδη χρόνων μεταξὺ διαφόρων ἀρχηγῶν ἀλληλομαχούντων, ὑπῆρξεν ἡ μεταβίβασις τῆς καθέδρας τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῆς δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Οἱ συχνοὶ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμοι, αἱ ἀλλεπάλληλοι τῶν Ἀσιατικῶν ἐθνῶν ἀποστασίαι, αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σκυθικῶν φύλων διὰ τοῦ Εὐξείνου, αἱ ἐμφωλεύουσαι εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν παλαιὰν ταύτην τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἑστίαν, ἀνησυχίαι, εἶχον ὑπαγορεύση καὶ εἰς τὸν Διοκλητιανὸν ἤδη οὐ πρὸ πολλοῦ τὴν μετακόμισιν τῆς Ῥωμαικῆς αὐλῆς εἰς τὴν Νικομήδειαν, πραγματοποιήσαντα τὸν σκοπὸν τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, μελετήσαντος 'να μεταφέρῃ τὴν καθέδραν τοῦ Ῥωμαικοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὸ Ἴλιον, εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ ὁποίου ἀνῆγε τὴν καταγωγήν του (1).

Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε παρὰ ταύτας καὶ ἄλλην, πολὺ πλείονος λόγου ἀξίαν, αἰτίαν 'να παραιτήσῃ τὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ δεισιδαίμονα τῆς πολυθείας μισγάγκειαν, εἰς τὰ ἀμφιθέατρα τῆς ὁποίας ἦτον ἀκόμη πρόσφατος ἡ ἀτμὶς τῶν μαρτυρικῶν αἱμάτων. Προωρισμένος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας 'να ἀνυψώσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὴν ἐν τοῖς σπηλαίοις τέως καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κρησφυγετοῦσαν χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ 'να θέσῃ ἐπὶ τοῦ στέμματος τῶν Καισάρων τὸ σωτήριον σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνόησεν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς ὅλον τὸ μέγεθος τῆς ἀποστολῆς 'του, καὶ πεισθεὶς ὅτι προέκειτο 'να ὁδοποιηθῇ νέος δρόμος εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, 'να ἀνακαινισθῇ ἡ παλαιωθεῖσα ἤδη μορφὴ τῶν ἀρχαίων αἰώνων, 'ν' ἀρχίσῃ, ἑνὶ λόγῳ, νέα ἐποχὴ καὶ ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, ἔσπευσε 'να μακρύνῃ τῆς γηραιᾶς κοσμοκράτορος τὸν θρόνον ἀπὸ τῶν ἀναμνήσεων

(1) Τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἶχε συλλάβει, λέγουσι, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου 'του καὶ ὁ Αὔγουστος, καὶ ὁ σκοπός τῆς, συχνότατα ἀναφερομένης, Ὠδῆς τοῦ Ὡρατίου: Justum et tenacem, ἦτο 'να τὸν ἀποτρέψῃ ἐκ τούτου.

Digitized by Google

μεθ' ὧν εἶχε συνδεδεμένον αὐτόν, ἀπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς κοιτίδος τοῦ Ῥώμου καὶ τοῦ Ῥωμύλου, ἡ εἰδωλολατρεία.

Δὲν εἶνε τῆς παρούσης ἐπιβολῆς ἡμῶν ἔργον 'να κρίνωμεν ἐὰν ἡ διαίρεσις τῆς καθέδρας ἐπέφερε τὴν πτῶσιν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, καθὼς πολλοὶ τῶν σοφῶν, καὶ ὁ πολὺς Μοντέσκιος πρὸ παντός, ἠθέλησαν 'ν' ἀποδείξωσιν· ἀλλ' ἡ παρατήρησις τοῦ ἀοιδίμου Châteaubriandου (1) 'μᾶς φαίνεται ἡ λογικωτέρα, λέγοντος ὅτι εἶνε πρῶτον πολλὰ ἀμφίβολον ἐὰν ἡ ἀρχαία Ῥώμη, κἂν ἔμενε τοῦ Κράτους μόνη πρωτεύουσα, ἠδύνατο 'ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὸν Ἀλάριχον· ἐν ᾧ εἶνε βέβαιον ἀφ' ἑτέρου ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, μετὰ πάντων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν στοιχείων, ὅσα ἐν ἑαυτῇ περιεῖχεν, ἐπέζησεν (καὶ τούτου χάρις εἰς τὴν δευτέραν αὐτῆς κεφαλὴν) ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη εἰς τὴν καταστροφὴν ταύτην.

Τῶν μεγάλων ἔργων τὰς ἐκβάσεις καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὰς ἐπιχειρήσεις ἀείποτε ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ θαυμασμὸς τῶν ἐθνῶν περιέβαλε μὲ ὑπερφυσικὰς αἰτιολογίας. Σεβόμενοι τὸ αἴσθημα τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, νομίζομεν ὅτι δὲν μακρυνόμεθα τῆς ἀληθείας, ἐὰν προσθέσωμεν ὅτι πρὸς ἐκτέλεσιν σκοποῦ ἀντιταττομένου ἀπ' εὐθείας εἰς τοσαύτας ἀξιώσεις, προσβάλλοντος τοσαῦτα συμφέροντα, τοσούτων αἰώνων ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, εἶχεν ἀνάγκην καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 'να ἀναγάγῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς θειοτέρας τινὸς ἐπιπνοίας ὀμφήν, καὶ 'να τὸ καθιερώσῃ διὰ μυστηριώδους ἀποκαλύψεως. Ὅθεν καὶ εἰς ἕνα τῶν νόμων αὐτοῦ ῥητῶς λέγει: »Urbis quam æterno nonine, **Jubente Deo**, donavimus (2).«

Ἐντεῦθεν ἴσως αἱ διάφοροι παραδόσεις ἐκεῖναι τῶν συγχρόνων Ἱστορικῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὅμως δὲν ἐνέχεται πάντως ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι, χρηματισθεὶς κατ' ὄναρ 'να κτίσῃ πόλιν, προείλετο κατ' ἀρχὰς τὴν Τρῳάδα, ἀκολουθῶν πιθανῶς τὸν σκοπὸν τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, καὶ ἐβάλετο τοὺς θεμελίους τῆς νέας πόλεως εἰς »τὸ πρὸ τοῦ Ἰλίου πεδίον, ὑπὲρ »τὸν Αἴαντος τάφον, οὗ δὴ λέγεται τὸν ναύσταθμον καὶ τὰς σκηνὰς »ἐσχηκέναι τοὺς ἐπὶ Τροίαν στρατευσαμένους Ἀχαιούς (3).« Ἀλλ' ἀνυψωθέντος ἤδη μέρους τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἐσώζετο, λέγει ὁ Ζώσιμος, ἄχρι τῶν ἡμερῶν 'του (4), ἀποτραπεὶς θείᾳ νεύσει, εἴτε θεοσημείᾳ, ἢ καὶ ἄλλως μεταδέξαν αὐτῷ, ἀνῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἤρξατο ἀνακτίζειν τὴν Χαλκηδόνα, κατηδαφισμένην ὑπὸ τῶν Περσῶν πρὸ χρόνων· ἀετῶν δὲ τοὺς λίθους, ἤ, κατ' ἄλλους (πιθανωτέρους τοὐλάχιστον),

(1) Études Historiques. (2) Cod. Theodos. L. XIII, Titl. V, Leg. VII. (3) Νικηφόρος Κάλλ. Ζ', 48. (4) Τὸ σωζόμενον τοῦτο τείχους ἐρείπιον ἦτον, πιθανώτερον, τὸ τῆς Ἀλεξανδρείας Τρῳάδος, τῆς λεγομένης, κατά τινα σύμπτωσιν, καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων σήμερον, Ἐσκὶ-Σταμπόλ.

Digitized by Google

τὰς τεκτονικὰς σπάρτους μεταιρόντων εἰς τὸ πέραν (1), Εὐφρατᾶς τις τῶν περὶ αὐτὸν, οὗ πολὺς παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονογράφοις ὁ λόγος, ὡς οὐ μόνον πρὸς τῆς ΚΠ. τὰς οἰκοδομὰς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Κωνσταντίνου ἐπιστροφὴν καὶ θεογνωσίαν συνεργήσαντος, ἀρχιτεκτονικὸς ὅμως, φαίνεται, ἀνὴρ, καὶ δεινὸς περὶ καταμάθησιν χωρίων, προσήλωσε τὴν τοῦ αὐτοκράτορος προσοχὴν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βυζαντίου.

Εἰσὶ δ' οἱ λέγοντες, ἐν οἷς καὶ ὁ Κεδρηνὸς, ὅτι ὑπῆγε καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ τοῦτο ἴσως 'δὲν εἶν' ἀπίθανον, καθὼς καὶ ὅτι κατεκόσμησεν αὐτὴν μὲ ναοὺς καὶ λουτρὰ καὶ ὑδραγωγεῖα· ἀλλ' ὅτι παρέμεινεν ἐν αὐτῇ διετίαν ὅλην, καὶ, λοιμοῦ ἐνσκήψαντος, ἀναχωρήσας ὑπῆγεν εἰς Χαλκηδόνα, ἐξελέγχουσι προφανῶς αὐταὶ τῶν διατάξεων αὐτοῦ αἱ χρονολογίαι.

Πλὴν ταῦτα πάντα φαίνονται περιττὰ, ὅταν γνωρίζωμεν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, πολιορκήσας πρότερον τὸ Βυζάντιον κατὰ Λικινίου, καὶ ἰδὼν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, καὶ θαυμάσας, καθὼς 'τὸ λέγει ῥητῶς ὁ Ζώσιμος, τὸ τῆς θέσεως ἀξιόλογον, »εὐφυῶς πρός τε κρᾶσιν ὡρῶν ἐχούσης καὶ καρπῶν ἀ»φθονίαν, καὶ θαλάσσῃ δεξιουμένης, καὶ ἅμα προκαθημένης τῶν δύο τῆς »οἰκουμένης τμημάτων, τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας,« καὶ »κρίνας »ὅτι μάλιστα ταύτην αὐξῆσαι,« ἦτον ἀδύνατον 'νὰ προτιμήσῃ ἔπειτα τὴν Τρῳάδα καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν Χαλκηδόνα, ἀποδεικνύων ἑαυτὸν, λέγει ὁ Γίββων, πολὺ ἀλογιστότερον τῶν πρώτων αὐτῆς ἐποίκων, τοὺς ὁποίους ἐστιγμάτισεν ὁ χρησμός.

Ἀλλ' ἵνα ἔχωσι καὶ οἱ Συναξαρισταὶ τὸ μέρος 'των εἰς τὰ θρυλλούμενα περὶ ΚΠ., προσθέτει ὁ Φιλοστόργιος (;) ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἐπροτίμησε τὸ Βυζάντιον καὶ διὰ τὸν ἱερὸν Μητροφάνην, τὸν ἐπισκοποῦντα τότε τῆς πόλεως, »τὴν περικειμένην αὐτῷ ἁγιωσύνην κατανοήσας.«

Λέγεται δὲ προσέτι ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, διαγράφων μόνος τὸν νέον περίβολον τῆς πόλεως, προῆγε βάδην τῶν ἀρχιτεκτόνων, τὸ δόρυ φέρων ἐν τῇ χειρί. »Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἑπομένοις ἐδόκει μεῖζον ἢ προσῆκε τὸ μέτρον ἐκ»τείνειν, προσελθεῖν τε αὐτῷ τινα, καὶ πυνθάνεσθαι, Ἕως ποῦ, δέσποτα; »Τὸν δὲ, ἀποκρινάμενον διαῤῥήδην φάναι· Ἕως ἂν ὁ ἔμπροσθεν ὁδηγῶν με »στῇ· ἐπίδηλον ποιοῦντα ὡς δύναμις αὐτοῦ τις οὐρανία προηγοῖτο, τοῦ »πραττομένου διδάσκαλος (2).« Τὰς τοιαύτας δημώδεις ἰδέας καὶ παραδόσεις ἡ αὐστηρὰ Ἱστορία 'δὲν ἀποῤῥίπτει ἀνεξετάστως καὶ χωρὶς κἂν 'νὰ 'τὰς ἀναφέρῃ, διότι γνωρίζει ὅτι ὁ πολὺς ἄνθρωπος, ἀμηχανῶν περὶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου, δανείζεται πολλάκις τῆς μεταφυ-

(1) Καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Γυλλίου, παρῳδήθη ἐκ τοῦ Διονυσίου, τὰ αὐτὰ ἱστοροῦντος, ὡς εἴδομεν, περὶ τῶν πρώτων τοῦ Βυζαντίου οἰκιστῶν. (2) Φιλοστόργ. Β΄, 9.

λικῆς τὴν γλῶσσαν. Καὶ τί μεῖζον τῆς θέας τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, κατ' ἐκείνας μάλιστα τὰς πρώτας τῶν γενεθλίων αὐτῆς ἡμέρας. Ὅθεν κατ' οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐὰν τὰ πάντα περὶ αὐτῆς ἱερολογῶνται καὶ ἐκθειάζωνται.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως αὐτῆς διάφοροι τῶν ἱστορικῶν αἱ σημειώσεις. Ὁ μὲν γὰρ Θεοφάνης λέγει ὅτι »ἤρξατο κτίζεσθαι τὸ Βυζάν-»τιον τῷ ϛ΄. ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου,« τουτέστι τῷ 316 μ.Χ. Ὁ δὲ Κεδρηνὸς ὅτι, »πληρωθείσης τῆς πόλεως τῷ κ΄. ἔτει τῆς Κων-»σταντίνου βασιλείας, ἐθεματίσθη ὑπὸ τοῦ ἀστρολόγου Οὐάλεντος ἐν τῇ »δ΄. ἡμέρᾳ τῶν ἐγκαινίων αὐτῆς, μηνὶ Μαΐῳ ιά, ἡμέρᾳ ϛ΄, ἔτει ἀπὸ Κ.Κ. »͵εωλή (330 μ. Χ.),« ἐν ᾧ ἀλλοῦ σημειοῖ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε τῷ λγ΄. ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, μετὰ ἐννέα ἔτη τοῦ οἰκισμοῦ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος, ἄδηλον πόθεν λαβὼν, ὅτι ἡ κτίσις τῆς πόλεως ἤρξατο τῷ ͵εωκέ ἀπὸ Κ.Κ. (317 μ.Χ.), συνετελέσθη δὲ τῷ κή. ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου, τῷ ͵εωμγ΄, ἢ, κατ' ἄλλους, ͵εωλή (335 ἢ 330 μ. Χ.). Ἀλλὰ τὰς ἀντιφάσεις ταύτας τὰς περὶ τὴν χρονολογίαν, ὄχι σπανίας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν, εὐκόλως δύναται 'ν' ἀποδείξῃ τις σφαλλομένας, ἢ καὶ 'να συμβιβάσῃ, προσδιορίζων τὸν χρόνον τῆς κτίσεως ἀπὸ τῶν ἑξῆς: Α΄. ἀπεφασίσθη τὸ περὶ τούτου εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ Λικινίου καταστροφὴν καὶ τὸν ἀνασκολοπισμὸν τοῦ μαγίστρου Καλοκαίρου· Β΄. ὁ Θεμίστιος λέγει(1) ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ »ἠμ-»φίασεν ὁμοῦ τό τε ἄστυ τῷ κύκλῳ, καὶ τὸν υἱέα τῇ ἁλουργίδι·« γνωστὸν δὲ ὅτι ὁ Κωνστάντιος ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Καῖσαρ τῇ 8 Νοεμβρίου τοῦ 326 μ. Χ. τοῦτο δὲ εἶνε τὸ κ΄. ἔτος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κωνσταντίνου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅλων σχεδὸν τῶν συγγραφέων· Γ΄. ὁ μὲν Φιλόστοργος λέγει ὅτι »ὁ Κωνσταντῖνος ὀκτωκαιεικοστῷ ἔτει τῆς »βασιλείας αὐτοῦ τὸ Βυζάντιον εἰς ΚΠ. μετεσκεύασε·« Δ΄. τὸ δὲ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικὸν, ὅτι »τὸ πρῶτον τεῖχος τῆς πόλεως ἀνενεώθη ὑπὸ »τοῦ Κωνσταντίνου ἐν τῇ Νικομηδείᾳ διάγοντος.., ἐπὶ ὑπάτων Ἰανουα-»ρίου καὶ Ἰούστου,« οὗτοι δὲ ὑπάτευσαν τῷ 328 μ.Χ.Ε΄. κατὰ τὸ Χρονικὸν δὲ τοῦτο καὶ τὸ τῶν Ἱεροσολύμων, τὰ μὲν ἐγκαίνια τῆς πόλεως ἐτελέσθησαν τῷ 330, ἡ δὲ εἰκοσαετηρὶς τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου ἤχθη ἐν Νικομηδείᾳ τῷ 325. Ἐκ τούτων ἁπάντων συνάγει ὁ Πετάβιος, ὅτι ἤρξατο μὲν ἡ κτίσις τῷ 328, διήρκεσε δὲ, κατὰ τὸν Ἰουλιανὸν(2), »ἐν οὐδὲ »ὅλοις ἔτεσι δέκα,« ἢ, ἀκριβέστερον, ἐν οὐδ' ὅλῃ πενταετίᾳ, τῶν κυριωτέρων τοὐλάχιστον μερῶν αὐτῆς. Ὅθεν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν πρώτων τούτων δημοσίων κτιρίων, ὡς κατεσπευσμένα, οὐδὲ ἐπὶ πεντηκονταετίαν

---

(1) Λόγῳ ΙΓ΄. (2) Λόγῳ εἰς Κωνστάντιον.

διήρκεσαν, καὶ ὁ Κωνστάντιος ἠναγκάσθη 'να ἀνοικοδομήσῃ σχεδὸν τὰ πλεῖστα, »τὰ δοκοῦντα οὐχ ἀσφαλῶς ἔχειν τῶν οἰκοδομημάτων εἰς ἀθά»νατον ἀσφάλειαν κατατιθείς,« κατὰ τὸν Ἰουλιανόν (1).

Οὐ διέλιπεν ὅμως ὁ Κωνσταντῖνος καλλωπίζων αὐτὴν καὶ προσεπαυξάνων καθ' ὅλην τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν διάρκειαν, »οὐ τὸν περίβολον ἐξάγων » λέγει ὁ Θεμίστιος (2), ἀλλὰ τῷ κάλλει προσμηχανώμενος, πηγάς τε μα» στεύων ἀφθονωτέρων ναμάτων, λουτρὰ τε ἐπώνυμα οἰκοδομούμενος »κτλ.« Καὶ σώζεται εἰς τὸν Ἰουστινιάνειον Κώδηκα (3) νόμος τις τοῦ Κωνσταντίνου, χορηγῶν ἀλειτουργησίαν οὐ μόνον εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς γλύπτας καὶ τοὺς ζωγράφους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λιθοξόους, τοὺς τέκτονας, τοὺς ξυλουργούς, τοὺς ψηφοθέτας, τοὺς ἀσβεστωτάς, τοὺς μολιβδουργούς, τοὺς ὑαλουργοὺς κτλ. Καὶ οὗτος μὲν ὁ νόμος, ὡς ἐμψυχῶν ὁπωσδήποτε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς ὡραίας τέχνας, οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπιλήψιμον· ἀλλ' ὁ ὑποχρεόνων ἅπαντας τοὺς ἔχοντας κτήματα εἰς τὸν Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν 'να ἔχωσιν ὡσαύτως καὶ μίαν τοὐλάχιστον οἰκίαν ἐν ΚΠ., διότι ἄλλως ἡ διαθήκη αὐτῶν ἦτον ἄκυρος, κατακρίνεται δικαίως· καὶ διὰ τοῦτο καὶ Θεοδόσιος ὁ νεώτερος 'τὸν κατήργησεν.

Ἐπίσης καθάπτεται μετὰ πικρίας τοῦ Κωνσταντίνου (καθὼς πάντοτε ὁσάκις περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖ), »ῥ α θ υ μ ί α ν π ε ρ ὶ τ ὸ θ ε ῖ ο ν κ α τ η γ ο ρ ῶ ν αὐτοῦ, ὁ Ζώσιμος καὶ διὰ τὴν ἀπανταχόθεν τοῦ Κράτους εἰς ΚΠ. μετακόμισιν τῶν περιφημοτέρων τῆς ἀρχαιότητος ἀριστουργημάτων, ἰδίως δὲ ἀπὸ τῶν ἐν Ἐφέσῳ, Κυζίκῳ, Ἀθήναις, Κορίνθῳ, Ἀντιοχείᾳ, Δήλῳ, κλπ. Ἑλληνικῶν ναῶν, τὰ ὁποῖα ἐστήθησαν πρὸς καλλωπισμὸν εἰς διάφορα τῆς ΚΠ. μέρη. Ἀλλ' ὅσον οὗτος σκυθρωπάζει διὰ τὴν γύμνωσιν ταύτην τῶν εἰδωλείων, τόσῳ γάννυται γεγηθὼς ἐκ τοῦ ἐναντίου, διὰ τὴν περιφρόνησιν τῶν εἰδώλων, ὁ πανηγυριστὴς τοῦ Κωνσταντίνου Εὐσέβιος, »Τά τε σεμνά, λέγων, τῶν εἰδωλείων χαλκουργήματα, ἐφ' οἷς ἡ » τῶν παλαιῶν ἀπάτη μακροῖς ἐσεμνολογεῖτο χρόνοις, ἔκδηλα τοῖς πᾶσιν » ἐν ἀγοραῖς ἁπάσαις τῆς βασιλέως πόλεως προὐτίθετο, ὡς εἰς ἀσχήμονα » θέαν προκεῖσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ὧδε μὲν τὸν Πύθιον, ἑτέρωθι δὲ τὸν » Σμίνθιον· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Ἱπποδρόμῳ τοὺς ἐν Δελφοῖς τρίποδας· τὰς » δὲ Ἑλικωνίδας Μούσας ἐν Παλατίῳ. Ἐπληροῦτο δὲ διόλου πᾶσα ἡ » βασιλέως ἐπώνυμος πόλις τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος ἐντέχνοις χαλοῦ φιλο» καλίαις ἀφιερωμένων·«

Τὴν συλαγωγίαν ταύτην τῶν πόλεων, τὴν ὁποίαν 'δὲν ἐδυσώπει, φαίνεται, οὔτε τῶν τάφων ἡ ἱερότης, χαχίζει καὶ ὁ θεῖος Ἱερώνυμος, »Omnes, » λέγων, illum pene urbes nudasse, ut suam Novam Romam exornaret.«

---

(1) Αὐτ. αὐτόθ. (2) Λόγῳ Β΄, ἢ ΙΓ΄. (3) Libre X.T. 66, de excusationibus artificum.

Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε 'να ἀναστείλῃ αὐτὴν καὶ διὰ νόμων, ἐκδοθέντων αὐτῷ τῷ ἔτει τῆς τελευτῆς 'του (363), διατάξας δι' αὐτῶν ὥστε τοῦ λοιποῦ »nemini columnas vel statuas cujuscumque materiæ ex alia eademque provincia vel auferre liceat vel movere.« Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ διάδοχοί 'του, καὶ μάλιστα ὁ Ἰουστινιανὸς, ἐξηκολούθουν ἐπὶ 250 ἔτη μεταχειριζόμενοι τὸ εὔκολον τοῦτο μέσον διὰ τὰ κτίριά 'των, γυμνόνοντες μὲν τὰς ἄλλας τῆς αὐτοκρατορίας πόλεις, κοσμοῦντες δὲ δι' αὐτῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κωνσταντῖνος μάλιστα ὁ Γ', ὁ ἔγγονος τοῦ Ἡρακλείου, μετέφερε τῷ 655 καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης εἰς τὴν νέαν ὅλας τὰς μαρμαρίνας καὶ χαλκᾶς στήλας, ὅσαι ἐκόσμουν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς πλατείας ἐκείνης(1). Ἡ κατεσπευσμένη δὲ αὕτη τῶν ἑτερογενῶν τούτων ὑλικῶν χρῆσις, τιθεμένων ὡς ἔτυχον, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὡς πρὸς τὴν συμμετρίαν καὶ ἀναλογίαν τῶν καθέκαστα μερῶν πρὸς τὸ ὅλον παρατηρήσεως, ἥτις ἀπετέλει τὸ κυριώτερον πλεονέκτημα τῶν Ἑλληνικῶν μνημείων, παρήγαγε τὸ νόθον ἐκεῖνο καὶ πολυμιγὲς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶδος, τὸ καλούμενον Βυζαντινόν.

Οὐχὶ δὲ στήλας μόνον καὶ ἀνδριάντας, ἀλλὰ καὶ πᾶν εἴ τι κειμήλιον, εἴτε ἀρχαιολογικῆς, εἴτε τεχνικῆς, εἴτε θρησκευτικῆς ἀξίας περιεῖχεν ἑκάστη πόλις τῆς αὐτοκρατορίας, οὐ διέλιπον ἄχρι καὶ αὐτῶν που τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων μετακομίζοντες εἰς τὴν καθέδραν αὐτῶν, κατὰ μίμησιν τοῦ Κωνσταντίνου, οἱ διάδοχοί του. Λείψανα καὶ εἰκόνας ἁγίων, ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς ἀριστοτεχνήματα, βιβλία σπάνια καὶ πρωτότυπα, τὰ πάντα ἐν αὐτῇ ἀπεθησαυρίζοντο, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἔπειτα ἐσκορπίσθησαν, εἰ καὶ ψευδεπιγράφως τὰ πλεῖστα, διὰ τῶν Σταυροφόρων εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ διηγεῖται ὁ Χωνειάτης δι' Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον ὅτι »ἡ τοῦ βασιλέως τούτου σπουδῇ, ὅπως ἐκ τῆς νῦν λεγομένης Μονεμ-» βασίας ἀνακομίσειε τὸν ἐπὶ σταυροῦ ἑλκόμενον Χριστὸν, ὡς ἔργον ἀξιά-» γαστον καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν χάριν, οὐδὲν ἀπελείπετο τῶν ἐκφανεστά-» των παθῶν. Ὅλος γὰρ ἀνήρτητο ταῖς ἐλπίσιν, ἕως ἐκεῖθεν σὺν δόλῳ » ἀφήρηκεν... οὐ γὰρ ἀκίνδυνος ἦν παντάπασιν ἡ προφανὴς ἐπιχείρησις.«

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὴν τοιαύτην τῶν Κρατούντων φιλοτιμίαν μεταλλεύουσα ἡ κερδοσκοπία τῶν ἀείποτε καὶ ἁπανταχοῦ καπηλευόντων τὰ πάντα πρὸς τὸ οἰκεῖον συμφέρον, ἐπεσώρευσε μετὰ τῶν γνησίων καὶ πολλὰ, ὡς εἴπομεν, ψευδεπίγραφα, καὶ ἐκ τούτου καὶ αἱ μέχρις ἡμῶν σωζόμεναι διπλαῖ καὶ τριπλαῖ τοῦ Προδρόμου κάραι, αἱ τοσαῦται Θεομητορικαὶ εἰκόνες,

---

(1) Ὅτι ὁ Κώνστας ἢ Κωνσταντῖνος οὗτος ἐσύλησε τὸ Πάνθεον ἰδίως τῆς Ῥώμης, εἶνε βέβαιον· ἀλλὰ τὰ λάφυρα ταῦτα ἔμειναν εἰς τὰς Συρακούσας, ὅπου κατῴκησε καὶ ὁ ἴδιος, καὶ ἐκεῖ εὑρεθέντα, ἔγιναν ἔπειτα ερμαιον τῶν Σαρακηνῶν, κυριευσάντων τὴν Σικελίαν.

Digitized by Google

αἱ κλεϊζόμεναι ὡς ἔργα τοῦ θεηγόρου Λουκᾶ, τὰ πολλαπλᾶ τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ὄργανα (1) κτλ. κτλ. Ὁ ἀνεψιὸς μάλιστα τοῦ τυφλοῦ ἐκείνου Δουκὸς τῶν Οὐενετῶν Δανδόλου, τοῦ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς ΚΠ., ὡς μή ποτ' ὤφελε, διαπρέψαντος (2), τηλικαύτην ἀνέπτυξεν, ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ἀναισχυντίαν, ὥστε λείψανον σχεδὸν δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Εὐρώπην, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκ ΚΠ. δῆθεν μετακομιδὴν δὲν οἰκειοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, τυμβωρυχήσας ἐπὶ τούτῳ, καθὼς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ μηδὲν ὑποστελλόμενος, ὅσους ἠδυνήθη ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν καὶ πατριαρχικῶν τάφων.

Συντελεσθεῖσαν οὖν οὕτω τὴν νέαν πόλιν ἐνεκαίνισεν ὁ κτίτωρ πομπικώτατα καὶ μεγαλοπρεπέστατα, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Εὐστάθιος, λέγων (3) ὅτι »Τὰς πόλεις μετὰ τὴν κτίσιν καθαίρειν εἴθιστο.« Ἀλλὰ καὶ Αὐρήλιος Οὐίκτωρ ὁ Σκῶτος διηγεῖται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Δέκιος παρέμεινεν ἐν Ῥώμῃ χρόνον τινά, καθιερώσων τὰ ἀνεγερθέντα ὑπ' αὐτοῦ τείχη.

Τὴν τοιαύτην δὲ τῆς ΚΠ. καθιέρωσιν Γενέθλια καὶ Ἐγκαίνια ὀνομάζουσιν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς. Ἐτελέσθησαν δέ, κατὰ μὲν τὸν Ἡσύχιον (4), »κατὰ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Μαΐου μηνός, ἐν ἔτει τῆς βασιλείας »αὐτοῦ εἰκοστῷ πέμπτῳ (330 Μ. Χ.) κατα δὲ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρο»νικόν,« ἔτους τά τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου . ., ἡμέρᾳ »δευτέρᾳ τῆς ἑβδομάδος· « κατὰ δὲ τὸν Ζωναρᾶν, »ἔτους ἐνισταμένου »πεντακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ὀγδόου (330 μ. Χ.),« καὶ διήρκεσαν τεσσαράκοντα ἡμέρας. Ὁποῖα δὲ ἦσαν τὰ ἐγκαίνια ταῦτα καὶ πῶς ἐτελοῦντο δύναταί τις ἵνα πληροφορηθῇ καὶ ἐξ ὧν ἱστορεῖ Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος (5) περὶ τῆς Λεονίνης πόλεως, ἣν Λέων Πάπας ὁ Δ κτίσας ἥνωσε μὲ τὴν Ῥώμην.

»Ὥρισε δὲ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, λέγει τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν, διὰ »θείου αὐτοῦ τύπου, ἑορτάζεσθαι καὶ τοῦ λοιποῦ κατ' ἔτος τὴν τῶν ἐγκαινίων τούτων μνήμην, καὶ ἐτελεῖτο μέχρι πολλῶν αἰώνων ἐπισήμως, καθὰ καὶ ἡ τῶν τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης, τα λεγόμενα Parilia (6), συμπίπτουσα, ἢ καὶ ἐπίτηδες ὁρισθεῖσα ὡσαύτως τῇ 11 Μαΐου, καὶ συναριθμουμένη μεταξὺ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν ὑπό τε τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (7), παύσασα δὲ μὲ τὸν καιρόν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ περὶ

(1) Ἴδε περὶ τούτων προσωτέρω. (2) Ἴδε Πετρίον. (3) Ἐν Διονυσ. τῷ Περιηγ. σελ. 30. (4) Πάτρ. ΚΠ. (5) Ἐν Λέοντι Πάππᾳ τῷ Δ'. (6) Κατα τὸν Μοψουεστίας Θεόδωρον, τοιαῦτά τινα ἐγκαίνια, τῆς πόλεως μᾶλλον ὅλης ἢ μόνου τοῦ ναοῦ, ἦσαν καὶ τα ἐν Ἱεροσολύμοις τελούμενα, κατα τὸν Εὐαγγ. Ἰωαν. Κεφ. Ι'. (7) »Hic adjicimus Natalitios dies urbium maximarum, Romæ atque Constantinopolis, in quibus debent jura differi, quia est ab ipsis nata sunt.« Natalem diem δὲ τῆς Ῥώμης ἀναφέρει καὶ ὁ Κικέρ. (βιβλ. Β', de divinat.).

ἑορτῶν Νεαρᾷ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ μήτε ἀναφερομένη πλέον. Καὶ μέχρι τοῦ νῦν δὲ μνήμην τῶν ἐγκαινίων τούτων τελοῦσα τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, οὐχ ἑορτάζει.

Ἐτελεῖτο δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ Ἱππικὸς ἀγών, Γενεθλιακὸν Θεώριον ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους διὰ τοῦτο καλούμενος, «καὶ ἤνοιγε τὸ δημόσιον λουτρὸν Ζεύξιππον,» κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐγίνετο ἡ μετὰ λιτανείας παράδοξος ἐκείνη περιαγωγὴ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ αὐτοκράτορος, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει ἐν τῷ περὶ Τελετῶν.

Ἐκλήθη δέ, κατ' αὐτὴν ταύτην τῶν ἐγκαινίων αὐτῆς τὴν ἡμέραν, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ κτίτορος, Κωνσταντινούπολις(1), προσονομασθεῖσα καὶ Νέα ἢ Δευτέρα, καὶ προσέτι Ἄλμα (ἔνδοξος) Ῥώμη, καὶ προσδιωρίσθη δευτερεύουσα καθέδρα τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπολαμβάνουσα τὰ αὐτὰ προνόμια, καὶ ἔχουσα τὰς αὐτὰς ἀρχάς, «Γερουσίαν δηλ.(2), «τάγμα δήμων, συμβόλαια πολιτικά, δικαστήρια κλπ., ἅπαντα ὅμοια τῇ «πρεσβυτέρῃ Ῥώμᾳ· ἄρχειν δὲ αὐτὴν καὶ εἶναι βασιλίδα τῶν ἐπαρχιῶν «ἁπασιῶν τῶν πρὸς Ἄρκτον, Νότον, Ἀνατολὴν καὶ Μεσόγειον θάλασσαν «κειμένων, ἀπὸ τῶν πρὸς Ἴστρον πόλεων μέχρι καὶ αὐτῆς Λιβύης(3).» «Τὸν δὲ περὶ τούτων νόμον, ἐγγραφέντα λιθίνῃ στήλῃ, δημοσίᾳ ἐν τῷ «καλουμένῳ Στρατηγίῳ πλησίον τοῦ ἰδίου ἐφίππου ἀνδριάντος ἀπέθετο(4).»

Τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο, ἂν καὶ ὁ εὐφυέστατος Φοντανέλλος, θριαμβεύων δῆθεν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ματαιοφροσύνης, λέγῃ(5) ὅτι ἐπνίγη τρόπον τινὰ ἐν τῷ Ἰσταμπόλ, διαιωνίζεται ὅμως οὐχ ἧττον, καθὼς ἀντεπαρατήρησεν ὀρθότατα ὁ Γίββων, οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Εὐρωπαίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὀρθοεποῦσιν ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν, ἔν τε τοῖς αὐτοκρατορικοῖς διατάγμασι καὶ ταῖς τῶν νομισμάτων ἐπιγραφαῖς, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν ἀναγινωσκομένοις συγγράμμασι τῶν Ἀράβων, ἀποκαλούντων αὐτὴν Κωνσταντινιέ. Οἱ Γραικοὶ τὴν ὠνόμαζον ἔκπαλαι καὶ τὴν ὀνομάζουσιν εἰσέτι κατ' ἐξοχὴν Πόλιν, καθὼς καὶ

(1) Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει: «Κωνσταντίνου πόλις, δύο μέρη. καὶ ἐξ αὐτῶν ἕν, Κων«σταντινοπολίτης.» καθὼς χωρὶς τοῦ υ θέλει τὸ ἐθνικὸν καὶ ὁ Ἐτυμολόγος. Ἀλλ' ὁ κανὼν οὗτος σπανίως φυλάττεται παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν, εἴτε αὐτῶν τούτων ἀδιαφορίᾳ, εἴτε ἀντιγραφέων καὶ τυπογράφων ὀλιγωρίᾳ. Σημειωτέον δὲ ὅτι, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, τοῦ ὀνόματος τούτου πρῶτον ἐπισήμως μνεία γίνεται ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων διατάγματι (Βιβλ. Β'. τοῦ Θεοδοσ. Κώδηκος), ἐκδεδομένῳ τῇ 3 Καλανδῶν Δεκεμβρίου, ἐπὶ ὑπάτων Γαλλικανοῦ καὶ Συμμάχου («Data III. Kal. Decembr. Constantinop., Gallicano et Symmacho Coss.»), ὅπερ ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο τὸ τῶν ἐγκαινίων αὐτῆς ἔτος. (2) Κατὰ τὸν Ζώσιμον, ὁ Ἰουλιανὸς πρῶτος «ἔδωκε τῇ Κωνσταντινουπόλει Γερουσίαν ἔχειν ὥσπερ καὶ τῇ Παλαιᾷ Ῥώμῃ.» Ἀλλ' ἴσως ἐπεκύρωσε καὶ οὗτος τὸ ὑπὸ τοῦ θείου του κεχορηγημένον τῇ ΚΠ. τοῦτο προνόμιον. (3) Σωζομεν. (4) Σωκρ. (5) Dialogues des morts.

οἱ Ἀθηναῖοι Ἄστυ ἰδίως τὰς Ἀθήνας, καὶ οἱ Λατῖνοι Urbs τὴν Ῥώμην, καὶ οἱ Ἄγγλοι Town τὸ Λονδῖνον. Ὁ δὲ Εὐστάθιος λέγει (1) »Πόλιν τὰς ἀρχὰς, αὐτὸ τοῦτο δίχα προσθήκης, κατ' ἐξοχὴν κληθῆναι »τὴν Ἀλεξάνδρειαν.«

Ἔκοψε δὲ καὶ νόμισμα χαλκοῦν ὁ Κωνσταντῖνος, εἰς μέγεθος μεταλλίωνος, ἔχον ἔνθεν μὲν τὴν προτομὴν ἑαυτοῦ, περικειμένου κράνος καὶ κρατοῦντος δόρυ, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς CONSTANTINOPOLIS, ἑτέρωθεν δὲ πτερωτὸν ὁμοίωμα γυναικὸς πυργοφόρου, καθημένης, καὶ φερούσης ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ στάχυν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὸ Κέρας τῆς Ἀμαλθείας, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν VICTOPIA AUG.

Ἀπέσπασε δὲ αὐτὴν ἐπὶ πᾶσιν »ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Εὐρώπης, ἤγουν »Ἡρακλείας,« εἰς ἣν ἐτέλει τέως ἀπὸ Σεβήρου, ὡς εἴρηται, καὶ κατέστησεν ἐν αὐτῇ Ἔπαρχον ἴδιον, τὸν καλούμενον Ἔπαρχον τοῦ Πραιτωρίου τῆς Ἀνατολῆς, τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου περιγράφει ὁ Ζώσιμος (2)· διότι τὴν τοῦ Ἐπάρχου τῆς πόλεως (Prefectum urbi) ἀρχὴν, οὐχ αὐτὸς, ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνστάντιος κατεστήσατο πρῶτος τῷ 359, ἐπὶ ὑπάτων Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου, πρώτου Ὀνωράτου τὴν ἀξίαν ταύτην λαβόντος, κατα τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν.

Ὅτι δὲ ἀνέθετο ταύτην ἰδίᾳ καὶ κατ' ἐξαίρετον τῇ Θεοτόκῳ, καὶ ταύτην αὐτῆς προστάτιν καὶ πολιοῦχον ἀνεγράψατο, ἧς καὶ κατ' ἐπίπνοιαν μάλιστα καὶ τὴν κτίσιν αὐτῆς, κατὰ τοὺς Χρονογράφους, ἐπεβάλετο, οὐ παραδέχεται ὁ Γίββων, ἀλλ' οὔτε φαίνεται πιθανὸν, ἔκ τε ἄλλων διδομένων, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι, ἐκ τῶν τριῶν ναῶν, οὓς ἀποδεδειγμένως ἐν ΚΠ. ᾠκοδομήσατο, οὐδένα τῷ ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐπεφήμισεν, ἀλλὰ τὸν μὲν τῇ θείᾳ Δυνάμει, τὸν δὲ τῇ θείᾳ Σοφίᾳ, τὸν δὲ τῇ θείᾳ Εἰρήνῃ. Ἡ ἀνέκαθεν ὅμως παράδοσις, ἀντιμαρτυροῦσα ταῖς εἰκασίαις ταύταις, τῇ προστασίᾳ τῆς Θεοτόκου τὴν παράδοξον σωτηρίαν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ὡς ἰδιαιτέρως αὐτῇ ἀνακειμένης, ἀναγράφει, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἢ Οὔνων, ἐπιδραμόντων κατ' αὐτῆς ἐπὶ Ἡρακλείου τῷ 626· δεύτερον, ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, τῷ 717, ἀφ' ὅτου καὶ τὴν τοῦ Ἀκαθίστου καλουμένου Ὕμνου ἀκολουθίαν παρέλαβε παννυχίζειν κατ' ἔτος ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία (3)· τρίτον, ἀπὸ τῶν Σκυθῶν, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (668-685)· καὶ τέταρτον, ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὸν Σουλτὰν-Μουρὰδ τὸν Β' ἐπιδραμόντων κατ' αὐτῆς Τούρκων τῷ 1442, ὅτε καὶ εἶδον, λέγει ὁ Ι. Κανανὸς »γυναῖκα ὀξέα »φοροῦσαν καὶ περιπατοῦσαν ἐπάνω τῶν προμαχώνων τοῦ ἔξω κάστρου κτλ.«

(1) Ἰλ. Θ, 367. (2) Βιβλ. Β'. (3) Ἴδε εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Σαραγίου Ναὸν τῆς Ὁδηγητρίας.

Ὅθεν καὶ ὁ Δουκάγγιος εἰκάζει ὅτι τὸ ἐπί τινων μεταγενεστέρων Γραικοβυζαντινῶν νομισμάτων ἀπαντώμενον στοιχεῖον Μ σημαίνει τὴν Θεοτόκον ΜΑΡΙΑΝ· ἀλλὰ τοῦτο 'δέν μοι φαίνεται πιθανόν, καὶ νομίζω μᾶλλον ὅτι χαρακτηρίζει τὰ λεγόμενα Μανουηλᾶτα ἢ Μιχαηλᾶτα ὑπέρπυρα, τὰ ὁποῖα, ὡς δοκιμώτερα τῶν λοιπῶν, ἦσαν περιζήτητα (1).

Ὀλιγώτερον ἀμφίβολον ὅμως φαίνεται ὅτι, συμμορφούμενος μὲ τὰς ἐθνικὰς τοῦ καιροῦ 'του προλήψεις ὁ κτίτωρ, καθ' ἃς εἶχον καὶ αἱ πόλεις τοὺς πολιούχους καὶ φρουροὺς αὐτῶν δαίμονας (publicos genios), κατὰ τὸν Ἀμμιανόν, καὶ ἐτέλουν καὶ αὗται, ὡς καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἀστέρων, διέταξεν, ὡς λέγεται, μετὰ τέσσαρας ἡμέρας τῶν ἐγκαινίων, Οὐάλεντι τῷ τῶν Μαθηματικῶν (=Ἀστρολόγων) τότε πρωτεύοντι θεματίσαι αὐτήν, ὁρίσαι δηλονότι ἐκ τῆς τῶν ἄστρων θέσεως τὴν μέλλουσαν αὐτῆς τύχην. Ὁ δὲ ἀπεφήνατο διαμενεῖν αὐτὴν ἔτη 696, ὅπερ ἀπεδείχθη τῷ 1026 μ.Χ. λῆρος· πλὴν εἰ μή τι, λέγει ὁ Ζωναρᾶς, ὑπενόει ὁ Οὐάλης διαμονὴν αὐτῆς τὴν ὑπὸ τοὺς νομίμους αὐτοκράτορας, καὶ οὐχὶ τοὺς αὐθαιρέτους.

Ἐξώδευσε δέ, κατὰ τὸν Κωδινὸν (τὸν ὁποῖον ὁ Γίββων φρονεῖ κατὰ τοῦτο ἀληθεύοντα, ὡς ἀρυσάμενον πάντως ἐκ βεβαίων πηγῶν), εἰς οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν, τῶν στοῶν καὶ τῶν ὑδραγωγείων, 600 κεντηνάρια (60,000 λίτρας) χρυσίου, 2,500,000 χρυσῶν Λουδοβικείων.

Διὰ τοσούτων δὲ μέσων καὶ τοσαύτης δαπάνης συνοικισθεῖσα ἡ νέα αὕτη πόλις, τοσούτους ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὴν πανταχόθεν κατοίκους, ὥστε μετὰ ἕνα αἰῶνα ὁ περίβολος αὐτῆς 'δὲν τοὺς ἐχώρει, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν οἱ ἐπιγενόμενοι αὐτοκράτορες 'να 'τὸν ἐπεκτείνωσι, καθὼς ἐφεξῆς θέλομεν ἰδεῖ.

Τῆς ταχείας δὲ ταύτης αὐξήσεως καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν κοσμούντων αὐτὴν κτιρίων ἀποδίδει Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς καὶ ἄλλην αἰτίαν, τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν γειτνίασιν τῶν ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Προποντίδι » Προκοννήσου μαρμάρων. » Προπαρεσκεύασε δὲ ἄρα ἡ φύσις αὐτῆς (λέγει » μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὴν Σύγκρισιν αὐτοῦ μεγαληγορίαν) καὶ τὴν » πρὸ τῶν θυρῶν εὐθὺς μαρμαρίνην νῆσον πρὸς τὰς οἰκοδομάς, ὥσπερ εἰδυῖα » οἵα πόλις καὶ παρ' οἵων ἔμελλεν ἐκεῖ κτισθήσεσθαι, « εἰ καί, » μὴ ἀρ» κούμενοι τῷ λευκῷ μαρμάρῳ, οὐδὲ τοῖς ἀπὸ Θετταλίας καὶ Πάρου κλπ. » οἱ δὲ καὶ ἀπὸ Ἀραβίας κλπ. τὰ πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς ὠρύττοντο. «

Ὥστε τοιαύτη καὶ τοσαύτη μεγαλουργηθεῖσα ἡ ΚΠ. ἐν διαστήματι τοσούτων αἰώνων καὶ ὑπὸ τοσούτων αὐτοκρατόρων, φιλοτιμουμένων πρὸς

---

(1) Ἴδε ἐν τῷ Γ΄. Μέρει τῆς παρούσης Πραγματείας τὴν πρὸς τὸν Ῥῆγα Ἀλαμανίας ἐπιστολὴν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.

τοὺς ἑαυτῶν προκατόχους, 'δὲν εἶνε τόσον παράδοξον ὅτι κατέστη ἡ μεγαλοπρεπεστέρα πόλις τῆς οἰκουμένης, ὅσον ὅτι τὴν ὑπόληψιν ταύτην διετήρησε, μετὰ τοσαύτας πυρκαϊὰς καὶ μετὰ τοσούτους σεισμούς, ἄχρις αὐτῶν που τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων. 'Ιδοὺ πῶς περιγράφει τὴν ἔκστασιν τῶν κυριευσάντων αὐτὴν Γαλλοουενετῶν, ὅταν πρώτην φορὰν 'τὴν εἶδον τῷ 1204, ὁ Βιλλαρδουΐνος. »Or poez savoir que » mult esgardèrent Constantinople cil qui ont mais ne l'avoient veue, que » ils ne poient mie midier que si riche ville peust estre en tot le monde. » Cum ils virent ces halz murs, et ces riches tours, dont elle ere close » tot entor à la ronde, et ces riches palais, et ces haltes Yglises, dont » il y avoit tant, que nuls ne poist croire, se il ne la veist à l'oil. et le » lonc et le lè de la ville, que de toutes les autres ere souveraine. Et » sachiez que il n'i ot si hardi, qui le cuer ne fremist.«

'Αλλ' οἱ ἀπειρόκαλοι καὶ παχύδερμοι θαυμασταὶ οὗτοι, οἱ ὁρκισθέντες 'να μὴ βάψωσι τὰς χεῖράς 'των εἰμὴ μὲ Σαρακηνῶν αἷμα, φρίττει τις ἀναγινώσκων τὸν Χωνειάτην καὶ Παχυμέρην, πόσα δεινὰ ἔπραξαν ἐν ΚΠ., ὡς πρὸς τὰ ἀρχαῖα μάλιστα αὐτῆς μνημεῖα. »Πάντα γὰρ τὰ πάλαι ᾀδόμενα στοιχειώδη τῆς πόλεως φυλακτήρια (Νικήτας ὁ Χωνειάτης εἶνε ὁ γράφων. Ἴδε τὰ Προλεγόμενα:), καὶ τούτων μάλιστα » ὁπόσα κατὰ τοῦ σφῶν ἀνεστηλῶσθαι γένους ἐμάνθανον, καθαιρεῖν ἐγνώκεσαν, οὐκ ἐκ δειλάνδρου παντάπασι γνώμης, ἀλλὰ μετιόντες πάντα, » καὶ μηδὲν τῶν ἀκουσμάτων ἀπεριέργαστον παρατρέχειν δοκιμάζοντες, » μήπως ἐκπέσωσιν ἧς ἐπέβησαν πόλεως. Ὅθεν μεθ' ἑτέρων ἀνδρεικέλων, » ἐκ χαλκοῦ πεποιημένων, ἃ τῶν προτέρων κατενήνεκται βάσεων καὶ » πυρὶ παρεδόθησαν, συνεχωνεύθη καὶ τὰ τοῦ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους καὶ » Λυσίππου ἀριστουργήματα, ὅσα τὸν Ἱππόδρομον κτλ. κατεκόσμουν.« Καὶ οὕτω τὰ μετὰ τοσούτων κόπων, καὶ ἀγγαρειῶν βέβαια, καὶ δαπάνης μετακομισθέντα πανταχόθεν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, ὡς εἴπομεν,

» . . . τὰ μὲν ἀπώλετο, τὰ δὲ κατεχωνεύθη,
» ἄλλα δὲ παρανάλωμα γεγόνασι τοῦ χρόνου·
» τινὰ δ' εἰσὶ καὶ ἵστανται τῷ Ἱππικῷ καὶ Φόρῳ (1).«

Καὶ περὶ τῶν σωζομένων τούτων, τριῶν ἢ τεσσάρων μόλις, θέλομεν διαλάβει ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις. Ἤδη δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν δημοσίων τῆς πόλεως οἰκοδομημάτων, ἀφ' οὗ διαλάβωμεν πρῶτον περὶ τῆς παλαιᾶς τε καὶ νεωτέρας πολιτικῆς διαιρέσεως αὐτῆς, καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων.

(1) Τζέτζ. Χιλ. Η', ρλγ', 336 κ. ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΠ.

α'. Ῥεγεῶνες.

ΥΠΟ τὸ κράτος καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων κτισθεῖσα, ὡς εἴδομεν, ἡ ΚΠ., πρὸς τὸν τύπον τῆς πρεσβυτέρας αὐτῆς ἀδελφῆς, τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, καὶ ὠργανίσθη, καὶ πρὸς ἐκείνην ἰχνογραφήθη ὡς πρὸς ὑπόδειγμα. Ἵνα δὲ κατὰ πάντα ἰσοφαρίζῃ ἡ νέα τῇ παλαιᾷ, διῃρέθη ὑπ' αὐτοῦ, ὡς λέγεται, τοῦ Κωνσταντίνου καὶ εἰς δεκατέσσαρας, ὅσας δηλονότι κἀκείνη, Ῥεγεῶνας (regiones), ἢ τμήματα, ἢ κλίματα(1), ἢ τόρμας(2), ἢ δήμους, κατὰ τοὺς πάλαι τῶν Ἀθηνῶν(3), ὧν ἑκάστης προΐστατο εἷς Κουράτωρ ἢ Ῥεγεωνάρχης, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν ἕνα διαγγελέα ἢ ὑπηρέτην, πέντε δευτερεύοντας ὑπαλλήλους ἢ τοποτηρητάς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ νυκτοφύλακες, καὶ διαφόρους ἄλλους συνάρχοντας (collegiatos), τοὺς προκριτωτέρους ἐκ τῶν συντεχνιῶν, συνερχομένους συνήθως ἐν περιπτώσει πυρκαϊᾶς.

Τῶν Ῥεγεώνων τούτων, ὧν οἱ μὲν δώδεκα πρῶτοι καὶ ὁ δέκατος τέταρτος διήρουν τὴν ἐντὸς τειχῶν ΚΠ., ὁ δὲ δέκατος τρίτος περιελάμβανε τὰ πέραν αὐτῆς, καὶ ἰδίως τὸν Γαλατᾶν, ἀνώνυμός τις, τὸν ὁποῖον ὁ Γύλλιος ὑποτίθησιν ἀκμάσαντα πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἴσως περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀρκαδίου ἢ Θεοδοσίου τοῦ νέου, ἐξέθετο Λατινιστὶ τὴν περιγραφήν, ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον, νομίζω, ὑπὸ τοῦ Λαμπεκίου, καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου καὶ ἄλλων.

Τῆς περιγραφῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Παλαιὰ Περιγραφὴ τῆς Πόλεως, πολλάκις θέλομεν ἀναφέρει, ἐκτιθέμεθα ἐνταῦθα τὴν σύνοψιν, ὡς συντελοῦσαν πρὸς τοπογραφικὸν τῆς ΚΠ. σχεδιασμὸν καὶ τοποθέτησιν τῶν κυριωτέρων καὶ γνωστοτέρων αὐτῆς κτιρίων, εἰς τὰ ὁποῖα προσεθέσαμεν καὶ ἄλλα, μὴ περιεχόμενα μὲν εἰς αὐτήν, σημειωθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Γυλλίου ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένῃ κατὰ λόφους καὶ κοιλάδας διαιρέσει τῆς πόλεως.

---

(1) Ἰουστιν. Νεαρᾷ ΜΓ'. (2) »Κρητικάς,« κατὰ τὸν Εὐστάθ., Ὀδ. Θ. (3) »Ἡ πρότερον »οὖσα Ῥεγεών, πάλιν μετὰ ταῦτα ἐγένετο πόλις« Συνόδ. Χαλκηδ. Πράξ. ΙΓ'.

Ἡ πρώτη λοιπὸν Ῥεγεὼν, περιμήκης τῇ θέσει καὶ ὁπωσοῦν ὁμαλὴ, περιέχουσα τὰς ἄχρι τῆς θαλάσσης κατωφερείας τοῦ πρώτου λόφου, ἐστολισμένας ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου καὶ ἄλλων ἀρχοντικῶν οἰκημάτων, εἶχεν 29 ῥύμας ἢ στενωποὺς, 118 οἴκους (1), δύο συνεχεῖς ἀλλήλαις στοὰς ἢ ἐμβόλους, 15 ἰδιωτικὰ λουτρὰ, 4 δημοσίους καὶ 15 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 4 βάθρα ἢ ἀναβαθμοὺς (2), τὰς Ἀρκαδιανὰς θέρμας, τὰ Μάγγανα, τὴν τοῦ Θεοδοσίου στήλην, τὰς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, τοῦ ἁγίου Παύλου, τοῦ ἁγίου Λαζάρου ἐν τοῖς καλουμένοις Τόποις, τῆς ἁγίας Βαρβάρας κτλ.

Ἡ δευτέρα, τὸ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ κόλπου ἀνωφερὴς, εἶτα δὲ κατωφερέστερον καταλήγουσα εἰς τὴν θάλασσαν, περιεῖχε 34 ῥύμας, 98 οἰκίας, 4 μεγάλας στοὰς, 13 ἰδιωτικὰ λουτρὰ, 4 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 4 ἀναβαθμοὺς, τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, τὴν παλαιὰν ἁγίαν Εἰρήνην, μέρος τοῦ Αὐγουστεῶνος, τὴν Γερουσίαν, τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦ Εὐβούλου, τὸ λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου, τὸν Ἱππόδρομον κτλ.

Ἡ τρίτη, τὰ μὲν ὁμαλὴ, ὡς ἐπιλαμβάνουσα τὸ πλάτος ἅπαν τοῦ Ἱπποδρόμου, τὰ δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Προποντίδος λίαν κατωφερὴς, περιεῖχεν 7 ῥύμας, 94 οἰκίας, 5 μεγάλας στοὰς, 11 ἰδιωτικὰ λουτρὰ, 9 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, καὶ, παρεκτὸς τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τῶν παλατίων τοῦ Ὁρμίσδου, τὸ πατριαρχεῖον, τὸ παλάτιον τῆς Αὐγούστης Πουλχερίας, τὴν Φιλόξενον κινστέρναν, τὸ Κοιαιστώριον, τὸ νέον Νεώριον ἢ λιμένα τοῦ Βουκολέοντος, τὴν Σιγματοειδῆ στοὰν, τὰς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, τὴν Μονὴν τῶν Ὁδηγῶν κτλ.

Ἡ τετάρτη, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Χρυσοῦ Μιλιαρίου, ἐξετείνετο διὰ τῆς μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου λόφου κοιλάδος ἄχρι τοῦ τρίτου, περιέχουσα 32 ῥύμας, 375 οἴκους, 4 μεγάλας στοὰς, 7 ἰδιωτικὰ λουτρὰ, 5 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 6 ἀναβαθμοὺς, τὸ Αὐγουσταῖον, τὸ Μιλιάριον, τὴν Βασιλικὴν (στοὰν καὶ κινστέρναν), τὸ Νυμφαῖον, τὴν στοὰν τοῦ Χανίωνος, τὴν σκάλαν τοῦ Τιμασίου κτλ.

Ἡ πέμπτη, ἐπέχουσα τὸ πλεῖστον τῆς κλιτύος τοῦ Γ' λόφου, καὶ καταλήγουσα πρὸς τὸν κόλπον εἰς ἐπίπεδον, περιεῖχεν 23 ῥύμας, 184 οἰκίας, 7 μεγάλας στοὰς, 11 ἰδιωτικὰ λουτρὰ, 7 δημοσίους καὶ 2 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 2 μακελλεῖα, 9 ἀναβαθμοὺς, τὰ Τρωαδήσια καὶ τὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ὡρρεῖα, τὰς Ὀνωριανὰς θέρμας, τὰς τῆς Εὐδοξίας, τὸ ἕτερον τῶν Νυμφαίων, τὸν Φόρον καὶ τὴν κινστέρναν τοῦ Θεοδοσίου, ἐν

(1) Ἴδε κατόπιν περὶ τῆς φαινομένης ταύτης ὀλιγότητος τῶν οἰκιῶν. (2) Τόπους ὅπου διενέμοντο οἱ δημόσιοι ἢ πολιτικοὶ ἄρτοι (ταγήνια) εἰς τὸν λαὸν, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἴδε περὶ τούτων ἁπάντων ἐν τῷ Γ'. Μέρει τῆς παρούσης Πραγματείας.

ῷ καὶ ὁ τετράγωνος Θηβαῖος ὀβελίσκος, τὸ Πρυτανεῖον, τὸ Στρατήγιον, τὸ Βοσπόριον, τὴν Σκάλαν τῶν Χαλκηδονίων, τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Οὐρβικίου, τὸν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, τὸν τοῦ ἁγίου Τρύφωνος κτλ.

Ἡ ἕκτη, μέρος μὲν ἐν ἐπιπέδῳ, τὸ δὲ πλεῖστον ἐν τῷ κατωφερεῖ τοῦ τρίτου λόφου, ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου μέχρι τοῦ Περάματος, περιέχουσα 22 ῥύμας, 284 οἴκους, μίαν μεγάλην στοάν, 9 ἰδιωτικὰ λουτρά, 1 δημόσιον μυλῶνα καὶ 17 ἰδιωτικούς, 17 ἀναβαθμούς, τὸν πορφυροῦν κίονα τοῦ Κωνσταντίνου, τὴν ἁγίαν Εἰρήνην τὸ Πέραμα, τοὺς ναοὺς τῶν ἁγίων Ἀνδρέου, Θωμᾶ, Θεοδώρου ἐν τοῖς Σφωρακίου, Ἰουλιανοῦ, Πλάτωνος, Προκοπίου τὸν ἐν τῇ Χελώνῃ, τὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τὸν τῆς Ἁγίας Ἄννης, τὸν τῶν Ἁγίων πάντων κτλ.

Ἡ ἑβδόμη, ὁμαλωτέρα μὲν ἐν τοῖς ἄνω, κατωφερεστέρα δὲ πρὸς τὸ πέρας αὐτῆς τὸ πρὸς τὴν Προποντίδα, κατετείνετο ταῖς ἀπὸ τοῦ Πορφυροῦ Κίονος ἄχρι τῆς τοῦ Θεοδοσίου στήλης συνεχομέναις στοαῖς, καὶ περιεῖχε τὸν τρίτον λόφον, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ δευτέρου κοιλάδος, ἐν οἷς 85 ῥύμας, 711 οἰκίας, 6 μεγάλας στοάς, 11 ἰδιωτικὰ λουτρά, 12 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 16 ἀναβαθμούς, τὸν κοῦφον ἢ πλεκτὸν κίονα καὶ μέρος τοῦ Φόρου τοῦ Θεοδοσίου, τὰς Καρωσιανὰς Θέρμας, τὸν Λαμπτῆρα, τὸ Χαλκοῦν Τετράπυλον, τὸ Ἀνεμοδούριον, τὰς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Παύλου, τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τῶν Κλαυδίου, τῆς ἁγίας Ἀναστασίας κτλ.

Ἡ ὀγδόη, μηδαμόθεν προσπελάζουσα τῇ θαλάσσῃ, ἐπιμηκεστέρα δὲ μᾶλλον ἢ πλατυτέρα, περιεῖχεν 21 ῥύμας, 108 οἴκους, 5 μεγάλας στοάς, 10 ἰδιωτικὰ λουτρά, 5 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 2 μακελλεῖα, 5 ἀναβαθμούς, μέρος τοῦ Φόρου τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ στοὰν ἄχρι τῶν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ταύρου, τὴν Βασιλικὴν τοῦ Θεοδοσίου, τὸ Καπετώλιον, τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Μ΄, κτλ.

Ἡ ἐννάτη, κατωφερὴς ἅπασα, καὶ ἐκτεινομένη ὄπισθεν τοῦ Ταύρου πρὸ νότον, κατέληγεν, ὡς καὶ ἡ ἑβδόμη, εἰς τὸ παράλιον τῆς Προποντίδος, περιέχουσα 16 ῥύμας, 116 οἴκους, 2 μεγάλας στοάς, 15 ἰδιωτικὰ λουτρά, 4 δημοσίους καὶ 15 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 4 ἀναβαθμούς, τὰ Ἀλεξανδρινὰ ἢ Θεοδοσιανὰ Ὡρρεῖα, τὰ Ἀμαστριανοῦ, τὸν τοῦ Θεοδοσίου ἢ Ἐλευθερίου λιμένα, τὰς Ἀναστασιανὰς θέρμας, τὰς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου τῆς Ῥαβδου, τοῦ Μυρελαίου, τῆς Ὁμονοίας, τῶν Κονταρίων, τῶν Κουράτωρος, τὴν τῆς ἁγίας Θέκλης κτλ.

Ἡ δεκάτη, χωριζομένη τῆς ἐννάτης διὰ τῆς Μέσης καλουμένης λεωφόρου, ὡς διὰ ποταμοῦ, ἔκειτο ἐν τῷ πρὸς τὸν Κόλπον κλίτει τοῦ τετάρτου λόφου, πεδινὴ ὁπωσοῦν καὶ μέχρις αὐτῆς που τῆς παραλίας, σχεδὸν ἐν τετραγώνῳ. Περιεῖχε δὲ 20 ῥύμας, 636 οἴκους, 6 μεγάλας

στοάς, 22 ἰδιωτικὰ λουτρά, 2 δημοσίους καὶ 16 ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 12 ἀναβαθμούς, τὸν μέγαν ἀγωγὸν τοῦ Οὐάλεντος, τὸ μέγα Νυμφαῖον, τὰς Κωνσταντιανὰς θέρμας, τὴν κινστέρναν τοῦ Φωκᾶ, τὴν στήλην τοῦ Μαρκιανοῦ, τὰς ἐκκλησίας τοῦ Παντοκράτορος, τοῦ Παντεπόπτου, τῆς Παναχράντου, τοῦ Λιβός, τὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τὴν τοῦ ἁγίου Πολυεύκτου κτλ.

Ἡ ἐνδεκάτη, γειτνιάζουσα πρὸς ἀνατολὰς τῇ ὀγδόῃ, καί, ὁμοίως ἐκείνῃ, οὐδετέρωθεν τῇ θαλάσσῃ πλησιάζουσα, περιελάμβανε τὸν δικόρυφον πέμπτον λόφον καὶ μέρος τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑβδόμου πεδινῆς κοιλάδος, καὶ ἐν αὐτοῖς 8 ῥύμας, 503 οἴκους, 4 μεγάλας στοάς, 14 ἰδιωτικὰ λουτρά, ἕνα δημόσιον καὶ τρεῖς ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 7 ἀναβαθμούς, τὸν (χαλκοῦν) Βοῦν, τὰς κινστέρνας τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τοῦ Ἄσπαρος, τὸ Φλακιλιανὸν Παλάτιον, τὴν μονὴν τοῦ Εὐεργέτου, τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου, τὸν τοῦ Προδρόμου τῆς Πέτρας, τὸν τοῦ ἁγίου Στεφάνου (ἐν τῷ Ζεύγματι ἢ ἐν Αὐρηλιαναῖς), τὸν τοῦ ἁγίου Ἀκακίου, τὸν τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας κτλ.

Ἡ δωδεκάτη, ἐκτεινομένη πρὸς μεσημβρίαν τοῦ πέμπτου λόφου, καὶ περιλαμβάνουσα τὸν ἕβδομον, ἐν ὁμαλῷ σχεδὸν ἅπασ~, κατέληγεν εἰς τὸ παράλιον τῆς Προποντίδος, περιέχουσα 11 ῥύμας, 363 οἰκίας, τρεῖς μεγάλας στοάς, πέντε ἰδιωτικὰ λουτρά, πέντε ἰδιωτικοὺς μυλῶνας, 9 ἀναβαθμούς, τὸν Θεοδοσιανὸν ἢ Ἀρκαδιανὸν λιμένα, τὸν Φόρον τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κοχλιώδη κίονα, τοὺς Τρωαδησίους Ἐμβόλους, τὸ Δεύτερον, τὴν Χρυσῆν Πύλην, τὸ Ἑπταπύργιον, τὸ Ἐξωκιόνιον, τὴν κινστέρναν τοῦ Μοδέστου καὶ τὴν Μωκησίαν, τὸ Νομισματοκοπεῖον, τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου, τὴν τῆς Περιβλέπτου, τὴν τῶν Γαστρίων, τοὺς ναοὺς τῶν ἁγίων Μωκίου, Διομήδους, Ἐλευθερίου κτλ.

Ἡ δεκάτη τρίτη περιεῖχεν, ὡς εἴπομεν, τὸν Γαλατᾶν, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερτιθέμεθα τὰ περὶ αὐτῆς εἰς τὸ δεύτερον Μέρος.

Ἡ δεκάτη τετάρτη, περιλαμβάνουσα τὸν ἕκτον λόφον, διαιρούμενον εἰς χαμηλότερον (Ἐγρὺ-καποὺ ἢ Τεκὺρ-σαράι) καὶ ὑψηλότερον (Ἐδιρνὲ-καποὺ), ἀπετέλει, ὡς ἰδιαιτέρῳ τείχει, τῷ καλουμένῳ Πτερῷ τῶν Βλαχερνῶν, ὠχυρωμένη, χωριστόν τι μέρος τῆς πόλεως, γεφύρᾳ ξυλίνῃ πρὸς τὸ πέραν συναπτόμενον, καὶ περιέχον 11 ῥύμας, 167 οἴκους, δύω μεγάλας στοάς, πέντε ἰδιωτικὰ λουτρά, ἕνα ἰδιωτικὸν μυλῶνα, 5 ἀναβαθμούς, τὸν ναὸν καὶ τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, τὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ Ἕβδομον, τὸν Ξυλόκιρκον ἢ Κυνήγιον, τὰ Κύρου, τὴν Μονὴν τῆς Χώρας, τὴν κινστέρναν τοῦ Ἄσπαρος κτλ.

Ὥστε, κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην, ἡ ΚΠ, εἶχε τῷ 395-450, μετὰ 100 δηλονότι ἔτη τῆς κτίσεως αὐτῆς, 14 παλάτια, 14 μεγάλας ἐκκλησίας,

Digitized by Google

ὀκτὼ μεγάλα δημόσια λουτρὰ ἢ θέρμας, 153 ἰδιωτικά, δύω Βασιλικὰς (περιστώους οἰκίας), τέσσαρας πλατείας ἢ Φόρους, δύο Βουλευτήρια, πέντε Ὡρεῖα, δύο θέατρα, ἓν ἀμφιθέατρον ἢ Κυνήγιον, δύω παλαίστρας ἢ γυμνάσια, τέσσαρας μεγάλας κινστέρνας, τέσσαρα Νυμφαῖα, 322 ῥύμας, 4388 οἴκους(1), 52 στοὰς ἢ ἐμβόλους, μυλῶνας δημοσίους μὲν 20, ἰδιωτικοὺς δὲ 120, 117 ἀναβαθμοὺς πρὸς ἀρτοδοσίαν, πέντε μακελλεῖα, ἓν νομισματοκοπεῖον, καὶ τρεῖς λιμένας ἢ νεώρια ἢ σκάλας.

Κατά τινα δὲ συγγραφέα Ὀθωμανόν, γράφοντα τῷ 1734 (2), ἡ ΚΠ. εἶχε πρὸ 100 ἐτῶν 12 ῥεγεῶνας (σέμτ, arrondissements), τὰς πλείστας παρωνυμουμένας ἢ ἀπὸ τῶν μεγάλων τζεαμίων, ἢ ἀπὸ τῶν διαφόρων αὐτῆς πυλῶν, 253 ῥύμας ἢ συνοικίας (μαχαλέ, quartiers) Ὀθωμανικάς, καὶ 24 χριστιανικάς, 2977 καμάρας διὰ τὸ Ἀβαριζ (;), 1955 οἰκίας ἐνοικιαζομένας εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἵτινες δὲν εἶχον ἰδιοκτήτους· 50 λιθόκτιστα χάνια διὰ τοὺς ἐμπόρους· 32,050 ἐργαστήρια, ἀνήκοντα εἰς 133 συντεχνίας (ἐσνάφ), 100 κυρὰ-χανέδες διὰ τοὺς ξένους, καὶ ὑπὲρ τὰς 12,000 καμάρας διὰ τοὺς ἀνυπάνδρους, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον διὰ τοῦτο Μπεκιὰρ-ὀδαλάρ.

Σήμερον ἔχει 35 σέμτια, 318 συνοικίας, 88,000 οἰκίας, καὶ ὀκτὼ προάστεια, Ἐϊούμπ, Χάσ-κιοϊ, Κασὶμ-πασσᾶ, Γαλατᾶν, Μπέϊ-ὀγλοῦ, Τὸπ-χανὲ, Φυντυκλὺ καὶ Σκούταρι, περιέχοντα ὁμοῦ ἄλλας 137 συνοικίας. Ἰδοὺ ὁ ὀνομαστικὸς αὐτῶν κατάλογος, καθ' ἣν τάξιν θέλομεν ἀκολουθήση περιγράφοντες τὰ καθέκαστα τῆς πόλεως.

Α'. Ἀχὺρ καπὺ καὶ Σουλτὰν-Ἀχμέδ
1 Φιρούζ-ἀγᾶ.
2 Ἀτ-μεϊδάν.
3 Γκιωρμέζ.
4 Νὰκλ-μπένδ.
5 Ἀκ-μπυΐκ.
6 Ἰσὰκ-πασσᾶ.
7 Καμπὰ-Σακάλ.

Β'. Τσατλαδὺ-καπού.
8 Κιουτσοὺκ-ἀγιὰ-Σόφια.
9 Νισσαντζῆ-πασσᾶ.
10 Μεχμὲδ-πασσᾶ.
11 Ἐσμὲ-Σουλτάν.

Γ'. Κοὺμ-καπού.
12 Ἰβραὴμ-πασσᾶ.
13 Ταβαστζῆ-Σουλεϊμὰν-ἀγᾶ.
14 Κοντοσκάλ.
15 Μπουγιοὺκ-χαμάμ.
16 Κάτιργκὰ-λιμάν.
17 Μποσταντζῆ-Ἀλῆ.
18 Σεράτζ-Ἰσάκ.

(1) Τοὺς τῶν ἐπισημοτέρων μόνον, κατὰ τὸν Γύλλιον, δηλαδή, καθὼς λέγουσι τῶρα, Κονάκια. Ἐπίσης καὶ περὶ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης διηγοῦνται ὁ Σέξτος Ῥοῦφος καὶ Π. Οὐίκτωρ ὅτι εἶχε 1555 οἰκίας μόνον, ἐννοοῦντες δηλονότι μόνας τὰς τῶν μεγάλων.

(2) Τὸν συγγραφέα τοῦτον, τὸν ὁποῖον μετέφρασε μὲν ὁ Πάτερ-Ῥωμανὸς ἐκ Παρισίων, Σύμβουλος τῶν νέων προξενείων τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἔφορος τῶν νέων μαθητευομένων τῆς Γαλλίας, ἐξέδωκε δὲ ὁ Λουδοβῖκος Δαντὰν ἐν ΚΠ. τῷ 1734, θέλομεν ἀναφέρει καὶ ἄλλοτε.

Digitized by Google

19 Σέϊχ-Σουβάρ.

Δ'. Γενί-καπού.

20 Γενί-καπού.
21 Μπουδρούμ-τζαμισί.
22 'Αϊδζ-Τώδορέζ.
23 'Ερμενί.
24 Βλάγκα-μποστανί.
25 Κιατίμπ-Κασίμ.
26 'Απδουλᾶ-'Αγᾶ.

Ε'. Σαμάτια.

27 Κιατίμπ-Μουσελίχ-εδδίν.
28 'Αλτή-μερμέρ.
29 Μπαγεζήδ-τζεδιδ.
30 Δαούδ-πασσᾶ.
31 Ματζουνὶ-Κασίμ.
32 Τόπ-τασσί.
33 'Ελ-γεμέζ.
34 Κασσαμπ-'Ελιάζ.
35 Σαρὶ-Νασούχ.
36 'Αμπδὴ-τσελεμπῆ.
37 Σουλοὺ-μοναστήρ.
38 Καρὰ-Κιοῦρ.
39 Χατζῆ-Χουσεΐν.
40 Μουσταφᾶ-μπεῆ.
41 Κοτζα-τσινάρ.
42 Κιουτσοὺκ-χαμάμ.
43 Χεκκὶμ-ὀγλοὺ-'Αλῆ-πασσᾶ.
44 Τσιλιγκίρ.
45 Τσιτσεκτσῆ.
46 Μαλτζῆ.
47 Κοτζᾶ-Μουσταφᾶ-πασσᾶ.
48 Σατζακδὰρ-χαϊρεδδίν.
49 Οὐζοὺν-'Ιουσούφ.
50 'Οδᾶ-μπασῆ.
51 Χατζηχάτ.
52 Γὲλ-δεγχιρμενί.
53 Τζαμπαζιέ.
54 'Αραμπατζῆ-Μπαγεζήδ.
55 Μεσλοὺ-μεστζήδ.
56 Κοὺρτ-Μεχμέδ.
57 'Ισμαὴλ-πασσᾶ.

ϛ'. Ναρλὺ-καπὺ καὶ Γεδὶ-κουλέ.

58 'Ημραχόρ.
59 Τσιρατζῆ-Χασᾶν.
60 Ναρλὺ-καπού.
61 Γεδῆ-κουλέ.
62 'Ατζάδ.

Ζ'. Σηλύβρια-καπουσού.

63 Χατζῆ-Καραγκιώζ.
64 Σεΐδι-'Ομέρ.
65 Βελὲδ-καραμπάσσ.
66 Ρεσσήδ-πασσᾶ.

Η'. Μεβλεὰ-χανὲ-Γενὶ-καπού.

67 'Ειλεΐν-κετχουδά.
68 Μιλὲκ-Κχατούν.
69 Χατζῆ-'Εβλιά.
70 Μιμάρ.
71 'Ιβραὴμ-τσαούσσ.
72 'Αγάτσ-σεραΐ.

Θ'. Τόπ-καπού.

73 Τὸζ-κοπαράν.
74 Νασοὺχ-πασσᾶ.
75 Νακὰσ-πασσᾶ.
76 Μπαρὺτ-χανέ,
77 Δατλὺ-κιού.
78 'Αχμὲδ-πασσᾶ.
79 Κιρατζή.
80 'Ισκενδὲρ-ἀγᾶ.
81 Φατμᾶ-Σουλτάν.
82 Τσιβὶ-ζαδέ.
83 Λουφτῆ-πασσᾶ.
84 Μπαγεζὴδ-ἀγᾶ.

Ι'. 'Εδιρνὲ-καπουσού.

85 Τσαχχὴρ-ἀγᾶ.
86 Χαττητζὲ- Σουλτάν.
87 Καΐμ-ἀγᾶ.

88 Χατζῆ-Μουχηεδδήν.
89 Μεσλιτὰχ-Κχατσούν.
ΙΑ'. Ἐγρὶ-καπού.
90 Χατζῆ-Ἐλιάζ.
91 Κοτζα-Ἀλῆ.
92 Ἀουτζῆ-μπέη.
93 Μολλὰ-Ἀσκχί.
ΙΒ'. Καρὰ-Γιουμρούκ.
94 Καρὰ-Γιουμρούκ.
95 Μουκτεσὶμπ-Ἰσκενδέρ.
96 Δερβὶσ-Ἀλῆ.
ΙΓ'. Γενὶ-μπαγτσέ.
97 Τακιρτζῆ-Κεμάλ.
98 Κασάμπ-μπασῆ.
99 Χουσεὶν-ἀγᾶ.
100 Κοτζὰ-πιρί.
101 Φιρούζ-ἀγᾶ.
102 Κιατίμπ-Μουσσελὴχ-
εδδίν.
103 Τερτεδὰρ-Ἀχμὲδ-
Τσελεπή.
104 Μολλὰ-Σερίφ.
105 Καραμπὰσ-Χουσεὶν-
ἀγᾶ.
106 Μιμὰρ-Σινάν.
107 Χασαν-Κάλφα.
108 Τσομπὰν-τσαούσσ.
109 Κχοτζᾶ-Χαϊρεδδίν.
110 Ἀκ-σέμσ-εδδίν.
111 Κιτσετζῆ-Πιρί.
112 Ἐμὶν-τσιβί.
ΙΔ'. Ἀλῆ-πασσᾶ-Ἀτίκ.
113 Ἀκχίσκα.
114 Μολλᾶ-Ἀγβίν.
115 Κχοτζᾶ-Ὀβεΐς.
116 Ἀλῆ-πασσᾶ-Ἀτίκ.
117 Κασάμπ-Ἐλιάζ.
118 Καδησακὲρ-Μεχμὲδ-
ἐφέντη.

119 Χοσρὲβ-πασσᾶ.
120 Σαλὶχ-πασσᾶ.
121 Ἴμπν-Μεδδάσ.
122 Σέϊχ-Μουχεδδίν.
123 Σουλτὰν-μααλεσί.
124 Σαρμασίκ.
125 Τεκὺρ σεράϊ.
ΙΕ'. Σὲχρ-εμινί.
126 Σὲχρ-εμινί.
127 Τζαρὲρ-ἀγᾶ.
128 Σιμκέσσ.
129 Γκαλάσ.
130 Σεράτζ-ρουγάν.
131 Δενὶζ-ἀμπδάλ.
132 Μουνετζὶμ-Σααδί.
133 Ἐρικλύ.
ΙϚ'. Σουλτὰν-Μεχμέδ.
134 Γενὶ-τσιτσέκ.
135 Τσιρατζῆ-Μουχχιεδδίν.
136 Σέϊχ-Ρεσμί.
137 Ἀλτῆ-μπογτσᾶ.
138 Κχιλίσε τζαμισί.
139 Κχὶρκ-τσεσμέ.
140 Μαχμοὺδ-πασσᾶ
141 Καλιτζὲ-Χασάν.
142 Δαϊὲ-Κχατσούν.
143 Τζεζερῆ-Χασσάν-
πασσᾶ.
144 Ἰβραημ-πασσᾶ.
145 ΚχοτζᾶΚασίμ.
146 Σαρῆ-Μπαγεζήδ.
147 Βενὶκ-Σετζά.
148 Φιρούζ-ἀγᾶ.
149 Ἀμπατζῆ.
150 Σαμὰν-Βιράν.
151 Κχοτζακί.
152 Γιαβαστζὲ-σσαχχίν.
153 Μολλὰ-Χοσρέβ
154 Σέϊχ.-Βεφά.

155 Δάρ-οὐλ-χαδδίς.
ΙΖ'. Ἀβρὲτ-μπαζάρ.
156 Ἀβρὲτ-μπαζάρ.
157 Κιουρκτζῆ-μπασσή.
158 Κοτζὰ-τσινάρ.
159 Εἴσσὲ-Κχατούν.
160 Τζαμπαζιέ.
161 Γκιτζὶ-Κχατούν.
162 Ἀχμὲδ-κετχουδά.
ΙΗ'. Ἄτ-μπαζάρ.
163 Σεγμπὰν-μπασσί
164 Κχοτζὰ-Χαϊρεδδίν.
165 Μουκνεζῆ-τσελεμπῆ.
166 Ἀσσὶκ-Πασσᾶ.
167 Χατζῆ-Φερχάδ.
168 Κιατίμπ-Χοσρέβ.
169 Δουλγκὲν-ζαδέ.
170 Ἀγιὰσ πασσᾶ.
171 Σεγμπάν-πασσᾶ.
172 Χατζῆ-Χασὰν-ζαδέ.
173 Μιμάρ-Σινάν.
174 Πιριντζῆ-Σινάν.
175 Χατζῆ-Μπαϊράμ.
176 Τσιρτσίρ.
177 Χαϊδαρ-πασσᾶ
178 Σαράτζ-πασσᾶ
ΙΘ'. Ἀκ-σεράϊ.
179 Κιατὶμπ-Μουσαλὶχχ-εδδίν.
180 Μουρὰδ-πασσᾶ.
181 Καζαντζῆ-Σααδὶ
182 Κχιζὶλ-μιναρέ.
183 Ὀρουτζῆ.
184 Μπακλαλύ.
185 Χουσεὶν-ἀγᾶ.
186 Σοφιλέρ.
187 Τσακχὶρ-ἀγᾶ.
188 Κοβατζῆ-δεδέ.
189 Ἰσλὰμ-μπέη.
190 Χορχόρ.
191 Τζελλὰδ-τσεσμεσί.
192 Μολλὰ-Κουρανί
193 Νουρῆ-δεδέ.
194 Σαρῆ-Μουσᾶ.
195 Σσερμὲτ-τσαούσσ.
196 Δελῆ-ἀβρέτ.
Κ'. Σαχ-ζαδέ.
197 Ἐμὶν-Νουρεδδίν.
198 Μπαμπᾶ-Χασὰν-Ἀλεμῆ.
199 Καλενδὲρ-Χανύ.
200 Τουρμπεδὰρ-Κεμάλ.
201 Τζαμτζῆ-Ἀλῆ.
202 Μπουλμπούλ-ἀγᾶ.
203 Σεϊχουλιστὰν-Ἀατίκ.
204 Ῥαγχὶμπ-πασσᾶ.
205 Φιρούζ-ἀγᾶ.
206 Κχιναλῆ-δεδέ.
207 Κχὶζ-τασσί.
208 Σαρὰτσ-χανέ.
209 Μπισδογὰν-κεμερῆ.
ΚΑ'. Λαλελί.
210 Μουσλῆχ-πασσᾶ.
211 Κχιζὶλ-τάσσ.
212 Τσακχὶρ-ἀγᾶ
ΚΒ'. Ἐσκὶ-Σαράϊ.
213 Κιουτσοὺκ-γιαζητζῆ.
214 Ἐτμεκτζῆ-Ἀλῆ.
215 Σαρῆ-Μπαγεζῆδ.
216 Μολλὰ-Χοσρέβ.
217 Μπεζέστ-τζεδήδ.
218 Τσατάλ-χανί.
219 Τσενγκὲλ-χαμάμ.
220 Κεσκὶν-δεδέ.
221 Ἀμπδὰλ-ζαδέ.
222 Φερτζιοὺμ-Γιονούσσ.
223 Κερελλοῦ.
ΚΓ'. Σουλτὰν-Μπαγεζήδ.
224 Σοχχὰν-ἀγᾶ.

225 Μερτζάν-ἀγᾶ.
226 Σουλτάν-Μπαγεζὴδ-Βελῆ.
227 Ἀλῆ-πασσᾶ.
228 Μεδρεσέ.
229 Ἐμὶν-μπέη.
230 Μινάρ-Κεμάλ.
231 Ζαρμπχανὲ-Ἀατίκ.
ΚΔ'. Νούρι-Ὀσμανιέ.
232 Ὀσμανιέ.
233 Βεζὶρ-χανή.
234 Δικιλλὶ-τασσί.
235 Γκεΐρὲκ-πασσᾶ.
236 Γεσιρτζῆ-Κεμάλ.
237 Ἀμπὸ-σοὺς-σελάμ.
238 Ἰμάμ-Ἀλῆ.
239 Ναλλὺ-μεστζήδ.
240 Ταχτᾶ-μιναρέ.
241 Μεχμὲδ-πασσᾶ.
ΚΕ'. Ἁγιὰ-Σόφια.
242 Ἰσὰκ-πασσᾶ.
243 Πεῒκ-χανέ.
244 Οὐζοὺν-Σετζά.
245 Διζδαριέ.
246 Οὐσκουμπλοὺ-Κχυμπλέ.
247 Γεσὶλ-τουλούμπα.
ΚϚ'. Γενὶ ἢ Βαλιδὲ-τζαμί.
248 Γερὲ-μπατὰν-σαραΐ.
249 Βαλιδέ.
250 Μπαλὺκ-μπαζάρ.
251 Μπαγτσὲ-καπουσού.
252 Τουρμπέ.
253 Μεϊδαν-τζίκ.
254 Κοτζᾶ-πασσᾶ.
255 Ἐλμαν-ζαδέ.
256 Δεμὶρ-καπού.
257 Σαλχὶμ-σουϊούτ.
258 Ἀτζῆ-μουσλούκ.
259 Τσιγκαλῆ-ὀγλού.
260 Ἀτζῆ-χαμάμ.
261 Ἀχὰρ-τσεσμεσί.
ΚΖ'. Ὀδοὺν-καπύ.
262 Σαρὶ-δεμιρτζῆ.
263 Κχοτζᾶ-χαϊρεδδίν.
264 Κχοτζᾶ-χαμζᾶ.
ΚΗ'. Οὖν-καπάν.
265 Ζεϊρέκ.
266 Κασὰμπ-δεμὶρ-γανί.
267 Μπαμπᾶ-χακκχῆ.
268 Μουφτῆ-Ἀλῆ.
269 Ἰακοὺμ-ἀγᾶ.
270 Χασὶρ-μπεη.
271 Τσηρατζῆ-καρὰ-Μεχμέδ.
272 Κχοτζᾶ-Χαλὶλ-Ἀτάρ.
273 Ἐλβὰν-ζαδέ.
274 Δουλμπεντζῆ-Χασάμ-
εδδίν.
275 Γιατζῆ-ζαδέ.
276 Μπιτσακτσῆ.
277 Σεφγερδάν.
278 Σεῒχ-Φερχάδ.
ΚΘ'. Σουλεϊμανιέ.
279 Σεῒχ-οὺλ-ἰσλὰμ-καπού.
280 Κιατὶμπ-Σεμσεδδίν.
281 Σουλεϊμανιέ.
282 Κχοτζᾶ-Γχαζασ-εδδίν.
283 Σοκχτὰ-Κιατίμπ.
284 Σουλλοὺ-σεράϊ.
285 Ζεϊνέμπ.
286 Κχιλίσε.
287 Τὰχτ-οὺλ-καλαά.
Λ'. Τζοὺμπ-Ἀλῆ-καπουσού.
288 Σεφερίκος.
289 Οὐσκουμπλού.
290 Κάργατζη-δεδέ.
ΛΑ'. Γκιούλ-τζαμῆ.
291 Γκιοὺλ-τζαμῆ.
292 Κιοτσοὺκ-Μουσταφᾶ-
πασσᾶ.

293 Μολλὰ-Χοσρέβ.
ΛΒ'. Σουλτὰν-Σελήμ.
294 Τσηρατζῆ-Χαμζᾶ.
295 Τζαμζῆ-τσεσμεσῆ.
296 Τζεμπετζῆ-μπασῆ.
297 Τσουκοὺρ-μποστάν.
298 'Αμπδὶ-σούμπαση.
299 Νισσαντζῆ-πασσᾶ.
300 Ταμπὰκ-Γιονούς.
301 Μουφτῆ-'Αλῆ-τσελεπῆ.
ΛΓ'. Γενιὶ-καπὺ (τὸ ἔσω ἢ πρὸς τὸν κόλπον.
302 Κιατὶμ-Μουράδ.
303 Μιμὰρ-Σινάν.
304 Γενῆ-καπού.
ΛΔ'. Φενέρ.
305 Διβὰν-'Αλῆ.
306 Τσακχιρτζῆ-'Αχμέδ.
307 'Εμὶν-μπεη.
308 'Εμὶν-Σινάν.
309 Κεσμὲ-Κιαγιά.
ΛΕ'. Μπαλάτ.
310 Κιουρκτζῆ ἢ Γκιουρτζῆ-τσεσμεσῆ.
311 Κχοτζᾶ-Κασίμ.
312 Τζαμτζῆ-Μουχχιγεδδίν.
313 Τζαφὲρ-τσαούσσ.
314 Κιατῆμπ-Μουσληχεδδίν.
315 Τσιναρλὺ-τσεσμέ.
316 Σαλμᾶ-Τομρούκ.
ΛϚ'. 'Ειούμπ-ἐνσαρί.
317 Τοκλοὺ-δεδέ.
318 Μουσταφᾶ-πασσᾶ-'Ακτίκ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐντὸς τοῦ τείχους· ἐκτὸς δὲ, καὶ αἱ ἑπόμεναι 18 συνοικίαι τοῦ ἀμέσως γειτνιάζοντος τῇ πόλει προαστείου 'Ειούμπ:

319 Δωκμετζηλέρ.
320 Μπουλμπουλλοὺ-δερέ.
321 Σαρῆ-Μαχμούδ-πασσᾶ.
322 Σουλτὰν-Βαλιδέ.
323 Μποσταντζῆ ἰσκελέ.
324 Μπογιοὺκ-ἰσκελέ.
325 Τερτερδὰρ-ἰσκελέ.
326 Τσωμλεκτσηλέρ.
327 'Οτακτσηλέρ.
328 Νισσαντζῆ-πασσᾶ.
329 Μουζζεδίρ.
330 Σεράι-Σερβιλέρ.
331 Τσορπατζῆ.
332 Τσοπτσηλέρ.
333 'Ερμενί.
334 'Αιναλὺ-καβάκ.
335 Μπαχαριέ.
336 'Ειούμπ.

β'. Πληθυσμός.

ΠΡΟΣ τὴν ταχεῖαν ταύτην τῆς ΚΠ. αὔξησιν συνετέλεσεν, ὡς εἴπομεν, αὐτοῦ τε τοῦ κτίτορος αὐτῆς καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ διαδόχων ἡ φιλοτιμία, ἑλκυόντων εἰς αὐτὴν παντοίοις τρόποις τοὺς κατοίκους τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους, καθὼς ἔπραξε καὶ Πέτρος ὁ Μέγας τῆς Ῥωσσίας πρὸς συνοικισμὸν τῆς Πετρουπόλεως. »'Επεὶ γὰρ τοὺς αὐτόχθονας, λέγει »ὁ Σωζομενὸς, οὐχ ἱκανοὺς ἐνόμισε πολίτας τῷ μεγέθει τῆς πόλεως, με»γίστας οἰκίας ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς σποράδην οἰκοδομήσας, ἄνδρας τε ἐν λόγῳ »σὺν τοῖς οἰκείοις δεσπότας αὐτῶν ποιήσας, ἐν ταύταις κατῴκισε, τοὺς

» μὲν ἐκ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τοὺς δὲ ἐξ ἑτέρων ἐθνῶν μετακαλεσά» μενος.«

Εἰς τοὺς ἐκ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης μετοικισθέντας τούτους Συγκλητικοὺς ἀναφέρεται καὶ το, ἄλλως οὐκ ἄχρι, εἰ καὶ ἀπίθανον, ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρουσιν ὁ Κωδινὸς καὶ ἄλλοι, ὅτι δῆθεν ὁ Κωνσταντῖνος αὐτοὺς μὲν ἀπέστειλε στρατηγήσοντας κατὰ τῶν Περσῶν, τοὺς δὲ δακτυλίους αὐτῶν λαβών, καὶ διὰ τούτων σφραγισάμενος ἐπιστολὰς πρὸς τὰς ἐν Ῥώμῃ οἰκογενείας 'των, ἐπέστειλε γράφων 'να μετοικήσωσι πανγενεὶ εἰς ΚΠ, αὐτὸς δὲ ἐν τοσούτῳ διέταξε 'να οἰκοδομηθῶσιν οἰκίαι ἀπαράλλακτοι ταῖς ἐν Ῥώμῃ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, καὶ ἐλθούσας κατῴκισεν ἐν αὐταῖς τὰς οἰκογενείας 'των, ὥστε ἐπιστρέψαντες ἐκεῖνοι, εὑρέθησαν ὡς ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐν Ῥώμῃ αὐτῶν οἴκοις. Τούτους εἰς δώδεκα ἀριθμοῦσιν οἱ ἀνωτέρω Ἱστορικοί, ἵνα ἔχῃ τι καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν θειότερον, καὶ τὰ ὀνόματα δὲ αὐτῶν ἐκτίθενται ἄλλοι ἄλλως, οἷον ὁ μὲν Γλυκᾶς Ὀλύβριον, Βῆρον, Οὐρβίκιον, Ζωτικὸν, Εὐγένιον, Στούδιον, Φλωρέντιον, Καλλίστρατον, Μαυριανὸν, Σεβῆρον καὶ Ἰσίδωρον, ὧν ἦσαν οἱ μὲν τέσσαρες πρῶτοι Μάγιστροι, οἱ δὲ λοιποὶ Πατρίκιοι· ὁ δὲ Συναξαριστὴς τοῦ Ἁγίου Ζωτικοῦ, ἑορταζομένου τῇ λα'. Δεκεμβρίου, ἀναφέρει Ἁρμάτον Μαγιστριανὸν, Παυλῖνον τὸν τούτου ἀνεψιὸν, Ὀλύμπιον (ἴσως Ὀλύβριον), Βῆρον, Σεβῆρον, Μαριανὸν, Ἄνθιμον (τὸν ἄλλως Ἀνθέμιον), Οὐρβίκιον, Ἰσίδωρον, Καλλίστρατον, Φλωρέντιον, Εὔβουλον, Σαμψὼν, Στούδιον καὶ Ζωτικόν. Τούτοις προστίθησιν ὁ Κωδινὸς Φιλόξενον, Πρόβον, Δομνῖνον ἢ Δόμινον, Ἀγρικόλαον, Δαρεῖον, Μαρῖνον, Ῥοδανὸν, Σαλλούστιον, καὶ Μόδεστον.

Ἀπ' αὐτῶν, ὧν οἱ πλείους ἐν τούτοις ἔζων ἐπ' ἄλλων αὐτοκρατόρων, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ Θεοδοσιανοῦ μάλιστα κώδηκος, ἐπωνομάσθησαν διάφορα τῆς ΚΠ μέρη, οἷον Τὰ Ἁρματίου, τὰ Παυλίνου, τὰ Οὐρβικίου, κτλ., καὶ διάφοροι ναοί, εἰς οὓς εἶχον μεταποιηθῆν' ἔπειτα αὐταὶ αὐτῶν αἱ οἰκίαι, οἷον τοῦ Στουδίου, τοῦ Ἀνθεμίου κτλ., φιλοτιμηθέντων καὶ τούτων, κατὰ μίμησιν ἢ καὶ παρακίνησιν τῶν αὐτοκρατόρων, 'να καλλωπίσωσι τὴν πόλιν δι' ἰδιωτικῶν τε καὶ δημοσίων οἰκοδομῶν, » ὁ μὲν πρόδρομον ἐγείρων, ὁ δὲ θάλαμον, ὁ δὲ ἀνδρῶνα, ὃς δὲ ἑπτάκλι» νον ἢ ἐννεάκλινον οἶκον· τῷ δὲ καλλύνεται τὰ τείχη καὶ τὰ ἐδάφη λί» θῳ Λακαίνῃ καὶ Λιβύσσῃ καὶ Αἰγυπτίᾳ,« κατὰ τὸν Θεμίστιον(1).

Ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον πρὸς τὸν συνοικισμὸν τοῦτον ἔλκηθρον ὑπῆρξε τὸ προτεθὲν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου βραβεῖον σιτηρεσίου εἰς τοὺς ἐν ΚΠ οἰκοδομήσοντας. Ὅθεν Εὐνάπιος ὁ Σαρδιανὸς, ζῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ἔγραφε πρὸς τὸν Αἰδέσιον: » Ἡ ΚΠ κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς χρόνους Ἀθηναίοις

(1) Λόγῳ ϛ'.

Digitized by Google

»παρεῖχε τὴν σιτοπομπείαν, καὶ περιττὸν ἦν τὸ ἐκεῖθεν ἀγώγιμον· ἐν δὲ »τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ τὸ ἀπ' Αἰγύπτου πλῆθος ὁλκάδων, οὐδὲ τὸ »ἐξ Ἀσίας ἀπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμ»φερόμενον πλῆθος σίτου, κατα ἀπαγωγὴν φέρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι »τον μεθύοντα δῆμον δύναται, ὃν Κωνσταντῖνος, τὰς ἄλλας χηρώσας »πολεις ἀνθρώπων, εἰς τὸ Βυζάντιον μετέστησε, καὶ τοὺς ἐν θεάτροις »κρότους παραβλυζόντων ἐν κραιπάλῃ ἀνθρώπων ἑαυτῷ συνεστησατο, »σφαλλομένων ἀγαπησας ἐγκώμια, καὶ μνήμην ὀνόματος τῶν μόλις ὑπὸ »συνηθείας φθεγγομένων αὐτοῦ (ἴσ. αὐτῶν) το ὄνομα.«

Οἱ ἄρτοι οὗτοι διενέμοντο συνήθως καὶ κατ' ἀρχὰς ἐν ταῖς τῶν νεοκτίστων τούτων οἰκιῶν βαθμῖσιν, ὅθεν καὶ ὠνομάζοντο, ὄχι μόνον Πολιτικοὶ ἄρτοι, πρὸς διαστολὴν τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Παλατίνων, ἀλλὰ καὶ panes gradiles καὶ Aedium ἢ Aedificiorum Panes· τὰ δὲ μέρη ὅπου ἐγίνετο ἡ διανομὴ αὕτη, Τόποι καὶ Βάθρα ἢ Ἀναβαθμοὶ (Gradi), καὶ τοιούτους εἶχεν, ὡς εἴδομεν, 167 ἢ ΚΠ(1). Οὐ μόνον δὲ σῖτος καὶ ἄρτοι, ἀλλα καὶ ἔλαιον, καὶ οἶνος, καὶ ξύλα διενέμοντο εἰς τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ δημοσίου. Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς διανομῆς ἐπραγματεύσατο ὁ Cujac ἐν τῷ περὶ σίτου ΚΠ τίτλῳ. Κατηργήθη δὲ τὸ σιτομέτριον τοῦτο ἐπὶ Ἡρακλείου. »Τούτῳ τῷ ἔτει (633;), λέγει τὸ Ἀλεξανδρ. Χρο»νικὸν, ἀπητήθησαν οἱ κτήτορες τῶν πολιτικῶν ἄρτων διὰ γραφῶν καθ' »ἕκαστον ἄρτον νομίσματα τρία, καὶ μετά τὸ παρασχεῖν πάντας, εὐθέως »τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ αὐτῆς τῆς ϛʹ Ἰνδικτιῶνος, ἀνῃρέθη ἡ χορηγία τῶν »αὐτῶν πολιτικῶν ἄρτων.«

Τὸ μέσον τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα προϋπῆρχε καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ, »συνήγαγε, λέγει ὁ Ζώσιμος (ἄλλος οὗτος, »ὡς προείπομεν, τοῦ Κωνσταντίνου Ζώϊλος), πλῆθος ὑπὲρ τὴν χρείαν »τῶν ἁπανταχοῦ γῆς, ἢ στρατείας, ἢ ἐμπορίας ἕνεκεν, ἢ ἄλλων ἐπιτηδευ»μάτων, εἰς ταύτην ἀγειρομένων. Διὸ καὶ τείχεσιν ἑτέροις, πολλῷ μείζο»σιν ὧν Κωνσταντῖνος ἐποίησεν, αὐτὴν περιέβαλον, καὶ τὰς οἰκήσεις οὕτως »εἶναι συνεχώρησαν συνεχεῖς, ὥστε, καὶ οἰκουροῦντας, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς »ὄντας, στενοχωρεῖσθαι τοὺς ταύτης οἰκήτορας, καὶ μετὰ κινδύνου βα»δίζειν, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων πολυπληθίαν. Ἐπεχαιώθη δὲ καὶ »τῆς περὶ αὐτὴν θαλάσσης οὐκ ὀλίγον, πάλων κύκλῳ παγέντων, καὶ οἰ»κοδομημάτων αὐτοῖς ἐπιτεθέντων, ἃ καὶ καθ' αὑτὰ πόλιν ἀρκεῖ μεγάλην »πληρῶσαι.« »Συνεχεῖς γὰρ ἁπανταχοῦ, προσθέτει ὁ Ἀγαθίας (2), αἱ

(1) Τοιοῦτοι Ἀναβαθμοὶ πρὸς διανομὰς τροφίμων ἦσαν καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἐν ταῖς πλατείαις, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων. »Βάθρων ἐν τοῖς Ἀρχιστρατήγου μέρεσι« μνημονεύει καὶ ὁ Σουΐδας ἐν φ. Στήλη. (2) Βιβλ. Εʹ. 146.

» οἰκοδομίαι αὐτῆς, καὶ ξυνημμέναι ἀλλήλαις, καὶ σπανιαίτατα ἴδοι τις
» ἂν χωρίον ὕπαιθρον καὶ ἀναπεπταμένον καὶ παντάπασιν ἐλεύθερον τοῦ
» ἐπιπροσθοῦντος.«

Ἡ ἐπὶ πάλων αὕτη ἐποικοδόμησις, ἐγκαταπηγνυμένων τῷ τῆς θαλάσσης πυθμένι, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ζώσιμος, ἐξακολουθεῖ καὶ μέχρις ἡμῶν, ἰδίως μάλιστα περὶ τὰς ὑπωρείας τοῦ πέμπτου καὶ ἕκτου λόφου καὶ τὴν παραλίαν τοῦ Γαλατᾶ. Ἀλλὰ τὰ κενὰ διαστήματα, τὰ ἐντὸς τοῦ τείχους τῆς πόλεως, 'δὲν εἶνε τὴν σήμερον τόσον σπάνια, ὅσον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀγαθίου. Μερικαὶ μάλιστα τῶν μεγάλων Τουρκικῶν οἰκιῶν ἔχουσι περιβόλους καὶ κήπους ἐκτεταμένους πρὸς περίπατον καὶ τέρψιν τῶν γυναικῶν, αἵτινες οἰκουροῦσι τὸ πλεῖστον ἀπρόϊτοι.

Ἡ ἐπισώρευσις ὅμως αὕτη τοσούτου πλήθους ἀνθρώπων καὶ ζώων ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ περιβόλου, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ τῶν διαρκῶν πολιορκιῶν, ὅσας ἀπὸ τῶν 616 ἄχρι τῶν 798 ὑπέφερεν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἡ ΚΠ, ἐπέφερε τὸν συνήθη εἰς τοὺς τοιούτους συγκλεισμοὺς φθόρον, ὅς τις καὶ τὰς Ἀθήνας ἐδεκάτισεν ἐπὶ Περικλέους· καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ Κοπρωνύμου τῷ 747, » ὀλιγωθέντων ἐν τῇ πόλει, λέγει ὁ Θεοφάνης, τῶν οἰκητόρων
» αὐτῆς ἐκ τοῦ θανατικοῦ, ἤνεγκεν οὗτος συμφαμίλλους ἐκ τῶν νήσων
» καὶ Ἑλλάδος καὶ τῶν κατωτικῶν μερῶν, καὶ ἐποίησεν κατοικῆσαι τὴν
» πόλιν καὶ κατεπύκνωσεν αὐτήν.«

Ἀλλ' αἱ μεταναστεύσεις αὗται, τὰς ὁποίας θέλομεν ἰδεῖ ἐπαναλαμβανομένας ἔπειτα καὶ ἐπὶ τῶν Τούρκων, ἐνόθευσαν τοὺς κατοίκους τῆς ΚΠ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε, περὶ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἁλώσεως αἰῶνας, ἡ πρωτεύουσα αὕτη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ὡμοίαζε διὰ τὴν ἀνάμιξιν τοσούτων ἐθνῶν, γλωσσῶν, ἠθῶν καὶ ἱματισμῶν, τῆς Χαλάνης τὸν πύργον. Καὶ διὰ τοῦτο εἶχε δίκαιον ὁ Ι. Τζέτζης 'να γράφῃ περὶ τὰ 1160.

» Οἱ πόλιν γὰρ τὴν ἄνασσαν οἰκοῦντες Κωνσταντίνου
» οὐχὶ μιᾶς φωνῆς εἰσι, καὶ ἔθνους ἑνὸς μόνου·
» μίξις γλωσσῶν δὲ περισσῶν, ἄνδρες τῶν πολυκλέκτων,
» Κρῆτες καὶ Τοῦρκοι, Ἀλανοί, Ῥόδιοί τε καὶ Χῖοι,
» ἁπλῶς ἔθνους τοῦ σύμπαντος, τῶν ἁπασῶν χωρῶν τε (1).«

Ἐπῆλθεν ἔπειτα τῶν λεγομένων Σταυροφοριῶν ἡ ἐπιδημία, καὶ τὰ φανητιῶντα ἐκεῖνα στίφη, συγκεκροτημένα τὸ πλεῖστον ὑπὸ σύγκλυδος ὄχλου τῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης, κατακλύσαντα τὴν ΚΠ καὶ τὰς ἐπαρχίας 'της, συνανέμιξαν καὶ τὰ ἑαυτῶν ἑτερότροπα ἤθη καὶ ἰδιώματα μετὰ τῶν ὑπαρχόντων ἤδη, καὶ συνετέλεσαν οὕτω τὴν ἐκβαρ-

(1) Ι. Τζέτζης Χιλ. ΙΓ'.

δάρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου. Τῶν συμμίκτων τούτων κατοίκων τινὲς ἐκαλοῦντο Βασμοῦλοι ἢ Γασμοῦλοι, »οὓς δὴ συμμίκτους ἢ » διγενεῖς ἡ τῶν Ἰταλῶν εἴποιε γλῶσσα, λέγει ὁ Παχυμέρης· ἦσαν γὰρ » ἔκ τε Ῥωμαίων καὶ Λατίνων γεγενημένοι «

Ὁποίαν γλῶσσαν ἐλάλουν δὲ οἱ αὐτόχρημα Mulâtres οὗτοι, δύναταί τις ἵνα συμπεράνῃ ἐκ τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ Νομοκάνονος (Assises du Royaune de Jerusalem), τὸν ὁποῖον τοιοῦτός τις πάντως μετέφρασεν ἀπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ εἰς τὴν γλῶσσάν του. Ἰδοὺ δείγματος ἕνεκα, μία περικοπὴ τοῦ ἐκτρώματος τούτου: » Κατὰ τὰ ἅγια κονστούμια ἕνι κολίμενον, » ἄνθρωπος νὰ μὴ καμὴ παρσὸν γυναῖκα τὴν ἐβάπτισε εἰς τὴν ἁγίαν ἐκλι- » σίαν, οὐ ὁ υἱός του, νὰ μὴ δὲ λαδῇ διὰ γυνέκαν τὶν κόριν τὶς ὅαπτιστι- » κίς του «

Ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, αἱ καταδρομαὶ τῶν Λατίνων ἀφ' ἑνὸς, καὶ τῶν Τούρκων ἀφ' ἑτέρου, ἐπιπεσόντων ἀκρίδων δίκην εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, ἐβίασαν μέγα μέρος τῶν κατοίκων αὐτῶν ἵνα μεταναστεύσωσιν αὐθόρμητοι εἰς ΚΠ, ὅπου τοὐλάχιστον ἦσαν ἀσφαλισμένοι· καὶ διὰ τοῦτο, ἐὰν τὸ τοῦ Ἐῤῥίκου Βιλλαρδουΐνου ἦνε ὑπερβολὴ, λέγοντος (1) ὅτι, ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Γάλλοενετῶν ἁλώσεως τῷ 1205, ἡ ΚΠ περιεῖχεν ὑπὲρ τὰς 400,000 ἄνδρας, εἰ τινες ἐὰν ὑποτεθῶσι μάχιμοι, φέρουσι πληθυσμὸν 2,000,000 ὁ συμπερασμὸς ὅμως τοῦ Le Beau (2) φαίνεται οὐκ ἀπίθανος, λογιζομένου τοὺς κατοίκους τότε τῆς ΚΠ εἰς 1,000,000, ἐξ ὧν 60,000 ἱππεῖς καὶ ἀναρίθμητοι στρατιῶται ἄλλοι. Καὶ ὅμως τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τόλμη καὶ ἡ πεποίθησις τῶν τυχοδιωκτῶν ἐκείνων, ὥστε, καί τοι γνωρίζοντες τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ὅτι » por un que il estoit en » l'ost, estoient-ils deux cens en la ville«, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Βιλλαρδουΐνος, ἐφώρμησαν ὅμως οὐχ ἧττον κατὰ τῆς πόλεως μὲ 40,000 (3) ἄνδρας· ἔθεν καὶ συμπεραίνει ὀρθῶς ὁ ἱστορικὸς οὗτος ὅτι » onque par tant poi » de gent ne furent assegies tant de gent en nule ville.«

Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἑξηκονταετοῦς σχεδὸν Λατινοκρατίας ἐκείνης ἡ ΚΠ ἠρημώθη τόσον, ὥστε, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Γραικῶν, Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος »μετῴκισεν εἰς αὐτὴν, κατὰ τὸν Παχυμέρην, ἅμα » γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐκ τῶν Λακώνων, οὓς καὶ Τζάκωνας παραφθείροντες » ἔλεγον, ἔκ τε Μορέου καὶ τῶν δυτικῶν μερῶν, ἅμα μὲν πολλοὺς, ἅμα » δὲ καὶ μαχίμους.«

Η αὐτὴ λειψανδρία ἐπεκράτει ἐν ΚΠ καὶ ἐπὶ Βονδελμοντίου, ὃς τις ἐπεσκέφθη αὐτὴν (4) τῷ 1422, ὀλίγους δηλονότι πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν

(1) E. Villhardouin, Nº 134. (2) Hist. du Bas-Empire T. XX. p. 417 (3) Ὁ Henri Valenciennes λέγει μόνον 20,000. (4) Ἐὰν τὴν ἐπεσκέφθη τῷ ὄντι, διότι περὶ τούτου ἐπέχω (ἴδε Βλάγκα).

Τούρκων ἁλώσεως χρόνους. Ὥστε ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας μόλις
ἦσαν ἐντὸς αὐτῆς 200,000 ψυχαί, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι, ὅλοι σχεδόν,
ἔγιναν παρανάλωμα τῆς πανωλεθρίας ἐκείνης· διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι εἰς
τὰς σκηνὰς μόνον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου ἐπεσωρεύθησαν 60.000 αἰ-
χμάλωτα γυναικόπαιδα, κἀκεῖθεν διεσκορπίσθησαν ἔν τε Ἀσίᾳ, Ἀφρικῇ
καὶ Εὐρώπῃ. Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν περιγράφοντα τὴν ἐρήμωσιν ταύτην μὲ
ἀφελῆ ἀλλὰ ζωηρότατον τρόπον τὸν αὐτόπτην Ἱστορικὸν Ι. Δούκαν: »Τῇ
»δευτεραίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, εἰσελθὼν ὁ Μεχμέτης, περιώδευσε
»τὴν πόλιν, καὶ ἦν ἡ πᾶσα ἄοικος, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε κτῆνος, οὔτε
»ὄρνεον κραυγάζον ἢ λαλοῦν ἐντός.« Καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ Κε-
φαλαίου: »Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν ἅπασαν πόλιν ἐν ταῖς σκηναῖς τοῦ φοσσά-
»του, τὴν δὲ πόλιν ἔρημον, νεκρὰν κειμένην, γυμνήν, ἄφωνον'«

Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ κατακτητὴς 'να τὴν συνοικίσῃ ἐκ νέου, καὶ ἐπὶ
τούτῳ »καταγράψας φαμελίας ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἑῴας καὶ δύσεως χιλι-
»άδας ε', προσέταξε μέχρι Σεπτεμβρίου μηνὸς τούτους πανοικὶ ἐν τῇ
»πόλει εἶναι, ἐπάνω ποινῆς κεφαλικῆς τιμωρίας.« Περιστατικώτερον καὶ
ἁπλούστερον διηγεῖται τὸ περὶ τούτου ἡ Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς ΚΠ: «Ἐπρό-
»σταξε καὶ ἔφερον τοὺς λεγομένους Σουργούνιδας, ἤτοι μετοίκους
»ἢ παροίκους (1), ἀπὸ Μηδείας τῆς πρὸς τὸν Πόντον καὶ τῶν χωρίων
»αὐτῆς Ἀγαθοπόλεως, Πανεάδου, Ὀρεστιάδος, καὶ ἄλλων τόπων πολ-
»λῶν, και ᾤκησαν τὴν πόλιν, δόντες αὐτοῖς καὶ οἴκους, ἑκάστῳ κατὰ
»τὴν ἀξίαν, καὶ δωρησάμενοι αὐτοῖς καὶ τόπους πολλούς, καὶ ἰδιοποιή-
»σαντες.« Καὶ πάλιν μετὰ μερικοὺς μῆνας, στρατεύσας κατὰ τῶν Σέρ-
βων, καὶ πλῆθος αἰχμαλωτίσας, τὸ μέρος τὸ λαχὸν αὐτῷ (2), εἰς 4000
συμποσούμενον ἀνδρόγυνα, »ἐν ταῖς κώμαις ταῖς περὶ τὴν Κωνσταντίνου
»ἔπεμψεν οἰκῆσαι αὐτούς.« Καὶ αὖθις τῷ 1461 κυριεύσας καὶ ἐξανδραπο-
δισάμενος τὴν Πελοπόννησον, μετῴκισεν ἐξ αὐτῆς, κυρίως ἀπὸ τοῦ Ἄρ-
γους, περὶ τὰς 2000 οἰκογενείας, καὶ »ἐν τῷ τῆς πόλεως μέρει κατέ-

(1) Ἡ λέξις εἶνε Τουρκική, καὶ σημαίνει κυρίως τὰ λεηλατούμενα (ἐλαυνόμενα, κατὰ τὸ »Οὔ ποτ' ἐμὰς βοῦς ἤλασαν, οὐδὲ μεν ἵππους,« Ὁμ. Ἰλ. Α.) ζῶα, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον ἀκόμη' μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐλαύνουσιν ἀπὸ τῶν πεδιάδων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἱ Καρδοῦχοι (Κιοῦρδαι) τοῦ Ξενοφῶντος, καθὼς παρ' ἡμῖν οἱ μικροὶ ἀλογοσοῦρται· ὅθεν δὲν εἶνε παράξενον 'να ἔχῃ συγγένειάν τινα ἡ λέξις καὶ μὲ τὸ Ἑλληνικὸν Σύρω, προφερόμενον Σούρω εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τῶν ζώων μετηνέχθη ἔπειτα εἰς τοὺς πρὸς ἀνδραποδισμὸν ἁρπαζομένους ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα κοράσια καὶ παιδία, τὰ ὁποῖα λεηλατοῦντες ἐπίσης οἱ Κιοῦρδαι ἢ Τουρκομάνοι οὗτοι, πωλοῦσι τὰ ἀπὸ τῆς Περσίας εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Τοιαύτην τινὰ ἀνθρώπων ἀπαγωγὴν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Περσῶν. Ὅθεν ὅταν ὁ Μαρδόνιος ἐσαγήνευσε, κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαρείου, τὴν Εὔβοιαν, τοὺς κατοίκους εἰς Πέρσας, λέγει ὁ Ἱστορικός, ἀνασπάστους ἐποίησε, τοὺς ἀπογόνους τῶν ὁποίων ἀνεῦρεν ἔπειτα ὁ Ἀλέξανδρος· καὶ ἰδοὺ καθαυτὸ οἱ ἡμέτεροι Σουργούνιδες. (2) Τὸ πέμπτον συνήθως· ἴδε τὸ Γ' Μέρος τῆς παρούσης Πραγματείας.

Digitized by Google

»θετο.« Κυριεύσας μετὰ ταῦτα τὴν Τραπεζοῦντα, μετῴκισεν εἰς ΚΠ τὸ ἓν τρίτον τῶν κατοίκων αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ἀπὸ τῶν νήσων Ἴμβρου, Λήμνου, Σαμοθράκης κτλ.

Τῶν δυστυχῶν τούτων μεταναστῶν ποιμὴν καὶ παρήγορος διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὁ πολὺς παρ' ἡμῖν, βαρὺς δὲ παρὰ τοῖς ἐκ τῆς δύσεως Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὑπεγράφετο Πατριάρχης τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων.

Τὰς μεταναστεύσεις δὲ ταύτας ἐξηκολούθησαν καὶ Σελὴμ ὁ Α' ἀπὸ τῆς Καραμανίας καὶ Συρίας, καὶ Σουλεϊμὰν ὁ Μέγας ἀπὸ τῆς Οὐγγαρίας καὶ Πολωνίας. Ὅθεν καὶ ὁ Γύλλιος, γράφων ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου, μετὰ 100 ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἔτη, λέγει ὅτι οἱ κατοικοῦντες τὸν Βόσπορον ἦσαν ἅπαντες ἢ ἐπήλυδες ἢ ἐπηλύδων ἀπόγονοι.

Ἀλλ' ἡ ΚΠ, καθὼς ὅλαι αἱ εὔθετοι καὶ ἐμπορικαὶ πόλεις, 'δὲν ἐβράδυνε, συνοικιζομένη μάλιστα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, 'να ἐπανέλθη εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἀκμήν, ὥστε πρὸ τριάκοντα μὲν ἐτῶν ἐφ' ἡμῶν εἶχεν 900,000 κατοίκους, σήμερον δὲ ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ὁ πληθυσμὸς ὅμως οὗτος 'δὲν εἶν' ἐξηκριβωμένος, καθὼς εἰς τὰς τῆς Εὐρώπης μεγαλοπόλεις· διότι οἱ Τοῦρκοι, φοβούμενοι τὸ παράδειγμα τοῦ Δαβίδ, ἀποφεύγουσι τὴν καταμέτρησιν τῶν κατοίκων, ἂν καί, κατὰ τὸν Κανοὺν-ναμὲν τοῦ Σουλτὰν-Σουλεϊμάνου, πρέπη κατὰ τριακονταετίαν 'να γίνεται ἀπογραφὴ (τακρὶρ) τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς δικαίαν διανομὴν τῶν φόρων· ἀλλὰ τὸ ἔθος (la routine) καὶ αἱ προλήψεις ὑπερισχύουσι καὶ τῶν ἀρίστων θεσμῶν. Εὑρίσκεται ὅμως, ὡς ἔγγιστα, ἐκ διαφόρων διδομένων, καθώς, παραδ. χάριν, ἐκ τοῦ καθημέραν δαπανωμένου ἄρτου καὶ ὕδατος. Ἰδοὺ οἱ περὶ τούτου ὑπολογισμοί, καὶ δι' ἄλλους λόγους περίεργοι, τοῦ Κ. Adanson, δημοσιευθέντες τῷ 1818 ὑπὸ τοῦ Κόμητος Ἀνδρεώσση. »Διὰ τὴν ΚΠ καὶ μέρος τῶν προαστείων αὐτῆς ἀπαιτοῦνται καθ' ἡμέραν 249 λουλέδες (9,561,600 ὀκάδες) ὕδατος, τὸ ὁποῖον, λογιζόμενον πρὸς 20 pintes (1) τὸν ἄνθρωπον τὴν ἡμέραν, φέρει 597,600 ψυχῶν πληθυσμόν, χωρὶς τοῦ Σκουταρίου καὶ ὅλης τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Νεοχωρίου μέχρι Φαναρακίου χωρίων τῆς Εὐρωπαίας ἀκτῆς. Σίτου δὲ δαπανῶνται διά τε τὴν ΚΠ καὶ τὰ παρ' αὐτὴν χωρία, καὶ ὅλα τὰ ἑκατέρωθεν παράλια τοῦ Βοσπόρου 12,000 κοιλὰ τὴν ἡμέραν. Εἰς τὰς 264,000 ὀκάδας τοῦ ἀλεύρου τούτου προστιθεμένων 52,000 ὀκάδων τῶν ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐκ τῆς ἀρτοποιΐας, καὶ ἐκ τοῦ ὅλου ἀθροίσματος τούτου ἀφαιρουμένων 63,360 ὀκάδων διὰ τὰ διάφορα τῶν ζυμαρικῶν εἴδη, μένουσι 253,440 ὀκάδες ἀλεύρου ἀρτοπεποιημένου, τὸ ὁποῖον, πρὸς 160 δράμια τὸν ἄνθρωπον τὴν ἡμέραν, φέρει 633,000 ψυχῶν ἀριθμόν.«

(1) Ὀκάδας ὡς ἔγγιστα: μία pinte τῶν Παρισίων περιέχει 48 κυβικοὺς δακτύλους.

Κατὰ τὸν A. De Jussereau de Saint-Denys, ἡ ΚΠ μὲ τὰ προάστειά της εἶχε τῷ 1819 περὶ τὰς 100,000 οἰκίας καὶ 900,000 ὡς ἔγγιστα κατοίκους, ἐξ ὧν 630,000 Τοῦρκοι, 120,000 Γραικοί, 90,000 Ἀρμένιοι, 50,000 Ἑβραῖοι, καὶ 2,000 Εὐρωπαῖοι.

Ἀλλ' ἔκτοτε ἡ ἔλλειψις τῆς πανώλης, ἡ διὰ τοῦ ἀτμοῦ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταρρύθμισις τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς Τουρκίας προήγαγεν ἐπαισθητῶς τὸν πληθυσμὸν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης· ὥστε, κατά τινα νεώτατον συγγραφέα, ἡ ΚΠ ἔχει σήμερον, ὡς ἔγγιστα, 500,000 Τούρκων, 300,000 Γραικῶν, 50,000 Ἀρμενίων (1), 70,000 Ἑβραίων, 10,000 ἐποίκων ἢ μετοίκων Εὐρωπαίων ἀπ' ὅλων τῶν Χριστιανικῶν ἐπικρατειῶν, καί, τέλος, 70,000 ἀτόμων λαοῦ τινος ἀπροσδιορίστου, ἐν οἷς τακτέοι οἱ Ἄραβες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Τουρκομάνοι, οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀλβανοί, οἱ Βούλγαροι, οἱ Κιρκάσιοι, καὶ οἱ φερέοικοι Γύφτοι ἢ Ἀθίγγανοι, οἱ μὲν κατοικοῦντες, οἱ δὲ παρεπιδημοῦντες ἐν ΚΠ.

γ'. Σωματικὸς καὶ ἠθικὸς χαρακτὴρ τῶν κατοίκων.

Ἐκ τοσούτων ἑτερογενῶν στοιχείων συγκειμένη τῆς ΚΠ ἡ πληθὺς καὶ τοσαύτας ἀλλοιώσεις ὑποστᾶσα ἐν διαστήματι δεκαπέντε αἰώνων, ἐννοεῖται ὅτι τοπικὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα οὐδένα δύναται 'να ἔχῃ, καὶ οὔτε δύναταί τις 'να εἴπῃ περὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὅ,τι περὶ τῶν τοῦ Λονδίνου, φέρ' εἰπεῖν, ἢ τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους διακρίνει τις ἐκ πρώτης πολλάκις ἐντεύξεως.

Ἡ διαφορὰ ἐπὶ πᾶσι τῶν θρησκευμάτων, ἐπενεργοῦσα οὐσιωδῶς εἰς τὰ ἤθη, δίδει ἰδιαίτερόν τινα χαρακτῆρα εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα διαιροῦσι κυρίως τῆς ΚΠ τοὺς κατοίκους. Ὁ Τοῦρκος εἶνε εὐθὺς καὶ ἀγέρωχος· ὁ Γραικὸς φιλότιμος καὶ κρυψίνους· ὁ Ἀρμένιος φιλοχρήματος καὶ φερέπονος· ὁ Ἰουδαῖος αἰσχροκερδὴς καὶ ἄνανδρος.

Ἡ γλῶσσα, τέλος, ἥτις χαρακτηρίζει ἰδίως τὸ λαλητικὸν τοῦτο ζῶον, τὸν ἄνθρωπον, οὐδεμίαν ἔχει ἰδιαιτέραν μορφὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ἐκτὸς ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι, διὰ τὴν καθημέραν ἐπιμιξίαν μετὰ τοσούτων ἄλλων ἐθνῶν, εἶνε ἡ μᾶλλον ποικίλη καὶ πολυμορφοτέρα. Ἡ Ἑλληνικὴ μάλιστα, διὰ τὰς ἁπανταχόθεν μεταναστεύσεις τῶν λαλούντων αὐτὴν χριστιανῶν,

---

(1) Νομίζω ὅτι ἡ ποσότης αὕτη εἶνε ὀλίγη, ὡς πρὸς τὸ γένος τοῦτο, καθὼς καὶ ἡ τῶν Γραικῶν ὑπερβολική, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῶν μὲν πρέπει 'να καταβιβασθῇ εἰς 220, ἐκείνων δὲ 'να ἀναβιβασθῇ εἰς 120,000.

ἔχει τοσαύτας διαφοράς, ὥστε ὅς τις ἀκούσῃ λαλουμένην αὐτὴν εἰς τὰ Ψαμαθεῖα, καὶ μετὰ δύω ὥρας εὑρεθῇ εἰς τὸ Σταυροδρόμιον, θέλει ἐκλάβει τὴν ἐνταῦθα ὅλως ἀλλοίαν. Εἰς τὸ Σταυροδρόμιον λέγω, ὅπου τῷ ὄντι ἡ πανσπερμία τῶν διαφόρων ἐθνῶν εἶν' ἐπαισθητοτέρα. »Εὑρίσκομαι, »ἔγραφε πρὸ 130 χρόνων ἡ περίφημος Lady Montague(1),εἰς τόπον παρι»στάνοντα τῆς Βαβὲλ τὸν πύργον. Ἐν τῷ Πέραν τῆς ΚΗ λαλοῦσι Τουρκι»κά,Γραικικά,Ἀρμενικά,Ἑβραϊκά,Ἀραβικά,Περσικά,Σλαβωνικά,Ῥωσ»σικά, Βλαχικά, Γερμανικά, Ὁλλανδικά, Γαλλικά, Ἀγγλικά, Ἰταλικά, »καὶ Οὐγγαρικά. Τὸ δὲ χείριστον, ὅτι καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς οἰκίας μου »λαλοῦνται δέκα διάλεκτοι, διότι οἱ μὲν ἱπποκόμοι εἶνε Ἄραβες, οἱ δὲ »θαλαμηπόλοι, Ἄγγλοι, Γάλλοι, καὶ Γερμανοί, ἡ τροφὸς Ἀρμενία, ἡ »θαλαμηπόλος Ῥώσσα, ὁ οἰκονόμος Ἰταλός, ἑξ-ἑπτὰ ὑπηρέται Γραικοί, »καὶ οἱ Γενίτσαροι Τοῦρκοι.« Καὶ ἐπειδὴ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἰδίως ὁ λόγος, εἰς τὸ Σταυροδρόμιον ἐσχηματίσθη τὸ ἑρμαφρόδιτον ἐκεῖνο τῆς Γραικοϊταλικῆς διαλέκτου κρᾶμα, τοῦ ὁποίου τὸ ἀντίστοιχον ἠκούσαμεν πρὸ ὀλίγου λαλοῦντας τοὺς διφυεῖς ἐκείνους Βασμούλους τοῦ Παχυμέρους. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃ τις ὅτι ἱστορῶ ἀμάρτυρα, ἰδοὺ πάλιν μικρόν τι δεῖγμα, ἀντιγραμμένον ἀπαραλλάκτως ἐκ τῆς παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Λατινικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐστηλογραφημένης παρεγγυήσεως πρὸς συνεισφορὰν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν: »Π σ ι χ ι κ ὸ ν δ ί α τ ὰ ς π σ ι χ ὰ ς τ ο ῦ κ α»θ α ρ τ η ρ ί ο υ.«

Ἀλλὰ τῶν παρατηρήσεων τούτων, τῶν ὁποίων κἀνεὶς δὲν ἐλπίζομεν ἵνα παρεξηγήσῃ τὴν εἰλικρίνειαν,ἐξαιροῦνται,περιττὸν ἴσως νὰ τὸ εἴπωμεν, αἱ ἀνώτεραι, ὡς ἁπανταχοῦ, τάξεις· καί, ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν θεωρούμενοι οἱ Πολῖται, λαλοῦσι τὴν ἀκραιφνεστέραν καὶ κομψοτέραν τοῦ ἰδίου ἕκαστος ἔθνους γλῶσσαν. Ἐκ τῶν Τούρκων μάλιστα οἱ εὐγενεῖς, καὶ ἰδίως οἱ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ὑπουργείων, διακρίνονται παραυτίκα ἐκ τῆς φωνῆς καὶ τῆς περὶ τὰς ἐκφράσεις κομψότητος. Αἱ δὲ γυναῖκες ἰδιαιτέρως, »αἵπερ μάλα δὴ τὴν ἀρχαίαν φωνὴν σώζουσι,« κατὰ τὴν τοῦ Πλάτωνος παρατήρησιν (2), καὶ τούτων μᾶλλον αἱ ἁβροδίαιτοι, ἔχουσι περὶ τὴν φωνὴν λιγυρόν τι καὶ ἐμμελές, τὸ ὁποῖον εἰς μάτην ἤθελέ τις ἀναζητήσῃ ἀλλοῦ.

Ὁ τρόπος ἔπειτα τοῦ ζῆν, ἐπενεργῶν, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν ἠθικὸν καὶ σωματικὸν τοῦ ἀνθρώπου χαρακτῆρα, συντελεῖ τὰ μέγιστα καὶ πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ τῶν Πολιτῶν, οἵ τινες διακρίνονται διὰ τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως ὑπὸ τῶν εἰδότων. Εὐσαρκία, βραδυπορία, περιδίνησις τῆς ὀφρύος

(1) Σύζυγος τοῦ παρὰ τῇ Ὀθωμ. Αὐλῇ τότε Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας E. Wortley, Lettre LX· (2) Πλάτ. ἐν Κρατύλῳ ἢ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων.

Digitized by Google

καὶ τῶν χειρῶν, προδίδουσι καὶ μακρόθεν βαδίζοντα τὸν Κωνσταντινοπολίτην, συνειθισμένον εἰς τὸν ἑδραῖον καὶ ἐπὶ τῶν στρωμάτων βίον καὶ τὰ πλατέα ἐνδύματα· τὸ δὲ ὑπόκυρτον τοῦ τραχήλου καὶ τὸ ῥαιβοσκελὲς μάλιστα τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Ὀθωμανίδων, ἀσχημίζοντα μεγαλοπρεπέστατον πολλάκις ἀνάστημα, αἰτιῶνται τῆς τερατώδους ἐκείνης κιδάρεως τὸ βάρος καὶ τὸ ἐπικνημίδιον κάθισμα. Ἀλλ' ἡ λευκότης ἀφ' ἑτέρου τῆς χροιᾶς, τὸ δολιχὸν τοῦ τραχήλου κατὰ τὸν κύκνον, χυταὶ τῷ ὄντι καὶ αὐτὸ τοῦτο ῥοδοδάκτυλοι χεῖρες(1), κόμη ἀμφιλαφὴς καὶ περιπεποιημένη, φωνὴ μελιχρὰ καὶ εὔηχος, ἀποζημιοῦσι πολλαπλασίως τὰς τοῦ Βοσπόρου κυρίας, καὶ μάλιστα τὰς ἐσκιατραφημένας ἐκείνας ὡραιότητας τῶν Τουρκικῶν χαρεμίων, τῶν ὁποίων μὲ τοσαύτην εὐπιστίαν καὶ χάριν ὀνειρεύονται τὰς μυθιστορικὰς συνεντεύξεις οἱ Εὐρωπαῖοι(2). Τὸ μέλαν ἰδίως καὶ εὔγραμμον ὀμματόρρυδον καὶ τὴν πολυθέλγητρον μελίχρουν ὄψιν ἐπροικοδοτήθησαν κατ' ἐξαίρετον αἱ βοώπιδες Ἑλληνίδες καὶ τῶν Ἀρμενίων αἱ ἐκ τοῦ Καθολικοῦ δόγματος. Τὰς Ἑβραίας, φύσει, διὰ τὸ κακοδίαιτον, ἀχρουστέρας καὶ ἀτροφούσας, ἀσχημίζει ἔτι μᾶλλον ἡ κατάκρυψις τῆς κόμης ὑπὸ τὸ ἐλεεινὸν ἐκεῖνο τῆς κεφαλῆς, ὄχι κάλυμμα, ἀλλὰ βάσανον. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θεία Πρόνοια 'δὲν ἐγκαταλείπει κἀνένα, ἤγειρε καὶ τῶν Ἰσραηλιτίδων τούτων συνήγορον εὔγλωττον τὸν λαμπρὸν Λαμαρτῖνον, λέγοντα(3) ὅτι »αἱ Ἀρμένιαι μόνον καὶ αἱ Ἑβραῖαι τῆς ΚΠ τῷ ἐφάνησαν ὡραῖαι.« Καὶ ὑπομονὴ 'ως ἐδῶ· ἀλλ' ὅταν βεβαιῇ πρὸ τοῦ περὶ τῶν Ὀθωμανίδων, ὅτι »ὅλαι σχεδόν, ὅσας εἶδεν ἀσκεπεῖς, εἶνε χαμηλαί, γλωμαί, μὲ σκυθρωπὸν βλέμμα καὶ μορφὴν ἄσαρκον καὶ ἀσθενικήν,« ἔχει δίκαιόν τις 'να συμπεράνῃ ὅτι ἢ 'δὲν εἶδε κἀμμίαν, ἀσκεπῆ ἐννοεῖται, ἢ ἐξέλαβε τὰς Ἑβραίας ἀντὶ τῶν Ὀθωμανίδων.

Οἱ παλαιοὶ Βυζάντιοι ἦσαν φιλοσκώμμονες, καθὼς συνήθως παρατηρεῖται εἰς τὰς ἐμπορικὰς καὶ πολυθαμίστους ἢ παραλίας πόλεις, καὶ ὁ κιθαρῳδὸς Στρατόνικος, ὁ διαβόητος τῶν ἀρχαίων σκώπτης(4), εἰς τὸ Βυ-

---

(1) Γνωστὸν γὰρ ὅτι πολλοὶ τὸ περιλάλητον τοῦτο Ὁμηρικὸν ἐπίθετον ἀποδίδουσιν εἰς τὰ ἀκροπόρφυρα διὰ κ ν ᾶ ς (κύπρου) βαπτόμενα δάκτυλα τῶν Ὀθωμανίδων μάλιστα καὶ Ἀρμενίων γυναικῶν τῆς Ἀσίας. (2) 'Δὲν εἶνε κἀνεὶς ὅστις 'δὲν ἀνέγνω εἰς Γαλλικὸν μυθιστόρημα ἢ (τὸ ὁποῖον συνήθως 'δὲν διαφέρει πολὺ) περιήγησιν Εὐρωπαίου εἰς τὴν Τουρκίαν, μίαν τοὐλάχιστον μυστηριώδη συνέντευξιν τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος ἤ, τὸ χαριέστατον, τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ μετὰ τοιαύτης τινὸς θεότητος. Τὸ καλὸν τοῦ πράγματος ὅμως εἶνε, ὅτι αἱ τοιαῦται ξενοφωνίαι κατορθόνουσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν χωρὶς νὰ βλάπτωσι κἀνένα· καθότι παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις μέν, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ Τουρκία εἶνε Τα ὑπὲρ Θούλην, χωροῦσιν ὡς δόκιμον νόμισμα· οἱ δὲ Τοῦρκοι οὐδὲ συλλογίζονται ἂν ὑπάρχωσιν οἱ γράφοντες τὰ τοιαῦτα· οἱ δὲ Τουρκομερῖται Χριστιανοί, ὅσοι τύχῃ ποτὲ 'να 'τὰ ἀναγνώσωσιν, οὔτε σκανδαλίζονται, οὔτε φιλοτιμοῦνται 'να 'τὰ ἀναιρέσωσιν, ἀλλὰ . . . γελῶσιν ἢ χασμῶνται (οἱ μετριώτεροι). (3) Voyage en Orient etc. (4) Ἴδε Ἀθήν. Βιβλ. Η', καὶ Αἰλιαν. Βιβλ. Γ', ιδ'.

ζάντιον, τὸ ὁποῖον περιγελῶν διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ταριχείας δυσοσμίαν, ὠνόμαζε μ α σ χ ά λ η ν τ ῆ ς Ἑ λ λ ά δ ο ς, εὗρε, καθὼς φαίνεται, ἀξίους ἑαυτοῦ ἀντιπάλους τοὺς Βοσπορηνοὺς Λέοντα καὶ Πασιάδην. Τὸν χαρακτῆρα τοῦτον, ἐκφυλίσαντα ἐπὶ Γραικορωμαίων εἰς ψυχρὰν καὶ φορτικὴν βωμολοχίαν, τῆς ὁποίας παραδείγματα θέλομεν εὕρει εἰς τὴν κονίστραν τοῦ Ἱπποδρόμου (1), δύναταί τις 'ν' ἀναγνωρίσῃ μεταξὺ τῶν κωπηλατῶν τοῦ Βοσπόρου (τῶν Γραικῶν δηλονότι· διότι ὁ Ὀθωμανὸς εἶνε σκεπτικὸς φύσει), καὶ πολὺ περισσότερον μεταξὺ τῶν γουναρέων. Τὴν αἰτίαν 'δὲν ἠμπόρεσα 'νὰ ἐξακριβώσω· ἀρκοῦμαι ὅμως πρὸς ἀπόδειξιν 'νὰ προσθέσω ὅτι ὁ κατ' ἐξοχὴν γελωτοποιὸς τῆς ΚΠ Μ ά ϊ ο ς (Γεωργάκης), τὸν ὁποῖον πολλοὶ συνηλικιῶταί μου ἐνθυμοῦνται, ἦτον γουναρῆς τὸ ἐπάγγελμα.

Ἀλλ' οἱ κωπηλάται τοῦ Βυζαντίου ἐκληρονόμησαν, δυστυχῶς, ἄλλο τῶν παλαιῶν Βυζαντίων ἐλάττωμα, τὴν οἰνοφλυγίαν, ἀποτέλεσμα καὶ τοῦτο τῆς θαλασσοβίου αὐτῶν διαίτης, ἴσως δὲ καὶ τῆς κακῆς τοῦ οἴνου ποιότητος, καὶ μάλιστα ἐὰν τῷ ὄντι ἐγυψοῦτο καθὼς τῶρα καὶ τότε, διὸ καὶ μὴ ἐξαγόμενος ἐδαπανᾶτο ὅλος ἐπιτοπίως.

Ἐὰν ἐπιτρέπηται δὲ 'νὰ συμπεράνωμεν καὶ ἀπὸ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Δημοσθένους (2): »Ἐὰν οὖν ἐπὶ Βυζάντιον ἐλθὼν (ὁ Φίλιππος) πολιορκῇ, »πρῶτον μὲν οἴεσθαι τοὺς Βυζαντίους μενεῖν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀνίας, ἧς περ »νῦν, καὶ οὔτε παρακαλέσειν ὑμᾶς, οὔτε βοηθεῖν αὐτοῖς ἀξιώσειν; Ἐγὼ »μὲν οὐκ οἶμαι.., ἢ οὐδὲν αὐτοὺς ἀπολωλέναι κωλύσει. Νὴ Δία· κακο»δαιμονοῦσι γὰρ ἄνθρωποι καὶ ὑπερβάλλουσιν ἀνίᾳ; πάνυ γε· ἀλλ' ὅμως »αὐτοὺς δεῖ σῶς εἶναι· συμφέρει γὰρ τῇ πόλει,« φαίνεται ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων οἱ Βυζάντιοι 'δὲν ἐπολιτεύοντο ἀξίως τῆς παλαιᾶς αὐτῶν φήμης. Εἰς τὰς Ἀθήνας τοὐλάχιστον τοιαύτην εἶχον περὶ αὐτῶν ἰδέαν.

Τὴν σήμερον ἐν γένει τὰ Ἀσιατικὰ ἤθη, διὰ τὴν ἄμεσον ἐπιῤῥοήν, ἐπικρατοῦσιν ἐν ΚΠ, καὶ ὁ Τουρκικὸς χαρακτὴρ εἶνε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁ ὑπερέχων. Ἀλλ' οἱ μὲν Ἀρμένιοι ἀπεμάξαντο αὐτόν, διὰ τὸ συγγενές, ἐκτυπώτερον· οἱ δὲ Γραικοί, ἀμυδρότερον· διότι περὶ τῶν δυστυχῶν Ἑβραίων λόγος οὐδείς, τοποθετησάντων οἴκοθεν ἑαυτούς, διὰ τὸ μισαλλόθρησκον, εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς κλίμακος. Ἂς ἐπεξέλθωμεν ἐπιστατικώτερον ἐν ἕκαστον τῶν τεσσάρων τούτων ἐθνῶν, ἀρχόμενοι, ὡς εἰκός, ἐκ τοῦ κρατοῦντος καὶ πολυπληθεστέρου.

Ὁ Τοῦρκος εἶνε πλάσμα καὶ δημιούργημα τῆς θρησκείας 'του (3).

---

(1) Ἴδε Ἱ π π ό δ ρ ο μ ο ς. (2) Περὶ τῶν ἐν Χεῤῥονήσῳ πραγμάτων § ζ'. (3) Ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία: Εἷς μόνος Θεός, καὶ ὁ Μωάμεθ προφήτης αὐτοῦ· πέντε αἱ ἐντολαί: α'. προσεύχεσθαι πεντάκις τοῦ ἡμερονυκτίου· β'. διδεῖν ἐλεημοσύνην καὶ πράττειν τὰ

Αὔτη, παραλαβοῦσα αὐτὸν νήπιον ἐκ τῶν κόλπων τῆς φύσεως, 'τὸν ἐμόρφωσεν· αὐτὴν ἐνστερνισάμενος μὲ ἐνθουσιασμὸν προσηλύτου, καὶ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτῆς ταχθείς, ἀνέπτυξεν ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν αὐτῆς, ὅ,τι καλὸν ἢ κακὸν ἐν ἑαυτῷ ἐγκατέσπειρεν ἡ φύσις. Χωρὶς ἀναμνήσεων προπατορικῆς Ἱστορίας, χωρὶς μνημείων ἀρχαίας δόξης, χωρὶς πόλεως, πατρίδα ἔλαβεν ὅλην τὴν γῆν, καὶ πόλιν τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν σκηνήν 'του καὶ τὸ ὀρδίον 'του. Ὥστε δύναταί τις, μηδὲν σφαλλόμενος, 'να εἴπῃ, ὅτι ὁ ἐθνισμὸς τῶν Τούρκων εἶνε ἡ θρησκεία 'των, καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν καὶ κακίαι ἀπ' αὐτῆς ἀφορμῶνται.

Εἶνε συμπαθητικοί, μεταδοτικοί, φιλόξενοι· διότι ὁ νομοθέτης αὐτῶν 'δὲν ἀφῆκε προαιρετικὴν τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ 'τὴν ἀνήγαγεν εἰς ὑποχρέωσιν ἐντολῆς, καὶ 'τὴν παρήγγειλεν ὡς σωτηρίας ἀναπόφευκτον μέσον(1). Ἡ δὲ συμπάθεια αὐτῶν ἐκτείνεται μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων, ὡς πλασμάτων Θεοῦ.

Εἶνε ἐν τοῖς δεινοῖς ὑπομενετικοί, ὀλιγαρκεῖς, καὶ οὐδέποτε σχεδὸν γογγύζουσι, πεπεισμένοι ὅτι τὰ πάντα διευθύνονται ὑπὸ τῆς θείας βουλήσεως, κατὰ τῆς ὁποίας ἡ μεμψιμοιρία εἶνε ἁμάρτημα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ αὐτοχειρία εἶνε ἄγνωστος εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ὁ Μουσουλμάνος φρονεῖ ἀνάξιον ἑαυτοῦ, κόπτων μόνος τῆς ζωῆς 'του τὸ νῆμα, 'νὰ λειποτακτήσῃ τῆς θέσεως ὅπου ἡ θεία πρόνοια τὸν κατέταξεν· ὅταν δὲ σημάνῃ ἡ ὥρα του, ἀποθνήσκει μετὰ μεγίστης ἀφοσιώσεως 'Αλλ' ἐκάῄ ἡ οἰκία 'του, ἀπέθαναν τὰ τέκνα 'του, ἐνικήθη εἰς τὸν πόλεμον, ἔφθασεν εἰς ἐσχάτην ἀμηχανίαν· ὅλα 'τὰ ἀποδίδει εἰς τὸν Θεόν, καὶ οὐδέποτε ἀπελπίζεται. Εἶνε ὁ Στωϊκώτερος τῶν φιλοσόφων, χωρὶς 'να ἀναγνώσῃ ποτὲ τὸν Ἐπίκτητον· τὸ δὲ 'Αλλὰχ κερὶμ εἶνε ἡ μόνη 'του λογική.

Εἶνε ἀκριβοδίκαιος, ὅθεν οὐδέποτε ἐκ προθέσεως ἀπατᾷ, οὐδέποτε δολιεύεται εἰς τὰ συναλλάγματά 'του, οὐδέποτε ψεύδεται. Σπανίως δυσπιστεῖ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ προτιμᾷ 'να ἀπατηθῇ μᾶλλον.

Σέβεται τοὺς γονεῖς 'του καὶ τοὺς προβεβηκότας, καὶ αἱ πολιαὶ τρίχες εἶνε παρὰ τοῖς Τούρκοις συστατικόν. Σέβεται δὲ πρὸ παντὸς ἑαυτόν, ὄχι μόνον ὡς θεῖον πλάσμα, ἀλλ' ὡς προωρισμένον διὰ μακαριότητα ἐντελῆ καὶ μετουσίαν θεώσεως· ὅθεν οὐδέποτε ἐκ συστήματος γελοιάζει, οὐδέ-

---

λοιπὰ τῆς φιλανθρωπίας ἔργα· γ'. ἀπέρχεσθαι, ἅπαξ τοὐλάχιστον ἐν τῷ βίῳ, προσκυνήσεως χάριν εἰς Μέκκαν· δ'. νηστεύειν τὸ ῥαμαζάνιον· ε'. διατηρεῖν τὸ σῶμα ὅσον ἐνδέχεται καθάριον. Εἰς ταύτας προστίθενται ἄλλαι τέσσαρες, ὄχι ὑποχρεωτικαὶ ὡς ἐκεῖναι, καθὸ μὴ ἀναπόφευκτοι ἐπίσης πρὸς σωτηρίαν: α'. τηρεῖν θρησκευτικῶς τὴν πρώτην (ἕκτην καθ' ἡμᾶς) ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος· β'. περιτέμνεσθαι· γ'. ἀπέχεσθαι οἴνου καὶ κύβων· δ'. μὴ ἐσθίειν χοίρειον μήτε πνικτά. (1) Σελὴμ ὁ Α', ὁ ἐπικληθεὶς διὰ τὴν σκληρότητά 'του Γιαβοὺζ, ὑπεγράφετο Κχαδὶμ-οὐλ-φουκαρά, ὑπηρέτης τῶν πτωχῶν.

ποτε χορεύει, οὐδέποτε παριστάνει ἐπὶ σκηνῆς· ὅλοι δὲ οἱ μετερχόμενοι τὰ τοιαῦτα Τοῦρκοι εἶνε Θίγγανοι τὴν καταγωγὴν, καὶ περιφρονοῦνται. Ἡ ἀπουσία ἔπειτα τοῦ οἴνου κάμνει αὐτὸν σοβαρὸν, ἀργοκίνητον, σύννουν. Δι'αὐτὸ καὶ εἰς τὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν εἶνε κόσμιοι, αἰδήμονες καὶ αἰσχυντηλοὶ μάλιστα· οὐδέποτε λούονται ὁλόγυμνοι· οὐδέποτε ἀφοδεύουσι κυνηδὸν καὶ ἐν περιόπτῳ· διότι φρονοῦσιν ὅτι οἱ δύω Ἄγγελοι οἱ φύλακες ἑκάστου θνητοῦ, ὧν ὁ μὲν ἐκ δεξιῶν λευκὸς, ἀπογράφων τὰς ἀγαθὰς αὐτῶν πράξεις, ὁ δὲ ἐξ εὐωνύμων, μέλας, ἀποσημειούμενος τὰς κακὰς (τοὺς ὁποίους καὶ χαιρετοῦσι [σελαμλαμὰκ] μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς 'των, στρεφόμενοι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ), παρακολουθοῦσιν αὐτοὺς πανταχοῦ.

Ἀλλ' ἐπίσης εἶνε φιλήδονοι, τρυφηλοὶ, ἀπολαυστικοὶ, καὶ τὸ παράδειγμα ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς αὐτὸς αὐτῶν ὁ νομοθέτης, μεταχειρισθεὶς τὴν ἡδονὴν ὡς τὸ κυριώτερον τῆς θρησκείας 'του ἐλατήριον, καὶ ἀναγαγὼν τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου εἰς δόξαν Θεοῦ.

Εἶνε ἐνίοτε ἐκδικητικοὶ, αἱμοβόροι, καὶ μάλιστα εἰς τὸν κατὰ τῶν ἀπίστων πόλεμον, τοὺς ὁποίους φρονοῦσιν ἐχθροὺς τοῦ θεοῦ. Δι' αὐτὸ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους τῆς ἀκμῆς αὐτῶν αἰῶνας ἦσαν ἀνυπόστατοι εἰς τὰς μάχας. Καὶ πῶς ἔμελλεν εἶναι ἄλλως, ὅταν ἡ θρησκεία ἵστατο πρὸ αὐτῶν προτείνουσα εἰς μὲν τοὺς νικῶντας, τιμὴν, ἀπολαύσεις, δόξαν εἰς δὲ τοὺς πίπτοντας, στέφανον μαρτυρίου (ἢὰ γαζῆ, ἢὰ σεχίτ)!

Εἶνε δεισιδαίμονες, καὶ προσκείμενοι παιδαριωδῶς εἰς τὰς παραδόσεις 'των, ἀγαπῶντες τὴν ποίησιν καὶ τοὺς μύθους, καθὼς ὅλα τὰ Ἀσιανὰ ἔθνη· ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου δὲν ἔχουσι ζῆλον πρὸς ἐκμάθησιν τῶν ὡραίων τεχνῶν, διότι ἡ θρησκεία αὐτῶν, ἐχθρὰ τῆς εἰδωλολατρείας, ἀποτρέπει αὐτοὺς καὶ νὰ προσηλώσωσιν ἁπλῶς τὰ βλέμματά 'των ἐπὶ παντὸς ὁμοιώματος.

Εἶνε ἀκηδεῖς, ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ κοιμώμενος ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ πεπεισμένος ὅτι οὐχ ἧττον ὁ ἄνεμος τὸν φέρει πρὸς τὸν σκοπὸν, ὁ δὲ περισπασμός 'του τίποτε πλειότερον τούτου δὲν κατορθόνει.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, Τοῦρκον λέγων, ὑπ' ὄψιν ἔχω τὸν πράγματι καὶ ὀνόματι τοιοῦτον, τὸν ἀκριβῆ τῆς θρησκείας αὐτοῦ παρατηρητὴν, ὄχι τὸν ἀδιάφορον· διότι ὁ τοιοῦτος εἶνε τῷ ὄντι διεφθαρμένος. Καὶ ἰδοὺ διατί τὸν κυρίως Τοῦρκον ἀπαντᾷ τις ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν κοιτίδα ταύτην τῆς θρησκείας αὐτοῦ τε καὶ τόσων ἄλλων· ἐν ᾧ ὁ τῆς Εὐρώπης, διὰ τὴν ἐπιμιξίαν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη, προσεκτήσατο μὲν πλειότερον ἴσως πολιτισμὸν, φαίνεται εὐφυέστερος καὶ κομψότερος, ἀλλ' ἔχασε καὶ πολὺ μέρος τῆς εὐθύτητος καὶ ἀκεραιότητός του, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι τῆς Πελοποννήσου, τῆς Κρήτης, τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἠπείρου ἦσαν οἱ πονηρότεροι καὶ τυραννικώτεροι.

Digitized by Google

Εἰς τὸ ἑπόμενον ἄρθρον θέλομεν παρακολουθήσῃ τὸν Τοῦρκον καὶ εἰς τὴν τράπεζάν 'του καὶ εἰς τὸν γυναικωνίτην 'του καὶ εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς βιωτικὰς σχέσεις· ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς μεταβῶμεν, ὡς εἰς πλησιέστερον αὐτοῦ, τὸν 'Αρμένιον.

'Ανάστημα ῥωμαλέον, βραχίονες, ὠμοπλάται καὶ τένοντες ἀθλητικοί, τὸ τῆς ὀσφρήσεως ὄργανον ἐπισήμως ἀνεπτυγμένον, χαρακτηρίζουσιν ἐξωτερικῶς τὸν ἐργατικὸν τοῦτον καὶ βιομήχανον υἱὸν τῆς 'Ασίας. 'Αφωσιωμένος δεισιδαιμόνως εἰς τὴν θρησκείαν 'του, εἰς τῆς ὁποίας πρόσκειται παχυλῶς τοὺς τύπους μᾶλλον παρὰ τὸ πνεῦμα, περιορίζει τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ εἰς τὸ ὑλικῶς εὖ εἶναι καὶ τὴν οἰκιακὴν εὐζωΐαν, καὶ 'δὲν εἶνε κατ' οὐδὲν ὀλιγώτερον ἀπολαυστικὸς τοῦ Τούρκου, τοῦ ὁποίου ἀπεμιμήθη καὶ τὴν αὐστηρότητα ὡς πρὸς τὰ οἰκιακὰ ἤθη καὶ τὴν γυναικωνῖτιν. Εἴτε καθ' ἕξιν, εἴτε καὶ φύσει, διὰ τὸ βιομήχανον, δεξιὸς περὶ τὴν ψηλάφησιν καὶ διάγνωσιν τῶν πολυτίμων μετάλλων, προσηλώθη ὅλος εἰς τὰς ἀργυρογνωμονικὰς καὶ τραπεζιτικὰς κερδοσκοπίας, καὶ μεταλλεύει πρὸ χρόνων ἤδη τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἔχων δὲ φύσει ὑγιᾶ καὶ τετραγωνικὸν νοῦν, καθὼς εἶνε καὶ τῷ σωματι τετραγωνικῶς διωργανισμένος, σπανίως ἀποτυγχάνει εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις 'του, καὶ οὐδέποτε απαυδᾷ καὶ ἀποτυγχάνων. Ἐκ τῶν τεχνῶν ἡ ἀρτοποιΐα ἰδίως καὶ ἡ κλειδοποιΐα ἐνεργεῖται κατ' ἐξαίρεσιν ἐν ΚΠ ὑπὸ τῶν 'Αρμενίων· τὸ δὲ μεγαλόσωμον καὶ ἀθλητικῶς ῥωμαλέον τῆς κράσεώς 'των δίδει αὐτοῖς τὰ πρωτεῖα καὶ τὸ προνόμιον, ἐξαιρετικὸν σχεδόν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀχθοφορίας.

Τὸν Γραικὸν διακρίνει ἡ παλιμβουλία, τὸ ἀψίκορον, τὸ φιλόκαινον, τὸ φιλύποπτον. Εὐφυής, δραστικός, καὶ τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις 'του, θηρεύει δι' εὐγενῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρόπων τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ πάτριον κληρονομίαν· ἀτμενίζει εἰς τοὺς κρότους καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδείξεις· αἵτινες ὑποτρέφουσιν ἔκπαλαι τὴν φιλοτιμίαν 'του, καὶ θεωρεῖ τὴν πολιτικὴν ἰσχύν, τὴν ὁποίαν ἐνίοτε συμμερίζεται πρὸς αὐτὸν ὁ Τοῦρκος, ὄχι ὡς χάριν, ἀλλ' ὡς ὄφλημα ἀποδιδόμενον δικαιωματικῶς εἰς τὴν ἱκανότητά 'του. Ἡ θέσις 'του, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ἀμφίδοξος, καὶ ὁ Τοῦρκος 'τον θεωρεῖ μὲ λοξὸν πάντοτε βλέμμα, ὡς διαμασῶντα δυσφόρως τὸν χαλινόν 'του· ὅθεν καὶ ἀπό τινων ἐτῶν προτιμᾷ εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ τὰ συναλλάγματα αὐτοῦ τὸν 'Αρμένιον. Αἱ 'Ασιατικαὶ ἕξεις, μὲ τὰς ὁποίας συνανετράφη, καὶ ὁ τρυφηλὸς βίος τῆς ΚΠ καθιστῶσι τὸν κάτοικον αὐτῆς Γραικὸν μαλθακώτερον παρ' ὅ,τι ὁ σωματικὸς αὐτοῦ ὀργανισμός, ἡ λεπτότης τῶν τοῦ προσώπου μελῶν καὶ τὸ σφηκῶδες τοῦ ἀναστήματός του ἀπαιτοῦσιν.

'Επεθύμουν 'να εἶχόν τι 'να εἴπω καὶ περὶ τοῦ τετάρτου γένους τῶν κατοίκων τοῦ Βυζαντίου, **«οἵτινες εἰσὶν 'Ισραηλῖται, ὧν ἡ υἱοθεσία**

Digitized by Google

»καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθῆκαι κτλ.« (1) Ἀλλά, καθὼς καὶ προλαβὼν εἶπον, τὸ ἔθνος τοῦτο ἐμόνωσεν αὐτὸ ἑαυτὸ ἐν μέσῳ τῆς λοιπῆς τῶν ἐθνῶν συμφύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ΙΘ' αἰὼν ὑπόσχεται 'να ἐπιθέσῃ τὴν κορωνίδα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ μόνωσις ἐπιφέρει τὴν ἐρημίαν, τὴν πενίαν, τὴν δυστυχίαν, 'δὲν δύναται μέν τις 'να ἐκφωνήσῃ ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο 'δὲν ἔχει μέλλον· διότι, κατὰ τὴν παραδεδεγμένην ἰδέαν, τὰ ἔθνη 'δὲν ἀποθνήσκουσιν· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου 'δὲν δύναται καὶ 'να κρύψῃ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ΚΠ εἶνε οἱ ἀθλιώτεροι τῶν ἐφ' ὅλης τῆς οἰκουμένης. Πενία ἐσχάτη, συνωδευμένη μὲ ὅλας αὐτῆς τὰς συνακολούθους, τὴν ῥυπαρότητα, τὴν χαμέρπειαν, τὸν δόλον, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὰ κληρονομικὰ ἐκεῖνα νοσήματα τοῦ δέρματος, τὰ ὁποῖα οὔτε φροντίζουσι κἂν 'να συγκρύψωσι, βασανίζουσι χωρὶς 'να μεταβάλλωσι τοὺς ἀθλίους τούτους Παρίας. Ἐν μέσῳ ὅμως τῆς τοσαύτης ἐξουδενώσεως 'δὲν δύναταί τις 'να μὴ θαυμάσῃ τὴν παραδειγματικὴν καρτερίαν αὐτῶν καὶ φιλαδελφίαν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης παλαίουσιν ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας πρὸς τὴν κοινὴν ἀπέχθειαν.

δ'. Τρόπος τοῦ ζῆν, ἔθη καὶ ἔθιμα.

Εἰς τὸ Τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας θέλομεν διαγράψῃ λεπτομερέστερον τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν ΚΠ ἔθιμα, καθόσον ἀφορῶσι τὸν δημόσιον τῶν κατοίκων βίον· ἐνταῦθα δὲ ἀκροθιγῶς πως ἐγγίζομεν τὸ περὶ τῶν οἰκιακῶν αὐτῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ὡς συνέχειαν τοῦ προηγηθέντος περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν ἄρθρου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν Τουρκικῶν ἐθῶν ἐπενεργεῖ καὶ εἰς τῶν λοιπῶν κατοίκων τὸν βίον, περιοριζόμεθα εἰς μόνων αὐτῶν τὴν διαγραφήν, καθὸ καὶ πλέον ἀξιοπεριέργων.

Ὁ Τοῦρκος εἶνε καθάριος, ἀπέριττος, φιλήσυχος, ἀργοκίνητος. Ὁ βίος του εἶνε ὅσον δίδεται μονότονος. Ἐγείρεται πρωϊαίτατα, ὑποχρεωμένος εἰς τοῦτο διὰ τὴν ἑωθινὴν προσευχὴν (σαμπάχ-ναμάζ), καὶ ἀποσύρεται ἑπομένως καὶ ἐνωρίτατα, πλαγιάζων συνήθως περὶ τὰς 8-9 μ. Μ. Δι' αὐτὸν περίπατος εἶνε ἡ ἀγορὰ ἢ τὸ καφενεῖον τοῦ μαχαλέ 'του, οὔτε γνωρίζει κυρίως τὴν ἀνάγκην τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ περιπάτου καὶ τῆς κινήσεως (2)· καὶ ἂν ἐξέλθῃ ποτὲ εἰς περίπατον, ἔφιππος ἢ διὰ θαλάσσης, ὑπάγει ὄχι 'να τρέξῃ, ἀλλὰ 'να καθήσῃ ὑπὸ τὴν δροσερὰν τῆς φιλυρέας καὶ

(1) Παῦλ. πρὸς Ῥωμ. Θ', 4. (2) Ὅθεν καὶ ἀποροῦσαν μὲ τὸν Βεζίρην Κιοπρουλὺ-Μουσταφᾶ-πασσᾶν, τὸν φονευθέντα ἐν τῇ τοῦ Σελὰν-κεμὲν μάχῃ, ὅστις ἐσυνείθιζε 'να περιπατῇ σκεπτόμενος ὥρας τινὰς ἐντὸς τῆς αὐλῆς 'του. Τὸ αὐτὸ διηγοῦνται καὶ περὶ τοῦ Μεχμὲδ-Ἀλῆ-πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας.

Digitized by Google

τοῦ πλατάνου σκιάν, εἰς τὸ πλάγιον κελαρύζοντος ῥυακίου, 'ν' ἀκούσῃ τὸ ᾆσμα τῆς ἀηδόνος, 'να ἀναπνεύσῃ τὴν ἑσπερινὴν αὔραν, 'να θεωρήσῃ ἐν σιωπῇ τὸν κατάστερον οὐρανὸν, καὶ τὴν μαρμαίρουσαν ἐκείνην κυπάρισσον, τὴν ὁποίαν μὲ χρυσοῦ ψήγματα ψηφοθετεῖ ἡ σελήνη ἐπὶ τῆς λειοκύμονος τοῦ Βοσπόρου ἢ τοῦ Χρυσοκέρατος ἢ τῆς Προποντίδος θαλάσσης, 'ν' ἀπολαύσῃ ἑνὶ λόγῳ τὴν ὕπαρξίν 'του, καὶ 'ν' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ δημιουργήματά 'του. Ἡ πίπα, ἢ τουλάχιστον ἡ καπνοσακκούλα, 'τὸν συνοδεύει παντοῦ, τὸν δὲ καχβὲν εὑρίσκει ἐκ τοῦ προχείρου εἰς κάθε βῆμα. Τὸ εἶδος δὲ τοῦτο τῆς ἐν σιωπῇ θεωρίας τῶν ὄντων καὶ τῆς ἀπολαύσεως ἑαυτοῦ, 'τὸ ὀνομάζει κέϊφ, λέξιν μὴ μεταφραζομένην εἰς οὐδεμίαν γλῶσσαν, καὶ ἴσως ἀντιστοιχοῦσαν μόνον μὲ τὴν γλυκυθυμίαν. Τὸ δὲ περιεργότερον, λόγῳ τῆς διαιτητικῆς, εἶνε ὅτι, καθήμενος τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τοῦ βίου 'του, καὶ χωνεύει καὶ κοιμᾶται καὶ ζῇ οὐδενὸς ὀλιγώτερον καὶ χειρότερον Εὐρωπαίου.

Γευματίζει συνήθως τὸ μεσημέριον, καὶ δειπνεῖ μίαν ἢ δύω ὥρας μετὰ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν. Ἡ δὲ τράπεζά 'του, λιτὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σπανιώτατα διαρκεῖ ἡμίσειαν ὥραν· διότι οὐδέποτε λεσχηνεύει μακρηγόρως ἐπὶ τραπέζης, ἐνθυμούμενος ὅτι καὶ οἱ παραστέκοντες αὐτὸν ὑπηρέται πεινῶσι, καὶ τοὺς ὑπηρέτας οὗτος 'τοὺς θεωρεῖ οὐχὶ ἄλλης φύσεως ὄντα, ἀλλὰ ὁμοίους 'του. Ἀρθείσης δὲ τῆς τραπέζης, τῆς ὁποίας τὴν ἁπλουστάτην ἀποσκευὴν ἀλλοῦ θέλομεν διαγράψῃ, ἀπονίπτονται οἱ συνδαιτυμόνες, καὶ ἀραδιαζόμενοι ἐπὶ τῆς στιβάδος, ἀνάπτουσι τὰς πίπας 'των, καὶ, ἀφοῦ προσενεχθῇ καχβὲς, ἀρχίζει ἡ ὁμιλία.

Ἐκεῖ πρέπει τις 'να ἴδῃ τὸν Τοῦρκον, καὶ μάλιστα τὸν εὐγενῶς καὶ καλῶς ἀνατεθραμμένον Τοῦρκον τῆς ΚΠ, τὸν ἀσλῆ-ζαδὲ, τὸν ἐφένδην. Τί τρόπος! τί εὐταξία! τί χάρις καὶ ἐνταυτῷ ἁπλότης εἰς ὅλα του τὰ κινήματα! ὁποία ἀνεπιτήδευτος μεγαλοπρέπεια! ὁποία κομψότης εἰς τὴν ὑποδοχὴν καὶ εἰς τὰς φιλοφρονήσεις! ὁποία λεπτότης καὶ, αὐτὸ τοῦτο, εὐτραπελία σκωμμάτων! πρῶτος ὁμιλεῖ ὁ πρεσβύτερος, καὶ ὅλοι ἀκροῶνται μὲ σιωπήν· καὶ ἂν δὲν παύσῃ λαλῶν ὁ πρῶτος, οὐδέποτε ἄρχεται ὁ δεύτερος. Καμμία διακοπὴ, καμμία φιλονεικία· οὐδέποτε καταλαλιά· οὐδέποτε ἀχρειολογία. Παράβαλε ἔπειτα πρὸς τὴν συναναστροφὴν ταύτην τὸν θόρυβον καὶ τὴν ὀχλοβοὴν τῶν Γραικικῶν καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν αὐτῶν συναναστροφῶν, τὴν ἀψηφησίαν τοῦ τρόπου, τὸ τῶν κινημάτων παράφορον, τὰς ἀλλοκότους χειρονομίας, τὰς σπασμώδεις κραυγὰς, τὴν πικρίαν τῶν σαρκασμῶν, τὴν πεισμονὴν τῆς φιλονεικίας, τὸ ἀνυπομόνητον τῶν διακοπτόντων ἀλλήλους εἰς πᾶσαν λέξιν, τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸ γῆρας, τὴν οἴησιν, τὴν κουφότητα, τὸ σχοινοτενὲς τῶν ὁμιλιῶν, καὶ ἀφ' οὗ σταθμίσῃς δικαίως καὶ ἀφιλοπροσώ-

Digitized by Google

πως ἀμφότερα, κρίνον ἐν συνειδήσει εἰς ποῖον ἁρμόζει ἡ λέξις βάρβαρος(1).

Ἀλλ' αἱ γυναῖκες; Ὦ! αἱ γυναῖκες! περὶ αὐτῶν οὐδεὶς οὐδέποτε λόγος παρὰ τοῖς Τούρκοις· καὶ εἶνε ἡ χειροτέρα προσβολὴ, ἡ μεγαλητέρα ἀναίδεια, ἡ παράβασις τῶν κυριωτέρων τῆς χρηστοηθείας κανόνων, τὸ νὰ ἐρωτήσῃ τις Τοῦρκον περὶ τῆς γυναικός 'του, ἐκτὸς μόνου τοῦ ἰατροῦ. Ὁσάκις δὲ συμπέσῃ περὶ τῆς Κυρίας λόγος, ὁ Τοῦρκος μεταχειρίζεται περιφράσεις: Οἱ παρ' ἐμοὶ, Οἱ κατ' οἶκον, Ἡ τῆς οἰκίας νεᾶνις, κτλ. Τί κάμνουσιν ἐν τούτοις αἱ δείλαιαι αὗται, τὰς ὁποίας θρηνοῦσιν αἱ Εὐρωπαῖαι, ὡς κατακλείστους καὶ φρουρουμένας ὑπὸ λοχου 'μαύρων καὶ δυσειδῶν εὐνούχων; Γελῶσι καὶ ἀπορο͂υσιν ἀκούουσαι, ἂν συμπεσῃ ποτὲ 'ν' ἀκούσωσιν, ὅτι ταλανίζονται ὡς στερημέναι ἐλευθερίας, ἐν ᾧ ἀπολαμβάνουσι πᾶσαν ὅσην τὰ ἔθη 'ταῖς συγχωροῦσιν. Ἡ Ὀθωμανὶς, ἀνατρεφομένη ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας τῆς γυναικὸς εἶνε νὰ κάμῃ τὸν ἄνδρα εὐδαίμονα, καὶ ὅτι εἶν' ἑπομένως φύσεως ὑποδεεστέρας, θεωρεῖ καὶ ὀνομάζει κυριον ἑαυτῆς τὸν σύζυγον, καὶ εἶν' ἀφωσιωμένη εἰς τὰ οἰκιακά της ἔργα καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της, προς τὰ ὁποῖα ἡ φιλοστοργία 'της δὲν ἔχει ὅρια. Καὶ αὐτὰ δὲ ἀνταμείβουσιν ὄχι μόνον τὰς μητέρας ἀλλὰ καὶ τὰς τροφοὺς αὐτῶν μὲ ἀπεριόριστον σεβας, τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα δίδει πρῶτος ὁ Σουλτάνος· ὅθεν καὶ βλέπομεν τόσας Σουλτάνων μητέρας (Βαλιδὲ) ἰσχυσάσας τὰ μέγιστα ἐπ' αὐτῶν. Ὁ σύζυγός 'της ἀφ' ἑτέρου (καὶ ἐννοῶ πάντοτε τὸν μὴ ἐξηχρειωμένον καὶ καθαυτὸ Τοῦρκον) εἶνε πρὸς αὐτὴν ἠπιώτατος καὶ περιποιητικώτατος· τὸ δὲ αἴσθημα τοῦτο εἶνε τοσούτῳ μᾶλλον διαρκέστερον καὶ εὐγενέστερον, ὅσῳ προέρχεται ἀπὸ συμπαθείας πρὸς τὸ ἀσθενέστερον φῦλον. Ὁ Τοῦρκος ὄχι μόνον οὐδέποτε τολμᾷ 'να ὑψώσῃ κατὰ τῆς γυναικός του χεῖρα, καθὼς ὅλοι σχεδὸν οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' οὔτε 'να φανῇ ἀτακτῶν ἐμπρός της· καὶ ἐάν ποτε τύχῃ 'να μεθυσθῇ, ὑπάγει 'να ἀνανήψῃ εἰς τῆς μητρὸς ἢ τῆς ἀδελφῆς 'του τὸν οἶκον. Ἔχουσι δὲ καί τινα ἀστείαν παραβολὴν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι αὐτῶν ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐὰν ἡ γυνὴ ἐπλάσθη, λέγουσιν, ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ, εἶνε φύσει στρεβλὴ, καὶ, θελων τις 'να 'τὴν ἰσάσῃ, κινδυνεύει 'να 'τὴν συντρίψῃ. Ἡ Ὀθωμανὶς ἑπομένως ἐξέρχεται ὁσάκις θέλει, συνωδευμένη ὑπὸ προβεβηκυίας τινὸς συγγενοῦς ἢ θεραπαινίδος· ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ὑπάγει κατὰ θρησκευτικὸν χρέος εἰς

(1) Ἴδε A. Brayer, Neuf années a Constantinople; M. Guer, avocat Moeurs et usages des Turcs etc. Paris. 1747; Guis, Voyage litteraire de la Grèce; Michaud et Poujoulat, correspondance d'Orient, T. 3, etc. etc.

τὸ λουτρὸν, καὶ ἐκεῖ διατρίβει ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, μανθάνουσα τὰ τῆς γειτονίας ἀνέκδοτα καὶ ἐπιδεικνυμένη τὰ τζεβαέριά 'της· οὐδέποτε δὲ ὁ σύζυγος ἀρνεῖται πρὸς αὐτὴν τὴν διασκέδασιν ταύτην. Κεκαλυμμένη τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα, διέρχεται ἀγνώριστος τὰς πλειοτέρας ὁδοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ὅλοι παραμερίζουσιν ἔμπροσθέν 'της· καὶ ὁ σύζυγός 'της αὐτὸς ἐὰν τὴν συναπαντήσῃ, ἢ 'δὲν 'τὴν γνωρίζει, διότι ὅλων τὰ ναμ-ἰχράμια εἶνε ὁμοιόμορφα, ἢ διαβαίνει σιωπηλὸς, χωρὶς 'να δώσῃ ἀναγνωρίσεως σημεῖον. Εἰς δὲ τὸν γυναικωνίτην αὐτῆς εἶνε καθ' ὅλην τῆς λέξεως τὴν δύναμιν οἰκοδέσποινα, καὶ οὔτε ὁ σύζυγός 'της αὐτὸς τολμᾷ 'να εἰσέλθῃ, ὁσάκις πρὸ τῶν θυρῶν βλέπει ξένης γυναικὸς πέδιλα.

'Ας τὸ εἴπωμεν! Πλειοτέρας αἰτίας ἔχουσιν οἱ 'Οθωμανοὶ. ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες 'να γελῶσι καὶ 'να οἰκτείρωσι τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἤθη τῶν Εὐρωπαίων, παρὰ ἐκεῖνοι τὰ τούτων. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ὁ Εὐρωπαῖος γελᾷ μὲ τὴν ξυρισμένην τοῦ 'Οθωμανοῦ κεφαλὴν, μὲ τὸν γυμνόν 'του λαιμὸν, μὲ τὰ παρὰ τὴν θύραν ἀφινόμενα πέδιλα κτλ., διατί 'να μὴ γελάσῃ καὶ ὁ 'Οθωμανὸς μὲ τὰ στενὰ ἐκείνου ὑποδήματα καὶ ἐνδύματα, μὲ τὸν ξυρισμένον μύστακα, μὲ τοὺς ἀετοειδεῖς γαμψώνυχας, κτλ. κτλ. 'Εὰν οὗτος τρώγῃ χωρὶς μαχαιροπειρούνου, ἐὰν κάθηται σταυροποδητὶ ἐπὶ τῆς στιβάδος, ἐὰν διαμένῃ ὁλόκληρον πολλάκις ἡμέραν σιωπηλὸς καὶ στρέφων τὸ κομβολόγιόν 'του, ὁ ἄλλος, μασῶν τὸ τσηγάρον 'του, καὶ πτύων τὸν σίελον ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἢ ταγίζων τὸν σκύλον 'του εἰς τὸ αὐτὸ μετ' αὐτοῦ τρυβλίον, καὶ ἔχων αὐτὸν ὁμοδίαιτον καὶ συντράπεζον, κινεῖ δικαιότερον ἐκεῖνον εἰς βδελυγμίαν, ὅς τις, καί τοι πολὺ συμπαθητικώτερος πρὸς τὰ ζῶα, οὐδέποτε εἰσάγει σκύλον εἰς τὴν οἰκίαν 'του, καθὼς μετ' ὀλίγον θέλομεν διαλάβει. Πόσον εὐσχημότερον καὶ ὑποχρεωτικώτερον τὸ χαιρέτισμα τοῦ Τούρκου, ἀσπαζομένου τὸν φίλον 'του διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἢ τοῦ στήθους ἢ τοῦ στόματος, παρὰ τὸ ἀσήμαντον καὶ ὀχληρὸν ἐμβαλέκβαλμα τοῦ σκιαδίου τῶν Εὐρωπαίων; 'Αλλ' αὐτὰ μὲν ἴσως εἶνε ἀδιάφορα καὶ μικρά· τὸ δὲ σέβας τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, ποῦ ἔχει εἰς τὴν Εὐρώπην παράδειγμα; 'Η δὲ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας καὶ ἐν γένει τοὺς ὑποδεεστέρους ὑπεροψία τῶν λεγομένων εὐγενῶν τῆς Εὐρώπης, πῶς 'να μὴ φέρῃ φρίκην εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπου οὐδέποτε θυρωρὸς αὐθάδης ἀποκλείει βαναύσως τὸν πένητα, ὅπου καὶ ὁ εὐτελέστερος ῥακενδύτης ἀτενίζει θαῤῥούντως τὸν μεγιστᾶνα, καὶ εἰσέρχεται ἀκωλύτως εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Πρωθυπουργοῦ;

Εἴπομεν ὅτι ὁ τῶν Τούρκων βίος εἶνε μονότονος· θεωρητικοὶ καὶ νηφάλιοι, ἐκ θρησκευτικοῦ συστήματος, ἀποφεύγουσι τὰς θορυβώδεις καὶ βεβιασμένας διασκεδάσεις, καὶ ἀπολαμβάνουσι μόνας τὰς εὐπορίστους

Digitized by Google

πως ἀμφότερα, κρίνον ἐν συνειδήσει εἰς ποῖον ἁρμόζει ἡ λέξις βάρβαρος(1).

Ἀλλ' αἱ γυναῖκες; Ὦ! αἱ γυναῖκες! περὶ αὐτῶν οὐδεὶς οὐδέποτε λόγος παρὰ τοῖς Τούρκοις· καὶ εἶνε ἡ χειροτέρα προσβολή, ἡ μεγαλητέρα ἀναίδεια, ἡ παράβασις τῶν κυριωτέρων τῆς χρηστοηθείας κανόνων, τὸ νὰ ἐρωτήσῃ τις Τοῦρκον περὶ τῆς γυναικός 'του, ἐκτὸς μόνου τοῦ ἰατροῦ. Ὁσάκις δὲ συμπέσῃ περὶ τῆς Κυρίας λόγος, ὁ Τοῦρκος μεταχειρίζεται περιφράσεις: Οἱ παρ' ἐμοί, Οἱ κατ' οἶκον, Ἡ τῆς οἰκίας νεᾶνις, κτλ. Τί κάμνουσιν ἐν τούτοις αἱ δείλαιαι αὗται, τὰς ὁποίας θρηνοῦσιν αἱ Εὐρωπαῖαι, ὡς κατακλείστους καὶ φρουρουμένας ὑπὸ λεγεῶν 'μαύρων καὶ δυσειδῶν εὐνούχων; Γελῶσι καὶ ἀπορ οῦσιν ἀκούουσαι, ἂν συμπέσῃ ποτὲ 'ν' ἀκούσωσιν, ὅτι ταλανίζονται ὡς στερημέναι ἐλευθερίας, ἐν ᾧ ἀπολαμβάνουσι πᾶσαν ὅσην τὰ ἔθη 'ταῖς συγχωροῦσιν. Ἡ 'Οθωμανίς, ἀνατρεφομένη ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας τῆς γυναικός εἶνε νὰ κάμῃ τὸν ἄνδρα εὐδαίμονα, καὶ ὅτι εἶν' ἑπομένως φύσεως ὑποδεεστέρας, θεωρεῖ καὶ ὀνομάζει κύριον ἑαυτῆς τὸν σύζυγον, καὶ εἶν' ἀφωσιωμένη εἰς τὰ οἰκιακά της ἔργα καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της, πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ φιλοστοργία 'της δὲν ἔχει ὅρια. Καὶ αὐτὰ δὲ ἀνταμείβουσιν ὄχι μόνον τὰς μητέρας ἀλλὰ καὶ τὰς τροφοὺς αὐτῶν μὲ ἀπεριόριστον σέβας, τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα δίδει πρῶτος ὁ Σουλτάνος· ὅθεν καὶ βλέπομεν τόσας Σουλτάνων μητέρας (Βαλιδὲ) ἰσχυσάσας τὰ μέγιστα ἐπ' αὐτῶν. Ὁ σύζυγός 'της ἀφ' ἑτέρου (καὶ ἐννοῶ πάντοτε τὸν μὴ ἐξηχρειωμένον καὶ καθαυτὸ Τοῦρκον) εἶνε πρὸς αὐτὴν ἠπιώτατος καὶ περιποιητικώτατος· τὸ δὲ αἴσθημα τοῦτο εἶνε τοσούτῳ μᾶλλον διαρκέστερον καὶ εὐγενέστερον, ὅσῳ προέρχεται ἀπὸ συμπαθείας πρὸς τὸ ἀσθενέστερον φῦλον. Ὁ Τοῦρκος ὄχι μόνον οὐδέποτε τολμᾷ 'να ὑψώσῃ κατὰ τῆς γυναικός του χεῖρα, καθὼς ὅλοι σχεδὸν οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' οὔτε 'να φανῇ ἀτακτῶν ἐμπρός της· καὶ ἐὰν ποτε τύχῃ 'να μεθυσθῇ, ὑπάγει 'να ἀνανήψῃ εἰς τῆς μητρὸς ἢ τῆς ἀδελφῆς 'του τὸν οἶκον. Ἔχουσι δὲ καί τινα ἀστείαν παραβολήν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι αὐτῶν ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐὰν ἡ γυνὴ ἐπλάσθη, λέγουσιν, ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ, εἶνε φύσει στρεβλή, καί, θέλων τις 'να 'τὴν ἰσάσῃ, κινδυνεύει 'να 'τὴν συντρίψῃ. Ἡ 'Οθωμανὶς ἑπομένως ἐξέρχεται ὁσάκις θέλει, συνωδευμένη ὑπὸ προβεβηκυίας τινὸς συγγενοῦς ἢ θεραπαινίδος· ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ὑπάγει κατὰ θρησκευτικὸν χρέος εἰς

(1) Ἴδε A. Brayer, Neuf années a Constantinople; M. Guer, avocat Moeurs et usages des Turcs etc. Paris. 1747; Guis, Voyage litteraire de la Grèce; Michaud et Poujoulat, correspondance d'Orient, T. 3, etc. etc.

Digitized by Google

τὸ λουτρὸν, καὶ ἐκεῖ διατρίβει ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, μανθάνουσα τὰ τῆς γειτονίας ἀνέκδοτα καὶ ἐπιδεικνυμένη τὰ τζεβαέριά 'της· οὐδέποτε δὲ ὁ σύζυγος ἀρνεῖται πρὸς αὐτὴν τὴν διασκέδασιν ταύτην. Κεκαλυμμένη τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα, διέρχεται ἀγνώριστος τὰς πλειοτέρας ὁδοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ὅλοι παραμερίζουσιν ἔμπροσθέν 'της· καὶ ὁ σύζυγός 'της αὐτὸς ἐὰν τὴν συναπαντήσῃ, ἢ 'δὲν 'τὴν γνωρίζει, διότι ὅλων τὰ ν α μ - ἰ - χ ρ ά μ ι α εἶνε ὁμοιόμορφα, ἢ διαβαίνει σιωπηλὸς, χωρὶς 'να δώσῃ ἀναγνωρίσεως σημεῖον. Εἰς δὲ τὸν γυναικωνίτην αὐτῆς εἶνε καθ' ὅλην τῆς λέξεως τὴν δύναμιν οἰκοδέσποινα, καὶ οὔτε ὁ σύζυγός 'της αὐτὸς τολμᾷ 'να εἰσέλθῃ, ὁσάκις πρὸ τῶν θυρῶν βλέπει ξένης γυναικὸς πέδιλα.

'Ας τὸ εἴπωμεν! Πλειοτέρας αἰτίας ἔχουσιν οἱ 'Οθωμανοὶ. ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες 'να γελῶσι καὶ 'να οἰκτείρωσι τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἤθη τῶν Εὐρωπαίων, παρὰ ἐκεῖνοι τὰ τούτων. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ὁ Εὐρωπαῖος γελᾷ μὲ τὴν ξυρισμένην τοῦ 'Οθωμανοῦ κεφαλὴν, μὲ τὸν γυμνόν 'του λαιμὸν, μὲ τὰ παρὰ τὴν θύραν ἀφινόμενα πέδιλα κτλ., διατί 'να μὴ γελάσῃ καὶ ὁ 'Οθωμανὸς μὲ τὰ στενὰ ἐκείνου ὑποδήματα καὶ ἐνδύματα, μὲ τὸν ξυρισμένον μύστακα, μὲ τοὺς ἀετοειδεῖς γαμψώνυχας, κτλ. κτλ. 'Εὰν οὗτος τρώγῃ χωρὶς μαχαιροπειρούνου, ἐὰν κάθηται σταυροποδητὶ ἐπὶ τῆς στιβάδος, ἐὰν διαμένῃ ὁλόκληρον πολλάκις ἡμέραν σιωπηλὸς καὶ στρέφων τὸ κομβολόγιόν 'του, ὁ ἄλλος, μασῶν τὸ τσηγάρον 'του, καὶ πτύων τὸν σίελον ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἢ ταγίζων τὸν σκύλον 'του εἰς τὸ αὐτὸ μετ' αὐτοῦ τρυβλίον, καὶ ἔχων αὐτὸν ὁμοδίαιτον καὶ συντράπεζον, κινεῖ δικαιότερον ἐκεῖνον εἰς βδελυγμίαν, ὅς τις, καί τοι πολὺ συμπαθητικώτερος πρὸς τὰ ζῶα, οὐδέποτε εἰσάγει σκύλον εἰς τὴν οἰκίαν 'του, καθὼς μετ' ὀλίγον θέλομεν διαλάβει. Πόσον εὐσχημότερον καὶ ὑποχρεωτικώτερον τὸ χαιρέτισμα τοῦ Τούρκου, ἀσπαζομένου τὸν φίλον 'του διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἢ τοῦ στήθους ἢ τοῦ στόματος, παρὰ τὸ ἀσήμαντον καὶ ὀχληρὸν ἐμβαλέκβαλμα τοῦ σκιαδίου τῶν Εὐρωπαίων; 'Αλλ' αὐτὰ μὲν ἴσως εἶνε ἀδιάφορα καὶ μικρά· τὸ δὲ σέβας τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, ποῦ ἔχει εἰς τὴν Εὐρώπην παράδειγμα; 'Η δὲ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας καὶ ἐν γένει τοὺς ὑποδεεστέρους ὑπεροψία τῶν λεγομένων ε ὐ γ ε ν ῶ ν τῆς Εὐρώπης, πῶς 'να μὴ φέρῃ φρίκην εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπου οὐδέποτε θυρωρὸς αὐθάδης ἀποκλείει βαναύσως τὸν πένητα, ὅπου καὶ ὁ εὐτελέστερος ῥακενδύτης ἀτενίζει θαῤῥούντως τὸν μεγιστᾶνα, καὶ εἰσέρχεται ἀκωλύτως εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Πρωθυπουργοῦ;

Εἴπομεν ὅτι ὁ τῶν Τούρκων βίος εἶνε μονότονος· θεωρητικοὶ καὶ νηφάλιοι, ἐκ θρησκευτικοῦ συστήματος, ἀποφεύγουσι τὰς θορυβώδεις καὶ βεβιασμένας διασκεδάσεις, καὶ ἀπολαμβάνουσι μόνας τὰς εὐπορίστους

τῆς φύσεως ἡδονάς(1). Ὅθεν καὶ δύναταί τις 'να διοδεύσῃ τὰς πλέον συνῳκισμένας Τουρκικὰς τῆς ΚΠ ῥύμας, χωρὶς 'να ἀκούσῃ φωνήν, χωρὶς 'να ἀπαντήσῃ ἄνθρωπον. Τὴν νύκτα μάλιστα ἡ ἐρημία εἶν' ἐντελής, καὶ οἱ Τοῦρκοι συνήθως λέγουσιν, ὅτι μόνον οἱ σκύλοι περιπατοῦσι τὰς ὁδοὺς νύκτα. Ἀλλ' ἡ μονοτονία αὕτη παύει τὸ Ῥαμαζάνιον· »καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς τριακονθημέρου ταύτης νηστείας, ἡ ΚΠ λαμβάνει ἰδιαίτερόν τινα χαρακτῆρα· καὶ ἡ μὲν ζωή, ἡ ἐνέργεια, αἱ ἀπολαύσεις, ὁ βίος, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ὅλος περιορίζεται εἰς τὴν νύκτα· ἡ δὲ νάρκωσις, ἡ ἀκηδία, ἡ βάσανος ὅλων ἐν γένει τῶν στερήσεων μένουσι διὰ τὴν ἡμέραν. Ὁ δὲ εὐλαβὴς Μουσουλμάνος καθυποβάλλει ἑαυτὸν ἀγογγύστως εἰς τὰς στερήσεις ταύτας, καὶ βλέπει περὶ αὐτὸν ἀτάραχος τὸν χριστιανὸν τρώγοντα, πίνοντα καὶ καπνίζοντα. Τοσαύτη δὲ εἶνε ἡ πρὸς τὴν νηστείαν ταύτην εὐλάβειά 'του, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπέργηροι, οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ὁδοιπόροι, τοὺς ὁποίους ἐξεῖλε τοῦ κανόνος, καθὼς καὶ τὰς ἐγγύους, ὁ Προφήτης, σπανίως ὠφελοῦνται ἐκ τῆς συγκαταβάσεως ταύτης.« Εἶνε δὲ ἀπορίας ἄξιον 'να βλέπῃ τις, οὐχὶ τὸν τρυφῶντα πλούσιον, διὰ τὸν ὁποῖον εἶν' ἀνεπαίσθητος ἡ νηστεία· ἐπειδή, ἐξυπνῶν μετὰ μεσημβρίαν, μόλις κινεῖται καὶ ἀνοίγει τὰ χείλη, διάγων τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ῥιπιζόμενος μεταξὺ δύο προσκεφαλαίων καὶ τριῶν τεσσάρων ὡρολογίων (διότι τότε, καὶ ἡ αἰτία σαφής, ὑπερτιμῶνται τὰ ὡρολόγια)· ὄχι λοιπὸν αὐτόν, ἀλλὰ τὸν δυστυχῆ ἀχθοφόρον, καὶ μάλιστα ἐν ἡμέρᾳ θέρους, καθὼς συμβαίνει πολλάκις, 'να ἀναβαίνῃ ἀσθμαίνων καὶ πνιγμένος εἰς τὸν ἱδρῶτα, τὸν φρικτὸν ἐκεῖνον ἀνήφορον τοῦ Γαλατᾶ ἢ τῶν Ταταβούλων μὲ 60, 80, 100 ὀκάδων βάρος ἐπὶ τῶν ὤμων· τὸν κωπηλάτην τοῦ Καταστένου παλαίοντα, μὲ τὴν ψυχὴν (τὸ δὴ λεγόμενον) εἰς τὸ στόμα, πρὸς τὰ ῥεύματα τοῦ Βοσπόρου· τὸν ἡμερομίσθιον, τὸν ἐργάτην ἐν γένει, διὰ τὸν ὁποῖον εἶν' ἀδύνατος ἡ ἀνάπαυσις, καὶ 'να θαυμάσῃ τῷ ὄντι τὴν δύναμιν τῆς θρησκείας.

»Ἀλλ' ἅμα πυρσοκροτήσῃ τὸ ἀναγγέλλον τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν κανόνιον, λύεται ἡ νηστεία, καὶ ἡ φαιδρότης διαδέχεται τὴν κατήφειαν, ἡ πολυλογία τὴν σιωπήν, ἡ ἀδηφαγία τὴν ἀσιτίαν. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ὁ ἐμβριθὴς θεολάτρης οὗτος οὐδεμίαν δεικνύει ἀνυπομονησίαν, οὐδὲ ταχύνει τὸ βῆμά 'του, ἐὰν καθ' ὁδὸν ἀκούσῃ τὸν κρότον τοῦ κανονίου. Τότε ἡ ΚΠ ὅλη, καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ ἰδίως τζεαμία, τὰ καφενεῖα, αἱ πλατεῖαι ὅπου πωλοῦνται τὰ τρόφιμα, καὶ αἱ ἀγοραὶ φωταγωγοῦνται· τὸ δὲ θέαμα, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς τέσσαρας ἱερὰς νύκτας (κάδρ-γκετζεσί), καὶ ὅταν ὁ στόλος ἦν' ἀραγμένος τὸ θέρος καταμεσῆς τοῦ Βοσπόρου,

(1) Ἴδε Lamartine, Voyage en Orient etc.

Digitized by Google

εἶνε λαμπρότατον. Τότε κυρίως εἶν' ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἐπιδείκνυνται ἐν τοῖς καφενείοις οἱ μυθολόγοι(1). Πολλοὶ δὲ τῶν εὐπόρων ἔχουσιν ἀνοικτὰς τῆς αὐλῆς αὐτῶν τὰς θύρας, καὶ τράπεζαν παρατεθειμένην διὰ πάντα προσερχόμενον ἐνδεῆ. Διότι ἡ κυριωτέρα τοῦ Μωαμεθανοῦ ἀρετὴ εἶνε ἡ συμπάθεια καὶ ἡ ἐλεημοσύνη.

Ταύτην δὲ, ὡς εἶνε γνωστὸν, ἐπεκτείνει ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν ὁμοφυῶν 'του ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, ὡς εἴπομεν, τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν ἀβλαβεστέρων ἢ ὠφελιμωτέρων. Ἐκ τούτου ἡ πληθὺς ἐκείνη τῶν ἀγρίων περιστερῶν καὶ τῶν κατοικιδίων τρυγόνων (δεκοχτούρων), αἱ ὁποῖαι γεννοβολοῦσι καὶ τρέφονται εἰς πολλὰ τζεαμία· πληθὺς τοσαύτη, ὥστε ἐπὶ τῶν γεννημάτων τῶν μεταφερομένων εἰς τὸ Πέραν διὰ θαλάσσης, τὰ ὁποῖα ἐμονοπώλει, ὡς γνωστὸν, ἄχρις οὐ πρὸ πολλοῦ ἡ Κυβέρνησις, ἐκπίπτεται τόσον ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν διὰ τὰ πτηνὰ ταῦτα, τὰ ὁποῖα, ἅμα ἴδωσι τὸ πορθμεῖον κινούμενον, ἐπιπίπτουσιν ἐπὶ τοῦ ἐν αὐτῷ χύδην ἐπισεσωρευμένου σίτου τόσον πολλὰ, ὥστε μερικὰ, μὴ εὑρίσκοντα ἐπὶ τοῦ σωροῦ τόπον, περιμένουσι τὴν σειρὰν αὐτῶν σκαλωμένα εἰς τῶν κωπηλατῶν τοὺς ὤμους.

Ἐπίσης ἱεροὶ θεωροῦνται καὶ οἱ πυργῖται στρουθοὶ (τὰ σπουργίτια), πρὸς ἐμφώλευσιν τῶν ὁποίων ὅλαι αἱ Τουρκικαὶ οἰκίαι ἔχουσιν ἔξωθεν τῶν τειχῶν αὐτῶν ἐπίτηδες κτισμένας νεοττιὰς εἰς σχῆμα οἰκίσκων. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς γνωστὸς Τσελεμπῆ-Ἐφέντης(2), καταντήσας εἰς εἶδος ἀτροφίας περὶ τὸ γῆράς 'του, ἐπειδὴ οἱ ἰατροὶ τῷ διώρισαν 'να τρώγῃ ὀρύζιον βρασμένον εἰς τὸν ζωμὸν τῶν μικρῶν πτηνῶν τούτων, 'δὲν ἐτόλμησε 'ν' ἀκολουθήσῃ τὴν συμβουλὴν, πρὶν ὁ Ἰμάμης τοῦ μαχαλέ 'του 'τῷ ἔδωκε τὴν ἄδειαν ὑπὸ τὸν ὅρον 'να δίδῃ ἓν φλωρίον ἀντὶ ἑκάστου πυργίτου εἰς τὸ πτωχοτροφεῖον (Ἰμαρέτιον).

Ἀλλὰ τὸ σέβας τῶν Μωαμεθανῶν πρὸς τοὺς πελαργοὺς (λεϊλέκια) 'δὲν ἔχει μόνην αἰτίαν ὅτι καταδιώκουσι πρὸς τροφὴν αὐτῶν τὰ ὀφείδια καὶ τὰ ἄλλα φαρμακερὰ ἑρπετὰ, ἀλλ' ἀκόμη καὶ διότι τοὺς φρονοῦσιν ἀπερχομένους κατ' ἔτος εἰς τὴν Μέκκαν, ὅθεν καὶ τοὺς ὀνομάζουσι προσκυνητὰς (χατζῆ), καὶ πιστεύουσιν ἐπομένως ὅτι εἰς ὁποίαν οἰκίαν ἐπάνω νεοττοποιήσωσιν, ἐκεῖ οὔτε πανώλης οὔτε πυρκαϊὰ πλησιάζει· καὶ οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον, ὅς τις 'τοὺς βλάψῃ! Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Lady Montagüe, ἀστεϊζομένη, λέγει (3) ὅτι »οἱ εὐτυχέστεροι ὑπήκοοι τῆς Τουρκίας εἶνε οἱ πελαργοί.« Τὴν αὐτὴν ἀσυλίαν ἀπολαμβάνουσι τὰ πτηνὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ διατὶ καὶ αἱ ἴβεις εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ πάλαι ἐτιμῶντο ὡς εὐεργέται τοῦ τόπου. Τὸ περίεργον ὅμως εἶνε ὅτι ἐπὶ Γραικορωμαίων

(1) Ἴδε Γενοῦ-καπὸ Βλάχκας. (2) Ἴδε Ἐτ-Μεϊδάν. (3) Lettre XXXII.

ὁ Τυανεὺς Ἀπολλώνιος ἐχρειάσθη 'να στοιχειώσῃ (1), ὄχι μόνον τὸν τριέλικτον ὄφιν, διωκτήριον τῶν ὄφεων, τὸν Κωνωπίωνα πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν κωνώπων κτλ., ἀλλ' ἀκόμη καὶ τρεῖς πελαργοὺς λιθίνους, πρὸς ἀποδίωξιν τῶν πτηνῶν τούτων, ῥιπτόντων ὄφεις εἰς τὰς δεξαμενάς, καὶ διαφθειρόντων τὰ ὕδατα (2).

Τῆς συμπαθοῦς διαθέσεως ταύτης τῶν Τούρκων ὡς πρὸς τὰ ζῶα θρυλλοῦνται διάφορα διηγήματα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἑξῆς, ἀποδιδόμενον παρά τινων μὲν εἰς Σουλτὰν-Μουρὰδ τὸν Δ', παρ' ἄλλων δὲ εἰς ναύαρχόν τινα (καπετὰν-πασσᾶν), Γάλλον τὴν καταγωγήν, ἐκ τῆς Μασσαλίας, πνιγέντα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1716, ὅς τις, περιπολῶν ποτε τὴν πόλιν τῆς Χίου, ἠρώτησε τίνος ἦσαν τέσσαρα-πέντε κάτισχνα ὀνάρια, τὰ ὁποῖα, φορτωμένα πέτρας, εἶδε 'να στέκωσι δεδεμένα εἰς οἰκίας τινὸς τὴν θύραν, καὶ μαθὼν ὅτι οἱ κύριοι αὐτῶν ἐγευμάτιζον ἐκεῖ πλησίον, ἐξηκολούθησε τὴν περιοδείαν 'του· ἀλλ' ἐπιστρέφων εἶδεν ἀκόμη δεμένα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τὰ ἄθλια ἐκεῖνα ζῶα. Προσκαλέσας τότε τοὺς κυρίους αὐτῶν, τοὺς εἶπεν ὅτι, ἀφ' οὗ ἔφαγον αὐτοί, δίκαιον ἦτον 'να φάγωσι καὶ οἱ ὄνοι 'των. Οἱ χωρικοὶ ηὗραν εὐλογωτάτην τὴν πρότασιν· ἀλλ' ἀπόρησαν ὅταν ὁ Πασσᾶς ἐπρόσθεσεν, ὡς ἐπίσης δίκαιον, ὅτι ἐν ὅσῳ τὰ ζῶα τρώγουσι, 'να περιμένωσιν αὐτοὶ ὄρθιοι πρὸ τῆς θύρας, φορτωμένοι τὰ σαγμάρια ἐκείνων.

Καὶ ἰδοὺ κατηντήσαμεν ὑπὸ τῆς σειρᾶς τοῦ λόγου καὶ εἰς τοὺς σκύλους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς τῶν περιηγητῶν λησμονεῖ· διότι ἀποτελοῦσι τῷ ὄντι ἴδιον γένος, καὶ κρῖμα ὅτι 'δὲν τοὺς ἐγνώριζεν ὁ Βυφφών, ἵνα προσδιορίσῃ καὶ πρὸς περιγραφὴν τοῦ ἤθους αὐτῶν ἰδιαίτερον ἄρθρον. Τὸν σκύλον ὁ Μουσουλμάνος 'τὸν θεωρεῖ ὡς ἀκάθαρτον ζῶον· διὰ τοῦτο καὶ οὐδέποτε 'τὸν δέχεται, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸν οἶκόν 'του, οὔτε τὸν πλησιάζει. Οὐχ ἧττον ὅμως, ὡς φιλάνθρωπον καὶ ὠφέλιμον ζῶον, 'τὸν τρέφει, 'τὸν περιθάλπει, καὶ βλέπεις ἔξωθεν τῶν μεγάλων οἴκων πινάκια ἐπίτηδες, ὅπου ῥίπτονται τὰ ἄχρηστα ἀποφάγια πρὸς τροφὴν τῶν σκύλων, καὶ στεγάσματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα γεννῶσι καὶ ἀνατρέφουσι τὰ μικρά 'των αἱ θηλυκαί. Τοιουτοτρόπως δὲ περιεπόμενα τὰ ζῶα ταῦτα, πολλαπλασιάζονται κατὰ χιλιάδας, τὰς ὁποίας ἀναβιβάζουσί τινες εἰς πεντήκοντα, καὶ εἶνε οἱ φύλακες καὶ καθαρισταὶ ἐν ταυτῷ τῆς πόλεως, καὶ ἰδίως τῶν Τουρκικῶν συνοικιῶν, τὰς ὁποίας ἐξ αἰτίας αὐτῶν 'δὲν εἶν' ἀκίνδυνον 'να διοδεύσῃ τις, καὶ μάλιστα νύκτα καὶ μὲ ἐνδύματα Εὐρωπαϊκά.

Τῶν ἐν ΚΠ σκύλων τὸ γένος εἶνε πανταχοῦ τὸ αὐτό, μανδρόσκυλοι μὲ ῥύγχος καὶ ὦτα ἀλώπεκος καὶ πυκνὸν μαλλίον. 'Δὲν ἀνήκουσι δὲ εἰς

(1) Ἴδε τὰ Προλεγόμενα. (2) Ἴδε Σαχ-ζαδὲ-μπασσῆ.

κἀνένα, ἀλλ' εἰς μόνην τὴν γειτονίαν, ὅπου ἔφθασε καθείς 'των 'να γεννηθῇ. Τὸ δικαίωμα ὅμως τῆς ἰδιοκτησίας ταύτης εἶνε παρ' αὐτοῖς ἀπαράγραπτον, καὶ 'αλήμων ὦ εἰς ἐκεῖνον ὅςτις ἤθελε 'τὸ παραγνωρίσῃ καὶ κάμῃ ἓν βῆμα μόνον ὑπὲρ τὰ ὅριά 'του! διότι ὅλον τῆς προσβληθείσης γειτονίας τὸ σκυλολόγιον χύνεται ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ κατὰ τοῦ ἐγκληματίου, καὶ 'τὸν ξεσχίζει, ἐὰν 'δὲν προφθάσῃ 'να μακρυνθῇ.

Νομίζω ὅμως ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα, ἱερὰ τῆς Ἑκάτης, ἦσαν καὶ ἐπὶ Βυζαντίων εἰς πλῆθος ἐντὸς τοῦ ἄστεος, καὶ εἰς τὰς ὠρυγὰς αὐτῶν ἔμεινεν ὀφειλέτις ἡ πόλις, σωθεῖσα, καθὼς προείπομεν, ἐκ τῆς τοῦ Φιλίππου χειρὸς, ἑτοίμου ἤδη 'να εἰσχωρήσῃ δι' ὑπονόμου ἐντὸς αὐτῆς. 'Δὲν εἶνε λοιπὸν ἀπίθανον 'να ἔλαβον ἔκτοτε πρὸς ἀνταμοιβὴν τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἀσυλίας.

Ὅπως ὅμως κεν ἔχῃ, ἡ πληθὺς αὐτῶν εἶνε ὀχληρὰ, καὶ ἐν καιρῷ ἐπιδημικῆς νόσου πολλὰ ἐπικίνδυνος. Ὅθεν καὶ ἐπὶ Σουλτὰν Ἀχμὲδ τοῦ Α', συμβάντος μεγίστου θανατικοῦ, οἱ ἰατροὶ, ὅλοι τότε σχεδὸν Ἑβραῖοι, ἐπρότεινον ὅτι ἔπρεπε 'να ληφθῇ κατ' αὐτῶν μέτρον, ὡς διαδιδόντων τὸ μόλυσμα. Διέταξε λοιπὸν ὁ Σουλτάνος 'να φονευθῶσιν, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐρωτηθῇ ὁ Σέϊχ-οὐλ-ἰσλάμ· ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν, ὅτι τὰ ζῶα ἔχουσι ψυχὴν, καὶ ἐπομένως 'δὲν δύναταί τις ἀνεγκλήτως 'να τὰ φονεύσῃ. Ἀπεφασίσθη τότε 'να περιορισθῶσιν εἴς τινα τῶν παρακειμένων ἐρημονήσων, καὶ ἐκεῖ 'να τρέφωνται ὑπὸ τῶν δυρσοδεψῶν, εἰς τοὺς ὁποίους χρησιμεύουσι τὰ περιττώματά των, καὶ μετεκομίσθησαν χιλιάδες. Τὸ αὐτὸ ἔγινε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας, κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, ὅς τις, ἀφ' οὗ ἐκαθάρισε τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς πανώλης τῶν Γενιτσάρων, ἠθέλησε 'να 'τὴν ἀπαλλάξῃ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων τούτων ἀχρείων ζώων τὴν λέπραν. Ἀλλὰ, δυθισθέντος ἑνὸς τῶν μετακομιζόντων αὐτὰ πλοίων, ἐμποδίσθη ἡ ἐπιχείρησις.

Πολλὰ ἐθρυλλήθησαν καὶ περὶ τῶν κάττων, ὡς θεραπευομένων παρὰ τοῖς Τούρκοις, καὶ ὁ Λεϋγκλάβιος εἶδε, λέγει, πλῆθος αὐτῶν κατῳκισμένων ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Γενὶ-μπαγτσὲ, καὶ τρεφομένων, ὑπὸ τῶν Τουρκισσῶν μάλιστα, μὲ ἀποφάγια καὶ σηκότια. 'Δὲν ἠδυνήθην 'να εὕρω τὰ γαλεοτροφεῖα ταῦτα· γνωρίζω ὅμως ὅτι ὅσῳ ἀποστρέφεται τὸν σκύλον, ὡς βρωμερὸν, ὁ Τοῦρκος, τόσῳ προσοικειοῦται καὶ περιέπει τὸν κάττον, καὶ διηγοῦνται ἐκ παραδόσεως (διότι πᾶν ἔθιμον παρ' αὐτοῖς ἔχει καὶ τὸ διήγημά 'του) ὅτι τόσον ἠγάπα τὸν κάττον 'του ὁ Μωάμεθ, ὥστε, προσκληθεὶς ποτε 'να γνωμοδοτήσῃ περὶ θρησκευτικοῦ τινος ζητήματος, ἐπροτίμησε, πρὶν σηκωθῇ, 'να κόψῃ τὴν χειρίδα τοῦ ἐπανωφορίου 'του, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔτυχε νὰ κοιμᾶται τὸ ζῶον τοῦτο, παρὰ 'να 'τοῦ ταράξῃ τὴν ἡσυχίαν. Καὶ ἐπὶ πᾶσι νομίζω, ὅτι ἐὰν ἡ ἀποδιδομένη ἐν Αἰγύπτῳ τὸ

Digitized by Google

πάλαι λατρεία εἰς τὸν ἰχνεύμονα ἐδικαιολογεῖτο διὰ τὴν πρὸς τὸν κροκόδειλον ἀντιπάθειάν 'του, πολὺ δικαιοτέρα εἶν' ἡ προτίμησις τῶν Τούρκων διὰ τοὺς κάττους ἐν ΚΠ, ὅπου τὸ πλῆθος, τὸ μέγεθος καὶ ἡ κακοήθεια τῶν μυῶν εἶνε ἱστορική.

'Αλλ' ὁ Βαρὼν De Tott, ἀντὶ 'ν' ἀποδώσῃ τὴν συμπάθειαν ταύτην εἰς τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τοῦ Τούρκου, τὴν ἀποδίδει εἰς τὴν ἀνάγκην τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ αὐτή, λέγει, ἡ τυραννία 'να ἀναπαυθῇ κτλ. Πλὴν ἕως πότε αἱ ψευδεῖς αὗται δόξαι καὶ φωνασκίαι, αἱ διαιωνίζουσαι τὰς προλήψεις καὶ τὰς ἀντιπαθείας μεταξὺ τῶν ἐθνῶν (1);

Ὡς ἀμαθὴς ἀκόμη ὁ Τοῦρκος, εἶνε, καθὼς προείπομεν, δεισιδαίμων καὶ προκατειλημμένος. Ἡ ἔλλειψίς 'του αὕτη γίνεται προφανὴς καὶ εἰς πολλὰς μὲν ἄλλας περιστάσεις τοῦ βίου, ἰδίως ὅμως ὅταν νοσῇ. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ἡ ΚΠ ἦνε διὰ τοὺς ἰατροὺς ἡ χρυσοφόρος Καλλιφορνία, εἶνε συγχρόνως καὶ γῆ δοκιμασιῶν, καὶ πρέπει ὁ ἰατρὸς ὁ ἐπισκεπτόμενος Τούρκους 'να γνωρίζῃ μὲ τίνας ἔχει 'να κάμῃ. Πεπεισμένος ὁ Τοῦρκος ὅτι τὸ πεπρωμένον εἶν' ἀμετάβλητον, καταφεύγει μὲν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐν καιρῷ νόσου, καὶ προσκαλεῖ, ὅταν ἔχῃ τρόπον, τὸν ἰατρόν, ἀλλὰ 'τὸν συμβουλεύεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ σκέψιν. Καὶ ἐπειδὴ φρονεῖ ὅτι αἱ πλειότεραι ἀσθένειαι εἶν' ἀπ' ἔξω, ἀερικαὶ (χαβαδάν), προτιμᾷ πολλάκις τὸν νουσκᾶν (2) παρὰ τὴν ἰατρικὴν συνταγήν· καὶ διηγεῖται ὁ Brayer ἀνέκδοτόν τι ἀστεῖον 'Εφέντου τινός, ὅς τις, πρὸ καιροῦ πάσχων, προσεκάλεσεν αὐτὸν 'να 'τὸν ἐπισκεφθῇ, καὶ 'τῷ ἔδειξε περὶ τὰς τριάκοντα συνταγάς, τὰς ὁποίας ἔφερεν ὅλας εἰς τὸ καβούκιόν 'του. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ ἰατρὸς ἀνεγνώρισε καὶ φίλων 'του μερικάς, γνωστῶν καὶ δοκίμων ἰατρῶν, καὶ ἰδίως μίαν, ἥτις 'τῷ ἐφάνη ἁρμοδιωτάτη ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς θεραπείας. Τὸν ἠρώτησε λοιπὸν ἐὰν 'τὴν μετεχειρίσθη. Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ 'Εφέντης, πλὴν οὔτε ἀπ' αὐτῆς ὠφελήθην. — Παράδοξον! ἐξηκολούθησες ὅμως τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἱκανὸν καιρόν; — Ὤ! βέβαια. 'Δὲν βλέπεις ὅτι 'τὰς φορῶ ἡμέραν καὶ νύκτα ὅλας εἰς τὸ καβούκιόν μου;

Τῶν φυλακτηρίων ὅμως τούτων ἡ χρῆσις 'δὲν ἔχει κἂν συνεπείας ἐπιβλαβεῖς, ἴσως μάλιστα πλήττουσα πολλάκις διὰ τῆς φαντασίας τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ νοσοῦντος, ἐπιφέρει τὰς παραδόξους θεραπείας ἐκείνας,

(1) Τὰς ἐσφαλμένας ταύτας τοῦ Baron de Tott ἰδέας περὶ τῶν Τούρκων ἀνασκευάζει δι' ἀναντιρρήτων ἀποδείξεων ὁ Peyssonel εἰς μίαν 'του διατριβὴν ἐν εἴδει ἐπιστολῆς, ἐκδοθεῖσαν τῷ 1785 ἐν 'Αμστελοδάμῳ. (2) Ῥητὸν τοῦ Κοὺρ-ἂνν, γραμμένον εἰς κομμάτιον χάρτου, τὸ ὁποῖον ἢ καπνίζεται ὁ πάσχων, ἢ ἐκπλύνει ἐντὸς ὕδατος καὶ πίνει τὸ ἀπόπλυμα τοῦτο, ἢ φέρει συνήθως ἐπάνω 'του ὡς φυλακτήριον. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Γραικῶν καὶ τῶν 'Αρμενίων νοσοῦντες καταφεύγουσιν εἰς τὸ μέσον τοῦτο.

Digitized by Google

τὰς ὁποίας ἠξεύρουσι τόσον ἐπιτηδείως 'νὰ μεταλλεύωσιν οἱ ἀγύρται· ἀλλ' ὅταν εἰς ταῦτα προστίθενται καὶ τὰ μυστηριώδη ἐκεῖνα ματζούνια, τὰ ὁποῖα ἀνανεοῦσι τοὺς γέροντας, λύουσι τοὺς ἀποδεμένους, ἀναδεικνύουσιν εὐτεκνούσας τὰς στείρας, προφυλάττουσιν ἐκ τοῦ φαρμακεύματος κτλ., καὶ διὰ τοῦτο διὰ τὴν σύνθεσιν αὐτῶν ἀπαιτοῦνται καὶ πολύτιμοι λίθοι, ἰδίως ὅμως μαργαριτάρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις ἀντικαθίστανται πάντοτε ὀμμάτια καραβίδων, καὶ συχνότερα κανθαρίδες, τότε ἡ ἀγυρτία εἶνε εἶδος πανώλους, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρνησις ὀφείλει 'να προφυλάττῃ τοὺς ὑπηκόους 'της.

Τόσον δὲ εἶνε προσηλωμένος ὁ Τοῦρκος εἰς τὰ πάτρια αὐτοῦ ἔθη, καὶ τόσον ἀσυμβίβαστα πρὸς ταῦτα φρονεῖ τὰ τῶν Εὐρωπαίων, ὥστε οὐδέποτε μεταναστεύει εἰς Εὐρωπαϊκὴν γῆν, κἂν πρόκειται φυγαδεύων 'να σώσῃ τὴν κεφαλήν 'του. Καὶ ἰδοὺ διατί ἐκ τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων ὑπουργῶν καὶ πασσάδων, ὅσοι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας διεσώθησαν εἰς Ῥωσσίαν, ὅλοι ἐπέστρεψαν ἅμα ἔτυχον εὐκαιρίας, ἐκτὸς ἑνός, τοῦ διοικητοῦ τῆς Βάρνης εἰς τὰ 1829. Καὶ διηγοῦνται διὰ τὸν γνωστὸν Κιοσὲ-Κεαγιᾶν τοῦ Μουσταφᾶ-Μπαϊρακδάρου, ὅτι, διασωθεὶς τῷ 1807 εἰς 'Οδησσόν, τόσον ἐδυσαρέστει βλέπων ἐκ τῆς οἰκίας 'του λουομένους ἐν τῇ θαλάσσῃ ὁλογύμνους τοὺς Ῥώσσους, ὥστε ἐζήτησε 'να τῷ δοθῇ μεσογειοτέρα οἰκία. Διότι ὅλα ταῦτα, τὰ διὰ τοὺς Εὐρωπαίους μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, ὁ Τοῦρκος 'τὰ ἔχει περὶ πολλοῦ (1), μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ μετὰ τὴν ἀφόδευσιν ἀναποφεύκτου πλυσίματος (ταχαρὰτ), καὶ ἄλλων τινῶν πολὺ σκανδαλωδεστέρων διὰ τὸν Εὐρωπαῖον χειραψιῶν πρὸς θρησκευτικὸν ἁγνισμόν. Καὶ τῷ ὄντι μεταξὺ τῶν συνηθειῶν τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου εἶν' ἐπαισθητὴ ἡ ἀντίθεσις τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρόδοτος κάμνει μεταξὺ τῶν ἐθῶν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ὁ Τοῦρκος εἶνε καθεστηκώς, ὁ Εὐρωπαῖος ἀεικίνητος· ὁ πρῶτος σκεπάζεται πρὸς σημεῖον σεβασμοῦ, ὁ ἄλλος ἀποκαλύπτεται· ἐκεῖνος ὑδροποτεῖ, οὗτος οἰνοποτάζει, κτλ.

Τῶν ἐθῶν ἐν τοσούτῳ καὶ ἰδιωμάτων τούτων ἀποδύεται καθημέραν ὁ Ὀθωμανὸς τὰ πλεῖστα, ὁμοῦ μὲ τὰ εὐφόρητα ἐκεῖνα καὶ μεγαλοπρεπῆ αὐτοῦ ἐνδύματα, τὰ πρὸ εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν· τὰ δὲ Εὐρωπαϊκὰ ἤθη εἰσάγονται μετὰ τοῦ ἱματισμοῦ, καὶ τὸ νὰμ-ἰχράμιον κατήντησεν ἱστὸς ἀράχνης, ὄχι κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀράχνης ὕφασμα (»ventos » texiles et nebula linea,« καθὼς ὠνόμαζε ποιητής τις τὰ παλαιὰ θέριστρα), διὰ τοῦ ὁποίου αἱ Ὀθωμανίδες κατώρθωσαν ἀποκαλυφθεῖσαι 'νὰ μείνωσι κεκαλυμμέναι, καὶ 'να συμβιβάσωσι τὴν γυναικείαν φιλαρέσκειαν μετὰ τῆς θρη-

(1) »Adeo Turcis ἔγραφε πρὸ 200 χρόνων ὁ Βουσβέκιος, vel ubi parvi refert, ordinem esse placet, quem nos in rebus quantamvis gravibus negligimus.«

σκευτικῆς ἐντολῆς· τὰς ξυλίνας οἰκίας διαδέχονται λιθόκτιστοι, ἂν καὶ τὸ Κοὺρ-ἄνν λέγῃ ὅτι 'δὲν πρέπει ὁ ἄνθρωπος 'νὰ οἰκοδομῇ διαρκεστέραν ἑαυτοῦ κατοικίαν· τὰς χαμαιζήλους στιβάδας (σοφᾶ), ἀνάκλιντρα γλαφυρὰ καὶ λεπτοεργεῖς καθέδραι· τὰ συρτὰ σανδάλια, αἱ κρηπῖδες· τὰ πολυτελῆ χασδία, ἐφίππια εὔογκα· ὅλα ἐνὶ λόγῳ μεταποιοῦνται ἐπὶ τὸ Φραγκικώτερον. Παρετηρήθη ὅμως καὶ ὑφ' ἑτέρων, ὅτι τὸ Τουρκικὸν ἔθνος εὑρίσκεται κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὴν δυσάρεστον ἐκείνην μεταβατικὴν θέσιν τῶν ἐθνῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ χρόνος μόνον καὶ ἡ συνήθεια θὰ τὸ ἀπαλλάξῃ.

Εἴπομεν ὅτι τὰ Τουρκικὰ ἤθη, ἐκτὸς τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν θρησκείαν διαφορῶν, ἐπικρατοῦσι καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς τρισὶν ἔθνεσιν. Ἀλλ' εἰς ποίαν τάξιν ἀνήκουσιν οἱ τυχοδιῶκται ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε λείπουσιν ἐκ τῆς ΚΠ, καὶ εἶνε χειροτέρα καὶ παρ' αὐτὴν τὴν πανώλην μάστιξ τοῦ τόπου τούτου; οἱ κηφῆνες, ἢ μᾶλλον σκορπίοι ἐκεῖνοι (διότι δὲν εἶνε ἄκεντροι), οἵτινες, ἅμα σκοτεινιάσῃ, διασκορπίζονται κατὰ συμμορίας, ὡς τὰ νυκτιδόρα ὄρνεα, εἰς τὰς μεμονωμένας ὁδοὺς τοῦ Γαλατᾶ καὶ Σταυροδρομίου, καὶ ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν διαβαινόντων μαχαιροφόροι; Οἱ κακοῦργοι οὗτοι εἶνε, κατὰ δυστυχίαν, Χριστιανοί, τὰ καθάρματα τῶν μεγαλοπόλεων τῆς Εὐρώπης, Νεαπολῖται, Σάρδοι, Μελιταῖοι, Δαλμάται, πρὸ πάντων δὲ Ἑπταννήσιοι, ἢ (καθὼς 'τοὺς ὀνομάζουσιν ἐδῶ, ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου μέρους) Κεφαλλωνῖται. Πεποιθότες ἕκαστος εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἰδίου Πρέσβεως, οἵ τινες, φιλοτιμούμενοι 'νὰ τηρήσωσιν ἀνεπηρέαστον τὸ τῆς ἑτεροδικίας προνόμιον, ἀφαιροῦνται αὐτοὺς συνήθως ἐκ τῶν τῆς Ἀστυνομίας χειρῶν, οὐδὲν ἔχουσιν ἄλλο 'νὰ φοβηθῶσι παρὰ, τὸ πολὺ, τὴν ἐκτὸς τῶν ὁρίων ἀποπομπήν, ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν τοῖς εἶνε δύσκολον 'νὰ ἐπιστρέψωσι μετ' ὀλίγον ὑπ' ἄλλο ὄνομα καὶ ὑπὸ νέαν σημαίαν. Ἐξ αἰτίας δὲ τούτων μὲν ἀφ' ἑνός, τῶν δὲ πυρκαϊῶν ἀφ' ἑτέρου, εἶνε φρονιμωτάτη ἡ συμβουλή, ὡς πρὸς τοὺς ξένους κυρίως καὶ τοὺς παρεπιδήμους, πρῶτον, 'νὰ μὴ ἔχωσιν ἄλλο τίποτε χρῆζον μετακομίσεως, παρὰ μόνον τὸ σῶμά 'των· καὶ δεύτερον, τὸ ὁποῖον, καὶ ὑποχρεωτικὸν ἐὰν 'δὲν ἦτον ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας, ἔπρεπεν ἕκαστος 'νὰ φυλάττῃ, 'νὰ ἐπιστρέφωσιν ἐνωρὶς τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ κατάλυμά 'των· διότι ὀλίγον μετὰ τὴν δείλην ἐὰν βραδύνωσι, κινδυνεύουσι, διαβαίνοντες στενωπόν τινα, 'νὰ γυμνωθῶσιν ὑπὸ τῶν λωποδυτῶν τούτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΤΙΡΙΑ

α΄. Τείχη καὶ Πύργοι.

ΤΡΕΙΣ διάφοροι ἐποχαὶ χαρακτηρίζουσι καὶ χρονολογοῦσι τὰ τείχη τῆς ΚΠ, ἡ τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, ἡ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ ἡ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου. Τὰ πρῶτα περικλείουσι, τουλάχιστον καθ' ὅλους τοὺς θεμελίους καὶ πολὺ μέρος ὑπεράνω αὐτῶν, ὅλον τοῦ Βυζαντινοῦ ἀκρωτηρίου τὸν πρόβολον, καὶ ἰδίως τὸ Σουλτανικὸν Σαράγιον· τῶν δευτέρων σώζονται μόνον τὰ πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Κεράτιον κόλπον, τῶν δὲ κατὰ μῆκος τῆς πόλεως λείψανα μόνον ἴσως τινά· τὰ δὲ τρίτα εἶνε ὁλόκληρα τὰ σωζόμενα καὶ μέχρις ἡμῶν, καὶ σχηματίζοντα τὴν πρὸς τὴν ξηρὰν τοῦ τριγώνου βάσιν, ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν ἄχρι τοῦ Ἑπταπυργίου. Ἂς ἐπεξέλθωμεν ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν τὸ ἱστορικόν.

Τὰ παλαιὰ τείχη τοῦ Βυζαντίου ἦσαν, κατὰ τὸν Παυσανίαν(1) καὶ ἄλλους τῶν παλαιῶν συγγραφέων, περίφημα διὰ τὴν ὀχυρότητα τῆς κατασκευῆς 'των, κτισθέντα τοιαῦτα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου οἰκιστοῦ Βύζαντος ἢ τῆς γυναικός 'του τῆς Φιδαλείας, μὲ χρήματα, καθὼς φαίνεται, καὶ κατὰ παραγγελίαν τοῦ πατρός 'της Βαρβύσου. »Ὅτε γὰρ ἔμελλε »τελευτᾶν . . ὁ Βαρβύσιος, παρεκελεύσατο κτίσαι αὐτὴν τεῖχος ἐν αὐτῷ »τῷ τόπῳ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, ὅπερ νῦν ἐστι τὸ παλαιὸν τεῖ»χος Κωνσταντινουπόλεως(2).«

Τὰ τείχη ταῦτα, βλαβέντα πολλαχοῦ ὑπὸ τῶν μηχανημάτων, ἃ Φίλιππος ὁ Μακεδών, πολιορκῶν, ὡς εἴπομεν, τὴν πόλιν, ἐπήγαγε κατ' αὐτῆς, καὶ πτῶσιν ἀπειλοῦντα, Λέων ὁ Βυζαντίων στρατηγὸς ἐπεσκεύασεν. Ἀλλὰ σπεύδων, ὡς φαίνεται, 'να τελειώσῃ τὸ ἔργον ἐκ τοῦ προχείρου, μετεχειρίσθη καὶ αὐτὸς τῶν τάφων τοὺς λίθους· »Οὗ δὴ χάριν Τυμ»βοσύνην τὸ τεῖχος ἐκάλεσαν,« λέγει πάλιν ὁ Ἡσύχιος. Τὸ αὐτὸ διηγεῖται καὶ ὁ Θουκυδίδης(3) διὰ τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηνῶν· »Καὶ δήλη »ἡ οἰκοδομία ἔτι καὶ νῦν ἐστιν, ὅτι κατὰ σπουδὴν ἐγένετο . . . πολλαὶ »τε στῆλαι ἀπὸ σημάτων ἐγκατελέγησαν.« Ὅθεν ἀδίκως ὀργίζεται καὶ

(1) Μεσσηνιακ. Δ΄. (2) Ἡσύχ. Μιλήσ. Πάτρ. ΚΠ. (3) Α΄, 93.

θρηνεῖ ὁ Βαρῶν De Tott, λέγων ὅτι »Τὰ θαλάσσια τείχη τῆς ΚΠ κινοῦ-
»σιν εἰς θλίψιν· διότι δάσος ὁλόκληρον στηλῶν, ἐγκατῳκοδομημένων ὁρι-
»ζοντίως καὶ ἀλλεπαλλήλως κατὰ πολλοὺς δόμους, χρησιμεύουσιν ὡς
»θεμέλια τῶν ὑψηλῶν τειχῶν τούτων, καὶ τὰ πολυτιμότερα λείψανα τῆς
»ἀρχαίας τέχνης, συγκεχυμένα μετὰ τῶν εὐτελεστάτων ὑλῶν, παριστά-
»νουσι πανταχοῦ τὴν θλιβερὰν εἰκόνα τῆς ἀμαθίας καὶ βαρβαρότητος.«
Ἐκτὸς ἐὰν ἐνόμιζεν ὁ ἄλλως ἀξιότιμος οὗτος συγγραφεὺς ὅτι καὶ ὁ Θεμι-
στοκλῆς ἔπρεπε ’να παραιτήσῃ ἡμιτελὲς τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηνῶν, παρὰ ’να
μεταχειρισθῇ τῶν σημάτων τὰς στήλας. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀποδίδει
τὴν οἰκοδομὴν τῶν θαλασσίων τούτων τειχῶν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς Αὐτο-
κράτορας, καὶ διὰ τοῦτο ἐκκενόνει κατ᾽ αὐτῶν τὴν χολήν ’του, ὅπερ ὅμως
μακρὰν ἀπέχει τοῦ ἀληθοῦς, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς δηλωθήσεται σαφέστερον.

Τὴν ἐρυμνότητα τῶν πρώτων τούτων τειχῶν ὑπερθαυμάζει ὁ Δίων
Κάσσιος, »Τείχη δὲ τὸ Βυζάντιον, λέγων, καρτερώτατα εἶχεν· ὅ,τε γὰρ
»θώραξ αὐτῶν λίθοις τετραπέδοις παχέσι συνῳκοδόμητο, πλαξὶ χαλκαῖς
»συνδουμένοις, καὶ τὰ ἐντὸς αὐτῶν καὶ χώμασι καὶ οἰκοδομήμασιν ὠχύ-
»ροντο, ὥστε καὶ ἓν τεῖχος παχὺ τὸ πᾶν εἶναι δοκεῖν. Πύργοι τε πολλοὶ
»καὶ μεγάλοι, ἔξω τε ἐκκείμενοι, καὶ θυρίδας πέριξ ἐπαλλήλους ἔχοντες
»ἦσαν, ὥστε τοὺς προσβάλλοντας τῷ κύκλῳ ἐντὸς αὐτῶν ἀπολαμβάνε-
»σθαι. Δι᾽ ὀλίγου γάρ, καὶ οὐ κατ᾽ εὐθύ, ἀλλ᾽ οἱ μὲν τῇ, οἱ δὲ τῇ,
»σκολιώτερον ᾠκοδομημένοι, πᾶν τὸ προσπίπτον σφίσιν ἐνεκυκλοῦντο.
»Καὶ τὰ μὲν πρὸς τὴν ἤπειρον τείχη, εἰς μέγα ὕψος ἦρτο· τὰ δὲ πρὸς
»θάλασσαν, ἧττον ὑψοῦτο· αἵ τε γὰρ πέτραι, ἐφ᾽ ὧν ᾠκοδόμηντο, καὶ
»ἡ τοῦ Βοσπόρου δεινότης θαυμαστῶς σφίσι συνεμάχουν.« Ὅθεν καὶ ἐπὶ
τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἀντέσχον, ὡς εἴδομεν, οἱ Βυζάντιοι, πολιορκούμενοι ὑπὸ
τοῦ Σεβήρου.

Ὁ δὲ περίβολος τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, τὸν ὁποῖον τὰ τείχη ταῦτα
περιέκλειον, ἦτον, κατὰ τὸν Διονύσιον, τεσσαράκοντα σταδίων (δύω σχεδὸν
λευγῶν), ὥστε, ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ, δὲν ἤθελεν εἶναι δύσκολον, ἐὰν ὑπῆρχεν
ἄδεια πρὸς ἀκριβῆ καταμέτρησιν, ’να προσδιορισθῇ πόθεν ἤρχετο καὶ ποῦ
κατέληγε τὸ ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν διατέμνον τὸ ἀκρωτήριον παλαιὸν
τοῦτο τεῖχος. Ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ παρόντος πρέπει ’να περιορισθῶμεν εἰς τὰς
περιγραφὰς τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, αἵτινες ὅμως, διὰ τὸ ἐπίσης
ἀνεξακρίβωτον τῶν πλειοτέρων τοποθεσιῶν, καταντῶσι δυσνόητοι. Ὁ μὲν
οὖν Ζώσιμος λέγει, ὅτι ἀπ᾽ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ’δὲν ἐξετείνοντο πε-
ραιτέρω »τῆς ἐπωνύμου ἀγορᾶς τοῦ Βασιλέως,« τοῦ Κωνσταντινείου δη-
λαδὴ Φόρου. »Καὶ τὸ μὲν παλαιὸν (τεῖχος;) εἶχε τὴν πύλην ἐν τῇ συμ-
»πληρώσει τῶν στοῶν, ἃς Σεβῆρος ὁ βασιλεὺς ᾠκοδομήσατο . . Τὸ δὲ
»τεῖχος διὰ τοῦ λόφου (τοῦ δευτέρου πάντως) καθιέμενον ἦν ἀπὸ τοῦ δυτι-

»κοῦ μέρους ἄχρι τοῦ τῆς Ἀφροδίτης ναοῦ καὶ θαλάσσης τῆς ἀντικρὺ »Χρυσοπόλεως. Ἀπὸ δὲ τοῦ βορείου λόφου τὸν ἴσον τρόπον κατιὸν, ἄ»χρι τοῦ λιμένος, ὃν καλοῦσι Νεώριον, καὶ ἐπέκεινα μέχρι θαλάσσης, »ἣ κατ' εὐθὺ κεῖται τοῦ στόματος, δι' οὗ πρὸς τὸν Εὔξεινον ἀνάγονται »Πόντον.« Ὁ δὲ Κωδινὸς, ἀκριβέστερον, »Ἤρχετο, φησὶ, τὸ τεῖχος τὸ »ἐπὶ Βύζαντος ἀπὸ τοῦ τῆς Ἀκροπόλεως πύργου, καὶ προήρχετο μέχρι »τοῦ Εὐγενίου Πύργου, ἐκεῖθεν δὲ ἀνήρχετο πρὸς τὸ Στρατήγιον καὶ »μέχρι τῶν Ἀχιλλείων θερμῶν· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα μέχρι »τοῦ Μιλίου· κἀκεῖθεν εἰς τὰς ἑλικοειδεῖς στήλας (»τοὺς πλεκτοὺς κίο»νας,« κατ' ἄλλον συγγραφέα) τῶν Τζυκαλαρίων, καὶ, τέλος, προερχό»μενον ἄχρι τῶν καλουμένων Τόπων, ἐπέστρεφε πάλιν πρὸς τὰ Μάγ»γανα καὶ τὰς Ἀρκαδιανὰς Θέρμας, καὶ ἐτελεύτα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.« Ἐκ τούτων, ἅπερ μετὰ τὴν ἐκ τῆς περιγραφῆς γνῶσιν ἑκάστου τῶν ἀναφερομένων τόπων καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ αὐτοσχεδιασθέντος τοπογραφικοῦ πίνακος γενήσονται ἐν τοῖς ἑξῆς σαφέστερα, ἐξάγεται ὅτι τὸ παλαιὸν Βυζάντιον 'δὲν ἐξετείνετο ἐπέκεινα τοῦ δευτέρου λόφου, ὅπου ἐκ τοῦ σωζομένου πορφυροῦ κίονος γνωρίζομεν ὅτι ἦτον ὁ Φόρος τοῦ Κωνσταντίνου. Ὅθεν ὁ Choiseul-Gouffier (1) εἶχε μὲν δίκαιον μὴ παραδεχόμενος τὴν ἰδέαν τῶν περιοριζόντων τὸ παλαιὸν Βυζάντιον εἰς μόνον τοῦ σημερινοῦ Σαραγίου τὸν περίβολον, ἐν ᾧ, καθὼς εἴδομεν, εἶχε 40 σταδίων περιφέρειαν καὶ ἦτον ἐπὶ Σεβήρου ἡ μεγαλητέρα πόλις τῆς Θράκης· ἀλλ' ἠπατᾶτο ἀφ' ἑτέρου, ὡς πρὸς τὴν βάσιν τῆς ὑποθέσεώς 'του· διότι οἱ λέγοντες ὅτι τὸ Σαράγιον ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, 'δὲν ἐννοοῦσι, νομίζω, ὁλόκληρον τὴν πόλιν ταύτην, ἀλλὰ μόνον αὐτῆς τὴν Ἀκρόπολιν (τὸ Ἄστυ, la Cité). Καὶ ἰδοὺ πῶς ἐκφράζει, παραδ. χάριν, τὴν ἰδέαν αὐτὴν εἰς τὸ πεζὸν τοῦ καιροῦ του ὕφος ὁ Ἱεροδιάκονος Θεοφύλακτος (2): »Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, δὲν ἦτον, ὡς φαίνεται τὴν σήμερον »ἡμέραν, ἀλλὰ μέρος ὅσον εἶνε τὸ Σαράγιον τοῦ βασιλέως, τόσον ἦτον »τὸ κάστρον.«

Εἶχε δὲ ὅλος ὁ περίβολος οὗτος, εἴ τῳ πιστὰ τὰ τοῦ Κωδινοῦ, εἰκοσιεπτὰ πύργους, ὧν ὑπερεῖχε, διὰ τὴν ὀχυρότητα καὶ τὸ θαυμαστὸν τῆς κατασκευῆς, ὁ καλούμενος Πύργος τοῦ Ἡρακλέους, διότι, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, μετέδιδε τὴν φωνὴν ἔξωθεν εἰς τὰ ἔνδον, καὶ »τὰ τῶν πολέ»μων μυστήρια τοῖς ἐντὸς οὖσι τοῦ τείχους.« Ὁ Δίων μάλιστα 'δὲν περιορίζει τὴν λαλητικὴν ταύτην δύναμιν εἰς ἕνα μόνον τῶν πύργων τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ 'τὴν μεταδίδωσιν εἰς ἑπτά. »Τοσοῦτοι γὰρ ἀπὸ τῶν »Θρᾳκίων πυλῶν πύργοι καθεστηκότες πρὸς τὴν θάλασσαν ἦσαν. Τού-

(1) Voyage Pittoresque T. III. p. 459-460. (2) Ὁμιλία Ζ', 129.

»των δ' εἰ μέν τις ἄλλῳ τῳ προσέμιξεν, ἥσυχος ἦν· εἰ δὲ δὴ τῷ πρώτῳ »τι ἐνεβόησεν, ἢ καὶ λίθον προσέῤῥιψεν, αὐτός τε ἐλάλει ἔκ τινος μηχα- »νῆς, καὶ τῷ δευτέρῳ τὸ αὐτὸ παρεδίδου ποιεῖν, καὶ οὕτω διὰ πάντων »ὁμοίως ὁ θροῦς ἐχώρει, οὐδὲ ἐπετάραττον ἀλλήλους, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει »πάντες παρὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἕτερος τήν τε φωνὴν καὶ τὴν ἠχὴν διε- »δέχατο.« Τοιαύτης κατασκευῆς οἰκοδόμημα ἦτο καὶ τὸ καλούμενον Μυστήριον, τρίκλινός τις ἠχητικὸς, ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ, κτίσμα τοῦ Θεοφίλου. Καὶ ὅτι μὲν, διὰ τῶν ἀναλογιῶν τῆς ἀκουστικῆς, ἡ μηχανικὴ δύναται 'να πολλαπλασιάσῃ καὶ διευθύνῃ πρὸς σκοπόν τινα τὸν ἦχον, εἶνε γνωστόν· ὅτι ὅμως ἑπτὰ κατὰ σειρὰν πύργοι, ἀπέχοντες πεντήκοντα βήματα τοὐλάχιστον ἀλλήλων, ἀπεδίδουν εἷς παρὰ τοῦ ἑτέρου λαμβάνοντες τὴν φωνὴν, καὶ ταύτην εὐκρινῆ καὶ ἀσύγχυτον, ἄς μοὶ συγχωρήσῃ ὁ Δίων 'να ἀμφιβάλλω, ἂν καὶ προσθέτῃ ὅτι »Καὶ εἶδον ἐγὼ τά »τε τείχη πεπτωκότα, ὥσπερ ὑπ' ἄλλων τινῶν καὶ οὐχ ὑπὸ Ῥωμαίων »ἑαλωκότα ἐτεθεάμην δὲ αὐτὰ καὶ ἑστηκότα, καὶ ἠχηκόειν αὐτῶν καὶ »λαλούντων,« διὰ τὸ ὁποῖον εἶχε δίκαιον 'να γελᾷ (δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον ποῖος τῶν παλαιῶν κριτικῶν) ἐπιφέρων ὅτι »Οὐδὲν λοιπὸν ἢ ἐκ- »φορὰν αὐτῶν προθεῖναι καὶ τὸν ἐπιτάφιον εἰπεῖν.« Ἀλλ' ἐπειδὴ, κατὰ τὴν πιθανωτάτην εἰκασίαν τοῦ Δουκαγγίου, ὁ λαλητικὸς οὗτος πύργος ἦτον ἴσως ὁ κληθεὶς ὑπὸ τῶν Γραικορωμαίων Βύκινον, δὲν εἶνε παράδοξον ὅτι ἡ ἀπ' αὐτοῦ πρώτου διδομένη διὰ τῆς σάλπιγγος εἴδησις ἐπανελαμβάνετο καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων κατὰ σειρὰν, καὶ οὕτως ἐλάλουν μὲν, οὐχὶ ὅμως οἱ πύργοι, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τούτῳ διωρισμένοι φρουροί.

Ἀπὸ τῶν πρώτων τούτου τοῦ Βυζαντίου χερσαίων τειχῶν ἐξέτεινε τὰ ἑαυτοῦ τείχη ὁ Κωνσταντῖνος »σταδίοις ἐπέκεινα πεντεκαίδεκα, κατὰ τὸν »Ζώσιμον, ἀπολαμβάνοντα πάντα τὸν ἰσθμὸν ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασ- »σαν,« καὶ ἐκτεινόμενα, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, »πόῤῥω κατὰ τοὺς Τρωα- »δικοὺς Ἐμβόλους,« ὅθεν καὶ »Τεῖχος τῶν Τρωαδησίων« καλεῖται τὸ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ Χρονικῷ. Κατὰ δὲ τὸν Ἀνώνυμον συγγραφέα τῶν Πατρίων, τὸν ὑπὸ τοῦ Κομπεφικίου ἐκδοθέντα, τὰ Κωνσταντίνεια ταῦτα τείχη ἐξετείνοντο »ἀπὸ τοῦ καλουμένου Πετρίου, »ἕως τῆς πόρτας τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ, πλησίον τῆς καλουμένης Ῥά- »βδου.« Ἀλλ' ὁ Κωδινὸς, τοῦ ὁποίου καὶ ὁλόγραφον τὴν περικοπὴν θέλομεν ἀναφέρει κατόπιν, ἀκριβέστερον καὶ ταῦτα τοπογραφῶν, πρὸς μὲν τὸν Κεράτιον κόλπον ἐκτείνεσθαί φησιν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Εὐγενίου πύργου μέχρι τοῦ Ζεύγματος τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου· πρὸς τὴν Προποντίδα δὲ, ἀπὸ τῶν καλουμένων Τόπων ἄχρι τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ λεγομένου Ῥαβδίου. Πρὸς δὲ τὴν ξηρὰν διήκειν ἀπὸ τοῦ Μιλίου ἄχρι τοῦ Ἐξακιονίου καὶ τῆς Παλαιᾶς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτι-

Digitized by Google

στοῦ πύλης· ἐκεῖθεν δὲ, διὰ τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου καὶ τῆς Μονῆς τῆς Ἰκασίας καὶ τοῦ λεγομένου Βώνου καὶ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Μαρτύρων Μανουὴλ, Σαβὲλ καὶ Ἰσμαὴλ, τελευτᾷν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου.

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης, οὐχ ἧττον δυσδιορίστου παρὰ τὴν πρὸ αὐτῆς, φαίνεται ὅτι τὰ τείχη ταῦτα δὲν ἐξετείνοντο ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν, ἀλλ' ἐσχημάτιζον τόξον· διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται οὔτε πῶς ἀπὸ τῆς Αἰμιλιανοῦ πύλης (Δαοὺδ-πασσᾶ-καπουσοῦ) διευθύνοντο πρὸς τὸ Ἐξωκιόνιον (Ἔξη-Μάρμαρα) καὶ τὴν τοῦ Στουδίου μονὴν, ἐὰν ἡ μονὴ αὕτη ἦνε, καθὼς λέγεται, τὸ Ἐμὶρ-ἀχὸρ-τζαμισὶ, οὔτε πῶς ἡ ἁγία Ἑλένη, καθὼς ὁ αὐτὸς ἀλλοῦ λέγει »εἰσήγαγε »τὸν σταυρὸν διὰ τῆς πόρτης τοῦ Ψαμάθου.« Ὑποτίθενται δὲ διευθυνόμενα, κατὰ τὸν Κόμητα Ἀνδρεώσσην, ἀπὸ τοῦ Δαοὺδ-πασσᾶ πρὸς τὸ Σουλτὰν-τζεαμισί.

Περιέκλειον δὲ μόνον τοὺς πέντε λόφους, καὶ ἀπηρτίσθησαν, κατὰ τὸν προειρημένον Ἀνώνυμον Ἀρχαιογράφον τῆς ΚΠ, »ἐν ἐννέα μησὶν (1).«

Ἀλλὰ, καί τοι τοσαύτην τὰ τείχη ταῦτα περιλαμβάνοντα ἔκτασιν, ἐφάνησαν ἀνεπαρκῆ μετὰ ἑκατὸν μόλις ἔτη πρὸς τὸ χωρῆσαι πᾶν τὸ συρρεῦσαν εἰς τὴν ΚΠ στρατιωτικὸν, ἐμπορικὸν καὶ μεταννευστικὸν πλῆθος, καὶ κατακαλύψαν δι' οἰκημάτων τήν τε στενὴν προβολὴν τοῦ ἕκτου καὶ τὴν εὐρύχωρον κορυφὴν τοῦ ἑβδόμου λόφου ἔξωθεν τῶν τειχῶν. Ὅθεν Θεοδόσιος ὁ νεώτερος,· ἢ μᾶλλον Ἀνθέμιος ὁ τοῦ Πραιτωρίου ἔπαρχος, ἔγγονος (καὶ ὄχι υἱὸς, καθὼς λέγει ὁ Ν. Κάλλιστος) Φιλίππου τοῦ ὑπάρχου, τοῦ ἐπὶ Κωνσταντίου ἐκβαλόντος Παῦλον τὸν πατριάρχην, »διαδεξάμενος Ἀντίοχον τὸν Πέρσην εἰς τὴν τοῦ Θεοδοσίου παιδαγωγίαν,« φρονιμώτατος τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ ὢν καὶ δοκῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἅπασαν τῶν πραγμάτων διοίκησιν ἐπιτετραμμένος ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Θεοδοσίου, θελήσας 'να ἀσφαλίσῃ καὶ τοὺς εἰς τὰ ῥηθέντα προάστεια κατοικοῦντας ἀπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων τότε ἐπιδρομῶν τῶν Γότθων καὶ ἄλλων τῆς Ἄρκτου λαῶν, ἐξέτεινε τῷ 413 μ.Χ. (»εἰς τὸν πέμπτον χρό»νον τῆς βασιλείας Θεοδοσίου,«) τὰ μεγάλα χερσαῖα ταῦτα τείχη καταπεσόντα ὑπὸ σεισμοῦ, ἀκόμη μακρύτερον, »προσθεὶς ἄλλα διαστή»ματα δύο,« κατὰ τὸν Ζωναρᾶν καὶ Κεδρηνὸν, καὶ »ἐκβαλὼν αὐτὰ, κατὰ »τὸν Ἀνώνυμον, ἀπὸ τοῦ Ἐξωκιονίου μέχρι τῆς Χρυσείας,.. καὶ ἀνα»βιβάσας καὶ τὸ παράλιον τεῖχος ἀπὸ τῆς Ῥάβδου μέχρι τῆς Χρυσείας, »καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου μέχρι Βλαχερνῶν καὶ τῶν Ἁρματίου.« Φαίνεται δὲ ὅτι μετεχειρίσθη τὸ ὑλικὸν τῶν Κωνσταντινείων τειχῶν, ·ά.

(1) Ὁ Ἰουλιανὸς ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τοῦ Κωνσταντίου, εἰς τοῦτον ἀπονέμει τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν τειχῶν τῆς Πόλεως, ἀρξαμένων κτίζεσθαι ἐπὶ τοῦ πατρός του, συντελεσθέντων δὲ ἐπ' αὐτοῦ.

Digitized by Google

διότι δὲν γίνεται ἔκτοτε πλέον αὐτῶν μνεία, οὔτε σώζονται λείψανα, ἐκτὸς ἐρειπίου τινός, τὸ ὁποῖον ὁ Chevalier λέγει ὅτι ἀνεγνώρισε παρὰ τὴν τοῦ Αἰμιλιανοῦ πύλην, καὶ β΄. διότι τὸ ἐπὶ τῆς τοῦ Ῥηγίου πύλης ἐπίγραμμα ἔλεγεν »Ἐδείματο τείχει τεῖχος,« ἐκτὸς ἐὰν τοῦτο σημαίνῃ τὰ διπλᾶ τείχη, καθὼς θέλομεν εἰπεῖν παρακατιόντες. Ἐὰν συγχωρῆται δὲ 'να εἰκάσωμεν καὶ ἐκ τῶν ἐνδεχομένων, φαίνεται προσέτι ὅτι τὸ μὲν ἐξωτέρω τεῖχος ἐκτίσθη πρῶτον ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀνορυχθείσης τάφρου, καὶ συνεστῶτος ἔτι τοῦ Κωνσταντινείου· τὸ δὲ δεύτερον ἢ ἐσώτερον, μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν λίθων ἤδη τοῦ Κωνσταντινείου. Ἡ οἰκοδομὴ τῶν τειχῶν τούτων, ἥτις συγχέεται (καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Γραμματικοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Ν. Καλλίστου) μετὰ τῆς ἀνανεώσεως αὐτῶν, περὶ ἧς ἐροῦμεν, διήρκεσε τρία ἔτη.

Ἀλλὰ μετὰ 34 (καὶ ὄχι 37) ἔτη, κρημνισθέντων κατὰ μέγα μέρος τῶν Θεοδοσιανῶν τούτων τειχῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου σεισμοῦ, τοῦ συμβάντος τῇ 16 Ἰανουαρίου τοῦ (446 ἢ) 447, καὶ διαρκέσαντος μῆνας τρεῖς, οὗ καὶ μνείαν ποιεῖται, ὡς προείπομεν, ἡ Ἐκκλησία, ἀνῳκοδόμησεν αὐτὰ ὁ Θεοδόσιος, ἐπιστατοῦντος Κύρου τοῦ Φλώρου, τοῦ Ἐπάρχου τοῦ Πραιτωρίου, ἐν διαστήματι δύω μόνον μηνῶν. Καὶ ἡ ταχύτης αὕτη δὲν εἶν' ἀπίθανος, ἐπικειμένου, καθὼς προείπομεν, τοῦ ἀπὸ τῶν βαρβάρων φόβου· ἄλλως τε ἐπικυρουμένη καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν ἐπιγραμμάτων, ἅ τινα, ποιηθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἴσως τοῦ Κύρου, ὃν ὡς ποιητὴν ἀναφέρουσιν ὅ, τε Εὐάγριος καὶ ὁ Σουΐδας, ἐπεγράφησαν ἐπὶ τῶν πυλῶν τοῦ Ῥηγίου, τῆς Χρυσῆς ἢ τῆς Μελανδησίας καὶ τῆς τοῦ Ξυλοκίρκου. Ἐξηγεῖται δὲ καὶ ἄλλως ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ, διηγουμένου ὅτι, πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς οἰκοδομῆς, ἐνεβλήθη ἅμιλλα τοῖς δύο μέρεσιν ἢ χρώμασι (φατρίαις) τοῦ δήμου, ὥστε τοὺς μὲν Βενέτους, ἀρξαμένους ἀπὸ τῆς Χρυσῆς ἢ Ῥηγίας πύλης, τοὺς δὲ Πρασίνους ἀπὸ τῆς τοῦ Ξυλοκίρκου, συναντηθῆναι ἀμφοτέρους, εἰς ἑκκαίδεκα χιλιάδας ἀριθμουμένους, μετὰ δύω μηνῶν ἀδιάκοπον ἐργασίαν, ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Πολυάνδρου. Ἀλλ' ὁ Κῦρος ἔγινε θῦμα τοῦ φθόνου, τὸν ὁποῖον διήγειρε κατ' αὐτοῦ ἡ ταχύτης αὕτη, καθὼς θέλομεν διηγηθῆν' ὅταν φθάσωμεν εἰς Τὰ Κύρου.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ Θεοδοσιανὰ ταῦτα τείχη οὐ περιεῖχον ἐντὸς αὐτῶν οὔτε τὸ Ἕβδομον, οὔτε τὰς Βλαχέρνας, καί, καθὼς φαίνεται, οὔτε τὸ Ἑπταπύργιον, ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὸν ναὸν καὶ τὰ παλάτια τῶν Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Ἑβδόμου ἀπὸ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀβάρων καὶ Οὔγγρων, »ᾠκοδόμησε τεῖχος ἐπέκεινα τοῦ ναοῦ, κατὰ »τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, ἔξωθεν τοῦ καλουμένου Πτεροῦ, καὶ οὕτως »ἀπεκλείσθη ἔσωθεν ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ ἁγία Σορός.« Τὸ τεῖχος τοῦτο, καλούμενον Τεῖχος καὶ Μονότειχος (διότι ἦτον

ἁπλοῦν) καὶ Καστέλλιον(1) τῶν Βλαχερνῶν, ἐκτίσθη, φαίνεται, τῷ 624-626 (ιε΄ ἢ ιϛ΄ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, κατὰ τὸ αὐτὸ Χρονικὸν), ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῶν Ἀβάρων, καὶ ἑπομένως ἀπόντος αὐτοῦ εἰς Πέρσας, εἴ γε κατὰ τὸν Γ. Πισίδην(2), ἔγραφεν ὁ αὐτοκράτωρ τοῖς ἐν τῇ πόλει,

» Πυκνῶς κελεύων ἀσφαλεῖς μὲν τὰς βάσεις
» τὰς πρὸς τὸ τεῖχος εὐτρεπίζειν ὡς ἔδει,
» κτίζειν δὲ πύργων ἐκφορὰς ὑπαιθρίους,
» φραγμούς τε ποιεῖν, καὶ πεπηγμένους πάλους
» προσαντιβάλλειν, καὶ πλέκειν τεῖχος νέον.«

Ἔξωθεν τούτου δὲ πάλιν τοῦ τείχους Λέων ὁ Ἀρμένιος, φοβηθεὶς τὰς τοῦ Κρούμνου τοῦ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγοῦ ἐπιδρομάς, ἔκτισε δεύτερον τεῖχος, »κόψας καὶ τὴν σοῦδαν πλατεῖαν,« κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα καὶ τὸν μετὰ τὸν Θεοφάνην Ἀνώνυμον (ὅθεν καὶ τὸ Μονότειχον τοῦ Θεοφάνους διορθοῦσί τινες Μεσότειχον, ὡς μέσον δηλονότι τούτου καὶ τοῦ πρώτου τοῦ Θεοδοσιανοῦ), καὶ οὕτω περιτειχισθεῖσα πανταχόθεν ἡ συνοικία τῶν Βλαχερνῶν, ἀπετέλει τὸ λεγόμενον Πενταπύργιον ἢ Καστέλλιον αὐτῶν.

Μετὰ δὲ 240 ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν τειχῶν τούτων οἰκοδομῆς, ἄλλος σεισμός, συμβὰς τῷ 740 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, καὶ ὄχι τοῦ Μακέλλου, ὡς ἐσφαλμένως ἀναφέρει ὁ Ἀνώνυμος τῶν Πατρίων τῆς ΚΠ συγγραφεύς, διαρκέσας μῆνας ἕνδεκα, καὶ μνημονευόμενος ὡσαύτως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῇ 26 Ὀκτωβρίου, ὡς εἴπομεν, κατέρριψε πάλιν αὐτά, ἅπερ καὶ ἀνοικοδομήσας ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, ἐπέβαλε τὸ λεγόμενον Δικέρατον, φόρον δύο κερατίων ἀργύρου κατὰ κεφαλήν, ἵνα ἀπαντήσῃ τὴν δαπάνην. Ὅτε καὶ ἀνευφημοῦντες οἱ ἐκ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων, ἔκραζον· »Λέων Κωνσταντῖνον εἰς κράτος ἐνίκησεν,« ἤ, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Βανδουρίου, »Λέων καὶ Κωνσταντῖνος εἰς κράτος ἐνίκησαν(3).«

Καὶ ἄλλοι δὲ τῶν αὐτοκρατόρων, οὐ μόνον τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀνεκαίνισαν ἢ ἐπεσκεύασαν κατὰ καιροὺς τὰ τείχη τῆς ΚΠ, τά τε χερσαῖα καὶ τὰ παράλια, εἴτε πολιορκίας ἐπικειμένης, εἴτε καταπίπτοντα ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῶν σεισμῶν. Ἰδίως δὲ τὰ μὲν τῆς θαλάσσης Ἀρτέμιος ὁ καὶ Ἀναστάσιος (τῷ 713-715), ἀφ' οὗ καὶ Ἀναστασιανὰ ἐκαλοῦντο. Ἦσαν γὰρ ἕως τότε ἠμελημένα, λέγει ὁ Κωδινός. Καὶ εὐλόγως· διότι θαλασσία δύναμις ἐπίφοβος δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμην οὐδε-

(1) Κανταχουζ. Δ΄, 40. (2) Ἀβαρικῶν στίχ. 266-273. (3) Ὑπάρχει δὲ καὶ τρίτη ἀνάγνωσις: »Κωνσταντῖνος καὶ Θεοδόσιος εἰς κράτος ἐνικήθησαν.«

μία. Τότε δὲ ἐπεσείετο, ἔνθεν μὲν ἡ τῶν τῆς Κρήτης, Λιβύας καὶ Σικελίας Σαρακηνῶν· ἑτέρωθεν δὲ ὁ Ῥινότμητος, ἰσχύσας ἐν Χερσῶνι, ὅπου εἶχεν ἐξορισθῆ'.

Μετὰ τὸν Ἀναστάσιον ὁ Αὐτοκράτωρ Θεόφιλος ἀνεκαίνισεν αὐτὰ μεγαλοπρεπῶς, »εἰς ὕψος πλέον ἢ πρότερον ἦσαν ἐπάρας,« κατὰ τὸν Ζωναρᾶν(1)· διότι εἶχον πάθει ὑπὸ τοῦ προσράξαντος ἐπὶ Κοπρωνύμου κατ' αὐτῶν ὑπερμεγέθους τμήματος πάγου, καθὰ προείρηται, ὅτε καὶ

» Τοῖς τείχεσιν ἐπέγραψε τὴν κλῆσιν τὴν ἰδίαν,«

κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον Μανασσῆν, »καὶ νῦν ἵστανται τὴν ἐκείνου προσηγορίαν ἐν γράμμασιν ἔχοντα(2).« Καὶ τῷ ὄντι, ἐν πολλοῖς τῶν τειχῶν τούτων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐξεχόντων ἀπ' αὐτῶν πύργων, ἐπιγέγραπται μεγάλοις γράμμασι τὸ ὄνομα τούτου τοῦ αὐτοκράτορος. Δύω τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, τὰς ὁποίας εἶδε καὶ ὁ Γύλλιος, ἀντεγράψατο Ἰάκωβος ὁ Σπὼν ἐν τῇ αὐτοῦ περιηγήσει, τὴν μὲν ἔχουσαν οὕτω·

ΠΥΡΓΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩι ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ.

τὴν δὲ οὕτω·

ΠΥΡΓΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ ΠΙΣΤΩΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩι ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.

Ἐκ τῶν ἑπομένων δὲ δύω ἄλλων ἐπιγραφῶν, ἀναφερομένων ἐν τῇ αὐτῇ Περιηγήσει, φαίνεται ὅτι καὶ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἐπεσκεύασαν τὰ θαλάσσια ταῦτα τείχη. Τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἡ μὲν ἐστιν ἔμμετρος, ἔχουσα οὕτως·

»ΟΝ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΘΡΑΥΣΜΟΣ(3) ΕΝ ΜΑΚΡΩι ΧΡΟΝΩι
»ΚΛΥΔΩΝΙ ΠΟΛΛΩι ΚΑΙ ΣΦΟΔΡΩι ΡΗΓΝΥΜΕΝΟΝ,
»ΠΕΣΕΙΝ ΚΑΤΗΝΑΓΚΑΣΕ ΠΥΡΓΟΝ, ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ
»ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΗΓΕΙΡΕΝ ΕΥΣΕΒΗΣ ΑΝΑΞ.

Ἡ δὲ, ἄνευ μέτρου:

ΠΥΡΓΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΙΣΤΩΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩι ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.

Τὰ θαλάσσια ἰδίως τείχη, τὰ ὁποῖα, »θαλασσοκρατοῦντος τοῦ πρώ»τως ἀνεγείραντος αὐτὰ Κωνσταντίνου, χθαμαλὰ ἦσαν εἰκότως,« καθὼς λέγει ὁ Παχυμέρης, ἀνύψωσε καὶ ἐδιπλασίασε (»Τεῖχος ὀχυρὸν τῶν

(1) Βιβλ. ΙΕ'. (2) Κεδρην. (3) Ἐν ἄλλοις γράφεται βρασμός.

» παραλίων τειχῶν ἐξήπλωσεν ἔνδοθεν,« κατὰ τὸν Ν. Γρηγορᾶν,) Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος τῷ 1273, μαθὼν ὅτι ἡτοιμάζετο κατὰ τῆς ΚΠ ὁ Ῥὴξ τῆς Ἰταλίας Κάρουλος, καθ' ὑποκίνησιν Βαλδουΐνου τοῦ τελευταίου Λατίνου αὐτοκράτορος αὐτῆς, καταφυγόντος πρὸς αὐτὸν μετὰ τὴν ἔκπτωσίν του καὶ κῆδος συνάψαντος. Ὅθεν διηγεῖται ὁ Γούνθαρος (1) ὅτι ἦσαν τόσον ὑψηλὰ, καὶ μάλιστα οἱ πύργοι, ὥστε ἰλιγγιᾷν τοὺς πρὸς τὴν κορυφὴν αὐτῶν ἀτενίζοντας.

Τῶν θαλασσίων τούτων τειχῶν τὰ μὲν πρὸς τὸν Κόλπον ἀπέχουσι πεντήκοντα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, βήματα ἐνδοτέρω τῆς ἀκροθαλασσίας· τὰ δὲ πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου, καθὼς καὶ τὰ πρὸς τὴν Προποντίδα, ἵδρυνται (παρεκτὸς μόνον τῶν μερῶν ὅπου αἱ πύλαι καὶ ἀποβάθραι) ἐπ' αὐτῆς τῆς τοῦ παραλίου κρηπῖδος. Πρὸς ἀπόκρουσιν δὲ τῆς κατ' αὐτῶν ὁρμῆς τῶν κυμάτων, » πέτραι πολλαὶ ὑπερμεγέθεις, καὶ ὕφαλοι καὶ » φαινόμεναι, τῶν τειχῶν προβέβληνται πανταχῇ κατὰ τὴν ἀκτὴν, ὑπὸ τῶν » πρώτως τειχισάντων τὸ Βυζάντιον ἐκ προνοίας ἐγκαθειμέναι,« καὶ ἐπ' αὐτῶν προσαράσσοντα ἀπαμβλύνονται τὰ κύματα τῆς θαλάσσης (2).

Ἀμφότερα δὲ, τά τε παράλια καὶ τὰ χερσαῖα τείχη, ἀνῳκοδόμησε, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν καὶ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον, καὶ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ πρεσβύτερος, καὶ μετ' αὐτὸν πάλιν τῷ 1344 ὁ Μέγας Δοὺξ Ἀλέξιος ὁ Ἀπόκαυκος, ἐπιτροπεύων τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου Α'. τοῦ Παλαιολόγου.

Τὰ δὲ πρὸς τὴν ξηρὰν τείχη, καὶ ἰδίως τὰ παρὰ τὰς πύλας Χαρσίαν, Πολυάνδρου, Ἁγίου Ῥωμανοῦ, καὶ τὴν τῆς Σηλυμβρίας ἢ Χρυσῆν, παθόντα μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας, ἀνῳκοδόμησε Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Φατίχης· καὶ μετὰ 52 ἔτη κρημνισθέντα μέχρις ἐδάφους, οὐχὶ μόνον αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ μέγα μέρος τῶν θαλασσίων, ὑπὸ τοῦ φρικώδους ἐκείνου σεισμοῦ τῶν 1508-1509, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σουλτὰν Βαγεζὴδ ὁ Β', ἐν διαστήματι δύο μηνῶν (20 Μαρτ.-1 Ἰουν. 1510), ὅτε καὶ δημοθοινίαν ἐτέλεσεν ἐπὶ ἀργυρῶν σκευῶν.

Οὐδεὶς δὲ τῶν συγγραφέων ἱστορεῖ, λέγει ὁ Δουκάγγιος, τίς ἐδιπλασίασε τὰ κατὰ ξηρὰν τείχη. Πληροφορούμεθα δὲ μόνον ἔκ τε τοῦ Παχυμέρους καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος Βαλδουΐνου, ὅτι ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως ἦσαν δεδιπλωμένα. Νομίζω ὅμως ὅτι τὰ τείχη ταῦτα ἦσαν διπλᾶ ἀπ' αὐτῆς αὐτῶν τῆς ἐπὶ Θεοδοσίου πρώτης οἰκοδομῆς. Καὶ φυσικῶς, καθ' ἣν εὑρίσκετο τότε κατάστασιν ἡ αὐτοκρατορία, ἕρμαιον τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν, Γότθων, Οὔνων, Ἀβάρων, Βουλγάρων κλπ., καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου παιδίον διοικούμενον ὑπὸ γυναικῶν καὶ εὐνούχων, πρόσθες καὶ τοὺς

(1) Ἱστορ. ΚΠ κεφ. ις'. (2) Γλυκᾶς, Κανταχουζ. Κωδιν.

Digitized by Google

συμβαίνοντας συχνοτάτους σεισμούς, τὰ διπλᾶ τείχη ἦσαν ἄρευκτα, ὥστε μέχρις ὅτου ἀνορθωθῇ τὸ ἕτερον ἐξ αὐτῶν, ἐὰν ἐκρημνίζετο, καθὼς εἴδομεν ὅτι συνέβη τοσάκις, 'να ἦνε ἀσφαλισμένη ἡ πόλις ὑπὸ θατέρου. Ἴσως δὲ καὶ αὐτὴ ἡ προειρημένη φράσις τοῦ ἐπὶ τῆς τοῦ Ῥηγίου πύλης ἐπιγράμματος, »ἐδείματο τείχει τεῖχος,« σημαίνει τεῖχος ἐπὶ τείχει, διπλοῦν δηλαδὴ τεῖχος. Καὶ περὶ μὲν τούτου ἐφείσθω σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ.

Τῶν δὲ τειχῶν τούτων, καὶ ἰδίως τῶν πρὸς τὴν χέρσον, ἀνάγκη 'να γνωρίζῃ ἐπ' ἀκριβὲς τὸν σχηματισμὸν ὁ ἀναγινώσκων τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ὡς κινδυνεύων ἄλλως 'να περιπέσῃ εἰς ἀπορίας ἀνεξηγήτους καὶ 'να ἐκλάβῃ ἀντ' ἄλλων ἄλλα. Καὶ πρῶτον ἰστέον ὅτι τὰ τείχη ταῦτα, ἐκτεινόμενα ἐπὶ τέσσαρα μίλια ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν, ἦσαν ὄχι διπλᾶ, ἀλλὰ τριπλᾶ· διότι, παρὰ τὰ προειρημένα δύο, ἦτο καὶ ἄλλο τρίτον, πολλῷ βραχύτερον, »πρὸς ἀνδρόμηκες ἐκτεινόμενον ὕψος,« κατὰ τὸν Γρηγορᾶν. Τὸ τεῖχος τοῦτο, τὸ ὁποῖον συγχέεται μὲ τὸ δεύτερον, καὶ ὀνομάζεται καὶ τοῦτο, καθὼς ἐκεῖνο, Πτερὸν (courtine, parapet, ἢ faux-mur), ἀνήγειρεν, ἐξωτέρω τῶν δύο μηγαλητέρων καὶ παρ' αὐτὰ τῆς τάφρου τὰ χείλη, διὰ τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ φόβον, ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος Μέγας Δοὺξ Ἀπόκαυκος τῷ 1344, »ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ Παλατίου (τῶν »Βλαχερνῶν) πυλῶν, καὶ περιελάσας ἄχρι τῶν Χρυσείων ἔγγιστα διὰ »τῆς χέρσου πρὸς ἕω.«

Ἐκ δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ δύο, τὸ μὲν ἐξωτέρω ἢ δεύτερον, τὸ καλούμενον, ὡς εἴπομεν, Πτερόν, »ἐπεὶ ὥσπερ ἀποκρέμασθαι τοῦ τείχους δοκεῖ,« κατὰ τὸν Προκόπιον (1), καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Monstrellet, γράφων τῷ 1453, ὀνομάζει faux-mur, εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν βραχύτερον τοῦ ἐνδοτέρω ἢ πρώτου, ἔχον, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, 22 ὀργυιῶν ὕψος καὶ τριῶν ὀργυιῶν πλάτος (2), ἐν ᾧ ἐκεῖνο ἔχει 30 καὶ ἐπέκεινα· ἀμφότερα δὲ ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν πύργων, ἀντικρυζόντων πρὸς ἀλλήλους. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τειχῶν διάστημα εἶνε 18-20 βημάτων, καὶ εἰς τὸν περίβολον τοῦτον ἐξερχόμενοι ἐμάχοντο οἱ Γραικοὶ πρὸς τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας, καὶ ἐνταῦθα ἔπεσε μαχόμενος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος καὶ πολλοὶ τῶν περὶ αὐτὸν εὐγενῶν (3).

Μετὰ τὰ τρία ταῦτα τείχη εἶνε ἡ τάφρος, κτισμένη κατ' ἀμφοτέρας αὐτῆς τὰς πλευρὰς μὲ τοῖχον, καὶ ἔχουσα τὴν ἑτέραν αὐτῆς ὄχθην τὴν πρὸς τὴν πόλιν ὑψηλοτέραν μὲν τῆς ἀντικρὺ τῆς πρὸς τὸ πεδίον, χαμηλοτέραν δὲ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο πρώτων τειχῶν διαστήματος. Τὸ πλάτος

(1) Περὶ Κτισμ. Ἰουστινιανοῦ Β', η'. (2) Κατὰ τὸν Γύλλιον, 10 ποδῶν ἢ 6 βημάτων πλάτος· κατὰ δὲ τὸν Τουρνεφόρτιον, δύω loises. (3) Ἴδε Ἁγίου Ῥωμανοῦ Πύλην.

αὐτῆς εἶνε 22-25 βημάτων (»πλεθριαία τὸ εὖρος,« λέγει ὁ οἰδαίνων Λαόνικος)· τὸ δὲ βάθος 12-15 ποδῶν, διότι εἶνε κατὰ τὸ ἓν τρίτον σχεδὸν κεχωσμένη, καὶ χρησιμεύει ὡς κῆπος.

»Τὰ τείχη ταῦτα, καὶ ἰδίως τὰ τῆς ξηρᾶς, κτισμένα, τὰ μὲν λίθοις τετραγώνοις, τὰ δὲ τιτάνῳ, ἔνια δὲ καὶ πλίνθοις ὀπταῖς παρεμβεβλημέναις κατὰ δόμους, »Οὕτως ἦσαν, λέγει Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος(1), »ἰσχυρὰ καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀνένδοτα, ὥστ' οὐκ ἂν εὕροιτό τις πρὸς αὐτὰ »συγκρινόμενα. Ἦν μὲν γὰρ ἡ τάφρος εὐθὺς καὶ πλάτει καὶ βάθει καὶ πλίν»θοις ὀπταῖς κατωχυρωμένη, ποταμός τις ἄλλος τοῖς παριοῦσι δοκοῦσα· »τεῖχος δ' εὐθὺς μετ' αὐτὴν ἰσχυρόν, εὔρει τε καὶ ὕψει στεῤῥόν· ἔπειτα »μετ' αὐτὸ μεῖζον τούτου πολύ, ὥστε καὶ θαυμάζειν ποιεῖν τοὺς ἀτενί»ζοντας πρὸς αὐτό.« »Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν τάφρων διωρυχὴ καὶ οἰκοδομή, λέ»γει Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς(2), καὶ τὸ τούτων εὖρός τε καὶ ὕψος, τὸ δὲ »πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς ὑδάτων(3) . . . τίνι δύναται καταλιπεῖν ὅλως »ὑπερβολήν;« Ἐπίσης θαυμάζει τὸ ὕψος καὶ τὴν ἐρυμνότητα αὐτῶν τε καὶ »τῶν ἐπ' αὐτῶν πύργων καὶ ὁ Guntherus(4), »Civitas, λέγων,.. ex ea parte »qua terram attingit, vasto aggere, et muro firmisimo tripliciter clausa, »turres habens per cirquitum sui excelsas et fortes, adeo sibi invicem propinques, ut puer septennis de una turri ad alteram pomum valeat »jaculari.« Καὶ παρακατιών, περὶ τῶν ἐπιθαλασσίων τειχῶν· »Ex ea »parte, quoniam agger esse non potuit, propter frequentiam portus, »quem habet tutissimum, ac celeberrimum, muri sunt alti admirandae »spissitudinis, et turres densae, ad tantam altitudinem, ut quivis in »culmen ipsarum aspectum diriguere perhorreseat.«

Καὶ διὰ τοῦτο, μετὰ τοσούτους σεισμοὺς καὶ τοσαύτας πολιορκίας, διατηροῦνται παραδόξως πως εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν, ἂν καὶ ὁ χρόνος ἐνεκόλαψεν εἰς πολλὰ αὐτῶν μέρη τῶν ὀνύχων 'του τὰ ἴχνη. Τὰ πρὸς τὴν Προποντίδα μάλιστα εἶν' ἐντελῶς παρημελημένα, καὶ πολλαχοῦ σχηματίζουσιν εὐρυχώρους διόδους, ἢ χρησιμεύουσιν ὡς προκήπια εἰς τὰς παρῳκοδομημένας οἰκίας. Τῶν δὲ πρὸς τὴν ξηράν, ὁ κισσός, ὁ ἀψοφητὶ ἕρπων οὗτος μοχλός, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ φύσις ἀσμενίζει ὑποσκάπτουσα τὰ ἀνθρώπινα κτίρια, ἀποκρύπτει πολλαχοῦ καὶ αὐτῶν τῶν πύργων τὸ σχῆμα· ἀναμέσον δὲ τῶν ἀειθαλῶν τούτων λόφων ὑψοῦται ἡ συκῆ καὶ ἡ

(1) Μονῳδ. ΚΠ. (2) Σύγκρ. Π. καὶ Ν. Ῥώμης. (3) Τοῦτο εἶνε ῥητορικὴ ὑπερβολή, λέγει ὁ Michaud. Διότι ἡ τάφρος τῆς ΚΠ οὐδέποτε περιεῖχεν ὕδωρ, καθὸ ὑψηλοτέρα καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν παραῤῥεόντων ποταμῶν. Ὑπὸ τοῦ Χρυσολωρᾶ δὲ ἀπατηθείς, λέγει, καὶ αὐτός, ὕδατος πλήρη ἐξέλαβεν αὐτὴν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Ἱστορίᾳ τῶν Σταυροφοριῶν· ἀλλ' εἰς τὰς ἐπιστολάς 'του ἐπανώρθωσεν ἔπειτα τὸ λάθος τοῦτο.

(4) Histor. Constantinopolit. C. IV.

Digitized by Google

δάφνη περιστέφουσαι τὰς ἐπάλξεις. Εἰς πολλὰ πάλιν μέρη αἱ διαῤῥῶγες τῶν πύργων, ἐσχισμένων ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, παρέχουσι δι'αὐτῶν δίοδον εἰς τὰ ἔνδον, ὅπου κατασκηνοῦσιν οἰκογένειαι Ἀθιγγάνων, λαχανιζόμεναι ἐκ τῆς τάφρου. Ἀλλαχοῦ δὲ, κεκλιμένοι ἐπὶ θάτερα οἱ πελώριοι οὗτοι πύργοι, ὁμοιάζουσιν ὀκλάζοντα ἐπὶ γόνυ τὸν Τιτυὸν, καταπεπονημένον ὑπὸ τῆς στιβαρᾶς τοῦ Ἡρακλέους χειρός. Ἀλλὰ τῆς καταστάσεως τῶν τειχῶν τούτων, τῶν ὁποίων ἀντιτάττομεν καὶ τὸ χαλκογράφημα, πρὸς πλείονα διασάφησιν τῶν εἰρημένων, ποιητικωτέραν καὶ φυσικωτέραν συγχρόνως εἰκόνα κἀνεὶς 'δὲν ἐζωγράφησεν ἄλλος παρὰ τὸν δαιμόνιον Λαμαρτῖνον(1), τὸν ἱεροφάντορα τοῦτον τῶν ὑψηλῶν αἰσθημάτων.

Πύργους δὲ ἔχει τὸ τεῖχος ἅπαν, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, ἀπὸ μὲν τοῦ ἁγίου Δημητρίου μέχρι τῶν Βλαχερνῶν, 110· ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν δὲ μέχρι τῆς Χρυσῆς Πύλης, 96· καὶ ἀπ' αὐτῆς ἄχρι τοῦ ἁγίου Δημητρίου, 188. Ὁ δὲ Γύλλιος λέγει ὅτι ἐπὶ τοῦ χερσαίου τείχους ὑψοῦνται ὑπὲρ τοὺς 250 πύργοι, ἐννοῶν, ὡς φαίνεται, τοὺς ἀμφοτέρων τῶν τειχῶν. Ἀπέχουσι δὲ ἀλλήλων, κατὰ τὸν Βαλδουΐνον(2), πεντήκοντα, μᾶλλον ἢ ἧττον, βήματα, μικρὰν δηλονότι λίθου βολὴν ἢ τόξου, καὶ ἔχει ἕκαστος 12 βημάτων πλάτος ἢ πρόσωπον. Ἀντικρύζουσι δὲ, ὡς εἴπομεν, οἱ ἔσω πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ ἔχουσιν ἅπαντες ἄνοδον ἄχρι τῆς κορυφῆς διὰ λιθίνων βαθμίδων. »Καὶ μόνον δὲ τῶν ἀναγουσῶν εἰς αὐτοὺς κλιμάκων, »λέγει Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς, ἄξιον εἶναι θαυμάσαι τὸ μέγεθος καὶ τὸν »ὄγκον καὶ τὴν οἰκοδομήν.« Αἱ δὲ στοαὶ καὶ τὰ διαιτήματα τῶν πύργων εἶνε ὅλα πλινθόκτιστα καὶ ἀξιοθέατα διὰ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς των.

Τῶν πύργων τούτων ὀνομαστότεροι ἦσαν ὁ καλούμενος Κεντηνάριον, ἀπὸ τῆς δαπανηθείσης περὶ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ, ὡς λέγεται, ποσότητος, ὃν κρημνισθέντα ὑπὸ σεισμοῦ, ἀνήγειρε μικρότερον ὁ Θεόφιλος· ὁ τῶν Μαγγάνων, ὀχυρώτατος πάντων, κατὰ τὸν Κανταχουζηνόν· ὁ τοῦ Εὐγενίου, οὐ μακρὰν τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον· ὁ τοῦ Ἀνεμᾶ, τοποθετούμενος ὑπ' ἄλλων ἀλλαχοῦ· ὁ τοῦ Ἡρακλέους ἢ τὸ Βούκινον, περὶ οὗ προείπομεν, καὶ ἄλλοι, ὧν καὶ αὖθις ἔσται λόγος ἐν οἰκείῳ ἑκάστου τόπῳ. Ἤδη δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὰς πύλας τοῦ τείχους τῆς ΚΠ.

β'. Πύλαι.

ΤΟΥ παλαιοῦ Βυζαντίου 'δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς οὔτε τὸν ἀριθμὸν οὔτε τὴν θέσιν τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν πυλῶν. Τὰς δὲ πρὸς τὴν ξηρὰν, τὰς καλουμένας Θρᾳκίας ἢ Ἐπὶ τὸ Θρᾴκιον (πεδίον), ὡς φερούσας πρὸς αὐτὸ,

(1) Voyage en Orient. (2) Ἐπιστολὴ περὶ ἁλώσεως ΚΠ.

»κάλλιστον ὂν ἐκτάξασθαι, καὶ ἔρημον οἰκιῶν, καὶ πεδινόν,« κατὰ τὸν Ξενοφῶντα(1), δύω ἀριθμεῖ ὁ Κωδινός, περὶ τῆς πρώτης μὲν λέγων ὅτι »τὸ λεγόμενον Τόξον τοῦ Οὐρβικίου, πύλη χερσαία ἦν τοῦ παλαιοῦ Βυ»ζαντίου,« καλουμένη Καρέα, ὡς ὑπὸ Κάρου τοῦ Αὐτοκράτορος οἰκοδομηθεῖσα· τὴν δὲ ἑτέραν τοποθετῶν ὅπου ἵστατο ἔπειτα ἡ τοῦ Μιλίου καμάρα, ἡ αὐτὴ πιθανῶς ἐκείνῃ, μέχρι τῆς ὁποίας παρετείνοντο αἱ τοῦ Σεβήρου στοαί, εἴ γε, κατὰ τὸν Ζώσιμον, »διὰ τῶν πλησίον αὐτῶν πυλῶν ἔνεστιν »εἰσιέναι εἰς τὰς Σεβήρου στοάς, καὶ τῆς πάλαι πόλεως ἐξιέναι.«

Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ, τῆς θέσεως καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν τῆς ΚΠ πυλῶν, μεγίστη διαφωνία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν συγγραφέων, παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, καὶ ὁ λόγος ἁπλοῦς, Α'. διότι πολλαὶ αὐτῶν ἐκαλοῦντο διὰ δύο τριῶν ὀνομάτων, εἴτε ἀπὸ τῶν πλησίον αὐτῶν κτιρίων, εἴτε ἀπὸ τῶν τόπων πρὸς τοὺς ὁποίους ἔφερον, εἴτε ἀπὸ τῆς χρήσεως πρὸς ἣν ἰδίως ἦσαν διωρισμέναι, εἴτε ἀπ' ἄλλης τινὸς περιστάσεως ἱστορικῆς καὶ τυχαίας· Β'. διότι κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ διὰ διαφόρους αἰτίας, τινὲς αὐτῶν ἐκλείσθησαν(2) καὶ ἄλλαι ἠνοίχθησαν ἐκ νέου· Γ'. διότι οἱ ἀριθμοῦντες αὐτὰς συγγραφεῖς, ἀρχόμενοι τῆς καταμετρήσεως αὐτῶν ἄλλος ἄλλοθεν, τάττουσι πρώτας τὰς ὑφ' ἑτέρων τατομένας ἐσχάτας. Ἐν γένει δέ, ἐκ τῶν 43 πυλῶν τῆς ΚΠ, τὰς ὁποίας ἀναφέρουσιν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, σώζονται σήμερον μόνον 26, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν 6 ἢ 7 τοῦ Σαραγίου(3), ὥστε ὅλαι ὁμοῦ συμποσοῦνται εἰς τριάκοντα δύω ἢ τριάκοντα τρεῖς.

Ἐξ αὐτῶν ἑκκαίδεκα μὲν ἀνοίγονται ἐπὶ τῶν πρὸς τὸν Κόλπον τειχῶν, ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῶν Βλαχερνῶν, δηλαδὴ

1 Τόπ-καπού (ἡ τῆς ἁγίας Βαρβάρας τὸ πάλαι),
2 Ὀγζούν-καπού,
3 Γιαλὺ-κιὸσκ-καπουσού (ἡ τοῦ Εὐγενίου),

} φέρουσαι εἰς τὸν περίβολον τοῦ Σαραγίου.

4 Μπαγτσὲ-καπουσού (ἡ τοῦ Νεωρίου ἢ Ὡραία),
5 Μπαλὺκ-Παζὰρ καπουσού (ἡ τοῦ Περάματος),
6 Ζυντὰν-καπουσού ἢ Γεμίσ-σκελε-καπουσού,
7 Ὀδούν-καπού,
8 Ἁγιάσμα-καπουσού,

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. Βιβλ. Α'. (2) Αὐτίκα ὁ Θεβέτος (ἐν τῇ Κοσμογραφίᾳ) λέγει ὅτι πρὸ 30 ἐτῶν τῆς εἰς τὴν ΚΠ αὐτοῦ ἐπιδημήσεως ἔνιαι τῶν πρὸς τὸν Κόλπον πυλῶν εἶχον κλεισθῆ. (3) Ὁ Γύλλιος λέγει ὅτι ἐμέτρησε 12 πύλας τοῦ Βασιλικοῦ περιβόλου, σιδηρᾶς πάσας, ἑπτὰ μὲν πρὸς τὴν πόλιν, πέντε δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ Choiseul-Gouffier (T. 3, p. 483) λέγει ὅτι ἔχει μόνον ὀκτώ.

Digitized by Google

9 Οὖν-καπάν-καπουσού,
10 Τζουμπαλὺ-καπουσού,
11 Ἁγιά-καπουσού,
12 Γενὶ-καπού,
13 Πετρὶ-καπύ,
14 Φενὲρ-καπουσού,
15 Μπαλὰτ-καπουσοὺ (Παλατιανὴ ἢ Βασιλική),
16 Ἐϊοὺμπ-Ἐνσαρὶ-καπουσοὺ (ἡ τῶν Βλαχερνῶν).

Ἓξ δὲ ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν ξηρὰν, ἀπὸ τοῦ Ἐϊοὺμπ-Ἐνσαρὶ μέχρι τοῦ Ἑπταπυργίου, δηλαδὴ

17 Ἐγρὶ-καποὺ (Χαρσία ἢ Καλλιγαρία),
18 Ἐδιρνὲ-καποὺ (Πολύανδρος),
19 Τὸπ-καποὺ (τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ),
20 Γενὶ-καποὺ ἢ Μεβλεά-χανὲ-καπουσοὺ (Μελανδησία ἢ Μέση),
21 Σηλύβριά-καπουσοὺ (τῶν Πηγῶν ἢ Πέμπτη ἢ τοῦ Ἀττάλου),
22 Γεδὶ-κουλὲ-καπουσοὺ (τοῦ Ῥηγίου)·

Καὶ ἐννέα ἐπὶ τῆς Προποντίδος, ἀπὸ τοῦ Ἑπταπυργίου μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ Σαραγίου, δηλαδὴ

23 Ναρλὺ-καποὺ (Παλαιὰ ἢ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου),
24 Σαμάτια-καπουσοὺ (τοῦ Ψαμάθου),
25 Δαοὺδ-πασσᾶ-καπουσοὺ (τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ),
26 Βλάγκα-Γενὶ-καποὺ,
27 Κοὺμ-καποὺ (τοῦ Κοντοσκαλίου),
28 Τσατλαδὺ-καποὺ (Σιδηρᾶ ἢ τῶν Σοφιῶν),
29 Ἀχὺρ-καποὺ (τῆς Ὁδηγητρίας),
30 Μπαλὺκ-χανὲ-καπουσοὺ ἢ Ἀρὰμπ-καποὺ
31 Κιουτσοὺκ-δεμὺρ-καποὺ
32 Δεγυρμὲν ἢ Χασταλὰρ-καπουσού.
(30–32: φέρουσαι εἰς τὸν περίβολον τοῦ Σαραγίου.)

Αἱ δὲ τέσσαρες ἑπόμεναι, ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ χωρίζοντος ἐγκαρσίως τὸ σαράγιον ἀπὸ τῆς πόλεως, δηλαδὴ

33 Καρὰ-καπού,
34 Μπὰμ-ὁ-Χουμαγιούν,
35 Σοοὺκ-τσεσμὲ-καπουσού, καὶ
36 Δεμὺρ-καπού.

Περὶ ἑκάστης τούτων θέλομεν διαλάβει διεξερχόμενοι τοπογραφικῶς τὰ καθέκαστα τῆς πόλεως.

γ΄. Ἀγυιαί, Ἄμφοδοι, καὶ Πλατεῖαι ἢ Ἀγοραὶ (Φόροι).

Επι Θεοδοσίου τοῦ Β΄ ἡ ΚΠ εἶχε 332 ῥύμας ἢ ἀγυιὰς καὶ λεωφόρους. Τούτων ἡ καλουμένη, καθὼς καὶ ἦτον, Μέση, ἡ πλατυτέρα καὶ εὐθυτέρα τῶν λοιπῶν, διέτεμνε τὴν πόλιν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, ἀκολουθοῦσα, ὡς ἔγγιστα, τὸν ζυγὸν τῶν ἓξ λόφων, καὶ ἤρχετο ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Παλατίου, ὅθεν καὶ Λεωφόρος τοῦ Μιλίου ἐλέγετο, καὶ, διερχομένη τὴν ἀγορὰν, τοὺς Τρωαδησίους Ἐμβόλους κτλ., κατέληγεν εἰς τὴν Χρυσῆν καλουμένην πύλην, ἔχουσα ἑκατέρωθεν οἰκίας, ἐργαστήρια καὶ στοάς. Δι' αὐτῆς διήρχοντο αἱ παρατάξεις, ἐπομπεύοντο οἱ κατάδικοι, καὶ διέβαινον τὰ δημόσια ὀχήματα (la Poste). Τὴν θέσιν καὶ χρῆσιν τῆς λεωφόρου ταύτης ἐπέχει σήμερον ἡ μακρὰ καὶ, μόνη σχεδὸν εὐθεῖα καὶ πλατεῖα ὁδὸς τῆς ΚΠ, ἡ καλουμένη Διβὰν-γιολοῦ, διότι, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, καταντᾷ εἰς τὴν Ὑψηλὴν καλουμένην Πύλην καὶ τὸ Πασσᾶ-καπουσοῦ.

Αἱ πλειότεραι τῶν ὁδῶν τούτων ἦσαν κατάστεγοι καὶ περίστυλοι ἑκατέρωθεν τοῦ δρόμου (ὅθεν καὶ Ἄμφοδοι), »ὥστε, κατὰ τὸν Χρυσολω»ρᾶν, διὰ τῶν σκεπαστῶν καὶ φρακτῶν τούτων δρόμων, διὰ πάσης ποτὲ »τῆς πόλεως διικνουμένων, ἐξεῖναι ἄνευ πηλοῦ καὶ ἀκτῖνος πᾶσαν αὐτὴν »διιέναι.« Ἔνιαι δὲ ἦσαν καὶ διώροφοι, ἔχουσαι ἄνοδον εἰς τὰς ἀνωτέρας αὐτῶν στοὰς διὰ λιθίνων κλιμάκων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ΜΕ΄ Νόμου τοῦ Θεοδοσιανοῦ Κώδηκος.

Ἐκαλοῦντο δὲ αἱ στοαὶ αὗται Ἔμβολοι, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἔφερον τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ὡς ὑπ' αὐτῶν ἢ γοῦν ἐπ' αὐτῶν κτισθέντες. Εἶχε δὲ, κατὰ τὴν προειρημένην ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β΄ περιγραφὴν, ἡ ΚΠ πεντήκοντα δύο τοιούτους Ἐμβόλους, τοὺς πλείστους συνεχομένους.

Τούτων γνωστότεροι ἦσαν οἱ κτισθέντες ὑπὸ τοῦ συγκλητικοῦ Εὐβούλου, κατὰ τὸν Κωδινὸν μὲν, ἑνὸς τῶν μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐκ Ῥώμης μετοικησάντων· κατὰ δὲ τὸν Δουκάγγιον, πιθανώτερον, ὑπ' ἄλλου ὁμωνύμου αὐτῷ, χρηματίσαντος Ἐπάρχου τοῦ Πραιτωρίου τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β΄ τῷ 436. Ἦσαν δὲ τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν, »θολωτοὶ, ἐγχόρηγοι. Ὧν ὁ μὲν ἤρχετο ἀπὸ τοῦ Τζυκανιστηρίου »καὶ τῶν Μαγγάνων, καὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν Εὐγενίου, καὶ διήρ»χετο μέχρι τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου· ὁ δὲ ἕτερος, ἀπὸ τῆς Δάφνης καὶ τῶν »Σοφιῶν μέχρι τῆς Ῥάβδου· οἱ δὲ ἕτεροι δύω, ἀπὸ τῆς Χαλκῆς καὶ τοῦ »Φόρου μέχρι τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Βοὸς καὶ τοῦ Ἐξωκιονίου. Ἐπάνω

Digitized by Google

» δὲ τῶν Ἐμβόλων περίπατοι πλακωτοὶ λίθινοι, καὶ στῆλαι χαλκαῖ ἄπει-» ροι πρὸς διακόσμησιν τῆς πόλεως (1).«

Συγχέονται δέ, ἤ, πιθανώτερον, ἦσαν οἱ αὐτοὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἰκοδομηθεῖσιν ἐκ πλίνθου ὀπτῆς, καὶ διήκουσιν ἀντικρὺ ἀλλήλων ἀπὸ τοῦ Μιλίου εἰς τὸν ἀπ' αὐτοῦ παρωνυμούμενον Φόρον. Ἰδίως δὲ ὁ ἐξ εὐωνύμων παρετείνετο μέχρι τοῦ Ταύρου, ἤ, κατὰ τὴν ΙΒ' Νεαρὰν τοῦ Ζήνωνος (2), »ἄχρι τοῦ Καπιτωλίου.« Ἐκάησαν δέ, πρῶτον μέν, ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, κατὰ τὸν Μαρκελλῖνον· δεύτερον δέ, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ· τρίτον, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου· καὶ τέταρτον ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς πόλεως τῇ 19 Αὐγούστου τοῦ 1205. Διότι αὐταὶ εἶνε βεβαίως αἱ πυρποληθεῖσαι τότε »ὑπόστεγοι ἀμφίδυμοι ἄμφοδοι, αἱ ἀπὸ τοῦ » Μιλίου ἀρχόμεναι, ὧν ἀτέρα εἰς αὐτὸ παρατείνει τὸ Φιλαδέλφιον,« κατὰ τὸν Χωνειάτην.

Ἡ τελευταία αὕτη ἴσως εἶνε ὁ καλούμενος Μακρὸς Ἔμβολος καὶ Μακρέμβολος, ἐξ οὗ Εὐδοκία ἡ Βασιλίς, ἡ Μακρεμβολίτισσα, ἐκτεινόμενος, »ἀπὸ τῆς Χαλκῆς ἄχρι τοῦ Ταύρου,« καί, ἂν ὄχι κατὰ συνέχειαν, κατὰ τὴν διεύθυνσιν ὅμως αὐτοῦ μετ' ἄλλων, πιθανῶς καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ χερσαίου τείχους. Ἐκαλεῖτο δὲ πρότερον Στοὰ Φαγίωνος, ὅπου, κατὰ τὸν Σουΐδαν, τοποθετοῦντα αὐτὴν ἐν τῷ Δ' Ῥεγεῶνι, ἐῤῥίπτοντο τὰ καθάρματα.

Μετ' αὐτοὺς ἀναφέρονται ὁ Μέγας Ἔμβολος, ὁ ἀντικρὺ τοῦ Πραιτωρίου, ὃν ἔκτισεν ὁ Ἀρκάδιος τῷ ε (κατὰ τὸν Θεοφάνην τῷ α) ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας του.

Οἱ τοῦ Δομνίνου Ἔμβολοι, περὶ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, πιθανῶς ὅπου νῦν τὸ Σὰχ-ζαδὲ-μπαση.

Ὁ Νέος Ἔμβολος, κτισθεὶς ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μ., ὅθεν ἴσως ὁ αὐτὸς τῷ τοῦ Λεοντίου, ὅπου »ὑπῆρχε στήλη θαυμάσιος, ἔνθα Ζήνων » τὰς ἐποψίας ἐποιεῖτο,« κατὰ τὸν Ἀνών. Πατριογράφον τῆς ΚΠ, καὶ τῷ τοῦ Πατρικίου Μαμμιανοῦ, ἐκ Προκοννησίου μαρμάρου, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων, μόλις ἐπὶ Εὐαγρίου ὑφισταμένων, ᾠκοδόμητο καὶ Τετράπυλον.

Ὁ καλούμενος Σίγμα, ὡς ἀπὸ τοῦ ἡμικυκλοειδοῦς (σιγματοειδοῦς) αὐτοῦ σχήματος, τοποθετούμενος ἐν τῷ Γ' Ῥεγεῶνι.

Ὁ τῶν Χαλκοπρατείων.

Ὁ τῶν Ἀργυροπρατείων.

Ὁ Καριανὸς ἐν Βλαχέρναις.

(1) Ἀνώνυμ. περὶ Ἀρχαιοτ. ΚΠ. (2) De Aedificiis priv.

Digitized by Google

Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ κατ' ἐξοχὴν καλούμενος τότε Ἔμβολος, παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου τοῖς Οὐενετοῖς, ἢ ἀκριβέστερον, κατὰ τὴν Ἄνναν(1), »τῇ Ἐνετίῃσιν ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου,« πρὸς ἀμοιβὴν τῆς συμμαχίας, ἣν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσαντο, »ὁπηνίκα Ῥομπέρτος »ἐκεῖνος ἐξ Ἰταλίας ἐπὶ Δυῤῥάχιον μεταβὰς ἐπολιώρκει τὴν χώραν,« κατὰ τὸν Κίνναμον. Ἐξετείνετο δὲ »ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ἑβραϊκῆς σκάλας, »ἄχρι τῆς καλουμένης Βίγλας.«

Εἰς τοὺς Ἐμβόλους τούτους κατῴκουν καὶ διέτριβον συνήθως οἱ ἄστεγοι πένητες, καὶ αἱ δημόσιαι γυναῖκες, αἵ τινες διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο καὶ Embolariæ· ὅθεν ἐκ τῶν στοῶν (fornices) τῶν Ἐμβόλων τούτων καὶ ἡ Λατινικὴ λέξις fornicatio. Εἰς ἕνα τούτων διέτριβε ταλασιουργοῦσα καὶ Θεοδώρα ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καθ' ὃν καιρὸν, ἐγκαταλελειμμένη καὶ ἄπορος, εἶχεν ἤδη καὶ παρακμάσῃ(2). Ὅθεν καὶ Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς, γενομένου ποτὲ σφοδροῦ χειμῶνος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, »ἐνέφραξε θυρίσι καὶ σανιδώμασι τὰς τῶν Ἐμβόλων στοὰς, ὥστε μὴ τὴν χιόνα »καὶ τὸ ψῦχος ἐκεῖθεν ἐπεισιέναι τοῖς πένησι. Τότε δὲ καὶ τὰς λεγομένας »Ἄρκλας ἐν πᾶσι κατεσκεύασε τοῖς Ἐμβόλοις, ἀργύριόν τε κατὰ μῆ»να τοῖς πένησιν ἔταξε κτλ. (3).«

Τῶν δὲ διαφόρων τῆς πόλεως ἀγορῶν ἢ Φέρων προεῖχεν ὁ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ καὶ κατ' ἐξοχὴν καλούμενος Φόρος. Μετ' αὐτὸν ἦτον ὁ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ τοῦ Μιλίου, ὁ τοῦ Θεοδοσίου, ὁ τοῦ Ἀρκαδίου, ὁ τοῦ Ταύρου, ὁ τοῦ Βοὸς κλπ.

Αἱ ἀγοραὶ ἢ πλατεῖαι αὗται ἦσαν περίστωοι, κεκοσμημέναι μὲ διαφόρους στήλας καὶ ἀνδριάντας, ἰδίως δὲ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ὑψοῦτο ὁ ἀνδριὰς τοῦ κτίτορος ἐπὶ κίονος κολοσσαίου.

Ὡς ἐκ τῶν εἰς ἑκάστην αὐτῶν δὲ κατασκευαζομένων ἢ πωλουμένων ἐμπορευμάτων καὶ χειροτεχνημάτων, ὠνομάζοντο μὲ διάφορα ὀνόματα, οἷον Χαλκοπρατεῖα, Ἀργυροπρατεῖα, Ἀρτοπωλεῖα, Βλαττοπωλεῖα, Γουνάρια, Φόρος τῶν Καλιγαρίων, τῶν Χαλιναρίων, Ἀγορὰ τῶν Βοῶν κτλ., ἀπαραλλάκτως καθὼς καὶ τῷρα Ἀτ-παζὰρ, Ταοὺκ-παζὰρ, Καζαντζιλὲρ, Μουρεκεπτζηλὲρ κτλ.

δ'. Δημόσιαι ἀποθῆκαι (Ὡῤῥεῖα), Μυλῶνες καὶ Φοῦρνοι (Mancipia)

ΤΟΣΟΥΤΟΝ πλῆθος κατοίκων τρέφουσα ἡ ΚΠ, εἶχεν ἀνάγκην ν' ἦνε πάντοτε ἐφωδιασμένη μὲ ζωοτροφίας ἐναποθέτους, καθόσον μάλιστα τοὺς

(1) Βιβλ. ς'. (2) Ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς τοῦ Μαρκιανοῦ Στήλης. (3) Θεοφάν.

μὲν πρώτους τῆς κτίσεως αὐτῆς χρόνους ἐτροφοδότει, παρεκτὸς τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν παλατίνων, καὶ μέγα μέρος, ὡς εἴδομεν, τῶν κατοίκων ἀπὸ τοῦ δημοσίου· τοὺς δὲ τελευταίους, ὑπέκειτο εἰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς καὶ πολιορκίας. Καὶ ἐπειδὴ τὰ πλειότερα σιτηρὰ τρόφιμα ἤρχοντο ἀπὸ τῆς Σικελίας, καὶ μάλιστα τῆς Αἰγύπτου, οἱ δὲ ἐτησίαι, ἐπικρατοῦντες δι' ὅλου σχεδὸν τοῦ θέρους εἰς τὴν Προποντίδα καὶ τὸ Αἰγαῖον, ἐμπόδιζον, ὡς εἴπομεν, τὰ σιταγωγὰ πλοῖα, καθὼς καὶ τῶρα, εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἦτο καὶ αὕτη τρίτη αἰτία τῆς ἀποθέσεως τροφίμων, καὶ ἰδίως σιτηρῶν, οἴνου καὶ ἐλαίου (1).

Ἑπομένως μία τῶν πρώτων τῆς διοικήσεως φροντίδων ἦτο πάντοτε, καθὼς καὶ εἶνε ἀκόμην, ἡ οἰκοδομὴ καὶ ἐξασφάλισις τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων ἀποθηκῶν, καὶ ἡ διατήρησις τῶν ἐν αὐταῖς ἀποκειμένων τροφίμων.

Αἱ ἀποθῆκαι αὗται ἢ τὰ σιτοφυλάκια (ἀμπάρια) ὠνομάζοντο μὲ Λατινικὸν ὄνομα Ὡρεῖα ἤ, ὀρθότερον, Ὡῤῥεῖα καὶ Ὥῤῥεα (Horrea), εἰ καὶ συνήθως εὑρίσκεται γραφόμενον Ὡρεῖα, ὡς ἐκ τοῦ ὥρα (ἡ φροντὶς) δῆθεν, ἢ Ὡρεῖα, ὡς περιεχόντων τὰ ὥρια (2)· ὁ δὲ ἐπιστάτης αὐτῶν (ἀνμπάρ-ἐμινὶ), Ὡρειάρειος.

Σιτῶνας τοιούτους εἶχεν ἡ ΚΠ, ἐν μὲν τῷ Α' ῥεγεῶνι τοὺς τοῦ Κωνσταντίνου· ἐν δὲ τῷ Ε', τοὺς τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ τοὺς Τρῳαδησίους· ἐν δὲ τῷ ΙΑ', συνορεύοντας πρὸς τὸν Θ', τοὺς τοῦ Θεοδοσίου, καλουμένους συνήθως τῆς Ἀλεξανδρείας, διότι ἐν αὐτοῖς ἀπεταμιεύετο ὁ ἐκεῖθεν κατ' ἔτος ἐρχόμενος σῖτος, περὶ οὗ ἴδε τὸν Cujac (3).

Ἐκτίζοντο δὲ πάντοτε σχεδὸν, διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς μετακομιδῆς, παρὰ τοὺς λιμένας· ὅθεν (παρατηρεῖ ὁ Γύλλιος) οὔτε ἐν τῷ Η', οὔτε ἐν τῷ Θ' ῥεγεῶνι ὑπῆρχον Ὡῤῥεῖα. Πλησίον δὲ (ἐντὸς 100 ποδῶν) τῶν σιτώνων τούτων τοῦ δημοσίου ἀπαγορεύουσιν αἱ Νεαραὶ κτίζεσθαι οἰκοδομὰς, διὰ φόβον, ἐννοεῖται, πυρκαϊᾶς.

Κατὰ δὲ τὸν Κόμητα Μαρκελλῖνον, ὁ αὐτοκράτωρ ἐξήρχετο (processum celebrat) ἐνίοτε ἐπ' ὀχήματος πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῶν, ἔχων παρακαθήμενον αὐτῷ καὶ τὸν ἔπαρχον τοῦ Πραιτωρίου. »Ὡς δὲ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Ὀῤ-»ῥία, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (4), ἀπαντᾷ αὐτῷ φορῶν λευκὸν χλανί-»διον ὁ Κόμης τῶν Ὀῤῥίων (5), καὶ σὺν αὐτῷ ὁ Νουμεράριος, καὶ ἐπιδί-»δωσιν αὐτῷ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀποκειμένου σίτου, καὶ περιέρχεται καὶ ὁρᾷ »πάντα, συμπαρακολουθοῦντος αὐτῷ καὶ ἀρχιτέκτονος, ἵνα, ἐὰν θελήσῃ

---

(1) Ἴδε Σουΐδαν ἐν φ. Παλατῖνος. (2) Ἀλλ' εὕρηται γραφόμενον καὶ Ὡρεῖα καὶ Ὥρια.
(3) Βιβλ. ΙΑ'. (4) Βιβλ. Β', κεφ. να'. (5) Comes horreorum, κατὰ τὰς Νεαράς, Τουρκιστὶ Καμπὰν-ναχχίμπ.

»πληροφορηθῆναι, εἰ ταῖς ἀληθείαις τοσοῦτος σῖτος ἀπόκειται, μετρήσῃ »ὁ ἀρχιτέκτων τοὺς τόπους, οὓς ἂν συνίδῃ ὁ δασιλεύς, καὶ εἴπῃ αὐτῷ »τὸ ἀληθές. Καὶ ἐξερχόμενος φιλοδωρεῖ τὸν Κόμητα καὶ τὸν Νουμεράριον »ὑφάσμασι πολυτίμοις.« Ὅθεν ὁ Θεμίστιος λέγει (1) ὅτι »οὐδ' ἀπαξιοῖ »δασιλεὺς αὐτόπτης γίνεσθαι τούτων τῶν θησαυρῶν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ »χρυσοῦ ταμεῖα ἑτέροις φύλαξιν ἐπιτρέπει, τὰ σιτοφυλάκια δὲ οὐκ ὀκνεῖ »οὐδὲ ἔλαττον ἑαυτοῦ ποιεῖται αὐτὸς περινοστεῖν.«

Εἰς τὰ Ὀῤῥεῖα, ὡς εἰς μέρη ἀσφαλῆ, ἀπεταμίευον καὶ οἱ ἰδιῶται ὄχι μόνον τὰ γεννήματά των, ὅσοι δὲν εἶχον τρόπον 'να τὰ διατηρήσωσι παρ' ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ χρυσόν, καὶ ἄργυρον, καὶ ἄλλα πολύτιμα πράγματα, ὑπ' εὐθύνην τῶν Ὀῤῥειαρίων.

Διὰ τὴν αὐτὴν δὲ τῆς τροφοδοσίας ἀνάγκην διετήρει καὶ μυλῶνας τὸ δημόσιον, οἰκοδομήματα δηλονότι ὅπου ὄχι μόνον ἠλέθετο ὁ σῖτος, ἀλλ' ἐψήνετο καὶ ὁ ἄρτος τῶν τροφοδοτουμένων, καθὼς τῶρα οἱ φοῦρνοι, χρησιμεύοντες ἐνταυτῷ καὶ ὡς ἀλογόμυλοι. Ἐκαλοῦντο δὲ κοινῶς ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ Μαγκιπεῖα (mancipia), καὶ οἱ ἔφοροι αὐτῶν Mancipes. Ἐν τῷ Ὑπομνηστικῷ δὲ Ἀναστασίου τοῦ Ἀποκρισιαρίου (2) ἀναφέρεται »Πλου»τῖνος ἐπιστάτης τῶν αὐτοκρατορικῶν μυλώνων, pistor, δηλονότι ἐπὶ »πάντων τῶν δημοσίων μυλώνων, ἐκείνων δηλαδὴ οἱ τὰ σιτομέτρια τῶν »Σχολαρίων διανέμουσιν, ὁ καλεῖται Τετράνσιτον κτλ.« Μυλῶνας δὲ τοιούτους εἶχεν ἡ ΚΠ, δημοσίους μὲν ἢ δασιλικοὺς (3) 20· ἰδιωτικοὺς δὲ 120. Εἰς δὲ τὰ 1680 ἦσαν ἐν ΚΠ, κατὰ τὸν Κόμητα Μαρσιλλὺ (4), 285 φοῦρνοι, καὶ 585 ἀλογόμυλοι, καὶ προσέτι 559 ζυθοποιεῖα, διὰ τὴν κατασκευὴν κεγχρίνου τινὸς ποτοῦ, τοῦ μποζᾶ.

ε. Ὑδραγωγεῖα, Κινστέρναι, Νυμφαῖα, Κρῆναι, Λουτρὰ καὶ Ὀχετοὶ (cloaques).

Πρὸς τοσοῦτο πλῆθος κατοίκων ἔπρεπεν ἡ ΚΠ 'να ἔχῃ ἀπόχρων καὶ τὸ ὕδωρ. Καὶ τῷ ὄντι ὁ ἀγωγὸς τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ὁ μέγας ὑδραγωγὸς τοῦ Οὐάλεντος μετωχέτευον εἰς αὐτήν, στερουμένην ἐπιτοπίως ἀναβρυόντων ὑδάτων, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ποταμὸν ὁλόκληρον, τὸν καλούμενον Ὑδράλην (5), ἡμέρας μακρόθεν δρόμον (»ἡμερῶν »ὁδόν, ὥς φασι,« κατὰ τὸν Χρυσολωρᾶν)· Ὁ δὲ Εὐφρατᾶς ἐκεῖνος, τὸν

(1) Λόγῳ ΣΤ'. (2) Ἐν τῇ Συλλογῇ Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου σελ. 257. (3) Σωκράτ. Ζ', λθ'. (4) L' État militaire de l'Empire Ottoman. (5) Τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ τούτου, ὅστις γράφεται, ἐσφαλμένως πάντως, καὶ Ἀδράλης καὶ Ἀδράνης, ἐξηγεῖ τὸ ἐν Βοιωτίᾳ Μυλαύλακον, καὶ δὲν εἶνε κυρίως εἰμὴ τὸ Τουρκ. Μπένδ.

Digitized by Google

ὁποῖον ὁ Κωνσταντῖνος κατέλιπε, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, ἐπιστάτην τῆς κτίσεως »μετὰ βαρείας δυνάμεως καὶ πλούτου πολλοῦ,« πρὶν ἀρχίσῃ ἔτι τὸν περιτειχισμὸν τῆς πόλεως, »κατεσκεύασε κανάλους ὑπονόμους, καὶ »πάσας πηγὰς ἀνεστόμωσεν ὑδάτων·« καὶ ἴσως αὐτοῦ ἔργον εἶνε ἡ μετοχέτευσις ἄλλου ποταμοῦ τοῦ Βελιγραδίου, ὅσ τις, κατὰ τὸν περὶ Ὑδραγωγείων Νόμον τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Θεοδοσίου, μετωχέτευε τὸ ὕδωρ εἰς τὰ κτήματα καὶ τὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Ἀδριανοῦ ἦτον, καθὼς καὶ εἶνε ἀκόμη, προσδιωρισμένος διὰ τὸ παλάτιον μόνον καὶ τὰ δημόσια λουτρὰ καὶ νυμφαῖα.

Τοὺς ἀγωγοὺς τούτους, πρὸς διατήρησιν τῶν ὁποίων αἱ Νεαραὶ προσδιορίζουσι τὰ θεωρικὰ τῶν Ἱπποδρομίων κλπ. χρήματα, ἐπεσκεύασαν πολλάκις καὶ ἐξακολουθοῦσι καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐπισκευάζοντες οἱ κατὰ καιροὺς αὐτοκράτορες. Αὐτίκα Ἰουστῖνος ὁ Β', τῷ 577 (ιά ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ), »ἔκτισε, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, τόν τε Μέγαν καλούμενον »ἀγωγὸν καὶ τὸν Ἀδράνην, καὶ ἐχορήγησε τῇ πόλει δαψίλειαν ὕδατος.« Ῥωμανὸς δὲ ὁ Ἀργυρόπουλος »ἀνεκαίνισε, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (1), τον »τοῦ ὕδατος ὁλκὸν διαῤῥηχθέντα ὑπὸ σεισμοῦ,« τούς τε τῶν ὑδάτων ὁλ»κοὺς, καὶ τὰς δεχομένας τὸ ὕδωρ καστέλλους,« κατὰ τὸν Κεδρηνόν. Καὶ ὁ Κοπρώνυμος δὲ αὐτὸς, καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνοάγγελος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ μεγαλοπρεπὴς Σουλτὰν-Σουλεϊμὰν ἀντικείμενον τῆς προμηθοῦς αὐτῶν κηδεμονίας ἔλαβον τὴν ἐπισκευὴν τῶν ὑδραγωγείων τούτων, καθὼς θέλομεν ἐκθέσει λεπτομερέστερον ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Οὐαλεντιανοῦ Ἀγωγοῦ.

Οὐχ ἧττον ὅμως τὸ θέρος, μαραινομένων τῶν ῥείθρων, καὶ τοῦ ποταμοῦ κοίλου ῥέοντος, ἡ ἔλλειψις τοῦ ὕδατος ἐγίνετο ἐπαισθητή. Πρόσθες εἰς τοῦτο καὶ τὰς ἐνδεχομένας πολιορκίας, ἐν καιρῷ τῶν ὁποίων 'δὲν ἦτο δύσκολον εἰς τοὺς ἐχθροὺς 'να ὑποτέμωσι τὸ ὕδωρ. Πρὸς τὰς δυσχερείας ταύτας αἱ αὐτοκράτορες, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ μεγαλοκτίτωρ Ἰουστινιανὸς, ἀντέταξαν τὰ κολοσσαῖα ἐκεῖνα ἔργα, τῶν ὁποίων θαυμάζομεν εἰσέτι τὸ μεγαλεῖον. Καὶ ὁ μὲν ἀγωγὸς ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου, διωχέτευσε τὰ ὕδατα τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Αἵμονος ὑπὲρ τὴν φάραγγα τοῦ Βελιγραδίου, καὶ κατέστη ποταμὸς ὑπεράνωθεν ποταμοῦ τοῦ διαῤῥέοντος διὰ τῶν ἀψίδων 'του, τοῦ ὁποίου πάλιν τὸ ὕδωρ, ἐμποδιζόμενον ὑπὸ τῶν γιγαντιαίων προχωμάτων ἐκείνων (μπὲνδ), ἔργων τοῦ μεγάλου Σουλεϊμάνου, καὶ λιμνάζον ὑπὲρ αὐτὰ, ταμιεύεται πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως· αἱ δὲ ὑπερμεγέθεις ἐκεῖναι κινστέρναι, αἵ τινες ἐπέχουσι μέγα μέρος τῶν κοιλάδων τῆς Ἑπταλόφου, καὶ παραβαλλόμεναι πρὸ τοὺς

(1) Βιβλ. ΙΖ'.

Digitized by Google

ἀγωγούς, ὡς πρὸς ποταμοὺς ἀερίους, »θαλασσῶν ἢ λιμνῶν λόγον πρὸς »ἐκείνους ἔχουσι τότε,« γεμιζόμεναι ὑπ' αὐτῶν τὸν χειμῶνα, ἐπαρκοῦσιν ἀφθόνως εἰς τὴν τοσαύτην, παρὰ τοῖς Τούρκοις μάλιστα, χρῆσιν τοῦ ὕδατος, καί, κατὰ τὸν Προκόπιον, »τὰ ἔλυτρα τάδε, δεχόμενα τοῦ ὀχε»τοῦ τὴν ἐπιῤῥοὴν ὑπερβλύζοντος, στενοχωρουμένοις μὲν τοῖς ὕδασι »τότε χαρίζεται χώραν· ποθεινῶν δὲ αὐτῶν γινομένων, ἐπὶ καιροῦ τοῖς »δεομένοις παρέχεται πόρον.«

Τὰς κινστέρνας ταύτας, »τὰς μὲν καταστέγους καὶ ἀφανεῖς, πᾶσαν »τὴν πόλιν ὑπερῷον καὶ κρεμαστὴν καὶ τὰ κάτω διάκενον ποιούσας· τὰς »δὲ ἀναπεπταμένας καὶ φανεράς, ὁλκάσι δυναμένας πλεῖσθαι,« κατὰ τὴν μεγαλήγορον ἔκφρασιν τοῦ Χρυσολωρᾶ,παρημέλησαν,ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, οἱ μετέπειτα αὐτοκράτορες, εἴτε διότι, διαῤῥαγείσας ὑπὸ σεισμῶν 'δὲν ἐδύναντο πλέον 'να 'τὰς ἐπισκευάσωσιν· εἴτε διότι, καὶ μάλιστα οἱ Λατῖνοι, φυλακισμένοι ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ μὴ τολμῶντες 'να προκύψωσιν αὐτῶν, τὰς μετεποίησαν, ἰδίως δὲ τὰς ἀναπεπταμένας καὶ ἀστέγους αὐτῶν, εἰς κήπους, »ὧν ἔνιαι, αἱ μὲν ἐπὶ τοῦ κύτους ἔνδον, αἱ δὲ »ἄνω ἐπὶ τῶν στεγῶν, μέγιστα δένδρα τρέφουσι, καὶ τοῖς ἔχουσιν ἀρκοῦ»σιν ἀντ' ἀγρῶν καὶ κήπων εἶναι(1).«

Τοιαύτην τινὰ σύγχωσιν τῶν ὑδροδοχείων τούτων ἀποδίδουσιν οἱ Ἱστορικοὶ καὶ εἰς τὸν Ἡράκλειον. Καὶ τὸ πρᾶγμα μέν, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, δὲν ἤθελεν ἴσως εἶναι παράδοξον· ἀλλ' ὅτι ἐκινήθη πρὸς τοῦτο, φοβούμενος τὸν προφητευθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἀστρολόγου Στεφάνου δι' ὕδατος θάνατον, εἶνε, καθὼς εἴπομεν καὶ ἄλλοῦ, τῆς ἱστορικῆς ἀκρισίας ὁ κολοφῶν, δι' αὐτοκράτορα μάλιστα οἷος ὁ Ἡράκλειος. Πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀμπελοφύτους εἶδε καὶ ὁ Βονδελμόντιος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Γύλλιος, ἰδίως δὲ τὴν τοῦ Βώνου καὶ τοῦ ἁγίου Μωκίου, αἱ ὁποῖαι διατελοῦσι καὶ σήμερον κηπευόμεναι, ὑπὸ τὸ ὄνομα Τσεκούρ-μποστάν (κοῖλοι κῆποι), τὰς ὁποίας ὁ Pertusier φρονεῖ ἀστέγους ἀπ' ἀρχῆς· ἔχουσι δέ, κατ' αὐτὸν 25-30 ποδῶν βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐὰν προσθέσῃ τις καὶ τὸ ὕψωμα τοῦ πυθμένος αὐτῶν ἐκ τῆς προσχώσεως, δύναται 'να κρίνῃ περὶ τοῦ ἀχανοῦς τῆς χωρητικότητός των.

Εἶχε δὲ ἡ ΚΠ δεκαεννέα κινστέρνας, ὧν γνωστότεραι, παρὰ τὰς δύω μεγίστας, τὴν Βασιλικὴν καὶ τὴν Φιλόξενον, ἦσαν ἡ τοῦ Ἀετίου, ἡ τοῦ Ἀρκαδίου, ἡ τοῦ Ἄσπαρος, ἡ τοῦ Βώνου, ἡ τοῦ Θεοδοσίου, ἡ τοῦ Μοδέστου, ἡ Μωκησία, ἡ τοῦ Παλατίου ἡ ἄλλως Ψυχρά, ἡ τοῦ Φωκᾶ κλπ. Δεκατρεῖς τούτων, σωζομένας ἄχρι τῆς σήμερον, περιέγραψεν ὁ Κόμης Ἀνδρεώσσης, ὁ πραγματευσάμενος ἀκριβέστατα τὴν ὑδρογραφίαν τῆς ΚΠ (2),

(1) Μ. Χρυσολωρᾶς. (2) Εἰς τὸ ἀξιόλογον αὐτοῦ σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον Voyage etc. e

καὶ παρατηρεῖ ὅτι, ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ γηπέδου καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ὕδατος, κεῖνται καταλληλότατα, ἐπέχουσαι θέσεις ὑψηλοτέρας τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο 'να ἐφοδιάσωσιν. Οὕτως αἱ μὲν παρὰ τὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως πύλην μετωχέτευον τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς τὸ Σαλμὰ-τομβρούκ καὶ τὰς Βλαχέρνας· ἡ τοῦ τζαμίου Καρὰ-γιομρούκ καὶ ἡ τοῦ Σουλτὰν-Σελήμ, μεταποιηθεῖσα εἰς κῆπον, τὸ μεταξὺ τοῦ Διβὰν-γιολοῦ καὶ Γενὺ-καπίου διάστημα· αἱ τοῦ Τσουκοὺρ-χαμὰμ καὶ Ἀτ-παζαρίου, τὰ περὶ τὸ Σουλτὰν-Μεχμὲδ καὶ Σουλεϊμανιὲ μέρη· ἡ τοῦ Γερὲ-μπατὰν, τὸ Σαράγιον καὶ τὰ περὶ τὸ Μπαγτζὲ-καπὺ καὶ Πασσᾶ-καπουσού· ἡ τοῦ Μπὶν-μπὶρ-διρὲκ καὶ ἡ τῶν 32 κιόνων, τὰ περὶ τὸ Σουλτὰν Ἀχμὲδ καὶ τὸ Κοντοσκάλιον· ἡ τοῦ Ἄσπαρος, τὰ ἀπὸ τοῦ Κοὺμ-καποῦ μέχρις Ἀκσαραγίου· ἡ Μωκησία, τὰ μέρη τῶν Ψαμαθείων· καί, τέλος, ἡ τοῦ Στουδίου, τὴν συνοικίαν τῶν Ἑπτὰ-πύργων.

Περίεργος εἶνε δὲ ἡ αἰτία τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἀστέγων δεξαμενῶν (τσουκοὺρ-μποστὰν) ὁ Ὀθωμανὸς συγγραφεύς, ὃν προανεφέραμεν. »Οἱ αὐτοκράτορες, λέγει, τῶν Ῥωμαίων, ἵνα προφυλάξωσι τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν συχνῶν σεισμῶν, ἀνώρυξαν εἰς τέσσαρα διάφορα αὐτῆς μέρη εἶδος λάκκων 20 πηχῶν πλάτους, 20 βάθους, καὶ 200 μήκους, καὶ ἐντὸς αὐτῶν μετωχέτευσαν ἔπειτα ὕδατα πρὸς εὐκολίαν τῶν ζώων. Ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοί, παρεκτὸς ἑνός, τοῦ Τσουκοὺρ-μποστάν, μετεποίησαν τὰ ὀρύγματα ταῦτα εἰς τζαμία καὶ ἀγοράς.« Καὶ τοῦτο μὲν προκείσθω εἰς σκέψιν· ὅτι δὲ τὰς ἀναπεπταμένας ταύτας κινστέρνας πρῶτοι μετεχειρίσθησαν πρὸς λαχανοφυτείαν καὶ ἱπποφορβίαν οἱ Λατῖνοι, καθόσον μάλιστα ἔμενον καὶ ξηραί, εἴτε κοπέντων ἐπίτηδες τῶν ὑδάτων ὑπὸ τῶν περιοίκων, οἵτινες ἦσαν ὅλοι ἐχθροί 'των, εἴτε φθαρέντων δι' ἔλλειψιν ἐπισκευῆς τῶν ὑδραγωγείων, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δανιὴλ σωζομένων ἐν τῇ Παρισινῇ Βιβλιοθήκῃ χρησμῶν, ἐν οἷς ἀναφέρεται ὅτι »κρατήσει ἐπὶ τὴν Ἑπτάλοφον τὸ ξανθὸν γένος »ἓξ ἃ πέντε (1), καὶ φυτευθήσονται ἐν αὐτῇ λάχανα.«

Τὰ δὲ Νυμφαῖα ἢ Ὑδρεῖα ἦσαν τὰ νῦν λεγόμενα Τουρκιστὶ Τακσὶμ (ὑδρονομεῖα), εἰς τὰ ὁποῖα μετοχετευόμενον πρὸς πλειοτέραν εὐκολίαν ἀπὸ τῶν κινστερνῶν τὸ ὕδωρ, ἐμοιράζετο ἔπειτα ἀπ' αὐτῶν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς πόλεως. Ἦσαν δὲ οἰκοδομημένα μὲ ἀρχιτεκτονικὴν πολυτέλειαν, ἐκ μαρμάρου, ὑψηλά, εὐρύχωρα, κεκοσμημένα μὲ ἀνδριάντας καὶ ζωγραφίας, πρὸς τέρψιν καὶ διατριβὴν τῶν συνερχομένων· ὥστε καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ δήμου, ὅσοι 'δὲν εἶχον ἀποχρώσας οἰκίας, ἐτέ-

Systeme des eaux qui abreuvent Constantinople, Paris, 1818. (1) Ἴσως εἶνε γραμμένον ξ καὶ πέντε, εἰς δήλωσιν τῶν 56 ἐτῶν, καθ' ἃ διήρκεσεν ἐν ΚΠ ἡ Λατινοκρατία.

λουν καὶ τοὺς γάμους των ἐν αὐταῖς. Τούτων δὲ δύω ἦσαν ἐντὸς τῆς πόλεως τὰ ἐπισημότερα, τὸ τοῦ Οὐάλεντος, κείμενον ἐν τῷ Ταύρῳ, καὶ τὸ τοῦ Θεοδοσίου, ἐν τῇ ἐπωνύμῳ αὐτοῦ ἀγορᾷ, συγχεόμενα καὶ ταῦτα παρὰ τῶν συγγραφέων. Τῶν σημερινῶν Τακσιμίων τῆς ΚΠ τὰ πλειότερα, λέγει ὁ Κ. Ἀνδρεώσσης, εἶνε σχεδὸν ὑπόγεια· τόσον δὲ στερεῶς κτισμένα, ὥστε ὁμοιάζουσι χυτὰ, ἐξ ἑνὸς μόνου λίθου, καὶ μετὰ τόσους αἰῶνας, εἶνε σχεδὸν ἀκέραια. Τούτων δὲ τὸ μὲν μᾶλλον ἀξιοθέατον εἶνε τὸ τοῦ Γενὶ-μπαγτσέ· τὸ δὲ πρῶτον καὶ μεγαλήτερον, τὸ ἔξωθεν τοῦ Ἐγρὶ-καπίου καὶ πλησίον τοῦ Ἐιοὺμπ, ὅπου συῤῥέον διὰ τῶν ὑδραγωγείων τὸ ὕδωρ, μερίζεται ἐκεῖθεν διὰ δύω ὑπογείων ἀγωγῶν καθ' ὅλην τὴν πόλιν, καὶ ποτίζει διὰ τοῦ ἑνὸς μὲν τὸ πρὸς τὸν κόλπον κλίτος αὐτῆς καὶ κατὰ μέρος καὶ τὸ πρὸς μεσημβρίαν διὰ τοῦ τακσιμίου τοῦ Ἀτ-μπαζὰρ, συγκοινωνοῦντος μὲ τὸν τοῦ Οὐάλεντος ἀγωγόν· διὰ τοῦ ἑτέρου δὲ, διερχομένου διὰ τῆς Ἀδριανοῦ πύλης, καὶ ἐφοδιάζοντος τὰ τακσίμια τοῦ Γενὶ-μπαγτζὲ καὶ τοῦ Γιουκσὲκ-καλδιρὶμ, καὶ παρακάτω τὰ τοῦ Δαοὺδ-πασσᾶ καὶ Ἐμὶρ-ἀχὸρ, καὶ καταλήγοντος εἰς τὸ Ναρλὺ-καπὺ, τὸ πρὸς μεσημβρίαν ἐπίλοιπον μέρος τῆς πόλεως καὶ τὸν ἕβδομον λόφον.

Βρύσεις δὲ ἡ ΚΠ ἔχει, κατὰ τὸν προειρημένον Ὀθωμανὸν συγγραφέα, ὑπὲρ τὰς χιλίας(1), ἐκτὸς ἑκατὸν ὑδρονομείων (Σεμπὶλ-χανὲ), ἱδρυμένων εἰς τὰ μεγάλα ἢ αὐτοκρατορικὰ τζαμία καὶ εἰς διάφορα ἄλλα μέρη τῆς πόλεως πρὸς ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν ἱδρυσαμένων.

Τὸ πλειότερον ὅμως ὕδωρ τῆς πόλεως δαπανᾶται εἰς τὰ λουτρὰ, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγκη δὲν εἶνε φυσικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικῶς ἀπαραίτητος διὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς, δογματίζοντας ὅτι τὸ λούσιμον τοῦ σώματος ἐξαλείφει τὰ ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς. Διὰ τὰς γυναῖκας δὲ αὐτῶν, παρεκτὸς τῆς ἀνάγκης ταύτης, τὸ λουτρὸν εἶνε, καθὼς προείπομεν, καὶ μέσον διασκεδάσεως, καὶ γίνεται, χρεωστικῶς μὲν κατὰ παρασκευὴν πολλάκις δὲ καὶ δὶς τῆς ἑβδομάδος, τὸ κέντρον τῶν γυναικείων ἐκστρατειῶν. Ἐκεῖ διάγουσιν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, συνομιλοῦσαι, καπνίζουσαι, χορεύουσαι, τραγῳδοῦσαι, ἢ θεωροῦσαι καὶ ἀκούουσαι τὰς ἄλλας ᾀδούσας καὶ χορευούσας. Τὰς σκηνὰς ταύτας τοῦ Τουρκικοῦ γυναικείου λουτροῦ μόνη ἡ Lady Montagüe καὶ εἶδε καὶ περιέγραψεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξ ἀκοῆς καὶ ἐξ εἰκασίας μόνον.

Τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον εἶχεν εἰκοσιτέσσαρα λουτρὰ, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἦσαν μεγαλοπρεπέστατα, καὶ στολισμένα μὲ πλῆθος εἰκόνων καὶ ἀνδριάντων. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου ἠριθμοῦντο ἐν ΚΠ ὀκτὼ μεγάλα δημόσια λουτρὰ (θέρμαι), ὧν ἐπισημότερον τὸ τοῦ Ζευξίππου, καὶ

(1) Εἰς τὰ 1680 ἦσαν 947 βρύσεις ἐν ΚΠ.

Digitized by Google

153 ἰδιωτικά. Ἐπὶ Γυλλίου ἦσαν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν δημόσια λουτρὰ, ἐξ ὧν τὰ πεντήκοντα διπλᾶ (μέρος δηλονότι διὰ τοὺς ἄνδρας, καὶ μέρος διὰ τὰς γυναῖκας) καὶ μέγιστα. Ὁ Chevalier ἐμέτρησε περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος 130, καὶ ἄλλοι 300, ὧν ἐπισημότερον τὸ τοῦ Μουσταφᾶ-πασσᾶ. Συμπεριλαμβανομένων ὅμως καὶ τῶν ἰδιωτικῶν, εἶνε ὑπὲρ τὰ 1000, διότι ἑκάστη οὐ μόνον Τούρκου, ἀλλὰ καὶ Γραικοῦ, καὶ Ἀρμενίου, ὁπωσοῦν εὐκαταστάτου, οἰκία ἔχει καὶ τὸ λουτρόν της, εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ διακόσμησιν τοῦ ὁποίου οἱ ἰδιοκτῆται ἐπιδεἰκνυνται ὅλην αὐτῶν τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ φιλοκαλίαν.

Δὲν ἠλαττοῦτο δὲ ἡ ΚΠ τῆς Ῥώμης καὶ κατὰ τοὺς ὑπονόμους ἔχρους τῶν ὑδάτων καὶ ἀκαθαρσιῶν, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς κτίσεως αὐτῆς Εὐφρατᾶς »ἐποίησε, λέγει ὁ Κωδινὸς, καὶ γάβους ἐγχορήγους (1) »ἐπὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, βαθεῖς τῷ ὕψει, ὅσον τῶν Ἐμβόλων, διὰ τὸ μὴ »εἶναι δυσωδίαν τινὰ, καὶ ἐνσκήπτωσι νόσοι τῇ πόλει· ἀλλ' εἰς βάθος »διέρχεσθαι τὰς δυσώδεις ὕλας, καὶ κατέρχεσθαι εἰς θάλασσαν.«

ς'. Λιμένες ἢ Νεώρια καὶ Σκάλαι.

Εκτος τοῦ Κερατίου Κόλπου, ὅς τις, ὡς εἴπομεν, εἶνε ὅλος λιμὴν αὐτοφυής· ἐκτὸς ὅλου τοῦ Βοσπόρου, ὅς τις καθ' ἑκατέρας αὐτοῦ τὰς ὄχθας, ἰδίως δὲ τὰς δυτικὰς, προσφέρει πανταχοῦ ἀσφαλῆ ὁρμητήρια καὶ ἀγκυροβόλια, ἡ ΚΠ εἶχε καὶ ἄλλους λιμένας χειροποιήτους, τὰ καλούμενα Νεώρια, ὅπου προσωρμίζοντο καὶ ἐκλείοντο αἱ πολεμικαὶ κυρίως τριήρεις.

Τούτων τὸ ἀρχαιότερον, ὡς ἀποτελοῦν τὸν κυρίως κλειστὸν λιμένα ἢ ναύσταθμον τῶν Βυζαντίων, ἦτον τὸ παρὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐπονομασθεῖσαν Ὡραίαν (ἀντὶ Νεωρίαν) πύλην, τὸ ὁποῖον καὶ Λίμνη τοῦ Νεωρίου καὶ Ἔσω Νεώριον ἐλέγετο.

Μετ' αὐτὸ, ἐντὸς μὲν τοῦ Κόλπου ἦτον Τὸ πρὸς τῇ Μονῇ τοῦ Εὐεργέτου· μετ' αὐτὸ δὲ τὸ τῶν Βλαχερνῶν, συγχεόμενον μετὰ τοῦ ἐν τῷ Ἑπτασκάλῳ, περὶ οὗ ἐφεξῆς· καὶ μετὰ τοῦτο, ἐπέκεινα ἤδη τοῦ τείχους, τὸ Λιμενάριον τοῦ Ἑβδόμου, ἢ Λιμὴν τοῦ ἁγίου Μάμαντος.

Πρὸς τὴν Προποντίδα δὲ, α'. τὸ κυρίως ἢ Ἔξω Νεώριον, ὁ ἄλλως λιμὴν τῶν Σοφιανῶν καὶ Βουκολέων, τὸ νῦν Κάτεργα-Λιμανί. β'· ὁ λιμὴν τοῦ Ἐλευθερίου ἢ Ἐν τῷ Ἑπτασκάλῳ, γραφόμενον κακῶς, ἴσως δὲ καὶ προφερόμενον, Πασχάλῳ, τὸ αὐτὸ καὶ Κοντοσκάλιον, καὶ Πρὸς τῷ Βλάγκᾳ· καὶ γ'. ὁ λιμὴν τοῦ Θεοδοσίου ἢ Τῆς Χρυσῆς Πύλης.

(1) »Κανάλους θολωτούς,« κατὰ τὸν Βατικανὸν Κώδηκα.

Παρεκτὸς τῶν λιμένων τούτων καὶ ἐντὸς αὐτῶν, ἦσαν αἱ λεγόμεναι, καὶ τότε καθὼς καὶ τῶρα, Σκάλαι, λέξις τὴν ὁποίαν παράγει οὐκ ἀπιθάνως ὁ Γύλλιος ἐκ τοῦ Χηλαὶ, ὡς ἀποτελοῦσαι κυρίως καὶ κατ' ἀρχὰς τὰς ἐν εἴδει χηλῶν παρεκτεινομένας ἑκατέρωθεν τῶν ἀρχαίων λιμένων κρηπῖδας ἢ προκυμαίας. Ἀναφέρονται δὲ τοιαῦται, ἐντὸς μὲν τοῦ κόλπου, α'. ἡ τῆς Ἀκροπόλεως, ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Νεωρίου, εἰ καὶ πλησίον ἐκείνης· β'. ἡ τοῦ Τιμασίου, τοποθετουμένη ἐν τῷ Δ' Ῥεγεῶνι· γ'. ἡ Χαλκηδονησία ἢ τῶν Χαλκηδονίων, ἐν τῷ Ε' ἢ ΣΤ' Ῥεγεῶνι, κληθεῖσα οὕτω, διότι ἀπ' αὐτῆς καὶ πρὸς αὐτὴν συνήθως ἐγίνετο ἡ πρὸς τὴν Χαλκηδόνα καὶ ἀπ' ἐκείνης διάβασις, καί τοι πρὸς βορρᾶν παρεκτεινομένη· διότι, κατὰ τὸν Πολύβιον, »ἐκ Χαλκηδόνος οἱ βουλόμενοι διαίρειν »εἰς Βυζάντιον, οὐ δύνανται πλεῖν κατ'εὐθεῖαν, διὰ τὸν μεταξὺ ῥοῦν, ἀλλὰ »παράγουσιν ἐπί τε τὸν Βοῦν καὶ τὴν καλουμένην Χρυσόπολιν.« Ἡ αὐτὴ αἰτία ἀναγκάζει καὶ σήμερον τὰ πλοῖα, τὰ πρὸς τὸ Σκούταρι καὶ ἀπ'αὐτοῦ διαπλέοντα, 'να κατάγωνται εἰς τὴν ἀπ'αὐτοῦ παρωνυμουμένην Σκάλαν, καθὼς 'τὸ παρετήρησε καὶ ὁ Γύλλιος πρὸ 300 ἐτῶν· δ'. ἡ καλουμένη τῶν Συκῶν ἢ τοῦ Γαλατᾶ, κοινότερον δὲ τοῦ Περάματος ἢ τὸ Πέραμα, τοποθετουμένη ἐν τῷ ΣΤ' Ῥεγεῶνι, καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Β' λόφου, ὅθεν συνήθως διέβαινον, καὶ τὸ πάλαι καθὼς καὶ σήμερον, εἰς τὸν Γαλατᾶν, διότι τὸ διάστημα εἶνε 300 σχεδὸν βημάτων, κατὰ τὸν Λεϋγκλάβιον· ε'. ἡ Ἑβραϊκὴ, ἴσως διότι ἀπ' ἐδῶ συνήθως μετέβαινον εἰς τὰ ἀντικρὺ μνήματα τῶν Ἑβραίων, τὰ ἐπὶ τῆς Περαίας τοῦ Πικριδίου. Πρὸς τὴν Προποντίδα δὲ, α'. ἡ Βασιλικὴ Ἀποβάθρα, ἀνήκουσα εἰς τὸ Παλάτιον καὶ προσδιωρισμένη κυρίως διὰ τὸν Αὐτοκράτορα· β'. ἡ τοῦ Κοντοσκαλίου ἢ τοῦ Ἐπτασκάλου, τὴν ὁποίαν ἄλλοι τοποθετοῦσιν ἐντὸς τοῦ Κόλπου· καὶ γ'. ἡ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἢ τῶν Πηγῶν.

Αἱ δὲ παρὰ τὰς ἀποβάθρας ταύτας καὶ πρὸ τῶν θαλασσίων πυλῶν παρεκτεινόμεναι κρηπῖδες, ἐκαλοῦντο, ταυτοσημάντως σχεδὸν τῷ Χηλαὶ, Βραχιόλια, ὅθεν τὸ Βραχιόλιον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης, τὸ τῶν Βλαχερνῶν κτλ. Ὁ δὲ Ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῶν Τακτικῶν παραγγέλλει ὅτι: »εἰ δὲ θαλάσσῃ διαζώννυται (ἡ πόλις), καθόλου »ἢ μερικῶς, ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τοῦ Βραχιολίου, κἂν εἰς βάθος ἐπὶ πολὺ »ἐπεκτείνηται.«

ζ'. Ναοί.

ΤΟ πλῆθος τῶν Ναῶν διέκρινεν, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη' τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, τὸ Βυζάντιον, ὥστε καὶ ἐλέγετο, παρὰ τοῖς βορείοις μάλιστα ἔθνεσιν, ὅτι οἱ Θεοὶ εἶχον τὴν οἴκησιν αὐτῶν παρὰ τοῖς Βυζαντίοις. Πιθανὸν ὅμως εἰς τὴν φήμην ταύτην 'να ἔδωκε μᾶλλον ἀφορμὴν τὸ πλῆθος

τῶν ἀνδριάντων, τοὺς ὁποίους ἐξελάμβανον ἀδιακρίτως τὰ ἔθνη ταῦτα ἀντὶ ἀγαλμάτων θεῶν· πλῆθος τοσοῦτον, ὥστε, κατὰ τὸν Δίωνα, πολιορκουμένης τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Σεβήρου, »ὁπότε τινὲς τῶν πολεμίων »τῷ τείχει προσβάλοιεν,.. καὶ ἵππους σφίσι χαλκοῦς καὶ ἀνδριάντας χαλ»κοῦς ἐπέῤῥιπτον.«

Ὅταν λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος ὕψωσε τοῦ Σταυροῦ τὸ σημεῖον ἐπὶ τῆς Ἑπταλόφου, τὰ πλεῖστα τῶν εἰδωλείων τούτων μετεκοσμήθησαν, ὡς εἰκός, εἰς ναοὺς Χριστιανικούς. Τὰ πλεῖστα, λέγω, διότι, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ἀνώνυμον Χρονογράφον, καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου ἀκόμην, ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἀκροπόλει τοῦ Βυζαντίου τρεῖς Ἑλληνικοὶ ναοί, οὓς καταλύσας ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, »τὸν μὲν τοῦ Ἡλίου ἐποίησεν αὐλὴν οἰκημάτων, καὶ ἐδω»ρήσατο τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις διὰ τοῦτο καὶ Αὐλὴ τοῦ Ἡλίου »ἐλέγετο· τὸν δὲ τῆς Ἀρτέμιδος, ταβλοπαρόχιον τοῖς κοττίζουσιν, ὅπερ »διὰ τοῦτο καὶ ἐκαλεῖτο μέχρι πολλοῦ Ναός, καὶ ἡ πλησίον αὐτοῦ »ῥύμη Ἐλάφιν· τὸν δὲ τῆς Ἀφροδίτης (κτίσμα Φιδαλείας, τῆς »Βύζαντος γυναικός, »ἀνωτέρω μικρὸν τοῦ Ποσειδῶνος ναοῦ,« κατὰ τὸν »Ἡσύχιον), καρουχαρεῖον τοῦ Ἐπάρχου τῶν Πραιτωρίων, καὶ τὰ πέριξ »αὐτοῦ κτισθέντα ὀσπίτια, διαιτήματα ἄμισθα τῶν δημοσίων γυναικῶν.«

Καὶ τοῦτο μόνον ἤρκει ἴσως ἵνα πείσῃ ἕκαστον ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, κἂν ὑποτεθῇ ὅτι οὐχ ἧττον ἔκτισεν ἐκκλησίας ἐκ θεμελίων ἐν ΚΠ, αὗται πρέπει 'να ἦσαν πολλὰ ὀλίγαι· ἀλλ' ἔχομεν, παρεκτὸς τούτου, καὶ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον ἀναφέροντα »τρεῖς μόνους μεγίστους ναοὺς ἀνα»τεθέντας τῷ Σωτῆρι Χριστῷ ὑπὸ τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ αὐτοκράτορος, »τὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, καὶ τὸν τῆς Ἁγίας »Δυνάμεως.«

Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, ὅλοι σχεδὸν τῆς ΚΠ οἱ ναοί, ἢ τουλάχιστον οἱ πλειότεροι ἐξ αὐτῶν, τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον ἐπεγράφοντο κτίτορα, καὶ ὁ Κωδινός, χωρὶς 'να συλλογισθῇ ὅτι οὔτε ἑκατονταετής, πολλοῦ γε δεῖ τριακονταετής, βασιλεία 'δὲν ἐξήρκει πρὸς οἰκοδόμησιν τοσούτου πλήθους ἐκκλησιῶν, ὅλας σχεδὸν ὅσας ἀναφέρει, 'τὰς ἀναγράφει κτίσματα τούτου τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς ἐὰν εἶχον καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἀρχαιοδόξου εὐγενείας ἀνάγκην.

Τὸ πλῆθος δὲ καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν ἐν ΚΠ ἐκκλησιῶν ἦτον τοσαύτη, ὥστε μεταξὺ τῶν λαμπρῶν οἰκοδομημάτων, ὅσα καθωραΐζον οὐ μόνον τὴν πόλιν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὰ προάστειά 'της, ἑκατέρωθεν τοῦ Κόλπου καὶ τοῦ Βοσπόρου, »ὥσπερ ὅρμῳ περιφερεῖ ἐγκαλλώπισμα,« κατὰ τὸν Προκόπιον (1), τὸν πρῶτον ἐπεῖχον τόπον οἱ ἱεροὶ ναοὶ καὶ τὰ μοναστήρια.

(1) Περὶ Κτισμ. Ἰουστινιανοῦ Α', ζ'.

Digitized by Google

»Ἐδείμαντο δὲ ναοὺς, λέγει ὁ Μ. Χρυσολωρᾶς, οἵους ἀπιστεῖσθαι ἀν»θρωπίνῃ τέχνῃ καὶ παρ' ἀνθρώπων γεγενῆσθαι.« Ὅθεν καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λέγει·

» . . . πολλοῖσιν ἀγαλλομένη μεγάλοις τε
κάλλεσι δαιδαλέοις ἡ βασίλεια πόλις,
» νηοῖς οὐρανίοισιν ἀγάλλεται ἔξοχον ἄλλων·
νηοῖς τοῖς ποθ' ἐμοῖς, νῦν γε μὲν ἀλλοτρίοις (1).«

Καὶ τοῦτο ἀκόμην εἰς τὰς ἀρχὰς, πρὶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πρὶν τοῦ Βασιλείου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Βενιαμὶν ἐκ Τολέδης λέγει (2) ὅτι ἦσαν τόσαι, ὅσαι καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους· ὁ δὲ Ἀλβερῖχος (3) ὅτι »Καθολικαὶ ἢ ἐνοριακαὶ μόνον ἐκκλησίαι καὶ μοναστήρια ἦσαν ἐντὸς τοῦ τείχους περὶ τὰς 500.« Καὶ τῷ ὄντι ὑπὲρ τὰς 400 ἀναφέρει ὀνομαστὶ ὁ Δουκάγγιος (4). Καὶ τί θαυμαστὸν διὰ τὴν ΚΠ, ἀφ' οὗ ἡ μὲν Ἀντιόχεια, καί τοι τοσάκις ἄρδην ἀνατραπεῖσα ὑπὸ σεισμῶν, εἶχεν εἰς τὰ 1100 ἀπὸ Χριστοῦ, κατὰ τὸν Τουτεβῶδον (5), 1200 ἐκκλησίας, καὶ 360 μοναστήρια· αἱ δὲ Ἀθῆναι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, καί τοι ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν, 311.

Τῆς τηλικαύτης σπατάλης αἱ αἰτίαι εἶνε ἤδη γνωσταὶ εἰς τοὺς ἀναδιφῶντας τὴν τοῦ Μεσαίωνος ἱστορίαν: ἀμάθεια ἑνωμένη μὲ δεισιδαιμονίαν, κενοδοξία προσπαθοῦσα 'να ἐπιζήσῃ καὶ ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ τάφου, φιλοτιμία ἀλόγιστος πρὸς τοὺς προγενεστέρους κτίτορας, ὅταν ὁ τίτλος τοῦ κτίτορος ἐκκλησίας ἐνομίζετο ἀνοικτήριον τοῦ Παραδείσου ἀλάνθαστον, ἰδοὺ κυρίως τὰ αἴτια τῆς καταχρήσεως ταύτης. Καὶ περὶ τούτου, ἵνα μὴ νομίσῃ τις ὅτι λαλοῦμεν ἀμάρτυρα, ἀναφέρομεν μόνον τὸν Ζωναρᾶν (6), διηγούμενον περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ὅτι, φονεύσας τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ἐνόμιζεν ὅτι ἐξιλεόνει τὸ θεῖον, κτίζων ναοὺς ἐπ' ὀνόματι Μιχαὴλ τοῦ Ἀρχιστρατήγου: »Ὅτι δὲ Μιχαὴλ ἀνεῖλε τὸν πρὸ αὐτοῦ βασιλεύοντα, οὐ μόνον τὸν »ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ναοὺς πολλαχοῦ τῆς βασιλίδος ἐδεί»ματο Μιχαὴλ τῷ Ἀρχιστρατήγῳ, ἐξιλασκόμενος τὸν Θεόν!!« Καὶ τοῦτο μὲν διὰ δεισιδαιμονίαν· καθ' ἅμιλλαν δὲ πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς καὶ πέριξ τῆς πόλεως οἰκοδομηθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ ἢ ἀνακαινισθεισῶν ἐκκλησιῶν ἔφθασε περί που τὰς ἑκατόν, καθὼς διηγεῖται ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (7). Καὶ τούτων τινὲς, ἰδίως δὲ ἡ ἐν τῷ Παλατίῳ, ἡ καλουμένη Νέα, ἦσαν τόσον πολυτελεῖς, ὥστε ἡ περι-

(1) Διότι κατείχοντο ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν τότε, ἰσχυόντων ἐπὶ Οὐάλεντος, ἴδε καὶ Ἁγίας Ἀναστασίας ναόν. (2) Ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Ὁδοιπορικῷ σελ. 29. (3) Χρονικῷ ἔτους 1202. (4) Constantinop. Christiana. (5) Ὁδοιπορ. Ἱερουσαλὴμ Βιβλ. Ε΄. (6) Βιβλ, ΙϚ΄. (7) Κεφάλ. ξϐ΄.

γραφὴ αὐτῶν καταντᾷ ἀπίθανος. Καὶ δὲν φθάνει τοῦτο· ἀλλά, παραλύσας τὸ στρατιωτικόν, μετεχειρίζετο πρὸς τὰς οἰκοδομὰς ταύτας τοὺς στρατιώτας, »τῶν νώτων αὐτῶν οὐκ ἀφισταμένων ἀπ' ἄρσεων, τῶν τε »χειρῶν αὐτῶν ἐν τοῖς κοφίνοις δουλευουσῶν,« λέγει παρῳδῶν τὸ ψαλμικὸν ὁ Ζωναρᾶς. »Ἀσχολουμένων δὲ τῶν πλωΐμων ἐν τοῖς κτίσμασι »καὶ ἐκχοίσμασι τῆς Νέας Ἐκκλησίας, παρεδόθη (τοῖς Σαρακηνοῖς) ἡ »Συράκουσα, πρὶν φθάσαι τὸν στόλον,« προσθέτει ὁ Γραμματικὸς Λέων.

Ἀλλ' αἱ τοιουτοτρόπως καθ' ἑκάστην πολλαπλασιαζόμεναι ἐκκλησίαι(1) ἔπρεπε καὶ νὰ κληροδοτῶνται καὶ προικίζωνται πλουσιοπαρόχως καὶ σταθερῶς μὲ πρόσοδον ἀκινήτων κτημάτων πρὸς διατροφὴν τῶν εἰς αὐτὰς προσκειμένων Κληρικῶν· καὶ τοῦτο ῥητῶς βεβαιοῖ ὁ Ἰουστινιανός, »Ὡς ἕκαστος, λέγων(2), τῶν τὰς ἁγίας ἐκκλησίας οἰκοδομησαμένων »ἐπὶ τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως, οὐκ οἰκοδομίας ἐφρόντισε μόνης, »ἀλλὰ καὶ τὴν χορηγίαν αὐτάρκη δοῦναι τοῖς παρ' αὐτοῦ γενομένοις εὐαγέσιν οἴκοις, καὶ ὁρίσαι πόσους μὲν προσῆκόν ἐστι πρεσβυτέρους καθ' »ἑκάστην ἐκκλησίαν, πόσους τε διακόνους ἄρρενάς τε καὶ θηλείας, πόσους »τε ὑποδιακόνους, καὶ αὖθις ψάλτας τε καὶ ἀναγνώστας καὶ πυλωροὺς »καθιστάναι· καὶ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν τοῦ οἴκου δαπάνην ὥρισε, καὶ πρόσ»οδον οἰκείαν ἐπέδωκεν, ἀρκοῦσαν τοῖς παρ' αὐτοῦ κατασταθεῖσι.«

Πρὸς τὴν τοιαύτην δὲ προικοδότησιν τῶν ναῶν ἐχρησίμευον κυρίως τὰ προάστεια. Ὅθεν ὁ Κωδινός, διηγούμενος τὴν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Μηνᾶ μεταποίησιν εἰδωλείου τινὸς τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, προσεπιφέρει· »Τὴν δὲ τελείαν αὐτοῦ οἰκοδομὴν ἐποίησε μετὰ χρόνους Πουλχερία καὶ »Μαρκιανὸς σὺν τοῖς προαστείοις καὶ ἱεροῖς σκεύεσιν.« Ἡ δὲ περὶ ταῦτα ἀσωτία ἐνίων Αὐτοκρατόρων ἔφθανεν ὥστε, ἐξαντλουμένων τῶν δημοσίων θησαυρῶν, νὰ καταφεύγωσιν εἰς μέσα βίαια καὶ καταθλιπτικὰς φορολογίας, καθὼς ἰδίως περὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου διηγοῦνται οἱ συγγραφεῖς, οἰκοδομοῦντος, χάριν τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ Σκληραίνης, τὴν περίφημον τῶν Μαγγάνων μονήν.

Τὸν ἀλόγιστον τοῦτον καὶ πρὸς ζημίαν τοῦ δημοσίου πλουτισμὸν τῶν μοναστηρίων ἀναστέλλων Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, ἠναγκάσθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω προσεπαύξησιν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων καὶ διὰ νόμου, ἐπικυρωθέντος ἔπειτα, κατὰ τὸν Νικήταν(3), καὶ ὑπὸ τοῦ Κομνηνοῦ

(1) Ἐκκλησίαι κυρίως ἐκαλοῦντο αἱ ἀνειμέναι τῇ δημοσίᾳ λατρείᾳ, αἱ ἄλλως Καθολικαὶ καὶ Ἐνοριακαὶ (Parochiæ), ὅπου ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἀκωλύτως εἰσῄεσαν προσευξόμενοι, κατὰ τὸν ΝΘ' Κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου καὶ τὴν Δ' Νεαρὰν τοῦ Λέοντος· διότι αἱ τῶν μοναστηρίων ἦσαν ἰδίως, αἱ μὲν τῶν ἀνδρῴων τοῖς ἀνδράσιν, αἱ δὲ τῶν γυναικείων ταῖς γυναιξὶν ἐξῃρημέναι· ὀλίγαι δέ τινες ἀμφοτέροις, τοίχῳ ὅμως διειργομένοις. Ἦσαν δέ τινες προσδιωρισμέναι καὶ τοὺς εὐνούχους. (2) Νεαρᾷ Γ'. (3) Βιβλ. Ζ', γ'.

Μανουὴλ, καί τοι τῶν προγόνων αὐτοῦ περὶ τὴν τοιαύτην ἄκαιρον φιλοτιμίαν οὐδενὶ τὰ πρῶτα καταλιπόντων, ὧν καὶ καθάπτεται οὗτος ἀνυποστόλως, καὶ μάλιστα τῶν οἰκοδομούντων λαμπροὺς τοὺς ἑαυτῶν τάφους ἐν τοῖς περιβόλοις τῶν θείων ναῶν, »Οἱ δὲ, τὸν ἐξ ἀνθρώπων, λέγων, »θηρώμενοι ἔπαινον, καὶ τοὺς κεκονιαμένους ἑαυτῶν τάφους καὶ ψηφῖσι »πολυχρόοις διηνθισμένους εἰς θέαν τοῖς εἰσιοῦσι τοὺς νεὼς προτιθέντες, »καὶ νεκροὶ ἐρῶντες ἐστεφανωμένοι δείκνυσθαι, καὶ στιλπνοὶ καὶ φαιδροὶ »τὰ πρόσωπα, ἐπ' ἀγορᾶς τε καὶ τριόδων τὰ θεῖα ᾠκοδόμησαν φροντι»στήρια.« Μὲ ὄχι ὀλιγωτέραν αὐστηρότητα καθάπτεται καὶ Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας(1) τῶν, μετὰ τοσαύτην μοναστηρίων πληθὺν, προστιθέντων καὶ ἄλλα, οὐκ ἄλλου τινὸς χάριν, ἢ »κτίτορες αὐτῶν κληθῆναι, καὶ αὐτός »τε ἕκαστος νεουργὸς εἶναι καὶ δεσπότης τοῦ νεουργήματος . . . Καινί»ζονται δέ τινα νεαρά τε καὶ πρόσφατα ἐπὶ τοῖς τῶν καινουργούντων ὀνόμασιν,« ὥστε ἐπικρατοῦντος τοῦ ὀνόματος τοῦ κτίτορος ὑπὲρ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου, εἰς μνήμην τοῦ ὁποίου ἀνεγείρετο ὁ ναὸς, ἠγνοεῖτο ἔπειτα τίνος ἐπώνυμον ἁγίου(2) ἦτον τὸ μοναστήριον. Τούτου δὲ μάλιστα αἰτία ἦτον ὅτι οἱ ἄρχοντες ᾠκοδόμουν συνήθως τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, τὰς καλουμένας εὐκτήρια (oratoria, chapelles), ἐντὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν οἰκιῶν vulgaribus inaccessas, κατὰ τὸν Βιλέλμον Τύρου(3). Εἰς τοῦτο δὲ εἶχον μέγα συμφέρον καὶ αὐτοὶ οἱ διοριζόμενοι εἰς αὐτὰ ἱερεῖς· διότι ὅ,τε λά. Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου καὶ ἡ Δ' καὶ Ε' Νεαρὰ τοῦ Λέοντος χορηγοῦσιν αὐτοῖς, ὡς καὶ τοῖς τοῦ Παλατίου, δικαιοδοσίαν ἴσην τῇ τῶν ἐπισκόπων.

Παρεκτὸς τῶν ἀρχοντικῶν τούτων καὶ τῶν Βασιλικῶν καὶ Πατριαρχικῶν Ἐκκλησιῶν, περὶ ὧν ἴδε τὸν Βαλσαμῶνα(4) καὶ τὸν Πορφυρογέννητον(5), ἦσαν καί τινες ἀνειμέναι τοῖς Λατίνοις, καὶ ἰδίως περὶ τὰ ἔσχατα τῆς Αὐτοκρατορίας, τοῖς Οὐενετοῖς, Γενουησίοις καὶ Πισαίοις, περὶ ὧν ἴδε τὰς ἐπιστολὰς τῶν Παππῶν Λέοντος τοῦ Θ'(6) καὶ Ἰννοκεντίου τοῦ Γ'(7). Ὁ Δουκάγγιος μάλιστα, εἰκάζων ἐκ τῆς εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου προσφυγῆς τοῦ Πάππα Βιγιλίου, συμπεραίνει ὅτι ἦσαν καί τινες δεδωρημέναι ἰδίως τοῖς Πάππαις, ἵνα ὁσάκις ἤρχοντο εἰς ΚΠ, ἱερουργῶσιν ἐν αὐταῖς Λατινιστί. Τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται πιθανόν.

Εἰς τοὺς πολυαρίθμους δὲ τούτους ναοὺς ἦσαν θησαυρισμένα τοσοῦτο πλῆθος ἅγια λείψανα, ὥστε λέγει τις τῶν Λατίνων συγγραφέων(8) ὅτι

(1) Institutione Regia, c. X. (2) Domnædium, καθὼς 'τοὺς ὀνομάζει ὁ Παυλῖνος.
(3) Κεφ. κέ. (4) Εἰς τὸν ΙΘ'. Καν. τῆς Ζ' Συνόδου. (5) Κεφ. ΝΒ'. (6) Κεφ. ΚΘ'.
(7) Βιβλ. Β', σελ. 523. (8) Πέτρος ὁ τῶν Κλουνίων ἡγούμενος, Βιβλ. Β', ἐπιστ. μ'.

»ὅπερ ἐν οὐρανοῖς ἡ τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησία, τοῦτο ἐν γῇ ἡ τοῦ Κωνσταντίνου πόλις, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Εὐαγγελιστῶν, Μαρτύρων καὶ λοιπῶν ἁγίων σώμασι, πανταχόθεν γῆς ἐνταῦθα μετακομισθεῖσι, καθωραϊζομένη.«

Ἀλλὰ τῷ 1453 τὴν τοῦ Σταυροῦ θέσιν διεδέχθη ἐπὶ τῶν θόλων τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ἡ ἡμισέληνος, καὶ αἱ πλειότεραι αὐτῶν, ἐν αἷς πρώτη ἡ πρώτη πασῶν, μετεβλήθησαν εἰς τζαμία (1)· κατὰ μίμησιν δὲ αὐτῶν ἐκτίσθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλα, συμποσούμενα σήμερον, ἐν τε τῇ ΚΠ καὶ τοῖς προαστείοις αὐτῆς, ὑπὲρ τὰ 500 (2), ὧν 14 αὐτοκρατορικά, 200 κοινά, κτίσματα βασιλίδων, βεζίρων, πασσάδων, μπέϊδων καὶ ἄλλων ἰδιωτῶν, ἐν οἷς τὸν πρῶτον ἐπέχει τόπον τὸ Ἀράμπ-τζεαμίον τοῦ Γαλατᾶ, καὶ 300 περίπου μεστζίδια (ὅπου δὲν ἐκτελοῦνται δηλονότι αἱ προσευχαὶ τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς τρίτης), ἐκτὸς διαφόρων τεκκέδων (ἀσκητηρίων).

Ἀκριβῶς δὲ σήμερον ἡ ΚΠ ἔχει 346 τζαμία, μικρὰ-μεγάλα, ὧν δώδεκα αὐτοκρατορικὰ ἢ σουλτανικὰ (τζεβζαμὶ-ὑσ-σελατίνν): ά. ἡ Ἁγία Σοφία, β'. τὸ Σουλτὰν-Ἀχμέδ, γ'. τὸ Σουλτὰν-Βαγεζήδ, δ'. τὸ Ὀσμανιέ, έ. τὸ Γενὶ ἢ Βαλιδὲ-τζεαμί, ϛ'. τὸ Σουλειμανιέ, ζ'. τὸ Λαλελὶ ἢ Νοῦρι-Μουσταφᾶ, ή. τὸ Σὰχ-ζαδέ, θ'. τὸ Σουλτὰν-Μεχμέδ, ι'. τὸ ἄλλο Βαλιδὲ-τζεαμὶ τὸ παρὰ τὴν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως, ιά. τὸ Σουλτὰν-Σελὴμ, καὶ ιβ'. τὸ Ἁγίασμα-τζαμισί, κτίσμα Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Γ'. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἶνε ιγ'. τὸ τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ εἰς τὸ Σκούταρι, ιδ'. τὸ τοῦ Σουλτὰν Ἀμπδ-οὺλ-χαμμὶδ εἰς τὸ Μπεϊλὲρ-μπεη, κοινῶς λεγόμενον Ἰσταυρὸζ-τζαμισί, ιέ. τὸ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Β'. εἰς τὸν Τὸπ-χανέν, ιϛ'. τὸ Τζιχανγκὶρ εἰς τὸ Φυντυκλί, καὶ ιζ'. τὸ τοῦ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὺλ-μεττζήδ, τὸ νεώτατον πάντων, εἰς τὸ Μπεσὶκ-τασσί.

Τὰ πλειότερα τούτων ἀρχιτεκτονήθησαν ὑπὸ Γραικῶν, καὶ ἀναφέρεται ὁ τὸ πρῶτον αὐτῶν κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ ἀρχιτεκτονήσας Χριστόδουλος, κατοικῶν τότε τὸ Μουγουλεῖον, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ὁποίου ἠργολάβησε τὸ Σουλτὰν-Βαγεζήδ.

Τῶν ὑπὸ Βασιλίδων (Βαλιδὲ) κτισθέντων διεκρίνετο τὸ Χασεκὶ-τζαμισί, κτίσμα τῆς Βαλιδὲ Χουῤῥὲμ-σουλτάνης, μητρὸς Σελὴμ τοῦ Α', τὸ Ἰκὶ-μιναρελῆ, τῆς Βαλιδὲ Νοὺρ-μπὰν-Σουλτάνης, μητρὸς Μουρὰδ τοῦ Γ', καὶ τὸ τῆς Βαλιδὲ Μὰχρ-πεϊκὲρ-γκιουζὲλ-Σουλτάνης, μητρὸς Μου-

(1) Τζεαμίον κυρίως εἶνε ναὸς μέγας, ὅπου συνέρχονται εἰς προσευχὴν οἱ πιστοὶ τὴν παρασκευὴν (τζουμμᾶ), Μεστζίτιον δὲ (τὸ ὁποῖον Μασγίδιον γράφεται παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς), μικρὸν εὐκτήριον ὅπου ἐκτελοῦνται μόνον αἱ πέντε συνήθεις προσευχαὶ (ναμὰζ) τοῦ ἡμερονυκτίου.

(2) Τῷ 1680 ἦσαν, κατὰ τὸν Κόμ. Μαρσιλλὺ, 485 τζεαμία ἐν ΚΠ.

ράδ τοῦ Δ' καὶ Ἰβραὴμ τοῦ Α'. Ἀλλὰ ταῦτα, καίτοι κτίσματα Βασιλεομητόρων, δὲν συναριθμοῦνται μεταξὺ τῶν αὐτοκρατορικῶν, ὡς κτισθέντα οὐχὶ βασιλευόντων τῶν υἱῶν αὐτῶν.

Ἕκαστον τῶν αὐτοκρατορικῶν τούτων τζεαμίων ἔχει πλουσιωτάτας κληροδοτήσεις, καὶ ἡ πρόσοδος αὐτῶν ἀναβαίνει εἰς χιλιάδας γροσίων κατ' ἔτος. Τὸ τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμέδ, παραδ. χάριν, εἶχε τῷ 1778, ὅτε τὸ Τουρκικὸν γρόσιον ἐτιμᾶτο 45 Γαλλικὰ σόλδια, 150,000 γροσίων· τὸ τοῦ Σουλτὰν-Σελήμ, 200,000· τὸ Σουλεϊμανιέ, 250,000· τὸ τοῦ Σουλτὰν-Βαγεζήδ, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀφιέρωσεν, ὡς ἀρσὰ-ὑ-μουκαταὰ, ὅλον τὸ Σταυροδρόμιον, 300,000· ἡ δὲ ἁγία Σοφία, εἰς τὴν ὁποίαν πληρόνει καὶ ὁ Σουλτάνος φόρον διὰ τὸ γήπεδον τοῦ Σαραγίου, ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον.

Οἱ δὲ Χριστιανοὶ εἶχον ἐπὶ Γυλλίου, οἱ μὲν Γραικοὶ 70 ἐκκλησίας, οἱ δὲ Ἀρμένιοι 7, καὶ οἱ Λατῖνοι 10· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ὑπὲρ τὰ 30 συναγώγια, ὅπου μόλις ἐχώρουν. Ἐπὶ τοῦ Βεζίρη Κιοπρουλὴ-Μουσταφᾶ-Πασσᾶ ἐκτίσθησαν τόσαι ἐκκλησίαι, ὥστε κατήντησε παροιμία μεταξὺ τῶν Γραικῶν, λέγει ὁ Καντεμίρης, ὅτι ὁ Βεζίρης οὗτος ἔκτισε πλειοτέρας παρὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἐκκλησίας. Εἰς τὰ 1605 οἱ Λατῖνοι εἶχον, κατὰ τὸν E. De Beauway (1), ἐκτὸς ἐννέα ἐκκλησιῶν ἐν τῷ Γαλατᾷ, ἐξ ὧν ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὀνομαστὶ τὴν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ τῆς ἁγίας Ἄννης, καὶ δύω ἐκκλησίας ἐν τῇ πόλει, λειτουργουμένας ὑπὸ Δομινικανῶν καὶ Ἰωκωβίνων, τὴν μὲν τῆς Θεοτόκου, μικρὰν μέν, πλὴν σχεδὸν ἀκέραιον· τὴν δέ, τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ἔκειντο δέ, ὡς φαίνεται, περὶ τὸ Τεκὺρ-Σαράγιον, καὶ ἴσως ἡ δευτέρα εἶνε ἡ ἀναφερομένη ὑπό τινος, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποίου, τῶν Σχολιαστῶν τῆς Βυζαντίδος, ὡς κτισθεῖσα ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Νικολάου καὶ Αὐγουστίνου ὑπό τινος εὐγενοῦς Ἄγγλου, καταφυγόντος εἰς ΚΠ μετὰ τὴν ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Νόθου ἅλωσιν τῆς Ἀγγλίας (2).

Σήμερον οἱ Γραικοὶ μὲν ἔχουσιν ἐν ΚΠ εἰκοσιεπτὰ ἐκκλησίας ἐντὸς καὶ πέριξ τοῦ ἄστεος, καὶ δεκαέξ εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου ἄχρι τοῦ Νεοχωρίου, ὑπαγομένας εἰς τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου· διότι τὰ ἐπέκεινα μὲν χωρία εἶνε τῆς ἐπαρχίας Δέρκων, τὰ δὲ τῆς Ἀνατολικῆς παραλίας καὶ τῶν Πριγκιποννήσων, τῆς Χαλκηδόνος. Εἶνε δὲ αἱ ἑξῆς:

---

(1) Relation Journaliere du Voyage du Levant. (2) Ἴσως αὕτη εἶνε ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν τῷ Μπογδὰν-Σαραγίῳ.

Digitized by Google

ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸ νῦν Πατριαρχεῖον ἐν Φαναρίῳ·
ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν Τζοὺμπ-'Αλῆ·
ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔνδοθεν τοῦ Διπλοφανάρου (μετόχ. Ἁγιοταφιτικόν)·
ἡ τῆς Θεοτόκου, ἐν τῷ Βλὰχ-Σαραγίῳ, μετόχιον τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου·
ἡ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Παλατᾶ, νεόδμητος καὶ προσδιωρισμένη διὰ τοὺς Σλάβους·
ἡ τῶν Ταξιαρχῶν ἔνδον τοῦ Παλατᾶ (ἐν τῇ ἐνορίᾳ Ἁγιουστράτη)·
ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἔξωθεν τῆς τοῦ Παλατᾶ πύλης, μετόχιον τοῦ Σινᾶ·
ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Μπαλίνῳ·
ἡ τῆς Θεοτόκου τῶν Μουγγουλίων·
ἡ τοῦ ἁγίου Δημητρίου (ἐπιλεγομένη Κανάβη) ἐν Ξυλοπόρτῃ·
ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ποτηρᾶ (ἐν τῇ ἐνορίᾳ Κεραμὶτ-μααλεσὶ)·
ἡ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν τοῖς Ἀρματίου (Σαρμασίκι)·
ἡ τῆς Θεοτόκου τῶν Κύρου (Τεκὺρ-σαράϊ), ἐπιλεγομένη Ἡ Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν·
ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Σαλμὰ-Τομρούκ·
ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Ἐγρὶ-καπύ·
ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῷ Ἐδιρνὲ-καπύ·
ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν Βελιγραδίῳ·
ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν τῷ Τὸπ-καπύ·
ἡ τῆς Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐν Μπαλυκλύ·

ἡ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἡ τῆς Ἀναλήψεως, ἡ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου,	ἐν Ψαμαθείοις·

ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν Ἐξωκιονίῳ (Ἔξη-μάρμαρα)·
ἡ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἐν Βλάγκᾳ·

ἡ τῆς Θεοτόκου ἐλπίδος καὶ ἡ τῆς ἁγίας Κυριακῆς,	ἐν Κοντοσκαλίῳ·

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐντὸς τοῦ τείχους· ἐν τῷ Πέραν δὲ καὶ τῷ Ἀνάπλῳ αἱ ἑξῆς:
ἡ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐν τῷ Χάσ-κιοϊ·
ἡ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν Ταταβούλοις·
ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Σταυροδρομίῳ·

ἡ τοῦ Χριστοῦ, ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου,	ἐν Γαλατᾷ·

ἡ τῆς Θεοτόκου (;) ἐν Μπεσὶκ τάσσ'.
ἡ τοῦ ἁγίου Φωκᾶ ἐν Ὀρτὰ-κιοῦ·
ἡ τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ
ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (παρεκκλήσιον) } ἐν Κουρού-τσεσμέ·
ἡ τῶν Ἀσωμάτων, ἐν Ἀρναούτ-κιοῦ·
ἡ τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, ἐν Μπεμπεκίῳ·
ἡ τοῦ Προδρόμου ἐν Παλτὰ-λιμανίῳ·
ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου,
ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου (μετόχ. Ἁγιοταφιτικὸν), καὶ } ἐν Νεοχωρίῳ·
ἡ τῆς Θεοτόκου,

Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἔχουσιν ἐντὸς τοῦ τείχους τῆς πόλεως ἑπτὰ μόνον ἐκκλησίας, μίαν εἰς τὸν Παλατᾶν (ἐν τῇ ἐνορίᾳ Χατζῆ Ἰσὰν), εἰς ὄνομα τῶν Ταξιαρχῶν, μίαν εἰς τὸ Καρὰ-γιομρούκ, μίαν εἰς τὸ Τὸπ-καπὺ (τοῦ ἁγίου Νικολάου), μίαν εἰς τὸ Σουλλοῦ-μοναστῆρι (τοῦ ἁγίου Γεωργίου), μίαν εἰς τὸ Ναρλὺ-καπυ, μίαν εἰς τὸ γενί-καπυ τῆς Βλάγκας (τοῦ ἁγίου Μηνᾶ), καὶ μίαν εἰς τὸ Κοντοσκάλιον (τῆς Θεοτόκου), ὅπου καὶ τὸ Πατριαρχεῖον αὐτῶν.

η'. Παλάτια.

ΠΑΡΕΚΤΟΣ τῶν δύω αὐτοκρατορικῶν Παλατίων, τοῦ τε κατ' ἐξοχὴν καλουμένου Μεγάλου καὶ τοῦ τῶν Βλαχερνῶν, ἐστόλιζον τὴν ΚΠ καὶ τὰ παλάτια διαφόρων βασιλισσῶν (Δεσποινῶν) καὶ Βασιλοπαίδων (Νοβελλησίμων κτλ), ὧν ὡς ἐπισημότερα ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων τὰ τῆς Ἑλένης ἢ Ἑλενιανὰ, τὰ τῆς Πουλχερίας ἢ Πουλχεριανὰ, τὰ τῆς Πλακιδίας, τὰ τῆς Μαρίνης κτλ. Τούτων ἐν ἐνίοις μὲν κατῴκουν αὐτοὶ οἱ κατὰ καιροὺς αὐτοκράτορες ἢ οἱ συγγενεῖς τῶν· ἐν ἄλλοις δὲ ἐφυλάττοντο τὰ κειμήλια τοῦ Κράτους, ὅθεν εἶχον καὶ ἐπιστάτας (Κουράτορας) τοὺς εὐγενεστέρους τῶν ἀρχόντων· ἄλλα παρεχωροῦντο εἰς κατοικίαν τῶν ἐρχομένων πρέσβεων ἢ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν· ἄλλα ἐχρησίμευον ὡς γραφεῖα τῶν ὑπουργείων (σέκρετα) ἢ δικαστήρια (τριβουνάλια)· καὶ ἄλλα εἰς δημοσίους τελετὰς, οἷον δημοθοινίας κτλ.

Παρὰ ταῦτα εἶχον καὶ πολλοὶ τῶν Συγκλητικῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἀπὸ Ῥώμης μετοικησάντων, λαμπροτάτας οἰκίας, »οἷαι ἤρκεσαν ἂν πόλεις »εἶναι τῷ μεγέθει«, κατὰ τὴν πομπώδη ἔκφρασιν τοῦ Χρυσολωρᾶ, ἀφ' ὧν παρωνομάζοντο, καθὼς εἴπομεν, καὶ διάφορα τῆς ΚΠ μέρη.

Τῶν παλατίων τούτων τὰ πλεῖστα μετεποιήθησαν εἰς μοναστήρια ἔπειτα, ἢ ξενοδοχεῖα, ἢ γηροκομεῖα κτλ., ἐσώζοντο ὅμως καὶ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων πολλὰ, καὶ ἀναφέρονται τὰ τοῦ Ἰβηρίτζη, τοῦ Μαγί-

Digitized by Google

στρου Γρηγορᾶ πάντως, πενθεροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα, τοῦ πειραθέντος, μετὰ θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὐτοκρατορῆσαι, ὅστις ἐλέγετο καὶ Ἀκροπολίτης. Ἔκειντο δὲ, καθὼς φαίνεται, πρὸς τὸ μέρος τῶν Βλαχερνῶν· διότι, μέχρις αὐτῶν ἤδη φθάσαντα τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅτε, ἐπαναστὰς κατὰ τοῦ Βοτανειάτου, εἰσῆλθε διὰ τῆς Χαρσίας πύλης, »κατέλαβε Ν. ὁ Παλαιολόγος, τὰ ἀπὸ τοῦ βασι»λέως εἰρηνικὰ ῥήματα κομίζων αὐτοῖς[1]«. Ὁ οἶκος ὁ λεγόμενος τοῦ Μιχαηλίτζη, ὅπου κατῴκει Ἀνδρόνικος ὁ τύραννος· ὁ τοῦ Τοξαρᾶ, Κωνσταντίνου τοῦ Μαγγλαβίτου, τοῦ, κατὰ διαταγὴν Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, φονεύσαντος τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν τοῦ Θεοφίλου· ὁ τοῦ Τουβάκη· ὁ τοῦ Τζαούσου, Στυλιανοῦ τοῦ Μαγίστρου, πενθεροῦ Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, μεταποιηθεὶς εἰς μοναστήριον κλπ.

Εἶχε δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἡ ΚΠ πλῆθος μεγάλων οἰκιῶν (κωνακίων), ἀνηκόντων εἰς Βασιλίδας, Βεζίρας, Οὐλεμάδας, καὶ ἄλλους τῶν ἐπισήμων· καὶ ἠριθμοῦντο χίλιαι τοιαῦται πρὸ ἑκατὸν χρόνων. Σήμερον ὅμως μόλις ἀκόμη σώζονται τριάκοντα ἢ πεντήκοντα τοιαῦται· διότι οἱ μεγιστᾶνες τοῦ Κράτους καὶ αἱ Βασιλόπαιδες προτιμῶσι τὸν Βόσπορον, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ὁποίου οἰκοδομοῦσι τὰ κομψότατα ἐκεῖνα παλάτια, τὰ περικοσμοῦντα αὐτὸν ἑκατέρωθεν.

Θ'. Ἀγαθοεργὰ καταστήματα.

Νοσοκομεῖα, Πτωχοτροφεῖα, Γηροκομεῖα, Ξενοδοχεῖα κτλ.

Καθ' ὃν λόγον ἡ ἱστορία καταδικάζει τὸν ἀνωφελῆ πληθυσμὸν τῶν Μοναστικῶν καταγωγίων, κατὰ τὸν αὐτὸν ἀποδίδει ὀφειλομένως τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὰ κοινωφελῆ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, διὰ τῶν ὁποίων διάφοροι αὐτοκράτορες ἐπλούτισαν κατὰ καιροὺς τὴν ΚΠ. Πολλὰ μάλιστα τῶν Μοναστηρίων μετεποιήθησαν, ἔνια δὲ καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἦσαν προσδιωρισμένα εἰς ἄσυλα τῶν δυστυχῶν, ὅσους εἴτε νόσοι, εἴτε γῆρας, εἴτε πενία καὶ ἀπορία ἐσχάτη καθίστων ἀξίους τῆς συμπαθείας καὶ βοηθείας τῶν ἄλλων.

Παρεκτὸς δὲ τῶν Νοσοκομείων, Γηροκομείων, Ξενοδοχείων, Βρεφοτροφείων κλπ., τὰ ὁποῖα καθίστησιν ἔκπαλαι ἀναπόφευκτα ἡ ἐπισώρευσις τοσούτου πλήθους ἀνθρώπων εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, ἡ ΚΠ ἴσως πρώτη ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῶν καταγωγίων ἐκείνων, τῶν φερωνύμως κληθέντων Τῆς Μετανοίας, ὅπου αἱ δυστυχεῖς, ὅσας ἢ ἔλλειψις προστασίας συγγενικῆς, ἢ νεότητος ἄγνοια, ἢ παράδειγμα κακὸν παρέσυρεν εἰς

(1) Ἄννα Βιβλ. Β'.

τὸ βάραθρον τῆς διαφθορᾶς, εὕρισκον καταφύγιον. Τὸ ἕτερον τῶν δύο τούτων Σεμνείων ἦτον ἵδρυμα Θεοδώρας τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἥτις ἐκ πείρας εἶχε γνωρίσῃ πόσον εὐκόλως ἀπόλλυται ἡ ἀπροστάτευτος νεότης'. τὸ δὲ ἕτερον εἶχε κτίσῃ ἢ προϋπάρχον ἀνακαινίσῃ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, κατὰ τὸν Μιχαὴλ τὸν Ψελλόν (1).

Ἀλλὰ τὰ Ξενοδοχεῖα πρὸ πάντων ἦσαν εὐεργέτημα ἀνεκτίμητον εἰς πόλιν, ὅπου τοσαῦτα συμφέροντα, καὶ ἰδίως αἱ εἰς τὸ βῆμα τοῦ Αὐτοκράτορος ἐκκαλούμεναι δίκαι, ἔσυρον ἐκ τῶν ἐσχατιῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους τοὺς ὑπηκόους. Καὶ κατὰ τοῦτο δὲ διεκρίθησαν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα, »ξενῶνας ὑπερμεγέθεις δειμάμενοι, κατὰ τὸν Προκόπιον, »τῆς θαλάσσης ὡς ἀγχοτάτω, ἵνα δὴ Στάδιον ὁ χῶρος καλεῖται (ἀγιῶσι »γάρ, οἶμαι, τὸ παλαιὸν ἀνεῖτό τισι), καταλυτήριον τῶν ἀπόρων ξένων, »ὅσοις, πρὸς τῇ ἄλλῃ ἀμηχανίᾳ, καὶ οἰκίας ὑποσπανίζειν συνέβαινε.«

Παρὰ τὸν Ξενῶνα τοῦτον ἦσαν καὶ ἄλλοι, κτίσματα διαφόρων αὐτοκρατόρων, ἔνιοι δὲ καὶ ἰδιωτῶν, ὧν ἀναφέρονται ὁ τοῦ Θεοφίλου, ὁ τοῦ Εὐβούλου, ὁ τοῦ Ναρσῆ κλπ. Ὁ δὲ Δουκάγγιος ἀναφέρει καὶ Ξενῶνα τοῦ Κράλη, ἴσως ἀπό τινος Δεσπότου (Κράλη) τῆς Σερβίας κτίτορος αὐτοῦ χρηματίσαντος.

Ἀλλ' ὁ κατ' ἐξοχὴν καλούμενος Ξενών, κείμενος μεταξὺ τῶν ναῶν τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, καὶ πιθανῶς ὅπου καὶ σήμερον ὑπάρχει τὸ Ἰμαρέτιον, διακρινόμενον ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς τῶν τοίχων αὐτοῦ συναρμογῆς, ἐσεμνύνετο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἐν ἁγίοις Σαμψὼν τοῦ Ξενοδόχου, ὅς τις, Πατρίκιος τὴν ἀξίαν, καὶ πρῶτος τῶν εὐγενῶν τῆς Ῥώμης, ἀφιέρωσεν ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον εἰς περίθαλψιν τῶν ἠπορημένων καὶ ἀνεστίων.

Ἄλλος ἐπίσημος ἄρχων, ὁ πρωτοβεστιάριος Ζωτικός, ὁ ἐξαιρέτως Ὀρφανοτρόφος, ὡς πρῶτος ἀναδεχθεὶς τὴν ἐπιστασίαν ταύτην, ἀφιερώθη ἰδίως εἰς τῶν λωβῶν (λεπρῶν) τὴν νοσοκομίαν, καὶ κατετάχθη ὡσαύτως εἰς τὸν χορὸν τῶν ἁγίων.

Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Ξενῶνες οὗτοι ἐχρησίμευον συγχρόνως καὶ ὡς Νοσοκομεῖα κυρίως τῶν ἀσθενούντων ξένων, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦσαν καὶ ἰατροί, θεραπεύοντες ἀμισθὶ τοὺς προσερχομένους. Τοῦτο τοὐλάχιστον εἰκάζεται ἐκ τῶν ἑξῆς τοῦ Πτωχοπροδρόμου στίχων:

» Πάτερ, τὸν πόδα μου πονῶ, νάνήβω εἰς τὸν Ξενῶνα,
» ἵνα τὸν δείξω ἰατρόν, καὶ τώρα εἰὰ ποῦ φθάνω. (2) «

(1) Ἱστορ. Βιβλ. Δ'. (2) Στίχ. 456, 457 τοῦ Β' ποιήματος.

Digitized by Google

Καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος, ὅπου, παραπονούμενος ὅτι ἠσθένησεν ἐκ τῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ ταλαιπωρίας, προσθέτει:

»Καὶ ὁλόκληρον διεβίβασα μῆναν εἰς τὸν Ξενῶνα (1).«

Γηροκομεῖα δὲ καὶ Πτωχοτροφεῖα ἔκτισαν ὁ Μαρκιανός, ὁ Τιβέριος, ὁ Λέων, ὁ Μονομάχος καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος μετεποίησεν εἰς γηροκομεῖον τὸν σταῦλον Θεοφυλάκτου τοῦ πατριάρχου, τὸν ὁποῖον ὁ Βασιλόπαις οὗτος, ἐπτοημένος, ὡς γνωστόν, περὶ τὰς ἱπποτροφίας, εἶχε κατασκευάσῃ πολυτελέστατον παρὰ τὸ Πατριαρχεῖον. Καὶ τῶν ἀρχόντων δὲ πολλοὶ μετεποίησαν τὰς οἰκίας αὐτῶν εἰς Γηροκομεῖα, καθὼς Ἀρτάβαζος ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ Κοπρωνύμου τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ τυραννήσας, καὶ φονευθεὶς τῷ 743· Ναρσῆς ὁ πραιπόσιτος ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἄλλος παρὰ τὸν ἀνωτέρω φίλον τοῦ Ἰουστίνου· Φλωρέντιος ὁ ἐπὶ Ἀρκαδίου Πατρίκιος καὶ Δοὺξ τῆς Ἀντιοχείας· Δεξιοκράτης, Πατρίκιος καὶ οὗτος, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου· Σεβῆρος ὁ Πατρίκιος, ἀδελφοποίητος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ἐγγόνου τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ φονευθέντος ἐν Σικελίᾳ κλπ. Ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀρχοντισσῶν τις κτίτωρ Γηροκομείου τοῦ κληθέντος Τὰ Γηραγάθης ἢ Τὰ τῆς Κυφῆς. Κυφὴ γὰρ οὖσα ἡ Ἀγάθη αὕτη, θυγάτηρ Πέτρου τοῦ Πατρικίου, καὶ καταγηρῶσα παρθένος, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν εἵλκυσεν εἰς ἔρωτα ἑαυτῆς τὸν Κοπρώνυμον, ὅτε καί, ἱππικοῦ ἀγομένου, ἔκραξεν ὁ δῆμος· »Ἀγάθη ἐγήρασε, σὺ δὲ ταύτην ἀνενέωσας.«

Τοσαῦτα φιλανθρωπίας ἐνδόσιμα εὑρόντες οἱ Τοῦρκοι, τῶν ὁποίων ἡ συμπάθεια ἐκτείνεται, ὡς προείπομεν, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὁμοφύλους, ἀλλ' εἰς ὅλους ἁπλῶς τοὺς ὁμοφυεῖς αὐτοῖς ἀνθρώπους, καὶ καταντᾷ, καθὼς εἶνε γνωστόν, ἄχρι καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν δένδρων αὐτῶν, ὄχι μόνον 'τὰ διετήρησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ προσεπηύξησαν. Κάθε τζεαμίον πρέπει 'να ἔχῃ καὶ ἐν τοὐλάχιστον ἀγαθοεργὸν κατάστημα προσηρτημένον εἰς αὐτό. Ὅλα ἑπομένως τῆς ΚΠ τὰ αὐτοκρατορικὰ τζεαμία καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἰδιωτικῶν ἔχουσι τὰ Ἰμαρέτια (πτωχοτροφεῖα), τοὺς Μεδρεσέδες (Γυμνάσια) καὶ τὰ Μεκτέμπια (Σχολεῖα) 'των. Τὰ τζεαμία ἰδιαιτέρως τῶν Σουλτάνων Μεχμὲδ (2), Σουλεϊμὰν καὶ Ἀχμὲδ ἔχουσι καὶ Νοσοκομεῖα (τααμπὶ-χανὲ) καὶ τρελλοκομεῖα (μπιμὰρ-χανέ, προφερόμενον συνήθως τιμὰρ-χανὲ) διὰ τοὺς ἄνδρας, τὰ δὲ τζεαμία Χασσεκὶ καὶ Τσι-

(1) Αὐτ. στίχ. 159. (2) »Mais monstrez moy (ἔγραφε τῷ 1575 ὁ Θεβέτος) un Hospital »en France, riche de soixante mille ducats de rente annuelle, et davantage, comme est »celuy de Constantinople, commence par Mahemeth second du nom, qui conquesta la »dite ville, et acheve par Bajazet son fils.«

λιγκὶρ διὰ τὰς γυναῖκας, ὅπου ὅμως 'δὲν εἶνε δεκτοὶ εἰμὴ μόνον Τοῦρκοι καὶ Τούρκισσαι, καὶ τοῦτο κατὰ προηγουμένην διαταγὴν (φερμὰν) τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐκδιδομένην ἐπὶ ἀποδείξει δικαστηρίου περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πάσχοντος. Τὰ συνήθη Νοσοκομεῖα χωροῦσιν 150 ἀσθενεῖς· ὑπάρχουσιν ὅμως μερικὰ καὶ διὰ 300. Εἴς τινα δὲ ἐξ αὐτῶν εἶνε δεκτοὶ καὶ Χριστιανοί.

Εἰς τὰ Ἰμαρέτια τῆς ΚΠ, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Κόμ. Μαρσιλλύ, ἀριθμοῦντο εἰς 100 τῷ 1680, τρέφονται, κατὰ τὸν M. D'Ohsson, ὑπὲρ τὰς 30,000 πτωχοὶ καθ' ἡμέραν. Εἰς ἕκαστον δὲ Σουλτανικὸν τουρμπὲν (μνῆμα ἐν σχήματι ναΐσκου ἢ μαυσωλεῖον) τροφοδοτοῦνται δι' ἐξόδων τοῦ καταστήματος, παρεκτὸς τῶν πέντ'-ἐξ φρουρῶν (τουρμπὲ-δὰρ), καὶ δέκα ἢ δεκαπέντε γέροντες, ἔχοντες χρέος 'ν' ἀναγινώσκωσι κάθε πρωῒ κεφάλαιά τινα τοῦ Κοὺρ-ἂνν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ κειμένου. Ἦσαν δὲ τῷ 1778 δεκαεπτὰ τοιοῦτοι τουρμπέδες ἐν ΚΠ: α', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Β'· β', ὁ τῆς μητρός του Ἀλιμὲ-χανὺμ-Σουλτάνης· γ', ὁ τῆς Βαλιδὲ Γκιοὺλ-μπαχὰρ-καδὺν, μητρὸς Μπαγεζὴδ τοῦ Β' (1)· δ', ὁ τοῦ Βαγεζὴδ αὐτοῦ, τοῦ λεγομένου Βελῆ (ἁγίου)· ε', ὁ τοῦ Σελὴμ τοῦ Α', καὶ τῆς γυναικός 'του τῆς Βαλιδὲ-Χαδζᾶ-καδὺν καὶ διαφόρων Βασιλοπαίδων· ϛ', ὁ Σουλεϊμάνου τοῦ Μεγάλου ἢ Κανουνῆ (νομοθέτου), ὅπου εἶνε θαμμένοι καὶ οἱ Σουλτάνοι Σουλεϊμὰν ὁ Β', καὶ Ἀχμὲδ ὁ Β', ἡ Βαλιδὲ-Χουῤῥὲμ-Σουλτάνα, μήτηρ Σελὴμ τοῦ Β', ἡ Δὶλ-ἀσσοὺμπ-Σουλτάνα, μήτηρ Σουλεϊμάνου τοῦ Β', καὶ ἄλλοι τῶν Βασιλοπαίδων· ζ', ὁ τοῦ Σελὴμ τοῦ Β', καὶ πλησίον ὁ τῆς Νοὺρ-μπανοὺ-Σουλτάνης, μητρὸς Μουρὰδ τοῦ Γ', περιφήμου ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀατὶκ-Βαλιδὲ (ἡ παλαιὰ ἢ πρεσβυτέρα Βασιλεομήτωρ)· η', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Γ', καὶ ὁ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Γ', Σαφιγὲ-Σουλτάνης· θ', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Γ', καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Α', Χανδὰν-Σουλτάνης· ι', ὁ Σάχ-ζαδὲ-τουρμπεσί, ὅπου εἶνε θαμμένα ὅλα τὰ τέκνα Μουρὰδ τοῦ Γ' (2)· ια', ὁ τοῦ Σουλτὰν Μουσταφᾶ

(1) Οἱ Ἱστορικοὶ τῶν Τούρκων φρονοῦσιν ὅτι ἡ Βασιλεομήτωρ αὕτη ἦτο ἐκ τῆς Βασιλικῆς γενεᾶς τῶν Βουρβώνων τῆς Γαλλίας, συλληφθεῖσα ὑπὸ πειρατῶν εἰς τῆς Παλαιστίνης τὰ παράλια, καὶ πωληθεῖσα ὡς δούλη. Ἀλλοῦ δὲ θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ἐκ τῆς προλήψεως ταύτης ὠφελήθησαν κατὰ καιροὺς διάφοροι τῶν Πρέσβεων τῆς Γαλλίας παρὰ τοῖς Τούρκοις. (2) Ὁ Τουρνεφόρτιος εἶδε, λέγει, περὶ τὸν λαιμὸν τῶν ὑπὲρ τοὺς τάφους αὐτῶν στηλῶν, μανδήλια, εἰς σημεῖον τοῦ ὅτι ἐφονεύθησαν δι' ἀγχόνης. Καὶ τοῦτο μὲν 'δὲν ἠδυνήθην 'να ἐξακριβώσω· τὰ 120 ὅμως τέκνα τοῦ Σουλτάνου τούτου 'δὲν ἦσαν ὅλα ἄῤῥενα, οὔτε ἐφονεύθησαν ὅλα εἰς μίαν ἡμέραν, καθὼς ἐνόμισεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος. Ἐκ τῶν εἴκοσι δὲ μόνον, τὰ ὁποῖα ἔζων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός 'των, ἐφονεύθησαν αὐθημερόν, κατὰ τὸν σκληρὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ Τουρκικοῦ θρόνου νόμον, τὰ δεκαεννέα.

τοῦ Α' καὶ τῆς μητρός του, τοῦ Σουλτὰν-Ἡβραὴμ καὶ πολλῶν Βασιλοπαίδων (1)· ιδ', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Α', Σουλτὰν-Ὀσμὰν τοῦ Β', Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Δ', καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Σουλτὰν-Ἡμβραὴμ, Μὰχ-πεϊκὲρ-γκιουζὲλ-Σουλτάνης, γνωστῆς ἄλλως ὑπὸ τὸ ἐπίθετον Βαλιδὲ-ὑ-μακδουλὲ (Βασιλεομήτωρ ἡ φονευθεῖσα) διὰ τὸν κατὰ τὸ 1651 τραγικὸν αὐτῆς θάνατον· ιγ', ὁ τῆς Βασιλεομήτορος Τερχὰν-Σουλτάνης, μητρὸς Μεχμὲδ τοῦ Δ', καὶ κτίτορος τοῦ Γενὶ-τζεαμίου. Ὁ τουρμπὲς οὗτος, μεγαλήτερος τῶν λοιπῶν, περιέχει καὶ τὰ σώματα Μεχμὲδ τοῦ Δ', Μουσταφᾶ τοῦ Β', Ἀχμὲδ τοῦ Γ', Μαχμοὺδ τοῦ Α', καὶ τῆς μητρός 'του Σαλιχὲ-Σουλτάνης, Ὀσμὰν τοῦ Γ' καὶ πολλῶν Βασιλοπαίδων· ιδ', ὁ τῆς Βασιλεομήτορος Ῥαμπιὲ-γκιουλνοὺσσ-Σουλτάνης, μητρὸς Μουσταφᾶ τοῦ Γ', καὶ κτίτορος τοῦ Βαλιδὲ-τζεαμίου· ιε', ὁ τῆς Βασιλεομήτορος Σὲχ-σουβὰρ-Σουλτάνης, μητρὸς Ὀσμὰν τοῦ Γ'· ιϛ', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Γ' καὶ τῶν τέκνων 'του· ιζ', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὺλ-χαμὶδ τοῦ Α' καὶ τῶν τέκνων 'του (2).

ι'. Διδακτήρια καὶ Βιβλιοθῆκαι.

ΕΙΠΟΜΕΝ ὅτι ἕκαστον τῶν ἐν ΚΠ τζεαμίων ἔχει πλησίον αὐτοῦ ἐν τοὐλάχιστον Σχολεῖον, ἢ Γραμματοδιδασκαλεῖον (μεκτέμπ). Ἀλλ' ἴσως τινὲς τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν, ὅσοι, οὐδέποτε ἐξελθόντες τοῦ δήμου 'των καὶ μὴ ἀναγινώσκοντες εἰμὴ τὰς ἐφημερίδας, φρονοῦσι τοὺς Τούρκους Ὀττεντότας τινὰς ἢ Οὔῤῥωνας, καὶ νομίζουσιν ὅτι οἱ βάρβαροι οὗτοι, καθὼς συνειθίζουσι κομψοί τινες δημοκόποι 'να 'τοὺς ὀνομάζωσιν, οὔτε γράφουσιν οὔτ' ἀναγινώσκουσι, πολὺ θέλουσι παραξενευθῆν', ὅταν ὄχι μόνον πληροφορηθῶσι τὸ ἐναντίον τούτου, ἀλλὰ μάθωσι προσέτι ὅτι ἡ πρώτη φροντὶς τοῦ πορθητοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου Μεχμὲδ, ὅς τις, πεπαιδευμένος ὁ ἴδιος, καὶ γνωρίζων, ἐκτὸς τῶν τριῶν διαλέκτων τῆς γλώσσης 'του, καὶ Λατινικὰ, καθὼς λέγουσι, καὶ Ἑλληνικὰ, ἠγάπα καὶ ἐτίμα τοὺς πεπαιδευμένους, ἡ πρώτη, λέγω, φροντὶς αὐτοῦ ἦτο 'να συστήσῃ ἐν ΚΠ δύο Γυμνάσια (μεδρεσὲ), τὸ μὲν παρὰ τὴν ἁγίαν Σοφίαν, τὸ δὲ παρὰ τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ τζεαμίον· ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπολλαπλασίασαν τὰ διδακτικὰ καταστήματα, καὶ ἑπομένως τὰ τζεαμία Μπαγεζὴδ, Σελὴμ καὶ Σουλεϊμὰν ἔχουσιν ὑπὲρ τοὺς 400 νέους διδασκομένους εἰς τὰ πλησίον αὐτῶν Σχολεῖα δι' ἐξόδων τοῦ καταστήματος· τὰ δὲ τῶν Σουλτάνων Ἀχμὲδ, Ὀσμὰν καὶ Μουσταφᾶ, τοὐλάχιστον διπλασίους· ἔ-

(1) Οἱ πέντε τελευταῖοι οὗτοι τουρμπέδες εἶνε εἰς τὸν ἔξω περίβολον τῆς ἁγίας Σοφίας.

(2) Τούτοις προσθετέοι, ιη', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ τοῦ Γ', καὶ ιθ', ὁ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Β'.

καστος δὲ τῶν ὑποτρόφων τούτων (σοφτᾶ) ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἕνα νέον ὑποτακτικὸν διδασκόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἀμισθί· ὅτι οὐδεὶς δύναται 'να καταταχθῇ οὔτε εἰς τὸ ἱερατικόν, οὔτε εἰς τὸ δικαστικὸν τάγμα, ἐὰν 'δὲν ἐσπούδασε τακτικῶς εἰς ἓν ἐκ τῶν Γυμνασίων τούτων· ὅτι ἐν ΚΠ ὑπάρχουσιν ὑπὲρ τὰ 1200 γραμματοδιδασκαλεῖα, καὶ 518 μεδρεσέδες, ἐξ ὧν 127 πρώτης τάξεως. Καὶ ἐν τοσούτῳ ταῦτα εἶνε γνωστά, καὶ ἔχονται ἀληθείας (1).

Παρεκτὸς τῶν διδακτηρίων τούτων, ὡς κορωνίδα τῶν ὁποίων ὁ νῦν Σουλτάνος οἰκοδομεῖ παρὰ τὴν ἁγίαν Σοφίαν τὸ ὑπερμέγεθες Πανεπιστημεῖον ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου οἱ πρῶτοι θεμέλιοι λίθοι κατεβλήθησαν πρὸ τριῶν ἐτῶν, ὑπάρχουσιν ἐν ΚΠ καὶ τεσσαράκοντα περί που βιβλιοθῆκαι (κιτάμπ-χανέ), αἱ μέν, δημόσιαι, συστηθεῖσαι παρὰ διαφόρων Σουλτάνων ἢ Ἐπιτρόπων, καθὼς τοῦ Κιοπρουλῆ-Ἀχμὲδ πασσᾶ, τοῦ Ἡμβραὴμ-πασσᾶ τοῦ Ῥαγγὶμπ-πασσᾶ κτλ., αἱ δὲ ἰδιαίτεραι, καθὼς τοῦ Ἀαρὶφ-ἐφέντη, τοῦ Ἰσμαὴλ-ἐφέντη κλπ. (2). Τούτων ὑπερέχει πασῶν ἡ τοῦ Σαραγίου, διά τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σπανιότητα τῶν βιβλίων, ἀριθμουμένων περί που τὰ τρισχίλια τεύχη· διότι τὰ βιβλία τῶν Τούρκων εἶνε ὅλα σχεδὸν χειρόγραφα, ὅθεν καὶ ὀλίγαι τῶν βιβλιοθηκῶν ἔχουσιν ὑπὲρ τὰ δισχίλια, εἰ καὶ εἰς μερικὰς εὑρίσκονται καὶ πεντακισχίλια, ὅλα καλοδεμένα καὶ περικλεισμένα ἐπιμελῶς ἐντὸς θηκῶν κομψοτάτων. Αἱ βιβλιοθῆκαι αὗται, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν βιβλιοθηκαρίων (χαφύζι-κιουτουμπ), εἶνε ἀνοικταὶ καθημέραν, ἐκτὸς τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς τρίτης· ἐπ' οὐδεμιᾷ δὲ περιστάσει ἐπιτρέπεται ἡ ἀπὸ τῆς βιβλιοθήκης ἐξαγωγὴ βιβλίου, ἐντὸς αὐτῆς ὅμως δύναται ἕκαστος καὶ 'να ἀντιγράψῃ ὁλόκληρον τὸ βιβλίον, ἂν θέλῃ, ἢ ἀποσπάσματα αὐτοῦ.

Ἐξ αὐτῶν, ἐν μὲν τῇ τῆς ἁγίας Σοφίας, συστηθείσῃ ὑπὸ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Α', ἀπόκειται ἓν Κοὺρ-ἄν, ἰδιόχειρον, ὡς λέγεται, τοῦ πρώτου Ὀσμάν· ἐν δὲ τῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὺλ-χαμὴδ, συστηθείσῃ τῷ 1779, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡ εἴσοδος εἶν' εὐκολωτέρα διὰ τοὺς ξένους, ἓν ἄλλο, πολὺ σπανιώτερον, διότι πιστεύεται ἀντιγεγραμμένον ὑπὸ τῶν πρώτων Καλίφων, Ὀμέρ, Ὀσμὰν καὶ Ἀλῆ. Εἰς ταύτην μετεκομίσθησαν πολλὰ τῶν ἐν τῷ Σαραγίῳ ἀποτεθειμένων χειρογράφων, περὶ ὧν ἔσται λόγος ἐν τῇ τοῦ ἀνακτόρου τούτου περιγραφῇ.

(1) Ἴδε περὶ τούτων κατ' ἔκτασιν τὸ περὶ Τουρκικῆς φιλολογίας σύγγραμμα τοῦ **Abbé Toderini.**

(2) Ὁ Ἀββᾶς Τοδερίνης ἐμέτρησε δεκατρεῖς βιβλιοθήκας ἐν ΚΠ, ὁ δὲ D' Ohsson περὶ τὰς 35· ἔκτοτε συνεστήθησαν καὶ ἄλλαι, ἐξ ὧν καὶ μία ἡ τοῦ περιφήμου Χαλὲτ-Ἐφέντη ἐν τῷ Τεκκὲ τοῦ Σταυροδρομίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

ΤΑ ΚΑΘΕΚΑΣΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

α΄. Γενικὴ σχηματογραφία αὐτῆς, καὶ διαγραφὴ τοῦ τρόπου τῆς περιοδεύσεώς της.

Ουδεμιας ἴσως ἄλλης πόλεως, οὔτε αὐτῆς τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἐξαιρουμένης, διεσώθη τόσον ἀκριβὴς ἡ τοπογραφία, ὅσον τῆς ΚΠ τῆς ἐπὶ Γραικορωμαίων. Ὅλων σχεδὸν τῶν ἀγυιῶν, τῶν ὁδῶν, τῶν ναῶν, τῶν λιμένων αὐτῆς σώζονται καὶ τὰ ὀνόματα καὶ αἱ θέσεις εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Καὶ ὅμως, ἐκ τῶν σωζομένων τούτων περιγραφῶν, ἀδύνατον 'να διαγραφῇ ταύτης ἀκριβῶς τὸ σχῆμα· τοιαύτη ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ἡ ἀντίφασις, καὶ τοιαύτη ἐπῆλθεν εἰς αὐτὴν, ἐν διαστήματι τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐτῶν, ἡ ἀλλοίωσις.

Ἰδοὺ, παραδ. χάριν, πῶς περιγράφει τὴν γενικὴν αὐτῆς ἔποψιν καὶ ἔκτασιν ὁ Κωδινός: «Ἤρχετο δὲ τὸ τεῖχος (τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου), » καθὰ καὶ νῦν, ἀπὸ τοῦ πύργου τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ διήρχετο εἰς τὸν » τοῦ Εὐγενίου πύργον, καὶ ἀνέβαινε μέχρι τοῦ Στρατηγίου, καὶ διήρχετο » εἰς τὸ λεγόμενον τοῦ Ἀχιλλέως λουτρόν. Ἡ δὲ ἐκεῖσε ὁρωμένη ἀψὶς, » ἡ λεγομένη νῦν Οὐρβικίου, πρότερον πόρτα ἦν χερσαία τῆς Βύζαντος. » Καὶ ἀνέβαινεν εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα τὸ τεῖχος, ἕως τοῦ λεγομένου Μι- » λίου. Ἦν δὲ κἀκεῖσε πόρτα τῶν Βυζαντίων χερσαία. Καὶ διήρχετο » εἰς τοὺς πλεκτοὺς κίονας τῶν Τζυκαλαρίων καὶ κατέβαινεν εἰς (τοὺς) » Τόπους, καὶ ἀνέκαμπτε πάλιν διὰ τῶν Μαγγάνων καὶ Ἀρκαδιανῶν, καὶ » ἔφθανεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Καθὰ δὲ διὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου » ἔκτισται, ἐστὶν αὕτη. Κατὰ μὲν τὸ παράλιον μέρος προσετέθη, ἀπὸ μὲν » τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Εὐγενίου πύργου, μέχρι τοῦ Ζεύγματος τοῦ » ἁγίου Ἀντωνίου· ἀπὸ δὲ τῶν καλουμένων Τόπων μέχρι τῆς Θεοτόκου » τῆς Ῥάβδου. Τὸ δὲ χερσαῖον τεῖχος ἀνέβαινεν ἕως τὸ Ἑξακιόνιον· ἀπὸ » δὲ τοῦ Μιλίου προήρχετο μέχρι τῆς παλαιᾶς πόρτας τοῦ Προδρόμου » καὶ τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου καὶ τῆς Εἰκασίας, καὶ διήρχετο μέχρι » τῆς Βώνου, καὶ εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Μαρτύρων Μανουὴλ, Σαβὲλ καὶ » Ἰσμαὴλ, καὶ κατήρχετο εἰς τὰ Ἁρματίου, καὶ ἐπληροῦτο εἰς τὸν ναὸν τοῦ » ἁγίου Ἀντωνίου. Ὁ δὲ μικρὸς Θεοδόσιος... ἐξέβαλε τὰ τείχη (κατα-

Digitized by Google

» 6ληθέντα σεισμῷ) ἀπὸ τοῦ Ἐξακιονίου μέχρι Χρυσείας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου » Ἀντωνίου τὰ Ἁρματίου μέχρι τῶν Βλαχερνῶν καὶ τῆς Χρυσείας(1).« Τί ἀκριβέστερον τῆς περιγραφῆς ταύτης; Καὶ οὐχ ἧττον, ἐπειδὴ ἐξηγεῖ τὰ ἄγνωστα διὰ γνωστῶν μὲν πρὸς τοὺς τότε, ἀγνώστων δὲ πρὸς ἡμᾶς ὀνομάτων, εἶνε τὸ αὐτό, ὡς ἐὰν εἰς ἄνθρωπον, μηδέποτε κατοπτεύσαντα τὴν ΚΠ τὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας, ἔδιδέ τις τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ περιβόλου τοῦ Σαραγίου διὰ τῶν ἑξῆς ὅρων. Ἀπὸ τοῦ Τὸπ-καποῦ διευθύνεται παραλίως τὸ τεῖχος πρὸς τὸ Γιαλὺ-κιοσκιού, καὶ ἐκεῖθεν στρέφεται πρὸς τὸ Πασσᾶ-καπουσού, καὶ προβαῖνον ἄχρι τοῦ Μπὰμπ-ὁ-χουμαγιούν, καταβαίνει εἰς τὸ Ἀχὺρ-καπού, καὶ στρεφόμενον πάλιν παραλίως διὰ τοῦ Μπαλὺκ-χανὲ, Ἰντζιλλὶ-κιοσκιοῦ κ.λ.π., καταλήγει εἰς τὸ Σαράϊ-μπουρούν καὶ τὸ Τὸπ-καπού.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον θέλομεν προσπαθήσῃ ἐκ τῶν ἐνδεχομένων 'να δώσωμεν ἀμυδράν τινα ἰδέαν τοῦ παλαιοῦ τῆς ΚΠ σχήματος καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῆς ἐν γένει, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ διεγράψαμεν καὶ τὸν παρατεθειμένον τοπογραφικὸν αὐτῆς Χάρτην. Καὶ πρῶτον πρέπει 'να γνωρίζωμεν ὅτι, κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὸ σχέδιον τοῦ κτίτορος, ἡ Νέα αὕτη Ῥώμη εἶχεν, ὡς ἔγγιστα, τὴν διαίρεσιν καὶ τὸ σχῆμα τῆς παλαιᾶς. » Ὁ τῇ Ῥώμῃ μὲν ὁμώνυμον ἐγείρας πόλιν, λέγει περὶ τοῦ Κωνσταν-» τίνου ὁ Λιβάνιος (2), τὸ σχῆμα δὲ τὸ ἐκείνης ἅπαν εἰς ταύτην εἰσ-» αγαγών.« Διὰ τοῦτο τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἐδίδοντο εἰς τὰ αὐτὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πράγματα, οἱ ἑπτὰ λόφοι (septe pagi), αἱ δεκατέσσαρες ῥεγεῶνες, τὸ Μίλιον, τὸ Καπετώλιον, τὸ Μεσόμφαλλον, κ. τ. λ. Δεύτερον ὅτι αἱ συχναὶ πυρκαϊαὶ μετέβαλλον, καὶ τότε καθὼς καὶ τώρα, κατὰ πεντηκονταετίαν σχεδὸν, τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ΚΠ σχῆμα. Τοὺς φρικωδεστέρους τῶν ἐμπρησμῶν τούτων, καθόσον μάλιστα αἱ περιγραφαὶ αὐτῶν, προσδιορίζουσαι τοπογραφικῶς καὶ κατὰ σειρὰν τὰς θέσεις τῆς παλαιᾶς ΚΠ, θέλουσιν εὐκολύνῃ τὴν περὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς γενικὴν ἰδέαν καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ σχεδιογραφήματός 'της, σημειοῦμεν ἐνταῦθα κατὰ χρονολογικὴν τάξιν.

» Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Α' (τῷ ε. ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ) γέγονεν ἐν ΚΠ » φρικωδέστατος ἐμπρησμὸς, ὃς ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, ἀπὸ τοῦ » Βορείου δηλονότι μέχρι τοῦ νοτίου μέρους, τὴν πόλιν διέζωσεν, εἰς μῆκος » δὲ διεξῆλθεν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου (3) μέχρι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάν-» νου τοῦ Καλυβίτου· πρὸς δὲ νότον, ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Θωμᾶ

(1) Τὸ κείμενόν μοι φαίνεται ἐσφαλμένον. Ἡ σειρὰ τῶν τόπων ἀπαιτεῖ 'να γραφῇ: » Ἀπὸ τοῦ » ἁγίου Ἀντωνίου μέχρι τῶν Βλαχερνῶν καὶ τῆς Χαρσίας καὶ τῶν Ἁρματίου.«

(2) Ὁμιλ. πρὸς Θεοδόσ. (3) Ἴσως γραπτέον Βοσπορίου.

»μέχρι τοῦ ναοῦ τῶν μεγάλων Μαρτύρων Σεργίου καὶ Βάκχου· ἐν δὲ »τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, ἀπὸ τοῦ Λαύσου ἄχρι τοῦ Ταύρου τὰ ἐν μέσῳ »πάντα κατέκαυσε . . . Διήρκεσε δὲ τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὴν πόλιν νεμόμε»νον ἐφ' ἡμερῶν τετρακτὺν(1).« »Ὥστε τὸ μεσαίτατον ἅπαν τῆς πό»λεως, λέγει ὁ Εὐάγριος καὶ ὁ Θεοδώρητος, ἀπὸ τοῦ ἀρκτῴου μέχρι »τοῦ νοτίου κλίματος δαπανηθῆναι, ἐπὶ πέντε μὲν σταδίους τὸ μῆκος, »δεκατέσσαρας δὲ τὸ πλάτος· μηδὲν δὲ μεταξὺ καταλειφθῆναι. Ἐν μὲν »τῷ βορείῳ κλίματι, ἐν ᾧ τὰ νεώρια τῆς πόλεως καθεστᾶσιν, ἀπὸ τοῦ »καλουμένου Βοὸς Πόρου μέχρι τοῦ παλαιοῦ Ἀπόλλωνος Ἱεροῦ· ἐν δὲ »τῷ νοτίῳ, ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ λιμένος μέχρις οἰκιῶν οὐ πολὺ κειμένων »ἄποθεν τοῦ εὐκτηρίου τῆς ἐπίκλην Ὁμονοίας ἐκκλησίας· ἐν δὲ τῷ με»σαιτάτῳ, ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου προσαγορευομένου Φόρου μέχρι τῆς »τοῦ Ταύρου καλουμένης ἀγορᾶς.« Ἰδοὺ δὲ καὶ τρίτη περιγραφή, ἡ τοῦ Κεδρηνοῦ: »Τῷ δ'. ἔτει (Λέοντος τοῦ Α') γέγονεν ἐμπρησμὸς ἐν ΚΠ, »ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Νεωρίου, καὶ φθάσας ἕως τοῦ ἁγίου Θωμᾶ τῶν »Ἀμάντων. Κατὰ μὲν γὰρ ἀνατολὰς ἀπὸ τοῦ Νεωρίου ἐπεκτεινόμενος »μέχρι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Πτωχοῦ πρὸς δύσιν· ἐπὶ δὲ μεσημβρίας »ἐν τῇ μέσῃ τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ Λαύσου μέχρι τοῦ Ταύρου πάντα κα»τελυμήνατο . . , στοὰς ἐμβόλων, ἀγορὰς καὶ οἰκήσεις ἀπὸ θαλάσσης »ἕως θαλάσσης, ἄχρι τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Μαρτύρων Σεργίου καὶ Βάκ»χου.« Ὁ ἐμπρησμὸς οὗτος μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῇ ά. Σεπτεμβρίου, ὡς συμβὰς τῷ 450, ἀλλὰ τότε οὐκ ἦν ἐπὶ Λέοντος, αὐτοκρατορήσαντος τῷ 457, ἀλλ' ἐπὶ Μαρκιανοῦ. Καὶ τοῦτο μὲν ὁπωσδήποτε συμβιβάζεται, ἐὰν ὑποτεθῇ ἐσφαλμένον τὸ 450 ἀντὶ 460· πῶς ἐξηγεῖται ὅμως ὁ μετὰ δεκαὲξ ἔτη (τῷ 476-477) συμβὰς ἐπὶ Βασιλίσκου τοῦ ἐκβαλόντος τὸν Ζήνωνα μέγιστος ἐμπρησμός, ὃς »ἐκ τῶν χαλκο»πρατείων ἀρξάμενος, κατὰ τὸν αὐτὸν Ζωναρᾶν(2), καὶ πάντα τὰ τού»τοις προσεχῆ νεμηθεὶς καὶ ἀποτεφρώσας . . , ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὴν τὴν »καλουμένην Βασιλικὴν . . καὶ τὴν ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκην . . καὶ τὴν ἐν »τοῖς Λαύσου τῆς πόλεως ἀγλαΐαν διέφθειρε, καὶ μέχρι τοῦ Φόρου ἐπέ»δραμεν,« ἀφ' οὗ ἤδη ὁ πρὸ αὐτοῦ εἶχε πυρπολήσῃ τὰ ἀπὸ τοῦ Λαύσου μέχρι τοῦ Ταύρου πάντα, ὥστε μηδὲν μεταξὺ καταλειφθῆναι, κατὰ τὰς προεκτεθείσας περιγραφάς; Καὶ πῶς ἄλλως, εἰμὴ διὰ τοῦ ὅτι καὶ τότε καθὼς καὶ τώρα, τὰ καιόμενα μέρη ἀνεπληροῦντο ἐντὸς δεκαετίας ἢ εἰκοσαετίας.

Ἄλλος ἐμπρησμός, οὐχ ἧττον καταστρεπτικός, ἀναφέρεται ὁ τῶν 1202 (1203;) Αὐγούστου 19, βληθεὶς ὑπὸ τῶν Λατίνων, ὅτε ἐκυρίευ-

(1) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΔ'. Τὸ Συναξάριον τῆς ά. Σεπτεμβρίου λέγει ἡμέρας ἑπτά. (2) Βιβλ. ΙΔ'.

σαν τὴν ΚΠ. »Πολλῶν γὰρ καὶ ἄλλων τῇ πόλει πρότερον ἐμπρησμῶν, »λέγει ὁ Χωνειάτης, οὐμενουν εἴποι τις ὁπόσων καὶ οἵων γεγενημένων, »ὁ τότε συμβὰς ἐναύσματα βραχέα τοὺς πάντας ἀπέδειξε. Δύω νύκτας »γὰρ καὶ μίαν ἡμέραν ἐπινεμηθὲν τὴν πόλιν τὸ πῦρ, ἀπὸ θαλάσσης εἰς »θάλασσαν διέζωσε καὶ διῆλθεν. Ἤρξατο μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Συναγωγίου »τῶν Σαρακηνῶν, . . . καὶ πρὸς ἕω κατ' εὖρος λωφῆσαν εἰς τὸν ναὸν »τὸν παμμέγιστον, καὶ αὐτοῦ τούτου συνεπιλαβόμενον (Καὶ γὰρ ὅσα πρὸς »ἀψῖδα νένευκε τοῦ Μιλίου, καὶ τῷ ἀνδρῶνι συνῆπται τῷ Μάκρωνι καὶ »τῷ λεγομένῳ Αἱ Σύνοδοι, εἰς ἔδαφος κατεῤῥάγησαν, μὴ τῆς ὀπτῆς »ἐπαρκεσάσης πλίνθου, μὴ τῶν βαθέων ἀντισχόντων θεμέθλων, ἀλλ' ἐν»δόντων πάντων καὶ δίκην θρυαλλίδων κατεργασθέντων)· κατὰ δ' ἑσπέ»ραν εἰς τὸ λεγόμενον Πέραμα ἐξεμηκίσθη, καὶ, ὑπεραλάμενον, τὰς »ἔξωθεν τῆς πόλεως οἰκήσεις ἐπενεμήσατο . . Ἠθάλωντο δὲ καὶ οἱ τοῦ »Δομνίνου λεγόμενοι Ἔμβολοι, αἵτε ὑπόστεγοι ἀμφίδυμοι ἄμφοδοι αἱ ἀπὸ »τοῦ Μιλίου ἀρχόμεναι, καὶ ἡ Κωνσταντίνειος ἀγορά, καὶ τὰ μεταξὺ »πάντα, . . καὶ ὅσα κάτεισιν εἰς Σοφίας, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Βύκανον παρ»εκτείνεται, καὶ καθεξῆς ὁπόσα τοῖς τοῦ Ἐλευθερίου ἀγχιτέρμονα μέ»ρεσιν.« Ὁ Βιλαρδουΐνος λέγει ὅτι τὸ πῦρ ἀνήφθη κατὰ τύχην, τῶν Σταυροφόρων ἐν τῷ Πέραν ἐστρατοπεδευμένων. Διήρκεσε δὲ ὀκτὼ ἡμερονύκτια, καὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐπεῖχε μιᾶς λεύγας ἔκτασιν. Τότε μετῳκίσθησαν ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὸ Πέραν οἱ τέως ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Κομνηνοῦ Μανουὴλ ἐντὸς αὐτῆς συνῳκισμένοι Λατῖνοι, περὶ τὰς πεντεκαίδεκα χιλιάδας (1).

---

(1) Καὶ ἐπειδὴ περὶ πυρκαϊῶν ἐπισήμων ὁ λόγος, ἂς παραθέσωμεν καὶ τὰς μετὰ τὴν ἅλωσιν τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν συμβάσας καταστρεπτικωτέρας. Καὶ

Α'. Τῷ 1539 τῇ 15 τοῦ Σεφὲρ, ἐπὶ Σουλτὰν Σουλεϊμάνου τοῦ α', πυρκαϊά, ἐκραγεῖσα περὶ τὴν α'. ὥραν τῆς νυκτὸς ἔξωθεν τῆς πόλεως, κάτωθεν τῆς εἱρκτῆς τῶν κακούργων, ἐκ τῶν ἐργαστηρίων, ὅπου ἐπωλεῖτο ἡ πίσσα, κατέκαυσε πρῶτον τὴν εἱρκτὴν μὲ 700 ἐν αὐτῇ κρατουμένους, ἐκεῖθεν ὑπεραλαμένη ἐντὸς τῆς πόλεως, ἔφθασε μέχρι τῆς φυλακῆς τοῦ τελωνείου ἢ τοῦ Χαρατσήμπαση, ὅπου ἐκρατοῦντο οἱ ὀφείλοντες εἰς τὸ δημόσιον, οἵτινες ὅμως, συντρίψαντες τὰς θύρας, ἐσώθησαν ἅπαντες· ἐκεῖθεν σαρώσασα τὰ περὶ τὸ Ὀδοὺν-καποῦ σιδηρουργεῖα καὶ κλειθροποιεῖα, τὸ Ἐσκὶ-Σαράγιον, τὸ Κερβὰν-σαρᾶϊ ἢ Ξενοδοχεῖον τῶν ἡμιονηγῶν (Κυρατζῆ-χανῆ), τὰ ἐργαστήρια τῶν τορευτῶν καὶ γλυπτῶν, τὰ τῶν ὑελουργῶν, καὶ τὸ ὡραιότατον λουτρὸν τὸ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ Γκιουρτζῆ ἢ Κιουρκτσῆ-χανί, τὸ λουτρὸν καὶ τὸ τζεαμίον τοῦ Σάχ-ζαδέ, τὰς περὶ τὸ Τσιφοὺτ-καποὺ οἰκίας τῶν Ἰουδαίων, ὑψηλὰς καὶ πεπυκνωμένας, ἔξωθεν δὲ τῆς πόλεως ὅλα τὰ ἀπὸ τοῦ Μπαλοὺκ-παζὰρ ἄχρι τοῦ Ὀδοὺν-καποὺ μέρη, ἀφῆκε γυμνὸν ὅλον σχεδὸν τὸ πρὸς τὸν Κόλπον μέρος τῆς πόλεως.

Β'. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Βασιλείας Σελὴμ τοῦ Β'. συνέβη ἐν ΚΠ φρικώδης πυρκαϊά, διαρκέσασα ἑπτὰ ὅλα ἡμερονύκτια.

Γ'. Ἐπὶ Μουρὰδ τοῦ Γ'. τῷ 1589 ἐκάησαν ἐντὸς οὐ πολλῶν ὡρῶν ἑπτὰ τζεαμία, πέντε μεγάλα χάνια, καὶ 15,000 οἰκίαι. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη, λέγει ὁ Σαλαμπεῤῥὺ (Hist. de l'Emp. Ot-

Digitized by Google

Ἐκ πάντων τούτων ἐξάγεται, α'. ὅτι τὰ πλειότερα καὶ λαμπρότερα δημόσια κτίρια ἦσαν ἔκπαλαι μεταξὺ τῶν τεσσάρων πρώτων λόφων, τοῦ πρώτου δηλ., δευτέρου, τρίτου καὶ τετάρτου· β'. ὅτι τὸν τόπον αὐτῶν διεδέχθησαν, ὡς ἔγγιστα, τὰ μεταγενέστερα τῶν κατακτητῶν κτίρια, καὶ τούτου ἅπαξ τεθέντος, 'δὲν εἶνε δύσκολον 'να προσδιορισθῶσιν ἐξ εἰκασίας ἀπὸ τῶν νεωτέρων αἱ θέσεις τῶν παλαιῶν, παραδ. χάριν τὸ παλαιὸν Κοιαιστώριον ὅπου νῦν ὁ Δεφτὲρ-χανές· τὸ Πρυτανεῖον ἢ τὸ Σενάτον εἰς τὸ Πασσᾶ-καπουσού· τὸ Στρατήγιον ἢ Πραιτώριον εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ ποτὲ Γενιτσὰρ-ἀγᾶ, ἤ, πιθανώτερον, εἰς τὸ Χαρατσῆ-μπαση· ἡ Χαλκῆ (πύλη) τοῦ Παλατίου, ὅπου τὸ Μπάμπ-ὑ-χουμαϊούν· ὁ Χορτοβολὼν περὶ τὸ Ἀχὺρ-καπύ· ὁ Ξενὼν τοῦ Σαμψὼν, ὅπου νῦν τὸ Ἰμαρέτιον τῆς ἁγίας Σο-

---

toman) ἐφώτισε τὴν ἀπαισίαν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἄρχισαν οἱ Γενίτσαροι 'να συνειθίζωσιν ἀτιμωρητὶ τὰς ἐπαναστάσεις.

Δ'. Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1628, πυρκαϊὰ ἐν ΚΠ, ἐκραγεῖσα ἀπὸ τοῦ Οὖν-καπὰν, κατέκαυσεν ὅλας τὰς περὶ τὸ Μποζδογὰν-κεμερὺ μέχρι τοῦ Σουλεϊμανιὲ συνοικίας, ἐν αἷς 200 κωνάκια καὶ σαράγια, 6000 οἰκίαι, 30 λουτρὰ, 120 φοῦρνοι ἢ ἀλογόμυλοι κτλ. Οἱ δὲ Γενίτσαροι, κατ' ἀρχὰς μὴ θέλοντες 'να σβέσωσιν αὐτὴν, διότι 'δὲν τοῖς ἐπληρώθη τὸ σύνηθες τζουλοὺς-ἀκτσεσί, διὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Σουλτάνου (Μουρὰδ τοῦ Δ'), τόσην προθυμίαν κατέβαλον ἔπειτα, ὥστε ἐκάησαν 200. Μία θεία τοῦ Σουλτάνου, κλεισθεῖσα εἰς τὸ παλάτιόν 'της ἵνα σωθῇ, κατεκάη μετὰ 300 θεραπαινίδων. Καὶ ἐὰν ὁ ἄνεμος, ἀπαρκτίας τὸ πρῶτον, 'δὲν ἐστρέφετο ἔπειτα πρὸς τὸν ζέφυρον, ἤθελον ἐρωτᾷ ἤδη, λέγει ὁ διηγούμενος τὸ δεινὸν ἱστορικὸς, ποῦ ἔκειτο ἡ ΚΠ.

Ε'. Τῇ 26 Σεπτ. τοῦ 1633 ἐπὶ Σουλτὰν-Μουράτου πυρκαϊὰ φρικώδης ἐν ΚΠ, ἐκραγεῖσα ἀπὸ τοῦ Ἀγιὰ-καποῦ, ἔκαυσε τὸ ἓν τρίτον τῆς πόλεως καὶ πλῆθος ἀνθρώπων, κατὰ μῆκος μὲν, ἀπὸ τοῦ τζεαμίου Σουλτὰν-Μεχμὲδ ἄχρι τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ, ὑπὲρ τὰ 4000 βήματα· κατὰ πλάτος δὲ ἀπὸ τοῦ Κόλπου μέχρι τῆς στήλης τοῦ Ἀρκαδίου, ὑπὲρ τὰ 2000 βήμ. Ἐκάησαν δὲ περὶ τὰς 7,600 οἰκίας, 200 τζεαμία, τὸ ἀρχεῖον τοῦ Σέϊχ-οὑλ-ἰσλὰμ μὲ μίαν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην, ὁ στρατὼν τῶν Γενιτσάρων, περιέχων 300 διαιτήματα, χωροῦντα ἀνὰ 400 ἀνθρώπους ἕκαστον, καὶ πλῆθος ἄλλων δημοσίων κτιρίων.

ϛ'. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1645 πυρκαϊὰ, διαρκέσασα δύο ἡμερονύκτια, ἔκαυσεν 6,000 οἰκίας, 20 τζεαμία κτλ.

Ζ'. Ἐπὶ τῆς εἰκοσιεπταετοῦς βασιλείας (1702-1730) Ἀχμὲδ τοῦ Γ'. ἐμετρήθησαν ἕως 140 πυρκαϊαί, ὥστε ἡ ΚΠ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἀνεκτίσθη πεντάκις, ὡς λέγεται.

Η'. Τῷ 1731 Ἰουλίου 9 ἐπὶ Σουλτὰν Μαχμοὺδ τοῦ Α'. κατεκάη ἐν μιᾷ δεκαημερίᾳ ὅλος ὁ Γαλατᾶς.

Θ'. Τῷ 1751 ἐκάησαν δεκαοκτὼ συνοικίαι, 600-700 οἴκων ἑκάστη, τὸ τζεαμίον Σουλτὰν-Μεχμὲδ, ὁ στρατὼν τῶν Γενιτσάρων μὲ 200 ἐξ αὐτῶν κτλ.

Ι'. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1755 ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1756 ἄλλη πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσε τὰ δύο τρίτα τῆς πόλεως καὶ ἐκάησαν 80,000 οἰκίαι, καὶ μεταξὺ πολλῶν καὶ ἄλλων δημοσίων κτιρίων, ὁ Μεκδὲρ-χανὲς (τὸ στρατιωτικὸν σκηνοφυλάκιον), τὸ Πασσᾶ-καπουσοὺ κτλ.

ΙΑ'. Τὸν Ἰούλιον 12 (24) τοῦ 1782 πυρκαϊὰ, τὴν ὁποίαν ἀντὶ 'να κατασβέσωσιν ὑπεξέκαυσαν οἱ Γενίτσαροι δυσαρεστημένοι, κατηθάλωσε 12,000 οἰκίας, καὶ πάλιν ἄλλη, πολὺ φρικωδεστέρα, ἐκραγεῖσα τῇ 9 (21) Αὐγ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀφάνισε τὰ δύο τρίτα τῆς πόλεως. Τὴν εἰκόνα τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης ἐχαλκογράφησεν ὁ Ἀββᾶ-Τοδερίνης, ἐπιδημῶν τότε ἐν ΚΠ, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Οὐενετίαν.

φίας· τὸ θηριοτροφεῖον πλησίον τοῦ Ἱπποδρόμου· ἡ Ἀγορὰ τοῦ Βοὸς ἢ Ὁ Βοῦς, εἰς τὸ Ἀτ-παζὰρ, κ. τ. λ. γ΄. ὅτι τὰ πλειότερα τζαμία ἰδίως ἐπέχουσιν ὡς ἔγγιστα τὰς θέσεις ἀρχαίων ἐκκλησιῶν, καὶ διὰ τοῦτο δύναταί τις, οὐδὲν σχεδὸν ἐνδοιάζων, 'να τοποθετήσῃ καὶ τὴν Μονὴν τοῦ Εὐεργέτου εἰς τὸ Σουλτὰν-Σελὴμ, καὶ τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Πάντων περὶ τὸ Λαλελὶ, καὶ τὸν τῶν Χαλκοπρατείων εἰς τὸ Σουλτὰν-Μπαγεζὴδ, καὶ τὸν τῶν ἁγίων Μ΄. περὶ τὸ Ὀσμανιὲ, καὶ τὸν τοῦ ἁγίου Μωκίου εἰς τὸ Χασεκὶ, καὶ τὸν τῆς ἁγίας Εὐφημίας εἰς τὸ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ, καὶ τὸν τῆς ἁγίας Ἀναστασίας εἰς τὸ Σὰχ-ζαδὲ κτλ. δ΄. ὅτι τὰ Βεζαστάνια εἶνε μέρος τῶν παλαιῶν Ἐμβόλων, διὰ τῶν ὁποίων, καὶ τώρα καθὼς καὶ τότε, δύναταί τις 'να διοδεύσῃ τὴν ἀγορὰν »ἄνευ πηλοῦ καὶ ἀκτῖνος διὰ »τῶν σκεπαστῶν καὶ φρακτῶν τούτων δρόμων,« κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Χρυσολωρᾶ.

Ἐκ δὲ τούτων τῶν δεδομένων ὁρμώμενος, καὶ ὁδηγὸν ἀξιόχρεων ἔχων αὐτὸν τὸν Πορφυρογέννητον, ἢ τοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο συῤῥάψαντας τὰς περὶ τελετῶν ἐκείνας διατυπώσεις, 'να παρακολουθήσῃ τὸν Αὐτοκράτορα προερχόμενον εἰς τοὺς ἁγίους, φέρ' εἰπεῖν, Ἀποστόλους, ἢ εἰς τὴν τοῦ Στουδίου Μονὴν, ἢ εἰς τὸν ἅγιον Μώκιον, ἢ εἰς τὰς Βλαχέρνας, καὶ 'να παρασταθῇ εἰς τὰς ἐν διαφόροις τόποις προϋπαντήσεις τῶν δήμων, καὶ 'να ἀκούσῃ, ἂν ἔχῃ ὄρεξιν, τὰς στιχηρὰς ἀνευφημήσεις ἐκείνας, ἀπορῶν τί 'να θαυμάσῃ ἐν αὐταῖς πρῶτον, τὸ παρατράγῳδον τῆς ἐννοίας, ἢ τῆς γλώσσης τὸ ἔκφυλον, ἢ, καὶ πρὸ ἀμφοτέρων τούτων, τὴν ὑπομονὴν τῶν ἀνευφημουμένων Αὐτοκρατόρων.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν θέλομεν ἀνετώτερον διεξέλθει, ὅταν φθάσωμεν, σὺν θεῷ δ' εἰρήσθω, εἰς τὸ Γ΄ τῆς ἐργώδους ἡμῶν ταυτησὶ Πραγματείας Μέρος· ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ, πρὶν ἐμβῶμεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀρχίσωμεν 'να περιοδεύωμεν, ἂς ῥίψωμεν ἐπ' αὐτῆς ἓν βλέμμα, καὶ ἂς 'τὴν θεωρήσωμεν ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν, καὶ ἰδοὺ εὐθὺς ἀπὸ τῆς τοῦ Σαραγίου ἄκρας, ὅπου οἱ κατάχρυσοι τοῦ ὀροφώματος κολοφῶνες, διαυγάζοντες ἀναμέσον τῶν κυπαρίσσων, ἕλκουσι κατὰ πρῶτον τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ, διαδέχονται ἀλλήλους οἱ κατάλευκοι μιναρέδες τῶν αὐτοκρατορικῶν τζαμίων, ἐπεχόντων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τῶν λόφων τὰς κορυφὰς, καὶ ὑψούμενοι βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ παραλιωτέρου αὐτῶν Βαλιδὲ ἢ Γενὶ-τζεαμίου διὰ τοῦ Ὀσμανιὲ, Σουλεϊμανιὲ, Σουλτὰν-Μεχμὲδ καὶ Σουλτὰν-Σελὴμ, καταλήγουσιν εἰς τὴν περιωπὴν τοῦ τῆς ἄλλης Βαλιδὲ, τοῦ παρὰ τὴν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν κτιρίων, ὁ πύργος τοῦ Στρατηγίου (Γιανγκὶν-κιοσκιοῦ), καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστατον Πρυτανεῖον, ἐκεῖθεν δὲ τὸ νεόδμητον Πανεπιστημεῖον μὲ τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ κιονοστοιχίαν (colonnade), ἁμιλλώμενα λόγῳ μεγαλείου πρὸς τοὺς πλησίον αὐτῶν ναοὺς τῆς

ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ Σουλτὰν-᾿Αχμέδου, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται μόλις ὁ ὀβελίσκος καὶ ὁ ἑτοιμόῤῥοπος κτιστὸς κίων τοῦ Ἱπποδρόμου, ἀντιμεθέλκουσι πρὸς ἑαυτὰ τὸ περίεργον τοῦ περιηγητοῦ βλέμμα: εἰσπλέοντι δὲ τὸν κόλπον, προσπίπτει μὲ ὅλην αὐτοῦ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὁ ναὸς τοῦ Νομοθέτου Σουλεϊμάνου, καὶ ἐπέκεινα αὐτοῦ ὁ τοῦ τρομεροῦ πατρός ᾿του Σουλτὰν-Σελὴμ, καὶ μεταξὺ αὐτῶν, ὡς διαφανὲς τρίχαπτον, ὁ τοῦ Οὐάλεντος ἀγωγὸς, ἐστεφανωμένος μὲ δάφνας καὶ ἄλλα δένδρα, καὶ ἐν ἀπόπτῳ οἱ στρατῶνες τοῦ Ῥαμὶσ-τσιφτλιῆ, κλείοντες χαριέστατα τὸν ὁρίζοντα.

᾿Αλλ᾿ ὁποία τις ἆρά γε ἦτον ἡ ἀρχαία Κωνσταντινούπολις, ἡ Κωνσταντινούπολις τοῦ Ἰουστινιανοῦ; Περὶ τούτου ᾿δὲν δυνάμεθα, ὡς προείπομεν, εἰμὴ φανταστικὴν μόνον ᾿να σχηματίσωμεν ἐν ἡμῖν εἰκόνα, λαμβάνοντες ὡς σημεῖά τινα χωρομετρικὰ τὰ ὀλίγα σωζόμενα εἰσέτι ἀρχαῖα μνημεῖα. Ὁ πορφυροῦς λοιπὸν κίων ᾿μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ δὲ θόλος τῆς ἁγίας Σοφίας εἰς τὸν Αὐγουστεῶνα καὶ τὴν Βασιλικήν· ὁ ὀβελίσκος ᾿μᾶς ἐνθυμίζει τοῦ Ἱπποδρόμου τοὺς κρότους, οἱ δὲ τοῦ Βεζαστενίου ἐστεγασμένοι δρόμοι τοὺς τοῦ Εὐβούλου Ἐμβόλους· τὸ τζεαμίον τῆς Χασεκὶ ᾿μᾶς ἀναγγέλλει τὴν ἐπὶ τοῦ Ξηρολόφου στήλην τοῦ ᾿Αρκαδίου, τὸ Κάτεργκα-ἰλιμὰν τὸ Ἔξω Νεώριον, τὸ Βλάγκα-μποστὰν τὸν τοῦ Θεοδοσίου λιμένα, καὶ ὁ ἀγωγὸς τοῦ Οὐάλεντος τὰς Πουλχεριανὰς καὶ Αὐρηλιανὰς θέρμας, τὰς ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Δ΄ καὶ Γ΄ λόφου· τὸ Τεκὺρ-σαράγιον ᾿μᾶς ὑπενθυμίζει τὸ Τριβουνάλιον τοῦ Ἑβδόμου, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐσωτέρα γέφυρα τὸ ἀρχαῖον Ζεῦγμα καὶ τὸν τοῦ ἁγίου ᾿Αντωνίου ναὸν, ἄχρι τοῦ ὁποίου παρετείνετο τὸ Κωνσταντινιανὸν τεῖχος.

᾿Αλλ᾿ ἀπὸ τῆς ἰδανικῆς ταύτης εἰκόνος ἂς μεταβῶμεν εἰς τὴν νῦν ὑφεστῶσαν, καὶ ἂς ἔμβωμεν ἤδη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τοῦ Μεχμέτου καὶ Σουλεϊμάνου, τὴν ὁποίαν ἀνανεοῖ ἐφ᾿ ἡμῶν ὁ Σουλτὰν-Μεττζίτης. Πρὸ τούτου ὅμως ὀφείλομεν ᾿να διαγράψωμεν ἀκριβῶς τὸν δρόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ποδηγετοῦμεν τὸν ἀναγνώστην, καὶ ᾿να διευκρινήσωμεν τὸν τρόπον δι᾿ οὗ προεθέμεθα ᾿να διεξελίξωμεν τὸν λαβύρινθον τοῦτον.

᾿Αρχὴν τῆς περιοδεύσεως ἡμῶν ἐλάβομεν φυσικῶς αὐτὸν τὸν πρόβολον τοῦ ἀκρωτηρίου, ὡς τὸ προφανέστερον καὶ πρῶτον προσβάλλον τὴν ὅρασιν σημεῖον τοῦ πρώτην φορὰν ἐπισκεπτομένου τὴν πόλιν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἄκρα αὕτη περιέχεται ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ περιβόλου, ἀφ᾿ οὗ καὶ παρονομάζεται, περιερχόμεθα καὶ περιγράφομεν τὸ ἀνάκτορον τοῦτο, ἀκολουθοῦντες τὴν τοῦ τείχους γραμμὴν, καὶ ἀφοῦ, περικάμψαντες αὐτὸ ἔξωθεν, φθάσωμεν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, εἰσερχόμεθα διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ προβόλου βασιλικῆς πύλης (Τὸπ-καποῦ), καὶ διοδεύοντες διαγωνίως τοὺς κήπους τοῦ παλατίου, ἐξερχόμεθα διὰ τῆς ἀπ᾿ αὐτοῦ πρώτης τῶν

Digitized by Google

πρὸς τὴν Προποντίδα πυλῶν, τῆς παρωνυμουμένης ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τοῦ Παλατίου σταύλων ('Αχὺρ-καποῦ)· καὶ ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῆς 'δὲν περιοδεύεται ἔξωθεν τὸ τεῖχος, εἰσερχόμεθα πάλιν, καὶ περιηγούμενοι καὶ ἱστοροῦντες ἄχρι τινὸς τὰ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀξιοπαρατήρητα τῆς πόλεως, ἐξερχόμεθα διὰ τῆς μετ' αὐτὴν ἀμέσως τοῦ Τσατλαδὺ-καποῦ, καὶ, τὸ αὐτὸ σύστημα ἐξακολουθοῦντες, εἰσερχόμεθα διὰ τῆς ἑπομένης τοῦ Κοὺμ-καποῦ, τοῦ Δαοὺτ-πασσᾶ, τοῦ Γενὶ-καποῦ καὶ καθεξῆς ἄχρι τῆς τοῦ 'Εγρὶ-καποῦ· ἐκεῖθεν δὲ ἀνακάμπτοντες ἔσωθεν πρὸς τὸ 'Εδιρνὲ-καποὺ, καὶ λαμβάνοντες τὴν Μέσην καλουμένην ὁδὸν (τὸ Διβὰν-γιολοὺ), ἱστοροῦμεν πᾶν ὅ,τι ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἄξιον ἀφηγήσεως, ἐκνεύοντες νῦν μὲν δεξιὰ, νῦν δ' ἀριστερὰ, μέχρις οὗ καταντῶμεν εἰς τὸ Πασσᾶ-καπουσοὺ· κἀκεῖθεν στρεφόμενοι πρὸς ἀριστερὰν, καὶ ἀκολουθοῦντες τὸ τεῖχος τοῦ Παλατίου, καταβαίνομεν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Κόλπου, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πάλιν σύστημα τῆς ἐναλλὰξ διὰ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἐξόδου καὶ εἰσόδου, ἐξερχόμεθα μὲν τῆς τοῦ Νεωρίου πύλης (Μπαγτσὲ-καποῦ), εἰσερχόμεθα δὲ διὰ τῆς 'Ιχθυηρᾶς (Μπαλὺκ-παζὰρ), καὶ οὕτω καθεξῆς, περιγράφοντες ὅ,τι κατελίπομεν, ἄχρις οὗ φθάνομεν εἰς τὴν τελευταίαν τῶν πρὸς τὸν Κόλπον πυλῶν τὴν τῶν Βλαχερνῶν ('Εϊοὺμπ-'Ενσαρί). 'Εκεῖ δὲ, ἀφίνοντες πλέον τὴν ἐντὸς τειχῶν πόλιν, ἀκολουθοῦμεν τὴν παραλίαν, καὶ ἀφ' οὗ περιγράψωμεν τὸ προάστειον τοῦ 'Εϊοὺμπ, καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτὸ βασιλικὰς ἀγροικίας καὶ ἄλλας λόγου ἀξίας θέσεις, φθάνομεν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὡραίων ἐκείνων δένδρων, τὰ ὁποῖα στεγάζουσι τὸ αὐτοκρατορικὸν τοῦ Κιαγγίδ-χανὲ περίπτερον, ἀναπαύομεν τὸν εὐμενῆ ἡμῶν ἀναγνώστην ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου καὶ ἐπιπόνου δρόμου, καὶ ἑτοιμαζόμεθα 'να ἐξακολουθήσωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν ἐπὶ τῆς Περαίας τοῦ Κόλπου, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ Βοσπόρου ἀκτῶν ἄχρι τῶν Πριγκηποννήσων εἰς τὸ Δεύτερον τοῦ πονήματος μέρος.

ϐ'. Τὸ Σαράϊ.

ΕΙΠΟΜΕΝ ὅτι τὴν περιοχὴν τῆς παλαιᾶς τῶν Βυζαντίων 'Ακροπόλεως ἐπέχει σήμερον τὸ Σουλτανικὸν 'Ανάκτορον, τὸ κατ' ἐξοχὴν Σαράϊ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρωνυμεῖται καὶ ὁ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς ΚΠ πρόβολος, τὸ Σαράϊ-μπουρού.

Τὸ παλάτιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον, ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀκόμη' χρόνων τοῦ τῆς ἐνδόξου μνήμης Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, εἶχεν ἀρχίση 'να παρακμάζῃ, προτιμωμένων, καὶ διὰ τὸ κομψότερον καὶ διὰ τὸ νεαρώτερον, τῶν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Βοσπόρου, ἤδη δὲ κινδυνεύει 'να λάβῃ τὴν θέσιν καὶ χρῆ-

Digitized by Google

σιν τοῦ ποτὲ Ἐσκὶ (παλαιοῦ)-Σαραγίου, περιέχει ἐντὸς αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ Μεγάλου Παλατίου τῶν Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων, τὸ ὁποῖον θέλομεν περιγράψῃ κατόπιν, ἀλλὰ καὶ ὅλην ἀκόμη' τὴν βορειοανατολικὴν τοῦ ἀκρωτηρίου παραλίαν καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν κλιτύας τοῦ πρώτου λόφου, ὥστε ἡ περιφέρειά 'του ἐκτείνεται ἐπὶ τρία μίλια ἢ 2000 σχεδὸν ὀργυιάς.

Εἶνε δὲ πανταχόθεν ὅλον περικλεισμένον μὲ ὀχυρὰ καὶ πεπυργωμένα τείχη, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶνε αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα τῆς Βυζαντινῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ Παλατίου, ὀχυρωθέντος ὑπὸ Νικηφόρου κατ' ἐξοχὴν τοῦ Φωκᾶ (1), καὶ δύναται ἐπομένως 'να χρησιμεύσῃ, καθὼς καὶ πολλάκις ἐχρησίμευσεν, ἐν καιρῷ κινδύνου ὡς ὀχυρὸν καταφύγιον, εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ ἄτομον τοῦ Κρατοῦντος.

Προλήψεις ἐθνικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ 'δὲν ἐπέτρεπον κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν πορθητὴν Μεχμὲδ 'να κατοικήσῃ τὰ παλάτια τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Ὅθεν καὶ τότε μὲν ᾠκοδομήσατο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιᾶς τινος μονῆς τὸ Ἐσκὶ-Σαράγιον, καὶ ἐκεῖ κατῴκησε 14-15 ἔτη· τῷ δὲ 1468, κατανοήσας τὸ προσφορώτερον τῆς θέσεως τοῦ πρώτου τούτου τῶν ἑπτὰ λόφων, ὅλου τότε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐλαιοφύτου, κατεσκευάσατο ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῶν πέριξ Βυζαντινῶν κτιρίων ἄλλο νέον ἀνάκτορον, τὸ ἐπονομασθὲν τότε Γενὶ (καινούργιον)-σαράϊ, καὶ εἰς αὐτὸ διέτριβε κατ' ἀρχὰς μόνος καὶ μῆνάς τινας τοῦ ἔτους μὲ μερικοὺς τῶν ἀξιωματικῶν 'του, ἀφίνων τοὺς πλείστους καὶ τὰ χαρέμια εἰς τὸ παλαιόν. Τὸ αὐτὸ ἠκολούθησαν καὶ Μπαγεζὴδ ὁ υἱός 'του, καὶ Σελὴμ Α΄ ὁ ἔγγονός 'του· ἀλλ' ὁ δισέγγονός 'του, ὁ Μέγας Σουλεϊμάν, μετέφερε καὶ τὴν αὐλὴν καὶ τὸ χαρέμιόν 'του εἰς τὸ νέον τοῦτο παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἐκαλλώπισε καὶ ἐπηύξησεν· ἔμεινε δὲ τὸ παλαιὸν διὰ τὰς γυναῖκας τοῦ προκατόχου 'του.

Τὸ Σαράϊ-μπουρουὺν εἶνε ἡ προφανεστέρα, ὡς εἴπομεν, τοῦ ἀκρωτηρίου ἄκρα, πρὸς τὴν ὁποίαν στρέφονται αὐθορμήτως τὰ βλέμματα, ἅμα φθάσῃ τις εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Ἐπὶ τοῦ τερπνοτάτου δὲ γεωλόφου, τοῦ ὁποίου αἱ πανταχόθεν σχεδὸν ὁμαλαὶ κλιτύες καταλήγουσιν ἀνεπαισθήτως εἰς τὸ παράλιον, ἀνατέλλουσιν ἀναμέσον ἀειθαλοῦς καὶ ἐναρμονίου δάσους κυπαρίσσων, πύξων, δαφνῶν, πλατάνων καὶ

---

(1) »Λέγεται γὰρ, εἴτε πρὸς τῶν τὰ μετέωρα περισκοπούντων τινός, εἴτε καὶ τῶν μονάδα βίον » ἐπανῃρημένων καὶ ἄζυγα, διενωτισθῆναι τὸν Αὐτοκράτορα, ὡς παρὰ τὴν βασίλειον ἑστίαν ἐκπλήσει » τὸν βίον, ἀναιρεθεὶς παρὰ τῶν ὁμοεθνῶν. Περιδεὴς οὖν τῷ χρησμῷ γεγονὼς, περίβολον ἐκ (τοῦ) » θατέρου μέρους τοῦ πρὸς θάλασσαν ἐπικλινοῦς τῶν ἀνακτόρων τειχίζειν ἀρξάμενος, κατὰ θάτερον » πρὸς θάλατταν συνεπέρανε, καὶ τεῖχος τὸ νῦν ὁρώμενον ὑψηλόν τε καὶ ὀχυρόν ἐδομήσατο, καὶ τὴν » βασίλειον ἑστίαν, ὡς ὑπετόπαζεν, ἠσφαλίσατο.« Λέων Γρμτκ.

φιλυρέων οἱ φωτοπερίχυτοι καὶ μυστηριώδεις θόλοι, ἐπερειδόμενοι εἰς λευκοτάτους καὶ χρυσοστεφεῖς κίονας, τοῦ Σουλτανικοῦ Σαραγίου, τοῦ ὁποίου μόνον τὸ ἐξωτερικὸν δύνανται 'να συμπεριλάβωσιν οἱ ὀφθαλμοί.

Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο 'δὲν ἔχει κἀνὲν σχέδιον, ἀλλ' εἶνε σύμπλεγμα ἐναρμόνιον, καίτοι ἄτακτον, διαφόρων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα εἰκοσιτέσσαρες κατὰ σειρὰν Σουλτάνοι, ἐπρόσθεσαν, κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ἕκαστος, ἐν διαστήματι 380 χρόνων. Κεῖται δὲ μέρος μὲν ἐπὶ τῆς ἀκρολοφίας, ἐκτεινομένης εἰς 700 σχεδὸν βημάτων ἐπίπεδον, τοῦ πρώτου λόφου, μέρος δὲ περὶ τὰς ὀφρῦς τῶν τριῶν αὐτοῦ κατωφερειῶν, καὶ σύγκειται κυρίως ἐκ τριῶν εὐρυχωροτάτων αὐλῶν (1) τῆς μὲν ἐξωτέρας καὶ πρώτης ἐκτεινομένης εἰς 450 βημάτων μῆκος καὶ 100 μόνον πλάτος, τῆς δὲ δευτέρας ἢ μέσης εἰς 300 βημάτων μῆκος καὶ 200 πλάτος, τῆς δὲ τρίτης καὶ ἐσωτάτης σχηματιζούσης τετράγωνον 200 πανταχόθεν βημάτων, περιεχομένης δὲ πανταχόθεν ὑπὸ στοῶν, ὑποστηριζομένων ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων μαρμαρίνων κιόνων. Ὅλον δὲ τὸ ἐπίλοιπον ἐμβαδὸν τοῦ ὑπερεκτεταμένου τούτου περιβόλου, ὅσον ἀφίνουσι κενὸν τὰ διάφορα τοῦ κτιρίου διαιτήματα, εἶνε δενδρόφυτον ἢ διατεθειμένον εἰς τερπνοτάτους καὶ εὐώδεις ἀνθῶνας, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἀναπιδύουσι διαυγεστάτου ὕδατος σίφωνες.

Τὸ χαριέστατον τοῦτο σύγκραμα, μὲ τοῦ ὁποίου τὴν ποικιλίαν, καίτοι ἄνευ ἀναλογίας, τίποτε 'δὲν δύναται 'να παραβληθῇ, πρέπει 'να 'τὸ θεωρήσῃ τις ἢ ἀπὸ τοῦ Σκουταρίου, ἢ καταπλέων ἀπὸ τὸν Βόσπορον, καὶ 'να 'τὸ θεωρήσῃ τὸ πρωΐ, φωτιζόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου καλοκαιρινῆς ἡμέρας, καὶ περιγραφόμενον ὑπὸ κυαναυγοῦς οὐρανοῦ, ἵν' ἀπολαύσῃ ὅλην αὐτοῦ τῆς καλλονῆς τὴν χάριν.

Ἂς τὸ περιέλθωμεν κατὰ πρῶτον ἔξωθεν, ἀρχόμενοι ἀπ' αὐτῆς τοῦ προβόλου τῆς ἄκρας, ὅπου σχίζεται, καθὼς εἴπομεν, δίχα ὁ Βόσπορος, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ σχηματίζει τὸν Κεράτιον κόλπον, τὸ δὲ διαχέεται εἰς τὴν Προποντίδα.

Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς τοῦ προβόλου, ὅπου προέχει κρηπὶς ὀγδοήκοντα βημάτων πλάτους, »ἐπὶ τὸ ἀκμαιότατον τοῦ ῥεύματος,« κατὰ τὸν Καντακουζηνὸν (2), ἦτον ἄλλοτε ἡ ὑπὸ τοῦ Χωνειάτου μὲν (3) καλουμένη Ἑῴα, ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ δὲ (4) Βασιλικὴ Πύλη, κοινῶς δὲ γνωριζομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Βαρβάρας, ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς ναοῦ (ἄλλου, φαίνεται, παρὰ τὸν »τοῦ Ἀρτοτυριανοῦ τόπου«), τὸν ὁποῖον ἔκτισε Λέων ὁ Φιλόσοφος πλησίον τοῦ εὐκτηρίου τοῦ ἁγίου Παύλου,

(1) Ὁ Γύλλιος ἀναφέρει δύο μόνας αὐλάς, καὶ δίδει ἑπομένως εἰς αὐτὰς ἄλλην ἔκτασιν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐπὶ τοῦ συγγραφέως τούτου, ἡ δευτέρα αὐλὴ 'δὲν ἦτο χωρισμένη τῆς πρώτης.
(2) Βιβλ. Δ', λα'. (3) Ἐν Μανουήλῳ, Ε', γ'. (4) Βιβλ. Γ', δ'.

περὶ οὗ ἐφεξῆς, καὶ οὐ μακρὰν τῶν 'Αρκαδιανῶν Θερμῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἑπομένως μετεκομίσθη εἰς Οὐενετίαν τῷ 991 ἢ 999 τὸ σῶμα τῆς Μάρτυρος, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, δοθὲν δῶρον τῷ 'Ιωάννῃ, υἱῷ τοῦ Δουκὸς τῶν Οὐενετῶν Πέτρου τοῦ 'Ορσεόλου, ἐλθόντι εἰς ΚΠ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ "Οθωνος καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαρίας, ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιᾶς τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, ἣν εἶχε συζευχθῇ πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν, καὶ σωζόμενον ἐν τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου, τῇ ἐπιλεγομένῃ τῶν Σταυροφόρων ἢ De Oncello.

'Ενταῦθα τοποθετεῖ Διονύσιος ὁ Βυζάντιος τὸν ναὸν τῆς 'Αθηνᾶς 'Εκβασίας (1), κληθείσης οὕτω διότι ἐκεῖ πρῶτον ἀπέβησαν οἱ ἀγαγόντες τὴν ἀποικίαν.

Τὰ θυρόφυλλα τῆς πύλης ταύτης ἢ τῆς μετ' αὐτὴν (»Τοῦ κατὰ τὴν »'Ακρόπολιν ἑῴου τείχους), ἐκ χαλκοῦ πεποιημένα, καὶ τέχνης δεικνυ- »ούσης ἀκρίβειαν,« κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (2), εἶχον μετενεχθῇ τὸ πάλαι ἐκ τῶν πυλῶν τῆς Ταρσοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ὅς τις ἐπικοσμήσας καὶ χρυσῷ καταστίξας αὐτά, προσήρμοσεν εἰς τὴν θύραν ταύτην ὡς τρόπαιον. Νομίζω ὅμως ὅτι ἐνηρμόσθησαν μᾶλλον εἰς τὴν τοῦ Νεωρίου, ἥτις καὶ ἀπ' αὐτῶν πιθανῶς μετωνομάσθη 'Ωραία.

'Η Πύλη αὕτη ὀνομάζεται νῦν

Τὸπ-καποῦ,

διὰ τὰ πρὸ αὐτῆς ἐπὶ τῆς κρηπῖδος, ἐχούσης 8-10 ὀημ. πλάτος καὶ 30 μῆκος, τεταγμένα μεγάλα κανόνια. Εἶνε δὲ σιδηρᾶ, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἄνοδος, ἠρέμα ἀνωφερής, φέρει πρὸς τὸ Αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον.

Ὑπῆρχε δὲ ἐπ' αὐτῆς ἄχρι τοῦ 1814 λαμπρότατον κιόσκιον, τὸ καλούμενον Μ ε ρ μ ὲ ρ - κ ι ο σ κ ι ο ῦ, καὶ πρὸ αὐτῆς φατνωματικὸν πρόθυρον, μολιβδοσκέπαστον, ἀνθηρῶς κεχρωματισμένον καὶ χρυσωμένον, ὑποστηριζόμενον δὲ ὑπὸ δώδεκα κιόνων ὀφείτου (ποικίλου) ἀρχαίου λίθου, τῶν ὁποίων τὸ χρῶμα ὡμοίαζε τὸ τῆς αὐγῆς καὶ διακρινόμενον διὰ τὴν κομψότητα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς 'του. Τὸ κιόσκιον τοῦτο, ὅλον μαρμάρινον, εἶχε κτίσει μὲν Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ὁ Α', μετεκόσμησε δὲ ἐκ θεμελίων ὁ ὁμώνυμος αὐτοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ὁ Β', περικαλύψας τοὺς τοίχους ἑνὸς τῶν κοιτώνων αὐτοῦ ὅλους ἔσωθεν, ὡς ἐλέγετο, μὲ πλάκας μιλτοεγκαύστους, παριστώσας ἀναδενδράδα μὲ πεπείρους βότρυας, τοὺς ὁποίους ἔκνιζον ψιττακοί, ἀριστούργημα καλλιτεχνίας δυσμίμητον ἑνὸς τῶν τότε ἀκμαζόντων ἀδελφῶν Δούζογλου.

Εἰς τοὺς κήπους τοῦ παλατίου τούτου ὑπάρχει, πρὸς τὸ μέρος τοῦ

(1) Ἢ καὶ 'Εκβατηρίας, καθὰ καὶ τῆς ἐν Σίφνῳ 'Αρτέμιδος. (2) Βιβλ. ΙϚ'.

Digitized by Google

θερινοῦ χαρεμίου, δεξαμενὴ ἄστεγος (χαβούζ), 25 ὀργυιῶν μήκους καὶ 22 πλάτους, καὶ ἐν αὐτῇ ἀκάτιον κατάχρυσον πρὸς διασκέδασιν τῶν καδίνων. Τὸ δὲ ὕδωρ αὐτῆς, καθὼς καὶ ὅλου τοῦ Σαραγίου, διοχετεύεται, ὡς προείπομεν, ἀπὸ τοῦ ὑδρονομείου (τακσίμ) τῆς ἁγίας Σοφίας.

Ὁ δὲ Γκιοὺλ-χανὲς (Ῥοδοκήπιον) ὁ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ᾽δὲν εἶνε ὁ πολυύμνητος ἐκεῖνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοπολογεῖται τὸ ἀπὸ 22 Ὀκτωβρίου 1839 διάταγμα, τὸ ἐξασφαλίσαν τὴν εὐημερίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, διότι ἐκεῖνος κεῖται εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν ἄλλην τοῦ Σαραγίου ἄκραν.

Ἐδῶ, περὶ τὴν βορείαν δηλ. ἄκραν τοῦ Βυζαντίου, τὴν ὁποίαν δυσκολεύονται τὰ πλοῖα ᾽να κάμψωσι »διὰ τὰς ἐκεῖ γινομένας ἀεὶ θαλαττίους » ἕλικας, καὶ οἷόν τινας λαβυρίνθους, κατὰ τὴν Σκύλλαν ἐκείνην καὶ Χά» ρυβδιν«, ὑψοῦντο δύω πύργοι τὸ πάλαι ἐκ »λίθων λευκῶν, ἀπεξεσμένων » εἰς τὸ τῆς ἁρμονίας εὐφυές,« κατὰ τὸν Γρηγορᾶν, κατεδαφισθέντες πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ εἰρημένου κιοσκίου, ὡς ἄχρηστοι. Τοὺς πύργους τούτους ἐννοεῖ ὁ Χαλκοκονδύλης, νομίζω, ὅταν λέγῃ ὅτι »οἱ ἐν τῷ τοῦ Γαλάτου » φρουρίῳ Ἰανύϊοι (Γενοβέζοι), πολεμοῦντες ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον τῷ » Βυζαντίῳ, καὶ τηλεβόλους ἐξ ἀλλήλων οἵ τε Ἕλληνες καὶ οἱ ἐκ τοῦ » Γαλάτου ἐμβάλλοντες, συνδιηλλάχθησαν ἐπὶ τέλους, πληρώσαντες οἱ » δεύτεροι εἰς τοὺς πρώτους χρυσοῦς χιλίους, φθορᾶς ἕνεκα τῶν ἐν τῇ » Βασιλικῇ πύργων, εἰς οὓς οἱ Ἰανύϊοι τηλεβόλοις ἐχρήσαντο(1).«

Τὸ μέρος δὲ τοῦτο ὠνομάζετο ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἅ γ ι ο ς Δ η μ ή τ ρ ι ο ς καὶ Μ ε γ α δ η μ ή τ ρ ι ο ς, διὰ τὸν πλησίον ναὸν τοῦ ἁγίου τούτου, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῇ τοῦ Μεγάλου παλατίου περιγραφῇ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτον περικλεισμένος.

Ἐδῶ, πολὺ φυσικώτερον, πρέπει ᾽να τοποθετηθῇ καὶ ὁ τῶν Μαγγάνων πύργος, τὸν ὁποῖον ὅμως, δι᾽ ἄλλους λόγους, τοποθετοῦσι συνήθως μεσημβρινώτερον.

Ἐνταῦθά που, πλησίον δηλαδὴ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Βαρβάρας καὶ ἀντικρὺ τοῦ ἁγίου Ἀγαθονίκου, »εὐθὺς μετὰ τὴν ἄνοδον τῶν ἐκεῖσε βαθ» μίδων,« κατὰ τὸν Κωδινόν, ἵστατο χαλκοῦς ἀνδριὰς Βηρίνης τῆς συζύγου Λέοντος τοῦ Μακέλλου, στηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Βασιλίσκου, μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ζήνωνος, ὁμοίως καὶ ὁ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Ἀριάδνης.

(1) Εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ΚΠ, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν εἰς τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ ὁ Γκρελλῶτος τῷ 1683 καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ ὁ Βανδούριος, διακρίνονται ὄχι μόνον οἱ δύο πύργοι οὗτοι, ἀλλὰ καὶ δύω-τρία μεγάλα δένδρα (κυπάρισσοι) ἔξωθεν τῆς πύλης τοῦ Τὸπ-καποὺ, καὶ ἐπ᾽ αὐτῆς τοῦ προβόλου τῆς ἄκρας. Λέγει δὲ ὁ περιηγητὴς οὗτος ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δύω τούτων πύργων ἀνοιγομένη πύλη ὠνομάζετο ἐπ᾽ αὐτοῦ Μ π ο σ τ ά ν - κ α π ύ.

Digitized by Google

Κάμψαντι δὲ τὴν ἄκραν πρὸς τὰ ἐντὸς καὶ τὸν κόλπον, ἀπαντᾷ ἡ δευτέρα πύλη, ἡ καλουμένη Ὀγζοὺν-καπουσοῦ, παρὰ τὴν ὁποίαν διέτριβε συνήθως ὁ Μποσταντζῆ-μπασης· διότι πλησίον ἦσαν τὰ διαιτήματα τῶν ὑπ' αὐτὸν Μποσταντζήδων (κηπουρῶν) τεταγμένων εἰς τὴν τῶν ἀνακτόρων ποτὲ φρουράν. Ἔξωθεν δὲ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἦσαν οἱ νεώσοικοι τῶν βασιλικῶν δρομωνίων (καΐκ-χανὲ), ὅπου συνήθως ἐξετάζοντο οἱ κατηγορούμενοι ὡς πολιτικῶς ἔνοχοι, καὶ ἀπ' ἐδῶ μετέβαινον εἱρχθησόμενοι ἢ καὶ στρεβλωθησόμενοι εἰς τὸν ἐντὸς τοῦ παλατίου Φοῦρνον, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἐπιφέρει φρίκην. Ἡ προανακριτικὴ δῆθεν φυλακὴ αὕτη ἦτον τῷ ὄντι φοῦρνος, ὅπου ἐζυμόνετο καὶ ἐψήνετο τῶν Μποσταντζήδων τούτων ὁ ἄρτος. Δι' αὐτὴν ὅμως αὐτοῦ τὴν χρῆσιν οὔτε ἤθελεν ἴσως 'τὸν ἀναφέρει κάνείς· ἀλλ' ὅταν ἐπίσημα εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνόματα διῆλθον ἐν αὐτῷ τὰς τρομερωτέρας τῆς τοῦ θανάτου ἀγωνίας στιγμάς, καὶ ἐλογίσθησαν εὐτυχῆ ὅτι, θυσιάσαντα ὁλόκληρον αὐτῶν τὴν περιουσίαν, ἐσώθησαν ἐκ τοῦ ἀποτροπαίου τούτου προθαλάμου τοῦ ᾅδου, μὲ μόνην, τὸ δὴ λεγόμενον, τὴν ψυχὴν, καὶ μὲ πεπηρωμένα πολλάκις μέλη, τότε ἡ ἱστορία ὀφείλει 'να στιγματίσῃ καὶ τῶν τόπων καθὼς καὶ τῶν προσώπων τὴν μνήμην. Ἀλλ' ἂς μὴ ἀναξέωμεν μόλις συνουλωθείσας πληγὰς, καὶ ἂς δοξάζωμεν τὴν θείαν πρόνοιαν ὅτι ζῶμεν εἰς ἡμέρας εὐτυχεστέρας. Προσωτέρω δὲ εἶνε τὸ Τζεμπετζηλὲρ-κιοσκιοὺ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τείχους, ἔχον, κατὰ τὸν Καντεμίρην, ἐν αὐτῷ καὶ λουτρὸν, τὸ καλούμενον Γιαλὺ-χαμὰμ, καὶ συγχεόμενον μὲ τὸ πλησίον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κρηπῖδος τῆς παραλίας

Γιαλὺ-κιόσκ.

Τὸ κιόσκιον τοῦτο ἔκτισε καὶ πολυτελέστατα κατεκόσμησεν ὁ περὶ τὰ 1549 ἐπὶ Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Γ' ἀκμάσας, περίφημος διὰ τὴν σκληρότητα καὶ πονηρίαν τοῦ ἤθους 'του καὶ τὸ κατὰ τῶν χριστιανῶν μῖσός 'του, Βεζίρης Σινᾶν-πασσᾶς, ὁ πεντάκις ὑπατεύσας, μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1589 ἀποστασίαν τῶν Γενιτσάρων, τρὶς μὲν ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου τούτου, δὶς δὲ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ 'του Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Γ', ἤδη ὑπερογδοηκοντούτης. Ὁ Καντεμίρης συγχέει τὸν Σινᾶν-πασσᾶν τοῦτον πρὸς τὸν Ἰουσοὺφ-πασσᾶν, τὸν ἀριστεύσαντα ἐπὶ Σουλτὰν-Σελὴμ τοῦ Α' ἐν τῇ κατὰ τῶν Περσῶν νικηφόρῳ μάχῃ του Τσαλδιρὰν (παρὰ τὴν Ταυρίδα), καὶ φονευθέντα ἔπειτα ἐν τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ἑτέρᾳ κατὰ τῶν Τσερκέζων μάχῃ, ἥτις ἀπεφάσισε περὶ τῆς τύχης τοῦ τόπου τούτου. Πρὸς τιμὴν τοῦ Βεζίρου τούτου συνείθιζεν ὁ Σελὴμ 'να λέγῃ τὸ ᾀδόμενον ἐκεῖνο: »Μισιρὶ ἀλδὺκ, ἔμμα Ἰουσοὺφ ἀλδιρδύκ· Ἰουσουφσοὺζ Μισιρδὲν νὲ

»ὀλούρ; ('Επήραμεν τὸ Μισὶρ, ἀλλὰ 'μᾶς ἐπῆραν τὸν 'Ιουσούφ· χωρὶς λοιπὸν τοῦ 'Ιουσοὺφ, τί ὠφελεῖ τὸ Μισίρ;)«

Εἶνε δὲ μαρμαρόκτιστον καὶ μολιβδοσκέπαστον, ὑποκρατούμενον ὑπὸ πεντήκοντα μαρμαρίνων ὀκταγώνων κιόνων, καὶ ἔχον ἄνωθεν τῆς ὑπερεκτεταμένης σκηνοειδοῦς αὐτοῦ ὀροφῆς μικρὸν θόλον.

'Εδῶ συνήθως ὁ Σουλτάνος δέχεται πρὸς ἀποχαιρετισμὸν, ἐκπλέοντα μετὰ τοῦ στόλου τὸ ἔαρ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καὶ ὑποδέχεται ἐπιστρέφοντα τὸ φθινόπωρον, τὸν Καπετὰν-πασσᾶν. Ὁ δὲ Chevalier διηγεῖται, ὡς αὐτόπτης, τὸν κατὰ τῶν ἀποστατῶν Μπέϊδων τῆς Αἰγύπτου ἔκπλουν τοῦ περιφήμου Χασᾶν-πασσᾶ τοῦ Τζεζαερλῆ.

Εἰς τὸ κιόσκιον τοῦτο μετέβη τῷ 1595, ἤδη τὰ ἔσχατα νοσῶν, Σουλτὰν-Μουρὰδ ὁ Γ', καὶ τῶν μουσικῶν προσκληθέντων πρὸς διασκέδασίν 'του, καὶ προοιμιασαμένων ἀπό τινος μελαγχολικοῦ ᾄσματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ εἶνε: »Μπιμὰρ ἶμ, ἔϊ ἐτζὲλ, μποὺ γκετζὲ μπεκλὲ γιανιμὰ κτλ.«, συγχρόνως δὲ συντριβέντων καὶ τῶν ὑαλίων τοῦ παραθύρου ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν κανονίων τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν εἰσπλεόντων δύο 'Αλεξανδρινῶν πλοίων, οἰωνισάμενος τὸ συμβὰν, καὶ ἀθυμήσας, ἀπέθανε μετὰ τέσσαρας ἡμέρας. 'Απ' αὐτοῦ παρωνυμεῖται ἡ τρίτη τῶν πρὸς τὸν κόλπον πύλη, ἡ καλουμένη τὸ πάλαι Τοῦ Εὐγενίου, διότι παρ' αὐτὴν ὑψοῦτο ὁ καλούμενος πύργος τοῦ Εὐγενίου, εἴτε τοῦ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, εἴτε ἑνὸς τῶν ἐκ 'Ρώμης μετοικισθέντων Συγκλητικῶν, τοῦ ὁποίου ἦτον ἐνταῦθα καὶ ὁ οἶκος, ὁ λεγόμενος Τὰ Εὐγενίου, μετακοσμηθεὶς πρὸ αὐτοῦ εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου, ἀναφερόμενον ἐν τῷ Μηνολογίῳ τῇ 22 Φεβρουαρίου.

'Επ' αὐτῆς πιθανῶς ἐπεγέγραπτο καὶ τὸ ἐν τῇ 'Ανθολογίᾳ περιεχόμενον τοῦτο τετράστιχον, ἐὰν κρίνωμεν μόνον ἀπὸ τοῦ τίτλου 'του: »Εἰς »τὴν Εὐγενίου πύλην ἐν Βυζαντίῳ:«

» Οὗτος 'Ιουλιανός (1), λαοσσόα τείχεα πήξας,
στῆσε τρόπαιον, ἑῆς σύμβολον ἀγρυπνίης,
» σφάζειν ἀντιβίους ἐχθροὺς ἀπάνευθε μενοινῶν,
ἢ προπάροιθε κροτεῖν τῆς πόλεως πολέμους.

Πλησίον δὲ αὐτῆς ἦτον, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν, τὸ 'Ορφανοτροφεῖον, τὸ καλούμενον τοῦ ἁγίου Παύλου, ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ μεγίστου ναοῦ, ὃν ἔκτισε πολυτελῶς, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, 'Ιουστῖνος ὁ Νεώτερος (καὶ οὐχὶ ὁ 'Ιουστινιανὸς, καθὼς ἀναφέρει ὁ Σουΐδας) καὶ Σοφία ἡ γυνὴ αὐτοῦ τῷ 573 (ζ' ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ). Φαίνεται δὲ πιθανώτερον

(1) Ἄδηλον ποῖος ὁ 'Ιουλιανὸς οὗτος, καὶ ἐὰν ἦνε ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅς τις, ὡς ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος εἰκάζεται, ἤνοιξεν ἢ ἐπεσκεύασε τὴν πύλην ταύτην.

ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μακέλλου, καὶ Ἀνθεμίου· διότι πρῶτος αὐτοῦ ἐπιστάτης ἐχρημάτισεν ὁ ἐπ' αὐτῶν ἀκμάσας Ζωτικὸς ὁ Ὀρφανοτρόφος, ἑορταζόμενος τῇ 31 Δεκεμβρίου, ὃν διεδέξατο ἔπειτα ὁ Νίκων· ὅθεν καὶ ἐν τῇ Δ' Νεαρᾷ τοῦ Ἡρακλείου καλεῖται τὸ Ὀρφανοτροφεῖον τοῦτο Τὰ κατὰ Ζωτικόν.

Ἐπεφημίσθη δὲ πρῶτον ὁ ναὸς οὗτος ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀποστόλων Π. καὶ Π., εἰ καὶ ἐπεκράτησε μετὰ ταῦτα τοῦ δευτέρου μόνον τὸ ὄνομα, οὗ τὸ ἐναντίον συνέβη εἰς τὸν ἄλλον τῶν Ἀποστόλων τούτων ναὸν, τὸν ἐν τοῖς Ὁρμίσδου. Ἀνακαινισθεὶς δὲ ἔπειτα ὑπὸ Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροῦ, μετεποιήθη τέλος πολλοῖς ἀναλώμασιν εἰς γηροκομεῖον καὶ μοναστήριον, ἔνθεν μὲν ἀνδρῶν, ἑτέρωθεν δὲ γυναικῶν, ἀσχολουμένων πιθανῶς πρὸς κομιδὴν τῶν ἐν αὐτῷ τρεφομένων γερόντων, καὶ εἰς διδακτήριον ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων παίδων, ὑπὸ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, προσαφορίσαντος αὐτῷ πλῆθος κτημάτων, τὰ μὲν ἀπ' ἄλλων ἐσχολακότων γηροκομείων, τὰ δὲ καὶ οἴκοθεν. Ἀνεκαινίσθη δὲ ὕστερον καὶ ὑπ' Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου.

Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὸν ναὸν τοῦτον καὶ τὰς περὶ αὐτὸν οἰκοδομὰς Ἄννα ἡ Κομνηνή. »Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ ναὸς ἐπ' ἀκροτάτῳ τῆσδε τῆς πό»λεως ἕστηκεν, οἷον ἀκρόπολις· ἑκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ, ὥσπερ πόλις ἑτέρα, »τὸ τῶν ὀρφανῶν ἐνδιαίτημα γέγραπται, εἰς σταδίους ὁπόσους ἂν εἴποι »τις κατά τε πλάτος καὶ μῆκος. Κύκλῳ δὲ ταύτης ἑστᾶσιν οἰκήματα πυ»κνὰ, κατοικίαι πενήτων, καὶ, τὸ δὴ φιλανθρωπότερον, ἀνθρώπων λελω»βημένων ἐνδιαιτήματα. Ἔστι γὰρ ἰδεῖν τούτους κατ' ἄνδρα ἕκαστον ἐπ»ερχόμενον, ὅπου μὲν τυφλοὺς, ὅπου δὲ καὶ χωλοὺς, ὅπου δέ,τι καὶ »ἄλλο κακὸν ἔχοντας. Τὴν στοὰν Σολομῶντος εἶπες ἂν ἰδὼν, μεστὴν »ἀνθρώπων πεπηρωμένων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ὁ δὲ κύκλος διπλοῦς· »οἱ μὲν γὰρ ἄνω καὶ μετέωροι κατοικοῦσι τούτων, οἱ δὲ κάτω καὶ πρόσ»γειοι παρασύρονται. Τὸ δὲ τοῦ κύκλου μέγεθος, εἴ τις ἐθέλοι τούτους »ἰδεῖν, ἀρξάμενος πρωΐθεν εἰς ἑσπέραν ἂν συνετέλεσεν . . . Αὐτόματα δὲ »τούτοις τὰ πρὸς τροφήν τε καὶ σκέπην παρὰ τῆς βασιλικῆς χειρὸς ἐπο»ρίζετο . . . Εἶδον δ' ἐγὼ ἐνταῦθα καὶ γραῦν γυναῖκα ὑπὸ νεάνιδος ὑπη»ρετουμένην, καὶ τυφλὸν ὑπὸ βλέποντος χειραγωγούμενον, καὶ ἄποδας »πόδας ἔχοντας, οὐ τοὺς ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοὺς ἀλλοτρίους . . καὶ βρέφη »τιθηνούμενα παρ' ἀλλοτρίων μητέρων . . . καὶ ὅλως διπλοῦν ἦν τὸ πλῆ»θος τῶν τρεφομένων, τῶν μὲν εἰς δουλευομένους ἀριθμουμένων, τῶν δὲ »εἰς δουλεύοντας . . Προκάθηται δέ τις ἀνὴρ τῶν ἐνδοξοτάτων, φροντιστὴς »τῆς μυριάνδρου ταυτησὶ πόλεως . . . Σέκρετα δὲ ἐπὶ τούτοις πᾶσι καὶ »λογοπραγίαι τῶν προνοουμένων τὰ τῶν πενήτων κτήματα . . . Τῷ δὲ »ναῷ κλῆρος μέγας κατείλεκτο καὶ πολὺς, καὶ φώτων δαψίλεια . . Ἀλλὰ »ταῦτα μὲν τὰ τεμένη καὶ ἱερὰ φροντιστήρια εἰσιόντι σοι κατὰ λαιὰν ἀπ-

» αντήσειε· κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν τοῦ μεγάλου τεμένους, παιδευτήριον ἔστη-
» κε τῶν γραμματικῶν, παισὶν ὀρφανοῖς ἐκ παντοδαποῦ γένους συνειλεγ-
» μένοις, ἐν ᾧ παιδευτής τις προκάθηται, καὶ παῖδες περὶ αὐτὸν ἑστᾶσι κτλ.«

Ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ ναοῦ τούτου ἀπετέθησαν, μετακομισθέντα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰουστίνου, τὰ λείψανα τῶν ἁγίων Νείλου καὶ Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἑορταζομένων τῇ 12 Νοεμβρίου.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀνεκάλυψε διὰ τῆς σεληνιαζομένης παιδίσκης Λέοντι τῷ Ἀρμενίῳ Θεόδωρος ὁ Μελισσηνὸς, ὁ καὶ Κασσιτερᾶς, ὁ Πατριαρχεύσας ὕστερον, τὰ περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ αὐτοκρατορίας, κατὰ τὸν Κεδρηνόν.

Ἐδῶ που πιθανῶς ἦτον καὶ

Ἡ Σκάλα τοῦ Τιμασίου,

ἡ Τιμασίωνος ἢ Τιμάσου, πατρὸς τοῦ Π. Π. Συαγρίου καὶ στρατηγοῦ τοῦ Οὐάλεντος καὶ Θεοδοσίου, ὅς τις, διαβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Κουβικουλαρίου Εὐτροπίου, ἐξωρίσθη εἰς Ὄασιν. Τὴν σκάλαν ταύτην, ξυλίνην οὖσαν, ὡς φαίνεται, συνέτριψεν ὁ ἐπὶ Κοπρωνύμου εἰσκυλισθεὶς, ὡς προείπομεν, εἰς τὸν Βόσπορον πάγος.

Πλησίον δὲ αὐτῆς ἦτον ὁ ἐν τῷ παλατίῳ ναὸς τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει κατόπιν.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν πύλην τοῦ Γιαλὺ-κιόσκ, τὰ τείχη τοῦ ἀνακτορικοῦ περιβόλου λαμβάνουσι τὴν διὰ τοῦ πλάτους τῆς πόλεως διεύθυνσιν, προχωροῦντα κατ᾽ εὐθεῖαν ἄχρι τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ κλείοντα ἀπ᾽ ἀνατολῶν τὴν πρὸς τὸν ναὸν τοῦτον καὶ τὸ Πασσᾶ-καπουσοὺ φέρουσαν λεωφόρον. Ἐκεῖ δὲ καμπτόμενα πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν, σχηματίζουσι γωνίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ᾠκοδόμηται

Τὸ Ἀλάϊ-κιοσκιοῦ,

τὸ ὁποῖον, διὰ τὸ ὕψος τῶν τειχῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐρείδεται, βλέπει ὅλην σχεδὸν τὴν πόλιν.

Ἐδῶ καθήμενος ὁ Σουλτάνος, συνείθιζεν ἔκπαλαι ᾽να θεωρῇ, ὄπισθεν κιγκλιδωτῆς τινος θυρίδος, διαβαινούσας τὰς πομπὰς, ὅσαι ἢ κινοῦσιν ἀπὸ τοῦ Πασσᾶ-καπουσοῦ ἢ ἔρχονται πρὸς αὐτὸ, ἀπαράλλακτα καθὼς καὶ ἐπὶ Γραικορωμαίων ἀνήρχετο ὁ αὐτοκράτωρ »εἰς τὸ προκυπτικὸν »κλουβίον«, ἵνα θεωρήσῃ τοὺς στοιχηδὸν τεταγμένους δεσμίους (αἰχμαλώτους) ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ, »ἀπὸ τοῦ Μαγγάνου μέχρι τοῦ καμπτοῦ »τοῦ Βενέτου,« κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον.

Ἐδῶ πολλάκις ἔπιπτον καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν ἐνόχων, ἢ κατηγορουμένων ὡς τοιούτων, καθὼς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ᾽μας ἡ

τοῦ περιφήμου πολεμιστοῦ καὶ αἱρεσιάρχου τῆς Ἀραβίας Βεχὰμπ, καὶ ἡ τοῦ προτελευταίου τῶν Γραικῶν διερμηνέων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοῦ Γιαλὺ-κιὸσκ καὶ Ἀλάϊ-κιοσκιοῦ διαστήματι τοῦ τείχους τούτου ἀνοίγεται τὸ πρὸς τὴν ξηρὰν

Δεμὶρ-καπὺ,

ἡ ἡ Σιδηρᾶ Πύλη, διότι εἶνε καὶ ἄλλη μικρὰ πρὸς τὴν θάλασσαν.

Ἐπαναλαμβάνοντος δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ τείχους τὴν πρὸς ἀνατολὰς διεύθυνσιν, ἀναπέπταται ἐπ' αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἡ καλουμένη, ἀπὸ τῆς πλησίον κρήνης, πύλη τοῦ Σοοὺκ-τσεσμὲ, καὶ μετ' αὐτὴν, ἀντικρὺ ἤδη τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας, τῆς ὁποίας ὁ περίβολος σχηματίζει ἀπὸ δυσμῶν τὴν ὁδὸν, καὶ ἐν μέσῳ τῷ αὐχένι τῆς πεδινῆς ῥάχεως τοῦ λόφου, ὅπου ἐξικνοῦντό ποτε τὰ ἔσχατα τοῦ Αὐγουστεῶνος, ἡ μεγαλώνυμος Ὑψηλὴ Πύλη

(Τὸ Μπὰμπ-ὺ-Χουμαϊούν).

Ἡ πολύκροτος αὕτη Πύλη, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα εἶνε πολὺ ὑψηλότερον τοῦ πραγματικοῦ αὐτῆς ὕψους, καίτοι ὀλιγώτερον ὀγκῶδες τῶν πολλῶν καὶ ἄλλων ἐπιθέτων, μὲ τὰ ὁποῖα στολίζει αὐτὴν ὁ μεγαλήγορος Ἀσιατικὸς κάλαμος, φέρει εἰς τὴν πρώτην ἢ ἐξωτάτην τῶν τριῶν τοῦ Σαραγίου αὐλῶν, καὶ ἐκφράζει παρὰ τοῖς Τούρκοις τὴν ἰδέαν τοῦ Κράτους, τῆς Κυβερνήσεως, καθὼς παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις τὸ Cabinet, καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πέρσαις αἱ Βασιλέως θύραι.

Ἡ ἐξωτερικὴ δὲ αὐτῆς ἔποψις 'δὲν ἀντιστοιχεῖ παντάπασι μὲ τὸ ὄνομά 'της' διότι, καί τοι ὑψηλοτάτη, εἶνε καὶ ὀγκώδης καὶ ἄκομψος,ἔχουσα ἑκατέρωθεν δύω παλαιοὺς πύργους. Εἶνε δὲ διπλῆ (δίθυρος), ἐσωτέρα δηλονότι καὶ ἐξωτέρα, ἐν σχήματι θριαμβευτικοῦ τόξου· ἀμφοτέρων δὲ τῶν πυλώνων αὐτῆς τά τε ὑπέρθυρα καὶ οἱ φλιοὶ καὶ αἱ παραστάδες εἶνε μαρμάρινα, τὰ δὲ θυρόφυλλα αὐτῶν σιδηρᾶ. Ὑπεράνωθεν δὲ αὐτῶν ᾠκοδόμηται τρίκλινός τις τετράγωνος, μολιβδοσκέπαστος. Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ Μεχμὲδ τοῦ Β' τῷ 1478. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τοῦ ἀμφιθύρου τούτου διαστήματι, ἐκτεινομένῳ εἰς μῆκος 20 βημάτων, στίλβουσι προσηρτημένα εἰς τὰς ἑκατέρωθεν πλευρὰς τὰ ὅπλα τῶν θυρωρῶν· ὕπερθεν δὲ τῆς πύλης ἐπιγέγραπται: »Ὁ θεὸς 'να διαιωνίσῃ τὴν δόξαν τοῦ κτήτορος' ὁ θεὸς »'να στερεόνῃ τὴν οἰκοδομήν 'του' ὁ θεὸς 'να στηρίζῃ τὰ θεμέλιά του.«

Ἐν δὲ τῇ πρὸ αὐτῆς πλατείᾳ, τῆς ὁποίας τὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰν ἐπέχει ἡ ἁγία Σοφία, ᾠκοδόμηται πάγκαλλος κρήνη, τετράγωνος καὶ μὲ πλατύτατον Κινικὸν γείσωμα, κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Τὸπ-χανὲ, κτίσμα Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ', καθὰ δηλοῖ ἡ ἐπ' αὐτῆς

στιχηρὰ ἐπιγραφή, ποίημα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου κτίτορος. Εἰς τὰς τέσσαρας δὲ γωνίας αὐτῆς, σχηματιζούσας εἶδος πυργίσκου ἑκάστην, περιτρέχει ἔσωθεν ἐξ ὑπαμοιβῆς διάδρομος πρὸς εὐχερεστέραν διανομὴν τοῦ ὕδατος. Ὑδρονόμος δέ τις, ἐπὶ τούτῳ διωρισμένος, διανέμει δωρεὰν καὶ ἀνεξετάστως ἐντὸς χαλκίνων καθαριώτατα γεγανωμένων ἀγγείων, τὸ ὕδωρ εἰς τοὺς διψῶντας. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν κρηνῶν εἶναι νομίζω τὰ λεγόμενα παρὰ τῶν Βυζαντινῶν Τετράνυμφα, ὡσανεὶ τετράγωνα Νυμφαῖα (1).

Εἰς τὰς ἑκατέρωθεν δὲ τῆς θύρας ταύτης κόγχας ἐξετίθεντο ἄλλοτε αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐπισήμων ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου.

Διὰ τῆς πύλης ταύτης ἐμβαίνει τις εἰς τὴν πρώτην, ὡς εἴπομεν, τοῦ Παλατίου αὐλήν, ἐκτεινομένην εἰς 700-800 βημάτων μῆκος καὶ 200 καὶ ἐπέκεινα πλάτος. Ἐντὸς δὲ αὐτῆς ὑπάρχει, πρὸς τ' ἀριστερὰ μέν,

Ὁ Ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης,

τῆς λεγομένης Παλαιᾶς, πρὸς διαστολὴν τῆς Νέας, τῆς παρὰ τὴν θάλασσαν (2). Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἦν, κατὰ μὲν τὸν Προκόπιον, »ὅμορος, κατὰ δὲ τὴν Γ' Νεαρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, »συνημμένη πρὸς τὸ »μεσημβρινὸν μέρος« τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Ἐκτίσθη δέ, ἤ, κατὰ τὸν Σωκράτην, »μικρὰ οὖσα τὸ πρότερον, εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ηὐξήθη« ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, »καὶ ἦσαν εἰς ἕνα περίβολον ἄμφω, μιᾶς τὴν »προσωνυμίαν ἔχουσαι.« Ἐχρησίμευε δὲ ἐπί τινα ἔτη καὶ ὡς πρωτεύουσα ἡ πατριαρχικὴ τῆς πόλεως ἐκκλησία. Ἦτο δὲ προτοῦ εἰδωλεῖον τῆς θεᾶς Εἰρήνης, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα διεδέχθη, οὐχὶ ἡ ἁγία Μάρτυς Εἰρήνη, ἀθλήσασα τῷ 315 καὶ ἑορταζομένη τῇ 5 Μαΐου, ἀλλ' ἡ ἄνωθεν ἡ θεία Εἰρήνη, καθὼς καὶ ἡ ἁγία Σοφία, καὶ ἡ ἁγία Δύναμις, τρεῖς ναοί, τοὺς ὁποίους, ὡς εἴπομεν, ἀνέθηκεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον. Πυρποληθεῖσα δὲ ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα, ἀνεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πολὺ λαμπροτέρα, καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τὰ δευτερεῖα φέρουσα τῆς ἁγίας Σοφίας, ὑπὸ τῶν Κληρικῶν τῆς ὁποίας καὶ ὑπηρετεῖτο, κατὰ τὴν προσημειωθεῖσαν Νεαράν. Μετὰ τριάκοντα τρία δὲ ἔτη πυρποληθέντος τοῦ μεσαύλου καὶ μέρους τοῦ νάρθηκος αὐτῆς, κατέπεσε τέλος σεισμῷ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (3).

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον μόνος κατακλεισθεὶς τῷ 335 ὁ τότε ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἱερὸς Ἀλέξανδρος, ὅτε, ἐπανελθόντα ἀπὸ τῆς ἐξορίας διὰ τοῦ Εὐσεβίου τὸν Ἄρειον, διετάχθη 'να δεχθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθών, καὶ πρὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης

(1) Ἴδε σελ. 118. (2) Ἴδε Γενὶ-τζαμί. (3) Ἀλλὰ τότε τίς ἀνῳκοδόμησεν αὐτὴν εἰς τὸ νῦν ὁρώμενον σχῆμα; Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἡ ἐπὶ Ἰσαύρου καταπεσοῦσα ἦτον ἡ τοῦ Περάματος.

ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα ἐκτείνας, ηὔχετο δακρύων, νύκτας τε πολλὰς ἐφεξῆς καὶ ἡμέρας τοῦτο ποιῶν. »Ἠτεῖτο δὲ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἐλάμβανεν· ἡ δὲ »αἴτησις ἦν τοιαύτη· εἰ μὲν ἀληθὴς ἡ Ἀρείου δόξα, ἑαυτὸν τὴν ὡρισμέ»νην ἡμέραν τῆς ὑποδοχῆς αὐτοῦ μὴ ἰδεῖν· εἰ δὲ, ἣν αὐτὸς ἔχει πίστιν, »ἀληθὴς, Ἄρειον τῆς ἀσεβείας δίκην δοῦναι (1).

Ἐν ταύτῃ »ἐτέλει τὰς θείας κατηχήσεις ὁ Πατριάρχης« τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2). Ἐν αὐτῇ συνεκροτήθη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου τῷ 482 καὶ ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Σήμερον δὲ ὁ ναὸς οὗτος, κεκοσμημένος ἔσωθεν μὲ ποικίλα μάρμαρα καὶ μουσεῖον, χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη ἀρχαίων πανοπλιῶν, θωράκων, περικεφαλαιῶν, ἀσπίδων, περιβραχιονίων καὶ λογχῶν χριστιανικῶν, ἴσως δὲ καὶ Ἑλληνικῶν. Κατά τινας δὲ, φυλάττονται ἐν αὐτῷ καὶ αἱ ὑπ' Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπινοηθεῖσαι μηχαναὶ, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθησαν μὲν οἱ πρῶτοι Σταυροφόροι πρὸς πολιορκίαν τῆς Νικαίας, μετεκόμισε δὲ εἰς ΚΠ ὁ προμηθεύσας αὐτὰς εἰς αὐτοὺς Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, ὅταν ἡ Νίκαια ἤνοιξεν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας 'της. Ὁ δὲ Baron de Tott λέγει (3) ὅτι μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα ἐπισεσωρευμένων ἀρχαίων ὅπλων ἀνεκάλυψε καὶ ἕνα θαυμαστὸν τὴν ἀρχαιότητα καταπέλτην, τὸν ὁποῖον ἔπειτα ὁ Chevalier ἀνεζήτησεν, ἀλλὰ 'δὲν ἠμπόρεσε, λέγει, 'νὰ διακρίνῃ.

Ἐνταῦθα μένουσιν ἀποτεθειμέναι καὶ αἱ κλεῖδες, ὧν πολλαὶ χρυσαῖ καὶ ἀργυραῖ, ἐντὸς δὲ μικρῶν σακκυλίων καὶ χώματα (εἰς σημεῖον ὑποταγῆς, καθὼς ποτε προσεφέρετο γῆ καὶ ὕδωρ εἰς τὸν τῶν Περσῶν Βασιλέα) τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὑποταγέντων εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς φρουρίων καὶ πόλεων.

»Πᾶν ἄλλο ἔθνος, λέγει Γάλλος τις συγγραφεὺς, ἤθελεν ἐπιδεικνύειν ἀσμένως τὰ λάφυρα τῶν παρ' αὐτοῦ νικηθέντων ἐχθρῶν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἔχοντες ἄχρις οὐ πρὸ πολλοῦ ὡς ἀξίωμα ὅτι πρέπει 'νὰ κρύπτωσιν ἀπὸ τῶν βεβήλων καὶ βασκάνων ὀφθαλμῶν τῶν ξένων, καὶ μάλιστα τῶν Φράγκων, ἕως καὶ αὐτὴν αὐτῶν τὴν δόξαν, εἶχον ἀπηγορευμένην τὴν εἰς τὸν ναὸν τοῦτον εἴσοδον εἰς τοὺς ἀλλοπίστους.« Ἤδη ὅμως, τῶν πραγμάτων μεταβληθέντων ἐπὶ τὸ κρεῖττον, 'δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι καὶ ὁ ναὸς οὗτος μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀρχαίων θέλει ἀφιερωθῇ εἰς τῆς ἐπιστήμης τὴν ἔρευναν, καθὼς καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ ἀπετέθησαν, κατ' αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν, ἐντὸς κιγκλιδωτοῦ σιδηροῦ περιφράγματος, πρὸς ἐλευθέραν τῶν περιέργων παρατήρησιν, τὰ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντα λείψανα τοῦ Αὐγουστεῶνος, τοῦ κίονος τῆς Εὐδοξίας, τοῦ συντετριμμένου ὀβελίσκου, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπάνω ἥμισυ μέρος μετεκόμισεν ὁ Πρίολος εἰς Οὐενετίαν,

(1) Σωκρ., Θεοδώρ. κλπ. (2) Βιβλ. Α', λδ'. (3) Memoires T. I, p. 197.

Digitized by Google

καθὼς θέλομεν εἰπεῖ, περιγράφοντες τὸν Ἱππόδρομον· καὶ ἐπὶ πᾶσι τρεῖς παμμεγέθεις πορφυραῖ λάρνακες, ὧν ἡ μία, κατὰ τὸν σεβαστὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, εἶνε τῆς Ἀρκαδίας, τρίτης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ τῆς Εὐδοξίας, γεννηθείσης μὲν τῷ 400, ἀποθανούσης δ' ἐν παρθενίᾳ τῷ 444, καὶ κηδευθείσης λαμπρῶς ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Πουλχερίας καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ τῷ ἐν τῷ Παλατίῳ. Ἐπὶ μιᾶς αὐτῶν φαίνεται ἐγκεχαραγμένον τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, καὶ τὰ στοιχεῖα Α καὶ Ω.

Παρὰ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, τὸν ὁποῖον ὁ Γύλλιος συγχέει, καθὼς θέλομεν ἴδει, μὲ τὸν καλούμενον Μικρὰν Ἁγίαν Σοφίαν, ἦσαν τὸ πάλαι καὶ δύο Ἀσκητήρια, παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς κατοικίαν τῶν ἑκατὸν μοναζουσῶν, αἱ ὁποῖαι ἔψαλλον καὶ διηκόνουν ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ὅθεν αὐτὰ εἶναι νομίζω τὰ καλούμενα

Τῆς Διακονίσσης,

ἢ, κατὰ τὰ Μηναῖα, Τῶν Διακονείων, εἰς τὸ ἕτερον τῶν ὁποίων ἦτον καὶ ναὸς τῆς Θεοτόκου (οὗ τὰ ἐγκαίνια ἀναφέρονται τῇ 28 Ἰουλίου), κτισθεὶς, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον, ὑπὸ τῆς ἁγίας Ὀλυμπιάδος, τῆς μαθητρίας τοῦ Χρυσοστόμου, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου. Τὰ ἀσκητήρια ταῦτα, πυρποληθέντα μετὰ τοῦ μεσιαύλου καὶ μέρους τοῦ νάρθηκος τῆς ἁγίας Εἰρήνης τῷ 465, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, καὶ πάλιν τῷ 533 ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα, ἀνεκαίνισε μεγαλοπρεπῶς ὁ πατριάρχης Κυριακὸς, ὁ ἀπὸ Οἰκονόμων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῷ 15 ἔτει τοῦ Μαυρικίου, χάριν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, ἥτις, διάκονος οὖσα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐμόναζεν ἐν αὐτοῖς, ἀφ' ἧς καὶ ἐπωνομάσθησαν.

Πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ἐντὸς οἰκοδομήματος ἀρκετὰ εὐρυχώρου, καί τοι κακῶς διῃρημένου, εἶνε

Τὸ Νομισματοκοπεῖον

(Ζάρμπ-χανὲ ἢ Ταράμπ-χανέ),

ὅπου τοσαῦτα ἔτη, ὄχι ἐκόπτετο, ἀλλ' ἐκιβδηλεύετο τὸ Τουρκικὸν νόμισμα, μέχρις οὗ πρὸ τεσσάρων-πέντε μόλις ἐτῶν ὁ πολιὸς τὰς φρένας καί τοι νεάζων Σουλτάνος Ἀμπδ-οὐλ-μεττζὴδ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸ τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς ἀείποτε ἐπιγεγραμμένης ἐπ' αὐτοῦ λέξεως ἀδλὶ (σωστὸν, δίκαιον). Ἡ διεύθυνσις τοῦ Νομισματοκοπείου ἔγινεν αἰτία 'να πέσωσι πολλαὶ κατὰ καιροὺς κεφαλαὶ, καὶ ὁ παράδοξος Πετράκης, ὁ ἀπ' αὐτοῦ κληθεὶς Ταραμπχανετζῆς (1), οἱ περιβόητοι ἀδελφοὶ Δούζογλου,

(1) Ἴδε Παλαιὰ Πόλην.

τῶν ὁποίων θέλομεν διηγηθῆ ἀλλαχοῦ τὴν καταστροφήν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἀγαθὸς Γεώργιος Ἀφεντούλης, τοῦ ὁποίου τὸ πτῶμα εὑρέθη πνιγμένον, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821, εἰς τὴν πλησίον αὐτοῦ που δεξαμενήν, εἶνε σύγχρονοι ἱστορικαὶ ἀποδείξεις, ὅτι, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἄχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ μεταῤῥυθμίσεως σύστημα τῆς Τουρκίας, αἱ μὲν κεφαλαὶ ἔπιπτον, αἱ δὲ καταχρήσεις ἔμενον.

Τὸ Νομισματοκοπεῖον ἐπὶ Γυλλίου, καὶ μέχρι τοῦ ἠλιθίου Σουλτὰν--Μουσταφᾶ τοῦ Α΄, ἐγειτνίαζε τῇ τοῦ Θεοδοσίου ἀγορᾷ. Κατὰ δὲ τὸ 1623, διὰ τὸν φόβον μὴ διαρπαγῇ ὑπὸ τῶν τότε ἐπαναστάντων Σιπαχίδων καὶ Γενιτσάρων μετεκομίσθη ἐντὸς τῶν ἀνακτορίων, καθὼς ἦσαν καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων τὰ Χρυσοπλύσια, ἐν οἷς τὰ ἐναποτεταμιευμένα χρήματα διήρπασεν ὁ ὄχλος ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοαγγέλου στάσει, κατὰ τὸν Χωνειάτην.

Πρὸς τοῦτο τὸ μέρος εἶνε καὶ τὸ λογιστήριον τῶν καθυστερούντων, καθὼς καὶ τὸ τῶν ἱερῶν καταστημάτων, ὑπαγόμενον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιευνούχου. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἀριστεράν.

Πρὸς δεξιὰν δὲ τῆς εἰσόδου, καὶ ἀντικρὺ τῶν κτιρίων τούτων, εἶνε τὸ Ἀρχιτεκτονεῖον (Μειμὰρ-ἀγᾶ-ὀδασοῦ), τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Παλατίου (Χασταλὰρ-ὀτζαδὶ) καὶ ἄλλα διαιτήματα τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸ Σαράγι, κείμενα ὅπως ἔτυχε, ἀλλ' οὐχὶ χωρὶς χάριτος διὰ τὴν ποικιλίαν των. Ὄπισθεν δὲ τοῦ Νομισματοκοπείου πρὸς τὴν θάλασσαν εἶνε ὁ προειρημένος Φοῦρνος τῶν Μποσταντζήδων, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ ὁ λειμωνεὼν (λεϊμονλούκ). Εἰς τὴν πρώτην ταύτην αὐλὴν ἦτον ἄχρι Σουλεϊμάνου τοῦ Α΄ καὶ τὸ Συμβούλιον τοῦ Κράτους ἢ Ἀνώτατον Δικαστήριον (Διβάν)· τότε δὲ μετετέθη εἰς τὸ Κουτμπὲ-ἀλτὺ, τὸ εἰς τὴν δευτέραν αὐλήν.

Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης αὐλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμβαίνει ἀκωλύτως σχεδὸν ὅς τις τύχοι, ὑπάρχει ἄλλη εἴσοδος, ἀντικρὺ τῆς πρώτης, φέρουσα εἰς τὴν δευτέραν αὐλήν. Ἡ πύλη αὕτη, καλουμένη

Ὀρτὰ-καπού,

(Μεσαία Πύλη),

κλείεται ὡσαύτως διὰ διπλῶν θυρῶν, εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ὁποίων διάστημα (ἰκὶ-καπού-ἀρασὺ), ἐκτεινόμενον εἰς 14 βημάτων μῆκος, φαίνονται παρομοίως προσηρτημένα, ὡς πολεμικὰ τρόπαια, ὅπλα διάφορα καὶ σημαῖαι, καὶ ἐδῶ διαμένουσιν οἱ θυρωροὶ (καπουτζῆδες) ὑπὸ τὸν Ἀρχιθυρωρὸν (καπουτζῆ-μπασην), τοῦ ὁποίου τὸ ἐνδιαίτημα εἶνε πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς εἰσόδου.

Ὑπὸ τὴν σκοτεινὴν δίοδον ταύτην κἀνεὶς τῶν μεγιστάνων δὲν διέβαινε χωρὶς τρόμου· διότι πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτῆς ἦτον συγχρόνως καὶ τὸ

δωμάτιον τοῦ δημίου (Τζελλὰδ-ὀδασὺ), καὶ ἐδῶ πνιγόμενοι πρότερον, ἀπεκεφαλίζοντο ἔπειτα οἱ ἔνοχοι Βεζίραι καὶ Πασσάδες τοῦ Κράτους· καὶ τὰ μὲν πτώματά 'των ἐῤῥίπτοντο εἰς τὴν ἔξωθεν τοῦ Παλατίου πλατεῖαν παρὰ τὸν τοῖχον, αἱ δὲ κεφαλαί, φέρουσαι ἐπὶ τοῦ Γιαφτᾶ γεγραμμένην τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης 'των, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λακωνικωτάτην, ἐξετίθεντο, καθὼς εἴπομεν, ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου, εἰς τοὺς ἑκατέρωθεν τοῦ Μπάμπ-ὑ-χουμαϊοὺν μύακας. Ἀνῆκον δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Τζελλάτην, ὅς τις 'τὰς παρεχώρει ἐπὶ χρήμασιν εἰς τὰς οἰκογενείας 'των, ἢ 'τὰς ἐπώλει καὶ εἰς ξένους. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Φαλάριδος τῆς Ἠπείρου, τοῦ Τεπεδελενλῆ-Ἀλῆ-πασσᾶ, ἀφ' οὗ Ἄγγλος τις ἐπρόσφερεν ἱκανὴν ποσότητα 'να 'τὴν ἀγοράσῃ, ἵνα 'τὴν μεταφέρῃ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς Λονδῖνον, καὶ 'δὲν ἐπέτυχεν, ἐπωλήθη εἰς δερβίσην τινά, βαλμένον ἴσως ὑπὸ τῶν συγγενῶν 'του, ὅς τις 'τὴν ἔθαψε παρὰ τὴν τῆς Σηλυμβρίας πύλην. Τοῦ δὲ ἀθλίου Χαλὲδ-ἐφέντη, ταφεῖσα τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἐν τῷ Σταυροδρομίῳ τεκκὲν τῶν Μεβλεαβίδων, εἰς τῶν ὁποίων τὸ τάγμα καὶ ὁ ἴδιος ἀνῆκεν, ἀνωρύχθη ἐκεῖθεν, ὡς λέγεται, κατ' ἀνωτέραν διαταγήν, καὶ κατεποντίσθη εἰς τὴν βορβορώδη τοῦ Παλατᾶ παραλίαν. Μὲ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ ἔπαυσαν καὶ αἱ ἀποκεφαλίσεις.

Τῶν θυρῶν τούτων τὸ μὲν ἔξωθεν μέρος 'δὲν ἔχει πρόθυρα· τὸ δὲ ἔσωθεν ἔχει ὥσπερ εἶδος προθύρου ἐκδεχόμενον τοὺς εἰσερχομένους, καὶ ὑποκρατούμενον ὑπὸ δέκα μαρμαρίνων κιόνων, ἀνεχόντων τὴν φατνωματικήν, ἀνθοβαφῆ καὶ ἐπίχρυσον αὐτοῦ ὀροφήν.

Τὴν πύλην ταύτην οὐδεὶς διέρχεται ἔφιππος παρὰ τὸν Σουλτάνον μόνον, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ τὸ πάλαι οὐδεὶς παρὰ τοὺς αὐτοκράτορας ἕτερος ἵππευεν ἔσωθεν τοῦ Αὐγουστεῶνος.

Ἔμπροσθεν τῆς πύλης ταύτης ἔφθασε μὲ τὸ στράτευμά 'του τῇ 16 (28) Ἰουλίου τοῦ 1808 ὁ Μουσταφᾶ-Μπαϊρακδάρης μὲ τὸ Σατζὰκ-ἰσ-σερὶφ, ἀφ' οὗ, μηνύσας τὸν ἀσήμαντον Βεζίρην Ἰβραὴμ-Τσελεμπῆ-πασσᾶν 'να ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς ΚΠ, ὅπου ἦτον ἐσκηνωμένος, 'τὸν ἐκράτησεν ὑπὸ φύλαξιν. Ὁ Σουλτὰν-Μουσταφᾶς εἶχε προέλευσιν (μπινὶς) εἰς τὸ Γκιὸκ-σουγιού· ὁ δὲ Μποσταντζῆ-μπασης προφθάσας ἔκλεισε τὴν μεσαίαν ταύτην τοῦ παλατίου πύλην, τὴν ὁποίαν ὁ Καποὺ-ἀγᾶς ἡτοιμάζετο 'να ἀνοίξῃ, ἅμα ἤκουσεν, ἐρωτήσας ἄνωθεν τοῦ τείχους, ὅτι ὁ Μπαϊρακδάρης ἐπανέφερε τὸ Σατζὰκ-ἰσ-σερίφ. Ἀλλ' ὁ Μποσταντζῆ-μπασης ἀπεκρίθη, ὅτι χωρὶς διαταγῆς τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ 'δὲν ἀνοίγεται ἡ θύρα. »Τί Σουλτὰν-Μουσταφᾶν ἀναφέρεις, ἀποκρίνεται ἔξωθεν μὲ φωνὴν βροντώδη ὁ Μπαϊρακδάρης; ἄλλον Σουλτάνον 'δὲν γνωρίζομεν παρὰ τὸν Σουλτὰν-Σελήμ, καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεις καὶ σὺ 'να ὑπακούσῃς, ἀχρεῖε δοῦλε!« Ἐν τούτοις προφθάνει ὁ Σουλτὰν-Μουσταφᾶς, ἐπιστρέψας ἀγνώριστος μὲ μι-

Digitized by Google

κρὸν ἀκάτιον, καὶ, μαθὼν τὰς ἀξιώσεις τοῦ Μπαϊρακδάρη, διατάττει 'να πνίξωσι τὸν ἐξάδελφόν 'του, καὶ 'να 'τὸν δώσωσιν εἰς τὸν Μπαϊρακδάρην, ἀφ' οὗ τὸν ζητεῖ. Ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς μὲ τέσσαρας εὐνούχους ἐξετέλεσε τὴν διαταγὴν ταύτην, καὶ ἐν ᾧ ὁ Μπαϊρακδάρης περιέμενεν ἀνυπόμονος 'να ἐμφανισθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Σουλτὰν-Σελὴμ, ἀνοίγει αἴφνης ἡ θύρα καὶ βλέπει ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἡπλωμένον ἐκτάδην ἐπὶ ψιάθου τὸ πτῶμα τοῦ δυστυχοῦς Σελὴμ, τοῦ ὁποίου ἐν ᾧ κατεφίλει μὲ δάκρυα καὶ οἰμωγὰς τοὺς πόδας, ὁ Σεχχὶδ-'Αλῆς, Καπετὰν-πασσᾶς, ὅς τις 'τὸν συνώδευε, »Τὰ δάκρυα εἶνε ἀνοίκεια, 'τὸν φωνάζει, εἰς τὸν πασσᾶν τοῦ 'Ρουστσούκ· ὁ Σελὴμ ζητεῖ ἐκδίκησιν, καὶ ὄχι θρήνους· ἡ δὲ παρέλευσις μιᾶς καὶ μόνης στιγμῆς ἠμπορεῖ 'να καταστήσῃ ἀδιόρθωτον τὸ κακὸν μὲ τὴν προσθήκην νέου ἐγκλήματος.« Τότε διυπνισθεὶς ὡς ἀπὸ ληθάργου ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ὁ Μπαϊρακδάρης διατάττει ἀμέσως 'να ἐξαγάγωσι τὸν Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, τὸν ὁποῖον μόλις εὗρον, κρυμμένον ὑπὸ σωρὸν ταπήτων καὶ ψιάθων, ὅπου ἔπτηξεν ἵνα λυτρωθῇ. Γνωστὸν εἶνε πόσον αἱματηρὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίκησις τοῦ Μπαϊρακδάρη· ὅλοι ὅσοι μετέσχον εἰς τοῦ Σελὴμ τὸν φόνον, ἢ ἔδειξαν χαρᾶς σημεῖα διὰ τὸν θάνατόν 'του, ἐφονεύθησαν, καὶ τριανταοκτὼ κεφαλαὶ ἔπεσον θῦμα εἰς τὴν σκιάν 'του, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Κιζλὰρ-ἀγᾶ, ἐκτεθεῖσα ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου (διότι ἔχει βαθμὸν πασσᾶ τριῶν ἱππουρίδων) εἰς τὴν κόγχην τοῦ Μπὰμπ-ὑ-χουμαϊούν. Πλῆθος γυναικῶν τοῦ Σαραγίου ἐπνίγησαν, καταποντισθεῖσαι ἐντὸς σάκκων εἰς τοῦ Βοσπόρου τὰς δίνας. Ὁ δὲ Σουλτὰν-Μουσταφᾶς, φορτωμένος τὸ ἀθῷον τοῦ ἐξαδέλφου 'του αἷμα, κατέλαβε τὴν προτέραν 'του ἐντὸς τοῦ Κλωβίου (1) θέσιν, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἦτον ἄξιος 'να ἀφήσῃ, καὶ ὅπου μετ' οὐ πολὺ τὸν εὗρεν ἡ νέμεσις, θυσιασθέντα εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ θρόνου ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Μπαϊρακδάρου στάσεως τῇ 5 (17) Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Πλησίον τῆς δευτέρας ταύτης πύλης, καὶ ἐντὸς τῆς πρώτης αὐλῆς, ὑπό τινα θόλον, ἐδείκνυτο καὶ ὁ ὅλμος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ᾄδεται κατὰ παράδοσιν ὅτι, ἐκοπανίζοντο οἱ ἔνοχοι Σέϊχ-οὐλ-ἰσλάμαι, τὸν ὁποῖον ἄλλοι τοποθετοῦσιν εἰς τοὺς Ἑπτὰ Πύργους. 'Αλλ' εἶνε ἆρά γε πιθανὸν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τιμωρίας; ἢ ἔλαβέ ποτε τὴν ἐκτέλεσίν 'του; Τοὐλάχιστον, ἐκ τῶν τριῶν-τεσσάρων Μουφτίδων, οἱ ὁποῖοι ἐθανατώθησαν, εἰς οὐδένα ἐφηρμόσθη.

Ἡ αὐλὴ αὕτη δὲ, ἔχουσα ἔκτασιν 200-300 ὡς ἔγγιστα τετραγωνικῶν βημάτων, περιέχει ἔνθεν μὲν, (πρὸς τὰ δεξιὰ), χωρισμένα διὰ τοίχου, τὰ μαγειρεῖα καὶ τὰ ὀψοφυλάκια, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν (2), συγκροτοῦντα κτί-

(1) Ἴδε παρεμπρός. (2) Εἰς τὸ πρῶτον τῶν μαγειρείων τούτων ἐμαγειρεύοντο τὰ φαγητὰ τοῦ Σουλτάνου· εἰς τὸ β΄, τὰ τῆς Μπάσ-Χασεκῆ· εἰς τὸ γ΄, τὰ τῶν ἄλλων 'του γυναικῶν· εἰς τὸ

ριον ἐκτεταμένον, μὲ κομψὰς μολιβδοσκεπάστους καπνοδόχας ἐν τῷ μέσῳ ὑψουμένας εἰς σχῆμα φανῶν· ἀφ' ἑτέρου δὲ (πρὸς τὰ ἀριστερὰ) τὸ ἰδιαίτερον τοῦ Σουλτάνου ἱπποστάσιον (γάσσ-ἀχχὺρ), ὡσαύτως διατετειχισμένον (1)· ὑπεράνωθεν δὲ αὐτοῦ τὴν ἀποθήκην τῶν ἐριππίων. Οἱ διατέμνοντες δὲ τὴν αὐλὴν ταύτην δρόμοι εἶνε μόνον λιθόστρωτοι, τὸ δὲ ἐπίλοιπον, χορτόφυτον, διῃρημένον κατὰ πρασιάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων βόσκουσιν ἄνετοι αἱ ὡραιότεραι τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς γαζέλαι. Ὁλόγυρα δὲ τῆς αὐλῆς εἶνε στοαὶ μολιβδοσκέπαστοι μὲ μαρμαρίνους κίονας ἐκ ποικίλων λίθων. Καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά, κατὰ τὸν περιηγητὴν De Loir, ἡ βρύσις ὅπου ἀπεκεφαλίζοντο οἱ Πασσάδες, τοὺς ὁποίους πρὶν καρατομήσῃ ὁ δήμιος, ἐφώναζεν, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν κιγκλιδωτὴν θυρίδα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὑπετίθετο θεωρῶν ὁ Σουλτάνος· »Παδισσαχὶμ, σονρακὶ πισσμὰν »ὀλὰν, φαϊδὲ ἐτμὲζ (ἡ ὑστερινὴ μεταμέλεια οὐδὲν ὠφελεῖ)«· τὴν συνήθειαν ταύτην κατήργησεν ὁ Σουλτὰν-Μουρὰδ. Κατὰ μέσον δὲ τῆς αὐλῆς ταύτης δύω δενδροστοιχίαι κυπαρίσσων φέρουσιν ἀπὸ τῆς εἰσόδου, διεστηκυῖαι ἀλλήλων, ἡ μὲν πρὸς δεξιὰ καὶ τὴν τρίτην πύλην, τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου· ἡ δέ, πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ὅπου, περὶ τὴν ἄκραν αὐτὴν τῆς αὐλῆς, εἶνε

Τὸ Κουτμπέῦ-ἀλτὺ.

κτισθὲν ὑπὸ Σουλειμάνου τοῦ Α', ἢ τοῦ Βεζίρη 'του Ἡβραὴμ-πασσᾶ, ὅπου πρότερον μὲν ἐδίκαζεν αὐτὸς ὁ Σουλτάνος μὲ τοὺς λεγομένους Κουτμπὲ-Βεζίρας, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν, τῶν ὁποίων τὸ Συνέδριον διήρκεσεν ἄχρι Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ', ὅτε, διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ Βεζίρου Σεχχῆδ-Ἀλῆ-πασσᾶ, κατηργήθη, καὶ ἔκτοτε ἄλλος Βεζίρης 'δὲν συνεδριάζει πλέον εἰς τὸ Διβάνι μὲ τὸν Σαδρὶ-ἀζέμην, παρὰ τὸν Καπετάν-πασσᾶν· ἔπειτα δὲ ἐδίκαζεν ἐν αὐτῷ ὁ Βεζίρης, κάμνων διβάνι, κατὰ τὴν καθιερωμένην φράσιν, κατ' ἀρχὰς μὲν τετράκις τῆς ἑβδομάδος, σάββατον, κυριακὴν, δευτέραν καὶ τρίτην· μετέπειτα δὲ, μόνον ὁσάκις ἐπρόκειτο 'να διανεμηθῇ τῶν Γενιτσάρων ὁ οὐλουφὲς, ἢ 'να παρουσιασθῶσι ξένοι πρέσβεις εἰς τὸν Σουλτάνον.

Τὸ δὲ ὀνομαστὸν τοῦτο οἰκοδόμημα εἶνε εἶδος αἰθούσης ἢ τρικλίνου

δ', τοῦ Κιζλὰρ-ἀγᾶ καὶ τῶν μαύρων εὐνούχων· εἰς τὸ ε', τὰ τοῦ Καποῦ-ἀγᾶ καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν· εἰς τὸ ϛ', τῶν ὑπουργῶν ὅσοι παρευρίσκοντο εἰς τὸ Συμβούλιον· εἰς τὸ ζ', τὰ τῶν θαλαμηπόλων καὶ ἀρχοντοπούλων τῶν περὶ τὸν Σουλτάνον ("Ιτσ-ἀγαλὰρ)· εἰς τὸ η', τὰ τῶν θεραπαινίδων καὶ ἀμφιπόλων τῶν περὶ τὴν γυναικωνῖτιν· καὶ εἰς τὸ θ', ὅλων, ὅσοι, παρὰ τοὺς ὑπουργοὺς, εἶχον ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Συμβούλιον. (1) Τὸ Ἱπποστάσιον τοῦτο μόλις χωρεῖ τριάκοντα ἵππους, ἀλλ' εἶνε οἱ ἐκλεκτότεροι καὶ πολυτιμότεροι, πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ μόνου τοῦ Σουλτάνου· διότι οἱ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν λοιπῶν αὐλικῶν, συμποσούμενοί ποτε περὶ τοὺς χιλίους, ἦσαν εἰς τὰ μεγάλα ἀχούρια, τὰ παρὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν παρονομασθεῖσαν πύλην.

ἐκ σπανίων καὶ ἐκλεκτῶν μαρμάρων, τῶν ὁποίων ὅμως τὴν ἀξίαν μόλις δύναταί τις 'να διακρίνῃ ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν χρυσωμάτων καὶ τοῦ ἀμυδροῦ φωτός, τὸ ὁποῖον διαπερᾷ εἰς αὐτόν. Ὠνομάσθη δὲ οὕτω διὰ τὸν θολωτὸν ὄροφόν 'του, ὁποῖος ἦτον καὶ τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ παλατίου ὁ καλούμενος Τροῦλλος ἢ Ὠωτόν. Διαιρεῖται δὲ διά τινος μαρμαρίνου βάθρου ἢ θριγκίου εἰς δύο, καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῦ μέρος, θολοσκέπαστον, χρησιμεύει ὡς πρόθυρον, καὶ ἐν αὐτῷ ἵσταντο οἱ κλητῆρες (τσαοῦσαι) καὶ ἄλλοι τῶν κατωτέρων ἀξιωματικῶν· τὸ δὲ δεύτερον, θολωτὸν ἐπίσης, περιέχεται ἔξωθεν ὑπὸ περιστύλου στοᾶς, περιλαμβανούσης ὁμοίως καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ προπύλου, τῆς ὁποίας οἱ κίονες καὶ οἱ τοῖχοι εἶνε ἀπὸ ἐκλεκτοῦ λίθου κεχρυσωμένοι. Καταντικρὺ δὲ τῆς εἰσόδου εἶνε τὸ κάθισμα τοῦ Βεζίρη, στιβὰς (σοφᾶς) μεγαλοπρεπής, καὶ ὑπεράνωθεν αὐτοῦ μικρόν τι κιγκλιδωτὸν θυρίδιον, μόλις διακρινόμενον ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὸ φατνωματικῶν κοσμημάτων τῆς ὀροφῆς, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου καθήμενος ἀθέατος ὁ Σουλτάνος, ἐθεώρει τὰ γινόμενα καὶ ἤκουε τὰ λεγόμενα ἐντὸς τῆς αἰθούσης (1). Ὑποκάτωθεν δὲ τοῦ παραθυρίου τούτου ἀναγινώσκεται ἐπιγεγραμμένη Ἀραβιστὶ μὲ χρυσᾶ γράμματα ἡ ὁμολογία τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας, καὶ ἑκατέρωθεν ἀστράπτει ὁ τουγρᾶς ἢ τὸ μονόγραμμα τοῦ Σουλτάνου.

Ἐκ πλαγίων δὲ τοῦ Κουτμπὲ-ἀλτὺ εἶνε, ἔνθεν μὲν ὁ Δεφτὲρ-χανὲς (τὸ παλαιὸν ἀρχειοφυλάκιον) ὑπὸ τὴν σφραγῖδα τοῦ Βεζίρη, ἑτέρωθεν δὲ ὁ Τασσρὰ-χανὲς (τὸ Βεστιάριον), ὅπου ἐφυλάττοντο τὰ καφτάνια κλπ., ὁ Μεκδὲρ-χανὲς (τὸ σκηνοφυλάκιον), καὶ τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ λευκοῦ ἀρχιευνούχου (Καποῦ-ἀγᾶ).

Εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην ἦτον, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, ὁ ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ ναὸς τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὁποίου ἀνωρύχθησαν τῷ 1847 αἱ τρεῖς πορφυραῖ λάρνακες, περὶ ὧν προείπομεν. Τὸν ναὸν τοῦτον, τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Γύλλιος εἶχεν ἀκούσῃ σωζόμενον ἐπ' αὐτοῦ ἔτι ἐντὸς τοῦ Σαραγίου, μετεποίησεν ἀπὸ εἰδωλείου τοῦ Διός, ἤ, πιθανώτερον, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. Ἂν πιστεύσωμεν μάλιστα τὸν Κωδινόν, εἰς τὴν περιοχὴν αὐτοῦ ἦσαν στημένα καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν τούτων· ὁ δὲ Ἀνώνυμος λέγει ὅτι ἐσώζοντο τοῦ πρώτου ναοῦ καὶ δύω μαρμάριναι στοαὶ ὑποκρατούμεναι δύω μεγάλοις κίοσιν. Ἐπετέλεσε δὲ αὐτὸν καὶ ἐπροίκισε μετὰ 169 ἔτη ὁ Μαρκιανὸς καὶ ἡ Πουλχερία, ἐφ' ὧν μετεκομίσθησαν εἰς ΚΠ τῇ 10 Δεκεμβρίου ἢ 17 Φεβρουαρίου (2) καὶ τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου. Ἔν τινι δὲ ὀρύγματι

(1) Τοιοῦτό τι ἦτον πάντως καὶ τὸ λεγόμενον Κριτήριον τοῦ Βήλου ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων. (2) Ἴδε τὸ Μηνολόγιον.

τοῦ ναοῦ τούτου (1) εὑρέθησαν ἐπὶ Ἀναστασίου εἰς πλῆθος καὶ τὰ ὑπερμεγέθη ἐκεῖνα ὀστᾶ, τὰ »ἐν τῷ Παλατίῳ κατατεθέντα εἰς θέαμα,« κατὰ τὸν Κωδινόν, ὅς τις καὶ 'τὰ ὀνομάζει »ὀστᾶ ἀνθρώπων γιγάντων (2).

Ἀπὸ τῆς δευτέρας ταύτης αὐλῆς φέρει ἡ καλουμένη **Θύρα τῆς εὐτυχίας,**

(Μπὰμ-οὺσ-σαχδὲτ).

εἰς τὰ κυρίως ἀνάκτορα, ἢ τὰ διάφορα διαιτήματα τοῦ Σουλτάνου, τῶν Χασεκὶ ἢ γυναικῶν 'του, καὶ τῶν τέκνων 'του (Σὰγ-ζαδέ). Πρὸ αὐτῆς δὲ φυλάττουσιν οἱ μαῦροι εὐνοῦχοι (ἐκσκουδίτωρες ἢ κουδικουλάριοι), οὐδεὶς δὲ παρὰ τούτους καὶ τοὺς συνήθεις τῆς αὐλῆς ὑπηρέτας δύναται 'να διέλθῃ αὐτὴν ἄνευ ἰδιαιτέρας αὐτοκρατορικῆς ἀδείας. Ἔμπροσθεν (εἰς τὰ πρόθυρα) τῆς πύλης ταύτης γίνεται ἡ ἀναγόρευσις τῶν νέων Σουλτάνων, στηνομένου τοῦ θρόνου καὶ περιισταμένων τῶν μεγιστάνων. Ὁ θρόνος οὗτος εἶνε ἀδαμαντοκόλλητος καὶ ὁλόχρυσος, ζυγίζει δὲ 8000 μιδκάλια, καὶ προσηνέχθη δῶρον Μουρὰδ τῷ Γ' τῷ 1585 ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Αἰγύπτου Ἰβραὴμ-πασσᾶ. Ἐκεῖ δέχεται καὶ τὰς ὑποκλίσεις τῶν μεγιστάνων τοῦ Κράτους ὁ Σουλτάνος τὸ Μπαϊράμιον, ὅθεν ὀνομάζεται καὶ πύλη τοῦ Χαιρετισμοῦ.

(Μπὰμ-οὺσ-σελάμ).

Ταύτης ἀσπάζονται ὑποκλινῶς τὸ κατώφλιον οἱ Πασσάδες ἀναχωροῦντες διὰ τὰς ἐπαρχίας 'των, ἀφ' οὗ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν Σουλτάνον.

Καὶ ἤδη ἐμβαίνοντες δι' αὐτῆς, εἴμεθα εἰς τὸ καθαυτὸ παλάτιον, τὸ ὁποῖον 'δὲν ἦτο μόνον ἐνδιαίτημα ἀνακτορικόν, ἀλλ' ἠδύνατο 'να θεωρηθῇ καὶ ὡς πολις ἐν μέσῳ μεγαλοπόλεως, πόλις ἔχουσα ἰδίους νόμους, ἰδίαν γλῶσσαν, ἴδια ἔθιμα, καὶ ἰδίαν κυβέρνησιν. Ὡς οἴκημα δὲ θεωρούμενον, εἶνε ἀπέραντον σύμπλεγμα πολλῶν ἄλλων μικρῶν παλατίων, κτισθέντων κατὰ διαφόρους, ὡς εἴπομεν, ἐποχὰς καὶ ὑπὸ διαφόρων Σουλτάνων, ὡρισμένων πρὸς διαφόρους χρήσεις καὶ χωρισμένων μὲ ἰδιαιτέρας αὐλάς, ἐστρωμένας μὲ μάρμαρα πολυποίκιλα, ὅλα σχεδὸν λείψανα τοῦ Βυζαντινοῦ παλατίου, κίονας ἐκλεκτούς, κάγκελα χρυσωμένα, δενδροστοιχίας εὐρύθμους, τὸ πλεῖστον ἀειθαλεῖς, ἀνθῶνας καὶ κήπους χειμερινοὺς (θερμοκήπια), πίδακας κρυσταλλίνων ὑδάτων ἀναπηδῶντας εἰς μαρμαρίνας φιάλας, κτλ., ἔργα τὸ πλεῖστον καὶ σχέδια Εὐρωπαίων, εἰκόνας τῶν

(1) Ἡ τοῦ ἐν τῷ Δ', ρεγεῶνι. (2) Ἴσως αὐτὰ εἶνε τὰ παρὰ τὸ τεῖχος τὸ πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Τὸπ-καποὺ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη' προσηρτημένα, καὶ γνωστὰ εἰς τοὺς Κωνσταντινοπολίτας ὑπὸ τὸ ὄνομα Κόκκαλα τοῦ Σαραΐ-μπουρνοῦ, ἐὰν ταῦτα 'δὲν ἀνήκουσι μᾶλλον, ὡς εἴπομεν ἀλλαχοῦ, εἰς τὸ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐξοκεῖλαν εἰς τὸν Βόσπορον κῆτος.

Digitized by Google

ὁποίων ὡραιοτάτας ἐδημοσίευσεν ὁ Μέλιγγ. Ἔνια τῶν διαιτημάτων τούτων καθὼς τὸ τοῦ Σουλτὰν-Μπαγεζὴδ τοῦ Β΄, θαυμάσιον ἄλλως διὰ τὴν Ἀραβικήν του ἀρχιτεκτονικήν, μένουσι παρημελημένα, διὰ προλήψεις τὸ πλεῖστον θρησκευτικάς, ἢ ἀναμνήσεις δυσοιωνίστους καὶ ἀπαισίας, εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ κισσοῦ καὶ τῶν νυκτινόμων ὀρνέων.

Ἂς ἐνδιατρίψωμεν εἰς μερικῶν ἐξ αὐτῶν τὴν περιγραφήν, ἐν ὅσῳ διατηροῦνται ἀκόμην, ὡς συντελούντων πρὸς κατανόησιν συμβάντων ἱστορικῶν, ἢ συνδεδεμένων μὲ ἀναμνήσεις, τὰς μὲν τραγικάς, τὰς δὲ εὐαρέστους, καὶ κατ' ἀμφότερα περιέργους.

Καὶ πρῶτον πρὸς ἄρκτον τῆς αὐλῆς ταύτης εἶνε τὰ διαιτήματα τῶν μαύρων εὐνούχων· ἔπειτα τὰ λουτρὰ τὰ οἰκοδομηθέντα τῷ 1574 ὑπὸ Σουλτὰν-Σελὴμ τοῦ Β΄, τοῦ ἐπικληθέντος Μεθύσου (Μέστ), καλούμενα δὲ Κουσσοὺρ-χαμάμ, καὶ κείμενα μεταξὺ τοῦ Σελαμληκίου καὶ τοῦ χειμερινοῦ χαρεμίου, εἰς τὸ λεγόμενον δηλαδὴ Μαμπεΐν, συγκείμενα δὲ ἐκ 32 ἢ 40 δωματίων, ὅλων μαρμαροστολίστων μὲ λαμπροτάτους θόλους, τοὺς ὁποίους διακρίνει τις διαπλέων τὸν Βόσπορον. Ἐν τῷ λουτρῷ τούτῳ ἀσθενήσας, εἴτε ἀπὸ τῆς ἀναθυμιάσεως, εἴτε ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ καταπτώσεως ὁ κτίτωρ, ἀπέθανε μετὰ ἕνδεκα ἡμέρας τῇ 12 (24) Δεκεμβρίου.

Ἔπειτα εἶνε τὸ εὐκτήριον, ὅπου ὑπηρετοῦσιν οἱ δύω Σαράϊ-Ἰμάμαι, κατέχοντες διακεκριμένην θέσιν εἰς τὸ σῶμα τῶν Οὐλεμά· τὰ διαιτήματα τῶν λευκῶν εὐνούχων (ἂκ-ἀγαλὰρ), τῶν ποτὲ Ἰτσ-ἀγάδων, πλῆθος κιοσκίων, τῶν μὲν εἰς τὴν παραλίαν, ὑπεράνωθεν τῶν τειχῶν, τῶν δὲ ἐν μέσῳ τῶν κήπων, σκιαζομένων ὑπὸ ἀμφιλαφῶν δένδρων, ὅλων δὲ μολυβδοσκεπάστων καὶ διατεθειμένων εἰς σχῆμα ἀμφιθεάτρου.

Τὸ δὲ μᾶλλον γνωστὸν καὶ σημαντικὸν τῆς αὐλῆς ταύτης μέρος εἶνε ἡ Αἴθουσα τοῦ θρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ εἴσοδος εἶνε ἐκ τοῦ δάδην (de plain-pied), ἀφ' οὗ διέλθῃ τις προθάλαμόν τινα, ὅπου ἵσταντο οἱ Χὰσ-Ὀδαλίδες (1). Τὸ κτίριον τοῦτο εἶνε τετράγωνον, μετρίου μεγέθους, περίστωον, μὲ κίονας ἐξ ὡραιοτάτων μαρμάρων· φωτίζεται δὲ ὑφ' ἑνὸς μόνου παραθύρου, καὶ ἔχει τέσσαρας θύρας, ὧν μία μὲν προσδιωρισμένη διὰ τὸν Σουλτάνον μόνον, ἡ δευτέρα διὰ πάντας ἁπλῶς τοὺς εἰσερχομένους, ἡ τρίτη διὰ τὰ δῶρα τῶν πρέσβεων, καὶ ἡ τετάρτη διὰ τοὺς ἐνόχους Βεζίρας, καλουμένη διὰ τοῦτο θύρα τῆς τιμωρίας. Ὁ δὲ θρόνος αὐτὸς εἶνε εἶδος χθαμαλῆς μέν, ἀλλὰ πολυτελέστατα ἐστρωμένης, στιβάδος, ὑπερέχων δύω βαθμίδας τοῦ ἐδάφους, ὑποκάτωθεν κουβουκλίου στηριζομένου ἐπὶ τεσσάρων λιθοκολλήτων κιόνων· καὶ ἐπ' αὐτῶν μὲν κρέμανται ἀπὸ ὁλοχρύσων σφαιρωμάτων αἱ ἱππουρίδες (τὰ τούϊα), ὁλόγυρα

(1) Περὶ πάντων τούτων ἴδε τὸ Γ΄ μέρος τῆς παρούσης πραγματείας.

Digitized by Google

δὲ τοῦ κουβουκλίου δεκα χονδροὶ μαργαριταρένιοι θύσανοι. Ἑκατέρωθεν δὲ τῆς στιβάδος ταύτης, κατεσκεύασται ἔνθεν μὲν κατάχρυσός τις μαρμαρίνη ἑστία, κατὰ τὸν Ἀσιατικὸν τρόπον· ἑτέρωθεν δέ τις κόγχη (niche) ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀπετίθεντο τὰ δύο καβούκια (στέμματα) τοῦ Σουλτάνου μὲ ἀδαμαντίνους πτεροθυσάνους εἰκονίζοντα τὸ κράτος τῶν δύω ἠπείρων, ἢ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς.

Ἀπὸ τῆς τοῦ θρόνου αἰθούσης μεταβαίνει τις εἰς τὸ καθαυτὸ παλάτιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἄδυτον εἶνε τὸ Χαρέμι, κυρίως τὸ χειμερινόν· διότι τὸ θερινὸν εἴδομεν ὅτι κεῖται βορειοανατολικώτερον ὑπεράνωθεν τοῦ Τὸπ-καποῦ.

Ἐν τῶν ἔσω τούτων διαιτημάτων ἢ τρικλίνων, τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου, χρησιμεύει ὡς θησαυροφυλάκιον ἢ

Χαζνὲς,

ὅπου φυλάττονται οἱ ἰδιαίτεροι θησαυροὶ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν προκατόχων 'του, ἄσχετοι ὅλως μὲ τὸν δημόσιον θησαυρόν, καὶ τὰ κειμήλια τοῦ στέμματος, καὶ ἀναλογεῖ μὲ τὸ λεγόμενον Εἰδικὸν τῶν Βυζαντινῶν. Διαιρεῖται δὲ εἰς τέσσαρας θαλάμους ἢ χωρίσματα, ὧν εἰς μὲν τὸ πρῶτον φυλάττονται πλῆθος τόξων, ξιφῶν, πυροβόλων κλπ., τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι δῶρον οἱ αὐτοκράτορες· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ἐντὸς μεγάλων κιβωτίων, τὰ ἱμάτια καὶ ἔπιπλα τοῦ Σουλτάνου, γοῦναι, καβούκια, τάπητες πολύτιμοι, ἐπιστρώματα μαργαριτοκέντητα κτλ. τὸ τρίτον περιέχει τὴν τῶν ἵππων σκευήν, χασδία, χαλινάρια, ἀναβολεῖς κτλ., ὅλα λιθοκόλλητα καὶ ὁλόχρυσα· τὸ δὲ τέταρτον, πλῆθος κιβωτίων μὲ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα πρὸ τοσούτων αἰώνων ἐπισωρεύουσιν οἱ Σουλτάνοι, φιλοτιμούμενοι τίς 'ν' ἀφήσῃ μετὰ θάνατον αὐτοῦ πλειότερα, πρὸς ἀπόδειξιν μακρᾶς καὶ εὐδαίμονος βασιλείας. Τί δὲ περιέχει ὁ θησαυρὸς οὗτος δύναταί τις νὰ φαντασθῇ ἀναλογιζόμενος ὅτι ὁ Σουλτάνος, ἐκτὸς τῶν κατ' ἔτος εἰσοδημάτων τῆς Αἰγύπτου (1), τῆς Δακίας κτλ., προσδιωρισμένων ἰδίως διὰ τὰ ἔξοδά 'του, εἶνε ὁ κληρονόμος ὅλων τῶν συγγενῶν 'του, καὶ ὅλων τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἀποθνησκόντων ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐκτὸς τῶν Οὐλεμᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ δημόσιος θησαυρὸς εἶνε, καθὼς ὅλοι ὅλων σχεδὸν τῶν ἐπικρατειῶν καὶ τῶν αἰώνων οἱ δημόσιοι θησαυροί, πάντοτε εἰς ἔλλειψιν, ὁ Σουλτάνος δανείζει, ἐν καιρῷ μάλιστα πολέμου, εἰς τὸ γενικὸν ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ 'του ταμείου, καὶ 'τὰ εἰσπράττει ἔπειτα ἐν καιρῷ εἰρήνης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, παραδ. χάριν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας μετὰ τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ εἰρήνην, εἶχε κανονίσῃ 'να ἐμβαίνωσι κατὰ παρασκευὴν ἀπὸ τοῦ Ζέρμπ-χανὲ εἰς τὸν Χαζνὲν 130,000

(1) Τὸ εἰσοδήματα τῆς Αἰγύπτου ἦσαν ἔκπαλαι προσδιωρισμένα διὰ τὰς δύω ἱερὰς πόλεις.

Digitized by Google

χρυσᾶ ἑκατοστάρια (ῥουμπιὲ) τῆς νέας τότε περιχαράκτου κατασκευῆς, πρὸς ἐξόφλησιν τῶν ποσοτήτων, ὅσας εἶχεν ἀπ' αὐτοῦ καταβάλει ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου, καὶ τοῦτο κυρίως ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς καταστροφῆς τῶν ἀδελφῶν Δούζογλου.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἀμετρήτων πετραδίων, ὅσα πρὸ τοσούτων ἐτῶν ἐπισωρεύονται ἐνταῦθα, φημίζονται δύω ὑπερμεγέθεις ἀδάμαντες, ὧν τὸν μὲν πρῶτον, εὑρεθέντα τῷ 1679 ἐπὶ Μεχμὲδ τοῦ Δ΄, ζυγίζοντα δὲ 84 κεράτια, καὶ ἔχοντα λαμπροτάτην αὐγήν, φορεῖ ὁ Σουλτάνος εἰς τὸ σεργούτσιόν του· ὁ δὲ δεύτερος, πολὺ μεγαλήτερος καὶ ὡραιότερος αὐτοῦ, εὑρέθη ἐπὶ Μεχμὲδ τοῦ Β΄ ὑπὸ παιδός τινος ἢ ἐπαίτου εἰς τὸ Ἐγρὶ-καπὺ ἢ Ἐϊοὺμπ-Ἐνσαρὶ ἐντὸς συρφετοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἦτον ἀκατέργαστος μὴ γνωρίσας τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ὁ εὑρών, τὸν παρεχώρησεν εἴς τινα κοχλιαρουργὸν διὰ δέκα ἢ δύο μόνον ξύλινα κοχλιάρια(1)· αὐτὸς δὲ εἰς ἕνα χρυσοχόον Ἑβραῖον, κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ δέκα ἄσπρα, ἔπειτα δὲ ὑποπτεύσας τὴν τοῦ ἀγοραστοῦ προθυμίαν, ἐζήτησεν ἓν φλωρίον, καὶ βαθμηδὸν τρία, δέκα καὶ καθεξῆς, ἄχρις ὅπου ὁ Ἰουδαῖος, ἰδὼν ὅτι ἐνοήθη, ἐγνωστοποίησε τὸ εὕρημα εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅς τις 'τὸ ἔλαβεν, ἀνταμείψας βασιλικῶς καὶ αὐτὸν καὶ τὸν πρῶτον εὑρέτην. Ὅτι δὲ ἀνῆκεν εἰς τὸ διάδημα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν Γραικορωμαίων αὐτοκρατόρων, εἶνε ἀνυποστήρικτος εἰκασία· πρῶτον διότι τότε 'δὲν ἐσυνειθίζοντο ἀδάμαντες, ἀλλὰ μαργαρῖται μᾶλλον· ἔπειτα τὸ ἀπολεσθὲν διάδημα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, κατὰ τὸν Θεοφάνην καὶ Κεδρηνόν, εἶχεν ἔπειτα εὑρεθῇ, »καὶ ἡ λίθος αὐτοῦ πᾶσα«.

Ὁ σωρὸς οὗτος τῶν ἀδαμάντων καὶ ἄλλων πολυτίμων λιθάκων εἶνε προϊὸν τοσούτων κατακτήσεων, τοσούτων δώρων, ὅσα στέλλουσι τὰ ἄλλα ἔθνη. Μόνον ἐπὶ τῆς ἀναγορεύσεως Σουλτὰν-Σελὴμ τοῦ Β΄ ὁ πρέσβυς τῆς Περσίας Σὰχ-κουλη-χάν, σατράπης τοῦ Ἐριβάν, ἔφερε πρὸς τοῖς ἄλλοις δύο μαργαριτάρια, ζυγίζοντα τεσσαράκοντα δράμια, καὶ ἓν ῥουμπίνιον ἴσον μὲ μικρὸν ἀπίδιον!

Εἰς τὴν ἐξωτέραν δὲ τοῦ θησαυροφυλακίου θύραν ὁ Χαζνὲ-κεαγιᾶς, εὐνοῦχος πάντοτε, δεύτερος μετὰ τὸν Κιζλὰρ-ἀγᾶν τὴν ἀξίαν, ἐπιτίθησιν ἑκάστοτε τὴν σφραγῖδα τὴν φέρουσαν ἐν μέσῳ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Σουλτάνου, ὁλόγυρα δὲ τὸ ἑξῆς ῥητόν: »Τεβεκιοὺλ-ἀλ-ἐλ-χαλὺκ (ὑποταγὴ εἰς τὸν δημιουργόν),« κατὰ μίμησιν τῆς σφραγῖδος Σελὴμ τοῦ Α΄, τῆς ἐπὶ ἐρυθροῦ ὀνυχίτου, τὴν ὁποίαν ἐφόρει δακτύλιον, εὑρεθεῖσαν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ. Κατὰ πᾶσαν δὲ ἀλλαγὴν ἢ ἀποβίωσιν τοῦ Χαζνὲ-κεαγιᾶ γίνεται ἀκριβὴς καταγραφὴ καὶ ἐξέλεγξις τῶν ἐν τῷ Χαζνὲ τεθησαυρισμένων, δι-

(1) Ὅθεν καὶ ὀνομάζεται Κασικτσῆ-τασσί, πέτρα τοῦ κοχλιαρουργοῦ.

αρκοῦσα πέντε καὶ ἓξ μῆνας. Τοῦτο δὲ ἀφ' ὅτου, ἀποθανόντος τῷ 1680, ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ', τοῦ Κουτμπὲ-Βεζίρη Μερμὲρ-Μεχμὲδ-πασσᾶ, ὅς τις εἶχε προαχθῆν ἀπὸ Χαζνὲ-κεαγιᾶ, εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν πραγμάτων 'του καὶ διάφορα κειμήλια ἀνήκοντα εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον. Ἐν ταῖς ἀπὸ καιροῦ δὲ εἰς καιρὸν γινομέναις τοιαύταις ἀναγραφαῖς ἀνευρίσκονται πάντοτε κειμήλια πρὸ πολλοῦ ἤδη λησμονημένα, καθὼς τῷ 1680 ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ', ὑπατεύοντος τοῦ περιβοήτου ἐκείνου διὰ τὴν τῆς Βιέννης πολιορκίαν Καρὰ-Μουσταφᾶ-πασσᾶ, ἀνευρέθη ἐνταῦθα ἀποκειμένη ἐν χρυσῇ θήκῃ ἡ τοῦ Προδρόμου δεξιά, φέρουσα ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ μὲν τοῦ καρποῦ: »Χεὶρ ἡ βαπτίσασα »τὸν Χριστόν«· ἐπὶ δὲ τοῦ λιχανοῦ: »Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ(1)«, ἣν καὶ ἀπέστειλεν ὁ τοῦ Μεχμὲδ ἀδελφὸς Σουλεϊμὰν ὁ Β', δῶρον κατάλληλον, πρὸς τοὺς Ἱππότας τῆς Μελίτης, ἐκμειλισσόμενος αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν πλοίων 'του. Ἐκεῖθεν δέ, μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ τάγματος τούτου τῷ 1798, ὁ τῆς Ῥωσσίας Αὐτοκράτωρ Παῦλος ὁ Α', κηρυχθεὶς Μαγίστωρ τοῦ Τάγματος, μετεκόμισεν αὐτὴν εἰς Πετρούπολιν, ὁμοῦ καὶ μέρος τιμίου ξύλου, καὶ μίαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Περὶ δὲ τὸ 1779, ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὺλ-χαμίδ, εἰς ἄλλην τοιαύτην ἀναγραφήν, εὑρέθη τμῆμα μέγα τιμίου ξύλου καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ Προδρόμου· καὶ αὐτὸν μὲν ἔλαβε κατὰ χάριν, ἰσχύων τότε, ὁ περίφημος Πετράκης ὁ Ταραμπχανετζῆς, καὶ εἶνε ὁ προσκυνούμενός ποτε, ὡς ἐλέγετο, ἐν τῷ τῆς νήσου Ἀντιγόνης ναῷ τοῦ Προδρόμου· τὸ δὲ τίμιον ξύλον ἔλαβον οἱ Ἀρμένιοι, καὶ εὑρίσκεται, λέγουσιν, ἐν τῷ τῆς Περιβλέπτου ναῷ (Σουλλοὺ-Μοναστήρ). Ὁ δὲ Καντεμίρης διηγεῖται ὅτι μέχρι τοῦ 1710 ἐσώζετο ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τούτῳ καί τις σταυρός, μεγίστης τιμῆς λογιζόμενος, διὰ τοὺς ἐπ' αὐτοῦ προσηρμοσμένους τιμίους λίθους, ὃν πρὸς πολλοῖς ἄλλοις κειμηλίοις μετέφερεν εἰς ΚΠ τῷ 1638 Σουλτὰν-Σουλεϊμὰν ὁ Α', λαφυραγωγήσας τὴν Σουττσάβαν, καθέδραν τότε τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαβίας.

Ἄλλη τις αἴθουσα τῶν ἐνδοτέρων τοῦ παλατίου τούτου, συνεχομένη ἀμέσως μὲ τὸν κοιτῶνα τοῦ Σουλτάνου, εἶνε τὸ

Χιρκάϊ-σερίφ-ὀδασί,

ὅπου ἐναπόκεινται τὰ ἱερὰ τῶν Ὀθωμανῶν κειμήλια, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον ἐπέχει τόπον τὸ ἐπανωφέριον (Χιρκὰ ἢ Μπορδὰ) τοῦ

(1) Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο λαμβάνομεν ἐκ τῆς Κωνσταντινιάδος· ἀλλ' εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐν τῷ Πετρίῳ ναοῦ τοῦ Προδρόμου θέλομεν ἰδεῖν ὅτι παρομίαν ἀνεύρεσιν καὶ ἀποστολὴν τῆς τοῦ Προδρόμου χειρὸς ἀναφέρει ὁ Χάμμερ γενομένην καὶ ἐπὶ Βαγεζὴδ τοῦ Β', τῷ 1584, ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἐκείνη εἶνε ἡ ἑτέρα τῶν τοῦ Προδρόμου χειρῶν, ἡ ἀριστερά. Ἐν γένει δὲ περὶ τῶν τοῦ Προδρομουλειψάνων ἂς ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν περιγραφὴν τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ.

Digitized by Google

Μωάμεθ ἐκ 'μαύρης ἐρέας (καμηλωτοῦ). Τοῦτον ὁ μὲν Προφήτης ἐχάρισεν εἰς τὸν περίφημον ποιητὴν Κιὰμπ-ἴμπνι-Ζεχχὶρ, πρὸς ἀνταμοιβὴν ὡραίου τινὸς ποιήματος· ὁ δὲ Καλίφης Μουαδδιὲ ὁ Α΄ ἀπέκτησε διὰ χρυσίου ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Κιὰμπ, καὶ τέλος, περιελθὼν ἀπὸ τῶν Ἀβασσιδῶν καὶ Ὀμνιαδῶν εἰς τοὺς Σουλτάνους τῆς Αἰγύπτου, εὑρέθη ἐπὶ Σελὴμ τοῦ Α΄ εἰς Κάϊρον. Τὸ φόρεμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὁ Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Γ΄ εἶχεν ἐνδυθῆ κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν τῆς ἐν Κερετζεζίῳ τῆς Οὐγγαρίας μάχης, διατηρεῖται ἐντὸς τεσσαράκοντα μεταξωτῶν περιτυλιγμάτων εἰς ἀργυρᾶν θήκην. Ἅπαξ δὲ τοῦ ἔτους, τῇ 15 τοῦ Ῥαμαζὰν, ἀνοίγεται μετὰ μεγίστης εὐλαβείας, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Βεζίρη, τοῦ Μουφτῆ καὶ τῶν Μεγιστάνων τοῦ Κράτους καὶ τῆς Αὐλῆς, καὶ 'τὸ ἀσπάζεται πρῶτος ὁ Σουλτάνος, καὶ ἔπειτα ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτοῦ ὅλοι κατὰ τάξιν οἱ παρόντες· ὁ δὲ Σιλὶχ-δάρης ἐκτελεῖ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ οὐσιωδέστατον τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καθῆκον· διότι ἱστάμενος πλησίον τοῦ κειμηλίου, 'τὸ σφογγίζει μὲ ἓν τουλπανερὸν μανδύλιον, εὐθὺς, ἀφ' οὗ 'τὸ ἀσπασθῇ ἕκαστος, καὶ ἔπειτα δίδει εἰς αὐτὸν τὸ μανδύλιον ἐκεῖνο· πλησίον δὲ αὐτοῦ ἵσταται ἀξιωματικός τις μὲ πολλὰ τοιαῦτα μανδύλια. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Σεϊχ-οὺλ-ἰσλὰμ ἢ ὁ Νακχὶμπ-οὺλ-ἐσρὰφ ξεπλύνει τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Χιρκᾶ, βουτῶν αὐτὸ ἀκροθιγῶς εἰς τὸ περιεχόμενον ἐντὸς ἀργυρᾶς λεκάνης ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἔπειτα διανέμεται παρὰ τοῦ Κιζλὰρ-ἀγᾶ διὰ τῶν Μπαλτατζήδων, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀμπ-οὺ-χιρκάϊ-σερὶφ, εἰς ἅπαντας τοὺς παρευρεθέντας καὶ ἄλλους τῶν ἐπισήμων, οἱ ὁποῖοι φιλοδωροῦσι τοὺς κομίζοντας (1). Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν διενέμετο ἄλλοτε καὶ εἰς τοὺς Γενιτζάρους, παρατεταγμένους εἰς τὴν δευτέραν τοῦ παλατίου αὐλὴν, ὁ Μ π α κ λ α β ᾶ ς, τὸν ὁποῖον μετέφερον ἐν παρατάξει εἰς τοὺς στρατῶνάς 'των, καὶ 'τὸν διενέμοντο διὰ τῶν ἀξιωματικῶν των.

Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο, πρὸς στολισμὸν τοῦ ὁποίου, ἔχοντος εὐκτηρίου σχῆμα καὶ χρῶμα οὐρανογάλανον, Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ὁ Α΄ ἔδωκεν 20,000 δραχμὰς ἀργύρου, φυλάττονται, παρεκτὸς τοῦ Χιρκᾶ, τὸ τόξον καὶ ἡ σπάθη τοῦ Προφήτου ἐντὸς ἀργυρᾶς θήκης, ἡ σπάθη καὶ τὸ ἐπεύχιον (σετστζατδὲ) τοῦ Ἐμπ-οὺ-Μπὲκρ, αἱ ῥομφαῖαι τοῦ Ὀμὰρ καὶ τοῦ Ὀσμὰν καὶ ἄλλων συντρόφων τοῦ Προφήτου, τὸ σαρίκιον τοῦ Ὀμὰρ, τὸ ὁποῖον Σουλτὰν-Ἰβραὴμ ὁ Α΄ ἐφόρεσε τὴν ἡμέραν τῆς ἀναγορεύσεώς 'του· ὁ περίφημος μαργαρίτης (2) τοῦ μνήματος τοῦ Μωάμεθ, ὁ ἐπιλεγόμενος Κ ε β κ ὲ μ π-Δ ο υ ῤ ῥ ὺ, ἀντὶ τοῦ ὁποίου Σουλτὰν-Ἀχμὲδ ὁ Α΄, ἐπισκευάσας διὰ τοῦ Χασάν-μπεη τὸν Κιαμπὲν, ἀνέθετο βαρύτιμόν τινα ἀδάμαντα, ἐκτιμώμενον 50,000 φλωρίων, καὶ περιτριγυρισμένον ὑπὸ 227

(1) Ἐκτὸς τοῦ Χιρκᾶ τούτου ὑπάρχει καὶ ἄλλος εἰς τὴν ΚΠ, ἀνήκων εἰς ἰδιώτας, ὅπου τελεῖται παρομοίως διανομὴ ὕδατος ἱεροῦ. (2) Κυρίως πλὰξ χρυσῆ μαργαριτοστόλιστος.

Digitized by Google

ἄλλων μικροτέρας ἀξίας· ἓν ῥαβδίον κατεσκευασμένον ἐκ μιᾶς τῶν δοκῶν τῆς τοῦ Κιαμπὲ στέγης, καὶ ἄλλα τοιούτου εἴδους κειμήλια.

Μεταξὺ δὲ αὐτῶν τὸν πρῶτον ἐπέχει τόπον, μετὰ τὸν Χιρκᾶν, ἡ ἱερὰ τοῦ Προφήτου σημαία, τὸ Σατζὰκ-ὺσ-σερὶφ, τὸ Τελεσματικὸν τοῦτο Παλλάδιον τοῦ Ὀθωμανικοῦ μεγαλείου, διατηρούμενον ἐντὸς πολυτίμου θήκης, πρὸς κατασκευὴν ἢ ἀνανέωσιν τῆς ὁποίας Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ὁ Α΄ ἔδωκεν 78,000 δραχμὰς ἀργύρου, καὶ περιτετυλιγμένον, ὡς καὶ ὁ Χιρκᾶς, εἰς τεσσαράκοντα βαρύτιμα περικαλύμματα (κχιλίφ).

Ἡ σημαία αὕτη, κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ὁποίας κατασκευάζονται ὅλα τὰ σατζάκια, εἶνε μακροτέρα μᾶλλον ἢ πλατυτέρα, ἔχουσα 12 ποδῶν μῆκος, καὶ χρῶμα πράσινον, καὶ ἦτον κυρίως σαρίκιον (τουλπὲνδ) ἑνὸς τῶν προσηλύτων τοῦ Μωάμεθ, τοῦ Μπουρειδὲ-Σεχμῆ, ὅς τις, μετά τινα νίκην, ἐνθουσιασθεὶς ὑπὲρ τοῦ Προφήτου, ἐξετύλιξεν αὐτὸ ἐκ τῆς κεφαλῆς 'του, καὶ 'τὸ ὕψωσεν ἐπὶ δόρατος· ὅθεν ἔκτοτε ὅλαι αἱ σημαῖαι τῶν Μουσουλμάνων σεμνύνονται διὰ τοῦ ὀνόματος Σεχμῆ· λέγεται δὲ καὶ Ὠκὰμπ, ὄνομα πτηνοῦ τινος ταχυπτερωτάτου. Ἀὲν ὑπάρχει δὲ ἐπ' αὐτῆς οὔτε σημεῖον οὔτε σύμβολον ἄλλο, εἰμὴ ἐπὶ τῆς ἐπιδορατίδος μόνον ἡ λέξις Ἀλέμ. Θρυλλεῖται ὅμως ἐκ παραδόσεως ὅτι ἐπεγέγραπτο ἐπ' αὐτῆς ἄλλοτε μὲ 'μαῦρα γράμματα ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως (σαλαβὰτ) τῶν Ὀθωμανῶν· ἀλλὰ ταῦτα, καὶ ἐὰν ὑπῆρχον, ἐξηλείφθησαν πρὸ πολλοῦ. Εἶναι δὲ, ὡς εἰκὸς, παμπάλαιος καὶ κατεσχισμένη, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε ἀνοίγεται, διότι καὶ ἡ ἐλαχίστη τοῦ ἀνέμου ῥιπὴ θὰ 'τὴν διαλύσῃ. Τὴν ἔχουσι δὲ περικεκαλυμμένην μὲ ἄλλην ὁμοίαν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζετο ἰδίως ὁ Κχαλίφης Ὀμέρ. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν προειρημένων τεσσαράκοντα περικαλυμμάτων, τὰ ὁποῖα περικαλύπτονται τελευταῖον μὲ πρασίνην ἐρέαν, εἶνε περικλεισμένα, ἓν μικρὸν κοὺρ-ἄνν, ἰδιόγραφον, ὡς λέγεται, τοῦ Ὀμὰρ, καὶ ἓν ἀργυροῦν κλειδίον τοῦ ἀδύτου τοῦ Κεαμπὲ, τὸ ὁποῖον ἐπρόσφερεν εἰς Σουλτὰν-Σελὴμ τὸν Α΄ ὁ Σερίφης τῆς Μέκκας εἰς σημεῖον ὑποταγῆς. Ἐντὸς δὲ τοῦ χρυσοῦ σφαιρώματος, τὸ ὁποῖον στολίζει τὴν ἐπιδορατίδα, ἕτερον κοὺρ-ἄνν, ἰδιόγραφον τοῦ Κχαλίφου Ὀσμάν.

Τὴν σημαίαν ταύτην, περιελθοῦσαν ἀπὸ τῶν πρώτων Κχαλίφων τῆς Δαμασκοῦ εἰς τοὺς τοῦ Βαγδὰδ, καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς τοὺς τῆς Αἰγύπτου, ἀνεῦρεν ἐκεῖ, ὡς καὶ τὸν Χιρκᾶν, ὁ κατακτητὴς τῆς Αἰγύπτου Σουλτὰν-Σελὴμ, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπετέθη ἐν Δαμασκῷ, τῆς ὁποίας ὁ Πασσᾶς, ὡς Ἐμὶρ-οὺλ-χὰτζ, 'τὴν μετέφερε κατ' ἔτος ἐν παρατάξει εἰς τὴν Μέκκαν. Ἐπὶ Μουρὰδ δὲ τοῦ Γ', τῷ 1595, μετεκομίσθη ὑπὸ τοῦ Βεζίρου Κοτζὰ-Σινὰν-πασσᾶ, διὰ πολιτικοὺς λόγους, εἰς Καλλίπολιν, καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τὴν φρουρὰν χιλίων Γενιτσάρων, εἰς τὸ ἐν Οὐγγρίᾳ Τουρκικὸν στρατόπεδον, ὅπου ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς καθησύχασε καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς στρα-

τιώτας. Ἐπιστρέφων δὲ ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης ὁ Βεζίρης, 'τὴν μετέφερεν εἰς ΚΠ, συντρεχόντων καθ' ὁδὸν τῶν πιστῶν εἰς προσκύνησιν αὐτῆς καὶ θέαν. Εἰς δὲ τὴν ἐπομένην ἐκστρατείαν ὁ αὐτὸς Βεζίρης ἔλαβε πάλιν πρῶτος τὴν τιμὴν 'να 'τὴν ἐξαγάγῃ τῆς ΚΠ, καὶ τότε μόνον καὶ τελευταῖον ἐξεδιπλώθη, μετακομισθεῖσα τὸν χειμῶνα πάλιν ὀπίσω. Τὸ δὲ ἐρχόμενον ἔαρ ἐκστρατεύσας αὐτὸς ὁ Σουλτάνος Μεχμὲδ ὁ Γ', εἶχεν αὐτὴν προπορευομένην ὑπὸ τὴν φρουρὰν 300 Ἐμίρεδων καὶ τοῦ Ναχχὶμπ-ούλ-ἐσρὰφ, τοῦ Γαλατᾶ-Μολλασῆ, καὶ τοῦ Ἐμὶρ-ούλ-ἀλὲμ τῶν Καπουτζημπασίδων, ὅς τις ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἑπτὰ μεγάλων Τουρκικῶν σημαιῶν. Ἔκτοτε 'δὲν ἐκφέρεται τοῦ Σαραγίου, εἰμὴ μόνον ὅταν ἐκστρατεύῃ ἢ ὁ Σουλτάνος ἢ ὁ Βεζίρης· τεσσαράκοντα δὲ Σατζακδάριδες ἐκ τῶν Χαρὲμ-καπουτζηλὰρ τοῦ Σαραγίου φέρουσιν αὐτὴν ἀλληλοδιαδόχως, διπλωμένην ἐπὶ τοῦ δόρατος. Ὅλοι δὲ οἱ Ζαΐμαι, καὶ ἰδίως τὰ τέσσαρα τάγματα τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μπουλουκεάτ-ἐρμπεὰ, ὑποτίθενται δικαιωματικῶς οἱ φύλακες καὶ προασπισταί 'της. Φέρεται δὲ πάντοτε κλεισμένη ἐντὸς τοῦ προειρημένου ἐρεοῦ περικαλύμματος, καὶ προηγεῖται ἀνηρτημένη ἐπὶ χρυσοῦ δόρατος ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καμήλου, ἀμέσως πρὸ τοῦ Σουλτάνου ἢ τοῦ Βεζίρη, καὶ τοῦτο μέχρις ὅπου συναθροισθῶσι καὶ κινήσωσι τὰ στρατεύματα· εἰς δὲ τὸν πρῶτον σταθμὸν, κλείεται πάλιν μένουσα πάντοτε ὑπὸ τὴν φύλαξιν τοῦ Ναχχὶμπ-ούλ-ἐσρὰφ, ὅς τις, ἅμα ἴδῃ τὴν νίκην κλίνουσαν πρὸς τοὺς ἐναντίους, φεύγει μὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο κειμήλιον τὴν ταχίστην ἐπὶ ταχυδρόμων καμήλων (χιτζὶν), τὰς ὁποίας ἐπὶ τούτῳ φέρουσι πάντοτε κατόπιν αὐτῶν οἱ Βεζίραι εἰς τὰ στρατόπεδά 'των. Ὅθεν ἡ μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων διαδεδομένη φήμη, ὅτι δῆθεν ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου τοῦ πολιορκήσαντος τὴν Βιέννην τῷ 1682 ἐκυριεύθη καὶ ἡ σημαία αὕτη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, εἶνε ἀπίθανος, διότι, παρεκτὸς τῶν τοσούτων προφυλάξεων, εἶνε ἄλλως γνωστὸν ὅτι διέσωσεν αὐτὴν τότε αὐτὸς ὁ Καρὰ-Μουσταφᾶ-πασσᾶς μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Βελιγράδιον· καθὼς καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐν Σαλανκεμὲν μάχης διεσώθη ἐπίσης· καὶ ὁ Κόμης Μαρσιλιὺ, αὐτόπτης τῆς μάχης ταύτης, διηγεῖται (1) ὅτι οἱ διασώσαντες αὐτὴν ἀντημείφθησαν πλουσιοπαρόχως, διότι ἐβεβαίουν προσέτι, ὅτι διῆλθον ἀόρατοι διὰ θαύματος διὰ μέσου τοῦ Αὐστριακοῦ ἱππικοῦ.

Ἡ θέα τοῦ κειμηλίου τούτου ἐξάπτει μὲν τὰ πνεύματα τῶν πιστῶν καὶ διεγείρει τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ὄχλου· ἀλλ' εἶν' ἀληθὲς ἀφ' ἑτέρου ὅτι πολλάκις ἔγινε καὶ αἰτία αἱματοχυσίας ἀθῴων, καὶ μάλιστα τὸν Μάρ-

(1) Σελ. 52 τοῦ Β'. μέρους τοῦ Περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Τουρκίας συγγράμματός 'του.

Digitized by Google

τιον τοῦ 1769, καθ' ἣν ἐδέχθη αὐτὸ ἀπὸ τῶν χειρῶν Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Γ' ὁ Βεζίρης 'Εμὶν-Μεχμὲδ-πασσᾶς, καὶ 'τὴν ἐξῆγε διὰ τῆς πύλης τῆς 'Αδριανουπόλεως· διότι τὸ πλῆθος, ἐρεθισθὲν ὑπὸ τῶν φανατικῶν 'Εμίριδων, καὶ ἰδίως τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας ἐπροτίμησεν ἄλλην ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας 'του, καὶ μόνον ὅτι 'δὲν 'τοὺς διέσπασαν.

Τὸ Χιρκᾶ-ὀδασὶ εἶνε δωμάτιον τετράγωνον, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἀνέχει εἶδός τι ἐξέδρας ἢ κιβωτοῦ, περικεκαλυμμένης ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν μὲ 'μαῦρον ὕφασμα κατακεντημένον μὲ στίχους τοῦ κούρ-άννίου, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς δύω θῆκαι, ἡ μὲν περιέχουσα τὸ ἐπανωφόριον, ἡ δὲ τὴν σημαίαν, εἰς τὸν μυχὸν δὲ τοῦ εὐκτηρίου, ὑπάρχει εἶδός τι ἀρμαρίου, ἐντὸς τοῦ τοίχου, φέρον ἐναποκείμενα τὰ ἄλλα κειμήλια, ἐν οἷς καὶ ὁ ἕτερος τῶν δύω ὀδόντων (Σινν-ὑσ-σερὶφ), τοὺς ὁποίους ἔχασεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν μάχην τοῦ Οὐμπούδ, ἐκτιθέμενος, ὡς καὶ μέρος τῶν γενείων 'του (λιχιῦέϊ-σεριφὲ), εἰς προσκύνησιν τῇ 27 τοῦ 'Ραμαζανίου, κατὰ τὸ Κάδρ-γκετζεσί. Πέριξ δὲ τῶν δύω τούτων σορῶν ἵστανται δύο χρυσᾶ καὶ τέσσαρα ἀργυρᾶ μεγάλα κηροπήγια, ἀπὸ τοῦ ὀρόφου δὲ κρέμανται τέσσαρες ἀργυραῖ κανδῆλαι. Εἶνε δὲ τὸ δωμάτιον τοῦτο ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν κοιτωνιτῶν, δύω τῶν ὁποίων ἐπαγρυπνοῦσιν ἐναλλὰξ ἐντὸς αὐτοῦ ἀνὰ 24 ὥρας ἕκαστος δὶς τῆς ἑβδομάδος. 'Επισκέπτεται δὲ τὸ εὐκτήριον τοῦτο καὶ ὁ Σουλτάνος συχνάκις, καὶ ἐν αὐτῷ συνήθως τελεῖ τὸ ἐν τῶν δύο ἑσπερινῶν ναμαζίων, ὅτε ἀνάπτονται καὶ αἱ κανδῆλαι, καὶ καίονται καὶ ἀρώματα (1).

Παρεκτὸς δὲ τοῦ εὐκτηρίου τούτου, ἔχει τὸ Σαράϊ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλα ἓξ μεγάλα εὐκτήρια ἢ τζεαμία, ὧν πρώτιστα, τὸ 'Αγᾶ-τζεαμισὺ, τὸ Σοφᾶ-τζεαμισὺ καὶ τὸ Μποσταντζῆ-τζεαμισὺ, κτισθὲν ὑπὸ Μουσταφᾶ τοῦ Γ'.

Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν διαιτημάτων τοῦ ἀνακτόρου τούτου, καὶ ἰδίως τῶν τοῦ γυναικωνίτου, ἐπειδὴ, καθὼς εὐφυέστατα λέγει ὁ Τουρνεφόρτιος, αἱ κάτοικοι αὐτοῦ εἶνε ἀόρατοι, καθὼς τὰ ἄϋλα πνεύματα, πρέπει 'να ἀφεθῶμεν εἰς τὴν γόνιμον φαντασίαν τῶν μυθιστοριογράφων καὶ ποιητῶν τῆς Εὐρώπης, τῶν ὁποίων τινὲς, καὶ μάλιστα ὁ Δόκτωρ Κλάρκιος (2), καυχῶνται ὅτι, διακινδυνεύσαντες τὴν ζωὴν αὐτῶν, εἶδον ὄχι μόνον τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Σαραγίου διαίρεσιν, τὸ ὁποῖον 'δὲν ἦτον οὔτε τότε τόσον

(1) Τοῦ εὐκτηρίου τούτου καταφθαρέντος ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἀπεφασίσθη πρὸ δύο ἐτῶν ἡ ἀνοικοδόμησις ἐπὶ στερεωτέρου καὶ καταλληλοτέρου σχεδίου, καὶ τῇ 30 Αὐγούστου τοῦ 1848 ἐτέθη μετὰ θρησκευτικῆς τελετῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὁ πρῶτος τῆς οἰκοδομῆς λίθος. Τὰ δὲ κειμήλια εἶχον μετακομισθῆ πρὸ μηνῶν εἰς τὸ τζεαμίον τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ, καὶ ἐκεῖ μένουσιν ἄχρις οὗ περατωθῇ ἡ οἰκοδομὴ, ἐκτιθέμενα ἐτησίως εἰς τοὺς πιστοὺς εἰς προσκύνησιν. (2) 'Εν τῇ κατ' αὐτὸν τῆς 'Ανατολῆς Περιηγήσει.

δύσκολον, ὅταν μετῴκει μάλιστα ὁ Σουλτάνος τὸ θέρος εἰς τὰ παλάτια τοῦ Βοσπόρου, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τοῦ χαρεμίου θαύματα καὶ ἀπόῤῥητα, τὰ ὁποῖα τότε μόνον ἠδυνάμεθα 'να μάθωμεν ὁπωσοῦν θετικώτερον, ὅταν (λέγει παίζων εὐφυῶς ὁ Michaud) ἢ ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς, παραβαίνων τὰ καθήκοντα τῆς ἐχεμυθίας, ἢ χαμμία τῶν Χασεκὶ ἐφαντάζοντο 'να δημοσιεύσωσιν Ὑπομνήματά τινος συγχρόνου. Ἕως τότε δὲ 'δὲν ἔχει κανεὶς αἰτίαν οὔτε 'να ταλανίζῃ οὔτε 'να μακαρίζῃ τὰς ἐγκεκλεισμένας ἐκεῖ ὡραιότητας, διότι τίποτε ἀκριβῶς 'δὲν εἶνε γνωστόν. Ἔχομεν δὲ διδόμενα 'να ὑποθέσωμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι τὸ Σουλτανικὸν χαρέμιον 'δὲν διαφέρει τῶν λοιπῶν Τουρκικῶν χαρεμίων, εἰμὴ μόνον καθόσον ἡ εὐταξία ἐνταῦθα διατηρεῖται αὐστηροτέρα, καὶ ὁ βίος εἶνε πλέον μονότονος. Ἀλλὰ πόσαι ἄραγε τῶν Κυριῶν τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων 'δὲν δυσφοροῦσι πολὺ χειρότερον ἐν τῷ μέσῳ τῆς πολυανθρωποτέρας συναναστροφῆς καὶ τῆς τύρβης τοῦ ἐκεῖ βίου!

Ἓν τῶν διαιτημάτων τούτων εἶνε τὸ καλούμενον Σουννὲτ-ὀδασὺ, ὅπου προτίθενται πρὶν τῆς ἐκφορᾶς οἱ νεκροὶ τῶν ἀποθνησκόντων Σουλτάνων (ἐκεῖ τοὐλάχιστον προετέθη ὁ νεκρὸς Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Β'), καὶ ὅπου ὁ νέος Σουλτάνος, ἀφ' οὗ προσευχηθῇ ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ προκατόχου 'του, δέχεται τὰ σεβάσματα τοῦ Βεζίρη καὶ τῶν λοιπῶν μεγιστάνων.

Ἄλλη αἴθουσα, βλέπουσα πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ καλουμένη Σοφᾶ-ὀδασὺ, ἔχει πρὸ αὐτῆς στοιχηδὸν τεταγμένα μικρὰ κανόνια, τὰ ὁποῖα, εἰς τὴν γέννησιν Βασιλόπαιδος, ἀφ' οὗ οἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ προσυνηγμένοι ἐπὶ τούτῳ μεγιστᾶνες ὑπογράψωσι τῆς γεννήσεως τὴν πρᾶξιν, πυρσοκροτοῦσι πρῶτα, καὶ ταῦτα διαδέχονται ἔπειτα τὰ κατωτέρω ἐπὶ τῆς ὀφρύος τοῦ λόφου εἰς τὸν κυπαρισσῶνα τοῦ Σαραγίου στημένα, καὶ ἐκεῖνα πάλιν τὰ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Τὲπ-καποῦ, καὶ εἰς ταῦτα ἀποκρίνονται τὰ τοῦ Τὸπ-χανὲ, Τὲρσ-χανὲ κλπ.

Μέρος δέ τι ὀνομάζεται Κοὺσ-χανὲς (πτηνοτροφεῖον), ὅπου συνήθως ἐκρατοῦντο, πρὶν ἐξορισθῶσιν ἢ φονευθῶσιν, οἱ κατάδικοι Βεζίραι. Ἐδῶ ἐφυλακίσθη τῇ 8 Αὐγούστου 1648, καὶ μετὰ δέκα ἡμέρας ἐπνίγη, ὁ Σουλτὰν-Ἰβραήμ. Ἡ φυλακὴ 'του συνίστατο εἰς δύο δωμάτια, ἀμυδρῶς ἄνωθεν φωτιζόμενα· διότι ὅλαι αἱ ἄλλαι θυρίδες εἶχον κτισθῇ, παρεκτὸς μιᾶς μόνης, διὰ τῆς ὁποίας 'τῷ διεβίβαζον τὴν τροφήν. Τῷ ἔγινε δὲ ἡ χάρις ἵνα κλεισθῶσι μαζῇ 'του καὶ δύω τῶν παλλακίδων 'του ἵνα τὸν ὑπηρετῶσιν. Ὅταν δὲ ὁ Βεζίρης Καρὰ-Μεχμὲδ, ὁ ἐπὶ Καρὰ-Μουσταφᾶ Δεφτὲρ-δάρης, καὶ ὁ Σέϊχ-οὐλ-ἰσλάμης Ἀμπδ-οὐλ-Ῥαχχὶμ (1)

(1) Γνωστὸν ὅτι ὁ Σέϊχ-οὐλ-ἰσλάμης οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος αἴτιος τῆς ἐναντίον τοῦ Σουλτὰν-Ἰβραήμου καταφορᾶς, ἐκδικούμενος διὰ τὴν γενομένην εἰς τὴν θυγατέρα 'του περιύ-

ἦλθον 'να 'τὸν φονεύσωσι, συντρίψαντες τὰς θύρας τῆς φυλακῆς μὲ πελέκεις, ὁ δήμιος Καρὰ-'Αλῆς ἐκρύβη, παρακαλῶν 'να φονεύσωσιν αὐτὸν μᾶλλον, ὡς μὴ τολμῶντα 'να ἐκτελέσῃ τὴν καταδίκην· ὁ δὲ Βεζίρης 'τὸν ἐκτύπησε κατὰ κεφαλῆς μὲ τὴν ῥάβδον τρέμοντα χειροπόδαρα.'Εμβῆκαν δὲ εἰς τὴν φυλακὴν οἱ τρεῖς οὗτοι καὶ ὁ βοηθὸς τοῦ δημίου Χαμὰλ-'Αλῆς· οἱ δὲ Καδῆ-οὺλ-ἀσκὲρ καὶ λοιποὶ μεγιστᾶνες ἐθεώρουν τὴν φρικώδη ταύτην σκηνὴν ἀπὸ τῆς θυρίδος. Αἱ ὀδυνηραὶ παρακλήσεις καὶ αἱ κατάραι τοῦ δυστυχοῦς Σουλτάνου διεκόπησαν διὰ τῆς ὀλεθρίου νευρᾶς· τὸ δὲ πτῶμα, πλυθὲν ὡς σύνηθες, ἐτάφη εἰς τὸν περίβολον τῆς ἁγίας Σοφίας, ὅπου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ δύω-τριῶν Σουλτάνων.

'Αλλὰ τὸ περιεργότερον μέρος τοῦ Σαραγίου τούτου, διὰ τὰ ἐν αὐτῷ δραματουργηθέντα, εἶνε τὸ κοινῶς λεγόμενον

Καφάσι (1),

ὅπου διάγουσιν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀνεψιοὶ τοῦ Σουλτάνου, οἱ ἐπίδοξοι κληρονόμοι τοῦ θρόνου. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, συγκείμενον ἀπὸ δώδεκα ὁμοιόμορφα καὶ ἰσομεγέθη περίπτερα δωμάτια, ὀνομαζόμενα Τσιμσιρλὶκ, διὰ τὸ περιέχον αὐτὰ δάσος τῶν πύξων (τσιμσίρ), κεῖται πλησίον τοῦ Χαρεμίου, καὶ περικλείεται ὑπὸ ὑψηλοῦ τοίχου. Τὴν δὲ ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰ πολυτελῆ ταῦτα οἰκήματα, τὰ κατάχρυσα ὡς ἀνάκτορα καὶ κατάκλειστα ὡς δεσμωτήρια, σιωπὴν οὐδὲν ἄλλο διαταράττει, παρὰ τὸν ἦχον τοῦ ἀναβρύοντος εἰς τοὺς πίδακας ὕδατος καὶ τῶν τιτυβιζόντων ἐπὶ τῶν δένδρων πτηνῶν· ποῦ καὶ ποῦ δὲ ἄλαλός τις (διλσίζ) ὑπηρέτης, τοῦ ὁποίου μόλις διακρίνεται τῶν ἰχνῶν ὁ κρότος, διαβιβάζει διαταγὰς, ἐνίοτε ὀλεθρίας.

'Εντὸς τοῦ μυστηριώδους τούτου κλωβίου διῆγον πολλάκις ὁλόκληρον τὴν ζωήν 'των, βεβαίως ὅμως τὴν νεότητά 'των, οἱ συγγενεῖς (Σὰχζαδέδες) τοῦ βασιλεύοντος Σουλτάνου, μέχρις ὅτου ἢ 'ν' ἀναβῶσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἢ 'να καταίβωσιν εἰς τὸν τάφον. Μειράκια δέ τινα, καὶ γυναῖκες, κυρίως στεῖραι ἐκ πείρας, πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτῶν· γέρων τις εὐνοῦχος, ὡς παιδαγωγὸς (λαλὰ) 'των· ὡρισμένος βιβλίων ἀριθμὸς πρὸς ἐκπαίδευσίν των, καὶ μερικὰ τεχνουργικὰ ἢ κηπουρικὰ ἐργαλεῖα πρὸς διασκέδασίν των, ἰδοὺ οἱ μόνοι 'των σύντροφοι, ἡ μόνη 'των ἀσχολία. 'Ητον δὲ αὐστηρότατα εἰς αὐτοὺς ἀπηγορευμένον τὸ 'να συγκοινωνήσωσι καθ' ὁποιονδήποτε τρόπον ὄχι μόνον μὲ τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου, τὰ ὁποῖα δι'αὐτοὺς ἦσαν ἄλλος κόσμος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φυλακισμένων

ὁρισιν, ἁρπαγεῖσαν εἰς τὸ Χαρέμιον κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου, ἀφ' οὗ οἰκειοθελῶς 'δὲν ἔστερξε 'νὰ παλλακευθῇ. (1) Νομίζω ὅτι εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ τὸν ἄνω προειρημένον Κούσ-χανὲν, ὡς συνώνυμα καὶ τὰ δύο.

συγγενῶν, καὶ ἐνίοτε ἀδελφῶν 'των, ἐκτὸς ὅταν εἴς τινας ἐξ αὐτῶν ἐπετρέπετο τοῦτο κατ' ἐξαιρετικὴν τοῦ Σουλτάνου θέλησιν· καὶ 'αλήμων ὤ εἰς ἐκεῖνον ὅς τις ἤθελε τολμήση 'να δώση ἢ λάβη γράμμα, βιβλίον, ἢ καὶ ἁπλῶς πρᾶγμα χωρὶς ἀδείας!

Εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ χρυσοῦ τούτου δεσμωτηρίου ἔπαυον αἱ λοιπαὶ ὅλαι θεωρίαι, ἔσβυναν ὅλα τὰ ἄλλα αἰσθήματα, καὶ αὐτὰ τὰ φυσικώτερα, ἐνώπιον μιᾶς καὶ μόνης ἰδέας, τῆς ἀσφαλείας τῆς τοῦ θρόνου διαδοχῆς· καὶ καθ' ὃν λόγον ἡ ἀδελφοκτονία 'δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ὡς ἔγκλημα, κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ ἡ διατήρησις τοῦ ἀδελφοῦ εἰς τὸν βίον ἐλογίζετο ἀρετὴ, ὅταν 'δὲν ὑπαγορεύετο ὑπὸ πολιτικῆς ἀνάγκης. Τὸ δὲ γνωστὸν τῶν Ῥωμαίων ἀξίωμα »Salus populi, suprema lex esto,« καθιερώθη ὡς νόμος θεμελιώδης ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ Μεχμὲδ Α'.

Τὸ ἀξιολογώτερον ὅμως τῶν περιεχομένων εἰς τὸν περίβολον τοῦτον εἶνε ἡ ᾀδομένη ἐκείνη

Βιβλιοθήκη,

τὴν ὁποίαν οὐδεὶς μὲν τῶν Εὐρωπαίων ἠξιώθη 'να ἴδῃ, πολλοὶ δὲ τῶν σοφῶν ἐνόμιζον περιέχουσαν τὰς Δεκάδας τοῦ Τίτου Λιβίου καὶ ἄλλα ἀριστουργήματα τῶν ἀρχαίων ἀπολωλότα. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη, τῆς ὁποίας τὴν ἐπιστασίαν ἔχει ὁ Χότζα-μολλᾶς, ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Σουλτάνου, ἀποτελῶν μέλος τοῦ σώματος τῶν Οὐλεμᾶ, εἶνε, κατὰ τὸν D' Ohsson, οὐχὶ μία, ἀλλὰ δύω· ἡ μὲν, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ Ἀχμὲδ τοῦ Γ' τῷ 1719-1720, θέντος ἐν παρατάξει τὸν πρῶτον αὐτῆς λίθον ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων Ὀ δ ά δ ω ν τῶν Ἰτσ-ἀγάδων, πρὸς ἀνατολὰς του Μπὰμπ-οὺσ-σελάμ· ἡ δὲ, ὑπὸ Μουσταφᾶ τοῦ Γ', πλησίον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντος Μποσταντζηλὲρ-τζεαμισὶ, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς προαύλιον αὐτῆς, κτισθεῖσα τῷ 1767, καὶ συγκειμένη ἐκ τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα εἶχε συνάξῃ Μαχμοὺδ ὁ Α', Ὀσμὰν ὁ Γ', καὶ αὐτὸς οὗτος. Ἔχει δὲ, κατὰ τὸν Ἄγγλον Δόκτωρα Carlisle, σχῆμα σταυροῦ, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μία κεραία χρησιμεύει ὡς πρόθυρον, αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς ἀποτελοῦσι τὴν βιβλιοθήκην. Ἐπὶ τῆς εἰσόδου αὐτῆς ἀναγινώσκεται »Εἴσελθε ἐν εἰρήνῃ«, τὸ δὲ μέσον τοῦ κτιρίου καλύπτεται ὑπὸ θόλου, ὑποκρατουμένου ὑπὸ τεσσάρων μαρμαρίνων κιόνων. Ἑκάστη δὲ τῶν τριῶν κεραιῶν ἔχει ἓξ παράθυρα, τρία κατώτερα καὶ τρία ἀνώτερα, καὶ ἀνὰ τέσσαρα χωρίσματα διὰ τὰ βιβλία. Ἡ ἐλπὶς δὲ τῶν ἐν αὐτῇ δῆθεν σωζομένων παλαιῶν χειρογράφων, τὴν ὁποίαν διήγειρεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἡ ἰδέα Κωνσταντίνου τοῦ Λασκάρεως, διαβεβαιοῦντος(1) ὅτι εἶδεν ἐν τῇ τοῦ Βυζαντινοῦ Παλατίου Βιβλιοθήκῃ ὁ λ ο μ ε-

(1) Ἐν τῇ περὶ Ἑλλήνων καὶ Σικελῶν Ἱστορικῶν πραγματείᾳ αὐτοῦ· ἴδε Villoison Anecd. Græc. T. 2, p. 264, καὶ Φαβρικ. Βιβλιοθ. Ἑλλην. σελ. 29. Τόμ. 14.

λῇ τὴν Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Ἱστορικὴν συγγραφὴν, ὑπαγόρευσεν εἰς διαφόρους τῶν τότε ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης 'νὰ προκηρύξωσι πρὸς ὑφαίρεσιν αὐτῶν βραβεῖον, ὁ μὲν Δοὺξ τῆς Τοσκάνης 5000 γροσίων, ἡ δὲ τῶν Οὐενετῶν Ἀριστοκρατία τὰ διπλάσια· ὁ δὲ Πάππας Νικόλαος ὁ Ε' ὑπεσχέθη τῷ 1452 πενταχισχίλια χρυσᾶ φλωρία ἀμοιβὴν εἰς τοὺς ἀποσταλέντας παρ' αὐτοῦ εἰς ΚΠ πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων, ἐὰν εὑρόντες φέρωσιν εἰς αὐτὸν τὸ πρωτότυπον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, σωζόμενον, ὡς ἐλέγετο, ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου βιβλιοθήκῃ. Ἐκ τούτων ἁπάντων ἐρεθισθεῖσα ἡ τῶν περιηγητῶν πολυπραγμοσύνη καὶ φιλοκέρδεια, μετεχειρίσθη πάντα τὰ μέσα πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ κεκρυμμένου δῆθεν τούτου θησαυροῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ Delavalle ἐβεβαίωσεν ὅτι καὶ αἱ δεκατέσσαρες δεκάδες τοῦ Τίτου Λιβίου, ἐξ ὧν αἱ τέσσαρες μόνον εἶνε γνωσταὶ, ἐσώζοντο ἐντὸς τῆς βιβλιοθήκης ταύτης· ὥστε ὁ σοφὸς καὶ ἀξιότιμος Οὐενετὸς Ἀββᾶς-Τοδερίνης, ἀσχοληθεὶς κατ' ἐξαίρεσιν περὶ τὴν Τουρκικὴν φιλολογίαν, κατώρθωσε, συνεργείᾳ νέου τινὸς, ὑπηρετοῦντος ἐν τοῖς ἀνακτόροις, 'να λάβῃ καὶ κατάλογον τῆς βιβλιοθήκης ταύτης, ἐξ οὗ ἐφάνη ὅτι Λατινικὰ μέν τινα καὶ Ἑλληνικὰ χειρόγραφα ὑπῆρχον τῷ ὄντι μεταξὺ τῶν βιβλίων τούτων· ἀλλ' αἱ ἐλπίδες τῶν ἀπεκδεχομένων τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ Ταχίτου καὶ τοῦ Λιβίου ἐματαιώθησαν (1). Ὁ δὲ Ἀββᾶς-Σεβῖνος, ὁ περὶ τὰ 1728 ἀποσταλεὶς ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ' πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ συλλογὴν Ἑλληνικῶν χειρογράφων, 'δὲν ἠθέλησεν οὔτε 'να ἐξετάσῃ τὰ κατ' αὐτὴν, βεβαιωθεὶς, λέγει (2), ὅτι ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἔγινε πυρίκαυστος, κατ' ἐπιταγὴν Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Δ'!! Τῷ 1801, ὑπερισχύοντες οἱ Ἄγγλοι ἐν ΚΠ διὰ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ συμβάντα, κατώρθωσαν 'να ἐπισκεφθῶσι τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ, καὶ ὁ Δόκτωρ Carlisle, λαβὼν κατάλογον ἀκριβῆ τῶν ἐν αὐτῇ βιβλίων, συμποσουμένων εἰς 1292, 'δὲν εὗρεν οὔτε ἓν Ἑλληνικὸν, Ἑβραϊκὸν ἢ Λατινικόν. Ὁ Γάλλος δὲ στρατηγὸς καὶ πρέσβυς εἰς τὴν Τουρκίαν Σεβαστιάνης κατώρθωσε, τέλος, περὶ τὰ 1807, ἰσχύων τότε τὰ μέγιστα παρὰ τῷ Σουλτὰν-Σελήμῃ, 'να κάμῃ σπουδαίας ἐρεύνας ἐντὸς τῆς ἐσωτέρας βιβλιοθήκης, ἀλλ' οὐδὲν σχεδὸν εὗρε λόγου ἄξιον. Ἔλαβε δὲ μόνον τόμους τινὰς, ἐν οἷς καὶ ἓν Ἑλληνικὸν Εὐαγγέλιον, καὶ μερικὰ λείψανα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν 'να ἦνε ἄλλεως, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν Ἱστορικὸν Δούκαν, οἱ Τοῦρκοι, μετὰ τὴν ἅλωσιν, διαρπάσαντες τὰ εἰς τὰς διαφόρους τῆς ΚΠ βιβλιοθήκας ἐναποκείμενα βιβλία, »ἀριθμὸν »ὑπερβαίνοντα, καὶ εἰς ἁμάξας αὐτὰ ἐπιφορτίσαντες, διέσπειραν εἰς ἀνα-

(1) Ἴδε Toderini De la litterature des Turcs, T. 2, p. 33. (2) Ἴδε Memoires de l'Academie des Belles-Lettres, T. 7, p. 334.

»τολὴν καὶ δύσιν, καὶ δι' ἑνὸς νομίσματος δέκα βιβλία ἐπιπράσκοντο.« Ἀδὲν εἶνε ὅμως καὶ ἀπίθανον 'να συνήγαγεν ὁ σκληρὸς μὲν ἀλλὰ μεγαλεπήβολος ἐκεῖνος κατακτητὴς χιλιάδας τινὰς τῶν βιβλίων τούτων, καὶ 'να 'τὰ παρακατέθεσεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Σαραγίου 'του. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ματθία Κορβίνου, βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, περιελθοῦσα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, μετεκομίσθη εἰς ΚΠ. Πολλὰ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ χειρογράφων εἶνε προϊόντα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σαραγίου, καὶ φέρουσι τὴν σφραγῖδα τῶν Σουλτάνων· ἡ δὲ ἐν Παρισίοις ἐθνικὴ βιβλιοθήκη ἔχει μερικὰ τοιαῦτα. Ὥστε καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο μένει 'να λυθῇ ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς πρὸς τὰ ἀληθῶς καλὰ καὶ μεγάλα ῥοπῆς τῶν εἰς τὸ ἑξῆς Σουλτάνων, ἀκολουθούντων τὰ ἴχνη τοῦ νῦν αὐτοκρατοροῦντος καὶ τοῦ πατρός 'του. Ἐν τούτοις ἐὰν ὁ σωζόμενος ἀνέκδοτος ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ »Πίναξ βιβλίων τοῦ Παλατίου«, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Δουκάγγιος (1), ἦνε ὁ τῆς ἐν τῷ παλατίῳ τῆς ΚΠ, ἔχομεν τοὐλάχιστον τὴν καταγραφὴν τῶν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων σωζομένων βιβλίων.

Ἀλλὰ τίς εἶνε ἡ στήλη ἐκείνη, ἥτις ἀναμέσον τῶν κυπαρίσσων τοῦ Παλατίου ὑψουμένη ὡς γίγας, ἕλκει πρὸς ἑαυτὴν τὰ βλέμματα τῶν παραπλεόντων, καὶ διεγείρει εἰς τούτων μὲν τὰς καρδίας αἰσθήματα εὐλαβείας, ὅσοι φαντάζονται ὅτι θεωροῦσιν ἱστάμενον ἐπ' αὐτῆς ἀκόμη μὲ ὑψωμένας τὰς χεῖρας ἢ γονυκλιτοῦντα ὑπὲρ τῆς πόλεως Δανιὴλ τὸν Στυλίτην (2)· εἰς ἄλλων δὲ, παλμοὺς ἀρχαιολογικῆς περιεργείας, ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἐπιγραφὴν τῆς κρηπῖδός 'της; Ἂς ἴδωμεν ἂν δυνάμεθα 'να συμβιβάσωμεν ἀμφοτέρων τὰς γνώμας. Καὶ πρῶτον 'δὲν φαίνεται ἡ στήλη αὕτη 'να ἦνε Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου· διότι ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ ἐστήθη ἐν μέσῳ τῷ Αὐγουσταίῳ, ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἐὰν οὐχὶ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, κατά τινας, κίονος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεστηλώθη μετὰ ταῦτα ὁ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐὰν ἦνε λοιπὸν τοῦ Θεοδοσίου τῷ ὄντι, πιθανώτερον φαίνεται ὅτι εἶνε μᾶλλον τοῦ Νεωτέρου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐνικήθησαν τῷ ὄντι οἱ μετὰ τοῦ Γαϊνᾶ ἐπαναστάντες Γότθοι. Ἀλλ' ὁ ἀνδριὰς τούτου ἦτο στημένος ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου 'του Φόρου. Ἀδὲν εἶνε δὲ καὶ ἀπίθανον 'να ἦνε αὐτὸς οὗτος ὁ κίων, ὅς τις, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Γρηγορᾶν, »περὶ τὴν ἑῴαν ἀκρόπολιν ἱστάμενος«, ἐσείετο ἐπὶ πολλὰς ἡ-

---

(1) Ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Γλωσσαρίῳ. (2) Συνήθως λέγουσι Συμεὼν τὸν Στυλίτην· ἀλλ' ὁ Συμεὼν, τοὐλάχιστον ὁ Μέγας (διότι κατὰ τὸ Τροπάριον, »Ἡ δὶς δύο αὕτη Συμεώνειος ὁμω»νυμία, οἱ ἐν τοῖς στύλοις τρεῖς εἰσι, καὶ εἷς ὁ Σαλὸς«), οὐκ ἐστηλοβάτει ἐν ΚΠ, ἀλλ' ἐν Ἀντιοχείᾳ. Καὶ ὁ Δανιὴλ δὲ αὐτὸς ἐπιβεβηκὼς ἀναγράφεται, ἐν στύλῳ τινὶ κατὰ τὸν Ἀνάπλουν (εἰς τὸ Κατάστενον), καὶ ἴσως ἐπὶ τοῦ ἐν Ἰασονίῳ Διπλοῦ Κίονος, ὡς εἰρήσεται ἐν τοῖς ἐκεῖ.

μέρας ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, πάντων συντρεχόντων καὶ θεωμένων,» ἐν ᾧ λόγος τὸν τοῦ Βύζαντος πάλαι σταθῆναι τοῦ κτίσαντος τὸ »Βυζάντιον ἀνδριάντα«, περὶ οὗ ἴδε κατόπιν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Βασιλικῆς. Συγχέεται δὲ ὑπό τινων καὶ μὲ τὸν κίονα τῆς Εὐδοξίας, ὅς τις ὅμως ἦτο στημένος πλησίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς τὰ λεγόμενα Πιττάκια. Ὅσον δὲ περὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἱσταμένου ποτὲ Στυλίτου, θέλομεν ἐκθέση, περιγράφοντες τὸν κίονα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰς αἰτίας, δι' ἃς 'δὲν νομίζομεν δυνατὸν 'νὰ ἐχρησίμευσέ ποτε ὁ κίων οὗτος εἰς Στυλίτου ἀσκητήριον.

Ὁ κορμὸς τοῦ κίονος τούτου εἶνε λεπτοφυέστατος, ὁ δὲ ῥυθμὸς αὐτοῦ Κορινθιακός· σύγκειται δὲ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, καὶ τῆς περὶ τὴν βάσιν αὐτοῦ Λατινικῆς ἐπιγραφῆς ἀναγινώσκονται πέντε μόνον αἱ ἑξῆς λέξεις:

»Fortunæ reduci (1) ob devictos Gothos.

Παρέκει τῆς στήλης ταύτης, ἀκολουθοῦντες τὴν πρὸς τὴν Προποντίδα διεύθυνσιν, φθάνομεν εἰς

Τὸ Γκιουλὰμπ-κιοσκιοῦ,

τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ τελευταῖον τοῦ χερσαίου τείχους τοῦ Σαραγίου ὅριον, ἀρχομένης ἐντεῦθεν ἤδη τῆς παραλίας. Τὸ περίπτερον τοῦτο ἔχει ὄπισθεν αὐτοῦ ἐκτεταμένον ἀνθῶνα, τὸν παρωνυμούμενον ἀπὸ τοῦ ἐν μέσῳ αὐτοῦ Γκιοὺλ-χανὲ (ῥόδων οἶκου), τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀποτελεῖ ἀείμνηστον ἐποχὴν εὐκλείας εἰς τὰ Ὀθωμανικὰ χρονικά· διότι ἐν αὐτῷ ἀνεκήρυξεν ὁ νῦν αὐτοκρατορῶν Σουλτάνος Ἄμπδ-οὒλ-Μεττζὶδ τῇ 22 Ὀκτωβρίου τοῦ 1839, τέσσαρας δηλονότι μῆνας μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασίν 'του, τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο Διάταγμα τὸ περὶ ἰσονομίας τῶν ὑπηκόων 'του, τὴν ἀδαμαντίνην κρηπῖδα τῆς εὐημερίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους.

Ἐντεῦθεν ἐξάγει ἡ καλουμένη Πύλη τῶν Αἰθιόπων ἢ Τῆς Ξηρᾶς,

(Ἀρὰμπ-καποὺ ἢ Καρὰ-καποὺ),

εἰς τὴν ὁποίαν καταλήγει τὸ τεῖχος, τὸ ἀρχόμενον, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν Κόλπον Γιαλὺ-κιοσκίου, καὶ διαχωρίζον τὸ Σαραΐ τῆς λοιπῆς πόλεως, καὶ δι' αὐτῆς ἐξερχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἤδη, στρέφομεν πρὸς ἀριστεράν, ἀκολουθοῦντες τὴν ἀκτὴν τοῦ ἀκρωτηρίου, διευθυνομένου ἐντεῦθεν ἤδη ἀνατολικοβορειότερον, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ αὐτῆς καὶ

---

(1) Ἡ φράσις αὕτη »Τῇ Νίκῃ ἐπιστρεφούσῃ« εὑρισκομένη εἰς 200 καὶ ἐπέκεινα Ῥωμαϊκὰ νομίσματα, ἐπεγράφετο συνήθως μετά τινα νίκην.

τοῦ τείχους τοῦ Βασιλικοῦ περιβόλου, βρεχομένου ὑπὸ τῆς Προποντίδος, οὐδὲν διάστημα· »πέτραι δὲ πολλαὶ ὑπερμεγέθεις, καὶ ὕφαλοι καὶ φαι»νόμεναι, τῶν τειχῶν προβέβληνται πανταχῇ κατὰ τὴν ἀκτὴν, ὑπὸ τῶν »πρώτως τειχισάντων τὸ Βυζάντιον ἐκ προνοίας ἐγκαθειμέναι,« κατὰ τὸν Καντακουζηνὸν καὶ Γλυκᾶν, ὡς προανεφέρομεν.

Ἐνταῦθα ἦσαν

Αἱ Ἀρκαδιαναὶ (Θέρμαι),

λουτρὸν καὶ παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν, ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του (τῷ 394), ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος, ἤ, πιθανώτερον, ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρκαδία, περὶ ἧς εἴπομεν ὁμιλοῦντες περὶ τῶν παρὰ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἀρχαιοτήτων. Ἀπ' αὐτῶν παρωνομάζετο καὶ ὅλον τοῦτο τὸ μέρος, ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ᾠκοδομήσατο ἔπειτα, κατὰ τὸν Προκόπιον, αὐλὴν, προβεβλημένην μὲν τῆς πόλεως, χρησιμεύουσαν δὲ καὶ πρὸς περίπατον τῶν πολιτῶν (διότι ἀνατέλλων μὲν ὁ ἥλιος, εὐθὺς προσέβαλλεν αὐτήν· δύων δὲ, σκιαζομένην κατέλειπε), καὶ πρὸς προσόρμισιν τῶν ἑκατέρωθεν παραπλεόντων. »Ἀγχιβαθὴς γὰρ οὖσα »ἡ θάλασσα, παρέχει ταῖς ναυσὶ παρ' αὐτάς που τὰς τῆς ἠιόνος ὄχθας »πελάζειν.« Ὅλον δὲ τῆς αὐλῆς ταύτης τὸ ἔδαφος καθὼς καὶ οἱ κίονες ἦσαν μαρμάρινα, κατακοσμούμενα μὲ πλῆθος ἀνδριάντων, ἐν οἷς καὶ ὁ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας(1), ἐπὶ κίονος πορφυροῦ, ἀνάθημα τῆς πόλεως χαριστήριον. Ὁ Δουκάγγιος ἀμφιβάλλει ἐὰν τὸν περίπατον τοῦτον ἐννοῇ ὁ Σουΐδας, λέγων(2) ὅτι ἐν αὐτῷ ἵσταντο αἱ εἰκόνες ἔφιπποι τοῦ Γρατιανοῦ, τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ Θεοδοσίου, καί τινος νάνου, ὀνόματι Φιρμιλιανοῦ. »Εἰς τὰς Ἀρκαδιανὰς σέκρετον ὁ Ζήνων ἐποίησε«, λέγει ὁ Κωδινός. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἀπίθανον(3)· ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ ἐπιφέρει ὁ παράδοξος οὗτος συγγραφεὺς, ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος »καὶ Ἀρκαδίας τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς στήλη ἵστατο«, ἀντιβαίνει εἰς ὅλας τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις, διότι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, κἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἦτον, κατὰ τὸν Σουΐδαν, δευτερόγαμος, ἡ ἑτέρα αὐτοῦ γυνὴ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζει καὶ οὗτος Ἀρκαδίαν, ἦτον ἡ πρώτη· δευτέρα δὲ ἀναντιρρήτως ἦτον ἡ Ἀριάδνη, θυγάτηρ Λέοντος τοῦ Μακέλλου, ἥτις καὶ ἐπέζησεν αὐτῷ, ὑπανδρευθεῖσα ὕστερον τὸν Ἀναστάσιον. Τοῦ λουτροῦ

(1) Περὶ τοῦ ἠθικοῦ καὶ σωματικοῦ χαρακτῆρος τῆς περιφήμου ταύτης Αὐγούστης θέλομεν ἀναφέρει κατ' ἔκτασιν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς τοῦ Μαρκιανοῦ στήλης (Κχῒζ-τασσί), ὅπου θέλομεν δημοσιεύσῃ καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς. (2) Ἐν φ. Γρατιανός. (3) Ἴσως μάλιστα αὐτὰ ἦσαν τὰ καλούμενα ἄλλως Παλαιὰ Ἀσηκρήτια, συγχεόμενα μὲ τὰ Πιττάκια, ἐξ οὗ παραχθεὶς, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ Chevalier, τοποθετεῖ τὸν κίονα τῆς Εὐδοξίας εἰς τὰ προπύλαια τῶν Ἀρκαδιανῶν.

τούτου εἰκὼν νομίζει ὁ Βανδούριος ὅτι εἶνε ἡ περιεχομένη εἰς τὰ ἀντίτυπα τῶν ἐπὶ τοῦ Κοχλιώδους τοῦ Ἀρκαδίου κίονος ἀναγλύφων, τὰ ὁποῖα ἀπεικόνισεν ὁ Οὐενετὸς ζωγράφος Βελλίνης, καθὼς θέλομεν ἀκολούθως διαλάβει.

Οὐ μακρὰν τοῦ λουτροῦ τούτου ἔκειτο καὶ ὁ ἱερὸς ναός, ὁ ἐπιλεγόμενος

Ἡ Ἁγία Δύναμις,

εἰς τιμὴν τῆς θείας δυνάμεως, εἴς τῶν τριῶν, τοὺς ὁποίους Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἔκτισεν ἤ, πιθανώτερον, μετεποίησεν ἀπὸ εἰδωλείων, καθὰ προείπομεν. Ἐν αὐτῷ δὲ καὶ παρεκκλήσιον τῆς ἁγίας Εὐφημίας(1), ἀναφερόμενον εἰς τὰ μηναῖα τῇ 16 Μαΐου.

Ἐντεῦθεν τὸ ἀκρωτήριον λαμβάνει βορειοτέραν διεύθυνσιν ἄχρι τοῦ ἱδρυμένου ποτὲ ἐνταῦθα ἰχθυοσκοπείου, εἰς ἑνὸς περί που μιλίου ἔκτασιν. Ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἔκειντο

Τὰ Μάγγανα,

ἡ ἀποθήκη δηλονότι τῶν πολεμικῶν μηχανῶν. »Ἐκεῖσε γάρ, κατὰ τὸν »Κωδινὸν καὶ Γλυκᾶν, ἀπέκειντο τά τε μάγγανα πάσης τῆς πόλεως, καὶ »αἱ μηχανικαὶ ὕλαι, καὶ τὰ πρὸς τειχομαχίαν σκεύη.« Ὁ δὲ Δουκάγγιος ἀναφέρει ὅτι ἐν ἐπιγραφῇ ἀνασκαφείσῃ ἐν Ἀντιπόλει(2) ἀναφέρεται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ Μαγγονικόν: »ΑΝΤΙΠΟΛΙΣ. ΚΑΙ. ΟΙ. ΠΟΛΙΤΑΙ. ΤΟ. ΓΕΝΙΚΟΝ. ΜΟΝ. ΚΑΙ. ΜΑΝΓΟΝ. ΚΑΙ. ΟΥΕΛΑΡΙΟΝ. ΚΑΙ....«

»Τὸν ἐν Μαγγάνοις πύργον ὀχυρώτατον εἶναι, λέγει ὁ Καντακουζηνός, »καὶ δυνάμενον πρὸς πάντας Βυζαντίους ἀντέχειν πολιορκοῦντας.« Καὶ ἴσως αὐτὸς εἶνε ὁ καλούμενος καὶ Κεντηνάριον, τὸν ὁποῖον εἰς εἱρκτὴν μετασκευάζων ὁ δοὺξ Ἀπόκαυκος, ἐφονεύθη ἐντὸς αὐτοῦ, καθὼς θέλομεν διηγηθῇ ἐν τῇ τοῦ Μεγάλου παλατίου περιγραφῇ.

Ἀπὸ τοῦ πύργου τούτου Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, φοβούμενος τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ταύρων(3), »ἐνδησάμενος τὴν ἐκ σιδήρου πεποιημένην βαρυτά»λαντον σειράν, ἐπὶ φιτρῶν τε μεγίστων ἐφαρμοσάμενος, κατὰ τὸν Βό»σπορον ἔτεινε, καὶ πρὸς τὸ τοῦ καταντιπέρας Καστελλίου πύργωμα ἀν»ῆψε,« κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα(4). Τὸ Καστέλλιον τοῦτο ἔπεται ὅτι εἶνε τὸ Κουρσουνλοὺ-Μαγαζὺ ἢ ὁ Τὸπ-χανὲς· διότι ὁ Κὶζ-κουλὲς, ὅ-

(1) Τὸ αὐτὸ ἴσως μὲ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας ταύτης, τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ἔπειτα ἡ Ἰουλιανή, ἐγγόνη τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, καὶ πιθανῶς αὐτὸν τοῦτον τὸν παρὰ τὸν Ἱππόδρομον, περὶ οὗ ἐν ἄλλοις πλατύτερον. (2) Ἴδε Γρoῦτερ, 173, 10. (3) Τῶν Σκυθῶν ἢ Ταταρων τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου (Κριμαίας), τοὺς ὁποίους, ἀρχηγὸν ἔχοντας τὸν Σφενδοσθλάβον, παρακατιὼν ὀνομάζει Ῥώσσους. (4) Βιβλ. Ε', 6'.

που φυσικώτερον ἤθελεν ἐντεῦθεν διαταθῇ ἡ ἄλυσος, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς ὕστερον, ἀσφαλίζων τοῦ Γαλατᾶ τὸ πολίχνιον καὶ τοὺς ἐκεῖ παροικοῦντας Γενουηνσίους ἀπὸ τῆς ἐφόδου τῶν Οὐενετῶν, ἐξέτεινε τὴν κλείουσαν ὅλον οὕτω τὸν Βόσπορον ἄλυσιν, 'δὲν ἐχρησίμευε κατὰ τῆς ἐπελεύσεως τῶν Ταύρων ἀπὸ τοῦ Πόντου. 'Αλλὰ, καὶ τούτου δοθέντος, πάλιν ὁ τῶν Μαγγάνων πύργος πρέπει 'να μετατεθῇ ἐνδοτέρω τοῦ Κόλπου, ἵν' ἀντικρύζῃ πρὸς τὸ τοῦ Γαλατᾶ τοῦτο Καστέλλιον, ὅπου δήποτε τῆς παραλίας κεν ὑποτεθῇ κείμενον.

'Ενταῦθα ὑπῆρχε καὶ Παλάτιον, ἀπὸ τῶν Μαγγάνων τούτων παρωνυμούμενον, κτισθὲν μὲν, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (συγχέοντα ἴσως τοῦτον τῷ Μονομάχῳ), ἀνακτισθὲν δὲ ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ 'Ραγγαβέ. "Οθεν ἀναχληθέντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ 'Ιγνάτιον τὸν Πατριάρχην ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, κατοικῆσαί φησιν ὁ Χωνειάτης »ἐν » τοῖς (προ)γονικοῖς αὐτοῦ παλατίοις τοῖς καλουμένοις Μαγγάνοις.« 'Ανεκαίνισε δὲ, καθὼς φαίνεται, αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὁ Μακεδὼν Βασίλειος. Εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ Κουράτορα, ἀνεχώρησεν, ἐκπεσόντος τοῦ Θρόνου Μιχαὴλ Δούκα τοῦ Παραπινάκη, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία ἡ ἐξ 'Αλανῶν μετὰ τοῦ Πορφυρογεννήτου υἱοῦ 'της Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα, παραχωρήσαντος αὐτῇ τοῦ Βοτανειάτου διὰ χρυσοβούλλου τὸ παλάτιον τοῦτο, καθὰ καὶ τὸ τοῦ 'Εβδόμου, καὶ ἐν αὐτῷ διῆγε βασιλικῶς ὑπηρετουμένη. Κατηδάφισε δὲ αὐτὸ ὕστερον 'Ανδρόνικος ὁ τύραννος. Τὸ παλάτιον τοῦτο 'δὲν συνείχετο μετὰ τοῦ Μεγάλου Παλατίου, καθὼς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἑπομένου χωρίου τοῦ Ζωναρᾶ. »'Επιβουλῆς γὰρ κατ' » αὐτοῦ (Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα) σκευασθείσης, μικροῦ ξεῖν ἐγένετο ἂν » ὑποβρύχιος. 'Ην μὲν γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν Μαγγάνων· ἐσκέψαν- » το δὲ οἱ συνομοσάμενοι, ὡς εἰ θόρυβος ἐν τῇ τῆς πόλεως γεγονὼς ἀγ- » γελθείη αὐτῷ ἀγορᾷ, αὐτίκα διὰ τῆς θαλάσσης ἐκεῖνος ἀπελεύσεται » πρὸς τὸ μέγα ἀνάκτορον. Προῳκονόμητο δὲ αὐτοῖς μὴ εἶναι τὴν βασι- » λικὴν τριήρη ἐκεῖ, κτλ.«

Πλησίον αὐτοῦ ἔκτισε Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, ἐπιστατοῦντος εἰς τὴν οἰκοδομὴν Κωνσταντίνου τοῦ Λιχούδη, τοῦ Προέδρου καὶ Πρωτοβεστιαρίου, τοῦ μετὰ ταῦτα πατριαρχεύσαντος, τὴν μονὴν καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἀπ' αὐτοῦ παρωνυμουμένου. » Λέγεται δὲ τῆς » οἰκοδομῆς ἄρξασθαι, λέγει ὁ Ζωναρᾶς (1), διὰ τὴν ἐρωμένην αὐτῷ, τὴν » Σκλήραιναν λέγω, ἵν' ἐκείνη προσφοιτᾷ συνεχῶς, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κυ- » νηγεσίου ἐχούσῃ τότε δὴ τὴν κατοίκησιν. Πρόφασιν δὲ ἔχων τοῦ σε- » μνίου τὴν δόμησιν, ἐξήντλησε τοὺς βασιλείους ἢ κοινοὺς θησαυρούς.«

(1) Βιβλ. ΙΖ'.

Ἀπὸ τοῦ ναοῦ τούτου ἐπωνομάζετο ἡ ἐνταῦθα ἀκτὴ Βραχιόλιον τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐτάφη ἡ Σκλήραινα, ἀνεγείραντος αὐτῇ λαμπρότατον μνημεῖον τοῦ Μονομάχου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, χρησιμεύσαντος πρὸς ταφὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τελευτήσαντος ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ, ὅπου μετέβη, τὰ ἔσχατα ἤδη νοσῶν, πρὸς ἀλλαγὴν ἀέρος, ἐτάφη ἔπειτα ἐπὶ Λατινοκρατίας καὶ Οὔγων ὁ Κόμης τοῦ ἐν Ἀτριβάταις (Artois) ἁγίου Παύλου, ὅπου καὶ μετεκομίσθη ἔπειτα τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ἐκρημνίσθη δὲ, οὐχὶ ὅμως ὁ ναὸς, καθὼς λέγει ὁ Χωνειάτης(1), ἀλλὰ τὸ παλάτιον ἴσως μόνον, ἤ, πιθανώτερον, κρημνισμένον ὄν, ἐχρησίμευσε πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ πρὸς ὀχύρωσιν τῶν Βλαχερνῶν ὑπὸ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ ἀνεγερθέντος πύργου· διότι ἐσώζετο, οὐχὶ μόνον ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅς τις, παραιτήσας τὸν θρόνον, ἐμόνασεν ἐνταῦθα, πρὶν ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ Ὄρος τοῦ Ἄθωνος, καὶ ἐπροίκισε μάλιστα καὶ πλουσιώτατα τὴν μονήν· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Φραντζῇ (2), καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν, ὅτε, κατὰ τὸν Δούκαν, ἐγκατῳκίσθησαν ἐν αὐτῷ Τουρκοκαλόγηροι.

Εἴδομεν ἀνωτέρω εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ζωναρᾶ ὅτι ἡ Σκλήραινα, πρὸς χάριν τῆς ὁποίας ἀνέλαβεν ὁ Μονομάχος τὴν οἰκοδομὴν τῆς Μονῆς τῶν Μαγγάνων, κατῴκει ἐν τῷ τοῦ Κυνηγεσίου οἴκῳ. Τοῦτο ’μᾶς ἀναγκάζει ’να ὑποθέσωμεν, Α΄. ὅτι τὸ παλάτιον τῶν Μαγγάνων ἐκαλεῖτο καὶ Τοῦ Κυνηγεσίου, καὶ Β΄. ὅτι τὸ Κυνηγέσιον τοῦτο εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ

Τὸ ἐντὸς Φιλοπάτιον,

εἰς τὸ ὁποῖον τοποθετεῖ ὁ Νικήτας τὸ παλάτιον τῶν Μαγγάνων. Τὸ Φιλοπάτιον τοῦτο (περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου παραπέμπομεν εἰς τὰ σημειωθησόμενα περὶ τοῦ Ἐκτὸς Φιλοπατίου, ἐκτεινομένου περὶ τὴν πεδιάδα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς,) ἦτον διάστημα ἐκτεταμένον, πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν τοῦτο μέρος τοῦ Παλατίου, κατάφυτον μὲ δένδρα, καὶ προσδιωρισμένον εἰς θήραν (Κυνηγέσιον, Parc) τῶν αὐτοκρατόρων. Κατεσκεύασε δὲ τοῦτο, κατὰ τὸν Θεοφάνην, ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος. »Ἐπεί γάρ τινα, λέγει, τῶν ὀφθαλμῶν ἑστίασιν τὰ πρὸ »τῆς πόλεως ἔχοντα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἑαυτὰ καλοῦσι τοὺς βασι»λεῖς, τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ παλατίου τείχη τῶν ἀρχαίων θεμελίων »οὗτος παρεκβαλὼν, καὶ πρὸς τὰ ἡλιακὰ παραδείσους ἐργασάμενος, ἐκεῖ-

(1) »Προθέμενος δὲ (Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος) πύργον τεκτήνασθαι κατὰ τὸ ἐν Βλαχέρναις παλάτιον, σὺν πολλοῖς καὶ ἄλλοις καὶ τὸν ναὸν τὸν ἐν Μαγγάνοις κατέβαλε, μήτε τὸ τοῦ ἔργου κάλλος καὶ τὸ μέγεθος αἰδεσθεὶς, μήτε τὸν τροπαιοφόρον Μάρτυρα πτοηθεὶς, ᾧ ἀνέκειτο οὗτος.«

(2) Βιβλ. Β΄, Ϛ΄.

Digitized by Google

»θεν τὸ λεῖπον ἀνεπλήρου, καὶ ἑαυτὸν ἔτερπε τούτοις καὶ ἐψυχαγώγει, »ὡς τὸ εἰκός.«

Ἐὰν δὲ τὸ Κυνηγέσιον τοῦτο ὑποτεθῇ ὅτι ἦτον τὸ παλαιὸν Ἀμφιθέατρον, κτισθὲν, κατὰ τὸν Σουΐδαν καὶ Κωδινὸν, ὑπὸ τοῦ Μαξιμίνου, Ἀριστείδου τινὸς τὸν χῶρον διαμετροῦντος καὶ ἀρχιτεκτονοῦντος, προϋπῆρχε τοῦ Σεβήρου, ὅς τις 'τὸ ἀνῳκοδόμησεν. Ἔκειτο δὲ, κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Διονυσίου, ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, ἐν ἐπιπέδῳ, ὑπὸ τὸν ναὸν μὲν τοῦ Ποσειδῶνος, κατέναντι δὲ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν τῷ Β' Ῥεγεῶνι (1). Καὶ τότε τοῦτο εἶνε τὸ Στάδιον, κείμενον, κατὰ τὸν Προκόπιον, »τῆς θαλάσσης ὡς ἀγχοτάτω,« ὅπου ἐκτίσθη ὁ Ξενὼν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὡς προείπομεν (2).

Ἐν αὐτῷ ἦσαν καὶ ἀνδριάντες (στῆλαι), ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ κτίτορος αὐτοῦ Μαξιμίνου, ὃς δὴ καταπεσὼν ποτε, ἐφόνευσε κατὰ τύχην Ἱμέριόν τινα Χαρτοφύλακα θεωροῦντα, ὅπερ μαθὼν Φιλιππικὸς ὁ τότε Αὐτοκράτωρ »ἐκέλευσε τὸ ζώδιον ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καταχωσθῆναι.«

Παρεκτὸς τοῦ Ἀμφιθεάτρου ἢ Κυνηγίου τούτου, ἦτον καὶ ἄλλο, ἐκτὸς τῆς πόλεως, τὸ τοῦ Ξιλοκίρκου. Ἐχρησίμευον δὲ κυρίως εἰς μονομαχίας καὶ θηριομαχίας, ὅθεν καὶ Κυνηγοὶ ὠνομάζοντο οἱ θηριομάχοι (3)· καὶ ἡ ριζ' δὲ Νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διαστέλλει τὰ Ἀμφιθέατρα ἢ Κυνήγια τῶν Ἱππικῶν καὶ Θεάτρων. Διότι, εἰ καὶ κατὰ διάταγμα Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, αἱ θηριοπρεπεῖς αὗται διασκεδάσεις, χάρις εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, εἶχον ἐμποδισθῆ, ἀναγινώσκομεν οὐχ ἧττον ὅτι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐξηκολούθουν καὶ μετὰ ταῦτα 'να στέλλωνται θηρία πρὸς διασκέδασιν τῶν ὄχλων. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἀκόμη' τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε τὸ πρῶτον ὑπάτευσεν, ἀφέθησαν εἰς τὸ θέατρον, παρεκτὸς τῶν ἄλλων θηρίων, καὶ εἴκοσι λέοντες, καὶ τριάκοντα παρδάλεις. Ἡ δὲ παλαιὰ καννιβάλειος ἡδονὴ τῶν θεατρομανῶν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἐπανήρχετο ἐνίοτε καὶ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅθεν ἀναγινώσκομεν εἰς τὸν Σωκράτην (4), ὅτι, Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου »κυνήγιά ποτε ἐν »τῷ Ἀμφιθεάτρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτελοῦντος, ὁ δῆμος κατε»βόα δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφυῶν παραβόλων (5) μάχεσθαι. Ὁ δὲ πρὸς »αὐτοὺς Οὐκ οἴδατε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς φιλανθρώπως εἰθίσμεθα θεωρεῖν;«

Ἐνταῦθα ὑπῆρχεν οὐ πρὸ πολλοῦ μικρόν τι ξύλινον κιόσκιον, ἐπὶ πασσάλων ἐρειδόμενον ἐντὸς τῆς θαλάσσης, κατὰ νώτου δὲ ἔχον τὸ τεῖχος τοῦ Σαραγίου, καὶ καλούμενον Ἀτὰμπ-κιοσκιοὺ (περίπτερον τῆς ποινῆς),

(1) Ἄλλη ἀπόδειξις ὅτι ὁ πύργος τῶν Μαγγάνων πρέπει 'να τοποθετηθῇ βορειότερον πρὸς τὸν Κόλπον. (2) Κεφαλ. Ζ', θ'. (3) Ἴδε Ζωναρᾶν εἰς τὸν ρλ' Κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου, καὶ τὴν πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν ἐπιστολὴν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου. (4) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Ζ', κϐ'. (5) Τῶν ἐπιτηδειοτέρων καὶ τολμηροτέρων θηριομάχων (Bestiariorum).

ὅπου ἐφυλακίζοντο οἱ κατάδικοι Βεζίραι, εἰς ἐξορίαν ἀπαχθησόμενοι ἢ καὶ ἐν αὐτῷ ἀπαγχονισθησόμενοι· ἡ δὲ ἐνταῦθα Κρήνη τοῦ δημίου (Τζελλάδ-τσεσμεσὴ) διαιωνίζει τὴν μνήμην τῶν αἱματηρῶν σκηνῶν, ὅσας εἶδε τὸ μέρος τοῦτο. Καλεῖται δὲ καὶ Μπαλὺκ-χανὲ-κιοσκιοὺ, ἴσως ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτὸ στημένου ἐν τῇ θαλάσσῃ ἰχθυοσκοπείου (Ταλιὰν), καθὼς καὶ ἡ εἰς αὐτὸ φέρουσα πυλὶς

Μπαλὺκ-χανὲ-καπουσοὺ,

πιθανῶς ἡ τὸ πάλαι Παραπυλὶς Μιχαὴλ τοῦ Πρωτοβεστιαρίου, πλησίον τῆς ὁποίας ἦτον ὁ οἶκος τοῦ Μαγίστρου Γρηγορᾶ τοῦ Ἰβηρίτση καὶ τοῦ Τουβάκη, περὶ ὧν προείπομεν (1). Πρὸς τὴν πύλην ταύτην φέρουσιν ὑπογείως ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τοῦ Σαραγίου διάφοροι, ὡς λέγεται, ὁδοὶ πρὸς διεκφυγὴν τοῦ Σουλτάνου ἐν περιπτώσει κινδύνου.

Ἐντεῦθεν τὸ ἀκρωτήριον διευθύνεται ἠρέμα ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν σταδίους ἄχρι τοῦ προβόλου τοῦ Τὸπ-καποῦ· μεταξὺ δὲ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ τείχους ἄρχεται ἤδη ἐναπολειπόμενον διάστημα (κρηπὶς), βαθμηδὸν πλατυνόμενον ἄχρις εἴκοσι ποδῶν. Μέγας δὲ τοῖχος, ἐκτεινόμενος ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, χωρίζει τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λοιποῦ σαραγίου.

Ὀλίγον δὲ παρέκει τοῦ τοίχου τούτου ἦτόν ποτε τὸ

Ἰντζιλλὶ-κιὸσκ,

περίπτερον τρίκλινον ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ ἀνακτορικοῦ περιβόλου, ἀναπολοῦν διὰ τοῦ ὀνόματός του τὸν Μαργαρίτην τρίκλινον τοῦ παλατίου τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Τὸ περίπτερον τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπάνω μέρος κατηδαφίσθη, ἴσως εἶνε κτίσμα τοῦ περιφήμου Ἰουσοὺφ-πασσᾶ, στρατηγοῦ Σελὴμ τοῦ Α', περὶ οὗ εἴπομεν περιγράφοντες τὸ Γιαλὺ κιοσκιού. Ἐπὶ τῆς κρηπῖδος τῆς πρὸ αὐτοῦ συνήρχοντο κατ' ἔτος τῇ ϛ'. τοῦ Αὐγούστου οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης Χριστιανοὶ, πανηγυρίσοντες εἰς τὸ ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν ἔσωθεν τοῦ Σαραγίου ἐκβρύον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἡ παράδοσις ἁγίασμα τοῦ Σωτῆρος ἀνέκαθεν φημίζει. Τὴν δὲ αἰτίαν ἀποδίδουσί τινες εἰς τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ ποτε Πύλῃ ναὸν τοῦ Σωτῆρος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀπόστασις 'δὲν πιθανολογεῖ ταύτην τὴν εἰκασίαν, πολὺ πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι, ἐὰν ἦνε τῷ ὄντι ἀπόῤῥοια τῶν ἐν τῷ Παλατίῳ ὑδάτων, εἶνε μᾶλλον τοῦ πλησίον ἐνταῦθα κειμένου ἄλλου ναοῦ τοῦ ἐπιλεγομένου τῆς Νέας, ὅς τις, καθὰ θέλομεν εἰπεῖν περιγράφοντες τὸ

(1) Κεφάλ. Ζ', η'.

Digitized by Google

Βυζαντινὸν Μέγα Παλάτιον, ἐκλείζετο κυρίως ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος. Μετὰ τὸ κιόσκιον τοῦτο ὑπάρχει ἄλλη πυλὶς, ἀνοιγομένη ἐν εἴδει τριστώου, καὶ καλουμένη Κιουτσοὺκ-δεμὺρ-καπού.

Προχωροῦντες δὲ ἀπαντῶμεν τὸ Σκουπιδαρεῖον τοῦ Σαραγίου, τὸ ὁποῖον ἐκμισθοῦσι κατ' ἔτος οἱ λεγόμενοι Ἀραϊτζῆδες, σκαλίζοντες καὶ εὑρίσκοντες τὰ καταπίπτοντα μαργαριτάρια καὶ ἄλλα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα ἀπὸ τῶν κεντητῶν φορεμάτων καὶ ἐπιστρωμάτων τῶν Καδίνων. Ἂν ὠφελῶνται δὲ ἢ ὄχι ἐκ τῆς ἐκμισθώσεως ταύτης, δύναταί τις 'να συμπεράνῃ ἀφ' οὗ μάθῃ ὅτι τῷ 1816, παραδ. χάριν, ἐνοικιάσθη ὁ Σουποὺρ-χανὲς οὗτος διὰ 4000 γρόσια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ μετὰ τοῦτο ἑτέρα πύλη, ἡ παρωνυμουμένη ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτὴν μυλῶνος Δεγυρμὲν-καπουσοῦ.

Ἔπειτα εἶνε τὸ καλούμενον Βαλιδὲ ἢ Γενὶ-κιοσκιοῦ, κτίσμα τῆς περιφήμου μητρὸς τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ τοῦ Γ', περὶ ἧς θέλομεν ἀναφέρει καὶ εἰς τὴν τοῦ Κοσμιδίου (Ἐϊοὺμπ) περιγραφὴν, κτισθὲν τῷ 1794 ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ παλατίου τοῦ Ἡραίου, καὶ ἔχον, κατὰ τὸν Pouqueville, 36 ποδῶν διάμετρον καὶ ἐν τῷ μέσῳ κρυσταλλίνην φιάλην ἀναβρύουσαν διαυγέστατον ὕδωρ· ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ κήπους ὡραιοτάτους, τοὺς καλουμένους Γενὶ-μπαγτσελὲρ (Νεοκήπια). Καὶ μετ' ὀλίγον φθάνομεν εἰς τὸ Τὸπ-καπὺ, ὁπόθεν ἠρξάμεθα τῆς περιοδείας τοῦ Σαραγίου, συμπληροῦντες οὕτω, τὴν μακρὰν μὲν ἀλλ' ἐνδιαφέρουσαν διὰ πολλοὺς λόγους, περιγραφὴν τοῦ περιβόλου τούτου, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσερχόμενοι πάλιν διὰ τῆς πύλης ταύτης, καὶ διοδεύοντες τοὺς ὑπερεκτεταμένους αὐτοῦ κήπους, τὸ παράλιον Νοσοκομεῖον τῶν αὐλικῶν (Χασταλὰρ-Ὀδασοῦ), τὸ Τζιρίτιον, τὸ ὁποῖον ἐνθυμίζει τὸ πάλαι Τσυκανιστήριον, τοῦ ὁποίου ἴσως ἐπέχει καὶ τὴν θέσιν, καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἄξιον λόγου κατελίπομεν ἀνιστόρητον, ἐξερχόμεθα διὰ τῆς Πύλης τῆς Ξηρᾶς, καὶ καταντῶμεν εἰς τὸ

Ἀχχὺρ-καπού.

Ἡ πύλη αὕτη, πρώτη τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον, παρωνομάσθη ἀπὸ τῶν πλησίον αὐτῆς ἀχυρώνων τοῦ Σαραγίου, πρὸς τοὺς ὁποίους δι' αὐτῆς μετακομίζονται τὰ ἄχυρα πρὸς τροφὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἵππων. Ἐκαλεῖτο δὲ τὸ πάλαι (Μικρὰ) πύλη, ἤ, κατὰ τὸν Χωνειάτην, πόρτα, καὶ παραπόρτιον τῆς Ὁδηγητρίας, ἀπὸ τῆς πλησίον αὐτῆς κειμένης ποτὲ Μονῆς τῶν Ὁδηγῶν. Ἴσως δὲ ἡ αὐτὴ καὶ Αὐτοκρατορικὴ ἤ, κατὰ τὸν Δούκαν, Βασιλικὴ Πυλὶς, τοποθετουμένη διαρρήδην ὑπ' αὐτοῦ μεταξὺ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Μεγάλου Παλατίου, δι' ἧς ἐξήρχετο ὁ Αὐτοκράτωρ ἵνα ἐπιβῇ εἰς τὸ

Digitized by Google

πλοῖον. Δι᾽αὐτῆς εἰσῆλθε διὰ νυκτός, τοὺς φύλακας κατασοφισάμενος, ὁ ἐκ Γενούης εὐγενὴς Φραγκίσκος ὁ Γατελοῦζος, καὶ ἀποκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον ᾽του τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, υἱὸν Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου καὶ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ι. Καντακουζηνοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον διενεχθεὶς εἶχεν ἀναχωρήσῃ τῆς βασιλίδος πρὸ δύο ἐτῶν, καὶ διέτριβεν ἐρανίζων εἰς Ἰταλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ὁ Δουκάγγιος τοποθετεῖ αὐτὴν μεταξὺ Ψαμαθείων καὶ Κατεργαλιμανίου· ἀλλ᾽εἶνε ἐκτοπισμός. Πολὺ πιθανώτερον ἠμπορεῖ ᾽να τοποθετηθῇ παρ᾽ αὐτὴν »ὁ Χορτοβολῶν ὁ ὢν εἰς τὸ Βύκινον, ὅν, ἐκκλησίαν »πρότερον ὄντα, ἣν ἀνήγειρεν Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας, ὁ Καβαλῖνος ἐποί« ησε Χορτοβολῶνα,« κατὰ τὸν Κωδινόν (1). Καὶ τότε, πλησίον αὐτῆς καὶ τοῦ λιμένος τῶν Σοφιανῶν, ἔκειτο

Τὸ Βούκινον ἢ Βύκινον,

πύργος σηραγγώδης καὶ διάκενος· ὅθεν συνέβαινε, νότου καταπνέοντος καὶ τοῦ ῥεύματος τῷ τείχει προσαράσσοντος, ἠχόν τινα ἐναρμόνιον ἀποτελεῖσθαι. Κατὰ δὲ τὸν Κωδινόν, ἐκλήθη οὕτω, διότι »τὸ παλαιὸν Βού» κινα ἦσαν χαλκᾶ ἐπάνω τοῦ τείχους (2). Ὅταν δὲ ἤθελε κινῆσαι Ῥω» μαϊκὸς στόλος, ὁμοῦ πρῶτον ἐκεῖσε ἠθροίζετο, καὶ κατὰ τὸν ἦχον τῶν » πύργων ἐσάλπιζον αἱ νῆες, καὶ ἀπεκίνουν.« Ἐκ τούτων δυνάμεθα ᾽να εἰκάσωμεν ὅτι ὁ πύργος οὗτος, τὸν ὁποῖον ὁ Δουκάγγιος ὀρθότατα νομίζει τὸν αὐτὸν τῷ καλουμένῳ ἐπὶ Βυζαντίων Πύργῳ τοῦ Ἡρακλέους, ὡς εἴπομεν, ἐχρησίμευεν ὡς σκοπιὰ τῶν φρουρῶν τοῦ πλησίον Νεωρίου, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐδίδετο διὰ σαλπίγγων (βουκίνων) ἡ εἴδησις τοῦ εἴσπλου καὶ ἔκπλου τῶν πλοίων, καὶ ἐσημαίνοντο πιθανῶς καὶ αἱ ὧραι τῆς κλείσεως καὶ ἀνοίξεως τοῦ λιμένος, καὶ ἄλλαι ἀναγκαῖαι διαταγαὶ εἰς τὸν ναύσταθμον, ἀπαράλλακτα καθὼς γίνεται καὶ τώρα.

Τὸν πύργον τοῦτον Speculum ὀνομάζει ὁ Βονδελμόντιος, κατηρειπωμένον ἤδη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ᾽του (τῷ 1422), κείμενον δὲ παρὰ τὴν Αὐτοκρατορικὴν πυλίδα. Ὁ δὲ σοφὸς τῆς Κωσταντινιάδος συγγραφεὺς ἀπορεῖ τί παθὼν ὁ Βανδούριος ἐπέγραψεν, ἐν τῇ κατ᾽ αὐτὸν ἰχνογραφίᾳ τῆς ΚΠ, Πύργον Βελισαρίου. Ἀλλὰ μήπως αὐτὸς μόνος ὁ ἐκτοπισμὸς καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων σύγχυσις εἶνε ἄξια ἀπορίας παρὰ τοῖς ἀλλογλώσσοις ἐκδόταις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων; Περὶ τούτου εἴπομεν ἱκανὰ καὶ ἐν τῇ Προεισαγωγῇ τοῦ συγγράμματος, καὶ ἐκεῖ παραπέμπομεν τὸν περίεργον ἀναγνώστην.

---

(1) Περὶ κτισμ. ΚΠ. (2) Βούκινον δὲ Χαλκοῦν, τόπον οὕτω καλούμενον, ἀναφέρει ὁ Π Βίκτωρ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ῥώμῃ, ἐν τῷ Δ᾽. ῥεγεῶνι.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τείχους ὑπάρχει τῶρα φανὸς ἀναπτόμενος τὴν νύκτα πρὸς ὁδηγίαν τῶν πλοίων, διὰ τοὺς προβεβλημένους τῆς ἐνταῦθα παραλίας βράχους. Καὶ ἴσως καὶ ἐπὶ Βυζαντίων ἀκόμην ἐδῶ παρέμενον συνήθως οἱ Ὁδηγοὶ (pilotes) τῶν ἐλλιμενιζομένων πλοίων, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐπεκράτησεν ἔκτοτε εἰς τὸ μέρος τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν Ὁδηγῶν, περὶ οὗ μέλλομεν ἤδη 'να διαλάβωμεν.

Ἡ Μονὴ τῶν Ὁδηγῶν, ἢ τῆς Ὁδηγητρίας

ἔκειτο πρὸς τὰ κατὰ τὴν Προποντίδα θαλάσσια τείχη τῆς πόλεως, καὶ ἦτον ἀνδρῴα. Ἐγειτνίαζε δὲ μὲ τὸν Ἱππόδρομον καὶ μὲ τὸ Τσυκανιστήριον τοῦ Παλατίου, τὸ καὶ ἀπ' αὐτῆς διὰ τοῦτο παρωνυμούμενον. Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ τῆς Πουλχερίας, ἐναποθεμένης ἐνταῦθα τὴν ἐξ Ἀντιοχείας σταλεῖσαν αὐτῇ ὑπὸ τῆς Εὐδοκίας, συζύγου τοῦ ἀδελφοῦ 'της Θεοδοσίου, ἱερὰν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, τὴν ζωγραφισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ (1). Ἀνεκτίσθη δὲ ἔπειτα ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου.

Περὶ δὲ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς διάφοροι φέρονται λόγοι, τῶν μὲν τὴν Μονὴν ἀπὸ τῆς εἰκόνος, τῶν δὲ, ἐν οἷς καὶ ὁ Χωνειάτης, τὴν εἰκόνα πιθανώτερον ἀπὸ τῆς Μονῆς παρωνυμούντων. Καὶ κατά τινας μὲν, ὅτι δύω τυφλοὶ, ὁδηγηθέντες ὑπὸ τῆς Θεοτόκου ἐνταῦθα, ἀνέβλεψαν νιψάμενοι διὰ τοῦ ἁγιάσματος, κατ' ἄλλους δὲ, ὅτι »πρότερον ὑπῆρχεν οἶκος »τυφλῶν πολλῶν, τῇ ἐκεῖσε πηγῇ βλεψάντων·« ἅπερ ἀμφότερα συμβιβάζονται, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι, ἰαθέντων χάριτι τῆς Θεοτόκου τῶν δύω πρῶτον τυφλῶν, συνῆλθον ἔπειτα καὶ ἄλλοι, ὥστε κατέστη εἶδος τυφλοκομείου· καὶ προσθέτομεν μάλιστα, χωρὶς οὐδενὸς ὅμως δισχυρισμοῦ, ἀλλὰ καθ' ἁπλῆν μόνον εἰκασίαν, ὅτι οἱ ἰαθέντες οὗτοι τυφλοὶ, ὁδηγῶν τέως καὶ χειραγωγῶν δεόμενοι, αὐτοὶ ἔπειτα Ὁδηγοὶ ἄλλων ἐγένοντο, ὥστε ἀπ' αὐτῶν καὶ τὴν Μονὴν κληθῆναι. Καὶ διατί ὄχι; ἀφ' οὗ, ὄχι ἀναβλέψαντες, ἀλλὰ τυφλώττοντές τινες τῶν τυφλοκομουμένων ἐν τῷ ἐν Παρισίοις Καταστήματι, τῷ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν καλουμένῳ Τῶν Τριακοσίων (des Quinze vingts), ἐχρησίμευον ὡς ὁδηγοὶ τῶν ξένων εἰς τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης τὰς ὁδοὺς, ὡς καὶ ἀφορμὴν τῆς χαριεστάτης ἐκείνης διηγήσεως παρασχεῖν τῷ διασήμῳ συγγραφεῖ τῶν Περσικῶν Ἐπιστολῶν Μοντεσκίῳ. Ἐκ τούτου δὲ ἔπειτα προσνεμηθὲν τὸ ἐπίθετον τῇ Θεοτόκῳ, ἐξενίκησε τέλος καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος αὐτῆς, ἣν ἐκστρατεύοντες οἱ αὐτοκράτορες, λέγει ὁ Δουκάγγιος (καὶ αὐτὸς τὴν μονὴν ἀπὸ τῆς εἰκόνος παρονομάζων), ὥσπερ Ὁδηγὸν συμπαρελάμβανον, καθὼς διηγεῖται

(1) Κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον, μετὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης εἰκόνος ἐστάλησαν καὶ τὰ σπάργανα τοῦ Σωτῆρος, ὁ ἱερὸς ἄτρακτος καὶ μέρος τοῦ ἱεροῦ γάλακτος τῆς Θεοτόκου.

περὶ τοῦ Μουρτσούφλου ἰδίως ὁ Βιλλαρδουΐνος, λέγων (1) ὅτι »à l'aie de »Dieu il fut desconfiz, et dut estre pris ses cors domaines, et pardi son »gonfanon Imperial, et une ancone qu'il foisoit porter devant lui, ou il se »fiait mult, il et li autre Gre. En cette ancone ere Nostre Dame formée.«

Καὶ τῷ ὄντι, ἡ εἰκὼν αὕτη, πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ σέβας τῶν χριστιανῶν ἦτον ἀπεριόριστον, ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ καθαυτὸ ὁμοίωμα τῆς πολιούχου τῆς ΚΠ Παρθένου, καὶ τὸ Παλλάδιον τῶν ἐλπίδων 'της. Ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ ἀνομβρίας, καὶ ἐν καιρῷ σεισμῶν, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, τὴν παρ' αὐτῆς ἀρωγὴν ἐπεκαλοῦντο, καὶ ταύτην περιῆγον ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως λιτανεύοντες. Εἰς δόξαν δὲ καὶ μνήμην τῆς παρ' αὐτῆς κατὰ τῶν Ἀβάρων τῇ 29 Ἰουλίου τοῦ 625 ἢ 626, καὶ πάλιν μετὰ 42 ἔτη κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Σοφιὰν-μπὲν-Ἀϊοὺφ, στρατηγὸν τοῦ Μουαβιὲ, Ἀράβων ἐπενεχθείσης καταστροφῆς ἐποιήθη ὑπὸ Σεργίου τοῦ Πατριάρχου, ἢ, πιθανώτερον, ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Πισίδου, ἢ τοῦ ἄλλου τοῦ συνωνύμου αὐτῷ ἐπισκόπου Νικομηδείας, ὁ Ἀκάθιστος καλούμενος ὕμνος, τὸν ὁποῖον ἄλλοι ἀναφέρουσιν εἰς τὴν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου τῷ 717-718 ἐπιδρομήν (2). Εἰς ταύτην οἱ αὐτοκράτορες θριαμβεύοντες ἀπένεμον τὰ νικητήρια, πομπεύοντες ἐποχουμένην αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ὑπερλάμπρου θριαμβευτικοῦ ὀχήματος, καθὼς ὁ Τζιμισκῆς νικήσας τοὺς Βουλγάρους, καὶ Ἰωάννης ἔπειτα καὶ Μανουὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, οἱ Παλαιολόγοι, νικήσαντες, ὁ μὲν τοὺς Τούρκους, ὁ δὲ τοὺς Παννονίους. Μιχαὴλ δὲ ὁ Παλαιολόγος, ἀνακτησάμενος διὰ τοῦ Στρατηγοπούλου ἀπὸ τῶν Λατίνων τὴν πόλιν, οὐ πρότερον εἰσῆλθε τὴν Χρυσῆν Πύλην, πρὶν ἢ τὴν θείαν ταύτην εἰκόνα προεισαχθῆναι, αὐτοῦ πεζῇ ἑπομένου (3). Εὑρίσκετο δὲ τότε ἡ εἰκὼν αὕτη, κατὰ τὸν Παχυμέρην, ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος Μονῇ, μετακομισθεῖσα

(1) §. 119. (2) Ἐννέα πολιορκίας ἐν διαστήματι 182 ἐτῶν, ὑπέστη ἡ ΚΠ ὑπὸ τῶν Περσῶν, Ἀβάρων καὶ Τούρκων, ἀπὸ τῶν 616 ἄχρι τῶν 798 μ. Χ. Α'. τῷ 616 ἐπὶ Ἡρακλείου, ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Χοσρόου, βασιλέως τῶν Περσῶν· β', τῷ 626 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Χακκάνου τῶν Ἀβάρων ἢ Οὔνων· γ', τῷ 654, ἐπὶ Κώνσταντος, ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων Μουαβιέ· δ', τῷ 668 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Γιζήδ, υἱοῦ τοῦ Μουαβιέ· ε, τῷ 672, ἐπὶ Πωγωνάτου, ὑπὸ τοῦ Σοφιὰν - Μπὲν - Ἀϊοὺφ, στρατηγοῦ τοῦ Μουαβιέ· ϛ', τῷ 715 ἢ 717 - 718, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνθεμίου καὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ὑπὸ τοῦ Μουσλεμᾶ καὶ Ὀμὲρ-Ἀμπδ-οὺλ-Ἀζὶζ, υἱῶν τοῦ Κχαλίφου Μερβὰν καὶ ἀδελφῶν τοῦ ἐν Μπαγδατίῳ Κχαλίφου Οὐαλὴδ, στρατευσάντων κατ' αὐτῆς μὲ 120,000 στράτευμα καὶ 180 πλοῖα. Ἡ πολιορκία αὕτη διήρκεσε δεκατρεῖς μῆνας μέχρι τῆς 15 Αὐγούστου τοῦ 718, ὅτε καὶ, λύσαντες τὴν πολιορκίαν, ἀνεχώρησαν κακὴν κακῶς, πέντε πλοίων μόνον διασωθέντων ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ πυρός· ζ', τῷ 739, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν ἢ Μουσουλμὰν, υἱοῦ τοῦ Κχαλίφου Ἀμπδ - οὺλ - Μελέκ· η, τῷ 780, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε', τοῦ τῆς Εἰρήνης, ὑπὸ τοῦ Ἀαροὺν - ἐλ - Ῥασσίδ· θ', τῷ 798 (β'. ἔτει τῆς αὐτοκρατορίσσης Εἰρήνης), ὑπὸ τοῦ Ἀμπδ - οὺλ - Μελὲκ, στρατηγοῦ τοῦ Ἀαροὺν - ἐλ - Ῥασσίδ· (Ἴδε καὶ τὴν εἰς τὰ περὶ τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν ῥηθησόμενα ὑποσημείωσιν).

(3) Ἴδε Χρυσῆ Πύλη.

ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Οὐενετῶν ἐπὶ Λατινοκρατίας, διαπραξαμένων τοῦτο παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς ΚΠ Ἐῤῥίκου, εἰ καὶ ὁ πατριάρχης τῶν Λατίνων ἰσχυρῶς ἀντέστη τῷ δόγματι τούτῳ, ἵνα δὲ μὴ καὶ εἰς Οὐενετίαν αὐτὴν μετακομίσωσι, καὶ ἀναθέματι αὐτοὺς καθυπέβαλεν.

Ἡ εἰκών, αὕτη, »κηρῷ καὶ χρώμασιν ἐζωγραφισμένη, ἐν ταῖς ἱεραῖς »ὠλέναις ἀγκαλιζομένη τὸν Κύριον,« κατὰ Θεοφάνην τὸν Κεραμέα (1) καὶ τὰ Μηναῖα (2), μετεφέρετο κατ' ἔτος μετὰ λιτανείας ἀπὸ τῆς Μονῆς τῶν Ὁδηγῶν εἰς τὸ τῶν Βλαχερνῶν παλάτιον, ὅπου διέμενον συνήθως οἱ Αὐτοκράτορες περὶ τοὺς τελευταίους τῆς αὐτοκρατορίας χρόνους, καὶ ἔμενεν ἐκεῖ μέχρι τῆς Δευτέρας τῆς Διακαινησίμου, »καὶ ἔκτοτε συχνά- »κις ἐλιτάνευον ἐν τῇ Μονῇ τῆς Χώρας,« κατὰ τὸν Δούκαν. Εἰς τὴν μονὴν δὲ ταύτην μετεφέρετο καὶ ἐν καιρῷ πολιορκίας, ἵν' ἐκ τοῦ πλησίον περιάγωσιν αὐτὴν περὶ τὰ χερσαῖα τείχη, ὅπου ἦν ἐπικείμενος ὁ κίνδυνος, καὶ πάλιν παρελθόντος τοῦ κινδύνου, μετεφέρετο μετὰ τῆς αὐτῆς παρατάξεως ὀπίσω. Τοιαύτην τινὰ ἀνακόμισιν αὐτῆς, μετὰ τὴν διάλυσιν, φαίνεται, τῆς ὑπὸ Μπαγεζήδου (τοῦ Γιλδιρὶμ πολιορκίας τῷ 1396 ἢ 1402, ἤ, πιθανώτερον, κατὰ τὸν Κανανόν, τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Β΄, τῷ 1422 (3), περιγράφει μεγαλοπρεπέστατα Ἰωσὴφ ὁ Βρυέννιος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκφωνηθέντι τότε »Εὐχαριστηρίῳ λόγῳ ἐν τῇ μονῇ τῶν »Ὁδηγῶν μετὰ τὴν ἐκ τῆς Χώρας τῆς εἰκόνος ταύτης ἐπάνοδον.« »Ἡ »Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου ποτέ, ἐκ τοῦ Σινᾶ ὄρους εἰς τὸ Σιὼν ὄρος μετα- »φερομένη, σταυροειδῶς ταῖς τῶν Ἑβραίων φυλαῖς παρεπέμπετο· καὶ »Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ Προφήτης, τὴν Κιβωτὸν τῆς Διαθήκης Κυρίου εἰς »Ἱεροσόλυμα μετάγων ἀπὸ Σηλώμ, ἐνδεδυμένος Βαδδίν, καὶ μετὰ χεῖρας »ἔχων ψαλτήριον, ᾖσεν αὐτῇ τὸ καλὸν ἐπεισόδιον.. Ἔκ τε τῆς πατρῴας »οἰκίας εἰς τὴν ἁγίαν Σιὼν τριετοῦς ἀπιούσης, ψαλμικῶς ἐν εὐφροσύνῃ »πολλῇ καὶ ἀγαλλιάσει» Παρθένοι λαμπαδηφόροι ὀπίσω σου ἔδραμον. . »Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τὰ κατὰ τὴν Παλαιστίνην πάλαι τελούμενα· τὰ δὲ »νῦν ἐν Κωνσταντινουπόλει γινόμενα, οἷα; ὁ μέγας τῆς οἰκουμένης καὶ »ἄκρος ἀρχιερεύς, καὶ πᾶν τὸ περὶ αὐτὸν βασίλειον ἱεράτευμα· Βασιλεὺς »αὐτός, καὶ Βασιλέως υἱοί· ἄρχοντες ἀρχόντων, καὶ πάντες οἱ πλούσιοι »τοῦ λαοῦ· μονασταὶ καὶ μιγάδες, πρεσβύτεροι καὶ νεώτεροι, παρθένοι »καὶ χῆραι καὶ αἱ ὑπὸ ζυγόν, ὅσον ἡμεδαπὸν καὶ ὅσον παρεπίδημον, πᾶς

---

(1) Ὁμιλ. Κ΄. (2) Ὀκτωβρ. 18. (3) Δὶς μὲν ἐπολιόρκησε τὴν ΚΠ ὁ Μπαγεζήδ, τῷ 1396 καὶ πάλιν τῷ 1402· ἅπαξ δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουσᾶς, τῷ 1414· καὶ ἅπαξ Μουρὰδ ὁ Β΄, υἱὸς τοῦ Μεχμὲδ Α΄, καὶ πατὴρ Μεχμὲδ τοῦ Β΄, τῷ 1422, ἐπὶ Μανουὴλ Β΄ τοῦ Παλαιολόγου, ὅτι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μουσταφᾶν ὑπεδέξαντο οἱ Γραικοὶ φυγόντα καὶ ἐβοήθησαν. »Παρακαθήμενος δὲ »ἔμεινε τριετίαν,« λέγει ἡ Πολιτ. Ἱστορία ΚΠ. Αἱ διάφοροι αὗται πολιορκίαι, καθὼς καὶ τῶν πολιορκητῶν τὰ ὀνόματα, συγχέονται πολλάκις παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι.

»ὁ περιούσιος οὗτος λαός σου, τὸ Χριστώνυμον ἔθνος καὶ ἅγιον, ἐκ τῆς »τῶν ζώντων Χώρας εἰς τὴν μονὴν τῶν Ὁδηγῶν τῆς σῆς εἰκόνος ἐπανιούσης, λαμπαδηφόρος μεθ' ὕμνων ἐπινικίων, κύκλωθεν ταύτην περιστοιχῶν, ἐλιτάνευσεν.«

Ἐν τῇ τῆς Χώρας δέ, τέλος, εὑρεθεῖσαν Μονῇ, ἐπὶ τῆς τελευταίας ἁλώσεως, τὴν εἰκόνα ταύτην εὑρόντες »οἱ τῆς αὐλῆς τοῦ Σουλτάνου Ἀζάπιδες, οἱ καὶ Γενίτσαροι κέκληνται, λέγει ὁ Δούκας, καὶ πελέκει εἰς »τέσσαρα διελόντες, σὺν τῷ τυχόντι κόσμῳ, ἕκαστος τὸ ἴδιον μερίδιον »ἔλαβε, κλῆρον βαλόντες.« Ὅθεν, ἀφανισθέντος οὕτω τοῦ πρωτοτύπου, τὰ σωζόμενα πολλαχοῦ τῆς τε Τουρκίας καὶ τῆς Εὐρώπης εἰκονίσματα τῆς Θεοτόκου Ὁδηγητρίας, καὶ φημιζόμενα εἶναι αὐτὸ τὸ πρωτότυπον, ἐξ ὧν τό τε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Cistersis, σταλὲν ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν δῆθεν τοῦ Βαλδουίνου, καὶ τὸ ἐν Ῥαμνουσίῳ τῆς Οὐενετίας, μετακομισθὲν ὑπὸ τοῦ Δουκὸς Ἐῤῥίκου Δανδόλου, δὲν εἶνε εἰμὴ ἀντίτυπα πιθανῶς τῆς εἰκόνος ταύτης (1).

Μένει δὲ ζητούμενον τί ἐννοεῖ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος, λέγων ὅτι »ἡ »εἰκὼν αὕτη ἐν τῷ Τριβουναλίῳ λεγομένῳ πρώτως τὸ ἐς δεῦρο τελού»μενον αὐτῇ διεπράξατο, » ἐφ' ᾧ (προστίθησι) καὶ κατὰ τρίτην παννυχίδα καὶ λιτὴν ἐνομοθέτησε (ἡ Πουλχερία) τελεῖσθαι.«

Τὸν ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ναὸν ἐννοεῖ πάντως καὶ ὁ Γρηγορᾶς, λέγων ὅτι »πρὸ τοῦ εὐκτηρίου τῆς Νικοποιοῦ Θεοτόκου,« περὶ ἕνα τῶν βασιλείων τοίχων ἦτον ζωγραφισμένος ἐφ' ἵππου ὑπὸ τοῦ περιφήμου ζωγράφου ἐκείνου Παύλου ὁ ἅγιος Γεώργιος. Ὁ ἵππος οὗτος, ἐβεβαίουν οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον τὸν πρεσβύτερον ὅτι ἐχρεμέτισε δεινόν τι καὶ ἐξάκουστον περὶ μέσας που νύκτας τοῦ σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ 1321, προαναγγέλλων δῆθεν τὴν μετ' οὐ πολὺ ῥῆξιν τὴν μεταξὺ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐγγόνου, καὶ τὰ ἐκ ταύτης δεινά. Ἐλέγετο δὲ ὅτι εἶχε χρεμετίσῃ καὶ προτοῦ ἤδη ἐπὶ τῆς βασιλείας Βαλδουίνου τοῦ τελευταίου Λατίνου αὐτοκράτορος, ἤδη μελλούσης ἁλίσκεσθαι τῆς ΚΠ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς Μονῆς τῶν Ὁδηγῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγειτνίαζεν αὕτη τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ, περιέχοντι τὴν συνοικίαν Ἀχὺρ-καπὺ, καὶ ἐπειδή, μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Σαραγίου, ἁρμοδιώτατον εἶνε 'να παρατεθῇ ἡ τοῦ Βυζαντινοῦ παλατίου, τοῦ ὁποίου ἐπέχει τοῦτο

(1) Σημειωτέον ἐνταῦθα προσέτι ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἦσαν ναοὶ τῆς Θεοτόκου Ὁδηγητρίας, καθὼς καὶ τῶν Βλαχερνῶν, ἐν οἷς καὶ »ἐν τῇ θεοφρουρήτῳ πόλει Μο»νεμβασίας ἐντὸς τοῦ Κάστρου, καὶ ἄνωθεν τοῦ Βλυχαροῦ (κατ' ἀναγραμματισμὸν πιθανῶς »ἀντὶ Γλυφαροῦ) ὕδατος,« καθὼς διηγεῖται Παῦλος ὁ Μονεμβασίας ἐν βίῳ τῆς Ὁσίας Μάρθας, ἥτις ἐχρημάτισεν ἡγουμένη τῆς Μονῆς ταύτης.

κατὰ μέγα μέρος τὴν θέσιν, πρὶν προχωρήσωμεν ἱστοροῦντες τὰ τῆς συνοικίας ταύτης ἀξιοπαρατήρητα, ἃς περιλάβωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ ἄρθρῳ τὴν τοπογραφίαν καὶ τὸ ἱστορικὸν μέρος τοῦ Παλατίου τούτου, ὡς μηδεμίαν ἄλλην ἔχοντες εὐκαιρίαν ἵνα ἐκθέσωμεν τὰ περὶ αὐτοῦ, ἀφανισθέντος ἐκ θεμελίων, ἢ χρησιμεύσαντος διὰ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ εἰς κατασκευὴν ἄλλων νεωτέρων κτιρίων.

γ'. Τὸ Μέγα Παλάτιον.

ΤΩΝ διαφόρων παλατίων, ὅσα ἐστόλιζον τὴν ΚΠ, τὸν πρῶτον ἐπεῖχε τόπον, διά τε τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ μέγεθος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὀχυρότητά του, τὸ κατ' ἐξοχὴν Μέγα τοῦτο παλάτιον, ὁ Βασίλειος οἶκος, ὁ »μεγέθει μὲν ὑπὲρ τοὺς πολλούς, κάλλει δὲ καὶ στεῤῥότητι »σχεδὸν ὑπὲρ ἅπαντας,« κατὰ τὴν ἔκφρασιν Νικηφόρου τοῦ Καλλίστου· διότι ἐπεῖχεν ὅλην σχεδὸν τὴν ἀπὸ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ Ἱπποδρόμου μέχρι τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος ἔκτασιν. Ὁ δὲ Λεϋγκλάδιος ἀπατᾶται, καθὼς ὀρθῶς ἐσυμπέρανεν ὁ Δουκάγγιος, τοποθετῶν αὐτὸ (1) εἰς τὸ κέντρον (»κατ' ὀμφαλὸν«) τῆς πόλεως, ὅπου νῦν τὸ Ἐσκὶ-Σαράγιον.

Ἦτον δὲ κυρίως, καθὼς καὶ τὸ διάδοχον αὐτοῦ Σαράϊ, οὐχὶ ἕν, ἀλλὰ πολλὰ παλάτια καὶ τρίκλινα συνεχόμενα μετ' ἀλλήλων διὰ στοῶν καὶ περιπάτων, ὅλα οἰκοδομήματα τῶν κατὰ καιροὺς αὐτοκρατόρων, προστιθέντων, ἐποικοδομούντων, ἢ μεταποιούντων ἐπὶ τὸ μετεωρότερον, εὐρυχωρότερον καὶ κομψότερον, καὶ ἐπεκτεινόντων τὰ διάφορα αὐτοῦ μέρη, ἀείποτε μὲν λαμπρά, φαινόμενα ὅμως ἑκάστοτε ὅτι πλέον ἀπήνθησαν, καθὼς αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὸ Σαράϊ. Εἰς τὰς οἰκοδομὰς δὲ ταύτας ἐφιλοτιμήθησαν κατ' ἐξοχήν, μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Ἰουστινιανόν, Ἰουστινιανὸς ὁ Β', Θεόφιλος, Βασίλειος ὁ Μακεδών, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, καὶ ἐπὶ πᾶσιν Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος. »Ὑπὲρ πᾶν γὰρ ἕτερον, λέγει ὁ »Χωνειάτης, τὰς τῶν ὑπερόγκων οἰκημάτων ἀνεγέρσεις περιεσπούδαζεν.. »Ἐντός τε οὖν τῶν βασιλείων ἀμφοτέρων λουτρὰ καὶ διαιτήσεις λαμ»προτάτας ἐδείματο, καὶ κατὰ τὴν Προποντίδα πολυτελεῖς δόμους ἀνή»γειρε, νησίδιά τε τὴν θάλασσαν ἀπογεώσας εἰργάσατο.«

Τέσσαρα δὲ κυρίως ἦσαν τὰ γενικώτερα αὐτοῦ διαιτήματα: Α', τὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Παλάτιον, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ἱπποδρόμου (ὅθεν καὶ Παλάτιον τοῦ Ἱπποδρόμου καλεῖται ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ) μέχρι τῶν καλουμένων Τόπων· Β', τὰ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Νέου, τὰ

(1) Πανδέκτ. Τουρκ. 139.

ἄλλως καλούμενα τοῦ Βουκολέοντος (1) ἢ Ἐπάνω Παλάτια (2), τὰ ὁποῖα ἐπεξέτεινε καὶ ὠχύρωσε Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, ὥστε φρουρίου μᾶλλον ἢ ἀνακτόρου σχῆμα παρέχεσθαι, ὅθεν καὶ ὀνομάζονται Καστέλλιον ὑπὸ τοῦ Βιλλαρδουΐνου· Γ', Τὰ Κάτω ἢ Σοφιανά, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ· καὶ Δ', τὰ Ἰουστινιάνεια ἢ Τοῦ Ὁρμίσδου, τὰ ὁποῖα ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, τοῦ ὁποίου γνωστὴ εἶνε ἡ περὶ τὰς οἰκοδομὰς μεγαλουργία καὶ πολυτέλεια, κατοικούμενα ὑπ' αὐτοῦ, Καίσαρος ἔτι ὄντος, »ἄγχιστα ὄντα τῶν βασιλείων, ἥνωσε μετ' αὐτῶν, εἰς τὸ ἐπιφα»νέστερον ὅλως μεθαρμοσάμενος, εὐρύτερόν τε ταύτῃ τὸ Μέγα Παλάτιον, »καὶ πολλῷ λαμπρότερον ἐξεργασάμενος,« κατὰ τὸν Προκόπιον.

Τὸ ἀπέραντον τοῦτο ἀνάκτορον περιεκλείετο, καθὼς καὶ τὸ σημερινὸν Σαράγιον, μὲ ὑπερύψηλα τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους ὀχυρούς, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα διατηροῦνται ἀκόμη, καὶ μάλιστα τὰ διαχωρίζοντα αὐτὸ τῆς πόλεως· εἶχεν αὐλὰς καὶ κήπους, καὶ ναοὺς περιφήμους ἐντὸς αὐτοῦ, ὥστε ἦτο πόλις ἐντὸς τῆς πόλεως. Τῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν ἡ διαγραφὴ καὶ ὁ κατ' ἀκρίβειαν προσδιορισμὸς εἶν' ἑπομένως ἔργον τῶν ἀδυνάτων, διά τε τὸ ἀσαφὲς τῶν ἱστορικῶν, καὶ τὰς συνήθεις αὐτῶν ἀκυρολεξίας καὶ ἀντιφάσεις, ἀσχολουμένων, καθὼς, παρ. χάριν, ὁ Πορφυρογέννητος, εἰς λεπτομερεστέρας τοῦ δέοντος καὶ πομπώδεις περιγραφὰς τῶν καθέκαστα, καὶ παραμελούντων τὴν σχηματογραφίαν τοῦ ὅλου. Γενικήν τινα ὅμως αὐτοῦ σχεδιογραφίαν ὀφείλοντες εἰς τοὺς φιλοίστορας, ὡς συντελοῦσαν πολλαχοῦ πρὸς κατανόησιν πολλῶν ἀκατανοήτων ἄλλως ἱστορικῶν συμβάντων, ἂς προσπαθήσωμεν 'να διεξέλθωμεν τὸν δυσδιεξίτητον δαίδαλον τῶν διαφόρων αὐτοῦ τρικλίνων καὶ περιστύλων, τοσοῦτο μόνον προλέγοντες, πρὸς ὁδηγίαν τοῦ Ἀναγνώστου, ὅτι πολλὰ τούτων συγχέονται μετὰ τῶν ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν, καὶ φαίνεται ὅτι τῷ ὄντι μερικὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ τὰ ὅμοια, ἢ ὁμώνυμα, τὸ ἐλάχιστον.

Τὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου παλάτιον ἔκειτο ἐν τῷ Α' τῆς πόλεως Ῥεγεῶνι, καὶ ἔβλεπε πρὸς ἀνατολάς. Εἶχε δὲ συγκοινωνίαν ὄχι μόνον μὲ τὸν Ἱππόδρομον διὰ τοῦ καλουμένου Κοχλίου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Κατηχουμενεῖα, διὰ τῶν καλουμένων Διαβατικῶν, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ. Ἔφθανε δὲ, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον συγγραφέα τῶν Ἀρχαιοτήτων ΚΠ, »μέχρι τοῦ Γερανίου,« τοῦ ἐντὸς πάντως· διότι ἦτον καὶ ἄλλο Γεράνιον ἔξω τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει Ἄννα ἡ Κομνηνή (3).

(1) Διότι ἡ αὔλειος αὐτοῦ »ἄνωθεν τοῦ λιμένος τούτου ἦν ὀπτιάζουσα«, κατὰ τὸν Χωνειάτην.
(2) »Ὑπερκείμενα ἀνάκτορα,« κατὰ τὴν Ἄνναν. (3) Βιβλ. ΙΓ'.

Ὡς προπύλαιον δὲ, τρόπον τινὰ, τοῦ Μεγάλου Παλατίου προέκειτο ἡ λεγομένη

Χαλκῆ,

Στοὰ καὶ περὶ αὐτὴν Τρίκλινος ὑπερμεγέθης, καλουμένη διὰ τοῦτο καὶ Παλάτιον τῆς Χαλκῆς, καὶ Χαλκῆ τοῦ Ἱππικοῦ, ὡς γειτνιῶσα μὲ τὸν Ἱππόδρομον. Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου »μέσον τῆς πόλεως(1), »εἰς σχῆμα τετραστύλου ἡμισφαιρίου, στεγασθεῖσα διὰ χαλκοκεράμων, »πρὸς ἐναπόθεσιν τοῦ Σταυροῦ,« κατά τινα διήγησιν. Διὰ τὴν Χαλκῆν δὲ ταύτης στέγην, ἥτις ἦτον κεχρυσωμένη, πολὺ μᾶλλον ἢ διὰ τὰς χαλκᾶς αὐτῆς πύλας, τὰς ὁποίας σιδηρᾶς ἀποκαλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος(2), ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, πυρποληθὲν τῷ 497 ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Πρασίνων ἐγερθείσῃ στάσει, ἀνῳκοδόμησε καὶ ἐκαλλώπισε τῷ ἐφεξῆς ἔτει ὁ Ἀναστάσιος διὰ τοῦ μηχανικοῦ (ἀρχιτέκτονος) Αἰθερίου. Ὅθεν τὸν Αὐτοκράτορα τοῦτον ἀναγράφουσιν αὐτοῦ κτίτορα ὅ τε Κεδρηνὸς καὶ τὸ ἐπόμενον ἐπίγραμμα τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ:

» Οἶκος Ἀναστασίοιο τυραννοφόνου Βασιλῆος
» μοῦνος ὑπερτέλλω πανυπείροχος ἄστεσι γαίης,
» θαῦμα φέρων πάντεσσιν· ἐπεὶ κοσμήτορες ἔργου
» ὕψος ὁμοῦ μῆκός τε καὶ ἄπλετον εὖρος ἰδόντες,
» ἀσκεπὲς ἐφράσαντο πελώριον ἔργον ἐάσαι.
» Ἀλλὰ πολυμήτοιο λαχὼν πρεσβήϊα τέχνης
» Αἰθέριος πολύϊδρις ἐμὴν τεχνήσατο μορφὴν,
» ἀχράντῳ Βασιλῆϊ φέρων πρωτάγρια μόχθων.
» Ἔνθεν, ἀπειρέσιον μέγεθος περὶ παντὶ τιταίνων,
» Αὐσονίων νίκησα βοώμενα θαύματα γαίης.
» Εἶξον ἀρειοτέροισι, χάρις Καπετωλίδος αὐλῆς,
» εἰ καὶ χαλκείων ὀρόφων ἀμαρύγματα πέμπεις!
» Κρύψον ἀμετρήτων μεγάρων στεινούμενον αὐλαῖς,
» Πέργαμε, φαιδρὸν ἄγαλμα τεὸν Ῥουφίνιον ἄλσος·
» Μηδὲ τανυπλεύροισιν ἀρηρότα, Κύζικε, πέτροις
» Ἀδριανοῦ Βασιλῆος ἀμεμφέα νηὸν ἀείσῃς·
» Οὔ μοι Πυραμίδων ἴκελη κρίσις, οὐδὲ Κολοσσοῦ.

---

(1) Τῆς παλαιᾶς δηλονότι, τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου. Ἴδε τὰ περὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως προεκτεθειμένα. (2) Τὰς μὲν χαλκᾶς ταύτας πύλας, ἐγγεγλυμμένας ἐχούσας ἐπ' αὐτῶν, κατὰ τὰς μωρολογίας τῶν Χρονογράφων, ὑπὸ τοῦ Τυανέως Ἀπολλωνίου τὰς τύχας τῆς πόλεως, μετέφερεν ὕστερον Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνοάγγελος εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαινισθέντα ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου ἐν τῷ Ἀνάπλῳ· ἐκ δὲ τῶν χαλκῶν στεγαστήρων, πυρποληθέντος τοῦ τρικλίνου ἐν τῇ τοῦ Νίκα στάσει, κατεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν ἐν τῷ Αὐγουσταίῳ ἔφιππον αὐτοῦ ἀνδριάντα ὡς εἰρήσεται.

Digitized by Google

» οὐδὲ Φάρου μεγάλην μοῦνος δ' ὑπερέδραμον αἴγλην.
» Αὐτός ἐμοὶ σκηπτοῦχος, Ἰσαυροφόνον μετὰ νίκην,
» χρυσοφαές μ' ἐτέλεσσεν ἐδέθλιον ἠριγενείης,
» πάντη τετραπόρων ἀνέμων πεπετασμένον αὔραις.«

Πυρποληθεῖσαν δὲ καὶ ταύτην, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ τοῦ Παλατίου τούτου μέρη, »μέχρις ἐς τὸν Ἄρεως καλούμενον οἶκον,« ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα, ἀνεκαίνισεν ὁ Ἰουστινιανός, καὶ ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὸ σχῆμα τοῦ νέου τούτου οἰκοδομήματος ὁ Προκόπιος: »Τὴν δὲ λαμπρότητα τῶν τοῦ »Βασιλέως οἰκίων, ἐκ τοῦ προτεμενίσματος, ὁ καλοῦσι Χαλκῆν, συμβαλεῖν ἐστι. Τοιοῦτον δὲ τυγχάνει ὂν τοῦτο: Ὄρθιοι τοῖχοι οὐρανομήκεις ἐν »τετραγώνῳ ἑστῶσι τέσσαρες, τὰ μὲν ἄλλα ἰσοστάσιοι ἀλλήλοις, μήκει »δὲ ἄμφω, ὅ,τε πρὸς μεσημβρίαν τετραμμένος καὶ πρὸς βοῤῥᾶν, τῶν »ἑτέρων οὐ παρὰ πολὺ ἀποδέοντες. Προβέβληται δέ τις ἀμφὶ τὴν γωνίαν »αὐτῶν ἑκάστου λίθων εὖ μάλα εἰργασμένων ἀνάστασις, τῷ τοίχῳ μέ»χρις ἐς τὴν ὑπερβολὴν ἐξ ἐδάφους συναναβαίνουσα, τετράπλευρος μέν, »ἐνημμένη δὲ κατὰ τὴν μίαν τῷ τοίχῳ πλευράν' ὑπερηώρηνται δ' αὐτῶν »ἀψῖδες ὀκτώ, τέσσαρες μὲν ἀνέχουσαι τὸν ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς ὄροφον »ἐν σφαιροειδεῖ μεταρσίῳ ἐπικυρτούμενον' αἱ δὲ δὴ ἄλλαι, δύω μὲν πρὸς »νότον, δύω δὲ πρὸς βοῤῥᾶν ἄνεμον, τῷ γειτνιῶντι ἐναπερειδόμεναι τοί»χῳ, τὸ μεταξὺ τέγος ἐν θόλῳ ἠωρημένον ἐξαίρουσιν. Ἡ δὲ ὀροφὴ πᾶσα »ποικίλαις ψηφῖσιν ἐνωραΐζεται, γραφὴν ἐκμιμουμέναις τῶν Ἰουστιανοῦ »ἄθλων. Κατὰ δὲ τὸ μέσον ἑστᾶσιν ὅτε βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλὶς περι»στοιχούμενοι ὑπὸ τῆς Συγκλήτου.«

Ἐκόσμουν δὲ τὸν Τρίκλινον τῆς Χαλκῆς, ὅλον ἔσωθεν ἄχρι τῶν περὶ τὴν ὀροφὴν ψηφίδων μαρμαροσκέπαστον, ἐκ λευκῶν κυαναυγιζόντων, πορφυρῶν καὶ πρασίνων μαρμάρων, διάφορα ἀγάλματα, καὶ πολλῶν αὐτοκρατόρων, βασιλισσῶν, καὶ ἐπισήμων ἄλλων ἀνδρῶν ἀνδριάντες ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται οἱ τοῦ Μαξιμιανοῦ, τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν 'του, τῆς Πουλχερίας, τοῦ Ζήνωνος καὶ τῆς Ἀριάδνης, περὶ ὧν πεποίηται καὶ τὸ ἐπίγραμμα Σεκούνδου τοῦ φιλοσόφου, τοῦ Μαυρικίου καὶ τῶν υἱῶν 'του, τέσσαρα χρυσέμβαφα Γοργόνεια, μετακομισθέντα ἐκ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ στηθέντα, κατὰ τὸν Κωδινόν, »ἀντικρὺ τῆς »Χαλκῆς ἀψῖδος'« ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ μέρει Σταυρός, στηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἑπτὰ εἰκόνες τῶν συγγενῶν'του' ἐπάνω δὲ τῶν Γοργονείων, δύω ἵπποι, μετακομισθέντες καὶ αὐτοὶ ἐξ Ἐφέσου ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, καὶ »στηλωθέντες ἐκεῖ, διὰ τὸ μὴ ἀντιζηλοῦν τοὺς ἵππους,« κτλ.

Πρὸ πάντων ὅμως ἐφημίσθη καὶ ἔμεινεν ἱστορικὸν τὸ ὑπεράνωθεν τῆς πύλης τῆς Χαλκῆς κατὰ ἀνατολὰς ἐστηλωμένον ἐκτύπωμα τοῦ Σωτῆρος, ζωγραφισθὲν μὲν ἐκεῖ κατὰ κέλευσιν, ὡς ἐλέγετο, Κωνσταντί-

νου τοῦ μεγάλου, προσκυνούμενον δὲ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ὑπὸ τῶν πιστῶν, ἀφ' ὅτου μάλιστα, διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ εἰκονισμένου Χριστοῦ γενομένην τῷ αὐτοκράτορι Μαυρικίῳ πρόῤῥησιν, ἐπωνομάσθη Τοῦ Ἀντιφωνητοῦ(1). Τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὑπενόουν, φαίνεται, καὶ οἱ τῶν Θεμάτων ἄρχοντες, ὅταν, ἐξαιτοῦντες παρὰ Λέοντος τοῦ Δ', ἵνα στέψῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον εἰς βασιλέα, καὶ ἐκείνου μὴ στέργοντος, ἐπὶ λόγῳ ὅτι, ἀνηλίκου ὄντος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἦτον φόβος μήπως, ἀποθανόντος αὐτοῦ, θανατώσωσι καὶ αὐτὸν, καὶ ἄλλον προβάλωνται, »ὤμοσε »πᾶς ὁ λαὸς, καὶ μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐβόησαν λέγοντες· Ἀντιφώνησον(2) »ἡμᾶς, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐκ τῆς χειρός σου λαμβάνομεν τὸν Κύριν »Κωνσταντῖνον εἰς Βασιλέα, τοῦ φυλάττειν αὐτὸν, καὶ ὑπεραποθνήσκειν »αὐτοῦ κτλ(3).«

Τὴν εἰκόνα ταύτην κατέστρεψεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ κατὰ τῶν εἰκόνων διωγμοῦ καὶ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ, Λέων ὁ Ἴσαυρος, παρόντων πλείστων καὶ ξένων καὶ ἐντοπίων· ὅτε καὶ στάσεως γενομένης διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐφονεύθησαν πολλοὶ, ὧν μνήμην ποιεῖται, ὡς μαρτύρων, ἡ ἐκκλησία τῇ 9 Αὐγούστου. Ἔστησε δὲ ἀντ' αὐτῆς ὁ Λέων ὕπερθεν τῆς Χαλκῆς τὸν τύπον τοῦ Σταυροῦ μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

» Ἄφωνον εἶδος καὶ πνοῆς ἐξηρμένον,
» Χριστὸν γράφεσθαι μὴ φέρων ὁ δεσπότης
» ὕλῃ γεηρᾷ, ταῖς γραφαῖς πατουμένῃ,
» Λέων σὺν υἱῷ τῷ νέῳ Κωνσταντίνῳ,
» Σταυροῦ χαράττει τὸν τρισόλβιον τύπον,
» καύχημα πιστῶν, ἐν πύλαις ἀνακτόρων.«

Περὶ τῆς καθαιρέσεως τῆς εἰκόνος ταύτης ἔγραψε πρὸς τὸν Λέοντα καὶ ὁ Πάππας Γρηγόριος ὁ Β', τοποθετῶν αὐτὴν, δι' ἄγνοιαν πάντως τῶν τόπων, ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις, ὅπου καὶ θαύματα ἀναφέρει ἄπειρα τελούμενα ὑπ' αὐτῆς.

Ἀναστηλωθεισῶν δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας τῶν ἱερῶν εἰκόνων, καὶ τῆς εἰκονομαχίας καταβληθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἐζωγραφίσθη αὖθις διὰ μουσείου καὶ ἡ εἰκὼν αὕτη, ἐπιγραφέντος εἰς αὐτὴν καὶ τοῦ ἑξῆς κολοβοῦ σωζομένου ἐπιγράμματος:

» Ἣν καθεῖλε πάλαι Λέων ὁ δεσπόζων,
» ἐνταῦθα ἀνεστήλωσεν Εἰρήνη.

Ἀλλὰ καὶ ταύτης καθαιρεθείσης ἔπειτα ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, παρασκευάσαντος στρατιώτας τινὰς ἀσεβεῖς λιθάσαι αὐτὴν(4), καὶ ἐπὶ τῇ

(1) Κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον, τὸ θαῦμα τῆς προσφωνήσεως ταύτης ἀπεδίδετο ὑπ' ἐνίων εἰς ἄλλην εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος, τὴν ἐν τῇ Ὡραίᾳ Πύλῃ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Μ', ὅπου ἴδε.

(2) Τὸ ὁποῖον Λέων ὁ Γραμματ. Ἐγγύησον ἔχει. (3) Θεοφάν. (4) Ἰδοὺ πῶς διηγεῖται τὸ

προφάσει ταύτῃ, καταδιβάσαντος αὐτήν, ἵνα μὴ ἀτιμάζηται δῆθεν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἐπανώρθωσεν αὖθις, ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας, καί τοι νενεκρωμένας ἔχων τὰς χεῖρας, ὡς ἀθλήσας ὑπὲρ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐπὶ Θεοφίλου, ὁ περιώνυμος τότε ζωγράφος Λέων, ὁ μετονομασθείς, ὡς φαίνεται, διὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, Λάζαρος (1).

Ἐκεκάλυπτο δὲ ἡ εἰκὼν αὕτη παραπετάσματι (δήλῳ), φέροντι κεντημένον ἐπ᾽ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τοῦ Σωτῆρος ὁμοίωμα, καὶ τοῦτο ἐπιτεθὲν νοσοῦντι τῷ Αὐτοκράτορι Ἀλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ, ἀνέῤῥωσεν αὐτόν, εἰ καὶ ὁ Γλυκᾶς λέγει ἐπιτεθῆναι αὐτῷ τὴν εἰκόνα, πρᾶγμα ἀπίθανον, εἴ περ εἰκόνιστο διὰ Μουσείου, ἐκτὸς εἰμὴ ἦτον περιαιρετή, τὸ ὁποῖον δύναταί τις ἄλλως ᾽να συμπεράνῃ καὶ ἐκ τοῦ καταβιβασθῆναι αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Λέοντος, ὡς προείρηται, καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Μ᾽ μετακομισθῆναι ἔπειτα, ὡς εἰρήσεται.

Ἐκ τῶν ἑξῆς δὲ δύω στίχων Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου (2),

» Πάτερ, νἀντήδω στὸν Χριστὸν εἰς τὴν Χαλκῆν ἀπάνω,
» νἀπομυρίσω, ὅτι ῥιγῶ, καὶ τώρα γιά που φθάνω «

συμπεραίνομεν ὅτι ἀνέβλυζεν ἀπ᾽ αὐτῆς καὶ μύρον, τὸ ὁποῖον ἀπεμάττοντο (ἀπεμύριζον) πρὸς θεραπείαν αὐτῶν οἱ νοσοῦντες.

Φαίνεται δὲ ὅτι μὲ τὸν καιρόν, ἐξ αἰτίας τοῦ εἰκονίσματος τούτου, εἶχε μετακομισθῆ εἰς ναόν, εἴτε αὐτὸς οὗτος ὁ ἐν τῇ Χαλκῇ Τρίκλινος, εἴτε τὸ προαύλιον αὐτοῦ τὸ περὶ τὴν πύλην. Ὅθεν ὁ Ζωναρᾶς διηγεῖται (3), ὅτι, φονευθέντος τοῦ ἀποστάτου Μανιάκου τῷ . . , ἐγένετο θρίαμβος, » τοῦ βασιλέως (Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου) ἐν τῷ πρὸς τὴν ἀγορὰν » ἐπεστραμμένῳ προτεμενίσματι τοῦ ἐν τῇ Χαλκῇ λεγομένῃ τοῦ Σωτῆρος » ναοῦ προκαθημένου μετὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος, ἑκατέρωθεν αὐτοῦ » καὶ τῶν βασιλίδων συγκαθημένων. « Ἀλλά, κατὰ τὸν Διάκονον Λέοντα (4), » ὁ ναὸς οὗτος, ἄχρις Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ (τῷ 972) ἦτον » ἐστενω» μένον εὐκτήριον, μόλις που πεντεκαίδεκα χωρεῖν ἔνδον ἄνδρας δυνάμε» νον, σχολιάν τε καὶ δυσπρόσοδον, ὡσεί τινα ἑλικοειδῆ λαβύρινθον ἢ χρησ» φύγετον, κεκτημένον τὴν ἄνοδον· « ὁ δὲ αὐτοκράτωρ οὗτος » εἰς τοῦτο » κάλλους, εἰς ὃ νῦν ὁρᾶται, καὶ μέγεθος ἤγειρεν, ἐκ βάθρων τοῦτο οἰ» κοδομήσας. « Τὸν πρῶτον δὲ τοῦτον καὶ μικρὸν ναὸν εἶχε κτίσῃ Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνός, ἔχοντα τὸ μὲν ἱερὸν αὐτοῦ βῆμα ἐπερειδόμενον ἐπὶ δύω μικρῶν κιόνων, ὑπηρετούμενον δὲ μόνοις δώδεκα Κληρικοῖς· ὁ δὲ Τζιμι-

---

τόλμημα τοῦτο ὁ θεῖος Δαμασκηνός (ἐπιστ. πρὸς Θεόφιλον τὸν Βασιλέα, §. 16): »Καὶ τοῦ Σωτῆ» ρος τὸν σεβάσμιον χαρακτῆρα τὸν ὄντα ἐν τῇ Χαλκῇ, λίθοις καὶ κόπροις καὶ πηλώδεσι μάζαις, » ἐμπτύοντες εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, προσέῤῥιπτον διαῤῥήξαντες αὐτὸν εἰς τοὔδαφος.«

(1) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ᾽. (2) Κατὰ Ἡγουμ. στίχ. 462,463. (3) Βιβλ. ΙΖ᾽. (4) Βιβλ. Η᾽, ά.

σκῆς, εἰς ἀνθομολόγησιν τῆς κατὰ τῶν Βουλγάρων αὐτοῦ νίκης, ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸν, ὡς εἴρηται, ἐπὶ τὸ μεγαλειότερον, μηδεμιᾶς δαπάνης φεισάμενος, καὶ πλουσίως ἐκληροδότησεν, αὐξήσας εἰς πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν παρ' αὐτῷ Κληρικῶν. Ὁ δὲ Κωδινὸς λέγει ὅτι πρὸς κτίσιν αὐτοῦ ἐχρησίμευσε τὸ ὑλικὸν τοῦ μεγάλου λουτροῦ τοῦ Οἰκονομείου.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐναπετέθησαν »ἐν ποικίλοις χρυσέοις καὶ διαλίθοις »κιβουρίοις,« παρεκτὸς τῆς ἐκ Βηρυτοῦ ἀνακομισθείσης ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ ἀχειροποιήτου εἰκόνος, τὰ σανδάλια τοῦ Χριστοῦ, ἀνευρεθέντα ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ (1) ἔν τινι φρουρίῳ τῆς Μεσοποταμίας (;) καλουμένῳ τῇ Σύρων φωνῇ Μεμπετζὲ, τὰ ὁποῖα ὅμως, κατὰ τὸν Διάκονον Λέοντα (2), ἀπετέθησαν ἐν τῷ τῆς Θεοτόκου ναῷ τῷ ἐν τοῖς ἀνακτόροις (3)· ἐν δὲ τῷ τοῦ Σωτῆρος ἐθησαυρίσθησαν αἱ τρίχες τοῦ Προδρόμου. Ὁ δὲ Τζιμισκῆς κατεσκευάσατο ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ἑαυτοῦ μνῆμα »ὁλόχρυσον μετὰ »χυμεύσεως χρυσοχοϊκῆς ἐντέχνου, ἄνωθεν τῆς ἔξωθεν φλιᾶς, ἐν ᾧ καὶ »ἐτέθη.« Ἐν αὐτῷ ἐναπέκειτο, κατὰ τὴν Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν (4), καὶ ἡ τῆς βασιλίδος ἐκείνης Ζωῆς σορὸς, ἧς τὸν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κόσμον ἀναγκασθεὶς 'ν' ἀφαιρέσῃ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος διὰ τὰς τοῦ πολέμου ἀνάγκας, προσδιώρισεν ἀντ' αὐτοῦ ἐτησίαν τινὰ εἰσφορὰν, πληρονομένην κατ' ἔτος ἀπὸ τοῦ δημοσίου εἰς τὸ σέκρετον (ταμεῖον) τοῦ ναοῦ. Εἶνε δὲ σημειώσεως ἄξιον, ὅτι, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα (5), ὁμολογοῦντα ὅτι ἀγνοεῖ τὴν αἰτίαν, »εἰς τὸ θεῖον ἄδυτον τοῦ ναοῦ τούτου εἰσήρχετο »ἀκωλύτως ὁ βουλόμενος (6).«

Ἐλέγετο δὲ καὶ Τετράβηλον (7), καὶ ἐν αὐτῷ οἱ συγγενεῖς τοῦ τελευτήσαντος Αὐτοκράτορος ἐπένθουν αὐτὸν, »ἀπολυομένων τῶν βήλων »πρὸς τὸ μὴ εἰσέρχεσθαι ἢ κατοπτεύειν αὐτούς τινα,« κατὰ τὰ Πάτρια ΚΠ. Ἐνταῦθα ἐξετέθη, κατὰ τὸν Δοσίθεον (8), καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, »καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν ἔψαλον αὐτῷ παραστάσι»μον.. Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς καταστάσεως (9) ἐξεφώνησε τὸ σύνηθες Ἔξελθε, »Βασιλεῦ· καλεῖ σε γὰρ ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλευόντων, ἵνα δῷς λόγον »τῆς βασιλικῆς Σου ζωῆς,« καὶ ἔκλαυσαν ἅπαντες κτλ.«

Ἑπομένως οὗτος εἶνε ὁ Τρίκλινος τοῦ Μ. Παλατίου ὁ καλούμενος καὶ Τριβουνάλιον τῆς Ἀτρέας, καὶ Τριβουνάλιον τοῦ Θόλου, καὶ Κονσιστόριον, καὶ Τρίκλινον τῶν δεκαεννέα Ἀκκουβίτων, τοῦ ὁποίου οἱ τρεῖς πυλῶνες ἦσαν ἐλεφάντινοι,

(1) Καὶ οὐχὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ. (2) Βιβλ. Ι'. (3) Ὅθεν ἴδε κατόπιν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἐν τῷ Φάρῳ ναοῦ. (4) Βιβλ. ϛ'. (5) Κανόν. ΞΘ' τῆς ΣΤ'. Συνόδου. (6) Μήπως ἆρά γε ἐπειδὴ ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἦτον ὑπεράνωθεν ἢ ὄπισθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης; (7) Ὅθεν συγχέεται μὲ τὸ Χαλκοῦν Τετράπυλον. (8) Δωδεκαβίβλῳ Ζ', ιθ', 2. (9) Ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν, **Maitre des Ceremonies.**

Digitized by Google

καὶ ὁ μέσος αὐτῶν εἰσῆγε πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου (αὐτὴν ταύτην τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ Χαλκῇ, περὶ ἧς προείπομεν), ἐν δὲ τοῖς ἀργυροῖς αὐτοῦ κίοσιν ἐκρεμῶντο παραπετάσματα (βῆλα), ὅταν, μελλούσης γενέσθαι ἐν αὐτῷ ὑποδοχῆς, ἔπρεπε 'να ἐνδυθῶσιν οἱ Αὐτοκράτορες τοὺς λεγομένους Λώρους, »πρὸς τὸ μὴ ὁρᾶσθαι αὐτούς, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, »ὅτε ἐνδιδύσκονται τοὺς λώρους.« Τῶν διαφόρων τούτων ὀνομάτων τὰς αἰτίας θέλομεν ἀνεύρει κατόπιν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ πρέπει 'να γνωρίζωμεν ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς διαφόρους ἐπισήμους τελετάς, καὶ ἐν αὐτῷ ἔλαβον χώραν πολλὰ ἱστορικὰ συμβάντα. Ἐν αὐτῷ ἐδέχετο ὁ Αὐτοκράτωρ τοὺς χαιρετισμοὺς τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν εἰς ἐπισήμους τινὰς ἡμέρας, ἰδίως δὲ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), καὶ τότε »κατεκόσμουν αὐτὸν οἱ βεστιοπράται καὶ ἀργυρο»πράται, διά τε βλατίων καὶ λοιπῶν ἐντίμων ἀπλωμάτων τε καὶ πέπλων, »καὶ μὴν διά τε χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν παντοίων σκευῶν. Ἐν γὰρ τῷ »αὐτῷ Τριβουναλίῳ ἵσταντο δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἀπὸ τῶν δήμων καὶ ἐπέ»κεινα, οἱ κατὰ τὸν τότε καιρὸν ἐντυγχάνοντες ἐνταῦθα ἐθνικοὶ κτλ.« Ἐνταῦθα μετεκομίσθη φοράδην, ἤδη τὰ λοίσθια πνέων, ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος, ἵνα δημηγορήσῃ πρὸς τὴν Σύγκλητον. Ἐνταῦθα ἐγίνοντο (ἐγένοντο τοὐλάχιστον ἐπὶ Πορφυρογεννήτου), τὴν ά. Ἰανουαρίου, αἱ συνήθεις τῶν Βρουμαλίων (2) διανομαί. Ἐνταῦθα ἀνηγορεύθησαν, παρεκτὸς τοῦ Τιβερίου καὶ Κοπρωνύμου, καὶ ἄλλοι τῶν αὐτοκρατόρων, ἐμφανιζόμενοι μετὰ ταῦτα εἰς τὸν ἐν τῇ αὐλῇ (Ἀτρέᾳ) συνηγμένον λαόν, καὶ ἀνευφημούμενοι. Ἐν αὐτῷ ἐστέφθη καὶ ἀνευφημήθη τὰ ἐπιθαλάμια ὁ Μαυρίκιος· »ἡ δὲ παστὰς ἡ βασίλειος, λέγει ὁ Σιμοκάττης, μεγαλουργῶς ἐκεκό»σμητο.«

Ἰδίως δὲ ἐν αὐτῷ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων τὰ Κλητόρια ἢ Ἑστιατόρια, ὅτε, κατὰ τὸν Λουϊτπράνδον, ἐστρώννυντο ἐν αὐτῷ δεκαεννέα ἀκκούβιτα (ἀνάκλιντρα) (3), ἐν οἷς ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ οἱ συνανακείμενοι αὐτῷ εἱστιῶντο, οὐ καθήμενοι, ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἀλλ' ἀνακεκλιμένοι καὶ σκεύεσι χρώμενοι οὐκ ἀργυροῖς, ἀλλὰ χρυσοῖς ἢ γοῦν ἐπιχρύσοις. »Τὴν πολυστοιβάδα διὰ τοῦτο καλουμένην »ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ταύτην οἰκίαν,« κτίριον θαυμαστὸν μεγέθει καὶ κάλλει, βαθμίσι πορφυραῖς κατεσκευασμένον, ἀνεκαίνισε Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἀνανεώσας καὶ τὴν χρυσῆν αὐτῆς ὀροφήν, σαθρωθεῖσαν

(1) Βιβλ. Α', ά. (2) Ἀγιβασιλιατικῶν, ἴδε εἰς τὸ Γ'. μέρος τοῦ βιβλίου. (3) Γράφεται καὶ Κούβιτα καὶ Ἀκούμβιτα, τὸ ὁποῖον ἑρμηνεύεται ὑπὸ τῶν Γλωσσαρίων »Ἀνάκλιντρα, »περιστρώματα, στρωμναὶ μαλακαὶ εἰς ὕψος ἠρμέναι· ἀκκούμβω γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ Ἀναπίπτω.« Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς Κανόσιν ἀπηγόρευται »Ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συνεσθίειν καὶ ἀκούβιτα »στρωννύειν.«

καὶ πτῶσιν ὠδίνουσαν. »Κοιλότητας γὰρ ὀκταγώνους συντέθεικε, καὶ ταύ»τας ὀπαῖς καὶ σχήμασι ποικίλοις διαγλύφοις κεκοσμηκώς, εἰς ἀμπέλων »ἕλικας καὶ φύλλα καὶ δένδρων ἰδέας σχηματιζομένας, χρυσῷ ταύτας »περιεῤῥάντισε κτλ(1)«. Κατεσκεύασε δὲ καὶ τὴν ἐν αὐτῇ τράπεζαν ἐξ ἀργύρου, ἐπὶ τῆς ὁποίας κατεβιβάζοντο ἀπὸ τῆς ὀροφῆς διὰ μηχανῆς, εἰς τὰ ἐπίσημα αὐτοκρατορικὰ γεύματα, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν ἐν καιρῷ διαλάβει, τὰ ἀσήκωτα ἐκεῖνα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ταλάρια γεμάτα ὀπωρικῶν, τὰ ὁποῖα διηγεῖται ὁ Λουϊτπράνδος. Ἐνταῦθα ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκλητόρευσε (»ἐποίησε τὰ κλητόρια,« ἐφίλευσε) καὶ ἐρόγευσε πάντας, ὅλον τὸ δωδεκαήμερον, ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων ἄχρι Θεοφανείων, πανηγυρίζων τὰ ἐγκαίνια (θυρανοίξια) τῆς ἁγίας Σοφίας. Μετὰ δὲ τὸν γεγονότα τῷ λά. ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ μέγαν σεισμόν, οὔτε στέμμα ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐφόρεσε, »καὶ τὰ ἐξ ἔθους δὲ γενόμενα ἄριστα εἰς τὰ Δεκαεννέα »ἔπαυσαν, καὶ τὴν τούτων ἔξοδον τοῖς πτωχοῖς διέδωκαν,« λέγει ὁ Θεοφάνης. Τοῦτο τὸ Τρίκλινον ἐννοεῖ, φαίνεται, καὶ ὁ Κωδινὸς(2), καθὼς καὶ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, διὰ τῆς λέξεως Π ρ α ν δ ι ά ρ α. Prandia γὰρ αἱ δημοθοινίαι Ῥωμαϊστί(3).

Εἰς τὴν θέσιν τῆς Χαλκῆς ἦσαν ἄχρις οὐ πολλοῦ, κατὰ τὴν συνοικίαν Ἀχὺρ-καπού, τὰ καταγώγια τῶν Τζεμπετζήδων ἢ Τὸπ-ἀραμπατζήδων, οἵτινες ἔχουσι τὴν φροντίδα τῆς διατηρήσεως καὶ μετακομίσεως τῶν τροχῶν καὶ ἀντηρίδων (affûts) τῶν κανονίων.

Ἀπὸ τῆς Χαλκῆς δέ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, σ τ ε ν ά κ ι ό ν τι, κλειόμενον διὰ σιδηρᾶς πύλης, ἐξῆγε πρὸς τὸν Ἔμβολον τοῦ ἁγίου Φρέατος τοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας· ἔξωθεν δὲ τῆς πύλης ταύτης ὑπῆρχεν εἴλημα (καμάρα). Ἄλλο δὲ ἀ ν α β ά σ ι ο ν ἔφερεν ἀπὸ τῆς Χαλκῆς εἰς τὰ Κατηχουμενεῖα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Βασιλὶς Εἰρήνη ἡ Λέοντος τοῦ Δ', μελλούσης τελεσθῆναι τῆς στέψεως τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου, »ἀνῆλθεν εἰς τὰ Κατηχούμενα, μὴ ἐξελ»θοῦσα εἰς τὴν μέσην τοῦ Ἐμβόλου,« κατὰ τὸν Θεοφάνην. Τὰ δ ι α β α τ ι κ ὰ(4) ταῦτα, τὰ ἀπὸ τοῦ Παλατίου μέχρι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἔκτισε, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ὁ Ἰουστινιανός, »πρὸς τὸ διέρχεσθαι ὁσάκις »ἂν θέλῃ, καὶ μὴ ὁρᾶσθαι παρά τινος.«

Ἔμπροσθεν δὲ ἤδη τῆς Χαλκῆς (ἄδηλον δὲ ἐὰν ἐκτός, πιθανώτερον ὅμως ἐντός, τοῦ Παλατίου) ἦτον τὸ Π ο ρ φ υ ρ ο ῦ ν Ὀ μ φ ά λ ι ο ν(5),

(1) Ἀνώνυμ. παρὰ Κομπεφικίῳ. (2) Πάτρ. ΚΠ. (3) Διορθωτέον ἐν παρόδῳ καὶ τὸ περὶ τούτου χωρίον τοῦ Κωδινοῦ »Ἀπετμήθη εἰς ἓν τῶν σκαλίων τοῦ αὐτοῦ Φόρου, ἔνθα τὰ ἄριστα »τὰ π ρ ῶ τ α ὑπῆρχεν,« ὅπου φαίνεται γραπτέον »τ ὰ ἄ ρ ι σ τ α καὶ τ ὰ π ρ ά ν δ ι α.«

(4) Τὰ ἄλλως Π α ρ ο δ ι κ ὰ καὶ Β α σ τ έ ρ ν ι α, (corridors). (5) »Κυκλικὸν πορφυροῦν μάρ»μαρον,« κατὰ τὸν Μάγιστρον.

όπου ὁ μὲν Μαυρίκιος εἶδε καθ' ὕπνους ἑαυτὸν παρασταθέντα ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν πρὸς δίκην, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἐν τῇ Χαλκῇ ἐζωγραφισμένου Σωτῆρος Χριστοῦ· ὁ δὲ Λακαπηνὸς ἐνέπρησε τὰς ὁμολογίας καὶ ἐγγυήσεως τῶν ὀφειλόντων εἰς τὸ δημόσιον (»Τὰ γραμματεῖα τῶν παρ' αὐτοῦ »λυθέντων δημοσίων χρεῶν τῆς πόλεως,« κατὰ τὸν Κεδρηνόν).

Μετὰ δὲ τὴν Χαλκῆν, παρέκειντο, ἐντὸς ἤδη τοῦ Παλατίου,

Τὰ Ἐκσκούβιτα,

ἡ Ἐ κ σ κ ο υ β ι τ ό ρ ι α, Στοαὶ ἢ Ἔμβολοι ὑπερμήκεις, ὅπου διημέρευον φρουροῦντες καὶ θυραυλοῦντες (excubabant) οἱ Πραιτωριανοὶ στρατιῶται, οἱ πρὸς φρουρὰν τοῦ Παλατίου καὶ τῶν Αὐτοκρατόρων ἐκλελεγμένοι, οἱ ἄλλως Ἐξκουβίτωρες καὶ Ἐξκούβιτοι καὶ Ἐξκουβιτάριοι καλούμενοι, καὶ προσέτι Προτίκτωρες, Κανδιδάτοι, Νουμεράριοι καὶ Σχολάριοι· διότι καὶ αἱ στοαὶ αὗται, ἐν αἷς διέτριβον, ὠνομάζοντο καὶ Σ χ ο λ α ί, καὶ Ν ο ύ μ ε ρ α, καὶ Π ρ α ν δ ε ά ρ ι α, καὶ Π ό ρ τ ι κ ε ς τ ῶ ν Σ χ ο λ α ρ ί ω ν κτλ., καὶ ἐπὶ πᾶσι Φ υ λ α κ α ί, καθότι ἐχρησίμευον πολλάκις καὶ ὡς εἱρκταὶ (»Ἐλθόντες δύω Μανδάτωρες, μετὰ δύω Ἐκσκουβιτώρων, ἐπῆ»ραν αὐτοὺς (1) ἐκ τοῦ πλοίου γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους, καὶ μερίσαντες »αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐφύλαξαν εἰς διάφορα Ἐξκούβιτα«).

Εἰς τὰς Σχολὰς δὲ ταύτας εἰσῆγον μὲν ἀπὸ τοῦ Παλατίου Μεγάλαι Πύλαι, αἱ καλούμεναι Π ρ ο π ύ λ α ι ο ν τ ῶ ν ἁ γ ί ω ν Ἀ π ο σ τ ό λ ω ν, ἐξῆγε δὲ ἀπ' αὐτῶν, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2), ἄλλη μεγάλη πύλη ἐπὶ τὸν τῆς Χαλκῆς Θ ό λ ο ν.

Ὁ θόλος οὗτος ἦτον ὀκταχίονος (»Ὀκτάγωνον Κουβούκλιον«), καὶ ἐκαλεῖτο καὶ Π α λ α ι ὰ Χ α ρ α γ ή, ἴσως διότι ἐκεῖ ἦτον προτοῦ τὸ Νομισματοκοπεῖον, καθὼς εἶνε καὶ τώρα ἔνδοθεν τοῦ Μπὰμπ-ὺ-χουμαϊούν· καὶ ἐν αὐτῷ ἦτον ἡ πρώτη τῶν Σχολῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἱδρύετο κατὰ τὰς ἑορτὰς ὁ εἷς τῶν τριῶν μεγάλων Σταυρῶν τῶν εἰς τὸν Βαπτιστῆρα ἱσταμένων (3), καὶ κάτωθεν αὐτοῦ ἐκρεμᾶτο ἡ Περσικὴ Γραμμὴ (εἶδος σημαίας).

Ὁ αὐτὸς οὗτος θόλος, ἢ ἄλλος ὅμοιος αὐτοῦ, κτισθεὶς ἔσωθεν τῶν Σχολῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἐλέγετο καὶ Θ ό λ ο ς τ ῆ ς Ἑ π τ α λ ύ χ ν ο υ, καὶ ἁπλῶς Λ ύ χ ν ο ι. »Ἐκεῖσε γάρ, λέγει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ »Πορφυρογεννήτου (4), ἀντικρὺ τῶν λύχνων, ἱδρύετο ἡ καλουμένη Ἑ»πτακάνδηλος.« Οἱ λύχνοι οὗτοι ἠνάπτοντο διερχομένου κατὰ τὰς ἐπισήμους προελεύσεις τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ἴσως ἐδῶ που ἦτον καὶ ἡ καλουμένη Θ ε ρ μ ά σ τ ρ α, μέρος ὅπου πι-

(1) Τοὺς περὶ τὸν Πάππαν Μαρτῖνον ἀπαχθέντα ἀπὸ τῆς Ῥώμης, κατὰ διαταγὴν τοῦ Πωγωνάτου, καὶ ἐξορισθέντα εἰς Χερσῶνα. (2) Βιβλ. Α', ά. (3) Ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἁγίας Σοφίας. (4) Βιβλ. Α', ά.

θανῶς ἐθερμαίνοντο εἰς τὸ πῦρ οἱ στρατιῶται (chauffoir) κλπ., καὶ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει μόνος, νομίζω, ὁ Βιογράφος τῶν ἁγίων Θεοδ. καὶ Θεοφ. τῶν καλουμένων Γραπτῶν, διηγούμενος, ὡς ἐξ ἐπιστολῆς αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ὅτι »παρασταθέντας αὐτοὺς ἐνώπιον Θεοφίλου τοῦ Αὐ»τοκράτορος ἐν τῷ Χρυσῷ καλουμένῳ Τρικλίνῳ, καὶ τυφθέντας, καὶ »προπηλακισθέντας,» ἀπάγειν εἰς τὸ Πραιτώριον ἐκέλευσε· καὶ μετὰ τὸ »ἐξελθεῖν ἡμᾶς, καὶ τὴν λεγομένην Θερμάστραν(1) ἤδη καταλαβεῖν, »φθάσας τις, ἐκέλευεν ὑποστρέφειν κτλ.«

Πρὸ τῶν Στοῶν δὲ τούτων ἐξετείνετο

Ἡ Ἀτρέα,

ἡ Ἀ τ ρ ῴ α καὶ Ἀ ρ α ί α (Atrium ἢ Aræa), αὐλὴ ὕπαιθρος ἢ ἐξάερος, ἡ καλουμένη ἄλλως Τ ῶ ν δ ε κ α ε ν ν έ α Ἀ κ κ ο υ β ί τ ω ν, ὅπου, κατὰ τὰ Μηναῖα (τῇ 3 Ἰανουαρίου), ἦτο καὶ εὐκτήριον τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου. Ἡ αὐλὴ αὕτη, κατὰ τὸν Θεοφάνην, »παρήνωται τῇ πολυστιβάδι τῶν ἀ»νακτόρων οἰκίᾳ προαυλίῳ περιφανεῖ καὶ περιδόξῳ τῷ προσκηνίῳ.« Ἡ δὲ θύρα τοῦ Τρικλίνου τῶν Κανδιδάτων ἐξῆγεν εἰς τὸ Ἐξάερον τοῦτο τῶν Δεκαεννέα Ἀκκουβίτων.

Ἐν τῇ Ἀτρέᾳ συναχθέντες οἱ Θεματικοί, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ᾐτήσαντο βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, ὡς προείπομεν. Ἐν αὐτῇ ἐγίνοντο, κατὰ τὸν Σουΐδαν, καὶ »αἱ ὀρχήσεις τῶν δύω μερῶν ἕως Ἡ»ρακλείου.« Ἦσαν δὲ ἐν αὐτῇ στημένοι καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ Κωνσταντίνου, Θεοδοσίου τοῦ Νέου καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Εὐδοκίας, καὶ ὁ τοῦ Μαρκιανοῦ.

Εἰς τὴν ἔνδον δὲ μεγάλην πύλην τῶν Ἐξσκουβίτων, »ἐν ᾗ ἐγίνετο ἡ τῶν »Σκριβώνων προβολή,« ἀπέβαινε τοῦ ἵππου ὁ Αὐτοκράτωρ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον(2)· ὅθεν πρὸ αὐτῆς πιθανῶς ἦτον καὶ ὁ καλούμενος Κ α β α λ λ ᾶ ς ἢ Κ α β α λ λ ά ρ ι ο ς, κτίσμα τοῦ Κωνσταντίνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἰσήρχοντο εἰς τὸ Κονσιστώριον. Καὶ ἴσως ὑπεράνωθεν τῆς πύλης ταύτης ἐζωγραφίσθη, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, »ἑ»στὼς ὄρθιος, ἄνω μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐμβλέπων, τὼ χεῖρε δ' ἐκτετα»μένος εὐχομένου σχήματι.«

»Πρὸς τῇ μεγίστῃ δὲ ταύτῃ τῶν βασιλείων αὐλῇ«, ἦτον, κατὰ τὸν Σιμοκάττην, ὁ »μέγας θάλαμος« ὁ καλούμενος Α ὐ γ ο ύ σ τ α ῖ ο ν ἢ Τ ρ ί κ λ ι ν ο ς(3) τ ο ῦ Α ὐ γ ο υ σ τ έ ω ς, ἐν ᾧ ἐστέφοντο αἱ Αὐγοῦ-

(1) Ἐνδέχεται ὅμως ἡ Θερμάστρα αὕτη 'να ἦνε καὶ συνώνυμον τοῦ Ἡ λ ι α κ ό ν, περὶ οὗ ἐφεξῆς.

(2) Βιβλ. Α΄, Ι΄. (3) Τ ρ ί κ λ ι ν ο ς καὶ Τ ρ ί κ λ ι ν ο ν ἢ Τ ρ ι κ λ ί ν ι ο ν ἐσήμαινε παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ὄχι μόνον μίαν μεγάλην κάμαραν (οὖτσ-σοφαλὺ), ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον διαίτημα (appartement), αἴθουσαν δηλονότι ἢ προθάλαμον (salle) μὲ διαφόρους ἑκατέρωθεν θα-

σται (1), καὶ ἀνευφημοῦντο οἱ νεόστεπτοι αὐτοκράτορες, ὅς τις ἔβλεπε, φαίνεται, καὶ πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ Αὐγουσταίου, ὅθεν ἴσως εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ »ἐκ πλαγίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας,« κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, κτισθέντι τῷ 458 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μ. ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου Θεοδοσίου, καὶ ἔχων δύω εἰσόδους, τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ καλουμένου Ὀνοποδίου διὰ τοῦ στεναχίου τῆς Χρυσῆς Χειρός, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ Ὀκταγώνου Κουβουκλείου καὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Καὶ ἴσως τοῦτον ἐννοεῖ καὶ ὁ Εὐσέβιος ὅταν λέγῃ ὅτι »ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς ἐπιχρύσου καὶ φατνωματικῆς ὀροφῆς τοῦ πάντων ὑπερέχοντος τρικλίνου κατεσκευάσατο ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος διὰ χρυσίου καὶ πολυτίμων λίθων τὸ σύμβολον τῶν σωτηρίων παθῶν· εἰς τὸ πρόθυρον δὲ αὐτοῦ ἀνήρτησεν εἰκόνα ἑαυτοῦ μὲ τὸν σταυρὸν ἐπὶ κεφαλῆς, ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας καταπατούμενον ἐν σχήματι δράκοντος τὸν διάβολον.« Ἵσταντο δὲ ἐν αὐτῷ, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, καὶ αἱ Μοῦσαι.

Τὸ δὲ Χρυσοτρίκλινον, εἴτε αὐτὸ τοῦτο τὸ προειρημένον, εἴτε ἕτερον, κείμενον ἐντὸς ἤδη τοῦ καθαυτὸ Παλατίου, ἦτον τὸ ἐξοχώτερον μέρος αὐτοῦ, κατὰ τὸν Λουϊτπράνδον, ὅπου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοὐλάχιστον τοῦ ἀπεσταλμένου τούτου, διέτριβε συνήθως ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχόντων. Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Β΄ τοῦ Κουροπαλάτου, ἐπαυξηθὲν νέοις κοσμήμασιν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Τιβερίου. Συγχέεται δὲ μὲ τὸν ἐπίσης μεγαλοπρεπῆ Τρίκλινον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, περὶ οὗ ἐφεξῆς. Ἐπὶ τῶν θυρῶν τοῦ τρικλίνου τούτου, αἵτινες ἦσαν ἐξ ἀργύρου, ἀνεστήλωντο, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου· ἐν δὲ τῇ κόγχῃ αὐτοῦ πιθανῶς ὑπεράνωθεν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ θρόνου, τὴν ὁποίαν προσεκύνουν εἰσερχόμενοι τὸν τρίκλινον οἱ αὐτοκράτορες.

»Ἐν τῷ ὑπερλάμπρῳ τούτῳ Χρυσοτρικλίνῳ,« κατὰ τοῦ Πορφυρογεννήτου τὴν ἔκφρασιν, ὅς τις ἐχρησίμευεν ὡς αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς ἢ τοῦ θρόνου, καθὼς λέγομεν τώρα, ἐγίνοντο αἱ ἐπισημότεραι τελεταί, στέψεις, γάμοι, ἀκροάσεις πρέσβεων, κονσιστώρια κτλ. Ἐν αὐτῷ ἐγίνετο καὶ ὁ ἀσπασμὸς (ἡ ἀγάπη) τῶν ἐκ τοῦ Κλήρου, καὶ συνειστιᾶτο ὁ Πατριάρχης τῷ Αὐτοκράτορι, τῇ έ τῆς Διακαινησίμου. Τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ τρικλίνου τούτου θύραν δεικνύων ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ φιλόσοφος Κωνσταν-

---

λάμους, οἶκον ὁλόκληρον, καθὼς καὶ ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ λεγομένου Ἁγίου Βασιλέως τῆς Γαλλίας, καὶ πολὺ πρὸ αὐτοῦ, ἡ Γαλλικὴ λέξις Sale ἐσήμαινε, λέγει ὁ Joinville, οἰκίαν μεγάλην, παλάτιον. (1) Ὅθεν νομίζω ὅτι ἢ τοῦτο ἢ ἡ Στεφάνη, περὶ ἧς ἐφεξῆς, εἶνε τὸ Στέψιμον, κτίσμα τοῦ Κωνσταντίνου, κατὰ τὸν Ἀνών. Πατριογράφον τῆς ΚΠ. Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι φαίνεται ὅτι εἶν' αὐτὸς οὗτος ὁ προειρημένος Τρίκλινος τῆς Χαλκῆς.

τίνῳ τῷ Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα υἱῷ, ἤδη τὴν παρὰ τοῖς Ἀγαρηνοῖς εἱρκτὴν ἐκφυγόντι καὶ παλινδρομήσαντι πρὸς αὐτὸν καὶ φιλοτίμως ὑποδεχθέντι, »Μή σε ἀπατάτω, Κωνσταντῖνε, (τῷ εἶπε), τὸ ὄνομα, μηδὲ οἴου »τῆς βασιλείας τυχεῖν . . . Εἰ δέ τι νεωτερίσῃς, ἔσο βέβαιος, ὡς διὰ τῆς »πύλης ταύτης ἡ κεφαλή σου τοῦ λοιποῦ σώματος χωρὶς εἰσαχθήσεται,« τὸ ὁποῖον καὶ ἐπαλήθευσεν ὕστερον(1)· τυραννίδι γὰρ ἐπιχειρήσας ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος, »καὶ διά τινος πυλίδος νυκτὸς εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν, »τὴν τοῦ Ἱπποδρόμου πύλην (τὴν εἰς τὸ Παλάτιον φέρουσαν) μετὰ λαμ»πάδων καταλαμβάνει . . Τῶν δ' ἐντὸς, τὰς πύλας μὴ ἀνοιγνύντων . . , »ἄπεισιν ἐκεῖθεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, εἶτα εἰς τὴν λεγομένην ἦλθε Χαλ»κῆν, καὶ ἄχρι τῶν Ἐξσκουβίτων προῆλθε . . . Τὸν ἵππον δὲ ἐλαύνων πρὸς »τὸ συμμῖξαι τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ, τοῦ ἐδάφους ἐστρωμένου πλαξὶν, ὑπο»λισθήσαντος τοῦ ἵππου καὶ πεσόντος, καὶ τὸν ἀναβάτην κατενεγκόντος, »ἐπελθών τις αὐτῷ εὐθὺς ἐξέτεμε τὴν κεφαλὴν, καὶ τῷ βασιλεῖ Κωνσταν»τίνῳ(2) προσήνεγκε, διὰ τῆς πύλης εἰσελθὼν ταύτης, κατὰ τὴν πρόῤῥησιν.«

Καμάρα τις τοῦ Τρικλίνου τούτου ἐξῆγεν εἰς τὸν Τριπέτωνα· εἰς δὲ τὸν Πόρτικα αὐτοῦ, ὅπου ἦν τὸ Ὡρολογεῖον, ἔφερέ τις τῶν πυλῶν τοῦ Λαυσιακοῦ.

Ἀνατολικώτερον δὲ καὶ ὑψηλότερον μὲν αὐτοῦ, δυτικώτερον δὲ τῆς Νέας καλουμένης Ἐκκλησίας, ἔκειτο ὁ καλούμενος Ἀετός(3), εἴτε διὰ τὸ ὕψος εἴτε διὰ τὸ σχῆμα (ἐν ἀετώματι διακείμενον) τῆς οἰκοδομῆς 'του, κτίσμα καὶ οὗτος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἐν ᾧ περιείχετο καὶ εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου.

Τὸ δὲ εὐπρεπέστατον Ἰουστινιάνειον Τρίκλινον ἐκτίσθη τῷ 693 ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄ ἢ Ῥινοτμήτου, ἐπιστατοῦντος τῇ οἰκοδομῇ τοῦ τὰ μέγιστα ἰσχύοντος τότε ἐν τῇ Αὐλῇ καὶ διὰ τὴν ἀσέλγειάν 'του διαβοήτου Στεφάνου τοῦ Πέρσου, τοῦ Σακελλαρίου καὶ Πρωτευνούχου τοῦ Αὐτοκράτορος. »Τὸν ἔξαιτον τοῦτον καὶ μέγαν καὶ θαυ»μαστὸν τρίκλινον,« ὅς τις καὶ Ἰουστινιανὸς, ὁμωνύμως τῷ κτίτορι, ἐκαλεῖτο, τοποθετεῖ ὁ Παχυμέρης(4) »λέχριον τοῖς κατὰ τὰς πύ»λας(5) εἰσιοῦσι πρώτως, καὶ ἄνωθεν ἕως κάτω διήκοντα«· περιγράφει δὲ »λαμπρὸν μὲν τοίχοις, λαμπρὸν δ' ἐδάφει, καὶ περιττὸν τὸ κάλλος,« καὶ προσθέτει ὅτι, ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, οὕτως ἄρδην κατέπεσεν ὑπ' ἀνέμου, πτῶσιν ἤδη πρὸ χρόνων ὠδίνων, »ὥστε ἐπ' αὐτοῦ τοὺς

(1) Διότι γνωστὸν ὅτι ὁ Λέων οὗτος, καθὸ Φιλόσοφος, ἦτον καὶ ἀστρολόγος καὶ μάντις μέγας, καὶ ἀπόδειξις τούτου οἱ ἀποδιδόμενοι εἰς αὐτὸν χρησμοὶ, οἱ ὁποῖοι, Κύριος οἶδε, ποσαχῶς καὶ ποσάκις ἀκόμη' θέλουσιν ἐξηγηθῇ! (2) Τῷ τοῦ Λέοντος υἱῷ, τῷ Πορφυρογεννήτῳ. (3) Συγχεόμενος μὲ τὸ Ὠωτόν, περὶ οὗ κατόπιν, καὶ μὲ Τὰ Ἀετίου κείμενα παρὰ τὰς Βλαχέρνας.

(4) Βιβλ. Η΄, ιε. (5) Τοῦ Ἱπποδρόμου πιθανῶς ἢ τῶν Σκύλων.

»ἐφορῶντας τὸν τόπον, οὔτε ἴχνος τοῦ πάλαι ἐν αὐτῷ οἰκοδομηθέντος »οἴκου ὁρᾷν.« Τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν συμβιβάζεται μὲ τὰ ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ περὶ τοῦ Δουκὸς Ἀποκαύκου, ὅτι »δεσμωτήριον ἐν »τοῖς Βασιλείοις Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καινὸν ποιεῖν διενοεῖτο. »Οἴκου γὰρ ὄντος ἐκεῖ μεγάλου, Ἰουστινιανείου προσαγορευομένου, τὴν »στέγην ὑπὸ τοῦ χρόνου διεφθαρμένου, πᾶσαν εἴσοδον ἀναφράξας, οἰκί»σκους ἔνδον κ.τ.λ. (1).« Τὸ ἀνατολικὸν τοῦ τρικλίνου τούτου μέρος ἔβλεπε, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2), πρὸς τὸ Μεσοκήπιον.

Εἰς τοῦτον τὸν Τρίκλινον ἀνήκει μᾶλλον, νομίζω, καὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ὁ Δουκάγγιος ἀναφέρει εἰς τὸ Παλάτιον τοῦ Ἑβδόμου.

» Φαιδρὸν Ἰουστινιανὸς ἄναξ ἐμὲ χῶρον ἐγείρει,
ἠελίῳ παρέχων θάμβος ἀνερχομένῳ.
» Οὔποτε γὰρ τοιοῦτον ἐπὶ χθονὸς ἔδρακε κάλλος
ὑψόθεν, οὐρανίην οἶμον ἐποιχόμενος.«

Ὁ δὲ Καριανὸς Τρίκλινος (ἀμφιβάλλω ἐὰν ὁμώνυμος ἢ ὁ αὐτὸς τῷ ἐν ταῖς Βλαχέρναις,) ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, ὅς τις συνείθιζε 'να μετοικῇ ἐν αὐτῷ τὸν χειμῶνα ἀπὸ τοῦ Μαργαρίτου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐχρησίμευεν ὡς Βεστιάριον »τῶν ἀπο»θησαυριζομένων πέπλων ἐκ σηρικοῦ.« Ἐπὶ δὲ τοῦ συγγραφέως τῶν Παραλειπομένων τοῦ Θεοφάνους ἦτον κατάλυμα τοῦ Μεγάλου Παπίου (3).

Πλησίον αὐτοῦ ἦτον ὁ Τρίκογχος ἢ τὸ Τρικάμαρον, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ σχήματος τῆς οἰκοδομῆς του. »Τρισὶ γὰρ κόγχαις »μετεωρίζεται, κεχρυσωμένην ἔχων τὴν ὀροφήν,« κτίσμα καὶ οὗτος τοῦ Θεοφίλου. Εἶχε δὲ τρεῖς πύλας βλεπούσας πρὸς δυσμὰς καὶ ἐξαγούσας εἰς τὸ λεγόμενον Σίγμα, ὧν ἡ μὲν μέση ἦν ἐξ ἀργύρου, καὶ καταντικρὺ αὐτῆς, ὡς πρόπυλον ἴσως, ὀροφὴ στηριζομένη εἰς τέσσαρας κίονας ἐκ λίθου πρασίνου· αἱ δὲ ἑκατέρωθεν ταύτης ἐκ γεγανωμένου χαλκοῦ. Διὰ τῆς γανωτῆς δὲ ταύτης πύλης τοῦ Τρικόγχου (τὴν ὁποίαν ἀγνοῶ τί παθὼν ὁ Λατῖνος μεταφραστὴς ἐξέφερε διὰ τοῦ per cancellos Triconchi) ἐξερχόμενος ὁ αὐτοκράτωρ, διήρχετο διὰ τῆς Δάφνης, ἅπτων κηρία εἰς τὰ διάφορα τοῦ Παλατίου εὐκτήρια (4). Τὸν πρόδομον τοῦ Τρικόγχου κατεμουσείωσεν ὁ Πορφυρογέννητος διαφόροις εἰκόσιν.

Ὑποκάτωθεν τοῦ Τρικόγχου ἔκειτο τὸ Τετράσερον, τρίκογχον καὶ ἐκεῖνο παρομοίως. Πρὸς ἄρκτον δὲ τοῦ Τετρασέρου καὶ ὑποκάτω ὡσαύτως τοῦ Τρικόγχου κατεσκευάσατο ὁ Θεόφιλος τὸ λεγόμενον Μυ-

(1) Βιβλ. Γ', κεφ. 87. (2) Βιβλ. Β', ιε'. (3) Ὅλων τούτων τῶν παραδόξων ὀνομάτων τὴν διασάφησιν, ὡς συνδεδεμένην μετὰ τῶν οὐχ ἧττον παραδόξων ἐθίμων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὑπερτιθέμεθα εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης Πραγματείας. (4) Πορφυρογένν. Α', ι'.

στήριον, »ἐν ᾧ ἐν τῇ μιᾷ γωνίᾳ ὁ ἐὰν εἴπῃ τις, ἐξηκούετο διὰ μηχανῆς ἐν τῇ ἑτέρᾳ,« κατὰ τὸν Γρμτκ. Λέοντα.

Τὸ δὲ Σίγμα(1), κείμενον πλησίον τοῦ Τρικόγχου, ὡς εἴπομεν, τοῦ Τριβουναλίου τῶν ιθ' Ἀκκουβίτων, καὶ τοῦ ἐν τῇ Δάφνῃ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ κτισθὲν, κατὰ μὲν τὸν Γραμματ. Λεοντα, ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, κατὰ δὲ τὸν Ἀνώνυμ. Πατριογράφον, ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, εἶχε δεκαπέντε κίονας ὑποστηρίζοντας αὐτοῦ τὴν ὀροφὴν, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ὑπόγειον τοῦ αὐτοῦ σχήματος, βασταζόμενον ὑπὸ δεκαεννέα κιόνων, ὅπου κατήργοντο διὰ στύρακος.

Ὁ δὲ τοῦ Σίγμα περίστυλος ἔβλεπε πρὸς τὸ ὕπαιθρον (ἐξάερον) τοῦ Τρικόγχου, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἦτον ἡ καλουμένη Μυστικὴ Φιάλη, κληθεῖσα οὕτω διότι ἐγειτνίαζε μὲ τὸ προειρημένον Μυστήριον τοῦ Τρικόγχου, καλουμένη προσέτι καὶ Πορφυρᾶ, κτίσμα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Περιείχετο δὲ ὑπὸ μαρμαρίνων κιόνων, καὶ ἐπὶ τοῦ σωλῆνος αὐτῆς εἶχεν ἐπικείμενον ἀργυροῦν ἀετὸν, μὲ τὸν τράχηλον ἐστραμμένον, πνίγοντα μὲ τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ ὄφιν. Ἐν τῇ Φιάλῃ ταύτῃ, καλουμένῃ καὶ Τῶν Βενέτων, ἐγίνετο, κατὰ τὸν Γραμμτ. Λέοντα, χειμῶνος ὄντος, τὸ λεγόμενον Σαξιμοδέξιμον, »τῶν ἵππων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν »διερχομένων μετὰ χρυσῶν σαγισμάτων« ἡ δὲ Φιάλη ἐπληροῦτο πιστακίων, κοκκωναρίων καὶ ἀμυγδάλων. Πλησίον τῆς Φιάλης ταύτης ἦτον κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2), καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἴσως ὁ αὐτὸς τῷ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Μονοθύρου, περὶ οὗ ἐφεξῆς.

Πρὸς τὴν ἀνατολικὴν δὲ πλευρὰν τοῦ περιστυλίου τοῦ Σίγμα ἦσαν δύω χάλκινοι λέοντες ἐρευγόμενοι ὕδωρ, καὶ ἑκατέρωθεν ἀναβάθραι ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, ἔνθα ἵσταντο οἱ Δῆμοι. Ἐν μέσῳ δὲ αὐτῶν Τροπικὴ (3) μαρμαρίνη, στηριζομένη ἐπὶ δύω λεπτοφυῶν κιόνων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἵσταντο κυρίως οἱ ψάλται, ὁσάκις, χειμῶνος ὄντος, ἐγίνετο ἐνταῦθα ἡ τῶν Δήμων δοχή.

Πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ Σίγμα, πλησίον τῶν εἰρημένων ἀναβαθμῶν, ἦσαν καὶ ἄλλοι τρίκλινοι, κτίσματα ὡσαύτως τοῦ Θεοφίλου. Ἐν οἷς ὁ καλούμενος Πυξίτης, διπλοῦς, κατώτερος δηλ. καὶ ἀνώτερος. Εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον κατῴκουν οἱ Κληρικοὶ τοῦ Παλατίου. Εἶχε δὲ, αὐτός τε καὶ ὅλου τοῦ Σίγμα τὸ περιστύλιον, εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ἐγκεκολλαμμένους στίχους.

Πρὸς ἀνατολὰς δὲ καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἦτον ὁ καλούμενος Ἔρως(4),

---

(1) Κληθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ στιγματοειδοῦς C αὐτοῦ σχήματος. Ἦσαν δὲ διάφορα οἰκοδομήματα ἐν ΚΠ ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἄδηλον ἐὰν ἦτον τὸ ἐν τῷ Ἰουλιανοῦ λιμένι. (2) Βιβλ. Α', ξς'. (3) Εἶδος λιθίνης ἀναδενδράδος, κουβούκλιον μαρμάρινον. (4) Οὕτως εὑρίσκω γραμμένην ἐν τῇ Βυζαντίδι τὴν λέξιν· ἀλλὰ νομίζω ὅτι πρέπει 'να γραφῇ Ἄρης, ὡς

χρησιμεύων ὡς ὁπλοθήκη, καὶ ἔχων εἰς τοὺς τοίχους αὐτοῦ ἐζωγραφισμένα ὅλα τῶν ὅπλων τὰ εἴδη. Πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος ἦτον καὶ ὁ καλούμενος Μαργαρίτης(1) Τρίκλινος, καὶ αὐτὸς κτίσμα τοῦ Θεοφίλου, στηριζόμενος εἰς ὀκτὼ κίονας ῥοδοποικίλους, μὲ ἔδαφος μαρμάρινον καὶ κατεζωγραφισμένους τοὺς τοίχους. Ὁ δὲ κοιτὼν (cabinet) αὐτοῦ εἶχε τὴν ὀροφὴν χρυσῷ κατάστικτον, στηριζομένην εἰς τέσσαρας κίονας Βιθυνούς· αἱ δὲ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ στοαί, αἱ πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν, εἰς τέσσαρας ἄλλους πρασίνους. Ἐδῶ κατῴκει ὁ Θεόφιλος τὸ θέρος, καὶ ἐδῶ ἐπιθεωρήσας τὰς ἁπανταχόθεν τοῦ Κράτους συναχθείσας ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Εὐφροσύνης παρθένους, ἔδωκεν εἰς τὴν Θεοδώραν τὸ χρυσοῦν μῆλον, προτιμήσας αὐτὴν τῆς Κασσιανῆς, ἱστορικὸν ποριστικώτατον μὲν διὰ τοὺς μυθιστοριογράφους, μὴ ὑποφέρον ὅμως τὴν δᾶδα τῆς κριτικῆς, καθὼς καὶ ὁ χρυσοῦς τσεβρὲς τῶν Σουλτάνων, καὶ τόσα ἄλλα τῶν Παλατίων ἀνέκδοτα. Ἐν αὐτῷ κατέκλεισεν ὁ Βασίλειος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λέοντα μετὰ τῆς συζύγου 'του, τῆς ἁγίας Θεοφανοῦς, τριετίαν ὅλην, διαβληθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σανταβαρινοῦ, ὡς ἀποστασείοντα, καὶ οὐ πρότερον διηλλάγη αὐτῷ ἢ τοὺς αὐλικοὺς τὸ περὶ τὸν ψιττακὸν ἐκεῖνο δρᾶμα ῥᾳδιουργῆσαι, »τῶν ἐγκαινίων τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ καταλαβόντων,« κατὰ τὸ Συναξάριον τῆς 16 Δεκεμβρίου.

Πρὸς βορρᾶν δὲ τοῦ Μαργαρίτου Τρικλίνου ἦτον Ἡλιακόν, ἐξ οὗ ἐφαίνετο τὸ παλαιὸν Τσυκανιστήριον. Ἐνταῦθα ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ἔπειτα ἡ Νέα Ἐκκλησία, αἱ δύω Φιάλαι καὶ τὸ Μεσοκήπιον.

Πρὸς νότον τοῦ Ἡλιακοῦ τούτου ἦτον ὁ Καμηλᾶς ἢ Καμήλα, τὸ αὐτὸ ἴσως καὶ Καμελαύκιον ἢ Καμήλαυκον, κουβούκλιον (cubiculum) μὲ χρυσοκατάστικτον ὀροφήν, ἐπιστηριζομένην εἰς ἓξ κίονας πρασίνους, καὶ μὲ μαρμάρινον ἔδαφος· ὠνομάσθη δέ, καθὼς φαίνεται, ἀπὸ τοῦ χαμηλαυκοειδοῦς τοῦ θόλου 'του σχήματος. Πλησίον δὲ τούτου ἦτον ἄλλο ὅμοιον, στηριζόμενον εἰς τέσσαρας κίονας δοκιμίτου λίθου· καὶ μετ' αὐτὸ πρὸς δυσμὰς τρίτον ἄλλο, ὁμοίως μαρμαροστόλιστον, στηριζόμενον εἰς πέντε Καριανοὺς κίονας, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Πορφυρογεννήτου ἦτον Βεστιάριον τῆς Αὐγούστης. Ἡνωμένον δὲ καὶ συμπεφυκὸς τούτῳ ὑπῆρχεν ἄλλο κατώγεον οἴκημα, τοῦ ὁποίου ἡ ὀροφὴ ἐστηρίζετο εἰς ὀκτὼ κίονας λίθου Καριανοῦ. Ἐκαλεῖτο δὲ Μουσικόν, διὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν κατακοσμούντων αὐτὸ μαρμάρων ἁρμονίαν καὶ συγκοπήν. »Εἴποις ἄν, αὐτὸ ἰδών,

---

ἐκ τῆς χρήσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἦν προσδιωρισμένος, καὶ τότε οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ Ἄρεως καλούμενος οἶκος, ἄχρι τοῦ ὁποίου εἶχε πυρποληθῆ τὸ Παλάτιον τοῦτο ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα, κατὰ τὸν Προκόπιον. (1) Ὁμώνυμον τοῦ Τρικλίνου τούτου ἦτον τὸ ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ Σαραγίου τειχῶν σωζόμενον ἄχρις οὗ πρὸ πολλοῦ περίπτερον, τὸ καλούμενον Ἰντζιλλὶ-κιόσκ, περὶ οὗ προείπομεν.

»λειμῶνα εἶναι διαφόροις ἄνθεσι βρύοντα.« Αὐτὰ εἶνε νομίζω τὰ πυραμιδοειδῆ κατοικητήρια, τὰ ὁποῖα ἄλλος ἱστορικὸς ὀνομάζει Τετράστοα ἢ μετὰ τεσσάρων κουβουκλίων τρίκλινα, κτίσματα Θεοφίλου, κείμενα δὲ μεταξὺ Καμηλᾶ καὶ Πορφύρας, μὲ χρυσοειδεῖς ὀροφὰς καὶ τέσσαρας ἀψῖδας, ὧν αἱ μὲν δύω καὶ τὰ δύο κουβούκλια πρὸς τὴν Πορφύραν, τὰ δὲ δύο πρὸς τὸ Λαυσαϊκόν. Φαίνεται δὲ ὅτι ᾽δὲν ἦσαν ὁλομάρμαρα, ὅθεν καὶ ἐχάησαν.

Πλησίον τοῦ Καμηλᾶ ἦτον εὐκτήριον μὲ δύο βήματα, τὸ μὲν τῆς Θεοτόκου, τὸ δὲ τοῦ Ἀρχιστρατήγου· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ Μουσικοῦ ὁ Καινούργιος Τρίκλινος, ἔχων πλησίον αὐτοῦ καὶ κοιτῶνα, κτίσμα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὑποκρατούμενος δεκαὲξ κίοσιν, ὧν ὀκτὼ μὲν πράσινοι Θεσσαλικοί, οἱ δὲ λοιποὶ ὀνυχῖται ἢ ὅμοιοι ὀνυχίταις.

Καὶ παρακάτω Μεσόπατον (xystus), βλέπον διὰ μαρμαρίνου κλωβίου (δικτυωτοῦ) πρὸς τὸν Χρυσοτρίκλινον (1). Τὸ περίστῳον τοῦτο προσδιώρισεν ὁ Πορφυρογέννητος εἰς βιβλιοθήκην, χρησιμεῦον προτοῦ »εἰς »οἴκησιν τῶν τὴν γυναικωνῖτιν πεπιστευμένων καρτζιμάζων (2).« Γνωστὸν γὰρ ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, ἔχων, ἐπὶ εἰκοσιπέντε ἔτη, καθ᾽ ἃ ἦρξεν ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Ῥωμανός, τὸ ὄνομα μόνον τῆς αὐτοκρατορίας, ἀφιερώθη εἰς τὴν τῶν Μουσῶν θεραπείαν, καὶ συνέγραψε περὶ πάσης ὕλης.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἦτον τὸ Ἀριστητήριον, τὸ ἄλλως καλούμενον Δελφικὸν καὶ Δελφικὴ (3), ὅπου ἠρίστων συνήθως οἱ Αὐτοκράτορες, ἄλλο παρὰ τὸ Ἑστιατόριον τῶν ιθ΄ Ἀκκουβίτων, περὶ οὗ προείπομεν.

Τὸ δὲ Λαυσιακὸν τρίκλινον ἢ ἐπεκλήθη οὕτω διὰ τὴν πρὸς Τὰ Λαύσου καλούμενα παλάτια (περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ) γειτνίασιν αὐτοῦ, ἢ εἶνε αὐτὰ ἐκεῖνα, συγχεόμενα παρὰ τῶν ἱστορικῶν. Τοῦτον κατεκόσμησε χρυσοειδέσι ψήφοις ὁ Θεόφιλος, μετακομίσας ἐνταῦθα καὶ τὴν καλάθωσιν ἐκ τοῦ Παλατίου τοῦ τυράννου Βασιλίσκου (4), κατὰ τὸν Κεδρηνόν. »Κατὰ τὸν τοῦ Λαυσαϊκοῦ τρίκλινον παρεστήσατο« καὶ τοὺς Στουδίτας ἀδελφοὺς Θ. καὶ Θ., δημοσίᾳ περὶ πίστεως διαλεξομένους, καὶ ἐλεγχθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν, προσέταξε τῷ τοῦ Λαυσαϊκοῦ Μεσοκηπίῳ (5) ἀπαχθέντας ῥαβδισθῆναι.«

Παρὰ τὰ διάφορα ταῦτα τρίκλινα, τῶν ὁποίων ὡς ἔγγιστα προσδιορί-

(1) Καθὼς καὶ εἰς τὴν τοῦ Σαραγίου περιγραφὴν εἴδομεν ὅτι καὶ εἰς τὸ Κουτμπὲ-ἀλτὺ ὑπάρχει ἄνωθεν τοῦ Βεζυρικοῦ βήματος θυρὶς δικτυωτή, διὰ τῆς ὁποίας ἠκροᾶτο ὁ Σουλτάνος τὰς ἐνώπιον τοῦ ἐπιτρόπου ᾽του εἰσαγγελλομένας δίκας. (2) Ἱστορικοὶ οἱ μετὰ τὸν Θεοφάν. Βιβλ. Γ΄, μγ΄. (3) Κατὰ τὸν Προκόπ. Βανδαλ. Α΄. Ἐλέγετο δὲ καὶ Δέλφιξ καὶ Δέλφαξ, ὅθεν τὸ Λατινικὸν Delphica. (4) Ἴδε περὶ τὸ τέλος τοῦ Α΄. Μέρους. (5) Τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Σκυλίτσης.

ζεται ἡ θέσις, ἦσαν καὶ πολλὰ ἄλλα, σπανιώτερον ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφερόμενα, οἷον τὸ Ἑπτάκογχον, ὅπου τῷ 532, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἐφιλονείκησαν οἱ ὀρθόδοξοι πρὸς τοὺς Σεβηριανούς, καὶ ἴσως αὐτὸ τοῦτο τὸ λεγόμενον καὶ ἁπλῶς Ἑπτά· τὸ Μονόθυρον, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου ἔκτισε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν εὐκτήριον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχετο ὁ ἕτερος τῶν δύω μαρμαροστρώτων περιπάτων, ἐκτεινόμενος πρὸς βορρᾶν ἄχρι τοῦ Φάρου, ἀντιθέτως ἄλλου ὁμοίου φέροντος πρὸς τὸ Τσυκανιστήριον· τὸ Ὀνοπόδιον ἢ Ὀνόπους, ὅπου ἵσταντο οἱ τὰ ἅρματα φέροντες Σπαθάριοι, εἰς τὰς ἐπισήμους προελεύσεις, περιμένοντες τὸν Αὐτοκράτορα· τὸ Πάνθεον· τὸ Πενταχούβουκλον, τὸ ὁποῖον εὕρηται γραφόμενον καὶ Πέμπτον Κουβούκλιον, ὑπὸ δὲ τῆς Ἄννης καλεῖται Πεντόροφον, μεγέθει καὶ κάλλει λαμπρότατον, κτίσμα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, κείμενον κατὰ τοὺς Μαρκιανοῦ περιδρόμους πλησίον τῶν εὐκτηρίων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τῆς ἁγίας Βαρβάρας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτελεύτησεν Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, μετακομισθείς, ἤδη νοσῶν, εἰς αὐτό, ὡς ἀερικώτερον· τὸ Ὀκτάγωνον Κουβούκλιον, τὸ ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης, ὅπου, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), ἀπετίθετο κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας ἡ βασίλειος στολή, καὶ ἐκεῖ ἀπερχόμενος μὲν ἐνεδύετο, ἐπανερχόμενος δὲ ἐξεδύετο αὐτὴν ὁ Αὐτοκράτωρ· ὁ Τριπέτων· ἡ Στεφάνη, ἤ, πιθανώτερον, ὁ τοῦ Στεφάνου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Λουϊτπράνδος, κληθεὶς οὕτως ἀπὸ τοῦ πλησίον ναοῦ τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ ἐν τῇ Δάφνῃ, καλούμενον προσέτι, διὰ παρομοίαν γειτνίασιν, καὶ Τοῦ Ἀρχαγγέλου, καὶ ἴσως καὶ Στέψιμον, ὡς προείπομεν· τὸ Χρυσόκλαβον, κτισθὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ἐννοοῦντα ἴσως αὐτὸ τὸ Χρυσοτρίκλινον. Ὁ δὲ Ἀλεξιακὸς τρίκλινος, ὅπου συνεδρίασε τὸ πρῶτον ἡ κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου Σύνοδος, καὶ ὁ Μανουηλίτης, ἀπὸ τοῦ κτίτορος Κομνηνοῦ, χρυσόπαστος καὶ μέγιστος, ὅπου ἦτον ἀποκειμένη, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἡ πορφυρᾶ λεκανίς, χωροῦσα ὑπὲρ δύω χόας, τὴν ὁποίαν ἐξεβρόφησέ ποτε ἅπασαν, κατὰ στοίχημα, ὁ θαυμαζόμενος τότε διὰ τὰς μαγγανείας τοῦ Λογοθέτης τοῦ δρόμου, ἴσως τοποθετητέοι μᾶλλον ἐν τῷ τῶν Βλαχερνῶν παλατίῳ.

Τῶν τρικλίνων τούτων ἔνια ἦσαν πρόσγεια, τὰ ὁποῖα κακῶς, νομίζω, ἐκλαμβάνονται ὡς ὑπόγεια, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο Χαμαιτρίκλινα. Εἶχε δὲ ἕκαστον αὐτῶν παρακείμενα καὶ ἐν ᾗ καὶ πλειότερα μικρότερα δωμάτια, τὰ καλούμενα Κουβίκουλα καὶ Σέκρετα (cabinets).

Ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ Παλατίου τρικλίνοις τὸν πρῶτον ἐπεῖχε τό-

(1) Βιβλ. Α', α.

Digitized by Google

»λειμῶνα εἶναι διαφόροις ἄνθεσι βρύοντα.« Αὐτὰ εἶνε νομίζω τὰ πυραμιδοειδῆ κατοικητήρια, τὰ ὁποῖα ἄλλος ἱστορικὸς ὀνομάζει Τετράστοα ἢ μετὰ τεσσάρων κουβουκλείων τρίκλινα, κτίσματα Θεοφίλου, κείμενα δὲ μεταξὺ Καμηλᾶ καὶ Πορφύρας, μὲ χρυσοειδεῖς ὀροφὰς καὶ τέσσαρας ἀψῖδας, ὧν αἱ μὲν δύω καὶ τὰ δύο κουβούκλια πρὸς τὴν Πορφύραν, τὰ δὲ δύο πρὸς τὸ Λαυσαϊκόν. Φαίνεται δὲ ὅτι 'δὲν ἦσαν ὁλομάρμαρα, ὅθεν καὶ ἐχάθησαν.

Πλησίον τοῦ Καμηλᾶ ἦτον εὐκτήριον μὲ δύο βήματα, τὸ μὲν τῆς Θεοτόκου, τὸ δὲ τοῦ 'Αρχιστρατήγου· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ Μουσικοῦ ὁ Καινούργιος Τρίκλινος, ἔχων πλησίον αὐτοῦ καὶ κοιτῶνα, κτίσμα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὑποκρατούμενος δεκαὲξ κίοσιν, ὧν ὀκτὼ μὲν πράσινοι Θεσσαλικοί, οἱ δὲ λοιποὶ ὀνυχίται ἢ ὅμοιοι ὀνυχίταις.

Καὶ παρακάτω Μεσόπατον (xystus), βλέπον διὰ μαρμαρίνου κλωβίου (δικτυωτοῦ) πρὸς τὸν Χρυσοτρίκλινον (1). Τὸ περίστῳον τοῦτο προσδιώρισεν ὁ Πορφυρογέννητος εἰς βιβλιοθήκην, χρησιμεῦον πρότου »εἰς »οἴκησιν τῶν τὴν γυναικωνῖτιν πεπιστευμένων καρτζιμάδων (2).« Γνωστὸν γὰρ ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, ἔχων, ἐπὶ εἰκοσιπέντε ἔτη, καθ' ἃ ἦρξεν ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Ῥωμανός, τὸ ὄνομα μόνον τῆς αὐτοκρατορίας, ἀφιερώθη εἰς τὴν τῶν Μουσῶν θεραπείαν, καὶ συνέγραψε περὶ πάσης ὕλης.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἦτον τὸ 'Αριστητήριον, τὸ ἄλλως καλούμενον Δελφικὸν καὶ Δελφικὴ (3), ὅπου ἠρίστων συνήθως οἱ Αὐτοκράτορες, ἄλλο παρὰ τὸ Ἑστιατόριον τῶν ιθ' 'Ακκουβίτων, περὶ οὗ προείπομεν.

Τὸ δὲ Λαυσιακὸν τρίκλινον ἢ ἐπεκλήθη οὕτω διὰ τὴν πρὸς Τὰ Λαύσου καλούμενα παλάτια (περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ) γειτνίασιν αὐτοῦ, ἢ εἶνε αὐτὰ ἐκεῖνα, συγχεόμενα παρὰ τῶν ἱστορικῶν. Τοῦτον κατεκόσμησε χρυσοειδέσι ψήφοις ὁ Θεόφιλος, μετακομίσας ἐνταῦθα καὶ τὴν καλάθωσιν ἐκ τοῦ Παλατίου τοῦ τυράννου Βασιλίσκου (4), κατὰ τὸν Κεδρηνόν. »Κατὰ τὸν τοῦ Λαυσαϊκοῦ τρίκλινον παρεστήσατο« καὶ τοὺς Στουδίτας ἀδελφοὺς Θ. καὶ Θ., δημοσίᾳ περὶ πίστεως διαλεξομένους, καὶ ἐλεγχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, προσέταξε τῷ τοῦ Λαυσαϊκοῦ Μεσοκηπίῳ (5) ἀπαχθέντας ῥαβδισθῆναι.«

Παρὰ τὰ διάφορα ταῦτα τρίκλινα, τῶν ὁποίων ὡς ἔγγιστα προσδιορί-

(1) Καθὼς καὶ εἰς τὴν τοῦ Σαραγίου περιγραφὴν εἴδομεν ὅτι καὶ εἰς τὸ Κουτμπὲ - ἀλτὺ ὑπάρχει ἄνωθεν τοῦ Βεζυρικοῦ βήματος θυρὶς δικτυωτή, διὰ τῆς ὁποίας ἠκροᾶτο ὁ Σουλτάνος τὰς ἐνώπιον τοῦ ἐπιτρόπου 'του εἰσαγγελλομένας δίκας. (2) Ἱστορικοὶ οἱ μετὰ τὸν Θεοφάν. Βιβλ. Γ', μγ'. (3) Κατὰ τὸν Προκόπ. Βανδαλ. Α'. Ἐλέγετο δὲ καὶ Δέλφιξ καὶ Δέλφαξ, ὅθεν τὸ Λατινικὸν Delphica. (4) Ἴδε περὶ τὸ τέλος τοῦ Α'. Μέρους. (5) Τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Σκυλίτσης.

ζεται ἡ θέσις, ἦσαν καὶ πολλὰ ἄλλα, σπανιώτερον ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφερόμενα, οἷον τὸ Ἑπτάκογχον, ὅπου τῷ 532, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἐφιλονείκησαν οἱ ὀρθόδοξοι πρὸς τοὺς Σεβηριανούς, καὶ ἴσως αὐτὸ τοῦτο τὸ λεγόμενον καὶ ἁπλῶς Ἑπτά· τὸ Μονόθυρον, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου ἔκτισε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν εὐκτήριον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχετο ὁ ἕτερος τῶν δύω μαρμαροστρώτων περιπάτων, ἐκτεινόμενος πρὸς βοῤῥᾶν ἄχρι τοῦ Φάρου, ἀντιθέτως ἄλλου ὁμοίου φέροντος πρὸς τὸ Τσυκανιστήριον· τὸ Ὀνοπόδιον ἢ Ὀνόπους, ὅπου ἵσταντο οἱ τὰ ἅρματα φέροντες Σπαθάριοι, εἰς τὰς ἐπισήμους προελεύσεις, περιμένοντες τὸν Αὐτοκράτορα· τὸ Πάνθεον· τὸ Πεντακούβουκλον, τὸ ὁποῖον εὕρηται γραφόμενον καὶ Πέμπτον Κουβουκλίου, ὑπὸ δὲ τῆς Ἄννης καλεῖται Πεντόροφον, μεγέθει καὶ κάλλει λαμπρότατον, κτίσμα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, κείμενον κατὰ τοὺς Μαρκιανοῦ περιδρόμους πλησίον τῶν εὐκτηρίων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τῆς ἁγίας Βαρβάρας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτελεύτησεν Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, μετακομισθεὶς, ἤδη νοσῶν, εἰς αὐτό, ὡς ἀερικώτερον· τὸ Ὀκτάγωνον Κουβούκλιον, τὸ ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης, ὅπου, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), ἀπετίθετο κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας ἡ βασίλειος στολή, καὶ ἐκεῖ ἀπερχόμενος μὲν ἐνεδύετο, ἐπανερχόμενος δὲ ἐξεδύετο αὐτὴν ὁ Αὐτοκράτωρ· ὁ Τριπέτων· ἡ Στεφάνη, ἤ, πιθανώτερον, ὁ τοῦ Στεφάνου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Λουϊτπράνδος, κληθεὶς οὕτως ἀπὸ τοῦ πλησίον ναοῦ τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ ἐν τῇ Δάφνῃ, καλούμενον προσέτι, διὰ παρομοίαν γειτνίασιν, καὶ Τοῦ Ἀρχαγγέλου, καὶ ἴσως καὶ Στέψιμον, ὡς προείπομεν· τὸ Χρυσόκλαβον, κτισθὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ἐννοοῦντα ἴσως αὐτὸ τὸ Χρυσοτρίκλινον. Ὁ δὲ Ἀλεξιακὸς τρίκλινος, ὅπου συνεδρίασε τὸ πρῶτον ἡ κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου Σύνοδος, καὶ ὁ Μανουηλίτης, ἀπὸ τοῦ κτίτορος Κομνηνοῦ, χρυσόπαστος καὶ μέγιστος, ὅπου ἦτον ἀποκειμένη, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἡ πορφυρᾶ λεκανίς, χωροῦσα ὑπὲρ δύω χόας, τὴν ὁποίαν ἐξεῤῥόφησέ ποτε ἅπασαν, κατὰ στοίχημα, ὁ θαυμαζόμενος τότε διὰ τὰς μαγγανείας του Λογοθέτης τοῦ δρόμου, ἴσως τοποθετητέοι μᾶλλον ἐν τῷ τῶν Βλαχερνῶν παλατίῳ.

Τῶν τρικλίνων τούτων ἔνια ἦσαν πρόσγεια, τὰ ὁποῖα κακῶς, νομίζω, ἐκλαμβάνονται ὡς ὑπόγεια, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο Χαμαιτρίκλινα. Εἶχε δὲ ἕκαστον αὐτῶν παρακείμενα καὶ ἓν ἢ καὶ πλειότερα μικρότερα δωμάτια, τὰ καλούμενα Κουβίκουλα καὶ Σέκρετα (cabinets).

Ἀλλ᾽ ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ Παλατίου τρικλίνοις τὸν πρῶτον ἐπεῖχε τό-

(1) Βιβλ. Α', ά.

Digitized by Google

πον ἡ καλουμένη Π ο ρ φ ύ ρ α, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, »οἴκημα τοῦτο, λέγει Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (1), ἐξ αὐτῆς τῆς βάσεως μέχρι »τῆς τοῦ ὀρόφου κινήσεως διὰ τετραγώνου συμπληρούμενον σχήματος, »ἐκεῖθεν δὲ εἰς πυραμίδα ἀποτελευτῶν· ἀφορῶν μὲν ὡς πρὸς θάλατταν »πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Βουκουλέοντος, διὰ μαρμάρων δὲ τό τε ἔδαφος »κατέστρωτο, καὶ οἱ τοῖχοι περιεστέλλοντο, οὐ τῶν τυχόντων, οὐδὲ τῶν »ἄλλων ὁπόσοι εὐποριστότεροι τῶν τιμιωτέρων λίθων εἰσὶν, ἀλλ' ἐξ ὧν »ἀπὸ Ῥώμης οἱ ἀνέκαθεν βασιλεῖς ἐπεσύραντο. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ λίθος, »ὅλως εἰπεῖν, πορφυροῦς δι' ὅλου καὶ οἷον στίγματά τινα ψαμμοειδῆ »λευκὰ αὐτῷ περιτρέχουσιν, ἐξ οὗ καὶ Πορφύραν, οἶμαι, τὸ οἴκημα οἱ »ἀνέκαθεν ὠνόμασαν.« Ἐν αὐτῷ ἔτικτον αἱ αὐτοκρατόρισσαι, »ἐξ οὗ καὶ »τὸ τῶν Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ή τ ω ν ὄνομα εἰς τὴν οἰκουμένην διέδραμε,« λέγει ἡ Ἄννα, τῆς Πορφύρας ταύτης »τιθήνημά τε καὶ κύημα« καὶ αὐτή. Ἐν αὐτῷ διένεμον αἱ Αὐγοῦσται, τῶν Χριστουγέννων (»Κατὰ τὸν »τῶν Βρουμαλίων καιρὸν«), εἰς τὰς ἀρχοντίσσας τὸ ὀ ξ ύ (τὰ πορφυρᾶ ὑφάσματα), ὅθεν καὶ 'τὸ παρωνυμεῖ ὁ συγγραφεὺς τῶν Παραλειπομένων τοῦ Θεοφάνους. Ἐδῶ ἐδραματουργήθη, περὶ τὸν Αὔγουστον τοῦ 797, τὸ τερατῶδες ἐκεῖνο δρᾶμα τῆς τυφλώσεως τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ Λέοντος τοῦ τῆς Χαζάρας, κατὰ διαταγὴν ἢ συναίνεσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς, Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ κοιτῶνι, ἐν ᾧ ἐγεννήθη, καὶ κατ' αὐτὴν τοῦ σαββάτου τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν πρὸ δέκα ἐτῶν εἶχεν αὐτὸς τυφλώση μὲν τὸν ἴδιον θεῖον Χριστοφόρον (2), γλωσσοτομήση δὲ τοὺς λοιποὺς τέσσαρας, Νικηφόρον, Νικήταν, Ἄνθιμον καὶ Εὐδόκιμον (τοῦτον ἤδη χειροτονημένον πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν καὶ διάκονον)!! Ἂν διὰ τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καθὼς διηγοῦνται οἱ ἱστορικοὶ, εἶνε ἀμφίβολον, καί τοι παθὼν τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Θυέστου τεκνοκτονίας· τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε, Α΄, ὅτι ἡ ἱστορία δείκνυσι διὰ τῶν τοιούτων ὅτι μὲ φρίκην αὐτῆς ἀναγκάζεται 'να χαράξῃ εἰς τὰς σελίδας 'της τὰς παρεκτροπὰς ταύτας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καὶ Β΄, ὅτι τὰ πολύτιμα μάρμαρα καὶ τὰ κατάχρυσα φατνώματα, τὰ ὁποῖα θαμβόνουσι καὶ ἑλκύουσι κεχηνότας πρὸς αὐτὰ τοὺς πολλοὺς, 'δὲν σκιάζουσι μικρὰ καὶ συνήθη κακουργήματα.

Ἐπίσημος ἐπίσης κατέστη, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ (3) συγκροτηθεῖσαν τῷ

---

(1) Βιβλ. Ζ΄. 190. (2) Τὸν ὁποῖον ὅμως τὸ Συναξάριον τῆς 30 Δεκεμβρίου ἐν τῷ κατὰ Σκυθῶν πολέμῳ φονευθῆναι ἱστορεῖ· ἐν γένει δὲ συγκεχυμένα τὰ κατὰ τοὺς υἱοὺς τούτους τοῦ Κοπρωνύμου. (3) »Ἐν τῷ Σεκρέτῳ τοῦ θείου Παλατίου, τῷ λεγομένῳ Τρούλλῳ,« κατὰ τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου. Ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ τρικλίνῳ συνεκροτήθη τῷ 691 καὶ ἡ καλουμένη Πενθέκτη σύνοδος, διότι θεωρεῖται ὡς συμπλήρωμα τῆς Πέμπτης καὶ Ἕκτης, ὧν οὐδετέρα ἐξέδοτο κανόνας ἀφορῶντας τὸ διοικητικὸν μέρος τῆς Ἐκκλησίας.

680-681 ϛ' Σύνοδον, καὶ ὁ λεγόμενος Τρουλλος ἢ Τρουλλον καὶ Θολωτὸν ἢ Ὠωτὸν(1) καὶ Ὠάτον, τρίκλινον, ἔχον ἀνοικτὸν ὁλόγυρα τὸν ὠοειδῆ αὐτοῦ θόλον (τροῦλλον), καὶ κείμενον πρὸς τὴν Νέαν καλουμένην Ἐκκλησίαν, κτισθὲν δὲ ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου (2), ἐπὶ λόγῳ τοῦ 'να προφυλαχθῇ δῆθεν ἀπὸ τοῦ πυρός, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐπέπρωτο εἰς αὐτόν, κατὰ τοὺς ἀστρολόγους, 'να ἀποθάνῃ. Εἰς τὰ τοιαῦτα θολωτὰ καὶ περιπνεόμενα οἰκοδομήματα κατέφευγον, φαίνεται, ὡς δροσερώτερα καὶ ἀερικώτερα, εἰς τὰς μεγάλας τοῦ θέρους καύσεις, καὶ ἄλλοι τῶν αὐτοκρατόρων παρὰ τὸν Ἀναστάσιον· διότι καὶ περὶ Μιχαὴλ ἢ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου διηγεῖται ὁ Παχυμέρης (3) ὅτι »θέρους ἦν »ἀκμή, καὶ ὁ κρατῶν, περὶ τὸ τῆς μεσημβρίας σταθερώτατον, μετὰ τὸν »μετ' ἄριστον ὕπνον, κατὰ τὰ Ὠάτου μέσα καθήμενος ἐναιθρίαζε.«

Τοῦτο 'μᾶς ἐνθυμίζει τὴν Μαγναύραν, τὴν ὁποίαν, εἴτε τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ἐνταῦθα, εἴτε καὶ ἄλλην, θέλομεν ἀνεύρει καὶ εἰς τὰς Βλαχέρνας, τρίκλινον ὑπερμέγιστον, »ἐν ᾧ καὶ ὁ Σολομόντειος ἵδρυτο θρό»νος (4), καὶ τὰ περιλάλητα ἐκεῖνα τοῦ Θεοφίλου κατεσκεύαστο ὄργανα,« κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κεραυνοβοληθείς, κατὰ τὴν προφητείαν, ὁ Ἀναστάσιος, οὐδὲν ἐπρόφθασεν ἄλλο 'να εἴπῃ, εἰμὴ »Μάννα, »αὖρα! (»Ὦ Μάννα, ὑπὸ αὔρας ἀπόλλυμαι!«), ἐξ οὗ καὶ ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα τοῦ κτιρίου ὁ Κωδινός τε καὶ ἄλλοι, παραγόμενον, πολὺ πιθανώτερον, κατὰ τὸν Λουϊτπράνδον, ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Magna aula· καὶ δύναταί τις ἐκ τούτου 'να συμπεράνῃ οὐκ ἀπεικότως, ὅτι οἱ ἐτυμολογοῦντες τόσον ἀδέξια πιστεύουσι καὶ τὰς μαντείας πολὺ προθυμότερον.

Ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ τρικλίνῳ τῆς Μαγναύρας ἐγίνετο τῇ Δευτέρᾳ τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν σιλέντιον, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, »ἱστάμενος ἄνω τῶν γραδηλίων τοῦ τρικλίνου τούτου, ἐστρωμένων μὲ »ἐπεύχια, ἐδημηγόρει τὰ πρόσφορα τῇ νηστείᾳ εἰς τὸν λαόν.« Ἐδῶ ἐτελοῦντο οἱ τῶν αὐτοκρατορικῶν γάμων χαιρετισμοὶ (»γενομένου παστοῦ »ἐν τῇ Μαγναύρᾳ,« Λ. Γραμτ.), αἱ ὑποδοχαὶ τῶν ξένων πρέσβεων, οἷον τοῦ Λουϊτπράνδου, ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ὄθωνος, τῶν λεγάτων τοῦ Πάππα Ἀδριανοῦ, »ἐκ τοῦ τῆς Εἰρήνης παλατίου »κατελθόντων κτλ. (»Δοχῆς γενομένης ἐν τῇ Μαγναύρᾳ, καθὼς ἔθος »ἐστὶ τοῖς Βασιλεῦσι Ῥωμαίων ποιεῖν, ὅταν τινὰ τῶν ἐφ' ἡγεμονίας ἔ-

(1) Ὅθεν συγχέεται μὲ ἄλλον τρίκλινον, τὸν καλούμενον Ἀετόν, περὶ οὗ προείπομεν, καὶ γράφεται καὶ Ἄατον, τὸ ὁποῖον ὅμως φαίνεται ἐσφαλμένον. Ὁ δὲ Πορφυρογέννητος λέγει (Βιβλ. Β', ιε'.) ὅτι »Ὁ Τρίκλινος τοῦ Τρούλλου κακῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς Ὠάτος λέγεται. Ὠάτος »γὰρ τὸ ἐκεῖσε χαρτοθέσιον τῆς Σακέλλης ὀνομάζεται.« (2) Κτίτορα τοῦ Ὠάτου τὸν Μ. Κωνσταντῖνον ἀναγράφει ὁ Ἀνώνυμ. Πατριογρφ. (3) Βιβλ. Ε', κδ'. (4) Περὶ οὗ εἰς τὸ Γ'. μέρος τῆς παρούσης πραγματείας.

»θνους τινὸς περιφανῶν καὶ μεγάλων εἰσδέχεσθαι μέλλωσι,« Πορφυρογένν.). Ἐδῶ συνεκάλεσε τὸν λαὸν ἡ αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη, καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου ὑπέγραψεν, ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου Ταρασίου καὶ τῶν ἀρχιερέων, τὸν Τόμον τῆς ἐν Νικαίᾳ Β' Συνόδου, τῇ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 787.

Μένει δὲ 'νὰ σαφηνισθῇ διατί, ἐν ᾧ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον(1), διὰ τῶν ἄνωθεν τῆς Μαγναύρας διαβατικῶν εἰσήρχετό τις διὰ ξυλίνης κλίμακος εἰς τὰ Κατηχουμενεῖα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ Θεοφάνης τοποθετεῖ αὐτὴν πρὸς τὸ κατὰ νότον μᾶλλον παράλιον τοῦ Παλατίου, λέγων ὅτι οἱ μετὰ Σουλεϊμάνου Σαρακηνοὶ »προσώρμισαν ἀπὸ τῆς »Μαγναύρας ἕως τοῦ Κυκλοβίου, καὶ μετὰ δύω ἡμέρας, νότου πνεύσαν»τος, ἀπάραντες ἐκεῖθεν, παρέπλευσαν τὴν πόλιν.«

Ἐν τῶν τρικλίνων τούτων ὠνομάζετο καὶ Φύλαξ, κείμενον μεταξὺ τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς Θησαυροφυλάκιον. Εἶχε δὲ ἔξοδον εἰς τὸ Σῖγμα, καὶ ἦτο συνηνωμένον τῷ Βεστιαρίῳ, ὅθεν καὶ ἐνίοτε συγχέονται, εἰ καὶ ὁ Πορφυρογέννητος 'τὰ διαστέλλει, λέγων ὡρισμένως ὅτι ὁ πάππος αὐτοῦ Βασίλειος ᾠκοδομήσατο ἐν τῷ Παλατίῳ δύο τρίκλινα, »τὸ μὲν εἰς θησαυροφυλακεῖον, τὸ δὲ εἰς Βεστιάριον(2)«. Τὸ δὲ ταμεῖον τοῦ θησαυροῦ διῃρεῖτο, καὶ τότε καθὼς καὶ τώρα, εἰς Γενικὸν καὶ Ἰδικὸν ἢ Εἰδικόν, τὸ καὶ Πριβάτον (ἐκ τοῦ Λατιν.), ἔχον καὶ Κόμητα τῶν Πριβάτων, τὸν ἄλλως Λογοθέτην τοῦ Εἰδικοῦ. Τὸ Γενικὸν ᾠκοδόμητο ἐκ πλίνθου πάσης ὀπτῆς, ὅθεν ἐλέγετο καὶ Λατέρκουλον(3), καὶ εἶχε καὶ φύλακας ἢ γραμματεῖς »τῶν τεσσάρων αὐτοῦ σκρηνίων,« τοὺς Λατερκουλησίους (Laterculensios). Πρὸς δυσμὰς τοῦ Θησαυροφυλακίου καὶ τοῦ Βεστιαρίου διήρχετο ὁ ἀπὸ τοῦ Μονοθύρου μέχρι τοῦ Φάρου διήκων μαρμαρόστρωτος περίπατος, περὶ οὗ προείπομεν.

Εἰς δὲ τὸ Σκευοφυλάκιον τοῦ Παλατίου ἐφυλάττοντο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ οἱ δύω πολύτιμοι σταυροὶ (βεβαίως ἀπὸ τιμίου ξύλου), τοὺς ὁποίους ἐκφέροντες ἀπ' αὐτοῦ κατ' ἔτος τῇ α'. τοῦ Αὐγούστου (καθ' ἣν ἡμέραν ἑορτάζει μέχρι τοῦδε ἡ Ἐκκλησία τὴν Πρόοδον τῶν τιμίων ξύλων), ἐξετίθεσαν εἰς προσκύνησιν, τὸν μέν, ἐντὸς τοῦ Παλατίου, τὸν δὲ καθ' ὅλην τὴν πόλιν, »περιπολεύοντα τὰς ῥύμας καὶ ἀγυιὰς καὶ τὰ τείχη »αὐτῆς, »μέχρι τῆς γ' τοῦ μηνὸς τούτου, ὅτε πάλιν ἐπανεφέρετο ἀπὸ πρωΐας εἰς τὸ Παλάτιον. Ὁμοίως ἐξήγοντο οἱ Σταυροὶ οὗτοι καὶ τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν, καὶ τῇ ά. τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅτε καὶ ἔμενον ἔξω μέχρι τῆς ἀποδόσεως τῆς Ἑορτῆς τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

(1) Βιβλ. Α', κϐ'. (2) Πορφυρογέν. Κεφ. ΝΘ'. (3) »Τοιγαροῦν καὶ ἀποτεθῆναι κατὰ τὸ »θεῖον ἡμῶν λατέρκουλον τὰ τοιαῦτα θεῖα μανδάτα διεκελευσάμεθα,« Ἰουστινιαν. Νεαρὰ ΚΔ'.

Τὰ διάφορα διαιτήματα ταῦτα συνείχοντο πρὸς ἄλληλα διὰ περιστύλων Διαύλων ἢ Περιπάτων (Galeries), τῶν καλουμένων Ἀνδρώνων καί, Λατινικώτερον, Ξυστῶν, »οὓς πεσσοί τινες, γίγασιν ἐοικότες, ἐν κόσμῳ δὲ »καὶ σωφρόνως ἐφεξῆς ἠρέμα διεστηκότες, ἀπ' ἀλλήλων διατειχίζουσιν, »άπανταχοῦ χωρεῖν κτλ.,« κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον. Ὁ Πορφυρογέννητος τὰ ὀνομάζει Διαβατικὰ καὶ Στενάκια, τὰ ὁποῖα ἴσως εἶνε οἱ λεγόμενοι ἄλλως Μάκρωνες (Μακρυνάρια, corridors, γκετσίτ) διαστελλόμενα κατὰ τὴν διάφορον αὐτῶν χρῆσιν, εἰς Ἀναβάσια ἢ Καταβάσια ἔνια τῶν ὁποίων ἐλέγοντο, καθὼς καὶ ἦσαν, Μυστικά, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο, ὁσάκις ἤθελον, ἀθέατοι οἱ αὐτοκράτορες, καὶ μάλιστα αἱ αὐτοκρατόρισσαι, καθὼς εἴδομεν ἀνελθοῦσαν δι' ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἀπὸ τῆς Χαλκῆς, εἰς τὰ Κατηχουμενεῖα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Εἰρήνην τὴν Λέοντος.

Ἐκ τῶν διόδων τούτων ἀναφέρει ὁ Πορφυρογέννητος τὰ Διαβατικὰ τῶν ἁγίων Μ', φέροντα εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον· τὰ τοῦ Κυρίου, εἰσάγοντα εἰς τὸ ἡμικύκλιον τοῦ Τρικόγχου· τὰ τῆς Μαγναύρας, φέροντα εἰς τα Κατηχουμενεῖα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, περὶ ὧν προείπομεν· τὰ τῆς Χρυσῆς Χειρός, ἀπὸ τοῦ Αὐγουστέως εἰς τὸν Ὀνόποδα.

Τὰ μακρυνάρια ταῦτα μετὰ τῶν περατούντων αὐτὰ τρικλίνων περιέκλειον εὐρυχώρους αὐλὰς καὶ κήπους ἐκτεταμένους. Καὶ τῶν μὲν αὐλῶν τούτων μία ἦτον ἡ τοῦ Τζυκανιστηρίου, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον. τῶν δὲ κήπων ὁ καλούμενος, ὡς ἐκ τῆς θέσεως, Μεσοκήπιον, ἐχωρίζετο τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Νέας Ἐκκλησίας διὰ διπλῶν (ἀμφιδύμων) στοῶν, καὶ εἶχεν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ τοὺς προειρημένους δύω περιπάτους, τοὺς ἀρχομένους ἀπὸ τοῦ Μονοθύρου. »Τὸ δὲ περικλειόμενον μέσον τῶν »δύω περιδρόμων χωρίον, κατὰ τὸ ἑῷον τοῦ ναοῦ μέρος, παράδεισον »ἐξειργάσατο (ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος), κατὰ ἀνατολὰς καὶ αὐτὸν φυ»τευθέντα τῆς Νέας Ἐδὲμ.., ὃν ἀπὸ τῆς θέσεως Μεσοκήπιον ὀνομάζειν »εἰώθαμεν (1).«

Τὴν δὲ κινστέρναν τοῦ Παλατίου, τὴν καλουμένην Ψυχράν, κειμένην μεταξὺ τοῦ Ἰουστινιανείου τρικλίνου καὶ τοῦ Λαυσιακοῦ, ἤ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2), τῆς Ἐκθέσεως, Ἀναστάσιος μὲν ὁ Δίκορος σπεύδων ψεῦσαι τὴν περὶ τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου αὐτοῦ πρόρρησιν, »εἰς πολ»λὰ διήνοιξε στόμια, καὶ χάδους ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν παρέθηκε,« κατὰ τὸν Κεδρηνόν· ὁ δὲ Ἡράκλειος, φοβούμενος τοὐναντίον τὴν προμαντευθεῖσαν αὐτῷ δι' ὕδατος τελευτήν, συνέχωσεν, ὡς καὶ ἄλλας πολλάς, καὶ εἰς κῆπον μετεποίησεν, ἀνακαθαρθεῖσαν ἔπειτα ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Ἀλλὰ περὶ τούτου εἴπομεν τὰ εἰκότα ἐν τῇ προεισαγωγῇ τοῦ πονήματος

(1) Πορφυρογένν. Βιβλ. (2) Αὐτ. ἐν βίῳ Βασιλείου.

ἡμῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ συνεχώσθη πάλιν, ἡ ἔμεινεν ἄχρηστος, διότι συνέβη »βασιλικὸν ἐν αὐτῇ ἀποπνιγῆναι υἱόν,« κατὰ τὸν Χρονογράφον τοῦ Πορφυρογεννήτου (1), ἀνέκδοτον ἄλλως ἄγνωστον. Ὅθεν ὁ Θεόφιλος ἀποφεύγων, διὰ τὴν περὶ τὰ κοινὰ ἐπιμέλειαν, τὰς εἰς τὰ προάστεια προελεύσεις, »περὶ τὰ ἡλιακά, ἔνθα πρότερον ἦν ἡ κινστέρνα αὕτη, παρα»δείσους εἰργάσατο, καὶ.. ἑαυτὸν ἔτερπε τούτοις,« ὡς εἴρηται. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι νομίζω ἡ καλουμένη Καταβατή, μέρος κατηφορικὸν δηλαδή, τὸ ὁποῖον, πρὸς ἰσοπέδωσιν, μετεσχηματίσθη εἰς κινστέρναν, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ κατόπιν ὅτι ἔγινε, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς τὸν Ἱππόδρομον. Τὸ αὐτὸ δὲ ἴσως καὶ Καταβάσιον τοῦ Τσυκανιστηρίου, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον. Τὸ ἐπάνωθεν τῆς Κινστέρνας ταύτης ἦτον κατάφυτον μὲ δένδρα, ὅπου ἦσαν τὰ Κυνηγέσια, τὰ καλούμενα Τὸ ἐντὸς Φιλοπάτιον, περὶ ὧν εἴπομεν ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου περιγραφῇ.

Τὸ δὲ Λουτρὸν τοῦ Παλατίου, »τὸ κάλλιστον καὶ μέγι»στον καὶ φανώτατον,« κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ἐκτίσθη ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, πλησίον τῆς προειρημένης Φιάλης, καὶ πιθανῶς πρὸς τοῦ Γυναικωνίτου τὸ μέρος, ὅς τις ἐχωρίζετο τοῦ λοιποῦ Παλατίου, καὶ ἴσως διὰ τάφρου, ἐὰν συμπεράνωμεν ἐκ τῆς καλουμένης Γεφύρας, ἄχρι τῆς ὁποίας παρηκολούθουν τὴν μελλόνυμφον Αὐγούσταν αἱ Πατρικίαι καὶ λοιπαί, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2). Ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λουτροῦ τούτου ἐπνίγη τῇ 11 Ἀπριλίου τοῦ 1034 Ῥωμανὸς ὁ Γ' ἢ Ἀργυρὸς ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνος, καθ' ὑποβολὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, τῆς πολυθρυλλήτου Ζωῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ λουτρὸν τοῦτο προϋπῆρχε τοῦ Βασιλείου, κτισθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἤδη τοῦ Κωνσταντίνου, πλησίον τοῦ Τσυκανιστηρίου καὶ καλούμενον Κάτοπτρον. Καὶ ἴσως εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ τὸ καλούμενον Μέγα Λουτρὸν τοῦ Οἰκονομείου, κτίσμα καὶ τοῦτο τοῦ Κωνσταντίνου, κατὰ τὸν Κωδινόν, τὸ ὁποῖον καταλύσας ὁ Τζιμισκῆς, ἔκτισεν ἐκ τῆς ὕλης αὐτοῦ τὴν Χαλκῆν. Εἶχε δὲ καὶ Καταβάσιον τὸ ἀπ' αὐτοῦ παρωνυμούμενον.

Πρὸς τὸ μέρος τοῦ Γυναικωνίτου ἦτον καὶ εὐκτήριον τῆς ἁγίας Χριστίνης, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρωνομάζετο ἄλλο Καταβάσιον.

Ἀλλὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν καὶ μᾶλλον γνωστὸν τῶν Καταβασίων τούτων ἦτον τὸ τοῦ Τσυκανιστηρίου, ἴσως τὸ αὐτὸ καὶ τοῦ Βουκαλέοντος, τὸ ὁποῖον ἔφερε πρὸς τὸ Βραχιόνιον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, κρηπῖδα παραλίαν, ἐκτεινομένην ὑπὸ τὸ τοῦ Νικηφόρου ἢ τοῦ Βουκολέοντος τρίκλινον, καὶ ἔχουσαν προεξέχουσαν ἀπ' αὐτῆς πρὸς τὴν θάλασσαν θαυμαστὴν διὰ τὸ

(1) Βιβλ. Γ', γ'. (2) Βιβλ. Α', μά.

μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀποβάθραν, ἥτις ὑπὸ τοῦ Χωνειάτου ὀνομάζεται Ἀποβάθρα τοῦ Βασιλέως, ὡς προσδιωρισμένη, φαίνεται, μόνον διὰ τὸν Αὐτοκράτορα. Τὸ Καταβάσιον τοῦτο ἐννοεῖ, νομίζω, καὶ Βιλλέλμος ὁ Τύρου (1), λέγων ὅτι ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἢ ἀνωτέρου παλατίου ἔφερε πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος μεγαλοπρεπὴς μαρμαρίνη κλίμαξ ἢ κάθοδος.

Εἰς τὸ Καταβάσιον τοῦτο ἀνήφθησαν ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κάμινοι, καὶ ἐπὶ θάτερα ἐστήθη ὁ Σταυρός, αἵρεσις δὲ ἐδόθη τοῖς κρατουμένοις τέως ἐν φυλακῇ ὀπαδοῖς τοῦ αἱρετικοῦ Βασιλείου τοῦ Βογομίλου (2), ἵνα τραπῶσιν ὁποτέρωσε βούλοιντο, εἴτε εἰς τὸν Σταυρὸν δηλονότι, ἀποπτύοντες τὴν αἵρεσιν, εἴτε πρὸς τὰς πυράς, ἐπιμένοντες εἰς αὐτὴν (3).

Τὸ δὲ σφαιριστήριον τοῦ Παλατίου, τὸ καλούμενον

Τσυκανιστήριον,

ὅπου οἱ αὐτοκράτορες καὶ τὰ βασιλόπωλα ἐσφαίριζον ἔφιπποι μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχοντοπούλων, ᾠκοδομήθη πρῶτον μὲν ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου· ὕστερον δὲ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου, κοσμήσας καὶ μαρμαρώσας πολυτελῶς αὐτό, ἥνωσε μὲ τὰ αὐτοκρατορικὰ ἱπποστάσια· ὁ δὲ διαδεξάμενος αὐτὸν Βασίλειος (4) παρεξέβαλεν αὐτὸ ἔτι μᾶλλον, καὶ ἀνεπλήρωσεν, »ἐξωνησάμενος τὰς πρότερον ἐκεῖσε τυγχανούσας οἰκίας, καὶ ἄχρις »ἐδάφους καταβαλών, καὶ περικαθάρας τὸν τόπον,« καὶ τοῦτο, διότι εἶχε σμικρυνθῇ ἡ προτέρα αὐλή, ἐπεκταθείσης τῆς Νέας Ἐκκλησίας, πρὸς διατήρησιν τῆς ὁποίας προσδιώρισε καὶ τὴν πρόσοδον τριῶν λαμπρῶν οἰκιῶν, ἃς ᾠκοδομήσατο πρὸς τὸ κατὰ θάλασσαν μέρος τῆς τοῦ Τσυκανιστηρίου αὐλῆς· Κωνσταντῖνος τελευταῖον ὁ Δούκας »πλείω τοῦτο ἐ»πλάτυνε, κτίσας καὶ τὸν μέσον τρίκλινον τὸν Ἱππόδρομον, καὶ τὸν ἕνα »κούβουκλον (5),« κατὰ τὸν Ἀνών. Πατριογράφον.

Κατὰ τὴν ἀκριβῆ δὲ τοῦ Πορφυρογεννήτου περιγραφὴν ἔκειτο πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν μέρος τῆς Νέας Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς τοῦτο ἔφερεν, ὡς προείπομεν, ὁ ἕτερος τῶν ἀπὸ τοῦ Μονοθύρου ἀρχομένων δύω διαύλων, ὁ πρὸς τὴν Προποντίδα. Ἑτέρωθεν δὲ ἦτο πλησίον αὐτοῦ ὁ ναὸς τῆς Ὁδηγητρίας, ἀφ' ἧς καὶ ἐπωνομάζετο. Εἰς τὸ ἴδιον σχεδὸν τοῦτο μέ-

(1) Βιβλ. Κ', κε'. (2) Ἴδε Ἱππόδρομος. (3) Ἄννα Βιβλ. ΙΕ'. (4) Τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον ἐπάγγελμα καὶ ἡ αἰτία τῆς παραδόξου προαγωγῆς ἦτον, καθὼς γνωρίζομεν, ἡ περὶ τὴν τῶν ἵππων ἐπιμέλειαν ἐπιδεξιότης· ἴδε Ναὸν τοῦ ἁγίου Διομήδους. (5) Τὸ αὐτὸ ἴσως καὶ Τρικύμβαλον, ὅπου ἵσταντο αἱ πύλαι, τὰς ὁποίας ὁ Μακεδὼν Βασίλειος ἐπῆρεν ἀπὸ τῶν ἐμβόλων τοῦ τῶν χαλιναρίων φόρου, στηθείσας ἐκεῖ, καταντικρὺ τοῦ Σενάτου, ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ μετέφερεν εἰς τὴν Νέαν.

ρος εἶνε καὶ σήμερον ἐντὸς τοῦ Σαραγίου ἱππήλαττόν τι ἐπίπεδον, τὸ καλούμενον Τζιρὶδ, ὡς χρησιμεῦον εἰς ἀκοντοβολίαν.

Μὲ τὸ Τσυκανιστήριον συνείχοντο, καθὼς εἴδομεν, τὰ αὐτοκρατορικὰ Ἱπποστάσια, τὰ καλούμενα Τουρλωτά(1), τὰ ὁποῖα ἔκτισε παρομοίως Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου, »κοσμήσας μαρμάροις καὶ ὑδάτων ἐπιῤῥοαῖς, »ὡραιότατα πάνυ,« κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα. Ἐνταῦθα εἶνε καὶ σήμερον τὰ τοῦ Σαραγίου Ἱπποστάσια καὶ οἱ Χορτοβολῶνες, ἀφ' ὧν παρωνυμεῖται, καθὰ προείπομεν, καὶ ἡ πλησίον πύλη, ἡ τοῦ Ἀχὺρ-καποῦ.

»Εἰς τὸ Καταβάσιον τοῦ Τσυκανιστηρίου,« κατὰ τὸν Γραμμ. Λέοντα, ἦσαν καὶ οἱ καλούμενοι

Τόποι,

μέχρι τῶν ὁποίων ἐξετείνετο, ὡς προείπομεν, τὸ τοῦ Κωνσταντίνου παλάτιον. »Εἰς τοὺς λεγομένους Τόπους, λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, ὅπου »ἦσαν Βάθρα(2), »οὐ μακρὰν τῶν Ἀρκαδιανῶν καὶ τῆς Νέας Ἐκκλησίας, ἔκτισε (ἢ μᾶλλον ἀνέκτισε καὶ ἐπλάτυνε, προεκτισμένον ἤδη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου) Λέων ὁ Φιλόσοφος τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Λαζάρου, κατασκευάσας αὐτὸν εἰς μονὴν ἀνδρῴαν, προσδιωρισμένην κυρίως διὰ τοὺς εὐνούχους, ἔνθα ἀνακομίσας κατέθετο καὶ τὰ λείψανα, τοῦ μὲν δικαίου Λαζάρου ἐκ Κύπρου, τῆς δὲ Μαγδαληνῆς Μαρίας ἐκ τῆς Ἐφέσου. Ἀπὸ τοῦ ναοῦ τούτου παρωνομάζετο, κατὰ τὸν Παχυμέρην, καὶ ἡ πλησίον αὐτοῦ πυλὶς, ἡ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως.

Εἴπομεν δὲ ὅτι ὁ περίβολος ὅλος οὗτος τοῦ Παλατίου ἦτον περιτετειχισμένος. Τὰ τείχη ταῦτα, προϋπάρχοντα πάντως, τοὐλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, κατέστησεν ὀχυρώτατα μεγάλαις δαπάναις Νικηφόρος, καθὰ προείρηται, ὁ Φωκᾶς. »Κεχρησμοδοτημένον γὰρ ἔχων τὸ ἐν τοῖς βασι»λείοις μέλλειν ἀναιρεθήσεσθαι, ἔκρινε περιποιεῖσθαι αὐτῷ διὰ τοῦ τείχους »ἀσφάλειαν. Ἐλύπησε δὲ τοῦτο μάλιστα τοὺς πολίτας, λέγει ὁ Ζωνα»ρᾶς(3)· ἀκρόπολιν γὰρ καὶ τυραννεῖον καθ' ἑαυτῶν γινόμενον ἔκρινον.« Καταστρέψας δὲ καὶ πολλὰ λαμπρὰ καὶ μεγάλα κτίρια, ὅσα ἦσαν κύκλῳ τοῦ Παλατίου, κατεσκεύασεν ἐξ αὐτῶν ἢ μετεποίησεν αὐτὰ ταῦτα εἰς σιτοβολῶνας καὶ κλιβάνους καὶ ἀποθήκας, καὶ τὰ ἐφωδίασε μὲ ζωοτροφίας καὶ ἄλλα εἴδη χρήσιμα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἐπὶ τῶν τειχῶν τούτων ὑψοῦτο καὶ ὁ »μέγιστος πύργος« ἐκεῖνος, ὁ καλούμενος Κεντηνάριον, ἄδηλον ἐὰν ἦτον ὁ αὐτὸς τῷ τῶν Μαγγάνων. Ἀπὸ τῶν διασφάγων αὐτοῦ ἐτόξευε κατὰ τῶν στασιαστῶν ὁ τύ-

(1) Διότι ἦσαν θολοσκέπαστα, καθὼς εἶνε καὶ σήμερον τὰ τοῦ Σαραγίου. (2) Τὸ ὁποῖον εἶνε συνώνυμον τῶν Τόπων. Ἴδε Κεφάλ. Ϛ', 6'. (3) Βιβλ. ΙϚ'.

ραννος Ἀνδρόνικος, ὅστις, εἰς τοῦτον ἴσως ἢ ἄλλον τινὰ τῶν πρὸς τὰ παράλια τείχη τοῦ παλατίου τὰ πρὸς τὴν Προποντίδα φρουρούμενος, πρὶν ἀκόμη τυραννήσῃ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ διὰ νυκτὸς ἀποδρὰς, καὶ κρυβεὶς δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας ἐντὸς τοῦ περὶ τὰ ἄβατα μέρη τῶν ἀνακτόρων πεφυκότος ἀμφιλαφοῦς χόρτου, κἀκεῖθεν ἀπὸ μεσοπυργίου τινὸς χαλασθεὶς, καὶ ἐμβὰς εἰς ἀκάτιον, σαλεῦον ἐκ συνθήματος περὶ τὰς ἀκτὰς καὶ τοὺς προβλῆτας, οἳ τὸ πάραλον τεῖχος τῆς πόλεως διειλήφασι, τὰς τῶν κυμάτων ἀποθραύοντες ἐμβολὰς, καὶ κατασοφισάμενος εὐφυῶς τοὺς κατὰ τὸν Βουκολέοντα νυκτοφύλακας, οἵτινες, τεταγμένοι παρὰ τὴν παραλίαν ταύτην, ἀφ' ὅτου Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς, διὰ σαργάνης ὑπὲρ τὸ ἐκεῖσε τεῖχος ἀνιμηθεὶς, ἐπέθετο Νικηφόρῳ τῷ Φωκᾷ, δὲν ἄφιναν τὰ πλοῖα 'να διαβαίνωσι πλησίον τῶν τοῦ παλατίου τειχῶν, ἐσώθη εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸν κατὰ τὴν Βλάγκαν(1).

Ἐντὸς τοῦ πύργου τούτου (»Ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Μεγάλου Παλατίου«, κατὰ τὸν Δούκαν) κατέκλεισε πιθανῶς ὁ Δοὺξ Ἀλέξιος ὁ Ἀπόκαυκος τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὑπὲρ διακοσίους τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτοῦ ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὑπ' αὐτῶν(2). Φαίνεται δὲ ὅτι ἐγειτνίαζε πρὸς τὴν καλουμένην Νέαν· διότι, ἐρεθισθέντες διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀποκαύκου οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ εἰσδραμόντες βίᾳ εἰς τὸ Παλάτιον, κατέσφαξαν, ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ τούτου, πάντας τοὺς ἐν τῷ πύργῳ συγκεκλεισμένους, πλὴν ἓξ καὶ μόνων, σωθέντων ἐν τῷ τοῦ ναοῦ ὑπογείῳ, ὧν εἷς καὶ ὁ πάππος τοῦ Ἱστορικοῦ Ἰωάννου Δούκα, Μιχαὴλ ὁ Δούκας. Ἐγειτνίαζε δὲ καὶ πρὸς τὸ Τζυκανιστήριον, καὶ τοῦτο ὀνομάζει ὁ Ν. Γρηγορᾶς Ἱππόδρομον, καὶ οὐχὶ τὸν ἐκτὸς τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν Ξυλόκιρκον· διότι εἰς τὸν τοιοῦτον ἐκτοπισμὸν ἀντιβαίνει προφανῶς ἡ πρὸς τὸν Ναὸν τῆς Νέας γειτνίασις τοῦ πύργου.

Ὁ περίβολος οὗτος εἶχε καὶ διαφόρους θύρας, ἐξ ὧν, ἐκτὸς τῆς Χαλκῆς, περὶ ἧς προείπομεν, ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν Ἱστορικῶν, ἡ Τοῦ Δεκίμου, φέρουσα εἰς τὸν Ἱππόδρομον· ἡ Τῶν Σκύλων, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχοντο ἀπὸ τοῦ Ἱπποδρόμου εἰς τὸν Ἰουστινιάνειον τρίκλινον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Λαυσιακὸν, κἀκεῖθεν εἰς τὸν Χρυσοῦν. Ἐκλήθη δὲ πιθανῶς οὕτω, διότι παρ' αὐτὴν ἦσαν τὰ Σκύλα ἢ Σκυλομάγγια, ὅπου ἐφυλάττοντο δηλονότι οἱ σκύλοι τοῦ κυνηγίου, καὶ ἐφυλακόνοντο οἱ ἐπίσημοι τῶν τοῦ παλατίου ἀρχόντων. Ὁ δὲ Πόρτηξ τοῦ Αὐγουστέως, ὁ καλούμενος καὶ Χρυσῆ Χείρ, ἦτο, φαίνεται, τῶν ἔσω τοῦ Παλατίου

(1) Χωνειάτ. Βιβλ. . . . . . (2) Ὁ Καντακουζηνὸς λέγει ὅτι ἐπεχείρησε 'να μεταποιήσῃ εἰς δεσμωτήριον τὸν Ἰουστινιάνειον τρίκλινον, διεφθαρμένον ἤδη τὴν στέγην ὑπὸ τοῦ χρόνου, καθὰ προείρηται.

Digitized by Google

διαιτημάτων. Ἡ δὲ καλουμένη **Σιδηρᾶ Πόρτα**(1) ἀναλογεῖ μὲν μὲ τὸ σημερινὸν Δεμὺρ-καπὺ τῶν πρὸς τὴν ξηρὰν τειχῶν τοῦ Σαραγίου, ἄδηλον δὲ ἐὰν ἦτον ἄλλη παρὰ τὴν Σιδηρᾶν τοῦ Παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Ἐπίσης ἀμφιβάλλω καὶ διὰ τὴν **Καρέαν**, ἣν ἀνατρέψαν τὸ κατὰ τοῦ τυράννου Ἀνδρονίκου ἐπαναστὰν πλῆθος, ἐχύθη ἔσω τῶν ἀνακτόρων, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερτίθεμαι καὶ τὰ περὶ αὐτῆς εἰς τὰ περὶ τῶν ἐκεῖ. Εἶχε δὲ καὶ ἡ Δάφνη καὶ τὸ Τζυκανιστήριον θύρας ἰδιαιτέρας, καθὼς καὶ τὸ Λαυσιακὸν, ἥτις ἔφερεν εἰς τὸ Εἰδικὸν (ταμεῖον). Τρεῖς ὅμως ἦσαν, φαίνεται, αἱ κυρίως εἴσοδοι τοῦ Παλατίου τούτου, ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ πρὸς τὴν πόλιν· διότι ὁ λαὸς, στασιάσας ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Καλαφάτου, τριχόθεν αὐτὸ προσέβαλε, »μέρος μὲν ἐν τῷ Ἱππικῷ, ἕτερον δὲ κατὰ τὰ Ἐκσκούβιτα, τὸ »δὲ λοιπὸν κατὰ τὸ Τζυκανιστήριον.« Καθὼς ἐπίσης τρεῖς εἶνε καὶ τοῦ νῦν Σαραγίου αἱ πύλαι αἱ πρὸς τὴν πόλιν.

Εἰς τὸν περίβολον δὲ τοῦτον τοῦ Παλατίου περιείχοντο καὶ ναοὶ λαμπρότατοι, παρεκτὸς τῶν μικρῶν εὐκτηρίων, καὶ ἐν αὐτοῖς ἱερούργουν, ἐκτὸς τῶν διωρισμένων πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτῶν κληρικῶν, οὐ μόνον ἀρχιερεῖς προσκαλούμενοι ἐκ τῶν παρεπιδημούντων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐνίοτε ὁ Πατριάρχης, καθὼς θέλομεν ἐκθέση λεπτομερέστερον ἐν τῷ Γ' τοῦ πονήματος μέρει.

Τῶν ναῶν τούτων, παρεκτὸς τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν Χαλκῆν, περὶ οὗ προείπομεν, πρῶτος ἦν ὁ **τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου** ἢ **Ἐν τῷ Φάρῳ**, ὁ πρωτεύων καὶ ὑπερέχων πάντων τῶν ἐν τῷ Παλατίῳ. Ἔκειτο δὲ πρὸς τὸ Βορειοανατολικὸν αὐτοῦ μέρος, οὐ μακρὰν τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔφερε πρὸς αὐτὸν, ὑπόστεγος μὲν, ὁ Μάκρων τῶν Ἁγίων Μ', ὕπαιθρος δὲ ὁ προῤῥηθεὶς μαρμαρόστρωτος περίπατος, ὁ ἀπὸ τοῦ Μονοθύρου ἀρχόμενος. Τὸ δὲ ἐπίπεδον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑψοῦτο, ἐκαλεῖτο Ἡλιακὸν τοῦ Φάρου, ὅπου ἀπὸ τῶν παλαιῶν Βυζαντίων ἀκόμην, ἦτον ὁ **Φάρος**(2), πύργος φωσφόρος, διὰ τοῦ ὁποίου ἠγγέλλοντο, καθὼς τῶρα διὰ τῶν τηλεγράφων, ἡμέρας μὲν διὰ τοῦ καπνοῦ, νύκτωρ δὲ διὰ τῆς φλογὸς, αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν ἐχθρῶν καὶ μάλιστα τῶν Σαρακηνῶν, διδομένης τῆς εἰδήσεως ἀπὸ τοῦ Μυσίου Ὀλύμπου. Τὸν πύργον τοῦτον καθεῖλεν, ἢ τοὐλάχιστον κατέστησεν ἄχρηστον Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου, διακοπεὶς ποτε ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ ἱπποδρομήσῃ »ἐπὶ τοῦ ἅρματος ἤδη »ἱστάμενος, καὶ τῆς ὕσπληγγος μελλούσης αἴρεσθαι,« ἀγγελίας ἐλθούσης

(1) Λέων Γρμτκ ἐν Πορφυρογεν σελ. 489. (2) Ἄλλην τῆς λέξεως ἐτυμολογίαν δίδει ὁ συγγραφεὺς τῆς Περιγραφῆς τῆς ἐξ Ἐδέσσης ἀνακομιδῆς τῆς ἀχειροποιήτου τοῦ Σωτῆρος εἰκόνος, ὅλως ἀπίθανον καὶ βεβιασμένην, λέγων »ὅτι ὁ ναὸς οὗτος Φάρος ὠνόμασται ἴσως, διὰ τὸ οἷον »ἱμάτιον λαμπρὸν κεκαλλωπίσθαι αὐτὸν περιττῶς.«

ὅτι εἰσέβαλον οἱ Σαρακηνοί. Ἐπὶ τῆς θέσεως δὲ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐρειπίων ἴσως αὐτοῦ ἔκτισε τὸν ναὸν τοῦτον, μεταποιήσας εἰς στήθεα (κάγγελλα) τοῦ βήματος αὐτοῦ καὶ τὴν θαυμαστὴν τοῦ Κοπρωνύμου λάρνακα ἐκ πρασίνου λίθου.

Οὗτος εἶνε, νομίζω, ὁ πρωτόκτιστος τῆς Θεοτόκου ναὸς, ὃν εἰσιόντες λαμπαδηφόροι οἱ αὐτοκράτορες, προσεκύνουν τὰ ἐν αὐτῷ ἱερὰ λείψανα, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον ἐπεῖχεν ἀναντιῤῥήτως τόπον ἡ Ἀχειροποίητος εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ἢ τὸ Ἅγιον Μανδύλιον, ἡ ἐξ Ἐδέσσης ἀνακομισθεῖσα ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ καὶ »ἐν τῷ δεξιῷ τοῦ Ναοῦ μέρει πρὸς ἀνατολὰς ἀνατεθεῖσα »καὶ ἀφιερωθεῖσα«, κατὰ τὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου περιγραφὴν, εἰ καὶ, κατ' ἄλλους ἱστορικοὺς, τὸ ἱερὸν τοῦτο κειμήλιον ἐτεθησαύριστο ἐν τῷ κατὰ τὴν Χαλκῆν ναῷ τοῦ Σωτῆρος, καθὰ προείπομεν.

Τοῦτον ἐπίσης ἐννοεῖ, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, καὶ ὁ Βιλλαρδουΐνος, λέγων (1) περὶ τῶν ἐκλεκτόρων τοῦ Βαλδουΐνου, κόμητος τῆς Φλανδρίας, ὅτι »ils furent en une mult riche chapelle, qui dedans le Palais ere.«

Ἐν μέσοις τοῖς ἀδύτοις τοῦ ναοῦ τούτου ἐφονεύθη »κυνὸς τρόπον,« κατὰ τὸν Χωνειάτην, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἴσαυρος ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μιχαὴλ τὸν Ἀμοῤῥαῖον συνωμοτῶν, κατ' αὐτὴν τὴν ἀκολουθίαν τῶν Χριστουγέννων, ἐν ᾗ χοροστατῶν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔψαλλε τὸν Εἱρμὸν τοῦ Κανόνος: »Τῷ παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ,« φορῶν κουκκοῦλαν, διὰ τὸ ψῦχος, ὁποίαν οἱ μοναχοί· ὅθεν καὶ τὸ πρῶτον οἱ συνωμόται ὥρμησαν κατὰ τοῦ Πρωτοπαππᾶ, ὅς τις ἵστατο πλησίον. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ἐννοήσας τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀποκαλύψας ἀμέσως τὴν φαλακρὰν αὐτοῦ κεφαλὴν, ἐῤῥύσθη ἐκ τοῦ κινδύνου· ὁ δὲ Λέων, καταφυγὼν εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, καὶ ὁπλισθεὶς μὲ τὸν Σταυρὸν ἢ μὲ τὸ θυμιατὸν, ἀντέστη ἱκανὴν ὥραν· περικυκλωθεὶς ὅμως, ἀπεκόπη πρῶτον μὲν τὴν χεῖρα, συναπαράξαντος τοῦ ξίφους καὶ μίαν τῶν τοῦ Σταυροῦ κεραιῶν, εἶτα δὲ καὶ τὴν κεφαλήν. Ὁ δὲ Μιχαὴλ, φέρων ἀκόμη τὰ δεσμὰ εἰς τοὺς πόδας (διότι τὸ κλειδίον αὐτῶν ἐκράτει αὐτὸς ὁ Λέων), μετέβη ἀπὸ τῆς φυλακῆς, ὅπου ἐκαραδόκει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὸν θάνατον, εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, ἀναγορευθεὶς καὶ προσκυνηθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν!!

Ἐν τούτῳ πιθανῶς τῷ ναῷ ἱερουργοῦντος τῇ 16 Ἰανουαρίου τοῦ 1274 Νικολάου τοῦ Χαλκηδόνος, παρόντων δὲ συνάμα τῷ αὐτοκράτορι Μιχαὴλ τῷ Παλαιολόγῳ καὶ τῶν πρέσβεων τοῦ Πάππα Γρηγορίου τοῦ Ι', φραρίων τὴν τάξιν (ὧν εἷς ὁ Ἰωάννης Παράστρων, Κωνσταντινοπολίτης ἀρχῆθεν, γνωρίζων ἑπομένως τὰ Ἑλληνικὰ, ἀνὴρ συνετὸς ἄλλως καὶ

(1) §. 137.

Digitized by Google

διαλλακτικώτατος), ἀνεγνώσθη μὲν διττῶς ὁ Ἀπόστολος, εἴτ' οὖν ἡ περικοπὴ τῆς τῶν πράξεων βίβλου (διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἑορτάζεται ἡ κατάθεσις τῆς ἁλύσεως Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου), ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον Γραικικῶς τε καὶ Λατινικῶς· ἐμνημονεύθη δὲ κατὰ τόπον οἰκεῖον καὶ ὁ Πάππας παρὰ τοῦ διακόνου· »Τὸ δ' ἦν, »Ὁ Γρηγό»ριος ἄκρος ἀρχιερεὺς τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Οἰκουμενικὸς »Πάππας,« μνημονευόμενος (1).«

Μετὰ τὸν ναὸν τοῦτον ἦν τὸ εὐκτήριον τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅπου ὡσαύτως εἰσήρχοντο οἱ Αὐτοκράτορες προσκυνήσοντες (2). Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Βαπτιστὴρ, ἐν ᾧ ἵσταντο οἱ τρεῖς εὐμεγέθεις Σταυροὶ, κεκοσμημένοι περικαλλῶς, ὧν ὁ μὲν μείζων οὐκ ἐξήρχετο ἀπ' αὐτοῦ· τῶν δὲ λοιπῶν δύω, ἑορτῆς προκειμένης, ὁ μὲν ἵστατο ἐν τῷ Ὀκτακιόνῳ θόλῳ, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τοὺς Λύχνους, καθὰ προείπομεν. Οἱ Σταυροὶ οὗτοι εἶν' ἐπομένως ἄλλοι παρὰ τοὺς ἐν τῷ Θησαυραφυλακίῳ, καὶ ἐχρησίμευον ὡς ἁπλαῖ σημαῖαι.

Τρίτη τὴν τάξιν, ἀλλὰ πρώτη τὴν λαμπρότητα τῶν ἐν τῷ Παλατίῳ Ἐκκλησιῶν, ἦτον ἡ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ, ἡ ἐπικληθεῖσα ἔπειτα Νέα, καὶ ὑπὸ τοῦτο καὶ μόνον γνωριζομένη τὸ ὄνομα (3). Ταύτην Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἤρξατο μὲν οἰκοδομεῖν τῷ θ΄ ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας του (τῷ 876), συνετέλεσε δὲ τῷ ιδ΄ (881), ἀφελὼν πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς πολλῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ δημοσίων κτιρίων μάρμαρα, μουσειώματα, καὶ κειμήλια, οἷον τὰ μάρμαρα τοῦ Ἔξω Μνημοθεσίου τοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τὰς πύλας τοῦ τῶν Χαλιναρίων Φόρου, τὸ ἐν τῷ Σενάτῳ χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Μωσέως, τὸ τοῦ Σολομῶντος ἐν τῇ Βασιλικῇ κτλ. Περιεῖχε δὲ, καθὼς φαίνεται, διάφορα παρεκκλήσια ἢ βήματα, καθὼς τὰ ὀνομάζει ὁ Πορφυρογέννητος (4). Ὅθεν ὁ μὲν Πατριάρχης Φώτιος, ὅς τις τὴν ἐγκαινίασε κατὰ τὴν ά Μαΐου τοῦ 880, πατριαρχεύων τότε τὸ δεύτερον, καὶ τὴν σωζομένην ἔκφρασιν ἢ περιγραφὴν αὐτῆς ἐν σχήματι πανηγυρικοῦ λόγου συντάξας ἐξεφώνησε, τὴν ὀνομάζει τῆς Θεοτόκου· ὁ δὲ Πορφυρογέννητος προστίθησι καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου τὸ ὄνομα, καὶ, ἀντὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ, τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριὴλ αὐτῇ ἐπιφημίζει, ἴσως διότι ἐκλεΐζετο ἐπ' ὀνόματι ἀμφοτέρων. Ἐπωνομάζετο δὲ προσέτι καὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦτο κυρίως τὸ ὄνομα τὴν ἀναφέρει ὁ Πορφυρογέννητος (5)· καὶ τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ,

(1) Γ. Παχυμέρης ἐν Μιχ. Παλαιολόγῳ. (2) Πορφυρογέν. Α΄, ά. (3) Τὸ ὄνομα Νέα παράγουσί τινες ἀπιθάνως ἐκ τοῦ Ἐννέα, ὡς τῶν Ἐννέα δῆθεν Ἀγγελικῶν Ταγμάτων. Ἴδε Τεκὺρ-Σαράϊ. (4) Βιβλ. Α΄, ιβ΄. (5) Ὅθεν, διά τε τοῦτο, καὶ προσέτι διότι ἔκειτο πλησίον τοῦ Παλαιοῦ Τσυκανιστηρίου, πολὺ πιθανώτερον ἀπ' αὐτῆς μᾶλλον ἢ τῆς ἐν τῇ Χαλκῇ ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος ἀναδίδεσθαι καὶ τὸ παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Σαραγίου κρηπῖδα ἀνα-

πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἰδιαιτέραν εὐλάβειαν ἡ μήτηρ τοῦ Βασιλείου, διὰ τὴν γενομένην αὐτῇ καθ' ὕπνους ἐπιφάνειαν καὶ πρόῤῥησιν ὑπὸ τοῦ Προφήτου τούτου, τοῦ ὁποίου καὶ τὴν ἑορτὴν πρῶτος ὁ Βασίλειος ἐκαινούργησε, κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου (1), καὶ τὴν μηλωτὴν ἀπεθησαύρισεν εἰς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ ναοῦ, καὶ κατ' ἔτος ἐνταῦθα ἐπανηγύριζον τῇ 20 Ἰουλίου, ἱερουργοῦντος τοῦ Πατριάρχου. Τοῦ παρεκκλησίου δὲ τούτου τὴν πολυτέλειαν, ὑπερβαίνουσαν ἅπασαν πιθανότητα, περιγράφει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, λέγων ὅτι τὸ μὲν ἔδαφος αὐτοῦ ἦτον ἐξ ἀργύρου σφυρηλάτου καὶ στιβαροῦ μετ' ἐγχαύσεως, οἱ δὲ τοῖχοι ἀργυρένδυτοι παρομοίως, αἱ δὲ κορωνίδες αὐτῶν χρυσαῖ λιθοκόλλητοι· τὸ δὲ τέμπλεον ἀργυροῦν μὲν τοὺς στύλους, χρυσοῦν δὲ τὰ ἐπιστύλια, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναλόγως. Ἐξενίκησεν ὅμως ἐπὶ τέλους μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ὡς εἴπομεν, εἰς τιμὴν τοῦ ὁποίου, »ὅτι Μιχαὴλ ἀνεῖλε τὸν πρὸ αὐτοῦ βασιλεύοντα, λέγει ὁ Ζωναρᾶς (2), οὐ μόνον »τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ναοὺς πολλαχοῦ τῆς »βασιλίδος ἐδείματο ὁ Βασίλειος, ἐξιλασκόμενος τὸν Θεόν!!« Ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου ναοῦ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ λαμπρότης μὲ μόνην τὴν τῆς ἁγίας Σοφίας δύναται 'να παραβληθῇ, καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν εἶχε, φαίνεται, ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Βασίλειος ὅταν 'τὸν ᾠκοδόμει. » Εἶχε γάρ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, τὴν μὲν ὀροφὴν ἐκ πέντε συγκειμένην ἡμισφαιρίων, τοὺς τοίχους μαρμαρωτούς, καὶ τὸ ἱερὸν βῆμα μὲ ὅλα τὰ ἐν αὐτῷ, χρυσῷ, ἀργύρῳ, λίθοις πολυτίμοις καὶ μαργαρίταις πεποικιλμένα. Τὸ δὲ ἔδαφος ὡμοίαζεν ἐστρωμένον μὲ σηρικὰ ὑφάσματα ἢ τάπητας Σιδωνίους. »Οὕτω πᾶν ἐξω»ράϊστο καὶ κατεπεποίκιλτο τῷ πολυχρόῳ τῶν ὑποκειμένων ἐκ μαρμάρων »πλακῶν, καὶ ταῖς πολυειδέσι τῶν ταύτας περιεχουσῶν ψηφίδων ζώναις, »καὶ τῷ τῆς ἁρμογῆς ἀκριβεῖ, καὶ τῷ περιττῷ τῆς περιθεούσης ἐν ἅπασι »χάριτος.« Ὡς ἐπικάλυμμα δὲ τοῦ ἐδάφους τούτου, Δανιηλὶς ἐκείνη, ἡ ἐκ Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου μυριόπλουτος χήρα, ἡ θετὴ μήτηρ τοῦ Βασιλείου, »λαβοῦσα μέτρα τοῦ ἔνδον τούτου χωρήματος, εἰργάσατο καὶ »ἀπέστειλε νακοτάπητας μεγάλους, τοὺς παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῆς εὐχῆς (ἐπεύ»χια) τὸ ἐπώνυμον φέροντας, ὑφ' ὧν πᾶν τὸ ἔδαφος, ἐκ διαφόρων ἐντίμων »λίθων, ψηφίδων δίκην ἐνηρμοσμένων καὶ πρὸς ἀλλήλους συντεθειμένων, »ποικιλίαν καὶ κάλλος ταῶνος μιμούμενον, καλύπτεσθαι ἔμελλε, θαυμα»τος ἀξίους μεγέθει καὶ ὡραιότητι (3).« Ἡ δὲ ἱερὰ Τράπεζα ἦτον, κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, μίγμα χωνευτὸν ἐκ διαφόρων πολυτίμων ὑλῶν καὶ πετραδίων. Εἰς τὸν γυναικωνίτην δὲ τοῦ ναοῦ τούτου ἦτον εἰκὼν

ὁλόζον ἁγίασμα τοῦ Σωτῆρος, καὶ ταύτης ἴσως λείψανα εἶνε καὶ τὰ σωζόμενα σήμερον ἐκεῖ ἐντετειχισμένα. (1) Βιβλ. Α', θ'. (2) Βιβλ. ΙϚ'. (3) Πορφυρογένν.

τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου, ὡς κτίτορος, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας ἧπτον οἱ αὐτοκράτορες κηρούς(1), καθὼς καὶ εἰς ἄλλην ὁμοίαν στημένην εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους(2).

Τὸν ναὸν τοῦτον, τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Χωνειάτης ὀνομάζει Μονήν, καὶ ἴσως τοιαύτη ἦτον εἰς τὸν καιρόν του, ὅτε τὸ παλάτιον τοῦτο δὲν κατῳκεῖτο σχεδὸν πλέον ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, διαμενόντων ἐν ταῖς Βλαχέρναις· τὰ δὲ Πρακτικὰ τῆς ἐν ΚΠ ἐπὶ Μηνᾶ Συνόδου, »εὐκτήριον τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ προσκείμενον τῷ παλατίῳ,« ἴσως δὲ νὰ ἦνε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Πάππα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ′ καλουμένη(3) »Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ »τοῦ Βουκολέοντος,« Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος »παντὸς ἱεροῦ ἐπίπλου καὶ »σκεύους ἐψίλωσε,« μετακομίσας αὐτά, καθὼς καὶ ἄλλα ἀλλαχόθεν πολλὰ εἰς τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλῳ ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνακαινίση.

Πρὸς δύσιν τοῦ ναοῦ τούτου, κατ' αὐτὰ τὰ προαύλια, ἦσαν, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, δύω φιάλαι τεχνικώτατα εἰργασμέναι, ἡ μὲν πρὸς νότον ἐξ Αἰγυπτίου λίθου, ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν ἐκ Σαγγαρείου ἢ Ὀστρείτου. Ἐξιόντι δὲ τὴν βόρειον τοῦ ναοῦ πύλην, ἐξεδέχετο »μικρός τις περίπατος κυλινδροειδὴς ἐξ ἐνύλων γραφῶν κατηγλαϊσμένος τὴν ὀροφήν, τὰ »πάθη Μαρτύρων περιέχων.« Κατὰ δὲ τὰς πρὸς νότον καὶ τὴν θάλασσαν πύλας ἐξετείνετο μέχρι τῆς Βασιλέως αὐλῆς ὁ ἕτερος τῶν ἀπὸ τοῦ Μονοθύρου ἀρχομένων δύω περιπάτων, περὶ ὧν προείπομεν.

Τέταρτος ναὸς ἦτον ὁ Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, πλησίον τοῦ προειρημένου Τρικόγχου Τρικλίνου, ἀφ' οὗ καὶ παρωνυμεῖτο. Τοῦτον, συγχεόμενον μετὰ τοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ Τρικόγχου ναοῦ τοῦ Προδρόμου, ἐπεχείρησεν οἰκοδομῆσαι, πυρποληθέντα ἐπὶ Ζήνωνος, Ἰουστῖνος ὁ Νεώτερος τῷ ζ′ ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας του. Ἄδηλον δὲ ἐὰν ἦνε ὁ αὐτὸς τῷ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἢ τῶν Ἀποστόλων Π. καὶ Π., ὃν ἔκτισε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ παλατίου, »κατὰ τὸ ἄκρον τῶν Μαρκιανοῦ »περιδρόμων, . . ᾧ καὶ τὸ τοῦ Ἀρχιστρατήγου εὐκτήριον ἥνωται«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Καθὼς καὶ ἐὰν δὲν ἦνε ὁ αὐτὸς τῷ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, κειμένῳ »πρὸς τὸν Πέρτικα τοῦ πέμπτου Κουβουκλίου (τὴν »στοὰν τοῦ Πεντακουβουκλου)«, κατὰ τὸν Συγγραφέα τῶν Παραλειπομένων τοῦ Θεοφάνους, κτισθέντι ἤ, πιθανώτερον, ἀνακαινισθέντι ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, οὗ τὸ ἔδαφος »ἄργυρον εἶχε τοὺς κύκλους τῶν »μαρμάρων ἐμπερικλείοντα«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ὅς τις καὶ ἐν τῷ Τετρακόγχῳ αὐτοῦ διάφορα πρόσωπα καὶ εἰκόνας χρυσῷ μουσείῳ ἐνε-

(1) Πορφυρογ. Α′, ιθ′. (2) Ἴδε Τζααμίον Σουλτὰν Μεχμέδ. (3) Βιβλ. ΙΓ′, ἐπιστ. 70.

γράψατο. Ἐκτίσθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ Μαυρικίου καὶ Κωνσταντίας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ Πάππα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου. Νομίζομεν ὅμως ὅτι εἶνε εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τῷ τοῦ Ὀρφανοτροφείου, καὶ διὰ τοῦτο παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰ περὶ τῆς πύλης τῆς ἁγίας Βαρβάρας προειρημένα ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου περιγραφῇ.

Πέμπτον ναὸν ἢ εὐκτήριον (παρεκκλήσιον) τοποθετητέον ἐντὸς τῆς ἀπεράντου τοῦ Παλατίου περιοχῆς τὸν Τοῦ ἁγίου Στεφάνου τὸν ἐν τῇ καλουμένῃ Δάφνῃ, εἴτε ἀπὸ δένδρου, εἴτε ἀπὸ ἀγάλματος τῆς Δάφνης(1), καὶ γειτνιαζούσῃ μὲν τῷ Ἱπποδρόμῳ, διῃρημένῃ δὲ εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ Παλατίου καὶ τὴν ἐκτός, ὅπου ἦν καὶ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ἄλλος παρὰ τὸν τοῦ ἁγίου Στεφάνου, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ὅς τις συγχέει τὰς δύω ταύτας Δάφνας, ἢ ὀνομάζει Ἱππόδρομον τὸ Τζυκανιστήριον. Τὸν ναὸν τοῦτον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπωνομάζετο Στεφάνη καί τις ἐκ τῶν Τρικλίνων, ὡς εἴπομεν, ἔκτισε, κατὰ τὸν Ἀνώνυμ. Πατριογράφον, Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, »ὃν περ εἶχε χειμωνικὸν κοιτῶνα.« Κατὰ τὴν κοινοτέραν δὲ γνώμην, ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Πουλχερίας, θησαυρισάσης ἐν αὐτῷ καὶ τὸ λείψανον τοῦ Πρωτομάρτυρος, ἢ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα μόνον, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, περὶ τῆς μετακομιδῆς τῶν ὁποίων διτταὶ ὡσαύτως φέρονται παραδόσεις, ἡ μὲν ὅτι μετεκομίσθησαν δι' Ἰουλιανῆς τινος, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μ. καὶ Μητροφάνους· ἡ δὲ ὅτι ἐστάλησαν, ἢ τοὐλάχιστον ἡ χείρ, ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων Πατριάρχου τῇ Πουλχερίᾳ, ἀντίδωρον τοῦ πολυτίμου Σταυροῦ, τοῦ δωρηθέντος παρ' αὐτῆς τῇ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίᾳ. Φαίνεται δὲ ὅτι, ἀνακομισθέντα τότε πρῶτον τὰ ἱερὰ ταῦτα λείψανα, καὶ ἴσως ἄνευ τῆς ἱερᾶς χειρός, καὶ κατατεθέντα ἐν Κωνσταντιαναῖς ἢ Αὐρηλιαναῖς, μετεκομίσθησαν ὕστερον ἐπὶ Πουλχερίας εἰς τὸ εὐκτήριον τοῦτο, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἀφαιρεθέντα ἔπειτα ὑπὸ τῶν Λατίνων, μετεκομίσθησαν εἰς Ῥώμην ἢ Οὐενετίαν, καὶ ἀπετέθησαν ἐν τῇ ἐκεῖσε μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, κατὰ τὸν Α. Δάνδολον (ἐν τῷ Χρονικῷ).

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀπετέθη ἐπὶ Ζήνωνος τῷ 477, χρυσίῳ κατακοσμηθὲν, καὶ τὸ πρωτότυπον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, εὑρεθὲν ἐν Κύπρῳ τῇ νήσῳ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, ὅς τις καὶ εἶχε γράψῃ αὐτὸ δι' ἰδίας χειρός, ἔχον ἐκ θυΐνων ξύλων τὰ πτυχία. Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τούτῳ ἀνεγινώσκετο κατ' ἔτος τῇ μεγάλῃ Πέμπτῃ τὸ εὐαγγέλιον ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τούτῳ.

Ἐν αὐτῷ ἐτελεῖτο καὶ ὁ μέγας ἁγιασμὸς τῆς παραμονῆς τῶν Φώτων

(1) Ὁ Κωδινὸς προστίθησι καὶ τρίτην αἰτίαν, λέγων ὅτι »τύπος ἦν, ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ, τῇ πρώτῃ »Καλανδῶν Ἰανουαρίων, λαμβάνειν τοὺς Συγκλητικοὺς δάφνας παρὰ τοῦ δήμου.«

Digitized by Google

ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου (1), συνήθως δὲ καὶ τὸ στεφάνωμα τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Τοῦτο δέ, καθὼς φαίνεται, διὰ τὴν συστοιχίαν τοῦ ὀνόματος μᾶλλον ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν. »Ἐν δὲ τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἐκαινουργήθη τοῦ γίνεσθαι τὸ στε»φάνωμα τοῦ Βασιλέως ἐν τῷ ναῷ τοῦ παλατίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτό»κου τοῦ Φάρου (2).«

Ἔκτος ναὸς ἦτον ὁ Τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὁ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἄνωθεν τοῦ τείχους, ἀφ' οὗ ἐπεκαλεῖτο καὶ ὁ ἐκεῖσε πρόβολος τοῦ Βυζαντινοῦ ἀκρωτηρίου, καθὰ προείρηται. Ὁ ναὸς οὗτος, κατὰ τὴν Ἄνναν (3), ἀνηγέρθη εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου, »κἂν οἱ πολλοὶ τὸ τοῦ Με»γαλομάρτυρος ὄνομα τούτῳ ἐπέγραφον,« ἀνενεώθη δὲ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, καὶ ἔπειτα ὑπὸ Βάρδα τοῦ Καίσαρος τοῦ θείου τοῦ Μιχαήλ, καὶ ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ὡς εἰς κτίτορας ἀνεγράφετο.

Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ τούτου ἐξετείνετο αἴθριος αὐλὴ (ἡλιακὸν) μαρμαρόστρωτος, »καὶ ἡ πρὸς ταύτην ἐξάγουσα τοῦ τεμένους πύλη ἄνετος »πᾶσι τοῖς ἐθέλουσιν ἦν.« Πρὸς δὲ τὴν εὐώνυμον αὐτοῦ πλευρὰν ἦτον Βασιλικὸς κοιτών, κατὰ τὴν Ἄνναν.

Ἕβδομος ναὸς τῶν τοῦ Παλατίου, περικλεισθείς, ὡς γειτνιάζων (4), ἐντὸς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, ἦτον ὁ Τοῦ ἁγίου Ἀγαθονίκου, ἑορταζομένου τῇ 22 ἢ 23 Αὐγούστου, κτισθεὶς δρομικὸς (5) τὸ πρῶτον μὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὕστερον δὲ ἀνοικοδομηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐν αὐτῷ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἑπτὰ πατριάρχαι ἧδρευον, καὶ τέσσαρες Αὐτοκράτορες ἐστέφθησαν. Πλησίον δὲ αὐτοῦ, »μετὰ τὴν ἄνοδον τῶν ἐκεῖσε βαθμίδων,« κατὰ τὸν Κωδινόν, ἵστατο ἡ ἑτέρα τῶν δύο στηλῶν (6) Βηρίνης τῆς συζύγου Λέοντος τοῦ Μακέλλου, στηθεῖσα ζῶντος εἰσέτι τοῦ ἀνδρός της.

Παρὰ τούτους ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ οἱ ἑξῆς: Τὸ εὐκτήριον τῆς ἁγίας Ἄννης, πλησίον τοῦ Αὐγουστέως καλουμένου τρικλίνου, κτίσμα Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου· τὸ τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐν τῷ Λαυσιακῷ· τὸ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς ἀριστερῷ μέρει τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἐν ᾧ ἐφυλάττετο ἡ Μωσαϊκὴ Ῥάβδος (7)· τὸ τοῦ ἁγίου Ζαχαρίου ἐν τῇ Ἀτρώᾳ, περὶ οὗ προείπομεν· τὸ τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Κλήμεντος, συνημμένον τῷ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ τῷ ἐν τῇ

(1) Πορφυρογένν. Α', κέ. (2) Αὐτ. Α', λθ'. (3) Βιβλ. ΙΒ'. (4) Κατὰ τὸν Κωδινόν, οὐχὶ ὁ ναός, ἀλλὰ τὸ πλησίον αὐτοῦ μέγιστον παλάτιον. (5) Ἴδε τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐν τῇ κατόπιν περιγραφῇ τῆς ἁγίας Σοφίας. (6) Ἴδε Ἀρτοπωλεῖα. (7) Ἥτις, θησαυρισθεῖσα κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῷ πλησίον τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ, τῷ ἀπ' αὐτῆς καλουμένῳ Τῆς Ῥάβδου, μετεκομίσθη ἔπειτα, κατὰ τὸν Κωδινόν, εἰς τὸ Παλάτιον.

Νέα, κτίσμα καὶ τοῦτο τοῦ Βασιλείου, ἐν ᾧ ἐτεθησαύριστο καὶ ἡ κάρα τοῦ Μάρτυρος, κτλ.

Ἐνταῦθα συμπληροῦντες τὴν τοῦ Παλατίου περιγραφὴν, δὲν δυνάμεθα ʼνὰ μὴ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ ʼνὰ ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τοὺς ἕνδεκα αἰῶνας, οἵτινες ἐπ' αὐτοῦ παρῆλθον, τοὺς ὀγδοήκοντα Αὐτοκράτορας, οἵ τινες ʼτὸ κατῴκησαν, τοὺς φόβους, τὰς ἐλπίδας, τὰς ἐκδικήσεις, ὅσαι ἐντὸς αὐτοῦ ἐγεννήθησαν, ἐπέτυχον, ἀπέτυχον, ἐδραματουργήθησαν· τὰς ἀνευφημήσεις τῶν εὐεργετουμένων ἢ τῶν κολακευόντων, αἵτινες εἰς τὰ τείχη αὐτοῦ ἀντήχησαν· τὰς κραυγὰς τῶν στασιαστῶν, τοὺς στεναγμοὺς τῶν τιμωρουμένων, εἴτε ὑπὸ τῆς τυραννίας ἄλλων, εἴτε ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν συνειδήσεως· πόσαι προδοσίαι, πόσαι ῥᾳδιουργίαι, πόσαι ἐπιορκίαι, πόσαι μιαιφονίαι εἰς τὸ διάστημα τοῦτο! Ἐδῶ ἡ Ἀριάδνη θάπτει ἡμιθνῆτα τὸν Ζήνωνα· ἐκεῖ ὁ Τζιμισκῆς φονεύει τὸν Νικηφόρον· εἰς τὸν τρίκλινον τοῦτον ὁ Παφλαγὼν Μιχαὴλ ἀποπνίγει τὸν Ῥωμανόν· εἰς ἐκεῖνον τυφλοῦται ὁ Καλαφάτης. Παντοῦ αἵματα, παντοῦ δάκρυα, παντοῦ πάθη! καὶ ἡ φαιδρότης σπανία, καὶ αὐτὴ ὕπουλος καὶ βεβιασμένη. Φαντάζομαι ὅτι βλέπω τοὺς περὶ τὸν Μακεδόνα Βασίλειον, θερμοὺς ἀκόμην ἀπὸ τοῦ φόνου τοῦ Μιχαὴλ, ʼνὰ ἀναβαίνωσι τὰ τείχη τοῦ παλατίου. »Πλὰξ δὲ ἦν περιφράσσουσα τὸ τεῖχος, λέγει ὁ Γραμματικὸς Λέων. Καὶ »κρατήσας Βασίλειος δύω τῶν μετ' αὐτοῦ ὄντων, καὶ λακτίσας, κατέαξε »τὴν πλάκα καὶ εἰσῆλθε μέχρι τῆς πύλης τοῦ παλατίου. Εὐλόγιος δὲ »Πέρσης ἐλάλει τῇ αὐτοῦ γλώσσῃ Ἀρταβάσδῳ Ἑταιρειάρχῃ, ὡς Μιχαὴλ »ξίφει ἐτελεύτησε, καὶ ἄνοιξον τὸν Βασιλέα. Καὶ ὁ Ἀρτάβασδος εἰσδραμὼν πρὸς τὸν Παπίαν, καὶ ἄρας ἀπ' αὐτοῦ τὰς κλεῖς βιαίως, ἤνοιξε τὸν »Βασίλειον.« Καὶ τὰ παθήματα τῶν προκατόχων οὐδέποτε σωφρονίζοντα τοὺς διαδόχους· ἀλλ' εἰς τὰς ὀλισθηρὰς ἀκόμην ὑπὸ τοῦ αἵματος βαθμίδας τοῦ θρόνου διαπληκτιζομένους τίς πρῶτος ʼνὰ ἀναβῇ! Τοιαύτη ἡ ἱστορία ὅλων τῶν παλατίων.

Ἀλλ' ἂς μὴ ἐξέλθωμεν ἀκόμη τοῦ περιβόλου τούτου, πρὶν παρευρεθῶμεν καὶ εἰς ἓν δεῖπνον Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, τὸ ὁποῖον, ἐὰν ἀληθεύῃ (διότι, κατ' εὐτυχίαν, πάντοτε πρέπει, καθὼς καὶ ἄλλοῦ εἶπον, ʼνὰ ἀμφιβάλλῃ τις διὰ τὰ τῶν παλατίων ἀνέκδοτα), ἐὰν ἀληθεύῃ ὅμως, δὲν ἔχει παράδειγμα εἰς Χριστιανῶν βασιλέων τὰ Χρονικά. Γνωστὸν εἶνε πόσου ἐτιμᾶτο ἕκαστον δεῖπνον τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος. »Εἶχε γὰρ ἀτεχνῶς, »λέγει ὁ Χωνειάτης (1), τράπεζαν Σολομόντειον.., βουνίζων μὲν τοὺς »ἄρτους, λόχμην δὲ κνωδάλων, ἰχθύων τε διάπλευσιν, καὶ πόντον οἴνοπα »δεικνὺς τὴν ἑστίασιν.« Εἰς ἓν τῶν τοιούτων δείπνων τῷ 1186 εἰσήχθη,

(1) Βιβλ. Γ'.

κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, ἡ τοῦ ἀποστάτου Ἀλεξίου Βρανᾶ κεφαλή, »ὡς »ἐπιδείπνιον ἄθυρμα, λέγει ὁ Ἱστορικὸς τὸν ὁποῖον ἀντιγράφομεν. Εἰσ»κομισθεῖσαν δὲ ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ῥιφθεῖσαν, ζαρωμένην καὶ »κεκαμμυμένην τοὺς ὀφθαλμούς, ἐκύλιον ταύτην ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, καὶ »ἔσυρον, καὶ ἔῤῥιπτον ὥσπερ μάπαν.« Καὶ 'δὲν μένει ἀμφιβολία, ὅτι καὶ ὁ γελωτοποιὸς Χαλιβούρης, »τῶν τότε μίμων ὁ χαριέστατος,« αὐτοσχεδίασε περὶ τούτου καὶ κἀνένα ψυχρὸν καὶ ἀνάλατον ἀστεισμόν! Ἀλλὰ 'δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο λείψανον μετεφέρθη ἔπειτα, διατάξαντος οὕτω τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Βρανᾶ, ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων φυλακισμένην, καὶ παρηγγέλθησαν οἱ κομίζοντες 'να 'τὴν ἐρωτήσωσιν, ἐὰν ἐγνώριζε τίνος ἦτον ἡ κεφαλὴ αὕτη. »'Τὴν γνωρίζω, ἀπεκρίθη ἡ δυστυχὴς καὶ ἐνάρετος αὕτη γυνὴ (τὴν ὁποίαν ὁ πρὸς μητρὸς αὐτῆς θεῖος, ὁ Κομνηνὸς Μανουήλ, ὠνόμαζε »καλὴν ἐν γυναιξί«), 'τὴν γνωρίζω, καὶ ταλανίζω ἐμαυτήν.« Πρὸς τὸ δεῖπνον τοῦτο παραβάλλεται μόνον τὸ τοῦ Ἰδουμαίου Ἡρώδου, καὶ πολὺ προσφορώτερον τὸ τοῦ Ἀρμενίου Υρώδου, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ τελευταίῳ παραγράφῳ τῆς τοῦ Μ. Κράσσου βιογραφίας, καὶ παρακαλεῖται ὁ φιλοΐστωρ ἀναγνώστης 'να μὴ βαρυνθῇ 'να 'τὸ ἀναγνώσῃ ἐκεῖ.

Ὑπὸ τοσούτων, τραγικῶν τὸ πλεῖστον, ἀναμνήσεων τὸ βάρος καταπεπονημένον τὸ ἀνάκτορον τοῦτο, κατεβλήθη τέλος ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ Μεχμέδ, ἀπαξιώσαντος μὲν 'να τὸ κατοικήσῃ, ἐπιγράψαντος δὲ ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ, ἐν εἴδει κατάρας, τὸ θρυλλούμενον τοῦτο Περσικὸν δίστιχον:

»Περδὲ-δὰρ ὁ μικιουννὲδ μπὲρ κύσρι Καϊσὰρ ἀνκεπούτ·
»Μποῦμ ὁ νεβμπὲτ μιζεννὲδ μπὲρ κιουμπὲδ ὁ Ἑφρασιγιάμπ.

(δηλ.) »Αἱ ἀράχναι ἐξύφαναν τὰ ὑφάσματά 'των ἐν τοῖς τῶν Καισάρων »παλατίοις· ἐκ τῶν νυκτερινῶν δὲ κραυγῶν τῶν γλαυκῶν ἀντήχησαν οἱ »θόλοι τοῦ Ἑφρασιγιάμ (1).« Εἰς τὴν θέσιν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἀνηγέρθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ Σαράγιον, εἰς τὸ ὁποῖον, παραμεληθὲν ὑπὸ τῶν ἐφ' ἡμῶν Σουλτάνων, 'δὲν εἶνε ἴσως μακρὰν ἡ ἐποχή, καθ' ἣν θὰ ἐφαρμοσθῇ προσφυέστερον τὸ ἀνωτέρω ἐπίγραμμα. Τοιαύτη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὅλων ἡ τύχη!

ΚΑΙ ἤδη ἐπαναλαμβάνοντες τὴν περιοδείαν ἡμῶν, ἀναβαίνομεν ἀπὸ τοῦ Ἀγχὺρ-καποῦ πρὸς βοῤῥᾶν, καὶ διερχόμενοι τὰς μονήρεις αὐτοῦ συνοικίας φθάνομεν εἰς

---

(1) Μονάρχου τινὸς τῆς Περσίας, οὐχ ἧττον μοχθηροῦ ἢ δυστυχοῦς, ἀριθμουμένου ἐννάτου ἐκ τῆς Πισχδαδείου δυναστείας, περὶ τῶν παλατίων τοῦ ὁποίου πολλὰ λογοποιοῦνται παρὰ τοῖς Πέρσαις.

Τὸ τζαμίον Σουλτὰν-'Αχμέδ.

Τὸ περικαλλὲς τοῦτο τέμενος, τὸ ὁποῖον, διὰ τοὺς πέντε θόλους 'του, τοὺς ἓξ μιναρέδες του, τὰ μεγαλοπρεπῆ περιστύλιά 'του, τὰς ὀρειχαλκίνας γλυπτὰς θύρας 'του, εἶνε τὸ ἀριστούργημα τῆς 'Ασιανῆς ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ ἡ προσωποποίησις τῆς πολυτελοῦς ποιήσεώς 'της· κατὰ δὲ τὴν κρίσιν τῶν ἀπροκαταλήπτων. προσβάλλει τὴν ὅρασιν μεγαλοπρεπέστερον καὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἀνηγέρθη περὶ τὸ 1610 ὑπὸ τοῦ τρυφηλοῦ Σουλτὰν-'Αχμὲδ τοῦ Α', ἐξαντλήσαντος περὶ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ ὅλους. τοὺς θησαυρούς 'του, καὶ ἀναγκασθέντος διὰ τοῦτο 'να ἐπιβάλῃ τὸν ἀπεχθῆ φόρον ἐπὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων (μπεδεάτ). Τόσην δὲ προσπάθειαν κατέβαλε περὶ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ, ὥστε ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, κατὰ παρασκευήν, ἀπερχόμενος ἐκεῖσε πεζός, συνειργάζετο μὲ τοὺς κτίστας, καὶ 'τῶν ἐπλήρονε τὰ ἡμερομίσθια μόνος.

Ἔχει δέ, μόνον τοῦτο μεταξὺ πάντων τῶν ἐν τῇ Τουρκίᾳ τζαμίων, ἓξ μιναρέδες ὑψηλοτάτους, ἔχοντας τοὺς μὲν τέσσαρας ἀνὰ τρία, τοὺς δὲ δύω τελευταίους πρὸς δυσμὰς ἀνὰ δύο περίβαθρα (σεριφὲ), εἰργασμένα διαφανῶς ἐν εἴδει τριχάπτου, καί τοι ἐκ σκληροτάτου, μαρμαροειδοῦς τήν τε σύστασιν καὶ λευκότητα, λίθου· ὅθεν καὶ λέγεται κοινῶς 'Α λ τ ὺ - μ ι ν α ρ ε λ ύ. Ἵνα λάβῃ δὲ τὸν φετβᾶν καὶ τὸ προνόμιον τοῦτο ἐπρόσθεσεν ὁ 'Αχμὲδ καὶ ἕβδομον μιναρὲν εἰς τὸ τζεαμίον τῆς Μέκκας, ὡς τὸ πρῶτον τῶν Τουρκικῶν καὶ μόνον ἔχον τὸ προνόμιον τοῦτο. 'Εκαλεῖτο δὲ μέχρι τοῦ 1665 καὶ Γ ε ν ι ὶ - τ ζ α μ ί· τότε (1) δὲ τὸ ἐπίθετον τοῦτο μετέβη εἰς τὸ παράλιον Βαλιδὲ-τζαμὶ, τὸ ὁποῖον καὶ οὕτω γνωρίζεται μέχρι τοῦδε.

Τὸ τζαμίον Σουλτὰν-'Αχμέδ, τοῦ ὁποίου ἀναντιῤῥήτως ὡραιότερον κτίριον 'δὲν ἀνήγειραν οἱ Τοῦρκοι, φαινόμενον ἐξ ἀπόπτου τῆς Προποντίδος καὶ ἀπὸ θέσεως ἀναλόγου, ἀποτελεῖ θαυμασίαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς φίλους τοῦ περὶ τὰς ὡραίας τέχνας καλοῦ, διότι προσφέρει εἰς τὴν θέαν αὐτῶν τὰ ἀλλεπαλλήλως καὶ κατὰ τοὺς τῆς ἀποπτικῆς κανόνας ὑψούμενα ἡμιθόλιά 'του, περατούμενα ὅλα εἰς εὐπερίγραφόν τινα θόλον, εἰς τὰ πλάγια τοῦ ὁποίου ζωγραφίζονται ἓξ κατάλευκα κιονοειδῆ βέλη, τῶν ὁποίων ἡ λευκότης φαντάζει πλειότερον ἐν μέσῳ τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ χλοάζοντος τῶν πέριξ φουντωτῶν δένδρων. Εἶνε δὲ ὅλον σχεδὸν κτισμένον ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς 'Αλεξανδρείας Τρῳάδος.

Καί τοι δὲ τοποθετημένον ἐν τῇ πεδινῇ τοῦ 'Ιπποδρόμου, τοῦ ὁποίου στολίζει ὅλην τὴν μεσημβρινοανατολικὴν πλευράν, ἔχει περὶ αὐτὸ καὶ

(1) Καὶ ἐπὶ Τουρνεφόρτου ἀκόμη' τῷ 1702 ἐπεκράτει ἡ ἐπίκλησις αὕτη.

ἄλλην τινὰ ἐπίπεδον καὶ εὐρυχωροτάτην πλατεῖαν, χωρισμένην τοῦ Ἱπποδρόμου διὰ τειχίου, μακροῦ ὑπὲρ τοὺς 80 πήχεις, ἔχοντος δὲ, κατὰ διαστήματα ἴσον ἀλλήλων ἀπέχοντα, 72 παράθυρα μὲ σιδηρᾶ κάγκελλα, καὶ τρεῖς θύρας, τὴν μὲν ἐν τῷ μέσῳ, τὰς δὲ, εἰς τὰ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ πέρατα. Ὅλος δὲ ὁ περίβολος οὗτος, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ᾠκοδόμηται τὸ τζαμίον, εἶνε κατάφυτος ὁλοτρόγυρα μὲ ἀλλεπαλλήλους δενδροστοιχίας, καὶ μάλιστα πρὸς βορρᾶν, ὅπου οἱ τάφοι τοῦ τε κτίτορος αὐτοῦ Σουλτάνου, καὶ τοῦ δυστυχοῦς υἱοῦ 'του Ὀσμὰν τοῦ Β'· καὶ ἐπειδὴ χρησιμεύει ἐν ταυτῷ καὶ ὡς δίοδος, διάφοροι μικροέμποροι ἔχουσιν ἐκτεθειμένας ἐντὸς τῆς περιοχῆς αὐτοῦ ὑπὸ περιπτερὰ ἐργαστήρια (σεργκία) τὰς πραγματείας 'των.

Τὸ σύνολον τοῦ ναοῦ τούτου ἔχει σχῆμα τετράγωνον· ὁ δὲ θόλος αὐτοῦ, μικρὸς ὡς πρὸς τὴν ὅλην τοῦ κτιρίου ἀναλογίαν, στηρίζεται ἔσωθεν ἐπὶ τεσσάρων στρογγύλων κολοσσαίων πινσῶν· καὶ ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐρειδόμενα ψαλιδώματα (ceintres), τὰ ἀνέχοντα τὰ περὶ τὸν μέγαν θόλον τέσσαρα ἡμιθόλια, εἶνε κολοσσαῖα ἐπίσης, τὸ ἔσωθεν τοῦ κτιρίου τούτου 'δὲν εἶν' οὔτε τόσον γλαφυρὸν ὅσον ἔξωθεν, οὔτε τόσον φωτεινόν· διότι, παρεκτὸς τούτου, καὶ τὰ ὑαλία τῶν παραθύρων 'του, ὄντα χρωματισμένα, ἀμαυροῦσι τὸ δι' αὐτῶν εἰσερχόμενον φῶς, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀναπληροῦσι πλῆθος κανδῆλαι καίουσαι ἀκοιμήτως.

Ἀλλὰ μὲ τὴν λαμπρότητα τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ διακοσμήσεως οὐδὲν παραβάλλεται. Διότι ὁλόγυρα τῶν τοίχων αὐτοῦ προσήρτηνται διακόσιοι καὶ ἐπέκεινα χρυσοῖ πίνακες, περικεκοσμημένοι δι' ἑξήκοντα καὶ ἑνὸς πολυτίμων ἕκαστος λίθων, καὶ περιέχοντες ἐγγεγραμμένα μὲ χρυσᾶ γράμματα τὰ ὀνόματα τῶν προφητῶν τοῦ Μωαμεθανικοῦ θρησκεύματος, καὶ διάφορα ῥητὰ (ἀϊέτ) τοῦ Κοὺρ-ἄνν. Ἕκαστος δὲ αὐτῶν τιμᾶται, κατὰ τὸν Καντεμύρην, 50,000 τάλληρα, καὶ ἑπομένως ἑκάστη δραχμὴ βάρους τοῦ ὅλου κτιρίου, εἴτε λίθου, εἴτε λάσπης, τρία Τουρκικὰ ἄσπρα!! Ὁ Τουρνεφόρτιος εἶδεν ἐν αὐτῷ καὶ δύω ὑαλίνας σφαίρας· ἐντὸς δὲ τῆς μὲν ἑτέρας αὐτῶν, συνηρμοσμένον ἐκ διαφόρων τμημάτων, εἰσαχθέντων διὰ λαβίδων, ἓν κάτεργον· τῆς δὲ ἑτέρας, τὴν εἰκόνα τοῦ τζεαμίου ἀνάγλυπτον.

Κατὰ δὲ τἄλλα ὁ ναὸς οὗτος, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ Τουρκικοὶ ναοί, ὁμοιάζει ἔσωθεν Λουθηρανικὴν Ἐκκλησίαν, χωρὶς στασίδια, χωρὶς καθίσματα, χωρὶς προσκυνητάρια, μὲ ψιάθους δὲ τῆς Αἰγύπτου μόνον καὶ τάπητας τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καλύπτοντας τὸ ἔδαφός 'του. Ἔξωθεν δὲ, ἰδοὺ ἡ ἐξήγησις τῶν ἐν τῇ παρατεθείσῃ εἰκόνι αὐτοῦ σημείων:

Α. Οἱ τέσσαρες ἑξάγωνοι πινσοί, ἐξέχοντες ἔξωθεν εἰς σχῆμα πυργίσκων.

Β. Τὰ τέσσαρα ἡμιθόλια τὰ ἀντερείδοντα τὸν μέγαν θόλον.

Γ. Τέσσαρες μικροὶ θόλοι εἰς τὰς τέσσαρας τοῦ τζαμίου γωνίας.

Δ. Τὸ μέρος ὅπου εἶνε τὸ Μιχράμπ (προσκυνητάριον ἢ ἀναγνωστήριον).

Digitized by Google

Ε. Ἡ μεγάλη θύρα τοῦ ναοῦ, τῆς ὁποίας ὁ θόλος ἐξέχει ὑπὲρ τοὺς ἄλλους.
Ζ. Βρύσεις ὑποκάτωθεν στοῶν στηριζομένων ἐπὶ πολλῶν μικρῶν μαρμαρίνων κιόνων.
Η. Τὸ περίστῳον προαύλιον, σκεπασμένον ὁλόγυρα ὑπὸ τριάκοντα μικρῶν θόλων, ἐπιστηριζομένων εἰς εἰκοσιὲξ κίονας ἐκ γρανίτου λίθου.
Θ. Δύω πυλῶνες μὲ ἱκανὰς βαθμίδας, ὁ μὲν πρὸς βοῤῥᾶν, ὁ δὲ πρὸς νότον, δι' ὧν ἀνέρχονται εἰς τὸ Πρόστυλον τοῦτο.
Ι. Δύω ἄλλοι ἐπίσης μὲ βαθμίδας, δι' ὧν εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν.
Κ. Στοαὶ ἐξωτερικαί, ἔχουσαι εἴσοδον εἰς ἄλλας ἐνδοτέρας ἀντιστοιχούσας πρὸς ταύτας.
Λ. Ἡ μεγάλη θύρα τοῦ περιβόλου, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἵδρυται τὸ τζαμίον.
Μ. Ἡ καθαυτὸ εἴσοδος τοῦ Περιστῴου.
Ν. Ἡ ἑξάγωνος θολοσκέπαστος Φιάλη.

Εἰς τὸ τζαμίον τοῦτο τελοῦνται συνήθως αἱ ἑορταὶ τῶν Μπαϊραμίων, τοῦ Μεβλοὺδ κτλ., διότι εἰς τὴν πρὸ αὐτοῦ πλατεῖαν τοῦ Ἱπποδρόμου δύνανται 'να χωρέσωσιν ἐν ἀνέσει τὰ πλήθη τῶν ἵππων, ὑπηρετῶν κλπ., ὅσοι παρακολουθοῦσι τὸν Σουλτάνον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μεγιστᾶνας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς ταύτας τελετάς.

Ἐν αὐτῷ ἐξετελέσθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας ἓν τῶν μεγάλων συμβάντων τῶν νεωτέρων χρόνων, τοῦ ὁποίου ἡ σωτηριώδης ἐπιῤῥοὴ ἐπενήργησεν ἤδη καὶ μέλλει 'να ἐπενεργήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον πολὺ βασιμώτερον (τοῦτο 'μᾶς ἐγγυᾶται τοὐλάχιστον ἡ ἀγαθὴ θέλησις τοῦ νῦν κρατοῦντος καὶ τῶν παραδυναστευόντων) πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταῤῥύθμισιν τοῦ Τουρκικοῦ πολιτεύματος. Διότι ἐντὸς αὐτοῦ ἀνεπετάσθη τῇ 28 Ἰουνίου τοῦ 1826 ἡ τοῦ Προφήτου σημαία (τὸ Σατζὰκ-ὐ-σσερὶφ) κατὰ τῶν Γενιτσάρων ἐπαναστάντων, καὶ ἡ κατάργησις τοῦ ἐπὶ τετρακόσια περίπου ἔτη φοβεροῦ τούτου σώματος ἐξεφωνήθη ἐνώπιον τῶν Οὐλεμάδων καὶ τῶν πιστῶν συνηγμένων εἰς μυριάδας.

Ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ τζαμίου τούτου εἶνε Πτωχοτροφεῖον, Σχολεῖον καὶ Βιβλιοθήκη, ἀνοικτὴ διὰ πάντα γραμματισμένον, καὶ ὁ τουρμπὲς τοῦ κτίτορος, ὅπου εἶνε θαμμένος αὐτὸς μὲ τὰς ἀδελφὰς καὶ τοὺς ἀδελφούς 'του. Ἐξερχόμενοι δὲ αὐτῆς, εὑρισκόμεθα εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἱπποδρόμου, εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ὁποίου, ὡς συνδεδεμένου μὲ πολλὰς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἱστορικὰς ἀναμνήσεις, θέλομεν ἀφιερώσῃ ἰδιαίτερον ἄρθρον.

δ'. Ὁ Ἱππόδρομος

(Ἀτ-μεϊδάν).

ΓΝΩΣΤΗ εἶνε ἡ περὶ τὰ θεάματα, καὶ ἰδίως τὰ ἱπποδρόμια, μανία τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων, καί, κατὰ μίμησιν αὐτῶν, τῶν ἐν ΚΠ Γραικορωμαίων.

Digitized by Google

Εἰς panem et circenses περιώριζεν ὁ ὄχλος τῆς Π καὶ Ν Ῥώμης ἀείποτε τὴν εὐδαιμονίαν 'του. Καὶ ἐὰν ἀφ' ἑνὸς οἱ πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰ θηρία ἀγῶνες τῶν μονομάχων τῆς Ῥώμης εἶχον καταργηθῆ, καὶ ὁ Κίρκος 'δὲν ἐρραντίζετο πλέον ὑπὸ αἱμάτων ἀνθρώπων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀθώων· τί λέγω; Μαρτύρων τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· ἡ περὶ τὰ θεάματα ὅμως ἀφ' ἑτέρου πτόησις τῶν Ῥωμαίων τοῦ Βυζαντίου διετηρεῖτο ἀκμαία μέχρις αὐτῶν που τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων(1). Καὶ τὸ ἀρεστότερον χάρισμα, τὸ ὁποῖον οἱ αὐτοκράτορες ἢ οἱ τῆς πόλεως ἔπαρχοι ἠδύναντο 'να χορηγήσωσιν εἰς τὸν τῆς ΚΠ δῆμον, ἦτον τὸ Ἱπποδρόμιον. Ὁ Αὐτοκράτωρ μάλιστα Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου οὐκ ἀπηξίωσεν, ἀνανεόνων τὸ σκάνδαλον τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Καλιγούλα, 'να καταβῇ καὶ αὐτοπροσώπως εἰς τὸ στάδιον ὡς ἡνίοχος, καὶ, ἐνδυμένος αὐτὸς τὸ βένετον (κυανοῦν) χρῶμα, 'να συναγωνισθῇ πρὸς τοὺς ἄρχοντάς 'του τοὺς ὁποίους ὑπεχρέωσε 'ν' ἀντιπροσωπεύσωσι τὰ ἄλλα τρία τοῦ Ἱπποδρόμου χρώματα, μέχρις ὅτου, δολοφονηθεὶς μεταξὺ κραιπαλῶν, εὗρεν ἄξιον ἑαυτοῦ ἐντάφιον ἐν ἀλόγου σάγισμα!

Τὴν θεατρομανίαν ταύτην ἐλεεινολογεῖ καὶ ὁ Μέγας Γρηγόριος, »Ὡς »ἔστι, λέγων(2), αἰσχρὸν περὶ τοὺς Ἱππικοὺς καὶ τὰ Θέατρα, καὶ τὰ »Στάδια, καὶ τὰ Κυνηγέσια μεμηνέναι τοσοῦτον, ὥστε ταῦτα ποιεῖσθαι »βίον, καὶ πόλιν εἶναι παιζόντων τὴν πρώτην ἐν πόλεσιν.«

'Αλλ' ἡ δαπάνη μιᾶς Ἱπποδρομίας ἦτον τοσαύτη, ὥστε πολλάκις ἡ κατάστασις ὅλη τῶν κατ' ἔτος διοριζομένων Ὑπάτων 'δὲν ἐπήρκει πρὸς χορηγίαν αὐτῆς, καὶ τὸ ἔλλειπον ἀνεπληροῦτο ὑπὸ τοῦ δημοσίου, ὑπερβαῖνον, κατὰ τὸν Γίββωνα(3), τὸ ἓν ἑκατομμύριον φράγκων. Καὶ τί παράξενον, ἀφ' οὗ, καθὼς γνωρίζομεν, ἑκατὸν τέθριππα(4), διαιρούμενα εἰς τέσσαρα χρώματα, ἀνὰ εἰκοσιπέντε καθ' ἕκαστον, ἔπρεπε 'να διατρέξωσι τὸν Ἱππόδρομον εἰς εἰκοσιπέντε συνήθως δρόμους, ἑκάστοτε ἀνὰ τέσσαρα. Ὥστε, ἐὰν, καθὼς φαίνεται ἐκ τοῦ Σουετωνίου(5), περιέτρεχον πεντάκις ἢ ἑπτάκις τοῦ σταδίου τὴν νύσσαν, ἑκάστη ἁρματοδρομία ἦτον, κατὰ

(1) Μίαν ἐκ τῶν πολλῶν ἀπόδειξιν τούτου φέρομεν τοὺς ἑξῆς τοῦ Πτωχοπροδρόμου στίχους, ὅπου ὁ Ποιητὴς, παραπονούμενος διότι 'δὲν ἐσυγχώρουν αὐτῷ ἵνα ἐξέλθῃ πρὸς περιδιάβασιν τοῦ Μοναστηρίου, λέγει (στίχ. 138 κ. ε. τοῦ κατὰ τῶν Ἡγουμ. ποιήματος).

»Καὶ πάντως ἀνυπόδετον ἂν μὲ παραχωροῦσαν
»νὰ ξέβαινα, νὰ ἔβλεπα, καὶ οὐκ εἶχά το ἀτιμίαν,
»καὶ μᾶλλον ὅταν τρέχουσιν σύνδυο οἱ καροῦχαι,
»Τὴν γὰρ πολλὴν ἀσφάλειαν τῶν ἡμερῶν τῶν ἄλλων
»οὐκ ἔστιν τόση μοι φροντὶς, ὅση τότε τυγχάνει.«

(2) Ὁμιλ. ΚΖ'. (3) Chap. XVIII. (4) »Centum quadrijugos agitabo ad fulmir currus.« (5) In Domitian. c. 4.

τὰς διαστάσεις τοῦ Cirqui Maximi τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Ἱπποδρόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τεσσάρων σχεδὸν μιλίων.

Πόση δὲ πρόνοια κατεβάλλετο περὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, καὶ ὁποία τάξις καὶ ἀκρίβεια διετηρεῖτο περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἁρμάτων, τῶν ἵππων, τῶν ἡνιόχων κλπ., πόσαι πρὸς ἐπιτυχίαν ῥᾳδιουργίαι, πόσος περισπασμὸς, φαίνεται ἀφ' ὅσων λεπτομερῶς περὶ τούτου ἔγραψεν ὁ Πορφυρογέννητος ἢ οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο σωζόμενοι συγγραφεῖς (1). Μεταξὺ δὲ τῶν παραδόξων δι' ἡμᾶς ἐκείνων ἐθῶν καὶ ἐθίμων, περιεργείας ἄξια εἶνε, Α', ὅτι ἕκαστον τῶν Μερῶν (τῶν φατριῶν, τῶν χρωμάτων) τοῦ Ἱπποδρόμου εἶχεν ἴδιον ὄχι μόνον ἡνίοχον, θηριοτρόφον (2), ἱπποφύλακα, τεσσεράριον, κουστωδιάριον, μαγγανάριον, φακσιωνάριον, γραμμιστὴν (décorateur), κομπηνογράφον (3) κλπ., ἀλλὰ καὶ ποιητὴν, καὶ μελιστὴν, ἵνα συνθέτωσι καὶ τονίζωσι τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος ᾀδομένους ὕμνους, καὶ ὁποίους ὕμνους! Β', ὅτι ἱπποδρομίας ἀγομένης, οἱ δῆμοι ἐζήτουν τέσσαρά τινα συνήθως αἰτήματα παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, τὰ ὁποῖα καὶ ἐλάμβανον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἰδοὺ, παραδ. [χάριν, τί ἀπήτουν παρὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Ζήνωνος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τῷ 491. »Ἀριάδνη Αὔγουστα! ὀρθόδοξον βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ· καλὰ Πάσχα τῇ οἰκουμένῃ· εὐταξίαν καὶ εὐθηνίαν τῇ πόλει· ἔξω βάλε τὸν κλέπτην ἔπαρχον τῇ πόλει«. Γ', ὅτι ὑπῆρχεν ὄχι μόνον Προσκυνήσιμον καὶ Χρυσοῦν, ἀλλὰ καὶ Λαχανικὸν καὶ Μακελλαρικὸν Ἱπποδρόμιον (4). Ἐκεῖ ἐλαλεῖτο γλῶσσα ἰδιαιτέρα· ἐκεῖ τὸ Νικήσατε τὰς θύρας, ἐσήμαινεν Ἀσφαλίσατε· τὸ Παρέχειν τὸ Βῆλον ἰσοδυνάμει τῷ Παρέχειν ἀγῶνα ἵππων, συγκροτεῖν ἱπποδρόμιον· τὸ ἴδιον ἐσήμαινε καὶ τὸ Ἀρήναν ἀχθῆναι (5). Ἐκεῖ πολλάκις, δυσαρεστημένος ὁ δυσήνιος ὄχλος, ἐξώκελλεν ὄχι μόνον εἰς ἀπρεπεῖς λοιδορίας, χλευασμοὺς, ἀπειλὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς λιθοβολίας κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος. »Ἐπιορκεῖς

(1) Βιβλ. . . ., κεφ. . . . (2) Ἀρκτουάριον, τὸν ἄλλως Ἀρκτοτρόφον, Ursarium, καὶ ὄχι Ἀκτουάριον, καθὼς συνήθως τὸ ἔχουσιν αἱ ἐκδόσεις τῆς παλαιᾶς Βυζαντίδος· ἴδε καὶ κατωτέρω). Τοιοῦτος ἦτον τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ πατὴρ, περὶ ἧς ἴδε Μαρκιανοῦ Στήλην. (3) Συμβολαιογράφον, Actuarium· διότι, κατὰ τὰ Γλωσσάρια, »Κομβίνα, combina, ἢ καὶ Τρακτωρία, Tractoria, ἐστὶ σύνθημα περὶ τῶν δρομικῶν ζώων, γινόμενον κατὰ κέλευσιν τοῦ ἐπάρχου.« (4) Τοῦ ὁποίου ἔπαθλα δηλονότι ἦσαν λάχανα ἢ κρέατα διανεμόμενα εἰς τὸν δῆμον, καθὼς γνωρίζομεν ὅτι διενέμοντο καὶ ἰχθύες, συρομένου τοῦ περιέχοντος αὐτοὺς πλοίου μέχρι τοῦ Ἱπποδρόμου. Κατόπιν θέλομεν ἰδεῖν ἀγωνιζομένους εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος τοὺς Μπάμιατζήδαις καὶ τοὺς Λαχανατζήδαις!! Παράδοξοι αἱ συμπτώσεις αὗται τῶν διαφόρων αἰώνων! (5) Ὅθεν καὶ τὰ ἀκατανόητα καὶ αἰνιγματώδη τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἐκεῖνα:

» Καὶ σὺ ἐκαθέζουν καὶ βλεπες πῶς τρέχουν αἱ (οἱ) καροῦχαι (χοι),
» καὶ ποῖον λαγχάνει τὸ δὲ μεῖς, ἐμεῖς δὲ πάλιν ποῖον,
» καὶ τίναν τὸ παράβατον (βαράβατον), καὶ τίναν τὸ τῆς πρόβας, (Ποίημα Β', στίχ. 75-77).«

»γάϋδαρε!« ἔκραζον οἱ ἐπικίνδυνοι Πράσινοι, μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν, ἀξίαν τῷ ὄντι τῶν ἐκφωνούντων, λέξιν, κατὰ . . . τοῦ Ἰουστινιανοῦ (1)! Τοῦ δὲ δυστυχοῦς Μαυρικίου ἔκαμαν τὴν καρικατούραν: »Εὗρον, λέγει »ὁ Θεοφάνης, ἄνδρα Μαῦρον, παρομοιοῦντα τῷ Μαυρικίῳ, καὶ περιβαλόντες αὐτὸν σαγίον μαῦρον, καὶ στέφανον πλέξαντες ἀπὸ σκορόδων, καὶ »τῇ αὐτοῦ περιθέντες κεφαλῇ, ὄνῳ τε τοῦτον ἐπικαθίσαντες, ἔπαιζον, »Εὕρηκε, λέγοντες, τὴν δάμαλιν ἁπαλὴν,« καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ παρατραγῴδου τραγῳδίου ἐκείνου. Ἀλλ' οὐδέποτε πρέπει 'να λησμονηθῇ ἡ ὡραία Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου ἀπάντησις πρὸς τοὺς Γενιτσάρους τούτους τοῦ Ἱπποδρόμου. »Ἱπποδρομίας γὰρ ἐπιτελεσθείσης, λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς »συγγραφεὺς, καὶ φιλονεικούντων τῶν μερῶν πρὸς ἀλλήλους, ἔπεμψε »Μανδάτωρα εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη λέγων, εἰς μὲν τοὺς Βενέτους, ὅτι« »Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς ὑμῖν ἐτελεύτησεν·« εἰς δὲ τοὺς Πρασίνους, »ὅτι» Ἰουστινιανὸς ὑμῖν ἔτι ζῇ (2).«

Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἀγῶνος τῶν ἵππων, ἐμάχοντο ἐνίοτε πρὸς ἄλληλα καὶ θηρία (3), καὶ εἴδομεν ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου περιγραφῇ ὅτι ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπατείας ἀφέθησαν εἰς τὸ θέατρον, παρεκτὸς τῶν ἄλλων θηρίων, εἴκοσι λέοντες καὶ τριάντα παρδάλεις. Μάρτυς δὲ αὐτόπτης ὁ Βενιαμὶν ἐκ Τολέδης (4) διηγεῖται ὅτι »εἰς οὐδεμίαν ἄλλην »πόλιν τῆς οἰκουμένης εἶδε μεγαλοπρεπεστέρους ἀγῶνας.« Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δὲ τοῦ Ἰουδαίου τούτου τὸ Ἱπποδρόμιον ἐτελεῖτο τῶν Χριστουγέννων, ἢ συνέπεσε τότε μόνον· διότι συνήθως ἐτελεῖτο τὸν Μάϊον. Πιθανώτερον ὅμως ὅτι ἐγίνετο εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὅθεν καὶ Γενεθλιακὸν θεώριον ἐλέγετο, τὸ μὲν διὰ τὰ Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος, τὸ δὲ διὰ τὰ Γενέθλια (ἐγκαίνια) τῆς πόλεως (5). Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ παλαισταὶ, καὶ ὀρχησταὶ, καὶ παντομῖμοι, καὶ σχοινοβάται, καὶ θαυματοποιοὶ ἐν αὐτῷ ἐπεδείκνυντο, τὰ δὲ θεάματα ταῦτα ὀνομάζονται ὑπὸ τῶν Ἱστορικῶν ἐπεισόδια τοῦ κυρίως καὶ καθαυτὸ ἀγῶνος τῶν ἵππων.

Κατόπιν δὲ θέλομεν ἰδεῖ ὅτι καὶ ἀνθρώπινα θύματα πολλάκις ἐμόλυναν μὲ τὰ αἵματά 'των τὴν κονίστραν τοῦ περιβόλου τούτου· καὶ ἐν αὐτῷ κατεσφάγησαν ἢ ἐκάησαν ὄχι μόνον μάγοι ('αλήμων ὢ!), καὶ αἱρετικοὶ, καὶ ἀποστάται, ἀλλὰ καὶ πατριάρχαι καὶ αὐτοκράτορες!

---

(1) Ἴδε Προκοπ. Ἀνέκδοτα καὶ Fasti Siculi, ὑπὸ Ματθαίου Raderou. (2) Διότι ὁ Ἰουστινιανὸς, προσκείμενος, ὡς γνωστὸν, εἰς τῶν Βενέτων τὸ μέρος, κατέτρεχε τοὺς Πρασίνους, ἐξ οὗ καὶ ἡ τοσαύτη καὶ τοσούτων δεινῶν παραίτιος ἐχθροπάθεια μεταξὺ τῶν δύω κομμάτων. (3) »Κατὰ τὴν »τοῦ λεγομένου Μονημερίου θέαν τὸν δῆμον θεώμενον . . . καὶ θηρίοις προσμαχομένους ἀνθρώπους, »εὐδοκιμοῦντας τῇ τόλμῃ, καὶ πρός γε ἀναιρούμενα τὰ θηρία,« Ἰουστιν. Νεαρᾷ ΡΕ', ά.

(4) Ὁδοιπορικῷ μεταφρασθέντι ὑπὸ Ἀρείου τοῦ Μοντανοῦ. (5) Ἴδε Κεφάλ. Ε'.

Καὶ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν Τούρκων 'δὲν ἐδραματουργήθησαν ἐπὶ τῆς πλατείας ταύτης τοῦ 'Ατ-μεϊδὰν (τὸ ὁποῖον συγχέουσι πολλοὶ μὲ τὸ 'Ετ-μεϊδὰν) ὀλίγα. Καὶ εἶν' ἀκόμη ἔναυλα εἰς τὰς ἀκοὰς 'μας τῶν ἀποτροπαίου μνήμης Γενιτσάρων, τῶν νέων τούτων Βενέτων καὶ Πρασίνων, τὰ ἐν αὐτῷ τολμηθέντα, τῶν ὁποίων θέλομεν ἔκθεση ἀκολούθως τινά.

Τοῦ θεάτρου ἄρα τοσούτων δραμάτων τὴν περιγραφὴν ὀφείλομεν καὶ ἱστορικῷ καὶ ἀρχαιολογικῷ καὶ πολιτικῷ τῷ λόγῳ εἰς τοὺς φιλακροάμονας, καὶ δὴ λέγομεν ὅτι

Τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἱππόδρομον ἢ Κίρκον τοῦτον κτίζειν ἐπεβάλετο πρῶτον ἢ προϋπάρχοντα ἀνοικοδομεῖν ἐπὶ τὸ μεγαλειότερον ὁ Αὐτοκράτωρ Σεβῆρος, παρὰ τὸν τῆς Ἑκάτης Βωμόν, ὅπου ἦσαν προτοῦ οἱ κῆποι δύω ἀδελφῶν καί τινος χήρας. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἕτερον μέρος τῶν βαθμίδων αὐτοῦ, τὸ πλησιάζον τῷ Ζευξίππῳ καὶ ἀνατεθειμένον τοῖς Διοσκούροις, συνεπληρώθη παρ' αὐτοῦ, »διακοσμήσαντος αὐτὸ ἰκρίοις καὶ στοαῖς, ἔνθα καὶ »νῦν οἱ καμπτῆρες δηλοῦσι τὰ τῶν ἐφόρων γνωρίσματα, διὰ τῶν ἐπικει»μένων ὠῶν τοῖς χαλκοῖς ὀβελίσκοις(1)·« τὸ δὲ ἕτερον ἔμεινε, τελευτήσαντος αὐτοῦ, ἀτελές. Τὰ ὠὰ ταῦτα, τὰ τῶν Διοσκούρων, ὡς ἐφόρων τῶν Ἱπποδρόμων, γνωρίσματα, ἐπετίθεντο συνήθως ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν, ἐν εἴδει καμπτήρων, στηνομένων ἐν αὐτοῖς ὀβελίσκων. Διὰ τοῦτο καὶ

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, καίτοι Χριστιανὸς ἤδη, »τὸν Ἱππόδρομον εἰς »ἅπαν ἐξασκήσας κάλλος, τὸ τῶν Διοσκούρων Ἱερὸν μέρος αὐτοῦ ἐποιή»σατο, ὧν καὶ τὰ δείκηλα μέχρι νῦν (ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νέου) ἐστιν ἐπὶ »τῶν τοῦ Ἱπποδρόμου στοῶν ἑστῶτα ἰδεῖν,« λέγει ὁ Ζώσιμος. Προσθεὶς δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος καὶ »τὸ ἕτερον μέρος τῶν βαθμίδων τῶν δύω »περιπάτων, καὶ (τὰ) ἄνω τῶν καγγέλων, καὶ τὴν Σφενδόνα, καὶ τοὺς »καμπτῆρας (καὶ τὰ ἐδώλια τῶν δήμων),« συνετέλεσεν οὕτω τοῦ Σεβήρου τὸ ἔργον, καὶ πρῶτος ἐν αὐτῷ ἱππικὸν ἐπετέλεσεν ἀγῶνα, κατὰ τὴν γενέθλιον τῆς πόλεως ἡμέραν (11 Μαΐου) περὶ ἧς ἀνεφέρομεν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ θέσις τοῦ τόπου ἦτον ἀνώμαλος, διότι τὸ μέσον αὐτοῦ, τὸ πρὸς μεσημβρίαν καὶ τὴν Προποντίδα τεῖνον, εἶνε, κατὰ τὸν Γύλλιον, κατωφερὲς καὶ κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευράς· ἡ πρὸς μεσημβρίαν μάλιστα κατωφέρεια αὐτοῦ εἶνε ὄχι μόνον κρημνώδης, ἀλλὰ σχεδὸν κατὰ κάθετον ὀρθία, ἀνατείνουσα εἰς ὕψος πεντήκοντα καὶ ἐπέκεινα ποδῶν, ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Κωδινός, λέγων »ὅτι μέχρι μὲν τοῦ χαλκοῦ τετραπλεύ»ρου κίονος πεδινὸς ἦν ὁ τόπος· ἀπὸ δὲ τούτου καὶ μέχρι τῆς Σφενδόνης... »πάνυ κρημνώδης«, ὁ Αὐτοκράτωρ, πρὸς ἰσοπέδωσιν αὐτοῦ, »κίονας εὐ»μεγέθεις καὶ κτίσματα ἀνήγειρε· τὸ δὲ μεταξὺ αὐτῶν κενὸν κινστέρναν

(1) Ἡσύχ. ὁ Μιλήσ.

Digitized by Google

» ᾠκοδομήσατο, τοῖς κίοσιν ἐπιδεδηκυῖαν». Ἡ κινστέρνα αὕτη ἐκαλεῖτο, ὁμωνύμως τῇ ἐν τῷ Παλατίῳ, Ψυχρά, καὶ ἦτον, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, εὐρυχωροτάτη, ὑπανέχουσα τὸ πλάτος ἅπαν τοῦ Ἱπποδρόμου (134 πήχ.), καὶ ταμιεύουσα κάλλιστον καὶ τῷ ὄντι ψυχρότατον ὕδωρ (σοοὺκ-τσεσμέ). Ἑπομένως ὅλον τὸ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ἱπποδρόμου κρημνῶδες τοῦτο πλευρόν, ὑποκρατούμενον διὰ τῶν πρὸς ἐπιπέδωσιν αὐτοῦ ὑπῳκοδομημένων τούτων στοῶν, ἄφηνεν ἐλευθέραν, ἐπὶ Γυλλίου καὶ πρὶν ἀκόμη κτισθῇ τὸ τζαμίον Σουλτὰν-Ἀχμέδ, τὴν ὡραιοτάτην τῆς Προποντίδος ἔποψιν, ὥστε, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, διεκρίνοντο οὐ μόνον οἱ παραπλέοντες ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δελφῖνες ἀναπηδῶντες.

Τοῦ παλαιοῦ ὅμως αὐτοῦ σχήματος οὔτε ἴχνος διασώζει πλέον ὁ Ἱππόδρομος οὗτος, καὶ ἡ σημερινὴ πλατεῖα τοῦ Ἀτ-μεϊδὰν δὲν εἶνε ἄλλο, εἰμὴ ἐπίπεδόν τι ἐκτεταμένον, ἔχον ἔνθεν μὲν τὸ περικαλλὲς τζαμίον Σουλτὰν-Ἀχμέδ, ἔνθεν δὲ οἰκήματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε (λέγει συγγραφεύς τις) οὔτε κἂν ἐρείπια· ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων ἦτον κτίριον τοιχογυρισμένον μὲ διαφόρους θύρας, εἶχε βάθρα διὰ τοὺς θεατάς, στηριζόμενα ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτων κιόνων, πλῆθος ἄπειρον ἀγαλμάτων, καὶ ἔκτασιν πολὺ πλειοτέραν τῆς σημερινῆς. Δεκαεπτὰ τῶν κιόνων τούτων ἐκ μαρμάρου λευκοῦ μὲ κιονόκρανα καὶ ἐπιστύλια Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, εἶχεν ἴδει ἐν αὐτῷ ὁ Γύλλιος, σωζομένους ἀκόμη ὑπεράνωθεν τῶν πρὸς μεσημβρίαν καὶ δύσιν ὑπογείων αὐτοῦ στοῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξήρτηντο εἰσέτι οἱ μικροὶ σιδηροῖ κρίκοι διὰ τὰ ὅπλα ἢ παραπετάσματα τὰ διὰ τοὺς θεατάς. Τῶν κιόνων τούτων οἱ μὲν στυλοβάται εἶχον 2 ποδ. καὶ 10 δακτ. ὕψος, καὶ πλάτος 5 ποδ. καὶ 7 δακτ., ἡ δὲ τοῦ κορμοῦ διάμετρος ἦτον 3 ποδ. καὶ 6 δακτ., καὶ τὸ ὕψος 28 ποδῶν. Ἔβαινον δὲ πάντες ἐν τάξει ἐπὶ τειχίου προέχοντος δύω βαθμίδας τῆς βάσεως αὐτῶν, ὧν ἡ μὲν ἀνωτέρα εἶχεν ὕψος 1 ποδ. καὶ 6 δακτ., καὶ προεῖχεν 8 δακτ. τοῦ στυλοβάτου· ἡ δὲ κατωτέρα, οὐκ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου, εἶχεν ὕψος 1 ποδ. καὶ 1 δακτύλου. Μετεκομίσθησαν δὲ εἰς τὸ τότε ἀκόμη κτιζόμενον ἰμαρέτιον τοῦ Σουλτὰν-Σουλεϊμάνου, καὶ κατεκερματίσθησαν, λέγει λυπούμενος ὁ συγγραφεὺς οὗτος, οἱ μὲν εἰς πλάκας διὰ στρώσιμον λουτρῶν, οἱ δὲ εἰς ἐμβάτας (γούρνας), καὶ ἄλλοι εἰς ὅλμους διὰ κοπάνισμα σίτου. Ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν κιόνων τούτων ἦτον, ἐπὶ Γραικορωμαίων, καὶ ἄλλη, τὰ διάμεσα τῆς ὁποίας περιέκλειον λίθινα κάγκελλα, τὰ λεγόμενα Στήθεα (pectoralia), κίονες χαμηλοὶ μετ' ἐπιστυλίων, φθάνοντες ἄχρι τοῦ στήθους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀκκουμβοῦσαν οἱ θεαταί.

Ἀλλὰ καὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ Γυλλίου, ὅς τις εἶδε τὸν Ἱππόδρομον μετὰ ἑκατὸν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἔτη, διαφέρει πολὺ ἡ ὑπὸ τοῦ Βανδου-

ρίου (1) ἐκδοθεῖσα εἰκὼν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν πρῶτον ἐδημοσίευσεν Ὀνούφριος ὁ Παμβίνιος, ἑκατὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως ἔτη. Ἄλλο δὲ ἰχνογράφημα τοῦ Ἱπποδρόμου, ἐξ εἰκασίας πάντως, ἐπρόσθεσεν ὁ Ῥείσκιος εἰς τὰς εἰς τὸν Πορφυρογέννητον σημειώσεις του (2), τοῦ ὁποίου ὅμως τὴν ἀκρίβειαν δὲν ἐγγυῶμαι. Ἔχει καὶ ὁ Θεβέτος ἐν τῇ Κοσμογραφίᾳ αὐτοῦ ἕν, ὅλως φαντασιῶδες, καθὼς ὅλα χωρὶς ἐξαίρεσιν τὰ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, τοῦ ὁποίου ὅμως αἱ ὑπὸ τὴν κρηπῖδα τοῦ Ἱπποδρόμου εἰκονισμέναι ὑπόγειοι στοαὶ μὲ δικτυωτὰς θυρίδας, ὅπου φαίνονται κεκλεισμένοι λέοντες, ἴσως καὶ ἦσαν ἀληθῶς τοιαῦται.

Τὸ δὲ μῆκος τοῦ Ἱπποδρόμου, κατὰ μὲν τὸν Γύλλιον, ὑπερέβαινε τὰ δύο στάδια ἐπὶ σταδιαίου τοῦ πλάτους· κατὰ δὲ τὸν Βονδελμόντιον, ὅς τις τὸ κατεμέτρησεν εἰς τὰ 1422, ἦτον 690 βημ. μήκους καὶ 134 πλάτους· κατὰ τὸν Ἄγγλον δὲ περιηγητὴν Θωμᾶν Σχμὶθ, τὸ μὲν μῆκος αὐτοῦ ἦτον ὑπὲρ τὰ 550 βήματα, τὸ δὲ πλάτος ὑπὲρ τὰ 120· κατὰ δὲ τὸν Τουρνεφόρτιον, ἰδόντα αὐτὸν εἰς τὰ 1702, ἦτον 400 βημ. μήκους, καὶ 100 πλάτους· καί, τέλος, κατὰ τὰς νεωτάτας καταμετρήσεις, σήμερον εἶνε 250 σχεδὸν βημάτων μήκους καὶ 150 πλάτους. Ὥστε ἐκ τῶν διαφόρων τούτων καταμετρήσεων ἀποδείκνυται ὅτι αἱ διαστάσεις αὐτοῦ ἑκάστοτε ἠλαττοῦντο, ἐπεκτεινομένων τῶν πέριξ οἰκοδομῶν.

Ἤδη δέ, ἐπειδὴ εἴπομεν ὅτι ὁ Ἱππόδρομος εἶχε γλῶσσαν ἰδίαν, καὶ τῷ ὄντι εἴδομεν ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν ἦσαν ἄλλοτε ἄλλα, ἂς προσπαθήσωμεν, ὅσον ἐνδέχεται, νὰ σαφηνίσωμεν τούτων ἔνια· διότι ἐκ τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν γνώσεως ἐξηγοῦνται πολλά, δυσνόητα ἄλλως, ἱστορικὰ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς χωρία.

Καὶ πρῶτον ἀπαντῶμεν τὸ κατ' ἐξοχὴν Κάθισμα ἢ Τριβουνάλιον καὶ βαρβαροφώνως Σέντζον, ὅπου καθήμενος ἐθεώρει ὁ Αὐτοκράτωρ, ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια, καὶ οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἐν τέλει. Ἐκτίσθη δὲ καὶ τοῦτο, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν, ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, »καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἐν Ῥώμῃ ὄντος.« Τὸ κάθισμα τοῦτο »ἀνεῖχον καὶ ἐκόσμουν εἰκοσιτέσσαρες ὑπερύψηλοι κίονες, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον. Ἔκειτο δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ Ἱπποδρόμου, περὶ τὴν καλουμένην, ὡς ἀπὸ τοῦ σχήματος, Σφενδόνην ἢ Σφενδόνα, ἥτις ἦτον τὸ ἔσχατον τοῦ θεάτρου μέρος, ἀντικρὺ τῶν οἰκημάτων, τῶν ἄλλως Στοῶν καὶ Εἱρκτῶν, τῆς τῶν ἵππων ἀφετηρίας· ὅθεν ἐκλαμβάνεται καὶ ἀντὶ τοῦ τέρματος ἢ τῆς νύσσης τοῦ σταδίου (3), καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ Στάμα, διότι ἐδῶ ἐσταμάτων οἱ ἵπποι τρέχοντες.

(1) Βιβλ. Γ', σελ. 664, 665 τῶν εἰς τὰ Πάτρια ΚΠ σχολίων του. (2) σελ. 314. (3) »Οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ Σφενδόνα μιλιοδρομεῖν,« Χρυσόστ.

Εἰς τὸ Κάθισμα ἀνήρχετο ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπὸ τοῦ Παλατίου διὰ τοῦ καλουμένου Κοχλίου, κλίμακος ἑλικοειδοῦς, ὁποῖαι αἱ τῶν Κατηχουμενείων τῆς ἁγίας Σοφίας, κειμένης ὑπὲρ τὴν θύραν τοῦ καλουμένου Δεκίμου. Ἡ σκολιὰ καί, καθὼς καὶ ἐπωνομάζετο, σκοτεινὴ ἄνοδος αὕτη ὑπῆρξε πολλάκις θέατρον πολιτικῶν δολοφονιῶν, αἱ ὁποῖαι ᾿δὲν ἦσαν σπάνιαι εἰς τοὺς παραδόξους ἐκείνους χρόνους. Εἰς αὐτὴν ἐσφάγη τῷ 380, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν καὶ τὸ Ἀλεξ. Χρον., ὁ Αὐτοκράτωρ Γρατιανός, ὁ υἱὸς τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, κατὰ ζηλοτυπίαν, ὑπερεθιζομένην καὶ ὑπ᾿ ἀντιπαθείας θρησκευτικῆς, τῆς ἀρειανιζούσης μητρυιᾶς αὐτοῦ Ἰουστίνης. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἶνε φαίνεται λάθος· διότι, κατὰ τὸν Ζώσιμον, Ζωναρᾶν, Κεδρηνόν, καὶ ἄλλους, ὁ Γρατιανὸς ἐφονεύθη ἐν Γαλλίαις ὑπὸ τοῦ τυράννου Μαξίμου, ἐγκαθέντος αὐτῷ Ἀνδραγάθιόν τινα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ· ὁ Ἀρμάτος ἢ Ἀρμάτιος ὅμως, ὁ ἀπὸ Ὑπάτων καὶ στρατηλάτης τοῦ Πραισέντου, ἐδῶ δολοφονηθεὶς καθ᾿ ὑποβολὴν τοῦ Ζήνωνος, ἐπλήρωσεν ἀκριβὰ τὴν εἰς αὐτὸν προδοσίαν τοῦ Βασιλίσκου. Ἄλλο πολιτικὸν θῦμα τῆς τοῦ Ζήνωνος ἀγνωμοσύνης, ὁ Μάγιστρος Ἴλλος, περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει περιγράφοντες τὴν ἀπ᾿ αὐτοῦ καλουμένην Βασιλικὴν κινστέρναν, ἔβαψε μὲ τὸ αἷμά ᾿του τὰς βαθμίδας τοῦ σκοτεινοῦ τούτου λαβυρίνθου. Ἀπὸ τῆς κλίμακος ταύτης ἔφερεν εἰς τὸ Πέλμα(1) τοῦ Ἱπποδρόμου τὸ καλούμενον Μονόπατον τοῦ Καθίσματος, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσώρμησαν κατὰ τῶν ἐν αὐτῷ στασιαστῶν οἱ περὶ τὸν Ναρσῆν καὶ Μοῦνδον βασιλικοὶ στρατιῶται ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Μένει δὲ δυσσυμβίβαστον, πῶς, ἐν ᾧ, ὡς ἐκ τῆς τοῦ Παλατίου θέσεως, τὸ μέρος τοῦτο ἦτο τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν τοῦ θεάτρου, ὅθεν καί, κατὰ τὸν Χωνειάτην, »στασιάσας ὁ ὄχλος, καὶ κατ᾿ αὐτὴν τὴν τῆς λαμπρᾶς »Ἱπποδρομίας Σφενδόνην παραγενόμενοι, καὶ ἀφορῶντες εἰς τὰ Ἀνάκτο»ρα, τὴν βασιλίδα ἀνεθεμάτιζον,« ὁ Κεδρηνὸς λέγει(2) »Τὸν μὲν ἐπὶ »τὰς θύρας Καμπτὸν τὴν ἀνατολὴν δηλοῦν, τὸν δὲ ἐπὶ τῇ Σφενδόνῃ τὴν »δύσιν.«

Πλησίον δὲ τοῦ Καθίσματος »οἴκημά ἐστι, λέγει ὁ Προκόπιος, οὗ δὴ »στρατιωτῶν φρουρὰ ἐτύγχανεν οὖσα,« καὶ ἐννοεῖ, φαίνεται, ἢ τὰ προειρημένα Νούμερα καὶ Ἐξκουβιτα, τὰ ἐν τῇ τοῦ Παλατίου αὐλῇ, ἢ τὰ καλούμενα Πούλπιτα, »τὰ ὄπισθεν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Καθίσματος, »εἰς τὸν τρίκλινον τὸν ἔχοντα τὰς χαλκᾶς θύρας,« περὶ ὧν ἐπραγματεύσαντο ἐν ἐκτάσει ὁ Λίψιος, ὁ Βουλανζέρος καὶ ἄλλοι.

Τὰ δὲ Καθίσματα ἢ Βάθρα τῶν τεσσάρων Δήμων, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο προσέτι καὶ Στοαί, καὶ Περίπατοι, καὶ Ἀναβάθραι, καὶ κα-

(1) Ἴδε κατωτέρω. (2) Ἐν Ῥωμύλῳ.

τὰ μενωνυμίαν Δῆμοι, προσεπονομαζόμενοι ἀφ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν χρωμάτων, Πράσινοι, Βένετοι, Ῥούσιοι καὶ Ἀλβάτοι, ἔκειντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ Ἱπποδρόμου βαθμηδὸν διατεθειμένα. Τούτων τὰ μὲν πρὸς βορρᾶν, καταπεσόντα, κατὰ τὸν Κόμητα Μαρκελλῖνον, τῷ 507, ἱστορεῖ ὁ Θεβέτος ὅτι ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἱβραὴμ-πασσᾶ, τοῦ ἐπὶ Σουλεϊμάνου τοῦ Κανουνῆ, ὅταν ἔκτιζε τὸ ἐνταῦθα παλάτιόν του, περὶ οὗ ἐφεξῆς· τὰ δὲ ἀπέναντι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου κατέπεσον ἀνέμῳ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἀκόμη', τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου Λέοντος τοῦ Ε', καὶ συνέτριψαν τὰ ὑποκάτωθεν αὐτῶν στήθεα, κατὰ τὸν Γραμτχ. Λέοντα καὶ τὸν Κεδρηνόν.

Κατὰ μῆκος δὲ τοῦ Ἱπποδρόμου ἐξετείνετο ἐν τῷ μέσῳ, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, χθαμαλὸς τοῖχος ὁ καλούμενος Εὔριπος(1), ἄλλος παρὰ τὸ Πέλμα, καὶ ἐξηγούμενος »διάστημα διοδευτὸν ἐν μέσῳ τῆς Κονί»στρας«. Οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ μέρος τοῦτο Spina. Πέλμα δὲ ἐλέγετο ἡ κονίστρα (arena) τοῦ Ἱπποδρόμου, »ὅπου ἔπαιζον οἱ μῖμοι,« κατὰ τὸν βιογράφον Συμεὼν τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ ἵστατο καὶ ὁ σωζόμενος σήμερον ὀβελίσκος, καὶ ἡ κτιστὴ στήλη, καὶ ὁ χαλκοῦς τριέλικτος κίων, περὶ ὧν ἐφεξῆς.

Περὶ δὲ τὸ πρὸς δυσμὰς τέρμα τοῦ Εὐρίπου, ἐπέκεινα τῆς κτιστῆς στήλης, ἦτον ὁ καλούμενος Τετρακίων, ἀπὸ τοῦ ὁποίου προέκυπτεν εἰς τὰς ἑορτὰς ἡ Αὐγοῦστα. Τὸ κτίριον τοῦτο συνέκειτο ἐκ τεσσάρων στηλῶν ἐκ πορφυροῦ λίθου, ὑψουμένων, κατὰ τὸν Κωδινόν, »ὑπερθεν τῶν »καγκέλλων«. Ὁ Νικήτας τὸ ὀνομάζει Πύργον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου »αἱ τῶν ἐπὶ σταδίου θεέντων ἀφετηρίαι εἰς ἀψῖδας παραλλήλους κεχή»νασιν«. Αὕτη ἦν ἡ Ἀφετηρία ἢ Τὰ Ἀρχέθυρα τοῦ Ἱπποδρό»μου,« καθὼς τὰ ὀνομάζει ὁ λεξικογράφος Εὔδημος.

Ἐπὶ τῶν οὐχὶ πολλὰ ὑψηλῶν τούτων κιόνων, ἀντικρυζόντων ἀλλήλοις, ἐστήνοντο, κατὰ τὸν Θεοφάνην, εἰς τὰς ἐπισήμους τελετάς, »τὰ βασιλικὰ »Λαουράτα,« αἱ εἰκόνες δηλ. ἢ οἱ ἀνδριάντες τῶν Αὐτοκρατόρων δαφνοστόλιστοι. Ἐπειδὴ δέ, γενομένων τῶν γάμων Δομεντίας τῆς τοῦ Φωκᾶ θυγατρὸς μετὰ τοῦ Πατρικίου Πρίσκου, οἱ δήμαρχοι ἔστησαν καὶ τούτων ἀμφοτέρων τὰς εἰκόνας, δαφνοστεφεῖς ὡσαύτως, εἰς τὸ ἴδιον μέρος, ὀργισθεὶς »ὁ Φωκᾶς, ἐκέλευσεν ἀποτμηθῆναι τοὺς Δημάρχους. Εἰπόντων »δὲ ἐκείνων ὅτι κατὰ συνήθειαν οἱ γραμμισταὶ τοῦτο ἐποίησαν, καὶ τοῦ »δήμου κράζοντος· »Φιλανθρώπου δεσπότου πολλὰ τὰ ἔτη,« συνεχώρησεν »ὁ Φωκᾶς«. Ἴσως δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος ἦτον καὶ τὸ καλούμενον Σιγνοστάσιον.

(1) »Εὔριπος ὠνομάσθη ἡ μέσον τοῦ Ἱπποδρόμου κρηπίς, ἐκ τοῦ θαλασσίου ἴσως Εὐρίπου »καὶ τῆς ἑπτάκις αὐτοῦ διαυλοδρομίας· οὕτω γὰρ ἐπ' ἐκείνου φασὶ συμβαίνειν,« Λαυρ. Λυδ. 8.

Ἐδῶ ἦσαν στημένοι καὶ οἱ περίφημοι ἐκεῖνοι τέσσαρες ἐπίχρυσοι ἵπποι, πεποιημένοι ἐκ χαλκοῦ Κορινθίου, ὅς τις ἐτιμᾶτο, κατὰ τὸν Κικέρωνα (1), ὑπὲρ τὸν κάλλιστον λίθον, »τοὺς αὐχένας ὑπέγυροι, ἀντιβλέποντες ἀλ-»λήλοις, καὶ δρόμον καμπτῆρος πνέοντες (Χων)«. Εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν ὁποῖον φρονοῦσί τινες ἔργον τοῦ Λυσίππου, »ἀπῃωρημένον τὸν πόδα ἔχον-»τα«, ἀναφέρονται καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σωζόμενοι οὗτοι στίχοι Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ:

»Ἔμπνους ὁ χαλκοῦς ἵππος οὗτος, ὃν βλέπεις·
» ἔμπνους ἀληθῶς, καὶ φριμάσσεται τάχα.
» Τὸν πρόσθιον δὲ τοῦτον ἐξαίρων πόδα,
» βαλεῖ σε καὶ λάξ, εἴπερ ἔλθῃς πλησίον.
» Δραμεῖν καθορμᾷ, στῆθι, μὴ προσεγγίσῃς·
» μᾶλλον δὲ φεῦγε, μὴ λάβῃς τὸ τοῦ λόγου.«

Μετεκομίσθησαν δὲ τὸ πρῶτον, ὡς λέγεται, ἐκ τῆς Κορίνθου εἰς Ῥώμην, καὶ ἐπετέθησαν εἰς τὸ θριαμβευτικὸν τόξον τοῦ Νέρωνος, καὶ ἔπειτα τοῦ Τραϊανοῦ· ἐπὶ δὲ Λατινοκρατίας, μετακομισθέντες ὑπὸ τοῦ Δουκὸς Ἐρρίκου τοῦ Δανδόλου, ὡς λέγεται, εἰς Οὐενετίαν, ἐστήθησαν ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Μάρκου, ὅπου καὶ σήμερον ἵστανται, ἀφ' οὗ, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ναπολέοντος, ἐταξείδευσαν, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς Παρισίους.

Παρεκτὸς τούτων, εἶχεν ὁ περίβολος οὗτος τοσούτων καὶ ἄλλων ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων πλῆθος, ὥστε δύναταί τις χωρὶς ὑπερβολῆς 'να διισχυρισθῇ ὅτι, ἐπὶ Νικήτα τοῦ Χωνειάτου, ὅς τις ἀπαριθμεῖ πολλὰ ἐξ αὐτῶν, ἡ πλατεῖα αὕτη εἶχε πλειοτέρους, τοὺς μὲν λαξευτούς, τοὺς δὲ χωνευτούς, θεοὺς καὶ ἥρωας, παρ' ὅσους ἔχει τώρα κατοίκους. Διότι, παρεκτὸς τῶν ἀνδριάντων τῶν Αὐτοκρατόρων Αὐγούστου, Διοκλητιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ, Θεοδοσίου κτλ., παρεκτὸς τοῦ πλήθους τῶν ἀνδριάντων τῶν ἡνιόχων καὶ ἀθλητῶν, Πορφυρίου, Φαυστίνου, Κωνσταντίνου κτλ., ὧν τὴν ἐφήμερον καὶ ταχὺ ἀπανθήσασαν φήμην ὕμνησεν ἐν τριακοσίοις καὶ ἐπέκεινα στίχοις Χριστόδωρος ὁ Πανοπολίτης καὶ τῶν ὁποίων μόνου τοῦ Ἡνιόχου Θωμᾶ, περὶ οὗ ὁ Αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἔγραφε πρὸς Φαῦστον τὸν Ῥώμης ἔπαρχον, τὸ ὄνομα εἶδεν ἀναφερόμενον εἰς τμῆμά τι λίθου ὁ Γύλλιος· παρεκτὸς τῶν Πατρικίων, τῶν Φιλοσόφων, τῶν Ἰατρῶν, ἦσαν καί τινες τῶν τὰ μέγιστα ἰσχυσάντων, οὐχὶ μόνον εὐνούχων, ἀλλὰ καὶ νάννων (καὶ ἠξεύρομεν ὅτι καὶ νάννοι διέπρεπον ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ μεσαίωνος), ὧν ἕνα, τὸν τοῦ Κουβικουλαρίου Πλάτωνος, τοῦ ἐπὶ Βασιλίσκου καέντος, ἀναφέρει ὁ Σουΐδας, φέροντα (λέγει) ἐπὶ τοῦ στήθους ἐγγεγραμμένον ὅτι »ὁ μετατιθεὶς θεμά-

(1) Τουσκουλαν. Β'.

τια, βρόχῳ τελευτήσοι.« Φαίνεται δὲ ὅτι ἦτον σύνηθες ἄγαλμα τοῦ θεοῦ Τέρμονος, καὶ ἢ ἐξελήφθη ἀντὶ ἀνδριάντος νάννου, ἢ καὶ μετεποιήθη, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, εἰς τοιοῦτον· ὅθεν καὶ εἶχε μετακομισθῆ νηποινεὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Προκοπίου τοῦ ἐν τῇ Χελώνῃ, ὅπου εἶχεν εὑρεθῆ ἐπισκευαζομένης.

Τῶν ἀγαλμάτων τούτων, ἔνια τῶν ὁποίων ἦσαν ἀριστουργήματα, μετενηνεγμένα ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ ἀλλαχόθεν, οἷον τὰ προειρημένα τῶν Διοσκούρων, τὸ τοῦ Διός, τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος κτλ., ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Νικήτα, ὡς ἀξιολογώτερα, τὰ ἑξῆς: Α΄, ὁ χαλκοῦς Ἡρακλῆς, »ἔργον πρῶτον καὶ ὕστατον« τοῦ Λυσίππου, »ἐκ Ῥώμης ἀχθείς,« κατὰ τὸν Σουΐδαν, καὶ στηθεὶς τὸ πρῶτον ἐν τῇ Βασιλικῇ· εἰς ὃν ἐποιήθησαν καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἀναφερόμενα δύο ἐπιγράμματα, τὸ μὲν τοῦ Γεμίνου, τὸ δὲ τοῦ Φιλίππου, ἐπιγεγραμμένα »Εἰς Ἡρακλῆν ἀφωπλισμένον »καὶ ἀνιώμενον.« Παριστάνετο δὲ κρατῶν διὰ τῆς χειρὸς τὴν κεφαλήν 'του, ὡς δῆθεν ὀλοφυρόμενος τὰς ἰδίας τύχας· ἡ δὲ λεοντῆ αὐτοῦ ὑπέστρωτο τῷ κοφίνῳ. Ἦτον δὲ κολοσσαῖος, ὥστε »τὴν περιελοῦσαν τὴν κνήμην τοῦ »ποδὸς αὐτοῦ μήρινθον εἰς ἀνδρόμηκες ἐκτείνεσθαι,« κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἐξοκέλλοντα, νομίζω, εἰς ὑπερβολὴν ὡς πρὸς τὰς καταμετρήσεις 'του, εἰ καὶ ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει (1) καὶ ἐν Τάραντι κολοσσὸν Ἡρακλέους ἀναπαυομένου, ἔργον τοῦ Λυσίππου, συγχεομένου μετὰ τοῦ Λυσιμάχου. Τοῦτον ἡ Βασιλὶς Εὐφροσύνη, ἡ σύζυγος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοαγγέλου, εἰς μαντείας τραπομένη, κατὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦτον, »πολλαῖς κατὰ νώ»του ξάναι διενοεῖτο«. Κατεκόπη δὲ καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν Λατίνων εἰς νόμισμα, ὡς εἰρήσεται, εἰ καὶ ὁ Γύλλιος εἰκάζει τοῦτον εἶναι τὸν ὑπὸ τοῦ Ἡβραὴμ-πασσᾶ μετακομισθέντα ἐξ Οὐγγαρίας, καὶ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ στηθέντα, ὡς ἐφεξῆς δηλώσομεν. Β΄, ὁ Καλυδώνιος κάπρος, χαλκοῦς ὡσαύτως, »φρίσσων τὴν ἐπινώτιον τρίχα (τὴν λοφιάν), καὶ ῥύδην φερόμενος »καὶ χωρῶν χαυλιόδους πρὸς λέοντα (Χων).« Τοῦτον Ἀλέξανδρος μὲν ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου ἐφωδίασε μὲ ὀδόντας καὶ αἰδοῖα, ἀκούων τοὺς μάντεις λέγοντας ὅτι »Σὸν οὗτος στοιχεῖον ἐστίν, »ἀντίος ἱστάμενος Λέοντι τῷ σῷ ἀδελφῷ (2)«· Ἰσαάκιος δὲ ὁ Ἄγγελος, τοῖς ἀστρολόγοις καὶ οὗτος προσκείμενος, μετήνεγκεν εἰς τὸ Μέγα Παλάτιον, »τὸν τὴν ὁρμὴν συωδῆ καὶ ἀτάσθαλον δῆμον καταστελεῖν ἐντεῦθεν »οἰόμενος«· ἡ δὲ προειρημένη Βασιλὶς Εὐφροσύνη 'τοῦ ἀπέκοψε τὸ ῥύγχος. Γ΄, ὁ χαλκοῦς ἀετός, ὃν ὁ Τυανεὺς Ἀπολλώνιος, παραβαλὼν ποτε τοῖς Βυζαντίοις (3), καὶ παρακληθεὶς ὑπ' αὐτῶν τὰ τῶν ὄφεων κατευνάσαι

(1) Ἐν βίῳ Φαβ. Μαξ. 22. (2) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΣΤ΄. (3) Ἐν ᾧ εἶνε σχεδὸν ἀναντίῤῥητον, ὡς προείπομεν, ὅτι οὐδέποτε εἶδε τὸ Βυζάντιον.

δήγματα, ὑφ' ὧν ἔπασχον ἐκεῖνοι κακῶς, ἐπὶ στήλης ἔστησε, διηρκότα μὲν τὰς πτέρυγας, ὄφιν δὲ διονυχίζοντα. Ἐχρησίμευε δὲ συγχρόνως καὶ ὡς ἡλιακὸν ὡρολόγιον διὰ τῶν ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ κεχαραγμένων δώδεκα γραμμῶν (Χων.). Δ', ἡ νεᾶνις, ἡ ἀνέχουσα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς αὐτῆς χειρὸς ἔφιππον ἄνδρα στρατιώτην, μηδενὸς ὑπόντος ἐρείσματος. Ε', μετὰ τὸ εἴκασμα τοῦτο, ἔγγιστα τοῦ τῶν τετρώρων ἑώου καμπτῆρος, ὃς ἐπεκέκλητο τοῦ Ῥουσσίου, ἵστατο ἐπὶ βάσεως λιθίνης χαλκήλατόν τι ζῶον, πάντων θαυμασιώτερον, εἶδος ἔχον βοὸς βραχυούρου χωρὶς χηλῶν (»Ἤδετο δὲ »βασιλίσκος εἶναι«!!), συνέχον ταῖς γένυσι καὶ συμπνῖγον ἕτερόν τι ζῶον λεπιδωτὸν (»ἀσπίδα λεγομένην«), ὑπὸ τοῦ ὁποίου ὅμως ἐφαίνετο ὡς ἐὰν εἶχε φαρμακωθῇ (1), καὶ οὕτως ἀμφότερα καὶ ὤλλυον καὶ ὤλλυντο (αὐτ.). ΣΤ', ἡ Ἄρτεμις, πρὸς ἣν οἱ παλαισταὶ ἐγυμνάζοντο. Ζ', ἡ Σκύλλα (καὶ ἡ Χάρυβδις). Η', τὰ χαλκᾶ ὁμοιώματα λυκαίνης (2) καὶ ὑαίνης (3), μετακομισθέντα, κατὰ τὸν Κωδινόν, ἐξ Ἀντιοχείας ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ἀπὸ τοῦ ἐπιστυλίου, τοῦ ἐρειδομένου ἐπὶ τῶν δύω στυλίσκων, τῶν ἀνεχόντων τὰ δύο ταῦτα εἰκάσματα, ἐκρεμάσθη Ἀνδρόνικος ὁ τύραννος, καθὼς θέλομεν ἀκολούθως ἰδεῖ. Θ', ὁ ὄνος καὶ ὁ ὀνηλάτης, ὧν τὰ ὁμοιώματα ἔστησε, μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην, ἐν Νικοπόλει ὁ Αὔγουστος.

Τούτων τὰ πλεῖστα, καθὼς καὶ ἄλλα πολλά, τα ὁποῖα ἀναφέρει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, οἷον ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἑλένη τοῦ Μενελάου, αἱ Σφίγγες, ὁ θεὸς Θησαυρὸς (4), ὁ ἀνὴρ ὁ παλαίων πρὸς λέοντα, ὁ σείων τὴν προνομαίαν ἐλέφας, ὁ ἀγάλινος ἵππος κτλ., κατεχωνεύθησαν εἰς νομίσματα ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐκείνου τῶν Σταυροφόρων, τῶν ἐλθόντωυ ἐκ τῆς ὡραίας Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ὅπου, κατὰ παράδοξόν τινα ἀντίθεσιν, ἔργον μόνου τοῦ χρόνου, αἱ ὡραῖαι τέχναι καὶ τὰ ἀριστουργήματά 'των εἶνε σήμερον ἀντικείμενον δημοσίας λατρείας.

Ἐκτὸς δὲ τούτου, ὁ Ἱππόδρομος εἶχε πάθει καὶ ὑπὸ πυρκαιῶν πολλάκις, καὶ Α', τῷ 407 (ιδ' ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου), ὅτε ἐκάησαν αἱ θύραι 'του· Β', τῷ 491· Γ', τῷ 495 ἐπὶ Ἀναστασίου, ὅτε ἐπυρπολήθη ὅλος αὐτοῦ ὁ κύκλος μέχρι τοῦ Τριβουναλίου τοῦ Αὐτοκράτορος· Δ', τῷ 508, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε, κατὰ τὸν Μαρκελλῖνον, ἐκάησαν καὶ κατέπεσον αἱ βόρειαι αὐτοῦ βαθμίδες μετὰ τῆς στοᾶς· Ε', τῷ 1202, τῇ 19 Αὐγούστου, ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀναφθέντι μεγάλῳ ἐμπρησμῷ, ὅτε, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἐκάη ὅλον τὸ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ μέρος.

Ὥστε, μετὰ τοσαύτας καταστροφάς, 'δὲν σώζονται τὴν σήμερον ἐπὶ

(1) Ἄλλοι ἔλεγον, καὶ τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον, ὅτι ἦσαν Ἱπποπόταμος καὶ Κροκόδειλος.

(2) Ἴσως τῆς θηλασάσης τὸν Ῥῶμον καὶ τὸν Ῥωμύλον. (3) Ὑὸς δηλαδή, πιθανῶς τῆς Κρομμυωνίας. (4) Λατρευόμενος ἐν Πέτρᾳ τῆς Ἀραβίας, εἰς σχῆμα τετραγώνου λίθου μεγάλου, ἀτυπώτου, ἐπὶ βάσεως χρυσηλάτου.

τοῦ γηπέδου αὐτοῦ, εἰμὴ τρία καὶ μόνα λείψανα, ὁ ὀβελίσκος, ὁ χαλκοῦς τριέλικτος κίων, καὶ ἡ κτιστὴ στήλη, καὶ τούτων ἤδη προτιθέμεθα τὴν περιγραφήν.

Ὁ μέγας τετράγωνος ὀβελίσκος, ὁ ἱστάμενος σήμερον ἐν μέσῳ τῷ Ἱπποδρόμῳ, τὸ Τουρκιστὶ Δικιλλὶ-τὰσσ, εἶνε μονόλιθος ἐκ Θηβαΐου (γρανίτου) λίθου, κρημνισθεὶς μὲν ὑπὸ σεισμοῦ, ἀναστηλωθεὶς δέ, κατὰ τὰ ἐπὶ τῆς κρηπῖδος αὐτοῦ δύο ἐπιγράμματα, ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου τῷ 390, ἐπιστασίᾳ Πρόκλου τοῦ τότε ἐπάρχου τῆς πόλεως. Ὁ Γύλλιος, ἀπορῶν διατὶ δὲν ἀναφέρεται ὁ ὀβελίσκος οὗτος ἐν τῇ παλαιᾷ τῆς πόλεως ἀναγραφῇ, ἥτις ἀναφέρει ἐν τούτοις τετράγωνον ὀβελίσκον Θηβαΐου λίθου, ἱστάμενον ἐν τῷ Ε' ῥεγεῶνι, εἰκάζει ὅτι ἡ εἶνε ὁ ἴδιος, καὶ, κρημνισθέντα αὐτὸν ἐκεῖσε, μετεκόμισε καὶ ἔστησεν ἐνταῦθα ὁ Θεοδόσιος· ἢ ἐχάθη καὶ ἐκεῖνος, καθὼς καὶ ὁ ἕτερος τῶν δύω, τοὺς ὁποίους ὁ συγγραφεὺς οὗτος εἶχεν ἰδεῖ ὅτε τὸ πρῶτον ἔφθασεν εἰς ΚΠ, καταρχὰς μὲν στημένον, μετ'οὐ πολὺ δὲ ἀνατετραμμένον ἐντὸς τοῦ Σουλτανικοῦ περιβόλου, ἐπὶ τῆς πρὸς ἄρκτον νευούσης πλευρᾶς τοῦ πρώτου λόφου, παρὰ τὸ ἐργοστάσιον τῶν βασιλικῶν ὑαλουργείων, ἔχοντα 35 ποδῶν μῆκος καὶ 6 ποδῶν πλάτος, καὶ ἑπομένως 24 ποδῶν περίμετρον περὶ τὴν βάσιν, ὅς τις, ἀγορασθεὶς ὑπὸ τοῦ Οὐενετοῦ Ἀντωνίου Πριόλου, στολίζει ἤδη τὴν ἐν Οὐενετίᾳ πλατεῖαν τοῦ ἁγίου Στεφάνου (1). Ἀλλ'εἶν' ἐπίσης τοὐλάχιστον πιθανόν, ὅτι ἡ ῥηθεῖσα Περιγραφὴ τῆς πόλεως εἶνε προγενεστέρα τῆς στάσεως τοῦ ὀβελίσκου· καὶ πιθανὸν ἐπίσης ὅτι, στηθέντα αὐτὸν ἐκεῖ ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, μετεκόμισεν ἐνταῦθα ὁ Νεώτερος, καὶ οὕτω συμβιβάζεται ἡ τοῦ ἐπιγράμματος ἔννοια μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Κόμητος Μαρκελλίνου ἀναγραφὴν τῶν Ὑπάτων.

Ἐχρησίμευε δέ, καθὼς εἴδομεν, ὡς καμπτὴρ ἢ νύσσα τοῦ Ἱπποδρόμου, καθὼς ἀποδεικνύεται ἄλλως καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς Λατινικοῦ ἐπιγράμματος, τοῦ παρὰ τῷ Κεδρηνῷ.

» Namque his Euripus, quasi magnam interremit aequor,
et medias Circi summa obeliscus adit.

Σύγκειται δὲ ἐκ δύο, πάντη διακεκριμένων, μερῶν, καὶ παριστάνει συγχρόνως τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα δύω λαῶν καὶ δύω ἐποχῶν. Καὶ βλέπων μέν τις τὸν μεγαλοπρεπῆ γρανιτικὸν ὄγκον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου

(1) Κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, ὁ Πρίολος οὗτος μετεκόμισεν Οὐενετίαζε, ἀδείᾳ τοῦ Σουλεϊμάνου, τὸ ἄνωθεν ἥμισυ καὶ ἐπέκεινα μέρος μόνον τοῦ τετραπλεύρου ὀβελίσκου τούτου· τὸ δὲ κάτω αὐτοῦ, τὸ καὶ ὀγκωδέστερον, κατελείφθη αὐτοῦ ὡς συντετριμμένον, καὶ συνεχώθη. Μέγα δὲ αὐτοῦ τμῆμα ἀνεκαλύφθη τῷ 1847, ἀνορυττομένων τῶν θεμελίων τοῦ Τουρκικοῦ Πανεπιστημίου (περὶ οὗ ἴδε Αὐγουσταῖον), καὶ ἀπετέθη παρὰ τὸν ἐν τῷ Σαραγίῳ ναὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης.

εἶν᾽ ἐγκεχαραγμένα τὰ διὰ τοὺς πολλοὺς ἀκατανόητα ἐκεῖνα σημεῖα, ᾽δὲν δύναται ᾽ν᾽ ἀμφιβάλλῃ περὶ τοῦ μεγαλείου τῆς μυστηριώδους σοφίας τῆς παλαιᾶς Αἰγύπτου· εἰς δὲ τὴν κρηπῖδα καὶ τὸ ὑπόβαθρον, φορτωμένα μὲ τρόπαια καὶ ἐπιγραφὰς πομπώδεις, ἀναγνωρίζει πάραυτα εἰκονισμένην τὴν τοῦ Μεσαίωνος ματαιοφροσύνην.

Καὶ ὁ μὲν καθαυτὸ Αἰγυπτιακὸς ὀβελίσκος μετεκομίσθη ἐπὶ Κωνσταντίνου, ὡς λέγεται, τοῦ Μεγάλου (1), ἐκ τῆς ἐν τῇ Κάτω Αἰγύπτῳ Ἡλιουπόλεως (2), ὅπου ἐστόλιζε μετὰ πολλῶν καὶ ἄλλων μνημείων τὸν ἐκεῖσε ναὸν τοῦ Ἡλίου. Πῶς δὲ καὶ πότε ὁ τεράστιος οὗτος ὄγκος κατέβη τὸν Νεῖλον, καὶ διέπλευσε τὴν Μεσόγειον καὶ τὴν Προποντίδα, καὶ πῶς κατήντησε τέλος πάντων εἰς τὸν Ἱππόδρομον, μένει ἄγνωστον· διότι κἀνεὶς ᾽δὲν ἐφρόντισε, φαίνεται, ᾽ν᾽ ἀπομνημονεύσῃ τι περὶ τούτου (3).

Εἶνε δὲ γεμάτος ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω καὶ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ πλευρῶν μὲ ἱερογλυφικοὺς χαρακτῆρας, κάλλιστα εἰργασμένους καὶ διατετηρημένους, συμβολικούς τε καὶ φωνητικοὺς (τοὺς τελευταίους τούτους ἐμπεριεχομένους, κατὰ τὸν συνήθη τῶν τοιούτων μνημείων τρόπον, εἰς ᾠοειδεῖς κυλίνδρους), ἐξ ὧν ἀναγινώσκεται ὅτι ἤγειρεν αὐτὸν ὁ πρὸ 1600 ἢ 1750 ἐτῶν τῆς Χριστοῦ ἐλεύσεως χρηματίσας Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου, Τούθμωσις ἢ Τέθμωσις (κυρίως Thothmes, υἱὸς τοῦ Θὼθ) ὁ Β΄, τρίτος βασιλεὺς τῆς ΙΘ΄ Διοσπολιτικῆς δυναστείας, τῆς ἐκβαλούσης τοὺς Ὑκσὼς (Ποιμένας) καὶ εἰσαγαγούσης τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον (4).

Τῶν ἐμβληματικῶν τούτων γραμμάτων ἡ ἔρευνα ὑπῆρξεν ἔκπαλαι τὸ ἀντικείμενον τῆς περιεργείας τῶν σοφῶν, οἱ ὁποῖοι, ὑπὸ τὸ κάλυμμα τὸ σκεπάζον τόσους αἰῶνας τὴν συμβολικὴν ταύτην τῶν Αἰγυπτίων γραμματικήν, ὑπώπτευον κεκρυμμένην μυστηριώδη τινὰ φιλοσοφίαν καὶ ἀπόκρυφα τῆς φύσεως· ἀλλ᾽ οἱ καθ᾽ ἡμᾶς χρόνοι, καὶ ἰδίως ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἀειμνήστου Σιαμπολλιῶνος, ἀνέσυραν τὸν ἐπ᾽ αὐτῶν ἡπλωμένον ἐπὶ τόσους αἰῶνας γνοφερὸν τῆς ἀγνοίας πέπλον, καὶ ἀπέδειξαν ὅτι συνήθως ᾽δὲν εἶνε

(1) Κατὰ τὴν πρὸς Ἀλεξανδρεῖς ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, καὶ ὁ Κωνστάντιος εἶχεν ἀποφασίσῃ ᾽να μεταφέρῃ, εἴτε αὐτὸν τοῦτον, εἴτε καὶ ἕτερον ὀβελίσκον ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας: Ἰδοὺ ὁλόκληρος ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἄλλως ἠκρωτηριασμένη, τὴν ὁποίαν ἄπορον πῶς κανεὶς, ὅσους ἀνέγνων τοὐλάχιστον, ᾽δὲν ἀναφέρει. » Ἰουλιανὸς Ἀλεξανδρεῦσιν. Ὀβελὸν εἶναι παρ᾽ ὑμῖν » ἀκούω λίθινον, εἰς ὕψος ἱκανὸν ἠρμένον, ἐπὶ τῆς ἠϊόνος, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἀτιμοτάτων, » ἐῤῥιμένον. Ἐπὶ τούτῳ ἐναυπήγησε σκάφος ὁ μακαρίτης Κωνστάντιος, ὡς μετάξων αὐτὸν εἰς » τὴν ἐμὴν πατρίδα, τὴν Κωνσταντίνου πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἐκείνῳ συνέβη θεῶν ἐθελόντων, ἐνθένδε » ἐκεῖσε πορευθῆναι τὴν εἱμαρμένην πορείαν, ἡ πόλις ἀπαιτεῖ παρ᾽ ἐμοῦ τὸ ἀνάθεμα, πατρὶς οὖσά » μου καὶ προσήκουσα πλέον ἤ περ ἐκείνῳ. Ὁ μὲν γὰρ αὐτὴν ὡς ἀδελφήν, ἐγὼ δὲ ὡς μητέρα φιλῶ. » Καὶ γὰρ ἐγενόμην, παρ᾽ αὐτῇ, καὶ ἐτράφην ἐκεῖσε, καὶ οὐ δύναμαι πρὸς αὐτὴν ἀγνωμονῆσαι. «

(2) Ὢν, κατὰ τὴν Γραφήν. (3) Ἴδε περὶ τούτου καὶ ἄλλην τινὰ εἰκασίαν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Πορφυροῦ Κίονος τοῦ ἐν τῷ τοῦ Κωνσταντίνου Φόρῳ.

(4) Ἴδε Ἱστορίαν τῶν Ἀρχαίων Ἐθνῶν ὑπὸ Κ. Δ. Σχινᾶ, σελ. 203 κ. ἑ.

ἄλλο, εἰμὴ πομπώδεις ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, καθὼς ἡ ἑξῆς: ἱέραξ μιτροφόρος ἢ δισκοφόρος εἰκονίζει τὸν παρ' Αἰγυπτίοις Ἀπόλλωνα (1), ἢ τὸν Ἥλιον (Φρέ), ἢ τὸν Ὧρον (Ἔρωτα), ἢ ἐν γένει τὸν Θεόν· ἡ Βοῦς καὶ ἡ ἡπλωμένη χείρ, ὡς σύμβολα ἰσχύος καὶ δυνάμεως, εἶν' ἐπίθετα τοῦ θεοῦ· ἡ δίκελλα καὶ τὸ τοῦ στρουθοκαμήλου πτερόν, δηλοῦσι στοργὴν καὶ ἀγάπην. Ὥστε ὅλον ἐν γένει τὸ ἐπίγραμμα ἐξηγεῖται οὕτως: »Ἀπόλλων »ὁ κραταιὸς στέργει καὶ φιλεῖ τὸν (δεῖνα) Φαραώ, τὸν ἐγείραντα τόνδε »τὸν ὀβελίσκον κτλ.«

Παρετηρήθη δὲ ὅτι ἡ μία πλευρά, αὐτοῦ τε τούτου καθὼς καὶ τῶν ἀλλαχοῦ σωζομένων ὀβελίσκων, εἶνε μᾶλλον βεβλαμμένη ὑπὸ τοῦ χρόνου· καὶ ἐπειδὴ αὕτη εἶνε, τοὐλάχιστον τούτου, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, ἡ πρὸς ἀνατολάς, ἐσυμπέρανάν τινες ὅτι ἡ νυκτερινὴ δρόσος, ἡ μένουσα ἐπὶ τοῦ λίθου, καθιστᾷ αὐτὸν ἐπιδεκτικώτερον τῆς προσβολῆς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, αἵτινες, ἐπιπίπτουσαι κατὰ τοῦτο πρῶτον αὐτοῦ τὸ μέρος ἀπὸ πρωΐας, τὸν διαπερῶσι καὶ τὸν φθείρουσιν εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον. Ἀλλ' ὁ Καστελλάνος, συγγραφεὺς Γάλλος, δὲν παραδέχεται τὴν εἰκασίαν ταύτην, καὶ συμπεραίνει ὅτι ἡ μᾶλλον βεβλαμμένη τῶν ὀβελίσκων πλευρὰ εἶνε ἡ ἀμέσως ἐγγίζουσα τὸ ἔδαφος, ὅταν οἱ ὄγκοι οὗτοι ἔκειντο κατὰ γῆς. Παρατηρεῖ δὲ προσέτι ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὅτι τὸ πλάτος τοῦ ὀβελίσκου τούτου δὲν ἀναλογεῖ μὲ τὸ ὕψος· ἰδίως δὲ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ πυραμιδοειδές, τὸ καλούμενον ἄλλως Πυραμίδιον, εἶνε πολλὰ κολοβόν, καὶ συμπεραίνει ἐκ τούτου ὅτι, συντετριμμένον κατὰ τὰ δύο ἄκρα, ἐξωμάλυνεν αὐτὸν ἔπειτα, ὅσον ἐνεδέχετο, ὁ στήσας αὐτὸν τεχνίτης.

Ὁ δὲ στυλοβάτης αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βαίνει διὰ τεσσάρων χαλκῶν πεσσῶν ἢ ἀστραγάλων, πάντοθεν τριημιποδιαίων, ὑποκειμένων εἰς τὰς τέσσαρας αὐτοῦ γωνίας, εἶνε τετράγωνος, ἔχων περὶ ἑαυτὸν κρηπῖδα ἐξέχουσαν τοῦ ἐδάφους δύω βαθμίδας, ἥτις, κατὰ τὸν Γύλλιον, δὲν ὑπέχεται τοῦ στυλοβάτου, οὔτε ἀποτελεῖ μέρος αὐτοῦ, ἀλλ' εἶνε προσῳκοδομημένη, καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ στυλοβάτου διαφυῆς. Τῶν βαθμίδων τούτων ἡ μὲν κατωτέρα ἔχει ἑνὸς ποδὸς ὕψος, καὶ πλάτος ἴσον· ἡ δὲ ἀνωτέρα ὑπερέχει μὲν δύω πόδας τῆς ἑτέρας, προέχει δὲ τῆς κρηπῖδος τέσσαρας καὶ ἄλλους τόσους δακτύλους.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ πλευρᾶς ἀναγινώσκεται τὸ ἑξῆς Λατινικὸν ἐπίγραμμα, ὀλίγον ἐξηλειμμένον:

»DIFFICILIS QUONDAM DOMINIS PARERE SUPERBIS
»JUSSUS ET EXTINCTIS PALMAM PORTARE TYRANNIS;

(1) Ἀρωίρη ἢ Χαρουέρη ἢ Χαρσουρή, κατὰ τὴν διάφορον ἐκδοχὴν τῶν παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς μὴ γραφομένων ἀλλ' ὑπονοουμένων ἀμιγῶν ἢ καθαρῶν φωνῶν.

»OMNIA TEUDOSIO CEDUNT, SOBOLIQUE PERENNI;
»TERTENIS SIC VIGTUS EGO DOMITUSQUE DIEBUS,
»JUDICE SUB PROCLO SUPERAS ELATUS AD AURAS(1).«

Ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς δυσμάς, Ἑλληνιστί, τὸ ἑξῆς ἡρωελεγεῖον:

»ΚΙΟΝΑ ΤΕΤΡΑΠΛΕΥΡΟΝ, ΑΕΙ ΧΘΟΝΙ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΑΧΘΟΣ,
ΜΟΥΝΟΣ ΑΝΑΣΤΗΣΑΙ ΘΕΥΔΟΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ
»ΤΟΛΜΗΣΑΣ, ΠΡΟΚΛΩ ΕΠΕΚΕΚΛΕΤΟ, ΚΑΙ ΤΟΣΟΣ ΕΣΤΗ
ΚΙΩΝ ΗΕΛΙΟΙΣ ΕΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΔΥΟ«.

Ἀμφότεραι δὲ αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἤδη ἐγκεχωσμέναι, εἴτε ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους τοῦ ὀβελίσκου, κατακαθίσαντος, καθὼς συνήθως συμβαίνει εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ὅσων αἱ κρηπῖδες δὲν εἶν' ἐπὶ πολλῶν ἀλλεπαλλήλων σειρῶν τετραγώνων λίθων, εἴτε ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ περὶ αὐτὸν γηπέδου.

Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν δύω τοῦ στυλοβάτου τούτου πλευρῶν, ἐπὶ μὲν τῆς πρὸς βορρᾶν εἶν' ἀναγεγλυμμένος εἰς δύω ἀλλεπαλλήλους σειρὰς ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀνυψώσεως τοῦ μονολίθου τούτου, καὶ δύναταί τις τῷ ὄντι 'να θαυμάσῃ τοῦ τεχνίτου τὴν εὐφυΐαν. Παριστάνονται δέ, ἐν μὲν τῇ κατωτέρᾳ σειρᾷ, δεκαοκτὼ πρόσωπα καὶ δύω ἀργάται ἢ ὄνοι, ἑκάτερον τῶν ὁποίων στρέφουσι διὰ φαλαγγίων τέσσαρες ἄνθρωποι, σχοῖνος δέ, περιτυλισσομένη πέριξ τοῦ στελέχους τοῦ ἀργάτου, ἕλκει κείμενον τὸν ὀβελίσκον, ὅς τις παρέκει, ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς, ἀναγέγλυπται ἤδη ἐστημένος· ἐκ δὲ τῶν τριῶν προσώπων, τὸ μέν, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν, εἶνε ὁ πρωτομαγίστωρ, ἑτοιμαζόμενος 'να κτυπήσῃ τὸν μαθητήν 'του, διότι, αὐτοῦ ἀπόντος, ἔστησε δῆθεν τὸν ὀβελίσκον, ἀλλ' ἐμποδιζόμενος ὑπὸ τοῦ τρίτου, παρεμβάλλοντος ἑαυτόν· ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ σειρᾷ ὀκτὼ ἄλλοι ἄνδρες, στρέφοντες παρομοίως δύω ἄλλους ἀργάτας, ἐπὶ τῶν ὁποίων φαίνονται ἐξέχουσαι ζωηρότατα αἱ συνιστῶσαι τὴν σχοῖνον θώμιγγες, ἕλκουσιν, ἁμιλλώμενοι τρόπον τινὰ πρὸς τοὺς τῆς κάτω σειρᾶς, τὸν ὀβελίσκον. Τοιαύτην τινὰ ὡς ἔγγιστα περιγράφει τὴν ἕλκυσιν καὶ μετεώρισιν τοῦ ὀβελίσκου καὶ ὁ Μαρκελλῖνος, καὶ τοιαύτης τινὸς μετακομίσεως καὶ ἀνυψώσεως οὐχ ἐλάττονος ὄγκου μάρτυς αὐτόπτης ἐγένετο καὶ ὁ Γύλλιος ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ ἐφ' ἡμῶν δὲ διὰ τοιούτου τινὸς μηχανισμοῦ, ἐγγλυφέντος ὡσαύτως ἐπὶ τῆς κρηπῖδος, ἀνυψώθη ὁ ἐν Παρισίοις ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Ὁμονοίας (de la Concorde) ἱστάμενος ὀβελίσκος.

---

(1) »Ὑπείκων ποτὲ ἐξ ἀνάγκης εἰς ἀγερώχους δεσπότας, καὶ παριστάνων, καὶ ἄκων, τὰ τρόπαια »τῆς αὐτῶν νίκης, καταπονηθεὶς δὲ νῦν ὑπὸ τοῦ Πρόκλου μετὰ τριακονθήμερον ἀγῶνα, ὑψοῦμαι »πρὸς οὐρανόν, κηρύττων τὴν δόξαν τοῦ Θεοδοσίου, εἰς ὃν ὑπείκουσι τὰ πάντα, καὶ τῶν ἐνδόξων »αὐτοῦ τέκνων.«

Digitized by Google

Ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς μεσημβρίαν πλευρᾶς παρίσταται διπλῆ ὁμοίως σειρὰ ἀντικειμένων. Καὶ ἐν μὲν τῇ κατωτέρᾳ τέσσαρα ἅρματα, τὰ μὲν τέθριππα, τὰ δὲ συνωρίδες, διευθύνονται ὑφ' ἑνὸς ἑκάστου ἡνιόχου· ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ, εἶνε εἰκονισμένοι δύω ἱππεῖς, τρεῖς πεζοί, δύω ὀβελίσκοι, καὶ τέσσαρες στῆλαι ἐν τετραγώνῳ, ἀνέχουσαι ἐπ' αὐτῶν ἐπιστύλια.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου· ἐπὶ δὲ τῆς κρηπῖδος ἢ τοῦ ὑποβάθρου αὐτοῦ, πρὸς βορρᾶν μὲν τέσσαρες σειραί, περιέχουσαι τριάκοντα πέντε τηβεννοφόρους· ἐκ δυσμῶν δὲ δύω σειραί, ὧν ἐν τῇ κατωτέρᾳ ἐννέα πρόσωπα προσφέρουσιν, ἐν ἱκετικῷ τῷ σχήματι, δῶρά τινα τῷ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ σειρᾷ ἱσταμένῳ ἐν μέσῳ δεκαὲξ ἄλλων προσώπων βασιλεῖ· τῶν πρὸς μεσημβρίαν δὲ δύω σειρῶν ἡ μὲν κατωτέρα παριστάνει δέκα τηβεννοφόρους, ἡ δὲ ἀνωτέρα δεκαὲξ μὲν τοιούτους, τέσσαρας δὲ στρατιωτικούς· καὶ τέλος αἱ πρὸς ἀνατολὰς τρεῖς σειραὶ περιέχουσιν, ἡ μὲν κατωτάτη, ἄνδρας τινὰς καὶ γυναῖκας, τοὺς μὲν σκιρτῶντας, τοὺς δὲ παίζοντας ὄργανα, καὶ ὑπεράνωθεν αὐτῶν ἄλλους, θεατὰς ἴσως, τῶν ὁποίων φαίνονται μόνον αἱ κεφαλαὶ εἰς δύω σειράς· ἡ δὲ ἀνωτάτη εἴκοσιν ἄλλα πρόσωπα, ὧν τὰ μὲν ἓξ χωρίζονται διὰ στηλῶν, τὸ δὲ μεσαῖον κρατεῖ στέμμα.

Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, εἰκονίζοντα ἐν γένει τὰ τοῦ Ἱπποδρόμου θεάματα, ἀποδεικνύουσιν εἰς τοὺς τῶν τοιούτων γνώμονας τὴν ἀρξαμένην ἤδη τότε παρακμὴν τῶν ὡραίων τεχνῶν, καὶ χαρακτηρίζουσι τὸ κακόζηλον τοῦ Ε' αἰῶνος· ὁ δὲ κρατῶν τὸ στέμμα αὐτοκράτωρ καὶ δεχόμενος τὰ δῶρα ἄδηλον ἂν ἦνε ὁ Μέγας ἢ ὁ Μικρὸς Θεοδόσιος.

Τὸ ὕψος τοῦ ὀβελίσκου εἶνε, κατὰ μὲν τὸν Βονδελμόντιον, 24 πήχεων· κατὰ δὲ τὸν Πετρουζιέρον, ὑπὲρ τοὺς 60 πόδας· τὸ δὲ πλάτος ἑκάστης αὐτοῦ πλευρᾶς 6 ποδῶν. Τῆς δὲ κρηπῖδος, χωμένης δύω πόδας εἰς τὴν γῆν καὶ προεχούσης τριημιπόδιον τοῦ στυλοβάτου, τὸ μὲν πλάτος ἑκάστης πλευρᾶς εἶνε 12 ποδῶν, τὸ δὲ ὕψος 4 ποδῶν καὶ 8 δακτύλων· τοῦ δὲ στυλοβάτου, προέχοντος τριημιπόδιον ὡσαύτως τῆς τοῦ ὀβελίσκου βάσεως, τὸ μὲν πλάτος 9 ποδ. καὶ 9 δακτ., τὸ δὲ ὕψος 7 ποδῶν καὶ 13 δακτύλων.

Εἶχε δὲ τὸ πάλαι ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐστηλωμένον χαλκοῦν σφαιρίδιον ἢ στροβίλιον, μίμημα, καθὼς εἴπομεν, τῶν Διοσκορείων ὠῶν, τὸ ὁποῖον κατέπεσεν ὑπὸ σφοδρᾶς καταιγίδος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 787 ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας, εὐθὺς μετὰ τὴν Ζ' Σύνοδον, καί, βαρύτατον ὄν, συνετρίβη, κατὰ τὸν Χωνειάτην.

Ἀδύνατον τῷ ὄντι 'να μὴ περισταλῇ εἰς ἑαυτὸν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἀναπολοῦντος, ἐνώπιον τοῦ μνημείου τούτου, πόσαι ἑκατοντάδες ἐτῶν παρῆλθον, ἀφ' ὅτου ὁ ὄγκος οὗτος, ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τῶν βράχων τῆς Θηβαΐδος, ἵσταται μάρτυς τῶν Αἰγυπτιακῶν, Ἑλληνικῶν, Χριστιανικῶν καὶ

Ὀθωμανικῶν τελετῶν, καὶ εἶδεν ἐκλιπούσας ὑπὸ τοὺς πόδας του ἑκατὸν γενεὰς ἀνθρώπων!

Ἐπέκεινα δὲ καὶ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν κατὰ μῆκος διεύθυνσιν τοῦ Ἱπποδρόμου, σώζεται σήμερον τὸ ἥμισυ μόνον μέρος, ἐξέχον ἐννέα μόλις πόδας τοῦ ἐδάφους (1), χαλκοῦ τινος κίονος, ἑλικοειδῶς σχηματισμένου ἐν εἴδει τριῶν ὄφεων συνεστραμμένων, τῶν ὁποίων αἱ κεφαλαὶ μὲ ἀνοικτὰ τὰ στόματα ἐξεῖχόν ποτε περὶ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Φατίχης, ἤ, κατ' ἄλλους, Σουλτὰν-Μουρὰδ ὁ Δ', ἀπέκοψεν, ὡς λέγεται, κοπίδι τὴν μίαν αὐτῶν πρὸς ἐπίδειξιν δεξιότητος (2), καὶ ἐσώζετο, κατὰ τὸν Κ. Καρὰ-Θεοδωρῆν (3), ἄχρι τινὸς ἐν τῷ ἀπέναντι θηριοτροφείῳ, εἶτα δὲ μετηνέχθη εἰς τὰ ἐκεῖ που πλησίον νοσοκομεῖα τῶν μανιακῶν· αἱ δὲ λοιπαὶ δύω συνετρίβησαν, καταπεσόντος τοῦ κίονος περὶ τὸ 1700, εὐθὺς μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Κάρλοβιτσ, καὶ ἔπειτα πάλιν ἀνυψωθέντος, κατὰ τὸν Τουρνεφόρτιον.

Ἡ στήλη αὕτη, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσιν Ὀφιώδη (Γ ι λ α ν-λ ὑ - τ ά σ σ), ἔδωκεν ὕλην διαφόρων τερατευμάτων, ἐν οἷς καὶ ὅτι ἐκ τοῦ στόματος τῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῆς ὄφεων ἔρρεεν ἐπὶ ἡμέρας τινὰς (ἐν ὅσῳ διήρκουν δηλαδὴ οἱ ἀγῶνες) ὕδωρ, οἶνος, καὶ γάλα. Τὸ πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἵστατο, μετακομισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, εἴτε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ χρυσοῦς τρίπους, ὁ ἐν Δελφοῖς ἀνατεθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὰ Μηδικά, εἴτε ἄλλος ὅμοιος ἐκείνου. Καὶ ὅτι μὲν ἦτον τρίπους, καὶ οὗτος ἐκ τῶν Δελφῶν, μαρτυρεῖ, εἰ καὶ πανηγυρικώτερον, ὁ Εὐσέβιος, Ἱστορικὸς σύγχρονος τοῦ Κωνσταντίνου, »ὡς εἰς ἀσχήμονα θέαν προκεῖσθαι, λέγων, ὧδε μὲν τὸν Πύθιον, ἑτέρωθι »δὲ τὸν Σμίνθιον· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Ἱπποδρόμῳ τοὺς ἐν Δελφοῖς τρίποδας«· ὅτι ὅμως ὁ τρίπους οὗτος δὲν ἦτον ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνατεθείς, ἀπόδειξις ἀναντίῤῥητος ὅτι ἐκεῖνος εἶχε συληθῇ ὑπὸ τῶν Φωκέων ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ κληθέντος πολέμου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅλων τῶν συγγραφέων.

Ἰδοὺ περὶ τοῦ τρίποδος τούτου τί λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι: »Συμφορήσαντες »δὲ (οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν νίκην) τὰ χρήματα, καὶ δεκάτην ἐξελόντες τῷ »ἐν Δελφοῖσι θεῷ, ἀπ' ἧς ὁ τρίπους ὁ χρύσειος ἀνετέθη, ὁ ἐπὶ τοῦ τρι»καρήνου ὄφιος τοῦ χαλκείου ἐπεστεὼς ἄγχιστα τοῦ Βωμοῦ (4).« »Οἱ »δ' Ἕλληνες, ἐκ τῶν λαφύρων δεκάτην ἐξελόμενοι, κατεσκεύασαν χρυσοῦν »τρίποδα, καὶ ἀνέθηκαν εἰς Δελφούς, ἐπιγράψαντες ἐλεγεῖον τόδε·

» Ἑλλάδος εὐρυχόρου σωτῆρες τόνδ' ἀνέθηκαν,
δουλοσύνης στυγερῆς ῥυσάμενοι πόλιας (5).«

(1) Τρία Γαλλικὰ μέτρα. (2) Κατὰ τὸν De Loir, γράφοντα τῷ 1639-40, οὐχὶ ὅλην τὴν κεφαλήν, ἀλλὰ τὴν σιαγόνα μόνον διὰ τοῦ τοπουζίου του. (3) Περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς ΕΙ. σελ. 24. (4) Ἡρόδ. Θ', 8. (5) Διόδωρ. Ἱστορ. Βιβλιοθ. Βιβλ. ΙΑ'.

Digitized by Google

»Ἐν κοινῷ δὲ ἔθεσαν ἀπὸ ἔργου τοῦ Πλαταιᾶσιν οἱ Ἕλληνες χρυσοῦν »τρίποδα, δράκοντι ἐπικείμενον χαλκῷ· ὅσον μὲν δὴ χαλκὸς τοῦ ἀναθή»τος, σῶον καὶ ἐς ἐμὲ ἦν· οὐ μέν τοι κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ τὸν χρυσὸν οἱ »Φωκέων ὑπελίποντο ἡγεμόνες (1)«.

Ὥστε ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ μὲν κίων οὗτος εἶνε ἴσως αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τῶν Δελφῶν, καὶ ἑπομένως, λόγῳ ἀρχαιότητος καὶ ἱστορικῆς ἐπισημότητος, ’δὲν παραχωρεῖ εἰς οὐδὲν Ἑλληνικὸν χειροτέχνημα τὰ πρωτεῖα· ὁ δὲ ἐπ’ αὐτοῦ ἱστάμενός ποτε τρίπους, κἂν ’δὲν ἦτον ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνατεθείς, ἦτον ὅμως ἀπομίμησις ἐκείνου, καὶ ἀντὶ χρυσοῦ, πιθανῶς, ἐπίχρυσος.

Μένει δὲ μόνον ἀμφιβαλλόμενον τὸ τοῦ Κεδρηνοῦ, ἱστοροῦντος ὅτι »ὁ »τρισὶ διατυπούμενος κεφαλαῖς χαλκοῦς ἀνδριάς (ἐὰν ἦν’ αὐτὸς περὶ οὗ »ὁ λόγος,) ἵστατο εἰς τὸν λεγόμενον Εὔριπον« ὁ δὲ Πατριάρχης Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ Θεοφίλου, ὁ ἐπικληθεὶς διὰ τὰς λεγομένας μαγείας αὐτοῦ Ἰαννῆς, ἐστοιχειωμένον ὑπολαβὼν αὐτὸν συνέτριψε. Τὸ δὲ περίεργον εἶνε ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι, τιλισὶμ (τέλεσμα) ἐπίσης ἄχρι τοῦ νῦν νομίζοντες αὐτόν, ἐρρίπτουσιν εἰς τὸ κοίλωμα αὐτοῦ λιθάρια, ὅταν ’τὸ πρωτοϊδωσιν.

Ἐπέκεινα δὲ καὶ τούτου τοῦ μνημείου ὑψοῦται τέλος ἄλλη ὑπερύψηλος στήλη, χρησιμεύουσα ὡς βαλβὶς καὶ ἐν ταὐτῷ νύσσα τοῦ σταδίου (2), ἐν τῷ πρὸς δυσμὰς τέρματι τοῦ ὁποίου ἵδρυται, συνηρμοσμένη ἐκ πολλῶν τετραγώνων λίθων, ὅθεν λέγεται Κτιστή· καὶ ἐπειδὴ εἶνε πολὺ ὑψηλοτέρα τοῦ ὀβελίσκου, ὡς ἔχουσα 58 πήχεων (94 σχεδὸν ποδῶν) ὕψος, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, προσεπιλέγεται καὶ Κτιστὸς Κολοσσός. Ἦτον δὲ πρότερον, ὄχι μαρμαροσκέπαστος, καθὼς τινες ὑπέθεσαν, ἀλλὰ κεκαλυμμένη μὲ πλάκας χαλκοῦ ἐπιχρύσους, καθὼς τοῦτο ἀποδείκνυται οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῶν σωζομένων εἰσέτι ἐπί τε τοῦ κορμοῦ καὶ τῆς βάσεως αὐτοῦ ὀπῶν τῶν σιδηρῶν κανένων, διὰ τῶν ὁποίων, ἐνηρμοσμένων μὲ μόλιβδον, ἦσαν ἐπ’ αὐτοῦ καρφωμέναι αἱ τοῦ χαλκοῦ πλάκες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἑξῆς Ἰαμβικοῦ ἐπιγράμματος, ἐγχαραχθέντος ἐπὶ τῆς βάσεώς ’του, ὅτε ἀνενεώθη ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ πατρὸς Ῥωμανοῦ τοῦ Νεωτέρου :

(1) Παυσαν. Φωκ. Βιβλ. Α΄. (2) »Ποτὶ γραμμᾷ μὲν αὐτὰν στᾶσε κοσμήσαις, τέλος ἔμμεν »ἄκρον,« Πινδ. Πυθ. Θ΄, 22. Τὸ αὐτὸ ἴσως καὶ Καμπτὸς = Καμπτήρ. Φαίνεται δὲ ὅτι ἕκαστον Μέρος (χρῶμα) τοῦ Ἱπποδρόμου εἶχε τὸν ἰδικόν ’του, ἐὰν συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀναφέροντος (Β΄, κ.) »Καμπτὸν τῶν Βενέτων,« καθὼς ἀναφέρει καὶ ὁ Χωνειάτης »Καμπτῆρα ἑῷον τῶν Ῥουσσίων«. Καὶ προσέτι ὅτι, κατὰ τὴν προεκτεθεῖσαν ῥῆσιν τοῦ Κεδρηνοῦ, ἦτον εἷς μὲν ὁ πρὸς τὰς θύρας καμπτός, αὐτὴ δηλ. ἡ κτιστὴ στήλη, ἕτερος δὲ ὁ πρὸς τὴν Σφενδόνην, εἴτε ὁ σωζόμενος ὀβελίσκος, εἴτε, καθὼς ἐσυμπέρανάν τινες, ἄλλο ὅμοιον τοῦ κτιστοῦ κολοσσοῦ μνημεῖον, ἀπέχον τοσοῦτον τοῦ ὀβελίσκου πρὸς ἀνατολάς, ὅσον ὁ σωζόμενας πρὸς δυσμάς. Περὶ οὗ ἴδε καὶ ἄλλην κατόπιν ἀπόδειξιν.

Digitized by Google

» Τό τετράπλευρον θαῦμα τῶν μεταρσίων,
» χρόνῳ φθαρέν, νῦν δεσπότης Κωνσταντῖνος,
» οὗ Ῥωμανός παῖς, δόξα τῆς σκηπτουχίας,
» κρεῖττον νεουργεῖ τῆς πάλαι θεωρίας.
» Ὁ γάρ Κολοσσός θάμβος ἦν ἐν τῇ Ῥόδῳ,
» καὶ χαλκός οὗτος θάμβος ἐστὶν ἐνθάδε.«

Περὶ τὴν τετράγωνον τοῦ μνημείου τούτου βάσιν προσῳκοδόμηνται τρεῖς βαθμίδες, ὧν ἡ μὲν ἐξέχει τοῦ ἐδάφους 2 πόδας, ἡ δευτέρα δὲ καὶ τρίτη 1 πόδα καὶ 8 δακτύλους. Ἡ δὲ βάσις ἢ ἡ κρηπὶς αὐτοῦ εἶνε τετράγωνον μάρμαρον ὕψους 7 ποδῶν καὶ 3 δακτ., καὶ πλάτος ἑκάστης πλευρᾶς 10 ποδ. καὶ 9 δακτύλων.

Τὸν δὲ περὶ αὐτὸν χαλκὸν ἀπέσπασαν, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως, οἱ Λατῖνοι, καθὼς καὶ τὸν ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Αὐγουσταίου, νομίσαντες ἴσως ὅτι ἦτον χρυσός, καὶ ἔκτοτε ἔμεινεν ὡς σκελετὸν ξηρὸν καὶ ἠκρωτηριασμένον· διαλυθείσης δὲ τῆς τῶν λίθων αὐτοῦ ἁρμονίας, καταντᾷ τόσον ἀκροσφαλής, ὥστε δὲν εἶνε δυνατὸν 'να διαρκέσῃ ἐπὶ πολὺ ἀκατάπτωτος· διότι οὐδὲν εἶνε ὀλεθριώτερον διὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα παρὰ τὰ μετάλλινα καλλωπίσματα.

Διηγεῖται δὲ ὁ Γύλλιος ὅτι, ἐπιδημῶν ἐν ΚΠ, εἶδεν ἐν μιᾷ τῶν δημοτελῶν ἑορτῶν, τῶν τελουμένων τότε διὰ τὴν περιτομήν, λέγει, τοῦ Πρίγκηπος τῆς Βολδανίας (1), ἀγύρτην τινὰ ἐπιτηδειότατον ἀνερπύσαντα εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ἀβλαβῆ καὶ καταβάντα ἐπίσης, πρὸς ἄκραν τῶν θεωμένων τέρψιν ὁμοῦ καὶ ἔκπληξιν. Ἕτερος δέ τις, ἀπειρότερος ἢ ἀτολμότερος αὐτοῦ, θελήσας ἔπειτα 'να 'τὸν μιμηθῇ, ἀνέβη μὲν ὁμοίως ἄχρι τῆς κορυφῆς· σκοτοδινιάσας δὲ διὰ τὸ τοσοῦτον ὕψος, καὶ ἀπελπίσας τὴν κατάβασιν, ἐτινάχθη μὲν ὅσον ἠδύνατο μακρότερον τοῦ Κολοσσοῦ, μὴ συντριβῇ καταρραχθεὶς παρὰ τὴν κρηπῖδα, καὶ ἐστάθη καταπεσὼν ὄρθιος, ἐμπηχθέντων δὲ τῶν ποδῶν αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, ἐξέπνευσεν ἐν τῷ ἅμα.

Ἄλλο πτῶμα παρόμοιον, εἰ καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου μέρους, συνέβη ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐπὶ τοῦ Κομνηνοῦ Μανουήλ, ὅτε ἐπιδημοῦντος ἐν ΚΠ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἰακοὺμπ-Χασσάν, τοῦ ἄλλως Κυλιτζ-ἀρσλὰν καὶ

(1) Οὕτως εὑρίσκω γραμμένην τὴν λέξιν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις εἰς φύλλον ἔκδοσιν τοῦ Γυλλίου, τὴν ὑπὸ Βανδουρίου τῷ 1711, καὶ εἶνε δύσκολον 'να μαντεύσῃ τις πόθεν διεστράφη, καθὼς καὶ ἄλλαι πολλαὶ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου. Ἐπὶ Γυλλίου ἄλλη περιτομῆς ἑορτὴ βασιλοπαίδων 'δὲν ἐτελέσθη ἐν ΚΠ. παρὰ τὴν τῶν τριῶν τοῦ Σουλεϊμάνου υἱῶν τῷ 1529, περὶ τῆς ὁποίας ἴδε μετ' ὀλίγον ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Φαζλῆ-πασσᾶ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡγεμών τις τῆς **Βογδανίας** ἢ **Μολδαβίας** (ἐὰν πρέπῃ 'να διορθωθῇ οὕτως ἡ λέξις), ὁ Μίχνα-Βοεβόδας, υἱὸς Ἀλεξάνδρου τοῦ Β′, καὶ ἔγγονος Πέτρου Β′, τοῦ καὶ Πετράκη, τοῦ Σκιόπου, εἶχε τουρκίσῃ ἐν ΚΠ, γενόμενος ἔπειτα καὶ πασσᾶς Χαλεπίου· ἀλλὰ καὶ τοῦτο συνέβη τῷ 1582-83, ὅτε ὁ Γύλλιος δὲν ἦτον οὔτε εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν πλέον, ἀποθανὼν τῷ 1555.

Digitized by Google

τοῦ Αὐτοκράτορος αὐτὸν φιλοφρονουμένου διαφόροις θεάμασι καὶ σταδιοδρομικοῖς ἀγῶσι, θαυματοποιός τις Ἀγαρηνὸς ὑπεσχέθη 'να διαπτῇ ἐναέριος τὸν Ἱππόδρομον· καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀναβὰς εἰς τὸν προειρημένον Τετρακίονα πύργον (ὅπου ἵσταντο, ὡς προείπομεν, οἱ ἐν Οὐενετίᾳ θαυμαζόμενοι σήμερον τέσσαρες χαλκοῖ ἵπποι), καὶ μετεωρίσας εἰς ἑαυτὸν ἱκανὴν ὥραν τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν, ὥρμησε μὲν 'να πετάσῃ, καίτοι τοῦ αὐτοκράτορος πέμψαντος καὶ διακωλύοντος αὐτόν· ἀλλὰ καταπεσὼν συνετρίβη. »Ἐφόρει δὲ, λέγει ὁ Χωνειάτης, λευκὸν χιτῶνα, περιεζωσμένον ἔσωθεν μὲ στεφάνια λυγαριᾶς, ὥστε, κολπωθέντος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, 'να καταβῇ ἀβλαβὴς εἰς τὴν γῆν. »Πᾶς οὖν ἐπέστραπτο πρὸς αὐτὸν ὀφθαλμὸς, »καὶ ἐμειδία τὸ θέατρον, καὶ πυκνὸν ἐκραύγαζον οἱ θεώμενοι· Πέτασον, »Πέτασον, καὶ Ἕως τίνος αἴρεις, Σαρακηνὲ, τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ταλαντεύων »ἐκ τοῦ πύργου τὸν ἄνεμον; . . . Ὁ δὲ, περιχάσκων τὸν ἀέρα συχνὰ, »καὶ τὸ πνεῦμα διακριβούμενος, τὰς τῶν θεατῶν ἐλπίδας ὑπέκλεπτε· καὶ »πολλάκις διάρας τὰς χεῖρας, καὶ σχηματίσας ταύτας ὡς πτέρυγας, εἰς »κίνησιν πτήσεως ὑπεστέλλετο, τὸ πνεῦμα μεταπεμπόμενος. Ἐπεὶ δὲ »ποτε φορὸν παρεῖναι καὶ οὔριον ἔδοξεν, ἥλατο μὲν εἰς τὸν ἀέρα, ὡς ἀνα»πτηξόμενος, ἔπεσεν ὅμως τοῦ Ἰκάρου ἐλεεινότερον«. Οἱ δὲ ἀστεῖοι τῶν δημοτῶν, ὁσάκις ἔπειτα ἔβλεπόν τινα τῶν ἐκ τῆς Συνοδίας τοῦ Σουλτάνου διερχόμενον τὴν ἀγορὰν, καὶ οἱ χρυσοχόοι μάλιστα, κρούοντες τὰ σφυρία 'των, καθὼς καὶ »οἱ καταλλάκται τὰς λίτρας αὐτῶν ἐπὶ τὰς τραπέζας,« ἔκραζον πρὸς περίγελων, Πέτασον, Πέτασον· ὥστε ὁ Αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη 'ν' ἀπαγορεύσῃ αὐστηρῶς τὸν τοιοῦτον ἀστεϊσμόν.

Παρὰ τὰς τρεῖς ταύτας στήλας, ὁ Γύλλιος διηγεῖται ὅτι ἐσώζοντο ἐπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ καὶ ἓξ μαρμάρινοι κίονες ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ, ἐξ ὧν εἷς Ἀραβίου λίθου, ἔχων 17 ποδῶν καὶ 8 δακτ. περίμετρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ περίφημος τότε Βεζύρης τοῦ Σουλεϊμάνου Ἱβραὴμ-πασσᾶς (1) ἔστησεν, ὡς τρόπαιον τῆς κατὰ τῶν Οὔγγρων νίκης 'του, ἄγαλμά τι τοῦ Ἡρακλέους χαλκοῦν, λαφυραγωγηθὲν τῷ 1526 ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου τῆς πόλεως Ὄφφεν, πρωτευούσης τῆς Οὐγγαρίας. Παρεκτὸς τοῦ ἀγάλματος τούτου, μετεκομίσθησαν καὶ ἄλλα δύο ἀγάλματα χάλκινα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ τῆς αὐτῆς πόλεως, καὶ ἐστήθησαν εἰς τὸ ἴδιον μέρος ἐπὶ ἰδιαιτέρων κρηπίδων, πρὸς μέγα τῶν Μουσουλμάνων σκάνδαλον, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐθεωρήθη τοῦτο ὡς εἰδωλολατρεία· ὁ δὲ ποιητὴς Σιγανὶ, τολμήσας 'να ποιήσῃ σάτυραν ἐπὶ τούτῳ, ἐθανατώθη, πομπευθεὶς πρότερον ἐπὶ ὄνου καθ' ὅλην τὴν πόλιν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν δὲ τοῦ Ἱβραὴμ τῷ 1534 κατεκρημνίσθησαν τὰ ἀγάλματα ταῦτα

(1) Περὶ οὗ ἴδε κατόπιν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Φαζλῆ-πασσᾶ.

Digitized by Google

ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ἄδηλον τί ἀπέγιναν. Ἀμφιβάλλω ἐὰν αἱ τρεῖς αὗται στῆλαι ἦνε οἱ τρεῖς κίονες, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τοὺς ὁποίους εἶδε, στημένους τριγωνοειδῶς μεταξὺ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ τζεαμίου Σουλτὰν-Ἀχμέδ, ὁ De Loir τῷ 1639-40, ἔχοντας 40 σχεδὸν ποδῶν ὕψος.

Ὑπῆρχε δὲ καὶ Φιάλη ποτὲ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, ἐν ᾗ ἵστατο ἀνδριὰς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας τῆς συζύγου Λέοντος τοῦ τῆς Χαζάρας, στηθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου.

Τὸ δὲ Καμελαύκιον ἢ Καμέλαυχον, ἐὰν ἦτον τῷ ὄντι εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ δὲν ἦνε τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἐν τῷ Παλατίῳ, καθὼς καὶ ἡ καλουμένη Νεόλεα ἢ Αἰολέα, ἡ εἰς τοὺς πλεκτοὺς κίονας, μέρος ὡσαύτως τοῦ Ἱππικοῦ, ἄδηλον ποῦ κυρίως ἦσαν, καὶ διατὶ οὕτως ὠνομάσθησαν. Ἐπειδὴ τὰς περὶ αὐτῶν εἰκασίας τοῦ Δουκαγγίου δὲν ἐγκρίνει ὁ Βανδούριος.

Τὸ δὲ Βῆλον, τὸ παραπέτασμα δηλονότι τοῦ Ἱπποδρόμου, τὸ ὁποῖον ὁ Κόριππος ὀνομάζει Lacernam, καὶ ὁ Ἰουβενάλιος(1) Velaria, περὶ ὧν ἴδε τὸν Βουλανζέρον καὶ ἄλλους, ἐξελαμβάνετο καὶ ἀντὶ τῶν θεαμάτων τοῦ Ἱπποδρόμου ἁπλῶς, ὅθεν καὶ ἡ φράσις »Παρέχειν τὸ Βῆλον τοῦ Ἱππικοῦ«, περὶ ἧς προείπομεν. Πληροφορούμεθα δὲ ἐκ τῆς ἐν Ἀντιπόλει ἐπιγραφῆς(2), ὅτι αἱ πόλεις εἶχον καὶ Οὐελάριον, τόπον δηλονότι ἐν τῷ θεάτρῳ, πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν βήλων ἢ παραπετασμάτων τούτων(3). Ὁ δὲ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει(4) καὶ Μάγγανον τοῦ Ἱπποδρόμου, τὸ μέρος πάντως ὅπου ἐφυλάττοντο αἱ μηχαναὶ καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀναγκαῖα σκεύη, τοῦ ὁποίου ὁ ἐπιστάτης ἐλέγετο Μαγγανάριος, εἷς τῶν πολλῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ἱπποδρόμου.

Εἶχε δὲ τὸ πάλλαι καὶ διαφόρους θύρας, ἐξ ὧν ἀναφέρονται, Α' ἡ περὶ τὴν Στοὰν τῶν Βενέτων βραχεῖα πυλίς, »ἡ τοῦ βασιλέως θρόνου ἐν δεξιᾷ »ἦνε· Β', ἡ τοῦ καλουμένου Δεκίμου, περὶ ἧς προείπομεν, φερούσης διὰ τοῦ Κοχλίου εἰς τὸ Κάθισμα τοῦ Αὐτοκράτορος· ἴσως δὲ τὸ Δέκιμον τοῦτο ἦν τὸ αὐτὸ μὲ τὸ καλούμενον Δέκατον(5)· Γ', ἡ τοῦ Ἀντιόχου, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχοντο μόνοι οἱ Αὐτοκράτορες· Δ', τὸ Μονόπορτον τοῦ Δεσποτικοῦ Καθίσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι νομίζω τὸ αὐτὸ μὲ τὸ Παράθυρον ἢ Πρωτόθυρον, τὰ σκαλία τοῦ ὁποίου, τὰ μέχρι

(1) Σατ. Δ'. (2) Ἴδε Μάγγανα, ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου περιγραφῇ. (3) Ἀλλ' ὁ Δουκάγγιος συγχέει τὸ Βῆλον καὶ τὴν Μάππαν τοῦ θεάτρου. Διότι Μάππα (Λατιν. ὀθόνη, χειρόμακτρον, κατὰ τὸν Ἡρωδ. περὶ Βαρβαρισμοῦ), ἦτον τὸ μανδύλιον, ὅπερ ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν οἱ Ὕπατοι, καὶ σειοντες αὐτὸ ἢ ῥίπτοντές 'το πρὸς τὸν καλούμενον Μαππάριον, ἔδιδον τὸ σύνθημα τῆς τῶν ἵππων ἀφέσεως. Ὁ δὲ Μαππάριος οὗτος ἵστατο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θεάτρου ἕτοιμος, μὲ τοὺς βραχίονας ἀνακομβωμένους, κατὰ τὸν Νικήταν (ἐν Ἀλεξ. Γ', 2) »πάντων δὲ οἱ ὀφθαλμοί, » κατὰ τὸν Χρυσόστομον, (Ὁμιλ. περὶ τοῦ Κίρκου), ἐπὶ τὸν Μαππάριον ἐπεπήγεισαν, ἀτενίζοντες » τῷ σημάντρῳ, ἐκδεχόμενον ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα.« (4) Βιβλ. Β', κ'.
(5) Ἴδε Δεύτερον.

τοῦ προῤῥηθέντος Καμελαυχίου, ἀπέφραξεν ὁ Ἰουστινιανός, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐξερχομένην ἐκεῖθεν ἀποφορὰν ἐκ τῶν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Ἱπποδρόμου ῥιφέντων πτωμάτων τῶν φονευθέντων ἐπὶ τῆς τοῦ Νίκα φρικτῆς ἐκείνης στάσεως, ἀρξαμένης τῇ 19 Ἰανουαρίου τοῦ 532 καὶ διαρκεσάσης 16 ἡμέρας, φονευθέντων 30 ἤ, κατὰ τὸν Θεοφάνην, 35,000 ἀνθρώπων· Ε΄, ἡ λεγομένη Νεκρὰ καὶ Σαπρά, περιλαμβάνουσα ὅλον τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ Ἱππικοῦ, τὸ καταντικρὺ τοῦ βασιλικοῦ Καθίσματος. Διὰ τῆς εἰσόδου ταύτης εἰσέβαλεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ ἀφάνισε τοὺς ἐν αὐτῷ συνηγμένους στασιαστὰς ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Μοῦνδος ἐν τῇ προειρημένῃ τοῦ Νίκα στάσει, τῶν ὁποίων τὰ πτώματα ἐπεσωρεύθησαν ἐν ταῖς ὑποκάτωθεν τῆς πύλης ταύτης στοαῖς, »διὰ τὸ μὴ χωρεῖν ἀλλαχόσαι θάψαι αὐτά«, λέγει ὁ Κωδινός· ὅθεν ἀπὸ τῆς σήψεως τοῦ τοσούτου τῶν νεκρῶν πλήθους, ἔμεινεν εἰς αὐτὴν καὶ τὸ ὄνομα. Ἴσως δὲ αὐτὴ ἢ ἡ πρὸ αὐτῆς 'να ἦνε ἡ καλουμένη ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ κατώγειος, παρὰ τὴν ὁποίαν, ἀπῳκοδομημένην ἐπὶ τοῦ συγγραφέως τούτου, ἵστατο τὸ ἄγαλμα Φιδαλείας τῆς τοῦ Βύζαντος. Αἱ δὲ ὑπ' αὐτὴν στοαί, ἐν αἷς ἦσαν, φαίνεται, καὶ τὰ θηριοτροφεῖα, εἶνε ἴσως τὰ καλούμενα Κοῖλα τοῦ Ἱπποδρόμου, ὅπου ἐφονεύθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ Βάρδα, ὁ Μάγιστρος Θεόκτιστος ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου· ϛ΄ θύρα τοῦ Ἱπποδρόμου, καὶ ἴσως μία ἐκ τῶν προειρημένων, διότι πολλαὶ αὐτῶν εἶχον διάφορα ὀνόματα, ἦτον ἡ »Θύρα τῶν Χρειῶν καὶ τῆς Βαλνιαρέας«, περὶ ἧς ὁ Πορφυρογέννητος(1), ὡς φερούσης εἰς τὸ παλάτιον, ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου ἦσαν τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ λουτρὰ (balnea).

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν τοπογραφικὴν ἔποψιν τοῦ Ἱπποδρόμου· ἀνίσως δὲ θεωρήσωμεν αὐτὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἠθικήν, βλέπομεν ὅτι, ἂν καὶ αἱ παρεκτροπαὶ τῶν δήμων αἱμάτωσαν πολλάκις, ὡς εἴπομεν, τὴν κονίστραν αὐτοῦ, καὶ αἱ ἀπειλαὶ καὶ ὕβρεις αὐτῶν ἐφικνοῦντο ἐνίοτε καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, εἶχεν ὅμως καὶ ἡ ἀκολασία αὕτη τὸ ὠφέλιμον αὐτῆς μέρος, διότι αἱ καταχρήσεις τῶν ἰσχυρῶν, μένουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώτεραι τῶν ἰδιωτικῶν παραπόνων, συνετρίβοντο ἔστιν ὅτε εἰς τὸν ἀφρίζοντα σκόπελον τῆς ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ὀχλοβοῆς· ἡ δὲ ἀλήθεια, μὴ τολμῶσα 'να ὑψώσῃ φωνὴν κατὰ τῶν εὐνοουμένων ὑπάτων καὶ κουβικουλαρίων, ὑπεδύετο, καθὼς καὶ εἰς τὰς δημοκρατουμένας Ἀθήνας, τὸ κωμικὸν προσωπεῖον καὶ σπανιώτατα ἀπετύγχανεν. Ἐπειδὴ ὁ Ἱππόδρομος, θεωρούμενος, καθὼς καὶ ἦτον καὶ ὠνομάζετο, Θέατρον, εἶχε, παρεκτὸς τῶν φακσιωναρίων, μελιστῶν κτλ., καὶ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος παιγνιώτας 'του (γελοιαστὰς δηλ. καὶ μίμους), οἱ ὁποῖοι πολλάκις, καθὼς καὶ οἱ

(1) Βιβλ. Β΄, νά.

Digitized by Google

ἐν τῷ παλατίῳ νάνοι, ἀνελάμβανον ἀτιμωρητὶ 'να φωτίσωσι τὴν ἐξουσίαν. Παράδειγμα τοιαύτης σωτηριώδους τινὸς ἐπεμβάσεως, συμβάσης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, τοῦ ὁποίου γνωρίζει καὶ ἄλλως ἡ Ἱστορία τὸ μετ' αὐστηροτάτης φιλοδίκαιον, λαμβάνομεν ἐκ τοῦ Περὶ Ἀρχαιοτήτων ΚΠ ἀνωνύμου συγγράμματος, καθόσον ὄχι μόνον τὰ ἔθιμα τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τὸ κωμικὸν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος ἀφελῶς ζωγραφίζει, ἀλλὰ καὶ πρὸς διασάφησιν τοπογραφικοῦ τινος ζητήματος χρησιμεύει. »Ὁ Πραιπόσιτος Νικηφόρος εἶχεν ἁρπάση τὴν κουμπαρέαν(1) χήρας τινὸς γυναικός· ἡ δὲ γυνή, μένουσα ἀδικαίωτος, παρεκάλεσέ τινας τῶν παιγνιωτῶν τούτων, οἵτινες καὶ ὑπέσχοντο αὐτῇ διὰ μηχανῆς τινος δικαιωθῆναι. »Κατασκευάσαντες οὖν κουμπαρέαν μικρὰν ἐν σχήματι πλοίου μετὰ ἀρμένου, καὶ ἐπιθέντες αὐτὴν ἐφ' ἁμάξης μετὰ τροχῶν, γενομένου ἱππικοῦ, »ἔστησαν ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλικοῦ στάματος, φωνοῦντες ἀλλήλοις·Χάνε, »κατάπιε αὐτό. Τοῦ δέ, ἀντιλέγοντος, Οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, πάλιν »ἔφη ὁ ἕτερος, ὅτι Ὁ Πραιπόσιτος Νικηφόρος τῆς χήρας τὸ πλοῖον γέμον κατέπιε, καὶ σὺ οὐκ ἰσχύεις φαγεῖν τοῦτο; Γνοὺς δὲ ὁ Βασιλεύς, »καὶ πάνυ ὀργισθείς, ἐκέλευσε καῆναι τὸν Πραιπόσιτον μετὰ τῆς στολῆς »αὐτοῦ ἐν τῇ Σφενδόνῃ, ὁ καὶ παραυτὰ γέγονε, καὶ ἡ γυνὴ ἔλαβε τὸ ἴδιον »ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ οὐκ ὀλίγα.« Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐγνωμοσύνης 'της καὶ μνήμην τοῦ γενομένου, ἀνήγειρεν ἐν τῷ καλουμένῳ τοῦ Μαρκιανοῦ οἴκῳ ναὸν τῆς Θεοτόκου, τὸν ἐπιλεγόμενον Καραβίτσην.

Ἀλλ' ἡ κνίσσα τῶν ἀνθρωπίνων θυμάτων 'δὲν ἐμόλυνε λόγῳ δικαιοσύνης μόνον τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ Ἱπποδρόμου· διότι ἐλάμβανον ἐνίοτε, κατὰ δυστυχίαν, καὶ ἡ θρησκεία καὶ τὰ πολιτικὰ πάθη τὸ μέρος αὐτῶν εἰς τὰς ἀνθρωποθυσίας ταύτας.

Καὶ ἰδοὺ ἀμέσως τῷ 759, κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον, ὁ ἀπὸ Συλλαίου ἀνίερος Πατριάρχης Κωνσταντῖνος, τοῦ ὁποίου θέλομεν ἰδεῖ μετὰ ταῦτα τὴν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας καθαίρεσιν, ἀφ' οὗ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τῆς ἐκκλησίας ταύτης, καὶ ὑψώσας τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, ὤμοσεν ὡς οὐκ ἔστι τῶν προσκυνούντων τὰς εἰκόνας, ἤχθη φοράδην τῇ ἐφεξῆς τῆς καθαιρέσεως αὐτοῦ ἡμέρᾳ, ἱπποδρομίας οὔσης, εἰς τὸν Ἱππόδρομον, καὶ...Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν 'να λαλήσῃ μᾶλλον εἷς τῶν συγχρόνων Ἱστορικῶν. »Ἐψίλωσαν οὖν αὐτοῦ τὴν ὄψιν, καὶ

(1) Εἶδος πλοίου, κατὰ τὸν Εὐστάθ. (Ἰλ. Ε.), »ὡς δῆθεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ Κύμβη.« Ἀλλὰ πιθανώτερον νομίζω ὅτι εἶνε κατὰ συνωνυμίαν τοῦ Ἄκατος· καὶ ἐπειδὴ Ἀκατὶς ἐλέγετο καὶ τὸ ἔντομον ἡ Κουβαρίς, καθώς, κατ' ἐναλλαγήν, Ἀγαθὶς τὸ Κουβάρι, ὠνομάσθη καὶ τὸ πλοῖον ἀμφοτέρως. Ἦτον δὲ ἐπίμηκες, καθὸ πολεμικόν, καὶ εἶχε καὶ κωπία· προσωνομάζετο δὲ καὶ Γαλέα, Galère· καὶ ἴσως ἀπ' ἐδῶ παρεφθάρη ἡ κοινῶς σήμερον Gabarre.

»ἐγύμνωσαν αὐτοῦ τὴν γενειάδα καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας καὶ τῶν »ὀφρύων· καὶ ἐνδύσαντες αὐτὸν σηρικὸν καὶ ἀμανίκωτον κοντὸν, ἐκάθισαν »αὐτὸν ἐπὶ ὄνου σαγματωμένου ἐξανάστροφα, κρατοῦντα τὴν οὐρὰν αὐτοῦ, »καὶ ἐξήνεγκαν διὰ τοῦ Διιππείου εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον, τοῦ λαοῦ παντὸς »καὶ τοῦ δήμου ἀνασκάπτοντος (1) καὶ ἐμπτύοντος αὐτόν. Ἔσυρε δὲ τὸν »ὄνον Κωνσταντῖνος ἀνεψιὸς αὐτοῦ ῥινοκοπημένος. Ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν »τοῖς Δήμοις, κατῆλθον καὶ ἐνέπτυσαν, καὶ κόνιν ἐπέῤῥιπτον ἐπ' αὐτόν. »Ἐνέγκαντες δὲ αὐτὸν εἰς τὸ Στάμα, ἔῤῥιψαν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὄνου, καὶ »ἐπάτησαν τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καθίσαντες αὐτὸν ἀπέναντι τῶν Δή»μων, ἤκουεν παρ' αὐτῶν σκωπτικοὺς λόγους, ἕως τῆς ἀπολύσεως τοῦ »Ἱππικοῦ.« Καὶ τέλος μεθ' ἡμέρας ἀπεκεφάλισαν αὐτὸν ἐν τῷ Κυνηγίῳ.

Ἄλλο θέαμα παρίσταται μετὰ 326 ἔτη εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὁ δύστηνος Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνὸς, ἀγόμενος τῇ 12 Σεπτ. τοῦ 1185 ἐπὶ ψωριώσης καμήλου, ἐψιλωμένος τὴν κεφαλὴν καὶ τό γένειον, βραχεῖ ῥακίῳ τὸ σῶμα μόλις σκεπόμενος, ἐστερημένος τῶν χειρῶν τὴν ἑτέραν, ἐκκεκομμένος τὸν ἕνα τῶν ὀφθαλμῶν, θέαμα ἐλεεινὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον, σκοπὸς τῶν ὕβρεων καὶ τῶν ἐκδικήσεων ὁλοκλήρου τοῦ ὄχλου τοιαύτης μεγαλοπόλεως, ὧν· οἱ μὲν »κατὰ κορυφὴν κορύναις αὐτὸν ἔπαι»ον, οἱ δὲ βολβίτοις τὰς ἐκείνου ῥῖνας ἐμόλυνον . . ἦσαν οἱ καὶ ὀβελί»σκοις πεπυρωμένοις ἔπειρον αὐτοῦ τὰς πλευράς· οἱ δὲ ἀναιδέστεροι λι»θολευστοῦντες, κύνα ὠνέμαζον λυσσητῆρα. Μία δέ τις γυνὴ ἀκόλαστος, »κεράμιον θερμοῦ ὕδατος πλῆρες ἁρπασαμένη ἐξ ὀπτανείου, τῶν ἐκείνου »κατεκένωσε παρειῶν... Ὁ δὲ, καί τοι τοσαῦτα πεπονθὼς, ὅμως ἀντεῖ»χεν ἔτι γενναίως, καὶ πρὸς τοὺς βάλλοντας ἐπιστρεφόμενος, ἄλλο μὲν »οὐδὲν ἐφθέγγετο, εἰμὴ τὸ Κύριε ἐλέησον, καὶ »Ἵνα τί κάλαμον »συντετριμμένον προσεπικλᾶτε (2); « Ἐκεῖ δὲ κρεμασθεὶς κατωκέφαλα, κατὰ τοὺς δύω στυλίσκους τοὺς ἔχοντας ἐπικείμενον λίθον καὶ ἑκατέρωθεν ὁμοιώματα λυκαίνης καὶ ὑαίνης, ἀφαιρεῖται τὰ παιδογόνα μόρια, διελαύνεται τὴν γαστέρα ξίφει μὲν ἐπιμήκει (βυτσομαχαίρᾳ, κατὰ τὴν τότε γλῶσσαν,) διὰ τοῦ στόματος, ἀκινάκῃ δὲ διὰ τῆς ἕδρας, καὶ τέλος κατακρεουργηθεὶς, »μόλις ἀπέῤῥηξε τὴν ζωὴν, τὴν δεξιὰν χεῖρα μετ' ὀδύνης »ἐκτείνας, καὶ περιαγαγὼν τῷ στόματι,« ὡς ἐὰν ἤθελε 'ν' ἀποσπογγίσῃ

(1) Κράζοντος δηλονότι : »Ἀνασκαφείη τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ !« φράσις ἀναλογοῦσα μὲ τὸ σημερινόν : a bas un tel ! Παρατηρητέα καὶ ἡ διαφορὰ μεταξὺ λαοῦ καὶ δήμου, ὡς τοῦ μὲν ἀπολαμβάνοντος μόνα τὰ ἀστικὰ, τοῦ δὲ δήμου καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ὅθεν εἶχε καὶ Δημάρχους, καὶ θέσιν ἰδίαν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, τοὺς καλουμένους, ὡς εἴπομεν, Δήμους.

(2) Ῥητὸν προφητικόν : »Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξεις, καὶ λῖνον τυφόμενον οὐ σβέσεις«. Διότι ἦτον Γραφικώτατος, καὶ μάλιστα ἰδιαιτέρως προσκείμενος εἰς τὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπιστολὰς, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχε μεγίστην εὐλάβειαν.

δι'αὐτῆς τὸ ἐκρέον αἷμα. Τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀφ'οὗ ἀναγνώσῃ τις τὰς θηριώδεις τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου πράξεις, δι' ὧν ἐπὶ τριετίαν ὅλην ἐμόλυνε τὴν, καὶ ἄλλως οὐκ ἀκηλίδωτον, ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, πάλιν 'δὲν δύναται 'να μὴ φρίξῃ μὲ τὴν θηριωδίαν τοῦ ὄχλου τῆς ΚΠ! 'Αλλ' ἐὰν καὶ μία μόνη πρᾶξις ἐπαινετὴ 'δὲν πρέπῃ 'να λησμονῆται, εἶνε δίκαιον 'να διαιωνίσῃ ἡ Ἱστορία καὶ τὴν ἑξῆς τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου. Διατρίβων ποτὲ ἐν τῷ Λοπαδίῳ (1), ἐπειδὴ ἤκουσεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ φιλονεικοῦντας τὸν Νέων Πατρῶν Εὐθύμιον καὶ Ἰωάννην τὸν Κίνναμον τὸν ἱστορικὸν περὶ τοῦ, τοσαύτην ἐπὶ τοῦ προκατόχου 'του Μανουὴλ, καθὼς καὶ πρὸ δέκα αἰώνων ἐπὶ τῶν 'Αρειανιζόντων, ἀφορμὴν εἰς θρησκευτικὰς λογομαχίας χορηγήσαντος, ῥητοῦ, τοῦ »Ὁ πατήρ μου μείζων μου »ἐστὶν,« οὐ μόνον ἐπέπληξεν αὐτοὺς, λέγει ὁ Χωνειάτης, ἀλλὰ καὶ κατὰ »τοῦ Ῥυνδακοῦ ποταμοῦ (τοῦ παραῤῥέοντος τὸ Λοπάδιον) ἀκοντίσειν ἠ»πείλησεν, εἰ μὴ παύσαιντο ποιούμενοι περὶ Θεοῦ τὴν διάλεξιν.« Πόσων δεινῶν καὶ σκανδάλων ἤθελεν εἶναι ἀπηλλαγμένη ἡ τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησία, πόσοι κρουνοὶ αἱμάτων ἤθελον λείψῃ, ἐὰν ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες, καὶ μάλιστα οἱ τῆς Δύσεως, καὶ ἔλεγον καὶ ἔπραττον οὕτως!

'Αλλ' ἂς παρασταθῶμεν εἰς ἄλλο δρᾶμα ἐλεεινότερον, εἰσαχθὲν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐπὶ 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἂς ἀκούσωμεν λαλοῦσαν τὴν θυγατέρα του Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν τὴν διάσημον. Ὁ αἱρεσιάρχης τῶν Βογομίλων Βασίλειος εἶχε κατακριθῆ πυρὸς ἄξιος ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ τότε Πατριάρχου τῆς ΚΠ Νικολάου τοῦ Γ', τοῦ ἐπικληθέντος Θεοπροβλήτου, »οἷς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ σύμψηφος ἦν. Ἔνθεν τοι καὶ »πυρκαϊᾶς μεγίστης κατὰ τὸν Ἱππόδρομον ἀναφθείσης, βόθρου πρότερον »ὀρυχθέντος μεγίστου, καὶ ξύλων πλήθους, πάντα δένδρα ὑψίκομα, συν»τεθέντων, τὸ μὲν πλῆθος πολὺ, κατά τε τὸ ἐπίπεδον τοῦ Ἱππικοῦ καὶ »κατὰ τοὺς βαθμοὺς συνέῤῥει, καραδοκοῦντες πάντες τὸ γενησόμενον· ἐκ »θατέρου δὲ Σταυρὸς ἐπήγνυτο, καὶ αἵρεσις ἐδίδοτο τῷ ἀσεβεῖ, εἴ που, τὸ »πῦρ πτοηθεὶς καὶ μεταβαλὼν τὴν γνώμην, ἐπὶ τὸν Σταυρὸν χωρήσειε, »καὶ τῆς καμίνου τηνικαῦτα ἐλεύθερος γένηται. Παρῆν δὲ καὶ τὸ τῶν »αἱρετικῶν πλῆθος ὁρῶν τὸν κορυφαῖον Βασίλειον. Ὁ δὲ, πρὸς ἅπασαν »τιμωρίαν καὶ ἀπειλὴν καταφρονητικὸς ἐφαίνετο, καὶ, ποῤῥωτέρω μὲν ὢν, »τῆς πυρκαϊᾶς κατεγέλα, καὶ ἐτερατεύετο λέγων ἁρπάσειν αὐτὸν ἐκ μέ»σου τοῦ πυρὸς ἀγγέλους τινὰς, καὶ ὑπέψαλλε τὸ Δαυϊτικὸν ἐκεῖνο· »Πρὸς »σὲ δὲ οὐκ ἐγγιεῖ· πλὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου κατανοήσεις.« 'Αλλ' ἐπειδὰν, »τὸ πλῆθος διαστὰν, ἐδίδου μετὰ παῤῥησίας αὐτῷ κατιδεῖν τὸ φρικῶδες »ἐκεῖνο θέαμα τῆς πυρκαϊᾶς, καὶ ἐπαιρομένην τὴν φλόγα εἰς ὕψος τῆς

(1) Χωρίῳ τῆς Βιθυνίας παρὰ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν, τὸ νῦν Μιχαλήτσιον.

» μέσον τοῦ ἱππικοῦ ἱσταμένης πυραμίδος λιθίνης (1), καὶ βροντῶσαν οἷον, » καὶ ἀποσπάδας ἀφιεῖσαν πυρός· ἐνταῦθα ὁ θρασὺς ἐκεῖνος ἀποδειλιᾷν » πρὸς τὸ πῦρ καὶ θορυβεῖσθαι ἐδόκει. Ἔστρεφε γὰρ τὰς ὄψεις πολλάκις, » καὶ ἐκρότει τὰς χεῖρας, καὶ ἐπάτασσε τὸν μηρὸν, οἷον τοῖς ὅλοις ἐξα- » πορούμενος . . . , καὶ νῦν μὲν πρὸς τὴν πυρκαϊὰν ἐκεχήνει, νῦν δὲ πρὸς » τοὺς περιεστῶτας, καὶ πᾶσιν ὡς ἀληθῶς κατεφαίνετο μεμηνώς· καὶ μήτε » πρὸς τὴν πυρὰν ἐφορμῶν, μήτ' ὀπισθόπους ὅλως γινόμενος, ἀλλ' ἐπε- » πήγει καὶ ἀκίνητος ἦν ἐφ' οὗ καὶ τὰ πρῶτα κατελάβετο τόπου. Πολλῶν » δὲ λόγων ῥεόντων, καὶ τῶν τερατολογιῶν αὐτοῦ διὰ πάσης γλώσσης φε- » ρομένων, δείσαντες οἱ δήμιοι, μήπως ἄρα οἱ περὶ αὐτὸν δαίμονες ἄτο- » πόν τι τερατουργήσειαν, παραχωροῦντος Θεοῦ, καὶ ἀλώβητος ἐκ μέσου » τοῦ τοσούτου πυρὸς ὀφθείη ὁ κάκιστος, καὶ γένηται ἡ ἐσχάτη πλάνη » χείρων τῆς πρώτης, δοκιμασίαν τινὰ ἔδοξαν ποιήσασθαι. Τερατευομένου » γὰρ ἐκείνου καὶ αὐχοῦντος, ὡς ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς ἀλώβητος ὀφθήσε- » ται, ἀναλαβόμενοι τὸν μανδύαν αὐτοῦ, ἔφασαν· Ἴδωμεν, εἰ μὴ τῶν σῶν » ἀμφίων ἅψεται τὸ πῦρ· καὶ παραχρῆμα εἰς μέσον ἔρριψαν τῆς καμίνου. » Ὁ μὲν οὖν Βασίλειος ἐπὶ τοσοῦτον ἐγάννυτο ὑπὸ τοῦ ἐξαπατῶντος αὐ- » τὸν δαίμονος, ὡς λέγειν· « Ὁρᾶτε τὸν μανδύαν εἰς ἀέρα ἀνιπτάμενον; « Οἱ » δὲ ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα κατανοήσαντες, ἄραντες ὦσαν αὐτὸν » αὐτοῖς ἱματίοις καὶ ὑποδήμασιν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου, καὶ τοσοῦτον, » ὥσπερ κατ' αὐτοῦ θυμουμένη, ἡ φλὸξ διεβοσκήθη τὸν ἀσεβῆ, ὥστε μηδὲ » κνίσσαν τινὰ γενέσθαι, μηδὲ καπνοῦ τινος καινοτομίαν ἑτέραν, ἀλλ' ἢ » μόνον λεπτήν τινα γραμμὴν καπνώδη φανῆναι κατὰ τὸ μέσον τῆς φλο- » γός . . . Τὸν δ' ὑπόλοιπον ἀριθμὸν, ὅσοι τῆς ἀπωλείας ἦσαν τοῦ Βασι- » λείου, σφαδάζοντος τοῦ παρεστηκότος λαοῦ καὶ βιαζομένου ἐπιρρίψαι τῷ » πυρὶ, ὁ Αὐτοκράτωρ οὐ συνεχώρησεν, ἐγκλεισθῆναι κελεύσας . . . Καὶ » τούτου γενομένου, διελύθη τὸ θέατρον «.

Τὸ διήγημα τοῦτο 'δὲν ἐπιδέχεται σχόλια, καὶ διὰ τοῦτο, ἀφίνοντες τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰς ἰδίας 'του σκέψεις, ὑπερβαίνομεν τρεῖς-τέσσαρας αἰῶνας, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐποχήν. Καὶ 'δὲν ἠξεύρομεν τί ἀπέγεινεν ἡ πλάτανος ἐκείνη, εἰς τῆς ὁποίας τοὺς κλάδους ἐκρέμων οἱ ἀποστατοῦντες Γενίτσαροι, οἱ τιτλοφορούμενοι Ἄτ-μεϊδὰν-ἀγαλαρὺ (ἄρχοντες τοῦ Ἱπποδρόμου), τὰ πτώματα τῶν θυμάτων, ὅσα κατὰ καιροὺς ἐπρόσφερεν εἰς αὐτοὺς ἐξιλέωσιν ἡ ἀδυναμία τῶν Σουλτάνων. Ἡ ἐπὶ Ἀχμὲδ μάλιστα τοῦ Δ' τρομερὰ ἐπανάστασις, ἡ ἐκραγεῖσα τὸν Μάϊον τοῦ 1656, χαρακτηρίζεται εἰς τὰ Τουρκικὰ Χρονικὰ διὰ τοῦ ὀνόματος: Συμ-

(1) Ἄλλη ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ὀβελίσκος ἵστατο, ὡς προείπομεν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἱπποδρόμου, καὶ ἑπομένως ἦσαν καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ ἄλλα δύο μνημεῖα ὅμοια τῶν σωζομένων πρὸς δύσιν.

δάντα τῆς πλατάνου, καὶ τὸ δένδρον τοῦτο ἐχρησίμευε διὰ πολὺν καιρὸν ὡς φόβητρον τῶν κατὰ καιροὺς Βεζίρων καὶ ἄλλων ὑπουργῶν τῆς Αὐλῆς καὶ τοῦ Κράτους(1).

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν σφαγίων τούτων τῆς Γενιτσαρικῆς ἀπονοίας, ἄξιος ἀπομνημονεύσεως ἔγεινε, διὰ τὸ παράδοξον τοῦ παθήματος, ὁ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἰβραὴμ μέγας Βεζίρης Ἀχμὲδ-πασσᾶς, ἀπόγονος τοῦ περιφήμου ἐκείνου Τσαοὺσ-Μουσταφᾶ, υἱοῦ Γραικοῦ τινος ἱερέως. Ὁ Βεζίρης οὗτος ἵνα νυμφευθῇ τὴν νεωτάτην τῶν θυγατέρων τοῦ Σουλτάνου Μπιμπὴ-Σουλτάναν(2), ἐχώρισε τὴν γυναῖκά 'του, θυγατέρα τοῦ Χανεδὰν-ζαδὲ-ἀγᾶ, τοῦ πρώτου 'του προστάτου, καὶ 'τὴν ἐξώρισε μετὰ τῆς μητρός 'της ἀπὸ τῆς πρωτευούσης, ἀνακληθεῖσαν ὕστερον καὶ εἰσαχθεῖσαν εἰς τὸ Σουλτανικὸν Χαρέμι. Τὸ πτῶμα τούτου, θυσιασθέντος ἐπὶ τῆς τρομερᾶς ἐκείνης ἐπαναστάσεως, φορτωθὲν ἐπὶ ἵππου, μετεκομίσθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ διαδόχου 'του Σοφῆ-Μεχμὲδ-πασσᾶ, καὶ ἐῤῥίφθη εἰς τὸν Ἱππόδρομον· τὸ δὲ πρωΐ, ὅλοι οἱ Οὐλεμάδες καὶ Ἀγάδες, προπορευόμενοι ἔφιπποι τοῦ μεγάλου Βεζίρη, ἐπέρασαν ἔμπροσθεν τοῦ πτώματος τούτου, ἀπερχόμενοι εἰς τὸ τζαμίον Σουλτὰν-Ἀχμέδ· μετ' ὀλίγον ἔφεραν καὶ ἔῤῥιψαν πλησίον αὐτοῦ τὸ πτῶμα τοῦ Ῥούμελη-Καδῆ-οὐλ-ἀσκὲρ, μὲ τὴν κεφαλὴν ὄπισθεν τῶν σκελῶν (ἀτιμίαν γινομένην μόνον εἰς τοὺς ἑτεροθρήσκους). Ὅταν ἦλθον δὲ 'να σηκώσωσι τὰ πτώματα ταῦτα, γενίτσαρής τις, κρεωπώλης ἴσως τὸ ἐπιτήδευμα, ἤρξατο 'να κόπτῃ τὰ κρέατα τοῦ Ἀχμὲδ, ὅστις ἦτον πολλὰ παχὺς, καὶ 'να 'τὰ πωλῇ πρὸς δέκα παράδες τὸ κομμάτι, ὡς ἀντίδοτον ἄφθαστον διὰ τοὺς ῥευματισμούς. Ἀμέσως τὸ πλῆθος ἐπέπεσε κατ' ἀμφοτέρων τῶν πτωμάτων, καὶ 'τὰ κατεκρεούργησαν, ὥστε ὁ Βεζίρης οὗτος ἔλαβε μετὰ θάνατον, καὶ διετήρησεν ἔκτοτε εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Ἱστορίαν τὸ ἐπίθετον Ἐζὰρ-παρὰ (χίλια κομμάτια).

Εἰς τὸ Ἀτ-μεϊδὰν (τὸ ὁποῖον ἐξ ἀγνοίας τῶν τόπων συγχέουσι πολλοὶ, ὡς προείπομεν, μὲ τὸ Ἐτ-μεϊδὰν) ἐγυμνάζετο ἄλλοτε ἡ τῶν Ὀθωμανῶν νεολαία (οἱ Ἰτσ-ἀγάδες τοῦ Σουλτανικοῦ καὶ Βεζιρικοῦ παλατίου) εἰς τὸ ἀκόντιον (τζιρὶτ), καὶ αὕτη ἦτον ἡ τερπνοτέρα διασκέδασις τῶν νέων τούτων, τῶν ὁποίων οἱ ἐπιδεξιώτεροι ἦσαν περὶ τοὺς διακοσίους, καὶ ἐκαλοῦντο Τζινδὶ(3), διῃρημένοι (ἵνα μηδὲν ἐλλείπῃ τῆς τῶν Βυζαντινῶν μιμήσεως) εἰς δύο κόμματα, τοὺς Μπάμιατζηλὰρ καὶ τοὺς Λάχανατζηλὰρ,

(1) Ἴδε περὶ πάντων τούτων τὴν, κατὰ διαταγὴν Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Β', τυπωθεῖσαν τῷ 1828 Ἱστορίαν τῆς καταστροφῆς τῶν Γενιτσάρων ὑπὸ τοῦ Ἱστοριογράφου τῆς Αὐτοκρατορίας Ἐσ-σεϊδ-Μουχαμμὲδ-ἐσ-σαὰδ, καὶ μεταφρασθεῖσαν εἰς τὸ Γαλλικὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου Caussin de Perceval, συντάκτου ποτὲ τῆς ἐπισήμου Τουρκικῆς ἐφημερίδος (Τακκιμέ). (2) Ἴδε περὶ τῶν γάμων τούτων ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Φαζλῆ-πασσᾶ. (3) Ὁ Βεζίρης εἶχεν ὀγδοήκοντα τοιούτους.

μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε μεγίστη ἀντιπάθεια. Ἡ ἐξάσκησις αὕτη πολλάκις εἶχε συνεπείας ὀλεθρίας, καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἐτελείωνεν ἀναιμωτί· καὶ ὁ Βεζίρης Ἰτζὲδ-Μεχμὲδ-πασσᾶς, ὁ στρατεύσας πρὸς βοήθειαν τῆς Αἰγύπτου κατὰ τῶν Γάλλων τῷ 1799, εἰς τὸ τζιρίτι εἶχε χάση τὸν ἕνα τοῦ ὀφθαλμόν· ὅθεν καὶ τὸ ἐπίθετον Κιὸρ-Βεζὶρ, ὑπὸ τὸ ὁποῖον συνήθως εἶνε γνωστός. Τῶρα δὲ, καταργηθέντος τοῦ τζιριτίου, καθὼς εἶχον καταργηθῆ πρὸ αὐτοῦ καὶ αἱ ἁρματοδρομίαι, δὲν βλέπει τις εἰς τὸ Ἀτ-μεϊδάνι εἰμὴ στρατεύματα τακτικὰ, γυμναζόμενα κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον.

Τὴν δὲ πλατεῖαν ταύτην περιστοιχοῦσιν, ἀνατολικομεσημβρινῶς μὲν τὸ τζαμίον Σουλτὰν-Ἀχμὲδ, ὅπου ἦτον ποτὲ ὁ περιφανὴς οἶκος τοῦ Βεζίρη Ἀχμὲδ-πασσᾶ, γαμβροῦ τοῦ Σουλτὰν-Σουλεϊμάνου τοῦ Κανουνῆ, ἐπὶ τῇ περιλημένῃ αὐτοῦ θυγατρὶ Μίχρι-Μὰχ (1), τὴν ὁποίαν, φονευθέντος αὐτοῦ τῷ 1555, μετὰ δύο ἐτῶν βεζιρείαν, ἐνυμφεύθη, φαίνεται, ὁ Ῥουστὲμ-πασσᾶς· καθότι ἄλλως τὰ περὶ αὐτῶν ἀσυμβίβαστα.

Βορειοδυτικῶς δὲ, Α΄ τὸ Σκηνοφυλάκιον καὶ τὰ καταγώγια τῶν Μουσικῶν τοῦ στρατοῦ (Μεχδὲρ-χανές).

Β΄, ὁ Τουγρὰ-χανὲς, οἰκοδόμημα ἀρχαῖον χρησιμεῦον πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν καταστίχων (βιβλίων) τῆς οἰκονομικῆς ληψοδοσίας τοῦ Κράτους, καθὼς τὸ πάλαι τὸ Κοιαιστώριον, τοῦ ὁποίου ἐπέχει, κατά τινας, καὶ τὴν θέσιν, κτισθέντος, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πυρποληθέντος δὲ τῷ ά. ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ τῆς Εἰρήνης. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο χρησιμεύει πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ὡς νοσοκομεῖον τῶν φρενοβλαβῶν (Μπιμὰρ-χανέ).

Γ΄, τὸ νέον θηριοτροφεῖον (Ἀρσλὰν-χανὲ), νομιζόμενον, κατ' ἁπλῆν ὅμως μόνον εἰκασίαν, ὅτι εἶν' ὁ ποτὲ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἄλλος φαίνεται, παρὰ τὸν τοῦ Θεολόγου, τὸν ἐν τῷ Διππείῳ, μετὰ τοῦ ὁποίου ὅμως συγχέεται, καὶ ἴσως ἦτον ἀπ' ἀρχῆς ὁ αὐτὸς, καθὼς αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ τοῦ Προδρόμου ναόν. Κατ' ἄλλους πάλιν, τὸ θηριοτροφεῖον ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ πάλαι πατριαρχικοῦ οἴκου, καὶ ἰδίως τῶν τρικλίνων Θωμαΐτου καὶ Μάκρωνος. Ἐν αὐτῷ ἐφυλάττοντο, κατὰ τοὺς πρώτους μάλιστα τῶν Σουλτάνων χρόνους, πολλοὶ καὶ μέγιστοι λέοντες καὶ ἄλλα θηρία διὰ τὰς ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ συχνὰς θηριομαχίας. Ἤδη δὲ τὰ στελλόμενα τοιαῦτα ζῶα τρέφονται εἰς τὸ Ἑπταπύργιον, ἐκτὸς τῶν ἐλεφάντων, τῶν ὁποίων τὴν διατήρησιν ἀποποιοῦνται οἱ Τοῦρκοι, ὡς συνεπαγωγὸν δυστυχίας. Τοὐλάχιστον τὴν ἄφιξιν τῶν ὑπὸ τοῦ Σάχη τῆς Περσίας σταλέντων τῷ 1816 δύω μετρίων τὸ μέγεθος, ἐθεώρησαν ὡς αἰτίαν τῶν ἀλλεπαλλήλων τότε

(1) Ἴδε περὶ αὐτῆς τὴν περιγραφὴν τῆς τοῦ Πολυάνδρου πύλης (Ἐδρινὲ-καπύ).

πυρκαϊῶν, ἐξ ὧν εἰς μίαν, ἐκραγεῖσαν ἐντὸς τοῦ ἐν Ἰασονίῳ Αὐτοκρατορικοῦ παλατίου, ὁ Σουλτάνος ἔχασε μίαν ἐνδεκάμηνον θυγατέρα 'του· ὅθεν, συγκροτηθέντος συμβουλίου περὶ τούτου, ἀπεφασίσθη 'να μετακομισθῶσιν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν.

Πρὸς τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο μέρος ἔκειτό ποτε, σωζόμενον, κατὰ τὸν Χάμμερ, καὶ μέχρι τοῦδε, τὸ μεγαλοπρεπὲς παλάτιον τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν Σουλεϊμάνου ἀκμάσαντος περιφήμου Βεζίρη Ἰβραὴμ-πασσᾶ, τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι διακρίνουσι διὰ τοῦ ἐπιθέτου Φιρέγκ - Ἰβραὴμ, μεταχειρισθέντος πρὸς τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ τῷ 1524 ὅλα τὰ ἐναπολιπόμενα τέως μαρμάρινα βάθρα τοῦ Ἱπποδρόμου.

Ἐκ τῶν 200 καὶ ἐπέκεινα Βεζίρων τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, λέγει ὁ Χάμμερ, οὐδεὶς ὑψώθη εἰς ἀνωτέραν περιωπὴν ἰσχύος, δόξης καὶ πλούτου, οὔτε ἀπησχόλησε σπουδαιότερον τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ κρότου τῆς πτώσεώς 'του, παρὰ τὸν Βεζίρην τοῦτον. Γραικὸς τὴν καταγωγὴν, ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἠπείρῳ Πάργας, αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἶχεν ἀγορασθῆ, ἑκκαιδεκαετὴς ἤδη, ὑπὸ χήρας τινὸς κατοίκου τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ Μαγνησίας, καὶ ἀνετρέφετο ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτῆς, ὡς ψυχουιός 'της. Ἐκεῖ διοικῶν τότε, ζῶντος ἀκόμη Σελὴμ τοῦ πατρός 'του, ὁ Σουλειμάνης, 'τὸν ἐγνώρισεν, ἐξ χρόνους πρὶν αὐτοκρατορήσῃ, καὶ, ὡς συνομήλικά 'του καὶ εὐφυέστατον, 'τὸν ἔλαβεν εἰς τοσαύτην εὔνοιαν, ὥστε, ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον, ὄχι μόνον 'τὸν κατέστησε παντοδύναμον, καὶ τῷ ἐχάρισεν ὅλην 'του τὴν ἐμπιστοσύνην, ἀλλὰ καὶ ὁμοτράπεζον καὶ ὁμοδίαιτον 'τὸν προσεκάλει συχνάκις, τερπόμενος εἰς τὴν συναναστροφήν 'του, εἰς τὸ εὐάρεστον πνεῦμά 'του, εἰς τὴν περὶ τὸ βιολὶ ἐπιδεξιότητά 'του, καὶ ἐπὶ πᾶσιν εἰς τὰς ποικίλας γνώσεις καὶ τὴν παιδείαν 'του· διότι, παρεκτὸς τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, τῆς Ἑλληνικῆς, ἐλάλει καὶ ἔγραφε τὴν Τουρκικὴν, τὴν Περσικὴν, τὴν Ἰταλικὴν, καὶ ἦτον ἐγκρατὴς τῆς Γεωγραφίας καὶ Ἱστορίας· ἠδύνετο δὲ ἀναγινώσκων μυθιστορήματα καὶ βιογραφίας καὶ κατ' ἐξοχὴν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀννίβα. Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι ἔλαβε καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Σουλτάνου εἰς γυναῖκα, ἀλλὰ, κατὰ τὸν Μελὲκ-πασσᾶ-ζαδὲν Ἀμπδ-οὐλ-Καδὴρ-μπεην, γράψαντα περὶ τούτου πρὸς τὸν Χάμμερ (1), ἡ γυνὴ τοῦ Ἰβραὴμ-πασσᾶ τούτου 'δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὡς ἀδελφὴ, οὔτε ὡς ἀνεψιὰ τοῦ Σουλτὰν-Σουλεϊμάνου εἰς τὰ Τουρκικὰ Χρονικὰ, ἀλλ' οὔτε ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἰσκενδὲρ-πασσᾶ, καθὼς ὑποθέτουσιν ἄλλοι, καὶ ἐνδέχεται ὅτι ἦτον μία τῶν ἀμφιπόλων τοῦ Σαραγίου. Ὁ ἰσχυρότατος οὗτος Βεζίρης κατήντησε 'να τιτλοφορηθῇ, ἐπὶ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας 'του, Σερασκὲρ-Σουλτάν· ὁμιλῶν δὲ πρὸς τοὺς

(1) Ἴδε τὸν ἐπίλογον τῆς τοῦ Χάμμερ Ἱστορίας.

Digitized by Google

ἀπεσταλμένους τοῦ Φερδινάνδου, αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ἔφθασε 'να εἴπῃ ὅτι, Πᾶν μὲν ὅ,τι θέλει αὐτός, θέλει καὶ ὁ Σουλτάνος· ὅ,τι ὅμως 'δὲν θέλει αὐτός, 'δὲν γίνεται, κᾀν 'τὸ θέλῃ ὁ Σουλτάνος. Ὅταν τῇ 22 Μαΐου τοῦ 1524 ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι 'του, ἡ πολυτέλεια ὑπερέβη πᾶσαν περιγραφήν. Οἱ δὲ Φοίνικες τοῦ γάμου (τὰ ἐπιμείλια) συνέκειντο, ὁ μὲν πρῶτος ἀπὸ 60.000 κομματίων, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπὸ 46,000· παρίστανον δὲ τὰ θαυμασιώτερα ἀπομιμήματα δένδρων, ἀνθέων, ζώων ὑπαρκτῶν τε καὶ φανταστῶν, καὶ ἄλλων διαφόρων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης ἀντικειμένων. Ἀλλ' ἡ μεγαλητέρα τῶν γάμων τούτων τιμὴ ἦτον ἡ ἐπίσκεψις, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν εὐνοούμενόν 'του, ἀνελθὼν εἰς τὸν Ἱππόδρομον μεταξὺ δύω ἑκατέρωθεν τοίχων χρυσοϋφάντων καὶ σηρικῶν ἢ Ἰνδικῶν ὑφασμάτων, ἡπλωμένων ἀπὸ τῶν θυρίδων τῶν οἰκιῶν κλπ., καὶ ἐκεῖ, ἐντὸς λαμπροτάτης σκηνῆς, ὅπου ἦτον προητοιμασμένος ὁ θρόνος 'του, δεχθεὶς τὰς προσκυνήσεις τῶν μεγιστάνων τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὴν δὲ ἕκτην τοῦ γάμου ἡμέραν ἀπῆλθε πάλιν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Βεζίρη 'του, καὶ ἐθεώρησε διάφορα θεάματα παρασταθέντα ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ καὶ ἀντήμειψε διάφορα ἐπιθαλάμια ποιήματα. Τὴν δὲ ἐννάτην ἡμέραν ἐδέχθη τὸ προσφερθὲν αὐτῷ γεῦμα ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος νεοκτίστῳ ἔτι τότε παλατίῳ τοῦ Ἰβραὴμ, γευματίσας μόνος, κατὰ τὸν περὶ τούτου κανονισμὸν τοῦ Σουλτὰν-Μεχμέδ, ἔπειτα ὁ Βεζίρης μόνος, καὶ μετὰ τοῦτον οἱ Οὐλεμᾶ. Ὁ δὲ μέγας Δεφτὲρ-δάρης, ὑπηρετῶν ὡς πιγκέρνης (ἀρχιοινοχόος), προσέφερεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ σερμπέτιον ἐντὸς πολυτιμοτάτου ποτηρίου, κατεσκευασμένου ἐκ περουζὲ μονολίθου, ἀνήκοντός ποτε εἰς τὸν μέγαν Νουσσιρβάν. Διὰ τοὺς γάμους 'του τούτους τοσοῦτον ἐσεμνύνετο ὁ Ἰβραὴμ, ὥστε εἰς μίαν, ἄκρως (λέγει ὁ Χάμμερ) ἀξιοπαρατήρητον, ἐπιστολήν 'του, τῆς ὁποίας τὸ πανομοιότυπον εὑρίσκεται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς πολιορκίας τῆς Βιέννης, ὑπογράφεται Σαγγὶμπ-ἐσ-σοὺρ (κύριος τῶν γάμων)· ὅταν δὲ, μετὰ πέντε ἔτη, τῷ 1529, ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἱππόδρομον αἰθούσῃ τοῦ παλατίου τούτου, τελουμένων τῶν ἑορτῶν τῆς περιτομῆς τῶν τριῶν Σὰχ-ζαδέδων (βασιλοπαίδων), αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν εἴκοσιν ἡμέρας, ὑπερβᾶσαι πᾶσαν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἠρώτησεν ὁ Σουλτάνος τὸν Ἰβραὴμ, Ποῖαι ἑορταὶ ἔγιναν λαμπρότεραι, αἱ παροῦσαι ἢ αἱ τῶν γάμων 'του; ὁ Βεζίρης ἀπεκρίθη ὅτι, Λαμπρότεραι τῶν γάμων 'του ἑορταὶ οὔτε ὑπῆρξαν οὔτε θέλουν φανῇ ποτε εἰς τὸν Κόσμον. Καὶ πῶς τοῦτο; εἶπε, παροργισθεὶς διὰ τὴν ἀπόκρισιν ταύτην, ὁ Σουλτάνος. Διότι, ἀπήντησεν ὁ εὐφυὴς αὐλικὸς, ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης 'δὲν εἶχεν εἰς τὰς ἑορτὰς Αὐτῆς τοιοῦτον προσκεκλημένον, ὁποῖον ἠξιώθην 'να ὑποδεχθῶ ὁ δοῦλος Αὐτῆς, τοῦ ὁποίου τοὺς γάμους ηὐδόκησε 'να τιμήσῃ ὁ Κύριος τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης, ὁ Σολομὼν τοῦ αἰῶνος. Ὅταν

Digitized by Google

ἐστάλη εἰς τὴν Αἴγυπτον μὲ ἀποριόριστον πληρεξουσιότητα, ὁ Σουλτάνος προέπεμψεν αὐτὸν ἄχρι τῶν Πριγκηποννήσων, καὶ τὸν ἀπεχωρίσθη ἔνδακρυς. Ἡ δὲ εἰς τὸ Κάϊρον εἴσοδός 'του ὑπερέβη κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὅλας τὰς πομπικὰς προελεύσεις τῶν Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου· μόνον δὲ τὸ ἐφίππιόν 'του, δῶρον τοῦ Σουλεϊμάνου, ἐτιμᾶτο 150,000 φλωρίων. Ἐκεῖ διαμένων, ἔκοψε, κατὰ τὸν Καντεμίρην, καὶ νόμισμα, τὸ ὁποῖον ἄχρι σήμερον φέρει τὸ ὄνομά του. Ἐπιστρέψαντα δὲ εἰς ΚΠ, ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μὲ μεγαλητέραν ἔτι μεγαλοπρέπειαν, καὶ ὁ Σουλτάνος 'τῷ ἔστειλε δῶρον ἐφίππιον τιμώμενον 200,000 φλωρίων. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Μοχάκτς νίκην κατὰ τῶν Οὔγγρων, εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς ὁποίας εἶχεν ἀπεριόριστον ἀρχηγίαν, ὁ Σουλτάνος 'τὸν ἐστόλισεν ἰδιοχείρως μὲ τὸ τσελέγγιον (πτερὸν ἐρωδιοῦ ἀδαμαντοκόλλητον). Ἀλλ' ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος διήγειρεν ἐπὶ τέλους τὸν φθόνον τῶν ἄλλων Πασσάδων καὶ τὴν ὑποψίαν τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ ἐναντίον 'του, διαβληθεὶς αὐτῷ ὑπὸ τῆς περιφήμου Ῥωξελάνης ὡς τυραννιῶν, καὶ οὕτω τῇ 15 Μαρτίου τοῦ 1535, προσκληθεὶς, διὰ τὸ Ῥαμαζάνιον, 'να δειπνήσῃ μετὰ τοῦ Σουλτάνου εἰς τὸ Σαράϊ, καὶ 'να διανυκτερεύσῃ, κατὰ τὸ σύνηθες, ἐκεῖ, εἰς τὸν αὐτὸν μετὰ τοῦ Σουλτάνου κοιτῶνα, εὑρέθη τὸ πρωὶ πνιγμένος, καὶ φαίνεται ὅτι οὐχὶ χωρὶς 'να ἀντισταθῇ· διότι, μετὰ ἕνα αἰῶνα, ἐφαίνοντο ἀκόμην εἰς τὸ χαρέμιον τοῦ Σαραγίου τὰ ἴχνη αἵματος ἐκχυθέντος· τὸ δὲ σῶμά 'του ἐτάφη ἐν τῷ Τεκὲ τῶν ἐν Γαλατᾷ Δερβίσσων, χωρὶς στήλης ἢ θόλου, ἀλλ' ἑνὸς μόνου δένδρου, τὸ ὁποῖον ἐδείκνυεν ἐπὶ χρόνον τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς περιέργους.

Ὁ Ἡβραὴμ οὗτος εἶνε ἄλλος παρὰ τὸν ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ' ἀκμάσαντα μέγαν Βεζίρην, τὸν γνωστὸν ὑπὸ τὸ ἐπίθετον Δαμὰτ-Ἡβραὴμ-πασσᾶν, ὡς χρηματίσαντα γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τῇ Φατμᾷ τοῦ Σουλτάνου τούτου, ὅς τις, ἀναλαβὼν τὴν ὕπατον ἀρχὴν τῷ 1718, μετὰ τὴν ἐν Βελιγραδίῳ μάχην καὶ ἧτταν τῶν Τούρκων, διετήρησεν αὐτὴν ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐημερίᾳ ἐπὶ δώδεκα ἔτη μέχρι τέλους τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀχμέδ. Κατήγετο δὲ ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ χωρίου Μεσσκαρᾶ, τοῦ ἐν τῇ τοπαρχίᾳ Νίκδε, τὸ ὁποῖον ἐκόσμησεν ἔπειτα μὲ διάφορα δημόσια καταστήματα καὶ κατέταξεν εἰς σειρὰν πόλεως, ἀνυψώσας τὸν Καδὴν αὐτοῦ εἰς τὸν βαθμὸν τῶν ἐξ μεγάλων τῆς Αὐτοκρατορίας Καδήδων, καὶ μετονομάσας αὐτὸ Νὲβ-σσεχρ (Νεόπολιν). Ὅταν διωρίσθη Βεζίρης, ὁ Σουλτάνος, πρὸς δεῖγμα τῆς ἐξαιρέτου πρὸς αὐτὸν εὐνοίας, 'τῷ ἔστειλεν, ἀντὶ τῆς συνήθους χρυσῆς σφραγῖδος, τὴν ὁποίαν λαμβάνουσιν οἱ Βεζίραι ὡς σύμβολον τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας, τὸν σμαράγδινόν 'του δακτύλιον φέροντα τὴν σφραγῖδά 'του. Ἦτον δὲ πολιτικὸς ἐπιτήδειος, ἐπιεικής, φιλοδίκαιος, καὶ ἠγάπα τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν εἰρήνην. Ἡ πολυτέλεια δὲ καὶ

μεγαλοπρέπειά 'του 'δὲν ἀφῆκεν ὑπερβολήν. Ὅτε, τὸν Αὔγουστον τοῦ 1729, ὑπεδέχθη τὸν πρέσβυν τῆς Περσίας Μεχμέδ, Χάνην τοῦ Σιράζ, εἰς τὸ παλάτιόν 'του, »ἔπλεε, λέγει ὁ Ἱστοριογράφος τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀπὸ κεφα» λῆς ἄχρι ποδῶν εἰς θάλασσαν πολυτίμων λίθων καὶ μαργαριταρίων«. Ὅλον δὲ τὸ παλάτιόν του ἦτον στρωμένον μὲ πολυτίμους Περσικοὺς τάπητας, τοὺς ὁποίους ὑπερέβαινεν ἅπαντας ὁ καλύπτων τὸ ἔδαφος τῆς αἰθούσης τῆς ὑποδοχῆς, παριστῶν ἀνθῶνα, κεντημένον μὲ μετάξι, χρυσάφι καὶ μαργαρίτας. Εἰς τὴν κόγχην δὲ τοῦ σοφᾶ, ὅπου ἐκάθητο ὁ Βεζίρης, ἦτον ἄλλος τάπης, ὅλος μαργαροκέντητος, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναλόγως. Ὅταν δὲ τῇ 28 Δεκεμβρίου 1730 ἢ τῇ 1 Ἰανουαρίου 1731, πνιγεὶς εἰς τὸ 'Ορτὰ-καπὺ μετὰ τῶν δύω γαμβρῶν 'του (τοῦ Καπετὰν-πασσᾶ καὶ τοῦ Κεαγιᾶ-μπεη), μετεκομίσθη νεκρὸς ἐπὶ δωδαμάξης εἰς τὸ Ἐτ-μεϊδὰν καὶ ἐκεῖθεν μεταφερθεὶς ἐῤῥίφθη ἔμπροσθεν τῆς πλατείας τοῦ Σαραγίου, καὶ τῆς περικαλλεστάτης ἐκείνης κρήνης, τῆς κτισθείσης ἐκεῖ διὰ τῆς ἐπιμελείας 'του, εὑρέθησαν εἰς τρία κιβώτια, θαμμένα ὑπὸ τὸν περιστερεῶνα τῆς οἰκίας 'του, 70,000 φλωρίων, καὶ ἐντὸς ἄλλου τετάρτου, πλῆθος διαφόρων πολυτίμων σκευῶν καὶ λίθων, παρεκτὸς τῶν σαλίων, ταπήτων καὶ ὅπλων, ὑπερβαινόντων τὴν ἀξίαν χιλίων χρυσοῦ πουγγίων. Τὰ πλούτη ὅμως ταῦτα 'δὲν ἀπεδείκνυον οὔτε φιλοδικίαν οὔτε φιλαργυρίαν, ἀλλ' οἰκονομίαν ἔμφρονα καὶ τὴν ἀπὸ τῆς εἰρήνης εὐημερίαν. Ἔσχε δὲ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα τέκνα· διότι ἠγάπα περιπαθῶς τὰς γυναῖκας, ὥστε καὶ συνεκέντα καὶ συνέῤῥαπτε μετ' αὐτῶν· καὶ μετ' αὐτάς, τὰ ὡραῖα πτηνὰ καὶ ἄνθη, καὶ μάλιστα τοὺς λαλέδες καὶ τὰ γαρόφαλλα, τὰ ὁποῖα διεκόσμει φιλοκάλως μὲ τοὺς καθρέπτας καὶ τὰς φωτοχυσίας, ἐπινοήσας ἢ μιμηθεὶς ἀπὸ τῶν Περσῶν τὰς μυθιστορικὰς ἐκείνας νυκτερινὰς διασκεδάσεις τοῦ Τσιραγάν.

Τὸ παλάτιον τοῦτο, ἀφ' οὗ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου κτίτορος, περιῆλθεν εἰς διαφόρους χεῖρας, ἐπὶ δὲ τοῦ Σουλτὰν-Ἰβραὴμ ἐχαρίσθη εἰς τὴν ὀγδόην Χασσεκὶ, Τελλὶν, τὴν μόνην συζευχθεῖσαν αὐτῷ κατὰ τοὺς τύπους, καὶ τῷ 1648, ὅτε ἐτελέσθησαν ἐν αὐτῷ οἱ γάμοι τῆς νεωτάτης τῶν θυγατρῶν τοῦ Σουλτάνου τούτου, Μπιμπῆ-Σουλτάνας μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρη 'Αχμὲδ-πασσᾶ τοῦ ἐπικληθέντος Ἐζὰρ-παρᾶ, ὡς προείπομεν, ἐστρώθη ἀντὶ ταπήτων μὲ σαμούρια ὅλον· καὶ ἐπειδὴ πρὸς σύναξιν αὐτῶν μετεχειρίσθησαν ὅλα τῆς βίας τὰ εἴδη, ἐξεῤῥάγη ἡ φρικτὴ ἐκείνη τῶν Γενιτσάρων ἐπανάστασις, ἥτις κατέστρεψε καὶ τὸν Βεζίρην καὶ τὸν Σουλτάνον. Μεταβαλὸν δὲ διαφόρους καὶ ἄλλους ἰδιοκτήτας, ἔμεινε τέλος εἰς τὸν Φαζλῆ-'Αχμὲδ-Κιοπρουλῆ-πασσᾶν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρονομάζεται καὶ ἅπασα ἡ περὶ αὐτὸ συνοικία

Φαζλῆ-πασσᾶ.

Τοῦ διασήμου τούτου Βεζίρου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ πρώτου τῶν Κιοπρουλήδων Μεχμὲδ-πασσᾶ, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν διαλάβει ἐν ἄλλοις, ἰατρὸς ὑπῆρξε τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ὑπ' αὐτοῦ προήχθη ὁ πρῶτος Γραικὸς Διερμηνεὺς τοῦ Κράτους Παναγιωτάκης ὁ Νικούσιος, περὶ οὗ εἰς τὸ Δεύτερον Μέρος. Πρὸς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος εἶνε τὰ Βαφεῖα, ἴσως ὅπου ἦτον ἐπὶ Γραικορωμαίων τὸ Ὀξυβάφιον, ὅπου ἐβάπτετο ἡ ὀξεῖα (ἀνοικτοῦ χρώματος) πορφύρα (1). Αὐτή, νομίζω ἑπομένως ὅτι, εἶνε καὶ ἡ Ὀμφακηρὰ (ἐννοεῖται Πορφύρα).

Πλησίον τοῦ Ἱπποδρόμου ἦσαν τὸ πάλαι

Τὰ Ἀντιόχου,

παλάτια (ἐννοεῖται), ἀφ' ὧν παρωνυμεῖτο, κατὰ τὸ σύνηθες, καὶ ὅλον τὸ περὶ αὐτὰ μέρος, καθὼς καὶ πύλαι τινὲς τοῦ Ἱπποδρόμου. Ὁ Ἀντίοχος δὲ οὗτος ἦτον Πέρσης εὐνοῦχος, τὸν ὁποῖον Ἰσδιγέρδης ὁ Περσῶν βασιλεύς, καταλειφθεὶς, κατὰ διαθήκην τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, κηδεμὼν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ 'του καὶ διαδόχου, Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, ἀπέστειλεν ὡς παιδαγωγὸν (βαΐουλον) αὐτοῦ. Ἦρξε δὲ διαφόρους ἀρχὰς ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου, καὶ τέλος τῷ 431 ἔγινεν ἔπαρχος τοῦ Πραιτωρίου καὶ ὕπατος. Ὕστερον ὅμως ὁ Θεοδόσιος ἀπέκειρεν αὐτὸν (»ἐποίησεν αὐτὸν παπᾶν«, καθὼς λέγει ὁ Θεοφάνης,) εἰς τὸν ἐν Χαλκηδόνι ναὸν τῆς ἁγίας Εὐφημίας, καὶ ἐδήμευσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν, »ὡς κατεπαιρομένου τῶν »βασιλέων καὶ καταφρονοῦντα αὐτοῦ (αὐτ.)«. Τοῦτον ἐννοεῖ, φαίνεται, καὶ ὁ Συνέσιος, ὅταν λέγῃ (2): »Τὸ ἱερὸν ἀνθρώπινον, τὸ βέλτιστον μὲν »τοὺς τρόπους, εἰδεχθέστατον δὲ τὴν ὄψιν«.

Τοῦ παλατίου τούτου ἀναφέρεται ὄχι μόνον κουράτωρ (concierge), ἀλλὰ καὶ Πρωτοβεστιάρχης· καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ Συμεὼν Σὴθ, τοῦ ὁποίου σώζεται τὸ Περὶ τροφῶν σύγγραμμα.

Ὑπῆρχε δὲ πλησίον αὐτοῦ καὶ μονὴ γυναικεία, ἀπ' αὐτοῦ καλουμένη.

Πλησίον τοῦ Ἱπποδρόμου ἔκειτο καὶ

Ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Εὐφημίας,

κτισθεὶς μὲν πολυτελῶς ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, μετασχηματισθεὶς δὲ μετὰ 448 ἔτη εἰς Ἀρμεντάριον (3) καὶ κοπροθέσιον ὑπὸ

(1) Ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ ξ'. Κανόνι τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου ἀναφέρει Σταυράκιόν τινα ὀξυβάφον, διὰ Χριστὸν Σαλόν. (2) Ἐπιστολὴ ρι'. (3) Λατιν. Βουστάσιον, καὶ ὄχι Ἀρμαμτάριον, καθὼς 'τὸ ἔχει ὁ Κωδινός.

τοῦ Κοπρωνύμου. Ἐν αὐτῷ, ἀνακαθαρθέντι ἔπειτα ὑπὸ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, ἀπετέθη, μετὰ κϐ'(1) ἔτη τῆς, εἴτε καταποντίσεως εἴτε κατακαύσεως αὐτοῦ, ἀνακομισθὲν ἀπὸ τῆς Λήμνου ἢ Λέσϐου, ὅπου παραδόξως εἶχε διασωθῆ, τὸ λείψανον τῆς Ἁγίας(2), προσκυνούμενον ἄχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ τῆς ΚΠ πατριαρχικῷ ναῷ. Ἴσως δὲ τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τούτου ἐπέχει τὸ καλούμενον σήμερον Διϐὰν-γιολοὺ-τζαμισί, κείμενον πλησίον τοῦ παλατίου τοῦ Ἰϐραὴμ-πασσᾶ.

»Πλησίον τοῦ Ἱππικοῦ καὶ τῆς Ῥηγίας (καὶ) τοῦ Παλατίου«, κατὰ τὸ Ἀλεξ. Χρονικόν, οὐ μὴν ἀμέσως γειτνιάζον τῷ Ἱππικῷ, εἴ γε, κατὰ τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπίγραμμα τοῦ Σχολαστικοῦ Λεοντίου, »οἶκος ἦν »μέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἱππικοῦ«, ἔκειτο, ἐν τῷ Β' Ῥεγεῶνι,

Τὸ Λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου.

τὸ περιφημότερον ἁπάντων τῶν ἐν ΚΠ, διά τε τὸ κάλλος καὶ μέγεθος αὐτοῦ, διὰ τὰς ἁπανταχόθεν περιτρεχούσας αὐτὸ εὐρυχωροτάτας στοὰς καὶ τὰ παρακείμενα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, πρὸ πάντων ὅμως διὰ τὰ περικοσμοῦντα αὐτὸ παμπληθῆ ἀγάλματα, τῶν ὁποίων ἔκφρασιν διὰ στίχων ἡρωϊκῶν, ἐν εἴδει ἐπιγραμμάτων, ἐποίησε Χριστόδωρος ὁ Θηϐαῖος (Κοπίτης), σωζομένην ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ.

Τὸ λουτρὸν τοῦτο ἐκτίσθη τὸ πρῶτον, ἢ προϋπάρχον ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Σεϐήρου(3), ὅθεν ἐλέγετο, ὁμωνύμως τῷ κτίτορι, καὶ Σεϐῆρος καὶ Ἀλέξανδρος ἢ Τὰ Ἀλεξάνδρου· »Ἀλλ' οἱ »τῆς πόλεως Βύζαντος, λέγει τὸ Ἀλεξ. Χρονικόν, ὠνόμασαν αὐτὸ Ζεύ»ξιππον, κατὰ τὸ ὄνομα ὅπερ εἶχεν ὁ τόπος, καὶ οὐκέτι, ὡς εἶπεν ὁ βα»σιλεύς, εἰς τὸ ἴδιον ὄνομα ἐκάλουν αὐτὸ Σεϐήριον«.

Περὶ δὲ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης τοῦ Ζευξίππου διαφωνοῦσιν οἱ συγγραφεῖς. Οἱ μὲν γάρ, οἷον ὁ Εὐσέϐ. καὶ τὸ Χρονικόν, παρωνυμοῦσιν αὐτὸ ἀπὸ Ζευξίππου τοῦ κτ' βασιλέως τῶν Σικυωνίων, πολὺ προγενεστέρου τῆς τοῦ Βυζαντίου κτίσεως· οἱ δέ, καθὼς Ἡσύχ. ὁ Μιλήσ. καὶ Σουΐδας, ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐκτίσθη, ἔχοντος βωμὸν(4) Διὸς Ἱππείου, ἐν τῷ καλουμένῳ Ἡρακλέους ἄλσει, »ἔνθα τὰς Διομήδους αὐτὸν φασι δαμάσαντα ἵππους, »Ζεύξιππον ὀνομάσαι τὸν τόπον (Ἡσύχ.)«. Τὸ δὲ Ἀλεξανδ. Χρονικόν, ἀπ' ἄλλης αἰτίας παρωνυμοῦν αὐτό, »ὅτι ἐκεῖ, λέγει, ἵστατο, ἐν μέσῳ τοῦ »Τετραστόου στήλη χαλκῆ τοῦ Ἡλίου, καὶ ὑποκάτω αὐτῆς ἐγράφετο »Ἡλίου τὸ ὄνομα Ζευξίππου· οἱ δὲ Θρᾷκες ἔλεγον τὸν τό»πον Ἥλιον . . . καὶ τὸ Τετράστοον Τοῦ Ζευξίππου, ἀντὶ τοῦ

(1) Κατὰ τὸν Κωδιν. λζ'. (2) Ἴδε Ζωναρ. Βιϐλ. ΙΕ'. (3) Οὐχὶ ὅμως »πρὸς θεραπείαν »Νίγρου τοῦ συμπενθέρου 'του,« καθὼς εἰκαιολογεῖ ὁ Κωδινός, συγχέων καὶ ὀνόματα καὶ χρόνους καὶ πράγματα· ἀλλὰ χαριζόμενος μᾶλλον τοῖς Βυζαντίοις. (4) Ἱερόν, κατὰ τὸν Σουΐδαν.

»όποίου ό Σεβῆρος ἔκτισεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῆς αὐτῆς Βύζου πόλεως »ναὸν, ἤτοι Ἱερὸν, Ἀπόλλωνος, »ὃν καταλύσας ὕστερον ὁ Θεοδόσιος, »ἐποίησεν αὐτὸν αὐλὴν οἰκημάτων, καὶ ἐδωρήσατο αὐτὴν τῇ μεγάλῃ »Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις αὐλὴ κέκληται ἕως τοῦ νῦν Τοῦ »Ἡλίου.« Ἄλλοι, τέλος, ἀνάγουσι τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῦ εἰς Ζεύξιππον τὸν ἐπὶ Νέρωνος ἔπαρχον τῆς Θράκης (νομίζω) καὶ Μακεδονίας, μέγαν τῶν Χριστιανῶν διώκτην, ὅς τις καὶ τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν εἰς Ἀργυρούπολιν φυγεῖν ἠνάγκασεν, ἀποδίδοντες καὶ τὴν κτίσιν αὐτοῦ εἰς αὐτὸν, ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἑπομένως ἔτη πρὸ τοῦ Σεβήρου. Ὁ δὲ Choiseul-Gouffier λέγει, ὡς ἐκ τοῦ Εὐσεβίου, ὅτι ὠνομάσθη οὕτω διὰ τὰς ἐν αὐτῷ εἰκόνας τοῦ Ζευξίππου.

Ἀνεκαίνισε δὲ αὐτὸ καὶ »ἀνεπλήρωσε, κοσμήσας κίοσι καὶ μαρμάροις »ποικίλοις καὶ χαλκουργήμασι«, κατὰ τὸ αὐτὸ Χρονικὸν, Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, καὶ μετ'αὐτὸν ὁ Ἰουστινιανὸς, πυρποληθὲν καὶ αὐτὸ ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα. Σουλτὰν-Μεχμὲδ δὲ ὁ Β' μετεχειρίσθη τὰ ἐρείπια αὐτοῦ εἰς κατασκευὴν τοῦ τζαμίου καὶ πτωχοτροφείου τοῦ φέροντος τὸ ὄνομά του.

Ἐπειδὴ δὲ ἦτον πλησίον, ὡς εἴπομεν, τοῦ Παλατίου, καὶ ἐν αὐτῷ συνήθως καὶ ἀμισθὶ ἴσως ἐλούοντο οἱ φρουροῦντες ἐν τοῖς βασιλείοις στρατιῶται (τὰ Νούμερα), »Νουμέρων ἔσχε κλῆσιν εἰσέπειτα«, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον. »Ἤνοιγε δὲ κατ' ἔτος καὶ ἐν τῇ τῶν Γενεθλίων τῆς »ΚΠ ἡμέρᾳ (11 Μαΐου), ἀνιέμενον ἀμισθὶ πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ«.

Τὸ λουτρὸν τοῦτο ἀναφέρει καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῇ πρὸς Ἀρειανοὺς αὐτοῦ Ὁμιλίᾳ.

Ὁ δὲ Κωδινὸς, τερατολογῶν, κατὰ τὴν συνήθειάν του, λέγει ὅτι τὸ λουτρὸν τοῦτο »ἐστοιχειώθη μετὰ κανδήλας ἅπτεσθαι ὑαλίνης,τὸ δὲ ὕδωρ »ζέειν σφοδρῶς, καὶ τὸν ἀέρα τοῦ λουτροῦ. Ἀλόγιστοι δέ τινες ἐλθόν»τες, τοῦτο κατέστρεψαν«. Ἀλλ' αἱ ἀλογίαι τῷ ὄντι αὗται οὔτε ἀναιρέσεως εἶνε ἄξιαι.

Τὸ δὲ μόνον ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ἐν αὐτῷ »ποικίλη τις ἦν, κατὰ τὸν Κε»δρηνὸν, θεωρία καὶ λαμπρότης τεχνῶν, τῶν τε μαρμάρων καὶ λίθων καὶ »ψηφίδων καὶ εἰκόνων διὰ χαλκοῦ πεποιημένων, τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνδρῶν »ἔργα, μόνον τῷ μὴ παρεῖναι αὐταῖς ψυχὰς τῶν ἐς οὓς ἐγένοντο . . . »Στῆλαι δὲ ἦσαν ἐκ χαλκοῦ πεποιημέναι τῶν σοφῶν ἁπάντων τῶν ὑψη»λῶν καὶ ποιητῶν, καὶ ῥητόρων, καὶ ὅσοι ἐπ' ἀνδρίᾳ ἐγένοντο διαβόητοι«. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀνδριάντων τούτων, »ὧν ἐξεῖχεν ὁ τοῦ Ὁμήρου, ὁποῖος »ἦν συνάγων τὸν νοῦν, τῷ χεῖρε συζεύξας ὑπὸ τὰ στέρνα«, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, ἦσαν καὶ Ἰακώβου τοῦ Ψυχρίστου, Κίλικος ἰατροῦ, ἀνατεθὲν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μ., καὶ Φιλιππικοῦ στήλη ἐκ χρωμάτων, ἐξ οὗ συμπεραίνει ὁ Δουκάγγιος ὅτι ὁ ποιητὴς Χριστόδωρος ἤκμασε πρὸ τοῦ Λέοντος

καὶ Μαυρικίου (τοῦ ὁποίου γαμβρὸς ἦτον ὁ Φιλιππικός), καὶ πιθανῶς ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου· διότι τὰ εἰς αὐτοὺς ἐπιγράμματα δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἔκφρασίν του.

Εἶχε δὲ σχῆμα τετράγωνον περίστῳον· αἱ δὲ στοαὶ αὗται, »ὧν ἐν τῇ »συμπληρώσει,« κατὰ τὸν Ζώσιμον, ἦτον ἡ πύλη τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, δὲν εἶνε ἄλλαι παρ᾽ αὐτάς, τὰς ἄλλως λεγομένας τοῦ Σεβήρου στοάς, ἃς ἐν Τετραστόῳ ἐδείματο, καὶ εἰς αὐτὰς »ἐνῆν μὲν εἰσιέναι διὰ τῶν »ἀψίδων, ἃς Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἐν τῷ ἑαυτοῦ Φόρῳ ἀπετύπωσεν ἐκ »μαρμάρων ἀντίας ἀλλήλων, ἐνῆν δὲ καὶ ἐξιέναι τῆς παλαιᾶς Βυζαν»τίου πόλεως«. Τὸ μέσον δὲ τῶν στοῶν τούτων Μεσαύλιον τοῦ Ζευξίππου ἀποκαλοῦσι τὰ Πρακτικὰ τῆς ϛ′ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

»Κατὰ τὰς τῆς μιᾶς δὲ στοᾶς ἄκρας τῆς τετραστόου ταύτης τοῦ Βυζαν»τίου ἀγορᾶς, εἰς ἣν ἀνάγουσιν οὐκ ὀλίγοι βαθμοί, ναοὺς ᾠκοδομήσατο »(ὁ Κωνσταντῖνος) δύω, ἐγκαθιδρύσας ἀγάλματα, θατέρῳ μὲν τῆς Μη»τρὸς τῶν θεῶν Ῥέας, . . ἐν δὲ θατέρῳ Ῥώμης ἱδρύσατο Τύχην«, κατὰ τὸν Ζώσιμον.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἐχρησίμευε καὶ ὡς δικαστήριον τοῦ Ἐπάρχου τῶν Πραιτωρίων, εἴ γε, κατὰ τὸν Θεοφάνην, »κελεύσαντος τοῦ Βασιλέως (Λέοντος »τοῦ Μεγάλου) ἐξετασθῆναι τὸν Κοιαίστορα Ἰσοκάσιον παρὰ τῷ Ὑπάρχῳ »τῶν Πραιτωρίων, καὶ ἐνεχθέντος αὐτοῦ ἐν τῷ Ζευξίππῳ δεδεμένου ὀπι»σθάγγωνα, ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ Ὕπαρχος κτλ.«

Παρὰ τὸ Λουτρὸν τοῦτο, τοῦ ὁποίου ὁ Γύλλιος εἰς μάτην ἀνεζήτησε τὰ ἴχνη, ἔκειτο ὁ καλούμενος

Λαμπτὴρ ἢ Λαμπτήρων οἶκος,

οἰκία ἐκτεταμένη μὲ πλῆθος ἐργαστηρίων (Χάνι ἢ Βεζαστάνιον), ὧν ἡ πρόσοδος ἐχρησίμευε πρὸς διατήρησιν τῶν νυκτερινῶν φώτων, τὰ ὁποῖα, ὑπατεύων Κῦρος ὁ ἔπαρχος, διέταξε μὲν ἴσως ἅπτεσθαι, ἀλλ᾽ οὐχὶ πρῶτος αὐτός, καθὼς λέγει ὁ Κεδρηνός· διότι πολὺ πρὸ τοῦ Κύρου, καὶ πανταχοῦ μὲν τῆς πόλεως, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς τριόδοις καὶ τοῖς καπηλείοις ἠνάπτοντο καθ᾽ ἑσπέραν φῶτα, ὡς ἐκ τοῦ Ἀμμιανοῦ (1) δῆλον.

Πλησίον δὲ τοῦ Ζευξίππου ἔκειτο ἄλλο μικρὸν λουτρόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται τὸ ἑξῆς δίστιχον ἐπίγραμμα τοῦ Σχολαστικοῦ Λεοντίου:

» Μὴ νεμέσα, Ζεύξιππε, παραντέλλοντι λοετρῷ·
» Καὶ μεγάλην παρ᾽ Ἄμαξαν Ἐρωτύλος ἡδὺ φαείνει.«

Εἰς αὐτὸ δὲ τὸ λουτρὸν ἀνενεκτέον πάντως φρονεῖ ὁ Δουκάγγιος καὶ τὸ ἄλλο ἐπίγραμμα τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, τὸ

(1) Βιβλ. ΙΔ′.

» Εἰς ἕτερον (λουτρὸν) παρακείμενον τῷ Δημοσίῳ
ἐν Βυζαντίῳ :
» Δείματό με ξυνοῖο παρὰ προθύροισι λοετροῦ
ἀστὸς ἀνὴρ, ἀρετῆς ἕνεκεν οὐκ ἔριδος
» Κεῖνο μέλει πλεόνεσσιν· ἐγὼ δ' ὀλίγοις τε φίλοις τε
ἐντύνω προχοὰς, καὶ μύρα, καὶ χάριτας.

Κατὰ τὸ Ζεύξιππον ἵδρυτο καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἐφόρου, ὅπου ἐτάφη τὸ πτῶμα τοῦ τυράννου Ἀνδρονίκου, παρεῤῥιμένον τέως ἐν μιᾷ τῶν τοῦ Ἱπποδρόμου ἀψίδων· διότι ὁ Ἰσαάκιος οὐ κατένευσεν ἀπενεχθῆναι αὐτὸ εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα.

Πρὸς τὸ δυτικοβόρειον δὲ τοῦ Ἱπποδρόμου, ἐκκλίνοντι πρὸς δεξιὰν τὴν μεγάλην ὁδὸν τὴν καταλήγουσαν εἰς τὸ Ἰμαρέτιον τοῦ Σουλτὰν-Μπαγεζήτου, κεῖται, ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Φαζλῆ-πασσᾶ συνοικίᾳ,

Ἡ Φιλόξενος Κινστέρνα
(Μπὶρ-μπὶρ-διρέκ).

Ἡ Κινστέρνα αὕτη, μία τῶν περιφημοτέρων τῆς ΚΠ. ἐπωνομάσθη οὕτω, κατὰ τὸν Κωδινὸν μὲν, ἀπὸ τοῦ Συγκλητικοῦ Φιλοξένου, ἑνὸς τῶν δώδεκα, τῶν ἐκ Ῥώμης ὑπὸ Κωνσταντίνου μετοικισθέντων· κατ' ἄλλην ὅμως πιθανωτέραν γνώμην, ὡς ἀνειμένη πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, καὶ ἰδίως τῶν ξένων καὶ ἀγοραίων, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς τοὺς πλησίον Ξενῶνας (χάνια), ἀντιθέτως πρὸς τὴν Βασιλικὴν (1), ἀφιερωμένην μόνον πρὸς χρῆσιν τοῦ Παλατίου.

Ὁ Γύλλιος τοποθετεῖ αὐτὴν (ἐὰν ἦνε ἡ αὐτὴ τῇ μεταξὺ τῶν Λαύσου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Τρικλίνου) ὑπὸ τὰ ὑπόγεια τῆς προειρημένης οἰκίας τοῦ Ἰβραὴμ-πασσᾶ· ὁ δὲ Σκυλίτσης ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ Τρικλίνῳ, διηγούμενος ὅτι ἐκαθαρίσθη ποτὲ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος.

Ἡ ἀπέραντος αὕτη κινστέρνα εἶνε ὄχι ἀκριβῶς τετράγωνος· διότι ἡ μὲν μία 'της πλευρὰ ἔχει 180 ἢ 190 ποδῶν μῆκος, ἡ δὲ ἑτέρα 166. Οἱ δὲ κίονες αὐτῆς, τοὺς ὁποίους ἡ Ἀσιατικὴ μεγαληγορία ηὔξησεν εἰς χιλίους ἕνα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπωνόμασε καὶ τὸ κτίριον, εἶνε ὅλοι ἰσόμετροι καὶ μονόλιθοι, ἐξ ὡραίων καὶ λευκῶν τῷ ὄντι, ἀλλὰ κοινῶν, μαρμάρων. Τὰ δὲ κιονόκρανα αὐτῶν Κορινθιουργῆ μὲν, ἀλλ' ἡμιτελῆ καὶ εὐτελῶς εἰργασμένα, τινὰ δὲ καὶ ὅλως λεῖα (ἀτόρευτα)· ἐπ' ἐνίων δὲ ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν πλίνθων, ἀναγινώσκεται, ὡς ἀρκτικὸν στοιχεῖον ὀνόματος τὸ C, καὶ ἄλλα Βυζαντινὰ μονογράμματα, καὶ Σταυροὶ βαθέως ἐγγεγλυμμένοι. Ἓν δὲ ἐξ αὐτῶν φέρει τὰ ἀρκτικὰ στοιχεῖα Ε Φ, τῶν ὁποίων τὸ τελευταῖον 'δὲν εἶν' ἀπίθανον 'νὰ σημαίνῃ τὸν

(1) Ἴδε Γερὶ-μπατὰν-σαράϊ.

Digitized by Google

ἐπώνυμον αὐτῆς. Οἱ τοῖχοι αὐτῆς ἔχουσιν 9 ποδῶν πάχος· οἱ δὲ κίονές 'της, ἀπέχοντες πάντοθεν ἀλλήλων 9 πόδας καὶ 9 δακτύλους, ὑψοῦνται οὐχὶ διωρόφως, καθὼς ἐνόμισεν ὁ Γύλλιος, ἀλλὰ τριωρόφως· φαίνονται δὲ ὁλόκληροι μόνοι οἱ ἀνώτατοι, 212 τὸν ἀριθμόν, ἔχοντες ὕψος 14 ποδῶν καὶ 4 δακτ., καὶ περίμετρον 6 ποδῶν καὶ 9 δακτύλων· τῶν δὲ μεσαίων, μόνον τὸ ἥμισυ μέρος, ἐξέχον τοῦ ἐδάφους 7 1/2 σχεδὸν πόδας. Οἱ δὲ τρίτοι, καθὼς καὶ τὸ κάτω ἔδαφος ὅλον, εἶνε παραχωμένοι ὑπὸ τῆς ξηρανθείσης ἰλύος καὶ ἄλλων κατασυρμάτων. Τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ δαπέδου αὐτῆς ἀνοιγμένον φρέαρ, 15 πόδας βαθύ, ὑποτίθεται πιθανῶς φθάνον ἄχρι τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς ἐδάφους. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνειά 'της εἶνε 20,000 τετραγωνικῶν ποδῶν, ἐχώρει 1,237,939 κυβικῶν ποδῶν ὕδωρ.

'Εν αὐτῇ ἐργάζονται σήμερον, κατασταθέντες ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων, μεταξοκλῶσται καὶ γαειτανοπλόκοι (καζάσιδες), 'Αρμένιοι οἱ πλειότεροι, ἢ τοὐλάχιστον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν 'Αρμενίων.

'Εν τοῖς Φιλοξένου ἦν καὶ τὸ μαρτυρεῖον τῆς ἁγίας Μάρτυρος 'Ακυλίνης, ἑορταζομένης τῇ 13 'Ιουνίου, πυρποληθὲν ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα.

Οὐ μακρὰν δὲ τῆς τοῦ Φιλοξένου εἰς τὴν συνοικίαν τὴν καλουμένην Κουλελὺ-μποστὰν-μπουδρούμ, κεῖται

Ἡ τοῦ Θεοδοσίου Κινστέρνα,

τοποθετουμένη ὑπὸ μὲν τῆς Παλαιᾶς 'Αναγραφῆς τῆς Πόλεως ἐν τῷ Ε' 'Ρεγεῶνι, ὑπὸ δὲ τοῦ Γυλλίου παρὰ τὴν πρὸς δυσμὰς πλευρὰν τῆς τοῦ 'Ιβραὴμ-πασσᾶ οἰκίας, ἂν καὶ ὁ Κόμης 'Ανδρεώσσης λέγῃ ὅτι κἀνεὶς πρὸ αὐτοῦ 'δὲν 'τὴν ἀναφέρει. Ἡ κινστέρνα αὕτη, μικρὰ μέν, ἀλλὰ κομψότατα κατεσκευασμένη μὲ καμάρας καὶ θόλους, ὑποστηριζομένους ὑπὸ 32 ἢ 33 κιόνων, λευκοῦ μαρμάρου, διῃρημένων εἰς τέσσαρας τάξεις, ἀνὰ ὀκτὼ εἰς ἑκάστην, ἔχει μῆκος 129 ποδῶν, καὶ πλάτος 70 ποδῶν καὶ 6 δακτ. Οἱ κίονες αὐτῆς, ἀπέχοντες πάντοθεν ἀλλήλων 12 πόδας καὶ 2 δακτύλους, ἔχουσιν ἕκαστος περὶ τὰ μέσα τοῦ κορμοῦ 2 1/2 ποδῶν περίμετρον, τὸ ὁποῖον ὑποτίθησιν 25-26 ποδῶν ὕψος· διότι αἱ βάσεις καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ αὐτῶν εἶνε συγκεχωσμένα· ἔχουσι δὲ διπλᾶ κιονόκρανα ῥυθμοῦ Κορινθιακοῦ, ὧν τὸ ὑπέρτερον λεῖον. Ἡ κινστέρνα αὕτη, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς 'της (εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν κλιτὺν τῆς πόλεως), ἐπρομήθευε, φαίνεται, τὸ εἰς τὰς συνοικίας Σουλτὰν-'Αχμὲδ καὶ Κουδοὺζ-χαλὲ ἀναγκαῖον ὕδωρ.

ΚΑΙ ἤδη στρεφόμενοι πρὸς μεσημβρίαν, ἀφ' οὗ ἐπισκεφθῶμεν καθ' ὁδὸν τὸ κατὰ τὴν συνοικίαν 'Αχχὺρ-καπὺ τζεαμίον Κεμὰλ ἢ Τζεμὰλ-πασσᾶ, φθάνομεν καταβαίνοντες εἰς τὸ

Τσατλαδὺ-καπύ.

Ἡ πύλη αὕτη, δευτέρα τῶν ἀπὸ τοῦ Σαραγίου πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον, καὶ ἕκτη τῶν ἀπ'αὐτοῦ πρὸς τὸ Σαράγιον ἐπὶ τῆς Προποντίδος ἀριθμουμένη, ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Σιδηρᾶ, ὕστερον δὲ, κατὰ τὸν Σκυλίτσην, Πύλη τῶν Σοφιῶν, καὶ μεταγενεστέρως Ἀρκουδόπορτα, ἢ, καθὼς 'τὴν ἔχει ὁ Λεϋγκλάβιος, ὡς ὀνομαζομένην δῆθεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του, Πόρτα ταῖς Ἀρκούδαις· διότι τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξωστέγων τοῦ ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτῆς παλατίου λέοντας ἐξέλαβον, φαίνεται, ἀντὶ ἄρκτων. Ἡ αὐτὴ ἑπομένως εἶνε τῇ καλουμένῃ ὑπὸ τοῦ Γυλλίου καὶ Πύλῃ τῶν Λεόντων, ὅθεν ἄλλοι 'τὴν εἶπον καὶ Πύλην τοῦ Λέοντος (1), καὶ Λέοντα τὸν Μακέλλην ἐπεφήμισαν κτίτορα τοῦ παλατίου τούτου, περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει ἀκολούθως.

Ἡ αἰτία δὲ, διὰ τὴν ὁποίαν λέγουσιν ὅτι ὠνομάσθη Σιδηρᾶ, 'δὲν ἔχει μορφὴν πιθανότητος, διότι ὁ Πορφυροῦς κίων, τοῦ ὁποίου δῆθεν μετενεχθέντος ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐκ Ῥώμης, καὶ δι'αὐτῆς εἰσαγομένου, φοβηθέντες, μήπως, τοῦ τόπου χαύνου καὶ βαλτώδους ὄντος, βυθισθεὶς εἰς τὴν γῆν, 'δὲν δυνηθῇ 'να ἐξαχθῇ, κατέστρωσαν τὴν ὁδὸν διὰ σιδηρῶν μοχλῶν, 'δὲν εἶνε μονόλιθος. Παρὰ τὴν Σιδηρᾶν ταύτην, ἦτον καὶ ἄλλη Σιδηρᾶ καλουμένη ὡσαύτως πύλη περὶ τὸν κόλπον καὶ τὸ Πετρίον, καὶ τρίτη ἄλλη ἐπὶ τοῦ περιβόλου τῆς Ἀκροπόλεως.

Τὸ δὲ παλάτιον τοῦτο, ἢ τὸ σωζόμενον αὐτοῦ λείψανον, οἰκοδόμημά τι στρογγύλον, περιβρεχόμενον πάντοθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ χρησιμεῦον πρὸ χρόνων ὡς μακελλεῖον, τοῦ ὁποίου φαίνονται εἰσέτι τέσσαρα ἀρχαίας κατασκευῆς παράθυρα, τῷ τείχει ἐγκατῳκοδομημένα, καὶ ἑκατέρωθεν μὲν αὐτῶν ἔχοντα ἀναγεγλυμμένους τοὺς προειρημένους λέοντας, ὕπερθεν δὲ ἐστεμμένα μὲ μετώπας (frontons), τὰς μὲν τοξοειδεῖς, τὰς δὲ τριγώνους, 'δὲν εἶνε, νομίζω, οὔτε ὁ καλούμενος Ἀετὸς, κείμενος, ὡς προείπομεν, ὑψηλότερον, οὔτε τὸ τῶν Σοφιῶν, περὶ οὗ ἀκολούθως· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ λεγόμενον

Παλάτιον τοῦ Ὁρμίσδου,

τὸ ὁποῖον κατοικῶν πρὶν αὐτοκρατορήσῃ ὁ Ἰουστινιανὸς, ἥνωσεν ἔπειτα, ὡς προείπομεν, μὲ τὸ μέγα παλάτιον, ὅθεν καὶ Νέον Παλάτιον ὠνομάσθη.

Διετήρησε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου αὐτοῦ οἰκήτορος Ὁρμίσδου (2),

(1) Ἡ τελευταία αὕτη προσωνυμία ἴσως ἔλαβε τὴν ἀρχήν 'της καὶ ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Βουκολέοντος, περὶ οὗ μετὰ ταῦτα. (2) Ὁρμοὺζ, ὅθεν οἱ παρ' ἡμῖν Χουρμούζιοι, καὶ ἴσως καὶ οἱ παρὰ Λατίνοις Φορμόζοι.

πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως Σάχ-πούρ, ὅς τις, διασωθεὶς ἐπινοίᾳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἀπὸ τῆς εἱρκτῆς, ἐν ᾗ ἐκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ 'του, προσέφυγεν, ὡς λέγεται, εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸν οἶκον τοῦτον πρὸς κατοικίαν.

Ἔκειτο δὲ, κατὰ τὸν Γύλλιον, ἐπὶ τοῦ ἐνταῦθα γηλόφου, τοῦ γειτνιάζοντος τῇ θαλάσσῃ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ἱπποδρόμου, ἀνοιγμένου δὲ εἰς ὕψος ἑκατὸν περίπου βημάτων.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν αὐτῷ ἦσαν ὄχι μόνον τὰ αὐτοκρατορικὰ σκρινία (γραφεῖα, ἢ μᾶλλον ἀρχεῖα) ἀλλὰ καὶ θησαυροφυλακεῖα· διότι ἀναφέρεται Δαβίδ τις Χαρτοφύλαξ τῶν Ὁρμίσδου, καὶ Κουράτωρες αὐτοῦ διάφοροι. Τὴν δὲ ἀξίαν ταύτην, καθὼς παρετήρησεν ὁ Δουκάγγιος, ἐλάμβανον μόνον οἱ ἐπιστάται τῶν παλατίων ἐν οἷς ἀπέκειντο θησαυροί.

Οἱ Τοῦρκοι, λέγει ὁ Choiseul-Gouffier (1), ἐχάλασαν τὸ ἐπάνω μέρος τῶν τειχῶν τοῦ παλατίου τούτου, καὶ κατεσκεύασαν ἐπ' αὐτοῦ κρωσσοὺς (διασφάγας, créneaux).

Ἴσως δὲ τοῦτο μᾶλλον ὠνόμασεν ὁ Βανδούριος Πύργον Βελισαρίου, καὶ οὐχὶ τὸ Βούκινον· καὶ τοῦ Κωδινοῦ δὲ ἡ φράσις: «τὰ ἐπάνω τοῦ «τείχους παλάτια τοῦ Βουκολέοντος», εἰς τοῦτο ἴσως τὸ οἰκοδόμημα ἠδύνατο προσφυέστερον 'να ἐφαρμοσθῇ, ἐὰν ἄλλοι λόγοι 'δὲν ἔπειθον 'να τοποθετηθῇ τὸ τοῦ Βουκολέοντος παλάτιον μᾶλλον πρὸς τὸ Ἀχχύρ-καπύ.

Παρὰ τὸ παλάτιον τοῦ Ὁρμίσδου, καὶ πλησίον τοῦ λιμένος τῶν Σοφιῶν ἦν

Ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Μαρτύρων Σεργίου καὶ Βάκχου

(Κιουτσοὺκ-Ἀγιὰ-Σόφια),

συνεχόμενος τῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Π. καὶ Π., καὶ ἔχων τὰ αὐτὰ μετ' αὐτοῦ προαύλια καὶ προπύλαια, ἀποτελῶν δὲ τὴν ἀνδρῴαν Μονὴν ἢ τὸ Ἀποστολεῖον τοῦ Ὁρμίσδου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἰουστινιανὸς, αὐτοκρατορήσας, ἀφιέρωσε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν προτοῦ περιουσίαν. Ἡ δὲ πρὸς τοὺς ἁγίους τούτους εὐλάβεια τοῦ αὐτοκράτορος τούτου αἰτίαν ἔσχε τὴν γενομένην αὐτῷ τε καὶ τῷ θείῳ αὐτοῦ Ἰουστίνῳ ἐπικουρίαν ὑπὸ τῆς χάριτος τῶν ἁγίων, ὅτε, κατηγορηθέντες παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι, ὡς τυραννίδα μελετήσαντες, καὶ διὰ τοῦτο φυλακωθέντες, ἐπεκαλέσαντο τοὺς ἁγίους τούτους, τιμωμένους τὰ μέγιστα παρὰ τοῖς Ἰλλυριοῖς, καὶ τῇ προστασίᾳ αὐτῶν, ἐπιφανέντων καθ' ὕπνους τῷ Αὐτοκράτορι, ἀπελύθησαν.

Τῶν ναῶν τούτων ὁ μὲν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐγνωρίζετο ὑπὸ τὸ

(1) Voyage Pittoresque, T. 3, σελ. 489.

ὄνομα μόνου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, καὶ ἐλέγετο, πρὸς διαστολὴν, καὶ Παλαιὸς Πέτρος, οὗ τὸ ἐναντίον παρατηρεῖται εἰς τὸν παρὰ τὴν πύλην τοῦ Εὐγενίου προδιαγραφέντα ἄλλον ναὸν τῶν Ἀποστόλων τούτων. Πρῶτον δὲ τούτου κτίτορα ἀναφέρει ὁ τῶν Πατρίων τῆς ΚΠ συγγραφεὺς τὸν Πατρίκιον Πέτρον Βαρσαμιανὸν, τὸν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει πλατύτερον ἐν τῇ τοῦ Πετρίου περιγραφῇ.

Ὁ δὲ τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου εἶνε ὁ σωζόμενος σήμερον πλησίον τῆς Σιδηρᾶς ταύτης πύλης, μεταπεποιημένος εἰς τζεαμίον, τὸ καλούμενον, διὰ τὴν ὡραιότητα πάντως τῶν κιόνων του καὶ τὸ πολυτελὲς τῆς διακοσμήσεώς του, Κιουτσοὺκ (Μικρὰ)-Ἀγιὰ-Σόφια. Κεῖται δὲ, κατὰ τὸν Γύλλιον καὶ Θεβέτον(1), κάτωθεν τοῦ Ἱπποδρόμου, ἐν τῷ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Προποντίδος ἐπιπέδῳ, ἔχοντι πλάτος 400 βημάτων. Ἔχει δὲ σχῆμα τετράγωνον, οὗ τὸ μέσον περιφερὲς, καθὼς καὶ τὸ τῆς ἁγίας Σοφίας, μὲ πλινθόκτιστον θόλον, ἐπιστηριζόμενον εἰς ὀκτὼ ὡσαύτως πινσοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑψοῦνται κίονες Ἰωνικοὶ, διπλοῖ τῇ τάξει· ὧν οἱ μὲν κάτω, δεκαὲξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ τούτων οἱ ἓξ πράσινοι καὶ οἱ δέκα λευκόστικτοι, βαίνουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀμέσως· οἱ δὲ, ἐπ' αὐτῶν τούτων, δεκαοκτὼ τὸν ἀριθμὸν, ὧν οἱ μὲν ὀκτὼ πράσινοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐρυθρολευκόστικτοι. Καὶ τούτων δὲ κἀκείνων ὁ μὲν κορμὸς περιγέγλυπται πυκνῇ φυλλάδι, τὰ δὲ κιονόκρανα περιέστεπται ἐχίνοις. Ἐπὶ δὲ τῆς ζωοφόρου, τῆς σχηματιζομένης ὑπὸ τῶν κάτω ἐπιστυλίων, τεχνικώτατα διαγεγλυμμένων, εἶν' ἐγκεχαραγμένοι μὲ μεγάλα Ἑλληνικὰ γράμματα οἱ ἑξῆς στίχοι, ἐπέχοντες ἅπαντα τοῦ ναοῦ τὸν κύκλον:

»Ἄλλοι μὲν βασιλῆες ἐτιμήσαντο θανόντας
» ἀνέρας, ὧν ἀνόνητος ἔην πόνος· ἡμέτερος δὲ,
» εὐσεβίην σκηπτοῦχος Ἰουστινιανὸς ἀέξων,
» Σέργιον αἰγλήεντι δόμῳ θεράποντα γεραίρει
» Χριστοῦ παμμεδέοντος, ὃν οὐ πυρὸς ἀτμὸς ἀνάπτων,
» οὐ ξίφος, οὐχ ἑτέρη βασάνων ἐτάραξεν ἀνάγκη·
» ἀλλὰ Θεοῦ τέτληκεν ὑπὲρ Χριστοῖο δαμῆναι,
» αἵματι κερδαίνων δόμον οὐρανοῦ. Ἀλλ' ἐνὶ πᾶσι
» κοιρανίην βασιλῆος ἀκοιμήτοιο φυλάξοι,
» καὶ κράτος αὐξήσειε θεοστεφέος Θεοδώρας,
» ἧς νόος εὐσεβίῃ φαιδρύνεται, ἧς πόνος αἰεὶ,
» κὰκ κτεάνων θρεπτῆρες ἀφειδέες εἰσὶν ἀγῶνες (2)«.

Τὰ δὲ ἄνω μέρη τῶν πινσῶν σκιάζονται φύλλοις ἀμπέλου καὶ βότρυσιν ἀναμὶξ, ὑπεμφαίνουσι πιθανῶς τοῦ Βάκχου τὸ ὄνομα, καθὼς εἰκάζει ὁ Γύλλιος.

(1) Κοσμογραφ. Βιβλ. ΙΘ΄, γ΄. (2) Παρὰ τοὺς στίχους τούτους σώζονται καὶ ἄλλοι Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων εἰς τὸν ναὸν τοῦτον τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου: » Οἱ γειτονοῦντες Μάρτυρες » τοῖς Δεσπόταις, κτλ.«

Ἐν δὲ τῇ Ἀνθολογίᾳ σώζονται, ἐπιγεγραμμένοι ἴσως εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, οἱ ἑξῆς στίχοι:

» Χριστὸν παμβασιλῆα φίλοις καμάτοισι γεραίρων,
» τοῦτον Ἰουστινιανὸς ἀγακλέα δείματο νηόν,
» Πέτρῳ καὶ Παύλῳ. Θεράπουσι γὰρ εὖχος ὀπάζων,
» αὐτῷ δή τις ἄνακτι φέρει πολυκυδέα τιμήν.
» Ἐνθάδε καὶ ψυχῇ καὶ σώματι κέρδος ἑτοῖμον·
» εὐχαῖσιν μὲν ἕκαστος ὅ,τι χρέος ἐστὶν ἑλέσθω,
» τερπέσθω δ' ὀρόων κάλλος καὶ δώματος αἴγλην.«

Ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ ναοῦ τούτου τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (1) κατέφυγε, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, φόβῳ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας, ὁ Πάπας Βιγίλιος, καταφυγὼν μὲν εἰς ΚΠ τῷ 539, κυριευθείσης ὑπὸ τῶν Γότθων τῆς Ῥώμης (2), καὶ ὑποδεχθεὶς μετὰ μεγάλης τιμῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. »Ὑπισχνεῖτο γὰρ ποιεῖν ἕνωσιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, » καὶ ἀναθεματίζειν τὰ τρία Κεφάλαια· ἐπὶ τοσοῦτο δὲ μετέπειτα ἐπαρθείς, » ὡς καὶ ἀκοινωνησίαν τετράμηνον δοῦναι Μηνᾷ τῷ τῆς Κωνσταντινουπό- » λεως Πατριάρχῃ εἰς ἐπιτίμιον. Καὶ Μηνᾶς δὲ αὐτῷ τὸ αὐτὸ ἐπιτίμιον » δέδωκεν. Ἀγανακτήσας δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ κατὰ Βιγιλίου, διά τε τὸ » ἐπιτίμιον, καὶ διὰ τὸ ὑπερτίθεσθαι πληρῶσαι τὰ δόξαντα περὶ τῆς ἑνώ- » σεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἀπέστειλε συλλαβεῖν αὐτόν· ὁ δέ, φοβηθείς, κατέ- » φυγεν εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, κἀκεῖθεν ἑλκόμενος, κατέσχε τοὺς βαστάζον- » τας τὸ θυσιαστήριον κίονας, καὶ τούτους κατέστρεψε βαρὺς ὢν καὶ μέ- » γας τῷ σώματι (3)«. Τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Πάππας βεβαιοῖ ἐν τῇ πρὸς τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν ἐγκυκλίῳ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, προστιθεὶς ὅτι, » εἰ μὴ οἱ περὶ αὐτὸν Κληρικοὶ φθάσαντες ἐκράτησαν ταῖς χερσὶν αὐτῶν » τὴν τῆς ἁγίας Τραπέζης πλάκα, ἐπεπτώκει ἂν ἐπ' αὐτοῦ.« Μεταμεληθεὶς ὅμως ἔπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ, συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Πάππα, καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Πατριάρχου τῇ 29 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ προσφυγῆς εἰκάζων ἴσως ὁ Δουκάγγιος, φρονεῖ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ὑπέκειτο, κατά τι ἰδιαίτερον προνόμιον, τῇ τῆς Ῥώμης καθέδρᾳ, καθὼς τοῦτο διαῤῥήδην, λέγει, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειον τὸν Μακεδόνα ἐπιστολῆς τοῦ Πάππα Ἰωάννου τοῦ Η', ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα πρὸς αὐτὸν ἐπιστέλλει: »Immensas post Deum » Serenitati vestræ gratias agimus . . quod monasterium Sancti Sergii » intra vestram Regiam urbem constitutum, quod Sancta Romana Ecclesia

(1) Ἀλλ' ὁ Βιγίλιος αὐτὸς ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ, οὐ λέγει τοῦ ναοῦ τούτου, ἀλλὰ τοῦ ἐν Χαλκηδόνι τῆς ἁγίας Εὐφημίας. (2) Ἀλλ' ἡ Ῥώμη ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Τότιλα, βασιλέως τῶν Γότθων τῷ 547. Ὁ δὲ Βιγίλιος ἐκολαφίσθη καὶ ἐφυλακίσθη τῷ 551, μετὰ τρία ἤδη ἔτη τοῦ θανάτου τῆς Θεοδώρας. (3) Θεοφάν.

»jure proprio quondam retinuit, divina inspiratione repleti, pro honore »principis Apostolorum, nostro presulatium reddidistis (1)«. Ἀλλ᾽ ὁ Βαρώνιος καὶ ἄλλοι τῶν κριτικῶν ὅλον τοῦτο τὸ σκανδαλῶδες δρᾶμα ἀμφίβολον ἐνόμισαν. Καὶ τῷ ὄντι, εἰ καὶ τῆς Θεοδώρας ἡ μῆνις οὐκ ἦν ἀκίνδυνος (2), ἀπίθανος ἀφ᾽ ἑτέρου καταντᾷ ὅμως καὶ τοῦ Βιγιλίου ὁ τοσοῦτος φόβος, καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος ἡ τοσαύτη βία. Τὸ μόνον δὲ πιθανὸν, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν συντελοῦν εἶνε ὅτι, εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο καταλύων ἴσως ὁ Πάππας, καὶ πιθανῶς διότι ὁ ἐν αὐτῷ ναὸς ἐτιμᾶτο ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πέτρου, προσέφυγεν εἰς αὐτὸν ἀποδειλιάσας, ἢ καὶ εὑρέθη ἐκκλησιάζων ἐντὸς αὐτοῦ, ὅτε ἦλθον (ἂν ἦλθον) ζητοῦντες καὶ ἀπειλοῦντες ἴσως αὐτὸν οἱ ἐκ μέρους τῆς αὐλῆς ἀπεσταλμένοι.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ θόλου τοῦ ὁποίου φωλεύουσιν ἀνενόχλητοι οἱ πελαργοὶ, περιήρμοσαν οἱ Ὀθωμανοὶ περιστύλιόν τι κατὰ τὸν ἑαυτῶν τρόπον. Εἰς δὲ τὰ Κατηγουμενεῖα αὐτοῦ ὑπῆρχέ ποτε, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (3), καὶ εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου.

Ὁ δὲ Λιμὴν τοῦ Ὁρμίσδου ἦτον, κατὰ τὸν Κωδινὸν, μικρὸς Ὅρμος »πρὸ τοῦ κτισθῆναι τὸν τῶν Σοφιανῶν γεμισθείς«. Αὐτὸς δὲ ὁ τῶν

Σοφιανῶν ἢ Βουκολέοντος Λιμὴν

(τὸ νῦν Κάτεργα - λιμανὶ),

ὁ μέγιστος καὶ ὀνομαστότατος τῶν ἐπὶ τῆς Προποντίδος τὸ πάλαι κειμένων, ἀναφέρεται παρὰ τοῖς Ἱστορικοῖς ὑπὸ διάφορα ὀνόματα· καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐκαλεῖτο Τοῦ Ὁρμίσδου, ἢ ἐταυτίζετο μετ᾽ ἐκείνου· ἔπειτα δὲ ὠνομάσθη Τοῦ Ἰουλιανοῦ ἢ Ἰουλιανήσιος, ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὸν αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου καὶ ὁ ἀνδριὰς ἵστατο ἐπὶ στήλης ἐν μέσῳ τῆς περὶ αὐτὸν ἀγορᾶς, οὗ καταπεσόντος τῷ 533 (4), ἔπηξαν ἐπὶ τῆς στήλης Σταυρόν. Τοῦ δὲ Ἰουστινιανοῦ μεταθέντος ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ Ἔσω (ἐν τῷ Κόλπῳ) Νεωρίου τὴν ἀγορὰν τῶν θαλασσίων ἐμπόρων, ἐπωνομάσθη καὶ Ἰουστινιάνειος. Ἰουστίνου δὲ τοῦ Β΄ κτίσαντος τὰ πλησίον αὐτοῦ παλάτια, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν διαλάβει μετ᾽ ὀλίγον, καὶ καθαρίσαντος καὶ καλλωπίσαντος αὐτὸν, μετωνομάσθη Τῆς Σοφίας ἢ Τῶν Σοφιανῶν, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Τοῦ ἔργου τούτου ἐπιστάτας ὁ Κωδινὸς ἀναγράφει Ναρσῆν τὸν Πραιπόσιτον, καὶ Τρωΐλον τὸν Πρωτοβεστιάριον· ἀλλ᾽ ὁ Δουκάγγιος φαίνεται ἀμφιβάλλων περὶ τούτου.

---

(1) Ἐπιστολὴ 251. (2) Ἴδε ἐν τῇ Περιγραφῇ τῆς Μαρκιανοῦ στήλης (Κχὶζ - Τασί).
(3) Βιβλ. Α΄, ιά. (4) Ὑπατεύοντος Ἰουστινιανοῦ τὸ γ΄, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν.

Ἔστησε δὲ ἐν μέσῳ τῆς παρ' αὐτὸν ἀγορᾶς, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν μέν, »δύω στήλας, τήν τε ἑαυτοῦ καὶ τὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας« κατὰ τὸν Κωδινὸν δέ, καὶ δύω ἄλλας, τὴν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀραβίας καὶ τοῦ ἐπιστατήσαντος τῷ ἔργῳ Ναρσῆ. Ἀλλὰ τὰ ἑξῆς δύο ἐπιγράμματα, σωζόμενα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, ὡς ἐπιγεγραμμένα εἰς τὰς βάσεις τῶν ἀνδριάντων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς Αὐγούστης, ἱδρυτὰς αὐτῶν ἀναγράφουσι τοὺς Ἐπάρχους Θεόδωρον καὶ Ἰουλιανόν.

Α'.

» Τοῦτο παρ' αἰγιαλοῖσιν ἐγὼ Θεόδωρος ὕπαρχος
» στῆσα φαεινὸν ἄγαλμα Ἰουστίνῳ Βασιλῆϊ,
» ὄφρα καὶ ἐν λιμένεσσιν ἑὴν πετάσειε γαλήνην.

Β'.

» Αὐσονίων δέσποιναν Ἰουλιανὸς πολιοῦχος,
ὡς σοφίης μεστήν, ἄνθετο τὴν Σοφίην.

Τὸ ἄγαλμα τοῦτο τοῦ Ἰουστίνου, ἐὰν ἦνε τὸ ἴδιον, κατερράγη κοπὲν ἀπὸ τῶν γονάτων ὑπὸ τοῦ συμβάντος σεισμοῦ ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας τῷ . . . πρὸς ἑσπέραν τῆς Ἀναλήψεως, καθὼς διηγεῖται Νικήτας ὁ Παφλαγὼν (ἐν βίῳ Ἰγνατίου τοῦ Πατριάρχου), ὅθεν καὶ ἐφαίνετο ὡς γονυκλινές· ἦτον δὲ χρυσέμβαφον, καὶ ὁ Κωδινὸς λέγει ὅτι ἦτον Ἰουστινιανοῦ τοῦ τυράννου, ἱστάμενον ὄπισθεν τοῦ Μιλίου, ὅπου ἦν τὸ Ἔξαμον Ἡρακλείου τοῦ Βασιλέως.

Ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται αἱ ὀνομασίαι τοῦ λιμένος τούτου ἐξέλιπον μετὰ ταῦτα, καὶ ἐπεκράτησεν, ὄχι μόνον ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν πέριξ τόπων τε καὶ κτιρίων, τὸ ὄνομα τοῦ Βουκολέοντος, ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐστημένου ὑπερμεγέθους μαρμαρίνου (1) βοὸς μαχομένου πρὸς λέοντα, »ἐπιβεβηκότα μὲν τῷ βοΐ, τῷ δὲ εὐωνύμῳ ποδὶ κατέχοντα τὸ »κέρας αὐτοῦ, καὶ περιστρέφοντα τὸν αὐχένα τὸν τοῦ βοός (2)«. Περὶ τοῦ βοὸς τούτου οἱ μωρόπιστοι τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν ἐφρόνουν, ὅτι, ὡς ἐστοιχειωμένος καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ πολυθρυλλήτου ἀστρολόγου Κόνωνος, ἐμυκᾶτο ὁσάκις ἔμελλε 'να ἐπέλθῃ τις συμφορὰ εἰς τὴν πόλιν· ἰδέα, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἀντίρρoπον τοῦ χρεμετίσαντος ἵππου, τοῦ ἐζωγραφισμένου εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ὁδηγητρίας, καθὰ προείπομεν.

Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Νέος καὶ Νεωρήσιος Λιμήν, καὶ Νεώριον, ἢ ἁπλῶς, ὅθεν καὶ συγχέεται μετὰ τοῦ ἐντὸς ἢ ἐν τῷ κόλπῳ Νεωρίου, ἢ μετὰ τοῦ ἐπιθέτου Βασιλικὸν, καὶ Λιμὴν τοῦ Παλατίου. Ὁ δὲ Πορφυρογέννητος 'τὸν ὀνομάζει, κατὰ συνεκδοχήν, καὶ

(1) Καὶ ὄχι χαλκοῦ, καθὼς λέγει ὁ Κωδινός. (2) Νικήτ. Χωνειάτ. Ἡ Ἄννα (Βιβλ. Ε') 'τὸ ἐκφράζει ἀλλέως: »Ὁ λέων ζωγρεῖ τὸν βοῦν. Ἔχεται γὰρ τοῦ κέρως τοῦ βοός, καὶ ἐξαυχενί- »σας αὐτὸν ἐμφύεταί πως τῷ λαιμῷ.«

Ἱππόδρομον, λέγων ὅτι, ἀποδημῶν ὁ Αὐτοκράτωρ, κατέλειπέ τινας τῶν αὐτοκρατορικῶν δρομώνων εἰς τὸν Ἱππόδρομον, πρὸς φύλαξιν τοῦ Παλατίου. Ἐλέγετο δὲ προσέτι καὶ Λιμὴν ἢ Μόλος τοῦ ἁγίου Θωμᾶ, ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτοῦ (ἐν τῷ Θ' Ῥεγεῶνι) κειμένου ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου τούτου, τοῦ ἐπιλεγομένου Τῶν Ἀμαντίου ἢ Ἀμάντου, ὃν ἔκτισεν, οἶκον αὐτοῦ πρότερον ὄντα, ἤ, προϋπάρχοντα καὶ πυρποληθέντα ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου, ἀνῳκοδόμησεν ὁ ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου ἀρχιευνοῦχος καὶ Πραιπόσιτος ἢ Παρακοιμώμενος Ἀμάντιος, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ὕστερον Ἰουστῖνος ὁ Θρᾷξ ἢ ὁ Ἰουστινιανός, οὔπω δέκα ἡμέρας ἔχων ἀφ' οὗ ἐβασίλευσεν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι αὐθαδίασε πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην.

Τότε ἐπεγράφη εἰς τὸν ναὸν τοῦτον καὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα σωζόμενον ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ :

» Τόνδε θεῷ κάμες οἶκον, Ἀμάντιε, μεσσόθι πόντου,
τοῖς πολυδινήτοις κύμασι μαρνάμενος.
» Οὐ νότος, οὐ βορέης ἱερὸν σέο δῶμα τινάξει,
νηῷ θεσπεσίῳ τῷδε φυλασσόμενον.
» Ζώοις ἤματα πολλά· σὺ γὰρ νεοθηλέα Ῥώμην,
πόντῳ ἐπαΐξας, θήκαο φαιδροτέρην«.

Πυρποληθέντα δὲ πάλιν αὐτόν, ἀνῳκοδόμησε πολυτελῶς Λέων ὁ υἱὸς Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν(1). Μετωνομάσθη δὲ ὁ ναὸς οὗτος ἔπειτα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἢ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, καὶ ἐπωνομάσθη τοῦ Ἀδδᾶ ἢ Ἀδᾶ, ἀπό τινος Ἀδδᾶ Μαγίστρου, »ἐκεῖσε »κατοικοῦντος«, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν. »Ὁ δὲ Ἀδδᾶς οὗτος »ἦτον, κατὰ τὸν Νικηφ. Κάλλιστον, Πέρσης τὸ γένος, φυγὰς γενόμενος »συνάμα Βικεντίῳ (!) τῷ θείῳ αὐτοῦ, Μακεδονίζοντι μὲν τὸ πρῶτον, ὕστε»ρον δέ, ἀνακομισθείσης ὑπὸ Θεοδοσίου τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου, »προσθεμένῳ τῇ εὐσεβείᾳ. Οὗτος, γυναικὶ συναφθείς, ὁ Ἀδδᾶς, τῇ ἐκ»κλησίᾳ πολύ τι ὄφελος ἐγεγόνει. Παῖδα γὰρ ἐγέννησεν Αὐξέντιον ὄνο»μα . . , φιλόλογον μάλιστα . . καὶ λαμπρῶς στρατηγήσαντα«.

Κατὰ τὸν συγγραφέα δὲ τοῦτον, ἡ παραλία, ἧ ὁ τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ ναὸς ἵδρυται, ὁ περί που τὰ Ἀμαντίου, ὅπου πρῶτον ἐναπετέθη ἀνακομισθὲν ἀπὸ Κουκουσοῦ τὸ λείψανον τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, Βρόχθοι ἐγχωρίως ὠνόμασται. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὴν ἀντιπέραν ἐπὶ τῆς Χαλκηδόνος ἀκτήν, ὅπου ἦτον ἄλλος ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ὁ καλούμενος Τὰ Ἀνθεμίου.

Πλησίον τοῦ ἁγίου Θωμᾶ, ἐν τῷ Θ' Ῥεγεῶνι, καὶ 15 στάδια μακρὰν τοῦ λιμένος Ἰουλιανοῦ, ἔκειτο

(1) Βιβλ. ΙΕ'.

Digitized by Google

Ὁ Ναὸς τῆς Ὁμονοίας,

ὀνομασθεὶς οὕτω, κατὰ μὲν τὸν Δουκάγγιον, ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πρὸς μίμησιν τοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ῥώμῃ ναοῦ τῆς Ὁμονοίας· κατὰ δὲ τὸν Θεόδωρον τὸν Ἀναγνώστην, διότι ἐν αὐτῷ συνελθόντες τῷ 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου οἱ 150 ἐπίσκοποι τῆς Β' Συνόδου, διαφωνοῦντες τέως, ἐξέδωκαν ἐκ συμφώνου τὴν περὶ τοῦ Ὁμοουσίου διδασκαλίαν. Πιθανὸν δὲ ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη περίστασις συνέδραμε πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ ὀνόματος.

Ἔκειτο δὲ ὁ λιμὴν οὗτος ἐν τῷ Γ' Ῥεγεῶνι, καὶ ἦτον, κατὰ τὸν Γλυκᾶν καὶ Σκυλίτζην, χειροποίητος, »ἐξ ἐγχορήγου ὕλης«, ἢ »δι' ἐγχορήγου καὶ »μαρμάρων«, κατὰ τὴν Ἄνναν· κατὰ δὲ τὸν Σιδώνιον (1), »ἐκ ψάμμου »Πουτεολίας (Puzzolana)«. Ὁ δὲ Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος, ἀνακαθάρας αὐτὸν, ἔβαλε καὶ προβόλους παρὰ τὴν εἴσοδον, πρὸς πλειοτέραν ἀσφάλειαν, κατὰ τὸν Σουΐδαν.

Ἐχρησίμευε δὲ ὡς ναύσταθμος καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἅλωσιν τῆς πόλεως, ἐπὶ 62 ἔτη (2), ὅτε κατασκευασθέντος τοῦ νῦν ναυστάθμου ἐντὸς τοῦ κόλπου, συνεπληρώθη βαθμηδὸν καὶ ἀπεγαιώθη, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ᾠκοδομήθησαν οἰκίαι, τὸ πλεῖστον Ὀθωμανικαί, ἀπὸ τῶν τοῦ Γυλλίου ἀκόμη χρόνων, ὅτε ἐκαλεῖτο ὅμως οὐχ ἧττον τὸ μέρος τοῦτο Κάτεργά-λιμανί, διότι ἐφαίνοντο, λέγει, εἰς τὸν βυθὸν αὐτοῦ τριήρεις ὑποβρύχιοι.

Τὸ ὄνομα τοῦτο διατηρεῖ ἡ παράλιος αὕτη πεδινὴ μέχρι τῆς σήμερον, ἀποτελοῦσα τρίγωνόν τι ἐπίπεδον ἀρκετὰ εὐρύχωρον, ὅπου πρὸ 60 χρόνων ὁ Chevalier εἶχεν ἰδεῖ καὶ τρεῖς ὡραίους κίονας ἀνατετραμμένους, καὶ μέγα τι οἰκοδόμημα καλούμενον Μπεϊλὶκ-σαράϊ, ἢ Μπεϊλὶκ-Σαχδιρβάν, λείψανα πάντως τοῦ παλατίου τῶν Σοφιῶν, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον. Ἐν μέρος τῆς πλατείας ταύτης ἐπεῖχεν ἐφ' ἡμῶν τὸ παλάτιον τῆς Ἐσμὰ-Σουλτάνης, θυγατρὸς τοῦ Ἀμπδ-οὐλ-Χαμὶδ καὶ συζύγου τοῦ Κιουτσοὺκ-Χουσεῒν-πασσᾶ, καὶ ἴσως τοῦτο ἦτον τὸ περικλεισμένον ἐντὸς τείχους ἐπὶ Γυλλίου· ἐν ἄλλο μέρος χρησιμεύει ὡς ἐργοστάσιον τῶν πλυνομένων ἐν τῇ παραλίᾳ συνήθως ταύτῃ ζωγραφιστῶν κεφαλοδεμάτων (τεστεμέλ), τῶν βαπτομένων ἐν τῷ Κοντοσκαλίῳ· τὸ δὲ λοιπὸν, σκιαζόμενον ὑπὸ μεγίστου τινὸς πλατάνου καὶ ἔχον ἐν τῷ μέσῳ καὶ μίαν κρήνην, ἦτον προσδιωρισμένον διὰ τὰς ἱππηλασίας καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν παλαιστῶν, ὅθεν καὶ ἐκαλεῖτο Τζινδὶ-μεϊδάν.

(1) Ἐν τῷ Πανηγυρικῷ τοῦ Ἀνθεμίου. (2) Ἀμφιβάλλω ἐὰν οὗτος μᾶλλον, ἢ ὁ τοῦ Θεοδοσίου, ὅς τις καὶ μόνος ἦτον, ὡς φαίνεται, εὔχρηστος περὶ τοὺς τελευταίους τῆς αὐτοκρατορίας χρόνους.

Digitized by Google

Εἰς τὸν Ἰουλιανοῦ λιμένα κατῆγε στοά, »σιγματοειδὴς μᾶλλον ἢ εὐ-»θεῖα«, διὰ τὸ σιγματοειδὲς τοῦ τείχους, οἰκοδομηθεῖσα, κατὰ τὸν Ζώσιμον, ὑπὸ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ λιμένος Αὐτοκράτορος, εἰ καὶ ὁ Κωδινὸς αὐθαιρέτως καὶ ταύτην, ὡς καὶ ἄλλα πολλά, τῷ Μ. Κωνσταντίνῳ ἀναγράφει. Ἄδηλον δέ, ὡς εἴπομεν, ἐὰν ἦτον ἄλλη παρὰ τὸ ἐν τῷ Παλατίῳ Σίγμα, καὶ ἐὰν εἰς ταύτην μᾶλλον ἢ τὴν παρὰ τὴν Χρυσῆν Πύλην ἔστησεν ὁ εὐνοῦχος Χρυσάριος ὁ Τζουμᾶς τὸν ἀνδριάντα Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου.

»Τὴν δὲ ἐπὶ τὸ κάταντες ἐν τῷ λιμένι τῶν Σοφιῶν οἰκίαν τοῦ Σεβα-»στοκράτορος Ἰσαακίου μετασκευάσας εἰς ξενοδοχεῖον ὁ Κομνηνὸς Ἰσαά-»κιος, κατέστησεν ἐν αὐτῇ ἑκατὸν τραπέζας καὶ ἑκατὸν κλίνας δι' ἑκατὸν »ἀνθρώπους, καθὼς καὶ ἑκατὸν φάτνας δι' ἄλλους τόσους ἵππους, ὅπου »ἐξεναγωγοῦντο δωρεὰν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας οἱ παραβάλλοντες εἰς Κων-»σταντινούπολιν ξένοι«, κατὰ τὸν Χωνειάτην.

Πλησίον δὲ τοῦ λιμένος τούτου ἦσαν, παρεκτὸς τοῦ προειρημένου ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, καὶ ἄλλοι διάφοροι ναοὶ καὶ μοναστήρια καὶ οἶκοι τῶν ἐπισήμων. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται Α΄, ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Εὐφημίας, ὁ ἐπιλεγόμενος Εἰς τὴν ἁγίαν Δύναμιν, περὶ οὗ προείπομεν (1)· Β΄, ὁ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ, κτίσμα Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, διότι ἐκεῖ κατῴκει καὶ ἐμάνθανε γράμματα, παῖς ἔτι ὤν, ὅτε ἦλθεν ἐκ Δυῤῥαχίου. Εἶναι δὲ φαίνεται ὁ αὐτὸς τῷ ἀνωτέρω σημειωθέντι τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ὃν ἐπεκόσμησεν ἔπειτα ὁ Ἰουστῖνος μὲ διάφορα πολύτιμα μάρμαρα, διότι ἐν αὐτῷ εἶχε ταφῇ ὁ υἱός του Ἰοῦστος· Γ΄, ὁ τοῦ Προδρόμου, ὁ εἰς Τὰ Πρόβου, ὃν ὕστερον ὁ Κοπρώνυμος εἰς ἐργοδόσιον μετεποίησεν. Ὁ δὲ Πρόβος οὗτος ἦν ὁ Πατρίκιος ἐκεῖνος ὁ ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν δήμων ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα, ὅτε ἐπυρπολήθησαν καὶ τὰ οἰκήματα αὐτοῦ ταῦτα· Δ΄, ὁ τῆς Θεοτόκου, κτίσμα Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὁ ἐπιλεγόμενος Τὰ Κοντάρια ἢ Κονταρίτζια, διότι ἐπὶ Βυζαντίων ἦτον ἐκεῖ φρουρά (2). Μετωνομάσθη δὲ ἔπειτα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἁγίας Θέκλης, μετασκευασθεὶς ὑπὸ Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου, ἀφ' οὗ πρότερον εἶχεν ἐπισκευασθῆ, φαίνεται, ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ τὸν Προκόπιον· Ε΄, ἡ Μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης, τῆς ὁποίας τὸ Τυπικὸν σώζεται, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, κτίσμα Εἰρήνης τῆς τοῦ Αὐτοκράτορος μὲν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ συζύγου, θυγατρὸς δὲ Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα, τοῦ Πρωτοπροέδρου κτλ., καὶ ἐγγόνης Ἰωάννου Δούκα τοῦ Καίσαρος· Ζ΄, ἡ

(1) Ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου Περιγραφῇ. (2) Πιθανώτερον ὅμως ταῦτα τοποθετοῦνται ἐπὶ τοῦ τρίτου λόφου καὶ εἰς τὰ Βιγλεντίας, ὅπου ἡ Βίγλα καὶ τὸ Στρατήγιον ἐν τῇ τοῦ Ταύρου ἀγορᾷ.

Digitized by Google

τῆς Κελλαρέας, πλησίου τῆς Κεχαριτωμένης, ἀμφότεραι γυναικεῖαι· Η΄, τὰ λεγόμενα Τοῦ Μαύρου, ἑνὸς τῶν ιϐ΄ Συγκλητικῶν, τῶν ἀπὸ Ῥώμης μετοικισθέντων, ὁ ἔκτισε καὶ τὸν λεγόμενον Τοῦ Βελονᾶ οἶκον· Θ΄, Τὰ τοῦ Καισαρίου, παλάτιον ἀνῆκον ἢ εἰς τὸν ἀδελφὸν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, χρηματίσαντα Κόμητα τῶν Πριϐάτων καὶ ἔπαρχον τῆς πόλεως ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ, ἢ εἰς τὸν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀρκαδίου Μάγιστρον τῶν Ὀφφικίων, ἔπαρχον τοῦ Πραιτωρίου καὶ Ὕπατον, ἢ εἰς τὸν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μ., περὶ οὗ ἴδε τὸν Θεοφάνην. Ἀναφέρεται δὲ καὶ Προχλιανήσιος τῶν Καισαρίου Λιμήν, ὅπου, κατὰ τὸν Ἱστορικὸν τοῦτον, ἦτον προσωρμισμένος ὁ Βασιλικὸς στόλος ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σαρακηνῶν τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου.

Ἐδῶ ἴσως ἔπρεπε 'να τοποθετήσω καὶ τὴν τοῦ Νεωρίου Ἐξάρτησιν· ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦ Συροπούλου μὲ πείθει μᾶλλον ὅτι ἔκειτο παρὰ τὸν τοῦ Θεοδοσίου λιμένα τὸν ἐν τῇ Βλάγκα.

Παρὰ δὲ τὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος ᾠκοδόμησεν Ἰουστῖνος ὁ Β΄, τῷ ὃ΄ ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ, εἰς ὄνομα καὶ πρὸς χάριν τῆς γυναικός 'του,

Τὸ Παλάτιον τῶν Σοφιανῶν, ἢ Τὰ Σοφιανά,

τὰ ὁποῖα καὶ ὁ Σχολαστικὸς Ἀγαθίας ὕμνησε διὰ τοῦ ἑξῆς ἐπιγράμματος:

»Ὁππόθι, τεμνομένης χθονὸς ἄνδιχα, πόντον ἀνοίγει
πλαγκτὸς ἁλικλύστων πορθμὸς ἐπ' ἠϊόνων,
» χρύσεα συλλέκτρῳ τάδ' ἀνάκτορα θῆκεν ἀνάσσῃ
τῇ πολυκυδίστῃ θεῖος ἄναξ Σοφίῃ.
»Ἄξιον, ὦ Ῥώμη μεγαλόκρατες, ἀντία σεῖο
κάλλος ἀπ' Εὐρώπης δέρκεαι εἰς Ἀσίην!«

ὁ Γύλλιος ἀνέγνω, τεμνομένης ἁλὸς ἄνδιχα, καὶ συμπεραίνων, ἔκ τε τούτου καὶ ἐκ τοῦ ὅτι, κατὰ τὸν Θεοφάνην, ἐπὶ τοῦ πάγου τοῦ ἐπὶ Κοπρωνύμου, διέϐαινεν ὁ ϐουλόμενος »ἀπὸ τῶν Σοφιανῶν εἰς τὴν πόλιν«, τοποθετεῖ ταῦτα ἐν τῷ Πέραν τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἐγὼ νομίζω ὅτι τὸ ἐπίγραμμα ἐποιήθη εἰς τὸ ἐν τῷ Ἡραίῳ(1) παλάτιον, τὸ ὁποῖον αὐξήσας ἢ καὶ ἐπισκευάσας ὁ Ἰουστῖνος, ἐπωνόμασεν ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καθὼς ὅλα σχεδὸν ὅσα ἔκτισε· καὶ ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι ἡ ϐασιλὶς αὕτη, ὡς ἀξία μαθήτρια τῆς θείας 'της Θεοδώρας τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ,

(1) Ἴδε Φενὲρ-μπαγτσὲ εἰς τὸ Β΄ Μέρος. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐπιϐεϐαιοῖ καὶ ὁ Κωδινός, τοποθετῶν ῥητῶς τὰ Σοφιανὰ Παλάτια, ἄλλα ἑπομένως παρὰ τὰ ἐν τῷ Βουκολέοντι, »Πέρα τοῦ Στενοῦ.« Παρὰ τὰ Σοφιανὰ ταῦτα ἦσαν καὶ τρίτα ἄλλα ἐντὸς τοῦ Κόλπου, εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα, περὶ ὧν ἐν τῷ Β΄ Μέρει.

ἐξήσκει τὴν αὐτὴν εἰς τοῦ Ἰουστίνου τὸ πνεῦμα ἐπιῤῥοὴν, ὁποίαν καὶ ἐκείνη ἐπὶ τοῦ θείου 'του. Τὸ παράδοξον ὅμως εἶνε, ὅτι ἐκείνη εἶχε κἂν ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ κάλλος, ἐν ᾧ ἡ ἀνεψιά 'της αὕτη ἦτον, φαίνεται, καθὼς καὶ ἐλέγετο, λωβή(1). Ἀλλὰ μήπως τοῦ κεστοῦ τῆς Ἀφροδίτης τὰ θέλγητρα εἶνε μόνον ἐξωτερικὰ καὶ σωματικά; Ὅπως δήποτε δέ κεν ἔχῃ τὸ περὶ τούτου, ἡ πολυύμνητος αὕτη Αὐγοῦστα, ἀφ' οὗ ἀπέτυχε τῆς ἐλπίδος τοῦ 'να νυμφευθῇ μετὰ θάνατον τοῦ συζύγου 'της τὸν Τιβέριον, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τούτῳ, φαίνεται, εἶχεν αὕτη προαγάγει εἰς τὴν διαδοχὴν, ἀγνοοῦσα ὅτι ἦτο νενυμφευμένος(2), κατῳκίσθη εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο, καθὼς 'τὸ ὀνομάζει ὁ Θεοφάνης, παλάτιον, συντελεσθὲν τῷ 572 ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, κτίσαντος ἐν αὐτῷ καὶ λουτρὸν, καὶ »βασιλικὴν αὐτῇ δόντος »ὑπηρεσίαν, ὡς οἰκείᾳ μητρί«.

Τὸ μέρος τοῦτο ἦτον, κατὰ τὸν Θεοφάνην, προάστειον τοῦ Ἰουστίνου, »ὃ εἶχε πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι αὐτὸν«, καὶ εἶχε καὶ ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου, περὶ οὗ προείπομεν. Τὸ δὲ παλάτιον τοῦτο ἐλέγετο, καθὼς καὶ ἦτον, καὶ Κάτω Παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος, σχετικῶς ὡς πρὸς τὸ τοῦ Θεοδοσίου, τὸ ὁποῖον ἦτον ὑπερκείμενον, καὶ ἐπάνω, καὶ ἀπ' ἐκείνου πρὸς τοῦτο ἔφερε μεγαλοπρεπὴς μαρμαρίνη κάθοδος, προήκουσα μέχρι τῆς καλουμένης ὑπὸ τοῦ Χωνειάτου Ἀποβάθρας τοῦ Βασιλέως, ἐπὶ τῆς ὁποίας, σχηματιζούσης συγχρόνως καὶ τὴν ἑτέραν τῶν χηλῶν (τῆς προκυμαίας) τοῦ λιμένος, ἵστατο ὁ λέων ἤ, κατὰ τὸν Τύρου Βιλλέλμον(3), οἱ λέοντες, ἀπὸ τῶν ὁποίων 'δὲν εἶν' ἀπίθανον ὅτι παρωνομάσθη μᾶλλον ὁ εἴσπλους αὐτοῦ Bucca Leonis. Διὰ τὴν θέσιν δὲ ταύτην ὁ Δρουγγάριος Λακαπηνὸς . . , τοῖς βασιλείοις προσπλεύσας εἰς τὸν »Βουκολέοντα, . . ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν εἰς τὰ Βασί»λεια«. Καὶ διὰ τοῦτο συγχέεται τὸ παλάτιον τοῦτο τῷ τε πρὸ αὐτοῦ τοῦ Ὁρμίσδου, καὶ τῷ μετ' αὐτὸ τοῦ Ἐλευθερίου ἢ τῆς Εἰρήνης· καὶ 'δὲν εἶν' ἀπίθανον 'να ἦσαν καὶ τὰ τρία ταῦτα ἓν καὶ ταὐτό.

ΑΝΑΒΑΙΝΩΝ δέ τις ἀπὸ τοῦ Τσατλαδῦ-καποῦ καὶ τῆς Μικρᾶς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ἐκκλίνων μικρὸν πρὸς ἀριστερὰν, ἀπαντᾷ ἐπ' αὐτῆς τῆς Μεσαίας λεωφόρου (διβὰν-γιολοῦ), τὸ

Μεχμὲδ-πασσᾶ-τζαμισί,

τὸ ὁποῖον ἐνθυμίζει ἓν τῶν προσφιλεστέρων καὶ ἐνδοξοτέρων ὀνομάτων τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας· διότι εἶνε κτίσμα τοῦ πρώτου Κιοπρου-

---

(1) Τὸ ὁποῖον εἶναι νομίζω συνώνυμον τοῦ Κολοβὴ (κοντὴ) καὶ οὐχὶ πάσχουσα ὑπὸ λώβης.
(2) Ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας. (3) Βιβλ. Κ', κε'.

λῆ (1) Βεζίρη Μεχμὲδ-πασσᾶ. Ὁ διάσημος οὗτος ἀνήρ, ὁ μόνος ἀξιωθεὶς, μεταξὺ τῶν διακοσίων Βεζίρων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, 'ν' ἀφήσῃ διάδοχον τῆς ἀρχῆς τὸν υἱόν 'του, εἶν' ἐκ τῶν σπανίων ἐκείνων ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἡ θεία Πρόνοια ἀναδείκνυσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, ὡς φωτεινά τινα μετέωρα, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐθνῶν. Διορισθεὶς παρὰ προσδοκίαν, καὶ εἰς ἡλικίαν ἤδη πρεσβυτικὴν, χωρὶς κἀνεὶς 'να 'τὸν ἐνθυμῆται σχεδὸν προτοῦ, ἀπέδειξεν ὅτι ἦτον προωρισμένος 'να σώσῃ τὴν Τουρκικὴν μοναρχίαν, τὴν ὁποίαν εὗρε παραλελυμένην ἤδη ὑπὸ τῆς δεκαετοῦς αὐτοκρατορίας τοῦ φιληδόνου Σουλτὰν-Ἱβραὴμ, καὶ τοὺς εὐνούχους τοῦ παλατίου πραγματικῶς βασιλεύοντας ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς καὶ τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλτάνου. Ἀναλαβὼν λοιπὸν μὲ στιβαρὰς χεῖρας τὸ πηδάλιον τοῦ Κράτους, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπαπειλεῖτο τοῦτο ὑπὸ τῆς ἀνηλικιότητος Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ', διαδεξαμένου τῷ 1649 τὸν πατέρα 'του εἰς ἡλικίαν ἑπτὰ ἐτῶν, πρώτιστον αὐτοῦ καθῆκον ἐνόμισε 'ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τῶν εὐνούχων τὰς χεῖρας. Ἐξακολουθῶν δὲ μετὰ τοῦτο, ἀφ' ἑνὸς μὲν 'να καταδιώκῃ ἀδιαλλάκτως τοὺς ἀνάνδρους καὶ δημοβόρους, ἀφ' ἑτέρου 'δὲ 'να λαμπρύνῃ τὰ Τουρκικὰ ὅπλα μὲ νίκας καὶ ἀνακτήσεις, ἔλαβε μὲν εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἱστορίαν τὸ ἐπώνυμον Σκληρός, ἀλλ' ἀφῆκεν, ἀποθανὼν τῇ 31 Ὀκτωβρίου τοῦ 1661, μνήμην ἀθάνατον πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀρετῆς, καὶ πρὸ πάντων, δῶρον ἀνεκτίμητον εἰς τὸν μονάρχην 'του, τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἀρετῶν 'του Ἀχμὲδ-Κιοπρουλὺ-ζαδὲν, τὸν ἐπονομασθέντα Φαζλῆ (ἐνάρετον;), ἀποπνιγέντα δὲ τῇ 30 Ὀκτωβρίου τοῦ 1676 ἐν τῷ Ἑπταπυργίῳ. Ὁ ἄλλος αὐτοῦ υἱὸς, Μουσταφᾶς, ἐβεζίρευσεν ἐπὶ Σουλεϊμὰν τοῦ Β' τῇ 7 (17) Νοεμβρίου 1689, καὶ ἐφονεύθη περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου τοῦ 1691 εἰς τὴν ἐν Σαλανκεμὲν τῆς Οὐγγρίας μάχην· αὐτοῦ δὲ ὁ υἱὸς Νουουμὰν-πασσᾶς, εἶνε ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος Βεζίρης ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κιοπρουλήδων· διότι καὶ εἷς μέγας αὐτοῦ θεῖος, ἐξάδελφος τοῦ πατρός 'του, καὶ υἱὸς τοῦ Χασὰν, δευτεροτόκου ἀδελφοῦ τοῦ Μεχμὲδ, Χουσεῒν τὸ ὄνομα, καὶ Ἀμουτζᾶ-ζαδὲς (υἱὸς τοῦ ἐξαδέλφου) τὸ ἐπίθετον, ἐχρημάτισε Βεζίρης, διορισθεὶς μὲν τῇ 11 (21) Σεπτεμβρίου τοῦ 1697, ἀπαλλαγεὶς δὲ, κατ' ἰδίαν 'του αἴτησιν, τοῦ βάρους τῶν πραγμάτων τῇ 5 (15) Σεπτεμβρίου τοῦ 1702. Οὗτος ἐπωνομάσθη Πολιτικὸς (Σαχχίμπι-τετμπίρ). Ὁ δὲ Νουουμὰν-πασσᾶς, γενόμενος καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τῇ Ἀισὲ τοῦ Σουλτὰν-Μου-

(1) Κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον, γράφοντα τῷ 1670-1684, ὁ Κιοπρουλῆς ἦν Ἀλβανὸς τὸ γένος καὶ ἱερέως υἱὸς, οὗ καὶ ἡ μήτηρ ἀπέθανεν ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι. Τουρκισθεὶς δὲ εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, καὶ ἀποκατασταθεὶς ἔν τινι κωμοπόλει, ὑπὲρ τὴν Σινώπην κειμένῃ, καὶ καλουμένῃ Κιοπροῦ (Γεφύρᾳ), ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐπωνομάσθη.

σταφᾶ τοῦ Β', δὲν ἔμεινεν εἰμὴ δύω μόνους μῆνας εἰς τὴν ἀρχὴν (15 [26] Ἰουνίου - 5 [15] Αὐγ. 1710).

Προχωροῦντες δέ, ἀπαντῶμεν τὸ Μέγα λουτρὸν (Μπουγιοὺκ-χαμὰμ), καὶ παρ' αὐτὴν ἤδη τὴν ὑπώρειαν τοῦ λόφου τὸ Ἐμίν-μπεη-τζαμισὺ, καὶ ἔπειτα, στρεφόμενοι πάλιν πρὸς μεσημβρίαν, ἐμβαίνομεν εἰς τὸ

Κοντοσκάλιον,

συνοικίαν ὑπερεκτεταμένην καὶ πολυάνθρωπον, κατοικουμένην τὸ πλεῖστον ὑπ' Ἀρμενίων, ὅπου καὶ τὸ Πατριαρχεῖον αὐτῶν, ἔχουσαν δὲ δύω Γραικικὰς Ἐκκλησίας, τὴν μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐπιλεγομένης Ἐλπίδος, κτισθεῖσαν, κατὰ τὸν Δοσίθεον (1), τῷ 1672· τὴν δὲ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Κυριακῆς. Μεταξὺ δὲ τῶν δύω τούτων ἐκκλησιῶν εἶνε τὸ Ἡβραήμ-πασσᾶ-τζαμισὺ, καὶ πλησίον αὐτοῦ, κατὰ τὸν Chevalier (2), ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Βασιλείου, κειμένη πιθανῶς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς περιωνύμου ποτὲ Μονῆς τοῦ ἁγίου τούτου, ὅπου, κατὰ τὸν Παχυμέρην (3) καὶ Κωδινὸν (4), ἐτάφη ὁ Πατριάρχης Ἰωσὴφ ὁ Γαλησίου ὁ Ὁμολογητής, ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου τῷ 1283 (;).

Τὸ δὲ Τουρκικὸν ὄνομα τῆς τοῦ Κοντοσκαλίου πύλης, ἀριθμουμένης τρίτης μὲν ἀπὸ τοῦ Σεραγίου πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον, πέμπτης δὲ ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ Σεράγιον ἐπὶ τῆς Προποντίδος, εἶνε τὸ

Κοὺμ-καπὺ,

ταυτόσημον τῆς τῶν Ψαμαθίων ἢ τοῦ Ψαμάθου, ὅθεν εἰς ἀμφοτέρας διὰ τὴν ἐπισωρευομένην ὑπὸ τοῦ νότου εἰς τὸν ἐνταῦθα αἰγιαλὸν ἄμμον (κούμ).

Τὸ δὲ τοῦ Κοντοσκαλίου, διασωθὲν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ἐνθυμίζει τὸ πρὸς τὰ Βλάγκα Κοντόσκαλον, ἀποβάθραν δηλονότι βραχεῖαν, καὶ μὴ προεκτεινομένην τοσοῦτον ἐντὸς τῆς θαλάσσης ὅσον προεῖχεν ἡ πρὸ αὐτῆς Βασιλικὴ Ἀποβάθρα τοῦ Βουκολέοντος. Τὴν δὲ ἄλλην ἐτυμολογίαν τοῦ Κωδινοῦ, τὴν ἀπὸ τοῦ ἐπιστατήσαντος δῆθεν τῇ κτίσει τοῦ παρ' αὐτὴν λιμένος Γαληνοῦ ἢ Ἀγαλλιανοῦ τοῦ Τουρμάρχου, ὅς τις ἐπεκαλεῖτο, εἴτε κατ' ὄνομα τῆς οἰκογενείας του, εἴτε ἀπὸ σωματικοῦ ἐλαττώματος, Κοντοσκέλης ἢ Κοντόσκελος, οὐ παραδέχεται, καὶ ἔχει, νομίζω, δίκαιον, ὁ Δουκάγγιος.

Παρὰ τὴν πύλην ταύτην ἦτον ποτὲ

Ὁ Λιμὴν τοῦ Ἐλευθερίου,

τὸν ὁποῖον ἔκτισε, κατά τε τὸν Κωδινὸν καὶ ἄλλους, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος,

(1) Δωδεκαβιβλ. ΙΒ', ι, 5. (2) Τόμ. Β', σελ. 259. (3) Βιβλ. Ζ'. ιγ'. (4) Περὶ Ὀφικ. ΙΕ'.

ἐπιστατοῦντος τῷ ἔργῳ τοῦ Πατρικίου καὶ Ἀσηκρίτου Ἐλευθερίου, τοῦ ὁποίου ἵστατο ἐν αὐτῷ καὶ ὁ ἀνδριάς, φέρων πτύον ἐν τῇ χειρὶ καὶ κόφινον ἤ, κατ' ἄλλο Χρονικόν, καπούλιον ἐπὶ τῶν ὤμων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ λιμὴν οὗτος ἢ 'δὲν ὑπῆρχε παντάπασι, τὰ δὲ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ἀναφέρονται ἅπαντα εἰς τὸν ἑξῆς διαγραφησόμενον τοῦ Θεοδοσίου· ἤ, κἂν ὑπῆρχεν, ἦτον οὐχὶ νεώριον, ὡς ἐκεῖνος καὶ ὁ προδιαγραφεὶς τοῦ Βουκολέοντος, ἀλλ' ἁπλῶς σκάλα μόνον πρὸς προσόρμισιν τῶν πλοίων. Ἐπειδὴ ὅμως ἀναφέρονται ὁπωσδήποτε ἀμφότεροι, ἀνάγκη 'να διηγηθῶμεν τὰ περὶ ἑκατέρου λεγόμενα, παραπέμποντες πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον.

Τὸν λιμένα τοῦτον, »πλακωτὸν ὄντα κάτωθεν καὶ βαθύτατον«, κατὰ τὸν Κωδινόν, συνέχωσε Θεοδόσιος ὁ Νεώτερος, μετακομίσας ἐνταῦθα τὸ χῶμα, τὸ ὁποῖον ἀνωρύχθη πρὸς καταβολὴν τῶν θεμελίων τῆς ἐν τῷ Ξηρολόφῳ στηθείσης ὑπ' αὐτοῦ στήλης· ἀπ' αὐτοῦ δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐξέτεινε κλίμακα, ἥτις ὅμως 'δὲν νομίζω 'να ἦνε ἡ »Ἀποβάθρα τῆς Πηγῆς«, τὴν ὁποίαν θέλομεν εὕρει ἐντὸς τοῦ Κόλπου εἰς τὸ Κοσμίδιον· ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῶσι δύω τοιαῦται, ἡ μὲν διὰ τοὺς ἀπὸ τῆς Προποντίδος καὶ τῆς Ἀσιατικῆς Περαίας προσκυνητάς, ἡ δὲ διὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ Κόλπου καὶ τοῦ Βοσπόρου.

Κατὰ τὸν Συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, τὸ Κοντοσκάλιον ἦτον ἓν καὶ ταὐτὸ μὲ τὸ Ἑπτάσκαλον· ἀλλὰ τολμῶ 'να μὴ εἶμαι σύμφωνος μὲ τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ τούτου.

Παρὰ τὸν λιμένα τοῦτον ἔκτισεν ἡ Αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη ἡ ἐξ Ἀθηνῶν, σύζυγος Λέοντος τοῦ τῆς Χαζάρας, τὸ καλούμενον Παλάτιον τοῦ Ἐλευθερίου καὶ τῆς Εἰρήνης, καὶ εἰς αὐτὸ ἀνεχώρησε, μακρυνθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τῶν πραγμάτων. Εἶχε καταχρύψη δέ, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ἐν αὐτῷ πλεῖστα χρήματα ἐντὸς τῶν τοίχων, ἀνακτίσασα ἔπειτα τούτους δι' ὀρθομαρμαρώσεως, τὰ ὁποῖα Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτῆς ὕστερον κατέδειξεν εἰς τὸν Νικηφόρον.

Τὰ παλάτια ταῦτα εἶναι νομίζω τὰ καλούμενα Παλατίτζια (μικρὰ δηλονότι παλάτια, παλατάκια, κατὰ τὸν παρ' ἡμῖν συνήθη ὑποκοριστικὸν τύπον), τὰ ὁποῖα κατήντησαν μετέπειτα μοναστήριον, τὸ λεγόμενον Τῆς Προκοπίας καὶ (καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐπωνυμίας ἄλλων μοναστηρίων θέλομεν παρατηρήση) Τῶν Προκοπίου, τῶν ὁποίων ἀναφέρεται ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου καὶ Μεμοροφύλαξ (ἀρχειοφύλαξ), ὅθεν ἕπεται ὅτι προϋπῆρχον οὐχὶ μόνον τῆς Εἰρήνης, καὶ τῆς Προκοπίας, τῆς Ῥαγγαβὲ γυναικὸς καὶ Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ Γενικῶν θυγατρός, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐφημίας τῆς γυναικὸς Ἰουστίνου τοῦ Θρακός, εἰς τὰς ὁποίας ἀπονέμεται ἡ κτίσις των, ὡς ἀνοικοδομησαμένας πάντως καὶ ἐπισκευασαμένας αὐτά.

Διὰ ταῦτα νομίζω, ὅτι ἐὰν ἡ Μονὴ αὕτη δὲν ἦν' ἡ αὐτὴ τῇ τῶν Γαστρίων, εἶνε ὅμως ἡ αὐτὴ τῇ καλουμένῃ Τῆς Αὐγούστης, καὶ τοποθετουμένῃ, κατὰ τὸν παρὰ τῷ Πορφυρογεννήτῳ κατάλογον τῶν Βασιλικῶν μνημάτων, ὑποκάτω τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ τῶν Ἀνθεμίου.

Ἐν αὐτῇ ἐτάφησαν Ἰουστῖνος ὁ Θρᾷξ καὶ Εὐφημία ἐν λάρνακι ἀμφότεροι πρασίνῃ. Ἐν αὐτῇ δὲ εὑρέθησαν, κατὰ τὸ Χρονικὸν Συμεὼν τοῦ Λογοθέτου, καὶ αἱ στολαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Κατὰ δὲ τὸν Κωδινὸν, »ἀπὸ τῶν Ἐλευθερίου παλατίων μέχρι τοῦ Ἀ» μαστριανοῦ Ἱπποδρόμιον ἦν, παρὰ τοῦ μικροῦ Θεοδοσίου κατασκευασθὲν, ὅ» περ κατέλυσεν Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, καὶ ἔκτισεν ἐν αὐτῷ τὰ Πιστώρια(1)«.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, ἡ φυλακὴ »τῶν με» ρῶν τοῦ Βουκολέοντος καὶ ἄχρις ἐγγὺς τοῦ Κοντοσκαλίου« ἐδόθη, κατὰ τὸν Φραντζῆν, τῷ τῶν Κατελάνων(2) Κονσούλῳ Πέτρῳ Γουλιάνῳ.

Μετὰ τὴν τοῦ Κοντοσκαλίου πύλην, ἕπεται τετάρτη τῶν ἐπὶ τῆς Προποντίδος πρός τε τὸ Ἑπταπύργιον καὶ ἀπ' αὐτοῦ, ἡ καλουμένη Νέα Πύλη

(Γενὶ-καπὺ τῆς Βλάγκας),

ὡς ἀνοιχθεῖσα μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ἡ δὲ παρ' αὐτὴν νέα συνοικία τῶν Ἀρμενίων συνέστη ἐπὶ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Γ', συγχώσαντος τὸ ῥηχὸν ἐνταῦθα μέρος τῆς παραλίας, τὸ ὁποῖον ἴσως ἦτον ὁ ποτὲ λιμὴν τοῦ Ἐλευθερίου, εἰς μῆκος 12,000 πήχεων, καὶ πλάτος 6,000, κατὰ τὸν Χάμμερ (3) καὶ τὸν Βαρῶνον Τὸττ, πρὸς συνοικισμὸν καὶ ἀποζημίωσιν τῶν οἰκοκυρίων, ὅσων εἶχεν ἀγοράσῃ τὰ γήπεδα πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ τζαμίου 'του(4), καὶ ἴσως τότε ἤνοιξε καὶ τὴν πύλην ταύτην, παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει ἐργοστάσιον ζωγραφιστῶν βαμβακίνων (μπασμὰ-χανὲ), διευθυνόμενον ὑπὸ Ἀρμενίων, εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως μεταχειρίζονται πρόστυχα καὶ ἐξίτηλα χρώματα· διότι ἡ χρῆσις τῶν διαρκῶν καὶ ἀνεξιτήλων εἶνε προνόμιον τοῦ Μπασμὰ-χανὲ τοῦ Σκουτάρεως.

Εἰς τὰ πρὸ τῆς πύλης ταύτης ὀκτὼ-δέκα καφενεῖα, ᾠκοδομημένα ἐπ' αὐτῆς τῆς θαλάσσης, συῤῥέουσι, τὰς ἑορτὰς καὶ Κυριακὰς μάλιστα, ὅλοι τῶν πέριξ συνοικιῶν οἱ ἀργοί· ὁ δὲ συμμιγὴς θόρυβος τῶν συλλαλούντων, τῶν ὑπηρετούντων, τῶν πωλητῶν, τῶν παιγνιδιωτῶν, ἑνωμένος μὲ τὰς φωνὰς τῶν ἀχθοφόρων καὶ κωπηλατῶν, ὧν οἱ μὲν μεταφέρουσιν ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Βιθυνίας, οἱ δὲ νωτοφοροῦσιν ἐντεῦθεν εἰς τὰς διαφόρους τῆς πόλεως συνοικίας τὰ πρὸς κατανάλωσιν τρόφιμα, καὶ ἰδίως χορταρικὰ καὶ ὀπώρας, ἀφίνει εἰς τὸν πρωτόπειρον θεατὴν ἀνάμνησιν δυσέκ-

(1) Pistrinas, Ἐργοδόσια. (2) Ἰσπανῶν. (3) Ἱστορ. ΟΒ'. (4) Ἰδε Λαλελί.

φραστον καὶ δυσκόλως λησμονουμένην. Εἰς τὰ καφενεῖα ταῦτα ἐπιδείκνυνται συνήθως, κατὰ τὰς νύκτας μάλιστα τοῦ Ῥαμαζανίου, καὶ οἱ περίφημοι ἐκεῖνοι μυθολόγοι (μεδδὰχ) τῆς πρωτευούσης. Κἀνὲν ἴσως ἄλλο ἔθνος 'δὲν ἔχει τοσαύτην περὶ τὸ μυθολογεῖν ἕξιν, ὅσην ἔχουσιν οἱ Ἀσιανοί· καὶ ὅς τις ἤκουσέ τινα τῶν διακεκριμένων ἐξ ἐπαγγέλματος μυθολόγων ἀπαγγέλλοντα τὸν τυχόντα μῦθον τῆς Χαλιμᾶς, φθάνει μόνον 'να γνωρίζῃ τὴν γλῶσσαν, θέλει συνομολογήσῃ ὅτι ὁ ἀπόλογος ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἠθοποιία ἐντελεστάτη, μίμησις αὐτόχρημα φυσικὴ τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἠθῶν, τῆς φωνῆς πολλάκις αὐτῆς τῶν εἰσαγομένων προσώπων, ὅλη τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἡ ἀληθὴς ζωγραφία, πάντοτε συνοδευομένη μὲ φωνὴν εὔλαλον, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ μελῳδικωτέραν ἡ εὔρυθμος Τουρκοπερσικὴ γλῶσσα, εἶνε τὰ συνήθη χαρακτηριστικὰ τῶν αὐτοδιδάκτων ῥαψῳδῶν τούτων· καὶ ἑπομένως τὸ ἀκροατήριον αὐτῶν εἶνε πάντοτε πολυάριθμον, ἡ δὲ ἐπικρατοῦσα μ' ὅλον τοῦτο βαθυτάτη σιγὴ σπανιώτατα διακόπτεται ἢ ὑπὸ ψιθυρισμοῦ δηλοῦντος συγκίνησιν καὶ ἐπιδοκιμασίαν (διότι οὐδέποτε οἱ Τοῦρκοι χειροκροτοῦσιν), ἢ ὑπὸ γέλωτος ἐγκαρδίου, ἢ ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀργυρολογίαν περιαγομένου δίσκου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ὅμως τῶν Γενιτσάρων, αἱ ἀκροάσεις αὗται ἐξέλιπον· διότι ἡ Κυβέρνησις 'τὰς ἐθεώρει ἐπικινδύνους διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν ἀργῶν.

Τὸ δὲ ὄνομα τῆς Βλάγκας(1) ἐπεκράτησεν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς πόλεως ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, καὶ ὁ οἶκος Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον διεσώθη, δραπετεύσας, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ πύργου, ὅπου ἐφρουρεῖτο, »τοῦ Βλάγκα »ἐπεκέκλητο«, λέγει ὁ Χωνειάτης.

Ἀλλὰ τί ὄνειρον ἔβλεπεν ὁ Φράτωρ Χριστοφόρος De Bondelmontibus, ὅταν, ἐπιστέλλων ἐκ Ῥόδου περὶ τὰ 1422 τῷ Καρδιναλίῳ Ἰορδάνῃ Περὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἔγραφε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι »ἐν τῷ ποτὲ λιμένι Βλάγκα πρόκεινται μέχρι τοῦδε σωροὶ ὁλόκληροι τὰ »ὀστᾶ τῶν ὑπὸ τῶν Γραικῶν δολοφονηθέντων Φράγκων, τίτανον τοῖς ἀλεύ»ροις ἀναμιγνύντων, μαρτύριον τῆς πρὸς τοὺς Λατίνους αὐτῶν ἀπεχθείας«; Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι πολλὰς αἰτίας 'δὲν εἶχον οἱ Γραικοὶ 'να ἀγαπῶσιν εἰλικρινῶς τοὺς σταυροστολισμένους τούτους βαρβάρους, τῶν ὁποίων οἱ πλειότεροι ἦσαν σταυροῦ τῷ ὄντι, ἀλλ' ὄχι τοιούτου, ἄξιοι· πλὴν καὶ τιτάνου 'δὲν ἦτον ἀφ' ἑτέρου ἀνάγκη πρὸς φόνον αὐτῶν, ἀφανιζομένων ὑπὸ τῆς κραιπάλης καὶ πάσης ἄλλης καταχρήσεων ἰδέας, καὶ ἰδίως τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐπικρατούσης ἀναρχίας καὶ διχονοίας. Καὶ τούτου ὅμως δοθέντος, ἡ θάλασσα 'δὲν ἦτον μακράν, ἵνα ῥίπτωσιν ἐν αὐτῇ τοὺς φονευομένους,

(1) Ἴσως ἀπό τινος ἐπικαλουμένου Blanc, Λευκοῦ, κατοικήσαντος ἐνταῦθα.

Digitized by Google

ἐκτὸς ἐὰν εἶχον σκοπὸν 'να καταστήσωσιν ἀκατοίκητον τὴν πόλιν ὡς ἐκ τῆς δυσωδίας. Ὥστε ἐκ τούτων καὶ ἄλλων τοιούτων παραλογισμῶν τοῦ Φράτωρος τούτου, καταντᾷ τις 'να συμπεράνῃ, ὅτι οὐδέποτε εἶδεν ὁ ἄνθρωπος τὴν ΚΠ, ἐλάμβανε δὲ, καθήμενος εἰς τὴν Ῥόδον τυχὸν ἢ ἄλλην νῆσον τοῦ Αἰγαίου, πληροφορίας περὶ τῶν ἐν ΚΠ πραγμάτων παρὰ τῶν ἐρχομένων ἐκεῖθεν συμπολιτῶν 'του. Ἀκούσας δὲ ἴσως ὅτι ἔξωθεν τοῦ τείχους ὑπῆρχον προσηρτημένα κητώδη τινὰ ὀστᾶ, τὰ καὶ μέχρις ἡμῶν σωζόμενα καὶ καλούμενα Κόκκαλα τοῦ Σαράϊ Μπουρνοῦ, 'τὰ ἐξέλαβε κόκκαλα Σταυροφόρων, προσπλάσας εἰς αὐτὰ καὶ τὴν τίτανον. Καὶ ἰδοὺ πῶς γράφεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ Ἱστορία(1)! Ἀλλ' ἂς ἐξακολουθήσωμεν τὴν περιοδείαν 'μας.

Ὑπὲρ τὸ προειρημένον τζαμίον τοῦ Ἠβραὴμ-πασσᾶ, εἶνε τὸ Μερτζὰν-ἀγᾶ-τζαμισὺ, κτίσμα, ὅσον ἐκ τοῦ ὀνόματος εἰκάσαι, τινὸς τῶν ἀρχιευνούχων. Πρὸς ἀριστερὰν δὲ ἐκκλίναντι ἀπὸ τοῦ τζαμίου τούτου, εἶνε

Ἡ Μονὴ τοῦ Μυρελαίου,

τοποθετουμένη ὑπὸ τοῦ Γυλλίου ἐν τῷ Θ΄ Ῥεγεῶνι, πρὸς ἀνατολὰς τῶν κήπων τῆς Βλάγκας, καὶ ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς πρὸς βορρᾶν. Ἦτον δὲ προτοῦ, καθὼς φαίνεται, ἀνδρῴα, καὶ μετὰ ταῦτα μετεκοσμήθη εἰς γυναικεῖαν· ἐν αὐτῇ δὲ ἐμόνασαν Αἰκατερίνα ἡ σύζυγος Ἰσαακίου τοῦ πρώτου Κομνηνοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Μαρία, καὶ ἄλλοι πολλοί. Καὶ φαίνεται προσέτι ὅτι ἦσαν δύο Μυρέλαια, καθὼς λέγει ὁ Κωδινὸς, κληθέντα οὕτω, διότι »μύρα ἔρρεε, καὶ ἰάματα πολλὰ ἐγίνετο »ἐν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Θεοτόκου· ἢ διὰ τὸ τὸν τίμιον αὐτῆς χαρακτῆρα »βλύζειν τὸ μύρον ὡς ἔλαιον«, κατὰ τὸν Βιογράφον Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ, ἀκμάσαντος ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου. Τὸ δὲ ἕτερον ἐξ αὐτῶν ἦτον παλαιότερον· διότι τοῦτο μὲν ὁ Κοπρώνυμος, πρὸς περίγελων τῶν ἐλαιοφαγούντων καὶ ἰχθυοφαγούντων μοναχῶν, Ψαρέλαιον μετωνόμασε· τὸ δὲ ἕτερον ἔκτισεν, ἢ ἐκ βάθρων ἀνῳκοδόμησεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς, οἶκον ὄντα πρότερον αὐτοῦ, καὶ ἀρχήτερα τοῦ Κρατεροῦ, ἴσως τοῦ Σοφιστοῦ, εἰς ὃν παίζει ἔν τινι ἐπιγράμματι, σωζομένῳ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, Ἰουλιανὸς ὁ Αἰγύπτιος.

Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ἐτάφησαν αὐτός τε οὗτος ὁ Ῥωμανὸς, μετακομισθέντος τοῦ λειψάνου αὐτοῦ ἐκ τῆς νήσου Πρώτης, καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ

(1) Ἀπ' αὐτῶν πάντως τῶν κοκκάλων τὴν ἰδέαν ἀπατηθεὶς καὶ καθ' ἡμᾶς συγγραφεύς τις Ἄγγλος, ἔγραψεν ὅτι »τὴν Πύλην τοῦ Σαραγίου ἀποκρύπτει τερατώδης σειρὰ κοκκάλων, τῶν ὁποίων »τὸ ἀποτέλεσμα ἐν καιρῷ φωτοχυσίας ἐμποιεῖ φρίκην (ἴδε Mac-Falan Constantinople et la »Turquie en 1828 et 1829, T. II, p. 60 κ. ἑ.)«.

Θεοδώρα καὶ ὁ υἱὸς Χριστοφόρος ὁ Βασιλεύς, καὶ ἡ θυγάτηρ Ἑλένη. »Ἃ δὲ διετυπώσατο ὁ Ῥωμανὸς γίνεσθαι ψυχικὰ ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ«, ἐτελοῦντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κεδρηνοῦ. Εἰς ταύτην μετεκομίσθησαν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ Κοσμιδίῳ ναοῦ τοῦ ἁγίου Μάμαντος, ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, καὶ τὰ λείψανα τοῦ Μαυρικίου καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, ὡς εἰρήσεται ἐν τοῖς περὶ τῶν ἐκεῖ.

Ὁ ναὸς οὗτος, ὅς τις εἶχε περὶ αὐτὸν καὶ παλάτιον καὶ ξενοδοχεῖον, εἶνε σήμερον εὐκτήριον Τουρκικόν, καλούμενον Μπουδρούμ-τζαμισί, τοῦ ὁποίου τὸ ἄκομψον καὶ ἄρρυθμον τῆς οἰκοδομῆς, καὶ τῆς τῶν κιόνων ἁρμονίας τὸ πλημμελὲς κακίζει ὁ Pertusier, λέγων ὅτι, διὰ τὴν τοιαύτην ἀνωμαλίαν, δὲν εἶν' εὔκολον 'να ἀναχθῇ εἰς οὐδένα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ῥυθμῶν. Ἐκάη δέ, κατὰ τὸν Chevalier, μικρὸν πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ εἰς ΚΠ (τῷ 1784).

Πλησίον δὲ αὐτοῦ πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ Λαλελὶ-τζαμίου πρὸς νότον, σώζεται

Ἡ Κινστέρνα τοῦ Φωκᾶ,

ὡς ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσα, ἢ γοῦν ἀνοικοδομηθεῖσα· διότι πλησίον ὡσαύτως τοῦ Μυρελαίου τοποθετεῖται ἐν τῷ ΙΑ' Ῥεγεῶνι καὶ Ἡ τοῦ Μοδέστου, καὶ ἴσως εἶνε μία καὶ ἡ αὐτή, κτισθεῖσα τῷ 369 ὑπὸ τοῦ Πατρικίου (Δομιτίου) Μοδέστου, τοῦ Ἐπάρχου τῆς πόλεως ἢ τοῦ Πραιτωρίου ἐπὶ Οὐάλεντος, ἀποθανόντος κακοῦ κακῶς, διὰ τῶν δεήσεων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καθὼς λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος(1)· διότι, Ἀρειανὸς ὤν, κατέτρεχε τοὺς ὀρθοδόξους. Ἡ Κινστέρνα αὕτη εἶχέ ποτε τοὺς θόλους αὐτῆς στηριζομένους ἐπὶ τεσσάρων σειρῶν κιόνων Κορινθιακῆς τάξεως, ἐκ τῶν ὁποίων διασώζονται μέχρι τοῦ νῦν αἱ δύο, ὑποκρατοῦσαι πλινθόκτιστόν τινα θόλον. Ὁ Γύλλιος ἐμέτρησεν 60 κίονας, ὁ Κ. Ἀνδρεώσσης 64, ὁ δὲ Chevalier λέγει ὅτι εἶνε (καὶ ἴσως ἦσαν ἐπ' αὐτοῦ) 80. Εἶνε δὲ ὅλοι μαρμάρινοι, καὶ κατὰ τὸν ῥυθμὸν καὶ κατὰ τὸ πάχος καὶ κατὰ τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάστασιν ἄνισοι καὶ χωρὶς ἀναλογίας, ἔχοντες ἔνιοι μὲν 14 δακτύλων διάμετρον, καὶ 6 ποδῶν καὶ 10 δακτύλων διάστασιν· ἔνιοι δὲ 18 δακτύλων διάμετρον καὶ 9 ποδῶν διάστασιν· ὅθεν συμπεραίνεται ὅτι εἶνε μεταγενεστέρα καὶ τῆς Βασιλικῆς καὶ τῆς Φιλοξένου, ἀντὶ τῆς ὁποίας τὴν ἐξέλαβεν ὁ Δουκάγγιος, συγχεομένην ἄλλως καὶ μετὰ τῆς τοῦ Ἀσπαρος. Ὁ Βονδελμόντιος λέγει ὅτι εἶνε μεγίστη καὶ εὐυδροτάτη· ὁ δὲ Κ. Ἀνδρεώσσης, ὅτι, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, συγκοινωνοῦσα μὲ τὴν βρύσιν τοῦ Λαλελῆ, ἐπότιζε τὸ Κούμ-καπυ, τὸ Γενὶ-καπὺ, καὶ τὸ Δαοὺδ-πασσᾶ-καπουσοῦ.

(1) Ἐπιτάφ. εἰς Βασίλειον.

Όπισθεν δὲ τῆς πλατείας τοῦ Μυρελαίου, ἦτον τὸ Χ ρ υ σ ο κ ά μ α ρ ο ν, τὸ ὁποῖον θέλομεν περιγράψη διοδεύοντες τὴν Μέσην ὁδόν.

Ὑπερθεν δὲ αὐτῆς καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ τζαμίου Σουλτὰν-Μπαγεζῆδ, εἶνε τὸ αὐτοκρατορικὸν τζαμίον

Λαλελί,

μικρὸν μὲν τὸ μέγεθος, πάγκαλον δὲ τὴν κατασκευήν, κτισθὲν κατ' ὀρθομαρμάρωσιν πολυδάπανον, πλὴν γλαφυρωτάτην, τῷ 1760-1763 ὑπὸ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Γ', κατὰ μίμησιν τοῦ τζαμίου Σουλτὰν-Σελὴμ, καὶ πλησίον τῆς τῶν Λαλέδων Κρήνης (Λ α λ ε λ ὶ - τ σ ε σ μ έ), τῶν ὁποίων διετήρησε παρὰ τῷ λαῷ καὶ τὸ ὄνομα, δι' οὗ γνωρίζεται καὶ ἅπασα ἡ περὶ τὴν κρήνην ταύτην συνοικία, κυρίως δὲ καλούμενον Ν ο ῦ ρ ι-Μ ο υ σ τ α φ ᾶ.

Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ τζαμίου τούτου ὑπερέβη τὴν δαπάνην δύο ἑκατομμυρίων γροσίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Διότι, παρεκτὸς τῆς ὕλης, ἠναγκάσθησαν 'να ἀγοράσωσι μὲ τιμὰς ὑπερόγκους καὶ τὰ γήπεδα, ὡς μὴ ὑπάρχοντος πλέον ἐν ΚΠ, ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν τζεαμίων, τόπου διαθεσίμου πρὸς οἰκοδομὴν τοιούτων. Ὅθεν καὶ οἱ μεταγενέστεροι Σουλτάνοι, καθὼς ὁ Μαχμοὺδ Α', ὁ Σελὴμ Γ', καὶ ὁ Μαχμοὺδ Β', ἔκτισαν τὰ ἰδικά 'των, οἱ μὲν εἰς τὸ Σκούταρι, ὁ δὲ ἐν τῷ Τὸπ-χανέ. Ὁ Σουλτὰν-Μουσταφᾶς ὅμως κατώρθωσε 'να διαθέσῃ γήπεδόν τι ἀρκετὰ εὐρύχωρον πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ τζαμίου 'του. Ἀλλ' ἵνα ἀναπληρώσῃ τὰς οἰκίας, ὅσων εἶχεν ἀγοράσῃ τὰ γήπεδα, καὶ ἐνταυτῷ 'να προικίσῃ μὲ σταθερὰν πρόσοδον καὶ τὸν νέον ναὸν, ἐμόλωσε ῥηχόν τι μέρος τῆς ἔξωθεν τῶν πρὸς τὴν Προποντίδα τειχῶν παραλίας, καὶ ἐσχημάτισεν ἐκεῖ νέαν συνοικίαν, τὸ προδιαγραφὲν Γενὶ-καπὺ τῆς Βλάγκας.

Ὁ θόλος τοῦ τζαμίου τούτου ἐπεκτείνεται ἐφ' ὅλης τῆς στέγης, ἄνευ ἡμιθολίων· αἱ δὲ στοαὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ αὐλῆς (τοῦ Μεσαυλίου) ὑποστηρίζονται ὑπὸ κιόνων Ἰωνικῆς ἁρμονίας, καί τοι κατά τι ἠλλοιωμένων. Θαυμάζονται δὲ πρὸ πάντων ἐν αὐτῷ πέντε κίονες ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, σπάνιοι διὰ τὴν λειότητά των. Τούτων οἱ μὲν τρεῖς εὑρέθησαν κείμενοι ἐν τοῖς παρὰ τὴν πύλην Τσατλαδὺ ἐρειπίοις τοῦ παλαιοῦ παλατίου τῶν Σοφιανῶν ἢ τοῦ Βουκολέοντος· οἱ δὲ ἄλλοι δύω, πέριξ τοῦ τεμένους Σουλτὰν-Βαγεζῆδ, ἐν τοῖς ἐρειπίοις ὡσαύτως τοῦ ἐν τῷ Θεοδοσιανῷ Φόρῳ ποτὲ κειμένου παλατίου, περὶ οὗ ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Δείκνυνται δὲ ἐν αὐτῷ καὶ δύω τάπητες, παριστάνοντες τὰς δύω ἱερὰς πόλεις, τὴν Μέκκαν καὶ Μεδίνην, δῶρον, ὡς λέγεται, τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας, καὶ προϊὸν τῶν περιφήμων ταπητουργείων 'της. Ἐντὸς δὲ τοῦ περιβόλου αὐτοῦ εἶνε τὸ μαυσωλεῖον αὐτοῦ τε τοῦ κτίτορος καὶ τῶν τέκνων 'του.

Ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἐπὶ Γραικορωμαίων

Τὸ Καπτώλιον,

κείμενον ἐν τῷ Ζ' ἢ Η' Ῥεγεῶνι, καὶ κτισθὲν, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ἐν ΚΠ οἰκοδομημάτων, κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ῥώμῃ. Ἦτον δὲ προσδιωρισμένον ὡς Γυμνάσιον ἢ Πανεπιστημεῖον, ὅπου ἐδίδασκον τρεῖς μὲν καθηγηταὶ τὴν Λατινικὴν ῥητορείαν, δέκα τὰ Γραμματικὰ μαθήματα, πέντε (οἱ καλούμενοι Σοφισταὶ) τὴν Ἑλληνικὴν ῥητορείαν ἢ διαλεκτικὴν, εἷς τὴν φιλοσοφίαν, καὶ δύω τὰ Νομικὰ, ἔχοντες ἕκαστος προσδιωρισμένον δωμάτιον ἀκροάσεως (cellula ad Magistrationis).

Εἰς τὸ κτίριον τοῦτο ἀναφέρεται πιθανῶς καὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα: »Εἰς τὴν Βασιλικὴν τῶν Παιδευτηρίων(1).

» Χῶρος ἐγὼ θεσμοῖσιν ἀνειμένος, ἔνθαδε πηγὴ
ἄφθονος Αὐσονίων ἐκκέχυται νομίμων,
» ἣ πᾶσιν τέτακται μὲν ἀένναος, ἠϊθέοις δὲ,
ἐνθάδ' ἀγειρομένοις, πάντα δίδωσι ῥόον «.

Ὀλίγα δὲ ῥήματα παρέχει, πρὸς τὸ δυτικοβόρειον τοῦ Λαλελῆ, εἶνε τὸ

Ῥαγγὶμπ - πασσᾶ - τζαμισί.

Ὁ φερωνύμως σπουδαῖος καὶ μεγαλοφυὴς οὗτος ἀνὴρ, ὁ τελευταῖος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας, κατὰ τὸν Χάμμερ, ἦτον υἱός τινος τῶν γραμματέων τοῦ Ταμείου· εἰς ἡλικίαν δὲ 25 ἐτῶν ἐπεφορτίσθη, ἐπὶ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας, 'να συντάξῃ τὴν στατιστικὴν τοῦ Τίφλιζ καὶ Ἐριβάν· διορισθεὶς ἔπειτα Δεφτὲρ-δάρης τῆς ἐπαρχίας ταύτης, καὶ μετὰ ταῦτα Δεφτὲρ-ἐμινὴς τῶν στρατάρχων καὶ τοῦ Ῥεΐζ-ἐφέντη, μακρυνθεὶς ἐπὶ ἑπταετίαν τῆς πρωτευούσης· ἐπανελθὼν καὶ ὑπηρετήσας εἰς διαφόρους θέσεις, κατήντησε Ῥεΐζ-ἐφέντης, διοικητὴς τοῦ Καΐρου, τοῦ Ἀϊδινίου, τοῦ Χαλεπίου, καὶ τέλος Βεζίρης ἐπὶ ἑξαετίαν, ἐπὶ Ὀσμὰν τοῦ Γ', καὶ Μουσταφᾶ τοῦ Γ', τοῦ ὁποίου ἠξιώθη 'να νυμφευθῇ καὶ τὴν ἀνεψιὰν Σαλιχὲ-σουλτάναν· ἀπέθανε δὲ τῷ 1743, εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν, ἀφεὶς πλῆθος ἀρίστων συγγραμμάτων καὶ ποιημάτων, καὶ μίαν ἀνθολογίαν τῶν ἐκλεκτοτέρων χωρίων ἐμμέτρων τε καὶ πεζῶν τῆς Ἀραβικῆς φιλολογίας, ὥστε θεωρεῖται ὡς κλασικὸς μεταξὺ τῶν νεωτέρων Ὀθωμανῶν συγγραφέων. Ὁ περιώνυμος οὗτος ὑπουργὸς, καί τοι κατὰ τὰ πολεμικὰ ἐλαττούμενος τοῦ Σοκολλῆ καὶ τῶν δύω Κιοπρουλήδων, εἶνε ἀναντιῤῥήτως ὁ σοφώτερος τῶν 200 Βεζίρων, ὅσους ἀριθμεῖ μέχρι τῶν ἡμερῶν 'μας ἡ Τουρκικὴ Ἱστορία· οἱ δὲ Βιογράφοι αὐτῶν τὸν ὀνομάζουσι

(1) Ἡ μᾶλλον εἰς τὴν Βασιλικὴν τὴν παρὰ τὸ Βουλευτήριον, ἐκτὸς ἐὰν δὲν ἦσαν ἀμφότεραι μία καὶ ἡ αὐτὴ, καθὼς τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τοσαῦτα κτίρια ἄλλα, ἢ, ἐὰν, πυρποληθείσης ἐκείνης, μετετέθησαν ἐνταῦθα τὰ διδακτήρια.

Σουλτάνον τῶν ποιητῶν καὶ ὕπατον τῶν Βεζίρων. Ὑπερνικήσας τὰς ἐθνικὰς προλήψεις τῆς ἐποχῆς 'του, εἶχεν ἔκτοτε ἀκόμη συλλάβει τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπραγματοποίησεν ἐφ' ἡμῶν ὁ μέγας ἀναμορφωτὴς τῆς Τουρκίας Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, προσδιορίσας τὰς Πριγκηποννήσους ὡς λοιμοκαθαρτήριον(1). Εἶχε δὲ ἀλληλογραφίαν καὶ σχέδια πολιτικὰ μεγάλα μὲ τὸν Μέγαν Φριδερῖκον, καὶ μέρος τῆς δημευθείσης περιουσίας 'του, συμποσουμένης εἰς 60,000 πουγγεῖα, ἦτον πάντως καὶ αἱ 500,000, τὰς ὁποίας ὁ ἥρως τῆς Προυσίας ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνης. Ὡς δεῖγμα δὲ τῆς εὐψυΐας καὶ ἀνεξιθρησκείας 'του ἀναφέρεται τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον: Τυχοδιώκτης τις ἐκ Δάντσιγκος τῆς Προυσίας ἐνεφανίσθη ποτὲ ἐνώπιον αὐτοῦ, ὑπατεύοντος, λέγων ὅτι εἶδε καθ' ὕπνους τὸν Προφήτην Μωάμεθ, προσκαλοῦντα αὐτὸν εἰς τὴν θρησκείαν 'του, καὶ ἐπομένως, ὑπακούσας εἰς τὴν θείαν ταύτην ὀμφὴν, ἀφῆκε τὴν πατρίδα 'του, ἐπιθυμῶν 'να προσέλθῃ εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν. »Παράξενον πρᾶγμα, εἶπεν ὁ Ῥαγγίμπ! ἑβδομήκοντα πέντε ἔτη ἔχω ἀφ' ὅτου, ὡς πιστὸς μουσουλμάνος, ἐκτελῶ ἀκριβῶς καὶ ἀπαραβάτως τὰ πέντε καθ' ἡμέραν ναμάζιά μου, καὶ οὐδέποτε εἰς τὸ διάστημα τοῦτο μὲ ἠξίωσε τῆς χάριτος ταύτης τοῦ 'να ἐμφανισθῇ καὶ εἰς ἐμὲ ὁ Προφήτης· καὶ ἕνας ἄπιστος 'να λάβῃ τὴν τιμὴν ταύτην! εἰπὲ αὐτῷ, Τερτζιμὰν-μπεη, ὅτι 'δὲν με ἀπατῶσιν εὐκόλως καὶ ἀτιμωρητί· καὶ ὑποπτεύω ὅτι, ἵνα ἔλθῃ τόσον μακρόθεν, πρέπει 'να ἐφόνευσε πατέρα καὶ μητέρα· ἐπομένως, ἐὰν 'δὲν ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, 'τὸν κρεμῶ«. Ὁ νεοφώτιστος, ἔντρομος, ὡμολόγησεν ὅτι ἦτον γραμματοδιδάσκαλος, καὶ διὰ τὴν κακοήθειαν αὐτοῦ, ἐδιώχθη, κατ' αἴτησιν τῶν γονέων. »Τότε μάλιστα, 'τὸ ἐννοῶ, ἀπεκρίθη ὁ Βεζίρης. Ἂς ὁμολογήσῃ λοιπὸν τὸ Ὀθωμανικὸν δόγμα, καὶ μετὰ ταῦτα ἂς 'τὸν ὑπάγωσιν εἰς τοῦ Μολλᾶ . ., ὅς τις ἐπαγγέλλεται τὴν αὐτὴν ἠθικήν· ὁ δὲ ἰμάμης τοῦ μαχαλλὲ, κατηχήσας ἀμφοτέρους, ἂς 'τοὺς διδάξῃ ὅτι κἀμμία θρησκεία 'δὲν ἀποδέχεται οὔτε τὰς ἀρχὰς 'των οὔτε τὰς πράξεις 'των«.

Εἰς τὸ τζαμίον τοῦτο εἶνε προσηρτημένη καὶ μία πλουσία βιβλιοθήκη, ἵδρυμα τοῦ ἰδίου, καὶ ἓν σχολεῖον, ὅπου διδάσκονται ἀνεξόδως 40 νέοι. Πλησίον δὲ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης εἶνε ὁ τάφος 'του, κτίριον γλαφυρώτατον.

Ἔγγιστα δὲ καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ τζαμίου Ῥαγγίμπ, εἶνε τὸ

Μουρὰδ-πασσᾶ-τζαμισί,

μικρὸν, ἀλλ' εὐάρμοστον, θολοσκέπαστον, μὲ πρόπυλον περίστῳον στηριζόμενον εἰς ὀκτὼ ὡραίους κίονας, ὧν οἱ τέσσαρες πράσινοι ἀρχαῖοι καὶ

(1) Ὁ δὲ Εὐγένιος διηγεῖται (ἔν τινι ἀνωνύμῳ διατριβῇ Περὶ τῆς ἐνεστώσης κρισίμου καταστάσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους) ὅτι διέταξε 'να μεταφρασθῇ εἰς τὸ Τουρκικὸν ἡ Περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νεύτωνος Πραγματεία τοῦ Οὐολταίρου.

οἱ τέσσαρες ἐκ γρανίτου. Κτίτωρ δὲ αὐτοῦ ἴσως εἶνε ὁ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Α΄ ὑπατεύσας τῷ 1606 διαβόητος καταστροφεὺς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπαναστάντων σειμένιδων (σεγμπὰν), γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Φιραρὶ (δραπέται), οἵτινες, ὑπὸ διαφόρους ἀλληλοδιαδόχως ἀρχηγούς, κατεσπάραττον ἔτη ὁλόκληρα τὴν Ἀνατολήν, ἐκτείνοντες τὰς καταδρομὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν μεθορίων τῆς Περσίας ἄχρι τῶν παραλίων τοῦ Βοσπόρου. Ἀλλ' ὁ ἀνηλεὴς οὗτος Βεζίρης κατώρθωσε 'να τοὺς ἐξοντώσῃ, παραχώσας ζῶντας μυριάδας αὐτῶν εἰς τὰ ὁποῖα ἐπὶ τούτῳ ἀνώρυττε βαθύτατα φρέατα, ὅθεν 'τῷ ἔμεινεν εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἱστορίαν καὶ τὸ ἐπίθετον Κουϊουτζῆς (φρεωρύκτης). Διηγοῦνται δέ, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς σκληρότητός 'του, ὅτι, διατάξας ποτὲ 'να παραχώσωσι μετά τινος συμμορίας ἀποστατῶν καὶ ἓν παιδίον, εὑρεθὲν μετ' αὐτῶν, καὶ μηδενὸς τῶν περὶ αὐτὸν συγκατατεθέντος 'να ἐκτελέσῃ τὴν ποινὴν ταύτην, ὁ ἀδυσώπητος γέρων ἥρπασε τὸ παιδίον μόνος 'του, καὶ ἀφ' οὗ τὸ ἔπνιξε, 'τὸ ἔρριψεν εἰς τὸ φρέαρ, ἐπειπὼν ὅτι ὅλοι τῶν ἐπαναστατῶν οἱ ἀρχηγοὶ ὑπῆρξαν κατ' ἀρχὰς παῖδες. Ἄλλοτε, παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ Ἰκονίου 'να χαρίσῃ τὴν ζωὴν εἰς ἀρχηγόν τινα τῶν ἀποστατῶν, ὀνόματι Ἀχμὲδ-μπεην, ὡς μόνον δυνάμενον 'να περιστείλῃ τὰς ὑπ' αὐτὸν πολυαρίθμους τῶν ἀποστατῶν συμμορίας, ἐφάνη ὅτι ἐπείσθη, καὶ προσκαλέσας τὸν Μπέην, «Ἔχω σκοπόν, 'τῷ εἶπε, 'να σὲ ἐμπιστευθῶ τὴν φρουρὰν τοῦ Ἰκονίου, καὶ 'να στρατεύσω κατὰ τοῦ Τζὰν-Πουλὰδ (ἄλλου ἀρχηγοῦ τῶν Φυγάδων). Ἀλλ' ἐὰν λάβω βοηθείας ἀνάγκην, πόσους στρατιώτας δύνασαι 'να μοὶ προμηθεύσῃς; Τριάκοντα χιλιάδας ἀνθρώπους μὲ πολλὴν εὐκολίαν, ἀπεκρίθη ὁ Ἀχμέδ. Τότε λοιπὸν ἐγὼ 'δὲν ἀφίνω κατόπιν μου ἄνθρωπον δυνάμενον 'να διαθέσῃ τριάκοντα χιλιάδας ὁπλοφόρους ἐν εὐκολίᾳ, ὑπέλαβεν ὁ Μουράδ, καὶ 'τὸν ἔρριψεν εἰς τὸ φρέαρ.

Ἀπὸ τοῦ τζαμίου Μουρὰδ-πασσᾶ στρεφόμενοι μεσημβρινοδυτικῶς, ἐμβαίνομεν εἰς τὸ

Ἀκ-σαράϊ,

συνοικίαν ἐκτεταμένην, ἐπέχουσαν μέρος τῆς πρὸς τὴν Προποντίδα καταληγούσης κοιλάδος, ἥτις χωρίζει τὸν ἕβδομον λόφον τῶν ἄλλων ἕξ.

Ἡ συνοικία αὕτη διετήρησε τὸ ὄνομα τῆς ἐν Καραμανίᾳ πατρίδος τῶν πρώτων αὐτῆς ἐποίκων, τὴν ὁποίαν Μεχμὲδ ὁ Β΄ ἐκπολιορκήσας τῷ 1470 διὰ τοῦ Βεζίρη Ἰσὰκ-πασσᾶ, μετεκόμισε τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς ΚΠ, καὶ συνῴκισεν ἐνταῦθα. Φαίνεται δὲ ὅτι ἦσαν δύω· διότι ὁ Ὀθωμανὸς συγγραφεύς, τὸν ὁποῖον καὶ ἀλλαχοῦ ἀνεφέρομεν, λέγει ὅτι ὁ Σουλτὰν-Μεχμὲδ ἔκτισε τὸ παρώνυμον αὐτοῦ τζαμίον μεταξὺ τοῦ νέου καὶ παλαιοῦ Καραμάν.

Ὁ δὲ Ἕβδομος λόφος, ὅς τις, χωριζόμενος ἐντελῶς τῶν λοιπῶν ἕξ, ἔχει 12,000 βημάτων περιφέρειαν, ἐπέχων, ὡς εἴπομεν, τὸ ἐν τρίτον σχεδὸν τῆς πόλεως, καὶ ἐκτεινόμενος ἀπὸ τοῦ Ἀκ-σαραγίου μέχρι τοῦ Ἐξωκιονίου, ἐκαλεῖτο

Ξηρόλοφος,

καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ὁ τρίτος τῶν Θεοδοσιανῶν φόρων, ὁ λεγόμενος τοῦ Ἀρκαδίου, διότι ὁ κτίσας αὐτὸν Θεοδόσιος ὁ Νεώτερος ἔστησεν ἐν αὐτῷ ἐπὶ κοχλιώδους στήλης, ἢ κίονος ἐκ τῶν λεγομένων Κλωστῶν καὶ Κούφων, τῷ 421 τὸν ἀνδριάντα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀρκαδίου, ἀργυροῦν καὶ τοῦτον ὁμοίως τῷ ἐν τῷ Ταύρῳ (1), ὅθεν καὶ συγχέονται ἀμφότεροι, οἵ τε Φόροι καὶ οἱ Κίονες, ὑπὸ τῶν παλαιῶν περιηγητῶν, τοὺς ὁποίους ἀνεξετάστως ἀντέγραψαν οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων.

Ἡ στήλη αὕτη ἐσώζετο οὐ μόνον ἐπὶ Γυλλίου, ὅς τις καὶ 'τὴν περιέγραψε μὲ πολλὴν λεπτομέρειαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙϚ' αἰῶνος (1595), ὅτε 'τὴν εἶχεν ἐπισκεφθῇ ὁ Γάλλος περιηγητὴς καὶ ἀρχιτέκτων Γκρελλῶτος, περιτριγυρισμένην ὑπὸ ἰδιωτικῶν οἰκημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπέκρυπτον τὴν βάσιν 'της. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ τοσαῦται πυρκαϊαὶ 'τὴν εἶχον καιρίως βλάψῃ, καὶ ἐπαπειλεῖτο 'να προξενήσῃ καταπεσοῦσα οἵαν φθορὰν ἐπροξένησεν ἡ κατάπτωσις τῆς ἐπὶ τοῦ Ταύρου, κατεβλήθη, προνοίᾳ τῆς ἐξουσίας, ἄχρι τοῦ στυλοβάτου, ὅς τις καὶ σώζεται μέχρι σήμερον εἰς τὸ καλούμενον Γυναικοπάζαρον

(Ἀβρὲτ-παζάρ),

ἔχων 14 σχεδὸν ποδῶν ὕψος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, ἀναβαίνων τις διὰ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ κλίμακος, βλέπει τὰ πέριξ ὅλα μέχρι τῶν Ἑπτὰ Πύργων. Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης εἶδεν ὁ Chevalier ἐγγεγλυμμένους τοὺς τέσσαρας ἀετοὺς καὶ τὰ ἑπτὰ πρόσωπα (Νίκας ἢ πνεύματα, Genios), κρατοῦντα στεφάνους δάφνης, τὰ ὁποῖα προδιέγραψεν ὁ Γύλλιος· παρετήρησε δὲ, ἐκτὸς αὐτῶν, ἐπὶ τοῦ σωζομένου εἰσέτι πρώτου δόμου τοῦ κίονος, ἔχοντος 12 ποδῶν διάμετρον, καὶ ἐν ἅρμα τέθριππον· ἐξ ὧν καὶ εἰκάζει εὐλόγως, ὅτι ὁ Οὐενετὸς ζωγράφος Gentil-Bellini, ὁ προσκληθεὶς εἰς ΚΠ ὑπὸ Μεχμὲδ τοῦ Β', καὶ ζωγραφίσας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἑτέραν τῶν, μόνων ἀνεστηλωμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε, δύω τοιούτων θριαμβευτικῶν στηλῶν, χωρὶς 'να ἦνε γνωστὸν ὁποτέραν αὐτῶν (τοὐλάχιστον εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, σωζομένην ἐν τῇ ἐν Παρισίοις Βιβλιοθήκῃ τῆς ἁγίας Γενεβιέβης, 'δὲν εὑρέθη τὸ ὄνομα), ἐζωγράφισε τὴν ἐν τῷ Ταύρῳ·

(1) Ἴδε προσωτέρω.

Digitized by Google

διότι τὰ ὑπὸ τοῦ Βανδουρίου δημοσιευθέντα σχέδια τοῦ Βελλίνη ᾿δὲν ἔχουσιν οὔτε ἀετούς, οὔτε ᾿Αγγέλους, οὔτε στεφάνους. ᾿Επειδὴ ὅμως ὁ μὲν Γύλλιος κατεμέτρησεν αὐτὴν χωρὶς ᾿να ᾿τὴν ζωγραφίσῃ (τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Βουσβέκιος· ἀλλ᾽ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ᾿δὲν εἶχεν ἐκδοθῇ μέχρι τῶν 1800), κατὰ δὲ τὸν Χωνειάτην, »ὁ Ξηρόλοφος, ἔργον ᾿Αρκαδίου (1), ὁμοιός ἐστι κατὰ »πάντα τῷ Ταύρῳ«· ἀμφότεροι δέ, κατὰ τὸν Χρυσολωρᾶν, ἦσαν »ἀκρι»βῶς εἰς μίμησιν τῶν ἐν Ῥώμῃ πεποιημένοι«, ἔχομεν καὶ τῶν δύω ἐντελεῖς σχεδὸν τὰς εἰκόνας καὶ τὰς καταμετρήσεις, ἂν καὶ ὁ Chevalier φρονῇ ὅτι τὰ ἀντίγραφα ταῦτα ᾿δὲν εἶν᾽ ἐντελῶς ὅμοια μὲ τὰ πρωτότυπα, ὡς διόλου ἀλλοῖα τῶν σωζομένων ἐπὶ τοῦ Ξηρολόφου· καὶ εἶν᾽ ἀδύνατον, λέγει, ᾿να ὑποθέσῃ τις ὅτι εἰς τόσον ὀλίγον καιροῦ διάστημα (ἀπὸ τοῦ ᾿Αρκαδίου μέχρι τοῦ Θεοδοσίου) αἱ τέχναι ἐξέπεσον εἰς τοιοῦτον βαθμόν.

Τὸ ὕψος τῆς στήλης ταύτης, ἐκτὸς τοῦ βάθρου, τῆς σπείρας καὶ τοῦ στυλοβάτου, ἦτον, κατὰ τὸν Γύλλιον μέν, 86 ποδῶν καὶ 9 δακτύλων (2), κατὰ δὲ τὸν Θ. Σχμὶτθ, συμπεριλαμβάνοντα καὶ τὴν βάσιν αὐτῆς, 140 ποδῶν τὸ ὕψος, καὶ 24 ποδῶν τὴν περίμετρον (3)· κατὰ δὲ τὸν Τουρνεφόρτιον, ἰδόντα αὐτὴν τῷ 1702, 147 ποδῶν τὸ ὕψος· κατὰ δὲ τὸν προειρημένον ᾿Οθωμανὸν συγγραφέα, τὸ μὲν ὕψος αὐτῆς ἦτον 78 ποδῶν (διότι συνέκειτο, λέγει, ἐκ δεκατριῶν λίθων, ἐξ πόδας ἕκαστος), ἡ δὲ περίμετρος 24 ποδῶν. Ἡ δὲ Lady Montagüe λέγει (4) ὅτι ἐπ᾽ αὐτῆς ᾿δὲν ἐσώζετο πλέον, καταβληθεῖσα πρὸ δύο ἐτῶν τῆς ἐλεύσεώς ᾿της εἰς ΚΠ (τῷ 1718).

Κατὰ δὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ Γυλλίου, »ἐκ τῶν τριῶν αὐτῆς βαθμίδων (τῶν φαινομένων δηλονότι ἐκτὸς τῆς γῆς), αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὴν κατωτάτην αὐτῆς κρηπῖδα, ἡ τελευταία ἔχει ὕψος 3 ποδ. καὶ 4 δακτύλ. καὶ πλάτος 33 $^1/_2$ ποδῶν εἰς ἑκάστην τῶν πλευρῶν. ᾿Επὶ τῆς κρηπῖδος ταύτης ὑψοῦται ὁ στυλοβάτης, συγκείμενος ἐκ πέντε λίθων, καὶ ἔχων 11 ποδ. ὕψος· καὶ ἐκ μὲν τῶν τριῶν αὐτοῦ πλευρῶν ἀναγεγλυμμένος διὰ νικῶν καὶ τροπαίων, ἐκ δὲ τῆς πρὸς βορρᾶν, ὅπου ἠνέωκται ἡ εἰς τὰ ἐντὸς αὐτοῦ εἴσοδος, εἶνε λεῖος· πρὸς τὸ ἐπάνω δὲ αὐτοῦ μέρος ἐξέχει κορωνίς, κομψότατα εἰργασμένη, καὶ ἐπ᾽αὐτῆς ὁ ἄβαξ ἢ ἡ πλίνθος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνυψοῦτο ὁ κορμὸς τοῦ κίονος, συγκείμενος ἐξ εἴκοσι σπονδύλων (5), οὕτω

(1) Πῶς εἶνε ἔργον τοῦ ᾿Αρκαδίου, ἀφ᾽ οὗ, κατὰ τὸν Κ. Μαρκελλῖνον, ᾿τὸν ἔκτισεν ὁ Θεοδόσιος »ἐν τόπῳ καλουμένῳ ῾Ελενιαναῖς; « Δυσδιεξίτητος ἡ περὶ τῶν Φόρων τούτων ἔρευνα. Τὸ πιθανώτερον ὅμως φαίνεται εἶναι ὅτι τὸν μὲν τοῦ Ταύρου ἔκτισεν ὁ ᾿Αρκάδιος, τὸν δὲ τοῦ Ξηρολόφου ὁ Νεώτερος Θεοδόσιος. (2) Παρακατιὼν λέγει 110 ποδῶν, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ ἀληθές, ὡς συμφωνοῦν καὶ μὲ τὰς ἄλλας καταμετρήσεις. (3) Τὸ κείμενον ἔχει 42 ποδῶν, ἀλλ᾽ εἶνε προφανὲς τυπογράφων σφάλμα ἀντιμεταθέντων τοὺς ἀριθμητικοὺς χαρακτῆρας. (4) Lettre XLI.

(5) ῞Ωστε τὸ τοῦ ᾿Οθωμανοῦ συγγραφέως εἶνε λάθος, ἢ ἐπ᾽ αὐτοῦ ᾿δὲν ἐσώζοντο πλέον εἰμὴ μόνον δεκατρεῖς.

συνηρμοσμένων πρὸς ἀλλήλους, ὥστε ἐὰν ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας καὶ τῶν σεισμῶν 'δὲν ἦσαν εἰς μερικὰ μέρη συντετριμμένοι, ἡ στήλη ἤθελε νομίζεσθαι μονόλιθος. Ἕκαστος τῶν σπονδύλων τούτων ἦτον ἔνδοθεν κοῖλος, καὶ ἀπετέλει βαθμίδας ἑλικοειδῶς προβαινούσας, ἐκ τῶν ὁποίων, ἀριθμουμένων περὶ τὰς 233, συνίστατο ἡ μέχρι τῆς ὀροφῆς τοῦ κίονος κοχλιοειδῶς περιανιοῦσα ἔσωθεν ἄνοδος, φωτιζομένη ὑπὸ 56 θυρίδων καὶ θαυμαστὴ τὴν κατασκευὴν, κατὰ τὸν De Loir, ἰδόντα αὐτὴν τῷ 1639-40. Μετὰ τὸν κορμὸν, ἦν ἡ κορωνὶς, ἀνέχουσα τὸ κιονόκρανον, στεγάζον πᾶσαν τὴν στήλην· διότι προεῖχε τοῦ κορμοῦ αὐτῆς 2 πόδας καὶ 7 δακτ., ἑκάστη δὲ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, τετραγώνου ὄντος, ἦτον 17 πόδ. καὶ 9 δακτύλων. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ὑψοῦτο ἡ καθαυτὸ βάσις τοῦ ἀνδριάντος, λίθος ἔχων ὕψος 13 ποδῶν καὶ 9 δακτ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε θύρα, ἔχουσα 6 ποδ. καὶ 2 δακτ. ὕψος, καὶ πλάτος 3 ποδ. καὶ 9 δακτ., δι' ἧς ἐξήρχοντο ἐπὶ τοῦ ἄβακος τοῦ κιονοκράνου. Ἡ ἔσωθεν περίμετρος τῆς στήλης ἦτον 28 ποδῶν, τὸ δὲ πάχος τοῦ τοίχου 2 ποδῶν μὲν καὶ 3 δακτ. περὶ τὰ κάτω τῆς στήλης, 1 ποδὸς δὲ καὶ 9 δακτ. περὶ τὴν κορυφὴν «. Τῆς περιγραφῆς ταύτης τίποτε 'δὲν δίδεται ἀκριβέστερον, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ Γυλλίου, καὶ βλέπει τις ὅτι ὁ ἀκάματος περιηγητὴς οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τὸν κίονα, καὶ κατεμέτρησεν αὐτὸν καθ' ὅλας τὰς διαστάσεις. Ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται τότε τὸ τοῦ Χρυσολωρᾶ, λέγοντος, 120 χρόνους πρὸ τοῦ Γυλλίου, ὅτι ἀμφοτέρων τούτων τῶν κιόνων 'δὲν ἐσώζοντο ἐπ' αὐτοῦ, εἰμὴ μόναι αἱ βάσεις; Ἰδοὺ οἱ λόγοι 'του: » Καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ » Ξηροῦ Λόφου κίονα, καὶ τὸν ἀντικρὺ τούτου πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ἐπὶ » τοῦ ἑτέρου λόφου ἀπὸ Ταύρου κεκλημένου,.. οὓς πόσον ἐχρῆν γενέσθαι » μεγάλους καὶ τιμίους καὶ καλοὺς, φαίνεται ἀπὸ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ » ὕψους καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν κρηπίδων(1) «. Τῆς ἀπορίας ταύτης τὴν λύσιν 'δὲν εὐτύχησα 'να μαντεύσω, καὶ διὰ τοῦτο εὐεργεσίαν θέλω νομίσῃ, ἐάν τις τῶν σοφῶν εὐαρεστηθῇ 'να ἀναπληρώσῃ τὴν, εἴτε ἀπροσεξίαν, εἴτε ἀτυχίαν μου ταύτην.

Ἡ δὲ ἐπιφάνεια τοῦ κίονος τούτου ἔξωθεν εἶχεν ἀνάγλυφα, προβαίνοντα ἐν ἑλικοειδεῖ ὡσαύτως τῷ σχήματι, καὶ παριστάνοντα »τρόπαια καὶ μά» χας τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ Σκυθῶν καὶ βαρβάρων «, ὡς λέγει ὁ Χωνειάτης περὶ τοῦ ἐν τῷ Ταύρῳ, ὅθεν καὶ περίγλυφος κίων ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Χρυσολωρᾶ, ὑπὸ δὲ τῶν Εὐρωπαίων Colonna Historiata (Colonne Historiale). Ἦτον δὲ ἀπηγορευμένον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς 'να 'τὸν ἐπισκέπτωνται, ὅταν ἦτον ὁλόκληρος, οὐχὶ βεβαίως δι' ἄλλο τι, ἀλλ' ἵνα μὴ βλέπωσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους αὐτοῦ τὰ χαρέμια τῶν πέριξ Τουρκικῶν οἴκων·

(1) Μ. Χρυσολωρ. Σύγκρ. Π. καὶ Ν. Ῥώμης.

περιηγητής δέ τις, τολμήσας ποτὲ 'να ἀναβῇ εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, μόλις καὶ ὡς διὰ θαύματος ἐσώθη ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ ὄχλου. Ἐφαίνετο δέ, λέγει ὁ Θ. Σμὶθ τοῖς ἀπὸ τῆς Προποντίδος παραπλέουσιν ἐξέχων εἰς μέγα ὕψος.

Τοῦ δὲ ἐπ' αὐτοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἀρκαδίου εἶχεν, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἤδη, συντριφθῆ, τῷ μὲν 551 ὑπὸ σεισμοῦ ἡ δεξιὰ χείρ, τῷ δὲ 549 ἢ 550 ἡ κεφαλὴ ὑπὸ κεραυνοῦ, ἀφελόντος καὶ μέρος τοῦ χαλκοῦ (1). Τέλος δέ, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, κατέπεσε καὶ ὁλόκληρος ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου σεισμοῦ, τοῦ συμβάντος τῇ 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 741.

Παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦτον, ἦσαν ἐπὶ τοῦ Ξηρολόφου καὶ ἄλλοι πολλοί, ἐξ ὧν οἱ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, Θεοδοσίου τοῦ Νέου καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ, συνετρίβησαν καταπεσόντες ὑπὸ σεισμοῦ. Κατὰ δὲ τὸν Πρισκιανόν, ἵστατο ἐν τῷ Ξηρολόφῳ καὶ ἀρχαιότατος τοῦ Ἀπόλλωνος τρίπους (»τὸ »τρίπουν θεαμάτιον«, τοῦ Κωδινοῦ), ἐπιγεγραμμένον ἔχων Αἰολικὸν ἐπίγραμμα μὲ ἀρχαῖα γράμματα, ἔχοντα παρεμβεβλημένον πολλαχοῦ τὸ Αἰολικὸν F, ΔαμοFῶν, ΛαFοκόFων κτλ. Ἴσως δὲ αὕτη εἶνε καὶ ἡ »ἀστρονομικὴ θέσις« τοῦ Κωδινοῦ, ἡ ἐν τῷ Ξηρολόφῳ, ἡ διαρκέσατα 36 »ἔτη (2)«. »Τὴν δὲ ἄνωθεν τῆς ἐν τῷ Ξηρολόφῳ ἀψῖδος καθιδρυμένην στήλην, καὶ πρὸς τὰ ἑσπέρια ἀποβλέπουσαν«, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (3), ἀπεκεφάλισε Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνός, μαθὼν ἀπό τινος ὅτι ἦτον ἐστοιχειωμένη εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Βουλγάρων, τὸν Συμεών, ὅς τις καὶ αὐθωρεὶ ἐξέλιπε καρδιωγμῷ ληφθείς.

Ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Ξηρολόφου ἀγορᾷ, ἧς ἡ μὲν μία καμάρα ἔβλεπε πρὸς τὸ Ἐξωκιόνιον, ἡ δὲ ἑτέρα πρὸς τὸν λεγόμενον Βοῦν, ἐφονεύθη μετὰ τῶν υἱῶν καὶ τοῦ γαμβροῦ 'του, κατὰ τὸν Φραντζῆν, ὁ Μέγας Δοὺξ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς, διὰ προσταγῆς τοῦ Σουλτὰν-Μεχμέδ, εἰ καὶ ὁ Ἱστορικὸς Δούκας τὴν σκηνὴν τοῦ φόνου τούτου ἵστησι κάτωθεν τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Μετὰ τὴν παγγενεῖ σφαγὴν τοῦ Μαυρικίου, δεύτερον τοιοῦτο δρᾶμα παρουσιάζει τὸ τοῦ Νοταρᾶ ἡ Βυζαντινὴ Ἱστορία, καὶ τρίτον ὅμοιον θέλομεν ἰδεῖ ὅταν φθάσωμεν εἰς τὸ Ἑπταπύργιον. Εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ ἐπώδυνον ἀγωνίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τὸ οἰκτρότερον ἐπεισόδιον ἦσαν αἱ περὶ δογμάτων λογομαχίαι, καὶ εἰς τῆς ἀβύσσου τὰ χείλη ἀκροβατοῦντες οἱ δυστυχεῖς πολῖται, ἐσπαράττοντο ἀκόμη' καὶ μεταξύ 'των, ἀκριβολογούμενοι περὶ λέξεων, καὶ διηρημένοι εἰς Ἑνωτικοὺς καὶ Σχισματικούς! οἱ δὲ Μακαριώτατοι δοῦλοι τῶν δούλων τοῦ θεοῦ ἐζυγοστάτουν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης τὰς συνειδήσεις τῶν κατοίκων τῆς Νέας,

(1) Ἄδηλον τίνος τούτου· ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ἀποδεικνύεται ὅτι 'δὲν ἦτο, καθὼς ἐλέγετο, ἀργυροῦς. (2) Καὶ ἴσως καὶ τὸ λεγόμενον Τρίζωδον, τὸ ἐν τοῖς Κούφοις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Μωκίου, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον. (3) Βιβλ. ΙΕ'.

πραγματευόμενοι τὴν ζητουμένην βοήθειαν δι' ὑποσχέσεων ἑνώσεως καὶ ὑποταγῆς. Καὶ ἐν ᾧ ὁ τρομερὸς Μεχμὲδ ἐπέκειτο μὲ χαίνοντα φάρυγγα ἕτοιμος 'να καταβροχθίσῃ τὰ λείψανα τῆς χιλιετοῦς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ δὲ τελευταῖος τῶν Γραικορωμαίων ἡρώων Παλαιολόγος ἡτοιμάζετο 'να στεφθῇ οὐχὶ μὲ αὐτοκρατορικὸν, ἀλλὰ μὲ μαρτυρικὸν στέμμα, οἱ περὶ αὐτὸν ἐλογομάχουν περὶ σημασίας προθέσεων καὶ συνδέσμων, τρέμοντες μήπως ὁ ἱερεὺς, ὅς τις ἔμελλε 'να 'τοὺς ἐξομολογήσῃ καὶ μεταδώσῃ τῶν μυστηρίων, ἤδη περὶ τὰ λοίσθια, ἦτον Ἑ ν ω τ ι κ ὸ ς, ἔλαβε δηλαδὴ μέρος, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, εἰς τὴν λεγομένην ἐκείνην ἕνωσιν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. Ἀρχηγοὶ δὲ τῶν σφόδρα ζηλωτῶν τούτων ἦσαν Γεννάδιος μὲν ὁ Σχολάριος ἐκ μέρους τοῦ Κλήρου, Λουκᾶς δὲ ὁ Νοταρᾶς, ὁ καὶ Λεονταρῆς ἐκ μέρους τῶν λαϊκῶν. Εὐγενὴς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἀπὸ προγόνων, πλούσιος, ὡς ἐφάνη ὕστερον, ὑπὲρ ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ δεινὴ τοῦ γένους ὅλου κατάστασις, κατεῖχε τὴν δευτέραν ἀμέσως μετὰ τὸν Αὐτοκράτορα θέσιν, διωρισμένος Μ ε σ ά ζ ω ν, οἷον εἰπεῖν νῦν Πρωθυπουργὸς, ἢ μᾶλλον Βεζίρης (διότι ὅλα τότε ἦσαν ἄθλια μιμήσεις τῶν αὐλῶν τῆς Ἀσίας). Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος ἠγωνίζετο, ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν, 'να συνάψῃ τὰ διεστῶτα, καὶ, ἑνώνων ὅλα τὰ φρονήματα, ὅλας τὰς θελήσεις, ὅλας τὰς ἐνεργείας εἰς ἓν, 'να δυνηθῇ 'να διασκεδάσῃ τὴν βροντῶσαν κατὰ τῆς δυστυχοῦς πόλεως καταιγίδα, ὁ Μεσάζων Λεονταρῆς Κὺρ-Λουκᾶς (1) »τοσοῦτον ἐτόλμησεν »εἰπεῖν, λέγει ὁ Δούκας, ὅτι »Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ »πόλει φακιόλιον βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν Λατινικήν!« Τὴν βλασφημίαν ταύτην (διότι πῶς ἄλλως δύναταί τις 'να 'τὴν ἀποκαλέσῃ!) τοῦ Νοταρᾶ μόλις ἀντισταθμίζει ὁ μαρτυρικὸς θάνατός του! Ἦτον ἡ δευτέρα μετὰ τὴν ἅλωσιν ἡμέρα, ἡ 30 δηλ. τοῦ Μαΐου τοῦ 1453, καὶ ὁ Σουλτάνος, ἐσκηνωμένος τέως ἐκτὸς τῆς πόλεως, εἰσῆλθε (λέγει ὁ Δούκας) διὰ τοῦ Κοσμιδίου, καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸ Παλάτιον (2), ηὐφραίνετο συμποσιάζων. Ἐκεῖ, ἐν μέσῳ τῆς εὐωχίας, στέλλει ζητῶν τοῦ Νοταρᾶ τὸν υἱόν· καὶ τοῦ Δουκὸς μὴ θελήσαντος ἵνα 'τὸν ἐκδώσῃ, θυμωθεὶς, »ἀπέ»στειλε δήμιον, καὶ ἤγαγεν αὐτὸν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ (3), καὶ ἐλθόν»τας ὥρισε τῷ δημίῳ ἀποκεφαλίσαι. Τότε λαβὼν αὐτοὺς μικρὸν κάτωθεν »τοῦ Παλατίου ὁ δήμιος, καὶ εἰπὼν τὴν ἀπόφασιν, ὁ μὲν υἱὸς ἀκούσας »ἔκλαυσεν· ὁ δὲ Μέγας Δοὺξ γενναίως ὁμιλήσας, καὶ στηρίξας τοὺς

(1) Παντοιοτρόπως διέστρεψαν τὸ ὄνομα τοῦτο, ἑνωμένον συνήθως μετὰ τοῦ Κ ὺ ρ, οἱ πλεῖστοι τῶν σοφῶν μεταφραστῶν καὶ σχολιαστῶν τῆς Βυζαντίδος Εὐρωπαίων, παραχθέντες ἐκ τῆς κακῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συγχρόνων Λατινιστῶν προφορᾶς καὶ γραφῆς, καθὼς εἴπομεν ἐν τοῖς Προλεγομένοις. (2) Τὸ τῶν Βλαχερνῶν πάντως· διότι τοῦτο κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐλέγετο καὶ ἦτον τότε Παλάτιον. (3) Κυρίως τὸν ἕνα 'του υἱὸν, καὶ Κανταχουζηνὸν τὸν γαμβρόν 'του.

»νέους, ἠτήσατο ἵνα φονευθῇ τελευταῖος, καὶ εἰσηκούσθη, ἀποκεφαλι-»σθέντων πρῶτον τῶν νέων, ἱστάμενος ὁ Μέγας Δοὺξ, καὶ λέγων τὸ Εὐ-»χαριστῶ σοι Κύριε, καὶ Δίκαιος εἶ κύριε. Τότε εἶπε τῷ σπεκουλάτωρι· »Ἀδελφὲ, δός μοι ὀλίγην ἀνοχὴν τοῦ εἰσελθεῖν καὶ προσεύξασθαι· ἦν γὰρ »ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ναὸς μικρός· ὁ δὲ ἀφῆκε, καὶ εἰσελθὼν προσηύξατο· »Καὶ ἐξελθὼν τοῦ ναοῦ, ὅπου ἦσαν τὰ σώματα τῶν παίδων αὐτοῦ ἔτι »ἀσπαίροντα, καὶ πάλιν δοξολογίαν πέμψας τῷ Θεῷ, ἀπετμήθη τὴν κεφα-»λήν«. Καὶ ἐπληρώθη ἐπ' αὐτῷ, λέγει ὁ Ἱστορικὸς, τὸ τοῦ Ἡσαΐου· »Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ λήψονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα »συνήγαγον οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα ἥξει, »καὶ οὐδὲν οὐ μὴ καταληφθῇ· καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων σου τῶν ἐξερχομένων »ἀπὸ σοῦ, ὧν γεννήσεις, λήψονται, καὶ ποιήσουσι σπάδοντας ἐν τῷ οἴκῳ »τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων«. Καὶ φαίνεται τῷ ὄντι ὅτι Ἰωάννης ἢ Ἰάκωβος ὁ μικρότερος τῶν υἱῶν 'του (ὁ φονευθεὶς ὠνομάζετο Ἰσαάκιος, εἰ καὶ ἄλλοι λέγουσι τοὐναντίον· διότι ὅλα ταῦτα εἶνε συγκεχυμένα) παρελήφθη εἰς τὸ Παλάτιον, ὅπου συνηθροίσθη τότε τὸ ἄνθος τῶν εὐγενεστέρων νέων καὶ νεανίδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ, κατά τινας, ἐφάνη ὕστερον εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου καὶ κατεβίωσεν. Οἱ δὲ ἄλλοι 'του δύω υἱοὶ ὑπῆρξαν εὐτυχέστεροι, φονευθέντες ἐπὶ τῆς ἁλώσεως. Ἡ θυγάτηρ 'του Ἄννα εἶχε διασωθῇ προτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατὰ προτροπὴν τῆς ὁποίας ἐτυπώθη τῷ 1479 (ἢ 1499) Ἐνετίῃσιν, ὅπου καὶ αὐτὴ διέτριβε, τὸ Μέγα Ἐτυμολογικὸν ὑπὸ Ζαχαρίου Καλλιέργου τοῦ Κρητός. Ἀλλ' ὁ Φραντζῆς, παρεκτὸς τῆς διαφορᾶς τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφονεύθη ὁ Νοταρᾶς, αἰτιολογεῖ καὶ τὴν κατ'αὐτοῦ ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου ἀλλοίως· καὶ τῷ ὄντι ἡ τοῦ Δούκα διήγησις ἔχει τι ἀσυμβίβαστον ὡς πρὸς τὴν γνωστὴν ἄλλως τοῦ Μεχμὲδ μεγαλοψυχίαν, ὅς τις μάλιστα οὐχὶ μόνον τῆς ζωῆς τοῦ Δουκὸς ἐφείσθη τοκαταρχὰς, ἀλλὰ καὶ προσωπικῶς ἐπεσκέφθη καὶ παρηγόρησε τὴν μητέρα 'του ἀσθενοῦσαν. Ἕπεται ἄρα ὅτι ἡ διεβλήθη ὑπὸ τοῦ Σαριτζᾶ-πασσᾶ, ὡς δρασμὸν δῆθεν μελετῶν, ὡς λέγεται, ἢ ὁ σκοπὸς τοῦ κατακτητοῦ ἦτο 'να ἐξαλείψῃ πρόρριζον τὴν Ῥωμαϊκὴν εὐγένειαν, καθὼς ἀπεδείχθη ὕστερον ἐξ ἄλλης πανεστίου ὁμοίως σφαγῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐπὶ τοῦ Ξηρολόφου καὶ πλησίον αὐτοῦ ἦσαν, Α', ὁ ναὸς τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ὁ ἐπιλεγόμενος Τὰ Ἀββάκια, διὰ τὰς ἀνευρεθείσας ἐνταῦθα ὑπερμεγέθεις, κατὰ τὸν Κωδινὸν, πλάκας, κτίσμα Λέοντος τοῦ Μεγάλου· Β', τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ Ἀρκαδίου ἀκμάσαντος Βασιλείου τοῦ Πατρικίου· Γ', τὸ τοῦ ἁγίου Καλλινίκου, ἀντικρὺ τοῦ ὁποίου ἐγίνετο, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, δοχὴ τοῦ Αὐτοκράτορος ὑπὸ τῶν δήμων.

Σήμερον δὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς τοῦ λόφου ὀφρύος ὑψοῦται, περὶ τὴν ἀγορὰν τοῦ Ἀ β ρ έ τ - π α ζ ά ρ πρὸς ἀνατολάς, τὸ μεγαλοπρεπέστατον

Χασεκὶ - τζαμισί,

κτισθὲν τῷ 1555 ὑπὸ Σουλτὰν-Σουλεϊμὰν τοῦ Α', χάριν τῆς πρώτης αὐτοῦ Χασεκὶ-Σουλτάνας Χουῤῥὲμ, Ῥωσσίδος ἢ Πολωνῆς τὸ γένος, μητρὸς τῆς περιφήμου Μίχρι-μὰχ, περὶ ἧς ἴδε τὴν Ἀδριανουπόλεως πύλην. Τὸ τζαμίον τοῦτο, ἔχον περὶ αὐτὸ, κατὰ τὸ σύνηθες, σχολεῖον καὶ πτωχοτροφεῖον, καταχοσμοῦσιν ἑξήκοντα κίονες, διαφόρων εἰδῶν καὶ χρωμάτων, οἱ μὲν φέροντες εἰσέτι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἐργασίας, οἱ δὲ μετακοσμηθέντες ἐπὶ τὸ Τουρκικώτερον.

Ἐν τῷ Θεοδοσιανῷ τούτῳ Φόρῳ ἦτον καὶ

Τὸ Μικρὸν Στρατήγιον ἢ Πραιτώριον,

ἀναφερόμενον μόνον ὡς δεσμωτήριον· διότι, κατὰ τὸν Κωδινὸν καὶ Γλυκᾶν, ὁ μὲν Μέγας Κωνσταντῖνος κατέλιπε τὰς φυλακὰς ἐν ταῖς Κουρίαις ἢ τῷ Βουλευτηρίῳ τῶν Βυζαντίων (1), ὅπου ἦσαν καὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἔμειναν ἐκεῖ χρόνους σπγ' ἕως Φωκᾶ. Τῷ δὲ γ' αὐτοῦ ἔτει, »στάσεως δημο»τικῆς γενομένης ὑπὸ τῶν Πρασίνων, ἐκάησαν . . καὶ αἱ Φυλακαί. »Τότε Πατρικία τις χήρα, Μάρκα ὀνόματι, οἰκτείρασα τὴν κατάστασιν τῶν φυλακωμένων, βασανιζομένων ὑπὸ τῆς δυσωδίας καὶ τοῦ ζοφεροῦ καὶ πνιγώδους τῶν φυλακῶν, παρεχώρησεν ἐπὶ τιμήματι τὸν ἑαυτῆς οἶκον τῷ Αὐτοκράτορι, ὅς τις »μετεποίησεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ὅ ἐστι Πραιτώ»ριον«. Ἐλέγετο δὲ καὶ Φυλακὴ τοῦ Διομήδους, διὰ τὸν πλησίον κείμενον ναὸν τοῦ ἁγίου τούτου, περὶ οὗ ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Χρυσῆς Πύλης. Ὁ Κωδινὸς λέγει ὅτι ἐν τῷ Μικρῷ Στρατηγίῳ ἦτον καὶ ἀνδριὰς Λέοντος τοῦ Μακέλλου, καλούμενος, ὁμωνύμως τῷ τόπῳ, μικρὸς Στρατήγιος· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος συγχέει, φαίνεται, τὸν Μέγαν πρὸς τὸν Μικρὸν Στρατήγιον, διότι ἀμφότεροι ἐκαλοῦντο Φόροι Θεοδοσίου.

Ἀφίνοντες πρὸς ἀριστερὰν τὸ τζαμίον Χασεκὶ, καὶ προχωροῦντες πρὸς μεσημβρίαν, καταβαίνομεν εἰς τὸ λεγόμενον

Βλάγκα - Μποστανί,

κήπους εὐρυχωροτάτους, πανταχόθεν περιτειχισμένους μὲ πλινθόκτιστα Ῥωμαϊκῆς κατασκευῆς τείχη, καὶ ἐπέχοντας ὅλον τὸ μέχρι τῆς παραλίας ἐπίπεδον τὸ ὑπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου, ποτιζομένους δὲ ἔκ τινων λάκκων ἀεννάως ἐντὸς αὐτῶν λιμναζόντων, εἴτε ἀπὸ τοῦ πυθμένος τῆς ὑπ' αὐτοὺς ὑπαρχούσης ποτὲ θαλάσσης, εἴτε κατ' ἀπόῤῥοιαν τοῦ ἔξωθεν τῶν

(1) » Εἰς τὸ Στρατήγιον «, κατὰ τὰ Πάτρ. ΚΠ.

χερσαίων τειχῶν τῆς πόλεως ὑπογείως ῥέοντος ποταμίου, καὶ ποτίζοντος τὸν Γενὶ-μπαγτσὲν καὶ τὸ Ἀκ-σαράγιον, ἐκρέοντος δὲ δι' ἀρχαίου τινὸς ὀχετοῦ εἰς τὴν παρὰ τὴν πύλην Δαοὺδ-πασσᾶ παραλίαν.

Οἱ κῆποι οὗτοι εἶνε ὁ ποτὲ

Λιμὴν τοῦ Θεοδοσίου,

συγκεχωσμένος, τὸν ὁποῖον πολλοὶ νομίζουσι τὸν αὐτὸν καὶ οἱ πλεῖστοι συγχέουσι τῷ τοῦ Ἐλευθερίου καὶ τῷ τῆς Χρυσῆς Πύλης. Τοῦτον, συγχωθέντα, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν Λατίνων, Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, κατὰ τὸν Παχυμέρην, ἢ Ἀνδρόνικος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, κατὰ τὰ Πάτρια ΚΠ, φοβούμενος τὴν ἐπαπειλουμένην αὐτῷ διὰ θαλάσσης ἐπιδρομὴν Καρόλου τοῦ Βασιλέως τῆς Σικελίας, καὶ συνιδὼν ἀφ' ἑτέρου ὅτι τὸ ἐντὸς τοῦ Κόλπου Νεώριον τῶν Βλαχερνῶν ἐχρησίμευεν ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς πολίτας καὶ εἰς τοὺς ξένους, ἀνῳκοδόμησεν ἐξ ὑπαρχῆς σχεδὸν τῷ 1263 ἢ 1269, »γυρώσας μὲν μεγίσταις πέτραις τὸν κύκλῳ τόπον, ἐμβαθύνας δὲ τὴν ἐντὸς »θάλασσαν, ἄργυρον ὑγρὸν χυτὸν ἐμβαλών· ἐποικοδομήσας δὲ καὶ στέγη »ταῖς ναυσὶν ἀποχρῶντα, πύλας ἐπέθηκεν ἁρπυίας ἐκ σιδήρου τῇ ἐν ταῖς »πέτραις εἰσίθμῃ ἔξωθεν, ὥσθ' ἅμα μὲν ἀσφαλῶς ἔχειν τὸν στόλον, ἅμα »δὲ καὶ ταῖς τῶν ἐχθρῶν ναυσὶν ἀναγομέναις (μὴ γὰρ εἶναι τὸ ῥοῶδες »τῆς θαλάσσης ἐμποδὼν ἵστασθαι) κατόπιν ἐμπίπτειν τὰς ἡμετέρας«.

Τὸ μῆκος τοῦ λιμένος τούτου, κατὰ τοῦ Chevalier τὰς καταμετρήσεις, ἦτον 80 πήχεων (toises), τὸ δὲ πλάτος 60, ἡ δὲ περιφέρεια αὐτοῦ, κατὰ τὸν Γύλλιον, ἐπέκεινα τοῦ ἑνὸς μιλίου. Ἀπὸ δὲ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ, ἀναπεπταμένης πρὸς ἀνατολὰς θερινὰς εἰς 12 ποδῶν πλάτος καὶ 60 βημάτων μῆκος, ἐξέχουσιν αἱ χηλαὶ (προκυμαῖαι), νεύουσαι πρὸς δυσμὰς χειμερινάς, ἐφ' ὧν ἦσαν ἐπὶ Γυλλίου ᾠκοδομημένοι τοῖχοι. Τοῦ κυκλοτεροῦς δὲ τούτου περιφράγματος μέρος τῶν θεμελίων ἀνεφάνη τῷ 1819, συνιστάμενον ἐκ τριῶν ἀλλεπαλλήλων δόμων μεγίστων λίθων. Τὸ δὲ περὶ τοῦ ὑδραργύρου, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἄλλος ἀναφέρει παρὰ τὸν Παχυμέρην, ἀπόκειται, λέγει ὁ Chevalier, εἰς τοὺς φυσιολόγους 'να κρίνωσι μέχρι τίνος ἔχεται ἀληθείας. Ἐνταῦθα παρετήρησεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος καὶ λείψανόν τι ἀρχαίου τείχους μὲ διπλὴν σειρὰν χαμαρῶν, τὸ ὁποῖον νομίζει ὅτι εἶν' ἐρείπιον τοῦ παλαιοῦ τείχους τῆς πόλεως τοῦ ἀνεγερθέντος ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου.

Πλησίον τοῦ λιμένος τούτου μᾶλλον ἢ τοῦ τῶν Σοφιῶν πρέπει 'νὰ ἦτον (κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Συροπούλου, τὸ ὁποῖον θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῷ Ἑπταπυργίῳ,) καὶ

Ἡ Ἐξάρτη(τυ)σις τοῦ Νεωρίου,

μέρος δηλαδὴ ὅπου ἐξηρτύοντο (ἁρματόνοντο) καὶ ἐπεσκευάζοντο αἱ

τριήρεις, καθὼς τῶρα εἰς τὸν Τερσ-χανέν· τῆς ὁποίας ὁ ἔφορος ὠνομάζετο Χαρτουλάριος τῆς Ἐξαρτήσεως, ὁ ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ δηλονότι τοῦ Ναυτικοῦ, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ὁ Τερσ-χανὲ-Ἐμινῆς. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνος, πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα ἐν τῇ Ἐξαρτήσει, κατέφλεξε, κατὰ τὸν Σκυλίτσην, »τὰς ἐκεῖσε ἱσταμένας πάσας τριήρεις μετὰ τῆς ἑαυτῶν παρασκευῆς«. Ἐὰν ἦνε δέ ποτε δυνατὸν 'να πιστεύσῃ τις τὸν ἐλεεινὸν Κοσμογράφον Θεβέτον (Βιβλ. Θ', κεφ. ε'), αὐτὸ πρέπει 'νὰ ἦτον καὶ τὸ Ἀρσενάλιον, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιγραφὴν, σωζομένην δῆθεν ὁλόκληρον ἐν τῷ προαυλίῳ αὐτοῦ, ἀντιγράφομεν ἐνταῦθα, ἀπαραλλάκτως ὡς σώζεται ἐν τῇ εἰς φύλλον διτόμῳ ἐν Παρισίοις τῷ 1575 ἐκδόσει τῶν τερατολογιῶν τοῦ παραδόξου τούτου ἀνθρώπου, ἵν' ἀποδείξωμεν ἄχρι τίνος ἔφθασεν ἡ ψευδολογία 'του: ΑΠΟ ΕΚΤΗΣΕΩΣ ΚΟΣΜΟΥ Δ. Ψ. s. |Β. ΑΠΟ ΔΕ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΤΟΥΣ Ω. Λ. Δ. |ΒΑΣΙΛΕΥΣ Ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ. ΥΙΟΣ ΜΙ|ΧΑΗΛΟΥ ΒΗΓΑ, ΑΡΧΩΝ ΔΙΚΑΙΟΣ| ΚΑΙ ΕΥΛΑΒΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ| ΑΥΤΟΥ ΠΑΡΟΙΚΟΥΣ ΑΝΗΡ ΑΓΑ|ΘΟΣ ΕΧΘΕΙΣΕΝ' ΠΡΟΣ ΑΝΑΠΑΥ|ΣΙΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΤΟΥΤΟΝ ΜΕΓΑ|ΛΟΤΑΤΟΝ ΑΡΣΗΝΑΛΗΝ.

Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐξαρτήσεως ἦτον, κατὰ τὸ Μηνολόγιον τῆς 31 Αὐγούστου, ἤ, κατὰ τὸν Σουΐδαν, Πρὸς τῷ Νεωρίῳ Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, ἐπίσημος διὰ τὰ ἐν αὐτῇ τελούμενα θαύματα. Τὸν ναὸν τοῦτον, γυμνωθέντα τῶν σκευῶν καὶ εἰκόνων αὐτοῦ ἐπὶ τῶν τελευταίων εἰκονομάχων, ἀνεκαίνισεν Ἀντώνιος ὁ Πατρίκιος ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας, κατασκευάσας καὶ λουτρὸν μικρότατον ὑποκάτωθεν αὐτοῦ πρὸς σωματικὴν αὐτοῦ παραμυθίαν, ἐν ᾧ ἐπεσκίασεν ἡ χάρις τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐγένοντο ἰάματα οὐκ ὀλίγα. Παραμεληθέντος δὲ μετὰ καιρὸν καὶ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ λουτροῦ, Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸν λαμπρότερον, αὐξήσας τὸ λουτρόν.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, τὴν φυλακὴν τῶν τειχῶν τοῦ ἔξωθεν λιμένος καὶ ἕως ἐγγὺς τῶν Ὑψωμαθείων, ἐπιστεύθη, κατὰ τὸν Φραντζῆν, Ἰάκωβος ὁ Κονταρίνης.

Ἡ δὲ Ἐκκλησία τῶν ἐνταῦθα συνῳκισμένων Γραικῶν τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, καὶ ἴσως αὐτὸς εἶνε Ὁ ἅγιος Θεόδωρος τὰ Κλαυδίου, κτίσμα τῆς ἁγίας Ἑλένης, κατὰ τὸν Κωδινόν, τοποθετούμενος ὑπὸ τοῦ Γυλλίου ἐν τῷ Ζ' Ῥεγεῶνι.

Ἕπεται μετὰ ταῦτα ἡ πύλη

Δαούδ-πασσᾶ,

τρίτη μὲν ἀπὸ τοῦ Πενταπυργίου, πέμπτη δὲ ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως πρὸς αὐτὸ ἐπὶ τῆς Προποντίδος ἀριθμουμένη, καὶ γνωριζομένη τὸ πάλαι ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτὴν κειμένου ναοῦ Τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ, τὸν

Digitized by Google

ὁποῖον ἀνῳκοδόμησε μὲν ἀπὸ μικροῦ εὐκτηρίου ὁ Κωνσταντῖνος, ἀνεκαίνισε δὲ Βασίλειος ὁ Μακεδών. Τὸ δὲ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Ψαμαθείων κειμένου ἐπὶ τοῦ Ξηρολόφου τζαμίου Δαοὺδ ἢ Τζεῤῥὰχ-πασσᾶ(1), τὸ ὁποῖον, καί τοι μικρὸν καὶ ἄλλως μὴ ἀξιοπαρατήρητον, ἔχει ὅμως μεγάλην ἱστορικὴν ἐπισημότητα, διότι ἐκτίσθη πρὶν τῆς ἁλώσεως, κατὰ διαταγὴν τοῦ τρομεροῦ Σουλτὰν-Μπαγεζήτου τοῦ Κεραυνοῦ, ἐντρυφῶντος εἰς τὴν ἐλεεινότητα τοῦ λειποψυχοῦντος Ῥωμαϊκοῦ Κράτους. Ἔχει δὲ ὡς περιστύλιον διπλῆν μαρμαρίνην στοὰν, οὐκ ἄχαριν τὸ σχῆμα, καὶ συστοιχίας ὡραίων δένδρων, καὶ μάλιστα πλατάνων, τοὺς ὁποίους ὑπεραγαποῦσιν, ὡς προείπομεν, οἱ Τοῦρκοι.

Καὶ ὅτι μὲν οἱ Σαρακηνοὶ εἶχον πολὺ πρὸ αὐτοῦ Μασγίδιον (Μεστζίδ) ἐν τῇ ΚΠ, θέλομεν ἱστορήσῃ ἐν τοῖς ἑξῆς· ὅθεν καὶ ἡ ἀξίωσις τοῦ Γιλδιρὶμ ὡς πρὸς τοῦτο ᾽δὲν εἶχε τι καινοφανὲς καὶ παράδοξον. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον καὶ καταδεικνύον τῷ ὄντι τὴν τότε ἀθλιότητα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους εἶνε ἡ ἀπαίτησις τοῦ χαλεποῦ τούτου γείτονος ἵνα συστηθῇ ἐντὸς τῆς πόλεως Μεχκεμὲς, καὶ διορισθῇ »κριτὴς Τοῦρκος, ὃν αὐτοὶ (λέ»γει ὁ Δούκας), καλοῦσι Καδῆν, ὃς τὰς ἀμφιβολίας τὰς ἀναμεταξὺ »συμβαινούσας Ῥωμαίοις καὶ Τούρκοις αὐτὸς διέλυε κατὰ τὸν Ἀραβικὸν »νόμον. Οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον, ἔλεγεν ὁ Βαγιαζὶτ, τοὺς Μουσουλμάνους, »ἐν ἐμπορίοις ἀσχολουμένους, καὶ ἐν τῇ Κωνσταντίνου ἀπερχομένους, »διά τινων ὑποθέσεων καὶ ἀμφιβολιῶν, παρίστασθαι ἐν κριτηρίῳ Καβού»ριδων, ἀλλὰ τὸν Μουσουλμάνον δεῖ Μουσουλμάνον κρίναι«. Καὶ ὁ δυστυχὴς Ἰωάννης Παλαιολόγος (2) ἠναγκάσθη ᾽να ὑπακούσῃ, καὶ »εἰσῆξε »πρῶτος τὸν Καδῆν τοῦτον«. Καὶ ἴσως ἐκ τούτου ἐπεκράτησεν ὥστε ὁ Μεχκεμὲς τοῦ Δαοὺδ-πασσᾶ, ὅπου, πιθανὸν ὅτι, καὶ τότε ἤδρευεν ὁ Καδῆς οὗτος, εἶνε ὁ πρῶτος τῇ τάξει τῶν ἐν ΚΠ εἴκοσι μεχκεμέδων. Ὁ δὲ Χατζῆ-Κάλφας (3) διηγεῖται ἐν τοῖς Χρονολογικοῖς αὐτοῦ Πίναξιν ὅτι ὁ

(1) Ἄλλου, φαίνεται ἑπομένως, παρὰ τὸν Τζεῤῥὰχ-Μεχμὲδ-πασσᾶν, τὸν ἐπὶ Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Γ', Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Γ', καὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Α' μέγαν Βεζίρην. (2) Ἔγγονος μὲν Ἰωάννου τοῦ Α', ἀνεψιὸς δὲ τοῦ Μανουὴλ, ἐπιτροπεύων τὸν θεῖόν ᾽του, συνδιαλλαγέντα αὐτῷ καὶ ἀποδημοῦντα τότε βοηθείας χάριν εἰς τὴν Εὐρώπην. (3) Ὁ δικαίως περίφημος οὗτος σοφὸς τῶν Τούρκων ὠνομάζετο Ἐλ-χὰτζ Μουσταφᾶς, κοινῶς δὲ εἶνε γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἐπίθετον Κιατὶμπ-τσελεμπῆς, καὶ κοινότερον ἀκόμη', καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν συγγραφέων, Χατζῆ-Κάλφας. Ἐγεννήθη δὲ ἐν ΚΠ, καὶ καλλιεργήσας τὴν φυσικήν ᾽του δεξιότητα μὲ σπουδὰς τακτικὰς καὶ ἀπέραντον ἀνάγνωσιν, περιηγήθη πρὸς αὔξησιν τῶν γνώσεών του καὶ διάφορα ξένα μέρη. Ἐγνώριζε δὲ, παρεκτὸς τῆς Τουρκικῆς, Ἀραβικῆς καὶ Περσικῆς, τὴν Λατινικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν, καὶ συνέγραψε περὶ διαφόρων ἀντικειμένων. Ἡ Ἱστορία του περὶ τῆς ΚΠ (Κωνσταντινιὲ Ταριχχὶ), τὴν ὁποίαν ἠγνόει, φαίνεται, ὁ Herbelot, εἶνε ἡ πρώτη συγγραφεῖσα ὑπὸ Τούρκου. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1068 ἔτει τοῦ Χιτζρὲ, κατὰ μῆνα Ζιλχιτζέ. Ὁ δὲ τυπογράφος καὶ ἐκδότης τῶν συγγραμμάτων ᾽του Ἡβραὴμ-ἐφέντης συνέταξε τὴν βιογραφίαν ᾽του.

Digitized by Google

Μπαγεζὴδ ἀπήτησε 'να παραχωρηθῇ καὶ ὁλόκληρος μία συνοικία ἐν ΚΠ πρὸς κατοικίαν τῶν Μουσουλμάνων.

Παρὰ τὸν ναὸν δὲ τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ ἔκειτο ὁ τῆς Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενος τῆς Ῥάβδου, διότι ὁ κτίτωρ αὐτοῦ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐν αὐτῷ ἀπέθετο τὴν ῥάβδον τοῦ Μωϋσέως(1), μετακομισθεῖσαν, ὡς φαίνεται, κατόπιν εἰς τὸ παλάτιον, ὅπου ἀπέκειτο ἐπὶ Πορφυρογεννήτου, ἐν τῷ ἐκεῖσε εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, καθὰ προείρηται.

Μέχρις αὐτοῦ ἐξετείνοντο, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, τὰ ἀρχαῖα τοῦ Κωνσταντίνου τείχη, τῶν ὁποίων ἴχνη ἀνεῦρεν, ὡς εἴπομεν, ὁ Chevalier περὶ τοὺς τῆς Βλάγκας κήπους.

Ἀπὸ τοῦ τζαμίου Δαοὺδ-πασσᾶ ὁδεύοντες πρὸς βοῤῥᾶν, καὶ ἀφίνοντες δεξιὰ μὲν τὸ Δελῆ-ἀβρὲτ-τζαμισὺ, πρὸς ἀριστερὰν δὲ τὸ Μολλὰ-κουρανὺῆ-τζαμισὺ, ἀναβαίνομεν τὸ Γιουκσὲκ-καλδυρὺμ, ἀνηφορικὸν φερωνύμως λιθόστρωτον, καὶ φθάνομεν εἰς τὸ ἀπ' αὐτοῦ παρωνυμούμενον τζεαμίον, πρὸς τὸ δυτικομεσημβρινὸν μέρος τοῦ ὁποίου, ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Ξηρολόφου ῥάχει, εἶνε

Ἡ Μωκηνσία κινστέρνα,

κτισθεῖσα, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν(2), ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου εἰς μέρος κατάλληλον ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ πάσης τῆς τοῦ Ἑβδόμου λόφου ἐκτάσεως διανομὴν τῶν ὑδάτων. Φαίνεται δὲ ὅτι ἦτον ἀπ' ἀρχῆς ἄστεγος, διότι καὶ ὁ Γύλλιος 'τὴν εἶχεν ἰδεῖ χωρὶς κιόνων καὶ θόλων, σώζουσαν δὲ μόνον τοὺς τοίχους αὐτῆς ὁλοτρόγυρα, συνηρμοσμένους ἐκ λίθων τετραγώνων ὡραίων· τὸ δὲ ἔδαφος αὐτῆς ἐκηπεύετο καὶ τότε, καθὼς καὶ τῶρα, ὅθεν καὶ καλεῖται Τσουκοὺρ-μποστάν. Τὸ μῆκος αὐτῆς εἶνε, κατὰ τὸν Κόμητα Ἀνδρεώσσην, 510 ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος 408· ἡ δὲ περιφέρεια, κατὰ μὲν τὸν Γύλλιον, 950 βημάτων, κατὰ δὲ τὸν Chevalier, 970.

Τὸ παλαιὸν αὐτῆς ὄνομα ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ πλησίον

Ναὸς τοῦ Ἁγίου Μωκίου,

μαρτυρήσαντος ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, καὶ ταφέντος πρὸ ἑνὸς μιλίου τῆς πόλεως. Ἐκτίσθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, «τῷ » μεγέθει τῆς κατασκευῆς καὶ τῷ βάρει τῆς οἰκοδομῆς περιφανὴς καὶ πο- » λυτελέστατος«, κατὰ τὸ Συναξάριον τῆς 11 Μαΐου, καθ' ἣν καὶ ἑορτάζεται ἡ τοῦ Ἁγίου τούτου μνήμη, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ λείψανον ἐν αὐτῷ μετεκομίσθη. Ἦν δὲ πρότερον ναὸς τοῦ Διὸς ἢ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ εἶχε,

(1) Ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως λέγεται σωζομένη ἐν Ῥώμῃ, ἐν Βιέννῃ, ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀννοβέρῃ. (2) Βιβλ. ΙΔ'.

κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικὸν, τριπλάσιον τοῦ μετέπειτα μῆκος· ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος «ἐξέκοψε τὸ δίμοιρον μέρος τοῦ ναοῦ, καὶ ἀνήγειρε τὸ θυσιαστήριον· διότι καὶ ἀνῃρέθη ὁ ἅγιος Μώκιος ἐκεῖσε». Παραχωρηθεὶς δὲ ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου εἰς τοὺς Ἀρειανοὺς, συνοικισθέντας τότε περὶ τὸ Ἐξωκιόνιον, ἐκρημνίσθη μετὰ ἑπτὰ ἔτη, καί τοι ἀνεγερθεὶς ὑπ' αὐτῶν πρότοῦ, καὶ πολλοὺς αὐτῶν κατεπλάκωσεν. Ἀνοικοδομηθεὶς δὲ ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ πολὺ μεγαλήτερος καὶ λαμπρότερος, διήρκεσεν ἄχρι τοῦ δευτέρου ἔτους Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (718), ὅτε καταπεσὼν αὖθις, ἀνηγέρθη ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἦτον καταπεπτωκὼς πάλιν· διότι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἐκ τῶν περιλιπομένων αὐτοῦ ἐρειπίων, καθὼς καὶ ἄλλων τοιούτων, ἔκτισε τοὺς παρὰ τὴν Χρυσῆν Πύλην δύω πύργους.

Ἐν αὐτῷ ἀπέκειτο τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Σαμψὼν τοῦ Ξενοδόχου, ἑορταζομένου τῇ 27 Ἰουλίου, ὅς τις καὶ ἐφημίζετο συγγενὴς εἶναι τοῦ Μάρτυρος. «Ἐν τοῖς κούφοις (1) δὲ τοῦ ναοῦ τούτου ἦσαν, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ἐκτὸς τοῦ τρίποδος τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο Τρίζωδον (γραφόμενον καὶ Τριέξοδον), «ἐν ᾧ καὶ «ἠστρονόμουν ποτὲ οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ἐπήρθη καὶ ἠφανίσθη ἱερωθέντος τοῦ «ναοῦ ἀπὸ τοῦ πρὶν εἰδωλείου», καὶ τύμβοι πολλοὶ Ἑλλήνων καὶ Ἀρεια«νῶν, καὶ σκηνώματά (σώματα;) τινα συγκεχωσμένα εἰς πλῆθος».

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον προήρχετο κατ' ἔτος ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκκλησιασθησόμενος τῇ Κυριακῇ τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐπειδὴ δέ ποτε προσεβλήθη ἐντὸς αὐτοῦ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Φιλόσοφος ὑπό τινος δολοφόνου, ἔπαυσε πρὸς καιρὸν ἡ τοιαύτη προέλευσις, ἀλλ' ὕστερον πάλιν ἐπανελήφθη.

Πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ τούτου ἦσαν καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς Α', ὁ τοῦ Προδρόμου, ὁ ἐπιλεγόμενος Τῶν Δανιήλ, ἔργον τῆς χειρὸς ἢ μᾶλλον τῆς προθέσεως τοῦ ἁγίου Μαρκιανοῦ, τοῦ ὁποίου ἐν αὐτῷ καὶ τὸ λείψανον ἀπετέθη, καὶ ἡ μνήμη κατ' ἔτος ἐτελεῖτο, κατὰ τὸν Βιογράφον του· Β', ἐκ δυσμῶν, ἡ γυναικεία μονὴ καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἡ λεγομένη Τὰ Ἀρκαδίας, ἀπὸ τῆς κτίτορος, ἀδελφῆς Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, ἣν κρημνισθεῖσαν ἀνέκτισε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, καὶ ἔπειτα Θεοδώρα ἡ ἀδελφὴ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ὅθεν ἕπεται ὅτι εἶνε ἡ αὐτὴ τῇ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ Κρίσει ἢ ἐν Ἀρκαδιαναῖς, περὶ ἧς ἴδε κατόπιν ἐν τῇ τῆς Σηλυμβρίας πύλῃ· Γ', πρὸς δυσμὰς ὡσαύτως τῆς Μωκησίας κινστέρνης, ἦτον, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, καὶ ἡ Μονὴ τοῦ ἁγίου Φιλίππου, κτισθεῖσα μὲν ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, ἀνακαινισθεῖσα δὲ παρομοίως ὑπὸ Βα-

(1) Τοῖς ὑπογείοις δηλονότι. Παρακατιὼν ὀνομάζει Πάτον τὸ μέρος τοῦτο.

σιλείου τοῦ Μακεδόνος· Δ', πρὸς δυσμὰς δὲ αὐτῆς ἦτον ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Λουκᾶ, ἀνοικοδομηθεῖσα ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος. Ὁ Δουκάγγιος ἀμφιβάλλει ἐὰν ἐν αὐτῇ ἦτον τὸ Ξενοταφεῖον τὸ λεγόμενον τοῦ ἁγίου Λουκᾶ, κτισθὲν, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ὑπὸ Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, τῆς μητρὸς Κωνσταντίνου τοῦ τυφλοῦ· Ε', πλησίον τοῦ ἁγίου Φιλίππου ἦτον καὶ ἡ μονὴ Τῶν Φλώρου, καὶ καταχρηστικῶς, Τῶν Φλώρων, ὅπου καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων Φλώρου καὶ Λαύρου. Ἐλέγετο δὲ καὶ τοῦ ἁγίου Φλωρεντίου, καὶ τοῦ ἁγίου Καλλιστράτου, καὶ ἦτον καὶ νοσοκομεῖον. Εἰς αὐτὴν ἀνεχώρησε, παραιτησάμενος, ὁ Πατριάρχης Παῦλος ὁ Δ', ὁ νέος Ἐλεήμων καὶ Ὁμολογητὴς, τῇ 31 Αὐγούστου τοῦ 784 ἐπὶ Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας. Ταύτης μοναχὸς ἦτον καὶ ὁ ἀοίδιμος Εὐστάθιος, ὁ περιώνυμος τοῦ Ὁμήρου σχολιαστὴς, προαχθεὶς ἀπὸ διακόνου τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ Μαΐστορος τῶν Ῥητόρων εἰς τὴν Μυρέων τῆς Λυκίας ἐπισκοπὴν, καὶ ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν τῆς Θεσσαλονίκης· Ϛ' ναὸς πλησίον τοῦ ἁγίου Μωκίου ἦτον ὁ τοῦ ἁγίου Ἀνθίμου, τῆς ἁγίας Ζωῆς κτλ. Μεταξὺ δὲ τοῦ ἁγίου Μωκίου καὶ τοῦ Ἐξωκιονίου ἦσαν Ζ', ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ὀνησίμου, ἐν τριόδῳ τινὶ, καὶ Η, ὁ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Πέρσου.

Μεταξὺ ὡσαύτως τοῦ Ξηρολόφου καὶ τοῦ Ἐξωκιονίου ἔκειτο, ἐν τῷ ΙΒ' Ῥεγεῶνι, τὸ Νομισματοκοπεῖον, ἢ

Ἡ Μονῆτα,

ναὸς ἴσως τῆς Ἥρας Μονήτας, κατὰ τὸν Γύλλιον, ἢ θησαυροφυλάκιον, τὸ ὁποῖον ὅμως φαίνεται ἀπίθανον, ἐὰν ἦτον ἐκτὸς τοῦ τείχους τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου.

»Οὐ μακρὰν δὲ τοῦ Φόρου,« κατὰ τὸν Σκυλίτσην, (τοῦ Θεοδοσιανοῦ τούτου πάντως, ἐὰν ἐννοῇ αὐτὸ) καὶ »ἄνωθεν τῆς Περιβλέπτου Μονῆς«, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἦτον

Τὸ Σῖγμα,

ἕτερον τοῦ παρὰ τὸν Ἰουλιανοῦ λιμένα καὶ τὸ παλάτιον, περὶ οὗ προείπομεν, στοὰ ἀμφιθεατροειδὴς ἢ Σιγματοειδὴς, ἐν ᾗ, κατὰ τὸν Κωδινὸν, Χρυσάφιος ὁ εὐνοῦχος, ὁ ἐπιλεγόμενος Τζουμᾶς, ἔστησε τὸν ἀνδριάντα Θεοδοσίου τοῦ Νέου.

Ἐνταῦθα πιθανῶς ἦτον καὶ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ὁ καλούμενος, ὁμωνύμως τῷ τόπῳ, Σῖγμα, κτισθεὶς μὲν, ὡς ἐλέγετο, ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἀνακαινισθεὶς δὲ τῷ 541 ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ, μετὰ τὸ καταπεσεῖν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τῶν 869, ἀνοικοδομηθεὶς πολλῷ μεγαλοπρεπέστερος ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Ἀλλὰ κρημνισθεὶς πάλιν

ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ σεισμοῦ τῆς 11 Ἰανουαρίου τοῦ 976 (1), μετωνομάσθη ἔκτοτε, κατὰ τὸν Κωδινόν, Σεῖσμα ἢ Σῆμα, καὶ φαίνεται, ὅτι πλέον 'δὲν ἀνηγέρθη. Τότε δὲ κατεπλάκωσε καὶ πάντας τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ εὑρεθέντας· διότι ἦτον ἐν ὥρᾳ ἀκολουθίας. »Λέων δὲ ὁ σοφὸς, τυχὼν ἐκεῖσε, »ἔλεγε τοῖς ψάλλουσι καὶ πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐκεῖ ἐξελθεῖν τῆς ἐκκλησίας· »οἱ δὲ, μὴ πεισθέντες αὐτῷ, συνετελέσθησαν ἅπαντες. Αὐτὸς δὲ, εἰς »κίονα ὑπὸ συστημάτων σταθεὶς μετὰ ἑτέρους δύο, διεσώθη, καὶ ἕτεροι »πέντε (2) μόνοι ὑποκάτω τοῦ ἄμβωνος«, (Λέων ὁ Γρματκ.).

Τὸ Σίγμα τοῦτο ἀναφέρων Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, λέγει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ Κωνσταντῖνος ὁ τούτου υἱὸς, »εἰσελάσαντες θριαμβευτικῶς διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης, διευθύνθησαν ἀπὸ »τοῦ Σίγματος διὰ τῶν ἀριστερῶν ἐν τῷ Ἐξακιονίῳ καὶ Ξηρολόφῳ κτλ.«. Ὥστε ἡ θέσις 'του εἶνε σχεδὸν ἀκριβῶς ὡρισμένη.

Τὸ Ἐξωκιόνιον, ἢ Τὰ Ἔξη - Μάρμαρα.

Τὸ μέρος τοῦτο τῆς ΚΠ, κείμενον ἐν μέσῳ τῆς ἀπὸ τοῦ Δαούδ-πασσᾶ πρὸς τὴν τῆς Σηλυμβρίας πύλην φερούσης ὁδοῦ, ἐλέγετο καὶ Ἐξακιόνιον, ὅθεν ἡ σημερινὴ αὐτοῦ ὀνομασία Τὰ Ἔξη Μάρμαρα (Ἀλτὸ-Μερμέρ). Ἔκειτο δὲ, πρὶν ἔτι ἐπεκταθῶσιν ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου τὰ τείχη τοῦ Κωνσταντίνου, ἔξω τῆς πόλεως· καὶ ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἔστησεν ἐπὶ κίονος τὸν ἑαυτοῦ ἀνδριάντα, ὠνομάσθη Ἔξω Κιόνιον. Ὕστερον δὲ, περικλεισθέντος καὶ τούτου τοῦ μέρους ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἐστήθησαν καὶ ἄλλοι κίονες ἐνταῦθα μὲ διάφορα ἀγάλματα, τὰ πλεῖστα ἐκ τοῦ καταστραφέντος τότε περιφήμου ναοῦ τῆς Κυζίκου. Τούτων δὲ ὁ Μαυρίκιος, ἢ πιθανώτερον ὁ Μαρκιανὸς, τὰ μὲν κατέθραυσε, τὰ δὲ μετεκόμισεν εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα. Ἵσταντο δὲ ἐν τῷ Ἐξωκιονίῳ ἐπὶ βραχείας στήλης καὶ ὁ ἀνδριὰς Κωνσταντίνου τοῦ Λέοντος καὶ Εἰρήνης, καὶ ἴσως τοῦτον ἀποδίδουσι Κωνσταντίνῳ τῷ Μεγάλῳ, ὅς τις οὐδένα λόγον εἶχε 'να στήσῃ τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς πόλεως.

Ἐνταῦθα ἐκκλησίαζον, οἱ εὐγενέστεροι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ συνῳκίσθησαν, ἐξωσθέντες τῆς ΚΠ μετὰ τοῦ πατριάρχου αὐτῶν Δημοφίλου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, οἱ Ἀρειανοὶ, οἵτινες διὰ τοῦτο καὶ Ἐξωκιονῖται ἐλέγοντο. Τὸν δὲ ἐνταῦθα ναὸν αὐτῶν οὔτε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀφεῖλε, καί τοι

---

(1) Συγχέονται, καθὼς εἴπομεν καὶ ἀλλοῦ, οἱ δύω οὗτοι σεισμοὶ, καὶ φαίνεται ὅτι εἶνε εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἀμφότεροι, ἢ ἡ κατάπτωσις τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου πρέπει 'να ἀναχθῇ εἰς τὸν πρῶτον τὸν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, κατα τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, χρονολογοῦντα αὐτὸν κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Πολυεύκτου, καὶ λέγοντα ὅτι διήρκεσε τεσσαράκοντα ἡμέρας.

(2) Ἐννέα, κατὰ τὸν Μάγιστρον.

πάντας τοὺς ἄλλους, ὅσους ἀκόμη' κατεῖχον, ἀποδοὺς τοῖς ὀρθοδόξοις.

Κατὰ σύμπτωσιν δὲ παράδοξον, οἱ Ἀρμένιοι, καί τοι ἀναθεματίζοντες τὸν Ἄρειον, καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ ἀποτροπιαζόμενοι, ὥστε καὶ ὕβριν ἀσυγχώρητον νομίζουσιν ὅταν οἱ Γραικοὶ 'τοὺς ὀνομάζουσιν Ἀ ρ ε ί ο υ ς, ἔτυχε 'να ἔχωσι καὶ τὸ πατριαρχεῖον αὐτῶν εἰς ταύτην τὴν συνοικίαν, καὶ, διὰ τοῦτο ἴσως, 'να κατοικῶσι καὶ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν τὰ πέριξ.

Ἐνταῦθα κατῴκει Ἀνδρόνικος ὁ Ἄγγελος, ὁ πατὴρ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰσαακίου καὶ Ἀλεξίου, στασιάσας μὲν ἐπὶ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ὀχυρώσας τὸν ἐνταῦθα αὐτοῦ οἶκον, συλληφθεὶς δὲ ὕστερον, καὶ τέλος ἐξορισθεὶς, ἀφ' οὗ ἐτυφλώθη καὶ εὐνουχίσθη ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ τυράννου.

Ἡ δὲ σημερινὴ ἐκκλησία τῶν ἐνταῦθα συνῳκισμένων Γραικῶν, κειμένη μεταξὺ τῶν τζαμίων Δαοὺδ-πασσᾶ καὶ Χεκκὶμ-ὀγλοῦ, καὶ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ἐπιλεγομένης Γ ο ρ γ ο ϋ π η κ ό ο υ, ἔχει καὶ παρεκκλήσιον εἰς ὄνομα τοῦ Ἀρχιστρατήγου, καὶ ἁγίασμα τῆς Παναγίας τῆς Σωτείρας, ἀνιμώμενον ἀπὸ βαθυτάτου φρέατος, καὶ διὰ τοῦτο ψυχρότατον πλὴν ὑπόγλυφον.

Πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἶνε τὸ προειρημένον Χ ε κ κ ὶ μ - ὀ γ λ ο ῦ - Ἀ λ ῆ - π α σ σ ᾶ - τ ζ α μ ι σ ὺ, καὶ πρὸς μεσημβρίαν τούτου, ἐπὶ τινος προβολῆς τοῦ Ζ' λόφου, τὸ Ἀ λ τ ὺ - μ ε ρ μ ὲ ρ - τ ζ α μ ι σ ὺ, κτίσμα τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Α' ἀκμάσαντος μεγάλου Βεζίρη Ἱβραὴμ-πασσᾶ τοῦ Καμπὰ-κουλάκη. Κάτωθεν δὲ τοῦ τζαμίου τούτου καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, τὸ Σ ο υ λ λ ο ὺ - Χ α μ ά μ· καὶ πλησίον τοῦ λουτροῦ τούτου πρὸς μεσημβρίαν

Ἡ Μονὴ τῆς Περιβλέπτου

(Σουλλοὺ-Μαναστὴρ),

μία τῶν περιφημοτέρων τῆς ΚΠ, τὴν ὁποίαν ὁ Χωνειάτης τοποθετεῖ »κάτωθεν τοῦ Σίγματος«. Ἐκτίσθη δὲ τῷ 1031 ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροῦ, ἀγοράσαντος, κατὰ τὸν Σκυλίτσην, πρὸς τοῦτο τὸν οἶκον τοῦ Τριακονταφύλλου (1). Τοσαῦτα δὲ χρήματα ἐδαπάνησεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ τὸν στολισμὸν αὐτῆς, »ἄρτι μὲν ἀνεγείρων, ἄρτι δὲ »καταστρέφων τὸ ἤδη ἀνεγερθὲν, καὶ ἢ μετεωρότερον ἀνοικοδομῶν αὖθις »αὐτὸ, ἢ εὐρύτερον, ἢ τὸν σχηματισμὸν ποικίλλων, ἢ τρόπον ἄλλον τὸ »καινιζόμενον ἀλλοιῶν (2)«, ὥστε κατετρύχωσε τὸ ὑπήκοον φόροις καὶ ἀγγαρείαις. Ἐτάφη δὲ ἐν αὐτῇ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Νικηφόρος Βοτανειάτης, ὅς τις καὶ δεύτερος αὐτῆς κτίτωρ κλείζεται, ὡς ἀνακαινίσας αὐτὴν τῷ

(1) Ὅθεν τινὲς ἐνόμισαν ὅτι εἶνε τὸ παρὰ τὴν πύλην τῆς Ἁγιᾶς Γκιοὺλ - τζαμί.

(2) Μιχαὴλ Ψελλὸς Ἱστορ.

1081, καὶ ἐν αὐτῇ κατακλεισθεὶς μετὰ τὸ εἰς μοναχὸν ἀποκαρῆναι ὑπὸ τοῦ ἐκβαλόντος αὐτὸν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἐν αὐτῇ ἀποθανὼν μετ' ὀλίγον. Ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἐκεχάρακτο, καθὼς φαίνεται, τὸ μακρὸν ἐκεῖνο Ἰαμβεῖον ἐπίγραμμα, τὸ ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου, εἰ καὶ ὁ κζ' καὶ ἔσχατος αὐτοῦ στίχος (»Ὦ, πλὴν γυναικός, τἄλ-»λα δὴ Νικηφόρος«) ἐμφαίνει μᾶλλον τὸν Φωκᾶν Νικηφόρον(1). Ἐπεσκεύασε δὲ αὐτὴν φιλοτίμως, παραμεληθεῖσαν ἀπεριποίητον ὑπὸ τῶν Λατίνων, καὶ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ὅθεν καὶ ἦτον ἐν τῷ πρὸς δυσμὰς μέρει τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ ἐζωγραφισμένος μετὰ τῆς γυναικός αὐτοῦ Θεοδώρας καὶ τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου, παιδὸς ἔτι, μέσος ἀμφοῖν, καθὰ ἐδήλουν αἱ ὑπὲρ αὐτοὺς ἐπιγραφαί. Αἱ εἰκόνες αὗται ἐσώζοντο μέχρι πρὸ ἑβδομήκοντα ἐτῶν· ἀλλ' εἰς τὴν συμβᾶσαν πυρκαϊὰν τῷ 1782 ἀφανίσθησαν. Εἰς αὐτὴν ἀνεχώρησε περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου 'του καὶ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

Ἐκ τῆς Μονῆς ταύτης μετεκομίσθη, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, εἰς τὰς Γαλλίας μὲν ἡ κάρα τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Πάππα Ῥώμης· εἰς Οὐενετίαν δὲ τῷ 1240 ὑπὸ Ἰακώβου τοῦ Λαντζόλου τὸ λείψανον (χωρὶς τῆς κεφαλῆς, μετακομισθείσης προτοῦ εἰς Ῥώμην) τοῦ Ὁσίου Παύλου τοῦ Ἐρημίτου, καὶ ἀπετέθη ἐν τῷ ἐκεῖσε ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ. Κατὰ δὲ τὸ Χρονικὸν Ἀνδρέου τοῦ Δάνδολου εἶχεν ἀνακομισθῇ καὶ ἀποτεθῆ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ κτίτορος αὐτῆς.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Μονῆς ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν προήρχετο ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκκλησιασθησόμενος τῇ ἑορτῇ τῶν Εἰσοδίων, εἶχε μείνῃ μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς τοὺς Γραικοὺς ἄχρι τοῦ 1543 ἔτους· τότε δὲ ἀφαιρεθεῖσα ἀπ' αὐτῶν, κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν, ἐδόθη τοῖς Ἀρμενίοις, τῶν ὁποίων ἦτον ἄχρι τινὸς καὶ Πατριαρχεῖον. Ὡς αἰτία δὲ τῆς ἀφαιρέσεως ταύτης λέγεται ἡ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἰβραὴμ εἰσαχθεῖσα εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν γυναικωνίτην πολύαρχος Ἀρμενία, ἰσχύσασα δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἔλαβε χορηγίαν τὴν πρόσοδον τῆς σατραπείας τῆς Δαμασκοῦ. Ταύτην λοιπὸν, ἐν τῷ βραχεῖ διαστήματι τῆς ἐν τῷ Παλατίῳ διαμονῆς 'της (διότι μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο ἐκποδὼν φαρμακωθεῖσα) κατέπεισαν οἱ ὁμογενεῖς αὐτῆς 'να ζητήσῃ πρὸς χρῆσιν τοῦ ἔθνους 'της τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ 'τὸ κατώρθωσε.

(1) Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς ἑπομένης σημειώσεως Ἰωάννου ἢ πιθανώτερον (διότι εἶνε συντετμημένη) Ἰωαννικίου μητροπολίτου, ἄδηλον ποίου, τῆς σωζομένης ἔν τινι χειρογράφῳ κώδηκι τῆς ἐν τῷ Μετοχίῳ τοῦ ἁγίου Τάφου βιβλιοθήκης ἐν ΚΠ, τῆς μετὰ τὸ τέλος τῶν εἰρημένων στίχων: »Ταῦτα τὰ γράμματα εὑρέθησαν ἐν τῇ σορῷ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως Φωκᾶ ἐν τῇ Μονῇ τῆς »Παναγίας μου τῆς Περιβλέπτου, νῦν Σουλοῦ Μοναστῆρι«.

Τὸ δὲ ὄνομα Σουλλοῦ ἐδόθη εἰς αὐτήν, καθὼς καὶ εἰς τὸ πλησίον αὐτῆς λουτρὸν, διὰ τὸ πολύυδρον. Καὶ ἴσως ἐνταῦθά που ἦσαν καὶ

Αἱ Ἑλενιαναὶ Θέρμαι,

γειτνιάζουσαι πάντως, ἐὰν δὲν ἀπετέλουν καὶ μέρος, τῶν Ἑλενιανῶν Παλατίων, ἐν οἷς καὶ Γηροκομεῖον, κείμενον, κατὰ τὸν Βιογράφον Ἰσαακίου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἐν τῷ παραθαλασσίῳ μέρει τῆς πόλεως, εἰς τὸν καλούμενον Ψαμαθίαν, »καὶ κτισθέντων ὑπὸ τῆς ἁγίας Ἑλένης. Τὸ λουτρὸν τοῦτο κατέστη ἐπίσημον διὰ τὸ ἐν αὐτῷ συμβὰν θαῦμα ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, τὸ ὁποῖον, ὡς συνεχόμενον μὲ τοπογραφικάς τινας λεπτομερείας, ἱστοροῦμεν ἐκ τοῦ Θεοδωρήτου.« Πατριαρχεύοντος τῶν Ἀρειανῶν Εὐθυμίου, Ὀλύμπιός τις,, γενόμενος κατὰ τὸν προμαλάττοντα(1) τοῦ λουτροῦ τοῦ παλατίου τῶν Ἑλενιανῶν, καὶ θεασάμενός τινας τῶν λουομένων, ὕβρισεν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα. Κινηθέντων δὲ αὐτὸν διαχρήσασθαι τῶν ἐκεῖ, πρεσβύτερός τις εἶρξεν αὐτούς. Ἐξαναστὰς δὲ ὁ Ὀλύμπιος, καὶ τῇ ἐμβάσει τῶν θερμῶν, ὡς ἔθος, χρησάμενος, ἔξεισιν ἐπὶ τὴν τῶν ψυχρῶν ὑδάτων δεξαμενήν, ἥτις ἐλάμβανε τὰ ὕδατα ἐκ πηγῆς τικτομένης μέσον τοῦ σεπτοῦ θυσιαστηρίου τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου τοῦ ἐν Αὐρηλιαναῖς. Ἀλλὰ μόλις καταβὰς, ἀνέβη κραυγάζων, Ἐλεήσατέ με· καὶ κνήθων αὐτοῦ τὰς σάρκας, τῶν ὀστῶν ἀπεμέριζε. Πάντες δὲ περὶ αὐτὸν γενόμενοι, καὶ κρατήσαντες, καὶ σινδόνι περιτυλίξαντες, ἀνέκρινον ψυχορραγοῦντα, καὶ ἀνηρώτων τί ἂν εἴη τὸ συμβάν. Καί φησιν ὁ Ὀλύμπιος· Ἄνδρα κατεῖδον λευχειμονοῦντα ἐπιβάντα μοι κατὰ τῆς νεροφόρου, καὶ τρεῖς σίτλας θερμοῦ περιχέαντά μοι, καὶ λέγοντά μοι Μὴ δυσφήμει. Λαβόντες δὲ αὐτὸν φορείῳ οἱ αὐτῷ διαφέροντες, μετεκόμισαν ἐν ἑτέρῳ λουτρῷ προσκειμένῳ τῇ τῶν Ἀρειανῶν ἐκκλησίᾳ. Θελόντων δὲ αὐτῶν ἀποτυλίξαι τὴν σινδόνα ἀπ' αὐτοῦ, συνεξέπαιρον πάσας τὰς σάρκας αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐξέψυξε. Γνωστὸν δὲ ἐγένετο τοῦτο σχεδὸν καθ' ὅλης τῆς πόλεως, καὶ ἀκοαῖς βασιλέως ἐπλησίασεν, ὃς καὶ ἐπέτρεψεν εἰκόνι χρωματισθὲν τὸ τεράστιον, ὕπερθεν τῆς νεροφόρου καταπηγῆναι. Ἰωάννης δέ τις, διάκονος καὶ ἔκδικος τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Στεφάνου καὶ αὐτὸς εἰκόνι κατέγραψεν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, μετὰ δὲ τῶν ὀνομάτων ἑκάστου τῶν λουομένων τότε ἐκεῖ καὶ θεασαμένων, καὶ ἔνθα ἦν ἕκαστος εἰκών. Καὶ πέπηγεν ἡ εἰκὼν ἄχρι τοῦ παρόντος ἐν τῷ ἐμβόλῳ τοῦ τετραστώου τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου. Τῷ δὲ θαύματι θαῦμα ἐπηκολούθησεν. Εὐτυχιανὸς γὰρ

(1) Οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ δεύτερον ἐκ τῶν τεσσάρων ἑκάστου λουτροῦ διαιτημάτων, ὅπου ἔμενον ἵνα ἱδρώσωσιν ἢ ἐτρίβοντο μετὰ τὸ ἵδρωμα. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἐκαλεῖτο **Spoliarium**, τὸ δεύτερον **Frigidarium** (σοουκλοὺκ), τὸ τρίτον **Depilarium**, συνεχόμενον μὲ τὸ **Latrinarium**, καὶ τὸ τέταρτον **Calidarium**.

τις διαιτάριος(1) τοῦ παλατίου τῶν Ἑλενιανῶν, καὶ ἐξάρχων καὶ τῆς τοῦ λουτροῦ διοικήσεως, ἐκλιπαρηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, ἀφεῖλε τὴν εἰκόνα, καὶ κατέκρυψεν, ὡς σκυλομένην δῆθεν τῇ τῶν ὑδάτων νοτίδι. Ὁ δὲ Βασιλεὺς, ἐγκυκλίους ἐπιδημίας τελῶν εἰς ἕκαστον τόπον βασιλικὸν, καὶ παραγενόμενος κᾀκεῖσε, καὶ ζητήσας τὴν εἰκόνα καὶ μὴ εὑρὼν, διέταξε, μαθὼν διατὶ ἀφῃρέθη, 'να στηθῇ πάλιν εἰς τὸν πρῶτόν 'της τόπον. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη εὗρε παρὰ πόδας τὸν Εὐτυχιανόν· διαῤῥυέντος γὰρ αὐτῷ τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, κλονουμένου δὲ καὶ ὅλου τοῦ σώματος, προσφυγὼν εἰς τὸν ἐν τῇ καλουμένῃ Ὁμονοίᾳ ναὸν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, εἶδε καθ' ὕπνους εὐνοῦχόν τινα λευκοφόρον αὐτῷ ἐπιφανέντα, καὶ κελεύοντα ἀπελθεῖν συντόμως εἰς τὸ λουτρὸν τῶν Ἑλενιανῶν, καὶ ἐγγύθι τῆς εἰκόνος τοῦ καυθέντος Ἀρειανοῦ ἀναπαυθῆναι. . . Φθάσας δὲ τὸν τόπον, καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τεθεὶς, ἐξέπνευσεν«.

Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι πλησίον τῶν Ἑλενιανῶν ἦσαν καὶ

Αἱ Αὐρηλιαναὶ,

κτίσμα Αὐρηλιανοῦ τοῦ ἐπὶ Ἀρκαδίου, ὑπατεύσαντος τῷ 400 καὶ χρηματίσαντος Ἐπάρχου τοῦ Πραιτωρίου τῆς Ἀνατολῆς, ὅς τις ἔκτισε καὶ τὸν ναὸν τοῦτον, »πρὸς τὸ ἀποτεθῆναι τὸ ἅγιον τοῦ Πρωτομάρτυρος »λείψανον, ἐρχόμενον ἀπὸ Ἱερουσαλήμ«, κατὰ τὸν προῤῥηθέντα Βιογράφον τοῦ ἁγίου Ἰσαακίου. Ἀνῳκοδόμησε δὲ αὐτὸν ἐκ βάθρων Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Ἀντικρὺ δὲ καὶ πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ ἐν Αὐρηλιαναῖς Μαρτυρείου τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἔκειτο, κατὰ τὸν αὐτὸν Βιογράφον,

Ἡ Μονὴ τῶν Δαλμάτων(2) ἢ τοῦ Δαλμάτου,

ἡ ἄλλως καλουμένη Μονὴ τοῦ ἁγίου Ἰσαακίου, ἀπὸ τοῦ Ὁμολογητοῦ τούτου, ἡγουμενεύσαντος ἐν αὐτῇ. Ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη μονὴ, πρωτεύουσα τῶν ἐν ΚΠ μοναστηρίων, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, ὠνομάσθη ἀπὸ Δαλμάτου τοῦ Σχολαρίου, τοῦ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νέου (3). Ὁ Δαλμάτος ἢ Δαλμάτιος οὗτος, πεισθεὶς ταῖς ὑποθήκαις τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰσαακίου, ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Φλώρου ἢ Φαύστου εἰς τὴν μονὴν ταύτην, καὶ, ἐγκαταβιώσας ἐν αὐτῇ, ἐγένετο διαβόητος ἐπ' ἁγιότητι καὶ θαυματουργίαις. Πρὸς αὐτὸν ἔγραψε τῷ 431 καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ Σύνοδος καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτήν. Τότε ἔλαβε καὶ τὸ προνόμιον ὑπὸ τῆς Συνόδου 'να ἦνε αὐτός τε καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Ἀρχιμανδρῖται καὶ Ἔξαρχοι (Πατέρες ἢ Προϊστάμενοι) τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναστηρίων. Ὅθεν καὶ Μαρ-

(1) Concierge. (2) Γράφεται καὶ Δελμάτων. (3) Οὐχὶ ἄρα ἀνεψιοῦ, καθὼς εἶπόν τινες, τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

κιανός, ὁ ἐπὶ Μηνᾶ τοῦ Πατριάρχου ἡγούμενος αὐτῆς, ὑπογράφεται, πρῶτος τῶν λοιπῶν ἡγουμένων, μετὰ τοῦ τίτλου τούτου. Ταύτης ἀπελάσας τοὺς μοναχοὺς ὁ Κοπρώνυμος, μετεποίησεν αὐτὴν εἰς στρατῶνα.

Καὶ ἤδη εἴμεθα εἰς

Τὰ Ψαμαθεῖα

ἢ τὸν Ψωμαθέα, κοινῶς Ψωμαθειὰ καὶ Τουρκιστὶ Σαμάτια, κληθέντα οὕτως ἀπὸ τῆς σωρευομένης εἰς τὴν ἐνταῦθα παραλίαν ὑπὸ τῶν νοτίων ἀνέμων ψάμμου, εἰ καὶ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος, γράφοντες Ὑψωμαθεῖα, ἐτυμολογοῦσι τὴν λέξιν ἀπὸ τῆς διαερίου ἀναρπαγῆς παιδός τινος, θαυματουργηθείσης ἐνταῦθα ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νέου, διὰ τὴν εἰς τὸν ὕμνον τοῦ Ἅγιος ὁ Θεὸς γενομένην προσθήκην(1).

Ἡ τοῦ Ψαμάθου ἢ Ψαμαθέως πύλη, ἀριθμουμένη ἕκτη τῶν ἀπὸ τοῦ Σαραγίου πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον καὶ δευτέρα τῶν ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ Σαράγιον, ἐλέγετο, κατὰ τὸν Βυνδούριον, καὶ Πέμπτη, διότι, πρὶν ἀνοιχθῇ ἡ τοῦ Γενὶ-καπίου, ἦτον τῷ ὄντι πέμπτη τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς ἄκρας πρὸς τὰ χερσαῖα τείχη ἐπὶ τῆς Προποντίδος. Ὅθεν καὶ συγχέεται μετὰ τῆς Πέμπτης τῆς ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν.

Εἰς τὴν πολυάνθρωπον δὲ ταύτην ἐνορίαν τῶν Ψαμαθείων, παρὰ τὰς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ ἁγίου Νικολάου, τῆς Ἀναλήψεως, καὶ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, τὴν ὁποίαν ὁ Chevalier, οὐκ οἶδα τί παθών, ἐξέλαβε τὴν αὐτὴν εἶναι τῇ ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ὑπάρχει καὶ

Ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῷ Κυπαρισσίῳ,

ἧς ἡ τῶν ἐγκαινίων μνήμη ἀναφέρεται τῇ 26 (3;) Νοεμβρ. ἐν τοῖς Μηναίοις. Ὁ ἀρχαῖος οὗτος ναός, ὁ δεύτερος τῶν ἐν ΚΠ σωζομένων μετὰ τρούλλου εἰς χρῆσιν τῶν ὀρθοδόξων, μείνας εἰς αὐτοὺς διὰ τὴν σμικρότητά του, εἶχε γείνῃ παρανάλωμα, αὐτός τε καὶ ἡ ἐπώνυμος αὐτοῦ κυπάρισσος, τῆς μεγίστης ἐκείνης πυρκαϊᾶς τῶν 1781. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὰ 1833 πατριαρχεύσας ἀπὸ Σιναίου Κωνστάντιος ὁ Α' συνήργησε φιλοτίμως ἵνα ἀνακτισθῇ μετὰ τρούλλου πάλιν ὡς καὶ πρότερον, καὶ φυτευθῇ, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὅπου ἦν ἡ ἀρχαία, ἑτέρα κυπάρισσος.

Πλησίον τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῷ Κυπαρισσίῳ ἦν καὶ τὸ Μαρτυρεῖον τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου, κατὰ τὰ Συναξάρια, ἄλλο ἴσως παρὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου (2) τοποθετούμενον μεταξὺ τῶν Ὀλυμβρίου καὶ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

(1) Τὴν δὲ ἄλλην ἐτυμολογίαν τοῦ ἀνωνύμου Πατριογράφου, ὡς παντάπασι γραώδη καὶ λῆρον ἔχουσαν, οὔτε ἀναφέρομεν. (2) Βιβλ. Β', μϛ'.

Digitized by Google

Πλησίον δὲ αὐτῶν ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Πολυεύκτου, κτίσμα τῆς εὐγενοῦς καὶ πλουσίας ἐκείνης Ἰουλιανῆς της ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει ἐν τῇ τοῦ Χρυσοκαμάρου περιγραφῇ, μεταπεμψαμένης πρὸς τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ, διαρκέσασαν πέντε περί που ἔτη, ἀρχιτέκτονας ἐκ Ῥώμης. Καὶ ἴσως αὐτὴν ἐννοεῖ ὁ Chevalier, λέγων ὅτι παρὰ τὴν πύλην τῶν Ψαμαθείων καὶ μεταξὺ τῶν τζαμίων τοῦ Τσιλινγκὶρ μὲν πρὸς ἄρκτον, τοῦ Τσικριτσῆ δὲ πρὸς μεσημβρίαν, ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐκκλησία, τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου, τῆς ὁποίας ὁ θόλος ἔχει 36 ποδῶν διάμετρον, ἔχουσα καὶ ἁγίασμα ὑπόγειον τοῦ ἁγίου Μηνᾶ.

Εἰς τὰ Ψαμαθεῖα ἦτο τὸ πάλαι καὶ

Ἡ Μονὴ τῶν Γαστριέων,

ὅθεν ἐλέγετο καὶ Τῶν Ψαμαθείων ἢ Τὰ Ψαμαθείου ἢ Τοῦ Ψαμαθέως. Ἐὰν πρέπῃ δέ τις 'να πιστεύσῃ τὸν Κωδινόν, τὸ ὄνομα τῶν Γαστρίων ἐδόθη εἰς τὴν μονὴν ταύτην, διότι ἡ ἁγία Ἑλένη, ὅτε, μετακομίσασα τὸν τίμιον Σταυρὸν ἐξ Ἱεροσολύμων, εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς τοῦ Ψαμάθου πύλης, «τὰ εὑρεθέντα ἄνωθεν τοῦ Σταυροῦ κρί» να τε καὶ βασιλικὰ καὶ τριαντάφυλλα καὶ σάμψυχα καὶ κόστους καὶ βάλ» σαμα ἐφύτευσεν εἰς γάστρας πρὸς τὸ διασῶσαι». Ἔκτισε δὲ καὶ τὴν μονὴν ταύτην, γυναικείαν πάντως, καί, κατὰ τὸν Βανδούριον, ἐπωνόμασεν αὐτὴν Τῆς Βηθλεέμ(1). Θεοκτίστη δέ, ἡ καὶ Φλωρίνα, ἡ πενθερὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοφίλου, ἡ τιμηθεῖσα πρὸς αὐτοῦ Πατρικία καὶ Ζωστή(2), ἢ Εὐφροσύνη ἡ μητρυιὰ(3) αὐτοῦ, ἡ λεγομένη θυγάτηρ εἶναι Κωνσταντίνου τοῦ ἐκ τῆς Εἰρήνης τοῦ τυφλοῦ, τὴν ὁποίαν, μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, περιώρισε πάλιν ὁ Θεόφιλος εἰς τὴν ἐν Πριγκήπῳ Μονήν, ὅπου καὶ πρὶν συζευχθῇ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐμόναζεν, ἀνῳκοδόμησεν αὐτὴν ἐκ μικρᾶς εἰς μεγάλην, καὶ κτήμασιν ἐπλούτισεν· ὅθεν ἐπεκαλεῖτο ἔκτοτε καὶ Τῆς (Κυρᾶς) Εὐφροσύνης. Κατὰ δὲ τὸν Σ. Μάγιστρον, ἡ Εὐφροσύνη ἠγόρασε τὰ Γαστρία παρὰ τοῦ Πατρικίου Νικήτα εἰς οἶκον ἑαυτῆς, ὃν ἔπειτα μετεποίησεν εἰς Μονὴν γυναικείαν.

Ἐν αὐτῇ μετέφερεν ὕστερον Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ τὰς ἐγγόνους τῆς Θεοκτίστης, ἀδελφὰς Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου, ἀπὸ τοῦ πρὸς ταῖς Βλαχέρναις ἀνακτόρου τῶν Καριανῶν, ὅπου 'τὰς εἶχεν ἤδη περιορίσῃ μετὰ

(1) Καθὼς καὶ ἄλλη Μονὴ ἐν ΚΠ ἡ τοῦ ἁγίου Διομήδους ἐπελέγετο Ἱερουσαλήμ, καὶ ἄλλη Τοῦ Τάφου, ἡ τῶν ἁγίων Κάρπου καὶ Παπύλου (Βαβύλα), κτίσμα ὡσαύτως τῆς ἁγίας Ἑλένης, εἰς μίμησιν τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν Κωδινόν, μετόχια πιθανῶς τοῦ Ἁγίου Τάφου, καθὼς τώρα τὸ Ἁγιοταφιτικόν. (2) Ἴδε περὶ τούτων εἰς τὸ Γ´ Μέρος τῆς παρούσης Πραγματείας. (3) Καὶ οὐχὶ μήτηρ, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν Λέων ὁ Γραμματικός· διότι ἡ μήτηρ τοῦ Θεοφίλου, πρώτη γυνὴ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, ὠνομάζετο Θέκλα.

Digitized by Google

τῆς μητρὸς αὐτῶν Θεοδώρας ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν Μιχαήλ. Κατὰ τὸν Κατάλογον ὅμως τῶν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ταφέντων, φαίνεται ὅτι ἦτον ἄλλη ἡ τῶν Γαστρίων, καὶ ἄλλη ἡ τῆς Εὐφροσύνης Μονή, ἢ τοὐλάχιστον ἐντὸς τῆς αὐτῆς μονῆς δύω ἐκκλησίαι· διότι ἐν ἐκείνῃ μὲν ἀπέκειτο ἐν λάρνακι Βιθυνοῦ λίθου Κωνσταντῖνος ὁ τῆς Εἰρήνης ὁ τυφλωθεὶς καὶ Μαρία ἡ σύζυγος αὐτοῦ, αἱ δύω θυγατέρες αὐτοῦ, Εὐφροσύνη ἡ συζευχθεῖσα Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν καὶ Εἰρήνη ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, καὶ Ἄννα ἡ θυγάτηρ Θεοφίλου τοῦ Βασιλέως· ἐν ταύτῃ δὲ, ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς δεξιῷ μέρει τῆς ἐκκλησίας, ἐν στασταρέᾳ (1), Θεοδώρα ἡ γυνὴ Θεοφίλου τοῦ Βασιλέως, μετακομισθέντος τοῦ νεκροῦ αὐτῆς, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (2), ἀπὸ τῶν Καριανῶν, καὶ αἱ τρεῖς αὐτῆς θυγατέρες, Θέκλα, Ἀναστασία καὶ Πουλχερία· ἐν δὲ τῷ εὐωνύμῳ μέρει. ἀπέναντι τῆς στασταρέας τῆς Θεοδώρας, ἐν λάρνακι μαρμαρίνῃ, Πετρωνᾶς ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς, ὁ χρηματίσας Δομέστικος τῶν Σχολῶν· ἐν δὲ τῷ νάρθηκι αὐτῆς, ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς εὐωνύμῳ μέρει, ἐν ὁμοίᾳ λάρνακι, Θεοκτίστη ἡ μήτηρ αὐτῆς.

Ἐν αὐτῇ πιθανῶς ἐτάφη καὶ ὁ Πατριάρχης Εὐθύμιος, ὁ ἀπὸ Συγκέλλου, ἀποθανὼν τῷ 911, καὶ ταφεὶς »ἐν τῇ αὐτοῦ Μονῇ εἰς τὰ Ψαμαθεῖα«.

Κατὰ δὲ τὸν Βανδούριον, ἡ αὐτή ἐστι καὶ τῇ καλουμένῃ Τῶν Λιβαδείων, ἣν ἀνεκαίνισε προσέτι καὶ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία ἡ σύζυγος Λέοντος τοῦ τῆς Χαζάρας, ἐν ᾗ ἐτέθαπτο καὶ ὁ πρόπαππος Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου,

»Ὅς, μέχρι νῦν ἀκέραιος νεκρὸς τελῶν ἐν τάφῳ, . .
» Πολίτης ὀνομάζεται ταύτης (3) ταῖς μονοτρόποις.
» Οἷα δὲ δρᾷ θαυμάσια, μοναζουσῶν πυνθάνου (4)«.

ΠΡΟΧΩΡΟΥΝΤΕΣ ἀπὸ τῶν Ψαμαθείων δυτικομεσημβρινῶς, φθάνομεν, πλησίον ἤδη τῆς πύλης Ναρλὺ, εἰς τὴν

Μονὴν τοῦ Στουδίου,

μίαν τῶν ἐπισημοτέρων τῆς ΚΠ, ἐπονομασθεῖσαν ἀπὸ τοῦ πρώτου κτίτορος αὐτῆς, τοῦ Πατρικίου καὶ Ὑπάτου Στουδίου, ἑνὸς τῶν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς εἰς τὴν Νέαν Ῥώμην μετοικισθέντων Συγκλητικῶν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, καθὰ προείπομεν. Παρὰ τὸν Στούδιον τοῦτον, ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι δύω, ὁ μὲν ἐπὶ Ἀρκαδίου, χρηματίσας Κόμης τῶν Πριβάτων καὶ Ἔπαρχος τῆς πόλεως τῷ 401 καὶ 404, πρὸς ὃν σώζεται καὶ ἐπιστολὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, παραμυθητικὴ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του· ὁ δὲ, Ὕπατος ὡσαύτως τῷ 454, ὑπὸ τοῦ ὁποίου μᾶλλον

(1) Ἴδε τὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.
(2) Βιβλ. ΙϚ΄. (3) Τῆς μονῆς δηλονότι. (4) Τζέτζ. Χιλ. Ε΄, στίχ. 621. κ. ἑ.

φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἐκτίσθη, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μ. καὶ Γενναδίου πατριάρχου τοῦ μετὰ τὸν Ἀνατόλιον, ἡ μονὴ τῷ 463, καταστήσαντος ἐν αὐτῇ περὶ τοὺς χιλίους μοναχοὺς ἐκ τῆς Μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων καὶ κτήματα πολλὰ προσκυρώσαντος. Εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς ἑπομένως ἀναφέρεται καὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα τῆς Ἀνθολογίας.

» Τοῦτον Ἰωάννη, Χριστοῦ μεγάλῳ θεράποντι,
» Στούδιος ἀγλαὸν οἶκον ἐδείματο· καρπαλίμως δὲ
» τῶν κάμεν εὕρατο μισθόν, ἑλὼν ὑπατηΐδα ῥάβδον «.

Ἦν δὲ πρότοῦ, κατὰ τὸν Σουΐδαν, καθολικὴ (ἐνοριακὴ) ἐκκλησία, κειμένη ἐν τῷ Δωδεκάτῳ Ῥεγεῶνι, παρὰ τὴν Χρυσῆν Πύλην, καὶ ἑπομένως, πρὶν ἐπεκταθῶσι τὰ κατὰ ξηρὰν τείχη ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, ἔξω τῆς πόλεως. Κατεκόσμησε δὲ αὐτὴν πολλοῖς ἀναθήμασιν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός, καθὰ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Αἰκατερίνα, καὶ εἰς αὐτὴν ἀναχωρήσας, μετὰ εἰκοσιεπτὰ περίπου μηνῶν αὐτοκρατορίαν, καὶ ἀναλαβὼν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, τοσαύτην ὑπακοὴν ἐνεδείξατο, ὡς καὶ θυρωρὸς αὐτῆς γενέσθαι. Ἐρημωθεῖσαν δὲ αὐτὴν ἔπειτα ὑπὸ τῶν Λατίνων, ὡς καὶ μηλόβοτον ἐπὶ ἔτη πολλὰ κατασταθῆναι, ἀνεκαίνισε τῷ 1293 Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁ Πορφυρογέννητος, ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, λαμπρὸν μὲν ἐπιθεὶς τῷ ναῷ τὸν ὄροφον, τείχη δὲ περιβαλὼν στερεά, καὶ καταστήσας πολλοῖς ἀναλώμασι μοναστήριον ἀνδρῶν, »οὐδὲν ἢ μικρὰ τοῦ παλαιοῦ χαρακτῆρος ἀποδέον ἐκείνου «, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν.

Ἐτιμᾶτο δὲ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου, τοῦ ὁποίου ἐσώζετο ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), καὶ ἡ ἱερὰ κάρα, μετὰ τῆς ὁποίας ἐμφανισθεὶς ὁ ἐκκλησιάρχης αὐτῆς Ἀλέξιος εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον, ἤδη τὰ λοίσθια πνέοντα, διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ Πατριάρχης. Ὅθεν καὶ τῇ κθ' Αὐγούστου ἀπήρχετο εἰς αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ ἐν παρατάξει διὰ θαλάσσης, ὑποδεχομένων αὐτὸν τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῶν Ἀββάδων, ἱσταμένων στιχηδὸν ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν θύρας τῆς Μονῆς ἕως τοῦ ὅρμου, ὅπου ἀπέβαινε τοῦ δρόμωνος.

Ἐν αὐτῇ ἐσώζετο, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, καὶ ἡ ἱερὰ λόγχη, ἡ νύξασα τὴν τοῦ Σωτῆρος πλευράν, περὶ τῆς ὁποίας τοσοῦτοι ἀμφισβητοῦσι τόποι, καὶ τοσαῦτα, ἀντιφάσκοντα τὸ πλεῖστον πρὸς ἄλληλα, ἐγράφησαν, ὥστε θεῷ μόνῳ ἀπόκειται ἡ τῆς ἀληθείας ἀποκάλυψις. Κατὰ μὲν γὰρ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, μετακομισθεῖσα τῷ 644 μετὰ τοῦ ἱεροῦ σπόγγου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῶν ἁγίων τόπων ὑπὸ τοῦ Πατρικίου Νικήτα, δωρησαμένου αὐτῷ ἀμφότερά τινος τῶν τῷ Σαρβάρᾳ ἐγγιζόν-

(1) Βιβλ. Β', ιγ'.

των, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς χεῖρας περιῆλθον διαρπαγέντα ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Περσῶν ἁλώσει τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπετέθη ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας· κατὰ δὲ τὴν Ἄνναν(1), ἰδίως »ὁ ἅγιος ἧλος, δι' οὗ τὴν τοῦ Σωτῆρος πλευ-»ρὰν οἱ ἄνομοι ἔνυξαν«, ἔκειτο (ἐπὶ Κομνηνῶν τοὐλάχιστον) ἐντὸς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Παλατίου· κατὰ τὴν τοῦ Δούκα δὲ μονῳδίαν, εὑρέθη καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως ἐν ΚΠ, καὶ διηρπάγη μετὰ τοσούτων καὶ ἄλλων ἱερῶν κειμηλίων. Τούτοις δὲ ἐποικοδομῶν Θεόδωρος ὁ Σπανδουγῖνος, διηγεῖται(2) ὅτι ὁ Σουλτὰν-Μπαγεζήτης, χαριζόμενος τῷ Πάππᾳ Ἰννοκεντίῳ τῷ Η'(3), ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν διά τινος Μουσταφᾶ »-πασσᾶ τὸ σίδηρον τῆς ἁγίας λόγχης, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον καὶ ἕτερα λείψανα, ἅπερ οἱ πρόγονοί τοῦ πατρός 'του(4) διετήρουν μὲ πολλὴν εὐλάβειαν. Τούτοις ἑπόμενος ὁ Ἀττίλλιος Σεββάνος, ἱστορεῖ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἁγία λόγχη ἐτεθησαύριστο ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ Βατικάνῳ, καὶ κατ' ἔτος τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ ἐξετίθετο εἰς προσκύνησιν. Ἐν τούτοις ἐν τῇ Βασιλικῇ τῶν Παρισίων Chapellῃ, ἐπροσκυνεῖτο ἐπίσης ἡ ἁγία λόγχη, ὡς παραχωρηθεῖσα Λουδοβίκῳ τῷ Θ' ἢ Ἁγίῳ τῷ 1247 ὑπὸ Βαλδουΐνου τοῦ Β', αὐτοκράτορος τῆς ΚΠ, ἐν ᾧ, κατ' ἄλλους, ὁ Λουδοβῖκος ἐδωρήσατο αὐτὴν τῇ ἐν Centulensis ἐκκλησίᾳ. Ἀλλά, τούτων μὴ ἀνεχόμενοι ἀπολιπέσθαι οἱ Γερμανοί, διατείνονται ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν ἐν Βιέννῃ Αὐτοκρατορικῶν κειμηλίων διατηρουμένη λόγχη, ἐστὶν αὐτὴ ἐκείνη ἡ τοῦ Χριστοῦ τὴν πλευρὰν διανύξασα. Ταύτην ὅμως ὁ Δουκάγγιος ἀποδείκνυσιν εἶναι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἢ μᾶλλον τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Μαυρικίου, ἣν Ἐρρῖκος ὁ Α' ἐκτήσατο ἀπὸ Ῥοδόλφου τοῦ Ῥηγὸς τῆς Βουργουνδίας. Ἀναφέρεται δὲ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἁγία λόγχη ὡς εὑρεθεῖσα καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων(5).

Τοσαύτην δὲ ὑπόληψιν εἶχεν ἡ Μονὴ αὕτη, ὥστε ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ Γενικῶν τῷ 806 εἶχε, κατὰ τὸν Θεοφάνην, ἑπτακοσίους μοναχούς, οἵτινες, μὴ συνευδοκήσαντες τῇ ἐκλογῇ τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ Ἀσηκρητῶν ὡς ἀπὸ λαϊκοῦ δῆθεν ἀμέσως προαχθέντος, ἤγειραν σχίσμα μέγα μεταξὺ τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ἀνέλαμψαν δὲ ἀπ' αὐτῆς πλεῖστοι, ὀνομαστοὶ ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ, ἄνδρες, ἐν οἷς διαπρέπουσιν οἱ δύω Ὁμολογηταὶ αὐτάδελφοι, Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης, οἱ κατ' ἐξοχὴν Στουδῖται, ἀγωνισάμενοι ἐπὶ Θεοφίλου ὑπὲρ τῶν ἱερῶν εἰκόνων, καὶ ἐπικληθέντες Γ ρ α π τ ο ί, δι' ἣν ἐν ἄλλοις ἐκθησόμεθα αἰτίαν.

Ἐτάφησαν δὲ ἐν αὐτῇ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισήμων, ἐν οἷς ὁ Μάγιστρος

(1) Βιβλ. Θ'. (2) Ἐν τῇ Τουρκ. Ἱστορίᾳ. (3) Διὰ τὸ φαρμάκευμα ἆρά γε τοῦ ἀδελφοῦ 'του Τζέμ; Ἀλλὰ τὸ ἆθλον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν διάδοχόν 'του Ἀλέξανδρον ΣΤ' τὸν Βόργιαν!!

(4) Ἐὰν ἔλεγε κἄν, Ὁ πατήρ 'του, εἶχε κάποιαν πιθανότητα. (5) Ἴδε περὶ τούτων καὶ τὴν ἐν τῇ τοῦ Πενταπυργίου περιγραφῇ ὑποσημείωσιν.

Βῶνος, περὶ οὗ ἴδε εἰς τὴν παρώνυμον αὐτοῦ κινστέρναν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Σουλτὰν-Μπαγεζήτου τοῦ Κεραυνοῦ Ἰσᾶς (Ἰησοῦς, κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην), ἢ Ἰουσούφ, ἢ πιθανώτερον Κασσὶμ (διότι βαπτισθεὶς ἔπειτα, ὠνομάσθη Δημήτριος), τὸν ὁποῖον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μουσλὴμ (Σουλεϊμάν, κατὰ τοὺς Τούρκους,) ἔδωκεν ὅμηρον μετὰ τοῦ ἑτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ (τοῦ Μουσταφᾶ πιθανῶς) καὶ μιᾶς ἀδελφῆς, τῆς Φατιμᾶ-Καδδούν, Μανουὴλ Αὐτοκράτορι τῷ Παλαιολόγῳ, εἰς ἐμπέδωσιν τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας (1). Ὁ βασιλόπαις οὗτος, »ἔτι συνὼν (λέγει ὁ Δούκας) τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ Ἰωάννῃ, ἠράσθη παιδείας Ἑλληνικῆς· καὶ ἐν »τῷ σχολείῳ ἐρχόμενος, ἐμυεῖτο γράμμασι καὶ ἐδιδάσκετο. Καὶ ἐδέετο »βαπτισθῆναι χριστιανικῷ νόμῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἤθελεν ἀκοῦσαι, ἵνα »μὴ σκανδάλων ἀφορμὴ γένηται«. Κρουσθεὶς δὲ ἔπειτα (τῷ 1419;) ὑπὸ τῆς πανώλους, καὶ κινδυνεύων, ἐμήνυσε τῷ Αὐτοκράτορι, ὅτι αὐτὸς μὲν ἀποθνήσκει Χριστιανός, ἐὰν δὲ ἀβάπτιστος, αὐτὸς ὄψεται. »Τότε ὁ βασι»λεύς, καμφθεὶς τοῖς ῥήμασι τούτοις, πέμψας ἐβάπτισεν αὐτόν, αὐτὸς »ἀνάδοχος γεγονώς· καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ τέθνηκε (2)«, ταφεὶς ἐντὸς τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἐν μαρμαρίνῃ λάρνακι.

Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν μονὴν ταύτην ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως Ἰωσὴφ ὁ Βρυέννιος ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην τινὰ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, »Κατοικῶ, »λέγει, τὴν σεβασμίαν τοῦ Στουδίου Μονήν. »Οὐδεὶς τῶν βαρβάρων ἀν»θρώπων εἰς πρόσωπόν με ὁρᾷ, οὐδὲ τῆς φωνῆς μου γυνὴ ἀκούει· καὶ τὸ »αἴτιον, ὅτι ἰδοὺ χίλια ἔτη, ἀφ' οὗ ἀνὴρ ἄπρακτος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν »Μονὴν τοῦ Στουδίου, οὐδὲ θῆλυ γένος τὴν αὐλὴν ταύτης ἐπάτησε. Διά»γω ἐν κέλλῃ, παλατίῳ ὁμοίᾳ· κῆπος καὶ παράδεισος, ἐλαιὼν καὶ ἀμπε»λὼν κύκλωθέν μου· ἥμεροι κυπάρισσοι καὶ εὐθαλεῖς ἔμπροσθέν μου· ἔνθεν »ἡ πόλις καὶ ἡ ἀγορά, ἐκεῖθεν ἡ μήτηρ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἡ Βασιλεία »τοῦ Κόσμου κτλ«. Ἐν τῷ κήπῳ δὲ πιθανῶς τούτῳ ἦτον καὶ τὸ Ἀ ν α δ ε ν δ ρ ά δ ι ο ν τῆς Μονῆς, ὅπου, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (3), ἐκραμάτιζον μετὰ τὴν λειτουργίαν οἱ Αὐτοκράτορες μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀρχόντων, διακονούντων ἐπὶ τοῦ κράματος τῶν Ἀββάδων.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶνε σήμερον Τουρκικὸν εὐκτήριον, καλούμενον, ἀπὸ τοῦ μετασκευάσαντος ἴσως αὐτὸ Ἀρχιπποκόμου ἢ Πρωτοστράτωρος, ἀκόμη πρὸ τοῦ Γυλλίου, Ἐ μ ὶ ρ - ἀ χ ώ ρ - τ ζ α μ ι σ ύ. Μὲ ὅλας δὲ τὰς διαφόρους ἐπισκευὰς καὶ προσθήκας, αἵτινες τὴν ἠλλοίωσαν, διακρίνεται

(1) Τὰ περὶ τῶν Βασιλοπαίδων τούτων, συγχεομένων παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῆς Βυζαντίδος, διευκρινηθήσονται ἀκριβέστερον ἐν ὑποσημειώσει τῇ εἰς τὸ Π ε ν τ α π ύ ρ γ ι ο ν. (2) Ὁ Φραντζῆς λέγει (Βιβλ. Α', ιζ'.) ὅτι ὁ Βασιλόπαις οὗτος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει Τζελεμπῆν Κύριν Δημήτριον (διότι οὕτω μετωνομάσθη βαπτισθείς· ὅθεν φαίνεται ὅτι τῷ ὄντι προτοῦ ὠνομάζετο Κασσήμ), ἔζησε μετὰ τὸ βαπτισθῆναι ἔτη ἑπτά. (3) Βιβλ. Β', ιγ'.

ἀκόμη τὸ σχέδιον καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἀρχαίας κατασκευῆς της. Καὶ ἐν μὲν τῷ προαυλίῳ αὐτῆς, ἐστρωμένῳ κατὰ διαφόρους διαχωρίσεις, σώζονται τέσσαρες κίονες ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ τῶν κιονοκράνων αὐτῶν τεχνικώτατα εἰργασμένοι, ἀνέχοντες ἐπιστύλιόν τι οὐκ ἄκομψον. Τὸ δὲ ἔσωθεν αὐτῆς διαιρεῖται εἰς τρία διὰ δύω ἀλλεπαλλήλων σειρῶν Κορινθιουργῶν κιόνων, ἑκάστης ἀνὰ δεκατέσσαρας κίονας, οἱ ὁποῖοι τὸ πάλαι ἦσαν ὅλοι ἀρχαίου πρασίνου λίθου· σήμερον ὅμως τοιοῦτοι εἶνε μόνον οἱ τῆς κάτω εὐωνύμου σειρᾶς· οἱ δὲ λοιποί, μεμιμημένοι ἀτέχνως, οὔτε ἀπατῶσι τοὐλάχιστον· διότι, καταπεσόντας μετὰ τῆς μιᾶς τοῦ ναοῦ πλευρᾶς ὑπὸ τῆς μεγίστης πυρκαϊᾶς τῶν 1782, ἀπεμιμήσαντο αὐτοὺς πρὸς τοὺς σωζομένους, ἔχοντας μελανὰς κηλῖδας ἢ μᾶλλον τμήματα ἑτερογενοῦς λίθου ἐμπεπασμένα. Ἡ διάμετρος αὐτῶν εἶνε, κατὰ τὸν Chevalier, 26 δακτύλων, ἡ δὲ περίμετρος 6 ποδῶν καὶ ἡμίσεως· τὰ δὲ κιονόκρανα, ὅμοια τοῖς ἐν τῷ προτεμενίσματι. Ἡ ὀροφὴ τοῦ ναοῦ εἶνε ξυλίνη, τὰ δὲ πέριξ πλήρη ἐρειπίων, τμημάτων κιόνων, κιονοκράνων Κορινθιακῆς ἐργασίας, κορωνίδων μαρμαρίνων, καὶ θραυσμάτων ἀρχαίου πρασίνου λίθου, ὥστε φαίνεται, ἔκ τε τούτων καὶ ἐκ λειψάνων τινῶν τοῦ ἀρχαίου τοίχου, ὅτι τὸ κτίριον τοῦτο ἦτον ἄξιον ἧς ἀπήλαυε φήμης ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχει κινστέρνα ὡραιοτάτη, 32 βημάτων (70 ποδῶν) μήκους καὶ 23 (57) πλάτους, τῆς ὁποίας τοὺς ἐκ πλαγίων θόλους ὑποστηρίζουσιν 24 (1) ὑψηλοὶ Κορινθιουργεῖς κίονες, ἐκ μαρμάρου λευκοῦ καὶ γρανίτου, ἔχοντες 20 δακτ. διάμετρον, καὶ ἀπέχοντες 10 πόδας ἀλλήλων. Ἐντὸς δὲ τοῦ πλησίον Τουρκικοῦ κήπου ὑπάρχει εἶδός τι προπυλαίου, σκεπασμένου μὲ μικροὺς θόλους, στηριζομένους κατὰ τὸ μέσον ἐπὶ δύω κιόνων γρανίτου λίθου μὲ Ἰωνικὰ κιονόκρανα, τὸ ὁποῖον ἦτον ἴσως τὸ ἀντλητήριον τῆς κινστέρνης. Ἔχει δὲ σήμερον ὄνομα καὶ ὑπόληψιν ἁγιάσματος, πρὸς ἄκραν εὐχαρίστησιν τοῦ ἰδιοκτήτου, καρπουμένου τὴν ἀπὸ τῶν προσφορῶν τῶν εὐλαβῶν πρόσοδον.

Παρὰ τὴν Κινστέρναν ταύτην ἀνοίγεται ἡ ἑβδόμη καὶ τελευταία τῶν ἀπὸ τοῦ Σαραγίου πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον πύλη, καλουμένη

Ναρλὺ-καπύ,

ἡ τῶν Ῥοϊδίων, ἀπό τινων δένδρων πάντως τοιούτων, παραπεφυκότων ποτὲ παρ᾽ αὐτήν. Αὕτη φαίνεται εἶναι ἡ καλουμένη ποτὲ Π α λ α ι ὰ καὶ προσεπιλεγομένη Τ ο ῦ Π ρ ο δ ρ ό μ ο υ, ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς ναοῦ τῆς προειρημένης Μονῆς τοῦ Στουδίου. Ἐκαλεῖτο δέ, καθὼς φαίνεται, καὶ

(1) Εἰκοσιτρεῖς κυρίως· διότι ὁ εἰκοστὸς τέταρτος λείπει, καὶ ἀντ᾽ αὐτοῦ ὑπάρχει, κατὰ τὸν Κ. Ἀνδρεώσσην, τειχοδόμημά τι κλιμακοειδὲς πρὸς κάθοδον.

Τῆς Χρυσῆς Πύλης, καί, κατὰ συνεκδοχῆς κατάχρησιν, καὶ ἁπλῶς Χρυσῆ Πύλη, καθὼς σαφῶς ἐξάγεται τοῦτο ἔκ τε τοῦ χωρίου τοῦ Συροπούλου, τὸ ὁποῖον θέλομεν ἀναφέρει περιγράφοντες τὰ ἔξωθεν τοῦ Ἑπταπυργίου, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Πορφυρογεννήτου, σημειωθησομένων ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μονῆς τῶν Ἀβραμιτῶν (1). Εἰς τὸ Βραχιόλιον ταύτης ἀπέβαινε τοῦ Χελανδίου αὐτοῦ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2), ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀπερχόμενος ἐπισήμως τῇ Πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως εἰς τὰς Πηγὰς, καὶ »διερχόμενος διὰ τοῦ ἐνταῦθα ὄντος λειμῶνος (3) καὶ τοῦ παρατει»χίου (4) μέχρι τῆς ἐξαγούσης πόρτης ἀπέναντι τῆς πηγῆς«. Εἰς τὸ Ναρλὺ-καπὺ καταλήγει, κατὰ τὸν Χάμμερ, ὑπόγειός τις αὖλαξ, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἄγνωστος, καὶ διὰ τοῦτο οἱ λογοποιοῦντες θρυλλοῦσιν ὅτι συγκοινωνεῖ μετὰ τῶν σηράγγων τοῦ Τσεκμετζέ. Ὅπως ὅμως κεν ἔχῃ, φαίνεται ὅτι δι' αὐτῆς, ὡς παρὰ τὴν Παλαιὰν οὖσης πύλην, εἰσῆλθεν ὁ Ῥινότμητος εἰς τὴν πόλιν, ἐπιστρέψας ἀπὸ Χερσῶνος, καί, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ἀνέκυψεν εἰς τὸ Δεύτερον· »αὐτοῦ γὰρ εἶχε τὴν διάπνοιαν ὁ ἀγωγός«. Πόσον εὐκόλως ἠδύνατό τις 'να προσδιορίσῃ καὶ τὰς θέσεις τῶν διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως, καὶ τὰ ὀνόματα ἑκάστης αὐτῶν, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι 'δὲν ἦσαν ὁποῖοι εἶνε! Ἀλλ' ἔστωσαν ἐν τοσούτῳ καὶ ταῦτα, ὡς ἀφορμαὶ μόνον καὶ ἐναύσματα, εἰς ὅποιον εὐτυχήσῃ καιροῦ καὶ τρόπου εὐθετωτέρου πρὸς ἐξακρίβωσιν.

Πλησίον τῆς τοῦ Στουδίου Μονῆς ἦν ἡ Τῆς Εἰκασίας, κτίσμα, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (5), τῆς ὑποψηφίου ἐκείνης τῆς χειρὸς καὶ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοφίλου παρθένου, ἥτις, ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀθωότητος καὶ ἀξίας τοῦ γυναικείου φύλου, ἀπέτυχε καὶ τοῦ βασιλικοῦ καὶ τοῦ νυμφικοῦ στέμματος, καὶ οὕτως, ἀφιερωθεῖσα εἰς τὸν Θεὸν, διήγαγε τὸ λοιπὸν τοῦ βίου 'της φιλοσοφοῦσα ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ.

Ἀπὸ δὲ τοῦ τζαμίου Ἐμὶρ-Ἀχὼρ προχωροῦντες πρὸς τὸ δυτικομεσημβρινὸν μέρος, καὶ ἀφίνοντες πρὸς ἀριστερὰν τὸ Ἀτζιὰτ-τζαμισὺ, φθάνομεν μετὰ 500-600 βήματα εἰς

Τὸ Ἑπταπύργιον.

Ἡ ἐπὶ τῆς γωνίας ταύτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀκρόπολις, ὡς μᾶλλον ἐκτεθειμένη εἰς τὰς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἔξωθεν προσβολὰς, ἦτον πάντοτε ὀχυρωτέρα τῆς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου πέρατος τοῦ πρὸς τὸν Κεράτιον Κόλπον, ὅθεν καὶ Καστέλλιον κατ' ἐξοχὴν ὠνομάζετο, προσ-

(1) Τοιαύτης συνεκδοχῆς παράδειγμα ἀπαντῶμεν καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας παραλίας τῆς πρὸς τὸν Κόλπον, ὅπου ὁ περὶ τὸ Κοσμίδιον αἰγιαλὸς ὀνομάζεται Πηγαί, διὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ προέχουσαν Ἀποβάθραν τῶν Πηγῶν. (2) Βιβλ. Α', ιη. (3) Ἴσως ὅπου τώρα τὸ Ἰσμαὴλ-πασσᾶ-μπαχτσεσί.
(4) Pomoerium. (5) Βιβλ. ΙΖ'.

Digitized by Google

επονομαζόμενον, διὰ τὸ σχῆμα μὲν τῆς κατασκευῆς του, Κυκλόβιον(1) καὶ Στρογγύλον, διὰ τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν συγκροτούντων αὐτὸ πύργων, κατ' ἀρχὰς μὲν Πενταπύργιον(2), περὶ τοὺς τελευταίους δὲ τῆς αὐτοκρατορίας χρόνους, Ἑπταπύργιον, ὄνομα τὸ ὁποῖον διετήρησε καὶ εἰς τὴν διάλεκτον τῶν κατακτητῶν (Γεδὶ-κουλέ), εἰ καὶ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὺλ-Χαμὶδ γενομένης αὐτοῦ ἐπισκευῆς, πυρποληθέντος τῷ 1782, οἱ τέσσαρες τῶν πύργων αὐτοῦ, ὧν οἱ τρεῖς πρὸς τὸ μέρος τῆς πόλεως, παρημελήθησαν, ὡς ἄχρηστοι καὶ προκαταπεπτωκότες ἤδη ὑπὸ τοῦ φρικτοῦ σεισμοῦ τῶν 1758.

Ὁ Γύλλιος, ἐκ τοῦ Προκοπίου συμπεραίνων, λέγει ὅτι τὸ φρούριον τοῦτο, καὶ ἐν γένει ἡ γωνία αὕτη τῆς πόλεως, δὲν περιείχετο κατ' ἀρχὰς ἐντὸς αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης (ἥτις διὰ τοῦτο καὶ τελευταία τῶν κατὰ ξηρὰν πρὸς μεσημβρίαν ἠριθμεῖτο) ἐσχημάτιζε γωνίαν, καμπτομένην πολὺ ἐσωτέρω τοῦ νῦν τείχους. Ὅθεν καὶ ἡ τοῦ Στουδίου Μονή, καίτοι πλησιεστέρα τῶν Ἑπτὰ Πύργων, ἔκειτό ποτε ἔξωθεν τῆς πόλεως.

Ἐθεμελιώθη δὲ, καθὰ λέγεται, ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ζήνωνος, καὶ, παραμεληθὲν ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα Αὐτοκρατόρων, ἀνῳκοδομήθη τὸ πρῶτον μὲν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ τῷ 1000, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἐξηκολούθησαν Βασίλειος ὁ Β΄ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Ζ΄, τῷ 1030, οὐ πολὺ δὲ πρότερον τῆς τῶν Γαλλοβενετῶν Σταυροφόρων (Λατίνων) ἐλεύσεως, ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἢ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου τῷ 1180-1186, καὶ, νεόδμητον ἔτι ὄν, κατεστράφη ὑπ' αὐτῶν, κυρίων γενομένων τῆς πόλεως τῷ 1204. Ἰωάννης δὲ ὁ Καντακουζηνός, αὐτοκρατορήσας, ἀνέκτισε πάλιν αὐτό, καὶ κατέστησε, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει, τειχῶν τε καὶ προμαχώνων ὀχυρότητι ἀπόρθητον. Ἰδίως δὲ οἱ δύω τῶν πύργων αὐτοῦ, οἱ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠνοίγετο ἡ τοῦ Ῥηγίου πύλη, διέφερον τῶν ἄλλων, κατά τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν τῶν λίθων συναρμογήν, συνδεδεμένοι δι' ἥλων, ὡς ἐλέγετο, ὥστε ἐφαίνοντο ἔξωθεν ἐξ ἑνὸς μόνου λίθου συγκείμενοι. Ὁ δὲ γαμβρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ὑποπτεύων, φαίνεται, μήπως λάβωσιν αὐτὸ κατ' αὐτοῦ ὁρμητήριον οἱ τὰ Καντακουζηνοῦ φρονοῦντες, κατέστρεψεν ἔπειτα αὐτό, καὶ ἀφῆκεν ἀφρούρητον· ἠναγκάσθη ὅμως ἔπειτα, φοβηθεὶς τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Σουλτὰν-Μπαγεζήτου, 'να 'το ἐξανακτίσῃ, καὶ 'να 'τὸ ὀχυρώσῃ μὲ προτειχίσματα νέα, »κατασκευάσας πύργους δύω, λέγει ὁ Δούκας, ἐν τῷ θατέρῳ

(1) Ὁ Δουκάγγιος, ἀπ' ἐναντίας τῷ Γυλλίῳ, οὐ παραδέχεται τοῦτο εἶναι τὸ Κυκλόβιον, ἀλλ' ὁ Λέων ὁ Γραμματικὸς λέγει ὅτι »Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου ἐξῆλθε στόλος . . Ἀράβων » καὶ . . ἦλθον μέχρι τῆς Χρυσῆς Πόρτης καὶ τοῦ Κυκλοβίου«. (2) Πενταπύργιον ἰδίως ἐκαλεῖτο τὸ πρὸς τὴν ἑτέραν γωνίαν τὴν πρὸς τὸν Κόλπον καὶ τὰς Βλαχέρνας.

» τῶν μερῶν τῆς Χρυσείας Πύλης, λευκῷ μαρμάρῳ συνηρμοσμένῳ«, ἵνα ἔχῃ αὐτὸ καταφύγιον ἐν καιρῷ, προσοχυρώσας καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἄχρι τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τείχη· καὶ πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη τὰ μάρμαρα διαφόρων ναῶν, ἤδη ἑτοιμοῤῥόπων ἢ κατηρειπωμένων, ἰδίως δὲ τῶν ἁγίων Πάντων, τῶν ἁγίων Μ', καὶ τοῦ ἁγίου Μωκίου, πρὸς μέγα τῶν καλογήρων καὶ τῶν δεισιδαιμονίων σκάνδαλον. Ὑπεχρεώθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Μπαγεζήτου, ἀπειλήσαντος ἄλλως 'να ἐκτυφλώσῃ Μανουὴλ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, συστρατευόμενον αὐτῷ, κατὰ τὴν μεταξὺ αὐτῶν συνθήκην, τὰ μὲν ὀχυρώματα ταῦτα 'ν' ἀφήσῃ ἡμιτελῆ, τοὺς δὲ ἀνεγερθέντας πύργους 'να καταβάλῃ.

Ὁ δὲ Σουλτὰν - Μεχμέδ, γενόμενος κύριος τῆς πόλεως, »ἤρξατο (τῷ » 1458) οἰκοδομεῖν πρὸς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως τὸ καλούμενον Χρυσεία » Πύλη, Πολίχνιον, ὃ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἠβούλετο πρὶν κτίσαι, » καὶ ἐκωλύθη, ὡς εἴρηται «, καὶ οὕτως ἀνεγείρας μὲν καὶ ἐπισκευάσας τοὺς ὑπάρχοντας πύργους, προσοικοδομήσας δὲ, αὐτὸς πρῶτος κατά τινας, καὶ ἑτέρους δύω τοὺς πρὸς τὸ μέρος τῆς πόλεως, καὶ παλάτιον ἐν αὐτῷ κατασκευασάμενος, κατέστησεν αὐτὸ θησαυροφυλάκιον.

Τὸ σχῆμα τοῦ φρουρίου τούτου εἶνε πεντάγωνον, ἔχον ἐφ' ἑκάστης γωνίας ἕνα πύργον στρογγύλον (1), εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν ἔπειτα δύω ἄλλοι τετράγωνοι, ἐξ ὡραιοτάτων μαρμάρων, οἱ ἑκατέρωθεν τῆς πύλης. Μετὰ δὲ τὸν κατὰ τὰ 1768 σεισμὸν, οἱ πύργοι ἔμειναν τέσσαρες, κρημνισθέντων τότε τῶν τριῶν ἄλλων. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἑπτὰ τούτων πύργων, εἶνε καὶ ἄλλοι μικρότεροι, ᾠκοδομημένοι κατὰ μῆκος τῶν πτερῶν (courtines), ὧν εἷς ἐν αὐτῷ τῷ τοῦ περιτειχίσματος σώματι, ἐκεῖ ὅπου λέγεται εἶναι ἡ Χρυσῆ Πύλη. Οἱ πύργοι οὗτοι ὑποκρατοῦνται ὑπὸ κρηπίδων ἢ ἀντιτειχισμάτων 50-60 ποδῶν ὕψους καὶ 15-20 ποδῶν πλάτους. Εἶχον δὲ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κωνοειδεῖς τὰς στέγας, ὥστε, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Choiseul - Gouffier, ὡμοίαζον μᾶλλον ἀνεμόμυλοι. Ἑκάστη δὲ πλευρὰ τοῦ πενταγώνου τούτου ἔχει 40-45 ὀργυιῶν πλάτος, καὶ πρὸς ἄρκτον μὲν καὶ ἀνατολὰς περιέχεται ὑπὸ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως οἰκημάτων, πρὸς δυσμὰς βλέπει τὴν πεδιάδα, πρὸς μεσημβρίαν δὲ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τῆς παραλίας ἐπὶ 300 περίπου πήχεων ἔκτασιν διήκοντας κήπους, ὅπου, καθὼς καὶ εἰς τὰς πέριξ αὐτοῦ πλατείας τάφρους, καλλιεργοῦνται τὰ νοστιμώτερα λαχανικὰ τῆς πρωτευούσης, ἰδίως δὲ μαϊούλια καὶ ἄλλα φυλλάδων κηπευομένων εἴδη. Τὸ δὲ περιτείχισμα αὐτοῦ, ἐκτεινόμενον ἄχρι τῆς παραλίας, εἶνε εἶδος προχώματος (terre-plein), προκαλυπτόμενον διὰ κροσσωτῆς (crenelée) τοιχοδομίας, τοῦ ὁποίου τὸ ἐμβα-

(1) Ὀκτάγωνον κυρίως.

δὸν περιέχει, παρεκτὸς τινῶν οἰκοδομημάτων, χρησιμευόντων εἰς τὴν τοῦ φρουρίου ὑπηρεσίαν, ὀλίγα τινὰ δένδρα, τὸ πλεῖστον ῥοιάς, συκᾶς καὶ δάφνας. Ἐπ' αὐτῆς δὲ ἀκριβῶς τῆς τοῦ τείχους τῆς πόλεως γωνίας, μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς, ὑψοῦται ὁ καλούμενος Μαρμάρινος Πύργος, τετράγωνος.

Τὸ φρούριον τοῦτο, τὸ ὁποῖον παρωνομάζετο ἐνίοτε (1) καὶ ἀπὸ τῆς πλησίον αὐτοῦ Χρυσῆς πύλης, ἥτις ὅμως ἀδύνατον 'να ἦτον ἐντὸς αὐτοῦ, καθὼς τινες τῶν περιηγητῶν ἐνόμισαν, ἐπισκευασθὲν πρό τινων ἐτῶν, χρησιμεύει τώρα ὡς πυριταποθήκη καὶ θηριοτροφεῖον. Αἱ δὲ κωνοειδεῖς τῶν πύργων αὐτοῦ ὀροφαὶ ἀφηρέθησαν, ὡς, ἐκτὸς τῆς προειρημένης ἀσχημίας, παρέχουσαι καὶ εἰς τας πυρκαϊὰς εὔπρηστον λαβήν.

Ἡ χρῆσις ὅμως αὐτοῦ 'δὲν ἦτον πάντοτε τοιαύτη, ἀλλὰ, πρὸ τῆς σωτηριώδους μεταῤῥυθμίσεως τῆς Τουρκίας, ἐχρησίμευεν ὡς εἱρκτὴ ἐπισήμων ἐνόχων ἢ ὑποτιθεμένων τοιούτων, καὶ ἐν αὐτῷ ἐκρατοῦντο ἰδίως, ἕως ἀκόμη' πρὸ τεσσαράκοντα χρόνων, οἱ πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων, ἅμα ἐκήρυττε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον ἡ Τουρκία. Ὁ τελευταῖος φυλακωθεὶς ἐν αὐτῷ, δυνάμει τῆς βαρβαρικῆς ἀληθῶς συνηθείας ταύτης, ἦτον ὁ σεβαστὸς γέρων Ῥουφῖνος, ὁ Νέστωρ οὗτος τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, καθὼς 'τὸν ὠνόμαζον οἱ συνάδελφοί 'του, διαδεχθεὶς μὲν, ὡς ἐπιτετραμμένος τὰ τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ, τὸν ἑρμητικὸν Le Brun, τῇ δὲ 2 Αὐγούστου τοῦ 1798 ῥιφθεὶς εἰς τὴν φυλακὴν ταύτην, ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσβολῆς τῶν Γάλλων, καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῇ τρία ἔτη!! Ἔκτοτε δὲ τὸ ἀδικαιολόγητον τοῦτο ἔθος κατηργήθη, καὶ ἐπομένως εἰς τὸν Ἰταλίνσκην, πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐδόθη πρὸς ἀναχώρησιν τῇ 14 Δεκ. τοῦ 1806 κατὰ τὴν τάξιν διαβατήριον, κηρυχθέντος τοῦ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμου. Πρὸς τοῦτο δὲ συνετέλεσε τὰ μέγιστα, οὐχὶ μόνον ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης, πρέσβυς τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἰσχύων πολὺ παρὰ τῷ Σουλτὰν-Σελὴμ, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Ἀγγλίας,.. Arbuthnot, καί τοι ἀντιπολιτευόμενος ἄλλως τὸν Σεβαστιάνην διὰ τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἐχθροπάθειαν. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα διέφερεν ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, καὶ ἐπομένως ὅλαι συνέπραξαν πρὸς τὴν κατ' εὐχὴν αὐτοῦ λύσιν.

Περίεργος ἤθελεν εἶναι διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία καὶ ταύτης τῆς Βαστιλλίας (2), ἐὰν ἦτον δυνατὸν 'να κρατῶσιν οἱ κατὰ καιρὸν διοικηταὶ αὐτῆς

(1) Ἴδε Κανταχουζ. Βιβλ. Δ΄, κεφ. μ΄.

(2) Ἰδοὺ τί μοὶ ἔγραφεν ὁ μακαρίτης Ἰάκωβος Ῥίζος, ὅταν 'τῷ εἶχον καθυποβάλῃ τετράδιά τινα τοῦ πονήματός 'μου, ὡς πρὸς τὴν παράθεσιν τῆς περιφήμου Βαστιλλίας τῶν Παρισίων μετὰ τοῦ Ἑπταπυργίου. «Ἀδικεῖτε τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, συγκρίνοντες » τὸ Ἑπταπύργιον μὲ τὴν Βαστιλλίαν. Εἰς τὸ Ἑπταπύργιον ἐφυλακίζοντο Βεζίραι, τοπάρχαι,

ὑπομνήματα! Ἀλλὰ τῶν ἐνταῦθα πολιτικῶν θυμάτων ὀλίγα μόνον ἀναφέρονται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν εἶνε ὁ δυστυχὴς Σουλτάνος Ὀσμὰν ὁ Β', τὸν ὁποῖον θέλομεν ἴδεῖ μετ' ὀλίγον εἰς τὸ Ὀρτὰ-τζαμί. Ἀφ' οὗ διῆλθεν ἐκεῖ φοβερὰς στιγμὰς ἀγωνίας, διεκδὺς τρεῖς φορὰς τὸν βρόχον, τὸν ὁποῖον ἐπροσπάθουν οἱ περὶ τὴν Βαλιδὲν καὶ τὸν Βεζίρην Δαοὺτ-πασσᾶν 'να 'τοῦ περάσωσιν εἰς τὸν λαιμὸν, μετεκομίσθη, ἐν μέσῳ ἀναριθμήτου ὄχλου, εἰς τὸ Ἑπταπύργιον, τοῦ ὁποίου ἀμέσως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι. Ἔμειναν δὲ ἐντὸς τοῦ φρουρίου, αὐτός τε οὗτος ὁ Βεζίρης, ὁ Κεαγιᾶς 'του Ὀμὲρ, ὁ Τζεμπετζῆ-μπασης καὶ ὁ ἀστυνόμος Καλενδὲρ-ὄγλοῦς, οἵτινες καὶ ἤρξαντο ἀμέσως τοῦ ἔργου αὐτῶν ὡς δήμιοι. Ὁ Ὀσμὰν, ἐν ἀκμῇ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ ῥώμης, καίτοι μόλις 18 χρόνων (1), διότι ἐβασίλευσεν ἀνήλικος, ἀντεμάχετο πολλὴν ὥραν, ἕως ὅτου ὁ μὲν Τζεμπετζῆ-μπασης τοῦ ἐπέρασε τὴν θηλειὰν, ὁ δὲ Καλενδὲρ-ὄγλοῦς 'τοῦ ἔσφιγξε τοὺς διδύμους, καὶ οὕτως ἐξετελέσθη ἡ πρώτη βασιλεοκτονία, ἥτις ἐμίανε τὴν ἱστορίαν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μετὰ 322 ἔτη τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Α' Ὀσμάν. Ὁ Δαοὺτ ἔκοψεν ἓν τῶν ὠτίων τοῦ νεκροῦ, καὶ 'τὸ

» ἡγεμόνες τῆς Βλαχομολδαβίας, καὶ συγγενεῖς καὶ ἀξιωματικοὶ αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ Πρέσβεις » τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων, ἐναντίον τῆς ἀσυλίας τοῦ πρεσβευτικοῦ χαρακτῆρος· ἀλλ' οὐδεὶς » ἐξ αὐτῶν ἔφερεν ἅλυσιν, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐκωλύετο 'να λαμβάνῃ τροφὴν ὑγιεινὴν καὶ ἀρκοῦσαν, » καὶ 'να πίνῃ ὕδωρ πότιμον καὶ καθάριον· εἰς πολλοὺς μάλιστα ἐξ αὐτῶν 'δὲν ἀπηγορεύετο 'να » βλέπωσιν ἐνίοτε καὶ συγγενεῖς καὶ οἰκείους. Εἰς τοὺς πλείστους ὅμως τῶν εἰς τὴν Βαστιλλίαν » φυλακισμένων, ὡς εἰς τὴν κόλασιν τοῦ Δάντου, ὑπεψιθύριζον οἱ δεσμοφύλακες· »O Voi cbo » intrate, lasciate ogni speranza!« Εἰς τὴν Βαστιλλίαν καθειργνύοντο καὶ ἰδιῶται ἄνδρες καὶ » γυναῖκες, οἷος ὁ Mirabeau, ὁ Voltaire, ἡ Κυρία De Stael κτλ. Εἰς τὴν Βαστιλλίαν ἐῤῥίπτοντο » sous les lettres de cachet, γονεῖς, σύζυγοι, συγγενεῖς, μὴ ἀνεχόμενοι ὑβριζομένας, οἱ μὲν τὰς » θυγατέρας, οἱ δὲ τὰς συζύγους, οἱ δὲ τὰς ἀδελφὰς αὐτῶν. Εἰς τὴν Βαστιλλίαν ἦσαν ὀπαὶ, τῶν » ὁποίων τὰ στόμια ἐπεπωματίζοντο μετὰ τὴν καθίμησιν τῶν δεσμωτῶν ὡς ἀγρίων θηρίων. Εἰς » τὴν Βαστιλλίαν ἦσαν τὰ ὀνομαζόμενα Λήθης Βάραθρα (oubliettes), ἀφεγγῆ καὶ δυσώδη, καὶ » μόλις χωρητικὰ τοῦ δεσμώτου καὶ τῆς ἁλύσεως. Ὅθεν, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ ἐν χρήσει δε» σμωτήριον τὸ πάλαι παρ' Ὀθωμανοῖς Ἑπταπύργιον, οὐκ ἀπεικότως ἤθελε συγκρίνῃ τις μὲ τὸ » φρούριον τῆς Γαλλίας Vincennes, ἐν ᾧ ἐφυλακίσθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν οἱ ἔσχατοι ὑ» πουργοὶ τοῦ Δεκάτου Καρόλου, καὶ ἔπειτα ὁ υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος, καὶ ὁ στρα» τηγὸς Montholon. Ἀλλὰ συγκρίνων τὸ Ἑπταπύργιον, ὡς δεσμωτήριον, μὲ τὸ φρούριον Vin» cennes, ἐννοῶ Vincennes Ὀθωμανικὸν, καὶ τῆς ἀρχαίας Κυβερνητικῆς ἐποχῆς τῶν Ὀθωμα» νῶν.« Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἀοίδιμος γέρων Ῥίζος, ὁ τιμήσας διὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ τὴν Φιλολογίαν 'μας ἐπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν δουλικῶν ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὸν παραλληλισμὸν τοῦτον 'δὲν ἐξέφρασα πρῶτος καὶ μόνος ἐγώ· διότι 150 πρὸ ἐμοῦ ἤδη ἔτη ὁ Τουρνεφόρτιος ἔγραφεν αὐταῖς λέξεσι περὶ τοῦ Ἑπταπυργίου: »Les Sept Tours, qui sont couvertes de plomb, sont » une espece de Bastille, ou l'on met en prison les personnes de distinction (Tournef. » Voyage en Orient, T. I. p. 561)«.

(1) Ὁ Καντεμίρης λέγει δώδεκα ἀλλὰ φαίνεται ἀπίθανον, ὡς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Σουλτάνου καὶ ἄλλων ἱστορουμένων, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς συμβάσης τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τῷ 1604 ἐκλείψεως, ἥτις παρετηρήθη ὅτι ἐσημείωσε καὶ τὸ ἔτος τῆς τελευτῆς 'του. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Καντεμίρης ἐννοεῖ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον· διότι τῷ ὄντι τότε (τῷ 1616) ἦτον δώδεκα ἐτῶν.

Digitized by Google

ἔστειλεν, ἐντὸς κουτίου ἐπιγεγραμμένου: »Τῷ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ ὑπὸ τοῦ »δούλου 'του Δαβοὺδ«, εἰς τὴν μητέρα τοῦ Μουσταφᾶ πρὸς πληροφορίαν. Τὸ κουτίον τοῦτο ἐχρησίμευσεν ἔπειτα, ὡς ἀπόδειξις ψηλαφητὴ τοῦ ἐγκλήματος, ὅταν, ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ φρουρίῳ, ἐπλήρωσε, πνιγεὶς ὁ Βεζίρης οὗτος, κατ' αἴτησιν τῶν Γενιτσάρων ἐπαναστάντων, τὸ αἷμα τοῦ 'Οσμάν. 'Αλλὰ μνημεῖόν τι, πολὺ πλέον ἀξιομνημόνευτον, διαιωνίσθη πρὸς ἐξιλασμὸν τῆς μιαιφονίας ταύτης· ὁ 65 'Ορτᾶς (1), εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκεν ὁ Γενίτσαρης 'Αλτυντζόγλου, ὅς τις ἐτόλμησε 'να ἐπιφέρῃ χεῖρα κατὰ τοῦ νέου καὶ δυστυχοῦς Σουλτάνου, ἐν ᾧ ἐσύρετο εἰς τὸ Ἑπταπύργιον, κατηργήθη, καὶ ἐξηκολούθει 'να ἀναθεματίζεται τὴν τετράδην (2) ἑκάστης δεκαπενταημερίας εἰς τοὺς στρατῶνας, ἀξιωματικοῦ μέν τινος προσκαλοῦντος δὶς τὸν 'Ορτᾶν 'Α λ τ μ ὶ ς - μ π ὲ ς (65), ἑτέρου δὲ ἀποκρινομένου Γ ε ρ ὲ μ π α τ - σ ὺ ν (ἐρρέτω), καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπιφωνοῦντος 'Α μ ή ν!

Ἄλλου τινὸς ἐπισήμου σφαγίου ὁ τάφος δείκνυται μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου περιβόλου τῶν Ἑπτὰ Πύργων, τοῦ Φαζλῆ-'Αχμὲδ-Κιοπρουλῆ-πασσᾶ, τοῦ κυριεύσαντος τὴν πρωτεύουσαν τῆς Κρήτης, μετὰ 24 χρόνων πολιορκίαν καὶ 200,000 ἀνθρώπων ὄλεθρον, πρὸς ἀμοιβὴν δὲ ἀπαγχονισθέντος ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ τῇ 30 'Οκτωβρίου τοῦ 1676.

'Αλλὰ μεταξὺ τῶν διελθόντων ἐναγωνίους τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς 'των ἡμέρας εἰς τὸ ἀποτρόπαιον τοῦτο Χαρώνειον, ὀλίγοι ἴσως ἐμπνέουσι πλειοτέραν συμπάθειαν, παρὰ τὸν δυστυχῆ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, Κωνσταντῖνον τὸν Βραγκοβάνον. Διάδοχος πολλῶν κατὰ σειρὰν ἡγεμόνων τοῦ τόπου τούτου, καὶ ἡγεμονεύσας εἰκοσιπέντε καὶ ἐπέκεινα ἔτη, ἦρχεν ἀκόμη ἐπὶ τοῦ Βεζίρη Μπαλτατζῆ-Μεχμὲδ-πασσᾶ, ἐξεστρατευμένου περὶ τὰ 1711 μὲ ἑκατὸν χιλιάδας στρατοῦ κατὰ τῆς 'Ρωσσίας. Διαβληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἐξωσμένου ἐν Κωνσταντινουπόλει Μιχαὴλ-Βοεβόδα τοῦ 'Ρακοβίτσα ὡς 'Ρωσσίζων καὶ προμηθεύσας τροφὰς εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἤ, κατὰ τὸν Καντεμίρην, ὡς δεχθεὶς παρὰ μὲν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας τὸν τίτλον Πρίγκηπος τῆς Αὐτοκρατορίας, παρὰ δὲ τῆς 'Ρωσσίας τὸ ἱπποτικὸν παράσημον τοῦ ἁγίου 'Ανδρέου· κυρίως δὲ κατατρεχθεὶς ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ Καντακουζηνῶν, ἀντιφερομένων ἐκ πολλοῦ θανασίμως τοῖς Βραγκοβάνοις· ἤ, τὸ πιθανώτερον, διὰ τὴν αὐτομέλησιν τοῦ θείου του καὶ ἐπιστηθίου Σπαθάρη Θωμᾶ Καντακουζηνοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς 'Ρωσσίας, ὁδηγήσαντος τὸν 'Ρῶσσον στρατηγὸν πρὸς κυρίευσιν τῆς Προϊλάβης· ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι διὰ τὴν φήμην τοῦ ἀπεράντου πλούτου 'του, ἐκ τοῦ ὁποίου μέγα μέρος εἶχε θησαυρίσῃ, ὡς ἐλέγετο, ἐν Οὐενετίᾳ· ἢ καὶ

(1) Τάγμα ἢ Λεγεών, κατὰ λέξιν Συντροφία. Ἦσαν δὲ 196 ὀρτάδες. Ἴδε περὶ τούτων εἰς τὸ Γ' Μέρος. (2) Διότι τὴν τετράδην οἱ Τοῦρκοι προσεύχονται ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων, τῶν ἀσθενούντων, τῶν αἰχμαλώτων, καὶ ἐν γένει τῶν τεθλιμμένων.

δι' ὅλα ταῦτα ὁμοῦ, ἐξώσθη τῇ 25 Μαρτίου τοῦ 1714 ὑπὸ τοῦ σταλέντος ἐπίτηδες Καπουτζῆ-μπαση, υἱοῦ τοῦ μεγάλου Ἐμὶρ-ἀχώρου, εἰς Βουκουρέστιον, μὴ θελήσας προτοῦ 'να ἀναχωρήσῃ, ὡς πιστεύσας εἰς τὸ χάττι-σερὶφ, τὸ ὁποῖον διὰ μεγάλης χρημάτων δόσεως εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ, ἀσφαλίζον δῆθεν αὐτῷ τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου ἀπαλλαγὴν, καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὑπατεύοντος ἤδη ἐπιτροπικῶς τοῦ φίλου τῶν Καντακουζηνῶν Σεϊτ-Τζὶν-Ἀλῆ-πασσᾶ, ὅπου ἦσαν ὡς ὅμηροι πρὸ τούτου οἱ δύω 'του υἱοί. Οἱ δὲ ἄλλοι δύω, οἵτινες ὑπηρέτουν παρὰ τῷ Τουρκικῷ στρατοπέδῳ, ἔδραμον μετ' οὐ πολὺ πρὸς ἀθῴωσιν τοῦ πατρός 'των. Κατόπιν αὐτῶν ἔφθασε καὶ ἡ σύζυγός 'του μὲ τὴν λοιπὴν οἰκογένειαν, καὶ ἐκλείσθησαν ὅλοι ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ. Διάφοροι τῶν ἐντοπίων 'τὸν κατηγόρουν ἐπὶ καταχρήσεσι καὶ ὠμότητι· ἀλλὰ τὸ μεγαλήτερον ἔγκλημά 'του ἦτον, ὡς εἴπομεν, ἡ φήμη τοῦ μεγάλου 'του πλούτου, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Πύλη, ἐλπίζουσα 'ν' ἀπαντήσῃ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, ἀπεφάσισε τὴν καταδίκην του, καὶ, μετὰ πολλὰς βασάνους ἵνα μαρτυρήσῃ τοὺς θησαυρούς 'του, ἀπήχθησαν τέλος, αὐτὸς, οἱ τέσσαρες υἱοί 'του, Κωνσταντῖνος(;), Στέφανος, Ῥάδουλος καὶ Ματθαῖος, καὶ ἔκτος ὁ γαμβρός 'του, Ἰωάννης Βακαρέσκουλος, ὁ Μέγας Κλουτσιάρης, ὑποκάτωθεν τοῦ Γιαλὺ-κιοσκίου, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Σουλτάνος, τῇ 15 Αὐγούστου τοῦ 1714. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σέϊχ-οὺλ-ἰσλάμης εἶχε κατορθώσῃ 'να 'τοῖς χαρισθῇ ἡ ζωὴ, ἐὰν ἐδέχοντο τὸν Ἰσλαμισμὸν, ὅλοι τοκαταρχὰς ἀπέκρουσαν εὐσταθῶς τὴν πρότασιν, καὶ οἱ μὲν τρεῖς τῶν υἱῶν ἀπεκεφαλίσθησαν ὑπ' ὄψιν τοῦ πατρός 'των· ὁ δὲ τέταρτος, βρεγμένος ἀκόμην ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν ἀδελφῶν 'του, ἐξώμοσεν ὑπὸ φόβου. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος διέταξεν οὐχ ἧττον 'ν' ἀποκεφαλισθῇ. Ὁ πατὴρ ἐπεθυσιάσθη, λυπούμενος μόνον διὰ τὴν παράβασιν τοῦ υἱοῦ 'του. Τὰ δὲ σώματά 'των, ἀφ' οὗ ἔμειναν ἐκτεθειμένα ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκεῖ, τὴν νύκτα ἐῤῥίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. »Ἡ φρικώδης αὕτη σκηνὴ, λέγει ὁ Mignot (1), ἐκίνησε τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν οἶκτον, ὄχι μόνον τῶν Χριστιανῶν τῶν διαφόρων δογμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑβραίων αὐτῶν, ὅσοι παρευρέθησαν παμπληθῶς εἰς τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο θέαμα«. Περὶ δὲ τῆς δόμνας (2), εἰ καὶ ὁ Ἱστορικὸς οὗτος λέγει ὅτι ἐπνίγη τελευταία, ἡ τῆς Δακίας ὅμως Ἱστορία ἀναφέρει, πιθανώτερον, ὅτι τόσον αὐτὴ, ὅσον καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, δομνίτσα Βαλάσσα, εἷς υἱὸς ἀκόμη θηλάζων (λυτρωθεὶς δι' ἐπιτηδειότητος τῆς τροφοῦ, καὶ ὀνομασθεὶς Κωνσταντῖνος), ἡ νύμφη 'της, καὶ πέντε γαμβροί 'της (διότι εἶχεν ἑπτὰ θυγατέρας), μετ' ἄλλων ἀρχόντων

---

(1) Histoire Ottomane T. 4, p. 198. (2) Δόμναι (Dominæ) λέγονται αἱ σύζυγοι τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, Δομνίτσαι δὲ αἱ θυγατέρες 'των.

Digitized by Google

καὶ θεραπόντων, οἱ πάντες 43 ψυχαί, ἐξωρίσθησαν εἰς Κοτύαιον (Κιουτάγγιαν), πρωτεύουσαν τῆς Φρυγίας. Τὸ ὄνομα τοῦ Σουλτὰν - Μεττζὴδ θὰ εὐλογῆται εἰς αἰῶνας, διότι κατήργησε τὴν κεφαλικὴν ποινήν, προκατηργημένην ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ πατρός 'του, διὰ τὰ πολιτικὰ τοὐλάχιστον ἐγκλήματα, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Χαλὲδ-ἐφένδου· ἀλλὰ πόσας τοιαύτας πολιτικὰς μιαιφονίας 'δὲν ἔχομεν 'ν' ἀναφέρωμεν ἀνελίττοντες τὴν Τουρκικὴν Ἱστορίαν!

Ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου τούτου ἠνοίγετο τὸ πάλαι

Ἡ πύλη τοῦ Ῥηγίου,

πρώτη τῶν ἀπὸ τῆς Προποντίδος πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν· ὀνομασθεῖσα δὲ οὕτω, διότι ἀπ'αὐτῆς ἔφερεν ὁδὸς πρὸς τὸ Ῥήγιον (Βασιλικὸν δηλ.) τὸ καὶ Μικρὸν Ζεῦγμα (1) καὶ ἀρχαιότερα Μύρμηξ καλούμενον, καὶ ἀπέχον τῆς ΚΠ 15 μίλια. Γράφεται δὲ ἐσφαλμένως καὶ τοῦ Ῥησίου ἢ Ῥουσίου, καὶ συγχέεται μετὰ τῆς Χρυσῆς.

Ἀπ'αὐτῆς ἦτον συνήθως, καθὼς σήμερον ἀπὸ τῆς πλησίον αὐτῆς τῶν Ἑπτὰ Κουλάδων, ἡ ἔξοδος πρὸς »τὰ πρὸς Σηλυμβρίαν κείμενα Πυργία »τοῦ Ἁγίου Στεφάνου«, κατὰ τὸν Δούκαν, τὸ νῦν παράλιον χωρίδιον Ἅγιον Στέφανον, ὅπου ἀπέρχονται περὶ τὸ φθινόπωρον συνήθως οἱ εὐδαίμονες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπολαύσοντες ἀφθονώτερα τὰ ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς ἀγαθά, καὶ ἰδίως τὴν ἀπὸ τῆς θήρας τῶν ὀρτυγίων τέρψιν.

Ἵστατο δέ, κατὰ τὸν Θεοφάνην, ἐπ' αὐτῆς καὶ Σταυρός, καταπεσὼν ὑπ' ἀνέμου τῇ 19 Ἰουνίου τοῦ 547 (τῷ κά ἔτει τοῦ Ἰουστινιανοῦ). Ἐπ' αὐτῆς ἐπεγέγραπτο καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐπιγραμμάτων, ἅπερ ἐνεχαράχθησαν ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτῶν ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, ἔχον οὕτως:

» Ἤμασιν ἑξήκοντα φιλοσκήπτρῳ Βασιλῆϊ

» Κωνσταντῖνος ὕπαρχος ἐδείματο τείχεϊ τεῖχος (2) «.

(1) Κιουτσοὺκ-τσεκμετζέ, διὰ τὴν ὡραίαν λιθίνην γέφυραν, τὴν ζευγνύουσαν τὸν ἐκεῖσε εἰσέχοντα κόλπον τῆς Προποντίδος, καὶ κτισθεῖσαν μὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀνοικοδομηθεῖσαν δὲ μεγάλαις δαπάναις, αὐτήν τε καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ζεύγματος (Μπουγιοὺκ-τσεκμετζέ), δέκα μίλια τοῦ Μικροῦ ἀπέχοντος, ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν - Σουλεϊμάνου. (2) Παράδοξον φαίνεται τὸ ἐπίθετον φιλόσκηπτρος, διδόμενον εἰς τὸν Θεοδόσιον. Ἡ κολακεία, γλῶσσα τὴν ὁποίαν μόνην εἶνε καταδικασμένοι 'ν' ἀκούωσιν οἱ βασιλεῖς, εἶνε τοσούτων ἄλλων δεινῶν παραίτιος, ὥστε δύναταί τις 'να 'τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῶν σολοικισμῶν τοὐλάχιστον τῆς εὐθύνης. Καὶ διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι τὸ Φιλόσκηπτρος ἐδῶ, ἐὰν 'δὲν ἦν' ἐσφαλμένον, πρέπει 'να ἐκληφθῇ, εἰ καὶ οὐχ ἧττον κακοζήλως, ἀντὶ Φίλου (ὡς ἀπὸ τῶν ὑπηκόων δηλονότι) σκήπτρου κάτοχος, φιλούμενος ὑπὸ τῶν ὑπηκόων 'του!! Τὸ μόνον βέβαιον εἶνε ὅτι, ἐὰν ὁ Κῦρος, ἀναφερόμενος ὡς ποιητὴς ὑπὸ τοῦ Σουΐδα καὶ Εὐαγρίου, ἦνε αὐτὸς συνθέτης τοῦ ἐπιγράμματος τούτου, κάλλιον ἤθελε πράξῃ ἐὰν ἐνεπιστεύετο τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, ἢ τοὐλάχιστον τὴν διόρθωσιν, εἰς κἀνένα πτωχὸν διδάσκαλον τοῦ καιροῦ 'του. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ κενοδοξία 'του, διὰ τὴν ὁποίαν τὸν κατηγορεῖ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, ἦτον τῷ ὄντι ἀκόρεστος.

Digitized by Google

Καὶ εἴδομεν ἐν τοῖς περὶ τῶν τειχῶν ΚΠ προσημειωθεῖσι πότε ἐγένετο ἡ ἀνοικοδόμησις αὕτη, καὶ τί σημαίνει τὸ τείχεϊ τεῖχος. Μένει δὲ ἤδη νὰ μάθωμεν ἐὰν ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος ἦνε αὐτὸς ὁ Κῦρος, ἔχων δύο ὀνόματα, ὧν τὸ δεύτερον φαίνεται τὸ οἰκογενειακόν.

Ἡ πύλη αὕτη εἶνε σήμερον κεκλεισμένη, καὶ περιέχεται, ὡς εἴπομεν, ἐν τῇ τοῦ Ἑπταπυργίου περιοχῇ, μεταξὺ δύω χονδρῶν μαρμαρίνων πύργων. Φαίνεται δὲ ὅτι, διὰ προλήψεις ἐθνικὰς (1), ἐνετειχίσθησαν περὶ αὐτὴν τὰ ἐρείπια τῆς Χρυσῆς Πύλης, καὶ διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι τῶν περιηγητῶν, ἀπ' αὐτοῦ πρώτου τοῦ Γυλλίου, αὐτὴν ἐξέλαβον ἀντ' ἐκείνης, ἥτις ἀδύνατον 'να ἦτον ἐδῶ, καθὼς θέλομεν ἀκολούθως τὸ ἀποδείξῃ. Μόνος δὲ ὁ Pertusier συνεῖδε τὸ λάθος, καὶ ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται: «Δύω κίονες μικτῆς τάξεως, ὑποστηρίζοντες λείψανόν τι ἐπιστυλίου· ἄλλοι τινὲς ἰσχνότατοι, καὶ δι' αὐτὸ ἀῤῥυθμότατοι, διατεθειμένοι ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ἐκείνων, τετραγωνιζόντων τὴν εἴσοδον· τὸ σύνολον δὲ κεχωσμένον ἐντὸς τοῦ τείχους, ὥστε τὸ σχῆμα τῶν κιόνων δὲν φαίνεται. Ἰδοὺ τί ἐξελάβομεν κατ' ἀρχὰς Χρυσῆν Πύλην». Τὸ σχῆμα τῆς πύλης ταύτης εἶνε τοξοειδές, οἱ δὲ κίονες Κορινθιακῆς ἐργασίας· ἔχει δὲ, καθὼς ὅλα τὰ θριαμβευτικὰ τόξα, τρεῖς εἰσόδους, ὧν ἡ μεσαία ἔχει ἐννέα πήχεων ὕψος καὶ πλάτος ἕξ· αἱ δὲ πλάγιαι 30 ποδῶν ὕψος καὶ 15 πλάτος· ὅλων δὲ εἶνε μετατοπισμέναι αἱ παραστάδες, ὅθεν καὶ ἡ μεσαία μετεβλήθη εἰς τὸ τῶν μικροτέρων μέγεθος διὰ τῶν εἰς ἐκείνας ἀνηκουσῶν παραστάδων, καὶ εἶνε μόνη ἀνοικτή, χρησιμεύουσα ὡς παραπόρτιον. Τὰ δὲ ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα εἶδε καὶ περιέγραψεν ὁ Γύλλιος, ἔγειναν πρὸ πολλοῦ ἄφαντα.

Ἀντ' αὐτῆς ἠνοίχθη ἐπί τινος χαλάστρας, τριάκοντα βήματα παρέκει καὶ πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ φρουρίου, ἡ καλουμένη

Πύλη τῶν Ἑπτὰ Πύργων

(Γεδὶ - κουλὲ - καπουσοῦ),

ἥτις φέρει, καθὼς προείπομεν, εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον, εἰς τὸ Πυριτοποιεῖον, εἰς τὴν Ἀπάμειαν κτλ.

Τὸ Πυριτοποιεῖον (Μπαρούτ-χανὲ) ἦτο πρὸ ἑκατὸν ἀκόμην ἐτῶν.

(1) Ἐπειδὴ, καθὼς θέλομεν ἀκολούθως ἰδεῖ, ἀπ' αὐτῆς ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι ἔμελλον 'να εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν πόλιν οἱ ἐναντίοι. Ὅθεν καὶ ἦτον πάντοτε κλειστή, καί τοι πολλάκις διορυχθεῖσα, ἰδίως δὲ ὑπὸ τῶν εἰσαγαγόντων δι' αὐτῆς κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Λατίνων τὸν Στρατηγόπουλον. Τὸ περίεργον δὲ εἶνε ὅτι καὶ ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τῆς πόλεως μέρος, πύλη, καλουμένη ὡσαύτως Χρυσῆ, πλησίον τῆς καλουμένης τῶν Ἀφρικανῶν (Μαγρ·μπλῆ) πύλης, συγκειμένη ἐκ δύω στοῶν καί τινων ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήλασεν ἐπὶ πώλου ὄνου ὁ Χριστός, κλαδηφορούντων τῶν παίδων κτλ., εἶνε κλεισμένη, ἄδηλον ἀπὸ πότε, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς πρόῤῥησιν, ὅτι δι' αὐτῆς θὰ εἰσέλθωσί ποτε οἱ Χριστιανοὶ ὅταν κυριεύσωσι τὰ Ἱεροσόλυμα.

ἐντὸς τῆς πόλεως παρὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ παρωνυμούμενον ἄχρι σήμερον Μπαρὺτ-χανὲ-τζαμισὺ, τὸ καταντικρὺ τῆς τοῦ Μεβλεὰ-χανὲ πύλης· ἔπειτα μετετέθη εἰς τοὺς ἔξωθεν τοῦ Ἑπταπυργίου κήπους τοῦ Ἰσκενδὲρ-τσελεμπῆ, ὅπου ὁ Σουλτὰν-Ἡβραὴμ εἶχεν ἐξορίση τὴν μητέρα 'του, διότι ἠθέλασε 'να 'τὸν ἐπιπλήξῃ ὡς πρὸς τὴν διαγωγήν 'του καὶ τὴν σπατάλην τοῦ δημοσίου πλούτου· σήμερον δὲ εἶνε εἰς τὸ Μακρύ-κιοϊ, καὶ ἡ πυρῖτις κατασκευάζεται διὰ μηχανῆς ἀτμοκινήτου, ἐχούσης ἑκατὸν ἵππων δύναμιν, καὶ τεχνουργηθείσης ἐντὸς τοῦ καταστήματος ὑπὸ τεχνιτῶν Ὀθωμανῶν τε καὶ Ἀρμενίων, διδαχθέντων ὑπ' Εὐρωπαίων.

Παρὰ τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ τὸ Μακρύ-κιοϊ, κεῖνται ἐνταῦθα καὶ τὰ χωρία Σαφρὰ, Καρὰ-άάτσ, Κιουτσοὺκ-Χαλκαλὺ καὶ Κάλφα-κιοΐ. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου Ζειτὺν-μπουρούν, προήκοντος μεταξὺ τοῦ Ἑπταπυργίου καὶ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὑψοῦται, περίοπτον τοῖς προσπλέουσι διὰ τὸν κατάλευκον καὶ ὑπερύψηλον αὐτοῦ καπνοδόχον, τὸ Σιδηροχυτεῖον, ὅπου δι' ἀτμοκινήτου μηχανῆς κατεργάζεται εἰς διάφορα τεχνουργήματα ὁ ἐκ τοῦ μεταλλείου τῆς Πριγκηποννήσου ἀνορυττόμενος σίδηρος· ὑπάρχει δὲ παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ ναυπηγεῖον σιδηρῶν ἀτμοπλοίων.

Ἀλλὰ τὸ ἀξιώτερον ἐπισκέψεως, καὶ διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλοις σημασίαν, εἶνε τὸ νεωστὶ συνοικισθὲν προάστειον τοῦ Μπασμὰ-χανὲ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλεομήτορος, ἐκεῖ ὅπου τὸ πάλαι ἔκειτο ἡ Ἀ φ ά μ ε ι α, ἐπίσημος διὰ τὰ παλάτιά 'της, τὰ ὁποῖα συνέχωσαν πρὸ πολλοῦ οἱ σεισμοὶ καὶ τὰ κατασύρματα τῶν χειμάρρων. Σώζεται δὲ μόνον ἀρχαῖός τις πεντεκαιδεκάπηχυς κίων, τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο 'ν' ἀνεγείρωσιν ἐπὶ βάσεως ἀναλόγου ἐν μέσῳ τῆς εὐρυχωροτάτης τοῦ προαστείου πλατείας καὶ πλησίον τῆς ἐν αὐτῇ οἰκοδομηθείσης κρήνης, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ, καθὼς καὶ ὅλα τὰ περὶ τὸ προάστειον τοῦτο δαψιλῶς ἀναβρύοντα, εἶνε πολὺ καλλιώτερα τῶν τοῦ πλησίον Μακροχωρίου καὶ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἐπρόκειτο δὲ 'να κτισθῇ καὶ κρηπὶς καθ' ὅλην τὴν παραλίαν, καὶ 'να καθαρισθῇ ὁ λιμὴν, 'να ἀνεγερθῇ δὲ καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος, ἀνοικοδομηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅπου καὶ τὰς ἄλλας μὲν ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος συνέτρεχον οἱ πιστοὶ χάριν εὐλαβείας, »ὁπηνίκα δ' ἡ Κυριακὴ ἦν, λέγει Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (1), »πάνδημον ἐποιοῦντο τὴν πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦτο τέμενος ἔλευσιν, παννύχι»οί τε καὶ πανημέριοι, κύκλῳ τε καὶ κατὰ τὸν πρόδομόν τε καὶ ὀπισθό»δομον τοῦ νεὼ προσμένοντες«. Ἀπήρχετο δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἐν παρατάξει εἰς τὴν πανήγυριν. Τὸ δὲ ἐργοστάσιον τῶν βαμβακίνων ζωγραφιστῶν ὑφασμάτων, τοῦ ὁποίου τὴν πρόσοδον ἀφιέρωσεν

(1) Βιβλ. Η΄.

Digitized by Google

ἡ ἰδιοκτήτωρ τοῦ τόπου ἀγαθοποιὸς βασιλὶς εἰς τὸ τοῦ Γενὶ-μπαγτσὲ Νοσοκομεῖον, ἔχει ἐπαρκοῦν πρὸς τὰς ἐν αὐτῷ ἐργασίας ἄλλο ῥυάκιον, πηγάζον ἐκ τῶν περὶ τὸ χωρίον Λίτρας δασυδένδρων κοιλάδων, τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι ὀνομάζει ἡ Ἄννα Βαθὺν Ῥύακα, καὶ οὐχὶ τὸν Μπουγιοὺκ-δερὲν, καθὼς ἤθελέ τις κατ' ἀρχὰς ὑπολάβει. »Εἴθε ὑπὸ πλακὶ Ῥηγίου γενοίμεθα (εὔχεται ὁ Νικήτας), καὶ Ἀράμειαν θεασαίμεθα, ὅπως προσείποιμεν τὴν ἱερὰν Κωνσταντινούπολιν!« Διότι ἀπ' ἐδῶ τῷ ὄντι φαίνεται πλέον ἡ πόλις καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν.

Ἐν τοῖς ἐνταῦθα προαστείοις τῶν Ἑπτὰ Πύργων ἦτον, ὡς φαίνεται, καὶ ναὸς θαυμαστὸς Τοῦ Ἁγίου Ἰωάνου τοῦ Θεολόγου. Ἀλλ' ἐὰν ἦνε ὁ αὐτὸς τῷ ἀναφερομένῳ ὑπὸ τοῦ Συροπούλου, ἀπεῖχεν οὐκ ὀλίγον τῆς Χρυσῆς Πύλης· διότι, πρὸς ἑσπέραν ἤδη παραπλεύσαντες αὐτὸν (ἐν τῷ ἐπιστρέφειν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος), περὶ δευτέραν ὥραν τῆς νυκτὸς κατέλαβον, λέγει, τὴν Χρυσῆν Πύλην, καὶ ἔστησαν εἰς τὴν λεγομένην Ἐξάρθησιν. Τὸ Χρονικὸν Ἐρρίκου τοῦ Βιλλαρδουΐνου ὀνομάζει τὸν ναὸν τοῦτον μοναστήριον (Moustier), ἀπέχον τρεῖς λεύγας τῆς ΚΠ, ὅπου προσωρμίσθησαν τὰ πλοῖα τῶν Σταυροφόρων. Εἰς αὐτὸν, νομίζω, μᾶλλον ἢ τὸν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, προσωρμίσθη, ἀπὸ τῆς Κύπρου ἐλθὼν, ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, καὶ ἐν αὐτῷ καὶ σύναξιν ἐπετέλεσε, καὶ διάκονον ἐχειροτόνησε, χωρὶς τὴν εἴδησιν καὶ παρὰ τὴν ἄδειαν τοῦ τότε Πατριαρχοῦντος τῆς ΚΠ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκ συναρπαγῆς ἀντεφέρετο. »Προσορμίσας γὰρ, λέγει ὁ Σωκράτης, ἐν »τῷ ἐπὶ Ἰωάννην Μαρτυρίῳ, . . καὶ ἐξελθὼν τῆς νεὼς«, καὶ »εὐξάμενος »ἐν τῇ ἐνθάδε ἐκκλησίᾳ, προστίθησιν ὁ Σωζόμενος (1), ἧκεν εἰς τὴν πόλιν«.

Ἔξωθεν τῆς τῶν Ἑπτὰ Πύργων πύλης, εἶναι λέγουσι τὸ μνῆμα τοῦ περιφήμου Μουσταφᾶ-Μπαϊρακδάρου· ἔνδοθεν δὲ αὐτῆς, ἔχοντες ἐξ ἀριστερῶν τὸ τεῖχος τῆς πόλεως καὶ προχωροῦντες πρὸς ἄρκτον, ἀφίνομεν ἔνθεν μὲν τὸ Καινούργιον Περιβόλι (Γενὶ-Μπαγτσὲ), καὶ ἐκ δεξιῶν τὸ Μαλτζῆ-τζεαμί. Καταντικρὺ δὲ τοῦ τζεαμίου τούτου εἶνε ἡ πολυθρύλλητος

Χρυσῆ Πύλη.

Κάμμία ἴσως τοποθεσία δὲν ἀναφέρεται συχνότερα, καὶ ἐν τοσούτῳ περὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης ὑπάρχει πλειοτέρα μεταξὺ τῶν συγγραφέων καὶ περιηγητῶν διαφωνία. Ἡ κυριωτέρα δὲ τούτου αἰτία εἶνε, Α', ὅτι συγχέεται μὲ διαφόρους ἄλλας, εἴτε διὰ τὴν συστοιχίαν τοῦ ὀνόματος, εἴτε διὰ τὴν γειτνίασιν· καὶ Β', διότι ἀπ' αὐτῆς παρωνομάζετο ὄχι μόνον ὅλον τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως καὶ αὐτὰ τὰ παράλια τείχη, ἀλλὰ, τὸ παραδοξό-

(1) Βιβλ. Η', ιδ'.

Digitized by Google

τερον, καὶ μέρος τοῦ Νεωρίου (1). Τούτου τεθέντος, ἂς προσπαθήσωμεν, ὅσον ἔνεστι, 'να καταδείξωμεν τὴν ἀληθῆ ταύτης θέσιν, καὶ πρῶτον ἂς ἴδωμεν μὲ πόσας ἄλλας συγχέεται.

Εἴπομεν ἤδη ὅτι ἐκλαμβάνεται συχνάκις ἀντὶ τῆς πλησίον αὐτῆς, τοῦ Ῥηγίου· διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν συγχέεται καὶ μὲ τὴν ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους γειτνιῶσαν αὐτῇ, τὴν τῆς Σηλυμβρίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Λατινικὸν αὐτῆς ὄνομα Aurea, συμπίπτει μὲ τὸ Ὡραία, ἔνια τῶν ἱστορικῶν συμβάντων, ἀνήκοντα εἰς αὐτήν, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ Κόλπου Ὡραίαν ἢ Τοῦ Νεωρίου Πύλην, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Δι' ἄλλην δὲ τοῦ ὀνόματος συστοιχίαν, ἐκλαμβάνεται καὶ ἀντὶ τῆς Χαρσίας ἢ τοῦ Χαρισοῦ, καθὼς παραδ. χάριν, ὅταν ἡ Σύμμικτος Ἱστορία λέγῃ (2) περὶ τοῦ Ἀρμενίου Λέοντος, ὅτι »ἀπὸ »τοῦ Ἑβδόμου, ὅπου ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων, εἰσῆει διὰ τῆς »Χαρσίας πύλης τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὸ παλάτιον ἀπῄει«, ὅπου ἀναμφιβόλως ἀναγνωστέον Χρυσῆς· διότι νεόστεπτος αὐτοκράτωρ οὐδέποτε εἰσήλασε διὰ τῆς Χαρσίας, καὶ ὁ Λέων οὐδεμίαν εἶχεν αἰτίαν 'να κάμῃ ἐξαίρεσιν ὡς πρὸς τοῦτο.

Ἡ πύλη αὕτη ἦτον κυρίως θριαμβευτικὸν τόξον, καὶ φαίνεται ὅτι 'δὲν ἐχρησίμευε, τὸ μεσαῖον τοὐλάχιστον καὶ ὑψηλότερον αὐτῆς θύρετρον, εἰμὴ μόνον εἰς τὰς πομπικὰς εἰσελεύσεις τῶν αὐτοκρατόρων, ἢ τῶν θριαμβευόντων στρατηγῶν, καὶ ἐν γένει εἰς ἐπισήμους καὶ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις. Ἐκτίσθη δὲ εἰς τοιοῦτο σχῆμα, καὶ κατεχρυσώθη πρὸς τιμὴν τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, ὅτε, κατατροπώσας τὸν τύραννον Μαξέντιον ἢ Μάξιμον τῷ 389, εἰσήλασε δι' αὐτῆς ἐν θριάμβῳ, καθὰ δηλοῖ καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἐπιγεγραμμένον ποτὲ Λατινικὸν τοῦτο ἐπίγραμμα:

» HAEC LOCA THEUDOSIUS DECORAT POST FATA TYRANNI:
AUREA SECLA GERIT, QUI PORTAM CONSTRUIT AURO«.

Εἶχεν ἐπομένως τρεῖς εἰσόδους· ὅθεν καὶ ὁ τοῦ Πορφυρογεννήτου Σχολιαστὴς (3) σημειοῖ ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς »τὴν μέσην »μεγάλην πόρταν εἰσῆλθεν«, ἥτις, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, εἰς τοιαύτας τελετὰς ἐπισήμους μόνον ἠνοίγετο, καὶ ἐπειδὴ ἦτον ὑπερύψηλος (ἐννέα πήχεων), ἕπεται ὅτι 'δὲν ἐκλείετο μὲ θυρόφυλλα, ἀλλ' ἐκτίζετο καὶ ἔμενεν ἀποτειχισμένη καθ' ὅλον τὸν ἄλλον καιρόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου τὰ τείχη τῆς πόλεως 'δὲν ἐξετείνοντο, καθὼς εἴδομεν, ἄχρις ὧδε, φανερὸν ὅτι 'δὲν συνείχετο μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ὕστερον συμπεριελήφθη. Ἐπὶ πᾶσι δέ, χρησιμεύουσα πρὸς τὰς θριαμβευτικὰς εἰσελεύσεις, καὶ ἰδίως τὰς μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τῶν Αὐτοκρατόρων ἐν τῷ

(1) Ἴδε τὸ προσημειωθὲν χωρίον τοῦ Συροπούλου. (2) Βιβλ. ΚΔ'. (3) Βιβλ. Α', 96.

Digitized by Google

Ἑβδόμῳ, οἵτινες, δι' αὐτῆς εἰσερχόμενοι μετὰ τὴν ἐκεῖ τελετὴν, εἰσήλαυνον πομπικῶς διὰ τῆς Μέσης καλουμένης λεωφόρου (τοῦ νῦν Διβὰν-γιολοῦ), καὶ κατέβαινον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὸ Μέγα Παλάτιον, δὲν πρέπει 'νὰ ἦτον εἰς τοὺς Ἑπτὰ Πύργους, τοσοῦτον ἀπέχοντας τῆς Μέσης ταύτης ὁδοῦ. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου, ἀναφέρομεν αὐταῖς λέξεσι διαφόρων συγγραφέων χωρία, καὶ πρὸ πάντων τὸ τοῦ Γραμματικοῦ Λέοντος ἢ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, περιγράφοντος τὴν γενομένην τῇ 16 Αὐγούστου τοῦ 944 λιτανείαν πέριξ ὅλης τῆς πόλεως μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Μανδυλίου ἢ τῆς Ἀχειροποιήτου εἰκόνος καὶ τῆς πρὸς Αὔγαρον τὸν Τοπάρχην Ἐδέσσης ἐπιστολῆς τοῦ Σωτῆρος, ἥν, ἀποτεθεῖσαν τὸ πρῶτον ἐν ταῖς Βλαχέρναις, κἀκεῖθεν μετακομισθεῖσαν διὰ θαλάσσης εἰς τὸ Μέγα Παλάτιον, καὶ ἀποτεθεῖσαν ἐν τῷ τῆς Θεοτόκου ναῷ τῷ λεγομένῳ τοῦ Φάρου, »τῇ ἱκνουμένῃ τῶν ἡμερῶν . . λαβόντες αὐτὴν ἐκεῖθεν οἵ τε ἱερεῖς »καὶ οἱ νεάζοντες βασιλεῖς (ὁ γὰρ γέρων οἰκουρὸς δι' ἀσθένειαν κατελεί»πετο), μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ δαψιλοῦς τοῦ φωτὸς, διὰ τῆς πρὸς »θάλασσαν καθόδου εἰς τὴν βασίλειον τριήρη αὖθις ἐνθέμενοι, τῆς πόλεως »ἐν χρῷ σχεδὸν τὴν εἰρεσίαν ποιούμενοι . . . , ἐκτὸς τοῦ πρὸς δύσιν τεί»χους τῆς πόλεως προσωρμίσθησαν. Ἔνθα τῆς νεὼς ἐκβάντες, πεζοπο»ροῦντες οἵ τε βασιλεῖς καὶ πάντες οἱ τῆς Γερουσίας βουλῆς, καὶ ὁ τῶν »ἱερῶν κατάρχων μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος . . τὸ »τῶν ἁγιωτάτων φρουρὸν σκεῦος παρέπεμπον. Καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ τείχους »μέχρι τῆς Χρυσῆς διελθόντες πύλης, εἶτα ἐκεῖθεν ἐντὸς γεγονότες τοῦ »ἄστεως . . διὰ μέσης τῆς πόλεως τὴν πορείαν διήνυον«. Κατόπιν θέλομεν ἀναφέρει καὶ ἄλλας ἀποδείξεις τοιαύτας.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς σημειώσωμεν μόνον, ὅτι ἡ πύλη αὕτη εἶνε καὶ τώρα, καθὼς ἦτον καὶ τότε, ἀπῳκοδομημένη, ὅθεν καὶ ὀνομάζεται Καπαλὺ-καπού (Κλειστὴ πύλη), ἔχουσα πρὸ αὐτῆς μεγαλοπρεπεστάτην γέφυραν· τέσσαρες δὲ μεγάλοι μαρμάρινοι πινσοὶ ἀποτελοῦσι τὰς παραστάδας καὶ τὸ ὑπέρθυρόν της. Ὁ Λεϋγκλάβιος (1) λέγει ὅτι εἶνε ἡ τῆς Σηλυμβρίας, καθὼς καὶ ὁ Θεβέτος (2) τάττει αὐτὴν τετάρτην ἀπὸ τοῦ Κόλπου, μετὰ τὴν τρίτην τὴν ἐπὶ τοῦ Ζ' λόφου, καὶ πρὸ τῆς τοῦ Ῥηγίου, τὴν ὁποίαν ἀριθμεῖ πέμπτην. Τετάρτην ἀπὸ τοῦ Κόλπου ἀριθμεῖ ταύτην καὶ ὁ ἐκδότης τῆς ὑπὸ τοῦ Vigenère Γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Χαλκοκονδύλου, καὶ μετ' αὐτὴν τάττει τὴν τῆς Σηλυμβρίας καὶ τὴν τοῦ Ἑπταπυργίου· διότι ἡ τοῦ Μεβλεὰ-χανὲ δὲν ἦτον ἀνοιγμένη ἀκόμη ἐπὶ τῶν συγγραφέων τούτων. Κλεισμένη ἦτον ἡ πύλη αὕτη καὶ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως, πρὸ διακοσίων ἤδη τότε ἐτῶν, καθὼς ἔλεγέ τις

(1) Pandect. Histor. Turc. c. 200. (2) Cosmographie.

γέρων Γραικὸς Βαλτερίῳ τῷ Ἱππότῃ· διότι ἐπεγέγραπτο ἐπ' αὐτῆς ὅτι ἔμελλε 'ν' ἀνοιχθῇ ἀφ' ἑαυτῆς, ὅταν ἔλθῃ ἀπὸ τῆς δύσεως Ξανθὸς ἡγεμών(1), τὸ ὁποῖον ἐπαλήθευσε, λέγει ὁ Νικήτας, διορυξάντων αὐτὴν στρατιωτῶν τινων τῶν ἐκ τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως, καὶ διασωθέντων, κατὰ τῶν Βιλλαρδουΐνον, μετ' αὐτοῦ τοῦ Μουρτσούφλου. Καὶ φαίνεται ὅτι καὶ οἱ Λατῖνοι ἀπῳκοδομημένην εἶχον αὐτήν, διότι οἱ εἰσαγαγόντες δι' αὐτῆς μετὰ πεντήκοντα ἓξ ἔτη τὸν Στρατηγόπουλον εἰς τὴν πόλιν, 'τὴν ἀνώρυξαν, καθὼς θέλομεν μετ' ὀλίγον διηγηθῆ. Κλεισμένη ἦτον καὶ εἰς τὰ 1347, ὅτε οἱ τὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ φρονοῦντες, διορύξαντες ταύτην διὰ νυκτὸς, εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν. Κλεισμένην εἶδεν αὐτὴν καὶ ὁ Γύλλιος περὶ τὰ 1525, ὅς τις καὶ 'τὴν περιγράφει ὡς ἐφεξῆς. »Δύω παραστάδες Κορινθιακῶν κιόνων ποικίλου λίθου, πρασίναις φλεψὶ διαγεγραμμένου, κοσμοῦσι ταύτην ἑκατέρωθεν, ἀνέχοντες ὀκτὼ κίονας μικροτέρους, σχηματίζοντας τριπλοῦν τόξον. Καὶ ἐν μὲν τῷ εὐωνύμῳ αὐτῆς πλευρῷ σώζονται ἓξ μαρμάρινοι πλάκες, περικλειόμεναι κιονίοις ἐκ πλαγίων ἑκάστη, τοῖς μὲν στρογγύλοις, τοῖς δὲ τετραγώνοις, καὶ ἐντὸς αὐτῶν περιέχουσαι ἀνάγλυφα, τέχνης ἀρίστης καὶ ἀρχαιοτάτης, παριστάνοντα μαχομένους τινὰς ῥοπάλοις, ὑπεράνωθεν τῶν ὁποίων περιίπτανται Ἔρωτες· ἐν δὲ τῷ δεξιῷ, ἄλλαι ἓξ ὁμοιόσχημοι πλάκες, ὧν ἐν μὲν τῇ κατωτέρᾳ νέος τις ἀναπέπτωκεν ὕπτιος(2), κρατῶν εἶδός τι αὐλοῦ, καὶ ὑπὲρ αὐτὸν, Ἔρωτός τι ὁμοίωμα, καὶ ὑπεράνωθεν αὐτοῦ, ἕτερον γυναικός· ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ, ῥοπαλοφόρος τις, ἐπηρμένος τὸ ῥόπαλον, καὶ λεοντῇ τὸν βραχίονα περιτυλιγμένος, σύρει διὰ τῆς ἀριστερᾶς κύνας· ὑπεράνωθεν δὲ αὐτῶν, λέαινα σπαργῶσα τὰ οὔθατα· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν, ἐν μὲν τῇ, δύω ἀγροῖκοι φέρουσι κοφίνους πλήρεις βοτρύων· ἐν δὲ τῇ, ἵππος πτερωτὸς, συρόμενος ἐκ τοῦ χαλινοῦ ὑπὸ γυναικὸς, καὶ κατόπιν αὐτῆς ἄλλαι δύω γυναῖκες· ἐν δὲ τῷ ἀνωτάτω τῆς πλακὸς ταύτης μέρει ἀνὴρ καὶ γυνὴ, ἀναπεπτωκότες ἀντίοι ἀλλήλοις«. Ἐπὶ Ἰσμαὴλ τοῦ Βουλλιάλδου, τῷ 1647, τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἦσαν ἀσβεστωμένα, ἡ δὲ πύλη ὁμοίως κλειστή. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἐννοεῖ, φαίνεται, καὶ ὁ Μ. Χρυσολωρᾶς, ἀναφέρων ὡς κοσμοῦντα τὴν Χρυσῆν πύλην »ἄθλους Ἡρακλέους ἀρίστης »καὶ θαυμασιωτάτης τέχνης, καὶ Προμηθέως βάσανον, καὶ ἄλλα τοιαῦ- »τα ἐκ μαρμάρου.

Παρεκτὸς δὲ τούτων, κατεκόσμουν αὐτὴν καὶ πολλὰ καὶ ὡραῖα ἀγάλματα, ἐξ ὧν ἀναφέρονται Α΄, τὸ τῆς Νίκης, χαλκοῦν ἐπίχρυσον, κατα-

(1) Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο 'δὲν φαίνεται 'να ἦνε μεταγενέστερον τοῦ συμβάντος· διότι ὁ ἀναφέρων αὐτὸ τῷ 1689 Ἄγγλος ἱστορικὸς Raoul De Dicton, ἀπέθανε τῷ 1200, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσῃ τις ὅτι παρενεβλήθη ἔπειτα εἰς τὴν Ἱστορίαν 'του. (2) Ὁ Ἐνδυμίων, ὡς φαίνεται ἐξ ἄλλης περιγραφῆς.

Digitized by Google

πεσὸν σεισμῷ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Κωδινὸν, παρίστανεν ἢ τὴν πόλιν, ἢ τὴν γυναῖκα τοῦ πρωτασηκρήτου Βιγιλίου τοῦ ἀστρονόμου, στήσαντος ἔνια τῶν ἐνταῦθα ἀγαλμάτων. Ἐκράτει δὲ, κατὰ τὸν συγγραφέα τῶν Πατρίων, καὶ στέφανον, καὶ ἦτον στημένον ἔξωθεν τῆς πύλης. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ παρωνομάσθη ἡ λεγομένη τῆς Χρυσονίκης Μονὴ, περὶ ἧς ἑπομένως. Β', τὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, καταπεσὸν ὡσαύτως σεισμῷ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Γ', τὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, στηθὲν μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ γενομένην ἀνοικοδόμησιν τῶν τειχῶν, ὄπισθεν τῶν ἐλεφάντων, στηθέντων καὶ τούτων ἐνταῦθα εἰς μνήμην τῶν ἐζευγμένων ὑπὸ τὸ ἅρμα, ἐφ' οὗ εἰσήλασεν, ὡς λέγεται, θριαμβεύων ὁ πάππος 'του, καὶ μετακομισθέντων ἐκ τοῦ ἐν Ῥώμῃ, ἢ, κατ' ἄλλους, τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ἄρεως.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, τὴν φυλακὴν τῶν περὶ τὴν Χρυσῆν Πύλην τειχῶν ἐπιστεύθη, κατὰ τὸν Φραντζῆν, ὁ ἐκ Λιγουρίας Μαυρίκιος, (καὶ οὐχὶ Μανουὴλ), Καταναῖος τοὐπίκλην.

Ἀλλὰ πόσων ἐνδόξων ἀναμνήσεων μάρτυς ὑπῆρξεν ἡ πύλη αὕτη, πρὶν καταντήσῃ 'να νομίζηται ἐπικίνδυνος! Δι' αὐτῆς πρῶτος εἰσήλασεν ἐπ' ὀχήματος, ὡς προείπομεν, συρομένου ὑπ' ἐλεφάντων ὁ Θεοδόσιος· δι' αὐτῆς ὁ Βελισσάριος κατήγαγε τὰ ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Γότθων καὶ τῶν Βανδάλων τρόπαια· ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς τὰ ἀπὸ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Συρίας ἀνακτηθείσης· ὁ Τζιμισκῆς, ὁ Λακαπηνὸς, ὁ Βουλγαροκτόνος, καὶ πόσα ἄλλα ἡρώων τοῦ Χριστιανισμοῦ ὀνόματα! Πόσον λαμπρὸς πρέπει 'να ἦτον ὁ ἀπὸ τῶν Περσῶν θρίαμβος, τὸν ὁποῖον κατήγαγε δι' αὐτῆς ὁ Ἡράκλειος ἐπὶ τεθρίππου λευκοῦ, ἡλιοκαυμένος, μὲ τὸν πλατὺν ἐκεῖνόν 'του πώγωνα, λευκὸν ὑπὸ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς πολυετοῦς ἐκστρατείας! ὅτε ἐποίησε πρὸς αὐτὸν Γεώργιος ὁ Πισίδης καὶ τοὺς κομψοὺς τούτους στίχους, ἐκφράζοντας τὸ αἴσθημα τῆς δικαιοτάτης εὐγνωμοσύνης ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν τροπαιοφόρον Αὐτοκράτορα τοῦτον:

» Πόθεν μετῆλθεν εἰς βαφὴν ἐναντίαν
» ἡ τῶν τριχῶν σου χρυσομίμητος κόμη;
» ἔβαψεν αὐτὴν ἡ χιὼν τῶν φροντίδων.
» Καὶ ποῦ μετῆλθε τῶν μελῶν ἡ λευκότης;
» πύρωσις αὐτὴν ἀντανεῖλεν ἡλίου (1) «.

Λαμπρὰ ἐπίσης πρέπει 'να ἦτον καὶ τοῦ Βασιλείου ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος, ἐπιστρέψαντος νικητοῦ ἀπὸ τοῦ πολέμου Τεφρικῆς καὶ Γερμανικείας. »Ὁ »δὲ ἔπαρχος τῆς πόλεως, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, προητοιμάσατο κα-

(1) Λυπούμεθα ὅτι εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου 'δὲν ἠδυνήθημεν 'να εὕρωμεν· διότι ἡ σωζομένη ἐν χρυσῷ μεταλλίωνι ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιθήκῃ, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ Δουκάγγιος, εἶνε ἔργον τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος.

»ταστέψας τὴν πόλιν, νυμφικῆς δίκην παστάδος, ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πόρ»της μέχρι τῆς Χαλκῆς, ἀπὸ δάφνης καὶ δενδρολιβάνου καὶ μυρσίνης »καὶ ῥόδων καὶ λοιπῶν ἀνθέων. Ἀλλά γε καὶ ἀπὸ σκαραμαγγίων δια»φέρων καὶ σενδὲς(1) καὶ πολυκανδήλων. Ὡσαύτως καὶ ἡ γῆ πᾶσα »φιλοκαληθεῖσα κατέστρωτο ἄνθεσιν«.

Ἀλλ' οὐδὲν παραβάλλεται πρὸς τὴν διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἐπάνοδον τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, στήσαντος πάλιν ἐπὶ τῆς Ἑπταλόφου τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Λατίνων! Ἄς ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὸ ὅλως ἐθνικὸν τοῦτο συμβὰν, καθήμενοι ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν καταντικρὺ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἐπιτυμβίων δένδρων, καὶ κρατοῦντες ἀνὰ χεῖρας τὸν Παχυμέρην(2). »Ἦτον νὺξ τῆς 25 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1261, καὶ οἱ μετὰ τοῦ Καίσαρος Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἐκαρτέρουν κρυμμένοι εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Πηγῆς, καὶ περιμένοντες μὲ παλμοὺς καρδίας ἀπεριγράπτους τὸ σύνθημα, ὅπερ 'τοῖς εἶχον ὑποσχεθῆ οἱ ἀναλαβόντες 'να ἀναβῶσι διὰ νυκτὸς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, καὶ 'να τοῖς ἀνοίξωσιν, ἀπῳκοδομημένην διὰ ξηρῶν λίθων, εἴτε ταύτην, εἴτε μᾶλλον τὴν τῆς Σηλυμβρίας πύλην· διότι ὁ Ἱστορικὸς λέγει: »Πύλης τῆς κατ' »εὐθεῖαν βλεπούσης πρὸς τὸν ναὸν τῆς Θεομήτορος τῆς Πηγῆς, »ἣν παλαιός τις ὑπόνομος ἔλαθεν ὥσπερ ἐξ αὐτομάτου νῦν παρεχόμενος«. Ἀλλ' ἄς ἀφήσωμεν αὐτοὺς, ταλαντευομένους μεταξὺ ἐλπίδος καὶ φόβου, καὶ ἄς παρακολουθήσωμεν ἀθορύβῳ τῷ βήματι τοὺς περὶ τὸν Γλαβάτον καὶ Παππᾶ-Λακερᾶν θεληματαρίους(3), οἱ ὁποῖοι ἰδοὺ πλησιάζουσιν ἤδη, καὶ ἀκκουμβοῦσιν ἀψοφητὶ τὴν κλίμακα πρὸς τὸ τεῖχος· ἰδοὺ ἀνέβησαν καὶ ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν φυλάκων, κοιμωμένων ὕπνον βαθὺν, ὡς ἂν Ἰταλοὶ (λέγει ὁ ἀνὰ χεῖρας ἡμῶν συγγραφεύς). Ἵνα 'τοὺς σφάξωσιν ἐπομένως καὶ ῥίψωσιν ἐκ τοῦ τείχους 'δὲν ἐχρειάσθησαν εἰμὴ μερικαὶ στιγμαί. Ἀλλὰ τὸ μετὰ τοῦτο ἔργον ἦτον πολὺ δυσχερέστερον· ἐπειδὴ ἔπρεπε, καταβάντες ἐντὸς τῆς πόλεως, 'να ἐξελάσωσι τοὺς τὴν πύλην ἀποκλείοντας λίθους, καὶ 'να ἐκριζώσωσιν ἔπειτα τὰ θυρόφυλλα διὰ τῶν προητοιμασμένων ἐπὶ τούτῳ σφηνῶν. Τὰ κατορθόνουσιν ὅμως ὅλα, ὡς ἄνθρωποι ἔχοντες πρὸ καιροῦ ἐσχεδιασμένον τὸ ἐπιχείρημά 'των καὶ τρέχοντες τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον. Ἡ νὺξ ἐν τοσούτῳ παρέρχεται, καὶ ὁ Στρατηγόπουλος ἀνησυχεῖ, ὑποπτεύει, ἀπελπίζει τὴν πρᾶξιν, καὶ ἐλέγχει ἤδη ὡς

(1) Ὅλων τούτων καὶ τῶν τοιούτων τὴν διασάφησιν ὑπερτιθέμεθα εἰς τὸ Γ' τοῦ συγγράμματος μέρος. (2) Βιβλ. Β', κεφ. κζ' καὶ λά. (3) Volontaires. Οὗτοι ἦσαν Γραικοί, οἰκοῦντες τὰ πέριξ (τὰ παραπόλια) τῆς ΚΠ, τελούσης ὑπὸ τοὺς Λατίνους, τρυπωμένους ἐντὸς αὐτῆς, καὶ μὴ τολμῶντας 'να προκύψωσι τῶν χερσαίων τειχῶν· καὶ ποτὲ μὲν ἐμάχοντο μετὰ τῶν Λατίνων, τὸ πλεῖστον δὲ κατ' αὐτῶν, ὅπως τοῖς συνέφερεν, ὅθεν καὶ Ἐθελονταὶ ἐκαλοῦντο, ὡς ἐπαμφοτερίζοντες.

προδότην τὸν πρῶτον αὐτῆς εἰσηγητὴν καὶ συνίστορα, τὸν θεληματάριον Κουτριτζάκην· αὐτὸς 'τὸν ἐγκαρδιόνει, καὶ προτείνει ἑαυτὸν ἕτοιμον εἰς δεσμὰ καὶ σφαγὴν, ἐὰν ἀποτύχῃ ἡ πρᾶξις. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγωνίας ταύτης ἀντηχεῖ ἐξάκουστον τὸ πολυπόθητον σύνθημα, ἡ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ τείχους ἀνευφημία τοῦ Αὐτοκράτορος, τὴν ὁποίαν μόλις καὶ τρεμούσῃ φωνῇ, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς χαρᾶς, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου, ὁ Παππᾶ-Λακερᾶς, ὑποκρατούμενος ὑπὸ δύω ἄλλων (διότι ἐνόμιζε, λέγει, ὅτι ἐσείετο τὸ τεῖχος ὁλόκληρον), ἠμπόρεσε 'να ἀναφωνήσῃ. Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἡ φωνή 'του ἐνδυναμοῦται, »καὶ συνήχουν οἱ κάτω τοῖς ἄνω, καὶ ἡ φωνὴ » διήρετο καθόσον ἦν ὑψηλότερον«, καὶ οἱ ἐνεδρεύοντες τέως ἀναπηδῶσι, καὶ γίνονται ὡς ὑπόπτεροι εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς πύλης(1). Οἱ δὲ Λατῖνοι, τὸ κατ' ἀρχὰς ἀπιστοῦντες, πληροφοροῦνται τέλος τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἑτοιμάζονται πρὸς ἀντίστασιν, καὶ ἤθελον ἴσως ἐκκρούσῃ κακῶς ἔχοντας τοὺς Γραικοὺς, ἐὰν ἦτόν ποτε δυνατὸν 'να ὑποπτεύσωσιν ὅτι οἱ εἰσελθόντες 'δὲν ἦσαν εἰμὴ ὀκτακόσιοι μόλις. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ φόβος, μεγαλοποιῶν τὸν κίνδυνον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐκ τῆς πόλεως ἀπουσία τοῦ πλείστου μέρους τῶν μαχίμων, ἀποδημούντων μετὰ τοῦ στόλου πρὸς πολιορκίαν τῆς Σωζουπόλεως (Δαφνουσίας), ἐβίασαν τὸν Βαλδουῖνον 'να ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν, καὶ μόλις 'να διασωθῇ εἰς τὰ πλοῖα, ἀφεὶς καὶ τὴν σπάθην καὶ τὸ διάδημά 'του, δείγματα ἔνδοξα τῆς τοῦ Στρατηγοπούλου ἐπιτυχίας, τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος ἀπαγγείλας εἰς Νίκαιαν ἐκινδύνευσε, διὰ τὸ ἀνέλπιστον, 'να πάθῃ ὅ,τι εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ πάλαι ὁ καταγγείλας πρῶτος τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφήν.

Ἀλλ' ἰδοὺ μεθ' ἡμέρας φθάνει ὁ Αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Νικαίας. Ὁποία χαρὰ τῶν ἀξιωθέντων μετὰ τοσαῦτα ἔτη 'να ἐξαναΐδωσι τὴν πατρίδα 'των, καὶ τοιαύτην πατρίδα! 'να ἀνακτήσωσι θρόνον δεδοξασμένον ὑπὸ χιλίων ἐτῶν ἀναμνήσεων! Ὁποία δὲ ἀφ' ἑτέρου θλίψις, ὅταν εἶδον τὰς οἰκίας 'των, ὅσαι διέφυγον τῶν Λατίνων τὸν πέλεκυν, ξυλευομένων ἀπ' αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ τολμᾶν προκύψαι τῆς πόλεως, γενομένας πυρὸς παρανάλωμα, πυρὸς βληθέντος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Στρατηγοπούλου, ὅς τις, εἰσηγήσει τινὸς τῶν οἰκειοτάτων τοῦ Βαλδουΐνου, προσέλαβε σύμμαχον ἑαυτοῦ τὸ πῦρ, καὶ δι' αὐτοῦ ἐφυγάδευσεν ἐκ τῶν οἰκιῶν τοὺς Λατίνους, πρὶν προφθάσῃ ὁ στόλος ἀπὸ τῆς Δαφνουσίας, » μελισσῶν τρόπον » καπνιζομένους«, λέγει ὁ ἀνὰ χεῖρας Ἱστορικός! Ὅταν εἶδον τοὺς ἱεροὺς

(1) Ἄλλη ἀπόδειξις, ὅτι ἡ πύλη αὕτη ἦτον ἔγγιστα τῶν Πηγῶν, καὶ ὄχι ποτὲ εἰς τὸ Ἑπταπύργιον, ἀπέχον ἡμίσειαν σχεδὸν ὥραν. Ἐὰν προσαπαιτῆται δὲ καὶ ἄλλη μαρτυρία, ἔχομεν τὴν τοῦ Προκοπίου, λέγοντος ῥητῶς ὅτι ἡ Πηγὴ καὶ τὸ περὶ αὐτὴν δάσος ἐστὶν »ἄ γ χ ι σ τ ά π η τῶν » χρυσῶν καλουμένων Πυλῶν. « Τί περισσότερον; Καὶ μ' ὅλα ταῦτα κατόπιν θέλομεν φέρει καὶ ἄλλην τρανωτέραν ἔτι ἀπόδειξιν.

ναοὺς σεσυλημένους, τοὺς παμπληθεῖς ἀνδριάντας, τοὺς μὲν συγκεχωνευμένους, τοὺς δὲ κατηκρωτηριασμένους· τὰ χρυσώροφα ἐκεῖνα παλάτια κατηρημωμένα, κόνεως καὶ λιγνύος ἀνάπλεα. Διότι οἱ ἀπειρόκαλοι καὶ θρησκομανεῖς ἐκεῖνοι κατακτηταὶ, »τὰ ξένα κατέχοντες, καὶ ἀεὶ ἐν δειλίᾳ »ὄντες τοῦ ἐξωσθῆναι τῶν σφίσι μὴ προσηκόντων, ἔσπευδον ἄλλος ἄλλο »τι τῶν εἰς χεῖρας ὑποσπᾶν τε καὶ ὑποκλέπτειν, ὡς ἐπὶ πολὺ μὴ ἕξων».

Ἑτοιμάζεται τέλος ἡ προπομπὴ τῆς εἰσόδου, »ἣν κατὰ νοῦν ἐπήει τῷ »βασιλεῖ θεοπρεπεστέραν μᾶλλον ἢ βασιλικωτέραν ποιήσασθαι«, λέγει ὁ Ἀκροπολίτης· καὶ προηγεῖται μὲν διὰ τοῦτο ἡ τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας εἰκὼν, μετάπεμπτος κομισθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ Παντοκράτορος Μονῆς, ὅπου διετηρεῖτο, καθὰ προείπομεν· συνοδεύει δὲ ταύτην ὁ Κυζίκου Μητροπολίτης Γεώργιος ὁ Κλειδᾶς, ἅτε ἀπόντος τοῦ Πατριάρχου, Ἀρσενίου ἐκείνου τοῦ Αὐτωρειανοῦ· ἀκολουθεῖ δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ πεζὸς, »σχολαίῳ ποδὶ καὶ ἀνατεταμένῃ διανοίᾳ μεθ' ὅτι πλείστης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν »ἀνθομολογήσεως«, »σὺν τῇ δεσποίνῃ καὶ τῷ υἱῷ Ἀνδρονίκῳ (διετεῖ τότε)«, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν· ἕπεται δὲ κατόπιν, δακρύων ὑπὸ χαρᾶς, ὅλος ἀνεξαιρέτως τῆς πόλεως ὁ λαὸς, καί τοι καταμεσήμερα φλέγοντος τοῦ ἡλίου ἐν Αὐγούστῳ μηνί. »Ἀλλ' ἡ τῶν συνειλεγμένων προθυμία πρὸς »τὸ πνῖγος ἐφιλονείκει, ὡς, εἴ τι καὶ συμβαίη, καταληψομένων συνάμα τῷ »βασιλεῖ τὸ Μέγα Παλάτιον«. Ἀλλὰ, πρὶν ἔμβῃ κανεὶς ἀκόμη διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης, ἀναβὰς εἰς ἕνα τῶν πύργων αὐτῆς ὁ Μητροπολίτης, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἀνέγνωσεν εἰς ἐπήκοον πάντων τὰς ἐπὶ τούτῳ συνταχθείσας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀκροπολίτου εὐχάς. »Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ, τὴν καλύπτραν ἐκβαλὼν, καὶ γόνυ κλίνας, »ἔπεσε χαμαὶ, καὶ πάντες δὲ οἱ σὺν αὐτῷ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπὶ γόνυ κατέ»πεσον. Καθ' ἑκάστην δὲ εὐχὴν τοῦ διακόνου σημαίνοντος τὴν ἀνέγερσιν, »ἀνιστάμενοι πάντες, τὸ Κύριε ἐλέησον, εἰς ἑκατὸν ἀριθμήσαντες, »ἐπεβόησαν«. Ἄχρι μὲν οὖν τῆς τοῦ Στουδίου Μονῆς πεζὸς ὁδεύσας ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐκεῖθεν, καταλιπὼν τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Μονὴν, ἐπιβὰς ἵππου, ἀφίκετο εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ἐκεῖ τὰ εἰκότα τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, κατήντησε τέλος εἰς τὸ Μέγα Παλάτιον.

Ἀλλὰ τὰ βλέμματα ὅλων ἐστρέφοντο πρὸς τὸν Στρατηγόπουλον, καὶ αὐτοῦ ἡ δόξα συνεσκίαζε τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος δόξαν, ὥστε καὶ ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ πρότερον ἠξιώθη 'να μνημονεύηται ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἀμέσως μετὰ τοὺς Αὐτοκράτορας (1) καὶ τὸν Πατριάρχην, οὐ διέφυγε τὰ τοῦ φθόνου βέλη. Περὶ τὸν Στρατηγόπουλον διεκρίνοντο οἱ ἀνδρεῖοι θεληματάριοι, καὶ πρὸ πάντων ὁ Κουτριτζάκης, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Αὐτοκράτωρ

(1) Διότι ἔβλεπεν ἀκόμη τὸ φῶς ὁ δύστηνος παῖς Ἰωάννης ὁ Λασκαρίδης.

ἐχάρισεν (ἐγονίκευσεν, εἶνε ἡ λέξις τοῦ Παχυμέρους), ὡς τέμενος καὶ βραβεῖον ἀνδραγαθίας, τὰς εὐφορωτέρας τῶν περὶ τὴν ΚΠ γαίας.

Καταντικρὺ τῆς Κλειστῆς ταύτης πύλης, ἀνηγέρθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ Γραικικὸν Νοσοκομεῖον, κτίριον εὐρυχωρότατον, καὶ καταλλήλως πρὸς τὸν προσδιορισμόν του διῃρημένον, ἀφιερωμένον δὲ κυρίως τοκαταρχὰς διὰ τοὺς πανωλοβλήτους· ἤδη δὲ χρησιμεῦον οὐ μόνον πρὸς νοσοκομίαν ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐξηπορημένων καὶ ἀσθενῶν, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁποίων συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ βεβλαμμένοι τὰς φρένας, φυλαττόμενοι πρὸ τούτου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἐγρυ-καποῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς σωφρονισμὸν τῶν φαυλοβίων γυναίων καὶ τῶν ἀτάκτων παίδων τοῦ δρόμου. Πρὸς διατήρησιν δὲ αὐτοῦ χρησιμεύουσι κυρίως αἱ πρόσοδοι τοῦ πλησίον ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Τῆς δὲ Χρυσῆς Πύλης ἔξωθεν μὲν ἦτο τὸ πάλαι ἡ ὀνομαστὴ καὶ ἀρχαία

Μονὴ τῶν Ἀβραμιτῶν,

ἡ λεγομένη προσέτι καὶ τὰ Ἀβραμίου ἢ Ἀβραμίτου, καὶ μονολέκτως Ἀβραμιαῖον, καὶ προσεπιλεγομένη Ἀχειροποίητος, κλειζομένη δὲ εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου. Τὴν θέσιν δὲ ταύτης καὶ τῆς παρ' αὐτὴν Χρυσῆς Πύλης προσδιορίζει, ἀκριβέστερον τῶν ἄχρι τοῦδε εἰρημένων, ὁ Πορφυρογέννητος, ἱστορῶν(1) ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, «ἀποβὰς τοῦ δρόμωνος ἐν τῇ Χρυσῇ Πόρτῃ (δηλαδὴ εἰς τὸ παρὰ τὸ Ναρλὺ-καπὺ βραχιόλιον τῆς Χρυσῆς Πύλης), καὶ ἱππεύσας, διῆλθε διὰ τοῦ ἔξω Παρατειχίου, καὶ διὰ τῆς Πλαλωτῆς (ὁδοῦ πάντως) στραφείς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν ταύτην, καὶ ἐνδυσάμενος, καὶ καβαλικεύσας, ἦλθεν εἰς τὴν Μεγάλην Χρυσῆν Πόρταν, καὶ στὰς ἐν αὐτῇ ἔφιππος, καὶ εὐφημισθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, εἰσῆλθε, καὶ διέβη ἔφιππος τὴν Μέσην μέχρι τοῦ Φόρου κτλ». Ὁμοίως καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Βασίλειος, ἅμα τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Νέῳ, ἱππεύσαντες ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου, ἦλθον ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Ἀβραμιτῶν, καὶ εὐξάμενοι, ἐκαθέσθησαν μικρὸν.. ἐκεῖθεν δὲ ἦλθον εἰς τὴν Χρυσῆν, καὶ εὐφημισθέντες, εἰσῆλθον κτλ.

Τὰ χωρία ταῦτα 'δὲν ἀφίνουσιν ἴχνος ἀμφιβολίας ὅτι ἡ Χρυσῆ Πύλη ἦτον, ἐὰν οὐχὶ ἐπ' αὐτῆς ἀμέσως, πλησίον ὅμως οὐχ ἧττον τῆς Μέσης καλουμένης ὁδοῦ, οὐ μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ τῆς τοῦ Στουδίου Μονῆς, ἀλλ' οὐχὶ ποτὲ εἰς τὸ Ἑπταπύργιον. Τόσον δὲ μόνον δυνάμεθα 'να εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτι, παρὰ τὴν καθαυτὸ ταύτην Χρυσῆν Πύλην, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦτο προσωνόμαζον Μεγάλην, ἦτον καὶ ἄλλη, Χρυσῆ καλουμένη ἐπίσης, εἰς τὸ παράλιον, τὸ καὶ ἀπ' αὐτῆς παρονομαζόμενον. Τοῦτο ὅμως 'δὲν εἶνε εἰμὴ ἁπλῆ μόνον εἰκασία.

(1) Βιβλίῳ Α', ϛϛ'.

Ἡ Μονὴ αὕτη, ἥτις ἐπωνομάζετο καὶ τῶν Βυζαντίων, καὶ ἴσως ἔκειτο ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶνε τὸ καλούμενον Κιουτσοὺκ (Μικρὸν)-Μπαλουκλὺ ἁγίασμα, ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ κτίτορος αὐτῆς τοῦ Ὁσίου Ἀβραμίου, ἑορταζομένου τῇ 29 Ὀκτωβρίου, ὅς τις καὶ ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου γέγονεν ὕστερον, ἄλλος παρὰ τὸν ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντα ἐπὶ Ἡρακλείου καὶ βαπτισθέντα, διὰ τὸ γενόμενον ἐν τῷ Τετραπύλῳ θαῦμα, καὶ μονάσαντα ἐν αὐτῇ καὶ ἐπικοσμήσαντα αὐτήν· εἴ γε ὁ κτίτωρ αὐτῆς, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Κωδινόν, ὑπῆρχεν ἤδη ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ κτίσαντος αὐτήν, »εἰς τὸ καθίζεσθαι Ἀβράμιον τὸν μοναχὸν ἐκεῖσε«. Ἀνῳκοδομήθη δὲ λαμπροτέρα καὶ εὐρυχωροτέρα ἐπὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Ταρασίου τοῦ Πατριάρχου, χάριν τῆς Ὁσίας Ἄννης, τῆς ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὸ σχῆμα καὶ ὄνομα εὐνούχου Εὐφημιανοῦ μονασάσης· διότι ἡ πρώτη αὐτῆς Μονή, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπ' αὐτῆς τελουμένων θαυμάτων, οὐκ ἐχώρει τοὺς ἐν αὐτῇ συῤῥεύσαντας μοναχούς, τοὺς ὁποίους ὁ Αὐτοκράτωρ Θεόφιλος εἶχεν ἐξορίσῃ τῆς πόλεως μετὰ πολλὰς αἰκίας, ὡς ἐλέγξαντας αὐτὸν παῤῥησιαστικώτερον διὰ τὴν εἰκονομαχίαν του.

Ἔξωθεν ὡσαύτως τῆς Χρυσῆς Πύλης ἦτον καὶ ὁ ναὸς ἢ ἡ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Κυριακοῦ, κτισθεῖσα ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μ. ὑπὸ Γρατησίμου τοῦ Πραιποσίτου, ὅς τις ἐν ταύτῃ, κατὰ τὸν Θεοφάνην, ἀποταξάμενος, ἐξηκολούθει συγχρόνως ἐκτελῶν καὶ τὰ ἐν τῷ Παλατίῳ αὐτοῦ καθήκοντα.

Εἰσιόντι δὲ πρὸς ἀριστερὰν ἦτον ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Ἴας, ἑορταζομένης τῇ 4 Αὐγ. καὶ 10 Σεπτ., ἀνακαινισθεὶς λαμπρῶς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Παρὰ τὴν Χρυσῆν Πύλην ἦτον καὶ ἡ λεγομένη Χρυσονίκη Μονή, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρὰ Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβὲ ὁ Πατρίκιος Νικήτας ὁ Ὁμολογητής, ἑορταζόμενος τῇ 13 Ὀκτωβρίου, »πρὸς τὸ μὴ ἐξελθεῖν τῆς »πόλεως· ὅθεν φαίνεται ὅτι ἦν ἐντὸς τῶν τειχῶν, εἰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ Χρυσῆ Νίκη, ἀφ' ἧς εἶνε πιθανὸν ὅτι ἐπεκλήθη, ἔκειτο, καθὼς εἴπομεν, ἔξωθεν.

Ἀλλ' ὁ ἐπισημότερος τῶν παρὰ τὴν Χρυσῆν Πύλην ναῶν, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ συμβὰν Βασιλείῳ τῷ Μακεδόνι θαῦμα, ἦτον ὁ, ἔσωθεν αὐτῆς κείμενος,

Ναὸς τοῦ ἁγίου Διομήδους,

τιμώμενος προτοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, καὶ ἐπιλεγόμενος Ἱερουσαλήμ, ἴσως διότι ἦτον προσκείμενος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὡς μετόχιον, καθὼς εἴπομεν ἱστοροῦντες τὰ κατὰ τὴν Μονὴν τῶν Γαστρίων τὴν ἐν τοῖς Ψαμαθείοις. Κατήντησε δὲ μετέπειτα μοναστήριον, καὶ ἐπειδὴ ἦτον καὶ αὐτὸ πρὸ τοῦ Νεωτέρου Θεοδοσίου ἐκτὸς τῶν τειχῶν, καθὼς καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Στουδίου καὶ ἡ τῆς Χώρας, »λιτὰς ἐξέβαλλεν ὁ Πατριάρχης εἰς »Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν εἰς τὸν ἅγιον Διομήδην«, κατὰ τὸν Θεοφάνην. Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλοι σχεδὸν τῆς

ΚΠ οἱ ναοὶ ἀνῆγον τὴν καταγωγήν 'των· ἀνῳκοδομήθη δὲ καὶ ἐπροικίσθη μεγαλοπρεπέστατα ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, διότι εἰς τὸ πεζούλιον αὐτοῦ, ὄντος ἀκόμη ἐνοριακῆς ἐκκλησίας, εἶχε μείνη 'να διανυκτερεύσῃ, »ὀψίας εἰσελθὼν τὴν πύλην, καὶ κεκοπιασμένος ἐκ τῆς ὁδοιπορίας »(Κυριακὴ γὰρ ἦν, καὶ ὁ ἥλιος πρὸς δυσμάς)«, κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα. Ἓν τῶν παραδοξοτέρων τῆς τύχης παιγνίων ἢ (καὶ διατί ὄχι;) τῆς θείας Προνοίας μᾶλλον θαυμάτων, εἶνε καὶ ἡ τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου ἀπὸ κοπρίας (καί τοῦτο κατὰ γράμμα) εἰς τὸν θρόνον ἀνύψωσις! Τοῦτο ἀναγκάζεται 'να ὁμολογήσῃ ὅς τις, ἰδὼν αὐτόν εἰσελθόντα τοπρῶτον τὴν Χρυσῆν Πύλην μὲ τὴν πιστικήν εἰς τοὺς ὤμους, μὲ τὰ σερβούλια εἰς τοὺς πόδας, καὶ μὲ τὸν καλαύροπα μετὰ χεῖρας, ἐξηπλωμένον ἐπὶ τοῦ πεζουλίου τοῦ ναοῦ τούτου, ἵνα, ξενυκτίσας ἐκεῖ, μεταβῇ τό πρωί ζητῶν πόρον βίου, παρευρεθῇ μετὰ μερικὰ ἔτη εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου θέλομεν μετ' ὀλίγον παραστήσῃ αὐτὸν στεφόμενον Αὐτοκράτορα. Ἀλλ' ὁ Βασίλειος εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ῥώμην καὶ ἀνάστημα σώματος (»Πρῶτον μὲν »εἶδος ἄξιον τυραννίδος«), ἔπειτα ἕξιν μεγάλην περὶ τὴν μεταχείρισιν ἵππων, καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἠμφισβήτει τὸν στέφανον τῆς ἱπποδρομίας· καὶ ἐπὶ πᾶσι τὰς προφητείας καὶ τὴν εὐχὴν Παγκαλοῦς τῆς μητρός 'του, εὐλαβοῦς γυναικός. Ἓν μόνον μικρὸν περιστατικὸν ἐχρειάζετο ἵνα συγκεντρώσῃ τὰς ἐνεργοὺς ταύτας δυνάμεις πρὸς ἕνα σκοπὸν, καὶ αὐτὸ συνεισέφερεν ἡ φρόνησις ἢ ἡ θεόθεν ἐπίπνοια τοῦ προσμοναρίου (1) τῆς ἐκκλησίας Νικολάου, τοὐπίκλην Ἀνδροσαλίτου. Τρὶς διϋπνισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου, διατάττοντος αὐτῷ ἵνα εἰσκαλέσῃ τὸν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ καθεύδοντα Βασιλέα, μόλις ἐνόησεν ὅτι ὁ λόγος ἦτον περὶ τοῦ βέγχοντος εἰς τὸ πεζούλιον Βοϊνίκου (2)! Ἀλλ' εἰς τοὺς προσωπικοὺς χαρακτῆρας τοῦ Βασιλείου, ἀνεγνώρισε, φαίνεται, ὁ Νικόλαος μελλούσης ὑπεροχῆς σημεῖα, ὅθεν καὶ 'τὸν ἐσύστησε τὸ πρωὶ ὡς ἱπποκόμον εἰς τὸν ἀρχίατρον τῆς Αὐλῆς, καὶ ἐκεῖνος ἔπειτα εἰς τὸν Καίσαρα Βάρδαν, καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Πόσον ἀντικειμένως ὅμως τῇ προγνώσει τοῦ καλογήρου ἐφυσιογνωμόνησε περὶ αὐτοῦ ἡ βασιλὶς Εὐδοκία, ὅταν 'τὸν εἶδεν εἰσαχθέντα πρώτην φορὰν μὲ τὴν μεγάλην 'του κεφαλὴν ἐκείνην (ὅθεν ὁ πρῶτός 'του κύριος 'τὸν ἐπωνόμασε Κεφαλᾶν) καὶ τὸν αἱματωπὸν 'του πώγωνα! »Οὗτος »ἐξολοθρεύσει, εἶπε, τὸ γένος τοῦ Θεοφίλου«, καὶ ἐπροφήτευσεν. Ἀλλ' ὅπως κεν ἔχῃ, εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ Βασίλειος εὗρεν ἐῤῥιμμένον τὸ Ῥωμαϊκὸν στέμμα εἰς τὴν κοπρίαν, καὶ 'τὸ ἀνύψωσε, καὶ ἡ Ἱστορία 'τὸν κατέταξεν ἤδη μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἐκείνων Αὐτοκρατόρων, ὅσοι ἀνέστελλον

(1) Ἐφημερίου ἢ νεωκόρου προσεδρεύοντος μονίμως εἰς τὸν ναὸν, διὰ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην ἱερέως τὴν νύκτα. (2) Οὕτως ὀνομάζονται οἱ κατ' ἔτος ἐρχόμενοι ἐκ τῆς Θρᾴκης εἰς τὴν ΚΠ Βούλγαροι πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν σταύλων.

ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν κατάπτωσιν τοῦ καταφερομένου Ῥωμαϊκοῦ Κράτους. Ἡ ἐκκλησία μάλιστα καθιέρωσε καὶ τὴν μνήμην του, ὡς φανέντος ἀμέμπτου τῷ ὄντι περὶ τὸ δόγμα. Ὁ δὲ προσμονάριος ἐκεῖνος, γενόμενος Σύγκελλος Πατριαρχικὸς ὕστερον, προήχθη καὶ πλούτῳ καὶ δόξῃ, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ συγγενεῖς του, καὶ ἀποθανόντα ἔθαψαν αὐτὸν, λέγει ὁ Γραμματικὸς Λέων, »εἰς Ἀρκαδιανὰς, εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, ἔνθα ἦν καὶ μετόχιον τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου«.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐφυλάττετο, πιθανῶς, καὶ τὸ σῶμα ἢ ἡ κάρα μόνον τοῦ ἁγίου, τὴν ὁποίαν ὁ Καρδινάλιος Πέτρος ὁ ἐκ Καπύης ἐδωρήσατο, ἐπὶ Λατινοκρατίας, τῇ ἐν Ἀμαλφιτανοῖς Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου, κατὰ τὸν Οὔγελλον (1), ἐν ᾧ κατ' ἄλλην παράδοσιν, πολὺ πρότερον, Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς, ὁ καὶ Καλοϊωάννης, ἀνοικοδομῶν, φαίνεται, τὸν ναὸν τοῦτον, ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ἄρχοντος μέρος τι τοῦ σώματος τοῦ ἁγίου, ὃς καὶ ἀπέστειλεν αὐτῷ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς τοῦ Μάρτυρος κάρας, ἣν ὕστερον, ἁλωθείσης τῆς πόλεως, Γαρνέρος ὁ ἐπίσκοπος Τρεκένσης ἀπέστειλεν εἰς Παρισίους. Τοιαῦτα λογοπλαστοῦσιν οἱ ἀγαθοὶ Λατῖνοι, οἱ καταγελῶντες ὡς μωροπίστων καὶ μωρολόγων τῶν Γραικύλων ἡμῶν! Καὶ περὶ τούτου μὲν οὐδεὶς φθόνος· καθημάξευται γὰρ ἤδη τὸ »Δρυὸς πεσούσης, πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται«· τὸ ἵνα φρονῶσι καὶ ἵνα γράφωσιν ὅμως ὅτι ἐζήτουν παρ' αὐτῶν ἤδη καὶ ἁγίων λείψανα οἱ Αὐτοκράτορες τῶν Γραικῶν, καὶ ταῦτα πρὶν ἀκόμη συλήσωσιν αὐτοὶ τὰ παρ' ἡμῖν τεθησαυρισμένα, μήπως εἶνε καὶ ἐπέκεινα τοῦ γελοίου; Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Ἐπέκεινα τῆς Χρυσῆς Πύλης πρὸς τὴν τῆς Σηλυμβρίας, εἶνε συνοικία τις, καλουμένη

Βελιγράδι,

ἔχουσα καὶ ναὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς αὐτὴν, ὡς συνοικισθεῖσαν ἐκ τῶν ἐπὶ Σουλεϊμάνου τοῦ Α' κατὰ τὸ 1521 μετοικισθέντων ἐνταῦθα ἐκ τοῦ ἐν Σερβίᾳ Βελιγραδίου χριστιανῶν, ἐκπολιορκηθέντος ὑπ' αὐτοῦ τότε. Αἱ δὲ εἰκόνες τοῦ ναοῦ τούτου μετεκομίσθησαν παρ' αὐτῶν ἐκεῖθεν μετὰ καὶ ἄλλων σκευῶν, καθὼς καὶ τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Νέας τῆς ἐξ Ἐπιβατῶν, κώμης τινὸς παρὰ τὴν Σηλυμβρίαν, ὁρμωμένης (2). Τὸ λεί-

(1) De Amalphitanis archiepisc. (2) Ὁ Θιβέτος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Κοσμογραφίᾳ διηγεῖται, ὡς ἐκ στόματος δῆθεν τοῦ ἐπὶ τῆς ἐνδημίας αὐτοῦ ἐν ΚΠ (τῷ 1565) πατριάρχου, ὅτι τὸ λείψανον τοῦτο, καθὼς καὶ ἄλλα ἅγια λείψανα, ἐν οἷς καὶ τὴν χεῖρα τῆς ἁγίας Βαρβάρας, καὶ πολλὰ κειμήλια ἐκκλησιῶν, καὶ μίαν μεγάλην εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἀργυροχρυσωμένην, μετακομίσας ὁ Σουλτὰν Σουλεϊμὰν ἐκ Βελιγραδίου, ὅταν ἐκυρίευσε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μὴ κρίνας εὔ-

ψανον τοῦτο, ἀποσταλὲν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων εἰς Σερβίαν, διὰ τὰς μετὰ τῶν ἡγεμόνων τοῦ τόπου ἐκείνου συμπενθερίας 'των, ἐζητήθη παρὰ τοῦ ἡγεμόνος Μολδαβίας, Βασιλείου τοῦ 'Αλβανοῦ, τοῦ ἐπιλεγομένου Λουπούλου, πληρώσαντος, κατὰ τὸν Δοσίθεον(1) καὶ τὸν Μελέτιον, τῷ μὲν 1632, τὸ χρέος τοῦ Ἁγίου Τάφου, συμποσούμενον εἰς 42,000 φλωρία Οὐγγαρικά, τῷ δὲ 1641 ὅλα τὰ χρέη τοῦ Πατριαρχείου τῆς ΚΠ. Ἀπεστάλη οὖν αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατριαρχείου τὸ λείψανον τοῦτο δῶρον, καταβιβασθὲν διὰ νυκτὸς ἀπὸ τοῦ τείχους τοῦ Φαναρίου, ἐπὶ Παρθενίου τοῦ Β', τοῦ ἐπιλεγομένου Κεσκίνη (δραστηρίου), καὶ σώζεται νῦν ἐν τῇ ἐν Ἰασίῳ Μονῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, κτίσμα οὔσῃ τούτου τοῦ ἡγεμόνος. Ἵνα λάβῃ δὲ τὴν ἄδειαν τῆς εἰς Ἰάσιον μετακομιδῆς τοῦ ἱεροῦ τούτου λειψάνου, ἐπλήρωσε 390 πουγγεῖα εἰς τὴν Υ. Πύλην· διότι παρὰ τοῖς Τούρκοις εἶν' ἀπηγορευμένη ἡ μετακόμισις λειψάνου ἐπέκεινα τῶν τριῶν μιλίων, καθὼς καὶ ἡ κατ' οἶκον διατήρησις αὐτοῦ ὑπὲρ τὰς 24 ὥρας. Τοῦ δὲ κανόνος τούτου ἐξαιροῦνται μόνον τὰ σώματα τῶν Σουλτάνων, καὶ τῶν δυναμένων, φαίνεται, 'να πληρώσωσι τόσα ὅσα ὁ Λούπουλος.

Προχωροῦντες πρὸς δεξιάν, εὑρίσκομεν τὸ Ἰσμαὴλ-πασσᾶ-τζαμισὶ, καὶ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν αὐτοῦ, τὸ

Κοτζᾶ - Μουσταφᾶ - τζαμισί,

τὸ ὁποῖον εἶνε ὁ ἀρχαῖος ναὸς Τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐν Ἀρκαδιαναῖς, μεταβληθεὶς εἰς τζαμίον ὑπὸ τοῦ ἐκ Σερρῶν Κοτζᾶ (γηραιοτέρου)-Μουσταφᾶ-πασσᾶ, Βεζίρη ἐπὶ Σελὴμ τοῦ Α', φονευθέντος τῷ 1512 ἐπὶ ὑποψίᾳ ἐπιβουλῆς. Τὸν ναὸν τοῦτον, τὸν ὁποῖον νομίζω τὸν αὐτὸν τῷ Τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Κρίσεως ἢ Ἐν τῇ Κρίσει(3), ὅπου ἐτάφη τὸ σῶμα τοῦ Ὁμολογητοῦ Ἀνδρέου τοῦ Νέου, τοῦ ἐπὶ Κοπρωνύμου μαρτυρήσαντος, καὶ ἑορταζομένου τῇ 17 Ὀκτωβρίου, ἀνεκαίνισε γλαφυρώτατον, ὡς δηλοῖ τὸ ἐπίγραμμα, Θεοδώρα ἡ θυγάτηρ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ μετονομασθέντος διὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος Ἰωαννικίου, καὶ Εἰρήνης, τῆς ἀδελφῆς Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, τῆς μετονομασθείσης Εὐλογίας, ἡ ἐπιλεγομένη Ῥαούλαινα καὶ Πρωτοβεστιάρισσα· διότι πρῶτον μὲν συνεζεύχθη τὸν Πρωτοβεστιάριον Μου-

---

λογον 'να θησαυρίσῃ αὐτὰ ἐν τῷ παλατίῳ, ἐχαρίσατο τῷ Πατριάρχῃ. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ὡς λογοποιῶν ἐκ προθέσεως, οὐδεμιᾶς πίστεως ἄξιος. Ὁ δὲ Γάλλος ἐκδότης τῆς ὑπὸ τοῦ Vigenere μεταφράσεως τοῦ Χαλκοκονδύλου, αὐτὸ τοῦτο διηγούμενος, λέγει ὅτι τὰ λείψανα ταῦτα, ἀφ' οὗ καθ' ὁδὸν ἐκτιθέμενα εἰς προσκύνησιν τοῖς χριστιανοῖς, ἐπόρισαν ἱκανὰ ἀργύρια εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ Σουλτάνου, φθάσας οὗτος εἰς ΚΠ. ἐμήνυσε τῷ Πατριάρχῃ 'να 'τ' ἀγοράσῃ διὰ 12,000 δουκάτα, διότι ἄλλως θὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν· ὁ δὲ Πατριάρχης τὰ ἐξηγόρασε, πληρώσας τὰ χρήματα μὲ διορίας. (1) Ἐν Δωδεκαβίβλῳ. (2) Ἐκκλησ. Ἱστορ. (3) Πιθανὸν 'να ἦτον συγχρόνως καὶ τοῦ Ἀποστόλου.

Digitized by Google

ζάλωνα, ὕστερον δὲ τὸν Πρωτοβεστιάριον Ἰωάννην Ῥαοὺλ, Δούκαν, Ἄγγελον, τὸν καὶ Πετραλίφαν, υἱὸν τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον μετεκόμισε, ζητήσασα ἡ κτίτωρ αὕτη, καὶ τὸ λείψανον τοῦ περιφήμου Πατριάρχου Ἀρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ, ἀνακομισθὲν τῷ 1283, καὶ κατατεθὲν τότε ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Κατ' αἴτησιν ὅμως τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, τῶν καλουμένων Ἀρσενιατῶν, μετεκομίσθη πάλιν ὕστερον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ τζαμίου τούτου δείκνυται ἐπὶ μιᾶς ξηρᾶς ἤδη κυπαρίσσου περιτυλιγμένη ἅλυσος σιδηρᾶ, περὶ ἧς λογοποιοῦνται ἄρρητ' ἀθέμιτα, τῶν ὁποίων τὰ πρωτότυπα ἀνευρίσκει τις καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονογράφοις· ἐπὶ δὲ γωνίας τινὸς τῶν τοίχων, πλησίον ἐπιγραφῆς τινος Τουρκικῆς, μικρὰ τετράγωνος πλὰξ, βαφῇ ἐπαληλιμμένη, καὶ λεγομένη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων εἶναι εἰκὼν, ἀνεστραμμένη μὲν πρὸς τὸν τοῖχον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπαναστρέφουσα δὲ αὐθόρμητος κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα κτλ.

»Ἐχόμενά που τῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ Κρίσει Μονῆς« ἔκειτο, κατὰ τὸν Παχυμέρην(1), τὸ Μονήδριον τῆς Χριστίνης(2), ὅπου κατέφυγε καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Κύπριος, παραιτησάμενος ἢ καὶ ἐκβληθεὶς οἰκονομικῶς περὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1289, μετὰ πέντε καὶ ἡμίσεος ἐτῶν πολυτάραχον πατριαρχείαν. »Ἐκεῖ γὰρ ἡ »Πρωτοβεστιάρισσα Ῥαούλαινα, ἡ τοῦ κρατοῦντος (Ἀνδρονίκου Παλαιο»λόγου τοῦ πρεσβυτέρου) ἀνεψιὰ, συνῆγεν αὐτὸν, ἐξ ἑαυτῆς περιθάλπου»σα«. Περὶ αὐτοῦ, ὡς παρ' Ἰταλοῖς καὶ γεννηθέντος καὶ τραφέντος, εἶτα δὲ, λόγῳ μαθήσεως, εἰς ΚΠ μεταβάντος, ἔλεγεν Ἰωάννης ὁ Βέκκος· »Τί »παθόντες, ἐμὲ μὲν τὸν παρὰ Ῥωμαίοις καὶ ἐκ Ῥωμαίων γεννηθέντα τε »καὶ τραφέντα πυκναῖς περιβάλλοντες λοιδορίαις, ἔπειτα φεύγετε· ἄνδρα »δὲ παρ' Ἰταλεῖς γεννηθέντα καὶ τραφέντα, καὶ οὔπω ταῦτα, ἀλλὰ καὶ »αὐταῖς στολαῖς καὶ γλώττῃ πρὸς τὰ ἡμέτερα παρεισφρήσαντα, εὐφη»μοῦντες δέχεσθε(3)« ;

Στρεφόμενοι δὲ πρὸς ἀριστερὰν, καὶ διερχόμενοι τοὺς κήπους τοὺς καλουμένους Χορὸζ-μπαγτσεσί, φθάνομεν εἰς τὴν πύλην τὴν καλουμένην

Σηλυμβριὰ-καπουσοῦ,

δευτέραν σήμερον τῶν ἀπὸ τῆς Προποντίδος πρὸς τὸν Κόλπον ἀριθμουμένην, ἀναφερομένην δὲ ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα(4) καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως, ὡς

(1) Βιβλ. Η΄, θ΄. (2) Καθ' ἣν ἐπρότεινεν ὁ Δουκάγγιος διόρθωσιν, ἀντὶ Ἀρητίνης.
(3) Παχυμ. Ζ΄. λδ΄. (4) Φραντζ. Βιβλ. Γ΄, γ΄, ὅπου λέγει ὅτι τὴν φυλακὴν τῶν περὶ αὐτὴν μερῶν ἐπιστεύθη, ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος.

Digitized by Google

ἀπ'αὐτῆς ἀρχομένης τῆς πρὸς τὴν Σηλυμβρίαν φερούσης ὁδοῦ. Συνήθως δὲ ἐκαλεῖτο Πύλη τῆς Πηγῆς, διότι ἀπ' αὐτῆς ἐξήρχοντο, καθὼς καὶ σήμερον ἀκόμη, οἱ κατοικοῦντες τὰ πρὸς νότον τῆς πόλεως, εἰς προσκύνησιν τῆς πλησίον κειμένης Ζωοδόχου πηγῆς.

Ἐπὶ τῆς ἀψῖδος αὐτῆς διακρίνονται, λέγει ὁ Choiseul-Gouffier, εἰκόνες τινὲς Ἁγίων, ἐξηλειμμέναι τὰ πρόσωπα· καὶ ἔνδοθεν μὲν προσήρτηται δι' ἁλύσου ἐπὶ τοῦ τοίχου ὑπερμεγέθης τις σφαῖρα, τὴν ὁποίαν ἡ παρ'αὐτὴν Τουρκικὴ ἐπιγραφὴ ὀνομάζει ῥόπαλον ἀθλητοῦ τινος καλουμένου Ἰδρίς· ἔξωθεν δὲ αὐτῆς δείκνυται τὸ μνῆμα τοῦ περιφήμου Τεπεδελενλῆ Ἀλῆ -πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ πλησίον αὐτοῦ τῶν δύω υἱῶν του Βελῆ καὶ Μουχτὰρ καὶ τεσσάρων του ἐγγόνων· ἀλλὰ τῶν τριῶν πρώτων ἀποκεφαλισθέντων ἐν τῇ Ἠπείρῳ, ἐτάφησαν, φαίνεται, ἐνταῦθα μόνον αἱ κεφαλαί.

Πηγῶν ναὸς καὶ παλάτιον
(*Μπαλουκλό*).

Ἐν περίπου στάδιον ἔξωθεν τῆς πρὸς τὴν Σηλυμβρίαν πύλης ἀναβρύει τὸ ἐξάκουστον ἁγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ περιγράφει οὕτω πως ὁ Προκόπιος: »Ἄγχιστα δέ πη τῶν Χρυσῶν » καλουμένων πυλῶν, δάσος ἐστὶ κυπαρίσσων ἀμφιλαφὲς, λειμὼν τεθηλὼς » ἄνθεσι, παράδεισος εὐφορῶν τὰ ὡραῖα, πηγὴ ἀψοφητὶ βλύζουσα γαληνὸν » καὶ πότιμον τὸ ὕδωρ, ἱεροπρεπῆ ἐπιεικῶς πάντα«. Χίλια τριακόσια ἔτη παρῆλθον ἀφ' ὅτου ἔγραφεν ὁ Προκόπιος ταῦτα, καὶ τίποτε σχεδὸν δὲν παρήλλαξεν ἐκ τῶν τῆς περιγραφῆς του· δάσος σκιάζει ὀλόγυρα τὸν ναὸν, ἡ Πηγὴ ἐξακολουθεῖ βλύζουσα ἀθορύβως, καὶ τὸ ἱεροπρεπὲς τῷ ὄντι τοῦ τόπου μεταβιβάζει τὰς αἰσθήσεις τῶν εὐλαβῶν εἰς τοῦ Παραδείσου τὰς ἀπολαύσεις. Τὰ μεγαλοπρεπῆ μόνον Παλάτια τῶν Πηγῶν, ἐν οἷς συχνάκις διῆγον τὸ ἔαρ οἱ Αὐτοκράτορες, ἐξέλιπον πρὸ πολλοῦ. Ἀλλ' ἡ εὐλάβεια τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦτο καταγώγιον εἶνε πάντοτε ἡ αὐτὴ, καὶ ἡ συῤῥοὴ τῶν προσκυνητῶν ἀένναος.

Τὸν ναὸν ἢ τὴν μονὴν τῆς Πηγῆς πρῶτος ἐθεμελίωσε Λέων ὁ Μέγας, διὰ τὸ γεγονὸς, διὰ χειραγωγίας αὐτοῦ, ἔτι στρατιώτου, θαῦμα εἰς τὸν τυφλόν. Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲ, ἰαθεὶς διὰ τοῦ ἁγιάσματος τῆς Πηγῆς ἀπὸ λιθιάσεως, μετεποίησεν αὐτὸν τῷ 559 (λγ' τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ) ἐπὶ τὸ μεγαλειότερον καὶ περικαλλέστερον ἐκ τοῦ περισσεύσαντος ὑλικοῦ ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ πρώτου τούτου ναοῦ, ἢ μᾶλλον σηκοῦ τῆς Πηγῆς, καθὼς καὶ τὰ γενόμενα παρ'αὐτῆς θαύματα, περιέγραψε λεπτομερῶς Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ἐν ἰδιαιτέρῳ συντάγματι, τοῦ ὁποίου ἐπιτομὴν κατεχώρισε καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ Ἰ-

Digitized by Google

στορίαν(1). Καταβληθέντα δὲ τὸν ναὸν τοῦτον ὑπὸ σεισμοῦ, μετὰ 220 ἢ 227 ἔτη, ἀνέκτισεν Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ἡ σύζυγος Λέοντος τοῦ ἐκ τῆς Χαζάρας, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου· καὶ πάλιν καταπεσόντα, ἀνεκαίνισε καὶ ὑπὲρ τὸ πρότερον ἐκαλλώπισεν ὁ Μακεδὼν Βασίλειος, καὶ μάλιστα τὰ παλάτια, ἐν οἷς καὶ συχνάκις »μετάστασιν ἐποίει, μεταβολῆς »ἕνεκα τοῦ ἀέρος«. Πυρποληθέντα δὲ μετά τινα ἔτη ὑπὸ Συμεὼν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Βουλγάρων, ἀνεκαίνισε Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνός, τελέσας ἐν αὐτοῖς καὶ τοὺς γάμους τῆς ἐγγόνης του Μαρίας τῆς Χριστοφόρου μετὰ Πέτρου τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Συμεών. Τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ ὑμνεῖ καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὲν δίστιχον τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σωζόμενον, συναναφέρον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δύω αὐτοῦ υἱῶν, Κωνσταντίνου τοῦ προαποθανόντος καὶ Λέοντος τοῦ αὐτὸν διαδεξαμένου, τοῦ ἐπικληθέντος Φιλοσόφου.

» Πτωθέντα κοσμεῖ τὸν ναὸν τῆς Παρθένου
» Βασίλειός τε σὺν Κωνσταντίνῳ Λέων.

Εἰς τὴν Μονὴν ταύτην ἐγίνετο προέλευσις (πρόκενσον) τοῦ Αὐτοκράτορος τῇ Πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως, καὶ ὁ Λουϊτπράνδος περιγράφει, ὡς αὐτόπτης, τοιαύτην μίαν τοῦ Αὐτοκράτορος Νικηφόρου.

»Εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς ἔπηξε τὰς σκηνὰς αὐτοῦ, κατὰ τὸν Δούκαν, τῷ 1424 Σουλτὰν Μουρὰδ ὁ Β΄, στρατεύσας μὲν κατὰ τῆς πόλεως μετὰ 200,000 στρατοῦ, λύσας δὲ τὴν πολιορκίαν καὶ ἀναχωρήσας μετὰ τρεῖς μῆνας, διότι ἔμαθεν ἐπαναστάντα ἐν Προύσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μουσταφᾶν.

Ὁ τόπος δὲ τοῦ ἁγιάσματος ἐλέγετο, καθὼς καὶ ὁ τοῦ τῶν Βλαχερνῶν, Λουτὴρ(2), καὶ ἔκειτο, φαίνεται, πρὸ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος· διότι ὁ Αὐτοκράτωρ, »εἰσελθὼν διὰ τῆς μέσης πύλης τοῦ Λουτῆ»ρος, εἰσήρχετο ἐν τῷ Νάρθηκι«. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τοῖς Μηναίοις ἀναφέρεται τῇ 16 Αὐγούστου »Ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς τοῦ ἁγιάσματος ἐξάν»τλησις, καὶ αὖθις ἀνάδοσις«, φαίνεται ὅτι καὶ τὸ πάλαι, καθὼς καὶ σήμερον, τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγιάσματος ποτὲ μὲν ἀνέβρυεν ὀλιγώτερον, ἄλλοτε δὲ δαψιλέστερον, καί τοι ἐπικρατούσης ἰδέας ὅτι οὐδέποτε ἐλαττοῦται.

Ἦσαν δὲ γεγραμμένα εἰς τὰ διάφορα τοῦ ναοῦ τούτου μέρη, παρὰ τὸ προειρημένον ἐπίγραμμα, καὶ τὰ ἑξῆς:

Α΄. Εἰς τὴν Ἀνάληψιν ἐν τῷ Τρούλλῳ (3).

(1) Βιβλ. ΙΕ΄, κεφ. κε΄, κϛ΄. (2) Πορφυρογένν. Βιβλ. Α΄, ιη΄. (3) Κατὰ τὴν Διήγησιν Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, ἐν μέσῳ τῷ θόλῳ τοῦ ναοῦ ἦτον ζωγραφισμένη ἡ Ζωοδόχος Πηγή, ἡ Θεοτόκος δηλ. μὲ τὸν Χριστὸν ἐν ἀγκάλαις, προχέουσα ὡς ἀπὸ τῶν κόλπων αὐτῆς τὸ ὕδωρ ἐν εἴδει νεφέλης. Ἀλλ' ἴσως ἡ Ἀνάληψις ἐζωγράφιστο εἰς τὸν πρὸ τοῦ Νικηφόρου ναόν.

« Ἐκ γῆς ἀνελθὼν πατρικὸν σου πρὸς θρόνον,
» τὸν μητρικόν σου, Σῶτερ, οἶκον δεικνύεις
» πηγὴν νοητὴν κρειττόνων χαρισμάτων.

Β', Εἰς τὴν Σταύρωσιν.

» Ὁ νεκρὸς Ἅδης ἐξεμεῖ τεθνηκότας,
» κάθαρσιν εὑρὼν σάρκα τὴν τοῦ Δεσπότου.

Γ', Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν.

» Λάμψας ὁ Χριστὸς ἐν Θαβὼρ φωτὸς πλέον,
» σκιὰν πέπαυκε τοῦ παλαιτάτου Νόμου.

Δ', Εἰς τὴν Ὑπαπαντήν.

» Ὁρώμενος νῦν χερσὶ πρεσβύτου βρέφος,
» παλαιός ἐστι δημιουργὸς τῶν χρόνων.

Ε', Εἰς τὸν Χαιρετισμόν.

» Προοιμιάζει κοσμικὴν σωτηρίαν,
» εἰπὼν τὸ Χαῖρε ταῖς γυναιξὶ Δεσπότης.

ϛ', Εἰς τὸν τυφλόν.

« Ἔβλεψε τυφλὸς ἐκ τόκου μεμυσμένος.
» Χριστὸς γὰρ ἦλθεν, ἡ πανόμματος χάρις.

Ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Πηγῶν ᾠκοδόμησεν ὁ Βασίλειος καὶ ἄλλο τῆς Θεοτόκου εὐκτήριον, καὶ προσέτι τῶν Προφητῶν Ἠλιοὺ καὶ Ἐλισσαίου, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, καὶ τῶν ἁγίων ΜΒ' Μαρτύρων.

Ἐπὶ Λεϋγκλαβίου, τῷ 1583, ἐσώζετο μὲν ἡ Πηγή, καὶ συνέῤῥεεν εἰς αὐτὴν τὸ πλῆθος· τοῦ ἀρχαίου ὅμως ναοῦ 'δὲν ἐφαίνοντο πλέον εἰμὴ μόνα τὰ θεμέλια· διότι εἶχε καταστραφῆ, τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ τῆς, ὑπὸ Σουλτὰν Μουρὰδ τοῦ Β', προειρημένης πολιορκίας τῆς πόλεως· ἔπειτα δὲ καὶ μέχρι τῶν θεμελίων ἐπὶ Σουλτὰν-Μπαγεζὴτ τοῦ Β', μετακομισθείσης τῆς ὕλης εἰς τὸ οἰκοδομηθὲν παρ' αὐτοῦ τζαμίον.

Ὁ δὲ ἐφ' ἡμῶν ἄχρι τοῦ 1821 σωζόμενος ναὸς ἦτον σμικρόν τι, καὶ σχεδὸν ὑπόγειον, καί τοι θολογύριστον, εὐκτήριον, ὅπου κατήρχοντο διὰ βαθμίδων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ Σουλτὰν-Μαχμοὺτ τοῦ Α' τῷ 1732, ὁ ἀρχιτεκτονῶν τὸ κατὰ τὸ Ἐξωκιόνιον τζαμίον τοῦ τότε Βεζίρου Ἱβραὴμ -πασσᾶ τοῦ Καμπὰ-κουλάκη Ἀρμένιος ἐκινήθη 'να κατεξουσιάσῃ δι' αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων· γενομένης ὅμως μεγάλης τῶν ἡμετέρων κινήσεως, ἀνεστάλη ἡ τοῦ Ἀρμενίου ὁρμὴ Αὐτοκρατορικῷ διατάγματι.

Τὸν ναΐσκον τοῦτον κατηδάφισαν τέλος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821 τὰ τῶν Γενιτσάρων Γιαμάκια, καὶ ὅταν μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐπιστρέψας ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἀπῆλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ τόπου, 'δὲν εὗρον, εἰμὴ σωρὸν ἐρειπίων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἱστάμενον ἐν ὑπαίθρῳ τὸν ἱερέα, καὶ ἀναγινώσκοντα τὴν π α ρ ά κ λ η σ ι ν ὑπὲρ τῶν περιϊσταμένων πιστῶν. Δάκρυα ἔῤῥευσαν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ συσταλεὶς εἰς γωνίαν τινά,

Digitized by Google

ἀνεπόλουν κατ᾽ ἐμαυτὸν ὀδυνηρὰς ἀναμνήσεις, τὰς ὁποίας συνεμερίζετο καὶ ὁ μετ᾽ ἐμοῦ φίλος(1). Ἀλλὰ τὸ ζωήῤῥυτον τῆς Πηγῆς νάμα ἐξηκολούθει ῥέον ἀψοφητὶ, καὶ ἡ ἐπισκιάζουσα ἀοράτως τὸ ἱερὸν τοῦτο καταγώγιον χάρις οὐδέποτε ᾽τὸ εἶχεν ἐγκαταλείψῃ. Παρῆλθον ἔκτοτε εἰκοσιτέσσαρα ἔτη, καὶ ἐπανελθὼν πάλιν, λευκοπώγων ἤδη, εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος, εὗρον τὸ αὐτὸ σκιερὸν καὶ βαθύκομον δάσος, καὶ τὴν πηγὴν προϊοῦσαν ἀθόρυβον καὶ πραεῖαν· ἀλλ᾽ ἀντὶ τῶν ἐρειπίων, εἶδον ναὸν μεγαλοπρεπῆ, μαρμάρων καὶ κιόνων καὶ κοσμημάτων λαμπρότητα, εὐκοσμίαν ἐν πᾶσι καὶ περὶ πάντα, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν λίθων τούτων ἦσαν ἐκ τῶν ἐστηλωμένων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὰ παρακείμενα Τουρκικὰ μνήματα, παραχωρηθέντα κατ᾽ ἄδειαν τῶν Κρατούντων, ᾽δὲν ἠδυνήθην ᾽να κρατήσω τὰ δάκρυά μου. Ἀλλὰ τὰ δάκρυα ταῦτα ἦσαν δάκρυα χαρᾶς, κατανύξεως, ἐθνικῆς συμπαθείας. Καὶ λαβὼν τὸ χαρτοφυλάκιόν μου, ἐσημείωσα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου τούτου: »Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς »δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου!«

Ὁ ναὸς οὗτος, ὅλος σχεδὸν λιθόκτιστος, εἶνε, καθὼς ἦτον, φαίνεται, καὶ τὸ πάλαι, διπλοῦς, ἀνώτερος καὶ κατώτερος. Εἰς τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον, μικρότερον πολὺ τοῦ ἐπάνω, κατέρχονται διὰ δύω κλιμακωτῶν μαρμαρίνων καθόδων, ὧν ἡ μὲν φέρει εἰς τὰ ἐντὸς, ἡ δὲ εἰς τὰ ἐκτὸς τοῦ Καθολικοῦ. Πρὸς δυσμὰς δὲ αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν δύω τούτων καθόδων, εἶνε τὸ Ἁγίασμα, εὐρύχωρος μαρμαρίνη δεξαμενὴ, λαμβάνουσα τὸ φῶς ἄνωθεν, καὶ διὰ τοῦ γλαυκοῦ χρώματος καὶ τῆς διαυγείας τῶν ὑδάτων αὐτῆς, μηδέποτε ἐξαντλουμένων, προκαλουμένη καὶ ἄκοντα τὸν ὁρῶντα πρὸς πόσιν. Τοῦ ἀρχαίου δὲ ναοῦ ἀνευρέθησαν, ἀνορυττομένου πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τόπου, ὁ ἐκ πλίνθου μόνον ὀπτῆς πρόναος, καὶ ἡ κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ μαρμαρίνη πύλη, τὴν ὁποίαν μὴ δυνηθέντες ᾽να μεταφέρωσιν εἰς τὸ τζαμίον τοῦ Σουλτὰν-Μπαγεζῆτ, κατέλιπον τεθραυσμένην.

Ἀλλὰ δυνάμεθα ἄρά γε ᾽να παραδράμωμεν ἀναιτιολόγητον τὴν ἐπίκλησιν Μπαλουκλὺ, τὴν ὁποίαν φέρει παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ τοῖς Γραικοῖς τὸ Ἁγίασμα τοῦτο; Καὶ ὅτι μὲν εἶν᾽ ἐξ αἰτίας τῶν ἰχθυδίων (μπαλὺκ)(2), τὰ ὁποῖα ζῶσι καὶ φαίνονται ἐν αὐτῷ, παντὶ δῆλον· ἀλλ᾽ ἐὰν ἦνε μόνον ἑπτὰ, καὶ ταῦτα μηδέποτε ἀλλοιούμενα ἀπ᾽ αὐτῶν ἀκόμη᾽ τῶν πρὸ τῆς ἁλώσεως χρόνων, καθὼς καὶ πῶς καὶ πόθεν ἐπήδησαν εἰς τὸ ὕδωρ, ἤδη ἡμίοπτα, κτλ., τῶν τοιούτων οὐ πρὸς ἡμῶν ἡ ἐξέτασις, οἵτινες γνω-

(1) Ἄς μοι συγχωρηθῇ ᾽να καθιερώσω δύω λέξεις εἰς τὴν μνήμην τοῦ εὐγενοῦς καὶ πεπαιδευμένου νέου Ἀλεξάνδρου τοῦ Σαμουρκάση, τὸν ὁποῖον ἐστερήθη ἡ πατρὶς, ἐστερήθησαν οἱ πολυπληθεῖς φίλοι του, ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἡλικίας ἀκμῇ. Ἀναπαύου, φίλη σκιὰ, τὸν μακρὸν καὶ ἀγήρω αἰῶνα! ἀλλὰ ταῦτα φυσικώτερον ἦτο σὺ ᾽να γράφῃς περὶ ἐμοῦ! (2) Τὴν λέξιν ἀναφέρει καὶ ἐξηγεῖ καὶ ὁ Τζέτζης. Ἴδε κατόπιν εἰς τὴν Περιγραφὴν τῆς Ἰχθυηρᾶς Πύλης.

ρίζομεν μόνον, ὅτι πολλὰ τῶν πηγαίων ὑδάτων τρέφουσιν ἐν αὐτοῖς ἰχθύας, καὶ ὁ Κτησίας(1) ἀναφέρει ῥητῶς »κρηνίδας ἰχθυοφόρους«. Πῶς δὲ περὶ τῶν ἐν τῇ Πηγῇ ταύτῃ ἰχθυδίων οὐδεὶς τῶν πάλαι ἱστορικῶν ἀνέφερέ ποτέ τι, ἱκανῶν ἄλλως 'να ἐφελκύσωσι τὴν προσοχὴν ἑκάστου, φαίνεται ἄπορον.

Κατὰ τὸν γεραρὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸν Δουκάγγιον, ἡ πέριξ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πεδιὰς εἶνε τὸ

Φιλοπάτιον,

τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα ἤδη ἀπηντήσαμεν καὶ τὴν χρῆσιν εἴδομεν ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου περιγραφῇ. Καὶ ὅτι μὲν ἦσαν δύο τὰ Φιλοπάτια, χρησιμεύοντα ὡς παράδεισοι (parcs) τῶν Αὐτοκρατόρων, ἀπολαμβανόντων ἐν αὐτοῖς τὴν ἀπὸ τοῦ κυνηγεσίου τέρψιν, τὸ μὲν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τοῦ παλατίου, τὸ δὲ ἐκτός, δῆλον ἐκ τῶν Ἱστορικῶν· ἀλλ' ἐὰν τὸ ἐκτὸς Φιλοπάτιον, τὸ ὁποῖον ἐδείκνυεν ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος ἀπὸ τῶν Ὑψηλῶν τοῦ Παλατίου τοῦ ἐν Βλαχέρναις εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον, καθὼς θέλομεν διηγηθῇ περιγράφοντες τὰς Βλαχέρνας, ἔκειτο περὶ τὰς Πηγάς, ἀπεχούσας μίαν περίπου ὥραν ἐκεῖθεν καὶ λόφων μεσολαβούντων, φαίνεται δυσαπόδεικτον. Καὶ διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι πιθανώτερον ἠμποροῦσε 'να τοποθετηθῇ περὶ τὸ Ῥαμὶσ-τσιφτλίι, ὅπου σήμερον οἱ στρατῶνες.

Τὸ ἱππήλατον τοῦτο Φιλοπάτιον ὁ Χωνειάτης τοποθετεῖ »μικρὸν »ἄπωθεν τῶν χερσαίων τειχῶν«. Ὁ δὲ Ζωναρᾶς(2) διηγεῖται ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, »ὡς τὰ πολλὰ κατὰ τὸ Φιλοπάτιον ποιούμενος τὰς »διατριβάς, τεταγμένας ἡμέρας ὡρίσατο, καθ' ἃς ἐκεῖσε δημοσίᾳ προὐ»κάθητο, ἀφορῶν πρὸς πεδιάδα πλατεῖαν· τῷ βουλομένῳ δὲ ἡ εἰς ἐκεῖνον »πάροδος συγκεχώρητο, καὶ ἕκαστος τῶν δεομένων ἐπανετείνετο ἱκετήριον »διδακτικὸν ὅτου δέοιτο κτλ«. Ἐξ οὗ καὶ δύναταί τις πάλιν 'να εἰκάσῃ ὅτι ὑπῆρχε μὲν καὶ παλάτιον περὶ τὸ Φιλοπάτιον τοῦτο, ἀλλ' οὐχὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν· διότι πῶς ἂν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀνεχώρει ἐκτὸς τῆς πόλεως ἵνα δεχθῇ τὰς ἀναφορὰς τῶν ἐχόντων ἀνάγκην;

Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ κυνηγεσίου τούτου ἀμφιβάλλει ὁ Κίνναμος ἐὰν πρέπῃ νὰ γράφηται Φιλοπάτιον, καὶ 'να σημαίνῃ »τὴν φίλην διατριβὴν (ἄνεσιν »γάρ τινα παρέχεται καὶ φροντίδων ἀπαλλαγὴν τοῖς ἐκ τῶν ἀστυκῶν τα»ράχων ἐνθάδε ἀπαλλασσομένοις), ἢ μᾶλλον Φυλλοπάτιον, ὡς δὴ »φύλλοις κομῶσαν, πόαν τε δαψιλῆ ἀνιεῖσαν διατριβὴν (ἀμφιλαφὴς γὰρ »ὁ χῶρος, καὶ ἐπίχλοον ἁπανταχῇ φέρει τὸ πρόσωπον)«. Τὸ ἐπ' ἐμοί,

(1) Παρὰ Φωτ. Βιβλιοθ. ΜΓ', λδ'. (2) Βιβλ. ΙΗ'.

Digitized by Google

προτιμῶ τὴν δευτέραν ταύτην γραφὴν καὶ ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως, ὡς συμφωνοτέραν, κατὰ τὴν ἰδέαν μου, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς τότε γλώσσης.

Τὰ περὶ τὰς Πηγὰς σύνδενδρα καὶ ἱππήλατα μέρη εἶνε πρὸ χρόνων ταφεῖα τῶν Γραικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν εὐόσμων καὶ ἀειθαλῶν δένδρων ἀναπαύονται γενεαὶ ὁλόκληροι, ἐλθοῦσαι καὶ παρελθοῦσαι ἐπὶ τῆς Ἑπταλόφου ὡσεὶ σκιαί. Ἐνταῦθα, καθὼς εἰς ὅλα τῶν Τουρκικῶν μεγαλοπόλεων τὰ νεκροταφεῖα, ὑποκάτωθεν τούτου μὲν τοῦ δένδρου βλέπει τις ἐστρωμένην ἐπὶ τῆς χλόης αὐτοσχέδιον τράπεζαν, καὶ περὶ αὐτὴν κυκλοφοροῦσαν τὴν ἠδύλαλον πλόσκαν τοῦ Χρηστοπούλου· ὀλίγα βήματα δὲ παρέχει τὸν ἐμβριθῆ καὶ φιλήρεμον Τοῦρκον καπνίζοντα τὴν πίπαν 'του μετὰ σχήματος, καὶ ῥοφοῦντα τὸν ἀναπόφευκτον εἰς ἅπασαν ἐξοχὴν χαχβὲν, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν βράσιν δίδει ξεχωριστήν τινα, καθὰ λέγουσιν, οὐσίαν τὸ τοῦ ἁγιάσματος ὕδωρ· καὶ παρακάτω, κηδείαν Ἀρμενικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐὰν εὐκαιρῇ τις 'να παρασταθῇ μέχρι τέλους, θέλει ἴδει αὐτοὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐξέφερον καὶ ἔθαψαν τὸν νεκρὸν μὲ ὀλολυγὰς καὶ στερνοτυπίας ῥηξικαρδίους, 'να στρωθῶσι μετέπειτα κατὰ γῆς, καὶ 'να τελέσωσι τὸ περίδειπνον (epulum feralis), καὶ, ἐκκενόνοντες συχνότερον, εἰς ἀνάπαυσιν καὶ μνήμην τοῦ τελευτήσαντος, τὰ ποτήριά 'των, 'να τελειώσωσιν εὐθυμότατα τὴν σκηνὴν, χορεύοντες πολλάκις περὶ τὸν τάφον. Ἀλλὰ τὸ μέγα τῶν μνημάτων βιβλίον θέλομεν ἀναπτύξῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Πρὸς τὸ παρὸν ἂς προχωρήσωμεν πρὸς βορρᾶν ἔσωθεν τῆς πύλης τῆς πόλεως, καὶ ἀφίνοντες ἐξ ἀριστερῶν τὸ Μαχχὶδ-τζαμισὶ καὶ παρέκει πρὸς δεξιὰν αὐτοῦ τὸ Ὀδά-μπαση-τζαμισὶ, ἂς θεωρήσωμεν, ἐκνεύοντες μικρὸν, τὸ Ἀάτσ-σαράϊ. Ἀπὸ τοῦ ὁποίου προχωροῦντες ὀλίγον, ἀπαντῶμεν τὴν, καὶ ἐπὶ Λευγκλαβίου ὑπάρχουσαν, Νέαν Πύλην,

Γενὶ-καπού ἢ Μεβλεὰ-χανὲ-καπουσού.

Ἡ πύλη αὕτη, παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ὁποίας ὑπάρχει τζαμίον, παρωνυμούμενον ἀπ' αὐτῆς, ἠνοίχθη μετὰ τὴν ἅλωσιν, κλεισθείσης τῆς μετ' αὐτὴν, ἥτις, διακρινομένη καὶ καλουμένη σήμερον Κλειστὴ, εἶνε φαίνεται ἡ πάλαι Μελανδησία, διότι ἡ ἀπ' αὐτῆς ὁδὸς ἔφερε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν Μελαντιάδα, κωμόπολιν ἐπὶ τῷ Ἀθύρᾳ(1), ἀπέχουσαν 150 σταδίους τῆς πόλεως. Τὸ δὲ ὄνομα Μεβλεὰ-χανὲ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ ἔξωθεν αὐτῆς πρὸς τὸ Τόπ-καπὺ κειμένου Τεκὲ τῶν Μεβλεβήδων (δερβίσων).

(1) Μπουγιοὺκ-Τσεκμετζέ. Ἴδε τὴν ἐν σελ. 318 ὑποσημείωσιν.

Ἐπ' αὐτῆς ἐπιγέγραπται ἀνάγλυπτον καὶ τὸ ἀκόλουθον Λατινικὸν ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον πρῶτος ἀνεκάλυψε περὶ τὰ 1770 ὁ Γάλλος Ἀρχαιολόγος Guys.

» Theodosii jussis, gemino nec mense [peracto],
» Constantinus ovans, hœc mœnia firma [locavit].
» Tam cito, tam stabilem (1) Pallas vix [conderet arcem] (2). «

Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο, μετάφρασις τρόπον τινὰ τῶν ἄλλων δύο Ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπεγράφησαν ἐπὶ τῶν πυλῶν τοῦ Ῥηγίου καὶ τῆς τοῦ Ξιλοκίρκου, εἶνε, κατὰ τὸν Κ. Peyssonel, μετατοπισμένον, καὶ ἐτέθη ἐνταῦθα κατὰ σύμπτωσιν μόνον. Τὸ δὲ τελευταῖον αὐτῆς μέρος εἶνε δυσανάγνωστον ἐξ αἰτίας τοῦ βρύου, διὰ τοῦ ὁποίου κατεκάλυψε τὸν λίθον τὸ καταῤῥέον ἀπὸ τῆς κορωνίδος ὕδωρ. Παρεκτὸς δὲ αὐτοῦ, ὁ λίθος οὗτος περιέχει καὶ ἄλλα Ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα εἶν' ἀδύνατον ν' ἀναγνώσῃ τις διὰ τὸν αὐτὸν λόγον.

Παρ' αὐτὴν ἐσφάγη τῷ 450 ὁ Σπαθάριος Χρυσάφιος ὁ Τζουμᾶς, εἷς τῶν εὐνούχων ἐκείνων, οἵτινες, ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, συνεμερίζοντο καὶ κατεχρῶντο τόσον τὴν ἐξουσίαν, περιελθοῦσαν εἰς τὴν γυναικωνῖτιν.

Ἡ κατ' εὐθεῖαν δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀπ' αὐτῆς ὁδὸς φέρει εἰς τὸ λεγόμενον Μπαρούτ-χανὲ-τζαμισί, διότι πλησίον αὐτοῦ, κατ' ἀνεξήγητον ἀληθῶς ἀπρονοησίαν, ἦτον ἄχρι τοῦ 1760 (;) τὸ πυριτοποιεῖον. Τότε δὲ γενομένης φρικτῆς ἐκρήξεως 300 κεντηναρίων πυρίτιδος ἐναποτεθειμένης εἰς τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο, καὶ φονευθέντων οὐκ ὀλίγων ἀνθρώπων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν κρημνισθέντων 500 περίπου οἴκων, μετεκομίσθη τὸ πυριτοποιεῖον ἔξωθεν τοῦ Ἑπταπυργίου.

Παρὰ τὴν Μελανδησίαν Πύλην ἔκειτο, κατὰ τὸ Συναξάριον τῆς 25 τοῦ Ὀκτωβρίου,

Τὸ Δεύτερον,

ἐν τῷ ΙΒ' Ῥεγεῶνι καὶ » ἀμφὶ τῆς πόλεως ἀγυιὰν τὴν ἐσχάτην «, κατὰ τὸν Προκόπιον, κληθὲν οὕτω, διότι ἀπεῖχε δύο σημεῖα (μίλια ἤ, πιθανώτερον, κατὰ τὴν Ἄνναν (3), στάδια) τῶν τειχῶν τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου ἢ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου, καθὼς καὶ τὸ Ἕβδομον ἑπτά, καὶ τὸ Δέκατον δέκα. Ἀλλ' ὁ Κωδινός, τὸν ὁποῖον πολλάκις εἴδομεν ἄχρι τοῦδε καὶ θέλομεν ἰδεῖ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἀντιβαίνοντα εἰς τὰς κοινὰς παραδόσεις, ἱστορεῖ

(1) Βιβλ. Η', 222. (2) Ἐν ἄλλοις: Ut tandem stabilem. (3) » Κελεύσματι τοῦ Θεοδο-» σίου, ἐν διαστήματι οὔτε δύω μηνῶν, ὁ θριαμβευτὴς Κωνσταντῖνος ἱδρύσατο τὰ τείχη ταῦτα. » Τόσον ταχέως καὶ τόσον στερεὸν φρούριον μόλις ἡ Παλλὰς ἠδύνατο 'να κτίσῃ «.

ὅτι ἐκλήθη οὕτω διότι ὁ Ῥινότμητος ἔστησεν ἐν αὐτῷ στήλην εἰς μνήμην τῆς δευτέρας αὐτοῦ αὐτοκρατορίας, »εἰσελθὼν διὰ τοῦ ἀγωγοῦ ἀπὸ »τῆς Παλαιᾶς καλουμένης Πόρτας (1), καὶ ἐξελθὼν εἰς τὸν τόπον, οὗ »ἵσταται ὁ κίων αὐτοῦ ἐν τῷ Δευτέρῳ· αὐτοῦ γὰρ εἶχε τὴν διάπνοιαν ὁ »ἀγωγός.« Ἐλησμόνησεν ὅμως ὁ καλὸς Κωδινὸς ὅτι ὁ Προκόπιος ἀναφέρει ἤδη τὸ Δεύτερον πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Ῥινοτμήτου.

»Ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Δευτέρου καὶ τῇ Μελανδησίᾳ Πόρτῃ, πρὸ τοῦ »τείχους (ἐννοεῖται τοῦ παλαιοῦ, διότι ἄλλως 'δὲν ἦτον ἐν τῷ Δευτέρῳ) »τῆς ΚΠ ἔκειτο καὶ τὸ Μαρτυρεῖον τῶν Ἁγίων Νοταρίων Μαρκιανοῦ καὶ Μαρτυρίου, κτισθὲν, κατά τινας μὲν, ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, κατ' ἄλλους δὲ, ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, καὶ συντελεσθὲν ὑπὸ τοῦ μετ' αὐτὸν τρίτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Σισιννίου τοῦ Α'. Οἱ Ἅγιοι οὗτοι ἦσαν γραμματεῖς τοῦ Πατριάρχου Παύλου τοῦ Ὁμολογητοῦ, καὶ ὁ μὲν Μαρτύριος ἦν ὑποδιάκονος, ὁ δὲ Μαρκιανὸς ψάλτης καὶ ἀναγνώστης. Ἐφονεύθησαν δὲ ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ κινηθέντος ὑπ' αὐτῶν κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Παύλου, ἐπὶ Μακεδονίου, παραδοθέντες ὑπ' αὐτῶν τῷ ὑπάρχῳ, ὡς αἴτιοι τῆς κατὰ τοῦ Ἑρμογένους στάσεως, καὶ ἑορτάζονται τῇ 25 Ὀκτωβρίου. »Οὐ γὰρ ἄξιον νενομίκασιν (λέγει ὁ Σω»ζομενὸς) οἱ Κωνσταντινουπόλεως προστάντες μαρτυρίας γερῶν ἀμοιρεῖν »αὐτοὺς, ὑπὸ θεοῦ τιμωμένους, καθότι καὶ ὁ τῇδε τόπος, τῶν ἐπὶ θάνα»τον ἀγομένων ἐνθάδε τὰς κεφαλὰς ἀποτεμνομένων, τὸ πρὶν ἄβατος ὢν »ὑπὸ φασμάτων, ἐκαθάρθη, καὶ πολλὰ παράδοξα ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτῶν »γενέσθαι συνέβη (2)«.

Περὶ τὸ Δεύτερον τοποθετεῖ ὁ Νικηφόρος (3) καὶ τὸν μέγιστον καὶ ἐπισημότατον ναὸν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παύλου τοῦ Ὁμολογητοῦ, τὴν ἄλλως λεγομένην Ἐπὶ Παῦλον Ἐκκλησίαν, τὸν ὁποῖον οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν πολιτῶν, λέγει ὁ Σωζομενὸς (4), »ἀγνοοῦντες »τὴν ἀλήθειαν, καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες, Παύλῳ τῷ Ἀποστόλῳ ἐπεφή»μιζον«· πολλοὶ δὲ τῶν Ἱστορικῶν συγχέουσι τῷ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τῷ ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν Ὀρφανοτροφείῳ. Ἀλλ' ἀντιβαίνει πρὸς ταῦτα ἡ Παλαιὰ τῆς πόλεως Ἀναγραφὴ, τοποθετοῦσα τὸν Ἅγιον Παῦλον ἐν τῷ Ἑβδόμῳ Ῥεγεῶνι, τοῦ ὁποίου δοθέντος, πρέπει 'να συμμετατεθῇ καὶ τὸ Δεύτερον ἐκεῖ, καὶ τότε 'δὲν δύναται 'να ἦνε »ἀμφὶ τῆς πόλεως »ἀγυιὰν τὴν ἐσχάτην«, ὅπου ῥητῶς 'τὸ τοποθετεῖ, καθὼς εἴδομεν, ὁ Προ-

(1) Ἴδε Ναρλὺ-καπύ. (2) Μὲ ποῖον σκανδαλώδη τρόπον ἑώρταζον κατ' ἔτος οἱ νοτάριοι καὶ ἄλλοι τῶν Κληρικῶν τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων τούτων, θέλομεν διηγηθῇ, περιγράφοντες τὰς τελετὰς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς ἐπὶ Βυζαντινῶν Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τῷ Γ' τοῦ πονήματος ἡμῶν Μέρει. (3) Βιβλ. ΙΒ', ιδ'. (4) Βιβλ. Ζ', Ι'.

κόπιος. Τὸ ἀκριβὲς ἄρα περὶ τούτων μόναι αἱ ἐπιγενησόμεναι ἀνακαλύψεις δύνανται 'να ὁρίσωσιν, ὡς εἴπομεν καὶ ἐν τοῖς Προλεγομένοις.

Ἐκτίσθη δὲ τὸ πρῶτον ὁ ναὸς οὗτος ὑπὸ τοῦ αἱρετικοῦ πατριάρχου Μακεδονίου (τὸν ὁποῖον ἐν αὐτῷ ἐχειροτόνησαν καὶ ἐνεθρόνισαν οἱ ἀρειανίζοντες, κτιζομένης ἀκόμη' τότε τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου), καὶ ἐπεφημίσθη ὑπ' αὐτοῦ τῷ ὀνόματι ἑτέρου τινὸς Ἁγίου· μετακομισθέντος δὲ ὕστερον ἀπὸ τῆς Ἀγκύρας τοῦ σώματος τοῦ Ὁμολογητοῦ Παύλου, καὶ ἀποτεθέντος ἐν αὐτῷ ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐπεκράτησεν εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου τούτου.

Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον ἦσαν ἐν τῷ Δευτέρῳ καὶ ἄλλοι, ἐξ ὧν ἀναφέρονται Α', ὁ τῆς Θεοτόκου, ὁ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, οὗ τὰ ἐγκαίνια ἑωρτάζοντο τῇ 5 Σεπτεμβρίου· Β', ὁ τῆς Ἁγίας Ἄννης, κτισθεὶς μὲν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, εἴτε, κατὰ τὸν Προκόπιον, τοῦ Μεγάλου, εἴτε, κατ' ἄλλους, τοῦ Ῥινοτμήτου, ἀνακαινισθεὶς δὲ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Ἐνταῦθα ἀπέκειτο καὶ τὸ σῶμα τῆς μητρὸς τῆς Θεοτόκου, ἧς ἡ χάρα σώζεται, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἐδῶ ἀπετέθη ἔπειτα καὶ τὸ μαφόριον αὐτῆς. Ὁ ναὸς οὗτος συγχέεται τῷ ἐν τοῖς Σπουδῆς, καὶ τὸ αὐτὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖον θέλομεν ἀναφέρει ἐκεῖ, ἀποδίδοται εἴς τε τὴν Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου γυναῖκα, εἰς τὴν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου καὶ εἰς Θεοδώραν τὴν Θεοφίλου, τὸ ὁποῖον ἄλλως 'δὲν εἶνε καὶ παράδοξον, διότι ὅλαι αἱ τέκνων ἐπιθυμοῦσαι τὴν Ἁγίαν Ἄνναν ἐπεκαλοῦντο. Ἴσως δὲ εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ ἄλλῳ ναῷ τῆς Ἁγίας ταύτης, τῷ ἐν τῷ Δαγισθεῖ· Γ' οὐ πολὺ μακρὰν τούτου, παρὰ τὴν Μωκησίαν ἤδη κινστέρναν, ὁ τῆς ἁγίας Μάρτυρος Ζωῆς καὶ τοῦ ἁγίου Ἑσπέρου ἢ Ἐξσουπέρου, ἑορταζομένων τῇ 12 Μαΐου, κτισθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἀνακαινισθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου· Δ', ἐγγὺς αὐτοῦ, καὶ οὐ πολὺ ἄπωθεν τοῦ Θεοδοσιανοῦ (καὶ οὐχὶ τοῦ Κωνσταντινείου) φόρου, ὁ τοῦ ἁγίου Πλάτωνος, κτισθεὶς μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου, μετακομίσαντος εἰς αὐτὸν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ δέκα κίονας (ὧν τοὺς δύω μετεκόμισεν ἔπειτα Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς εἰς τὴν Χαλκῆν), ἀνακαινισθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἐπισκευασθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου· Ε', τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Μαυρικίου, καὶ ἀναφερόμενον ἐν τῷ Συναξαρίῳ Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου τῇ 22 Ἀπριλίου· Ϛ', τὸ Μαρτυρεῖον τῶν ἁγίων Χαριλάμπους καὶ Παντολέοντος, ἀναφερομένων ἐν τῷ Μηνολογίῳ τῶν 18 Σεπτεμβρίου. Ἐν τῷ Δευτέρῳ ἦν καὶ Ξενών, καὶ ἔνδον αὐτοῦ τὸ Μαρτυρεῖον τοῦ ἁγίου Τιμοθέου ἐπισκόπου Προύσης τοῦ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ἑορταζομένου τῇ 10 Ἰουνίου.

ΤΡΙΤΗ τῶν ἀπὸ τοῦ Κόλπου πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον, καὶ τετάρτη τῶν ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Κόλπον ἐπὶ τῶν χερσαίων ἀριθμεῖται τειχῶν

Ἡ Πύλη τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ

(Τὸπ - καπού).

ἥτις τὸ μὲν παλαιὸν αὐτῆς ὄνομα ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτὴν κειμένου ποτὲ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, κτισθέντος μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἑλένης, ἀνοικοδομηθέντος δὲ (διότι εἶχε κρημνισθῆ) ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Ἐν αὐτῷ ἀπετέθη, παρὰ τὰ λείψανα τοῦ Προφήτου Δανιὴλ καὶ ἄλλων Προφητῶν, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ἔφερεν ἡ κτίτωρ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Νικήτα. Ἐν αὐτῷ διέμενον Ἰωσὴφ ὁ Ὑμνογράφος καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, οἱ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ἀδελφοί, καὶ ἐνταῦθα καὶ τοὺς Κανόνας ἐμελοποίησαν.

Τὸ δὲ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα ἔχει ἀπὸ τῶν κανονίων (τ ὸ π), τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῆς τε πρώτης τῶν 1422, καὶ τῆς δευτέρας καὶ τελευταίας τῶν 1453, εἶχον καταντικρὺ αὐτῆς στημένα, τότε μὲν Σουλτὰν Μουρὰδ ὁ Β' (1), ἔπειτα δὲ Σουλτὰν - Μεχμὲδ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Φατίχ.

Ὅλη τῆς ἀξιαφηγήτου ταύτης πολιορκίας ἡ ἱστορία συγκεντροῦται περὶ τὴν πύλην ταύτην· διότι κατ' αὐτῆς καὶ ὁ πολιορκητὴς ἔστρεψεν ὅλας 'του τὰς δυνάμεις, ὡς ἀντικρύζουσαν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοπέδου 'του, καὶ ἀπ' αὐτῆς καὶ ὁ μακάριος Κωνσταντῖνος ἀντέταξεν ἑαυτὸν, καὶ σὺν ἑαυτῷ τὸν πολεμικώτερον τῶν ἐπικούρων 'του, Ἰωάννην Ἰουστινιανὸν τὸν Λόγγον, ναύαρχον τῶν ἐκ τῆς Λιγουρίας δύω νεῶν, μὲ τοὺς ἐκλεκτοτέρους στρατιώτας Ἰταλοὺς καὶ Ῥωμαίους, 3000 τὸν ἀριθμόν.

»Ἐξ ἐναντίας τῆς πύλης ταύτης, ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου Μὰλ - τ ε π έ, ἔπηξε τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, κατὰ τὸν Φραντζῆν (2), ὁ πορθητὴς Σουλτάνος τῇ 2 Ἀπριλίου τοῦ 1453, » Καὶ ὁ τῆς Ἀνατολῆς στρατὸς » ἐν τοῖς δεξιοῖς τοῦ Ἀμηρᾶ καὶ ἕως τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης Πύλης τῆς » Χρυσῆς· ὁ δὲ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ἕως τῆς Ξυλίνης καὶ τῶν » ἀκτῶν θαλάσσης τοῦ Κερατίου Κόλπου «. Κατέναντι αὐτῆς ἐστήθη ἡ τερατώδης ἐκείνη χωνεία (δομβάρδα), τὴν ὁποίαν ἐ λ έ π ο λ ι ν ὀνομάζει ὁ Χαλκοκονδύλης, ἀποτελοῦσαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν μίαν Ἱστορίαν. »Ἵδρυτο » δὲ ὁ μὲν τῶν τηλεβόλων κατὰ τὰ ἐκείνων βασίλεια· ὁ δὲ, κατὰ τὴν τοῦ » Ῥωμανοῦ καλουμένην πύλην, ᾗ δὴ καὶ αὐτὸς ἐστρατοπεδεύετο Βασι-

(1) Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην συνηκολούθει τὸν Σουλτάνον καὶ ὁ Ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, οὐχὶ ὅμως ὁ Μήρτζα (Μάρκος) - Βασσαράβας, καθὼς διαλαμβάνουσι τῆς Βυζαντίδος τὰ Χρονικὰ, ἀλλ' ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Βλὰδ - Βασσαράβας, ὁ ἐπικληθεὶς Τσέπες (Παλουκωτής), ὅς τις καὶ ἐφονεύθη εἴς τινα ἔφοδον τῶν Τούρκων κατὰ τῆς πόλεως, ἡγεμονεύσας 23 ἔτη.

(2) Βιβλ. Γ', γ'.

»λεύς(1)«. Τὸ μέγεθος τοῦ πυροβόλου τούτου καταντᾷ ἀπίθανον· διότι ἡ σφαῖρα, τὴν ὁποίαν ἐδέχετο, ἐζύγιζεν ὑπὲρ τὰ πέντε κεντηνάρια. Μίαν τῶν σφαιρῶν τούτων ἐμέτρησε Λεωνάρδος ὁ Χῖος, καὶ ἰδοὺ οἱ λόγοι 'του: »Lapidem qui palmis undecim ex meis ambibat in gyro«. Διὰ τὴν μετακόμισιν αὐτοῦ ἐχρειάσθησαν πεντήκοντα ἤ, κατὰ τὸν Λαόνικον, ἑβδομήκοντα βοῶν ζεύγη καὶ δισχίλιοι ἄνδρες. Τὴν χωνείαν ταύτην, διαῤῥαγεῖσαν, »ταχέως πάλιν ὁ Ἀμηρᾶς ὑγιῆ καὶ σῶαν ἐποίησε«, λέγει ὁ Φραντζῆς, »καὶ »ἐφυλάττετο, προσθέτει ὁ Δούκας, καὶ εἰς τὸ μετέπειτα σῶα, καὶ ἐνερ»γοῦσα πρὸς τὸ τοῦ Σουλτάνου θέλημα«. Τοιαῦτα κολοσσαῖα κανόνια, τῆς τότε κατασκευῆς, διατηροῦσιν οἱ Τοῦρκοι καὶ εἰς τὰ Δαρδανέλια καὶ εἰς ἄλλα φρούρια, καὶ τὰ ὀνομάζουσι κοινῶς Μ π ὰ λ - γ ε μ ὲ ζ (μέλιτος ἄγευστα). Εἰς τὸ χάσμα δὲ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν εἶχε παλαιοῤῥάφος τις τὸ ἐργαστήριόν 'του.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ παρὰ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ πύργοι ἀντεῖχον εἰς τὰς βολὰς τοῦ κεραυνοῦ τούτου, καὶ ἔπρεπε 'να τύχῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σουλτάνου ὁ ἀποκρισιάριος τοῦ Ἰάνκου (τοῦ περιῤῥήμου Οὐνιάδου), ἢ πιθανώτερον ἄλλου τινὸς τῶν ἡγεμόνων τῆς Οὐγγρίας, διότι ὁ Οὐνιάδης 'δὲν ἔζη πλέον, ἵνα συμβουλεύσῃ τὸν συμπατριώτην 'του πυροβολιστὴν Οὐρβανὸν 'να μὴ διευθύνῃ, καθὼς ἔκαμνεν ἕως τότε, πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον ὅλας 'του τὰς βολάς, ἀλλ' εἰς τρία διάφορα μέρη, διέχοντα ἀπ' ἀλλήλων πέντε ἢ ἓξ ὀργυιάς, ὡς εὑρεθῆναι αὐτὰς ἐν τριγώνου σχήματι. Ἡ συμβουλὴ ἐνηργήθη, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ τῶν πύργων κατάπτωσις μὲ ὅλα τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῶν τείχη. »Καὶ ἔκειντο »οἱ πύργοι οὗτοι χαμαὶ (λέγει μιξοσολοίκως ὁ Δούκας), ὁρῶντες τοὺς »ἔνδον(2) καὶ ὁρώμενοι ὑπ' αὐτῶν«. Τοὺς πύργους τούτους ὁ Μεχμὲδ ἀφῆκε μετὰ ταῦτα ἠρειπωμένους, εἰς σημεῖον τῆς νίκης, καίτοι ἀνοικοδομήσας τὴν μετ' αὐτῶν κατακρημνισθεῖσαν πύλην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐνετείχισεν ὡς τρόπαια καὶ τρεῖς τῶν σφαιρῶν τούτων.

Ἡ κατάπτωσις τῶν πύργων 'δὲν ἠλάττωσε τὴν ἀνδρίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν· ἀλλ' ἐμψυχούμενοι ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅς τις, παρευρισκόμενος παντοῦ ὅπου ἦτον κίνδυνος, θέατρον ὅμως τῆς εὐτολμίας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ 'του εἶχεν ἰδίως προσδιορίσῃ τὴν πύλην, καθὼς εἴπομεν, ταύτην, περιέφραξαν διὰ νυκτὸς τὸ χάλασμα μὲ πλατυτάτην καὶ βαθυτάτην τάφρον, καὶ ἔσωθεν αὐτῆς ἀνύψωσαν ἄλλο

(1) Χαλκοκονδ. Βιβλ. Η'. (2) Ἔ ν δ ο ν λέγων, 'δὲν ἐννοεῖ βεβαίως ὁ Δούκας τοὺς ἔνδον τῆς πόλεως· ἀλλὰ τοὺς ἔνδον τοῦ π ε ρ ι β ό λ ο υ τοῦ μεταξὺ τῶν διπλῶν τειχῶν, καὶ τοὺς ἔνδοθεν τοῦ δευτέρου ἢ ἐξωτέρου τείχους· πρὸς κατανόησιν τοῦ ὁποίου, καθὼς καὶ ὅλων τῶν καθέκαστα τῆς πολιορκίας ταύτης, πρέπει 'να ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὁ ἀναγνώστης τὰ προειρημένα ἐν ἀρχῇ τοῦ πονήματος περὶ τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς πόλεως.

Digitized by Google

χαμηλότερον τεῖχος, καὶ περὶ αὐτὴν μαχόμενοι ὡς ἀπηλπισμένοι, παρεξέτειναν τὴν πολιορκίαν ἐπὶ πεντήκοντα ἓξ ἡμέρας. Βῆμα ποδὸς δὲν ὑπάρχει περὶ τὴν πύλην ταύτην, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπάτησαν χιλιάκις οἱ πόδες τῶν ἐναλλὰξ νικώντων καὶ νικωμένων, ὑποχωρούντων καὶ προχωρούντων, ὀλλύντων καὶ ὀλλυμένων. Αὐτὴν καθηγίασε μὲ τὸ αἷμά του καὶ ὁ ἔσχατος τῶν Παλαιολόγων Αὐτοκρατόρων Κωνσταντῖνος ὁ μητρόθεν Δραγώσης, δέκατος ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα καὶ ὀγδοηκοστὸς πρῶτος διάδοχος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἢ Πρώτου, εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἐννέα ἐτῶν, καὶ περὶ αὐτὴν μαχόμενος ὡσεὶ λέων, ἐπρόφερε τοὺς πικροὺς ἐκείνους λόγους: »Δὲν εὑρίσκεται Χριστιανὸς νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν κεφαλήν;« Ἐδῶ ἔπεσεν ὁ μακάριος ὡς Χριστιανὸς καὶ ὡς ἥρως, ὑπὸ τὰ ἐρείπια θρόνου διαρκέσαντος 1140 ἔτη, καὶ ὑπὸ στοίβας πτωμάτων χριστιανικῶν τε καὶ Τουρκικῶν. »Ἐγένετο δὲ ὁ σωρὸς τῆς πληθύος τῶν νεκρῶν »(λέγει ἡ Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως) μέχρις ἀψίδων »αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς πύλης Χαρσῆς καὶ τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὡς »ἐφαίνετο ἐπικείμενα«. Ὅθεν καὶ δι' αὐτῆς διαβαίνων, ἀπεκαλυψάμην τὴν κεφαλήν, κυριευθεὶς ὑπὸ σέβας.

Δὲν ἤξευρω δέ, πόθεν λαβὼν τοποθετεῖ ὁ Chevalier(1) μεταξὺ τῆς πύλης ταύτης καὶ τοῦ ἀπ' αὐτῆς παρωνυμουμένου τζαμίου τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου τὸν ἐν τοῖς Βασιλείδου, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν διαλάβει ἐξιόντες τὴν τῶν Βλαχερνῶν πύλην.

Παρεκτὸς τοῦ τζαμίου Τὸπ-καπὺ, εἶνε περὶ τὴν πύλην ταύτην καὶ ἄλλα τέσσαρα, τὰ μὲν δύο ἔσωθεν αὐτῆς, ἐπιλεγόμενα Σέϊχ-σοὺλ-ἰσλὰμ καὶ Σαράϊ-μεϊδάν· τὰ δὲ δύο ἔξωθεν, ἐκ τῶν ὁποίων τοῦ δευτέρου τὸ ὄνομα Σὰν-κε-γεδὶμ-τζαμισὶ ἐξηγεῖ, ἐὰν οὐχὶ πιθανῶς, παραινετικῶς ὅμως ἡ δημώδης φήμη οὐχὶ ἀκόμψως.

Προχωροῦντες δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἔνδοθεν αὐτῆς, καὶ ἀφίνοντες πρὸς δεξιὰν τὸ πρῶτον Ὀρτᾶ-τζαμὶ, καὶ ὀλίγον παρέκει τὸ Λουτφῆ-πασσᾶ-τζαμισὶ, στρεφόμεθα πρὸς ἄρκτον, καὶ διαβαίνοντες τὸν χείμαῤῥον Ἀκ-σαράϊ, ἀφίνοντες δὲ ἐκ δεξιῶν τὸ τζαμίον Μαατζουντζοῦ, καὶ ἀνακάμπτοντες πρὸς δυσμὰς, φθάνομεν εἰς τὸ

Γενὶ-Μπαγτσὲ,

κοιλάδα τερπνοτάτην κατὰ τὸ ἔαρ, ποτιζομένην ὑπό τινος ῥυακίου ῥέοντος κατὰ μέσον, καὶ ἐκτεινομένην εἰς ἑνὸς μιλίου σχεδὸν περιφέρειαν, ὅπου συνέρχονται ὅλων τῶν πέριξ συνοικιῶν οἱ κάτοικοι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν βλέπων τις ἑαυτὸν ἐν μέσῳ χλοερῶν λιβαδίων, καὶ κήπων εὐφο-

(1) Τόμ. Β', σελ. 260.

Digitized by Google

ρωτάτων, νομίζει ὅτι εἶν' ἔξωθεν τῆς πόλεως· ἀλλὰ τὰ τείχη αὐτῆς, φαινόμενα ἐν ἀπόπτῳ καταπεπετασμένα μὲ τὸν κισσὸν καὶ στεφανωμένα μὲ δάφνας, τὸν ἐνθυμίζουσιν ἔπειτα ὅτι ἐν τῷ Νεοχηπίῳ τούτῳ ἐσκήνωσεν εἰς τὰ 1512 ὁ Α' Σελὴμ, ὅτε, συνεννοηθεὶς κρυφίως μετὰ τῶν Γενιτσάρων, οἵτινες τὸν ἐλάτρευον, ἦλθεν, ἀπ' ἐναντίας ῥητῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ πατρός του, ἐκ τῆς Κριμαίας, καὶ μετά τινων ἡμερῶν διαπραγματεύσεις, ἠνάγκασε τὸν γέροντα Μπαγεζήτην 'να παραιτήσῃ ἑκὼν ἀέκων τὸν θρόνον ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ 'ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὅπου πρὶν φθάσῃ ἀπέθανε καθ' ὁδόν. Στρέφων ἔπειτα πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοὺς ὀφθαλμοὺς, βλέπει μεγαλοπρεπεστάτην οἰκοδομὴν, καταφύγιον τῶν νοσούντων, εὐλογούντων τὸ ὄνομα τῆς εὐεργετικῆς μητρὸς τοῦ Σουλτὰν-Μεττζήτου, εἰς τῆς ὁποίας τὴν πρόνοιαν ὀφείλεται ἡ οἰκοδομὴ καὶ διατήρησις τοῦ καταστήματος τούτου. Ἀλλὰ τὴν φαιδρότητα τοῦ θεατοῦ συννεφοῦσιν οἱ κατὰ μῆκος τοῦ τείχους συνῳκισμένοι ἢ μᾶλλον ἐσκηνωμένοι Ἀθίγγανοι (Τουρκογύφτοι), ἀσχολούμενοι εἰς τὰς συνήθεις αὐτῶν βιομηχανικὰς τέχνας, καὶ φέροντες τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐσχάτης ἐξευτελίσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καταντῶσι τὰ θρησκευτικῶς καὶ πολιτικῶς ἐκμηδενισθέντα ἔθνη, καθὼς τὰ ῥάκη, ὅταν παλαιωθῶσιν.

Εἰς τὸ Γενιὶ-Μπαγτζὲ, λέγει ὁ Ὀθωμανὸς συγγραφεὺς, τὸν ὁποῖον πολλάκις ἀνεφέρομεν, ἐξήγοντο κατ' ἔτος τὴν ἄνοιξιν 10,000 ἵπποι ἵνα βοσκήσωσι χλόην.

Ἡ κατασκήνωσις τοῦ Σελὴμ εἰς τὴν πεδιάδα ταύτην δίδει αἰτίαν 'να ὑποθέσωμεν ὅτι αὐτὴ εἶνε ἡ ὀνομαζομένη, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, **Μ α ΐ τ α ς** (1), καὶ ἀφωρισμένη Βυζαντίοις εἰς πεδίον (στρατοπεδείαν), ὅπου εἶχε κατασκηνώσῃ πανστρατιᾷ καὶ ὁ Καγάνης (Χακκὰν) τῶν Πατζηνάκων, μεταπεμφθεὶς εἰς τὴν Βασιλίδα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου. Ἐδῶ εὐχαρίστως ἤθελον παρατάξῃ καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα ἐκ τῆς Περσίας ἐπανελθόντας ἀθανάτους ἐκείνους Ἕλληνας, ἐὰν τὰ τείχη τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου 'τὸ ἐσυγχώρουν (2). Τὰ **Λ ι β ά δ ι α** ὅμως, τὰ ὁποῖα προανεφέρομεν ἐν τῇ τῶν Γαστρίων Μονῇ, πολὺ καταλληλότερον ἴσως ἤθελον τοποθετηθῆν' ἐνταῦθα, ὅπου τοποθετοῦνται παρά τινων καὶ

Αἱ Πουλχεριαναὶ,

τὸ παλάτιον δηλονότι τῆς περιδόξου ἐκείνης ἔν τε τῇ πολιτικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορίᾳ Αὐγούστης (3), κείμεναι ἐν τῷ Ἑνδεκάτῳ Ῥεγεῶνι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ ΙΑ' ὡσαύτως Ῥεγεῶνι

---

(1) **Μ ε ϊ ν τ ὰ ν** ὀνομάζουσιν οἱ Τοῦρκοι πᾶσαν ἐπίπεδον πλατεῖαν. Ἀλλ' εἶνε ἆρά γε δυνατὸν 'νὰ ὠνομάζοντο ἐπὶ Μονομάχου μέρη τῆς ΚΠ μὲ ὀνόματα Τουρκικά; (2) Ἴδε περὶ αὐτῶν εἰς τὰ **Ἀ λ ω ν ί τ ζ ι α.** (3) Ἴδε περὶ τῆς Βασιλίδος ταύτης εἰς τὰ **Χ α λ κ ο π ρ α τ ε ῖ α.**

Digitized by Google

καὶ πέριξ τοῦ Ε' λόφου, τοποθετοῦνται καὶ **Αἱ Πλακιδιαναὶ** καὶ **Αἱ Πλα(Φλα)κιλλιαναὶ** καὶ προσέτι τὸ Παλάτιον τῆς Αὐγούστης Εὐδοξίας συζύγου τοῦ Ἀρκαδίου, νομίζω ὅτι ὅλα ταῦτα ἦσαν ἓν καὶ τὸ αὐτό, Παλάτιον δηλαδὴ μεταβαῖνον ποτὲ μὲν εἰς ταύτης ποτὲ δὲ εἰς ἐκείνης τῆς βασιλίδος τὴν κυριότητα, καὶ ἀφ' ἑκάστης αὐτῶν καὶ παρονομαζόμενον. Ἦτον δὲ πρότερον οἰκία Ἀβλαβίου τινός, κατὰ τὸν Συνέσιον(1), καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα ἔλαβον ἀπὸ Πλακιδίας τῆς καὶ Γάλλης (2), θυγατρὸς τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, ὁμωνύμου τῇ μητρὶ αὐτῆς, θυγατρὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ δευτέρᾳ γυναικὶ τοῦ Θεοδοσίου, ἀποθανούσῃ ἐν ὠδῖσι(3). Ποικίλαι τῆς βασιλόπαιδος ταύτης αἱ τύχαι. Ἁλούσης γὰρ τῆς Ῥώμης ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου, ἐνυμφεύθη αὐτὴν ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀθαοῦλφος. Τούτου δὲ ἀποθανόντος, ἐπανελθοῦσα εἰς Ῥώμην, ὑπανδρεύθη τὸν μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντα Κωνστάντιον, ἐξ οὗ ἐγέννησεν ἕνα υἱόν, Οὐαλεντινιανόν, καὶ μίαν θυγατέρα, Ὀνωριάδα· τὸ δὲ τῶν Φλακιλλιανῶν ὄνομα ἐδόθη εἰς τὰ παλάτια ταῦτα ἀπὸ Αἰλίας Φλακίλλης, τῆς πρώτης συζύγου Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Ἐν τῷ Παλατίῳ τούτῳ κατέλυσεν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐξορίας(4). Τὸ δὲ περίεργον εἶνε, ὅτι, κατὰ τὸν Σωκράτην, ἐν αὐτῷ κατέλυσε καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος, καθὼς καὶ ὁ Πάππας Βιγίλιος ὕστερον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Ὥστε φαίνεται ὅτι ἦτον συγχρόνως καὶ κατάλυμα τῶν παρεπιδημούντων ἐν ΚΠ ἐπισήμων ἀρχιερέων· διότι καὶ ἐπὶ Πορφυρογεννήτου ἐχρησίμευσεν ὡς τοιοῦτον εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάππα. Ὁ Δουκάγγιος μάλιστα λέγει ὅτι ἐν τῷ εὐκτηρίῳ αὐτοῦ, χρηματισθέντι ἔπειτα ὑπὸ Παύλου τοῦ Πατρικίου (;), καὶ ἐλειτούργουν Ῥωμαϊστὶ οἱ ἀπεσταλμένοι οὗτοι. Κατὰ δὲ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικὸν ἐν αὐτῷ ἦσαν τεθησαυρισμένα καὶ τὰ κειμήλια τῆς αὐτοκρατορίας (» Σίγνα βασιλικά «).

Ἐξακολουθοῦντες τὴν πρὸς βορρᾶν πορείαν ἡμῶν, φθάνομεν εἰς τὸ

Σαρμασίκι,

συνοικίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὸ κακεμφάτως παραφθαρὲν ὄνομα ἀνευρίσκει τις ἴχνη τοῦ παλαιοῦ τῆς πόλεως μέρους τοῦ καλουμένου **Τὰ Ἁρματίου**, ἀπὸ τοῦ ἐπὶ Ζήνωνος ἀκμάσαντος ἐκείνου Μαγίστρου, συγγενοῦς τοῦ τυραννήσαντος Βασιλίσκου, τὸν ὁποῖον προδοὺς ὕστερον εἰς τὸν Ζήνωνα,

(1) Ἐπιστολ. ξα'. (2) Ἴσως αὐτὰ εἶνε καὶ τὰ λεγόμενα » τῆς Γάλλης δωμάτια «, εἰ καὶ τοποθετοῦνται ἔξωθεν τῆς πύλης τῶν Βλαχερνῶν. (3) Ἀπὸ τῆς ὁποίας ἴσως παρωνυμοῦνται αἱ ἄλλαι Πλακιδιαναί, αἱ ἐν τῷ Α' Ῥεγεῶνι. (4) Κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον (Ἐκκλησ. Ἱστορ.), ἐπανελθὼν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἀπὸ Πραινέστου, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξώσθη » ἔν τινι τῶν ἐν τῷ Ἀνάπλῳ προαστείων, ᾧ Μαρσαναὶ (Marianæ) ἦν ὄνομα, διατρίβων ἦν. «

ἀντημείφθη σφαγείς, καθὼς εἴδομεν, εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Καθίσματος τοῦ Ἱπποδρόμου. Ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν ὁ Κωδινὸς, παρεμβάλλων καὶ ἐνταῦθα τὸν Κωνσταντῖνον, καὶ ἐτυμολογῶν τὴν ὀνομασίαν τοῦ μέρους τούτου ἐκ τοῦ »ὅτι τὰ ἅρματα αὐτοῦ καὶ τὴν κόρτην ἐκεῖσε ἀπέθετο, ὅτε ὑπέταξε »τοὺς Βυζαντίους.« Καὶ ἡ παράδοσις αὕτη 'δὲν ἤθελεν ἴσως ἔχει τι τὸ ἀπίθανον, καθ' ὅσον μάλιστα δικαιολογεῖται καὶ ἐκ τῆς γειτνιάσεως τοῦ Γενὶ-μπαγτσὲ, ἐὰν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς 'δὲν ἔστηνε τὴν κόρτην ταύτην καὶ εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ.

Ἐν τοῖς Ἁρματίου ἔκτισε Στέφανος ὁ τοῦ Μαυρικίου Κουβικουλάριος, οὗ μνείαν ποιεῖται, μονάσαντος ὕστερον, ἡ Ἐκκλησία τῇ 27 Φεβρουαρίου, δώδεκα ἔτη μετὰ τὸν φόνον τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ γηροκομεῖον ἢ νοσοκομεῖον (Ξενῶνα), καὶ ἐν αὐτῷ λουτρὸν καὶ κινστέρναν τὴν ἐπιλεγομένην Κ ρ υ ο ῦ σ α ν, καὶ ἴσως αὐτὴ εἶνε ἡ τοποθετουμένη ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀνδρεώσση πλησίον τοῦ Καρὰ-γιουρρούκ-τζεαμίου πρὸς τὴν μεσημβρινὴν τοῦ πρώτου (ἑβδόμου) λόφου κλιτὺν, ἔχουσα 90 ποδῶν μῆκος καὶ 12 μόνον πλάτος, καὶ ποτίζουσα, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς φαίνεται, τὸ μεταξὺ τῆς Μελανδησίας Πύλης καὶ τῆς Μέσης ὁδοῦ διάστημα. Τοῦ Ξενῶνος τούτου, ὅς τις εἶχε καταντήσῃ, φαίνεται, μοναστήριον, καθηγούμενος ἦν τῷ 1447 Δοσίθεός τις, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀναφέρεται ἐν τῷ τέλει χειρογράφου τινὸς Τυπικοῦ, σωζομένου ἐν τῇ κατὰ τὴν νῆσον Χάλκην Μονῇ τῆς Θεοτόκου.

Ὁ σημερινὸς τῆς ἐνορίας ταύτης ναὸς τῶν Γραικῶν τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου. Ἐν τοῖς Μηναίοις δὲ ἀναφέρεται(1) ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν τοῖς Ἁρματίου, κακῶς γραφόμενος Σαρματίου.

Πλησίον δὲ ἤδη τῆς τοῦ Πολυανδρίου πύλης εἶνε ἡ Βρύσις Ἀ τ ζ ή-τ σ ε-σ μ ὲ, καὶ πλησιέστερον ἔτι, ἐγγίζον πρὸς τὰ τείχη ἤδη τῆς πόλεως, τὸ

Τζαμίον τοῦ Σεΐχη-Μπουχαρῆ,

ὅς τις, ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Β' πολιορκίας, ἐπήγαγε πρὸς ἔφοδον τοὺς Δερβίσας(2), κτισθὲν ὑπὸ Μεχμὲδ τοῦ Β'.

Ἔσωθεν ὡσαύτως τῆς πύλης ταύτης ἦν, κατὰ τὸν Δοσίθεον (3), καὶ Μονὴ γυναικεία, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου, τὴν ὁποίαν τῷ 1637 μετεποίησεν εἰς τζαμίον ὁ Μπαϊρὰμ-πασσᾶς. Καὶ ἰδοὺ κατενώπιον ἡμῶν

Ἡ Πύλη τοῦ Πολυάνδρου

(Ἐδιρνὲ-καπού),

ἥτις ἐλέγετο καὶ Μ υ ρ ί α ν δ ρ ο ς, δευτέρα τῶν ἀπὸ τοῦ Κόλπου πρὸς

(1) 19 Ἰανουαρ. 21 Ἰουλ. καὶ 17 Αὐγ. (2) Ἴδε τὸν Κανανόν. (3) Δωδεκαβίβλ. ΙΑ', ι', 9.

Digitized by Google

τὴν Προποντίδα ἀριθμουμένη. Τὸ παλαιὸν αὐτῆς τοῦτο ὄνομα 'δὲν ἔχει, νομίζω, ἄλλην αἰτίαν, εἰμὴ διότι ἀπ' αὐτῆς, καὶ τότε καθὼς καὶ τῶρα, ὡς ἐπεχούσης τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς συναφῆς τοῦ Ἑβδόμου καὶ Ἕκτου λόφου, καὶ φερούσης διὰ τῆς Μέσης καλουμένης ὁδοῦ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ἦτον ἡ πολυπληθεστέρα διέξοδος τῶν διαβαινόντων. Ἀλλ' ὁ Κωδινὸς ἐνόμισε, φαίνεται, πολλὰ τετριμμένην τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην, καὶ διὰ τοῦτο 'μᾶς διηγεῖται πάλιν ἄῤῥητ' ἀθέμιτα. Ἃς τὸν ἀκούσωμεν μ' ὅλα ταῦτα. «Ἐπὶ τῆς ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Νέου ἀνακαινίσεως τῶν τειχῶν, ἀναλαβόντες τὸ ἔργον οἱ δύω δῆμοι, καὶ ἀρξάμενοι τῆς οἰκοδομῆς, οἱ μὲν Πράσινοι ἀπὸ τοῦ Ῥηγίου, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ δημαρχοῦντος αὐτῶν Μαγδαλᾶ ἢ Μανταλᾶ, οἱ δὲ Βένετοι ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν, ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Χαρσίαν, ἑκάτεροι ἀνὰ 8000, συνῆλθον, ἁμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους, περὶ τὴν πύλην ταύτην, καὶ ἐκ τῆς πληθύος αὐτῶν ἔμεινεν εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὅς τις θέλει ἂς 'τὸ πιστεύσῃ· τὸ δὲ βεβαιότερον εἶνε, ὅτι ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας, κατὰ τὴν πρὸς τὸν Πάππαν Νικόλαον τὸν Ε' ἐπιστολὴν Λεωνάρδου τοῦ Χίου, τοσοῦτον πλῆθος Τούρκων τε καὶ Γραικῶν ἐφονεύθη περὶ τὴν πύλην ταύτην, τῆς ὁποίας τὴν φυλακὴν, ὡς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τειχῶν, εἶχον ἀναδεχθῆ οἱ τρεῖς ἀνδρεῖοι αὐτάδελφοι, Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρωΐλος, οἱ ἐπιλεγόμενος Bocchiardi, »ὅπου καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἡ πόλις ἦν ἐπικίν»δυνος,« κατὰ τὸν Φραντζῆν, ὥστε κατέστη τῷ ὄντι Πολυάνδριον.

Τὸ δὲ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖον 'τὴν ὀνομάζει καὶ ὁ Φραντζῆς, ἐπεκράτησεν, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῆς ἦτον ἡ συνηθεστέρα πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν ὁδὸς, ἥτις σήμερον, τμηθεῖσα ὁμαλὴ καὶ εὐθεῖα, φέρει ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Τὸπ-καποῦ πρὸς τὴν πόλιν ταύτην.

Δι' αὐτῆς εἰσῆλθε τὸ πρῶτον, φαίνεται, κυριεύσας τὴν πόλιν καὶ ὁ Σουλτὰν-Μεχμέτης· ὅθεν καὶ οἱ διάδοχοί 'του, ἀφ' οὗ ζωσθῶσι τὴν σπάθην εἰς τὸ Ἐϊοὺμπ, δι' αὐτῆς εἰσελαύνουσι πομπικῶς καὶ ἀπέρχονται προσευξόμενοι εἰς τὸ τέμενός 'του. Καὶ αὐτὴν ἐπομένως ἐννοεῖ καὶ ὁ Ῥακίνας, ὅταν λέγῃ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ Bajezid:

». . . . . et la porte sacrée,
»d'où les nouveaux Sultans font leur première entrée«.

Παρὰ τὴν πύλην ταύτην ὑψοῦται, ἐξ εὐωνύμων τοῖς ἐξιοῦσι, τὸ ἀπ' αὐτῆς παρωνυμούμενον μεγαλοπρεπὲς τζαμίον, κτισθὲν τῷ 1555 παρὰ τῆς θυγατρὸς Σουλεϊμὰν τοῦ Α', τῆς περιφήμου διὰ τὸ πνεῦμά 'της Μίχρι-μὰχ, συνεργὸν ἐχούσης καὶ τὴν μητέρα 'της, κτίτορα τοῦ προδιαγραφέντος ἐν τῷ Ἀβρὲτ-πάζὰρ Χασσεκὶ-τζαμίου. Τὸ τζαμίον τοῦτο, κείμενον εἰς τὸ ὑψηλότερον τῆς ΚΠ μέρος, καὶ ὑπερβαῖνον κατὰ τὸ ὕψος καὶ αὐ-

τὸν τὸν τοῦ Γαλατᾶ πύργον, ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ποτὲ ἔκειτο ὁ ναὸς ἢ ἡ Μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἐδόθη ἄδεια τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ ἔκτισαν μετὰ δώδεκα ἔτη, οὐ μακρὰν τούτου, τὸν νῦν σωζόμενον ξυλόστεγον ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν Μονήν, εἰς μνήμην τῆς πρώτης ἐκείνης, ἀπὸ τῆς ὁποίας μετέβησαν εἰς ταύτην οἱ μοναχοί. Θαυμάζονται δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τέσσαρες μέγιστοι κίονες ἐκ γρανίτου λίθου, ὑποκρατοῦντες μετ' ἄλλων τὰς ἀψῖδας τοῦ πολυφώτου καὶ ὑψηλοῦ αὐτοῦ τρούλλου, καὶ μετακομισθέντες ἐκ τοῦ κατὰ τὸ Ἕβδομον κειμένου ποτὲ ναοῦ τοῦ Προδρόμου. Ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναῷ τούτῳ σώζεται, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, παλαιόν τι χειρόγραφον Εὐαγγέλιον ἐν μεμβράναις, ἀφιερωθὲν μὲν τῷ 1438 παρά τινος Ἱερομονάχου Ἀρσενίου Κρητὸς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, συμπαραληφθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰωσὴφ εἰς Φλωρεντίαν, καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ σταλὲν πάλιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καθὼς ἐσημειώσατο περὶ τὸ τέλος τοῦ Βιβλίου ὁ τότε ἐν ΚΠ ὑπομνηματογράφος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· ἐκεῖθεν δὲ περιελθὸν, μετὰ τὴν ἅλωσιν, φαίνεται, εἰς χεῖρας ἄρχοντός τινος Μανουὴλ υἱοῦ Κωνσταντίνου, καὶ παρ' αὐτοῦ ἀφιερωθὲν τῷ 1568 εἰς τὴν Μονὴν ταύτην.

Ἐξερχομένῳ δὲ τὴν πύλην, ἡ ἐπικρατοῦσα πανταχοῦ ὅπου ἐπιπολάζουσι Τοῦρκοι σιγὴ 'δὲν διακόπτεται εἰμὴ ὑπὸ τοῦ μονοτόνου κρότου τοῦ κολαπτῆρος τῶν λιθοξόων, τῶν ὁποίων ἔξωθεν αὐτῆς εἶνε τὰ ἐργοστάσια, ἀσχολουμένων ἀδιακόπως πρὸς λάξευσιν τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν, αἱ ὁποῖαι πυκνοῦσι κατάλευκοι τὰ καταντικρὺ κοιμητήρια, σκιαζόμενα ὑπὸ δάσους κυπαρισσίων. Ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης ἐξέρχονται τὰ πλειότερα νεκροκράββατα, μεταφέροντα ἀενάως τοὺς κατοίκους τῆς μεγαλοπόλεως τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν ἀσυγκρίτως αὐτῆς πολυπληθεστέραν ταύτην νεκρούπολιν. Τὰς δὲ μελαγχολικὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας ἐμπνέουσιν εἰς τὸν διαβάτην τὰ ἀντικείμενα ταῦτα, μόλις διασκεδάζει ἡ θέα τοῦ ἐκτεταμένου ὁρίζοντος τῶν πεδιάδων τῆς Θράκης, διατεμνομένων ὑπὸ δημοσίων ὁδῶν καὶ μικρῶν λοφιδίων. Τὴν πύλην ταύτην ἅμα διήρχοντο, ἐν καιρῷ λοιμοῦ, 999 λείψανα (τζεναζὲ), ἔκλειον, κατά τι ἀρχαῖον ἔθιμον, οἱ φρουροί, καὶ ἀνήγγελλον τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις, συμπεραίνουσα ὅτι ἄλλοι τόσοι νεκροὶ τοὐλάχιστον ἐξῆλθον ἀπὸ τῶν ἄλλων πυλῶν, καὶ ἑπομένως τὸ δεινὸν ἔφθασεν εἰς ἀκμήν, διέταττε λιτανείας, τὰς ὁποίας θέλομεν ἀπαντήσῃ εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Χὰσ-κιοϊοῦ.

Ἀλλὰ τίς δύναται 'να φαντασθῇ, ἂν 'δὲν εἶδεν, ἢ 'να περιγράψῃ ἂν εἶδε, τὴν φρίκην τοῦ θανατικοῦ, ὅταν ἔφθανεν εἰς τοιαύτην θρασύτητα; Ἡ μεγαληγορία τοῦ Θουκυδίδου μόνη ἐφίκετο τοῦ μεγέθους τοῦ πάθους. Ἀλλ' ὁ τυφώδης τῶν Ἀθηνῶν λοιμὸς 'δὲν παραβάλλεται μὲ τῆς ΚΠ τὴν πανώλην.

Ἐνθυμοῦμαι τὴν τῶν 1812, καὶ ἀκόμη αἱ τρίχες μου ἀνορθοῦνται! σειρὰ ἀδιάκοπος νεκρικῶν φορείων ἐπεῖχεν ὅλον τὸν πρὸς τὰ κοιμητήρια δρόμον καὶ μέγα μέρος αὐτῶν, καὶ δύναταί τις, χωρὶς ὄρεξιν ἀντιθέσεως, 'να εἴπῃ ὅτι πολυπληθέστερα ἦσαν τὰ ταφεῖα παρὰ αἱ ἀγοραί. Ἐκεῖ ἐφαίνετο ὅλος τῶν Τούρκων ὁ ὑπὲρ τοῦ πεπρωμένου φανατισμός, ἁμιλλωμένων τὶς πρῶτος 'να ὑποβάλῃ τοὺς ὤμους 'του ὑπὸ τὸ φορεῖον, καὶ 'νὰ συνοδεύσῃ τεσσαράκοντα τοὐλάχιστον βήματα τὸν νεκρὸν, βέβαιος ὅτι ἕκαστον βῆμα 'τοῦ ἐξαλείφει μίαν ἁμαρτίαν (1)· πλῆθος δὲ νεκροθάπται, διαδεχόμενοι νύκτα καὶ ἡμέραν ἀλλήλους, μόλις ἐπήρκουν πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐκκομιζομένων. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Ὀθωμανοὶ, τῶν ὁποίων, μὲ ὅλην τὴν ἀπροφυλαξίαν, ὀλίγοι ἐθυσιάζοντο· διότι οἱ προσβαλλόμενοι 'δὲν ἐγκατελείποντό ποτε ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν 'των. Ἀλλ' εἰς τὰς Χριστιανικὰς συνοικίας τὸ θέαμα ἦτον ἀσυγκρίτως οἰκτρότερον. Ἡ φωνὴ τῆς φύσεως κατεσιγάζετο ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς ἀτομικῆς ἑκάστου διατηρήσεως, καὶ ἐλογίζετο γενναιότης ὅταν ἡ μήτηρ 'δὲν ἐγκατέλειπε τὸ τέκνον 'της! Ἄθλιαι δέ τινες καλύβαι μόλις ἐστέγαζον ἔξωθεν τοῦ χωρίου, ὡς ἂν τοὺς λεπροὺς τὸ πάλαι, τοὺς δυστυχεῖς μολυσμένους, τοὺς ὁποίους καθόσον ἐδεκάτιζε τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου, μετέφερον πρὸς ταφὴν εἰς τὰ πλέον ἀπρόσβατα μέρη οἱ καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου τρομερώτεροι Μόρται. Πόσοι τῶν δυστυχῶν τούτων παρεχώθησαν ἡμιθνῆτες! πόσων ὁ θάνατος ἐπεσπεύσθη ὑπὸ τῶν ἀσυνειδήτων φυλάκων! ἐκεῖ κἀμμία τελευταία παρηγορία διὰ τὸν ἄθλιον ψυχοῤῥαγοῦντα, τοῦ ὁποίου τὰ σπλάγχνα ἐφλόγιζε καὶ ἐσπάραττε πλειότερον τῆς λοιμώδους θέρμης ἡ ἀπελπιστικὴ ἰδέα ὅτι ἀποθνήσκει ἐγκαταλελειμμένος! Πρόσθες εἰς ταῦτα τοὺς κοπετοὺς τῶν γυναικῶν, τὰς ὠρυγὰς τῶν κυνῶν ζητούντων τοὺς κυρίους τῶν οἰκιῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐτρέφοντο, ἤ, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε μάλιστα ἰδέαν, βλεπόντων τὴν πανώλην περιιοῦσαν, ὡς τὴν Ἑκάτην τὸ πάλαι, εἰς τὰς τριόδους,

» . . . . τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι,
» Ἐρχομένην νεκύων ἀνὰ τ' ἠρία καὶ μέλαν αἷμα (2),«

καὶ εὐλόγησον τὸ ὄνομα τοῦ εἰσαγαγόντος τὸν λοιμοκαθαρτικὸν νόμον εἰς τὴν Τουρκίαν.

Τοιαύτας σκέψεις διήγειρον εἰς τὸν νοῦν μου τὰ μέρη ταῦτα, καταβαίνοντος τὴν ἔξωθεν τῶν τειχῶν πλακωτὴν ὁδὸν, τὴν ἀπὸ τῆς Πολυάνδρου πρὸς τὴν Χαρσίαν, καὶ ἔχοντος ἐξ ἀριστερῶν σειρὰν συνεχῆ μνημάτων. Εἰς

---

(1) Κατὰ τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Κουρ-ααvίου: »Μὲνν χαμελὲ τζεναζέθ ἐρμπᾶϊνν χὰτ βὲθ Κεφφερὲθ ἄνν χοὺ κεμπιρὲθ (Ὁ μετακομίζων νεκρὸν εἰς διάστημα τεσσαράκοντα βημάτων ἐξαλείφει διὰ τούτου » μέγα ἁμάρτημα).« (2) Θεοκρ. Εἰδυλλ. Β', 12, 13.

μάτην δὲ, ἵνα ἀποτρέψω τὴν προσοχήν μου ἀπὸ τοῦ θλιβεροῦ τούτου ἀντικειμένου, ἀνεζήτησα ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τειχῶν τὰ ἴχνη τῆς πύλης τῆς καλουμένης Πέμπτης, εἴτε διότι ἦτο πέμπτη τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς γωνίας τῶν Βλαχερνῶν, εἴτε ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ καλουμένου Πέμπτου, καθὼς τὸ Δεύτερον καὶ τὸ Ἕβδομον, καὶ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Παλλαδίου ἐν τῷ βίῳ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ πύλη αὕτη, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, κεῖται μέχρι τοῦδε ἀνεῳγμένη καὶ ἄχρηστος μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου τείχους.

Ἀλλὰ προχωρῶν ἄχρι τοῦ Νεκροταφείου τοῦ παρὰ τὴν Χαρσίαν, διακρίνω τὴν πύλην, ἢ μᾶλλον παραπυλίδα Τοῦ Καλλινίκου ἢ Καλλινίκην, κλεισθεῖσαν μετὰ τὴν ἅλωσιν· παρονομασθεῖσαν δὲ ἢ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Μάρτυρος Καλλινίκου, ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Βορβύσου γέφυρα, διότι ἔφερε πρὸς αὐτὸν, ἢ ἀπ' ἄλλου τινὸς ναοῦ τοῦ Ἁγίου τούτου, κειμένου πλησίον αὐτῆς ἔνδοθεν τῶν τειχῶν.

Καὶ ἤδη ἐμβαίνομεν εἰς τὴν πόλιν αὖθις διὰ τῆς τελευταίας πύλης τῶν ἀπὸ τοῦ Ἑπταπυργίου καὶ πρώτης ἀπὸ τοῦ κόλπου ἀριθμουμένης ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν. Ἡ πύλη αὕτη, καλουμένη

Ἐγρὺ-καποῦ,

ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Χαρσία, ἴσως τῷ ὄντι ὡς ἐγκαρσία, καθὼς ἐμφαίνει καὶ τὸ Τουρκικὸν αὐτῆς ὄνομα, διότι εἶνε ἀνοιγμένη πλαγίως ἐπὶ τῆς γωνίας τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἐνταῦθα τὸ δεύτερον τεῖχος τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, τὸ καλούμενον Πτερὸν τῶν Βλαχερνῶν. Τὰ δὲ παρὰ τοῦ Κωδινοῦ περὶ αὐτῆς λογοποιούμενα, ὡς παρονομασθείσης δῆθεν ἀπὸ Χαρσίου τοῦ δημάρχου τῶν Βενέτων, ἐπιστατήσαντος, ὡς προείπομεν, τῇ ἐπισκευῇ τῶν τειχῶν, πάντῃ ἀπίθανα καὶ ἀμάρτυρα. Ἐκαλεῖτο δὲ παλαιότερον καὶ Καλλιγαρία, ἀπὸ τῶν παρ' αὐτὴν οἰκούντων καλλιγαρέων ἢ ὑποδηματοῤῥάφων. Ἐκλήθη δέ ποτε καὶ Τῶν Βουλγάρων, δι' αἰτίαν τὴν ὁποίαν 'δὲν ἠδυνήθημεν 'να ἐξακριβώσωμεν.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, τὴν φυλακὴν τῶν περὶ αὐτὴν μερῶν ἐπιστεύθησαν, κατὰ τὸν Φραντζῆν, Θεόδωρος ὁ ἐκ Καρύστου, τοξότης ἄριστος, καὶ Ἰωάννης (Jean Graut), Γερμανὸς ἀνὴρ, πυροβολιστὴς ἐμπειρότατος. Διότι καὶ παρ' αὐτὴν, καθὼς περὶ τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τοῦ Πολυάνδρου, ἦτον μέγας ὁ κίνδυνος, καὶ »κατέναντι αὐτῆς, »ὄπισθεν τοῦ βουνοῦ, ἔπηξε τὰς σκηνὰς αὐτοῦ«, κατὰ τὸν Δούκαν, ὁ πολιορκητὴς Σουλτάνος.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γραικικῆς συνοικίας, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἐγρὺ-καποῦ παρωνυμουμένης, ἦτον ἔκπαλαι περιώνυμος, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεο-

τόκου τῆς ἐπιλεγομένης Τῶν Κύρου ἢ Ἐν τοῖς Κύρου, ἧς καὶ τὰ ἐγκαίνια ἀναφέρονται τῇ 5 Μαΐου ἐν τοῖς Μηναίοις. Ἐνταῦθα ἐπροσκυνεῖτο καί τις εἰκὼν τῆς Θεοτόκου θαυματουργὸς, ἀναφερομένη ἐν τῷ Συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Πατρικίου τῇ 28 Ἀπριλίου, ὡς εὑρεθεῖσα, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον, ἐντὸς ἀμφιλαφοῦς τινος κυπαρίσσου, ἐκεῖ που πεφυκυίας, καὶ φωτὶ ἀπείρῳ λαμπάδος δίκην διὰ νυκτὸς περιλαμπομένης, »Ἐν ᾧ καὶ »Ῥωμανὸν τὸν Μελῳδὸν τῆς μελῳδίας τὴν χάριν γέρας εἰληφέναι τῆς »ἀρετῆς πρὸς τῆς Θεομήτορος λόγος (1)«.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐκομίζοντο, ἕως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, οἱ φρενοβλαβεῖς, καὶ ἐνοσοκομοῦντο δι' ἐξόδων τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι αὐτῶν 'δὲν εἶχον τὸν τρόπον. Νοσοκόμος δὲ αὐτῶν ἦτον συνήθως ὁ κανδηλάπτης τῆς ἐκκλησίας, ῥωμαλέος πάντοτε καὶ ἀθλητικοῦ ἀναστήματος ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου καὶ μόνη ἡ στεντορεία φωνὴ, καὶ μόνη τῆς μάστιγος, τὴν ὁποίαν ἔφερε συνήθως ἐπὶ τῆς ζώνης, ἡ κλαγγὴ, ἢ καὶ ὁ κρότος μόνος τῶν κλειδῶν τὰς ὁποίας ἐκράτει, ἤρκει πολλάκις 'να καταστείλῃ καὶ αὐτῶν τῶν μανιωδεστέρων τὰς κραυγὰς καὶ παραφοράς. Διότι ἡ μάστιξ αὕτη, συχνάκις καθικνουμένη, καὶ συχνότερον ἐπισειομένη, ἦτον, μετὰ τὴν χάριν τῆς Θεοτόκου καὶ διὰ τὴν τοῦ ἁγιάσματος ἄφθονον περίχυσιν, συνωδευμένην μὲ νηστείαν καὶ χαμευνίαν, τὸ δραστικώτερον θεραπευτικὸν μέσον. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κἀνεὶς ἴσως 'δὲν ἱστόρησε, καί τοι χαρακτηριστικώτατον τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων, εἶνε ὅτι τὸ Ἐγρὺ-καπὺ ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Πατριάρχην ὡς μέσον σωφρονισμοῦ πολλῶν φαυλοβίων ἀπηλπισμένων. Καθότι εἶνε γνωστὸν ὅτι τὸ ἐν ΚΠ πατριαρχεῖον διετήρησεν εἶδός τι δικαιοδοσίας, τὴν ὁποίαν ὀλίγοι περιεφρόνουν ἀτιμωρήτως. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης 'δὲν εἶχεν, εἰμὴ συμβούλου καὶ συμβιβαστοῦ μόνον ἐξουσίαν, καὶ ἐάν ποτε μετέβαινεν ἀπὸ τῶν νουθεσιῶν εἰς τὰς ἀπειλὰς, καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς φυλακισμὸν ἢ καὶ μαστιγώσεις, ὁ φόβος τῆς ἐξωμόσεως ἀνέστελλε τὴν δραστηριότητά 'του. Τί λοιπόν; Ὁ πελώριος τοῦ Ἐγρὺ-καποῦ κανδηλάπτης, μὲ τὴν βαρύκροτον σιδηρᾶν ἅλυσίν 'του ἐπὶ τῆς ζώνης, ἀπῆγε, μετακαλούμενος, διὰ μέσης τῆς λεωφόρου, σφαδάζοντα καὶ κραυγάζοντα, τὸν θρασύτερον κωπηλάτην ἢ κάπηλον, ὡς δῆθεν φρενόληπτον· οἱ δὲ Τοῦρκοι, καί τοι πολλάκις ἀκούοντες αὐτὸν λέγοντα ὅτι εἶνε πρόθυμος 'να

(1) Ἀκολουθήσαντες τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην ἰδέαν, ἐτοποθετήσαμεν τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου Τῶν Κύρου εἰς τὸ Ἐγρὺ-καπὺ, ἐν ᾧ, ὡς ἐκ τῆς τοῦ ὀνόματος συστοιχίας, εἶναι νομίζομεν μᾶλλον ὁ τῆς Κυρίας τῶν Οὐρανῶν ἐν τῷ Τεκὺρ-σαραγίῳ, καθὼς ἐν τοῖς ἐκεῖ διαληψόμεθα ἐκτενέστερον. Ἀξιοσημείωτον δὲ διὰ τὴν σύμπτωσιν τοῦ ὀνόματος, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον (Βιβλ. Ζ', κζ'. 11) περὶ ναοῦ τινος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, κειμένου πλησίον τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ Πελλήνης, καὶ καλουμένου Κύρου, ὅπου, »ἰάματα ἀνθρώποις παρὰ τοῦ Θεοῦ »ἐγίνετο«.

τουρκίση, περιωρίζοντο μόνον εἰς οἴκτου ἔκφρασιν, ἐπιλέγοντες τὸ σύνηθες, γιαζίκ-ἀδαμὰ (κρίμα τὸν ἄνθρωπον)! Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι ἀπαγόμενος ἐνταῦθα, 'δὲν εἶχεν ἄλλην ἀπαλλαγῆς ἐλπίδα, εἰμὴ 'να ἐπανέλθῃ καὶ ἄκων εἰς ἑαυτὸν, ταπεινούμενος καὶ ὑπείκων. Τόσον δὲ τὸ χειρότερον δι' αὐτὸν, ἐὰν ἐπέμενεν ἀντιτείνων· διότι ὅσῳ ἀποτομώτερον ἰσχυρίζετο, τόσῳ δεινότερον ἐλογίζετο τὸ ταράττον αὐτὸν δαιμόνιον, τόσῳ αὐστηροτέρα ἑπομένως ἐγίνετο ἡ νοσοκομία 'του, τόσῳ σκληροτέρα ἡ δίαιτά 'του, τόσῳ βαρύτερα τὰ δεσμά 'του καὶ ὑπογειοτέρα ἡ φυλακή 'του. Πόσα τοιαῦτα ἐμηχανῶντο οἱ ἔμφρονες προστάται τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν τρομερῶν ἐκείνων καιρῶν! Τώρα δὲ οἱ φρενοβλαβεῖς μεταφέρονται, ὡς προείπομεν, εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, θεραπευόμενοι διὰ τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν Εὐρώπην ἰατρικῶν βοηθημάτων, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῶν περιχύσεων, εἰς τὰς ὁποίας εἶνε συντελεστικώτατα τῷ ὄντι τὰ ἁγιάσματα.

Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἐγρὺ-καπουσοῦ, ὄπισθεν τοῦ λεγομένου λουτροῦ Χαντζαρλῆ, ὑπὲρ τὰς Βλαχέρνας, φαίνονται, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, τὰ τείχη μεγάλης καὶ εὐρυχωροτάτης κινστέρνης, ἤδη ἐπῳκοδομημένης· ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν ἦνε ἡ καλουμένη Τῆς Πέτρας, κτίσμα τοῦ Κομνηνοῦ Μανουήλ. Διότι ἡ Πέτρα αὕτη, ὅπου τὴν ὑπόνομον δεξαμενὴν ὁ Κομνηνὸς ἐδομήσατο, ἱδρυμένη ἐπιμήκης ἐν μέσῳ δύο βουνῶν, καὶ στόμασι πολλοῖς τὸ ὕδωρ, ἐκ μυριάδων ὀχετῶν καὶ σηράγγων ἐπ' αὐτὴν καταῤῥέον, εἰσδεχομένη, καὶ διὰ τῶν ἐξ ἔθους ὑπονόμων ἐπὶ τὴν πόλιν αὖθις τοῦτο προϊεμένη, διεῖχε, κατὰ τὸν Κίνναμον, εἰ καὶ οὐ πολλῷ, τῆς πόλεως. Ὠκοδομήσατο δὲ ταύτην, λέγει ὁ ἱστορικὸς οὗτος, διότι »τὰς παλαιτάτας τῶν ὀχετῶν στοὰς, πάλαι πεπτωκυίας, δύσεργόν τε »καὶ χρόνου πολλοῦ δεόμενον ἔγνω«.

Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Ἕκτου λόφου, ἀπέχον ἑπτὰ σημείοις (σταδίοις πιθανώτερον ἢ μιλίοις, ὡς εἴπομεν) τῶν ἀρχαίων τοῦ Βυζαντίου τειχῶν, ἐκαλεῖτο

Ἕβδομον.

καθὼς ἦτον καὶ Δεύτερον, καὶ Τρίτον, καὶ Δέκατον. Συνείχετο δὲ ἀμέσως μὲ τὰς Βλαχέρνας, καὶ διῃρεῖτο εἰς Ἐκτὸς καὶ Ἐντὸς τῆς πόλεως. Καὶ τὸ μὲν Ἐκτὸς Ἕβδομον, ὅσον μέρος δηλονότι αὐτοῦ 'δὲν περιείχετο ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἐλέγετο κατ' ἐξοχὴν Κάμπος(1), οἷος ὁ ἐν Ῥώμῃ τοῦ Ἄρεως, καὶ ὁ ἐν Παρισίοις τῶν Ἠλυσίων. Ὅθεν καὶ αἱ τῶν πρώτων Αὐτοκρατόρων ἀναγορεύσεις, κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῷ τῆς Ῥώμης πε-

(1) »Τὸ πεδίον τὸ ἀνακείμενον ἐν τῷ λεγομένῳ Ἑβδόμῳ, ὃν Κάμπον Ῥωμαῖοι κατονομάζουσι«· Θεοφύλ. Σιμοκάττ.

δίῳ τοῦ Ἄρεως ἀρχαιρεσιῶν, ἐνταῦθα ἐγίνοντο, ποτὲ μὲν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, ποτὲ δὲ ἐν τῷ τοῦ Προδρόμου ναῷ, ὅς τις ἐν αὐτῷ ᾠκοδόμητο, καὶ ἄλλοτε ἐν τῷ Παλατίῳ τοῦ Ἑβδόμου, περὶ οὗ ἐφεξῆς. Καὶ ἐπειδὴ ὁ νέος Αὐτοκράτωρ συνήθως ἐδημηγόρει πρὸς τὸν στρατὸν, ἀνιὼν μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ἐπὶ βήματος (Tribunalis), ἐκαλεῖτο καὶ Τριβουνάλιον τοῦ Κάμπου ἢ τοῦ Ἑβδόμου, τὸ ὁποῖον πρῶτος κατεσκεύασε, κατὰ τὸν Θεμίστιον, ὁ Οὐάλης, »περιφανέστερον ποιήσας κρηπῖδι καὶ βήματι »καὶ ἀνδριάσι κτλ«. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ Τριβουνάλιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατήντησεν ἔπειτα παλάτιον, εἶνε αἱ λεγόμεναι Σεκουνδιαναὶ (1) ἢ Παλάτιον τοῦ Ἑβδόμου, ἄλλο παρὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον Τοῦ Κωνσταντίνου. Ὅθεν ὁ Φωκᾶς, στεφθεὶς μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἐνταῦθα, ἔμεινε δύω ἡμέρας ἐν αὐτῷ, καὶ τῇ τρίτῃ εἰσήλασε τὴν πόλιν ἐπὶ τεθρίππου διὰ τῆς Χρυσῆς πάντως πύλης, ὅθεν εἰσήρχοντο πάντες οἱ θριαμβεύοντες. »Coronatus est Phocas et Leontia Augusta in Septimo, pala»tio quod dicitur Secundianas«, ἔγραφε περὶ τούτου ὁ Πάππας Γρηγόριος ὁ Α΄ ἢ Μέγας (2), ἔχων ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Φωκᾶν, ὡς θέλομεν διηγηθῆν' ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἦτον δὲ ἔξωθεν τῆς Χαρσίας πύλης, ὅθεν καὶ οἱ παρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ σταλέντες πρὸς παραλαβὴν τοῦ χρυσίου, ὅπερ ὑπεσχέθη τῷ Αὐτοκράτορι, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον Χρονογράφον, ὁ φανεὶς αὐτῷ εὐνοῦχος, »ἐξελθόντες τῆς Χαρσίας (3) πόρτας, καὶ ἐλθόντες εἰς τὸ Τρι»βουνάλιον, ἔδοξαν ἰδεῖν παλάτια κτιστὰ θαυμαστὰ κτλ«.

Ἐν τῷ Κάμπῳ τούτῳ ἐλιτάνευον ἐν καιρῷ σεισμοῦ ἢ ἀνομβρίας· ὅθεν ἐν τῷ Εὐχολογίῳ ἀναφέρεται »Τάξις γινομένη ἐν τῷ Τριβουναλίῳ ἐν ταῖς »ἐξ ἔθους ἀπερχομέναις ἐκεῖσε λιταῖς«, καὶ »Εὐχὴ λεγομένη ἐν λιτῇ γι»νομένῃ διὰ φόβον εἰς τὸν Κάμπον«. Συνήθως δὲ ἐλιτάνευον κατ' ἔτος ὁ λαὸς ἐν τῷ Κάμπῳ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ, κατ' ἐξοχὴν Μεγάλου, σεισμοῦ, συμβάντος τῷ κζ΄ ἔτει τοῦ Ἰουστινιανοῦ (τῇ 14 Δεκεμβρίου τοῦ 555).

Ἐν τῷ Κάμπῳ τοῦ Τριβουναλίου ἐφονεύθησαν (ἐὰν ἦνε πιστευτὸν) οἱ 12,000 αἰχμάλωτοι ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀβάρων τῷ 595(;), μὴ συγκατανεύσαντος τοῦ Αὐτοκράτορος Μαυρικίου 'να πληρώσῃ πρὸς ἐξαγορὰν αὐτῶν ἀνὰ ἕνα χρυσοῦν. Ἀλλ' οἱ ἀσμενίζοντες εἰς τὰς ἀντιθέσεις θέλουν σημειώσῃ ὅτι ἐν τῷ Κάμπῳ ὡσαύτως τούτῳ ἐρρίφθησαν, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, καὶ αἱ κεφαλαὶ τοῦ Μαυρικίου καὶ τῶν υἱῶν 'του. »Μετὰ δὲ τὸ ἐποζέσαι αὐ»τὰς, ὥρισε (ὁ Φωκᾶς) τοῖς θέλουσι λαβεῖν, ἃς καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν »προσέμιξαν οἱ φιλόχριστοι κτλ.«, ἐξόδιον τοῦ τραγικωτέρου τῶν δρα-

(1) Συγχεόμεναι μὲ τὰς Ἰουκουνδιανάς, περὶ ὧν ἴδε τὴν περιγραφὴν τοῦ Γαλατᾶ ἐν τῷ Β΄ Μέρει.

(2) Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ΙΑ΄. Βιβλ. τῶν Ἐπιστολ.

(3) Τὸ κείμενον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κομπεφιx. λέγει Χρυσείας· ἀλλ' εἶνε προφανὲς λάθος.

Digitized by Google

μάτων, ὅσα μᾶς παριστάνει ἡ πολυδάκρυτος τραγῳδία τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, τοῦ ὁποίου τὴν μὲν συνέχειαν θέλομεν ἀνεύρει εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, τὴν δὲ καταστροφὴν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Εὐτροπίου!

Ὅτι δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑβδόμου ἐξετείνετο μέχρι τῆς παραλίας τῆς πρὸς τὸν Κόλπον, ἀποδείκνυται, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ Ζωναρᾶ, ἀναφέροντος (1) »ἀκρωτήριον κατὰ τὸ Ἕβδομον« τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ λιμένος ἢ νεωρίου, τοῦ κειμένου »πέραν εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα,« ὅς τις ἐκαλεῖτο καὶ Λιμενάριον τοῦ Ἑβδόμου, διότι μεταξὺ αὐτῶν ἦτον ἡ διάβασις διὰ τῆς πλησίον γεφύρας ἀπὸ τοῦ Πέραν.

Περίφημος δὲ εἶνε ἐν τῇ Βυζαντινῇ Ἱστορίᾳ ὁ μέγιστος καὶ περικαλλέστατος Ναὸς τοῦ Προδρόμου καὶ ὁ τοῦ Θεολόγου ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, κτισθεὶς μὲν ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, διὰ τοῦ Μαγίστρου Ρουφίνου, τῷ ϛ' ἢ ιϐ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας (385 ἢ 391), πρὸς ἐναπόθεσιν τῆς ἀνευρεθείσης τότε καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετακομισθείσης κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου, ἀνοικοδομηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ πάντα ὅμοιος τῷ ἐν τῷ Ἀνάπλῳ τοῦ Ἀρχαγγέλου. Ἀνεκαίνισε δὲ αὐτὸν αὖθις Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, »πρὸ πάνυ πολλῶν »καταπτωθέντα χρόνων,« κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον.

Ἦτον δὲ στρογγυλόστεγος, καὶ μὲ τρεῖς κόγχας ἢ βήματα, δηλαδὴ, καθὼς λέγομεν τῶρα, τρισυπόστατος· ὅθεν καὶ κατ' ἐξοχὴν Τρίκογχος ἐλέγετο, συγχεόμενος πολλάκις μὲ τὸν ἐν τῷ παλατίῳ Τρίκογχον τρίκλινον. Δὲν ἦτον δὲ, κατὰ τὸν Προκόπιον (2), οὔτε ἐπιθαλάσσιος, οὔτε πάλιν πολὺ ἄπωθεν τῆς θαλάσσης, ὄχι ὅμως εἰς τὸ Ἐντὸς Ἕβδομον, ὅπου τοποθετεῖ αὐτὸν ὁ Γύλλιος, μικρὸν κατωτέρω τῆς κινστέρνης τοῦ Βώνου, ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς κλιτύϊ τοῦ ἕκτου λόφου, συγχέων αὐτὸν, ὡς φαίνεται, πρὸς ἄλλον ναὸν τοῦ Προδρόμου τὸν ἐν τῇ Πέτρᾳ, καί τοι λέγων ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐκαλεῖτο ἔτι ὑπὸ τῶν Γραικῶν Ὁ Πρόδρομος τὸ Ἕβδομον. Τὴν σήμερον δὲ οὔτε ἴχνος σώζεται τούτου πλέον, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, πολλὰς ἐρεύνας ἐνταῦθα ποιησάμενον.

Ἐν τῷ Τρικόγχῳ ἦν καὶ τὸ Μαρτυρεῖον τῆς Ἁγίας Ἀγάθης, ἧς καὶ τὸ λείψανον μετεκομίσθη ἐνταῦθα ἐκ Σικελίας ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Μανιάκου, νικήσαντος τοὺς ἐκεῖσε Σαρακηνοὺς ἐπὶ Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, καὶ δωρηθὲν ἔπειτα, ἁλωθείσης τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, Ἐῤῥίκῳ τῷ Δανδούλῳ, Δουκὶ τῶν Οὐενετῶν, εἰ καί τινες οὐχὶ τὸ τῆς ἁγίας Ἀγάθης, ἀλλὰ τὸ τῆς ἁγίας Λουκίας σῶμα λέγουσιν εἶναι τὸ μετακομισθὲν εἰς ΚΠ ὑπὸ τοῦ Μανιάκου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἁγία Ἀγάθη ἐθαυματούργει κατὰ τῶν

(1) Ἐν Κωνσταντ. τῷ Πορφυρογενν. (2) Περὶ κτισμ. Βιϐλ. Α', ή.

κεραυνῶν καὶ τῶν ἡφαιστείων, ἴσως δι' αὐτὸ ἐτελεῖτο ἐν τῷ Τρικόγχῳ καὶ ἡ λιτανεία τῆς 11 (πρὸ η̄ ἰδῶν) Νοεμβρ. εἰς μνήμην τῆς, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου ἢ Λέοντος τοῦ Μ(1), καταπεσούσης Βεζουβιανῆς κόνεως, καὶ κατακαλυψάσης ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην, κατὰ τὸν Κόμητα Μαρκελλῖνον. »Ἦν δὲ ἡ κόνις μέλαινα καὶ παραπλησία τῇ καμινιαίᾳ αἰθάλῃ, καὶ »ἐτέθη ἐπὶ παλαιστὴν ὕψους εἰς τοὺς κεράμους· οὐκ ἐθανάτωσε δὲ οὐδένα,« κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν. Ὁ δὲ Κεδρηνὸς προσθέτει καὶ ἕτερα περιστατικά, λέγων ὅτι, »Ἱππικοῦ ἀγομένου, ὥρᾳ ἕκτῃ τῆς ἡμέρας, σκότος »βαθὺ ἐκάλυψε τὴν πόλιν. Ἀθρόον δὲ ἐν εἴδει νιφετοῦ ὕσθη κόνις, πεπυ»ρακτωμένων τῶν νεφῶν προφανέντων, ὡς νομίζειν πάντας ὅτι πῦρ βρέχει.«

Περὶ δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου, ἣν προείπομεν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τεθησαυρίσθαι, ἰδοὺ τί διηγεῖται ὁ Σωκράτης. »Μοναχοί τινες τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως(2) εὑρόντες αὐτὴν ἐφύλαττον τοπρῶτον ἐν Ἱεροσολύμοις· ὕστερον δὲ μετοικισθέντες εἰς Κιλικίαν, κατέλιπον αὐτὴν εἴς τινα μοναχήν, Ματρώναν τὸ ὄνομα, καὶ διάκονον τὸν βαθμόν, ἥτις περιεῖπεν αὐτὴν ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ, διαμένουσα ἐν κώμῃ τινὶ τῆς Κιλικίας, Κοσιλάους(3) καλουμένῃ. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ Οὐάλης ὑπὸ τοῦ ἀρχιευνούχου αὐτοῦ Μαρδονίου(4), διέταξε 'να μετακομισθῇ εἰς ΚΠ. »Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντες, ἐπιθέντες ὀχήματι δημοσίῳ ἦγον· »ὡς δὲ εἰς τὸ Παντείχιον ἧκον, χωρίον δὲ τοῦτο τῆς Χαλκηδόνος, οὐκέτι »προσωτέρω βαδίζειν ἠνείχοντο αἱ τὸ ὄχημα καθέλκουσαι ἡμίονοι, καὶ »ταῦτα τοῦ ἱπποκόμου καὶ τῶν ἡνιόχων χαλεπῶς αὐταῖς ἐγκειμένων(5). »Ὡς δὲ θεῖον ἐδόκει καὶ αὐτῷ Βασιλεῖ τὸ πρᾶγμα, ἀπέθεντο ταύτην ἐν »τῇ πλησίον κώμῃ.« Μετὰ δέ τινα ἔτη, ἐλθών, κατὰ θείαν νεῦσιν, εἰς τὴν κώμην ταύτην ὁ Θεοδόσιος, ἠθέλησε 'να παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς ΚΠ τὸν θησαυρὸν τοῦτον. Ἀνθισταμένης δὲ παντὶ σθένει τῆς προειρημένης διακόνου, »βιάσασθαι μὲν οὐχ ἡγήσατο δεῖν, ἀντιβολῶν δὲ ὁ Βασιλεύς, »συγχωρεῖν ἐδεῖτο. Ἐπεὶ δὲ μόλις εἶξεν, ἀνήνυτον εἶναι νομίσασα τῷ »κρατοῦντι τὴν ἐπιχείρησιν, κατὰ τὸ συμβὰν ἐπὶ τῶν Οὐάλεντος χρόνων, »περιλαβὼν ὁ βασιλεὺς τῇ ἁλουργίδι τὴν θήκην ἐν ᾗ ἔκειτο, ἔχων αὐτὴν »ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.«

(1) Ἀπροσδιόριστος ἀκριβῶς ἡ χρονολογία τοῦ συμβάντος τούτου· οἱ μὲν γὰρ τάττουσιν αὐτὸ τῷ 447, οἱ δὲ τῷ 457, ἄλλοι τῷ 459, καὶ τέλος ἄλλοι, ἀπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ συμπεραίνοντες, χρονολογοῦντος αὐτὸ τῷ αὐτῷ ἔτει καθ' ὃ ἐστέφθη Λέων ὁ Μικρός, τῷ 473. (2) Ὁ Μεταφραστὴς 'δὲν 'τοὺς λέγει αἱρετικούς. (3) Κύζικον ἔχει τὸ κείμενον, τὴν δὲ Κοσιλάους λέγει εἶναι κώμην τῆς Βιθυνίας, ὅπου ἔμεινεν ὕστερον ἡ ἁγία κάρα. Ἐν γένει δὲ συγκεχυμένα τὰ περὶ τῆς μετακομίσεως ταύτης. (4) Σημειωτέον ὅτι Μαρδόνιος ὠνομάζετο καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ ὁ παιδαγωγός, εὐνοῦχος ἐπίσης. (5) Τὸ αὐτὸ θαῦμα ἀναφέρεται συμβὰν καὶ ἐπὶ τῆς μετακομίσεως τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Τὴν ἱερὰν ταύτην κάραν ὁ μὲν Δουκάγγιος λέγει διατηρεῖσθαι ἐν Ἀμβιανῷ (Amiens), τῇ πρωτευούσῃ πόλει τῆς ἐν Γαλλίᾳ Πικαρδίας, ἧς καὶ τὴν εἰκόνα δημοσιεύσας, λέγει εἶναι αὐτὴν μελανίζουσαν τὸ χρῶμα, τὸ δὲ εἶδος τοιαύτην, οἵα περιγράφεται ὑπὸ Θεοδούλου ἢ Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, ἐν τῇ εἰς τὸν Πρόδρομον αὐτοῦ Ὁμιλίᾳ, ἰδόντος πάντως αὐτὴν ἐν ΚΠ. »Κόμη γὰρ αὐτῷ τραχεῖα καὶ δυσχερὴς καὶ αὐχμώδης, καὶ ῥύ»που πλέα, εἰς μὲν πολὺ τεταμένη κατὰ συστάδην ἀλλ' οὐ κατὰ τρίχας »διειλημμένη, ὡς καὶ ῥᾳδίως ἐντεῦθεν ἀριθμεῖσθαι δύνασθαι. Πρόσωπον »ἅπαν μέλαν, τοσαύταις ἐνιαυτῶν περιόδοις, ταῖς τε συνεχέσι τοῦ ἡλίου »βολαῖς, ταῖς τε τῶν ἀέρων χαλεπαῖς ἐμβολαῖς ὥσπερεὶ ψυχθὲν καὶ παν»τάπασι μεταποιηθέν, τῆς φυσικῆς ὑγρότητος καταναλωθείσης αὐτῷ ὑ»πό τε τῶν εἰρημένων καὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἀτροφίας«. Ὁ δὲ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος λέγει(1) ὅτι μέρος μὲν τῆς ἱερᾶς ταύτης κάρας σώζεται ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθωνος ἐν τῇ τοῦ Διονυσίου Μονῇ, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐὰν ἦνε τὸ ὑπὸ τοῦ Νιάγο-Βοεβόδα Α' τοῦ Βασαράβα δοθὲν εἰς ἀντάλλαγμα τοῖς Ἁγιορείταις ἐντὸς πολυτίμου θήκης, ἀντὶ τῆς κάρας τοῦ ἁγίου Νήφωνος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἔπρεπε 'να ἦνε ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου· διότι εἰς τοὺς πατέρας τῆς Μονῆς ταύτης ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος· μέρος δὲ ἐν τῇ Ἁγιοταφιτικῇ Μονῇ τοῦ Καλούη τῇ ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ, τὸ ὁποῖον ὁ Πατριάρχης οὗτος μετέφερε, λέγει, ὡς ἦν ἐγκεκοσμημένον μετὰ θήκης λιθοκολλήτου, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Τάφου, διὰ τὰς συχνὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδρομὰς τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Ταταρων εἰς τὴν Βλαχίαν. Ὁ δὲ Χάμμερ λέγει ὅτι ἡ τοῦ Προδρόμου κάρα μετὰ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ χειρὸς ἐσώζοντο ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Προδρόμου τῇ ἐν τῇ Πέτρᾳ, καὶ ἐκεῖθεν διεσώθησαν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἤ μετεκομίσθησαν ἐνταῦθα τὰ ἱερὰ ταῦτα λείψανα περὶ τοὺς ἐσχάτους χρόνους, ὡς εἰς ἀσφαλέστερον μέρος· ἢ ὁ πολυΐστωρ συγγραφεὺς οὗτος συγχέει τὸν ἐκεῖ ναὸν τοῦ Βαπτιστοῦ μετὰ τοῦ ἐνταῦθα, ὑπαχθεὶς ὑπὸ τοῦ Γυλλίου πρὸς τοῦτο, ὡς εἴδομεν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῶν τοῦ Προδρόμου λειψάνων ὁ λόγος, ἂς περιλάβωμεν ἐνταῦθα ὅσα περὶ αὐτῶν ἀναφέρουσιν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ ἕτεραι παραδόσεις. Καὶ πρῶτον ἰστέον ὅτι, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, τὸ λείψανον τοῦ Προδρόμου ἐκάη, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐν Σεβαστείᾳ τῆς Παλαιστίνης. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς οὗτος ὁ ἱστορικός, παρακατιών, λέγει, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ἑαυτοῦ, ὅτι ἐπὶ Ἀρκαδίου τὸ λείψανον τοῦ Προδρόμου μετεκομίσθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, φαίνεται ὅτι ἡ ἐφυλάχθη τότε ὑπὸ τῶν πιστῶν, καθὼς εὐλόγως συμπεραίνει ὁ Δοσίθεος, καὶ ἀντ' αὐτοῦ

---

(1) Δωδεκαβίβλ. Βιβλ. Γ', κεφ. ιά, § γ'.

κατεχάη ἄλλο, ἢ ὅτι διεσώθησαν, ἡ μὲν κάρα, ὡς ταφεῖσα μετὰ τὴν ἀποτομὴν εἰς μέρος ἴδιον, ὅπου καὶ ὕστερον δι' ὀπτασίας ἀνευρέθη· ἡ δὲ χείρ, ἀποσπασθεῖσα τοῦ λοιποῦ σώματος προτοῦ· διότι καὶ ταῦτα μόνον τὰ μέρη τοῦ ἱεροῦ σώματος ἀναφέρονται σωζόμενα.

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἱερᾶς κάρας εἴπομεν· περὶ δὲ τῆς χειρὸς διηγεῖται ὁ Ζωναρᾶς ὅτι, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὑφαιρεθεῖσα ἐξ Ἀντιοχείας ὑπό τινος διακόνου Ἰωϐ, μετεκομίσθη εἰς ΚΠ, καὶ ἀπεθησαυρίσθη ἔκτοτε, φαίνεται, εἰς τὸ Βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον, ὅπου καὶ ἀνευρεθεῖσα ὕστερον ἐπὶ Μπαγεζὴδ τοῦ Β', περὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1484, τυλιγμένη ἐπιμελῶς εἰς μεταξωτόν, καὶ κλεισμένη εἰς κιϐώτιον κυπαρίσσινον, ἐστάλη ὑπ' αὐτοῦ δῶρον εἰς τοὺς Ἱππότας τῆς Ῥόδου, ἵνα ὑποχρεωθέντες φρουρῶσιν ἀσφαλῶς τὸν εἰς αὐτοὺς καταφυγόντα νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Τζέμ, οἵτινες καὶ ὑποδεξάμενοι πομπικῶς αὐτήν, ἐναπέθεντο εἰς παρεκκλήσιόν τι τοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, κἀκεῖθεν ἐκπολιορκηθέντες ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάνου, συμμετεκόμισαν αὐτὴν μεθ' ἑαυτῶν εἰς Μελίτην, ὅθεν κατήντησεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Ῥωσσίαν, κηρυχθέντος τοῦ αὐτοκράτορος αὐτῆς Παύλου Μαΐστορος τῶν Ἱεροσολυμιτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Χάμμερ διηγεῖται αὐτὸ τοῦτο γενόμενον καὶ ἐπὶ Μεχμὲδ τοῦ Δ' τῷ 1689, φαίνεται ὅτι, ἐὰν 'δὲν ἦνε σύγχυσις ἰδεῶν, ἢ ἡ ἑτέρα τῶν δύω τούτων χειρῶν εἶνε ἡ ἀριστερά, ἢ ἡ εἰς σχῆμα χειρὸς κατεσκευασμένη θήκη 'δὲν περιεῖχεν εἰμὴ μέρος μόνον τῆς δεξιᾶς τοῦ Προδρόμου, ὁποῖον θέλομεν ἰδεῖ σωζόμενόν ποτε καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ναῷ τοῦ Προδρόμου τῷ ἐν τῇ Πέτρᾳ.

Μέρος δέ τι τοῦ ἱματίου τοῦ Βαπτιστοῦ μετεκόμισεν εἰς ΚΠ Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, εὑρὼν αὐτὸ ἀποκείμενον ἐν Βεῤῥοίᾳ τῆς Συρίας (Χαλέπ). Κατὰ δὲ τὸν Βιογράφον Νείλου τοῦ Νεωτέρου, τὸ ἱμάτιον τοῦ Προδρόμου εὑρέθη ἐν τῇ Κρήτῃ παρά τινος ἑκατοντάρχου, ὅτε ἐκυριεύθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, ἐν οἰκίᾳ πρεσϐυτέρου τινός, ὑφασμένον ἀπὸ τριχῶν καμήλου καὶ ᾑμαγμένον περὶ τὸν τράχηλον· ὁ δὲ Νεῖλος 'τὸ ἠγόρασε διὰ πεντακοσίων χρυσῶν παρὰ τοῦ Ἑκατοντάρχου.

Ἦσαν δὲ καὶ αἱ τρίχες τοῦ Προδρόμου ἐν ΚΠ, ἀποκείμεναι ἐν τῷ τοῦ Σωτῆρος ναῷ τῷ ἐν τῇ Χαλκῇ, ἢ ἐν τῷ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου, καθὰ διελάϐομεν ἐν τῇ τοῦ Μεγάλου Παλατίου περιγραφῇ.

Πρὸς τὸν ναὸν τοῦτον τοῦ Προδρόμου ἐγειτνίαζεν ἄλλος ναὸς ὁ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, κτισθεὶς μὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου καὶ αὐτὸς τοῦ Μεγάλου, ἀνοικοδομηθεὶς δὲ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Ὁ δὲ Ἀδρ. Βαλλέσιος (1), συμπεραίνων ἐκ τοῦ Σωκράτους, ὅς τις ὀνομάζει τὸν Πρό-

(1) Σχολ. εἰς Ἀμμιαν. Μαρκελλῖνον σελ. 491.

δρομον Ἰωάννην Ἀπόστολον, καθὼς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον (1) λέγει : »Ἐ»γένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάν»νης,« λέγει, ἐμοὶ γοῦν οὐχὶ πιθανά, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτον εἷς καὶ ὁ αὐτός, τιμώμενος εἰς ὄνομα τοῦ Προδρόμου μόνον. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, περιληφθέντα εἰς Μονὴν ἔπειτα, εὕρηται θαμμένος ὁ Αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, τῶν Λατίνων κυριευόντων ἔτι τῆς ΚΠ. Ἰδοὺ δὲ πῶς διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ὁ Παχυμέρης. Ἐστρατοπεδευμένου τοῦ Αὐτοκράτορος ἐν τῷ Πέραν, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει Λατίνους ἀκροβολιζομένου, »τινὲς τῶν οἰκείων τῷ Βα»σιλεῖ, κατ' ἄνεσιν διατριβῆς ἐξελθόντες, ἐπέστησαν τῇ ἐνταῦθα τοῦ Προ»δρόμου Μονῇ, ὄνομα μόνον οὐ σχῆμα σωζούσῃ Μονῆς, καὶ τὸν ἐκεῖσε »ναὸν εἰσελθόντες, ἠρειμμένον καὶ τοῦτον, καὶ εἰς θρεμμάτων ἔπαυλιν »ἀνειμένον, καὶ τῇδε κἀκεῖσε περιβλεπόμενοι, καὶ τὸ ποτὲ τοῦ ναοῦ κάλ»λος ἐκ τῶν λειψάνων θαυμάζοντες . . . . , ὁρῶσιν αἴφνης κατὰ γωνίαν »ἱστάμενον ἀνδρὸς πάλαι τεθνεῶτος λείψανον ὁλόκληρον καὶ τὸ πᾶν ὁλο»μελές, γυμνὸν ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς· εἶχε δὲ καὶ ἐπὶ στόματος καλάμην »ποιμενικῆς σύριγγος, εἰς χλεύην τινῶν οὕτω ποιησάντων, οἷς ἔμελλε »θρεμμάτων. Ὡς δὲ διηπόρουν, . . ὁρῶσιν ἐκ δεξιῶν κενήριον, καὶ ἐπ' αὐ»τοῦ γεγραμμένους στίχους, δηλοῦντας τὸν κείμενον Βασίλειον εἶναι τὸν »Βουλγαροκτόνον ἐκεῖνον.« Ἦσαν δὲ οἱ στίχοι οὗτοι :

»Ἄλλοι μὲν ἄλλη τῶν πάλαι βασιλέων
» τόπους προητρέπισαν εἰς ταφὴν ξένους·
» ἐγὼ δέ, Βασίλειος, πορφύρας γόνος,
» εἴσειμι τύμβον ἐν μέσῳ γῆς Ἑβδόμου,
» καὶ σαββατίζω τοὺς ἀμετρήτους πόνους,
» οὓς ἐν μάχαις ἔστεργον, οὓς ἐκαρτέρουν·
» Ἀφ' οὗ βασιλέα γὰρ Θεὸς κέκληκέ με,
» οὐκ ἄρ τις εἶδεν ἠρεμοῦν ἐμὸν δόρυ.
» Καὶ μαρτυροῦσι τοῦτο Σκύθαι καὶ Πέρσαι,
» σὺν οἷς Ἰσμαήλ, Ἀβασγός, Ἴβηρ, Ἄραψ.

Ἀγγελθέντος δὲ τοῦ πράγματος τῷ Αὐτοκράτορι, ἀποστείλας τὸν ἴδιον ἀδελφόν, καὶ συνοδίαν βασιλικήν, ἀνείλετο περιστείλας λαμπρῶς τὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου σῶμα, καὶ τέως μὲν κατέσχεν αὐτὸ ἐν τῷ στρατοπέδῳ· ἀναχωρῶν δὲ μετ' οὐ πολύ, παρέπεμψεν αὐτὸ εἰς Σηλυμβρίαν, τελοῦσαν ὑπὸ τοὺς ἡμετέρους, ὅπου ἐκηδεύθη βασιλικῶς ἐν τῷ ἐκεῖσε ναῷ τοῦ Σωτῆρος.

Τὴν Μονὴν ταύτην ἐξαιτησάμενος καὶ λαβὼν διὰ δωρεᾶς παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παραπινάκη ὁ τὰ μέγιστα ἐπ' αὐτοῦ ἰσχύσας καὶ

(1) Κατὰ Ἰωάννην Κεφ. . . .

τὰ πάντα ἄγων τε καὶ φέρων ἧπερ ἐδούλετο, Νικηφόρος ὁ εὐνοῦχος ὁ Λογοθέτης, ὃν ὑποκορίζοντες Νικηφορίτσην ὠνόμαζον, ἐκ Βουκελλαρίων ἕλκων τὸ γένος, »πάντα κτήματα καὶ πᾶσαν σχεδὸν ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ »ἔσπευδε προσκυρῶσαι αὐτῇ, καὶ ἀφθόνοις προσόδοις ἐμπλατῦναι, καὶ τῷ »ὀνόματι τῆς Μονῆς πλοῦτον ἐπικτᾶσθαι ὑπερφυῆ (1).«

»Πλησίον τοῦ Ἑβδόμου«, κατὰ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον, ἦτον καὶ ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Σαμουήλ, ἐν ᾧ ἀπετέθη καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀνακομισθὲν ἐπὶ Ἀττικοῦ Πατριάρχου (405-425)· καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Θεοδότης, ἑορταζομένης τῇ 29 Ἰουλίου, καὶ ἄλλος τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Μηνᾶ καὶ Μηναίου (;), κτίσματα ἀμφότεροι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ τὸν Προκόπιον.

Ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ἦν καὶ

Τὸ Καστέλλιον τῶν Θεοδοσιανῶν,

κτισθὲν, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ὑπὸ Τιβερίου τοῦ πενθεροῦ τοῦ Μαυρικίου, πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, κινδυνεύοντος πυρποληθῆναι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ἐδῶ διέταξεν ὁ Φωκᾶς ἵνα κρεμασθῇ, ὡς συγγνώσας τῇ ἐπιβουλῇ αὐτοῦ, ὁ Σχρίβων Μακρόβιος, καὶ τοξευθεὶς ἵν' ἀποθάνῃ, χρησιμεύσας ὡς σκοπὸς τῶν ἐνταῦθα γυμναζομένων Τυρώνων. Ὅθεν συμπεραίνω ὅτι ἦτον μᾶλλον στρατὸν τῶν Θεοδοσιανῶν, τάγματος οὕτω καλουμένου, καθὼς ἦσαν καὶ ἄλλοι καλούμενοι Ἀρκαδιανοὶ ἢ Ἀρκαδικοὶ, 6000 τὸν ἀριθμὸν, σωματοφύλακες τοῦ Αὐτοκράτορος, οἱ αὐτοὶ καὶ Τύρωνες, καὶ Σκρίβωνες, καὶ Ὀπτιμάτοι κτλ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῷ Ἐκτὸς Ἑβδόμῳ, καὶ ἔξωθεν τῆς Χαρσίας Πύλης· ἔνδοθεν δὲ αὐτῆς, ἐν τῷ Ἐντὸς Ἑβδόμῳ, ὅπερ, διὰ τὴν πλησίον γέφυραν τὴν ἀπὸ τοῦ Πέραν, συνῳκίσθη ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν τοῦ Κωνσταντίνου χρόνων, ὅθεν καὶ ὁ Θεοδόσιος, ἐπεκτείνας τὰ τείχη, συμπεριέλαβεν ἐντὸς αὐτῶν καὶ τὸ πολυάνθρωπον τοῦτο προάστειον, ἀπαντῶμεν

Τὸ Τεκὺρ-Σαράγιον,

λείψανον Βυζαντινοῦ παλατίου, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα ἐδημοσίευσεν ὁ τῆς Κωνσταντινιάδος συγγραφεύς. Τὸ παλάτιον τοῦτο ἐκτίσθη, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου »ἐν τῇ πρὸς δύσιν ἀκρότητι »τοῦ Ἑβδόμου« κατὰ τὸν Θεοφάνην· ὅθεν ἐλέγετο καὶ Παλάτιον ἢ Τριβουνάλιον τοῦ Ἑβδόμου, καὶ ἁπλῶς Ἕβδομον, καὶ Παλάτιον τῶν Σεκουνδιανῶν ἢ Σεκουνδιαναὶ (2), ἴσως ἀπὸ Σεκούνδου ἢ Σεκουνδίνου τοῦ

(1) Σκυλιτσ. Βιβλ. . (2) Συγχεόμεναι, ὡς προείπομεν, μὲ τὰς Ἰουκουνδιανάς, περὶ ὧν ἴδε τὴν περιγραφὴν τοῦ Γαλατᾶ ἐν τῷ Β' Μέρει.

ὑπάρχου, τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀναστασίου· παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις δὲ, Παλάτιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ τοῦ Βελισαρίου, συνήθως δὲ Παλάτιον τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ Δουκάγγιος ἀπορεῖ πῶς ἐδόθη εἰς τὸ κτίριον τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου, ἐν ᾧ κἀνεὶς (λέγει) τῶν συγγραφέων 'δὲν ἱστορεῖ ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἔκτισεν ἐνταῦθα παλάτιον. Ἀλλ' ὁ σοφὸς οὗτος 'δὲν ἐνθυμήθη, φαίνεται, τὴν ἀνωτέρω ῥῆσιν τοῦ Θεοφάνους καὶ Κωδινοῦ. Τοῦ Κωνσταντίνου ὅμως τὸ ὄνομα ἐπεφημίσθη εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο, οὐχὶ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶναι τῷ ὄντι ἀκατανόητον, ἀλλ' ἴσως τοῦ Πορφυρογεννήτου· διότι τοῦτο νομίζω εἶναι τὸ κτισθὲν(1) ὑπ' αὐτοῦ διὰ Ῥωμανὸν τὸν υἱόν του, παλάτιον θαυμάσιον διά τε τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ »τὸ πολυσχημάτιστον τῶν ἐν αὐτῷ δόμων, εἰς πολλὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν »διάνοιαν ἐκπλῆττον καὶ διαμερίζον(2)«, ὅθεν καὶ Νέον Παλάτιον ὑπ' αὐτοῦ καλεῖται. Καὶ τότε 'δὲν εἶνε ἴσως ἄλλο παρὰ τὸ πλησίον τῆς τοῦ Βώνου κινστέρνης κτισθὲν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ὑπὸ Ῥωμανοῦ τοῦ πρε- »σβυτέρου, »ἀναψυχὴν ἑαυτῷ τῆς θερινῆς θέρμης μηχανωμένου,« κατὰ τὸν Κεδρηνὸν καὶ Σκυλίτζην, οὗ »καὶ τῶν θεμελίων καταβαλλομένων, »βοὸς φασιν εὑρεθῆναι κεφαλὴν, καὶ ταύτης ἀσβεστουργηθείσης, τὸ κατὰ »τῶν βοῶν λοιμικὸν πάθος, ὁ κραθρα κατονομάζεται, ἐλυμήνατο τὴν »Ῥωμαίων ἀρχήν.«

Τοῦ δὲ Ἰουστινιανοῦ τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο κατ' ἄλλην σύγχυσιν προσώπων καὶ τόπων, συνήθη, ὡς ἀπεδείξαμεν προοιμιαζόμενοι, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι. Καὶ πρῶτον, ἐπειδὴ συγχέονται αἱ Σεκουνδιαναὶ μὲ τὰς Ἰουκουνδιανὰς, ὅπου τῷ ὄντι ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ, παλάτιον· ἔπειτα τὸ Ἕβδομον, διαιρούμενον εἰς Ἐκτὸς καὶ Ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅπου ἐγίνοντο τὰ σιλέντια (συμβούλια, μεσφερὲτ) τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν διαφόρων αὐτοῦ Νόμων, ἔδωκεν ἀφορμὴν 'να ὑποθέσωσιν αὐτὸν κτίσαντα καὶ παλάτιον, καίτοι τοῦ μὲν Προκοπίου μηδὲν τοιοῦτον καταλέγοντος μεταξὺ τῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, τοῦ δὲ Γρατιανοῦ, πολὺ ἤδη πρὸ αὐτοῦ, σιλέντιον ὡσαύτως ποιήσαντος ἐνταῦθα. Τρίτη ἀφορμὴ συγχύσεως ὑπῆρξεν ἡ ἐνταῦθα ἐκκλησία τῶν Ἀσωμάτων, περὶ ἧς ἐφεξῆς· καὶ ἐπειδὴ Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος ἔκτισεν ἐν τῷ Μεγάλῳ παλατίῳ τὸν ἀπ' αὐτοῦ παρονομασθέντα τρίκλινον παρὰ τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν τῶν Ἀσωμάτων, τὴν ὕστερον ἐπονομασθεῖσαν Νέαν, ἐξέλαβον τοῦτον μὲν ἀντὶ τοῦ πρώτου, τὴν δὲ ἐκεῖ ἐκκλησίαν ἀντὶ τῆς ἐνταῦθα. Ἓν μόνον 'δὲν εἶνε ἀπίθανον, ὅτι

(1) Εἴπομεν ἤδη ἐν τοῖς Προλεγομένοις πῶς πρέπει 'να ἐκλαμβάνεται ἡ κτίσις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. (2) Ἀνώνυμ. παρὰ τῷ Κομπεφικ.

ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνεκαίνισεν ἴσως τὸ παλάτιον τοῦτο, ἐὰν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του.

'Δὲν ὑπέφερεν ὀλιγώτερα καὶ τὸ σημερινὸν ὄνομα τοῦ κτιρίου τούτου, βασανισθὲν διαφόρως εἰς τὸ χωνευτήριον τῶν ἐτυμολόγων. Καὶ πρῶτον ὁ Καντεμίρης λέγει ὅτι εἶνε παραφθορὰ Τοῦ Κυρίου, τίτλου ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον καὶ πρὶν τῆς ἁλώσεως οἱ Τοῦρκοι τοὺς τῆς ΚΠ Αὐτοκράτορας, ὀνομάζοντες αὐτοὺς Σταμπόλ-τεκιουρού (κυρίους τῆς Πόλεως). Ὁ δὲ Muradja d'Ohsson (1), ἀνατρέχων μακρύτερον, παράγει τὴν λέξιν ἀπὸ τοῦ 'Αρμενικοῦ Τακαβόρ, τίτλου κυριωνυμικοῦ ἐπίσης τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς 'Αρμενίας. Ὅλα ταῦτα ἤθελον ἔχει μεγίστην πιθανότητα, ἐὰν 'δὲν ἐγνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρχον ἐνταῦθα

Τὰ Κύρου,

ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι παρεποίησαν τὸ Τεκύρ, κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν παρετήρησεν, ὡς εἴπομεν, καὶ ὁ Λεϋγκλάβιος, τοῦ 'να δίδωσιν εἰς τὰ διαστρεφόμενα ὑπ' αὐτῶν ξένα ὀνόματα σύστοιχόν τινα σημασίαν.

Περίεργον εἶνε τὸ συμβὰν εἰς τὸν Κῦρον τοῦτον, τὸν ὁποῖον καὶ κτίτορα τοῦ ἐνταῦθα ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἀναγράφουσιν οἱ πλεῖστοι. Διορισθείς, καθὼς εἴπομεν (2), 'να ἀνοικοδομήσῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως, καταβληθέντα ὑπὸ σεισμοῦ, τόσην προθυμίαν κατέβαλεν εἰς τὸ ἔργον, ὥστε εἰς δύω μῆνας τὰ τείχη ἦσαν τελειωμένα. Ὁ δὲ δῆμος τῆς πόλεως, τὸν ὁποῖον συγκινοῦσι πάντοτε τὰ κοινωφελῆ καὶ μεγάλα ἔργα, 'τὸν ἀντήμειψε μὲ τέσσαρας μόνον τὰς ἑξῆς λέξεις: »Κωνσταντῖνος ἔκτισε, »Κῦρος ἀνενέωσε«, καθὼς καὶ τὸν Δαβὶδ αἱ Παρθένοι τῶν Ἑβραίων τὸ πάλαι ποιήσασαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ τὸ »Σαοὺλ ἐν χιλιάσι, καὶ Δαβὶδ ἐν » μυριάσιν«. Ἀλλὰ τὰς τέσσαρας ταύτας λέξεις, γενομένας περιλαλήτους, 'δὲν ἠμπόρεσε 'να χωνεύσῃ τῶν εὐνούχων ὁ φθόνος, ὅσοι ἐβασίλευον διὰ τοῦ γυναικωνίτου τότε. Διαβληθεὶς λοιπὸν ὡς τυραννιῶν καὶ εἰδωλολάτρης, μόλις ἐλύτρωσε τὴν κεφαλήν 'του, σκεπασθεὶς μὲ τὸ ῥάσον, καί, καταφυγὼν εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, ἔγινε καὶ ἀρχιερεὺς Σμύρνης. Ἀλλ' ὁ ἱκανώτατος περὶ τὴν τειχοδομίαν ἔπαρχος 'δὲν ἦτον καὶ ἱεροκῆρυξ, φαίνεται, δεξιός. Ὅθεν, ἀναγκασμένος 'να ὁμιλήσῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος πρὸς τὸ νέον 'του ποίμνιον κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων, μετεχειρίσθη συντομίαν πολὺ πλειοτέραν τῆς περὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν, περιορίσας τὴν διδαχὴν

(1) Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ, καὶ διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἀκρίβειάν 'του, σπανίου τούτου συγγραφέως, εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁποίου ἀποδίδω (δραττόμενος τῆς εὐκαιρίας) το ὀφειλόμενον τῆς εὐγνωμοσύνης μου σέβας, εἶνε τοσούτῳ μᾶλλον λόγου ἀξιωτέρα, ὅσῳ καὶ αὐτὸς μητρόθεν τὸ γένος εἶλκεν ἐξ 'Αρμενίων, γεννηθεὶς μὲν ἐν ΚΠ, καὶ ἀσχοληθεὶς 22 ὁλόκληρα ἔτη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πολυτίμου τῷ ὄντι συγγράμματός 'του, ἐπιγραφομένου: Tableau de l'Empire Ottoman· ἀναχωρήσας δὲ ἐκ ΚΠ τῷ 1784 πρὸς τύπωσιν αὐτοῦ, καὶ ἀποθανὼν τῷ 1807, πρὶν ἐκδοθῇ ὁ Β' αὐτοῦ τόμος. (2) Σελ. 102.

'του εἰς μόνην τὴν ἑξῆς φράσιν: »Ἀδελφοί, τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπίσεως, ὡς ὑπερβαῖνον πᾶσαν ἔννοιαν ἀνθρωπίνην, σιωπῇ τιμάσθω πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν!« Πόσοι ἀμαθεῖς ἱεροκήρυκες ἦτον εὐχῆς ἔργον 'να ἐμιμοῦντο τὸν ἡμέτερον Κῦρον (1)!

Τὸ παλάτιον τοῦτο ἔχει σχῆμα τετράγωνον ἐπίμηκες (ὀρθογώνιον), καὶ δεκαοκτὼ μὲν πήχεων μῆκος, ἐννέα δὲ πλάτος· εἶνε δὲ τριώροφον μὲ τριπλᾶ παράθυρα καὶ μαρμάρινα διαζώματα, σωζόμενα εἰσέτι. Τὸ δὲ πλεῖστον μέρος τῶν ὑποστηριζόντων αὐτὸ κιόνων καὶ τῶν ἔξωθεν ἀψίδων εἶνε συγκεχωσμένον. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρόσγειον αὐτοῦ μέρος, ὅπου ἐπὶ Γυλλίου ἐφυλάττοντο ἐλέφαντες, ἐπὶ δὲ Καντεμίρου κατῴκουν, κατὰ διαταγήν, λέγει, τοῦ Σουλτάνου, Γύφτοι (σιδηρουργοί), τώρα ἐργάζονται ὑελουργοὶ Ἰουδαῖοι· εἰς δὲ τὸ ὑπέργειον οἰκοῦσιν ἄθλιαί τινες οἰκογένειαι Ἰουδαίων· καὶ εἰς τὸ ὑπερῷον, ἄστεγον καὶ διερρηγμένον, φωλεύουσι γλαῦκες καὶ νυκτερίδες. Ὁ Turnefort εἶδεν εἰς τὰ 1702 δύω μόνον κίονας, ὑποστηρίζοντας ἐξώστεγόν τι ὑπὲρ τὴν θύραν τὴν φέρουσαν ἀπό τινος αὐλῆς εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ παλατίου, καὶ μερικὰς βαθμίδας μαρμαρίνης τινὸς κλίμακος, δι' ἧς ἀνέβαινον εἰς αὐτό, ὅθεν καὶ 'τὸ παρομοιάζει μᾶλλον μὲ βῆμα, ἢ δικαστήριον. Ὁ δὲ Chevalier, συμπεραίνων ἐκ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ ὀρόφων καὶ τῶν ἐν τοῖς κουφώμασι τῶν θυρίδων μαρμαρίνων διαζωμάτων, λέγει ὅτι 'δὲν ὁμοιάζει πολλὰ ἀρχαῖον. Ἔν τινι δὲ τῶν ἀνωτέρων θολωτῶν αὐτοῦ δωματίων, ἐπὶ τοῦ λίθου τοῦ ὑπὲρ τὴν θύραν, δι' ἧς ἔξοδος πρὸς τὰ τείχη, ἐφαίνετό ποτε, ἴσως δὲ σώζεται καὶ σήμερον, ἐγγεγλυμμένος δικέφαλος ἀετὸς μὲ ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας· ἐπὶ δὲ τῶν κιονοκράνων τῶν περὶ τοὺς τοίχους μικρῶν κιόνων, περιεῖχον τὰ χρίνα τοῦ Γαλλικοῦ ποτε στέμματος· ἐντὸς δὲ θυρεοῦ τινος διεκρίνετο τὸ ἑξῆς Μονόγραμμα, τὸ ὁποῖον

ὁ μὲν Ἰσμαὴλ Βουλιάλδος ἐξηγεῖ ΠΑΣΧΑ, καὶ φρονεῖ ὅτι ἐχαράχθη ὑπό τινος τῶν μετὰ Βαλδουίνου Λατίνων, ὅτε κατ' αὐτὴν τοῦ Πάσχα τὴν προτεραίαν ἐκλέχθη οὗτος ὑπ' αὐτῶν Αὐτοκράτωρ· ὁ δὲ Δουκάγγιος νομίζει πιθανώτερον ὅτι παριστάνει, προσεκτικώτερον παρατηρούμενον, τὸ ὄνομα τῶν Παλαιολόγων.

(1) Τὰ ἐπιγράμματα ὀνομάζουσιν αὐτὸν Κωνσταντῖνον· ὁ δὲ Δουκάγγιος φρονεῖ ὅτι εἶχε δύο ὀνόματα. Παραδεχόμενοι καθ' ὁλοκληρίαν τὴν γνώμην τοῦ Σοφοῦ τούτου, προσθέτομεν μόνον, ὡς εἰκασίαν ἁπλῆν, ὅτι ὁ Ἔπαρχος οὗτος ἦτον, φαίνεται, πρότερον Ἐθνικός, καὶ τότε ὠνομάζετο Κῦρος· προσελθὼν δὲ εἰς τὸν χριστιανισμόν, μετέβαλε καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διατηρήσας ἴσως καὶ τὸ πρῶτον, ὡς ἐπωνύμιον. Τοῦτο συμπεραίνομεν, πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν ἀρκτικῶν στοιχείων ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων, συνήθειαν τὴν ὁποίαν διετήρησαν ὄχι μόνον οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ὡς πρὸς τοὺς μεταβάλλοντας θρήσκευμα, καὶ δεύτερον ἐκ τοῦ ὅτι διεβλήθη ἔπειτα ὁ Κῦρος καὶ ὡς εἰδωλολάτρης. Καί, τούτου δοθέντος, 'δὲν εἶνε ἀπίθανον 'να ἦτον καὶ τὸ παλάτιον ἰδικόν του, καὶ ἀπ' αὐτοῦ 'να παρέμεινεν εἰς αὐτὸ τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ὄνομα.

Digitized by Google

Πλησίον τοῦ παλατίου τούτου ἔκειτό ποτε, «πρὸ τῆς πόλεως», ὁ λαμπρότατος ναός, ἤ, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, ἡ ἀνδρῴα Μονὴ τῶν Ἐννέα Ταγμάτων ἢ Τῶν Ἀσωμάτων, κτίσμα τῆς Βασιλίδος Θεοδώρας τῆς Πορφυρογεννήτου, ἐξ οὗ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν μετὰ τῆς ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ Ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῆς καλουμένης Νέας ἀπατηθέντες τῶν συγγραφέων τινές, συγχέουσιν, ὡς εἴπομεν, τὰ δύο ταῦτα παλάτια.

Ἀπὸ τοῦ ναοῦ τούτου παρωνομάσθη ἡ πλησίον αὐτοῦ Πύλη τῶν Ἀσωμάτων, κλεισμένη καὶ χρημνισμένη σήμερον, φαινομένη δὲ ἀπὸ τοῦ παρακειμένου ἔξωθεν τῆς πόλεως Γραικικοῦ κοινοταφείου.

Ἡ σημερινὴ δὲ ἐκκλησία τῆς ἀπὸ τοῦ Τεκὺρ-σαραγίου παρωνυμουμένης Γραικικῆς συνοικίας, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐπιλεγομένη Κυρία(1) τῶν Οὐρανῶν, λέγεται προσέτι καὶ Παναγία Χαντζερλῆ, διὰ τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος αὐτῆς ἐμπηγμένον κατὰ τῆς καρδίας ἐγχειρίδιον (χαντζάρ), τοῦ ὁποίου γνωστὴ ἡ θρυλλουμένη αἰτία. Ἐντὸς δὲ τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶνε παρεκκλήσιον καὶ ἁγίασμα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ἡ μετ' αὐτὴν συνοικία καλεῖται Σαλμὰ-τομρούκ, τὸ ὁποῖον ἀναλογεῖ κατά τι μὲ τὸ Μικρὸν Στρατήγιον ἢ Πραιτώριον, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Θεοδοσιανοῦ Φόρου τοῦ ἐν τῷ Ξηρολόφῳ.

Πλησίον δὲ ἤδη τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Κιουρκτσῆ-τζαμισὺ, ἐπὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς ὀφρύος τοῦ Ἕκτου λόφου, ἔκειτό ποτε

Ἡ Μονὴ τῆς Χώρας,

ἥτις, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἤ, κατὰ τὸν Φραντζῆν, τοῦ Ζωοδότου, ἦτον τὸ πάλαι, «ἔξω τειχῶν, ἐν τῷ βορείῳ μέρει», κατὰ τὸ Συναξάριον τοῦ Ἁγίου Βαβύλα τῆς 4 Σεπτ., εἰς τὴν πεδιάδα (χώραν). «Διότι ἐπὶ τῶν Βυζαντίων χωρίον ἦν ἐκεῖσε, καθὰ καὶ τὸ «τοῦ Στουδίου χωρίον καὶ αὐτὸ ἦν», λέγει ὁ Κωδινός. Ἐπεκταθέντων δὲ μετὰ ταῦτα τῶν τειχῶν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, περιεκλείσθη μὲν ἐντὸς τῆς πόλεως, διέσωσε δὲ τὸ παλαιὸν αὐτῆς ὄνομα, καθὼς καὶ ἄλλα μέρη τῆς ΚΠ. Ὅθεν καὶ αἱ λιτανεῖαι, αἱ γινόμεναι πρωτοῦ ἐν τῷ Κάμπῳ τοῦ Ἑβδόμου, ἐγίνοντο ἔπειτα, καὶ μάλιστα ἐπικειμένων ἐχθρῶν, εἰς τὴν Μονὴν ταύτην· ἰδίως δὲ εἰς αὐτὴν μετεφέρετο, ἐν καιρῷ κινδύνου, ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου Ὁδηγητρίας, καὶ ἐνταῦθα εὑρεθεῖσα ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας, κατετεμαχίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς εἴρηται.

Ὁ ναὸς τῆς Μονῆς ταύτης, ἀνοικοδομηθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἰου-

---

(1) Εἰς τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμήν, νομίζω, ἡ συστοιχία τοῦ ὀνόματος τῆς Θεοτόκου τῶν Κύρου, τὴν ὁποίαν ὅμως τοποθετοῦσιν, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν τοῦ Ἐγρὺ-καποῦ ἐκκλησίαν.

στινιανοῦ, ἐπιμήκης τὸ σχῆμα, ἐκαλλωπίσθη καὶ ἐπροικίσθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Ἐπάρχου Πρίσκου, τοῦ γαμβροῦ τοῦ τυράννου Φωκᾶ, περιορισθέντος ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ. Καταστραφεὶς δὲ τῷ χρόνῳ μέχρι τῶν θεμελίων, ἀνῳκοδομήθη μὲ τροῦλλον ἄνωθεν, κατὰ τὸ νῦν ὁρώμενον σχῆμα, ὑπὸ τῆς Κουροπαλατίσσης καὶ Δουκαίνης Μαρίας, τῆς πενθερᾶς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, συζύγου δὲ Ἀνδρονίκου Δούκα τοῦ Κουροπαλάτου. Καταφθαρεὶς δὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἀνεκαινίσθη, πλὴν τοῦ Καθολικοῦ, μεγάλαις δαπάναις ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου, τοῦ ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, τῷ 1321, ὅς τις, ἀφ' οὗ, διὰ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν καὶ παιδείαν του, ἐχρημάτισεν ἐπὶ Ἀνδρονίκου γενικὸς τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπίτροπος, καὶ ἔλαβε τὸ προνόμιον να φορῇ χρυσοπόρφυρον καλύπτραν, ἐξορισθείς, καθαιρεθέντος ἐκείνου, εἰς Διδυμότειχον, καὶ τέλος ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν, καὶ μὴ ἔχων πλέον οἰκίαν, εὗρεν ἄσυλον σωτηρίας ψυχῆς καὶ σώματος τὴν Μονὴν ταύτην, ὅπου καὶ τὸ μοναχικὸν ὑποδὺς σχῆμα, καὶ διανυκτερεύων μετὰ τῶν μοναχῶν, ἐν αὐτῇ καὶ τὸν βίον μετήλλαξεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου του ἐπεγράφη παρὰ τοῦ μαθητεύσαντος παρ' αὐτῷ τὴν ἀστρονομίαν Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ τὸ ἑξῆς τετράστιχον:

Ὃς πάρος ἐν σοφίῃ μέγα κῦδος ἔην γε θνητῶν,
βαιὸς ὅδὶ λᾶας τοῦδε κέκευθε κόνιν.
» Δῆμος σεπτῶν Μουσάων, ὀλολύξατε πᾶσαι·
ὤλετο κεῖνος ἀνὴρ, ὤλετο πανσοφίη! «

Ἡ Μονὴ αὐτη, ἐν ᾗ μετὰ τὴν ἅλωσιν εἶχον ἐγκατοικισθῆ γυναικόπαιδα Τούρκων, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς, εἶνε σήμερον Τουρκικὸν τζαμίον, κείμενον μεταξὺ τοῦ Τεκὺρ-σαραγίου καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ καλούμενον Καχριὲ-τζαμισί. Ὁ δὲ ναὸς αὐτῆς εἶνε τρίκογχος, κεκαλυμμένος ἔσωθεν τοὺς τοίχους ποικίλοις τετραγώνοις μαρμάροις, τὰ ὁποῖα κατεμαύρισεν ἡ πολυκαιρία. Αἱ δὲ στοαὶ καὶ οἱ κίονες αὐτοῦ εἶνε Κορινθιακῆς ἁρμονίας. Παρὰ δὲ τὸν πρὸς δυσμὰς μιναρὲν αὐτοῦ φαίνονται ἔξωθεν τὰ τέσσαρα ταῦτα στοιχεῖα $^{o}_{\rho}{}^{\theta}_{\alpha}$, μονόγραμμα τοῦ τελευταίου αὐτοῦ κτίτορος, τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο ἔσωθεν μιᾶς τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ καὶ ἡ εἰκών, προσφέροντος τῷ Χριστῷ τὸ τῆς ἐκκλησίας σχῆμα· εἰς δὲ τὰς τέσσαρας τοῦ θόλου γωνίας ἦσαν, κατὰ τὸν Chevalier, ἐκ μαρμάρου τὰ Ἑξαπτέρυγα· ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων καὶ τῶν στοῶν τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἐξωνάρθηκος, καὶ ἄλλα διάφορα ἱερὰ μορφώματα ἐκ μουσείου καὶ ὑελογραφίας. Ἐπὶ δὲ τῆς μεσημβρινῆς πύλης ἐπὶ μαρμαρίνης τινὸς πλακὸς ἀναγινώσκονται οἱ ἑξῆς ἰαμβικοὶ ἐπιτύμβιοι στίχοι, τῶν λοιπῶν ἐπικεχρισμένων δι' ἀσβέστου, καθὼς ἦσαν ποτὲ καὶ οὗτοι,

ἀνήκοντες, κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ συγγραφέως τῆς Κωνσταντινιάδος, εἰς τὸν αὐτὸν Μετοχίτην.

» . . . .
» ὃς Βασιλικῶν ἀποτεχθεὶς λημμάτων,
» παρέσχεν αὐτοῖς προσφυῆ καὶ τὸν τρόπον.
» Ποῖον γὰρ οὐκ ἦν ἀρετῆς εἶδος φέρων,
» ὡς ὁ πρέπων ἕκαστον ἔτικτε χρόνος ;
» Βουληφόρος οὖν καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας,
» καὶ δημαγωγός, καὶ κριτὴς ἦν ἀγχίνους·
» καὶ πρὸς μὲν ἐχθροὺς τακτικὴν ἔπνει φλόγα,
» κεραυνὸς ὢν ἄφυκτος αὐτοῖς ἀθρόοις·
» . . . .
» φρουρῶν τὰ κοινὰ μὴ κλαπῇ τὸ συμφέρον.
» Κήδους δὲ τυχὼν εὐγενοῦς ἐγκοσμίου,
» καὶ βασιλικὸν προσλαβὼν αὖθις γένος,
» καὶ λαμπρὸν ὑπόδειγμα παριστῶν βίου,
» κεῖται μοναστὴς εὐτελὴς ἐν ὀστέοις.
» . . . . καὶ τελευταῖοι κρότοι·
» πενθεῖ δὲ μικροῦ πᾶν τὸ Ῥωμαίων γένος.
» Θεὸν περ αὐτὸν ἀγνοῶν οὐ τυγχάνει.
» Ἀλλ' ὦ μόνε ζῶν καὶ μεθιστῶν τὰς φύσεις,
» εἴπου τι καὶ πέπραχεν αὐτῷ μὴ πρέπον,
» λύσιν παρασχών, τὴν Ἐδὲμ κλῆρον δίδου«.

Ἐν αὐτῇ ἐτάφησαν ὁ ἅγιος Γερμανὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ὁμολογητής, Μιχαὴλ ὁ Σύγκελλος, Νικηφόρος Γρηγορᾶς ὁ ἱστορικός, καὶ ἄλλοι.

Πλησίον δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ μοναστηρίου τῆς Χώρας, ἐπ' αὐτῆς τῆς μεγάλης λεωφόρου, μικρὸν ὑπὲρ τὸν τοῦ Προδρόμου ναόν, κατὰ τὸν Γύλλιον, κεῖται

Ἡ Κινστέρνα τοῦ Βώνου.

τοῦ ἐπὶ Ἡρακλείου ἀκμάσαντος Πατρικίου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, ἐκστρατεύσας κατὰ Περσῶν, ἐπέτρεψε τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, ἀποθανόντος τῇ 11 Μαΐου τοῦ 627, καὶ ταφέντος, ὡς εἴπομεν, ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Στουδίου. Εἶνε δὲ σήμερον κρημνισμένη καὶ ἄστεγος, χρησιμεύουσα ὡς κῆπος λαχανικῶν (τσουκούρ-μποστάν), καὶ ἔχουσα μῆκος 300 βημάτων, ἤ, κατὰ τὸν Κ. Ἀνδρεώσσην, 750 ποδῶν, καὶ πλάτος 261.

Καὶ κατωτέρω ταύτης, πρὸς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου τὴν πρὸς τὸν κόλπον, ἄλλη θολοσκέπαστος, ἥτις μᾶλλον εἶνε ἡ τοῦ Βώνου, διότι ὁ Κωδινὸς λέγει ὅτι »ἐσκέπασεν αὐτὴν διὰ κυλινδρικῶν θόλων.« Ἤ, ἐὰν ἐκείνη ὑποτεθῇ τοῦ Βώνου, αὕτη εἶνε

Ἡ (Κινστέρνα) τοῦ Ἄσπαρος,

τῆς ὁποίας τοὺς θόλους ὑποστηρίζουσιν 28 μαρμάρινοι κίονες, εἰς τρεῖς σειρὰς διατεθειμένοι, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναλογίας καὶ τάξεως ὡς πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῶν κιονοκράνων, ἀπέχοντες δὲ ἀλλήλων 9 πόδας. Ἐπότιζον δὲ ἀμφότεραι τὰς Βλαχέρνας καὶ τὸ Σαλμὰ-τομρούκ. Χρησιμεύει δὲ σήμερον, ὡς καὶ ἡ παρὰ τὸν Ἱππόδρομον Φιλόξενος, πρὸς μεταξοπλοκίαν, καὶ ἐκτίσθη τῷ 6' ἔτει Λέοντος τοῦ Μεγάλου (459), παρονομασθεῖσα ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς οἴκου τοῦ Μαγίστρου καὶ Πατρικίου Ἄσπαρος, »ὅν περ εἶχε Βασίλειος ὁ Παρακοιμώμενος«. Ὁ Ἄσπαρ οὗτος, ὑπατεύσας μετὰ τοῦ Ἀρεοβίνδου τῷ 431 (1), ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Λέοντος τῷ 470 μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀρδαβουρίου, ὑπατεύσαντος μετὰ τοῦ Ἀλυπίου τῷ 447. Ὁ δὲ ἕτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Πατρίκιος, ὑπατεύσας τῷ 459, ἐγένετο καὶ Καῖσαρ τῷ 469, καὶ γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ Λέοντος Ἀριάδνῃ· ὕστερον δὲ διαζευχθεὶς αὐτῆς, ἐξωρίσθη καὶ ἐφονεύθη (2). Ἡ Κινστέρνα αὕτη, ἔχουσα μῆκος 82 βημάτων καὶ πλάτος 51, γνωρίζεται σήμερον ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς ποτε περιπτέρου Τ ζ ὶ ν - Ἀ λ ῆ - κ ι ο σ κ ι ο ῦ, ἀνήκοντος εἰς τὸν περίφημον Βεζίρην Τζὶν-Ἀλῆ-πασσᾶν, ἐπονομασθέντα οὕτως ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων διὰ τὴν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς αὐστηρότητά του.

Πλησίον αὐτῆς σώζεται, μεταβεβλημένος εἰς τζαμίον, καλούμενον

Κεφελῆ - τζαμισί,

ὁ ναὸς τῆς Τ ο ῦ Μ α ν ο υ ὴ λ ποτε καλουμένης Μονῆς, κτίσμα τοῦ ἐπὶ Θεοφίλου καὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας ἀκμάσαντος στρατηγικωτάτου ἐκείνου Μαγίστρου Μανουὴλ, τοῦ καὶ συνεπιτρόπου καταλειφθέντος τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ, μεταποιήσαντος »τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον, ἱδρυμένον »κατὰ τὴν κινστέρναν τοῦ Ἄσπαρος, εἰς σεμνείου τύπον«, κατὰ τὸν Σκυλίτσην, οὗ καὶ τὸν χοῦν κατέθετο«, κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, ἀποθανὼν ἐκ τοῦ τραύματος, ὃ ἔλαβε προασπίσας τοῦ Θεοφίλου ἔν τινι μάχῃ. Τὴν Μονὴν ταύτην, ἀνακαινισθεῖσαν ὕστερον εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Φωτίου, ἐκαινούργησεν ἔπειτα καὶ Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνός. Ἐν ταύτῃ ἐγκατεβίωσεν, ἐκπεσὼν τῆς ἀρχῆς, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Δούκας ὁ Παραπινάκης. Ἀποκαρεὶς γὰρ τὴν τρίχα, καὶ ψήφῳ Συνοδικῇ χειροτονηθεὶς Μητροπολίτης Ἐφέσου, καὶ ἅπαξ ἐκεῖσε φοιτήσας, ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ταύτης ἡγούμενος, κατὰ

(1) Ἀμφίβολον, διότι τὸ ἔτος τοῦτο ἀναφέρονται ὕπατοι Ἀνίκιος Βάσος καὶ Ἀντίοχος.

(2) Τὰ ὀνόματα καὶ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τῶν υἱῶν τοῦ Ἄσπαρος, συγκεχυμένα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν, ἐξηκρίβωσεν ὁ Λαμπάκιος.

δικαίωμα κτητορικὸν, ἐχρημάτισεν ὁ Πατριάρχης Σέργιος ὁ Β΄, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Φωτίου, πατριαρχεύσας εἴκοσιν ἔτη, καὶ ἀποθανὼν τῷ 1019. Οὗτος πρῶτος Συνοδικῶς ἐξήλειψεν ἀπὸ τῶν Διπτύχων τὸ ὄνομα τοῦ Πάππα, ἀφ' οὗ πρῶτον ὑπέμνησεν αὐτὸν τὰ περὶ τῶν δυτικῶν καινοτομιῶν Συνοδικῶς ὁρισθέντα.

Πλησίον τῆς κινστέρνας τοῦ Ἄσπαρος, πρὸς τὸν Κεράτιον Κόλπον, τοποθετεῖται ὑπὸ τῶν τὰ Πάτρια ΚΠ συγγραψάντων

Τὸ Χρυσοβάλανδον,

τὸ καὶ Χρυσοβάλανον καλούμενον, καὶ ὑπ' αὐτῶν μόνον ἀναφερόμενον, οἶκος πρότερον Νικολάου τοῦ Πατρικίου καὶ Δομεστίκου τῆς Ἀνατολῆς (τῶν Ἀνατολικῶν θεμάτων), μεταποιηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ εἰς ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἢ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἢ καὶ ἀμφοτέρων, πρὸς ἐξιλασμὸν τοῦ φόνου τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἣν ἐφώρασε μοιχευομένην. Περὶ δὲ τῆς ὀνομασίας αὐτοῦ λέγει ὁ Κωδινὸς(1) τῷ βουλομένῳ πιστεύειν, ὅτι, ἀπορῶν χρημάτων πρὸς συντέλεσιν τοῦ ἔργου, ἐχρηματίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου ἀπελθεῖν εἰς τόνδε τὸν τόπον, καὶ εὑρεῖν βαλάντιον, ὃ καὶ εὗρε τῷ ὄντι, περιέχον ἑκατὸν λίτρας χρυσίου.

Καὶ ἤδη λαμβάνομεν τὴν καλουμένην Μέσην ὁδὸν, ἥτις ἀπὸ τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως φέρει διὰ τοῦ εὐρυχώρου ὀροπεδίου τοῦ Ζ΄ λόφου πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὸ Παλάτιον, ἀρκετὰ πλατεῖα καὶ ὁμαλὴ, μὲ οἰκίας ἑκατέρωθεν εὐθέτους καὶ κήπους εὐρυχώρους. Ἡ ὁδὸς αὕτη καλεῖται, ὡς καὶ ἄλλοῦ εἴπομεν, Διβὰν-γιολού, ὡς φέρουσα εἰς τὸ Βεζιρικὸν βῆμα καὶ τὰ λοιπὰ Ὑπουργεῖα. Καὶ πρῶτον ἀπαντῶμεν, ἐξ εὐωνύμων μὲν τὰ τζαμία Κεσμὲ-κεαγιᾶ καὶ Κετσετζιλέρ· προχωροῦντες δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ, τὰ τζαμία Νισαντζῆ-πασσᾶ καὶ Καρὰ-γιομρούκ, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸ Σεμλῆ-χαμὰμ-τζαμισὶ, καὶ κατωτέρω τὸ τζαμίον, τὴν βιβλιοθήκην, τὴν κρήνην καὶ τὸ λουτρὸν τοῦ περιφήμου Δαμὰτ-Ἰβραὴμ-πασσᾶ, περὶ οὗ διελάβομεν περιγράφοντες τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἱπποδρόμου· πλησίον δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν τούτου, ἐπὶ τῆς πρὸς νότον πλευρᾶς τοῦ Δ΄ λόφου, ὑψοῦτο

Ἡ τοῦ Μαρκιανοῦ Στήλη

(Κὴζ-τασσὶ).

τῆς ὁποίας σώζεται σήμερον μόνον ἡ βάσις, περικλεισμένη ἐντὸς Ὀθωμανικοῦ τινος κήπου, πάλαι μὲν περιτειχισμένου, νῦν δὲ ἀνεῳγμένου καὶ

(1) Κεφ. ΜΗ΄.

γεμάτου λόχμης φυτῶν ἀγρίων. Ἡ στήλη αὕτη ἦτον μονόλιθος, ἐκ λευκοῦ γρανίτου ἢ μαρμάρου, καθὼς καὶ ἡ σωζομένη βάσις αὐτῆς, τὸ δὲ κιονόκρανον Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, κομψότατα εἰργασμένον. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐπέκειτο ὄγκος τις τετράγωνος ἐκ λαξευτῶν λίθων, κεκαλλωπισμένος εἰς τὰς γωνίας μὲ τέσσαρας ἀετούς, τὸν ὁποῖον ἀγνοῶ διατὶ ἐξέλαβον οἱ περὶ τὸν Wehler κάλπην, περιέχουσαν τὴν καρδίαν (1) τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἡ στήλη παρωνυμεῖται, ἐν ᾧ πιθανώτατον φαίνεται, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Ἀρκαδίου, ὅτι ἦτον ἡ πλίνθος μᾶλλον ἢ τὸ ὑπόβαθρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο στημένος ὁ ἀνδριὰς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου. Εἶχε δὲ 60 ποδῶν ὕψος ἄνευ τοῦ στυλοβάτου, ὅς τις ἔχει, κατὰ τὸν Chevalier, 15 ποδῶν ὕψος (2). Ὁ δὲ Γύλλιος λέγει ὅτι ἦτον ὅμοιος τῷ εἰς τὸ τζαμίον Σουλεϊμανιὲ μετακομισθέντι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἐξωκιονίου. Πρῶτος δὲ ὁ Σπών, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Wehler ἀνεκάλυψαν, οὐχὶ τὴν στήλην, τὴν ὁποίαν εἶδε πολὺ πρὸ αὐτῶν ὁ Γύλλιος, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τῆς στήσεώς της, ὁ δὲ Wehler ἐδημοσίευσε καὶ τὴν ἐπιγραφήν, τῆς ὁποίας, καὶ τότε μόλις ἀναγινωσκομένης, διότι ἦν ἐκ μετάλλου, καὶ εἶχον μείνῃ μόνον τὰ καρφία καὶ τῶν γραμμάτων μέρος, σώζονται ἀκόμη μερικοὶ δυσανάγνωστοι χαρακτῆρες ὑπὸ τὴν κορωνίδα τοῦ στυλοβάτου. Εἶχε δὲ οὕτω:

» Principis hanc statuam [cerne torumque]
ter eius vovit quod Tatianus [opus] (3) «.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι τὴν στήλην ταύτην ἐννοεῖ ὁ Κωδινός, λέγων ὅτι » ἐπὶ κλωστοῦ λιθίνου κίονος « ἵστατο ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ δημώδης φήμη ἀπέδωκε τὴν θρυλλουμένην ἐκείνην τῶν ἐφθαρμένων καὶ τῶν σωφρόνων γυναικῶν καὶ παρθένων διάγνωσιν, τότε πιθανὴ φαίνεται ἡ γνώμη τινῶν, ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι, τὴν παράδοσιν ταύτην διατηροῦντες, ἐπωνόμασαν αὐτὴν Κιζ-τασσὶ (παρθένου λίθον), εἰ καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς Κωνσταντινιάδος λέγει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀμυδρῶς ἐπ' αὐτῆς διακρινομένης εἰκόνος γυναικός, τῆς Ῥώμης ἴσως, τῆς ὁποίας φαίνονται καὶ οἱ ἀετοὶ ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτῆς ἐγγεγλυμμένοι. Ὁ δὲ Γύλλιος λέγει ὅτι εἶδεν ἐπ' αὐτῆς καὶ δαφνοστεφῆ ἀκτινωτὸν κύκλον, φέροντα ὁμοίωμά τι σταυροῦ λαβαρικοῦ, ὁποῖα τὰ σωζόμενα καὶ ἐν τῷ

(1) Ἐν ᾧ τὰ σώματα τῶν Αὐτοκρατόρων μάλιστα, οὐδέποτε ἀνετέμνοντο. (2) Ὁ Pertusier δίδει εἰς αὐτήν, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν λαβών, 35 ποδῶν ὕψος ὁμοῦ μὲ τὸν στυλοβάτην. Ἀλλ' εἶναι νομίζω λάθος τυπογραφικὸν ἀντὶ 75. (3) Καὶ περὶ τοῦ Τατιανοῦ τούτου προφανῶς ἀπατᾶται ὁ Wehler, λέγων (ἐὰν δὲν ἦν' ἐσφαλμένη ἡ μετάφρασις) ὅτι ἔγινεν Αὐτοκράτωρ. Πιθανὸν μόνον ὅτι ἦτον Ἔπαρχος τῆς πόλεως, καθὼς καὶ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Ἰούλιος ὕπαρχος Ἰλλυρίας.

χοχλιώδει κίονι τοῦ Ἀρκαδίου τῷ ἐν τῷ Ξηρολόφῳ. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο τῆς Ἀφροδίτης συνέτριψε, κατὰ τοὺς μυθογράφους τῶν Πατρίων τῆς Βυζαντίδος, ἡ γυναικαδέλφη Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου, διότι ἐπομπεύθη δῆθεν καὶ αὐτή, διερχομένη ἐκεῖθεν ἔφιππος, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν ἀπὸ τοῦ λούματος τῶν Βλαχερνῶν. Ἀλλ' αἱ μωρολογίαι αὗται 'μᾶς χορηγοῦσι τουλάχιστον ἀφορμὴν 'να ὑποθέσωμεν ὅτι περὶ τὴν στήλην ταύτην, ἐὰν προϋποτεθῇ ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἵδρυτο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, ἦσαν καὶ τὰ χαμαιτυπεῖα, τὰ μεταποιηθέντα ἔπειτα ὑπὸ Θεοφίλου εἰς Ξενῶνος »εὐμήκες κτίσμα« καὶ Νοσοκομεῖον, καὶ ἑπομένως, ἵνα μὴ διαβαίνωσιν ἐκεῖθεν αἱ σώφρονες γυναῖκες, διεδόθη ἡ περὶ τῆς παραδόξου ἰδιότητος τῆς στήλης ἰδέα. »Ἐν δὲ τῷ καλουμένῳ Ζεύγματι, λέγει ὁ Κωδινός, ἐπάνω »τοῦ λόφου (1), ἣν ἐπὶ Κωνσταντίνου πορνεῖον καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ οὐχ εὑ»ρίσκετο ἕτερον. Καὶ ἦσαν ἀπόχωροι (2) ἐπὶ τοὺς κίονας μετὰ κρικέλλων »καὶ κουρτίνων, καὶ οὕτως ἐκεῖσε οἱ ἐρῶντες ἐτέρποντο«.

Ἐδῶ κατῴκησεν ἴσως καὶ ἡ Θεοδώρα ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ γυνή, ὅτε πρῶτον, ἐπιστρέψασα ἀπὸ τῆς Παφλαγονίας, ὅπου εἶχε καταντήση μετὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον καὶ Συρίαν περιοδείαν 'της ἐπ' ἐργασίᾳ τῇ ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ πενομένη τὰ ἔσχατα, ἐτρέφετο ταλασιουργοῦσα. Ὅθεν ὕστερον, ὑψωθεῖσα εἰς τὴν τοῦ θρόνου περιωπήν, ἀνῳκοδόμησε τὸ πενιχρὸν ἐκεῖνο οἴκημα ἢ τὸν Ἔμβολον (3) εἰς ναὸν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, καὶ ἐφρόντισε 'να βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἐξ ἀνάγκης ἑαυτὰς ἐμπορευομένων. Ὀλίγιστα παραδείγματα τύχης, ὁποῖα ἡ τῆς Αὐγούστης ταύτης, 'μᾶς προσφέρει ἡ Ἱστορία. Θυγάτηρ Ἀκακίου τινός, θηριοτρόφου τοῦ Ἱπποδρόμου, ἀπελευθέρου τοῦ δήμου, γεννηθεῖσα ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ θηριοτροφείου, ἔμεινεν ὀρφανὴ ἀπὸ πατρὸς εἰς παιδικὴν μόλις ἡλικίαν μὲ δύω ἄλλας 'της ἀδελφάς (4). Ἡ μήτηρ 'της, ἐν τῆς ἀπελπισίας αὐτῆς τῇ παραφορᾷ, 'τὴν ἐνεφάνισεν ἐν οἰκτρῷ τῷ σχήματι εἰς τοὺς Δήμους, καὶ ὁ τῶν Βενέτων ἔσπευσε 'να 'τὴν ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του (5). Ἀλλ' ὁ θάνατος τῆς μητρός 'της ἔμελλε 'να 'τὴν ἐκθέσῃ μετ' οὐ πολὺ εἰς

---

(1) Ἀλλὰ μήπως ἐννοεῖ ἀρά γε τὸν Ξηρόλοφον, καὶ προσφυέστερον ἦτον 'να τοποθετηθῇ τὸ μέρος τοῦτο εἰς τὸ Ἀβρὲτ-παζάρ (γυναικοπάζαρον); ἐπέχω. (2) Κοιτῶνες παράμεροι. (3) Ἴδε σελ. 113. (4) Κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον, πατρὶς τῆς Θεοδώρας ἦτον ἡ Κύπρος· ὅθεν καὶ ὁ Ἰουστινιανός, »ἐπὶ δόξῃ τῆς γαμετῆς, ἐκράτυνεν ὕστερον ἐπὶ μᾶλλον« τὰ προνόμια ὅσα εἶχε προτοῦ χορηγήσῃ ὁ Ἀναστάσιος εἰς τὴν νῆσον, διὰ τὴν ἐν αὐτῇ γενομένην ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἢ τοῦ Ζήνωνος εὕρεσιν τοῦ πρωτοτύπου τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἀποσπάσας αὐτὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας, εἰς τὸν ὁποῖον τέως ὑπέκειτο. (5) Ἐκ τούτου καὶ ἡ προσπάθεια ἔπειτα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸ χρῶμα (κόμμα) τοῦτο τοῦ Ἱπποδρόμου, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ τοσούτων δεινῶν παραίτιος ἐκείνη στάσις τῶν Βενέτων καὶ τῶν Πρασίνων, ἡ παρονομασθεῖσα ἀπὸ τοῦ Νίκα. Ἴδε τὰ ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Ἱπποδρόμου προεκτεθέντα.

ϐλας τῆς ὀρφανίας καὶ δυστυχίας τὰς δοκιμασίας. Ἡ Θεοδώρα ὅμως ἐπροικίσθη μὲ ἀμίμητον κάλλος ὑπὸ τῆς φύσεως, καὶ ὁ Προκόπιος, ὅς τις, ὡς πρόστιμον τῶν κολακειῶν, τὰς ὁποίας ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτὴν παῤῥησίᾳ, ἐπέϐαλεν ἑαυτῷ 'να 'τὴν σατυρίσῃ ἐν παραϐύστῳ καὶ ἀνωνύμως (1), μόνον τὴν περὶ τοῦ κάλλους αὐτῆς μαρτυρίαν 'του ἐκόλασε μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐπαλινῴδησεν. »Ἡ μὲν γὰρ εἰκὼν, λέγει (2), εὐπρόσωπος, ἀλλὰ τῆς Βασι»λίδος τῷ κάλλει ἐλάσσων. Ἐπεὶ αὐτῆς τὴν εὐπρέπειαν λόγῳ τε φράσαι »καὶ ἰνδάλματι ἀπομιμήσασθαι, ἀνθρώπῳ γε ὄντι, παντάπασιν ἀδύνατον »... »Ἦν δὲ εὐπρόσωπος μὲν καὶ εὔχαρις ἄλλως, κολοϐὸς δὲ καὶ ὡρα»κιῶσα, οὐ παντάπασι μέν τοι, ἀλλ' ὅσον ὑπόχλωρος εἶναι, γοργόν τε καὶ »συνεστραμμένον ἀεὶ ϐλέπουσα«. Καὶ τῷ ὄντι ἡ εἰκὼν αὐτῆς, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ σωζομένου ἔν τινι τῶν ἐν Ῥαϐέννῃ ἐκκλησιῶν, τοιαύτην τινὰ ὑπεμφαίνει χάριν. Μὲ τοιαύτην λοιπὸν ἀφορμὴν ἐφωδιασμένη, ἔλαϐεν ἀληθῶς »τὸ διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρὸς »Κυρίου«. Φαίνεται δὲ ὅτι, ἔξωρος ἤδη, καὶ ἀφ' οὗ ὑπηρέτησεν ὡς ὑποκρίτρια εἰς τὸ θέατρον, καὶ περιῆλθεν, ὡς εἴπομεν, πολλὰ τῆς ἐπικρατείας μέρη παλλακευομένη τῶν ἀρχόντων τινὶ, κατώρθωσε 'να ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὴν τὸν Ἰουστινιανὸν, καὶ 'να 'τὸν ἑλκύσῃ εἰς τοιοῦτον ϐαθμὸν, ὥστε, ἀφ' οὗ, ἀπ' ἐναντίας τῆς γνώμης τῆς μητρός 'του Βιγιλεντίας καὶ τῶν ἄλλων 'του συγγενῶν, ἀνέδειξεν αὐτὴν κοινωνὸν νέμιμον τῆς κοίτης 'του, συνεμερίσατο πρὸς αὐτὴν καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν καρδίαν 'του, πολλάκις μάλιστα ἐφαίνετο αὐτὴ μᾶλλον ἐπικρατοῦσα ὑπὲρ ἐκεῖνον. Οὐδὲν τῶν πολιτικῶν ἐπράττετο παρὰ τὴν γνώμην τῆς Θεοδώρας· διάταγμα 'δὲν ἐγράφετο, χωρὶς 'να ἀναφέρηται καὶ τὸ ὄνομά 'της· καὶ 'αλήμων ὢ εἰς ἐκεῖνον, ὅς τις παρεγνώριζε τὴν ὑπεροχήν της! Ὁ δὲ Πάππας Βιγίλιος, ἀναρπασθεὶς, κατὰ διαταγὴν αὐτῆς, ἐκ τοῦ ἐν Ῥώμῃ ναοῦ τῆς Ἁγίας Καικιλίας, ὑπῆρξεν ἀπόδειξις ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τότε ἀκόμην ἰσχύουσα τῶν ἱερῶν ναῶν ἀσυλία ἔπρεπε 'να μηδενισθῇ ἐνώπιον τῆς θελήσεώς 'της. »Exce»ptis omnibus, ἔγραφε πρὸς τὸν Ἔπαρχον τῆς Ῥώμης Ἀνθέμιον, in »Basilica Sancti Petri parce: nam si in Lateranis, aut in Palacio, aut in »qualibet Ecclesia inveneris Vigilium, mox impositum in navem perdum »eum usque ad nos; καὶ ἐπρόσθετε: nam, per viventem in secula, excoriari »te faciam«. Καὶ τῆς ἀπειλῆς ταύτης ἄλλη ἀπόδειξις ὑπῆρξεν ὁ Πατρίκιος Βάσσος, ὅς τις ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριϐώτερα τὴν παρακοήν του. »Μηνίσασα »γὰρ αὐτῷ ἡ Θεοδώρα, ἔσφιγξε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ κόρδας, καὶ οἱ

(1) Ἐν τῇ καλουμένῃ Μυστικῇ ἢ Ἀνεκδότῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, ἥτις, καίτοι πολλῶν περιεκτικὴ καὶ περιεργοτάτων ἀνεκδότων, ὡς πρὸς τὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πολλὴν τιμὴν ὅμως 'δὲν φέρει εἰς τὸν Προκόπιον. (2) Περὶ τοῦ ἀνδριάντος αὐτῆς τοῦ ἐν Ἀρκαδιαναῖς.

»τας γυμνοὺς μηλοβολουμένους· ἄνωθεν δὲ ἐπαιωρούμενον γυναικόμορ-»φον εἴκασμα καὶ ταῖς πρώταις τῶν ἀνέμων κινήσεσι περισοβούμενον«. Ἀλλοῦ πάλιν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, ἀντιγράφων, φαίνεται, ποιητοῦ τινος τοὺς ἰάμβους, 'τὸ ὀνομάζει »τετρασκελὲς τέχνασμα,« καὶ 'τὸ ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τοῦ ἀ ν έ μ ω ν δ ῆ ρ ι ς, »κεκοσμημένον

» . . . βλαστοῖς τε καὶ καρποῖς καὶ ῥοΐσκοις.
» Γυμνοὶ δ' Ἔρωτες, προσγελῶντες ἀλλήλοις·
» ἄλλοι δ' ἐποκλάζοντες ἔμπαλιν νέοι,
» σάλπιγξι χαλκαῖς ἐμφυσῶντες ἀνέμους.
» Χαλκοῦν δὲ βρέτας, ὑψόθεν πετόμενον
» πνοὰς λιγείας δεικνύει τῶν ἀνέμων «.

Ὁ Δουκάγγιος ἀμφιβάλλει ἐὰν τὰ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ δύο ἐπιγράμματα »Εἰς »Ἔρωτας μηλοβολοῦντας ἀλλήλους ἐν Βυζαντίῳ«, ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἐν τῷ Ἀνεμοδουρίῳ μηλοβόλους Ἔρωτας, οἱ ὁποῖοι, πιθανώτερον ἴσως, ἦσαν Ἄνεμοι, παίζοντες τὸν δίσκον, καὶ εἰκονίζοντες τὸν φόνον τοῦ Ὑακίνθου κτλ.

Πλησίον τῆς τοῦ Μαρκιανοῦ στήλης εἶνε, πρὸς τὸ μέρος τὸ καλούμενον Ἀ τ ζ ῆ - τ σ ε σ μ ὲ,

Ὁ Σαρὰτσ-χανὲς,

ὅπου οἱ ῥάπτοντες τὰς σκευὰς τῶν ἵππων ἐπιδείκνυνται μεγίστην ἐπιδεξιότητα εἰς τὰ κεντήματα τῶν ἐφιππίων καὶ τὰ ἐκ χάλυβος καὶ ὠρειχάλκου κοσμήματα τῶν χαλινῶν, κατ' οὐδὲν ἐλαττούμενα τῶν τεχνουργουμένων εἰς τὰ περιφημότερα ἐργοστάσια τῆς Εὐρώπης, κατά τε τὴν πολυτέλειαν καὶ κομψότητα (1). Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐκτεταμένη αὕτη ἀγορὰ, διά τε τὸ κοῖλον τῆς θέσεώς 'της καὶ τὰς περιεχούσας αὐτὴν στοὰς καὶ προσέτι διὰ τὰ ὑπὸ τὸν πυθμένα αὐτῆς ὕδατα, ἀποῤῥοίας ἴσως τοῦ ὑπογείου ποταμοῦ Λύκου, ἦτόν ποτε κινστέρνα ἐκ τῶν ἀστέγων, καὶ ἴσως ἡ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων παρωνυμουμένη, ἥτις, ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Γυλλίου, ἐχρησίμευεν ὡς ἐργοστάσιον σκυτέων καὶ ἐφιππιουργῶν.

Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία ΚΠ εἶχε τὸν Τῶν χ α λ ι ν α-ρ ί ω ν Φ ό ρ ο ν, τῶν ἐμβόλων τοῦ ὁποίου τὰς πύλας, στηθείσας καταν-

(1) Ὁ Dangeau μάλιστα διηγεῖται (Memoires de — par Lemontey) ὅτι ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', δηλαδὴ καθ' ὃν καιρὸν τὰ χειροτεχνήματα τῆς Γαλλίας εἶχον τελειοποιηθῆ σχεδὸν διὰ τῆς προστασίας τοῦ περιφήμου Colbert, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως παρήγγειλε καὶ 'τοῦ ἐκέντησαν εἰς ΚΠ δύο φορέματα, τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δὲ ἀργυροῦν, τὰ ὁποῖα ἐθαυμάσθησαν ὑπὸ τῆς Αὐλῆς.

Digitized by Google

τικρὺ τοῦ Σενάτου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, μετέφερεν ὁ Μακεδὼν Βασίλειος εἰς τὴν Νέαν Ἐκκλησίαν τοῦ Παλατίου.

Πρὸς βορρᾶν δὲ τοῦ Σαράτσ-χανὲ, καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ τζαμίου Σουλταν Μεχμὲδ, εἶνε

Τὸ Ἀτ-παζὰρ,

ἢ ἡ τῶν ἵππων ἀγορὰ, ὅπου πιθανῶς ἔκειτο τὸ πάλαι Ὁ Βοῦς, ἢ Ἡ τοῦ Βοὸς Ἀγορὰ, ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Ταύρου, περὶ ἧς ἐφεξῆς. Ἐν τῷ Φόρῳ τοῦ Βοὸς ἦτον, κατὰ τὰ Συναξάρια, καὶ ὁ οἶκος Πέτρου τοῦ Τελώνου, τοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἑορταζομένου τῇ 20 Ἰανουαρίου, μετακοσμηθεὶς εἰς ἐκκλησίαν.

Πρὸς τὸ μέρος δὲ τοῦ Ἀτ-παζαρίου, κατὰ τὴν καλουμένην συνοικίαν Τσιρτσὶρ, σώζεται, μεταβεβλημένος εἰς τζαμίον καὶ διακρινόμενος ἀπὸ τοῦ καλύπτοντος τὴν ὀροφὴν αὐτοῦ θόλου, ὁ ναὸς τῆς Βασιλικῆς ποτε

Μονῆς τοῦ Λιβὸς,

τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Ἡ Μονὴ αὕτη, καλουμένη προσέτι κατὰ παραφθορὰν καὶ Λειψὴ ἢ Τοῦ Λίψη, ἔκειτο πλησίον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τῷ Μαρσοβαγάρῃ, τόπῳ οὕτω καλουμένῳ, κτισθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πατρικίου καὶ ἀνθυπάτου, τοῦ χρηματίσαντος Δομεστίκου τῆς ὑπουργίας τοῦ Λιβὸς καὶ Δρουγγαρίου τῶν πλωΐμων ἢ μεγάλου Ἑταιρειάρχου, ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἐφ' οὗ καὶ ἐφονεύθη ἐν τῷ κατὰ τῶν Βουλγάρων πολέμῳ. Ἐὰν δὲ, καθὼς νομίζω, ἦνε ἡ αὐτὴ τῇ καλουμένῃ τῆς Ἐρημίας ἢ, πιθανώτερον, Ἡρεμίας, ἦτον πρότερον, κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, καθολικὴ (ἐνοριακὴ δηλ.) ἐκκλησία, ὁ δὲ Πατριάρχης Φώτιος ἐποίησεν αὐτὴν Μονὴν γυναικείαν, καὶ ἐν αὐτῇ ἀπετέθη καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τελευτήσαντος ἐν ἐξορίᾳ. Ἀνεκαινίσθη δὲ ὑπὸ Θεοδώρας, τῆς μητρὸς Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, ὅπου ἐτάφη καὶ αὐτὸς, καὶ ἡ πρώτη σύζυγος Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου Εἰρήνη ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν, θυγάτηρ τοῦ Δουκὸς τῆς Βραουνσβάγης, καὶ ἡ δέσποινα Κυρία Ἄννα ἡ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, πρώτη σύζυγος Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ Ζ', ἀποθανοῦσα, κατὰ τὸν Φραντζῆν (1), ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος ἐν ΚΠ λοιμοῦ τῷ 1416.

Πλησίον τῆς Μονῆς ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν προήρχετο ὁ Αὐτοκράτωρ τῇ ἑορτῇ τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου, ἔκτισεν ὁ αὐτὸς οὗτος Κωνσταντῖνος ὁ Δρουγγάριος καὶ Ξενῶνα. Κατὰ δὲ τὸν Χωνειάτην, »τὰ πρὸς ἕω

(1) Βιβλ. Α', λε'.

μέρη τῆς τοῦ Εὐεργέτου Μονῆς καὶ τὰ πρὸς θάλασσαν ἐκεῖθεν ἐπικλινῆ μέρη τῆς πόλεως κατέληγον ἄχρι Τῶν Δρουγγαρίου,« τὸν οἶκον τοῦ ὁποίου, ἐπώνυμον τοῦ μέρους τούτου, ἀγοράσας Ἰσαάκιος ὁ αὐτοκράτωρ, μετεποίησεν εἰς Νοσοκομεῖον.

Ἐὰν δὲ προσυποτεθῇ, περὶ οὗ ὅμως ἀμφιβάλλω, ὅτι εἶνε ἡ αὐτὴ τῇ καλουμένῃ Τὰ Λίβα, ὅπου ἦσαν καὶ Τὰ Δαγάτου, ἐν οἷς καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ (ἄδηλον ποτέρου), τότε Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Λιβὸς δὲν εἶνε ὁ πρῶτος τοῦ ναοῦ τούτου κτίτωρ· διότι πρὸ αὐτοῦ ἀναφέρεται Οὐρβίκιος, εἴτε ὁ Πραισόσιτος, ὁ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, εἴτε, πιθανώτερον, ὁ ἀπὸ Ὑπάτων, »μεγίστην περὶ τὰ βασίλεια καὶ τοῖς εὐ»νούχοις ἔχων δύναμιν«, κτίσας ἐνταῦθα (»ὅπου ποτὲ ἦσαν τὰ ἄπληκτα,«) ναὸν τῆς Θεοτόκου, ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, ὅπου καὶ αὐτός, παῖς ἔτι ὤν, ἐδιδάσκετο τὰ γράμματα, ἄρτι ἐλθὼν ἐκ Δυῤῥαχίου, ὅθεν καὶ τοῦτον ἀναγράφουσί τινες κτίτορα τοῦ ναοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνεκαίνισε, φαίνεται, ἔπειτα καὶ Ἰουστῖνος ὁ νεώτερος.

Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ

Τὰ Πρωτασίου,

ἀπὸ τοῦ Μαγίστρου καὶ Πατρικίου, ὅς τις κατῴκει ἐνταῦθα, ἐπὶ Κωνσταντίνου, φαίνεται, τοῦ Μεγάλου· διότι ὁ Κωδινός, ἀναφέρων τὰ περὶ τῆς κτίσεως τοῦ ναοῦ, λέγει ὅτι παρῆλθον 250 ἔτη ἀπὸ τοῦ Πρωτασίου, ὅσα δηλαδὴ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρις Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου.

Ἀπὸ τοῦ Ὀρβικίου δὲ τούτου καὶ μία τῶν ἀψίδων τοῦ Στρατηγίου, ἡ καταντικρὺ τοῦ Λουτροῦ τοῦ Ἀχιλλέως, ἐκαλεῖτο

Τὰ Ὀρβικίου,

ἥτις, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ἦτόν ποτε Πόρτα χερσαία τῶν Βυζαντίων, ἡ αὐτὴ ἴσως καὶ Μεγάλη Πύλη τοῦ Μελετίου ἢ τῆς Μελέτης, ἡ εἰς τὸν λεγόμενον Ἀχιλλέα, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1). Ἐκαλεῖτο δέ, κατὰ τὸν Κωδινόν, καὶ Καρέα, ὡς ὑπὸ Κάρου δῆθεν τοῦ Αὐτοκράτορος οἰκοδομηθεῖσα, ἀλλὰ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἀπὸ δένδρου μᾶλλον καρύας παρ' αὐτὴν πεφυκότος.

Καὶ τότε ἐνταῦθά που τοποθετητέον καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀκακίου τὸν ἐν τῇ Βασιλικῇ Πόρτῃ, πλησίον τῶν οἰκημάτων τοῦ Κωνσταντίνου, αὐτοῦ πιθανῶς τούτου τοῦ Δρουγγαρίου, ἐν τῷ Δεκάτῳ Ῥεγεῶνι καὶ ἐν τῷ Πασχάλῳ (2). Τὸν ναὸν τοῦτον, συνηνωμένον οἴκῳ

---

(1) Βιβλ. Α', 6'. (2) Κατὰ τὰ Μηναῖα τῆς 7 καὶ 22 Ἰουλίου, τὸ ὁποῖον ἐν ἄλλοις, κατὰ διόρθωσιν ἴσως, γράφεται Ἐπτασκάλῳ.

τινὶ, ἐν ᾧ ἐσώζετο τὸ δένδρον καρύας καστανέας, ἀφ' ἧς ἐλέγετο ἐκ φήμης κρεμασθέντα ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρῆσαι τὸν ἅγιον Ἀκάκιον (εἰ καὶ, κατὰ τὰ Μηναῖα, ἐφονεύθη πελεκισθεὶς), ἔκτισε, μικρὸν κατ' ἀρχὰς εὐκτήριον, Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. Κρημνισθέντα δὲ ὕστερον αὐτὸν, ἄρτι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, ὃς ἐν αὐτῷ εἰσῆλθε προσκυνήσων, καὶ τοῦ πρὸς θέαν αὐτοῦ συνδραμόντος λαοῦ ἐκτὸς αὐτοῦ γενομένων, ὃ καὶ ἐν θαύματι κατελογίσθη, ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸν εἰς μικρὸν ἐκκλησίδιον, παρῳκοδομημένον τῷ τῆς καρέας προειρημένῳ δένδρῳ. Ἐπὶ δὲ Ἰουστίνου τοῦ πρεσβυτέρου ἀνεκαίνισεν αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πατρικίου Χαρσίου. Ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέκτισεν αὐτὸν ἐκ θεμελίων λαμπρότατον, καὶ τῷ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου ὀνόματι ἐπεφήμισε, πρότερον τὸ σῶμα μόνον τοῦ Ἁγίου περιέχοντα. Βασιλειος δὲ ὁ Μακεδὼν ἀνεκαίνισεν αὐτὸν ὕστερον, πτῶσιν ὑπὸ τοῦ χρόνου ὠδίνοντα.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, διὰ τὴν γειτνίασιν ἴσως, μετέφερε τῷ 360 πατριαρχεύων ὁ αἱρεσιάρχης Μακεδόνιος, τοῦ Κωνσταντίου ἀπόντος ἐν Γαλλίαις, τὸ λείψανον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ ναος ἐκεῖνος ὤδινε πτῶσιν, καὶ »ὅπως ἂν μὴ συ»ληφθῇ ἡ θηκη ὑπο τοῦ πτώματος«. Ἀντιλέγοντος δὲ τοῦ λαοῦ »μὴ δεῖν »τα τοῦ βασιλέως ὀστᾶ μεταφέρεσθαι· ἴσον γαρ εἶναι τῷ ἀνορύττεσθαι(1)«, καὶ συνδραμόντος εἰς τον ναὸν τοῦτον, φόνος ἐγένετο τοσοῦτος, ὥστε ἐπλημμύρησεν αἵματος ὄχι μόνον ἡ τῆς Ἐκκλησιας αὐλὴ, ἀλλα καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ, και εξεχυθη »καὶ εἰς τὴν ἐχομένην στοὰν ἄχρι τῆς πλατείας »αὐτῆς«, κατα τον Σωκρ. καὶ Θεοφάν. Ὅθεν καὶ καθῃρέθη μὲν ὁ Μακεδόνιος, διαδεξαμένου αὐτὸν τοῦ Εὐδοξίου, τὸ δὲ λείψανον τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεκομίσθη πάλιν ὅπου ἀπέκειτο καὶ πρότερον.

Πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου ἦν καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Μητροφάνους, ὅπου ἀπέκειτο καὶ το λείψανον αὐτοῦ, κτισθεὶς μὲν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀνακαινισθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἐνταῦθα ἦν καὶ τοῦ Μωσηλὲ ὁ οἶκος, εἴτε τοῦ Καίσαρος Ἀλεξίου Μωσηλὲ, υἱοῦ (;) Ῥωμανοῦ τοῦ Μωσηλὲ τοῦ Μαγίστρου, εὐγενοῦς ἐξ Ἀρμενίας (Μοσοὺλ), ἐκ τοῦ τῶν Κρηνιτῶν γένους, νυμφευθέντος Μαρίαν τὴν μικροτέραν τῶν θυγατέρων τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοφίλου, εἶτα δὲ, γεννηθέντος υἱοῦ τῷ Θεοφίλῳ, καὶ τῆς Μαρίας ἀποθανούσης, διαβληθέντος αὐτῷ, καὶ συγχωρηθέντος μὲν, ἀποκαρέντος δὲ, καὶ κτίσαντος τὴν Μονὴν τῶν Ἀνθεμίου (2), καὶ ἐν αὐτῇ μονάσαντος καὶ ταφέντος, εἴτε τινὸς τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Τζέτζην (3) καὶ τοὺς μετὰ τὸν Θεοφάνην Χρο-

---

(1) Ἴδε τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐν τῇ ὑπὸ τὴν σελίδα 249 ὑποσημειώσει. (2) Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῆς Χαλκηδόνος ἐν τῷ Β' Μέρει. (3) Χιλ. Θ', στίχ. 259.

νογράφους, πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἦτον τοῦ Ἀλεξίου Μωσηλὲ, τοῦ ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ στρατηγήσαντος κατὰ τῶν Βουλγάρων, καὶ ἡττηθέντος ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀποπνιγέντος ἐν τῷ φεύγειν διὰ θαλάσσης. Ἀλλ' ἐὰν ὁ οἶκος οὗτος ἦνε ὁ αὐτὸς τῷ τῆς Κρηνιτίσσης ἢ τῶν Κρηνιτισσῶν, καλουμένων οὕτως ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ Μωσηλὲ, ἔκειτο »κατὰ τὸ τῆς »Ἀκροπόλεως μέρος«. Ἐκεῖ γὰρ, »κατὰ τὰς οὕτω καλουμένας τῆς »Κρηνιτίσσης οἰκίας«, κατῴκει ὁ Ἀλέξιος Μωσηλὲ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), γραφόμενος ἔν τινι τῶν χειρογράφων καὶ Μωσέλη, ὅθεν εἰκάζει ὁ Βανδούριος ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ Μουσήλιος, εἰς ὃν πεποίηνται τὰ ἑξῆς τρία ἐπιγράμματα τὰ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ.

Α'.

» Εὔνους μὲν Βασιλεῖ Μουσήλιος, ἔργα βοῶσι
δημόσια· σθεναρὴν πράγματα πίστιν ἔχει.
» Μουσεῖον Ῥώμῃ δ' ἐχαρίσσατο, καὶ βασιλῆος
εἰκόνα θεσπεσίην ἐντὸς ἔγραψε δόμων.

Β'.

» Τιμὴν μουσοπόλοις, πόλεως χάριν, ἐλπίδα κυρῶν,
ὅπλα δὲ ταῖς ἀρεταῖς, χρήματα τοῖς ἀγαθοῖς.

Γ'.

» Ταῦτα λόγοις ἀνέθηκεν ἑκὼν Μουσήλιος ἔργα,
πιστεύων καθαρῶς, ὡς Θεός ἐστι Λόγος.

Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα ἐπιγράφονται: »Ἐν τῷ Πορφυρῷ Κίονι »εἰς τὸ Φιλαδέλφιον«, ὡς ἐὰν ἦσαν ἐπ' αὐτοῦ ἐγκεχαραγμένα· ἐξ οὗ συμπεραίνει ὁ Δουκάγγιος ὅτι ὁ Μουσήλιος οὗτος εἶχεν ἀνεγείρῃ ἐκεῖ Γυμνάσιον, καὶ ἐν αὐτῷ εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐκ δὲ τοῦ εὔνους βασιλεῖ ἐξάγει ὅτι ἦτον εὐνοῦχος, καὶ ἑπομένως αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἐν τῷ Θ' Νέμῳ τοῦ Θεοδοσιανοῦ Κώδηκος ἀναφερόμενος Πραιπόσιτος τοῦ θείου κουβικουλου, ἀξίωμα διδόμενον συνήθως εἰς εὐνούχους. Ἐκ τῆς Νεαρᾶς δὲ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου μανθάνομεν ἐπὶ πᾶσιν ὅτι οἱ ἔγγονοι τοῦ Μωσηλὲ περιῆλθον εἰς παντελῆ ἀπορίαν καὶ ἔνδειαν.

Ὁ δὲ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ (2), ὁ καλούμενος Πέρδιξ, διὰ τὸν ἐν μιᾷ τῶν στοῶν αὐτοῦ κατεσκευασμένον ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου χαλκοῦν ἐπίχρυσον πέρδικα (πιθανῶς τὸ Χρυσοῦν Ζώδιον τῶν Χρονογράφων), ἔκειτο εἰς

Τὸ Χρυσοκάμαρον,

τοποθετούμενον ἐν τῷ Ι' Ῥεγεῶνι, πλησίον τοῦ Φόρου (τοῦ Θεοδοσιανοῦ

(1) Βιβλ. Γ. ιη. (2) Δύω ἅγιοι ἑορτάζονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο· ὁ μὲν Μάρτυς ἐκ Κιλικίας, τῇ 21 Ἰουνίου· ὁ δὲ, Ὅσιος, τῇ 12 Ἰανουαρίου. Ὁ ἐπώνυμος τοῦ ναοῦ τούτου ἐτιμᾶτο μεγάλως, ὡς ὀξὺς τῶν ἐπιόρκων τιμωρός.

πάντως) καὶ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου, καὶ ὄπισθεν τῆς πλατείας τοῦ Μυρελαίου, καὶ ὀνομασθὲν οὕτως, εἴτε ἀπὸ τοῦ προειρημένου Χρυσοῦ Ζωδίου, συληθέντος ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου, εἴτε ἀπὸ τῆς Καμάρας τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ, ἣν περιεκόσμησε χρυσῷ ἀπέφθῳ ἡ κτίτωρ τοῦ ναοῦ Ἰουλιανή, φενακίσασα οὕτω τὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ φιλοχρηματίαν, ἐποφθαλμιῶντος εἰς τὸν πλοῦτον αὐτῆς(1). Ἡ καμάρα δὲ αὕτη ᾽δὲν εἶνε, νομίζω, ἄλλη παρ᾽ αὐτὴν τὴν προειρημένην τοῦ Οὐρβικίου ἀψῖδα, ἥτις ᾽δὲν εἶνε παράδοξον ᾽να μετεσκευάσθη εἰς ναόν, καθὼς καὶ ἡ ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ Χαλκῆ, καὶ εἰς αὐτὴν ἑπομένως, ἀποτελοῦσαν ἤδη τὴν κόγχην τοῦ ναοῦ, ἐπεγέγραπτο τὸ ἑξῆς δίστιχον:

« Κόλποι δ᾽ ἀμφοτέρωθεν ἐπ᾽ ἀψίδεσσι χυθέντες,
» φέγγος ἀειδίνητον ἐμιμήσαντο σελήνης.

Τὸν ναὸν τοῦτον κατέκαυσεν ὁ Κοπρώνυμος, καταῤῥεύσαντος τοῦ μολίβδου, κατὰ τοὺς Χρονογράφους, ἄχρι τοῦ λιμένος τῶν Σοφιῶν.

Ἐνταῦθα ἦσαν πιθανῶς καὶ

Τὰ Ὀλυβρίου,

τοποθετούμενα ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου (2) μεταξὺ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τοῦ Φιλαδελφίου, καὶ κληθέντα οὕτως ἀπὸ Ὀλυμβρίου ἢ Ὀλυβρίου τοῦ ἐκ Ῥώμης Μαγίστρου, τοῦ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μ. ἀναγορευθέντος ἔπειτα Αὐτοκράτορος ἐν Ῥώμῃ, ὅς τις κατῴκει ἐνταῦθα.

Ἐν τοῖς Ὀλυβρίου ἦν ὁ ναὸς ἢ ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, ἣν ἤρξατο μὲν κτίζειν Εὐδοξία, ἡ σύζυγος Οὐαλεντινιανοῦ, οὐχὶ τοῦ Α', τοῦ ὁποίου οὐδετέρα τῶν γυναικῶν ὠνομάζετο Εὐδοξία, ἀλλὰ ἡ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὁμωνύμου τῷ πατρί, φονευθέντος εἰκοσαετοῦς περίπου τῷ 392, ἢ τοῦ υἱοῦ τοῦ Οὐάλεντος, γεννηθέντος τῇ 15 Φεβρουαρίου τοῦ 366, οὐκ ἔφθασε δὲ συντελέσαι, ἀλλὰ τοὺς θεμελίους αὐτῆς εἰς δύω πηχῶν ὕψος ἀναγαγοῦσα, νόσῳ δεινῇ ἐτελεύτησεν. Ὁ δὲ προῤῥηθεὶς Ὀλύμβριος, κατοικῶν, ὡς εἴρηται, πλησίον, συνετέλεσεν αὐτὸν μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Πλακιδίας, λίθων κάλλει καθωραΐσας, καὶ κτημάτων περιουσίᾳ καταπλουτήσας. Εὐφημία δέ, ἡ Ἰουστίνου τοῦ Θρᾳκὸς σύζυγος, ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸν ἔπειτα, ἧς καὶ ὁ ἀνδριὰς ἐνταῦθα ἵστατο, κατὰ τὸν Σουΐδαν. Τρίτη

(1) Ὅθεν εἰς αὐτὴν ἀνήκειν νομίζω καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπίγραμμα, τὸ « Εἰς τὴν καμάραν » τοῦ Φόρου (τοῦ Θεοδοσιανοῦ πάντως) πρὸς τὴν δύσιν: « Μηνᾶς χρύσεον ἔργον ἐδείματο πᾶσιν » ὁδίταις, «κυδαίνων πτολίεθρον ἐπιχρύσων βασιλήων». Καὶ ἴσως αὐτὴν ἐννοεῖ καὶ ὁ Χρυσολωρᾶς » Ἐμνήσθην (γράφων πρὸς Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον) καὶ . . . τῆς πρὸς δυσμὰς γενομένης ποτὲ » πύλης τῆς πόλεως, . . καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτὴν λαμπούσης στοᾶς πόῤῥωθεν ». Ἴσως δὲ αὐτὴ εἶνε καὶ ἡ Porta antiquissima pulchra τοῦ Βονδελμοντίου. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ᾽δὲν εἶνε παράδοξον, εἰς τὴν περὶ ἀνακαλύψεως τῶν κλεπτῶν φήμην τοῦ παρ᾽ αὐτὴν ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ ᾽να ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου στίχου τοῦ ἐπιγράμματος, διεφθαρμένου ἴσως ὑπὸ τοῦ χρόνου, Μηνᾶς χρύσεον κτλ. (2) Βιβλ. Α', ι'.

δὲ αὐτοῦ κτίτωρ εἶνε ἡ ἀνωτέρω Ἰουλιανή, θυγάτηρ μὲν τοῦ Ὀλυβρίου καὶ τῆς Πλακιδίας, ἐγγόνη δὲ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ τῆς Εὐδοξίας, κατὰ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα, σωζόμενον ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ :

» Εἰμὶ δόμος Τριάδος, τρισσὴ δέ με τεῦξε γενέθλη·
» πρώτη μὲν, πολέμους καὶ βάρβαρα φῦλα φυγοῦσα,
» τεύξατο, καί μ' ἀνέθηκε Θεῷ ζωάγρια μόχθων,
» Θευδοσίου θυγάτηρ Εὐδοξία· ἐκ δέ με κείνης,
» Πλακιδίη κόσμησε σὺν ὀλβίστῳ παρακοίτῃ.
» Εἰ δέ που ἀγλαΐης ἐπεδεύετο κάλλος ἐμεῖο,
» τήνδε μοι ὀλβιόδωρος, ὑπὲρ μνήμης γενετήρων,
» δῶκεν Ἰουλιανή, καὶ ὑπέρτατον ὤπασε κῦδος
» μητέρι, καὶ γενέτῃ, καὶ ἀγακλέϊ μητρὶ τεκούσης,
» κόσμον ἀεξήσασα παλαίτερον. Εἰ δ' ἐμὸν ἔργον . . .

Παρὰ τοῦτο ἀναφέρονται καὶ ἄλλα πέντε ἐπιγράμματα, ἐπιγεγραμμένα εἰς διάφορα τοῦ ναοῦ τούτου μέρη, καὶ

Α΄.

ἔνδοθεν τοῦ περιστυλίου.

» Κάλλος ἔχον καὶ πρόσθεν ἐπήρατον· ἀλλ' ἐπὶ μορφῇ
» τῇ πρὶν ἀρειοτέρην νῦν λάχον ἀγλαΐην.

Β΄.

» Οὕτω γῆρας ἐμόν, μετὰ μητέρα καὶ μετὰ τηθὴν,
» ξῦσεν Ἰουλιανή, καὶ νέον ἄνθος ἔχω.

Γ΄.

» Ἦν ἄρα καὶ κάλλους ἔτι κάλλιον· εὖτ' ἐμὸν ἔργον,
» καὶ πρὶν ἐὸν περίπυστον, ἀοίδιμον ἐς χθόνα πᾶσαν,
» ἀγλαΐης προτέρης ἐς ὑπέρτερον ἤγαγε κάλλος,
» τόσσον Ἰουλιανή, ὅσον ἄστρασιν ἀντιφαρίζειν.

Δ΄.

» Αὐτὴν ἐργοπόνοισιν ἐπιπνείουσαν ἀρωγὴν
εἶχεν Ἰουλιανὴ Μάρτυρα νηοπόλον.
» Οὔποτε γὰρ τοῖόν τε τόσον τ' εὐδαίδαλον ἔργον
ἤνυσεν, οὐρανίης ἔμπλεον ἀγλαΐης.

Ε΄.

» Οὐκέτι θαυμάζεις προτέρων κλέος, οἳ διὰ τέχνης
» εὖχος ἐν ὀψιγόνοις λίπον ἄσπετον, ὁσσάτιόν περ
» κῦδος Ἰουλιανῆς πινυτόφρονος, ἣ χάριν ἔργων
» ἀρχεγόνων νόησε νοήματα πάνσοφα φωτῶν.

Ἐὰν δὲ ὁ ναὸς οὗτος ἦνε ὁ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας τῆς λεγομένης Εὐμόρφου, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), ἐν μὲν τῷ ἀριστερῷ μέρει τῷ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐκεῖσε στατραρίᾳ (2), ἐτέθαπτο Παγκαλὼ ἡ μήτηρ τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου· ἐν δὲ τῷ δεξιῷ, ἀπέναντι αὐτῆς, ἐν στατραρίᾳ λίθου πρασίνου, οἱ δύο ἀδελφοὶ αὐτοῦ, Μαρκιανὸς καὶ Συμβά-

(1) Βιβλ. Β', μβ'. (2) Ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Digitized by Google

τιος. Ἐν δὲ τῷ δεξιῷ εὐκτηρίῳ αὐτοῦ, τιμωμένῳ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου, ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς μὲν εὐωνύμῳ μέρει, ἐν λάρνακι ἀναγλύφῳ, Ἀναστασία ἡ θυγάτηρ τοῦ Βασιλείου· ἐν δὲ τῷ δεξιῷ, αἱ ἄλλαι δύω θυγατέρες αὐτοῦ, Ἄννα καὶ Ἑλένη, καὶ Ζωὴ ἡ μήτηρ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ.

Συνηνωμένος τῷ ναῷ τούτῳ, ἢ γειτνιάζων αὐτῷ, ἦτον καὶ ὁ τῆς Ἁγίας Βασιλίσσης, ἑορταζομένης τῇ 8 Ἰανουαρίου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἰουλιανὴ αὕτη ἀναφέρεται ὡς κτίτωρ καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Πολυεύκτου, νομίζω ὅτι αὐτός τε οὗτος ὁ ναὸς, καθὼς καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ, 'δὲν ἦσαν ἄλλοι παρ' αὐτὸν τοῦτον τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, ἀποτελοῦντες διάφορα αὐτοῦ παρεκκλήσια, καθὼς αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τῆς ΚΠ ναούς.

Τὸ Χρυσοκάμαρον 'μᾶς ἐνθυμίζει

Τὸ Κχὶρα-δὸρτ-καπουσὸ,

πυλῶνα μεγαλοπρεπέστατον, ἀνεγερθέντα ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα ὡραίας ὁδοῦ τοῦ Σαχζαδὲ-μπασση ἐπὶ λαμπροτάτου σχεδίου μεταξὺ τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων διαιτημάτων (Ἐσκὶ καὶ Γενὶ-ὀδαλὰρ) ἢ στρατώνων τῶν Γενιτσάρων ὑπὸ τοῦ περιφήμου διὰ τὴν περὶ τὰς οἰκοδομὰς φιλοκαλίαν 'του Βεζίρη Δαμὰτ-Ἰβραὴμ-πασσᾶ τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν Ἀχμὲδ τοῦ Γ΄, οἰκοδομησαμένου πλησίον καὶ ἀποθήκας διὰ τὰ τῶν Γενιτσάρων ἐνδύματα, καὶ ἀρχεῖον διὰ τὸν Γενιτσὰρ-ἀγᾶν. Τὰ χρυσώματα τῆς ἀψῖδος ταύτης ἐφρόντιζεν ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν 'να ἀνανεόνῃ, τιθασσεύουσα διὰ τούτου τὸ φιλοτάραχον τοῦτο σμῆνος, τὸ κηφήνων δίκην τρεφόμενον ἐντὸς τῶν στρατώνων τούτων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τῶν καθαυτὸ Γενιτσάρων ἢ πρεσβυτῶν (Ἐσκιλὲρ), ἐπιφορτισμένων ἰδίως τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως, ὡμοίαζεν ἀνάκτορον μᾶλλον παρὰ στρατιωτικὸν καταγώγιον. Ἦτον δὲ τόσον εὐρύχωρος, κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς Σουλεϊμάνου, ὥστε ἐχώρει δισμυρίους ἀνθρώπους. Ἐκάη δὲ ἐπὶ τῆς φρικώδους πυρκαϊᾶς τῶν 1633, καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς τῶν 1751. Τὰ δὲ Γενὶ-Ὀδαλὰρ ἦσαν 135 τὸν ἀριθμὸν, ἐξ ὧν 61 διὰ τοὺς ἀγάμους αὐτῶν, καὶ 32 διὰ τοὺς δοκίμους, ἢ τὰ Ἀτζὲμ-ὀγλάνια.

Εἰς αὐτὰ ἀνῆκε καὶ τὸ πλησίον αὐτῶν τζαμίον, κείμενον πρὸς τὸ δυτικομεσημβρινὸν μέρος τοῦ τζαμίου τοῦ Ἰβραὴμ-πασσᾶ, καὶ ὀνομαζόμενον

Ὀρτὰ-τζαμὶ,

κτίσμα Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Β΄ (1). Ἐν αὐτῷ συνήρχοντο καὶ συνεσκέπτον-

(1) Παρὰ τὸ τζαμίον τοῦτο, εἶναι λέγει ὁ Chevalier καὶ ἄλλα δύο Ὀτζὰ-τζεαμία ἐν τῇ κοιλάδι τῇ διαχωριζούσῃ τὸν Ζ΄ λόφον τῶν ἄλλων ἕξ.

το περὶ μεταβολῆς πραγμάτων οἱ Πραιτωριανοὶ οὗτοι· ἡ δὲ Κυβέρνησις εἶχε πάντοτε κατασκόπους καὶ ὠτακουστὰς τῶν ἐν αὐτῷ λεγομένων καὶ πραττομένων. Κατὰ παράδοξον δέ τινα σύμπτωσιν μετὰ τῶν περὶ τῆς τοῦ Μαρκιανοῦ στήλης εἰρημένων, ἡ ὁδὸς αὕτη, ἡ κανονικωτέρα τῶν τῆς ΚΠ, ἦτον ἀπηγορευμένη εἰς τὰς γυναῖκας· δημόσιαι δέ τινες μόνον, τοῦτο ἔχουσαι ἐπάγγελμα, ἠσέλγαινον μετὰ τῶν ἀλιτηρίων τούτων ἐν ταῖς γωνίαις πολλάκις τῆς ὁδοῦ κυνῶν τρόπον, καί τοι τιμωρούμεναι, ὁσάκις ἐφωρῶντο ὑπὸ τῆς ἐξουσίας, διὰ ῥαβδισμῶν καὶ ὑπερορίας, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ καταποντισμοῦ.

Εἰς τὸ καταγώγιον τοῦτο μετεκομίσθη ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων ἐπαναστάντων τὸν Μάϊον τοῦ 1622 ὁ δυστυχὴς Σουλτὰν Ὀσμὰν ὁ Β΄, τοῦ ὁποίου τὸν τραγικὸν θάνατον διηγήθημεν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Ἑπταπυργίου, ἡμίγυμνος μὲ ἓν πιλίδιον (φέσι) μόνον καὶ μὲ τὸ ἐσωφόριον, ἐπί τινος παλαιοαλόγου, ἀπὸ τοῦ Ἀγᾶ-καπουσοῦ, ὅπου εἶχε πρὸ μικροῦ καταφύγῃ. Ὁ δὲ κρατήσας αὐτὸν Σιπαχῆς ᾿τὸν ἐφόρεσε τὸ σαρίκιόν ᾿του. Καθ᾿ ὁδὸν ἀπαντήσας τὸ πτῶμα τοῦ Βεζίρη Χουσσεὶν-πασσᾶ, ἀποκεφαλισμένον, ἐδάκρυσε, καὶ εἶπεν· »Οὐδὲν ἔπταισεν οὗτος· διότι, ἐὰν ᾿τὸν ἤκουον, τὸ κακὸν τοῦτο ᾿δὲν ἤθελεν ἐπέλθει κατὰ τῆς κεφαλῆς μου! αἱ κακαὶ συμβουλαὶ τοῦ Χότζα καὶ τοῦ Κιζλὰρ-ἀγᾶ μὲ ἠφάνισαν!« Ἡ ἐξομολόγησις αὕτη ᾿δὲν ἔκαμψε τοὺς ἀποστάτας, οἵτινες ᾿δὲν ἔπαυον ἐμπαίζοντες καὶ παντοιοτρόπως περιϋβρίζοντες καθ᾿ ὅλον τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα τὸν πρὸ μικροῦ θεοποιούμενον Αὐτοκράτορα. Φθάσας εἰς τοὺς στρατῶνας, παρεδόθη ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Σαρῆ-Μεχμὲδ-ἀγᾶ, Χασεκῆ τοῦ ΙΔ΄ τάγματος. Ἤδη δὲ μεσημβρίας οὔσης, καὶ τῶν Μουεζίννιδων προσκαλούντων εἰς προσευχὴν τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν μιναρέδων, τὸ πλῆθος τῶν ἐπαναστατῶν ἐνόμισεν ὅτι ἀνηγγέλλετο ἡ καταδίκη τοῦ Ὀσμάν· ὅθεν καὶ γενικὴ κραυγὴ ἠκούσθη »Ἂς μὴ κακοπάθῃ! ἀλλ᾿ ἂς βασιλεύσῃ μὲν ὁ Μουσταφᾶς, ἂς φρουρεῖται δὲ ἀσφαλῶς ὁ Ὀσμάν, τηρούμενος δι᾿ ἐνδεχομένην εἰς τὸ μέλλον ἀνάγκην«. Τότε ὁ νέος Βεζίρης Δαοὺδ-πασσᾶς, γαμβρὸς ἐπ᾿ ἀδελφῇ τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ, τρέμοντος ὑπὸ φόβου ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐντὸς τοῦ προειρημένου Ὀρτᾶ-τζαμίου, μεταξὺ τῶν δύω ᾿του πιστῶν παλλακίδων καὶ τῆς μητρός ᾿του, ἔσπρωξε τὸν δυστυχῆ Ὀσμὰν πρὸς τὸ παράθυρον, ἵνα δείξῃ ὅτι ζῇ, καὶ κατευνάσῃ τὴν ταραχὴν τοῦ πλήθους. Ὁ Ὀσμὰν ἐπροσπάθει ἐν τούτοις διὰ τῶν ἐλεεινοτέρων ἐκφράσεων ᾿να κινήσῃ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς οἶκτον. »Τί βουλεύεσθε περὶ τοῦ βασιλέως σας; ἔλεγε. Γενίτσαροι, θὰ καταστρέψετε καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν!« Ἀποσπάσας ἔπειτα ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ ῥυπαρὸν σαρίκιον, ὅ,που ᾿τὸν εἶχον φορέσῃ, «Σύγγνωτέ μοι, ἔλεγε δακρύων πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ· σύγγνωτέ μοι, ἐὰν ἔπταισα

πρὸς ὑμᾶς ἐξ ἀγνοίας. Χθὲς ἀκόμην ἤμην κυριάρχης σας, καὶ ἰδοὺ τῶρα μὲ βλέπετε γυμνὸν καὶ τετραχηλισμένον. Τοῦτο ἂς χρησιμεύσῃ πρὸς ὑμᾶς ὡς παράδειγμα«. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην φθάσας ὁ Τζεμπετζῆ-μπασης μετὰ τοῦ Δαοὺδ-πασσᾶ, 'τοῦ ἔῤῥιψε περὶ τὸν λαιμὸν τὴν νευράν· ἀλλ' ὁ Ὀσμὰν, ῥωμαλέος καὶ γοργὸς, 'τὴν ἐκράτησε μὲ τὰς χεῖράς 'του. Οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ ἐφώναξαν· »Σταθῆτε! διότι, ἐὰν κάμητε κάμ»μίαν ἀνοησίαν, ἐχάθημεν!« Ὁ δὲ Ὀσμὰν, στραφεὶς πρὸς τὸν Δαοὺδ, »Ἄσπλαγχνε, 'τὸν λέγει, τί σε ἔπταισα; 'δέν σε ἐλύτρωσα δὶς ἀπὸ τοῦ θανάτου; 'δέν σε ἀποκατέστησα εἰς τὴν θέσιν σου; Πόθεν λοιπὸν τὸ κατ' ἐμοῦ τοσοῦτόν σου μῖσος;« Ἡ Μήτηρ τοῦ Μουσταφᾶ ἐν τοσούτῳ ἀνηρέθιζε κατ' αὐτοῦ τοὺς ἀξιωματικούς. »Εἶνε ὄφις, τοὺς ἔλεγεν· ἐὰν διαφύγῃ, 'δὲν θὰ ἀφήσῃ οὐδένα ἐξ ὑμῶν ζῶντα«. Τότε ὁ Δαοὺδ-πασσᾶς ἔνευσε καὶ δευτέραν φορὰν πρὸς τὸν Τζεμπετζῆ-μπασην ἵνα ῥίψῃ τὴν νευράν· ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοὶ ἀντεστάθησαν πάλιν. Ὁ Ὀσμὰν, στραφεὶς τότε πρὸς τὸν φρουροῦντα αὐτὸν Χασεκῆν, »Τίς σε διώρισε; 'τὸν λέγει.—Ὁ Σουλτὰν Μουσταφᾶς.—Ὁ Σουλτὰν-Μουσταφᾶς εἶν' ἠλίθιος, ὅς τις 'δὲν γνωρίζει οὔτε τὸ ὄνομά 'του. Ἐλθὲ, ἄνοιξε τὸ παράθυρον, διότι θέλω 'να λαλήσω πρὸς τοὺς θεράποντάς μου (1) «. Ὁ Χασεκῆς, κινηθεὶς εἰς συμπάθειαν, ἤνοιξε τὸ παράθυρον τὸ βλέπον πρὸς τὸ προαύλιον τοῦ τζαμίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζε τὸ πλῆθος τῶν Γενιτσάρων. »Ἀγάδες μου Σιπαχῆδες, καὶ σεῖς πατέρες μου, παλαιοὶ Γενίτσαροι (Ἐσκιλὲρ), λέγει ὁ Ὀσμάν· ἐὰν, ἐν τῇ ὁρμῇ καὶ ἀπειρίᾳ τῆς ἡλικίας μου, ἤκουσα συμβουλὰς δολίας, διατί μὲ ἐξευτελίσατε εἰς τοιοῦτον βαθμόν; Δέν με θέλετε λοιπὸν πλέον;« Μία φωνὴ γενικὴ ἠγέρθη· »Οὔτε τὸ αἷμά σου θέλομεν, οὔτε τὴν ἐξουσίαν σου«. Τότε τρίτην φορὰν ὁ Τζεμπετζῆς, κατὰ νεῦμα τοῦ Δαοὺδ, ἔῤῥιψε πάλιν τὴν θηλειάν· ἀλλὰ 'δὲν ἐπέτυχε, μεσολαβήσαντος τοῦ Χασεκῆ. Μετὰ μεσημβρίαν, ὁ μὲν Μουσταφᾶς μετεκομίσθη ἐπ' ὀχήματος μετὰ τῆς μητρός 'του εἰς τὸ παλάτιον, καὶ ἐνεθρονίσθη· οἱ δὲ Γενίτσαροι ἐσκορπίσθησαν, οἱ μὲν κατόπιν τοῦ νέου Σουλτάνου, οἱ δὲ πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀσμὰν μετακομισθέντων εἰς τὸ Ἀγᾶ-καπουσοῦ χρημάτων· πρὸς φύλαξιν δὲ τοῦ Ὀσμὰν ἔμειναν μόνον ὀλίγοι ἄνθρωποι. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπιστρέψας ἀπὸ τοῦ Παλατίου ὁ Δαοὺδ-πασσᾶς μὲ τὸν Κεαγιᾶν αὐτοῦ Ὀμὲρ, τὸν Τζεμπετζῆ-μπασην, καὶ τὸν ἀστυνόμον Καλενδὲρ-ὀγλοῦν, μετέφερον τὸν Σουλτὰν-Ὀσμὰν εἰς τὸ Ἑπταπύργιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου περὶ τὸ ἑσπέρας ἐξεκομίσθη τὸ πτῶμά 'του, καὶ ἐτάφη εἰς τὸ τζαμίον τοῦ πατρός 'του Σουλτὰν-Ἀχμέδ.

---

(1) Κουλλούμ, σκλάβους μου, λέγει ὁ Σουλτάνος· καὶ εἶνε ὁ μεγαλήτερος τίτλος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐκαυχῶντο καὶ αὐτοὶ οἱ Γενίτσαροι.

Ὁ πυλὼν οὗτος τοῦ Κχὶρκ-δὸρτ-καπουσοῦ ἔφερεν εἰς

Τὸ Ἔτ-μεϊδάνι,

πέριξ τοῦ ὁποίου ἦσαν τὰ κρεωνομεῖα τῶν Γενιτσάρων, ἀφ' ὧν καὶ παρωνομάσθη, συγχεόμενον, ὡς προείπομεν, παρὰ τοῖς ξένοις ἐνίοις μὲ τὸ Ἄτ-μεϊδάνι. Ἐπὶ τοῦ τέρματος δὲ τῆς πλατείας ταύτης ὑπῆρχε λίθος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ σημάδιον οἱ Γενίτσαροι.

Ἐδῶ συνεδρίασεν ἀπὸ τῶν 13 μέχρι τῶν 18 Μαΐου τοῦ 1807 τὸ αἱμοβόρον ἐκεῖνο συνέδριον τῶν Ὀτουράκιδων (Ἀπομάχων), ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Καμπακτσόγλου, ἔχοντος περὶ ἑαυτὸν ἀναποδογυρισμένα τὰ ἱερὰ Καζάνια, τὸ ὁποῖον ἐθέρισε τὰς προσφιλεστέρας εἰς τὸν Σουλτὰν-Σελὴμ κεφαλάς. Δεκατέσσαρες ἦσαν οἱ κηρυχθέντες ἄξιοι θανάτου, κατὰ προηγηθέντα φετφᾶν τοῦ Σεϊχ-οὺλ-Ισλάμ. Ἐξ αὐτῶν δὲ ὁ μὲν Κεαγιᾶ-μπεης, Μεμὶσ ἐφέντης, ὁ Ῥεῒζ-ἐφέντης, Ἰγγιλῒζ(1)-Μαχμοὺτ-ἐφέντης, καὶ ὁ Ζέρμπ-χανὲ-ἐμινῆς, Μπεκὺρ-ἐφέντης, ἐθανατώθησαν τῇ 15 πρὸς τὸ ἑσπέρας, προσκληθέντες δολίως ὑπὸ τοῦ Ἀνθυπάτου (Καϊμμεκὰμ) Μουστᾶ-πασσᾶ εἰς τὸ Πασσᾶ-καπουσού· οἱ δὲ λοιποὶ τῇ 17 κατὰ διαφόρους τρόπους καὶ εἰς διάφορα μέρη. Ἂς ἀναφέρωμεν τὰ ὀνόματα αὐτῶν τοὐλάχιστον, διότι ἀποτελοῦσιν ἐποχὴν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Ἱστορίαν. Ὁ Βαλιδὲ-κεαγιᾶς, Ἰουσοὺφ-ἀγᾶς, Κρὴς τὴν πατρίδα, πολύτροπος καὶ ἀγχίνους ἄνθρωπος· ὁ ἀδελφός αὐτοῦ, Ὀμὲρ-ἀγᾶς, Σουλτὰν-κεαγιᾶς (ἔφορος τῶν ὑποθέσεων τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Σουλτάνου)· ὁ πρώην Κεαγιά-μπεης, καὶ ἔφορος τῶν ὑποθέσεων ἑτέρας ἀδελφῆς τοῦ Σουλτάνου, Ἰβραὴμ-ἐφέντης, ἄνθρωπος νοήμων, πλὴν φιλαργυρότατος· ὁ Τέρς-χανὲ-δεφτερδάρης, καὶ πρώην Δεφτερδάρης τοῦ Νιζὰμ-τζεδὴτ, Χατζῆ-Ἰβραὴμ-ἐφέντης· ὁ ἐπὶ τῶν σιτώνων (Καμπὰν-ναχκίπης) Φέϊδ-οὺλ-λὰχ-ἐφέντης· ὁ Σὶρ-κιατίμπης (ἰδιαίτερος γραμματεὺς ἢ ἐξ ἀπορρήτων) τοῦ Σουλτάνου, Ἰβραὴμ-ἐφέντης· ὁ ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος (Μαμπεϊντζῆς) τοῦ Σουλτάνου, Ἀχμὲδ-μπεης· καὶ ὁ Μποσταντζῆ-μπασης Σσακύρ-μπεης, ὅς τις, κλεισθεὶς εἰς τὸ παλάτιον, καὶ ζητούμενος μανιωδῶς ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων, πολιορκούντων τὸ Μπάμπ-ὑ-χουμαϊοὺν, ἐπρόσφερεν οἰκειοθελῶς ἑαυτὸν θῦμα ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου, μὴ στέργοντος, ἐπ' ἐναντίας τῶν προτροπῶν τῶν αὐλικῶν 'του, 'να παραδώσῃ εἰς τὴν λύσσαν τῶν ἐπαναστατῶν τὸν πιστόν 'του τοῦτον ὑπάλληλον. Μόνος ὁ Τσελεμπῆ (Ἰβραὴμ)-ἐφέντης, ἀφ' οὗ ἐκρύβη εἰς τοῦ κηπουροῦ 'του χριστιανοῦ 24 ὥρας, ἐτόλμησε 'να ἐμφανισθῇ αὐθορμήτως εἰς τὸ ἀπονενοημένον τοῦτο στρατοδικεῖον, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀφώπλισε μὲ τὴν εὐγλωττίαν 'του. Ἔχων ἐνισχύ-

(1) Ἄγγλος, ὡς χρηματίσας πρέσβυς ἐν Λονδίνῳ.

ουσαν αὐτὸν τὴν συνείδησίν 'του, ὁ γεραρὸς οὗτος καὶ ἐνάρετος πρεσβύτης, ἦλθεν εἰς τὸ Ἔτ-μεϊδὰν παρακολουθούμενος ὑπὸ τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας 'του, καὶ τόσον σέβας ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς αἱμοβόρους ἐκείνους μὲ τὸ εὐγενὲς καὶ ἀτρόμητον ὕφος 'του, ὥστε τὰ Γιαμάκια πρῶτα (οἱ δόκιμοι ἢ νεοσύλλεκτοι τοῦ στρατοῦ) συγκινηθέντα ἐκάθισαν αὐτὸν μεταξὺ τῶν 'Οτουράκιδων, καὶ ἐκεῖθεν 'τὸν ἔφερον ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν οἰκίαν 'του, ὅπου ἀπαντήσας ἔσωσεν αὐτὸς καὶ τὸν ἐν ἐνεργείᾳ Νιζὰμ τζεδὴτ-δεφτερδάρην 'Αχμὲτ-μπεην, ἕνα τῶν προγεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Καμπακτσόγλου.

Τῶν καταστημάτων τούτων, τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι ἦσαν ἔσωθεν ὅλοι ὀρθομαρμαρωμένοι μὲ ἀργιλλόπλαστα (τσιννί), οὔτε ἴχνος σώζεται πλέον, καταστραφέντων τῇ 27 'Ιουνίου τοῦ 1825 . . . 'Αλλ' ὄχι! σώζεται μία μόνη γωνία, ὡς δεῖγμα ἴσως τῆς ποτὲ μεγαλοπρεπείας 'των· ἡ δὲ παρ' αὐτὴν εὐρυχωροτάτη πύλη φέρει εἰς περίβολόν τινα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζωγραφίζονται βαμβάκινα. Ὅλον δὲ τὸ ἀπέραντον γήπεδον, τὸ ὁποῖον κατεῖχόν ποτε οἱ στρατῶνες οὗτοι, ἐσκεπάσθη καὶ σκεπάζεται ὁλονὲν μὲ ἰδιωτικὰς οἰκίας καὶ κήπους ἐκτεταμένους.

'Επὶ τῆς ὡραίας ταύτης ὁδοῦ, τῆς τοῦ Σὲχ-ζαδὲ-μπαση, ὅπου κατεσκευάζοντο καὶ ἐπωλοῦντό ποτε ὡραιότατα τοξοβολικὰ ὅπλα, ἦσαν πιθανῶς Αἱ Στοαὶ τοῦ Εὐβούλου, καὶ αὕτη ἑπομένως εἶνε ἡ ἀγυιά, ἡ καλουμένη Τοῦ Πελαργοῦ ἢ Τῶν Πελαργῶν, ὅπου καὶ ναὸς ἀξιοθέατος τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, κατὰ τὸν Προκόπιον, κτίσμα τοῦ 'Ιουστινιανοῦ ἢ τοῦ 'Ιουστίνου, ἤ, κατ' ἄλλους, τοῦ 'Ισιδώρου ἀδελφοῦ τοῦ Εὐβούλου, μεταποιήσαντος εἰς ναὸν τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον. Τὸ δὲ ὄνομα τῶν Πελαργῶν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἐπεκράτησεν ἐκ τῶν ἀνακειμένων ἐνταῦθα τριῶν πελαργῶν ἀντιπροσώπων ἀλλήλοις, εἰς σχῆμα τρίποδος ἴσως ἀρχαίου, ἢ μᾶλλον ἐκ φωλεᾶς τινος πελαργῶν ἐπικειμένης τινὶ τῶν ἐνταῦθα κτιρίων, καθὼς ἦτον καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ τόπος, ἐν τῷ Θ' Ῥεγεῶνι, Ciconias nixas καλούμενος. 'Αλλ' ὁ Κωδινὸς καὶ ὁ Τζέτζης, κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν εἰκαιολογοῦντες, ἀποδίδουσι τὴν ἀνάθεσιν τῶν πελαργῶν τούτων εἰς τὸν 'Απολλώνιον, »πρὸς τὸ μὴ ἐπιφοιτᾷν τῇ πόλει τὸ τῶν »πελαργῶν γένος«, οἳ πρὶν

» ὄφεις νεκροὺς δεξαμεναῖς ῥιπτοῦντες Βυζαντίων,
» καὶ τῷ φαρμάκῳ κτείνοντες τοὺς πίνοντας ἀθρόως κτλ.

'Αντικρὺ τοῦ Κχὶρκ-δὸρτ-καπουσσοῦ, καὶ πλησίον τῆς τοῦ 'Ιβραὴμ-πασσᾶ βιβλιοθήκης, πρὸς τὸ ἕτερον μέρος τῆς ὁδοῦ, εἶνε τὸ τζαμίον

Σὰχ-ζαδὲ,

κτίριον ὡραιότατον καὶ κανονικώτατον, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Σουλεϊμὰν τοῦ Α' τῷ 1547, εἰς μνήμην τοῦ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀποθανόν-

τος, νεωτέρου μὲν, ἀλλ' ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἠγαπημένου, υἱοῦ αὐτοῦ Μεχμέδ. Ἡ οἰκοδομή 'του διήρκεσε πέντε ἔτη, καὶ εἰς αὐτὴν ἐδαπανήθησαν 300,000 φλωρίων. Ἀρχιτέκτων δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ μεγαλήτερος τῶν ἐπὶ Σουλεϊμάνου καὶ μετὰ ταῦτα ἀρχιτεκτόνων Σινάν. Ὁμοιάζει δὲ ἄλλως τὰ λοιπὰ Αὐτοκρατορικὰ τζαμία, ἔχον ὡσαύτως ἕνα θόλον μὲ τέσσαρα ἡμιθόλια, δύω μιναρέδες κτλ. Ἐπέχει δὲ, κατὰ τὸ Γύλλιον, τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Ὁμολογητοῦ, τοποθετουμένου ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς τῆς πόλεως Ἀναγραφῆς ἐν τῷ Ζ' Ῥεγεῶνι· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ν. Κάλλιστος τοποθετεῖ αὐτὸν ἐν τῷ Δευτέρῳ, καθὰ προείπομεν, πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα ἦτον μᾶλλον ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον.

Παρὰ τὸ τζαμίον τοῦτο δείκνυταί τις κινστέρνα ἐκ τῶν ἀστέγων, καὶ παρακατιών τις ἐξ εὐωνύμων ἀπαντᾷ τὸ

Κιουτσοὺκ-Μουσταφᾶ-τζαμισὶ,

κτίτωρ καὶ ἐπώνυμος τοῦ ὁποίου εἶνε ὁ ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ' περίφημος Βεζίρης Καρὰ-Μουσταφᾶ-πασσᾶς, ὁ πολιορκήσας τὸ 6' τὴν Βιέννην, μετὰ 154 ἔτη τῆς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου πρώτης πολιορκίας. Ὁ Βεζίρης οὗτος, ἑκατοστὸς τρίτος τὴν χρονολογικὴν τῶν Βεζιρῶν τάξιν, ὑπῆρξεν ὁ ὑπεροπτικώτερος καὶ ἐπιδεικτικώτερος τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτόν. Υἱὸς Σιπαχῆ τινος, σημαντικοῦ τῆς πόλεως Μερζιφοὺν, Οὐρούτζ-μπεη τοὔνομα, φονευθέντος εἰς τὴν ἐπὶ Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Δ' πολιορκίαν τοῦ Βαγδατίου, ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ γέροντος Κιοπρουλῆ μὲ τὸν υἱόν 'του Φαζλῆ-Ἀχμὲδ-Κιοπρουλῆ-ζαδὲν καὶ συστηθεὶς κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅτε 'τῷ ἔφερε τὴν εἴδησιν τῆς ἁλώσεως τῆς Ἰένης, ἔγινε βαθμηδὸν 6' Ἐμὶρ-ἀχώρης, Μπεϊλὲρ-μπεης τῆς Σιλιστρίας καὶ τοῦ Διὰρ-μπέκρ, Καπετὰν-πασσᾶς, Καϊμ-μεκάμης καθ' ὅλην σχεδὸν τοῦ Κιοπρουλῆ τὴν ὑπατείαν, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τῇ Χαδδιτζὲ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ', καὶ ἑπομένως σύγγαμβρος τοῦ Κιοπρουλῆ, τὸν ὁποῖον τέλος καὶ διεδέχθη, διορισθεὶς μέγας Βεζίρης τῇ 7 Νοεμβρίου τοῦ 1676. Γνωστὴ εἶνε ἡ φιλαργυρία καὶ τὸ αἱμοχαρές 'του. Ἀποτυχὼν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Βιέννης, ἐφονεύθη τῇ 4 Ἰανουαρίου 1684 ἐν Βελιγραδίῳ, καὶ ἡ κεφαλή 'του, μετακομισθεῖσα, κατὰ τὴν συνήθειαν, εἰς ΚΠ, 'δὲν φαίνεται πιθανὸν ἑπομένως 'να ἦνε ἡ δεικνυμένη ἐν Βιέννῃ, ὡς μετακομισθεῖσα δῆθεν ἐκεῖ ἐκ Βελιγραδίου ὑπό τινων μοναχῶν Λατίνων, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι εἰς ΚΠ μετεκομίσθη τὸ δέρμα μόνον τῆς κεφαλῆς, τὸ δὲ κρανίον ἐτάφη μετὰ τοῦ λοιποῦ σώματος ἐν Βελιγραδίῳ. Τὸ χαρέμιον αὐτοῦ περιεῖχεν ὑπὲρ τὰς 1500 θεραπαινίδας καὶ ἄλλας τόσας σχεδὸν παλλακίδας, φυλαττομένας ὑπὸ 700 'μαύρων εὐνούχων. Οἱ

δὲ ὑπηρέται, ἵπποι, κύνες καὶ ὄρνεα θηρευτικὰ ἠριθμοῦντο κατὰ χιλιάδας. Ὅτε δὲ, μετὰ τὴν νίκην, ὁ Σοβιέσκης ἐμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Καρᾶ-Μουσταφᾶ, 'δὲν ἠμπόρει 'νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἦτον δυνατὸν στρατηγὸς, πολιορκῶν πόλιν, 'νὰ ἔχῃ τοσοῦτον πλοῦτον καὶ τόσην τρυφὴν περὶ ἑαυτόν. Ἔγραφε δὲ ἀστειζόμενος ὅτι ὁ Βεζίρης οὗτος 'τὸν κατέστησε κληρονόμον 'του. Ἐκτὸς τοῦ τζαμίου τούτου καὶ τῶν εἰς αὐτὸ προσηρτημένων ἀγαθοεργῶν καταστημάτων, ἱδρύσατο καὶ ἄλλα πολλὰ εἰς διάφορα μέρη.

Πρὸς ἀριστερὰν τοῦ κατερχομένου πρὸς τὸ τζαμίον τοῦτο εἶνε τὸ Σέϊχ-οὺλ-Ἰσλὰμ-τζαμισὶ, καὶ μικρὸν κατωτέρω τὸ Νισαντζῆ (-πασσᾶ)-τζαμισὶ, παρέχει δὲ τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ Σουλεϊμὰν-Πασσᾶ, καὶ καταντικρὺ τῆς ὁδοῦ,

Τὸ Σουλτὰν-Μεχμέδ.

Τὸ αὐτοκρατορικὸν τοῦτο τζαμίον, τοῦ ὁποίου ὁ θόλος ὑπερέχει καὶ τῶν δώδεκα ἄλλων αὐτοκρατορικῶν τζαμίων, ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὑψοῦται ἐπὶ τοῦ Τετάρτου λόφου, καὶ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Φατὶχ, ἱδρυμένον ἐπί τινος ἐπιπέδου κρηπῖδος, ὑπερεχούσης τέσσαρα μέτρα τοῦ ἐδάφους· ἠρχιτεκτονήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Χριστοδούλου, περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει ἐν τῷ τῶν Μουγγουλίων ναῷ, ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων, τοῦ ὁποίου ἐπέχει, καθὰ λέγεται, καὶ τὴν θέσιν, καὶ ἄλλων χριστιανικῶν ναῶν καὶ ἀρχαίων κτιρίων.

Τὸ προαύλιον αὐτοῦ, τετράγωνον, ἴσον τὸ πλάτος τῷ ναῷ, μαρμαρόστρωτον, καὶ περιστοιχούμενον κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρὰς ὑπὸ στοῶν ὑποκρατουμένων μεγίστοις καὶ ἐκλεκτοῖς κίοσι καὶ σκεπασμένων ὑπὸ εἴκοσι θόλων, φέρει ἐκ τῆς τετάρτης πρὸς τὸν ναὸν διὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ πύλης ἀντικρυζούσης πρὸς τὸ Μιχράμπ. Καθ' ὅλον δὲ τὸ μῆκος τῶν τριῶν περιστῴων ὑψοῦται ἐξέδρα μαρμάρινος, λεία, διατεμνομένη μόνον ὑπὸ τῶν θυρῶν· ἐν τῷ μέσῳ δὲ ὑδρεῖον μολιβδοσκέπαστον, ἐννεάκρουνον (1), περισκιαζόμενον ὑπὸ ὑψηλῶν δένδρων, χρησιμεύει πρὸς τοὺς ἀγνισμοὺς τῶν Μουσουλμάνων. Ὑπεράνωθεν δὲ τῶν δικτυωτῶν τοῦ προαυλίου θυρίδων, ἐπὶ μαρμαρίνων διηνθισμένων πλακῶν, ἀναγινώσκεται γεγραμμένον μὲ χαρακτῆρας ὡραιότατα ἀναγεγλυμμένους, τὸ πρῶτον Κεφάλαιον (σοὺρ-ἂ) τοῦ Κοὺρ-ἂν, τὸ ἐπιγραφόμενον Ἐλ-φατὶχ (2). Ὑπερθεν δὲ τοῦ πρώτου πυλῶνος, ἐπὶ κυανοῦ δαπέδου, ἡ κατὰ παράδοσιν ἀναφερομένη πρόῤῥησις τοῦ Μωάμεθ: »Κυριευθήσεται ἡ Κωνσταντινού-»πολις· εὐτυχὴς ὁ ἡγεμὼν, εὐτυχὴς ὁ στρατὸς, ὁ ἐκτε-»λέσων τὴν κατάκτησιν ταύτην!«

(1) Πολλὰ περίεργον, λέγει ὁ Ὀθωμανὸς συγγραφεὺς τὸν ὁποῖον προανεφέρομεν.

(2) Τὸ ὑποδουλόνον καὶ διανοῖγον τὴν καρδίαν.

Digitized by Google

Ἐντὸς δὲ τῆς ὑπερεκτεταμένης τοῦ τζαμίου περιοχῆς (σάχν), ἥτις ἔχει ὀκτὼ θύρας, ᾠκοδόμηνται ὀκτὼ Γυμνάσια (μεδρεσέ), τέσσαρα πρὸς βορρᾶν, καὶ τέσσαρα πρὸς μεσημβρίαν, καλούμενα Σάχνι σεμανιιέ, καὶ ἔχοντα πρὸς τὰ ὄπισθεν αὐτῶν ἕκαστον, ἀνὰ ἓν πολυθάλαμον ἐνδιαίτημα (πετιμμέ) διὰ τοὺς σπουδάζοντας. Μετὰ τῶν κτιρίων δὲ τούτων συνέχονται Α΄ τὸ Πτωχοτροφεῖον (ἰμαρέτ), οἰκοδόμημα ὑπερμέγεθες, διέχον, ὁδῷ μεσολαβούσῃ, τοῦ τζαμίου, καὶ περιέχον αὐλὰς περιστῴους καὶ περιβόλους δενδροφύτους· Β΄ τὸ Νοσοκομεῖον (δὰρ-ούσ-σηφά), περὶ οὗ εἴπομεν(1) τί ἔγραφε πρὸ 300 ἐτῶν ὁ Κοσμογράφος Θεβέτος· Γ΄ τὸ Φρενοκομεῖον (Πιμὰρ-χανὲ)· Δ΄ τὸ Γραμματοδιδασκαλεῖον (μεκτὲμπ)· Ε΄ τὸ Σχολεῖον τῶν παραδόσεων (σουννε)· ἐκτὸς δὲ, πλὴν ἀλλὰ πλησίον, τῆς τοῦ ναοῦ περιοχῆς, εἰς ἰδιαίτερον διαίτημα, Ϛ΄ ἡ Βιβλιοθήκη (κιτὰμπ-χανὲ), ἡ πρώτη ὑπὸ Ὀθωμανῶν συστηθεῖσα ἐν ΚΠ, περιέχουσα 1625 τεύχη, ὅλα χειρόγραφα, καὶ ἔχουσα ἐπὶ τῆς εἰσόδου αὐτῆς ἐπιγεγραμμένην Ἀραβιστὶ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφήν: »Ἡ »σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν εἶνε θεία ἐντολὴ πρὸς ἅπαντα Μουσουλμάνον. Τὸ »περικαλὲς τοῦτο οἰκοδόμημα ἐκτίσθη τῷ 1185«· Ζ΄ τὸ Ὑδρονομεῖον (σεμπὶλ-χανέ)· Η΄ τὸ λουτρὸν, περὶ οὗ ἑξῆς· καὶ Θ΄ πρὸς ἀνατολὰς, ἐντὸς δενδροφύτου περιβόλου, τὸ Μαυσωλεῖον (τουρμπὲ) τοῦ κτίτορος, εἰς σχῆμα κυλινδροειδὲς ἢ ἡμισφαιροειδὲς, ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου, μολιβδοσκέπαστον, μὲ θυρίδας δικτυωτὰς καὶ λαμπρότατον πρόθυρον. Ἐν μέσῳ δὲ αὐτοῦ ὁ τάφος κεκαλυμμένος σηρικῷ πολυτίμῳ, καὶ ἔχων ἐπὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ὑψουμένης στήλης ἀναγεγραμμένα ὅλα τοῦ δορικτήτορος τούτου Σουλτάνου τὰ κατορθώματα. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶνε ὅλον ἐστρωμένον μὲ πολυτελεῖς τάπητας, εὔχονται γονυκλιτεῖς ὑπὲρ τοῦ κειμένου καθ' ὅλας τοῦ ἡμερονυκτίου τὰς ὥρας ἐξ ὑπαμοιβῆς οἱ Σοφτάδες. Εἰς τὸν τουρμπὲν τοῦτον φυλάττεται καὶ ὁ ἕτερος τῶν ὀδόντων τοῦ Μωάμεθ(2). Παρὰ τὸν τάφον δὲ τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔρχονται, καθὼς εἴπομεν ἀλλαχοῦ, οἱ διάδοχοί 'του, ἀφ' οὗ ζωσθῶσι τὴν σπάθην εἰς τὸ Ἐϊούμπ, ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν 'του, εἶνε καὶ ὁ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, τῆς Σουλτάνης Ἀλιμὲ(3), τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἑρμηνεύεται Σοφία.

---

(1) Σελ. 132. (2) Ἴδε Χιρκάϊ-σαεριφ-ὀδασὶ ἐν τῇ Περιγραφῇ τοῦ Σαραγίου.

(3) Διότι ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Σουλτὰν Μεχμὶδ ὁ Φατίχης ἦτον ἔγγονὸς τῆς Κυρᾶς Μάρως, θυγατρὸς τοῦ Λαζάρου, καὶ γυναικὸς Γεωργίου τοῦ Βούλκου, τοῦ Κράλη τῆς Σερβίας, δὲν ἀληθεύει. Καθότι ἂν καὶ ἡ ἀνεψιὰ τῆς Μάρως ταύτης, Μάρω καὶ αὐτὴ, ὑπανδρεύθη τῷ ὄντι Σουλτὰν Μουρὰδ τὸν Β΄, τὸν πατέρα τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὶδ, ἔχοντα ἤδη καὶ ἑτέραν προλαβόντως γυναῖκα, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰαφεντιγιὰρ, ἡγεμόνος τῆς Σινώπης, ὁ Ἱστορικὸς ὅμως Δούκας λέγει ῥητῶς ὅτι »ὁ Μεχμὲτ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, οὐδετέρας τούτων ἐγένετο, ἀλλ' ἦν δούλης.« Ἐσέβετο ὅμως οὐχ ἧττον

Τὸν ναὸν τοῦτον συντελεσθέντα τῷ 1471, καὶ ἐπέχοντα, κατὰ τὸν Γύλλιον, μετὰ τῶν εἰς αὐτὸν προσηρτημένων καταστημάτων καὶ περιβόλων, ἓξ σταδίων ὡς ἔγγιστα περιφέρειαν, ἀνεκαίνισε καταπεσόντα σχεδὸν ὑπὸ

ὁ Μεχμὲδ τὴν Μάρων ταύτην, ὡς μητρυιάν του, καὶ μητέρα αὐτὴν προσηγόρευε, συντελέσασαν διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς 'της εἰς τὴν πατριαρχείαν τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως Διονυσίου τοῦ Α' τῷ 1472. Ἐπειδὴ δὲ τα κατ' αὐτὴν συγκεχυμένα παρὰ τῶν Ἱστορικῶν ἀναφέρονται διὰ τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῆς τε ταύτης πρὸς τὴν θείαν 'της, Μεχμὶδ τοῦ Α' πρὸς τὸν Β' καὶ Λαζάρου τοῦ Α' πρὸς τὸν Β', ἂς ἐξακριβώσωμεν χρονολογικῶς ἐνταῦθα, χάριν τῆς ἱστορίας, τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Λάζαρος ὁ Κράλης ἢ Δεσπότης τῆς Σερβίας, ὁ ἐπιθυσιασθεὶς τῷ Σουλτὰν-Μουρὰδ, μετὰ τὴν ἐν Κοσσόβη μάχην τῷ 1388 ἢ 1389, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος αἴτιος, εἶχεν υἱὸν μὲν Στέφανον, τὸν Δεσπότην Σερβίας, θυγατέρας δὲ α' Μάραν ἢ Μαρίαν, τὴν σύζυγον Βούλκου τοῦ Βραγκοβικίου· β' Ἰελήναν ἢ Ἑλένην, τὴν σύζυγον Νικολάη τοῦ Γάρα γ' Δέσπων ἢ Δέσποιναν, τὴν σύζυγον τοῦ Βάλσα· δ' Βουκοσάβαν, τὴν σύζυγον Μιλοση τοῦ Κοβιλικίου, τοῦ φονεύσαντος τὸν Μουράτην Α'· ε' Μηλιόβαν, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1389, παῖδα ἔτι, εἰς γάμον Βαγεζήτη τῷ Γιλδιρίμ, ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς Μηλίτσας, τῆς χήρας τοῦ Λαζάρου, ἐξευμενιζομένης ἑαυτῇ διὰ τοῦ συνοικεσίου τούτου τὸν Βαγεζήτην. Ταύτην ὁ Λευγκλάβιος πρώτην φησὶν ἐθίσαι τὸν Βαγεζήτην οἰνοποτεῖν. Καὶ αὐτὴ λοιπὸν εἶνε ἡ μητρυιὰ μὲν τοῦ Μεχμὲδ, οὐχὶ ὅμως τοῦ Β', ἀλλὰ τοῦ Α', καὶ ταύτην ὁ Τεμὺρ, καταστρέψας τῇ 29 Ἰουλίου τοῦ 1401 ἢ 1402 τὸν Βαγεζήτην, εὗρεν ἐν Προύσῃ μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ παλλακῶν. Τῆς Μαρίας ἢ Μάρως καὶ τοῦ Βούλκου ἐγένοντο, α' Στέφανος, β' Γεώργιος, ὁ διαδεξάμενος τὸν πρὸς μητρος θεῖον αὐτοῦ Στέφανον τὸν Κράλην Σερβίας (τούτου σύζυγος Εἰρήνη ἡ Καντακουζηνὴ, θυγάτηρ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ τοῦ Βασιλέως), γ' Γρηγόριος, καὶ δ' Ἰωάννης. Τοῦ μὲν Στεφάνου Βούλκου ἐγένοντο Γεώργιος ὁ Βοῦλκος καὶ Μαρία ἡ σύζυγος Βονιφατίου τοῦ Μαρκίωνος τῆς Μοντισφερβάτης· τοῦ δὲ Γεωργίου, ἀποθανόντος τῷ 1455 (6466 ἀπο Κ. Κ.), α' Αἰκατερίνα, ἡ σύζυγος τοῦ Κόμητος De Cilley Οὐλδαρίχου· β' Λάζαρος, τὸν ὁποῖον ἡ Πολιτικὴ Ἱστορία ΚΠ, κατα σύγχυσιν ἰδεῶν, Κράλην Σερβίας ὀνομάζει. (Τοῦτον, νυμφευθέντα τῷ 1455 Ἑλένην, τὴν δευτερότοκον θυγατέρα τοῦ Δεσπότου Θωμᾶ Παλαιολόγου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἐφόνευσε, κυριεύσας τὴν Μπόσναν ἢ τὸ Σμέδροβον ὁ Μεχμὶδ τῷ 1458)· γ' Μαρία ἢ Μάρω, ἡ σύζυγος Μουρὰδ τοῦ Β', περὶ ἧς νῦν ὁ λογος, ἐκδοθεῖσα αὐτῷ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1435 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1436, καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἀπολυθεῖσα παρὰ τοῦ Μεχμὲδ εἰς τὰ ἴδια, «χαριζομένου τῷ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι,» κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην· ὕστερον δὲ, κυριεύσαντος αὐτοῦ τὴν Σερβίαν, μετακομισθεῖσα μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτῆς, τῆς Κραλίτζας, θυγατρὸς τοῦ Λαζάρου, ἣν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα ὁ Μεχμὶδ, καὶ τοῦ ἑτέρου τῶν δύω τυφλῶν αὐτῆς ἀδελφῶν, καὶ τοῦ θείου 'της Θωμᾶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, δευτέρου υἱοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, εἰς ΚΠ, ὅπου ἐγκατεβίωσεν, ἰσχύουσα καὶ τιμωμένη· καὶ δ', ε', δύω υἱοὶ, οὓς, συμπαρακαλουθήσαντας τῇ ἀδελφῇ αὐτῶν ἐκ Σερβίας, ἐτύφλωσεν ὕστερον, κατὰ τὸν Δούκαν, ὁ Μουρὰδ. Κατὰ δὲ τὸν Χάμμερ, ἡ Μάρω, καταφυγοῦσα οἰκειοθελῶς, μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτῆς εἰς τὸν προγονόν 'της Μεχμὲδ τὸν Β', συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτῆς, παρεκτὸς τοῦ ἀδελφοῦ 'της, Γρηγορίου, καὶ τοῦ θείου 'της Θωμᾶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ Αἰκατερίναν τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς (καὶ ἴσως αὐτὴ εἶνε ἡ Κραλίτσα, ἡ, πιθανώτερον κατ' ἄλλους, ἀνεψιά της), χήραν τοῦ Κόμητος De Cilley, μεταπεμψαμένη αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἀπουλῆίας. Ἔλαβε δὲ παρὰ τοῦ Μεχμὲδ εἰς κατοικίαν, λόγῳ ἀνδρομοιρίου, τὴν Ἰάσσοβον, ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος, οὐ μακρὰν τοῦ Ἄθωνος. Ἐτιτλοφορεῖτο δὲ, κατά τι ἔγγραφον, σωζόμενον παρὰ τῷ Raitsch καὶ μηνολογημένον τῇ 13 Ἀπριλίου τοῦ 1479, «Σουλτάνα τοῦ Αὐτοκράτορος Μουρὰτ, εὐσεβὴς Κτζαρίνα, Μάρα, θυγάτηρ τοῦ Δεσπότου Γεωργίου.» Προσσημειωτέον ἐν τούτοις, ὅτι περὶ τῆς μητρὸς τοῦ Μεχμὲδ θρυλλεῖται προσέτι καὶ τὸ ἀνέκδοτον, ὅτι ἦτον Βασιλόπαις τῆς Γαλλίας, καὶ ἐστέλλετο εἰς ΚΠ ἵνα νυμφευθῇ τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον· συλληφθέντος δὲ περὶ τὴν Καλλίπολιν τοῦ πλοίου τῷ 1418 ὑπὸ τοῦ Σαριτζᾶ πασσᾶ, ἐκομίσθη εἰς τὸ χαρέμιον Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Β', ὅς τις, θελχθεὶς ὑπὸ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πνεύματος τῆς αἰχμαλώτου

Digitized by Google

τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου σεισμοῦ τῶν 22 Ἀπριλίου τοῦ 1766(1), Σουλτὰν Μουσταφᾶς ὁ Γ', ἐν διαστήματι πέντε ἐτῶν, ὀκτὼ μηνῶν, καὶ ἕνδεκα ἡμερῶν (κατὰ τὸ Ὀθωμανικὸν ἡμερολόγιον). Ἐπειδὴ δὲ ἐπέχει, καθὼς προείπομεν, τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἂς ἀφιερώσωμεν ἰδιαίτερον ἄρθρον εἰς περιγραφὴν τοῦ Ἱεροῦ τούτου ναοῦ, τοῦ περιφημοτέρου ποτὲ τῶν ἐν ΚΠ, μετὰ τὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ε. Ὁ Ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Ὁ ναὸς οὗτος τοποθετεῖται ἐν τῷ Ι' Ῥεγεῶνι καὶ ἐπὶ τοῦ Δ', λόφου, εἰ καί τινες ἐκτοπίζουσιν αὐτὸν εἰς τὸν Ϛ' λόφον καὶ τὸν ΙΑ' Ῥεγεῶνα, ὁ δὲ Κωδινὸς εἰς τὸ Ἐξωκιόνιον, διαφωνοῦντες οὐχ ἧττον καὶ περὶ τῆς κτίσεως καὶ περὶ τοῦ σχήματος αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους. Πάντες ὅμως θεμελιωτὴν καὶ κτίτορα πρῶτον αὐτοῦ φημίζουσι Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τοῦτον, ὡς καὶ τὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, συνετέλεσεν ὁ Κωνστάντιος, κυρίως πρὸς ταφὴν τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ τῶν Πατριαρχῶν· ὅθεν καὶ Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς ἀποκαλεῖ αὐτὸν Β α σ ι λ ι κ ὸ ν Π ο λ υ ά ν δ ρ ι ο ν· οἱ δὲ Αὐτοκράτορες Οὐαλεντινιανός, Γρατιανὸς καὶ Θεοδόσιος ἀπαγορεύουσιν(2) ἄλλους ἐν αὐτῷ θάπτεσθαι παρὰ τοὺς Βασιλεῖς καὶ Πατριάρχας.

Ἐπεφημίσθη δὲ πρῶτον, ὡς ἔοικε, τῷ ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος· εἶτα δὲ, μετακομισθέντων καὶ ἀποτεθέντων ἐν αὐτῷ ὑποκάτωθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης τῶν ἱερῶν λειψάνων, Τιμοθέου μὲν τοῦ Ἀποστόλου ἐξ Ἐφέσου τῷ 356, τῷ δὲ ἐπομένῳ ἔτει, Ἀνδρέου καὶ Λουκᾶ τῶν Ἀποστόλων, τοῦ μὲν πρώτου ἐκ Πατρῶν τῆς Ἀχαΐας, θατέρου δὲ ἐκ Θηβῶν τῆς Βοιωτίας, ἐπιμελείᾳ τοῦ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρήσαντος ἔπειτα Δουκὸς Ἀρτεμίου, ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα Τ ῶ ν Ἁ γ ί ω ν Ἀ π ο σ τ ό λ ω ν.

Τὸν πρῶτον τοῦτον ναὸν οὕτω περιγράφει ὁ Εὐσέβιος(3): »Αὐτὸν μὲν »τὸν νεὼν εἰς ὕψος ἄφατον ἐπάρας, λίθων τε ποικιλίαις παντοίων ἐξα»στράπτοντα εἰς αὐτὸν ὄροφον ἐξ ἐδάφους πλακώσας, διαλαβὼν δὲ λε»πτοῖς φατνώμασι τὴν στεγην, χρυσῷ τὴν πᾶσαν ἐκάλυπτεν. Ἄνω δὲ χαλ-

νάνιδος; ἔχαμεν αὐτὴν κοινωνὸν τῆς κοίτης 'του, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη ὁ Μεχμέδ. Ὅτι τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο οὐδεμιᾶς ἔχεται πιθανότητος, αὐτόθεν δῆλον. Οὐχ ἧττον ὅμως οἱ κατὰ καιροὺς πρέσβεις τῆς Γαλλίας, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς εὐπιστίας καὶ ματαιότητος τῶν Ὀθωμανῶν, ἀφῆκαν ὑπονοουμένην σιωπηλῶς τὴν φήμην ταύτην. Λέγεται μάλιστα ὅτι εἰς τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Σουλτάνου συμπόσιον εἰς τοὺς ξένους πρέσβεις, τοὺς παρευρεθέντας εἰς τὴν τελετὴν τῆς περιτομῆς τῶν υἱῶν 'του, ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας, λόγῳ τῆς συγγενείας δῆθεν ταύτης, προεκάθισε τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Αὐστρίας· ἥτις καὶ δια τοῦτο ἔκτοτε 'δὲν στέλλει πλέον πρέσβυν, ἀλλ' ἀντιπρέσβυν (internunzion) εἰς ΚΠ.

(1) Ἢ τοῦ 1768, κατ' ἄλλους· κατὰ δὲ τὸν Χατζῆ-Κάλφαν, τῷ 1175 τοῦ Χιτζρέ, ἀναλογοῦντι τῷ καθ' ἡμᾶς 1761. (2) Νόμῳ Ϛ' τοῦ Θεοδοσ. Κώδηκος. (3) Ἐν βίῳ Κωνσταντίνου.

» κὸς μὲν ἀντὶ κεράμου φυλακὴν τῷ ἔργῳ πρὸς ὑετὸν καὶ ἀσφάλειαν παρεῖ-
» χε, καὶ τοῦτον δὲ πολὺς περιέλαμπε χρυσός· δικτυωτὰ δὲ πέριξ ἐκύκλου
» τὸ δωμάτιον ἀνάγλυφα, χαλκῷ καὶ χρυσῷ κατειργασμένα. Ἀμφὶ δὲ
» τὸν ναὸν αἴθριος ἦν αὐλὴ παμμεγέθης, εἰς ἀέρα καθαρὸν ἀναπεπταμένη·
» ἐν τετραπλεύρῳ δὲ ταύτῃ στοαὶ διέτρεχον, μέσον αὐτῷ νεῷ τὸ αἴθριον
» ἀπολαμβάνουσαι· οἶκοί τε βασίλειοι ταῖς στοαῖς, λουτρά τε καὶ ἀνακαμ-
» πτήρια παρεξετείνετο, ἄλλα τε πλεῖστα καταγώγια τοῖς τοῦ τόπου
» φρουροῖς ἐπιτηδείως εἰργασμένα . . . Δώδεκα δ' αὐτόθι θήκας, ὡσανεὶ
» στήλας ἱεράς, ἐπὶ τιμῇ καὶ μνήμῃ τοῦ τῶν Ἀποστόλων ἐγείρας χοροῦ,
» μέσην ἐτίθει τὴν ἑαυτοῦ αὐτὸς λάρνακα, ἧς ἑκατέρωθεν τῶν Ἀποστόλων
» ἀνὰ ἓξ διέκειντο«. Ἀλλ' εἰς τὴν περιγραφὴν ταύτην ἀντιφάσκουσιν, ἔνθεν μὲν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, εἶναι λέγων αὐτὸν

» Πλευραῖς σταυροτύποις τέτραχα τεμνόμενον «·

ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Κωδινός, »δρομικὸν αὐτὸν καὶ ξυλόστεγονα περιγράφων.

Κατεδαφισθέντα δὲ αὐτὸν ἀνεκαίνισε, κατὰ τὸν Προκόπιον μέν, ὁ Ἰουστινιανός· κατὰ τὸν Ζωναρᾶν δὲ καὶ τὰ Μηναῖα, ἡ Θεοδώρα, μετὰ τέσσαρα ἔτη τῆς ἐνάρξεως τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ἐκ τοῦ περισσεύσαντος ἐκεῖθεν ὑλικοῦ. Κατεσκευάσατο δὲ αὐτὸν πολὺ μεγαλήτερον καὶ ὡραιότερον τοῦ πρώτου, καὶ θόλον ὑπερμεγέθη ἐκ πλίνθων ὀπτῶν αὐτῷ ἐπέθηκεν, ὅμοιον τῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἢ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τοῦ Θεολόγου, πλὴν ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε κἀνὲν παράθυρον. Ἦτον δὲ ὅλος χαλκόστεγος, ὑποκρατούμενος ἔσωθεν ὑπὸ τεσσαράκοντα ἐκλεκτῶν λιθίνων κιόνων, ἀνὰ εἴκοσιν ἑκατέρωθεν, συνεχομένων ἄνωθεν διὰ γλαφυρωτάτης μαρμαρίνης διαζεύξεως, σχηματιζομένης εἰς δέκα ἑκατέρωθεν τόξα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μετὰ τὸν μεσαῖον θόλον ἄλλα ἡμιθόλια ἦσαν χαμηλότερα αὐτοῦ, τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ ἔξωθεν ἦτον παραμιδοειδὲς(1). »Τὸ δὲ βῆμα, » καθὼς ἔστι μέσον, οὕτω καὶ γέγονε παρὰ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας«, λέγει ὁ Κωδινὸς μὲ τὴν παρατράγῳδον γλῶσσάν του· ὁ δὲ Γλυκᾶς προσθέτει ὅτι τοῦτο ἐγένετο »διὰ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα τίμια λείψανα Πατριαρ- » χῶν τε καὶ Ἀποστόλων«. Κατὰ δὲ τὸν Πορφυρογέννητον(2), εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ναοῦ ἦτον ὁ Γυναικίτης, διὰ τοῦ ὁποίου διερχόμενος ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξήρχετο εἰς τὸν Νάρθηκα, καί, ἐκκλίνας πρὸς τὸ ἐξ ἀριστερᾶς μέρος τοῦ Λουτῆρος, ἀνήρχετο διὰ τοῦ αὐτόθι ἀριστεροῦ Κοχλίου εἰς τὰ Κατηχουμενεῖα, καὶ ἵστατο εἰς τὰ δεξιὰ αὐτῶν, ἔνθα σύνηθες αὐτῷ καθ' ἑκάστην προέλευσιν ἵστασθαι«. Τὰ δὲ ἐγκαίνια αὐτοῦ καὶ ἡ κατάθεσις τῶν Ἀποστολικῶν λειψάνων ἐτελέσθησαν τῇ 28 Ἰουνίου τοῦ 532, ἀποθανούσης ἤδη τῆς Θεοδώρας. »Καὶ διῆλθεν ὁ ἐπίσκοπος Μηνᾶς μετὰ

(1) Τοιοῦτον εἶνε καὶ τοῦ τζαμίου Σουλτὰν-Μεχμὲδ τὸ σχῆμα. (2) Βιβλ. Α΄, ι΄.

»τῶν Ἁγίων λειψάνων, καθήμενος ἐν ὀχήματι χρυσῷ βασιλικῷ διαλίθῳ, »κρατῶν τὰς τρεῖς θήκας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἰς τὰ γόνατα αὐτοῦ, »καὶ οὕτως ἐποίησε τὰ ἐγκαίνια«, κατὰ τὸν Θεοφάνην. Ὁ δὲ Προκόπιος λέγει ὅτι τὰ λείψανα τῶν ἁγίων τούτων Ἀποστόλων εὑρέθησαν τότε ἐν τῷ ναῷ, μηδεμιᾶς περὶ τούτου προϋπαρχούσης ἰδέας, τὸ ὁποῖον ὅμως φαίνεται ἀπίθανον.

Ἐπεκόσμησε δὲ τὸν ναὸν τοῦτον ἔπειτα καὶ Ἰουστῖνος ὁ Νεώτερος. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἀνεκαίνισεν αὐτὸν καὶ εἰς τὸ πρῶτον ἐπανήγαγε κάλλος, καὶ ἐρεισμάτων περιβολαῖς ἐστήριξε, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Ὅθεν ἐν αὐτῷ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος τῇ κθ' Αὐγούστου καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ(1). Ἀνεκαίνισε δὲ αὐτὸν ἐπὶ τέλους καὶ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ πρεσβύτερος.

Ἁλωθείσης δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Πόλεως, ὁ μεγαλόψυχος τῷ ὄντι καὶ πολιτικώτατος Σουλτὰν-Μεχμὲδ παρεχώρησεν αὐτὸν τῷ Πατριάρχῃ Γενναδίῳ εἰς Πατριαρχεῖον, ὅς τις καὶ παρέμεινεν ἐν αὐτῷ δύο ἔτη. »Ὕ»στερον δὲ (τῷ 1455), εὑρεθέντος ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν Ἀγαρηνοῦ τινος »φονευμένου ἐν τῷ τοῦ ναοῦ προαυλίῳ, φοβηθεὶς, διότι καὶ ἐν τοῖς μέ»ρεσιν ἐκείνοις τῆς πόλεως οὐδεὶς Χριστιανὸς εἶχεν ἀπομείνῃ, ᾔτησε τὴν »Μονὴν τῆς Παμμακαρίστου, ὅπου εἶχον παραμείνῃ ὀλίγοι τινὲς Χριστια»νοὶ, καὶ ἐδωρήθη αὐτῷ«. »Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Πατριάρχου ἐκ τοῦ »ναοῦ τούτου, ἤρξαντο μετὰ καιρὸν ῥίπτειν καὶ ἀφανίζειν αὐτὸν«, καὶ τέλος, ἐκ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἐκτίσθη, ὡς εἴπομεν, τὸ παρώνυμον τοῦ Σουλτάνου τούτου τζαμίον καὶ Ἰμαρέτιον. Ὅτι δὲ, κατεδαφιζομένου αὐτοῦ, ἀνωρύχθησαν καὶ ἐξερρίφθησαν τὰ λείψανα τῶν Ἀποστόλων, φαίνεται ἀπίθανον, Α', διότι ἐπὶ Λατινοκρατίας τὰ ἅγια ταῦτα λείψανα εἶχον ἤδη μετακομισθῆν' εἰς διάφορα τῆς Εὐρώπης μέρη(2)· Β', διότι ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος, ἐὰν ὑπῆρχον τῷ ὄντι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἤθελε 'τὰ παραλάβει βεβαίως μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ Γ', διότι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐὰν ἀνευρίσκοντο, ἤθελε ζητήσῃ καὶ λάβει αὐτὰ παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅς τις καὶ συμφέρον εἶχε 'νὰ περιποιῆται τότε τὸν Πατριάρχην, καὶ ὑπόληψιν ἰδίαν εἶχε πρὸς τὸν ἱερὸν ἄνδρα τοῦτον διὰ τὴν ἀρετήν 'του. Ἀὲν εἶνε ὅμως ἀφ' ἑτέρου καὶ παράδοξον, ἐὰν εὑρέθησαν ἄλλα τινὰ Αὐτοκρατόρων ἢ καὶ Πατριαρχῶν λείψανα, ἐκ τοῦ τοσούτου πλήθους τῶν ἐν αὐτῷ τεθαμμένων.

---

(1) Τὸ μνημόσυνόν 'του, νομίζω, διότι, εἰ καὶ ἡνάπτοντο λαμπάδες εἰς τὴν εἰκόνα 'του, 'δὲν ἐνθυμοῦμαι ἐὰν ἀνέγνων καὶ τὸ ὄνομά 'του εἰς τὸ Μηνολόγιον. Σημειωτέον ὅμως ὅτι καὶ οἱ λαμπαδηφοροῦντες ἦσαν ἔγγονοι καὶ δισέγγονοί 'του. (2) Καὶ ὅσον κατὰ τοῦτο, χάρις τῷ ὄντι εἰς τὴν κατάκτησιν ἐκείνην, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας, εἰ καὶ πολλὰ τῶν ἐν ΚΠ κειμηλίων καὶ ἱερῶν λειψάνων ἀπωλέσθησαν, τὰ περισσότερα ὅμως διασωθέντα τιμῶνται μέχρι τοῦ νῦν ἐν τόποις, ὅπου, »εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται«.

Εἶχε δὲ ὁ ναὸς οὗτος, καθὼς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Πορφυρογεννήτου (1), καὶ διάφορα παρεκκλήσια, οἷον τὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἀργυροῦν κιβώριον· τὸ τῆς Ἁγίας Ἑλένης, τὸ τῆς Ἁγίας Θεοφανοῦς, ἴσως τὸ αὐτὸ καὶ τῷ τῶν Ἁγίων Πάντων, τὸ τοῦ ἁγίου Ὑπατίου κτλ.

Παρεκτὸς δὲ τῶν τριῶν ἀποστολικῶν λειψάνων, τῶν ἀποτεθέντων, ὡς εἴπομεν, ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἐναπέκειτο ἐν αὐτῷ καὶ τὸ λείψανον τοῦ Ἀποστόλου Ματθία. Καὶ τοῦτο μὲν, ὡς καὶ τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ, ὑφαιρεθέντα τῷ 850, κατὰ τὰς Λατινικὰς παραδόσεις (τῶν ὁποίων ὅμως οὐκ ἀποχρώντως φεγγέγγυον τὸ κῦρος), ὑπό τινος τῶν ἐν τῷ Ἀποστολείῳ τούτῳ παραμενόντων πρεσβυτέρων, μετεκομίσθησαν εἰς Παταύϊον, καὶ ἀπετέθησαν ἐν τῷ ἐκεῖσε ναῷ τῆς ἁγίας Ἰουστίνης· τὸ δὲ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου παρεχωρήθη ἐπὶ Λατινοκρατίας ὑπὸ τοῦ Καρδιναλίου Πέτρου τοῦ ἐκ Καπύης, Λεγάτου τοῦ Πάππα, τῇ τῶν Ἀμαλφιτανῶν Ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ βραχίων αὐτοῦ ἐχαρίσθη ὑπό τινος ἀρχοντίσσης Εὐθυμίας τῷ ἐν Βουργουνδίᾳ ναῷ τοῦ ἁγίου Διονυσίου, κατὰ τὸν Δουκάγγιον. Ἡ δὲ κάρα τοῦ Ἀποστόλου, σωζομένη τέως ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας, μετεκομίσθη μετὰ τὰ 1460 εἰς Ῥώμην ὑπὸ Θωμᾶ τοῦ Πορφυρογεννήτου Δεσπότου τῆς Ἀχαΐας, προσκληθέντος ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Πάππα Πίου τοῦ Β', καὶ ἀποθανόντος ἐν Ῥώμῃ τῇ 12 Μαΐου τοῦ 1465.

Ἐν αὐτῷ ἀπεθησαυρίσθησαν καὶ αἱ ἐσθῆτες τῶν Ἀποστόλων (2), εὑρεθεῖσαι, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ἐν τῇ γυναικείᾳ Μονῇ τῆς Αὐγούστης, τῇ κάτωθεν τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, καὶ ἀνακομισθεῖσαι μετὰ λαμπρᾶς προπομπῆς, ἐπιμελείᾳ τοῦ τότε πατριάρχου Ὁσίου Πολυεύκτου.

Ἐκ δὲ τῶν Πατριαρχικῶν λειψάνων, τὸ μὲν τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, μετακομισθὲν ἀπὸ Κομάνων καὶ Πιτυοῦντος ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, διὰ τοῦ τότε (τῷ 434) πατριαρχεύσαντος μαθητοῦ αὐτοῦ Πρόκλου τοῦ ἐν Ἁγίοις, ἀπετέθη ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου· ὁμοίως καὶ τὸ τοῦ Μεγάλου Γρηγορίου· ἀλλὰ τούτου, μερισθὲν, τὸ μὲν ἔμεινεν ἐνταῦθα, τὸ δὲ ἀπετέθη ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, κατὰ τὸ Χρονικὸν Συμεὼν τοῦ Λογοθέτου. Τὸ δὲ τοῦ ἐν ἁγίοις Μεθοδίου τοῦ Ὁμολογητοῦ ἀπέκειτο »ἐν »ἰδιαιτέρᾳ σακέλλῃ«. Ἐνταῦθα ἐναπετέθη, ἀνακομισθὲν ἐξ Ἐφέσου, καὶ τὸ τοῦ θείου Φλαβιανοῦ τοῦ Πατριάρχου, φονευθέντος τῷ 449 ἐν τῇ ἐν Ἐφέσῳ ληστρικῇ Συνόδῳ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν δυσσεβῆ Διόσκουρον.

Τῶν δὲ Αὐτοκρατόρων καὶ τῶν βασιλίδων καὶ βασιλεοπαίδων, τῶν ὁποίων κυρίως ταφεῖον ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὁ ναὸς οὗτος, τοιαύτην τινὰ ἐπεῖχον ἐν αὐτῷ τάξιν αἱ λάρνακες, ὡς ἐκ διαφόρων συγγραφέων

(1) Βιβλ. Β', ς', 4. (2) Ἀγνοεῖται πόσαι καὶ ποῖαι.

ἐξάγεται, ἰδίως δὲ ἔκ τινος Καταλόγου αὐτῶν, ὃν πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ Δουκάγγιος.

Πρώτη ἐτάφη ἐν αὐτῷ ἡ Ἁγία Ἑλένη, καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος, ἀποτεθέντες, κατά τινας μὲν, ἐν τῇ αὐτῇ ἀμφότεροι πορφυρᾷ λάρνακι· κατ' ἄλλους δὲ, ὁ Κωνσταντῖνος πρῶτος, ἐν χρυσῇ. Τῆς πορφυρᾶς ταύτης τοῦ Κωνσταντίνου λάρνακος πολὺς παρὰ τοῖς νεωτέροις ὁ λόγος, ὡς σωζομένης δῆθεν, ἀπ' αὐτῶν που τῶν τοῦ Γυλλίου χρόνων, ἐκεῖ πλησίον, ἄνευ τοῦ ἐπιθήματος, καὶ ἐχούσης μῆκος μὲν 10 ποδῶν, ὕψος δὲ 5 καὶ ἡμίσεος, συγχεομένης δὲ μετ' ἄλλης ὁμοίας, ἥτις δείκνυται ἔξωθεν τοῦ τζαμίου Ὀσμανιὲ, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἀλλ' ἐὰν τὸ σῶμα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐτέθη, κατὰ τὸν Εὐσέβιον καὶ Σωκράτην, ἐν χρυσῇ λάρνακι, τότε πρὸς τί ἡ πορφυρᾶ; εἰ δὲ πάλιν ὑποτεθῇ ὅτι ἐκείνη ἐναπετέθη ἐντὸς αὐτῆς, τότε διατί χρυσῇ; Οὐ μὴν ἀλλ' ἐξ ὁποιασδήποτε ὕλης κἂν ὑποτεθῇ κατεσκευασμένη, τὸ ἐπίθεμα αὐτῆς ἦν πάντως κεκοσμημένον χρυσῷ· διότι, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου, κλέπται εἶχον ἤδη συλήσῃ αὐτὸ, κατὰ τὸν Νικήταν, φθάσαντες τὸ τοῦ βασιλέως τούτου διάταγμα, δι' οὗ ἀφεῖλε πάντων τῶν βασιλικῶν μνημάτων τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα. Ἔκειντο δὲ, κατὰ μὲν τὴν προεκτεθεῖσαν τοῦ Εὐσεβίου περιγραφὴν, καὶ ἄλλας μαρτυρίας, ἐντὸς τοῦ ναοῦ, μέσον τῶν ιβ' Ἀποστόλων· κατὰ δὲ τὸν προειρημένον Κατάλογον καὶ ἄλλους Ἱστορικοὺς, ἐν ἰδιαζούσῃ στοᾷ, κατασκευασθείσῃ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου, ἐν τοῖς προθύροις τοῦ ναοῦ καὶ, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον (1), κατὰ ἀνατολάς. Σαφέστερον δὲ πάντων ὁρίζει τὸν τόπον τῆς σοροῦ ταύτης ὁ Πορφυρογέννητος διὰ τῶν ἑξῆς: »Ὁ δὲ Βασιλεὺς.. εἰσέρχεται εἰς »τὸ θυσιαστήριον . . Εὐξάμενος δὲ εἰς τὸν τάφον τοῦ Χρυσοστόμου καὶ »Γρηγορίου .., ἐξέρχεται μετὰ τοῦ Πατριάρχου διὰ τῆς ἀριστερᾶς πλα»γιᾶς τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῇ σορῷ τοῦ ἁγίου Κωνσταν»τίνου· κἀκεῖσε εὐξάμενοι καὶ ἅψαντες κηροὺς, ἐξέρχονται καὶ ἀπέρχον»ται εἰς τοὺς τάφους Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου . . , κἀκεῖθεν εἰσέρχονται »ἐν τοῖς τάφοις τῶν βασιλέων (2)«. Ὅτι δὲ ὁ Μακεδόνιος μετέφερε τὸ σῶμα τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀκακίου, καὶ, στάσεως διὰ τοῦτο φονικωτάτης συμβάσης, καθῃρέθη μὲν αὐτὸς, ἀνεκομίσθη δὲ πάλιν τὸ λείψανον ἐνταῦθα, εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Δεύτερος μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ πλησίον αὐτοῦ ἀπετέθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνστάντιος μετὰ τῆς πρώτης γυναικὸς αὐτοῦ Εὐσεβίας, ἐν λάρνακι ὡσαύτως πορφυρᾷ, μετακομισθεὶς ἀπὸ Μόψου Κρηνῶν, ὅπου εἶχεν

(1) Ὁμιλ. ΚϚ' καὶ Ξ', Πρὸς τοὺς Ἐθνικούς. (2) Πορφυρογένν. Βιβλ. Α', ι'.

ἀποθάνῃ, ἐπιστατοῦντος τῇ ἀνακομιδῇ τοῦ Ἰωβιανοῦ, Προτίκτωρος ἔτι τότε ὄντος.

Τρίτος ὁ Ἰουλιανὸς, ἀνακομισθεὶς ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, ἐν λάρνακι πορφυρᾷ κυλινδροειδεῖ, μετὰ Ἑλένης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἐν ἰδιαιτέρᾳ στοᾷ, πρὸς ἄρκτον τοῦ ναοῦ.

Τέταρτος ὁ Ἰωβιανὸς, πρὸ αὐτοῦ, ἐν τῇ αὐτῇ στοᾷ, μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Χαριτοῦς.

Πέμπτος, Θεοδόσιος ὁ Μέγας, ἐν λάρνακι πορφυρᾷ, μετακομισθεὶς ὑπὸ Ἀρκαδίου ἐκ Μεδιολάνων τῷ 394.

Ἕκτος, Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐν ἰδιαιτέρᾳ στοᾷ, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ.

Ἕβδομος, Θεοδόσιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ Εὐδοξία ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐν λάρνακι πορφυρᾷ, ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀρκαδίου στοᾷ, ὁ μὲν πρὸς ἄρκτον, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολάς.

Ὄγδοος, Μαρκιανὸς καὶ Πουλχερία, ἐν λάρνακι πορφυρᾷ.

Ἔνατος, Λέων ὁ Α', ἐν λάρνακι πρασίνῳ ἢ ἱερακίτῃ (1).

Δέκατος, ὁ Ζήνων, ἐν πρασίνῳ Θετταλῇ.

Ἐνδέκατος, ὁ Ἀναστάσιος μετὰ τῆς Ἀριάδνης ἐν Ἀχυϊτανῇ (2).

Δωδέκατος, Μιχαὴλ ὁ Θεοφίλου ἐν λάρνακι πρασίνῳ Θετταλῇ, ἥν, ἀνήκουσαν εἰς Ἰουστῖνον τὸν Θρᾷκα (3), καὶ κειμένην ἐν τῇ γυναικείᾳ μονῇ τῆς Αὐγούστης, ἣν αὐτὸς οὗτος ἔκτισεν, ὑποκάτω τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Θωμᾶ, ἔλαβεν ὁ Κύριος Λέων ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ κατέθετο αὐτὴν ἐνταῦθα εἰς ἀπόθεσιν τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ, »κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον.

Δέκατος τρίτος, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, ἐν λάρνακι πρασίνῳ Θετταλῇ, ἐν ᾗ ἀπέκειτο, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, καὶ

Δέκατος τέταρτος, Ἀλέξανδρος καὶ Εὐδοκία ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ γυνὴ τοῦ Βασιλείου.

Δέκατος πέμπτος, Λέων ὁ Φιλόσοφος καὶ Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐν λάρνακι Σαγαρηνῇ (4).

Δέκατος ἕκτος, Κωνσταντῖνος ὁ Βασιλείου, ἐν λευκῇ τῇ λεγομένῃ Βασιλικῇ.

Δεκάτη ἑβδόμη, Θεοφανὼ ἡ γυνὴ Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, ἐν πρασίνῳ Θετταλῇ.

---

(1) »Ὑποχλώρῳ, πρὸς τὸ μέλαν ἐντετραμμένῃ καὶ ποικίλῃ«, κατὰ τὸν Ἀέτιον. (2) Τὸ κείμενον λέγει Ἀνακητιανῇ, τὸ ὁποῖον διορθοῦσιν ἄλλοι Ἀκυντιανῇ, ὡς ἀπὸ τοῦ ἐν Χαλκηδόνι ὄρους Ἀκυντίου. (3) Τὸ κείμενον λέγει Ἰουστινιανὸν, ἀλλ' εἶνε σύγχυσις, συμβαίνουσα συχνάκις παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ὁσάκις πρόκειται περὶ τῶν αὐτοκρατόρων τούτων, καθὰ καὶ ἐν ἄλλοις ἐσημειωσάμεθα. (4) »Ἤγουν πνευμανουσίᾳ«.

Δεκάτη ὀγδόη, Ζωὴ ἡ δευτέρα γυνὴ Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, ἐν Βιθυνῇ.

Δεκάτη ἐννάτη, Εὐδοκία ἡ τρίτη γυνὴ αὐτοῦ, ἐν πρασίνῳ Θετταλῇ.

Εἰκοστή, Ἄννα καὶ Ἄννα, αἱ θυγατέρες Λέοντος καὶ Ζωῆς, ἐν Προικοννησίᾳ.

Εἰκοστὸς πρῶτος, Ῥωμανὸς ὁ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τὸ Καλὸν Παιδίν.

Εἰκοστὸς δεύτερος, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς.

Εἰκοστὴ τρίτη, Θεοφάνη ἡ καὶ Ἀναστασώ, γυνὴ τοῦ Ῥωμανοῦ.

Εἰκοστὸς τέταρτος, Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἀδελφὸς τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Καὶ οὗτοι μὲν ἐν τῷ Ἡρῴῳ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἐν δὲ τῷ τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, τὸ ὁποῖον καλεῖται ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ «Τὸ ἔξω Μνημοθέσιον,« καλλωπισθὲν ὑπ' αὐτοῦ μουσείῳ, καὶ τοῦ ὁποίου τὰ μάρμαρα ἐπῆρεν ἔπειτα Βασίλειος ὁ Μακεδών, ὅτε ᾠκοδομήσατο τὴν Νέαν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἐν τῷ Φόρῳ ναὸν τῆς Θεοτόκου,

Κατὰ ἀνατολὰς μέν, πρῶτος ὁ Ἰουστινιανός, ἐν λάρνακι ἀπὸ λίθου ξένου καὶ ἀλλοκότου, μέσην χροιὰν ἔχοντος τοῦ τε Βιθυνοῦ καὶ Χαλκηδονίου, παραπλησίως λίθῳ Ὀστρείτῃ (1).

Δευτέρα δέ, ἡ γυνὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Θεοδώρα, ἐν λάρνακι λίθου Ἱεραπολίτου (2).

Τρίτος Ἰουστῖνος ὁ Μικρὸς καὶ Σοφία ἡ γυνὴ αὐτοῦ, κατά τινας μέν, ἐν τῇ αὐτῇ Προικοννησίᾳ λάρνακι, κατὰ δὲ τὸν Πορφυρογέννητον, εἰς δύω χωριστάς.

Τέταρτος, Ἡράκλειος ὁ Μέγας, ἐκ λίθου λευκοῦ Δοκιμιανοῦ ἢ Ὀνυχίτου.

Πέμπτη, Φλαβία ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἐν πρασίνῳ Θετταλῇ.

Ἕκτος, Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, ἐν Προικοννησίᾳ.

Ἑβδόμη, Φαύστα, ἄδηλον ὁποία· διότι τὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτι ἦν γυνὴ τοῦ Πωγωνάτου, οὐκ ἔχεται ἀληθείας· ὁ γὰρ Πωγωνάτος εἶχε γυναῖκα Ἀναστασίαν.

Ὄγδοος, Ἰουστινιανὸς ὁ Β' ἢ Ῥινότμητος, ἐν λάρνακι Προικοννησίᾳ.

Ἐννάτη, Εὐδοκία ἡ γυνὴ αὐτοῦ, πρὸς δυσμάς, πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος, ἐν λάρνακι ῥοδοποικίλῳ Δοκιμηνῇ.

Δέκατος, Κωνστάντιος ὁ Ἡρακλείου, ἐν Σαγγαρικῇ.

Ἑνδέκατος, Κώνστας ἢ Κωνστάντιος ὁ Κωνσταντίνου τοῦ Ἡρακλείου, ἐν ἑκατονταλίθῳ (3).

---

(1) Τὸν ὁποῖον Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ὀνομάζει Σάρδιον, τοποθετῶν τὸν τάφον τοῦ Ἰουστινιανοῦ »ἐς δεξιὰ εἰσιόντι τὸν δόμον.« (2) Κατὰ διόρθωσιν ἀντὶ Τετραπολίτου. (3) Πολυ-

Δωδεκάτη, ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἐξ Ἱεραπολίτου.

Δέκατος τρίτος, Ἀναστάσιος ὁ καὶ Ἀρτέμιος, ἐν Σαγαρηνῇ ἑκατονταλίθῳ.

Δέκατος τέταρτος, Λέων ὁ Ἴσαυρος, ἐν Προικοννησίᾳ.

Δεκάτη πέμπτη, ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἐν Ἱεραπολίτου.

Δέκατος ἕκτος, Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ Θέκλα ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἐν Προικοννησίᾳ.

Δέκατος ἕβδομος, Λέων ὁ Ἀρμένιος.

Δέκατος ὄγδοος, Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Κοπρώνυμος, ἐν λάρνακι πρασίνῳ, ἥτις καί, ἀνορυχθέντος τοῦ σώματος αὐτοῦ ἔπειτα καὶ καέντος ἐν τῷ Φόρῳ, ἐπρισνίσθη »καὶ ἐχρημάτισεν εἰς συστήματα καὶ ἀβά»κια τὰ ὄντα ἐν τῷ Φάρῳ«. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοπρωνύμου ἐγκατέκλεισεν ὁ Βάρδας τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον τὸν τοῦ Ῥαγκαβέ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1). Ἀλλ' ἐπειδή, κατὰ τὸν Βιογράφον τοῦ Πατριάρχου τούτου, Νικήταν τὸν Παφλαγόνα, ἐπ' αὐτῆς αὐτὸν τοῦ Κοπρωνύμου τῆς »λάρνακος ἐκάθιζον ἀναβιβάζοντες, καὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ κάτωθεν λίθους »ἐξαρτῶντες βαρεῖς, καὶ ἐπὶ πλεῖστον τῇ τοῦ μαρμάρου τὴν ἕδραν ὀξύ»τητι πικρῶς ἄγαν πλήσσοντες ἐπέτριβον«, φαίνεται ὅτι τὸ σκέπασμα τῆς λάρνακος ταύτης ἦτον ἀμφικλινὲς εἰς σχῆμα στέγης, ὁποῖα τὰ πλεῖστα τῶν σωζομένων λαρνάκων ἐπιθέματα.

Δεκάτη ἐννάτη, Κοσμὼ καὶ Εἰρήνη (2), αἱ ἀδελφαὶ τοῦ Καβαλίνου ἐν σταταραίᾳ (3) Προικοννησίᾳ.

Εἰκοστός, Λέων ὁ Χαζάρος, ὁ υἱὸς τοῦ Κοπρωνύμου, ἐν Προικοννησίᾳ.

Εἰκοστὴ πρώτη, Ἑλένη ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐν Προικοννησίᾳ.

Εἰκοστὴ δευτέρα, Εἰρήνη ἡ γυνὴ τοῦ Κοπρωνύμου, ἐν Προικοννησίᾳ.

Εἰκοστὸς τρίτος, Θεόφιλος, ἐν πρασίνῳ.

Εἰκοστὸς τέταρτος, Κωνσταντῖνος ὁ Θεοφίλου ἐν πρασίνῳ.

Εἰκοστὴ πέμπτη, Μαρία ἡ Θεοφίλου ἐν λαρνακίῳ Σαγαρηνῷ. Ταύτην ἀποθανοῦσαν, οὕτως ἐτίμησεν ὁ Θεόφιλος, ἅτε δὴ ὑπεραγαπῶν αὐτήν, »ὡς καὶ τὸν χοῦν αὐτῆς ἐν λάρνακι θεῖναι περιηργυρωμένῃ (ἧς τὸν ἄρ»γυρον ἔπειτα περιεῖλεν ὁ Λέων, κατὰ τὸν Μάγιστρον), καὶ προνόμιον

ποικίλῳ δηλ., ὡς καὶ ὁ παρὰ Τρωγλοδύταις Ἑξηκοντάλιθος τοῦ Πλινίου. Ὁ Δουκάγγιος ἐκλαμβάνει τὸ Ἑκατὸν ἁπλῶς ἀντὶ τοῦ Πολλά, καὶ ἐννοεῖ αὐτὸν πολυσύνθετον, ἀναφέρων ἐν παρενθέσει καὶ τὸ Τρίλιθον, ὡς κτίριον ἐκ τριῶν εἰδῶν λίθου συγκείμενον, διορθῶν ἐν παρόδῳ καὶ τὸ Τετράεντον τοῦ Κωδινοῦ εἰς Τετράλιθον, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως ἐπέχω. Ὁ δὲ Συμεὼν Λογοθέτης ἐν Φιλιππικῷ, τὸν Ἑκατοντάλιθον τοῦτον λίθον ὀνομάζει Κοχλανίτην, τὸ ὁποῖον νομίζω γραπτέον Κοχλακίτην, ὡς ἐκ πολῶν κοχλάκων ἢ καχλήκων συγκείμενον, ὁποῖοι οἱ σχηματιζόμενοι συνήθως εἰς τὰ τιτανώδη παραποτάμια ἢ παραθαλάσσια μέρη, οἱ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις καλούμενοι Poudingues. (1) Βιβλ. Δ', λε'. (2) Τοῦ Λέοντος τοῦ πατρὸς τοῦ Κοπρωνύμου ἄλλη θυγάτηρ δὲν ἀναφέρεται παρὰ τὴν Ἄνναν. (3) Stataria, σορὸς χωροῦσα πολλὰ ὁμοῦ σώματα.

»δοῦναι διὰ τῶν λελαξευμένων ἐν αὐτῇ ἰάμβων ἀσυλίας τοῖς ἐφ' οἵοις »δήποτε ἐγκλήμασιν ἀνθρώποις ἁλοῦσι καὶ προσφυγοῦσιν ἐκεῖ(1)«.

Εἰκοστὸς ἕκτος, Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου ἐν μαρμαρίνῃ.

Ἐκ τούτων παρατηρεῖται, Α' ὅτι πολλοὶ τῶν Αὐτοκρατόρων ἐτάφησαν καὶ ἐν ἄλλοις διαφόροις ναοῖς, καὶ πρῶτος Ἰουστῖνος ὁ Θρᾷξ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εὐφημίας ἐν τῇ Μονῇ τῆς Αὐγούστης, ἴσως διότι τόπος πλέον δὲν εἶχε μείνῃ ἐν τοῖς Ἁγίοις Ἀποστόλοις, ὅθεν καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς κατεσκεύασεν ἔπειτα τὸ ἔξω Μνημοθέσιον· ἔπειτα ὁ Μαυρίκιος ἐν τῷ ἁγίῳ Μάμαντι· Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεολόγου ἐν τῷ Ἑβδόμῳ· ὁ Σταυράκιος ἐν τῷ τοῦ Σατύρου· Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Μολιβωτοῦ· Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐν τῇ τοῦ Στουδίου, καὶ ἄλλοι ἀλλοῦ. Ἰδίως δὲ οἱ τάφοι τῶν μὲν Κομνηνῶν ἦσαν ἐν τῇ τοῦ Φιλανθρώπου Μονῇ, οἱ δὲ τῶν Παλαιολόγων ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος. Β', ὅτι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σορὸν, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ χρόνου καταλειφθείσαις κεναῖς, ἐθάπτοντο ἔπειτα καὶ ἄλλοι. Αὐτίκα γὰρ τὸν τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ νεκρὸν ὁ Τζιμισκὴς διέταξε ταφῆναι κατὰ τὸ Ἡρῷον τοῦτο »ἐν μιᾷ τῶν βασιλικῶν σορῶν«, κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα· καὶ Γ' ὅτι, μετὰ τὸν Μαρκιανὸν καὶ τὴν Πουλχερίαν, ἄλλος πλέον Αὐτοκράτωρ δὲν ἐτάφη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ, καταντήσαντος σπανίου καὶ δυσπροσίτου τοῦ λίθου τούτου, μετακομιζομένου συνήθως ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὅθεν ἐλέγετο Ῥωμαῖος καὶ Αἰγύπτιος ἢ Θηβαῖος.

Ἐτυμβωρύχησε δὲ, κατὰ τὸν Χωνειάτην, τὰ βασιλικὰ ταῦτα μνήματα, ἔχων ἀνάγκην χρημάτων, Ἀλέξιος ὁ Κομνηνοάγγελος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰσαακίου, καὶ συνήθροισεν ἀπ' αὐτῶν ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα κεντηνάρια ἀργύρου, καὶ μέρος τι χρυσοῦ. Ὥστε, ὅταν, μετά τινα ἔτη, κυριεύσαντες οἱ Λατῖνοι τὴν πόλιν, ἐσύλησαν καὶ οὗτοι διὰ νυκτὸς τὰς βασιλικὰς θήκας, δὲν εὗρον, ὡς φαίνεται, εἰμὴ τὰ πτώματα γυμνά· ὅτε καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ εὑρέθη ἀδιάφθορος, πρὸ ἓξ ἤδη αἰώνων. Ὁ δὲ Βονδελμόντιος λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ὁ ναὸς οὗτος, τὸν ὁποῖον συγχέει τῷ τῶν Ἁγίων Πάντων, ἦτον κατηρειπωμένος, καὶ πάντες οἱ τάφοι τῶν αὐτοκρατόρων ἐφαίνοντο, ἐν λάρναξι πορφυραῖς τὸ πλεῖστον, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Κωνσταντίνου ὑπερμεγέθης.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἀπήρχετο ἐπισήμως ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκκλησιασθησόμενος, α' μὲν τῇ Δευτέρᾳ τοῦ Πάσχα, ὅτε καὶ συνειστιᾶτο ἐν τῷ ἐκεῖσε ὄντι παλατίῳ μετὰ τοῦ Πατριάρχου· β' τῇ 21 Μαΐου, διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης· καὶ γ', τῇ 29 Ἰουνίου, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Ὑποκάτωθεν τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων διήρχετο ὑπογείως (»κά-

(1) Χρονογραφ. ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πορφυρογεν. Βιβλ. Γ', ιη'.

»τωθεν τῆς πόλεως«) ὁ ποταμὸς Λύκος, εἰσρέων παρὰ τὴν Χαρσίαν πύλην, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Κανανοῦ, καὶ συμπαρασύρων εἰς τὴν θάλασσαν τὰς τῶν ὀχετῶν ἀκαθαρσίας. Ὁ ποταμὸς ἦ, κατὰ τὸν Χρυσολωρᾶν, χείμαῤῥος μᾶλλον οὗτος, εἰσήρχετο, κατὰ τὸν Γουλιέλμον Μαλμεσβούριον (1), ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις, ἀνοιγομένου τοῦ ἐπὶ τούτῳ κλείθρου. Ὁ δὲ Κεδρηνὸς λέγει ὅτι καὶ ἐπλημμύρει ἐνίοτε, καὶ πρὸς τὰς πλημμύρας αὐτοῦ ταύτας ἐπῳδάς τινας ἀντεμηχανήσατο δῆθεν ἐπὶ Κλαυδίου ὁ Τυανεὺς Ἀπολλώνιος. Ὁ δὲ Τουρνεφόρτιος, εἴτε κατὰ σύγχυσιν ἰδεῶν, εἴτε ἀπό τινος συγγραφέως ἀρχαίου, Λύκον ὀνομάζει τὸν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ἐκβάλλοντα ποταμὸν τοῦ Κιαγχὶτ-χανέ. Ὁ Ἀναγνώστης Θεόδωρος τὸν ὀνομάζει Λευκόν, καὶ λέγει ὅτι ὑπ' αὐτοῦ παραχθεὶς ἐτελεύτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Νεώτερος ἐξελθὼν εἰς κυνήγιον.

Ἔγγιστα δὲ τοῦ τῶν Ἀποστόλων ναοῦ Λέων Ε' ὁ Αὐτοκράτωρ, ὁ καλούμενος Φιλόσοφος, ἤ, κατὰ τὸν Κωδινόν, Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ πρῶτος Πορφυρογέννητος, »ἐξωνησάμενος τὰ ὑπάρχοντα οἰκήματα«, ᾠκοδομήσατο ἐκκλησίαν περικαλλῆ, εἰς ὄνομα τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικός, τῆς μακαρίας Θεοφανοῦς, ἐν ᾧ καὶ τὸν νεκρὸν αὐτῆς κατέθετο, ἔξωθεν τῆς παλαιᾶς κόγχης τῶν Βασιλικῶν μνημοθεσίων. Πλησίον ὡσαύτως τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἦτον καὶ τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Ἀλεξάνδρου ναός, ἑορταζομένου τῇ 12 Ἰανουαρίου.

Πλησίον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τῷ Ι' Ῥεγεῶνι, ἔκειντο καὶ

Αἱ Κωνσταντι(νι)αναὶ ἢ Θεοδοσιαναὶ Θέρμαι,

λουτρὸν περίφημον, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν ἤ, θεμελιωθὲν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐξηκολούθησεν ὁ Κωνστάντιος, συνετέλεσε δὲ τῷ 427 ὁ Νεώτερος Θεοδόσιος, ἐκ τῶν λίθων τὸ πλεῖστον, οὓς ὁ Οὐάλης καθελὼν τὰ τῆς Χαλκηδόνος τείχη, μετεκόμισεν εἰς ΚΠ, ὅτε, κατὰ τὸν Σουΐδαν, ἐξέδοτο καὶ τὴν περιγραφὴν (ἔκφρασιν) αὐτοῦ ὁ Γραμματικὸς Ἑλλάδιος ὁ Ἀλεξανδρεύς. Ἐν τῷ λουτρῷ τούτῳ, παρὰ τὰ λοιπὰ ἀγάλματα, ἵσταντο καὶ τὰ τοῦ Περσέως καὶ τῆς Ἀνδρομέδας, μετακομισθέντα ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀπὸ τοῦ Ἰκονίου ἢ τῆς Ἀντιοχείας. Συγχέεται δὲ μὲ τὰς Καρωσιανὰς καλουμένας Θέρμας, καὶ ὁ Ἐῤῥῖκος Οὐαλέσιος εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνων καὶ ὄχι τούτων φρονεῖ ὅτι ἐχρησίμευσαν οἱ λίθοι τῶν τῆς Χαλκηδόνος τειχῶν.

Τὸ λουτρὸν τοῦτο, καλούμενον Τσουκοὺρ-Χαμάμ, σώζεται ἡμίφθαρτον, πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ τζαμίου Σουλτὰν-Μεχμέδ, ἐπὶ τοῦ Δ' λόφου,

(1) Ἱστορ. τῆς Ἀγγλ. Βιβλ. Δ'.

Digitized by Google

συγκείμενον, κατὰ τὸν Chevalier, ἐκ τριῶν αἰθουσῶν εὐρυχωροτάτων, ἐστρωμένων μὲ μάρμαρα, καὶ φωτιζομένων, καθὼς τὸ Πάνθεον τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τῶν θόλων. Κατήντησε δὲ ἐσχάτως 'να χρησιμεύῃ ὡς ἀποθήκη κέγχρου· εἰς δὲ τὰ πέριξ αὐτοῦ ἔκειντο κατεσκορπισμένοι κίονες, κιονόκρανα καὶ ἄλλα ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς ἐρείπια. Κατὰ δὲ τὸν Κ. Ἀνδρεώσσην, εἶνε ἀρχαία κινστέρνα, μεταποιηθεῖσα εἰς λουτρὸν, καὶ τοῦτο ἴσως ἐξηγεῖ καὶ τὸ ὄνομα Τσουκούρ.

Πλησίον τοῦ λουτροῦ τούτου ἦσαν Α΄, ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα, κτισθεὶς ὑπὸ Ἀναστασίου καὶ Ἀριάδνης, καὶ Β΄, ὁ ναὸς ἢ τὸ Μαρτυρεῖον τοῦ ἁγίου Στεφάνου, εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶχον σταματήσῃ αἱ μετακομίζουσαι τὸ σῶμα τοῦ Πρωτομάρτυρος ἡμίονοι.

ΚΑΙ ἤδη ἐπαναλαμβάνομεν πάλιν τὴν διὰ τῆς Μέσης ὁδοῦ πορείαν, καὶ σημειοῦντες μόνον τὰ παρὰ τὸ Ὀρτὰ-τζαμίον δύο ἄλλα τζαμία, τὰ πρὸς δυσμὰς καὶ νότον τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ, ὧν πρῶτον τὸ Ἐσκὶ-Ἀλῆ-πασσᾶ-τζαμισὶ, καὶ δεύτερον τὸ Κανλὺ-δεδὲ, φθάνομεν εἰς τὸ

Σὰχ-ζαδὲ-μπασῆ,

ὅπου πρέπει 'να ἦσαν Οἱ Ἔμβολοι τοῦ Δομνίνου, κτισθέντες, ἤ, πιθανώτερον, παρονομασθέντες μόνον, κατὰ τὸν Κωδινὸν μὲν, ἀπὸ Δομνίνου τοῦ Συγκλητικοῦ, ἑνὸς τῶν ἀπὸ Ῥώμης μετοικισθέντων, »ὃς ἔκτισεν οἶ» κον εἰς τὰ Μαυρικίου, ὃν εἶχεν ὁ Ἀγρικόλαος«· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ζώσιμος ἀναφέρει καὶ ἄλλον Δομνῖνον, Σύρον τὸ γένος, ἡ δὲ Ἀνθολογία μέμνηται καὶ τρίτου, τοῦ ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Θρᾳκὸς ἀνακαινίσαντος καὶ κοσμήσαντος τὸ Πραιτώριον, ἄγνωστον ἀκριβῶς εἰς τίνα ἐκ τῶν τριῶν ὀφείλεται τὸ ὄνομα τῶν στοῶν τούτων, αἵτινες εἶχον πυρποληθῆ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως.

Παρὰ τοὺς τοῦ Δομνίνου Ἐμβόλους ἦσαν

Τὰ Δαγισθέως,

γραφόμενα καὶ Δαγιστέως καὶ Δαγισταίου καὶ Διηγηστέως, ἀπὸ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Δαγιστέως, τοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὅς τις, ἀνακληθέντος τοῦ Ναρσῆ μετὰ θάνατον τοῦ Τοτίλα, διαδεξάμενος αὐτὸν, ἀνεκτήσατο τὴν Ῥώμην κτλ, περὶ ὧν ἴδε τὸν Προκόπιον. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὸν Κωδινὸν, »εἰς τὸν καλούμενον Δαγιστέα ἄθροισις ἐγίνετο τὸ παλαιὸν τῶν » δύο δημοτικῶν μερῶν, καὶ τρίκλινος ἦν ἐκεῖσε παμμεγέθης, καὶ ὅτε οἱ » δήμαρχοι ἤθελον ποιῆσαι τὸν σύλλογον, ἐκεῖσε ἠθροίζοντο«, καὶ ἐν

Digitized by Google

τούτου εἰκάζεται ὅτι ἐνταῦθα ἦτον τὸ Πρυτανεῖον ἢ Δημαρχεῖον τῆς ΚΠ, ὅπου ἐγίνοντο αἱ δημαρχαιρεσίαι, ὁ Βανδούριος ταυτίζει τὸν τρίκλινον τοῦτον μετὰ τοῦ Χαλκοῦ Τετραπύλου τοῦ ἐν τοῖς Ἀρτοπωλείοις, περὶ οὗ ἐφεξῆς

Ἀπ' αὐτοῦ παρωνομάσθησαν

Αἱ Ἀναστασιαναὶ Θέρμαι

Λουτρὸν τοῦ Δαγισθέως.

τοῦτο μὲν ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐκεῖνο δὲ ἀπὸ τοῦ κτίτορος, εἴτε Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, ὅς τις, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν καὶ Λέοντα τὸν Γραμματικόν, ἤρξατο κτίζειν αὐτό, συντελεσθὲν ὕστερον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· εἴτε ἀπὸ Ἀναστασίας τῆς Οὐάλεντος θυγατρός, χάριν τῆς ὁποίας κατεσκεύασε τοῦτο ὁ Οὐάλης. Τῶν ὁποίων ὅμως οὐδέτερον παραδέγεται ὁ Ε. Βαλλέσιος, καὶ λέγει ὅτι τὸ μὲν λουτρὸν ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τὸ δὲ ὄνομα ἐδόθη αὐτῷ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἀναστασίας, ἣν ἐνυμφεύθη ὁ Καῖσαρ Βασσιανός, κατὰ τὸν Α. Μαρκελλῖνον(1).

»Ἐν τοῖς τοῦ Δαγιστέως μεγάλου λουτροῦ τῶν καμίνων κούφοις περιέκλεισεν ἑαυτὸν«, κατὰ τὸν Ι. Δαμασκηνὸν(2), ὁ ψευδομόναχος Σαββάτιος, καθ' ὑποβολὴν τοῦ Χαρτουλαρίου τῆς Ἐξαρτήσεως Βασιλείου, καὶ ἐκεῖ ἐπροφήτευσεν εὐημερίαν καὶ μακροβιότητα Λέοντι τῷ Ἀρμενίῳ, »ἐὰν »τὴν τῶν εἰκόνων ἐξαφανίσῃ μνήμην τέλεον,... μήτε ἄνω ἀφεὶς εἰκόνα, »μήτε κάτω(3)«.

Ἀντικρὺ δὲ τοῦ λουτροῦ τούτου, »ἐν τοῖς Δομνίνου ἐμβόλοις«, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ἦτον, ἐν τῷ Ἑβδόμῳ Ῥεγεῶνι,

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας.

Περὶ τούτου πληροφορούμεθα θετικῶς ἐκ τοῦ ἑπομένου διηγήματος, εἰκονίζοντος ἄλλως καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ τότε καιροῦ. Εἴπομεν, περιγράφοντες τὸ παλάτιον τῶν Σοφιανῶν, ὅτι ἡ σύζυγος Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου, ἀπὸ τῆς ὁποίας ταῦτα παρωνομάσθησαν, ἦτον πανομοιότυπον τῆς θείας της, τῆς περιφήμου Θεοδώρας. Ἡ ὑγεία τοῦ Ἰουστίνου ἦτον ἐπισφαλής, καὶ τέκνον ἀπ' αὐτοῦ 'δὲν εἶχεν. Ἔβλεπε λοιπὸν μακρυνόμενον ἑαυτῆς τὸν θρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτον προσηλωμένη μὲ ὅλην τὴν γυναικείαν φιλοδοξίαν, ὑποθαλπομένην ὑπὸ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀδυναμίας τοῦ συζύγου 'της. Μία μόνη ἔμενεν εἰς αὐτὴν ἐλπίς, 'να προαγάγῃ οὐχὶ μόνον τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ τῆς κοίτης τοῦ Ἰουστίνου διάδοχον, ἐξηρτημένον ὅλως ἐκ τῶν νευ-

(1) Βιβλ. Κϛ'. (2) Ἐπιστ. πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, § 14.

(3) Ἄλλοι τοποθετοῦσι τὸ ἀσκητήριον τοῦ Ἐγκλείστου τούτου ἐν Τοῖς Μαυριανοῦ, γειτνιάζουσιν, ὡς εἰρήσεται, τοῖς τοῦ Δαγιστέως, καὶ ὑποβολέα τοῦ δράματος εἰσάγουσι Θεόδοτον τὸν Μελισσηνὸν ἢ Κασσιτερᾶν, τὸν πατριαρχεύσαντα ὕστερον.

μάτων αὐτῆς, καὶ ὀφείλοντα τὸ πᾶν εἰς αὐτὴν, καὶ ὡς τοιοῦτον διέκρινε τὸν Τιβέριον, Κόμητα τότε τῶν Ἐξσκουβίτων. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ νέος Κόμης ἦτον ἀρκετὰ ἐπιτήδειος, ὥστε ἀφίνων ὑποτρεφομένην τὴν ἐλπίδα τῆς Σοφίας, 'να κρύψῃ ὅτι ἦτον ἤδη συνεζευγμένος. Ὁ Ἰουστῖνος ἐνέκρινε τὸν συστηθέντα ὑπὸ τῆς γυναικός 'του, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδὲν οὐδέποτε, φαίνεται, ἠρνήθη, καὶ ἀναγορεύσας αὐτὸν τῇ 7 Σεπτ. τοῦ 574 Καίσαρα, 'τὸν ἀνεκήρυξε μετὰ τέσσαρα ἔτη, ἤδη τὰ λοίσθια πνέων, καὶ αὐτοκράτορα. Ἦτον λοιπὸν ἡμέρα Ἱπποδρομίου, καθ' ἣν ὁ νέος Αὐτοκράτωρ ἔμελλε 'να φανῇ δημοσίᾳ εἰς τὸν λαὸν, καὶ 'να χαρίσῃ τὰ συνήθη ζητήματα τῶν δήμων(1). »Ἀνελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἱππικῷ, λέγουσιν ὁ Κεδρηνὸς καὶ »ὁ Θεοφάνης, οἱ δῆμοι ἀνέκραξαν (καθ' ὑποβολὴν πάντως τῆς Σοφίας), »Ἴδωμεν, ἴδωμεν τὴν Αὐγοῦσταν Ῥωμαίων«. Ἐδήλωσεν οὖν ὁ Αὐτο-»κράτωρ· »Ἡ ἀντικρὺ τοῦ δημοσίου λουτροῦ τοῦ Δαγιστέως ἐκκλησία »ὁμώνυμός ἐστι τῇ Αὐγούστῃ (διότι ἡ σύζυγός 'του ἐκαλεῖτο Ἀναστα-»σία)«. Εὐφήμησαν οὖν τὰ Μέρη· »Ἀναστασίας Αὐγούστης πολλὰ τὰ »ἔτη· Ἀναστασία Αὐγοῦστα, tu vincas· Σῶσον, Κύριε, οὓς ἐκέλευσας »βασιλεύειν«. Φαντάζεται ἕκαστος τῆς Σοφίας τὴν στάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀναχωρήσασαν εἰς τὰ παρώνυμα αὐτῆς παλάτια, οὐ διέλιπεν ἀπονέμων ὁ Τιβέριος ἄχρι τέλους υἱικὸν σέβας!

Ὁ ναὸς οὗτος ἦτον περίφημος, διότι ἐν αὐτῷ διέμεινε, πρὶν ἀκόμη 'πατριαρχεύσῃ, ἐπὶ δεκαετίαν σχεδὸν, στηρίζων καὶ παρηγορῶν τοὺς ὀρθοδόξους μὲ τὰς διδασκαλίας 'του, πασῶν τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως κατεχομένων πρὸ τεσσαράκοντα ἤδη ἐτῶν ὑπὸ τῶν Ἀρειανιζόντων, ὁ Μέγας Γρηγόριος, ὅς τις μάλιστα καὶ κτίτωρ πρῶτος αὐτοῦ φημίζεται, μεταποιήσας αὐτὸν ἀπὸ ἁπλοῦ εὐκτηρίου, κειμένου ἐντὸς τοῦ οἴκου Νικοβούλου τινὸς εὐσεβοῦς ἀνδρὸς, ὑποδεξαμένου αὐτὸν, ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθεν ἐκ Ναζιανζοῦ εἰς ΚΠ (2), καθὼς αὐτὸς ὁ θεῖος πατὴρ διηγεῖται ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ ποιηματίῳ αὐτοῦ: »Ἐνύπνιον περὶ τῆς Ἀναστασίας ἐκκλησίας«.

» Εὗδον δὴ γλυκὺν ὕπνον· Ἀναστασίην δέ τ' ὄνειρος
στῆσεν ἐμοῖσι φέρων ἡματίοισι πόθοις.
» Ἣ πρώτη λόγον αἰπὺν, ἐνὶ πραπίδεσσι μένοντα,
ἤγαγεν εἰς κορυφὴν οὔρεος ἀκροτάτην.
» Τοὔνεκ' Ἀναστασίην μιν ἐπίκλησιν καλέουσι
νηὸν, ἐμῆς παλάμης ἔργον ἀριστοπόνου.

Τοῦτον ἐννοεῖ φαίνεται καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ρν' Ἐπισκόπους ὁμιλίᾳ αὐτοῦ λέγων· »Τὸ τῆς κοινῆς νίκης χωρίον, ἡ Σηλὼμ, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον τὴν »σκηνὴν ἐπήξαμεν«.

(1) Ἴδε σελ. 227, εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἱπποδρόμου. (2) Ἴδε Ὁμιλ. τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πρὸς τοὺς ρν' Ἐπισκόπους.

Ὁ Δουκάγγιος φαίνεται ἀμφιβάλλων ἐὰν ὁ ναὸς οὗτος ἦτον ἄλλος παρὰ τὸν λεγόμενον Τῆς Ἀναστάσεως· ἀλλ' ὁ Κεδρηνὸς ῥητῶς λέγει (1) ὅτι «κἀν τοῖς Δομνίνου ἐμβόλοις τὸν τῆς Χριστοῦ Ἀναστάσεως «καὶ Ἀναστασίας τῆς Μάρτυρος περικαλλῆ νεὼν ἐπισκευάσας ἐλάμπρυνεν «(ὁ Βασίλειος)». Ἀνῆκε δὲ κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς Ναυατιανούς, καὶ διηγεῖται ὁ Σωκράτης (Ναυατιανίζων, ὡς φαίνεται, καὶ αὐτὸς), ὅτι, περιληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρειανίζοντος Πατριάρχου Μακεδονίου τοῦ ἐπὶ Κωνσταντίου εἰς τὴν προγραφὴν τῶν εἰς τοὺς Ναυατιανοὺς ἐπίσης ἀνηκόντων ἄλλων δύω ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ ναῶν, μετεκομίσθη ὑπ' αὐτῶν πέραν εἰς τὰς Συκάς. Συναχθέντες γὰρ αὐτοί τε καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες αὐτοῖς (καὶ πιθανῶς καὶ οἱ ὀρθόδοξοι, οἵ τινες, μὴ ἔχοντες τότε, ὡς εἴπομεν, ἐκκλησίαν ἰδίαν, συνεκκλησίαζον ἐξ ἀνάγκης τοῖς Ναυατιανοῖς), καὶ καθελόντες αὐτὸν, μετέφερον τὴν ὕλην ὑπὸ πολυχειρίας καὶ προθυμίας, ἐργαζόμενοι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, εἰς τὸ Πέραν τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖ τὸν ἀνῳκοδόμησαν. Αὐτοκρατορήσαντος δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ ἀποδόντος αὐτοῖς τὸν ἀρχαῖον τόπον (πλησίον τῶν Πελαργῶν), ἀντιμετενεγκόντες αὖθις παρομοίως τὴν ὕλην, ἀνήγειραν εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς τόπον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ βελτιώσαντες καὶ κοσμήσαντες, Ἀνάστασιν ἢ Ἀναστασίαν αὐτὴν φερωνύμως ὡς ἀπὸ τοῦ συμβάντος ἐκάλεσαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νέου συμβάντος τῇ 17 Αὐγούστου μεγάλου ἐμπρησμοῦ, διαρκέσαντος δύο νυχθήμερα, πάντων τῶν πέριξ τοῦ ναοῦ τούτου πυρποληθέντων, μόνος αὐτὸς διετηρήθη ἐν μέσῳ ἀλώβητος, διὰ τῶν εὐχῶν, λέγει ὁ Σωκράτης, Παύλου τοῦ μετὰ Χρύσανθον ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν. Εἰς μνήμην δὲ τούτου τοῦ θαύματος ἑορτὴ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, τιμωμένῳ διὰ τοῦτο διαφερόντως, οὐ μόνον Χριστιανοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλληνιζόντων τοῖς πλείοσιν.

Ἐκλιπόντων δὲ μετὰ ταῦτα τῶν Ναυατιανῶν, ἀναλαβὼν τὴν τοῦ ναοῦ προστασίαν ὁ ἐν Ὁσίοις Μαρκιανὸς, ὁ Οἰκονόμος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸν, διὰ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ δι' ἐμφανείας τῆς Θεοτόκου ἄπειρα θαύματα (2), μεγαλοπρεπέστατον καὶ λαμπρότατον, κατά τινας μὲν, ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας, κατά τινας δὲ, ἐκ τοῦ πλούτου Ἄσπαρος, τοῦ φονευθέντος ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μακέλλου, «εἰς τὰ Ψηφᾶ (3), ὠνησάμενος τὸν τόπον (τὴν περιοχὴν πάντως αὐτοῦ) εἰς δύο

(1) Ἐν Βασιλ. τῷ Μακεδόνι. (2) Ἓν τῶν θαυμάτων τούτων ἦτον καὶ ἡ νεκρανάστασις τῆς ἐγκύου γυναικὸς ἐκείνης, ἥτις, καταπεσοῦσα ἐντὸς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Κατηχουμενείων, ἤρθη νεκρά. Καὶ εἰς τὸ θαῦμα τοῦτο ἀποδίδουσί τινες καὶ τὴν τοῦ ναοῦ ἐπωνυμίαν. (3) Ψῆφα λέγει τὸ κείμενον, καθὼς καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Βυζαντίδος, τὸ ὁποῖον ἀλλοῦ φέρεται γραφόμενον Ψίχαι. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι κυρίως ἦσαν Τὰ Ψηφᾶ, ἀπό τινος εἴτε ψηφοπαίκτου (calculator), εἴτε ἄλλως οὕτω καλουμένου, ὁποῖος ἦτον καὶ ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἐπιγράφεται ἡ 201 ἐπιστολὴ Μι-

»νομίσματα, διὰ τὸ εἶναι μυσαρὸν«, κατὰ τὰ Πάτρια ΚΠ· καὶ κινδυνεύσαντα ʼνα πυρποληθῇ τῷ 461 ἐπὶ τοῦ ἐπὶ Λέοντος μεγάλου ἐκείνου ἐμπρησμοῦ, διέσωσεν αὐτὸν διὰ τῶν ἱκεσιῶν αὐτοῦ, ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ τέγους αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, καὶ ῥαντισμῷ ἁγιάσματος ἀπομακρύνας διὰ θαύματος τὰς φλόγας.

Ἐπειδὴ δὲ εἶχε ξυλίνην τὴν ὀροφήν, καθὼς ὅλοι, φαίνεται, οἱ ἐν ΚΠ ναοὶ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ Μακεδὼν Βασίλειος μετεποίησεν αὐτὴν ἐκ λίθου, καὶ κατεχρύσωσε μουσείῳ. Ἦν δέ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), »δρομικός, ὅμοιος τῷ τῶν Χαλκοπρατείων ναῷ, μετὰ κιόνων πρασίνων »καὶ λευκῶν, ὅλος εἰκονισμένος ἐξ ὑελογραφίας ἀρχαίας«.

Ἐν αὐτῷ ἀπετέθη, μετακομισθὲν ἐκ Σιρμίου τῷ 456 (2), τὸ σῶμα τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, τὸ ὁποῖον ὁ μὲν Φράτωρ Πακίφικος (3) λέγει ὅτι ἐσώζετο ἐπʼ αὐτοῦ ἐν ΚΠ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ· ὁ δὲ Ἰάκωβος Λοπέζος Στούνικας, ὅτι, μετακομισθὲν ἐκ ΚΠ εἰς Γενούην, ἀπόκειται ἐν τῷ ἐκεῖσε ναῷ τοῦ ἁγίου Ματθαίου. Ἐν αὐτῷ ἀπετέθησαν, ὡς προείπομεν, καὶ τὰ ἡμίση τῶν λειψάνων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τῶν λοιπῶν θησαυρισθέντων ἐν τοῖς Ἁγίοις Ἀποστόλοις.

Μεταξὺ δὲ τῶν κατηγοριῶν τῶν κατα τοῦ θείου Χρυσοστόμου ἀναφέρεται παρὰ τῷ Φωτίῳ ὅτι »καὶ τὰ μάρμαρα τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, ἃ ὁ »Νεκτάριος εἰς μαρμάρωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐναπέθετο, οὗτος διέπρασε«.

Τὸν ναὸν τοῦτον, τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται καὶ σκευοφύλαξ, ἀνοικοδομηθέντα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου, καὶ καταντήσαντα μοναστήριον, ἀναφέρει, ὡς σωζόμενον ἐπʼ αὐτοῦ τῷ 1422, καὶ ὁ Βονδελμόντιος.

Εἰς τὸν Δαγιστέα ἦτον καὶ

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Ἄννης.

κτισθεὶς ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου, διὰ τὴν γενομένην εἰς τὴν

χαὴλ τοῦ Ψελλοῦ. Ὅτι δὲ Ψηφᾶς ἐλέγετο ὁ Ψηφοπαίκτης ἀπόδειξις τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Βιογράφου Συμεὼν τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ· »Ὥσπερ ὁ ψηφᾶς ποιεῖ ὀφθαλμοφανίαν, οὕτω καὶ οὗτος »ἐποίησεν«. Οἱ παραδεχόμενοι τὴν γραφὴν Ψίχα, ἀναφέρουσι πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς, ὅτι καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ ἦσαν Micæ aureæ. Τὴν δὲ τρίτην ἐτυμολογίαν τῶν περὶ τὸν Κωδινόν, ὅτι εἰς τὰ Ψῆφα ψηφῖδες ἐπωλοῦντο, δὲν νομίζω λευκῆς ψήφου ἀξίαν. Εἰς τὰ Ψηφᾶ εἶχε, κατὰ τὸν Χρονογράφον τοῦ Πορφυρογεννήτου, προάστειον ὁ ἐπὶ Θεοφίλου Πατριάρχης Ἰωάννης, καὶ ἐν αὐτῷ περιωρίσθη ἐξωσθεὶς τοῦ θρόνου ὑπὸ τῆς Θεοδώρας. (1) Περὶ Θεμάτ. (2) Ἑπομένως οὐχὶ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, οὔτε τοῦ Λέοντος, εἰς τὸ ιζʼ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου, δηλ. τὸ 474, ἀναφέρει τὴν ἀνακομιδὴν ταύτην ὁ Κεδρηνός, ἀπὸ Νικομηδείας καὶ οὐχὶ ἐκ Σιρμίου· ἀλλʼ ἐπὶ Μαρκιανοῦ, καθὼς ἐξάγεται ἄλλως καὶ ἐκ τῶν Νικηφόρου τοῦ Καλλίστου, ἀναφέροντος τὴν ἀνακομιδὴν ταύτην ἐπὶ Γενναδίου Πατριάρχου (458-471). (3) Ὁδοιπορ. ΚΠ σελ. 38.

γυναῖκα αὐτοῦ καθ' ὕπνους ἐμφάνειαν τῆς μητρὸς τῆς Θεοτόκου, δωρησαμένης αὐτῇ συλλαβεῖν παρ' ἐλπίδα, ἢ, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ὑπὸ Θεοδώρας τῆς Θεοφίλου, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Συγχέεται δὲ τῷ τε ἐν τῷ Δευτέρῳ, καὶ τῷ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Σπουδῆς τῇ πρὸς τὸν Κεράτιον Κόλπον, καὶ τὰ τοῦ θαύματος ἀναγράφονται ὑπό τινων μὲν εἰς τοῦτον, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς ἐκείνους.

Πρὸς τὸν Δαγιστέα ἐγειτνίαζον, κατὰ τὸν Ι. Γενέσιον, καὶ

Τὰ Μαυριανοῦ ἢ Μαυρικίου,

ὅπου κατῴκει, πατρίκιος ὢν ἔτι καὶ ἐκσκούβιτος, ὁ Μαυρίκιος. Ὁ δὲ Μαυριανὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται καὶ Ἔμβολος παρώνυμος, ἄδηλον ἐὰν ἦνε αὐτὸς ἐκεῖνος, περὶ οὗ γράφει ὁ Μαλαλᾶς ὅτι »Μαυριανὸν τὸν »σοφώτατον Κόμητα ἐρωτήσας ὁ Ζήνων, ὅς τις πολλὰ αὐτῷ προέλεγεν »(ἦν γὰρ καὶ μυστικά τινα εἰδὼς), Τίς μετ' αὐτὸν βασιλεύσει; προεῖπεν »ὅτι καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ διαδέχεταί τις ἀπὸ »Σιλεντιαρίων«· ἢ μᾶλλον ὁ ἐπὶ Ἀρκαδίου ἄλλος Μαυριανὸς, Κόμης τῶν Δομεστίκων καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Μαγίστρου τοῦ στρατοῦ. Ἐὰν δὲ ἦνε τὰ αὐτὰ τοῖς Τοῦ Μαριανοῦ, ὅπου »εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ Βαρβάρου (;) οἶκον«, κατέμενεν ἡ χήρα ἐκείνη, τῆς ὁποίας τὸ πλοῖον ἀφείλετο ἐπὶ Θεοφίλου ὁ Πραιπόσιτος Νικηφόρος, ἐδῶ πιθανῶς ἔκτισεν, εἴτε αὕτη, εἴτε, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου, τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, τὸν ἐπιλεγόμενον Καραβίτζιν, περὶ οὗ εἴπομεν ἐν τῇ τοῦ Ἱπποδρόμου περιγραφῇ.

Πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἔκειτο, φαίνεται, καὶ

Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Πάντων·

διὸ καὶ ὁ Βονδελμόντιος τὴν παρ' αὐτὸν στήλην τοῦ Ἀρχαγγέλου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τοποθετεῖ. Τὸν ναὸν τοῦτον, συγχεόμενον πολλάκις τῷ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, ἔκτισε Λέων ὁ Φιλόσοφος »διὰ »τὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ θαυματουργίαν καὶ ἁγιότητα, τῆς πρώτης λέ»γω, Θεοφανοῦς τῆς ἁγίας καὶ θαυματουργοῦ βασιλίδος, μετακομίσας τὴν »ὅλην πᾶσαν, τά τε μάρμαρα, καὶ τοὺς κίονας, καὶ τὰς χρυσᾶς ψηφῖδας«, ἐκ τοῦ ἐν τῷ Σίγματι ναοῦ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ὃν εἰς μικρότερον περιέστειλε σχῆμα.

Τοῦ ναοῦ τούτου ὁ θόλος κατέπεσεν ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ, τοῦ συμβάντος τῇ 8 Ἰανουαρίου τοῦ 1011, καὶ πάλιν τῇ α' Ἰουνίου τοῦ 1206. Ὥστε περὶ τὰ ἔσχατα τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο σχεδὸν κλειστὸς, καὶ πολλοὶ οὔτε ἐνθυμοῦντο, λέγει ὁ Παχυμέρης, ἐὰν ἔγεινεν ἐν αὐτῷ πρὸ πολλῶν ἐτῶν λειτουργία. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τῆς χειροτονίας τοῦ Πατριάρχου Γεωργίου τοῦ Κυπρίου τῷ 1285, διῃρημένων τῶν ἐκ τοῦ κλήρου εἰς δύο κόμ-

Digitized by Google

ματα, τὸ μὲν τοῦ Ἀρσενίου, τὸ δὲ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Ἰωσήφ, οἱ Ἀρσενιᾶται, ὑπερισχύσαντες, ἐζήτουν ναὸν, καθαρεύοντα δῆθεν τοῦ ἄγους τῶν μετὰ τὸν Ἀρσένιον τελετουργηθέντων. »Καὶ δὴ ὁ τῶν Ἁγίων Πάν»των αὐτοῖς ἐδίδοτο, εὖ μὲν μεγέθους καὶ κάλλους ἔχων.., ἐκ παλαιοῦ »δὲ κεκλεισμένος«, ὡς εἴρηται. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, κατεδαφίσας αὐτὸν, ἔκτισεν ἐκ τῆς ὕλης αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἄλλων ἠρειπωμένων τότε ναῶν, τοὺς ἐν τῷ Ἑπταπυργίῳ δύω μαρμαρίνους πύργους, περὶ ὧν προείπομεν.

Ἐν αὐτῷ κατετέθη, μετακομισθὲν ἐκ Συρίας εἰς ΚΠ ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, τὸ ἐπὶ Κοπρωνύμου βλύσαν ἐκ τῆς εἰκόνος τοῦ ἐσταυρωμένου Σωτῆρος αἷμα καὶ ὕδωρ, ἣν ὁ Νικηφόρος, ἀριστεύων ἐν τῇ Συρίᾳ, καὶ ἐκπολιορκήσας τὴν Βηρυτὸν, εὗρεν ἐκεῖ, καὶ μετεκόμισεν εἰς ΚΠ,ὁμοῦ μὲ ἄλλων Ἁγίων λείψανα, καὶ πρῶτον μὲν ἀπέθετο αὐτὰ ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν· τῇ δὲ 24 Ἰανουαρίου τοῦ 962 μετεκομίσθησαν ἐν λιτανείᾳ εἰς τοὺς Ἁγίους Πάντας, ψαλλόντων τῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας λογάδων τὸ καλῶς ἁρμοσθὲν τοῦτο τροπάριον: »Θεορρύτω αἵματι, κενωθέντι, Δέ»σποτα Χριστὲ, ἐκ σῆς ἀχράντου πλευρᾶς καὶ ζωοποιοῦ, θυσία μὲν πέ»παυται εἰδωλική, πᾶσα δὲ ἡ γῆ, σοὶ τῆς αἰνέσεως τὴν θυσίαν ἀναφέρο»μεν«. Περὶ δὲ τῆς εἰκόνος ταύτης ἐκράτει παράδοσις, ὅτι, λησμονηθείσης ἐν οἰκίᾳ τινὶ, ὁ κατοικήσας ἔπειτα ἐν αὐτῇ Ἰουδαῖος, θέλων πληροφορῆσαι τοὺς ὁμοφύλους 'του, ὑποπτευσαμένους ἐκ τούτου αὐτὸν ὡς χριστιανίζοντα, διήλασε σιδηρίῳ τὴν πλευρὰν τοῦ ἐν αὐτῇ εἰκονισμένου Χριστοῦ· αἵματος δὲ σὺν ὕδατι ἀναβλύσαντος, ἐβαπτίσθη μὲν αὐτὸς, ἀπεκομίσθη δὲ ἡ εἰκὼν, ἔχουσα καὶ τὸν ὁλκὸν τοῦ αἵματος(1), καὶ ἀπετέθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ ἐκεῖσε ναῷ.

Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ ναοῦ τούτου ᾠκοδομήσατο ὁ Φωκᾶς συναρμοστὸν ἤ, καθὼς τὸν χαρακτηρίζει ὁ Γρηγορᾶς, πλινθωτὸν κίονα, σκοπὸν ἔχων 'να στήσῃ ἐπ'αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀνδριάντα· πλὴν 'δὲν ἐπρόφθασε, καταστραφεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου, ὅς τις ἔστησεν ἔπειτα ἐπ'αὐτοῦ Σταυρόν. Μιχαὴλ δὲ ὁ Παλαιολόγος, ἀνακτησάμενος τὴν ΚΠ, ἔστησεν ἐπ' αὐτοῦ χαλκοῦν τὸν ἐπώνυμον αὐτῷ Ἀρχιστράτηγον, ἑαυτὸν δὲ γονυπετῆ εἰς τοὺς πόδας ἐκείνου, »τὴν πόλιν φέροντα, κἀκείνῳ προσανατιθέντα, »καὶ τὴν ταύτης φυλακὴν ἐπιτρέποντα«, κατὰ τὸν Παχυμέρην. Ὁ ἀνδριὰς οὗτος συνετρίβη τῇ ά Ἰουνίου τοῦ 1256(;), καὶ αὐτὸς μὲν ἀπώλεσε τὴν κεφαλὴν, »κλινθεῖσαν ἐπὶ θατέρου τῶν ὤμων«, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν· »ἡ δὲ

(1) Ὁ Δουκάγγιος φρονεῖ ὅτι τὰ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης σωζόμενα εἰσέτι μέρη τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐν οἷς καὶ τὸ ἐν τῇ τῆς Μαντούης Ἐκκλησίᾳ, εἶνε ἀπὸ τῆς εἰκόνος ταύτης, μετακομισθέντα ἐκεῖ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς ΚΠ.

»πόλις τῶν χειρῶν τοῦ Κρατοῦντος ἐξολισθαίνει, καὶ εἰς γῆν ἄμφω πί»πτουσι«, κατὰ τὸν Παχυμέρην. Ἐπεσκεύασε δὲ καὶ ἀνεστήλωσεν αὐτόν, ὡς εἶχε σχήματος, Ἀνδρόνικος ὁ Πρεσβύτερος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ περὶ τὴν βάσιν τοῦ κίονος τούτου μέρος ἦτον ἐκ προλαβούσης πυρκαϊᾶς συμπεπτωκὸς καὶ διεῤῥηγμένον, »τοῖς παριοῦσιν ὑπόνοιαν παρεῖχεν αὐτίκα ἀνατρα»πήσεσθαι, καὶ φόβον ἐντεῦθεν οὐ μάλα παράλογον«. Ὥστε καὶ τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον τὸν πρεσβύτερον, διαβαίνοντά ποτε ἐντεῦθεν, ἐμπόδιζον οἱ περὶ αὐτὸν νὰ πλησιάσῃ, φοβούμενοι τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἐκεῖνος, εἰρωνευόμενος πρὸς τὴν δειλίαν αὐτῶν, Εἴθε 'να συνεπεκτείνετο, εἶπε, καὶ ἡ ἐδική μου ζωὴ μὲ τὴν εἰσέτι τοῦ κίονος τούτου διάρκειαν! καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπέβη κατὰ τὴν εὐχήν 'του· διότι κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν νύκτα τῆς 12 Φεβρουαρίου τοῦ 1332, καθ' ἣν ἐπλήρωσεν οὗτος τὸ κοινὸν χρέος, ἔπεσε καὶ ὁ κίων οὗτος ὑπὸ σφοδροτάτου ἀνέμου νότου. Ἀλλ' ἐὰν αὐτὸν ἐννοῇ ὁ Χρυσολωρᾶς, ἀριθμῶν μεταξὺ τῶν ἐπ' αὐτοῦ (τῷ 1439) σωζομένων ἔτι ἐν ΚΠ κιόνων, »καὶ τὸν ἐπὶ δεξιὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων«, ἢ »τὸν ἄλ»λον τὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ μικρόν, ἐκ λίθου ἢ μαρμάρου, ὑπὲρ κεφαλῆς »τοῦ διὰ τῆς πόλεως χειμάῤῥου, δοκοῦντος εἰς ἀγκῶνα ἀνακεῖσθαι (;)«, φαίνεται ὅτι ἐπεσκεύασε καὶ ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸν καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Νεώτερος; καὶ ὅτι ὁ καταπεσὼν ὑπὸ σεισμοῦ περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1344 ἦτον ἄλλος παρὰ τοῦτον.

Ἡ ἀψὶς ἢ τὸ τόξον τοῦ Οὐρβικίου, περὶ οὗ προείπομεν, ἔφερεν εἰς τὸν δεύτερον τῶν Θεοδοσιανῶν φόρων, ἢ

Τὸ Στρατήγιον,

κείμενον ἐν τῷ Ε' Ῥεγεῶνι, καὶ ἐπέχον τὴν θέσιν τοῦ ὑπὸ Σεβήρου ἀνανεωθέντος παλαιοῦ ἢ μεγάλου Στρατηγίου, »ὅπου, ὅτι πεδίον ἦν ὁ τό»πος, οἱ στρατιῶται ἐδοκιμάζοντο«, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν. Ὅθεν ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ὀνομάζεται Φόρος τοῦ Στρατηγίου, ὑπὸ δὲ τοῦ Κωδινοῦ Μίλιον τοῦ Θεοδοσίου, καὶ φαίνεται ὅτι 'δὲν ἦτον μόνον ἐμπορικὴ ἀγορά.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ παράδοσις ἐκράτει ὅτι καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐν αὐτῷ ἔκταξιν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐποιήσατο (1), ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔστησεν ἔπειτα ἐνταῦθα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Μακεδόνος, μετακομισάμενος

(1) Τὸ κείμενον τοῦ Χρονογράφου λέγει ὅτι τὴν ἐπιθεώρησιν ταύτην ἐτέλεσεν ὁ Ἀλέξανδρος στρατεύων κατὰ Δαρείου· ἀλλὰ πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι, ἐὰν ἐγένετό ποτε τοιαύτη ἐπιθεώρησις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Βυζαντίῳ, ἐγένετο ἐπὶ τῆς κατὰ τῶν ἐν τῷ Ἴστρῳ βαρβάρων ἐκστρατείας αὐτοῦ.

αὐτὴν ἐκ Χρυσοπόλεως. Στήσας δὲ ἐν αὐτῷ καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ ἀνδριάντα ἔφιππον, ἢ αὐτὸν τοῦτον τοῦ Ἀλεξάνδρου μετακοσμήσας εἰς ἑαυτοῦ (1), κρατοῦντος σταυρόν, ἀνέγραψε πλησίον τούτου ἐπὶ λιθίνης στήλης καὶ τὰ προνόμια, ὅσα, κατὰ μίμησιν τῶν τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης, ἐχορήγησεν εἰς τὴν Νέαν. Μετεκόσμησε δὲ αὐτὸν ὕστερον, καὶ ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι μετωνόμασε Θεοδόσιος ὁ Μέγας.

Ἐκαλεῖτο δὲ Στρατήγιον, διότι ἐνταῦθα ἤδρευον καὶ ἀνηγορεύοντο οἱ δύω στρατηγοὶ (Duumviri) τοῦ Βυζαντίου, καθὼς ἐν Ῥώμῃ εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως.

Παρὰ δὲ τὸν προειρημένον ἀνδριάντα τοῦ Κωνσταντίνου, ἀναφέρονται ἱστάμενα ἐν τῷ Στρατηγίῳ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναθήματα καὶ ἀγάλματα, οἷον ὁ Τρίπους ἢ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἑκάτης, ὅπερ, »ἔχον ἐγγεγραμμένα, »κατὰ τὸν Κωδινόν, τὰ παρῳχηκότα, τὰ ἐνεστῶτα καὶ τὰ μέλλοντα »ἔσεσθαι« συνέτριψε μετὰ καί τινων ἄλλων τελεσμάτων Βάρδας, ὁ θεῖος τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου. Πλησίον τοῦ Τρίποδος τῆς Ἑκάτης ἵδρυτο ἡ τῆς πόλεως Τύχη, ἐπὶ ἀψῖδος, χαλκῆ, κρατοῦσα τὸ Κέρας τῆς Ἀμαλθείας. Τοῦ ἀγάλματος τούτου τὸν βραχίονα, παθόντα ποτὲ ἐκ πυρκαϊᾶς, ἀντικατέστησαν πάραυτα διὰ τῶν ἀνδριαντοποιῶν, τὸν οἰωνὸν ἐκτρεπόμενοι. Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι ἦτον στημένος καὶ ὁ ἀνδριὰς Λέοντος τοῦ Μακέλλου, τὸν ὁποῖον ὁ Κωδινὸς τοποθετεῖ, ὡς προείπομεν, ἐν τῷ Μικρῷ Στρατηγίῳ. Παρὰ τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἦν ἐστημένος ἐν τῷ Θεοδοσιανῷ τούτῳ Φόρῳ καὶ μονόλιθος τετράγωνος ὀβελίσκος Θηβαίου λίθου, περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὁ Κωδινὸς ὅτι »τὸ Μονόλιθον, τὸ ἱστάμενον »ἐκεῖσε, ἀπόκλασμα ἦν τοῦ εἰς τὸ Ἱππικὸν ἱσταμένου· ἧκε δὲ ἀπὸ τῶν »Ἀθηνῶν παρὰ Πρόκλου Πατρικίου ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μικροῦ Θεοδο-»σίου«. Καὶ προσθέτει ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὅτι ὅλα ταῦτα διήρκεσαν ἄχρι τοῦ Θεοφίλου· »ἐκ τότε δὲ ἐκλήθη Κοιλὰς Κλαυθμῶνος (2) »παρ' αὐτοῦ, καὶ προσετάγησαν οἱ σωματοπράται ἐκεῖσε πιπράσκειν τὰ »οἰκετικὰ πρόσωπα«

Ἐκ τούτου ἑπομένως πρῶτον τοῦ ἀνεκδότου, καὶ δεύτερον ἐκ τοῦ ὅτι

(1) Καὶ τοῦτο φαίνεται τοσούτῳ πιθανώτερον, ὅσῳ καὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου αἱ πλεῖσται τῶν ἐν τοῖς νομίσμασι τοὐλάχιστον εἰκόνων ἔχουσι τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς οὐρανόν, καθὼς παρίστανε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ὁ Λύσιππος, συσκιάζων οὕτω τὸ ἑτεροκλινὲς τοῦ αὐχένος του, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνον ἐπίγραμμα: »Αὐδασοῦντι ἔοικεν ὁ χάλκεος, ἐς Δία λεύσσων· »Γᾶν ὑπ' ἐμοὶ τίθεμαι, Ζεῦ· σὺ δ' Ὄλυμπον ἔχε.« Καθὼς καὶ ὁ Εὐσέβιος, δι' ἄλλον ὅμως λόγον, λέγει περὶ τοῦ Κωνσταντίνου ὅτι »Ἐν τοῖς χρυσοῖς νομίσμασι τὴν αὐτοῦ αὐτὸς εἰκόνα ὧδε γράφεσθαι διετύπου, ὡς ἄνω βλέπειν δοκεῖν ἀνατεταμένος πρὸς Θεόν, τρόπον εὐχομένου.« Εἰς τοιαύτην θέσιν παρεστήσαμεν καὶ ἡμεῖς τὴν εἰκόνα τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀντιγραψάμενοι ταύτην ἐκ νομίσματος σωζομένου ἐν τῷ τῶν Παρισίων Μουσείῳ. (2) Γνωστὸν ὅτι καὶ ἐν Παρισίοις ὑπῆρχεν ἀγορά, καλουμένη la Vallée de Misère.

Digitized by Google

ὁ Φόρος οὗτος ἐπελάμβανε μέρος καὶ τοῦ Κωνσταντινείου, πείθομαι ᾽να τοποθετήσω αὐτὸν ὅπου νῦν τὸ

Γεσὶρ-παζὰρ,

ἤτοι Σκλαβοπάζαρον, τὸ ὁποῖον πρότερον ἦτον ἄβατον δι᾽ ἅπαντα μὴ Ὀθωμανόν, καὶ τὴν ἄδειαν πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἐλάμβανον δι᾽αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος οἱ πρέσβεις μόνον τῶν ξένων Δυνάμεων· τώρα δὲ δύναται ἀκωλύτως ᾽να εἰσέλθῃ ἐν αὐτῷ ὁ βουλόμενος. Τὸ Σκλαβοπάζαρον ὁμοιάζει, κατὰ τὴν ἔκφρασιν περιηγητοῦ τινος, ὀρνιθοτροφεῖον ἢ ἱπποστάσιον· ἐπειδὴ πέριξ εὐρυχώρου μέν, ἀλλ᾽ ἀτάκτως διατετμημένης δενδροφύτου αὐλῆς, ᾠκοδόμηνται, ἐν εἴδει κλωβῶν, κιγκλιδωτοί τινες θάλαμοι, ὅπου φυλάττονται τὰ ἀνδράποδα ἐκ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων τύπων τῆς μεγάλης οἰκογενείας τοῦ Ἀδάμ, ἀπὸ τῶν ὡραιοτέρων πλασμάτων τῆς Κιρκασίας, Γεωργίας καὶ Μιγγρελίας (1), ἄχρι τῶν πιθηκομόρφων Μαύρων τῆς Ἀφρικῆς, τῶν ὁποίων τὸ μόνον κόσμημα εἶνε, παρεκτὸς τῶν ὑαλίνων βραχιολίων, μερικὰ εὐτελῆ νομίσματα κρεμάμενα περὶ τὸν λαιμόν.

Ἡ ἀγορὰ αὕτη ὑπῆρξεν ἀείποτε τὸ ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς καὶ περιεργείας τῶν Εὐρωπαίων· ἀλλ᾽ ἡ ἰδέα, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν οὗτοι περὶ τῶν δούλων, καὶ μάλιστα τῶν ἐν τῇ Ἀμερικῇ, εἰς τὴν Τουρκίαν ᾽δὲν ἔχει χώραν· διότι ὁ Τοῦρκος ᾽δὲν ἀγοράζει σῶμα, ἀλλ᾽ ἄνθρωπον ὅμοιόν ᾽του, βοηθὸν τῆς οἰκίας ᾽του, σύντροφον τῶν τέκνων ᾽του ἢ τῆς κοίτης ᾽του, καὶ ᾽τὸν θεωρεῖ ὡς ἀδελφόν ᾽του. Οἱ σκλάβοι οὗτοι, τῶν ὁποίων θρηνοῦσι τὴν τύχην αἱ τρυφεραὶ τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου Κυρίαι, καταντοῦσιν ἐνίοτε μεγιστᾶνες· αἱ δὲ γυναῖκες, Καδῖναι καὶ Βασιλεομήτορες. Τοὺς πρώτους μάλιστα καὶ ἐνδοξοτέρους τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας χρόνους, οἱ πλειότεροι καὶ ἐπισημότεροι Βεζίραι καὶ Πασσάδες ὑπῆρξαν σκλάβοι. Ὅθεν καὶ τὸ προσφυέστατον ἐκεῖνο σκῶμμα τοῦ γνωστοῦ Ἐφέντη Σαρῆ-κιατίμπ, τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ΄, ὅς τις, ἐρωτηθεὶς ποτε ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν Γενιτσάρων, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑπάγει, συνηγμένους εἰς τὸ Ὀρτὰ-τζαμί, »Πόθεν ἔρχεσαι, Σαρῆ-κιατίμπ; Ἀπὸ τοῦ Γεζὶρ-παζαρ, ἀπεκρίθη, ἐννοῶν τὸ Συμβούλιον τοῦ Κράτους (διβάν), ὅπου οἱ πλειότεροι τῶν συνεδριαζόντων τότε Βεζίραι εἶχον χρη-

(1) Αἱ ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μεταφερόμεναι εἰς ΚΠ σκλάβαι, αἱ ὁποῖαι τώρα κατήντησαν σπανιώταται, οὐδέποτε σχεδὸν ἐξετίθεντο, καὶ μάλιστα αἱ διακρινόμεναι ἐξ αὐτῶν ἐπὶ καλλονῇ, εἰς τὴν ἀγορὰν ταύτην. Προαδιωρισμέναι ἰδίως διὰ τοὺς γυναικωνίτας τῶν Μεγιστάνων καὶ αὐτοῦ πολλάκις τοῦ Μονάρχου, καὶ τιμώμεναι διὰ τοῦτο πολλοῦ, ἠγοράζοντο ἀπὸ τοῦ πλοίου ἀκόμη, καὶ ἀνετρέφοντο εἰς ἰδιαιτέρας οἰκίας μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν. Οἱ ἐμπορευόμενοι δὲ αὐτὰς ἀπέφευγον καὶ δι᾽ ἄλλην αἰτίαν ᾽να ᾽τὰς ἐκθέτωσι, φοβούμενοι μήπως κακοπάθωσι βασκανθεῖσαι. Περὶ τούτων ὅλων θέλομεν πραγματευθῆ ἐκτενέστερον εἰς τὸ Γ΄ Μέρος.

ματίση κατ' ἀρχὰς σκλάβοι. Ἐδῶ πλησίον συνήθως πωλοῦνται καὶ τὰ πτηνά, τὰ ὁποῖα ἀγοράζοντες οἱ ἐλεήμονες Τοῦρκοι, καὶ κατὰ μίμησιν, φαίνεται, αὐτῶν, οἱ Ἀρμένιοι, ἀπολύουσιν ἐλεύθερα, ὅθεν καὶ ὀνομάζονται Ἀζὰτ-κουσλαρύ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀντίθεσις, καθὼς ἐνόμισεν ὁ Michaud, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον συνέπεια τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θεωρεῖ ὁ Τοῦρκος τὸν ἀργυρώνητον δοῦλον, τὸν ὁποῖον ἀγοράζει, ὡς εἴπομεν, ὄχι μόνον πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης ἐκείνου. Ἀφίνω ὅτι πολλοί, κατ' ἀξιομίμητον καὶ σπανίαν τῷ ὄντι φιλανθρωπίαν, ἀγοράζουσι πολλάκις γραίας καὶ γέροντας δούλους, ἵνα τοὺς γηροκομήσωσιν! Ἀλλ' εἴπομεν ὅτι τοὺς Τούρκους δὲν ἐγνώρισεν ἡ Εὐρώπη ἀκόμη.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ Γεζίρ-παζὰρ τοποθετεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Τρίτου λόφου καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ τζαμίου Σουλτὰν-Μπαγεζήτ, ὅπου ἦτον ποτὲ ὁ τρίτος τῶν Θεοδοσιανῶν Φόρων, ὁ τοῦ Μεγάλου δηλονότι Θεοδοσίου,

Ὁ Ταῦρος

ἄλλως καλούμενος, οὐχ ἧττον διάσημος τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου, καὶ ἐκτεινόμενος, μέρος μὲν ἐν τῷ Ζ', μέρος δὲ ἐν τῷ ΙΙ' Ῥεγεῶνι, νομίζω ὅτι οἱ δύω οὗτοι Θεοδοσιανοὶ Φόροι, ὁ Στρατήγιος δηλ. καὶ ὁ Ταῦρος, ἦσαν εἷς καὶ ὁ αὐτός, ἐπέχων ὅλην τὴν πεδινὴν κορυφὴν τοῦ Τρίτου λόφου. Τὴν ἐξακρίβωσιν ὅμως τῆς ἰδέας μου ταύτης παραλείπων εἰς ἄλλων ἀνετωτέρας καὶ ἐπιτυχεστέρας ἐρεύνας, ἐξακολουθῶ περιγράφων ἰδιαιτέρως τὸν Θεοδοσιανὸν τοῦτον Φόρον, τὸν ὁποῖον ἔκτισε καὶ ἐγκαινίασε πανηγυρικῶς Θεοδόσιος ὁ Μέγας τῷ 393 ἔτει· τῷ δὲ 394 κατὰ μῆνα Αὔγουστον, ἔστησεν ἐν αὐτῷ, κατὰ μὲν τὸν Κόμητα Μαρκελλῖνον, αὐτὸς τὸν ἑαυτοῦ, κατὰ δὲ τὸν Ζωναρᾶν (ὁ καὶ πιθανώτερον), τῷ 397 ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρκάδιος τον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀνδριάντα μέγιστον, ἀργυροῦν, ὡς λέγεται, ἐπὶ κίονος συναρμοστοῦ, περιγλύφου ἔξωθεν, καὶ κοχλιωδῶς περιοδευτοῦ ἔσωθεν, ὁποῖον περιεγράψαμεν τὸν ἐν τῷ Ξηρολόφῳ τοῦ Ἀρκαδίου, καὶ ὁποῖοι σώζονται ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως οἱ τῶν Αὐτοκρατόρων Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ. Τοῦ ἀνδριάντος τούτου καταπεσόντος ὑπὸ σεισμοῦ ἐπὶ Ζήνωνος τῇ 25 Σεπτ. τοῦ 477, καθ' ὃν χρόνον ἑάλω ἡ Παλαιὰ Ῥώμη, καὶ τῆς στήλης μενούσης κενῆς, Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτῆς τῷ 505 ἢ 506, κατὰ τοῦ Κόμ. Μαρκελλῖνον, ὑπερμεγέθη τὸν ἑαυτοῦ ἀνδριάντα χαλκοῦν, κατασκευασθέντα ἐκ τῆς συγχωνεύσεως διαφόρων, ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σωζομένων ἔτι, χαλκουργημάτων, ἐπιμελείᾳ τοῦ ἀπὸ Ὑπάτων Ἰωάννου τοῦ Παφλαγόνος, τοῦ λεγομένου Καϊάφα, ὃν προεχειρίσατο Κόμητα Λαργιτιόνων. Φαίνεται δὲ ὅτι, κατασπασθέντων μετὰ ἓξ ἔτη ἔν τινι στάσει τῶν ἀνδριάντων τούτου

τοῦ Αὐτοκράτορος, συγκατεσπάσθη καὶ οὗτος, διότι μνεία πλέον αὐτοῦ 'δὲν γίνεται.

Ὁ δὲ Κοχλιώδης οὗτος κίων, ἐντελῶς τῷ ἐν τῷ Ξηρολόφῳ ὅμοιος, ὑψοῦτο, κατὰ τὸν Τουρνεφόρτιον, τὸν Pockok, καὶ ἄλλους, ὑπὲρ τοὺς 120 πόδας, καὶ ἐφημίζετο ἐστοιχειωμένος (fatidica)· τὰ δὲ ἐπ' αὐτοῦ ἀνάγλυφα, εἰκονίζοντα, κατὰ τὸν Χωνειάτην, »τὰ κατὰ Σκυθῶν καὶ »βαρβάρων τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου τρόπαια«, ἐνομίζοντο σύμβολα προφητικὰ καὶ Σιβύλεια τῶν μελλόντων τῇ πόλει συμβήσεσθαι, καθὼς θέλομεν μετ' ὀλίγον ἐκθέσει.

Ἀπὸ τοῦ κίονος τούτου κατεκρήμνισαν οἱ Λατῖνοι, κατὰ τὸν Χωνειάτην, τῷ 1204 τὸν ἑβδομηκονταήμερον Αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Δούκαν τὸν Μούρτζουφλον, καὶ οὕτως ἐπληρώθη, λέγει ὁ Βιλλαρδουΐνος, μέρος τι τῶν ἐπὶ τῆς στήλης ἱερογλύφων, ὅπου εἰκονίζετό τις ἐν σχήματι Αὐτοκράτορος κείμενος κατὰ γῆς, ὅθεν καὶ πολλοὶ εἶχον κατὰ παράδοσιν ὅτι ἔμελλέ ποτε τῶν αὐτοκρατόρων τις 'να κατακρημνισθῇ ἀπὸ τοῦ κίονος τούτου. Ὁ δὲ Guntherus διηγεῖται (1), ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων περὶ αὐτὴν ἀναγλύφων, ἦτον καὶ πλοίου τύπος, ἔχοντος κλίμακας ἀνηρτημένας ἐκ τῶν ἱστῶν αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτῶν ἐφαίνοντο ἄνδρες ἔνοπλοι, ἐπιβαίνοντες τείχους πόλεως. Τῆς γλυφῆς ταύτης ὀλιγωροῦντες τέως οἱ Γραικοί, ὅτε εἶδον, λέγει, τὰ Λατινικὰ πλοῖα, ὡπλισμένα τῷ ὄντι μὲ κλίμακας πρὸς ἐπίβασιν, ἐφοβήθησαν μήπως πραγματοποιηθῇ τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ οὕτω, τὰ μὲν λίθοις, τὰ δὲ σιδηροῖς κολαπτῆρσι, κατεσύντριψαν καὶ παρεμόρφωσαν τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, νομίζοντες ὅτι ἀποτρέψουσι διὰ τούτου τὸ δεινόν. Ἀλλ' ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων, ἐκπληρωθείσης κατὰ γράμμα τῆς συμβολικῆς ταύτης προφητείας (2). Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἱστορικὸς Guntherus. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀντιγράφων τῶν ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης εἰκόνων, τὰς ὁποίας, ζωγραφισθείσας ὑπὸ τοῦ Οὐενετοῦ Βελλίνη, καθὼς θέλομεν εἰπεῖν μετ' ὀλίγον, ἐδημοσίευσεν ὁ Βανδούριος, φαίνεται τῷ ὄντι πλοῖόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν ὁρμοῦν ἕτοιμον πρὸς ἀπόπλουν, καὶ ἐπὶ τῆς κεραίας αὐτοῦ παῖδές τινες (μοῦσσοι πάντως) ἀνέρποντες πρὸς ἐκπέτασιν τῶν ἱστίων· ἀλλὰ τί κοινὸν μεταξὺ τῆς τῶν Λατίνων ἐφόδου καὶ τῶν ἐκεῖ εἰκονισμένων προσφύγων ἢ αἰχμαλώτων Σκυθῶν, οἱ ὁποῖοι πρόκειται 'να σταλῶσι διὰ θαλάσσης εἰς ἀποικίαν; Τότε ὅμως ὅλοι οὕτως ἐσκέπτοντο!

Ἡ στήλη αὕτη, βλαβεῖσα καιρίως ὑπὸ τοσούτων ἀλλεπαλλήλων πυρκαϊῶν, ὅσαι κατέφλεξαν τὰς περὶ αὐτὴν προσοικοδομηθείσας μετὰ τὴν ἅλωσιν, ἴσως δὲ καὶ προτοῦ ἀκόμη προσῳκοδομημένας οἰκίας, κατεκρημνίσθη τῷ 1517 ἐπὶ Σελὴμ τοῦ Α' ὑπὸ σφοδροτάτου ἀνέμου, καὶ πεσοῦσα

(1) Ἱστορ. ΚΠ, Κεφ. ΚΑ'. (2) Ἴδε ἐν τῇ Περιγραφῇ τοῦ Πετρίου.

κατεκρήμνισε καί τινας τῶν περὶ αὐτὴν οἴκων, καὶ ἐφόνευσε πολλούς. Ὁ Γύλλιος ὅμως λέγει ὅτι ὁ Σουλτὰν-Μπαγεζὴτ ὁ Β', κατεκρήμνισεν αὐτὴν, πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ εἰς ΚΠ, πρὸς οἰκοδομὴν λουτροῦ τινος, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν ἐνταῦθα. Ἀλλὰ, κατ' εὐτυχίαν τῶν ἀρχαιολόγων, ὁ Οὐενετὸς ζωγράφος Ἰωάννης Gentil-Bellini (1), ὁ προσκληθεὶς εἰς ΚΠ ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Β', εἶχε ζωγραφίσῃ, μὲ ἄδειαν τοῦ Σουλτάνου, τὴν πρόσοψιν τοῦ κίονος τούτου καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα ἐξέδωκεν ἔπειτα, ὡς εἴπομεν, ὁ Βανδούριος, ἐν οἷς φαίνονται εἰκονισμένοι περὶ τὴν βάσιν μὲν οἱ Αὐτοκράτορες Ἀρκάδιος καὶ Ὀνώριος, καθήμενοι ἐπὶ θρόνου, καὶ περὶ αὐτοὺς ἡ Σύγκλητος μετὰ τῶν ἐν τέλει· δύω δὲ ὑπόπτεροι Νίκαι στεφανοῦσιν αὐτοὺς ἄνωθεν, καὶ δύω ἄλλαι ὁδηγοῦσι πρὸς αὐτοὺς ἐν τῇ κάτω σειρᾷ τὰς κυριευθείσας ὑπ' αὐτῶν πόλεις ἐν σχήματι γυναικῶν πυργοφόρων, τὸ ὁποῖον ὑπεμφαίνει πως καὶ ὁ Κωδινὸς, λέγων ὅτι ὁ Θεοδόσιος »τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἥκοντας ἐδέχετο ἐκεῖσε«. περὶ δὲ τὸν κορμὸν οἱ αὐτοὶ Αὐτοκράτορες εἰσελαύνοντες ἐν θριάμβῳ τὴν πόλιν. Τὸ δὲ Λάβαρον μὲ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μονόγραμμα καὶ τὰ στοιχεῖα IC. XC. NI. KA. φαίνονται εἰς διάφορα αὐτῆς μέρη. Ἡ δὲ ἐργασία ἐν γένει τῆς γλυφῆς, καί τοι ἀνεπιμέλητος, ὡς ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τῶν σωζομένων ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἄλλου κίονος τοῦ ἐν τῷ Ξηρολόφῳ, ὅς τις ἦτον, ὡς εἴπομεν, κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ αὐτὸν, 'δὲν εἶνε πάντῃ ἄμοιρος κομψότητος (2).

Τοῦ κίονος τούτου, τὸν ὁποῖον ὁ Βουσβέκιος συγχέει, φαίνεται, τῷ τοῦ Κωνσταντίνου, 'δὲν ἐσώζετο, κατὰ τὸν Pertusier, εἰς τὰ 1815, εἰμὴ μόνη ἡ βάσις, ὁμοιάζουσα, ἐξ αἰτίας τῶν πυρκαιῶν, βράχου μᾶλλον ὄγκον ἄμορφον ἢ λίθον. Ἔχει δὲ 18 ποδῶν σχεδὸν ὕψος· ἡ δὲ διάμετρος τοῦ κορμοῦ τοῦ κίονος εἶνε περὶ τὴν βάσιν 12 ποδῶν· τὸ δὲ σχῆμα αὐτοῦ, ὡς

(1) Τὸν ζωγράφον τοῦτον, γεννηθέντα τῷ 1426 καὶ ἀποθανόντα τῷ 1516, εἶχε προσκαλέσῃ ὁ πορθητὴς εἰς ΚΠ, θελχθεὶς ὑπὸ τινων αὐτοῦ εἰκόνων, τὰς ὁποίας εἶχε φέρει, φαίνεται, πρὸς αὐτὸν δῶρον ὁ πρέσβυς τῆς Οὐενετίας. Ἐλθὼν δὲ εἰς ΚΠ, ἐζωγράφησεν αὐτόν τε τοῦτον τὸν Σουλτάνον, καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν παρ' αὐτῷ δυναστευόντων, καὶ εὐδοκίμησεν· ἀλλ' ὅταν ἔδειξεν εἰς τὸν Μεχμὲδ τὴν εἰκόνα τῆς ἀποτομῆς τοῦ Προδρόμου, ὁ Σουλτάνος εὗρεν αὐτὴν ἐπιλήψιμον κατά τι, καὶ, πρὸς πληροφορίαν τοῦ ζωγράφου, ἐπρόσταξε, λέγουσι, 'ν' ἀποκεφαλίσωσιν ἔμπροσθέν 'του ἕνα τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ Βελλίνης τόσον ἐτρόμαξε διὰ τὴν παράδοξον ταύτην ἀπόδειξιν, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν 'να ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα 'του, καὶ ἀνεχώρησε καταπλουτισμένος ὑπὸ τοῦ, τρομεροῦ μὲν, ἀλλὰ τιμῶντος τοὺς πεπαιδευμένους, Σουλτάνου. Τὸ ἀνέκδοτον ὅμως τοῦτο εἶναι φαίνεται τὸ ἀντίρροπον τῶν 14 θαλαμηπόλων, οἵ τινες ἀνετμήθησαν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ φαγόντος τὸ πεπώνιον κτλ. κτλ., περὶ ὧν ἴδε τὸν Βολταῖρρον.

(2) 'Δὲν εἶδον τὰ πρωτότυπα τοῦ Βελλίνη· τὰ ὑπὸ τοῦ Βανδουρίου ὅμως ἐκδεδομένα φαίνονται πολὺ ἐπιτηδειότερα τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀθλιότητος τῶν τεχνῶν, καὶ διὰ τοῦτο νομίζω, καθὼς καὶ ἄλλοι 'τὸ ὑπώπτευσαν, ὅτι ἢ ὁ Βελλίνης αὐτὸς, ἢ ὁ χαλκογραφήσας αὐτὰ ἐξ ἐκείνου, 'τὰ ἀπεικόνισεν ὁποῖα ἔπρεπε 'να ἦνε, καὶ ὄχι ὁποῖα ἦσαν.

δύναταί τις 'να εἰκάσῃ, Δωρικο-Ῥωμαϊκόν. Ἐπὶ τοῦ ὀρόφου δὲ τοῦ μικροῦ προθύρου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχιζεν ἡ ἑλικοειδὴς αὐτοῦ ἄνοδος, ἀνέγνω εὐκρινῶς ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐγγεγλυμμένα τὰ στοιχεῖα Α καὶ Ε, σημαίνοντα κατ' αὐτὸν Ἀρκάδιος καὶ Εὐδοξία. Τὸ δὲ ἔνδοθεν αὐτοῦ περιέχει, παρεκτὸς τοῦ μικροῦ προαυλίου καὶ τῆς κλίμακος, ἥτις ἄχρι τῆς ῥίζης τοῦ κορμοῦ προβαίνει κατ' εὐθυβάθμους περιελίξεις, δωμάτιόν τι πρὸς χρῆσιν τοῦ ἰδιοκτήτορος ἢ φύλακος Τούρκου. Ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ προαυλίου ὀροφῆς φαίνονται ἀναγεγλυμμένοι Σταυροὶ Βυζαντινοὶ καὶ ἄλλα κακόζηλα κοσμήματα. Ὁ Chevalier 'τὴν εἶδεν εἰς καλλιωτέραν κατάστασιν, ὥστε προβαίνει, φαίνεται, φθειρομένη, καὶ θὰ ἐκλείψῃ πάντως, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις 'δὲν προλάβῃ 'να 'τὴν διασώσῃ, καθὼς ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα.

Παρὰ τὸν ἀνδριάντα δὲ τοῦτον, ἵσταντο ἐν τῷ Ταύρῳ καὶ ἄλλοι (δεκαὲξ τὸν ἀριθμόν, κατὰ τὸν Κωδινόν), τῶν ὁποίων οἱ πλειότεροι κατέπεσον σεισμῷ ἐπὶ Ὑπάτων Ἀρδαβουρίου καὶ Ἀλυπίου (τῷ 447), κατὰ τὸν Κόμητα Μαρκελλῖνον. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρει ὁ Κωδινός, πλησίον μὲν τοῦ Θεοδοσίου, τὸν τοῦ Ἀδριανοῦ· ἐν δὲ τῇ πρὸς ἀνατολὰς ἁψῖδι «τῇ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος ἑστώσῃ», κατὰ τὸν Θεοφάνην καὶ Κεδρηνόν, «ὕπερθεν τῶν περιβλέπτων τετραεδρίων (τετραγώνων) κιόνων», τὸν τοῦ Ἀρκαδίου, καταπεσόντα ὑπὸ σεισμοῦ τῇ 14 Δεκεμβρίου τοῦ 557· καὶ ἐν τῇ πρὸς δυσμὰς, τοῦ Ὀνωρίου. «Μέσον δὲ τῆς αὐλῆς χαλκοῦς ἔφιππος, ἐπὶ τετραπλεύρου ἐκ λευκῶν μαρμάρων κρηπῖδος, ὃν οἱ μὲν ἔλεγον Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, ἕτεροι δὲ Βελλεροφόντην. Κατὰ δὲ τὸν Κεδρηνόν, «ὁ κατὰ τὴν ἄμφοδον ἑστὼς ἱππότης, αὐτός ἐστιν ὁ Μέγας Θεοδόσιος, χεῖρα τείνων δεξιὰν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ δεικνύων τὰ ἐγγεγραμμένα τῷ στύλῳ τρόπαια.» Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται, καθὼς τὸ ἐσυμπέρανε καὶ ὁ Βανδούριος, ὅτι ἦτον μᾶλλον τινὸς τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης, καὶ ἴσως αὐτὸς ὁ προῤῥηθεὶς τοῦ Ἀδριανοῦ. Ὁ δὲ Χωνειάτης 'τὸν περιγράφει «ἡρωϊκόν τινα τὴν ἰσχὺν, καὶ τὸ εἶδος ἀξιοθέατον», ἔχοντα τὴν μὲν δεξιὰν χεῖρα ἐκτεταμένην ὡς πρὸς τὸν οὐρανὸν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κρατοῦντα σφαιρικόν τι χάλκινον σχῆμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὀχῶν αὐτὸν ἵππος 'δὲν ἦτον, λέγει, ὀλιγώτερον θαυμαστός, «διὰ τὴν ἐπὶ πᾶσι τῆς τέχνης ἀκρίβειαν, ὀλοφάλαρος, φριμάσσων, καὶ τὸ οὖς ἀνιστῶν ὡς πρὸς σάλπιγγα». Εἶχε δὲ, κατὰ δυστυχίαν, καὶ ὁ ἀνδριὰς οὗτος στοιχειώσεως ὑπόληψιν, διότι, κατὰ τὸν Κωδινόν, «τὸ τετράπλευρον τοῦ ἐφίππου λιθόξεστον.. ἔχει ἐγγεγραμμένας ἱστορίας τῶν ἐσχάτων τῇ πόλει, τῶν Ῥωσῶν (1) μελ-

(1) Οὐχὶ τῶν συγχεομένων τότε μὲ τοὺς Καζάκους Ῥώσσων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐφαίνοντο μὲ τὰ μονόξυλά 'των εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, καὶ ἐνίοτε εἰσέπλεον ἐπὶ λεηλασίᾳ καὶ τὸν Βόσπορον· ἀλλὰ τῶν Ξανθῶν, Γάλλων, δηλαδὴ, Σαξόνων, Γερμανῶν καὶ Ἄγγλων, οἵτινες, στρατεύσαντες σταυροφορικῶς κατὰ τῆς Ἀσίας, ἐκυρίευσαν, ὁδοῦ πάρεργον, τὴν Κων-

» λόντων πορθεῖν τὴν αὐτὴν πόλινα. Καὶ αὕτη μὲν ἡ προφητεία, ὡς ἀναφερομένη κατόπιν τοῦ συμβάντος, ὁπωσδήποτε ἐξηγεῖται· διὰ τὸ ἀνέκδοτον ὅμως, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Τζέτζης (1), διηγούμενος ὅτι, πρὸ 50 ἐτῶν τῆς κατακρημνίσεως τοῦ Μουρτζούφλου, γυνή τις τῶν εὐγενῶν τῆς ΚΠ εἶδε καθ' ὕπνους στρατεύματα παρατεταγμένα ἐν τῷ τοῦ Θεοδοσίου Φόρῳ, καὶ ἐπὶ τῆς στήλης ἄνθρωπόν τινα σφαδάζοντα μετὰ κραυγῶν, ἀπορεῖ καὶ αὐτὸς ὁ σκεπτικώτατος Γίββων. Διὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ οἱ Λατῖνοι, κυριεύσαντες τὴν ΚΠ, καὶ ἀναδιφῶντες »πάντα τὰ πάλαι ᾀδόμενα στοι» χειώδη τῆς πόλεως φυλακτήρια, καὶ μηδὲν τῶν ἀκουσμάτων ἀπερι» έργαστον παρατρέχειν δοκιμάζοντες, μήπως ἐκπέσωσιν ἧς ἐπέβησαν πό» λεως«, εὗρον, λέγει ὁ Χωνειάτης, ὑπὸ τὴν ἐμπροσθίαν χηλὴν τὴν εὐώνυμον τοῦ ἵππου τούτου, »ἀνθρωπόμορφον ἴνδαλμα ὑποκείμενον, πλειόνως » εἰκάζον ἐκ τοῦ τῶν Βουλγάρων τινὰ γένους, εἰς τὸ διαμπερὲς ἐληλα» μένον ἥλῳ, καὶ μολίβδῳ πάντη κεκαλυμμένον, ἢ γοῦν Λατῖνον διατυ» ποῦν, ὥσπερ δὴ καὶ πάλαι πρὸς πάντων διαπεφήμιστο«.

Ὁ δὲ Ταῦρος δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἐπωνομάσθη ἀπὸ τῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Θεοδοσίου τοῦ Νέου ὑπάρχων Ταύρων, καθώς, εἰ καὶ ἐνδοιάζων, κλίνει νὰ πιστεύσῃ ὁ Δουκάγγιος· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ποτε ἱσταμένου παμμεγέθους χαλκοῦ ταύρου, ὅς τις, χρησιμεύων, ὡς ἐλέγετο, ἀντὶ καμίνου πρὸς καῦσιν τῶν κακούργων, κατὰ τὸν θρυλλούμενον ἐκεῖνον τοῦ Φαλάριδος βοῦν, εἶχε μετακομισθῆν' ἐκ Περγάμου, καὶ ἐλέγετο ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ εἶχε καταφλεχθῆ καὶ ὁ Μάρτυς Ἀντίπας.

Ἐκ τούτου ἴσως ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ ταύτῃ κατακαύσεως τῶν κακούργων, ἰδίως εἰς τὸ μέρος αὐτοῦ τὸ καλούμενον

Τὰ Ἀμαστριανοῦ,

εἴτε ἀπό τινος περιφήμου ἀγύρτου (μάγου), ἐξ Ἀμάστριδος, τῆς ἐν τῇ Παφλαγονίᾳ πόλεως, καυθέντος ἐνταῦθα μετὰ τοῦ ὑπηρέτου του· εἴτε ἀπό τινων ἀγαλμάτων ἐξ Ἀμαστριανοῦ (Σαγγαρίου;) λίθου, ἀνορυχθέντων ἐνταῦθά που. Ὅτι δὲ ὁ τοῦ Θεοδοσίου Φόρος εἶχεν ἀρχήτερα τοῦτο τὸ ὄνομα, φαίνεται καὶ ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων, τῶν ἱσταμένων, κατὰ τοὺς Χρονογράφους, ἐν τοῖς Ἀμαστριανοῦ, ἐν οἷς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου διφρηλατοῦντος, τὸ τοῦ Ἀνακεκλιμένου Ἡρακλέους, τὸ τῶν κινούρων (=κακούργων) ἵππων τοῦ Παλινδουκὸς (=Ψευδοδουκὸς) Κωνσταντίνου τοῦ ἐπὶ Βασιλείου ἐπαναστάντος, περὶ οὗ διὰ

σταντινούπολιν. Ἐπειδή, ὅσον περὶ τῶν καθαυτὸ Ῥώσσων, αὐτοί, διὰ τὸ ὁμόθρησκον καὶ τὴν πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας τῆς ΚΠ κηδεστείαν των, ἦσαν ἀπό τινος καιροῦ οἱ φυσικώτεροι τῶν Γραικορωμαίων σύμμαχοι. (1) Χιλ. Θ', στίχ. 279.

πλειόνων ὁ Δουκάγγιος.» Ἦν δέ ποτε, λέγει ὁ Κεδρηνός, παραφράζων »ποιητήν τινα προγενέστερόν του, καὶ ναὸς μέγιστος ἐνταῦθα Ἡλίου καὶ »Σελήνης, οὗ πρὸς μὲν ἄρκτον κίονες στοιχηδὸν εἱστήκεσαν· μέσον δὲ »κόλπος οἷα κόγχης ἀργύρου· ὕπερθεν δὲ αὐτῆς Ἥλιος ἐπὶ λευκοῦ ἅρ»ματος· ἡ δ' αὖ Σελήνη, νυμφικῶς ἐσταλμένη, ἐφ' ἁρμαμάξης ἤγετο. »Βύζαντος ἔργα ταῦτα, τοῦ Φιδαλείας συνευνέτου. Κάτω δὲ πρὸς θέμε»θλα δόμου ἐκάθητό τις σκηπτοῦχος ἐπὶ θρόνου, καὶ λαοῖς ἐκέλευε τοῖς »κρατοῦσιν ὑπείκειν. Αὐτοῦ δὲ πρὸς γῆν ἦν βρέτας ἐκ λευκοῦ λίθου, ἔρ»γον Φειδίου, ἰζάνον τῷ δοκεῖν ἐπὶ κλίνης«.

Ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Ἀμαστριανοῦ ἐκαύθη, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κοπρωνύμου, ἀνορυχθὲν μετὰ ἐννενήκοντα σχεδὸν ἔτη ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ, ἢ μᾶλλον τῆς Θεοδώρας, κατατρεχούσης τὴν εἰκονομαχίαν ἕως καὶ εἰς τῶν τάφων τὰ βάθη.

Πυρποληθέντος δὲ τοῦ Φόρου τούτου, εἴτε ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ κρεμαμένων ἐξ ἔθους φρυκτῶν, εἴτε καὶ ἄλλως, ἔκτισεν ἐν αὐτῷ ὁ Ἡράκλειος στοάς, ὁμοίας τῶν ἐν τῷ Ξηρολόφῳ.

Τὸ μέρος δὲ τοῦτο, διὰ τὸ πεδινὸν πάντως τοῦ τόπου, ἐκαλεῖτο πρότοῦ

Τὰ Ἀλωνίτζια.

καὶ φαίνεται ὅτι ἐπὶ Βυζαντίων, καὶ πρὶν ἐπεκταθῶσιν αὐτοῦ τὰ τείχη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, ἐδῶ ἦσαν ἴσως τὰ Ἀλώνια. »Ἐκεῖσε δὲ ἐπεδο»χιμάζοντο καὶ οἱ στρατιῶται, ὅτι πεδίον ἦν ὁ τόπος«, λέγει ὁ Κωδινός. Καὶ ἐκ τούτου εἰκάζω ὅτι ἐδῶ παρετάχθησαν καὶ οἱ μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Περσίαν ἀναβάσεως ἐπιστρέψαντες στρατιῶται, ὅταν, στασιάσαντας αὐτοὺς καὶ ἑτοίμους 'να διαρπάσωσι τὴν πόλιν, θέλων 'να 'τοὺς καθησυχάσῃ ὁ Ξενοφῶν, διέταξεν αὐτοὺς »θέσθαι τὰ ὅπλα ἐν τάξει »ὡς τάχιστα· οἱ δέ, αὐτοὶ ὑφ' ἑαυτῶν ταττόμενοι, οἵ τε ὁπλῖται ἐν ὀλί»γῳ χρόνῳ εἰς πεντήκοντα ἐγένοντο, καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπὶ τὸ κέρας ἑ»κάτερον παραδεδραμήκεσαν. Τὸ δὲ χωρίον (προσθέτει ὁ στρατηγὸς καὶ »συγγραφεὺς οὗτος) οἷον κάλλιστον ἐκτάξασθαί ἐστι, τὸ Θράκιον κα»λούμενον, ἔρημον οἰκιῶν καὶ πεδινόν.

Τὸ δὲ Παλάτιον, τὸ ὁποῖον, μεγέθει καὶ κάλλει περίοπτον, ἔκτισεν »ἐν »τοῖς μέρεσι τοῦ Ταύρου«, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς, Λέων ὁ Μακέλλης, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε καὶ ὡς Ξενοδοχεῖον, φαίνεται ὅτι 'δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ τὸ προδιαγραφὲν (1) Καπιτώλιον, ὅπου ἦσαν τὰ διδακτήρια, ἢ ἄλλως καλουμένη Βασιλικὴ τοῦ Θεοδοσίου, τὴν ὁποίαν, πυρποληθεῖσαν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μ., ἀνεκαίνισεν ἴσως ὁ Αὐτο-

(1) Ἴδε σελ. 283.

Digitized by Google

κράτωρ οὗτος. Ἐν αὐτῷ ἐστήθησαν, κατὰ τὸν Κωδινόν, τὰ τέσσαρα τῶν ἐκ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος μετενεχθέντων ὀκτὼ ἀγαλμάτων, καθὼς καὶ τὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ Γάλλου τοῦ ἀδελφοῦ 'του. Τὸ παλάτιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὁ Κωδινὸς ὀνομάζει Παλαιόν, κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ὡς πρὸς τὸ πλησίον τούτου Ἐσκὶ-Σαράγιον, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον, ἐλέγετο προσέτι καὶ Τῶν Ῥωμαίων, διότι ἐν αὐτῷ ὑπεδέχοντο οἱ Βυζάντιοι τοὺς ἐκ Ῥώμης ἄρχοντας. Διηγεῖται δὲ ὁ Κωδινὸς ὅτι »Ῥουφῖνος ὁ κτίσας τὰς Ῥουφινιανάς, σκυτοτόμος ἦν τὸ πρίν, ἐργαζόμενος ἔκτοσθεν τοῦ ἐν τῷ Ταύρῳ παλατίου, εἰς τὴν βάσιν τοῦ κίονος τοῦ Ταύρου(1). Καταλύσας δὲ παρ' αὐτῷ ὁ Θεοδόσιος, ὅτε, πένης »ἔτι καὶ ἄσημος στρατιώτης ὤν, ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς Κωνσταντινούπολιν »καὶ ἠπλήκευσεν ἐνταῦθα, ὅπου ἠπλήκευον οἱ πρόκριτοι τῶν Ῥωμαίων, »ἐτιμήθη ἔπειτα παρ' αὐτοῦ αὐτοκρατορήσαντος Μάγιστρος, λαβὼν τε»λευταῖος οὗτος τοῦτο τὸ ἀξίωμα«. Πρὸς τὴν παράδοξον ταύτην τοῦ Ῥουφίνου τύχην (ἐὰν ὑποτεθῇ ἀληθεύων ὁ Κωδινὸς) παραβάλλεται ἡ τοῦ προσμοναρίου τοῦ ἁγίου Διομήδους, καὶ τὰ τοιαῦτα ὄχι θαύματα, ἀλλὰ φυσικὰ φαινόμενα εἰς τὰ ἀπολύτως μοναρχούμενα ἔθνη, 'δὲν εἶνε σπάνια εἰς τὴν Ἱστορίαν. Εὐτύχημα μόνον τῆς ἀνθρωπότητος πρέπει 'να λογίζηται, ὁσάκις τὰ πρόσωπα τῶν δραμάτων τούτων εἶνε τοὐλάχιστον Θεοδόσιοι καὶ Βασίλειοι.

Ὁ δὲ Γύλλιος λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ γέροντές τινες ἐν ΚΠ ἐνθυμοῦντο ἀκόμη ὅτι περὶ τὸ κτίριον ὅπου ἦτον τότε τὸ Νομισματοκοπεῖον, γειτνιάζον τῇ τοῦ Θεοδοσίου ἀγορᾷ, ὑπῆρχε ποτὲ παλάτιον μέγα, καὶ ἐν αὐτῷ κατῴκησε πρῶτον ὁ Σουλτὰν-Μεχμέδ, καὶ ἐκ τῶν ἐρειπίων ἐπομένως αὐτοῦ ἐκτίσθη τὸ πλησίον τοῦ Ταύρου Ἐσκὶ-Σαράγιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς οὗτος λέγει μὲν ὅτι ὁ Θεοδοσιανὸς Φόρος ἐσώζετο μέχρις αὐτοῦ (τῷ 1525-1540), ἰσομήκης σχεδὸν τῷ Ἱπποδρόμῳ, πλήρης αὐτοφυῶν δένδρων, ὅθεν καὶ διὰ τὰς συμβαινούσας ἐνταῦθα λῃστείας ὁ Σουλτάνος ἐξέδοτο αὐτὸν πρὸς ἐξοικοδόμησιν τοῖς βουλομένοις· συγχέει δέ, καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοί, τὸν Θεοδοσιανὸν Φόρον τῷ τοῦ Ἀρκαδίου, σκεπτέον εἰς ὁπότερον αὐτῶν πρέπει τοῦτο 'να ἐφαρμοσθῇ. Τὸν δὲ Ξενῶνα τοῦ Ταύρου, τὸν ὁποῖον ἐπίσης συγχέει πρὸς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον τοῦ θείου Παύλου τὸ ἐν τῇ Ἀκροπόλει, εἶδε, λέγει, κρημνιζόμενον, τὴν δὲ ὕλην αὐτοῦ μετακομιζομένην πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ τζαμίου Σὰχ-ζαδέ.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν ἐν τῷ Ταύρῳ παλάτια εἰς ὄνομα τῆς ἀδελφῆς 'του, ἕπεται ὅτι αὐτὰ ἦσαν τὰ λεγόμενα καὶ

(1) Καὶ μὴν ὁ κίων οὗτος 'δὲν εἶχεν ἀκόμη' κτισθῇ. Ὅθεν ἢ πρέπει 'να ὑποθέσωμεν ὅτι προϋπῆρχε τοῦ Θεοδοσίου, ἢ διὰ τῆς Βάσεως αὐτοῦ ἐννοεῖται ἡ θέσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὕστερον ἀνηγέρθη.

Τὰ Βιγλεντίας,

ἐν οἷς καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Προκοπίου, κτισθεὶς ἢ ἀνακαινισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἀνοικοδομηθεὶς ἔπειτα, διότι εἶχε πυρποληθῆ, ὑπὸ Ἀντωνίνης τῆς Βελισαρίου γυναικός, παρακινήσει τῆς Βιγλεντίας, μετὰ τῆς ὁποίας, ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, συγκατῴκει. Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτον εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τῷ ἐν τῇ Χελώνῃ, ἐκτίσθη μὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἀνεκαινίσθη δὲ ἴσως ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος. Ἐν Τῇ Χελώνῃ ἵστατο καὶ ὁ ὑποτιθέμενος ἀνδριὰς τοῦ εὐνούχου καὶ Κουβικουλαρίου Πλάτωνος, τοῦ καέντος ἐπὶ Βασιλίσκου, μετακομισθεὶς, ἐν τῷ ἀνακαινίζεσθαι τὸν ναόν, εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου ἴδε πλείω περὶ αὐτοῦ.

Εἰς τὰ Βιγλεντίας, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο καὶ ἀρσενικῶς (καθὼς παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλας τοιούτου εἴδους ἐπωνυμίας) Τὰ Βιγλεντίου, ἦτον καὶ τῆς Θεοτόκου ναὸς, ἐν ᾧ ἀπετέθησαν καὶ τὰ λείψανα τῶν Μαρτύρων Μαξίμου, Δάδα καὶ Κυντιλλιανοῦ, μετακομισθέντα ἐκ Ῥοδοστόλου.

Αὐτὰ ἑπομένως ἦσαν τὰ λεγόμενα καὶ

Κοντάρια ἢ Βίγλα,

τὰ ὁποῖα ἄλλοι τοποθετοῦσι παρὰ τὸν Ἰουλιανοῦ λιμένα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κωδινὸς λέγει ὅτι ἦτον »λόφος μέγας καὶ ἐπ' αὐτοῦ βίγλα (φυλακὴ) ἰσχυ»ροτάτη, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος ἐπολιώρκει τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐφυλάσσετο »ὑπὸ τῶν Βυζαντίων, πτοουμένων τοὺς δυτικοὺς«, πιθανώτερον νομίζω νὰ τοποθετηθῶσιν ἐνταῦθα, καθόσον μάλιστα καὶ ἐφ' ἡμῶν ἀκόμη τὸ Γιανγκὶν-κιοσκιοῦ καὶ τὸ Γενιτσὰρ-ἀγᾶ-καπὺ ἦσαν πάντοτε ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου, ὅπου καὶ τὸ πάλαι ἡ Βίγλα καὶ τὸ Στρατήγιον.

Πλησίον τοῦ Ταύρου ἦτον καὶ τὸ Ἀποστολεῖον τοῦ ἁγίου Μάρκου, κατὰ τὰ Συναξάρια, κτισθὲν μὲν ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἀνοικοδομηθὲν δὲ, μετὰ τὸ καταπεσεῖν σεισμῷ, ὑπὸ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ. Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου λέγει ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῶν ἀρχαιοτήτων ΚΠ, ὅτι »ὁ ἅγιος Μάρκος ἐκκλησία ἦν μεγάλη ξυλότρουλλος· ἄλλως δὲ(1) Κω»νωπίωνα ἐστοιχείωσε, καὶ ἵστατο ἐστηλωμένος ἐπάνω!!«

Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὸν Κωδινόν, ὁ Ταῦρος ἐλέγετο καὶ Τὰ Καμίνου, διὰ τὴν προειρημένην πάντως αἰτίαν, νομίζω ὅτι ἐνταῦθα ἦν καὶ τὸ ὑπερμέγεθες ἐκεῖνο λουτρὸν, τὸ καλούμενον

Τὰ Καμίνια,

κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Σεβήρου ἐκτὸς τῆς πόλεως. τόσον εὐρύχωρον, ὥστε δισ-

(1) Τὸ κείμενον φαίνεται ἐσφαλμένον, καὶ ἴσως λείπει τὸ ὄνομα τοῦ στοιχειώσαντος τὸ τέλεσμα τοῦτο: » ἀλλ' ὁ . . . Κωνωπίωνα ἐστοιχείωσε.«

χίλιοι ἄνθρωποι ἐλούοντο ἐν αὐτῷ ἑκάστης ἡμέρας. Ἐθερμαίνετο δὲ, κατὰ τὸν Θαυματοποιὸν Κωδινὸν, διὰ τοῦ ὑγροῦ ἢ Μηδικοῦ πυρὸς, καθὼς καὶ ὁ Ζεύξιππος. »Τὸ δημόσιον τοῦτο λουτρὸν τοῦ Ταύρου ἀποκατέστησε, τῷ ε' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ«, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, Ἰουστῖνος ὁ Β', καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὸ Σοφιανὰς ἀπὸ τῆς γυναικός του. Εἰς τὰ Καμίνου ἦτον, κατὰ τὸν Κωδινὸν, καὶ ὁ προβρηθεὶς οἶκος τοῦ Πατρικίου καὶ στρατηγοῦ Οὐρβικίου, τοῦ συγγράψαντος τὰ Στρατηγικά.

Ἐπὶ τοῦ Τρίτου ὡσαύτως λόφου ἐν τῷ Ζ' Ῥεγεῶνι ἔκειντο καὶ

Αἱ Καρωσιαναὶ Θέρμαι.

κληθεῖσαι οὕτως ἀπὸ Καρώσης τῆς δευτέρας τῶν θυγατέρων τοῦ Οὐάλεντος, ὅς τις ἔκτισεν αὐτὰς, πρὸς χάριν τῆς θυγατρός του ταύτης, ἐκ τῶν λίθων τῶν τῆς Χαλκηδόνος τειχῶν. Ἐνεκαινίσθησαν δὲ, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικὸν, ἐπὶ Ὑπάτων Γρατιανοῦ τὸ γ' καὶ Ἀκουϊτίου (τῷ 374)· ὅθεν καὶ Ἐββῖκος ὁ Οὐχλέσιος τὸ τοῦ Σωκράτους: »Οἱ δὲ λίθοι »εἰς τὸ δημόσιον λουτρὸν μετεφέροντο, ᾧ προσωνυμία Κωνσταντιαναὶ«, ἐσφαλμένον ἡγήσατο, ἀντὶ Καρωσιαναί. Ὁ Γύλλιος δὲν ἠδυνήθη, λέγει, νὰ προσδιορίσῃ ἐπ' ἀκριβὲς τὴν θέσιν τοῦ λουτροῦ τούτου· εἰκάζει δὲ μόνον ὅτι ἔκειτο ἐκεῖ ἴσως ὅπου ἐπ' αὐτοῦ ἐσώζετο Τουρκικόν τι λουτρὸν, μέρος μὲν ἐπὶ τῆς ῥάχεως, μέρος δὲ ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ Τρίτου λόφου.

Ἀντικρὺ τοῦ Καπιτωλίου ἢ Βουλευτηρίου τούτου ἦτον καὶ

Τὸ ἐν τῷ Ταύρῳ Νυμφαῖον.

ἕτερον παρὰ τὸ λεγόμενον τοῦ Οὐάλεντος, τὸ ὁποῖον ὁ Γύλλιος ἐφρόνει περικλεισμένον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἐσκὶ-Σαραγίου, εἰκάζων τοῦτο ἐκ τῶν πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη διευθυνομένων πολλῶν ὑδροζυγίων, ὑψουμένων τῶν μὲν ἐν ταῖς πλευραῖς τοῦ Τρίτου λόφου, τῶν δὲ πλειόνων καὶ μειζόνων ἐντὸς αὐτοῦ ἤδη τοῦ περιβόλου. »Τοῦ δὲ ὑδραγωγοῦ (τοῦ Οὐά»λεντος) κατασκευασθέντος, λέγει Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος, ὑδρεῖον(1) »μέγιστον ἐν τῇ Θεοδοσίου ἀγορᾷ ὁ τῆς πόλεως ὕπαρχος Κλέαρχος κατ»εσκεύασεν, ὁ Δ α ψ ι λ ὲ ς ὕ δ ω ρ ὠνόμασται.«

Τὸ δὲ ἀπέραντον τοῦτο περιτείχισμα, τὸ καλούμενον Π α λ α ι ὸ ν Π α λ ά τ ι ο ν

(Ἐσκὶ - Σαράϊ).

ἐπέχον ὅλον σχεδὸν τὸν ἐπὶ τοῦ Τρίτου λόφου Θεοδοσιανόν ποτε Φόρον, προσδιωρίσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ εἰς κατοικίαν αὐτοῦ, καὶ ᾠκοδομήθη ἐκ τῆς ὕλης πλείστων κατεδαφισθέντων παλαιῶν οἰκοδο-

(1) Ὁ Σωκράτης τὸ ὀνομάζει Ὑδραγωγόν.

μημάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἐγηγερμένα, ἰδίως δὲ ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ Μεγάλου Βουλευτηρίου ἢ Καπιτωλίου. »Εἰσελθὼν γὰρ »(λέγει ὁ Δούκας) ἐν τῇ πόλει, καὶ διαμετρήσας ἐν μέσῳ αὐτῆς γῆν, πε»ριέχουσαν στάδια η' ἢ καὶ πλέον, ἐκέλευσε περιορίσαι αὐλήν, καὶ ἔνδον »αὐτῆς οἰκοδομῆσαι παλάτια. Γενομένης οὖν τῆς περιορίας, ἐκάλυψε πᾶ»σαν τὴν ὀροφὴν αὐτῆς ἐν μολυβδίναις πλάκαις, ἀφελὼν αὐτὰς ἀπὸ τῶν »μοναστηρίων· ἦσαν γὰρ ἔρημα μείναντα«. Μετὰ δὲ ταῦτα, προτιμηθείσης, ὡς εἴπομεν, εἰς οἰκοδομὴν Σαραγίου τῆς ἄκρας τοῦ Βυζαντίου, προσδιωρίσθη τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἰς γυναικωνῖτιν (χαρρέμ), ὅπου κατεκλείοντο, δι' ἅπαντα συνήθως τὸν ἐπίλοιπον αὐτῶν βίον, αἱ γυναῖκες καὶ παλλακαὶ τοῦ προκατόχου Σουλτάνου, νεάνιδες δεκαοκταετεῖς καὶ δεκαπενταετεῖς πολλάκις! Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχεν ὑπὲρ τὰ δύο μίλλια ἤ, κατὰ τὸν Γύλλιον, 6000 βήματα περιφέρειαν· ἀλλ' ἔπειτα προσδιορισθέντος μέρους αὐτοῦ ἐπέκεινα τοῦ ἡμίσεος εἰς τὰ προσηρτημένα τῷ τζαμίῳ τοῦ Σουλεϊμάνου ἀγαθοεργὰ καὶ ἱερὰ καταστήματα, ἡ σημερινὴ αὐτοῦ περιφέρεια εἶνε ἑνὸς μιλίου καὶ ἔτι πλέον. Περικλείεται δὲ μὲ ὑπερύψηλα τείχη, καὶ ἔχει σχῆμα πενταγώνου καὶ τέσσαρας πύλας, ὧν αἱ δύω ἦσαν πάντοτε κλεισμέναι, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς δύω ἐφρούρουν ἔνδοθεν μέν, ἡμέραν καὶ νύκτα, οἱ λευκοὶ εὐνοῦχοι (ἀκ-ἀγάδες), ἔξωθεν δὲν πεντακόσιοι Μπαλτατζῆδες (πελεκυφόροι) ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐπιτετραμμένου τὴν διεύθυνσιν τοῦ γυναικωνίτου τούτου ἀρχιευνούχου (Ἐσκὶ-σαραΐ-ἀγασύ).

Περὶ δὲ τὸ 1826, καταστραφέντων τῶν Γενιτσάρων, μετεβλήθη εἰς Στρατάρχεῖον ἢ Στρατηγεῖον, καθὼς ἦτον καὶ ἀνέκαθεν· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐν αὐτῷ πύργου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναβαίνει τις ὀγδοήκοντα βαθμίδας, ἀναγγέλλεται δι' ἀνελκομένης ἐρυθρᾶς σφαίρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνάπτεται τὴν νύκτα φανός, ἡ ἔκρηξις τῶν πυρκαϊῶν. Ἀπὸ τοῦ ὕψους δὲ αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἀγνοῶ διατί ὁ Γύλλιος ἐξέλαβεν ἀντὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, φαίνεται ὡς ἐπὶ πανοράματος ἅπασα ἡ Κωνσταντινούπολις, μέγα μέρος τοῦ Βοσπόρου, ὁ Κεράτιος κόλπος ὅλος, καὶ ἡ Προποντίς.

Αἱ περιτρέχουσαι τὸν περίβολον τοῦτον ἀγυιαὶ εἶνε εὐρύχωροι, καθάριαι καὶ ὡραῖαι, εἰς μίαν δὲ αὐτῶν, τὴν πρὸς μεσημβρίαν, εἶνε τὰ ἐργαστήρια τῶν χαλκέων, ὅπου κατεργάζεται εἰς διάφορα οἰκιακὰ καὶ ἰδίως μαγειρικὰ σκεύη ὁ χαλκός. Εἰς δὲ τὴν ἀπ' αὐτοῦ παρωνυμουμένην συνοικίαν κεῖται ὁ πολυδάπανος οἶκος τοῦ περιφήμου Βαλιδὲ-κεαγιᾶ Ἰουσοὺφ-ἀγᾶ, ἑνὸς τῶν εὐνοουμένων συμβούλων τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ, καὶ τῶν πρώτων θυμάτων, ὡς εἴπομεν, τῆς ἐπαναστάσεως τῶν 1807.

Καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρὸς βοῤῥᾶν μὲν κατέρχεταί τις εἰς τὸ Σουλλοὺ-Σαραΐ, πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ ὁποίου εἶνε τὸ Ταὰτ-οὺλ-καλὲ (κατώτερον φρούριον, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Χάμμερ)· πρὸς ἀνατο-

Digitized by Google

λάς δέ, διερχόμενος τὴν μέσην ὁδὸν, τὴν ὁποίαν παρατείνουσι καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος τὰ Χαρτοπωλεῖα, Βιβλιοπωλεῖα (1) καὶ Μελανοπωλεῖα (Κιαγγαττζιλὲρ, Κιταμπτζιλὲρ, Μουρεκεμπτζιλὲρ), ἐπέχοντα πιθανῶς τὸν τόπον τῶν ὄπισθεν τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ Μιλίου Χαρτοπρατείων, γειτνιαζόντων, καθὼς καὶ τῶρα, μὲ τὰ Χαλκοπρατεῖα, φθάνει εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν τέμενος

Σουλτὰν - Μπαγεζῆτ,

ἐπέχον μετὰ τοῦ παρ' αὐτὸ περιφανοῦς Μαυσωλείου τοῦ κτίτορος καὶ τοῦ εἰς αὐτὸ προσηρτημένου Ἰμαρετίου καὶ Γυμνασίου, ὅλην σχεδὸν τοῦ Γ' λόφου τὴν κορυφὴν, ὅπου ἦσαν τὸ πάλαι ἡ Βασιλικὴ τοῦ Θεοδοσίου, μέρος τῆς ἀγορᾶς τοῦ Ταύρου καὶ τὰ Χαλκοπρατεῖα.

Τὸ παμμέγεθες τοῦτο κτίριον ᾠκοδομήθη περὶ τὰ 1498, κατὰ μίμησιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκ τῆς ὕλης τὸ πλεῖστον τῶν σωζομένων ἕως τότε ἀρχαίων τῆς ΚΠ κτιρίων, ἡ δὲ οἰκοδομή 'του διήρκεσεν ἐννέα ἔτη. Θαυμάζονται δὲ ἐν αὐτῷ πρὸ πάντων εἴκοσι κίονες, ὅλοι μονόλιθοι, οἱ μὲν δέκα πρασίνου ἀρχαίου, οἱ δὲ ἓξ Αἰγυπτιακοῦ γρανίτου, καὶ οἱ λοιποὶ τέσσαρες ἰάσπιδος, σπάνιοι διά τε φύσιν τοῦ λίθου, καὶ τὸ κολοσσαῖον καὶ κομψὸν ἐνταυτῷ τοῦ σχήματος. Τὸ δὲ βῆμα τοῦ Σουλτάνου εἶνε ἰδίως ἀξιοθέατον, διὰ τοὺς ὑποστηρίζοντας αὐτὸ δέκα κίονας ἐκ πρασίνου ἀρχαίου καὶ ἰάσπιδος. Τὸ δὲ προαύλιον τοῦ ναοῦ, εὐρυχωρότατον, καὶ ἐστρωμένον μὲ λευκὰ μάρμαρα, περικλείεται πάντοθεν μὲ στοὰς, ὑποκρατουμένας ὑπὸ λαμπρῶν κιόνων ἐκ λευκοτάτου καὶ ἐκλεκτοῦ μαρμάρου· ἐκ δὲ τῆς ἐν τῷ μέσῳ δεξαμενῆς ἀναβλύζει ἀπὸ σίφωνος τὸ ὕδωρ, καὶ ἔπειτα χύνεται ἀπ' αὐτῆς κρουνηδόν.

Ὅλος δὲ ὁ ναὸς καὶ τὸ προαύλιον περικλείονται τριχόθεν ὑπὸ περιβόλου ἐκτεταμένου, καταφύτου ὑπὸ κυπαρίσσων, πλατάνων καὶ ἄλλων δένδρων· ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου μέρους εἶνε ἄλλο δενδρόφυτον, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου εἶνε ὁ τάφος τοῦ κτίτορος, οἰκίσκος κυλινδροειδὴς, μολυβοστέγαστος, κτλ., καθὼς ὅλα τὰ μνημεῖα (Τουρμπὲ) τῶν Σουλτάνων. Πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ ᾠκοδόμηται ὡραῖον καὶ εὐρύχωρον γυμνάσιον, σχολεῖον καὶ λουτρόν· εἰς τὸ ἰμαρέτιον δὲ τοῦ ναοῦ διανέμεται δὶς τῆς ἑβδομάδος, καὶ τὸ ῥαμαζάνιον καθ' ἡμέραν, τροφὴ διὰ χιλίους πτωχοὺς καὶ ξένους.

(1) Παρατηρήσεως ἀξία εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὰ ἐργαστήρια ταῦτα σιωπὴ καὶ εὐλάβεια, ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιγραφῆς τῶν Κούρ - ανίων, καὶ ἀξιοθέατος ἡ κομψότης καὶ πολυτέλεια τοῦ δεσίματος τῶν βιβλίων. Ἀμφιβάλλω, λέγει μὲ τὴν συνήθη 'του εὐφυΐαν ὁ Michaud, ἐὰν κἀνεὶς τῶν συγγραφέων ἐνεδύθη τόσον λαμπρὰ καὶ ἔλαβε ζῶν τόσας περιποιήσεις, ὅσας, ἀποθανόντος αὐτοῦ, τὸ βιβλίον 'του.

ΑΠΟ τοῦ τζαμίου τοῦ Σουλτὰν-Μπαγεζὴδ φέρουσι πρὸς ἀνατολὰς τρεῖς ὁδοί, ὧν ἡ μὲν βορειοτέρα περατοῦται εἰς τὸ τζαμίον Ὀσμανιὲ, ἡ δὲ μεσημβρινωτέρα εἰς τὴν Φιλόξενον κινστέρναν (μπὶν-μπὶρ-διρὲκ), καὶ ἡ μεσαία εἰς τὸ Ταοὺκ-παζὰρ ἢ τὸν Κωνσταντινιανὸν Φόρον, ἐν μεταιχμίῳ δὲ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Θεοδοσιανοῦ, ἔκειτό ποτε

Τὸ Χαλκοῦν Τετράπυλον,

χρησιμεῦον ὡς δίοδος καὶ μεθόριον μεταξὺ τῶν δύω φόρων, καὶ ἐνταὐτῷ δεικνύον καὶ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους ἢ τὰ τέσσαρα κλίτη τῆς γῆς(1). Ὁ δὲ Βανδούριος φρονεῖ ὅτι ἐχρησίμευε καὶ πρὸς τὰς δημαιρεσίας τῶν τεσσάρων δήμων, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ τοῦ Δαγισθέως μέγιστος τρίκλινος, »ἔχων περιπάτους τέσσαρας γύρωθεν, καὶ σημειοφορικὰ πολλά«, κατὰ τὸν Ἀνών. Πατρ. Ὅθεν ἐκαλεῖτο καὶ Τετράβιον, οἱονεὶ Quadrivium. Κατὰ δὲ τὸν Γύλλιον, ἦτον ναὸς τοῦ Ἰανοῦ τετράθυρος, »ἅπας χαλκοῦς(2), »ἐν τετραγώνῳ τῷ σχήματι«, κατὰ τὸν Προκόπιον· καὶ ἐπειδὴ ἐκαλεῖτο διὰ τοῦτο καὶ Χαλκῆ, συγχέεται πολλάκις μετὰ τῆς ἐν τῷ Μ. Παλατίῳ Χαλκῆς. Ὅθεν καί τινα τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτὴν ἀποδοτέα τῇ ἐκεῖ, ἐν οἷς καὶ τὰ περὶ τῆς θρηνολογίας τῶν ἀποθνησκόντων Αὐτοκρατόρων. Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ Μαμμιανοῦ τινος, προαχθέντος ἀπὸ εὐτελοῦς τάξεως εἰς Συγκλητικὸν ὑπὸ Ζήνωνος, καὶ ἦν »ὥσπερ τι μεθόριον μέσον τῶν δύο βα»σιλικῶν στοῶν, κίοσί τε καὶ τῇ ἐκ τοῦ χαλκοῦ ὕλῃ μάλα κομψῶς ἠσκη»μένον«, κατὰ τὸν Εὐάγριον, καὶ »διήρκεσεν ἄχρι τοῦ Θεοφίλου«. Ἐπὶ δὲ Μαυρικίου ἐσώζοντο μόνον αἱ στοαί του, ὅθεν ἐπὶ Ἡρακλείου μετεποιήθη εἰς εἱρκτήν, »διὰ τὸ ἄχρηστον εἶναι«, κατὰ τὸν Κωδινόν. Καὶ διὰ τοῦτο Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς τὸ ὀνομάζει »Χαλκῆν φυλακὴν(3)«. Ἐπὶ δὲ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, »πτῶσιν ἤδη ὑπὸ τοῦ χρόνου ὠδῖνον«, ἀνεκαινίσθη ὑπ' αὐτοῦ, καὶ προσδιωρίσθη εἰς δικαστήριον. Ἴσως δὲ αὐτὸ τοῦτο εἶνε καὶ ὁ Τετραδήσιος Ἔμβολος τοῦ Κωδινοῦ, πλησίον τοῦ ὁποίου ἦτον τὸ Σμύρνιον, περὶ οὗ ἴδε κατόπιν εἰς τὸ Βεφᾶ-τζαμισοῦ.

Πλησίον δὲ τοῦ Χαλκοῦ Τετραπύλου καὶ τοῦ Σταυρίου, »περὶ τὸ καί»ριον καὶ μέσον τῆς πόλεως«, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἔκειτο ὁ κάλλιστος καὶ μέγιστος

Ναὸς τῶν Ἁγίων Μ' Μαρτύρων,

»ὅν περ τόπον πρώην ἔλεγον εἶναι Πραιτώριον«, κατὰ τὸν Θεοφάνην. Ὁ »δὲ Αὐτοκράτωρ Τιβέριος, ὁ τοῦ Μαυρικίου πενθερὸς, τοὺς δεσμίους ἐξε-

(1) Τοιαῦτα ὡροδεικτικὰ καὶ ἀνεμοδεικτικὰ οἰκοδομήματα ἦσαν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ῥώμῃ καὶ ἐν ἄλλαις μεγαλοπόλεσι. (2) Ὁ δὲ Γύλλιος φρονεῖ ὅτι προτοῦ ἦτον καὶ ἐπίχρυσος. (3) Ἱστορ. Βιβλ. Ε'. Ἀμφίβολον ὅμως ἐὰν περὶ αὐτοῦ ἢ περὶ τῆς ἐν τῷ Παλατίῳ Χαλκῆς ὁ λόγος.

»ώσας, καὶ τὸν τόπον ἀνακαθάρας καὶ διαμετρήσας . . , ἐθεμελίωσε τὸν »ναὸν μέχρι πηχῶν ὀκτώ«. Τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, συνετέλεσεν αὐτὸν ὁ Μαυρίκιος. Καταπεσούσης δὲ τῆς σφαίρας (τοῦ θόλου) αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ τῶν 11 Ἰανουαρίου τοῦ 1011 (6519 ἀπὸ Κ.Κ.), ἀνέκτισεν αὐτὸν Βασίλειος ὁ Πορφυρογέννητος. Ἀνδρόνικος δὲ ὁ Κομνηνὸς ἀνεκαίνισεν αὐτὸν ὕστερον φιλοτίμως καὶ ἐκαλλώπισεν, εἰς ταφεῖον ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικός του(1), ἧς καὶ τὰ λείψανα μετεκόμισεν ἐν αὐτῷ ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγουρίου Μονῆς. Καὶ ἔξωθεν μέν, περὶ τὰς βορείους καὶ κατὰ τὴν ἀγορὰν τετραμμένας πύλας τοῦ ναοῦ, ἐζωγραφήσατο ἑαυτὸν ἐπὶ μεγάλου πίνακος, »οὐ βασιλικῶς, ἀλλ' ἐργατικῶς ἐσταλμένον, καὶ δρέπανον χειρί»ζοντα κτλ.«· παρὰ τὴν αὔλειον δὲ αὐτοῦ μετέφερεν ἐκ τοῦ κατὰ τὸ Μέγα παλάτιον κηπίου τὴν πορφυρᾶν μεγίστην πύελον, »ἧς τοῖς χείλεσι »φρικώδεις δύω ἀμφιελίττοντο δράκοντες, εἰς ὁλκοὺς λοξούμενοι, θαῦμα »ἰδέσθαι«, κατὰ τὸν Χωνειάτην. Ἐντὸς δὲ τοῦ ναοῦ ἀνέθηκε μετέωρον, καταχρυσώσας, ἀρχαίαν τινὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰκόνα, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἰδιαιτέραν εὐλάβειαν. Πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ ᾠκοδομήσατο καὶ »οἴκημα πολυτελές«, ἵνα ἐν αὐτῷ διαμένῃ ὁπότε ἀφίκοιτο εἰς τὸ τέμενος. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος μετεποίησεν ἔπειτα εἰς νοσοκομεῖον· εἰς δὲ τὸ ταφεῖον οὐκ ἐπέτρεψε κατατεθῆναι τὸν τοῦ Ἀνδρονίκου νεκρόν. Τὸν ναὸν δὲ ὅλον, ἠρειπωμένον ἤδη ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, κατηδάφισεν ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, καὶ μετεχειρίσθη τὴν ὕλην αὐτοῦ, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων κτιρίων ἑτοιμορρόπων, εἰς κατασκευὴν τῶν παρὰ τὴν Χρυσῆν Πύλην ἀνεγερθέντων ὑπ' αὐτοῦ πύργων.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, συγχεόμενον, ὡς προείρηται, τῷ τῶν Ἁγίων Πάντων, ἀπέκειτο, μετακομισθεῖσα, φαίνεται, ἀπὸ τῆς Χαλκῆς, καὶ ἡ τοῦ Σωτῆρος εἰκών, ἡ καλουμένη τοῦ Ἀντιφωνητοῦ, τὴν ὁποίαν περιεκόσμησε πολυτελῶς ὁ Ἀνδρόνικος. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος λέγει ὅτι ἡ »ἐν »τῇ Ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ νεὼ τῶν Ἁγίων Μαρτύρων τῶν Τεσσαράκοντα εἰκὼν »τοῦ Χριστοῦ«, ἦτον ἄλλη παρὰ τὴν ἐν τῇ Χαλκῇ ἱδρυμένην· τὸ δὲ θαῦμα τῆς ἀντιφωνήσεως ἀπεδίδετο ὑπ' ἐνίων μὲν εἰς ἐκείνην, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς ταύτην.

Ἑκατέρωθεν τῆς Μέσης καλουμένης ὁδοῦ ἔφερον ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου πρὸς τὰ χερσαῖα τείχη, δύω ὑποστεγοι ὁδοί, ὧν ἡ μὲν μεσημβρινωτέρα παρέτεινεν εἰς τὸ Φιλαδέλφιον, ἡ δὲ βορειοτέρα πρὸς τὰ Ἀρτοπωλεῖα, τῶν ὁποίων προεῖχεν, ὡς φαίνεται,

Τὸ Μόδιον,

τοποθετούμενον ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μεταξὺ τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ

(1) Ἄδηλον ὁποτέρας τῶν δύω.

Φιλαδελφίου. Ἵστατο δὲ, κατὰ τὸν Κωδινὸν καὶ τὸν Ἀνώνυμον Πατριογράφον, »ἐπάνω τῆς ἀψῖδος τοῦ Ἀμαστριανοῦ, μέσον τῶν δύω χειρῶν«, καὶ ἦτον, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν συγγραφέων τούτων, »Ἔξαμον τοῦ »Μοδίου, χαλκοῦν, κατασκευασθὲν ὑπὸ Οὐαλεντινιανοῦ«. Ὁ δὲ συγγραφεὺς τῶν Πατρίων προσθέτει ὅτι »ἐν τῷ Μοδίῳ ἵστατο καὶ ἀνδριὰς τοῦ Αὐτο- »κράτορος (τούτου;), ἔξαμον ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἔχων· ἡρπάγη δὲ εἰς πά- »κτον, διὰ τὸ ἀργυροῦν τυγχάνειν«. Καὶ τοῦτο μὲν φαίνεται πιθανόν· διότι καὶ ἐν τῷ Μιλίῳ, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν πολυπληθεστέρων πλατειῶν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ἵσταντο τοιοῦτοι μόδιοι, πρότυποι τῶν ἐν χρήσει λοιπῶν μοδίων, καθὼς καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ῥώμῃ, στηθεὶς ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ (καθὰ δηλοῖ ἀρχαία τις Ῥωμαικὴ ἐπιγραφή), καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ δὲ ἐν ἑκάστῃ πρωτευούσῃ ἐπαρχίας, κατὰ διάταγμα Ῥιχάρδου τοῦ Α΄, καὶ ἀλλαχοῦ. Αἱ χεῖρες ὅμως, αἱ ἱστάμεναι ἐπὶ τῆς ἀψῖδος, φαίνεται πάντῃ ἀπίθανον ὅτι ἦσαν εἰς μνήμην δῆθεν χειροκοπηθέντος τινὸς δολίου σιτοπώλου, καὶ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἵδρυντο ἐκεῖ, »ἐπί τινος ὑψηλοτάτης περιωπῆς καὶ »μετεώρου λιθίνης ἀψῖδος«, καθὼς λέγει ἡ Ἄννα (1), πρὸς ὑπόμνησιν τοῦ Νόμου τοῦ διατάττοντος χειροκοπεῖσθαι τοὺς παραποιοῦντας τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ ἐν γένει, καὶ τοὺς παραχαράκτας· καὶ αὐτὰς, νομίζω, ἐννοεῖ ἡ Βασιλὶς αὕτη, διηγουμένη ὅτι οἱ ἀπαγόμενοι (εἰς τὸν Ταῦρον καὶ τὰ Ἀμαστριανοῦ πάντως ἀπὸ τοῦ Πραιτωρίου) κατάδικοι, εἰ μὲν εἶχον διαβῆ αὐτὰς, πρὶν φθάσῃ ἡ ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος χάρις, ἐξετελεῖτο ἡ ποινή· εἰ δὲ μή πω, ἀνεκαλεῖτο. Ἦσαν δὲ, κατ' αὐτήν, χαλκαῖ. »Ὑποκάτω δὲ ἐν »τῷ εἰλήματι τῶν Χειρῶν ἦσαν ἱστορίαι, οἱ δὲ πεπειραμένοι εὑρί- »σκουσιν αὐτάς«. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ ὁμιλῶν εἶνε ὁ Κωδινός.

Ἦτον δὲ ἐν τῷ Μοδίῳ καὶ

Ὀῤῥεῖον,

τὸ ὁποῖον ἐσφαλμένως, φαίνεται, ἢ κατὰ διόρθωσιν ἄκριτον, γράφεται καὶ Ὡρολογεῖον, ἐκτὸς ἐὰν ἡ τοῦ Μοδίου ἀψὶς ἢ τὸ Χαλκοῦν τετράπυλον ἐχρησίμευε καὶ ὡς Ὡροδεικτικὸς γνώμων. Περὶ δὲ τῶν Ὀῤῥείων τῶν καὶ Πυρείων τούτων, εἴπομεν ἐν ἐκτάσει τὰ δέοντα ἐν τῇ Προεισαγωγῇ, καὶ διὰ τοῦτο προσσημειοῦμεν μόνον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ περὶ οὗ λόγος σιτοφυλάκιον ἦτον καταλληλότατα τοποθετημένον ἐν τῇ τοῦ Μοδίου ἀψῖδι, διότι δι' αὐτῆς ἔφερεν, ὡς προείπομεν, ἡ ἑτέρα τῶν ἀμφιδύμων παρὰ τὴν μέσην ὁδῶν, ἡ πρὸς

Τὰ Ἀρτοπωλεῖα,

κείμενα πρὸς ἄρκτον τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου. Ἡ ἀγορὰ αὕτη, ἥτις ἐ-

(1) Βιβλ. ΙΒ΄.

λέγετο καὶ Ἀρτοτυριανὸς οἶκος (1), εἶχεν ἐπίσης μεταξὺ τῶν ἐργαστηρίων ἐπὶ κίονος ὑψηλοῦ, ἐκ μαρμάρων συνηρμοσμένου, τὸν ἕνα ἐκ τῶν τριῶν Σταυρῶν, περὶ ὧν ἔσται μετ' οὐ πολὺ λόγος, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ΝΙΚΑ, ὅθεν ἐκαλεῖτο διὰ τοῦτο καὶ Νῖκος, καὶ ὡς ἐκ τούτου, »ἔφερον ἐκεῖσε τὸ παλαιὸν καὶ τοὺς ἵππους ἑκατέρων τῶν Μερῶν οἱ ἡνίο»χοι, καὶ εὐφημίζοντες ἔλεγον· Τοῦ Σταυροῦ ἡ δύναμις βοήθει ἡμῖν«, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον. Καταπεσόντα δὲ τὸν Σταυρὸν τοῦτον ὑπὸ σεισμοῦ τῷ 590 ἐπὶ Μαυρικίου, ἀναστηλώσας ὁ Ἡράκλειος, καὶ ἥλοις σιδηροῖς στερεώσας, μετωνόμασεν Ἀνίκητον, ὅτε ἐχάραξεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν, φαινομένην ἔτι καὶ ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Καλλίστου:

»ΕΡΓΟΝ ΘΕΑΡΕΣΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ ΗΔΡΑΣΕΝ«.

Ἐνταῦθα ἐτελοῦντο, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, καὶ θαύματα, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς πυρέσσοντας ἢ πάσχοντας ὀφθαλμίας καὶ ὑποχύσεις. Ἐπιστεύετο δὲ καὶ ὅτι τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ Ἄγγελος κατιὼν οὐρανόθεν, ἐθυμία κύκλῳ τον σταυροφόρον κίονα τοῦτον, ὑποψάλλων τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Ὅσοι δὲ ἠξιώθησαν 'ν' ἀκούσωσι τὴν ψαλμῳδίαν ταύτην, 'τὴν παρωμοίαζον, λέγει, μὲ σημάντρου ἐκκλησιαστικοῦ ἦχον.

Ἐν τῇ ἀγορᾷ ταύτῃ ἀνέκειντο διάφορα ἀναθήματα καὶ ἀγάλματα, ἐστοιχειωμένα, κατὰ τὸ σύνηθες, τὰ πλειότερα, ἐν οἷς ἀναφέρεται παραδόξως καὶ εἰκὼν Μενάνδρου, ἀλλὰ μὴ νομίσῃ τις ὅτι τοῦ Ποιητοῦ (ποῖος ἐφρόντιζε τότε περὶ αὐτοῦ;), πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ . . . μάντεως!! Ἦν δὲ ἀργυροέλατος, καί, πρὸς ἐπίθεσιν καὶ τοῦ κολοφῶνος τῆς τερατολογίας, 15 πήχεων ὕψους καὶ 8 πλάτους, ἣν δὴ καὶ καταπεσοῦσαν ἐπὶ Μαυρικίου, καὶ συντριβεῖσαν, συνεχώνευσαν εἰς νομίσματα, καὶ διένειμαν αὐτὰ τοῖς πτωχοῖς. Ἀναφέρονται δὲ καὶ ὀκτὼ κίονες τῶν Ἀρτοπωλείων, καὶ Φουρνικὸν (ἀψίς, καμάρα) τῶν Ἀρτοπωλῶν (2), ὅπου ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Μερῶν (τοῦ δήμου) δοχὴ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐπιστρέφοντος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναλήψεως. »Μέσον τῆς καμάρας ταύτης, λέγει ὁ μωρόπιστος Κωδινός, διερχόμενοι οἱ πρὸς τὰ μακελλεῖα (3) ἀπα-

(1) Διότι ἐδῶ, φαίνεται, ἐπωλεῖτο καὶ τὸ τυρίον, καὶ ἴσως καὶ ὁ Ἀρτοτυρίτης πλακοῦς (ἡ μπογάτσα τῶν ἡμερῶν 'μας), καθὼς τῶρα εἰς τὸ Τσὰτ - οὺλ - καλέ. (2) Ἡ ἀψὶς αὕτη 'δὲν νομίζω ὅτι εἶνε ἄλλη παρ' αὐτὴν τὴν τοῦ Ἀμαστριανοῦ, ἢ τοῦ Μοδίου, καὶ ταύτην πάλιν τὴν αὐτὴν τοῦ τῇ Οὐρβικίου. Καθὼς καὶ τὸν κίονα τοῦτον τοῦ Νίκα, οὐκ ἄλλον παρ' αὐτὸν τὸν πορφυροῦν καὶ τὸν τοῦ Φιλαδελφίου, τὸν λεγόμενον Σταυρίον. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἀκολουθῶν τὴν διαίρεσιν τῶν Πατριογράφων, οἵτινες ἀδιακόπως συγχέουσι πολλαπλασιάζοντες τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, τοποθετῶ αὐτὰ πρὸς τὸ παρὸν διακεκριμένως, ἄχρις ὅτου, εἴτε αὐτὸς ἐγώ, ἐὰν ἐπιζήσω, εἴτε ἄλλοι εὐτυχέστεροι ἐμοῦ 'τὰ προσδιορίσωσιν ἀκριβέστερον. (3) Τὰ ὁποῖα ἦσαν πλησίον, εἰς τὸ Λεωμακέλλιον, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν. Ὅθεν καὶ οἱ χοῖροι, αἰσθανόμενοι ἀπὸ τῆς ὀσμῆς, φαίνεται, τοῦ αἵματος, τὸ ἀπεκδεχόμενον αὐτοὺς τέλος, 'δὲν ἐπροχώρουν ἐπέκεινα τῆς ἀψῖδος.

Digitized by Google

γόμενοι χοῖροι, ἵσταντο ἀκίνητοι, μέχρις ὅτου, τύπτοντες αὐτοὺς σφοδρῶς οἱ ἐλαύνοντες, ἔφερον ἀπὸ τῶν ῥινῶν αὐτῶν αἷμα »εἰς θυσίαν τοῦ τό»που ἐκείνου«, καὶ τότε ὥρμα ἀθρόως ἡ ἀγέλη. »Καὶ τοῦτο, λέγει, »ἐστὶν ἀληθές«. Καὶ τί παράξενον! ἀφ' οὗ, καθὼς εἴδομεν, ἦτον καὶ ἡ ἀψὶς αὐτὴ ἐστοιχειωμένη!

Ἡ δὲ ἑτέρα τῶν ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου ὁδῶν ἦγεν εἰς

Τὸ Φιλαδέλφιον ἢ Σταυρίον,

κείμενον, κατὰ τὸν Βιογράφον Στεφάνου τοῦ Νέου, πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Μ , »πρὸς τὸ τῆς Βασιλικῆς δημοσίας λεωφόρου πρανὲς . . , ἐξ »οὗ πρὸς τὸ κάταντες μέρος εἰσὶν εὐμεγέθεις οἰκίαι, προσαγορευόμεναι »Τὰ Κώνστα(1)«. Ἦν δὲ ἐνταῦθα, κατὰ τὸν Κωδινόν, πρὶν ἐπεκταθῶσιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τὰ τῆς πόλεως τείχη, »τάφροι καὶ ἀψὶς »καὶ Πύλη, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Κάρου«, ἐξ οὗ καὶ Καρέα, ὡς εἴρηται. Καὶ ταύτην ἐννοεῖ ὁ Χρυσολωρᾶς, »Ἐμνήσθην (γράφων πρὸς »Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον) μεταξὺ καὶ τῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τε καὶ »γραμμῆς πρὸς δυσμὰς γενομένης ποτὲ πύλης τῆς πόλεως, πύργους ὅ»λους ἢ φρούρια, εἰσιόντα εἴπερ οἷόν τε ἦν κινεῖσθαι, καὶ ὁλκάδας αὐτοῖς »λαίφεσι καὶ ἱστοῖς δυναμένης δέξασθαι, καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτὴν λαμπούσης »στοᾶς πόῤῥωθεν, καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἐν αὐτῇ μαρμάρων, ἔτι δὲ τοῦ »πρὸ αὐτῆς κίονος, ὃς καὶ αὐτὸς στήλην ἀνεῖχε«. Κατὰ τὸν Κωδινὸν ὅμως, ὁ κίων οὗτος, τὸν ὁποῖον λέγει πορφυροῦν, ἀνεῖχεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν δεύτερον τῶν τριῶν Σταυρῶν, οὓς ἔστησεν, ὡς εἰρήσεται μετ' ὀλίγον, ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. Ἦτον δὲ, κατ' αὐτὸν, χρυσοῦς διὰ λίθων καὶ ὑέλων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπεγέγραπτο ΧΡΙCΤΟC. Καὶ διὰ τοῦτο μὲν ὠνομάσθη Σταυρίον, καὶ Κίων τοῦ Σταυροῦ· Φιλαδέλφιον δὲ, διότι ἐνταῦθα συναντηθέντες δῆθεν, μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, οἱ ἀδελφοὶ Κωνστάντιος καὶ Κώνστας, συνδιηλλάγησαν· ὅθεν ἦσαν ἐν αὐτῷ ἐστημένοι καὶ οἱ ἀνδριάντες αὐτῶν χρυσέμβαφοι. Ἀλλ' εἰς τὰς ἐξηγήσεις ταύτας τῶν τῆς Βυζαντίδος Ἱστορικῶν, ὡς εἴπομεν καὶ προοιμιαζόμενοι, »οὔθ' ὅπως πιστεύειν, οὔθ' ὅπως ἀπιστεῖν τις »ἔχει«. Πιθανώτερον δὲ νομίζω ὅτι τὸ ὄνομα ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Καρακάλλα, ὅς τις, εἰς μνήμην τῆς μεταξὺ δῆθεν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ 'του Γέτα ὑπαρχούσης ἁρμονίας, εἶχε συστήσῃ τὰ Φιλαδέλφια, ἑορτὴν ἐναγώνιον, καταργηθεῖσαν μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ 'του.

(1) Μοναστήριον τῶν Κώνστα ἀναφέρεται καὶ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῶν Συνόδων· ἄδηλον ὅμως τίνος. Ἴσως δὲ τὰ οἰκήματα ταῦτα ἐννοεῖ ὁ Χρυσολωρᾶς, γράφων πρὸς Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον: »Καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δὲ λόφου, τοῦ ὑπὲρ τῆς οἰκίας ἣν νῦν οἰκεῖς, Κίων οὕτω καλού»μενος«. Καὶ ἴσως αὐτὰ εἶνε τὰ προειρημένα Κωνσταντίνου τοῦ Δρουγγαρίου, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς Ὀρβικίου.

Καὶ ἰδοὺ ἐνώπιον ἡμῶν, γνωριζόμενος ἀριδήλως ἀπὸ τοῦ Πορφυροῦ κίονος,

· ϛ' Ὁ Φόρος τοῦ Κωνσταντίνου
(Ταοὺκ-παζάρ).

Ὁ ΜΕΓΑΣ οὗτος καὶ κατ' ἐξοχὴν Φόρος, ἔκειτο ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ Δευτέρου λόφου, μέρος μὲν ἐν τῷ Ἕκτῳ, μέρος δὲ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ Ῥεγεῶνι, ὅπου νῦν τὸ Ταοὺκ-παζὰρ (ὀρνιθοπάζαρον), τὰ Βαφεῖα κτλ. Ὠκοδομήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποίου ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα, τῷ κγ', κδ', καὶ κε' ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας 'του, καὶ ἐκαλλωπίσθη μὲ πλῆθος ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων, μετακομισθέντων πανταχόθεν τοῦ Κράτους. Πλῆθος δὲ τῶν κιόνων, ὅσοι ὑπεστήριζον τὰς ἀψῖδας τῶν περὶ αὐτὸν στοῶν, προσέφερον ἰδίως οἱ Καμπανοὶ ἀπὸ τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν Ποuτεόλων τῆς Ἰταλίας.

Εἶχε δὲ σχῆμα κυκλοτερές, καὶ τοῦτο, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Κωδινόν, »κατὰ μίμησιν τῆς ποδέας τῆς κόρτης (τῶν κρασπέδων τῆς σκηνῆς) »τοῦ Μ. Κωνσταντίνου«, ἐνταῦθα στηθείσης, ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθεν ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος εἰς τὸ Βυζάντιον, ἤ, κατὰ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον (1), »ὅπου τὸ τρόπαιον ἦν εἰργασμένος τῆς κατὰ Βυζαντίων νίκης.« Περιεκλείετο δὲ μὲ διπλᾶς στοάς, ἔχων τὴν εἴσοδον διὰ δύω μεγάλων μαρμαρίνων ἀψίδων ἀντικρυζουσῶν ἀλλήλαις, ὧν ἡ μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἔφερεν εἰς τὰς Στοὰς τοῦ Σεβήρου (2)· ἡ δὲ πρὸς δυσμάς, εἰς τὸν Θεοδοσιανὸν Φόρον, ἐπέχουσαι τὴν θέσιν τῶν χερσαίων πυλῶν τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐπομένως, ἐπεκταθέντων, ὡς εἴπομεν, τῶν τῆς ΚΠ τειχῶν, κατεῖχε τὸν μέσον σχεδὸν αὐτῆς τόπον, καὶ »τὸ κράσπεδον τῆς πόλεως ἀποκατέ»στη, ὀμφαλὸς αὐτῆς (3)«, κατὰ τὸν Θεμίστιον (4). Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀνήρχοντο εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Μιλίου καὶ τῆς Μέσης, διάστημα ἐκτεινόμενον ἐπὶ χίλια, κατὰ τὸν Γύλλιον, βήματα· ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἔφερον εἰς τὰ χερσαῖα τείχη αἱ προειρημέναι δύω ὑπόστεγοι ὁδοὶ (ἀμφίδυμοι ἔμβολοι ἢ ἄμφοδοι), παρατείνουσαι ἡ μὲν εἰς τὰ Ἀρτοπωλεῖα, ἡ δὲ εἰς τὸ Φιλαδέλφιον, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Θεμίστιος (5): »Δρόμῳ »τε αὐτὴν (τὴν πόλιν ὁ Κωνσταντῖνος) ὑποστέγῳ οἷα πολυτελεῖ μίτρᾳ »διαζωννύς, καὶ τὴν βασίλειον ἀγορὰν ὥσπερ καλύπτραν διαπλέκων »χρυσῷ καὶ μορίοις (;).«

Ἦτον δὲ ὅλος ἐστρωμένος μὲ πλάκας, ὅθεν ἐλέγετο καὶ Πλακωτὸν

(1) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. Α'. (2) Ἴδε εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ζευξίππου. (3) Ὅθεν ἐδῶ, νομίζω, ἦτον καὶ »τὸ καλούμενον Μεσόμφαλον. ὃ μέσον ἐστὶ τῶν ἑπτὰ λόφων, ἤγουν »ἡ μία μοῖρα τῆς πόλεως ἔχει τρεῖς λόφους, ἡ δὲ ἑτέρα τρεῖς λόφους, καὶ μέσον ἐστὶ τοῦτο«, κατὰ τὰ Πάτρ. ΚΠ. (4) Λόγῳ ϛ', σελ. 162. (5) Λόγῳ Β'.

καὶ Φόρος πλακώματος, ἴσως δὲ καὶ Μαρμαρωτὸν, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Πορφυρογέννητος (1). Καὶ ἐπάνω μὲν τῆς πρὸς ἀνατολὰς ἁψῖδος, ἢ καμάρας αὐτοῦ, ἥτις ἐλέγετο τοῦ Μιλίου, διότι ἔφερεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸ (ὅθεν καὶ πολλάκις ἡ τῶν ὀνομάτων σύγχυσις), ἵσταντο οἱ ἀνδριάντες τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἑλένης, καὶ ὁ Σταυρὸς ἐν μέσῳ αὐτῶν, γράφων: »Εἷς Ἅγιος κτλ. Καὶ δύω ταχυδρόμων στῆλαι πτερωταί (2)· ἀνετέθησαν δὲ παρὰ τοῦ τὸν Φόρον ἐπαρχοῦντος«, κατὰ τὸν Κωδινόν· ὄπισθεν δὲ ὁ Τραϊνὸς, καὶ πλησίον αὐτοῦ ὁ Αἴλιος Ἀδριανὸς, ἀμφότεροι ἔφιπποι, κατὰ τὸν Κεδρηνόν. »Ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἁψῖδι τοῦ »Φόρου ἵστατο, κατὰ τὸν Κωδινὸν, καὶ ἡ Τύχη τῆς πόλεως μετὰ μο»δίου, ἣν Μιχαὴλ ὁ Ῥαγκαβὲ, παρὰ τοῦ βασιλέως (τοῦ Νικηφόρου »πάντως τοῦ ἀπὸ Γενικῶν) κελευσθεὶς ἐχειροκόπησεν, ἵνα μὴ ἰσχύωσι »τὰ δημοτικὰ μέρη ἐπανίστασθαι κατὰ βασιλέων (3).«

Ὕπερθεν δὲ τῆς πρὸς δυσμὰς, δύο ἀγάλματα χάλκινα γυναικεῖα, τὸ μὲν ἴσως τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον θέλομεν ἀνεύρει καὶ ἐν τῇ τοῦ Σενάτου περιγραφῇ, τὸ δὲ τῆς Ἥρας ἢ τῆς Ἀμφιτρίτης, ἀμφότερα κολοσσαῖα. Καὶ τὸ μὲν τῆς Ἀθηνᾶς ἀνέτεινε, κατὰ τὸν Νικήταν, εἰς τριάκοντα ποδῶν ὕψος, ἱστάμενον ἐπὶ στήλης, κράνος ἔχον καὶ τὸ Γοργόνειον τέρας καὶ ὄφεις ἐμπεπλεγμένους περὶ τὸν τράχηλον. Μετεκομίσθη δὲ ἐκ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Τυχείου, ὅπου τέως ἵδρυτο, κατὰ τὸν Προκόπιον. »Ἠμ»φίεστο δὲ, λέγει ὁ Χωνειάτης, στολὴν . . ποδήρη καὶ συμπτυσσομένην »πολλαχῇ τῶν μελῶν, ὡς μή τι τοῦ σώματος παραφαίνοιτο, ὅπερ ἡ φύσις »περιστέλλειν ἐπέταξε. Μίτρα δ' Ἄρεως τὴν ἰξὺν περιειληφυῖα, ἱκανῶς »αὐτὴν περιέσφιγγεν. Εἶχε δὲ κἀπὶ τοῖς στέρνοις, ὀρθότιτθον ὂν, ποικίλον »αἰγιδῶδες ἐπένδυμα, τῶν ὤμων διεξικνούμενον, τὴν τῆς γοργοῦς τυποῦν »κεφαλήν. Ὁ δέ γε αὐχὴν, ἀχίτων ὢν, καὶ πρὸς τὸ δολιχόδειρον ἀνατει»νόμενος, ἄμαχον εἰς ἡδονὴν θέαμα ἦν. Τοσοῦτον δ' ὁ χαλκὸς πρὸς τὴν »ἐκείνου μίμησιν πειθήνιος ὑπηλλάττετο, ὥστε καὶ τὰ χείλη δόξαν παρ»εῖχον, ὡς, εἰ καὶ προσμενεῖ τις, μείλιχον φωνὴν ἐνωτίσεται. Καὶ φλε»βῶν δὲ διεκτάσεις ὑπεκρίνετο, καὶ ὡς ὑγρὸν ὅλον τὸ σῶμα ἐν οἷς ἔδει »περιεκλᾶτο, καὶ, ζωῆς ἀπέχον, μετεῖχεν ὡς ζῶν ἀνθηρότητος, τοὺς ὀ»φθαλμοὺς ἱμέρῳ παντὶ ῥεόμενον. Ἵππουρις δ' ἐπικειμένη τῇ κεφαλῇ, »δεινὸν καθύπερθεν ἔνευεν. Ἡ δὲ κόμη, εἰς πλέγμα διεστραμμένη καὶ »δεσμουμένη ὄπισθεν, ὅση κέχυτο ἐκ μετώπων, τρυφή τις ἦν ὀφθαλμῶν, μὴ »ἐπίπαν τῷ κράνει συνεχομένη, ἀλλά τι καὶ παρεμφαίνουσα τοῦ πλοχμοῦ. »Τῶν δὲ χειρῶν ἡ μὲν λαιὰ τὰ συνεπτυγμένα τῆς ἐσθῆτος ἀνέστελλεν,

(1) Βιβλ. Α', 17. (2) Τοῦ Ἑρμοῦ πιθανῶς ἢ τοῦ Ἔρωτος ἢ τῆς Νίκης. (3) Τοῦτο ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας: »Ῥάβδος ἐν γωνίᾳ, ἄρα βρέχει«. Περὶ τοῦ ἀγάλματος τούτου ἴδε κατόπιν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Βουλευτηρίου.

»άτέρα δ' έκτεινομένη πρός κλίμα τό νότιον, είχε τήν κεφαλήν ήρέμα πως »έγκλινομένην έκεί, καί τάς τών όφθαλμών έπίσης τεινομένας βολάς.« Τό δέ τής Ήρας, τό όποίον κατεχώνευσαν οί Λατίνοι μετά τοσούτων καί άλλων, κρατήσαντες τής πόλεως, ήτον τόσον μέγα, ώστε μόνον τήν κεφαλήν του μόλις τέσσαρα ζεύγη βοών μετεκόμισαν ύπότροχα είς τό Μέγα Παλάτιον, όθεν καί πολύχαλκον καλείται ύπό τού Χωνειάτου. Όσοι δέ έλεγον ότι ήτο τής Άμφιτρίτης, έξελάμβανον τάς έπί τού μετώπου καί τών κροτάφων έλικας τής κόμης αύτής, ώς χηλάς καρκίνων. Πιθανόν δέ ότι ήν τής Θέτιδος, ήτις, κατά τόν Σχολιαστήν τού Άριστοφάνους, »καρκίνοις ήν τήν κεφαλήν διαστεφής.«

Άλλ' έπί τών τελευταίων τής Αύτοκρατορίας χρόνων τά άγάλματα ταύτα ένομίσθησαν τελέσματα, είκονίζοντα, τής μέν τούς Γραικούς, όθεν καί τήν ώνόμαζον Ρωμαίαν· τής δέ Άθηνάς, τούς δυτικούς, ήτοι Εύρωπαίους, όθεν καί τήν έλεγον Ούγγρισαν, καί τοι τών όμμάτων αύτής πρός νότον, ώς είδομεν, έστραμμένων. Άλλ' »οί μηδέ τά θέσεις τών »περάτων όπωσούν έπιστάμενοι, είς έσπέραν άφοράν (λέγει ό αύτός συγ»γραφεύς) τό άγαλμα διετείνοντο, καί οίον έπισπάσθαι χειρί τά έκ δυ»σμόθεν στρατεύματα«. Όθεν, έπειδή συνέβη 'να καταπέση μέν έκείνη, 'να μένη δέ αύτη όρθία, ό Κομνηνός Μανουήλ, »οίωνισάμενος τάς κλή»σεις (λέγει ό αύτός), ότε τό τρίτον κατά τών Παιόνων στρατεύειν έμελ»λε, πέμψας εύθύς, έκείνην μέν τήν κειμένην άνέστησε, ταύτην δ' άνέ»τρεψε καί κατήνεγκε, ταίς τών είκόνων μετατροπαίς μεθαρμόσειν οιό»μενος καί τά πράγματα«. Έπί δέ Ίσαακίου τού Άγγέλου καί Άλεξίου τού υίού αύτού, ήδη τών Σταυροφόρων περικαθημένων τήν πόλιν τώ 1203, ό συρρετώδης καί μεθύων τής ΚΠ όχλος, κατεσύντριψαν όρμήσαντες τό τής Άθηνάς, »τήν τής άνδρίας καί φρονήσεως έπιστάτιν κάν τοίς τύποις »αύτοίς άπωσάμενοι«, συμπεραίνει ό αύτός συγγραφεύς.

Πρός τό βόρειον δέ τού Φόρου μέρος, έν τή έκείσε άψίδι, έστησεν ό Μ. Κωνσταντίνος τόν πρώτον έκ τών τριών Σταυρών, ούς ύπερμεγέθεις έκ χαλκού τεκτηνάμενος, ίδρύσατο έν ΚΠ, είς μνήμην (λέγει Νικηφόρος ό Κάλλιστος) τών γενομένων αύτώ ούρανόθεν τριών έμφανειών τού σημείου τούτου, τής μέν έν Ρώμη, ότε άπεδύετο καταγωνιούμενος τόν Μαξέντιον, τής δέ έν Βυζαντίω, ότε έπολιώρκει τήν πόλιν, τής δέ τρίτης, ότε διέβη τόν Ίστρον κατά Σκυθών. Ήν δέ, κατά τόν Κωδινόν, χρυσέμπλαστος, καί έν τοίς άκρωτηρίοις τών κεραιών αύτού είχε σφαιρώματά τινα (μήλα). Έπεγέγραπτο δέ έν τούτω μέν ΙΗCΟΥC, έπί δέ τού έν τώ Φιλαδελφίω ΧΡΙCΤΟC, καί έπί τού έν τοίς Άρτοπωλείοις, ώς προείπομεν, ΝΙΚΑ.

»Έν δέ τώ δεξιώ μέρει τού Φόρου τής άνατολής«, κατά τόν Άνώ-

νυμον, ἵσταντο καὶ δώδεκα Σειρῆνες (!!) ἐπίχρυσοι, μείνασαι ὕστερον ἑπτὰ, τὰς ὁποίας ὁ λαὸς ὠνόμαζεν ἵππους θαλασσίους, λέγει ὁ Κωδινὸς, καὶ τῶν ὁποίων τὰς τρεῖς μετέθηκαν ἐν τοῖς τοῦ ἁγίου Μάμαντος μέρεσιν, ἴσως ὅταν Μιχαὴλ ὁ Θεοφίλου μετέφερεν ἐκεῖ τὰ Ἱπποδρόμια.

Ἐν δὲ τοῖς εὐωνύμοις μέρεσι, πλησίον τῆς μεγάλης στήλης, «καὶ ἐλέ»φαντος στήλη ἵστατο φοβερὰ, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον Ἀρχαιογράφον τῆς »ΚΠ, ἥτις, σεισμοῦ γενομένου καταπεσοῦσα, ἀπώλεσε τὸν ἕνα πόδα τὸν »ὄπισθεν. Οἱ δὲ τοῦ ἐπάρχου ταξεῶται (ἔθος γὰρ τὸν Φόρον παρ' αὐτῶν »φυλάττεσθαι), συνδραμόντες, . . εὗρον ἔσωθεν αὐτοῦ τὰ ὀστᾶ ἀνθρώπου »ὁλόκληρα, καὶ πυξίον μικρὸν, οὗ ἐν τῇ κεφαλῇ ἔγραφεν: Ἀφροδίτης »παρθένου ἱερᾶς οὐδὲ θανοῦσα χωρίζομαι«. Ἐκ τῆς συγκεχυμένης ταύτης περιγραφῆς οὐδὲν ἄλλο δύναταί τις 'να συμπεράνῃ, εἰμὴ ὅτι τὸ ἐλεφαντόμορφον τοῦτο χαλκούργημα ἦτον ἴσως τάφος ἱεροδούλου τινὸς τῆς Ἀφροδίτης. Προσθέτει δὲ ἐπὶ πᾶσιν ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὅτι »ὁ ἔπαρχος προσέθηκε τὸ ζώδιον τοῦτο τῷ δημοσίῳ εἰς νουμμία«.

Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ Φόρου ἦτον φιάλη ἢ κρήνη, καὶ παρ' αὐτὴν τὸ ἄγαλμα Δανιὴλ τοῦ Προφήτου μετὰ τῶν λεόντων ἐκ χαλκοῦ ἐπιχρύσου. »Εἴδες »δ' ἄν, λέγει ὁ Εὐσέβιος (1), ἐπὶ μέσων ἀγορῶν κειμέναις κρήναις . . »τόν τε Δανιὴλ σὺν αὐτοῖς λέουσιν ἐν χαλκῷ πεπλασμένον, χρυσοῦ τε πε»τάλοις ἐκλάμποντα«. Καὶ πιθανὸν ὅτι ἦσαν οἱ αὐτοὶ λέοντες, ἐὰν ὑποτεθῶσιν ὅμως καὶ ἐκεῖνοι χαλκοῖ, οἱ παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς Ῥέας τῆς ἐκ Κυζίκου, μεθαρμοσθείσης, ὡς ἐροῦμεν, εἰς Τύχην τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἐκ τούτου συμπεραίνω προσέτι ὅτι αὐτὴ ἡ φιάλη μᾶλλον παρὰ ἡ ἐν τῷ Ἀθύρᾳ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὠνομάζετο Λεοντάριον.

Ἀλλὰ τὸ πρώτιστον καὶ μέγιστον τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου ὡραῖσμα ἦν ὁ ὑπερμεγέθης Πορφυροῦς Κίων, τοῦ ὁποίου τὸ σκελετὸν διεσώθη καὶ μέχρις ἡμῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Τσενμπερλῆ-τασὶ (στεφανόδετος στήλη) καὶ Γιανμὶς-τασὶ (κεκαυμένη στήλη), ἐκεῖνο μὲν διότι εἶν' ἐζωσμένη μὲ πολλὰ σιδηρᾶ στεφάνια πρὸς ἀσφάλειαν· τοῦτο δὲ διὰ τὸ αἰθὸν χρῶμα, μὲ τὸ ὁποῖον τὸν ἐχρωμάτισαν αἱ πρὸ τοσούτων χρόνων πυρκαϊαί. Ὁ κολοσσαῖος οὗτος κίων, ὁ »πάσας μὲν στήλας, πάντας δὲ »ἀνδριάντας νικῶν«, κατὰ τὸν Χρυσολωρᾶν, 'δὲν εἶνε μονόλιθος, καθὼς πολλοὶ καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα 'τὸν ἐξέλαβον, ἀπατηθέντες ἐκ τῶν περὶ τὰς συναρμογὰς τῶν σπονδύλων αὐτοῦ περιηρμοσμένων ἐπιτηδείως στεφάνων δάφνης ἐξ ὠρειχάλκου, ἀλλὰ συναρμοστὸς ἐξ ὀκτὼ (τοὺς ὁποίους οὐκ οἶδ' ὁπόθεν λαβὼν ὁ Γίββων ἀριθμεῖ δέκα) σπονδύλων, Δωρικῆς τάξεως. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ περικαλύπτοντες τὰς συναρμογὰς αὐτῶν στέφανοι διὰ

(1) Βιβλ. ΙΗ'.

τῆς συμπλοκῆς τῶν φύλλων καὶ κόκκων τῆς δάφνης, ἀναγεγλυμμένων ἐπιδεξιώτατα περὶ τὸ ἄνω μέρος ἑκάστου σπονδύλου, ἀπέκρυπτον τὰς τῶν λίθων συμβολάς, ὅλοι σχεδὸν οἱ παλαιοὶ Ἱστορικοὶ τὸν ἐνόμιζον, ὡς προείπομεν, μονόλιθον, καὶ ἐὰν δὲν συνετρίβετο, ἴσως ἤθελεν ἀκόμην νομίζεσθαι τοιοῦτος. Ὅθεν ὁ μὲν Ζωναρᾶς λέγει ὅτι »ἐκομίσθη, ὡς λόγος, »ἐκ Ῥώμης«. Ὁ δὲ Γλυκᾶς προσθέτει ὅτι καὶ »τρία ἔτη διεπλωΐζετο, »καὶ ἐνιαυτὸν ὅλον διεβιβάζετο ἔνθα ἵσταται(1)«. Ὁ δὲ Κωδινός, προσεπιδαψιλεύων εἰς τὰς φήμας ταύτας, λέγει ὅτι »τὴν στήλην τοῦ Φόρου »εἰς καροῦχαν ἤνεγκαν ἀπὸ τοῦ Φιλαδελφίου, ἤ, ὡς ὁ Διακρινόμενος(2) »λέγει, ἀπὸ Μαγναύρας«.

Τὸ ὕψος τοῦ κίονος τούτου, τοῦ ὁποίου τὴν ἀκριβεστέραν περιγραφὴν ἔχει ὁ Pocock, εἶνε 90 σχεδὸν ποδῶν, ἡ δὲ περιφέρεια 33, κατὰ τὸν Chevalier. Ἑδράζεται δὲ ἐπὶ τετραγώνου στυλοβάτου, 18-20 ποδῶν ὕψους, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, βαίνοντος ἐπὶ κρηπῖδος, ὑψουμένης τέσσαρας βαθμίδας, ὧν τῆς μὲν κατωτάτης τὸ ἀπὸ τοῦ δαπέδου ὕψος εἶνε ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ποδός, ὁμοίως καὶ τῆς δευτέρας· τῆς δὲ τρίτης καὶ τετάρτης ἀνὰ ἕξ πόδας. Τὸ δὲ πλάτος τῆς βάσεως πανταχόθεν, 11 ποδ. καὶ 9 δακτύλων. Ἐπὶ Γυλλίου ἐφαίνετο ἀκόμη καὶ ἡ πλίνθος καὶ τὸ κυμάτιον αὐτοῦ, ἔχοντα ὕψος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ποδός, καὶ ἐξέχοντα τοῦ κορμοῦ ἕξ δακτύλους· ἔπειτα ὅμως συνεκρύφθησαν ὑπὸ τῆς προσγενομένης ὑπὸ τῶν Τούρκων τοιχοδομίας, περὶ ἧς ἐφεξῆς. Κατὰ τὸν Γύλλιον, ὁ κάτω σπόνδυλος ἔχει 6 ποδ. καὶ 4 δακτ. ὕψος· ἕκαστος δὲ τῶν λοιπῶν, 10 ποδ. καὶ 9 δακτ., ὥστε τὸ ὅλον ὕψος καὶ τῶν ὀκτὼ σπονδύλων εἶνε 86 ποδ. καὶ 9 δακτύλων.

Οἱ περικαλύπτοντες δὲ τὰς συναρμογὰς αὐτοῦ ἔξωθεν σιδηροῖ περίχαλκοι ζωστῆρες, εἰς σχῆμα δαφνίνων στεφάνων, περιετέθησαν, ὡς λέγεται, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, πρὸς συγκράτησιν τῶν σφονδύλων αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο μὲν οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπᾷδον· ἀλλ' ὅτι ἀφορμὴν ἔδωκε πρὸς τοῦτο ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἢ τὰ τέλη Μαρτίου τοῦ 416 συμβᾶσα δῆθεν διὰ νυκτὸς ἐξολίσθησις λίθου τινὸς τῶν πρὸς τὰ κάτω μέρη τοῦ κίονος, φαίνεται ἀπίθανον, πρῶτον διότι τῶν λίθων ὄντων ὅλων ὀκτώ, ἀδύνατον 'να ἀποσπασθῇ ὁ κάτω, χωρὶς 'να συγκατασπάσῃ καὶ τοὺς λοιπούς· καὶ δεύτερον διότι, ἐὰν ὑποτεθῇ ἀποσπασθεὶς λίθος τις τῶν ἐκ τῆς κρηπῖδος,

(1) Δὲν εἶνε πάντη ἀπίθανον, ἡ περιγραφὴ τῆς διακομίσεως ταύτης 'να ἀνήκῃ μᾶλλον εἰς τὸν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ μονόλιθον ὀβελίσκον, ἢ τὸν ἄλλον τὸν ὑπὸ τοῦ Πριόλου μετακομισθέντα εἰς Ῥώμην, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἴσως τῷ ὄντι εἶχε μετενεχθῇ εἰς ΚΠ. (2) Διακρινόμενοι ἐλέγοντο, ὡς discernentes, hæsitantes ἢ segregati (σχισματικοί, ἀκέφαλοι), αἱρετικοί τινες, οἱ ὁποῖοι τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου μέρος μὲν ἐδέχοντο, μέρος δὲ ἀπεδοκίμαζον. Ἰδιωνυμικῶς δὲ Διακρινόμενος ἐγνωρίζετο ὁ Ἱστορικὸς Ἰωάννης, εἴτε ὁ Μαλαλᾶς, εἴτε ὁ μετ' αὐτοῦ συγχεόμενος, καθὸ καὶ συμπολίτης του καὶ συνώνυμος, Ἀντιοχηνός.

ἡ περίθεσις τῶν σφονδύλων δὲν ἐχρησίμευεν εἰς τίποτε. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι οἱ στέφανοι οὗτοι περιηρμόσθησαν εἰς αὐτὸν ἅμα ἱδρυθέντα· ὁ δὲ Θεοδόσιος ἴσως τοὺς περιεχρύσωσεν ἢ ἄλλως ἐπιδιώρθωσεν. Ἐπὶ Νικηφόρου δὲ τοῦ Βοτανειάτου, κεραυνὸς καταπεσὼν, κατηνάλωσε τῶν ζωστήρων τούτων τοὺς τρεῖς, διατεμὼν καὶ μέρος τοῦ κίονος (τοὺς ἀνωτάτω δύω ἢ τρεῖς σπονδύλους). Ὅθεν Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς (καὶ οὐχὶ ὁ Παλαιολόγος), δι' ἔλλειψιν τεχνιτῶν ἐπιτηδείων, προσῳκοδόμησεν ἀντὶ τῶν καταπεσόντων ἕνα σπόνδυλον ἰσοπαχῆ τῷ κίονι ἐκ πολλῶν λίθων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐνεκόλαψε τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν, ἥτις, λέγει συγγραφεύς τις Γάλλος, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἐπιτύμβιος τῶν ὡραίων τεχνῶν:

» Τὸ θεῖον ἔργον, ἐνθάδε φθαρὲν χρόνῳ,
» Καινεῖ Μανουὴλ εὐσεβὴς Αὐτοκράτωρ.

Ἐπὶ τοῦ κίονος τούτου ἐστήθη ὁ ἀνδριὰς τοῦ Κωνσταντίνου χαλκοῦς, πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένος, μεταποιηθεὶς, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, ἀπὸ ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος ἀκτινοφόρου (1), μετακομισθέντος ἀπὸ τῆς ἐν Φρυγίᾳ Ἡλιουπόλεως (2), ἢ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἔργον, καθὼς ἐλέγετο, τοῦ Φειδίου. «μεγέθει μὲν πάμμεγα, κάλλει δέ γε θαυμάσιον», κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (3). Ἐκράτει δὲ τῇ μὲν δεξιᾷ σκῆπτρον ἢ λόγχην, καταπεσοῦσαν ὑπὸ σεισμοῦ τὸν Αὔγουστον τοῦ 541, καὶ καταπαρεῖσαν εἰς τὴν γῆν ἐπὶ πήχεις τρεῖς· τῇ δὲ ἀριστερᾷ σφαῖραν, ἔχουσαν ἐπικείμενον Σταυρὸν, καὶ καταπεσοῦσαν τῇ 25 Σεπτεμβ. τοῦ 477 ἐπὶ τοῦ ἐπὶ Ζήνωνος συμβάντος μεγάλου σεισμοῦ. Ἐκαλεῖτο δὲ, κατὰ τὸν Τζέτζην (4), Ἀνθήλιος, καὶ ἡ κεφαλή του ἐσώζετο ἔτι ἐπ' αὐτοῦ (τῷ 1165) εἰς τὸ Παλάτιον. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο, λέγει ἡ Ἄννα (5), ὑπερίσχυσε τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος. Ἐπεγράφη δὲ ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

» Σὺ, Χριστὲ, Κόσμου Κοίρανος καὶ δεσπότης·
» Σοὶ νῦν προσῆξα τήνδε σὴν δούλην πόλιν,
» καὶ σκῆπτρα τάδε, καὶ τὸ τῆς Ῥώμης κράτος.
» Φύλαττε ταύτην, σῶζέ τ' ἐκ πάσης βλάβης.

(1) Καθὼς παριστάνεται καὶ εἰς νομίσματά τινα ἐσκευασμένος ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ὡς Ἀπόλλων ἀκτινοφόρος, μὲ τὴν ἐπιγραφήν: CLARITAS REIPUBLICÆ. Σημειωτέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι, ἀπεναντίας τῆς παρ' ἡμῖν ἐπικρατούσης παραδόσεως, εἰκονίζουσι τὸν Αὐτοκράτορα τοῦτον πωγωνοφόρον, ὅλα αὐτοῦ τὰ σωζόμενα νομίσματα φέρουσιν αὐτὸν ἀγένειον, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀντεγραψάμεθα τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐξ ἑνὸς τοιούτου σωζομένου ἐν τῇ ἐν Παρισίοις Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ. Καὶ ἄλλως δὲ γνωστὸν, ὅτι ὅλοι οἱ ἐφεξῆς αὐτοκράτορες, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὴ ἐξαιρουμένου, ἀπεκείροντο, Ῥωμαϊκῷ ἔθει, τὸ γένειον, ἐκτὸς μόνου τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὅς τις καὶ ἀπολογητικὸν περὶ τούτου ἔγραψε τὸν Μισοπώγωνα ἐπιγραφόμενον αὐτοῦ λόγον. Πρῶτος δὲ ὁ Φωκᾶς φέρεται πωγωνοφορῶν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἡράκλειος, καὶ τούτου τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν καὶ οἱ μετέπειτα αὐτοκράτορες. (2) Καὶ ὄχι, καθὼς φέρεται παρὰ τῷ Ζωναρᾷ, Ἰλίου πόλεως. (3) Βιβλ. ΙΓ'. Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει: «Θαῦμα ἰδέσθαι διά τε τὴν τέχνην, διά τε τὸ μέγεθος· » τὸ μὲν γὰρ πελώριον ἦν· ἡ δὲ ἀκρίβειαν ἐδείκνυ χειρὸς ἀρχαίας, μικροῦ πλαττούσης καὶ ἔμπνοα».
(4) Χιλ., Η' ρκ6', 333. (5) Βιβλ. ΙΒ'.

Ὁ δὲ Κεδρηνὸς ἀναφέρει καὶ τὸ ἑξῆς μονόστιχον, ὡς γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ ἀνδριάντος:

» Κωνσταντῖνος ἔλαμψεν ἡλίου δίκην «

Καταπεσόντος δὲ αὐτοῦ ὑπὸ σφοδροτάτου λιβὸς ἀνέμου τῇ 5 ἢ 14 Ἀπριλίου τοῦ 1105 ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ὡσεὶ δέκα τῶν ἐκεῖ παρατυχόντων ἀνελόντος, καὶ συνθραυσθέντος εἰς λεπτὰ τμήματα, ἐτέθη ἀντ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Κίονος ὁ Σταυρός, σωζόμενος ἀκόμη' καὶ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπιστέλλων ἐκ Ῥώμης Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς τῷ 1439, ἔλεγεν: »Ὁ Πορφυροῦς κίων, εἰς ὕψος αἴρων »μήκιστον τὸν Σταυρόν«.

Ὑπὸ τὴν βάσιν δὲ τοῦ κίονος τούτου, ἑδραζομένην »ἀψῖσι στεῤῥαῖς τέσ»σαρσι περικύκλῳ«, κατὰ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον(1), ἦσαν ἢ ἐπιστεύοντο κατὰ παράδοσιν ὅτι ἦσαν ἐγκατορωρυγμένοι, ὄχι μόνον οἱ δώδεκα κόφινοι καὶ αἱ ἑπτὰ σπυρίδες τῶν περισσευμάτων τῶν πέντε ἄρτων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀλαβάστρινον σκεῦος ἐκ τοῦ ὁποίου ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ ἡ Μαγδαληνή, καὶ τὸ σκέπαρνον(2), διὰ τοῦ ὁποίου ἐτεκτόνησεν ὁ Νῶε τὴν Κιβωτόν, καὶ οἱ σταυροὶ τῶν δύω ληστῶν, καὶ ἄλλα σημειοφορικὰ πολλά, κατὰ τοῦ Κωδινοῦ τὴν ἔκφρασιν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ πολυθρύλλητον Παλλάδιον, εἴτε αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ Τρωικόν, εἴτε ἀπομίμημα ἐκείνου, ἀφαιρεθὲν κρύφα ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐσυγχέετο ἴσως μὲ τὸ προῤῥηθὲν κολοσσαῖον ἄγαλμα τῆς Λινδίας Παλλίδος· διότι ὁ Ζωναρᾶς, τὸ Παλλάδιον ἀναφέρων, λέγει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἔστησε καὶ τοῦτο ἐν τῇ Πλακωτῇ ἀγορᾷ· εἰς αὐτοῦ δὲ τοῦ ἐπὶ τοῦ κίονος ἀνδριάντος τὴν μὲν κεφαλὴν ἐθρυλλεῖτο ὅτι ἦν ἐντεθειμένος εἷς τῶν τοῦ Σταυροῦ ἥλων (ὅθεν ἐνομίζοντο καὶ ὅλαι αἱ περὶ αὐτὸν ἀκτῖνες ἧλοι τοῦ Σταυροῦ), εἰς δὲ τὸ θέναρ τῆς χειρὸς τμήματα τοῦ τιμίου ξύλου, ἤ, κατὰ τὸν Σωκράτην, ὅλον τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ Σταυροῦ.

Ὅθεν ὁ κίων οὗτος ἀπελάμβανεν ἔκπαλαι παρὰ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως μέγα σέβας, ὥστε καὶ θαύματα ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντα ἱστοροῦνται. Τῇ δὲ α' τοῦ Σεπτεμβρίου ἑκάστου ἔτους ἀπήρχετο εἰς αὐτὸν λιτανεύων ὁ Πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου παντὸς καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ὅθεν εἶχε περὶ τὴν βάσιν αὐτοῦ καὶ εὐκτήριον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωσταντίνου, ἐκ τῶν θυρίδων τοῦ ὁποίου, τῶν ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου μέρους, προκύπτων ὁ διάκονος, ἔλεγε τὴν ἐκτενῆ (δέησιν), κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Ἡ δὲ ἐπ' αὐτοῦ στήλη, μετακομισθεῖσα, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν, ἀπὸ τῆς Μαγναύρας, »πολλὰς ὑμνῳδίας ἐδέξατο, καὶ προσεκυνήθη παρὰ πάν»των εἰς Τύχην τῆς πόλεως ὑψωθεῖσα ἐν τῷ κίονι.., καὶ τῇ ἐπαύριον γέ-

(1) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. Α'. (2) Ἡ ἀξίνη, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον

»γονε τὸ γενέθλιον τῆς πόλεως«. Τὴν αἰτίαν δὲ τοῦ σεβασμοῦ τούτου μὴ δυνάμενος ἢ μὴ θέλων 'να ἐννοήσῃ ὁ Ἱστορικὸς Φιλοστόργιος, τὸν ὁποῖον Θεομάχον ἀποκαλεῖ ὁ Φώτιος, ὁ ἐπιτεμὼν τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν, μέμφεται τοὺς Χριστιανοὺς »ἐπὶ τῷ τὴν εἰκόνα ταύτην »τοῦ Κωνσταντίνου θυσίαις τε ἱλάσκεσθαι, καὶ λυχνοκαΐαις καὶ θυμιάμασι »τιμᾷν, καὶ εὐχὰς προσάγειν ὡς Θεῷ, καὶ ἀποτροπαίους ἱκετηρίας τῶν »δεινῶν ἐπιτελεῖν (1)«.

Τοῦ κίονος τούτου τῶν σπονδύλων διαῤῥαγέντων, καὶ μάλιστα τοῦ ἀμέσως μετὰ τὸν στυλοβάτην, καὶ πτῶσιν ἐπαπειλούντων, εἰ καὶ συνδεδεμένων, ὡς εἴρηται, διὰ σιδηρῶν κρίκων (τσεμπέρ), περιεκτίσθη, κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως, πρὸ 150 ἐτῶν, ἡ κρηπὶς καὶ τὸ ὑπόβαθρον ὅλον, πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένου κινδύνου· ἀντὶ δὲ τῶν περὶ αὐτὸν προτοῦ στηριζομένων ἐργαστηρίων, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων 'τὸν κατηθάλωσαν αἱ πυρκαιαί, περιῳκοδόμηται ἤδη καταγώγιον στρατιωτικῆς φρουρᾶς.

Ἐν μέσῳ τῷ Φόρῳ τούτῳ ἐξεφωνήθη ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, τὸν Αὔγουστον τοῦ 746, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ ἀπὸ Συλλαίου, τὸν ὁποῖον εἴδομεν πομπευόμενον ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 38 (2) ἐπισκόπων, τῶν συνελθόντων ἐν Χαλκηδόνι, παρόντος καὶ τοῦ Κοπρωνύμου, ἡ κατάργησις τῆς προσκυνήσεως τῶν Ἁγίων Εἰκόνων, καὶ ἀνεθεματίσθησαν οἱ θεῖοι Πατέρες Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Γερμανὸς ὁ Πατριάρχης κλπ. Ὁ ἀναθεματισμὸς οὗτος εἶνε, καὶ διὰ τὰ φρονήματα τὰ ὁποῖα ἐκφράζει, καὶ διὰ τὸ ὕφος μὲ τὸ ὁποῖον 'τὰ ἐκφράζει, περιεργότατος. Ἰδοὺ δὲ πῶς ἀναφέρεται αὐταῖς λέξεσιν ἐν ἄρθρῳ 6 τῆς ἐν Νικαίᾳ Β' Συνόδου: »Γερμανοῦ, Γεωργίου (3) καὶ Μανσοὺρ (4), τῶν κακοδόξων »τὸ φρόνημα ὑμεῖς διελύσατε· Γερμανῷ τῷ διγνώμῳ καὶ ξυλολάτρῃ, ἀ»νάθεμα! Γεωργίῳ, τῷ ὁμόφρονι αὐτοῦ καὶ φαλσευτῇ τῶν πατρίων δι»δασκαλιῶν, ἀνάθεμα! Μανσοὺρ τῷ κακωνύμῳ καὶ Σαρακηνόφρονι, ἀνά»θεμα! ἡ Τριὰς τοὺς τρεῖς καθεῖλε κτλ.

Ὑπῆρχε δὲ ἐν αὐτῷ καὶ κινστέρνα μεγίστη (maxima), ὑπὸ τὴν τῆς πλατείας πάροδον, κτισθεῖσα τῷ 407. Εἶχε δὲ καὶ Ὡρολογεῖον χαλκοῦν, μετακομισθὲν ἀπὸ Κυζίκου. Ἐν δὲ τῷ εὐωνύμῳ αὐτοῦ Ἐμβόλῳ, ὅπου ἦσαν τὰ γουνάρια καὶ τὰ κηροπωλεῖα, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔκτισεν, ἢ προϋπ-

(1) Ἀλλ' ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Κωνσταντίνου, πρὸς τὴν ὁποίαν, ὡς συνδεδεμένην μὲ τὴν Τύχην τῆς πόλεως, προσεφέρετο θρησκευτικὸν σχεδὸν σέβας, ἦτον, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, ἄλλη παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος ἱδρυμένην· περὶ ἧς ἴδε τὴν γινομένην κατ' ἔτος τελετὴν τῇ 11 Μαΐου ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ εἰς τὸ Γ' Μέρος τῆς παρούσης Πραγματείας. (2) Καὶ ὄχι 338. (3) Οὗτος εἶνε Γεώργιος ὁ Κύπριος (;), ἐφ' οὗ ἡ ϛ' Σύνοδος, πατριαρχεύσας τῷ 678, καὶ ἐκβληθεὶς ἢ ἀποθανὼν τῷ 683. (4) Τοῦτο ἦτο τὸ Ἀραβικὸν ὄνομα τῆς οἰκογενείας τοῦ θείου Δαμασκηνοῦ, τὸ ὁποῖον ἄλλοι μὲν παράγουσιν ἀπὸ τοῦ Ἀραβικοῦ Μανζὴρ (νόθος), ἄλλοι δὲ ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ Μανσὴρ (λελυτρωμένος).

Digitized by Google

ἄρχοντα ἀνεκαίνισε, ναὸν τῆς Θεοτόκου περικαλλέστατον, »ὡς ἂν ἔχοιεν »αὐτὸν οἱ πραγματευόμενοι οἶκον προσευχῆς, ὁπότε ταῖς πραγματείαις »ἐμβραδύνωσι«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1).

Εἰς τὸ Τσενμπερλῆ-τασὶ παράκειται τὸ γλαφυρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς τζαμίον τοῦ ἐπὶ Σουλεϊμάνου τοῦ Μεγάλου ἀκμάσαντος Βεζίρη Ἀαλῆ-πασσᾶ (1562-1566), παρωνυμούμενον ἀπὸ τοῦ πλησίον ξενοδοχείου

Βεζὶρ-χανὶ-τζαμισύ.

Τοῦ τεμένους τούτου διακρίνεται, διὰ τὸ ἐπίχαρι τοῦ σχήματος, ὁ θόλος· τὸ δὲ εὐρύτατον καὶ κομψότατον αὐτοῦ προπύλαιον στηρίζεται ἐπὶ ἕξ ὡραίων κιόνων, τῶν μὲν τεσσάρων ἐκ μαρμάρου, τῶν δὲ δύω ἐκ γρανίτου, ὧν ἡ περίμετρος περὶ τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ εἶνε 7 ποδῶν καὶ τεσσάρων δακτύλων. Ἔχουσι δὲ, καί τοι ἱκανῶς ὑψηλοί, διπλᾶ ὑπόβαθρα, καθὼς οἱ πλεῖστοι τῶν Τουρκικῶν, τὴν μὲν κατωτέραν μαρμαρίνην, τὴν δὲ ἀνωτέραν χαλκῆν. Ὅλα δὲ τὰ μάρμαρα τοῦ ναοῦ τούτου, καθὼς καὶ τοῦ προσηρτημένου αὐτῷ Πτωχοτροφείου καὶ σχολείου, ἐν οἷς καὶ διάφοροι κίονες πρασίνου λίθου ὑποστηρίζοντες τὸ τετράγωνον αὐτοῦ περίστωον, εἶνε λείψανα τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου.

Ὀλίγον δὲ ἀπωτέρω τοῦ τζαμίου τούτου, ὑπάρχει ἕτερον, ἐπὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς πέρατος τῆς κοιλάδος τοῦ δευτέρου λόφου, τοῦ ὁποίου τὸ περίστωον προαύλιον ὑποστηρίζουσιν ἕξ μαρμάρινοι κίονες, οἱ μὲν δύω πυῤῥοποικίλου, οἱ δὲ δύω γλαυκοποικίλου, καὶ οἱ δύω λευκοποικίλου λίθου.

Εἰς τὸ Ταοὺκ-παζὰρ ἦτον, κατὰ τὸν Γύλλιον, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Ναυάρχου Χαὶρ-οὐδ-δὶν, τοῦ ἄλλως Αἰνοβάρβου (Βαρβαρούσου), περὶ οὗ ἐν ἄλλοις διὰ πλειόνων. Ἐδῶ εἶχε τὴν κατοικίαν 'του καὶ ὁ περίφημος εὐνοῦχος Εὐφρατᾶς, ὁ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Παρ' αὐτὸν δὲ τὸν Πορφυροῦν κίονα ὑπῆρχεν ἐπὶ Γυλλίου Βασιλικὴ, ἴσως τὸ νῦν καλούμενον

Βεζὶρ-χανὶ,

ἀπ' αὐτοῦ πιθανῶς τοῦ προειρημένου Βεζύρου Ἀαλῆ-πασσᾶ, ὅς τις ἔκτισεν ἢ μετεσκεύασεν αὐτὸ πρὸς κληροδότησιν τοῦ τζαμίου 'του. Τὸ στερεώτατον καὶ εὐρυχωρότατον τοῦτο κτίριον ἐννοεῖ καὶ ὀνομάζει Κερβὰν-σαράϊ, νομίζω, ὁ Βουσβέκιος (2), καὶ ἐν αὐτῷ κατῴκησε καὶ αὐτὸς (ἀντικρὺ τοῦ Πορφυροῦ κίονος), κατῴκουν δὲ καὶ πάντες οἱ πρὸ αὐτοῦ στελλόμενοι πρέσβεις τοῦ Αὐτοκράτος τῆς Αὐστρίας.

Ἐν αὐτῷ διαμένουσι συνήθως οἱ περίφημοι ἐκεῖνοι ἐμπειρικοὶ Ἀρμένιοι (Ἀτζέμ), οἱ θεραπεύοντες τὰ κατάγματα καὶ τὰς ἐκπτώσεις τῶν κοκ-

(1) Ἀὶν εἶνε ἆρά γε ὁ αὐτὸς τῷ τῶν Χαλκοπρατείων; (2) Lettre, I.

Digitized by Google

κάλων, καὶ διὰ τοῦτο καλούμενοι χ ε ι ρ ι κ τ σ ί δ ε ς. Φαίνεται δὲ ὅτι μετεκόμισαν τὴν τέχνην ταύτην ἐκ τῆς Περσίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας καὶ μετηνάστευσαν, καὶ διατηροῦσιν αὐτὴν ἀπόῤῥητον, μεταδιδομένην κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν, καὶ συνισταμένην κυρίως εἰς ἄκραν ἐπιδεξιότητα χειρὸς καὶ τόλμην, τὴν ὁποίαν ἐμπνέει εἰς αὐτοὺς ἡ πολυχρόνιος ἕξις καὶ ἐμπειρία. Καθότι, ὅσον περὶ ἐπιστημονικῶν ἀνατομίας κανόνων, ἀμφιβάλλω ἐὰν ποτέ τις αὐτῶν παρετήρησε καὶ ἐσπούδασε σκελετὸν ἀνθρώπου. Οὐχ ἧττον ὅμως τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐχειρίας αὐτῶν ταύτης εἶνε σωτηριωδέστατα καὶ θαυμάσια, καὶ διὰ τοῦτο προτιμῶνται τῶν Εὐρωπαίων χειρούργων πάντοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Παλατίου, εἰς τὴν ὁποίαν εἶν' ἐκ προγόνων προσηρτημένη, κατὰ προνόμιον, μία τις ἐξ αὐτῶν οἰκογένεια, ἡ τῶν Σ α χ - ν α ζ ά ρ, οἰκογένεια σεβαστὴ ἀληθῶς διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ φιλανθρωπίαν 'της, θεραπεύουσα ἀμισθὶ ἀνέκαθεν τοὺς προσερχομένους.

Πρὸς μεσημβρίαν δὲ τοῦ Βεζὺρ-χανίου εἶνε τὸ Σ ο υ λ τ ὰ ν - σ α ρ ά ι, ὅπου ἀνεγήγερται πρὸς βοῤῥᾶν τῆς Μέσης ὁδοῦ ὁ Τουλμπὲς τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Β΄, κτίριον μεγαλοπρεπέστατον καὶ κομψότατον. Ὁ Σουλτάνος οὗτος κατέσχεν ἤδη ἔνδοξον θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν ὀνομάτων, καὶ, μ' ὅλον ὅτι ἡ περὶ αὐτοῦ τῶν συγχρόνων ψῆφος δὲν δύναται 'να ἦνε ἀδέκαστος, τὸ ὄνομά 'του, ὡς συνδεδεμένον μὲ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ὁπωσδήποτε μεταῤῥύθμισιν τῆς Τουρκίας, μένει ἀείμνηστον, καὶ οἱ ὑπήκοοι ἰδίως τοῦ Κράτους τούτου, ὡς ἀπαλλαγέντες τοσούτων δεινῶν διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Γενιτσάρων, δικαίως πρέπει 'να εὐλογῶσι τὴν μνήμην 'του.

Ἐξακολουθοῦντες τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην ὁδὸν πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ἀφίνοντες ἐξ εὐωνύμων τὸν Μεδρεσὲν καὶ τὸ Ἰμαρέτιον τοῦ Σουλτὰν-Βαγεζήτου καὶ τοὺς Ἐμβόλους τῆς ἀγορᾶς (Τσεαρσί), φθάνομεν εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν τέμενος τοῦ Σουλτὰν-Ὀσμὰν, τὸ καλούμενον παρὰ τοῖς Τούρκοις,

Νοῦρι-Ὀσμανιέ,

ἢ διὰ τὸ φωτεινὸν αὐτοῦ ἔσωθεν, διότι εἶνε κτισμένον ὅλον σχεδὸν ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου, ἢ κατὰ παρωνομασίαν ἀπὸ τοῦ Α΄ Ὀσμὰν, τοῦ τρίτου Χαλίφου, τοῦ συζευχθέντος τὰς δύω τοῦ Μωάμεθ θυγατέρας, καὶ ἐπιλεγομένου διὰ τοῦτο Κ α τ ό χ ο υ τ ῶ ν δ ύ ο φ ώ τ ω ν.

Τὸ τζεαμίον τοῦτο ἐθεμελιώθη μὲν τῷ 1748, καὶ ᾠκοδομήθη κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τοῦ Α΄ (1)· καταλειφθὲν δὲ ἡμιτελὲς,

(1) Ὁ Chevalier λέγει Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Δ΄, τὸ ὁποῖον, ἐὰν δὲν ἦν ἐντελῶς λάθος, δύναται ἴσως 'να ἐκληφθῇ ὅτι ὁ Σουλτάνος οὗτος εἶχε συλλάβει τὸν σκοπὸν, καὶ διέθεσε τυχὸν

διὰ τὸν ἐπισυμβάντα αὐτῷ θάνατον τῷ 1754, συνετελέσθη μετὰ ἓν ἔτος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Σουλτὰν-Ὀσμὰν τοῦ Γ'. Κεῖται δὲ ἐπὶ τοῦ Δευτέρου λόφου, καὶ εἶνε ἀξιοθέατον, διά τε τὸ ἐξαίσιον αὐτοῦ ὕψος, καὶ διὰ τὴν γλαφυρωτάτην λεπτουργίαν, ἰδίως δὲ διὰ τὸ αἰθέριον καὶ λεπτοφυὲς τοῦ θόλου του. Δὲν ἔχει δὲ οὔτε ἡμιθόλια, οὔτε κίονας, οὔτε περιστύλιον, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν ἄλλων Σουλτανικῶν τζαμίων, κτισθέντων κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ δεικνύει τὴν ἐποχὴν τῆς κατασκευῆς του. Ὑπερβαίνει δὲ, κατὰ τὴν κομψότητα τοῦ σχήματος, καὶ τὸ Σουλειμανιὲ, καὶ τὸ τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲτ, καὶ εἶνε τὸ κανονικώτερον, εἰ καὶ μικρότερον, τῶν λοιπῶν Αὐτοκρατορικῶν τζαμίων. Οἱ δύω μιναρέδες αὐτοῦ ὑψοῦνται κατὰ μέτωπον ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου· εἰς δὲ τὰς τέσσαρας αὐτοῦ πλευρὰς προσερείδονται κομψότατα περίστῳα, φθάνοντα μέχρι τοῦ πρώτου ὀρόφου, καὶ βαίνοντα ἐπὶ κρηπῖδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκρέει διὰ πολλῶν κρουνῶν ὕδωρ. Τὸ δὲ προαύλιόν του εἶνε σιγματοειδὲς, ἢ μᾶλλον ἡμιπολύγωνον κανονικὸν μὲ στοὰς, τῶν ὁποίων οἱ λαμπροὶ κίονες ἐστόλιζόν ποτε τὸ περιστύλιον τοῦ ἐν Περγάμῳ ἀνακτόρου τῶν Ἀττάλων, μετακομισθέντες ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ πρώτου αὐτοῦ θεμελιωτοῦ Σουλτὰν-Μαχμούτ. Ὅλον δὲ τὸ τζαμίον τοῦτο, καθὼς καὶ τὰ προσηρτημένα εἰς αὐτὸ καταστήματα, ὁ Μεδρεσὲς δηλ., τὸ Ἰμαρέτιον, ὁ Τουλμπὲς κτλ., συγκοινωνοῦντα μὲ τὸν ναὸν διὰ μεγαλοπρεποῦς ἐμβόλου, ᾠκοδόμηνται, ὡς εἴπομεν, ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου, καὶ τοῦτο δίδει εἰς ὅλον τὸν ναὸν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν νεαρόν τινα καὶ θελκτικώτατον χαρακτῆρα.

Πλησίον τοῦ ναοῦ τούτου κεῖται λάρναξ τις μονόλιθος σπανίου πορφυροῦ λίθου, ἔχουσα μῆκος μὲν ὀκτὼ ἢ δέκα ποδῶν, πλάτος δὲ πέντε καὶ ἡμίσεος, καὶ ὕψος ἓξ ποδῶν καὶ πέντε δακτύλων, πρὸς ἀγορὰν τῆς ὁποίας ὁ Choiseul-Gouffier ἐπρόσφερε 2000 σκοῦδα πλὴν δὲν ἐπέτυχεν. Ἀγνοῶ δὲ πόθεν λαβὼν, περιηγητής τις ἀνώνυμος (1) λέγει ὅτι ἦτον πρωτοῦ ναὸς τῆς ἁγίας Ἑλένης, τὸ ὁποῖον ἐὰν ὑποτεθῇ ἀληθὲς, ἴσως ἀπ' αὐτοῦ μοναχός τις Λατῖνος, ἀφελὼν κρυφίως, κατὰ τὸ χρονικὸν Ἀνδρέου τοῦ Δανδόλου, τὸ σῶμα τῆς Ἁγίας ταύτης βασιλίδος, μετεκόμισεν αὐτὸ εἰς Οὐενετίαν τῷ 1212, εἰ καὶ ἄλλως εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ Ἁγία Ἑλένη, καθὼς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ἦσαν θαμμένοι, καθὼς προείπομεν, ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Εἰς τὸν παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον Μεδρεσὲν, συγκείμενον ἐκ τριῶν Σχολῶν, τρέφονται 170 σπουδασταὶ (δανισχμενδ).

ποσότητας, ἣ ἠγόρασε καὶ γήπεδα πρὸς τὴν οἰκοδομὴν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησαν οἱ διάδοχοί του μετὰ ἑκατὸν ἔτη. (1) Voyage a Constantinople etc. par l'Allemagne et la Hongrie, Paris, a l'an 7.

Και μεταβαίνομεν πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου εἰς τὸν τοῦ Μιλίου, διὰ τῆς μεταξὺ ἀμφοτέρων στοᾶς, ἥτις ἐλέγετο διὰ τοῦτο καὶ Καμάρα τοῦ Φόρου τοῦ Σενάτου.

Ἐν τῇ στοᾷ ταύτῃ ὑπῆρχε μακελλεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ Βανδούριος φρονεῖ ὅτι εἶνε

Τὸ Λεωμακέλλιον,

κληθὲν οὕτως, οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Μακέλλου, ὡς αὐτοῦ μέν, κατὰ τὴν γελοίαν Χρονογράφων τινῶν ἰδέαν, σφάζοντος ἐνταῦθα, πρὶν αὐτοκρατορήσῃ, κρέατα, τῆς δὲ γυναικὸς αὐτοῦ κατασκευαζούσης χορδάς· ἀλλ' ἴσως διότι ἐνταῦθα κυρίως ἦσαν τὰ δημόσια (τοῦ λαοῦ) μακελλεῖα. Πιθανὸν δὲ 'να ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν παρωνομασίαν ταύτην καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀνακείμενος ἐνταῦθα, εἰ καὶ ὁ Ἀνώνυμος τῶν Πατρίων συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἵστατο ἐν τῷ Μικρῷ Στρατηγίῳ.

Ὄπισθεν τοῦ μακελλείου τούτου καὶ τῆς Κωνσταντινείου ἀγορᾶς(1) ἐσώζετο μέχρι τινὸς ὁ ἀπόπατος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξεψύχησεν ὁ Ἄρειος, καὶ ἐδεικνύετο ἀκόμη (ἐὰν ἦνε δυνατὸν) καὶ ὁ ἐκπεσὼν αὐτοῦ ἀφεδρών, «πάντων τῶν παρόντων ἐγειρόντων δάκτυλον κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀειμνημό»νευτον ἀπεργαζομένων τοῦ θανάτου τὸν τρόπον«.» Ὡς γὰρ ἐξῆλθε (λέ»γει ὁ Ἱστορικὸς Σωκράτης) τῆς βασιλείου αὐλῆς, δορυφορούμενος ὑπὸ »τῶν περὶ Εὐσέβιον διὰ μέσης τῆς πόλεως, περίοπτός τε ἦν, καὶ πλησίον »τῆς ἀγορᾶς ταύτης ἐγένετο, φόβος ἔκ τινος συνειδότος κατέσχεν αὐτόν, »σύν τε τῷ φόβῳ τῆς γαστρὸς ἐκινεῖτο χαύνωσις· ἐρόμενός τε εἰ ἀφεδρὼν »που πλησίον, καὶ μαθὼν εἶναι τὸν περὶ οὗ λόγος, ἐκεῖσε ἐβάδιζε. Λαμ»βάνει οὖν λειποθυμία τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἅμα τοῖς διαχωρήμασιν ἡ ἕδρα »τούτῳ παραυτίκα ἐκπίπτει, καὶ αἵματος πλῆθος ἐπηκολούθει κτλ., »καὶ παραχρῆμα ἐξέλιπε . . . Λόγος δέ, ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ μηδένα χρή»σασθαι τῇ καθέδρᾳ ἐν ᾗ τέθνηκεν· οἷα δὲ εἰς δημόσιον χῶρον διὰ τὴν »χρείαν ὀχλουμένων, ὡς φιλεῖ ἐν πλήθει γίνεσθαι, καὶ παρακελευομένων »ἀλλήλοις τῶν εἰσιόντων φυλάττεσθαι τὴν καθέδραν, ἀποτρόπαιος ἦν καὶ »τοῖς μετὰ ταῦτα ὁ τόπος. . . Χρόνῳ δὲ ὕστερον τῶν τὰ αὐτοῦ τις φρο»νούντων πλούσιός τε καὶ ἐν δυνάμει, σπουδῇ χρησάμενος, ἐπρίατο τοῦτον »τὸν τόπον παρὰ τοῦ δημοσίου, καὶ οἰκίαν κατεσκεύασε, καθελὼν τὴν προ»τέραν ὄψιν, ὥστε λήθην γενέσθαι τῷ δήμῳ«. Κατὰ τὸν Κωδινὸν δέ, ὁ Μέγας Θεοδόσιος ἔστησεν ἐνταῦθα καὶ τὰς εἰκόνας τῶν αἱρεσιαρχῶν Ἀ-

(1) »Ὄπισθεν τῆς καμάρας τοῦ Φόρου τοῦ Σινάτου«, κατὰ τὸν Ἀνώνυμ. Πατριογράφον.

Digitized by Google

ρείου, Μακεδονίου, Σαβελλίου καὶ Εὐνομίου, ἐν μαρμάρῳ ἀναγλύφῳ προσγείως τεθειμένῳ, ὥστε τοὺς παρόντας ἐμπτύειν καὶ ἐνουρεῖν αὐτοῖς.

Τὸ Λεωμακέλλιον νομίζω ὅτι ᾽δὲν ἦτον ἄλλο παρ᾽ αὐτὸ τὸ

Διμάκελλον ἢ Διμακέλλιον,

τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο κοινῶς καὶ Τὰ Εὐφρατᾶ, διότι ἐνταῦθα ἦτον ὁ οἶκος τοῦ Παρακοιμωμένου (1) τούτου, »τοῦ ποιήσαντος καὶ τὸν βασιλέα »(Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν) Χριστιανὸν«, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, καὶ ἐπιστατήσαντος τῇ ἐπὶ Κωνσταντίνου οἰκοδομῇ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐπὶ Κωδινοῦ δὲ (1350-60) ἦτο Νοσοκομεῖον, ἢ, κατὰ τὸ Χρονικὸν Συμεὼν τοῦ Λογοθέτου, Γηροκομεῖον.

Ἐνταῦθα ἦσαν, ὡς φαίνεται, καὶ τὰ Παλαιοπωλεῖα (la Friperie), ἐὰν συμπεράνωμεν ἐκ τούτων τοῦ Πτωχοπροδρόμου τῶν στίχων:

» Ποῦ με φελοῦν ὅτι ἔμαθα καμπόσα γραμματίτζια,
» καὶ περπατῶ καὶ προσαιτῶ, καὶ φόλιν οὐ λαμβάνω,
» καὶ φαίνονται καὶ οἱ σάρκες μου, καὶ ὁμοιάζω νυκτοκλέπτης,
» ξυραφιστὴς κακότυχος, ἀπορουχοσυνάχτης,
» καὶ τζαντζαλιαροτζούριγος ἀπὸ τὸ Δημοκ... (2)«.

Ἐκ τούτου δὲ λαμβάνοντες ἀφορμήν, ἠμποροῦμεν ἀκριβέστερον ᾽να προσδιορίσωμεν τὴν θέσιν τοῦ Διμακέλλου εἰς

Τὸ Μπιτ-παζάρ,

ὅπου μέχρι τῆς σήμερον πωλοῦνται τὰ παλαιόῤῥουχα ἢ ἀπόῤῥουχα, καὶ ὅπου κουβαλοῦσι τὰς ῥυπαρὰς αὐτῶν πραγματείας οἱ ἀπορουχοσυνάκται (παληαναγοράδες), Ἰουδαῖοι συνήθως, διαδίδοντες δι᾽ αὐτῶν συγχρόνως καὶ τὸ μίασμα τῆς πανώλης καὶ ἄλλων διαδοσίμων νόσων.

Πλησίον τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου, καὶ οὐ μακρὰν τοῦ Μεγάλου Παλατίου, ἦσαν, ἐν μέσῃ τῇ πλατείᾳ τῆς πόλεως,

Τὰ Λαύσου,

ἐπονομασθέντα οὕτως ἀπὸ τοῦ παλατίου, τὸ ὁποῖον ἐνταῦθα ἔκτισε καὶ ἀνδριάσιν ἐκόσμησε Λαῦσος ὁ Πατρίκιος καὶ Πραιπόσιτος τῶν Κουβικουλαρίων, ὁ πολλὰς καὶ ἄλλας ἄρξας ἀρχὰς ἐπὶ Ἀρκαδίου, εἰ καὶ ὁ Κωδινὸς φέρει καὶ τοῦτον ἐπὶ Κωνσταντίνου ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ὡς ἕνα τῶν ιβ᾽

---

(1) Εὐνούχου ἑπομένως· διότι εἰς αὐτοὺς συνήθως ἐδίδετο ἡ ἀξία αὕτη. (2) Τοῦ Δουκαγγίου ἡ ἀνάγνωσις Διμακέλλιν εἶνε, νομίζω, ἡ μόνη ὀρθή. Ἀλλ᾽ ἄπορον πῶς ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ᾽δὲν ἐνθυμήθη τὸ Διμακέλλιον, καίτοι ὀρθότατα ἄλλως σημειώσας ὅτι τὸ Διμακέλλην τοῦ Δουκαγγίου, τὸ ὁποῖον ἴσως λέγει ἦτον Δημοκέλλιν (ἤγουν Δημοκέλλιον), ἐσήμαινε τόπον τινὰ ὡρισμένον τῆς πόλεως, ὅπου ἐπωλοῦντο τὰ καταλυμένα καὶ ῥακώδη φορέματα«, (Ἴδε Ἀτάκτ. Τόμ. Α᾽, σελ. 314).

Συγκλητικῶν, τὸ ὁποῖον ὅμως 'δὲν εἶνε καὶ δύσκολον ἄλλως 'να συμβιβασθῇ, ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἦτον ἀπόγονος ἐκείνου. Εἰς αὐτὸν προσεφώνησε τὸ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἐρήμῳ ἀσκητῶν σύγγραμμα αὐτοῦ Παλλάδιος ὁ ἐπίσκοπος Ἑλενουπόλεως, τὸ ἀπ' αὐτοῦ ἐπονομασθὲν Λαυσαϊκόν.

»Ἐν τοῖς Λαύσου, λέγει ὁ Κωδινός, ἦσαν οἰκήματα παμποίκιλα, καὶ »ξενοδοχεῖά τινα, ὅπου ἡ Φιλόξενος ἐχορήγει τὸ ὕδωρ, ἔνθεν ἔσχε τὴν »κλῆσιν«. Ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ἀντιγράφων, φαίνεται, στιχηράν τινα ἔκφρασιν προγενεστέρου τινὸς ποιητοῦ, ἵστησιν ἐν αὐτῷ πλῆθος ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων, καὶ τούτων τόσον συγκεχυμένων καὶ ἀλλοκότων, ὥστε παραζαλίζει καὶ τοὺς μυθολόγους καὶ τοὺς ζωολόγους καὶ τοὺς ἀρχαιολόγους, καὶ καταντᾷ 'ν' ἀμφιβάλῃ τις ἐὰν περιείχετο ἐν αὐτῷ καὶ ἓν μόνον τῶν ἀναφερομένων. Ἐπειδή, παρεκτὸς τοῦ τετραπήχους σμαραγδίνου ἀγάλματος τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, παρεκτὸς τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης τοῦ Πραξιτέλους, τῆς Σαμίας Ἥρας τοῦ Λυσσίπου ἢ Βουπάλου τοῦ Χίου, τοῦ ἐλεφαντίνου Διὸς τοῦ Φειδίου, »ὃν Περικλῆς ἀνέθηκεν εἰς νεὼν Ὀ»λυμπίων«, ἵσταντο ἐν αὐτῷ ὁ Χρόνος, ὄπισθεν μὲν φαλακρός, ἔμπροσθεν δὲ κομῶν, ἔργον Λυσίππου· Ἔρως πτερωτός, τόξον ἔχων, »Μυνδόθεν »ἀφιγμένος«· ἔπειτα μονοκέρωτες, γρύπες, καμηλοπαρδάλεις, ταυρελέφαντες(1), ἀετοί, τίγρεις, ὅλα ἐν γένει τὰ εἴδη τῆς... μωρολογίας καὶ ἀκρισίας. Ἀλλ' αὐτὰ εἶνε μὲν ἀναγκασμένος 'ν' ἀναγινώσκῃ καὶ 'ν' ἀντιγράφῃ πολλάκις ὁ ἀναδιφῶν τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ὄχι ὅμως καὶ 'να πιστεύῃ.

Ἀπὸ τῶν παλατίων τούτων, παρωνομάζετο, φαίνεται, καὶ ὁ Λαυσαϊκὸς Τρίκλινος, ὁ ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ, καθὰ προείπομεν, καὶ ἴσως ἐκεῖ μᾶλλον ἦσαν, ἐὰν ἦσαν πούποτε, οἱ μονοκέρωτες καὶ γρύπες τοῦ Κεδρηνοῦ.

ζ΄. Τὸ Αὐγουσταῖον ἢ Μέλιον.

Ὁ Ὑπερμήκης οὗτος Φόρος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀνήρχοντο εἰς τὸν Κωνσταντίνειον, ἐκαλεῖτο ὄχι μόνον Αὐγουσταῖον καὶ Αὐγουστεῖον, ἀλλὰ καὶ ἀρσενικῶς Αὐγουστεὼν καὶ σπανιώτερον Αὐγουστίων. Ἔκειτο δὲ, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, περιστοιχούμενος γύρωθεν μὲ στοὰς περιστύλους ἢ Ἐμβόλους, καὶ στολιζόμενος μὲ διάφορα, δημόσια τὸ πλεῖστον, οἰκοδομήματα, ἐν οἷς τὸν πρῶτον ἐπεῖχον τόπον τὸ Βουλευτήριον ἢ Σενάτον (ἀφ' οὗ καὶ Φόρος Σενάτου ὠνομάζετο), τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη. Εἶχε δὲ καὶ πύλας, τὰς ὁποίας κακῶς διορθουμένας ὑπό τινων στήλας, συντρίψαν-

(1) Ταυρελάφους γραπτέον μᾶλλον ἡγήσατο ὁ Γύλλιος, λέξιν ἀναφερομένην καὶ ὑπὸ Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου.

τες τῷ 1182 οἱ Βασιλικοί, ἐξέωσαν τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ προμαχοῦντας ὑπὲρ τῆς Καισαρίσσης Μαρίας. Ἀναφέρει δὲ ὁ Πορφυρογέννητος (1) »Μεγάλην πύλην εἰσφέρουσαν εἰς τὸν Αὐγουστεῶνα«, καθὼς καὶ ὁ Ἀνώνυμος τοῦ Κομπεφικίου »Πυλῶνα τοῦ Αὐγουσταίου εἰσάγοντα ἀπὸ τοῦ »Παλατίου εἰς τὸ Ὡρολόγιον«.

Ἐκτίσθη δὲ τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν ἱστορικῶν μαρτυρίαν, ἣν βεβαιοῦσι καὶ τὰ νομίσματα, ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ ὠνομάσθη Αὐγουσταῖον διὰ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ἑλένην, ἀναγορευθεῖσαν τότε Αὐγοῦσταν, ἧς ἔστησεν ἐν αὐτῷ καὶ τὸν ἀνδριάντα, »ἐν τόπῳ περι»βλέπτῳ Δάφνῃ καλουμένῳ«, κατὰ τὸν Σουΐδαν, ἑπομένως ἐν τῷ πρὸς τὸν Γ' Ῥεγεῶνα μέρει τῆς πόλεως. Τὴν δὲ ἄλλην τοῦ Σουΐδα καὶ ἄλλων τινῶν Χρονογράφων ἰδέαν, ὅτι δῆθεν ὠνομάσθη Γουστεῖον, καθὸ ὀψοπωλεῖον, οὔτε ἀναφορᾶς ἁπλῶς ἀξίαν κρίνει, καὶ ἔχει δίκαιον, ὁ Δουκάγγιος. Τόσον δὲ μόνον δύναταί τις ἐξ αὐτῆς 'να εἰκάσῃ, ὅτι, πρὶν κτισθῇ ἡ Ἁγία Σοφία, ἐν τῇ πλατείᾳ ταύτῃ ἦτον ἴσως ἡ ἀγορὰ τῶν τροφίμων, μετακομισθεῖσα ἔπειτα προσωτέρω.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῷ ἵστατο, ἐν τῷ πέμπτῳ Ῥεγεῶνι, καὶ τὸ Μίλιον ἢ Χρυσοῦν Μιλιάριον, ὑπάρχον καὶ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου, εἴγε, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, Πρωτόμαχος ὁ τῶν Βυζαντίων στρατηγός, »καταδουλώσας »τοῖς ὅπλοις τοὺς ἐπαναστάντας Θρᾷκας, ἐν τῷ καλουμένῳ τῆς πόλεως »Μιλίῳ χάλκεα ἀνέθηκε τρόπαια (2)«, ὠνομάζετο προσέτι καὶ Ἀγορὰ τοῦ Μιλίου, καὶ ἁπλῶς Μίλιον (3).

Τὸ Μιλιάριον δὲ τοῦτο, στηθὲν καὶ ἐν τῇ Νέᾳ Ῥώμῃ, καθὼς ἦν ἤδη ἐστημένον ὑπὸ Αὐγούστου καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἐχρησίμευεν ὡς πρῶτον σημεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχοντο ὅλα τὰ Μιλιάρια, ὅσα ἐδήλουν τὰς ἀποστάσεις τῶν στρατιωτικῶν καὶ βασιλικῶν ὁδῶν. Διέφερε δέ, κατά τε τὴν κατασκευὴν καὶ τὸ μέγεθος, τοῦ τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης· καθότι ἐκεῖνο μὲν ἦτον ἁπλοῦς λίθινος περιφερὴς κίων, βάσει Κορινθιακῇ ἐφεστηκώς, καὶ ἔχων χρυσῆν σφαῖραν ἐπικειμένην· τοῦτο δέ, κτίριον μονιμώτερον, ἐν εἴδει στοᾶς, κεκοσμημένης μὲ ἀνδριάντας, ὅθεν ὠνομάζετο καὶ Στοὰ ἀψιδωτὴ καὶ Ἀψὶς ἢ Καμάρα τοῦ Μιλίου, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχον ἀνέλθει συμπλακησόμενοι τοῖς βασιλικοῖς, οἱ τῆς Καισαρίσσης Μαρίας ὑπερμαχοῦντες. Φαίνεται δὲ ἐκ τοῦ Κωδινοῦ, ὅτι δὲν ἦτον

(1) Βιβλ. Α', α'. (2) Ὅθεν ἴσως τὸ μέρος τοῦτο εἶνε τὸ καλούμενον τότε ἀκόμη' καὶ Νέκαι, τοποθετούμεναι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Χρονικοῦ πλησίον τῶν Κυλίκων (;). (3) Τὸ ὁποῖον ἐσώζετο καὶ ἐπὶ Πτωχοπροδρόμου: »Σπούδασον, φθάσον σύντομον γοργὸν ἐπὶ τὸ Μίλιν« καὶ δράμε εἰς τὸ Πέραμαν, καὶ διάβα εἰς τὸ Πολίτζιν«. Καὶ ἀλλαχοῦ: »Ἄλλος ὁρμᾷ εἰς τὸ Πέραμαν, ἄλλος εἰς τὰ Εὐγενίου, »καὶ πάλιν ἄλλος ἕτοιμος, καὶ τρέχει ἀπὸ τοῦ (γράφ. ἐπὶ τὸ) Μίλιν«.

ἄλλη, παρ'αὐτὴν τὴν προειρημένην Πύλην ποτὲ τοῦ Βυζαντίου, τὴν μεταξὺ δηλονότι τοῦ Αὐγουσταίου καὶ τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου, διὰ τὸ ὁποῖον ὅμως ἀμφιβάλλει ὁ Δουκάγγιος. Ὑπεστηρίζετο δὲ ὑπὸ ἑπτὰ (1) μαρμαρίνων κιόνων, ἐφ' ἑνὸς τῶν ὁποίων, σωζομένων ἔτι ἐπὶ Γυλλίου πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν μέρος τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ πολλὰ πλησίον τοῦ μέρους ὅπου ἵδρυτό ποτε ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ στήλη, ὑπῆρχεν ἐγγεγραμμένον ἐπ'αὐτοῦ ἔτι τὸ ὄνομα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Ἐν τούτῳ νίκα. Εἶχον δὲ μετὰ τοῦ κάτω κυματίου καὶ τοῦ κιονοκράνου, 36 1/2 ποδῶν ὕψος, καὶ 19 ποδῶν περίμετρον περὶ τὴν ῥίζαν τοῦ κορμοῦ· τὰ δὲ διάστυλα αὐτῶν ἦσαν 20 ποδῶν καὶ 10 δακτύλων· αἱ δὲ βάσεις καὶ τὸ κάτω μέρος συγκεχωσμένα εἰς βάθος ἓξ ποδῶν, τὸ ὁποῖον ἐξηκρίβωσε, λέγει, κατὰ τύχην, ἐμπεσὼν εἰς ὄρυγμά τι τῶν ἀνοιγομένων τότε μεταξὺ αὐτῶν θεμελίων πρὸς οἰκοδομὴν τοίχου. Κατὰ δὲ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, ἀνεκαλύφθησαν καὶ τῆς στοᾶς ταύτης τὰ ἴχνη τῷ 1847, ἐπὶ τῆς ἀνορύξεως τῶν θεμελίων τοῦ Τουρκικοῦ Πανεπιστημείου, περὶ οὗ ἐφεξῆς.

Τῶν ἐν τῷ Μιλίῳ ἀναθημάτων ἀναφέρονται πρῶτον οἱ ἐπὶ τῆς ἀψῖδος αὐτοῦ ἀνδριάντες τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἑλένης, μέσον βαστάζοντες σταυρὸν, καὶ παρ'αὐτὸν ἡ Τύχη τῆς πόλεως, περὶ ὧν προείπομεν, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἀνδριάντων τῶν Αὐτοκρατόρων Τραιανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ· ἔπειτα ὁ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἀργυροῦς, στηθεὶς τῷ 390 ἔφιππος ὡσαύτως, ζυγίζων 7400 λίτρας, κρατῶν σφαῖραν ἐν τῇ χειρὶ, καὶ ἐπ'αὐτῆς Νίκην μικρὰν, στέφουσαν αὐτόν. Εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς εἰκόνος ταύτης ὁ Θεοδόσιος, ὑπατεύσας τότε, ὡς φαίνεται, διένειμε πλῆθος χρημάτων εἰς τὸν λαόν. Εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦτον ἀναφέρεται, κατὰ τὸν Βανδούριον, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα τὸ τῇ Ἀνθολογίᾳ:

» Ἔκθορες ἀντολίηθε φαεσφόρος ἥλιος ἄλλος,
» Θευδόσιε, θνητοῖσι, πόλου μέσον, ἠπιόθυμε,
» Ὠκεανὸν πὰρ ποσσὶν ἔχων μετ' ἀπείρονα γαῖαν,
» πάντοθεν αἰγλήεις, κεκορυθμένος, ἀγλαὸν ἵππον
» ῥηϊδίως, μεγάθυμε, καὶ ἐσσύμενον κατερύκων «.

Καὶ τοῦτο μὲν φαίνεται πολλὰ πιθανόν· ὅτι ὅμως ἡ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Σαραγίου ὑψουμένη σήμερον στήλη εἶνε ἡ ἀνέχουσά ποτε τοῦτον τὸν ἀνδριάντα, εἶνε πάντῃ ἀναπόδεικτον, καί τοι ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ σοφοῦ συγγραφέως τῆς Κωνσταντινιάδος.

Μετὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Θεοδοσίου ὁ Σουΐδας ἵστησιν ἐν τῷ τοῦ Μι-

(1) Ὁ Βονδελμόντιος λέγει ἕξ. Καὶ ἐὰν ἐννοῇ τοὺς αὐτοὺς τοῦ Γυλλίου, τότε τὸ ἐρείπιον τοῦτο ἦτον, πολὺ πιθανώτερον, ἡ καλουμένη Βασιλικὴ ἢ Ῥηγία, περὶ ἧς ἐφεξῆς.

λίου Φόρῳ χαλκοῦν τὸν τοῦ νεωτέρου Θεοδοσίου, τὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀρκαδίου, καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸν τῆς γυναικὸς Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου τῆς Αὐγούστης Σοφίας, Ἀραβίας τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ καὶ Ἑλένης τῆς ἀνεψιᾶς του· φαίνεται ὅμως ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶνε τὰ ἱδρυμένα ἐν τῷ τῶν Σοφιανῶν λιμένι, περὶ ὧν προείπομεν.

Ἐν ταῖς στοαῖς δὲ τοῦ Μιλίου ἦσαν ζωγραφισμέναι, κατὰ τὸν Διάκονον Ἀγάθωνα, καὶ αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, τῶν ὁποίων ὁ Φιλιππικὸς ἀπέξεσε τὴν τῆς Ἕκτης, ζωγραφίσας ἀντ' αὐτῆς ἑαυτόν καὶ τὸν ὁμόφρονα αὐτοῦ Ἰωάννην (1) τὸν Πατριάρχην. Ἀλλ' ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Ἀρτέμιος, ὁ καὶ Ἀναστάσιος, ἀποκατέστησε πάλιν τὴν τῆς Συνόδου εἰκόνα.

Ἀλλὰ τὸ λαμπρότερον τοῦ Αὐγουστεῶνος κόσμημα ἦτον ὁ ἐν μέσῳ αὐτοῦ ἱδρυμένος ἐπὶ κίονος ἔφιππος ἀνδριὰς τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, ὁ καλούμενος, ὁμωνύμως τῷ Φόρῳ, Αὐγουστεών. Τὸν ἀνδριάντα τοῦτον ἔστησεν ἐνταῦθα ὁ Ἰουστινιανὸς τῷ 541 (ιζ' τῆς αὐτοκρατορίας του), «ἄρτι »τῶν κατὰ Περσῶν πόνων ὑπανακύψας«, κατὰ τὸν Παχυμέρην, ἐπὶ τῆς π ε ρ ι κ α λ λ ε σ τ ά τ η ς ἐκείνης στήλης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵστατο πρὶν ὁ προειρημένος ἀνδριὰς τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ὁ δὲ Ζωναρᾶς λέγει ὅτι καὶ κίονα ἄλλον ἀντὶ τοῦ πρώτου ἀνήγειρε, καθελὼν τὸν τοῦ Θεοδοσίου.

Τὸ ὕψος τῆς στήλης ταύτης ἦτον, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, 70 πήχεων. Ἰδοὺ δὲ πῶς περιγράφει αὐτὴν ὁ Προκόπιος· «Ἀγορά τις πρὸ τοῦ »Βουλευτηρίου τυγχάνει οὖσα, Αὐγουσταῖον καλοῦσι ταύτην Βυζάντιοι. »Ἐνταῦθα ξυνθῆκαι λίθων οὐχ ἧσσον ἢ ἑπτὰ ἐν τετραγώνῳ πεποίηνται, »κατὰ μὲν ἀπόβασιν ξυγκείμεναι πᾶσαι, τοσοῦτον δὲ ἑκάστη τῆς ἔνερθεν »οὔσης ἐλαττουμένη καὶ ἀποδέουσα, ὅσον δὴ τῶν λίθων ἕκαστον, τῇ ἐμ»βολῇ προὔχοντα, βαθμὸν γεγονέναι, τῶν τε ἀνθρώπων τοὺς ἐκεῖσε ἀγει»ρομένους ἐπ' αὐτῶν, ὥσπερ ἐπὶ βάθρων, καθῆσθαι. Ἐν δὲ τῇ τῶν λίθων »ὑπερβολῇ κίων ἐπανέστηκεν, ἐξαίσιον ὅσον, οὐ μονοειδὴς μέν τοι, ἀλλὰ »λίθοις ἐν περιδρόμῳ εὐμεγέθεσι σύνθετος, ἐγγωνίοις μὲν τῇ ἐντομῇ οὖ»σιν, ἐς δὲ ἀλλήλους ἐμπειρίᾳ τῶν λιθοτόμων ἐναρμοσθεῖσι. Χαλκὸς δὲ »ἄριστος, ἔν τε πίναξι καὶ στεφάνοις διαχυθείς, περιβάλλει πανταχόθι τοὺς »λίθους, ἐν μὲν τῷ βεβαίῳ συνδέων, ἐν κόσμῳ δὲ αὐτοὺς συγκαλύπτων. . »Ἐν δὲ τῇ τοῦ κίονος κορυφῇ χαλκοῦς ἕστηκεν ὑπερμεγέθης ἵππος, τε»τραμμένος πρὸς ἕω, βαδιουμένῳ προσεοικώς, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ τοῦ βα»σιλέως εἰκών, κολοσσῷ ἐμφερής. Ἔσταλται δὲ Ἀχιλλεὺς ἡ εἰκών· οὕτω »γὰρ τὸ σχῆμα καλοῦσιν, ὅπερ ἀμπέχεται. Τάς τε γὰρ ἀρβύλας ὑποδέδε-

(1) Τὸ κείμενον τοῦ Ἱστορικοῦ, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, λέγει Κῦρον· ἀλλ' ὁ Κῦρος, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὡς μὴ ὁμοφρονῶν τῷ Φιλιππικῷ, ἐξεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ, ἀντικαταστήσαντος τὸν ὁμόφρονα αὐτοῦ Ἰωάννην· ὅθεν καὶ ὡς Ὁμολογητὴς μνημονεύεται ἐν τοῖς Μηναίοις τῇ 8 Ἰανουαρίου.

Digitized by Google

«ται, καὶ τὰ σφυρά ἐστι κνημίδων χωρίς· εἶτα ἡρωϊκῶς τεθωράκισται,
» καὶ κράνος αὐτοῦ σκέπει τὴν κεφαλήν... Καὶ φέρει μὲν χειρὶ τῇ λαιᾷ
» πόλον, καὶ Σταυρὸς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πόλου ἐπίκειται· προτεινόμενος δὲ
» τὴν χεῖρα τὴν δεξιὰν εἰς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον, καὶ τοὺς δακτύλους
» διαπετάσας, ἐγκελεύεται τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις μὴ πρόσω ἰέναι κτλ».

Τὰ αὐτὰ σχεδὸν, μὲ κομψοτέραν ἀκόμη φράσιν καὶ πλειοτέραν ἀκρίβειαν, ἱστορεῖ περὶ τοῦ ἀνδριάντος τούτου καὶ ὁ Παχυμέρης, ἐκ τοῦ ὁποίου μανθάνομεν, α', ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του (1288) ὁ περὶ τὴν στήλην χαλκὸς εἶχεν ἤδη ἀφαιρεθῇ ὑπὸ τῶν Λατίνων· β', ὅτι ἐκ τῶν ἑπτὰ βαθμίδων τῆς βάσεώς 'του, αἵ τινες ἦσαν ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, αἱ τρεῖς ἦσαν ἤδη συγκεχωσμέναι, «οὕτω τοῦ χρόνου (λέγει) καινοτομοῦντος»· γ', ὅτι ἡ βάσις τῆς στήλης ἦτον ἐκ πλίνθου ὀπτῆς καὶ τιτάνου, περικεκαλυμμένη ἔξωθεν μὲ μαρμαρίνας πλάκας. «Ἄνωθεν δὲ τῆς βάσεως ταύτης
» πάλιν βάσις ἑτέρα μαρμάρου λευκῆς, καὶ αὖθις ἐπ' αὐτῆς ἄλλη, ἐφ'
» ἧς καὶ τρίτη· καὶ ζώνη τις ἐπὶ ταύτῃ ἀπὸ μαρμάρων τετάρτη· ὡς τὰς
» τρεῖς μὲν ἀπὸ πλατέος εἰς στενὸν καταντᾶν, τὴν δ' ἐπ' αὐταῖς ζώνην
» κυκλοῦσθαι καὶ διδόναι τῷ στύλῳ τὴν βάσιν ἁρμόζουσαν. Ἐντεῦθεν δ'
» ὁ στύλος ἐπῳκοδόμηται..., ἔχων καὶ ζώνας τῆς αὐτῆς λευκῆς λίθου,
» κατὰ τὸν κάλαμον· πλὴν ὅσον, τὸ ἴσον πρὸς ἀλλήλας τοῦ διαστήματος
» ἔχουσαι, μέχρι καὶ δεκάδος προΐασιν. Ἐντεῦθεν ἄλλαι ζῶναι μαρμάρου
» λευκῆς, ἀλλὰ συνεχεῖς αὗται, δευτέρα ἐπὶ πρώτῃ, καὶ τρίτη ἐπὶ δευτέρᾳ,
» καὶ ἐφεξῆς ἄχρις ἐννέα διήκουσαι, πλὴν οὐκ ἐξ ἴσου τὴν ἐποικοδομὴν ἔ-
» χουσαι πᾶσαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πλατύτερον ἀνοιγόμεναι, βάσιν οἷον εὑρεῖαν
» τῷ ἐπικειμένῳ παρέχουσι· τὸ δ' ἐστὶν, ἐπὶ ταῖς ἐννέα ζώναις τὸ δέκα-
» τον... Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λίθου τετράγωνον, ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα συνι-
» ζάνον, ὡς οἷον τὰς γραμμὰς κλᾶσθαι, καὶ λίθοις σημειοῦσθαι τὰς κλά-
» σεις, καὶ παρὰ τούτους καὶ μόνους χαλκῷ τὸ πᾶν καλύπτεσθαι γύρωθεν.
» Ἐντεῦθεν αὖθις συστέλλων ὁ τεχνίτης τὸ οἰκοδόμημα, τίθησι λίθον πα-
» χὺν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἕτερον, πρὸς αὐτὸν μὲν ἐλαττούμενον, ἱκανὴν δὲ βάσιν
» τῷ ἵππῳ διδόντα. Οὐ μόνον γὰρ ἔδει πλάτους τῷ στύλῳ, ἀσφαλείας χά-
» ριν τῶν ἐπικειμένων, ἀλλ' ἑτέρωθεν καὶ στενότητος, ὡς ἂν πανταχόθεν
» ἀρίδηλον ᾖ τὸ ἐπικείμενον τέχνασμα. Τὸ δὲ ἵππος ἐστὶ χαλκοῦς, θαυ-
» μαστῶς τοῦ σχήματος ἔχων, καὶ ἥκιστα παρορᾶσθαι τοῖς παριοῦσιν ἄ-
» ξιος, εἰ καὶ πολλάκις τις τῆς ἡμέρας ἐκεῖθεν διέρχοιτο· εἴποις ἂν, αὐτὸν
» βλέπων, πρὸς ἄνεμον τρέχειν ὁρμῶντα, καὶ τῆς πρὸς ἀνατολὴν ἅπτεσθαι·
» οὕτως ἄρα τὸ τῆς κεφαλῆς ἐσχημάτισται! Εἰ δέ που σὺν ταύτῃ καὶ τὸν
» ἀριστερὸν τῶν ἐμπροσθίων ἴδοις ποδῶν, πῶς κατὰ γόνυ κυρτοῦται, καὶ
» τῶν ἄλλων ἐρηρισμένων τῇ γῇ, αὐτὸς μόνος ᾐώρηται, εἴποις ἂν κινεῖ-
» σθαι δὴ καὶ τὰ ἄψυχα. Καὶ χαλινὸν δὲ τὸ πάλαι ἔφερεν ἐπὶ στόματος,

»ὡς ἔχει εἰκάζειν ὁ ὀρθῶς σκοπούμενος... Ἡ δὲ οὐρά, οὐ κατὰ τρόπον »κειμένη, ἀλλ' οἷον ἀνεγηγερμένη τὸ πρῶτον, εἶτα καθιεμένη παρὰ πό»δας εἰς γῆν...Τοῦ δὲ ἐπιβάτου οἱ πόδες ἀτημελήτως ἔχουσι, μηδὲν συν»εχόμενοι τῆς ἐφεστρίδος, κατὰ τὸ σύνηθες. Ἐπικάθηται δὲ τῷ ἵππῳ »θαῤῥῶν ἱππότης νεανικός, ὅλος μετάρσιος, καὶ ἐοικὼς μακρὰν βλέποντι, »ἀνὴρ οὐ τριχώσει φίλος τὰ πρὸς ὑπήνην· τὰς δ' ἀπὸ κεφαλῆς τρίχας ἀ»ποτεθρισμένος μὲν τὰ ἐς μέτωπον, τὰ δ' ὄπισθε, οὐδὲ μέχρις αὐχένος(1).

---

(1) Τὴν εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἀντιγραψάμενοι ἐκ τοῦ ἀντιτύπου τοῦ χρυσοῦ νομίσματος, τοῦ σωζομένου ποτὲ ἐν τῇ τῶν Παρισίων Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, ἀντιτάττομεν ἐνταῦθα σύμφωνον σχεδὸν καθ' ὅλα, μὲ ὅσα περὶ τοῦ σωματικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος ἀπομνημονεύουσιν οἱ ἱστορικοί, ἐξ ὧν ὁ μὲν Προκόπιος λέγει ὅτι ὁ Ἰουστινιονὸς »τὸ μὲν σῶμα οὔτε μακρός, »οὔτε κολοβὸς ἄγαν, ἀλλὰ μέτριος ἦν, οὐ μέν τοι ἰσχνός, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ εὔσαρκος· τὴν δὲ »ὄψιν στρογγύλος τε καὶ οὐκ ἄμορφος· ἐπυρία γάρ, καὶ δυεῖν ἡμέραιν ἀπόσιτος ὤν, Δομετιανῷ »τῷ Οὐεσπασιανοῦ παιδὶ ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον ἐμφερέστερος ὤν«. Ὁ δὲ Κεδρηνὸς ὅτι »τὴν τοῦ »σώματος ἀναδρομὴν εἶχε βραχὺ μεῖζονο τοῦ μέσου, ἐρυθρὸς τὴν χροιάν, χαροπὸν καὶ εὐπερί»στροφον βλέπων, καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς κόμης κάλλος μικρὸν ἐψιλωμένος (τὸ ὁποῖον ἀλόγως »διορθοῦσί τινες ἐ ψ α λ ι ο μ έ ν ο ς)«. Τὸ δὲ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, ὅτι »ἡ ἰδέα Ἰουστινιανοῦ τοῦ »Βασιλέως ἦν κωνοειδής, εὔστηθος, λευκός, ὀλιγόθριξ, ἀνοφάλας, στρογγύλωψ, εὔμορφος, ἀνθη»ροπρόσωπος, ὑπογελῶν, μιξοπόλιος τὴν κάραν, τὸ γένειον. κείρων ὡς οἱ Ῥωμαῖοι, εὔρινος, ὑπό»λευκος«. Τὴν ἱστορίαν τῆς μεταλλίωνος ταύτης, ἥτις διὰ τὸ μέγεθός 'της, τὸ βάρος 'της (ἐζύγιζεν ὑπὲρ τὰς 5 οὐγγίας), καὶ τὸ ἀνάγλυμμα τῶν τύπων της, ἐξέχον ὑπὲρ τὰς τρεῖς γραμμάς, ἦτον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ De Bosf, ἡ ἐπισημοτέρα τῶν σωζομένων ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, ἐλπίζομεν ὅτι τοσούτῳ μᾶλλον εὐχαρίστως θέλουσιν εὕρει ἐνταῦθα, ἐπιτόμως ἐρανισθεῖσαν ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ ῥηθέντος σοφοῦ, περιεχόμενον ἐν τῷ 26ῳ Τόμῳ τῶν τῆς Ἀκαδημίας ὑπομνημάτων, οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, ὅσῳ, κατὰ δυστυχίαν, τὸ κειμήλιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον περιέγραψε καὶ ὁ Mionnet, σελ. 406, 'δὲν σώζεται πλέον, συληθὲν τῷ 1832 ὑπὸ τῶν παρεισδυσάντων τότε εἰς τὸ Μουσεῖον κακούργων. »Τὸ νόμισμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπώλεια εἶνε ἀνεπανόρθωτος, καθόσον μάλιστα ἐχρησίμευεν ὡς ἀπόδειξις, ὅτι αἱ τέχναι, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοὐλάχιστον, 'δὲν εἶχον ἐκπέσει τόσον, ὅσον κοινῶς νομίζεται, εὑρέθη τῷ 1751 πλησίον τῆς Καισαρείας Καππαδοκίας, εἰς βάθος 20 ποδῶν, ὑπὸ τὰ ἐρείπια καὶ τοὺς θόλους ἀρχαίου τινὸς ατιρίου, ἀνήκοντος, ὡς νομίζεται, εἰς τὸ φρούριον Μ ώ κ η σ ο ν, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Προκόπιος (Περὶ κτισμ. Ε'.), λέγων ὅτι ἐκρημνίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Γνωστὸν δὲ πόσην φιλοτιμίαν ἐπεδείξατο ὁ Ἰουστινιανὸς πρὸς καλλωπισμὸν τῆς Καισαρείας. Ἐπωλήθη δὲ ὑπὸ Τούρκων εἰς τὸν Κόμητα Desalleurs, τότε πρέσβυν τῆς Γαλλίας ἐν ΚΠ, ὅς τις 'τὸ ἔστειλε δῶρον τῷ Βασιλεῖ τῆς Γαλλίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐχαράχθη μετὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ τὰ πρῶτα τῆς αὐτοκρατορίας 'του ἔτη (528, 530, 531. Ἡ εἰρήνη μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ Χοσρόου ἐγένετο τῷ 533), ὥστε συμπίπτει σχεδὸν μὲ τὴν ἐποχὴν τὴν ὁποίαν προσδιορίζει διὰ τὴν στῆσιν τοῦ ἀνδριάντος ὁ Παχυμέρης. Παριστάνει δὲ τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς ἡλικίαν 45-50 χρόνων (ἦτο 44 ὅταν διεδέχθη τὸν Ἰουστῖνον), ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους κατὰ μέτωπον, ἄχρι μέσου τοῦ σώματος, κρατοῦντα λόγχην διὰ τῆς δεξιᾶς, καὶ τὴν ἀσπίδα κρεμαμένην ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου· περὶ δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διακρίνεται ὁ κύκλος ἢ στέφανος τῶν εἰκονιζομένων Ἁγίων. Τὸ διάδημά 'του, συγκείμενον ἐκ πολλῶν μαργαριταρίνων σειρῶν, καλύπτεται ὑπὸ περικεφαλαίας λιθοκολλήτου, σκιαζομένης ὑπὸ κυματιζόντων πτερῶν (Τοῦφας, ἴδε κατόπιν). Πέριξ δὲ ἀναγινώσκεται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή D(ominus). N(oster). IUSTINIANUS P(er) P(etuus) AUG(ustus). Ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους, τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία 'δὲν εἶνε τῆς αὐτῆς χειρός, καθὼς τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας μεταλλίωνας, παριστάνεται ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ ἔφιππος, ὡς ἐπιστρέφων ἀπὸ μακρᾶς τινος ἐκστρατείας, ὅθεν ἐπαναφέρει τὴν Νίκην (Fortunæ reduci), ὁ-

»Τὸ δὲ ἐπὶ κεφαλῆς κράνος, οἷον μηδὲν ἐπικαλύπτειν, καὶ τὸν φοροῦντα »κοσμεῖν.., καὶ ἄνω ἠρέμα καὶ ἐς πολὺ φθάνον, πτερὰ τῇ κεφαλῇ χρυ- »σαυγῆ γίνεται. Καὶ τὸ χρῆμα καὶ ἐς ἐμὲ ἦν ἀκέραιον· ἀνέμου δέ ποτε »πνεύσαντος ἐξαισίου, ῥιπτοῦνται δύο πτερὰ, καὶ τότε μείζω πολλῷ τοῖς »ὁρῶσιν ἐφαίνετο, ἢ καθόσον ὁρῶνται κοσμοῦντα τὴν κεφαλήν· ἃ δὴ καὶ »ἐς δεῦρο παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας ταμείῳ ἀποτεθησαύρισται.. Ἀνῆπται »δὲ καὶ μανδύαν ἐκτὸς, στολὴν, ὥς φασιν, Ἀχίλλειον· ἡ δή.. καὶ μέχρι »τῆς τοῦ ἵππου ἰξύος φθάνουσα, πολύ τι μέρος περιλαμβάνει τῶν ὄπισθεν, »καὶ περιττὴ περικέχυται«.

Ἡ χρυσῆ τοῦφα τοῦ ἀγάλματος τούτου, τὴν ὁποίαν ὁ Ζωναρᾶς καὶ ὁ Τζέτζης ὀνομάζουσι τιάραν(1), εἶχε πέσῃ, κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, καὶ ἐπὶ Θεοφίλου. Ἀμηχανούντων δὲ τῶν τεχνιτῶν περὶ τὴν ἀνάβασιν, ἐπενόησέ τις αὐτῶν, σκαλωτὴς ἐπιτήδειος, 'να ῥίψῃ ἀπὸ τῆς στέγης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας βέλος μετὰ σχοινίου ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος, »καὶ τοῦ βέλους παγέντος ἐκεῖσε(2), αὐτὸς διὰ τοῦ σχοινίου ἀνα- »δραμὼν, θαῦμα τοῖς ὁρῶσι, τὴν τοῦφαν προσήρμοσε, λαβὼν παρὰ τοῦ »βασιλέως βραβεῖον ἑκατὸν νομίσματα«.

Ἐπὶ Λατινοκρατίας, οἱ χυδαῖοι καὶ ἀπειρόκαλοι ἐκεῖνοι κατακτηταὶ, περιεῖλον, ὡς εἴπομεν, τὸν περικαλύπτοντα τὴν στήλην χαλκόν· ὁ δὲ ἀνδριὰς διέφυγε, μόνος μεταξὺ ὅλων σχεδὸν τῶν χαλκῶν μνημείων τῆς ΚΠ, τοὺς ἱεροσύλους αὐτῶν ὄνυχας. Περὶ δὲ τὰ 1307 ἢ 1317, ἐπειδὴ εἶχε καταπέσῃ ὁ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ Σταυρὸς (ὁ ἐπὶ τῆς σφαίρας πάντως) ὑπὸ σφοδροῦ ἀνέμου, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος, θέλων 'ν' ἀποκα-

---

δεύουσαν πρὸ αὐτοῦ, καὶ φέρουσαν τρόπαιον πανοπλίας ἐπὶ τῶν ὤμων. Προηγεῖται δὲ ἄνωθεν αὐτοῦ ἀστὴρ, ὁδηγὸς τῆς ἐπιχειρήσεώς 'του, καὶ περιγέγραπται SALUS ET GLORIA ROMANORUM. Κάτωθεν δὲ, εἰς τὸ καλούμενον Ἔξεργον, εἶνε τὰ συνήθη ἐν τοῖς χρυσοῖς νομίσμασι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πέντε στοιχεῖα CONOB, τὰ ὁποῖα οἱ μὲν ἐξηγοῦσι CON(stantinopoli) OB(signatum), οἱ δὲ CON(flatum) OB(rysum), δόκιμον, ὑπέρπυρον.

(1) »Καὶ »κατήγαγε θρίαμβον (Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος), τιάρᾳ ταινιωθεὶς ὀρθίᾳ, ἣν Τοῦφαν καλεῖ ὁ »δημώδης καὶ πολὺς ἄνθρωπος, τύφον οἶμαι ὠνομασμένην, ὡς τυφοῦσθαι ποιοῦσαν τοὺς ταύτην »ἀναδουμένους (Ζωναρ. Βιβλ. ΙΖ', 8.)· »..τιάραν, ἤτοι τοῦφαν, »οἵαν ὁ ἔφιππος φορεῖ ὁ ἀν»δριὰς ἐκεῖνος, »ὁ Ἰουστινιάνειος τοῦ κίονος ἐπάνω (Τζ. Χιλ. ΙΙ', ρκθ', 307 κ. ε.).

(2) Ἀπίθανος πάντη μοὶ φαίνεται ὁ τρόπος τῆς ἀναβάσεως· διότι πῶς εἶνε δυνατὸν 'να ῥιφθῇ βέλος ἔχον προσηρτημένην εἰς αὐτὸ σχοῖνον, καὶ ταύτην τόσον παχεῖαν, ὅσον 'να βαστάσῃ ἄνθρωπον· ἔπειτα καὶ ῥιφθὲν, πῶς ἐπάγη, καὶ ποῦ. Καὶ διὰ τοῦτο πιθανώτερον πολὺ νομίζω ὅτι τὸ προσηρτημένον εἰς τὸ βέλος σχοινίον ἦτον ἁπλῆ μήρινθος (σπάγος)· τὸ δὲ βέλος ὄχι παγὲν, ἀλλὰ διελθὸν, διὰ τῶν σκελῶν πιθανῶς τοῦ ἵππου, καὶ πεσὸν ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους, ἔδωκε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν εὐκολίαν εἰς τὸν τεχνίτην 'να ἀνελκύσῃ διὰ τοῦ λεπτοῦ ἐκείνου σχοινίου ἄλλο παχύτερον, ἢ καὶ κλίμακα ἐκ σχοινίων, καὶ προσαρμόσας αὐτὴν στερεῶς ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους, 'να ἀναβῇ ἐν ἀσφαλείᾳ. Εἰς τὰς λεπτομερείας ταύτας ἠναγκάσθην 'να ἔμβω, διότι θέλουσιν ἀκολούθως 'μᾶς χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν καὶ ἄλλης ἀναβάσεως ἐπὶ κίονος, τῆς τοῦ Δανιὴλ τοῦ Στυλίτου, τὸν ὁποῖον 'δὲν ἠδυνήθημεν 'να ἀναβιβάσωμεν ἐπὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ Σαραγίου.

Digitized by Google

ταστήση αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν 'του, διέταξε καὶ ἐστήθησαν περὶ τὴν στήλην ἰκριώματα ξύλινα ἐν εἴδει βαθμίδων ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἄνω, καὶ δι' αὐτῶν ἀναβάντες οἱ τεχνῖται, εὗρον ὅλον τὸν σίδηρον τὸν συνέχοντα ἑκατέρωθεν τὸν ἵππον τοῦ ἀνδριάντος καταφαγωμένον ὑπὸ σκωρίας, καὶ ἐπαπειλούμενον ὅσον οὔπω 'να καταπέσῃ. 'Αντικαταστήσαντες λοιπὸν ἕτερα ἐρείσματα, καὶ ἀσφαλίσαντες δι' αὐτῶν τὸν ἵππον, χρυσώσαντες δὲ ἐκ νέου τήν τε περικεφαλαίαν καὶ τὴν ἐν τῇ χειρὶ σφαῖραν τοῦ ἀνδριάντος, περιήλειψαν στερεᾷ λειοκονίᾳ καὶ ὅλην ἔξωθεν τῆς στήλης τὴν ἐπιφάνειαν, διεσπασμένην εἰς πολλὰ μέρη μετὰ τὴν τοῦ χαλκοῦ περιαίρεσιν.

Τότε, λέγει Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, ἕρμαιον ἡγησάμενος τὴν εὐκαιρίαν, ἀνέβη, καὶ αὐτὸς ὡς καὶ ἄλλοι, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος, καὶ κατεμέτρησε τὰ διάφορα τοῦ τε ἵππου καὶ τοῦ ἐφίππου μέρη, καὶ ἰδοὺ αἱ ἀναλογίαι 'του. Ἡ μὲν περιφέρεια τῆς τοῦ ἀνδριάντος κεφαλῆς μία ὀργυιὰ εὐμήκους ἀνδρὸς, ὁμοίως καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ὤμων ἄχρι τῆς περικεφαλαίας μῆκος· ἑκάστου δὲ τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν σπιθαμιαῖον· τὸ μῆκος τῆς κνήμης τέσσαρες σπιθαμαὶ παρὰ τρίτον· τὸ δὲ τοῦ Σταυροῦ τοῦ ἐπὶ τῆς σφαίρας, τέσσαρες σπιθαμαὶ, καὶ τὸ πλάτος τρεῖς· αὐτῆς δὲ τῆς σφαίρας τὸ χώρημα μέτρα πολιτικὰ τρία. Τὸ δὲ τοῦ ἵππου μῆκος, ἀπὸ τοῦ στήθους ἄχρι τῆς οὐρᾶς, ὀργυιαὶ τρεῖς, ὅσον καὶ τὸ πάχος σχεδὸν τοῦ τραχήλου· τὸ δ' ἐκ τῶν μυκτήρων αὐτοῦ ἄκρων ἄχρι τῆς κεφαλῆς, μία ὀργυιά· ἡ δὲ περιφέρεια τῆς κνήμης 'του, πέντε σπιθαμαί. »Τὸ δὲ »ἱμάτιον τοῦ ἐφίππου, ἄστρασί τισι καὶ φύλλοις καὶ κλάδοις πεποικιλ-»μένον, ἀκριβῶς ὡς τὰ σηρικά.

Τὸν ἀνδριάντα τοῦτον, κατὰ τὴν γνώμην τῶν πλειοτέρων, κατεσκευάσατο ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκ τῶν ἐπιχρύσων χαλκῶν στεγαστήρων τῆς καλουμένης Χαλκῆς πύλης τοῦ Παλατίου, συγχωνευθέντων ἐν τῇ πυρκαϊᾷ τῇ ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα. Ὁ Κεδρηνὸς ὅμως λέγει, πολὺ πιθανώτερον, ὅτι διὰ τοῦ »διαχρύσου τῆς χαλκῆς εἰσόδου τοῦ παλατίου κεράμου« περιεκαλύφθη ἡ στήλη ἡ ἀνέχουσα τὸν ἀνδριάντα, ὅς τις ἦτον ἴσως προγενεστέρας ἐποχῆς ἔργον, εἰς τιμήν τινος τῶν παλαιῶν τῆς Ῥώμης Αὐτοκρατόρων(1), μετασχηματισθεὶς εἰς ὄνομα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καθὼς συνέβη καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ Φόρῳ στηθέντα ἀνδριάντα τοῦ Κωνσταντίνου καὶ εἰς ἄλλους πολλούς. 'Αλλὰ τὰ περὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰγνατίου παραδοξολογούμενα ὑπὸ τῶν περὶ πάντα τερατευομένων Χρονογράφων τῆς Βυζαντίδος ἴσως οὔτε ἔπρεπε 'να 'τὰ ἀναφέρωμεν, ἐὰν 'δὲν ἐχρησίμευον ἄλλως πρὸς ἐξεικόνισιν τοῦ οἰκιακοῦ βίου καὶ τῶν ἠθῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Λέγεται λοιπὸν ὅτι τὸν

(1) Εἴπομεν ὅτι, κατὰ τὸν Προκόπιον, ὁ Ἰουστινιανὸς ὡμοίαζε τὸν Δομετιανὸν, καὶ διὰ τοῦτο 'δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι αὐτοῦ τινα ἀνδριάντα μετεποίησαν εἰς Ἰουστινιανόν.

Digitized by Google

πρωτομαγίστορα τοῦτον ὁ Ἰουστινιανός, ὑπὸ φθόνου (1) κινούμενος, διέταξε 'ν' ἀφήσωσιν ἐπάνω τοῦ κίονος, ἀφελόντες τὰ ἰκριώματα. Αὐτὸς ὅμως, παραγγείλας ἐγγράφως εἰς τὴν γυναῖκά 'του 'να τῷ κατασκευάσῃ κλίμακα ἐκ σχοινίου μεταξωτοῦ πισσωμένου, καὶ ἀνελκύσας αὐτὴν διὰ τῆς τεκτονικῆς σχοίνου, τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς τὸ περσίκιόν 'του, ἔχουσαν ἔκτασιν 55 ὀργυιῶν, καί, ταύτης μὴ ἐξαρκούσης, προσδέσας καὶ τὸ σφικτούριον καὶ τὸ φακεώλιον καὶ τὸ ὑποκαμισοβράκιόν 'του, καὶ προσαρτήσας αὐτὴν εἰς τὸν ἀνδριάντα, κατέβη διὰ νυκτός, καὶ ἀνάψας τὴν ἄκραν τῆς κλίμακος ἵνα καῇ 'ως ἐπάνω, αὐτὸς ἔγινεν ἄφαντος, ὥστε ὅλοι ὑπέθεσαν ὅτι ἀνελήφθη ὡς μάγος. Φαίνεται δὲ ἐκ τούτων ὅλων, ὅτι ὁ τεχνίτης οὗτος, θέλων 'να λάβῃ φήμην, προητοίμασε κλίμακα τοιαύτην, καὶ συμπαραλαβὼν ταύτην μεθ' ἑαυτοῦ, συνειδότος ἴσως καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ δρᾶμα, διέταξε 'ν' ἀφαιρέσωσι τὰ σκαλώματα, καὶ αὐτὸς ἔμεινεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου 'δὲν τῷ ἦτον δύσκολον 'να καταβῇ τῆς νυκτός, καὶ πρὸς καιρὸν 'να μακρυνθῇ τῆς πρωτευούσης, ἢ 'να κρυφθῇ εἰς τὸν οἶκόν 'του. Κάθε αἰὼν ἔχει τὰς ματαιότητας καὶ τὰς ἀθλιότητάς 'του!

Τὸν ἀνδριάντα τοῦτον, λέγει ὁ Γύλλιος, κατεβίβασαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς στήλης, καὶ ἐφύλαττον αὐτὸν ἔτη τινὰ ἐν τῷ Παλατίῳ, μενούσης τέως τῆς στήλης κενῆς· περὶ δὲ τὰ 1525 κατέπεσε μὲν ἡ στήλη πᾶσα μέχρι τῆς βάσεως, ἥτις καὶ αὐτὴ μετά τινα ἔτη ἄρδην κατηφανίσθη· ὁ δὲ ἀνδριὰς συνεχωνεύθη τέλος τῷ 1550 εἰς κανόνια, ὅτε καὶ κατεμέτρησεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος τὴν κνήμην αὐτοῦ, ἀνδρομήκη τὸ μέγεθος. Τὰ μέτρα ὅμως ταῦτα τοῦ ἀνδριάντος, ἐὰν ἦνε ἀκριβῆ, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀναλογίαν πρὸς ἄλληλα, ὡς πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ τότε διασήμου ἐν Παρισίοις γλύπτου Φ. Γιράρδου. Εἰς τὸν τόπον δὲ καὶ ἐκ τῶν λειψάνων τῆς βάσεως τῆς στήλης κατεσκευάσθη φιάλη (2), καὶ περὶ αὐτὴν ἔρρεον ἀναπιδύοντα κρουνηδὸν ὕδατα, οὐ μακρὰν τῆς πρὸς δυσμὰς γωνίας τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Παρὰ τὴν βάσιν τοῦ κίονος τούτου ἐξέθεντο τυφλωθέντα ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου τὸν ἀποστάτην Πηγάνην, κρατοῦντα καυκίον, καὶ ζητεύοντα ἐλεημοσύνην. Ἐξ οὗ παράγει οὐκ ἀπιθάνως ὁ Δουκάγγιος τὸ Γαλλικὸν Pilori, ὡς ἐκ τοῦ Pilæ aureæ. Ἐδῶ ἐξετέθη κρεμασθεῖσα ἀπὸ τῶν ὤτων καὶ τοῦ ἐπὶ Κοπρωνύμου Πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ ἀπὸ Συλλαίου ἡ Κεφαλή, καὶ ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας ἐκτεθειμένη, »εἰς ἔνδειξιν τοῦ »λαοῦ«, λέγει ὁ Θεοφάνης. Ἐδῶ προσηλώθη (ἐπὶ κονταρίου, ὡς φαίνεται), κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλὰν-Μεχμέτ, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Αὐτοκρά-

(1) Ὑπομονὴ τοὐλάχιστον, ἐὰν ἔλεγον ὅτι ἔπραξε τοῦτο ὑπὸ περιεργίας, ἵνα ἴδῃ τί μέλλει 'να μηχανευθῇ πρὸς κατάβασιν. (2) Ἥτις σώζεται καὶ τὴν σήμερον.

τορος Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, μόλις άνευρεθεΐσα, »καὶ ἵστατο (λέγει »μὲ τὴν συνήθη ἀφέλειαν καὶ ἀκρίβειάν 'του ὁ ἱστορικὸς Δούκας) ἕως ἑ»σπέρας· μετὰ δὲ ταῦτα ἐκδείρας, καὶ ἀχύροις τὸ δέρμα στοιβάσας, ἔ»πεμψε πανταχοῦ εἰς Πέρσας καὶ Ἄραβας, δεικνύων τὸ τῆς νίκης σύμ»βολον«.

»Πλησίον τοῦ Αὐγουστείου καὶ τῆς Βασιλικῆς«, ἦτον ἐν τῷ Μιλίῳ, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν, καὶ τὸ Ὡρολόγιον ἢ Ὡρολογεῖον, τὸ λεγόμενον πρὸς διαστολὴν καὶ Ὡρολόγιον τοῦ Μιλίου, στηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ τοῦ διαδόχου 'του Ἰουστίνου, κατὰ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα τὸ »Εἰς τὴν βάσιν τοῦ Ὡρολογίου τοῦ εἰς τὴν ἀψῖδα τὴν ἐν τῇ »Βασιλικῇ«:

» Δῶρον Ἰουστίνοιο, τυραννοφόνου βασιλῆος,
καὶ Σοφίης ἀλόχου, φέγγος ἐλευθερίης,
» ὡράων σκοπίαζε σοφὸν σημάντορα χαλκόν,
αὐτῆς ἐκ μονάδος μέχρι δυωδεκάδος·
» ὅν τινα, συληθέντα, δίκης θρόνον ἡνιοχεύων
εὗρεν Ἰουλιανὸς χερσὶν ἀδωροδόκοισι«.

Ἄδηλον δὲ ἐὰν ἦτον γνώμων ἡλιακὸς ἢ κλεψύδρα, ἢ καὶ ἀμφότερα. Καθὼς καὶ ἐὰν αὐτὸ τοῦτο ἐλέγετο καὶ Ὡρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀφ' οὗ καὶ μία τῶν πυλῶν αὐτῆς ἐκαλεῖτο Πύλη τοῦ Ὡρολογίου (1), κειμένου »ἐν τῷ φουρνικῷ (=ἐν τῇ καμάρᾳ) τοῦ Μιλίου«, ὅπου ἐν ταῖς προελεύσεσιν ὑπεδέχετο τὸν Αὐτοκράτορα ὁ δῆμος τῶν λευκῶν.

Τὴν θέσιν τῆς ὑπερεκτεταμένης τὸ πάλαι ταύτης τοῦ Αὐγουστεῶνος πλατείας ἐπέχει σήμερον, κατ' ἀνατολὰς μέν, ἐφ' ἱκανὸν ἡ πρώτη τοῦ σαραγίου αὐλή, καὶ τὰ περὶ τὴν πύλην τοῦ Μπάμπ-ὑ-χουμαϊοὺν μέρη· κατὰ μεσημβρίαν δέ, ὅπου τὸ πάλαι ἦσαν τὰ τοῦ μεγάλου Παλατίου προπύλαια, ἀνεγείρεται ἤδη λαμπρότατον τὸ Τουρκικὸν Πανεπιστημεῖον· μέρος δὲ αὐτοῦ ἔφθανεν ἴσως μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς περιοχῆς τοῦ τζαμίου Σουλτὰν-Ἀχμέτ. Τὸ δὲ ἔδαφος αὐτοῦ, ἐστρωμένον μὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πλαξὶν ἄριστα, κατὰ τὸν Σουΐδαν, συγκεχωσμένον δέ, καθὼς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, καὶ καθὼς συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς ἀρχαίας μεγαλοπόλεις, ἀνεκαλύφθη τῷ 1847, ἀνορυττομένων τῶν θεμελίων τοῦ Πανεπιστημείου, συγκείμενον, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, ἐκ μελανοχρόων πετρῶν, μήκους μὲν ἑνὸς γεωμετρικοῦ ποδός, πλάτους δὲ ἡμίσεος.

Τὸ δὲ μεγαλοπρεπέστατον ἀληθῶς τοῦτο Πανεπιστημεῖον, παρατεῖνον ὅλην τὴν πρὸς μεσημβρίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ, τῆς ὁποίας τὸ βόρειον μέρος ἐπέχει ἡ Ἁγία Σοφία, ἐθεμελιώθη τὸν Αὔγουστον τοῦ 1846, ὑπατεύοντος τοῦ Ῥεσσὶτ-πασσᾶ, καὶ ἐξακολουθεῖ εἰσέτι οἰκοδομούμενον ὑπὸ

(1) Πορφυρογένν. Βιβλ. Α', α', β', καὶ Θ'.

τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀρχιτεκτόνων ἀδελφῶν Φοσσάτη· συγκινεῖ δὲ τὰς καρδίας τῶν θεατῶν, ὅσοι ἐνθυμοῦνται ὅτι ἐπὶ τοῦ γηπέδου τούτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεγείρεται ἤδη τὸ εἰρηνικὸν τοῦτο καταγώγιον τῶν Μουσῶν, ἦτον πρὸ εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν στρατὼν τῶν Γενιτσάρων!

Ἐν τῷ Μιλίῳ τοποθετεῖται καὶ

Τὸ Διίππειον,

ὅπου, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον Χρονογράφον, »ἦν ἡ ἀλλαγὴ τῶν κοντούρωνα, ὁ πρῶτος δηλαδὴ σταθμὸς τῶν ταχυδρομικῶν ἵππων, παρὰ τὸ πρῶτον, ὡς εἰκὸς, Μιλιαρήσιον. Ἐκλήθη δὲ οὕτω, διὰ τοὺς ἐνταῦθα ἱσταμένους δύω μαρμαρίνους ἵππους, ἐπὶ λιθίνων τετραδικῶν βωμῶν, τοὺς ὁποίους ὁ τύραννος Φωκᾶς ἔστησεν εἰς μνήμην τῶν ταχυδρομικῶν ἵππων, οὓς, φεύγων ἀπὸ τοῦ Μαυρικίου, ἀφ' οὗ, κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, ἐμαστιγώθη (μαγγλαβίοις ἐτύφθη), διότι ἐτόλμησεν, ἐν ἡμέρᾳ ἱπποδρομίου, νὰ παρουσιασθῇ εἰς αὐτὸν, ἔχων προσηρτημένον ἐπὶ τοῦ δόρατός του »τὸ πιττάκιον, ὅπερ ἀπὸ »Λογγοβαρδίας ἐλθὼν ἔφερε, τοῦ στρατοῦ ἐκεῖθεν ἀποστείλαντος τοῦτον »διὰ τὴν ῥόγαν αὐτῶν«, ἠγκυλοτόμει (ἠντζοκόπει) κατόπιν του, ὑποτεμνόμενος οὕτω τὴν δίωξιν.

Πλησίον τοῦ ἀναθήματος τούτου ἦτον ὁ ναὸς τοῦ Θεολόγου ὁ ἐν τῷ Μιλίῳ, ὁ καλούμενος, ὁμωνύμως τῷ τόπῳ, καὶ Διίππειον (1). Τοῦτον ἐπεβάλλετο μὲν κτίζειν ὁ Φωκᾶς, εἰς ὄνομα τοῦ ὁμωνύμου του Ἁγίου, καὶ μέχρι τοῦ ὀρόφου αὐτὸν προήγαγε· συνετέλεσε δὲ, καταστρέψας τὸν τύραννον, ὁ Ἡράκλειος, ἤ, κάτ' ἄλλους, Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς (ὅς τις πιθανώτερον ὅτι τὸν ἀνεκαίνισε), μετονομάσας αὐτὸν εἰς μνήμην Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ὅθεν αὐτὸν εἶναι νομίζω τὸν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ϛ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναφερόμενον (2) Ἅγιον Ἰωαννοφωκᾶν, ὅπου εἶχε τὸ ἐργαστήριόν του ὁ καλλιγράφος Θεόδωρος. Πιθανὸν δὲ ὡσαύτως, ὅτι εἶνε ἡ αὐτὴ ἐκκλησία τῇ καλουμένῃ Τοῦ Θεολόγου ἢ Εὐαγγελιστοῦ εἰς τὸ Ὡρολογεῖον, πλησίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἧς τὰ ἐγκαίνια ἀναφέρονται τῇ 2 Αὐγούστου. Ἔνδον τοῦ Ἀποστολείου τοῦ Θεολόγου, τοῦ πλησίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἦν τὸ εὐκτήριον (παρεκκλήσιον) τοῦ ἁγίου Τρύφωνος. Ὁ ναὸς οὗτος χρησιμεύων ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Γυλλίου ὡς θηριοκομεῖον, ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ Αὐτοκρατορικοὶ λέοντες (Ἀρσλὰν-χανὲ), ἐσώζετο, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, μέσον τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τοῦ Αὐγουσταίου, μέχρι τοῦ 1809. Ἔκτοτε δὲ, ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ, κρημνισθέντος ἄχρι τῶν θεμελίων, τὰ νέα τῶν Τζεμπετζήδων καταγώγια.

(1) Τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον ἀναφέρει, ὡς μέρος τῆς ΚΠ, καὶ τὸ Ἐξαΐππιον.

(2) Πράξ. ΙΔ'.

Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον ἦτον ἐν τῷ Μιλίῳ καὶ Ὁ τοῦ Ἁγίου Ἀλεξίου, συνηνωμένος τῇ τοῦ Αὐγουστεῶνος αὐλαίᾳ, κατὰ τὸν Χωνειάτην. Ἦτον δὲ χαμηλότερος, φαίνεται, τοῦ Ἀποστολείου τοῦ Θεολόγου· διότι τῷ 1182 καταλαβόντες οἱ Βασιλικοὶ ἀπὸ πρωΐας ἐκεῖνον, ἔβαλλον ἐξ ὑπερδεξίου τοὺς ἐν τούτῳ ὠχυρωμένους στρατιώτας τῆς Καισαρίσσης Μαρίας. Καὶ φαίνεται προσέτι, ἀπ' ἐναντίας τῆς γνώμης τοῦ Δουκαγγίου, ὅτι ἦτον εἷς καὶ ὁ αὐτὸς μὲ τὴν καλουμένην Μονὴν τοῦ Κυροῦ Ἀλεξίου, ἣν ἀνήγειρεν ὁ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου πατριάρχης Ἀλέξιος, ὁ Ἐκκλησιάρχης τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου, ἀποθανὼν τῇ 20 Φεβρουαρίου τοῦ 1043, μετὰ δεκαεπτὰ ἐτῶν καὶ δύω μηνῶν πατριαρχείαν, ὅς τις καὶ εἶχεν ἀποθησαυρίσῃ ἐν αὐτῷ μεγάλην ποσότητα χρημάτων, τὰ ὁποῖα οἰκειοποιήθη ὁ Μονομάχος. Ἐν τοῖς Κατηχουμενείοις τοῦ ναοῦ τούτου συνεκροτήθησαν καὶ δύω-τρεῖς τοπικαὶ Σύνοδοι.

» Πρὸς τὰ βόρεια τοῦ Φόρου, καὶ εἰς τὰ πρὸς ἔω τῆς τοῦ Αὐγουσταίου » ἀγορᾶς «, κατὰ τὸν Προκόπιον, πρὸς μεσημβρίαν δὲ καὶ ἀντικρὺ τῆς Ἁγίας Σοφίας » ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν βημάτων αὐτῆς «, κατὰ τὸν Παλλάδιον (1), ἔκειτο ἐν τῷ Β' Ῥεγεῶνι καὶ πρὸ τῶν βασιλείων,

Τὸ Μέγα Βουλευτήριον ἢ Σενάτον,

κτίσμα καὶ τοῦτο Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, » εἰς πᾶν κάλλος καὶ φι» λοτιμίαν ἐξησκημένον (2), ἐκ χαλκῶν δὲ εἰκόνων καὶ πορφυρῶν λίθων » διακεκοσμημένον (3) «. Τὸ μῆκος αὐτοῦ ἦτον, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, 240 ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος 84· ἡ δὲ ὀροφὴ 'του ἐστηρίζετο, ἐξ ἀνατολῶν μὲν καὶ δυσμῶν ἐπὶ ψαλίδων, ἐκ δὲ τοῦ νοτίου καὶ βορείου πλευροῦ, ἐπὶ 12 ποικίλων κιόνων Τρωαδησίων, 25 ποδῶν ὕψους. Αἱ πύλαι δὲ αὐτοῦ μετηνέχθησαν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Ἀρτέμιδος, ὅπου 'τὰς εἶχεν ἀναθέσῃ, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ὁ Τραϊανός, ἔχουσαι ἐντετυπωμένας τὰς κατὰ τῶν Σκυθῶν αὐτοῦ μάχας καὶ τὴν Γιγαντομαχίαν, ἐν ᾗ παρίστατο μὲν ὁ Ζεὺς κεραυνοφόρος, ὁ δὲ Ποσειδῶν τριαινοφόρος, καὶ Ἀπόλλων τόξον ἐσκευασμένος· κάτω δὲ ἔβλεπέ τις τοὺς » Γίγαντας ὡς δράκοντας ἑρπο» μένους, χερσὶ βώλους ῥιπτοῦντας εἰς ὕψος, καὶ βλοσυρὸν εἰσορῶντας «.

Ἐν αὐτῷ ἡ Σύγκλητος, » ἀρχομένου τοῦ ἔτους ξυνιοῦσα, ἐνιαύσιον » ἑορτὴν ἦγε, τὰ τῆς πολιτείας ὀργιάζουσα ἀεὶ νόμιμα «, κατὰ τὸν Προκόπιον. Ἐν αὐτῷ ἐβουλεύοντο οἱ Πατρίκιοι, καὶ ἀνηγορεύοντο οἱ Ὕπατοι. Ὅθεν » καὶ τῶν κωδηκέλλων ἦν ἐξ ἀρχῆς φυλακτήριον· ἐκεῖσε γὰρ » οἱ Πατρίκιοι ἐλάμβανον αὐτούς «, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον.

Τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἀνεκαίνισε πυρποληθὲν ὁ Ἰου-

(1) Ἐν Βίῳ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. (2) Ζώσιμ. (3) Κεδρην.

Digitized by Google

στινιανός, ἐσώζοντο ἐπὶ Γυλλίου οἱ τοῖχοι, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, μεσολαβούσης τῆς ἀπὸ τῆς μεγάλης τοῦ Σαραγίου πύλης πρὸς τὸν τοῦ Κωνσταντίνου Φόρον ἀγούσης ὁδοῦ. Ἐκ δὲ τῆς ὕλης αὐτοῦ εἶχε κτισθῆ τῷ 1454 ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τὸ Ἐσκὶ-σαράγιον.

Τοῦ Βουλευτηρίου δὲ τούτου προσκήνιον, τρόπον τινά, ἢ προπύλαιον ἦτον, ὡς φαίνεται, ἡ καλουμένη

Βασιλική,

ἡ ἄλλως Βασίλειος ἢ Ῥηγία (ἐννοουμένου τοῦ Στοὰ), κειμένη ἐν τῷ Δ' Ῥεγεῶνι, μεταξὺ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Χαλκοπρατείων, ἄλλη παρὰ τὴν ἐν τῷ Ζ' Ῥεγεῶνι, τὴν καλουμένην τοῦ Θεοδοσίου, εἰ καὶ ὁ Δουκάγγιος φρονεῖ ὅτι ἀμφότεραι ἦσαν μία καὶ ἡ αὐτή.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, κατὰ τὸν Προκόπιον, ἐπερείδετο εἰς ἓξ ὑπερμήκεις κίονας ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου (1), ὧν »οἱ μὲν δύω τὸν πρὸς δυ-»σμὰς τετραμμένον τοῦ Βουλευτηρίου τοῖχον εἶχον ἐν μέσῳ, οἱ δὲ τέσ-»σαρες ὀλίγῳ ἐκτὸς αὐτοῦ προεῖχον· στοὰν δ' ἐποίουν οἱ κίονες οὗτοι, »ὄροφον χρυσοῦν ἐν θόλῳ ἑλίττουσαν. Τὰ δὲ ἄνω τῆς στοᾶς ἅπαντα »μαρμάρινα ἀγαλμάτων πλήθει ὑπεράνω ἑστώτων ὑπογέγραπται«. Τῶν ἀγαλμάτων τούτων ὁ μὲν Ζώσιμος ἀναφέρει τὸ τῶν Μουσῶν, τοποθετούμενον ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου· τὸ τοῦ Δωδωναίου Διός· καὶ τὸ τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς. Ἐξ ὧν τὰ μὲν τῶν Μουσῶν κατεκάησαν, ὅταν ἐν τῷ ἐπὶ Ἀρκαδίου συμβάντι διὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον ἐμπρησμῷ εἶχε πυρποληθῆ τὸ Σενάτον, »τὴν καθέξουσαν ἅπαντας ἀμουσίαν σαφέ-»στερόν πως μηνύοντα«, προσθέτει ὁ Ἱστορικὸς οὗτος· τὰ δὲ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ἱστάμενα πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ Βουλευτηρίου ἐπὶ λιθίνων βάσεων, διεσώθησαν ἀβλαβῆ, κατὰ παράδοξόν τινα τρόπον. Καιομένου γὰρ τοῦ Σενάτου, ὁ καταῤῥέων ἀπὸ τῆς στέγης μόλιβδος πηγνύμενος, ἐσχημάτισε περὶ αὐτὰ εἶδός τι προφυλακτικῆς σκέπης, ὥστε τῶν τῆς οἰκοδομῆς λίθων κατ' αὐτῶν φερομένων, συνεχώσθησαν μὲν, καὶ ὅλοι ἐνόμιζον ὅτι ἠφανίσθησαν, ἀλλὰ, καθαιρομένου μετὰ ταῦτα πρὸς ἀνοικοδομὴν τοῦ τόπου, εὑρέθησαν ἀκέραια· ὅθεν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἀναφέρεται καὶ ἔπειτα, πυρποληθὲν ἐν τῷ ἐπὶ Βασιλίσκου ἐμπρησμῷ, καὶ τοποθετεῖται ὑπὸ μὲν τοῦ Ζωναρᾶ ἐν τοῖς Λαύσου, ὑπὸ δὲ τοῦ Κεδρηνοῦ πρὸς δύσιν τῆς τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου πλατείας, ὅπου καὶ διελάβομεν τὰ περὶ αὐτοῦ λεπτομερέστερον. Ὁ δὲ Κωδινὸς ἀναφέρει τὰ ἀγάλματα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ἡνιόχων ἀνδριάντας, καὶ ὄργανον ἀστρονομικόν. Λέγει δὲ ὅτι καὶ οἱ δέκα (ἴσως δώδεκα) κόφινοι τῶν περισσευμάτων τῶν

(1) Ἴδε τὴν ἐν σελ. 442 ὑποσημείωσιν.

πέντε άρτων »δέκα έτη έν τῷ παλατίῳ τοῦ Σενάτου κατέκειντο, ὕστερον δὲ κατεχώθησαν ὑπὸ τὴν βάσιν τοῦ Πορφυροῦ κίονος. Ὁ δὲ Σ. Λογοθέτης(1) καὶ εἰκόνα τοῦ Σολομῶντος, ἴσως αὐτὴν ἐκείνην, ἣν ἔστησε χαλκῆν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπὶ τῆς τοῦ Ἴλλου κινστέρνης, παριστάνουσαν τὸν σοφὸν τοῦτον κρατοῦντα τὴν σιαγόνα αὐτοῦ ὡς ἐπὶ συννοίας, καὶ βλέποντα πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, »ὅτι ἐνικήθη δῆθεν παρ' αὐτοῦ εἰς μῆκος »καὶ κάλλος«. Τὸν ἀνδριάντα τοῦτον Βασίλειος ὁ Μακεδὼν μετεχώνευσεν ἢ μετεσκεύασεν εἰς εἰκόνα ἑαυτοῦ, »καὶ προσέταξε τεθῆναι κάτωθεν τῶν »θεμελίων τῆς ἐν τῷ Παλατίῳ κτισθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐκκλησίας τῆς λε»γομένης Νέας, ὥσπερ θυσίαν ἑαυτὸν τῷ τοιούτῳ κτίσματι τῷ θεῷ προσ»άγων«, λέγει ὁ Γραμματικὸς Λέων διηγούμενος τὸ πρᾶγμα. Πρὸς τὸν τοῦ Βουλευτηρίου δὲ ὀπισθόδομον ἀνέθηκεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ τὴν εἰκόνα Ἀθαναρίχου τοῦ βασιλέως τῶν Γότθων, κατὰ τὸν Θεμίστιον(2). Ἀνακαινισθέντος δὲ τοῦ Σενάτου, ἐστήθησαν ἐν αὐτῷ τῷ 415 ὑπὸ Αὐρηλιανοῦ τοῦ Ὑπάτου καὶ δισεπάρχου τοῦ Πραιτωρίου καὶ τὰ στηθάρια(3) τῶν Αὐτοκρατόρων Ἀρκαδίου (;) καὶ Ὁνωρίου καὶ τῆς Αὐγούστης Πουλχερίας. Τῷ δὲ ἐφεξῆς ἔτει ἀφιερώθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Συγκλήτῳ καὶ τοῦ Θεοδοσίου χρυσοῦς ἀνδριάς. Ἡ δὲ Σύγκλητος ἔστησε καὶ αὐτοῦ τοῦ Αὐρηλιανοῦ χρυσοῦν ἀνδριάντα, καθὰ δηλοῖ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

» Οὗτος ὁ κοσμήσας ὑπάτων θρόνον, ὃν τρισέπαρχον
» καὶ πατέρα βασιλῆες ἑὸν καλέσαντο μέγιστοι,
» χρύσεος ἕστηκεν Αὐρηλιανός· τὸ δὲ ἔργον
» τῆς Βουλῆς, ἧς αὐτὸς ἑκὼν κατέπαυσεν ἀνίας«.

Παρὰ ταῦτα ἵστατο ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ καὶ ἀνδριὰς χαλκοῦς ἐπισκόπου ἱμάτιον φορῶν (!!), καὶ κρατῶν ῥάβδον ἔχουσαν περὶ ἑαυτὴν εἱλιγμένον ὄφιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ λέγεται καὶ αὐτὸς μετενεχθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου εἰς τὴν ἐν τῷ Παλατίῳ Νέαν Ἐκκλησίαν, φαίνεται ὅτι εἶνε εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τῷ προειρημένῳ τοῦ Σολομῶντος (ὁ Ἀσκληπιὸς τυχὸν ἢ ὁ Ἱπποκράτης). Διηγεῖται δὲ Λέων ὁ Γραμματικὸς ὅτι, »ἱσταμένης τῆς στήλης ὀρθῆς ἐν »τῷ Βεστιαρίῳ, ὁ βασιλεύς, θεωρῶν αὐτήν, ἐνέβαλεν, οὕτω τυχόν, τὸν »δάκτυλον αὐτοῦ εἰς τὸ στόμα τοῦ ὄφεως. Ὢν δὲ ἐκεῖ ζῶν ὄφις, ἔδακεν »αὐτόν, καὶ μόλις ἰατρεύθη δι' ἀντιφαρμάκου«.

Τὰ προπύλαια τῆς Βασιλικῆς ταῦτα, πυρποληθέντα τῷ 403 ἢ 404 μετὰ τοῦ Σενάτου, ἀνεκαινίσθησαν τῷ 409 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, διὰ Θεοδώρου τοῦ τρισεπάρχου τοῦ Πραιτωρίου καὶ Ὑπάτου, εἰς ὃν καὶ

(1) Ἐν Βασιλείῳ. (2) Ὁμιλ. ΙΕ'. (3) Οἱ Σχολιασταὶ τὰ ἐξηγοῦσιν εἰκόνας θωρακοφόρους. Πολὺ πιθανώτερον ὅμως νομίζω ὅτι ἦσαν προτομαὶ [bustes].

Digitized by Google

τὰ ἑξῆς δύο ἐπιγράμματα τὰ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, τὸ μὲν πρῶτον ἐπιγεγραμμένον »Εἰς τὴν ἁψῖδα ἐν τῇ Βασιλικῇ:

» Τετραπόροις ἁψῖσι πόλιν (1) Θεόδωρος ἐγείρας,
» ἄξιός ἐστι πόλιν καὶ τέτρατον ἡνιοχεύειν (2)«.

Τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὸ ἕτερον μέρος τῆς αὐτῆς ἁψῖδος:

»Ἔπρεπέ σοι, Θεόδωρε, Τύχης εὐκίονα νηὸν
ἔργου κοσμῆσαι θαύμασι τοσσατίου,
» δῶρά τε κυδήεντα πορεῖν χρυσάσπιδι Ῥώμῃ,
ἣ σ' ὕπατον τεῦξε, καὶ τρισέπαρχον ὁρᾷ«.

Ἔνθα σημειωτέον ὅτι Τύχης ναὸς καλεῖται τὸ ἄλλως Τέμενος τῆς Γερουσίας, κατὰ τὸν Ζώσιμον, διότι ἐκτίσθη (λέγει) ὅπου πρὶν ἦτον ναὸς τῆς Ῥέας, ἧς καὶ ἄγαλμα, κατ' αὐτόν, ὁ Κωνσταντῖνος ἱδρύσατο, »κατὰ τὰς »τῆς μιᾶς στοᾶς ἄκρας (3) τῆς τετραστόου μεγίστης ἀγορᾶς (τοῦ Αὐ»γουσταίου), ἧς οἱ βαθμοὶ ἀνῆγον ὀλίγοι, ὃ δὴ καὶ Τυχαῖον τοῖς πολί»ταις τετίμηται«, μετακομισθὲν ἐκ τοῦ ἐν Κυζίκῳ Δινδύμου ὄρους, ὅπου »τὸ εἶχον στήσῃ οἱ Ἀργοναῦται. »Ἐλωδήσατο δὲ αὐτό, προσθέτει ὁ Ἱ»στορικὸς οὗτος, διὰ τὴν περὶ τὸ θεῖον ῥαθυμίαν, τούς τε περὶ ἑκάτερα »λέοντας περιελὼν, καὶ τὸ σχῆμα τῶν χειρῶν ἐναλλάξας· κατέχειν γὰρ »πάλαι δοκοῦσα τοὺς λέοντας, νῦν εἰς εὐχομένης μεταβέβληται σχῆμα, »τὴν πόλιν ἐφορῶσα καὶ περιέπουσα«. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο τῆς Ῥέας, τὸ ἐπιφημισθὲν εἰς Τυχεῖον (4) τῆς πόλεως, ἦτον χαλκοῦν, καθὼς καὶ οἱ παρ' ἑκάτερα αὐτοῦ λέοντες, τοὺς ὁποίους εὕρομεν ἐν τῷ τοῦ Κωνσταντίνου Φόρῳ. Ἔφερε δέ, καθὼς ὅλα τῆς Κυβέλης τὰ ἀγάλματα, πύργου στέφανον ἐπὶ κεφαλῆς, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει ὁ Κωδινὸς Μ ο δ ί ο λ ο ν· εἶχε δέ, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, »τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν ἐπὶ πρύμνης νηὸς, πρὸ »αὐτῆς ἑστώσης καὶ ὁμοίας ὕλης ἐξειργασμένης«. Προσθέτει δὲ ὁ Ἱστορικὸς οὗτος, ὅτι ἐπὶ Ἀναστασίου, θραυσθείσης, εἴτε ὑπὸ τοῦ χρόνου, εἴτε κατ' ἐπιβουλήν, τῆς νεὼς ταύτης, ἐπεκράτησαν ἀδιακόπως τόσον βίαιοι ἄνεμοι, ὥστε, μὴ δυναμένων προσορμίζεσθαι τῶν φορτηγῶν πλοίων εἰς τὴν πόλιν, μετεκομίζοντο τὰ φορτία διὰ μακρῶν πλοίων πολλαῖς κινουμένων ἐρέταις. Καὶ ἤθελε συμβῆ τάχα καὶ λιμὸς ἐντελής, ἐὰν οἱ τῶν κοινῶν φροντισταί, λαβόντες γνῶσιν τοῦ πράγματος, δὲν ἐπεμελοῦντο 'να ἀναζητήσωσι τὰ θραύσματα τῆς νεώς, καὶ 'να 'τὰ συναρμόσωσιν ἐκ νέου!! Καὶ ἵνα βεβαιωθῶσι περὶ τοῦ πράγματος ἔτι μᾶλλον, ἐδοκίμασαν 'ν' ἀφαι-

(1) Ἴσως Π ύ λ η ν. (2) Καὶ τετράκις δηλονότι ἐπάρξαι. (3) Τὰς πρὸς δυσμάς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀνωνύμου, τοποθετοῦντος αὐτὸ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἁψῖδι τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου. Ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται προσέτι, ὅτι διὰ τῆς ἁψῖδος ταύτης συνείχοντο, ὡς διὰ θύρας, οἱ δύω οὗτοι Φόροι, ὥστε τὴν τοῦ ἑνὸς δυτικὴν ἄκραν εἶναι ἀνατολικὴν τοῦ ἑτέρου. (4) Ὅθεν ἴσως μετέπεσεν εἰς Σ τ ο ι χ ε ῖ ο ν.

Digitized by Google

ρέσωσι πάλι, τὰ συναρμολογηθέντα μέρη, καὶ παρευθὺς ἐγερθεὶς σφοδρὸς ἄνεμος, ἐβίασεν ὅσας τῶν νεῶν ἔτυχον τότε εἰσπλέουσαι, 'να ὀπισθοδρομήσωσι!!! Τοιοῦτον ἦτον τότε τοῦ αἰῶνος τὸ πνεῦμα, καὶ τοιουτοτρόπως ἐγράφετο ἡ Ἱστορία. Ἀλλὰ τὸ περιεργότερον τούτων ὅλων εἶνε, ὅτι ἡ νομιζομένη ναῦς αὕτη ἦτον ἅρμα, διότι ἐφ' ἅρματος εἰκονίζεται ἡ Ῥέα, συρομένη ὑπὸ λεόντων, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὅτι οὐδὲν ἔχει κοινὸν οὔτε μὲ τὴν μαρμαρίνην λιβυρνίδα, τὴν στηθεῖσαν εἰς μνήμην τῆς ὑπὸ τοῦ Φραΐτου (Frajectus) στρατηγοῦ τοῦ Ἀρκαδίου κατὰ τοῦ Γαϊνᾶ ναυμαχίας, οὔτε μὲ τὴν ἐν πολλοῖς νομίσμασι τῶν πρώτων Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων ἐντετυπωμένην γυναικείαν εἰκόνα, φοροῦσαν τήβεννον καὶ περικεφαλαίαν ἢ πύργον, καὶ κρατοῦσαν ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δόρυ ἢ στάχυας ἢ τὸ Κέρας τῆς Ἀμαλθείας, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ σφαῖραν ἔχουσαν ἐφισταμένην Νίκην μικράν, προτείνουσαν δάφνης στέφανον, ἐπερείδουσαν δὲ πρώρῃ νεὼς τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν· καθὼς οὔτε μὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Κωνσταντίνου τὸν ὁποῖον εἰσῆγον κατ' ἔτος μετὰ λιτανείας, τῇ ἡμέρᾳ τῶν ἐγκαινίων τῆς πόλεως, εἰς τὸ θέατρον προσκυνηθησόμενον ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τῆς χειρὸς μικρὰ Νίκη ἐλέγετο παρομοίως Τύχη τῆς πόλεως(1), καθὼς θέλομεν διαλάβει ἐν τῷ Γ' μέρει, ἱστοροῦντες τὰ περὶ τῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων. Τῷ ἀγάλματι δὲ τούτῳ τῆς εἴτε Τύχης εἴτε Ῥέας, τὸ ὁποῖον ἐχειροκόπησεν, ὡς προείπομεν, ὁ Ῥαγκαβῆ, ἐθύετο δημοσίᾳ ὁ Ἰουλιανός, ἐφ' ᾧ καὶ ἐλοιδορήθη ἀναφανδόν, στρατεύων κατὰ Περσῶν, ὑπὸ Μάρη τοῦ ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.

Τῆς Βασιλικῆς τοῦ Βουλευτηρίου οὔτε ἴχνος πλέον σώζεται· εἰκάζεται ὅμως μετά τινος σχεδὸν βεβαιότητος ἡ θέσις αὐτῆς, διότι ἐν τῷ Μεσαυλίῳ τῆς Βασιλικῆς, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν, ἔστρωσε Λογγῖνος ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως, κτίσας καὶ τοὺς ἐμβόλους αὐτῆς εὐπρεπῶς«, ἦτον ἡ ὁμώνυμος αὐτῇ

Κινστέρνα τοῦ Ἴλλου ἢ Βασιλική

(Γερὶ-μπατὰν-σαραΐ).

Ἡ ἀξιολογωτάτη αὕτη κινστέρνα, σωζομένη μέχρι τοῦ νῦν ἀκέραιος εἰς τὴν ὁδὸν τὴν καλουμένην Σοοὺκ-τσεσμέ, πρὸς τὸ δυτικοβόρειον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀνῳκοδομήθη δὲ καὶ ἀνεσκάφη βαθύτερον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ ά ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας 'του, μεταποιήσαντος εἰς αὐτὴν πᾶν τὸ πρὸς νότον(;) τοῦ τῆς Βασιλικῆς μεσαυλίου δάπεδον, καὶ εἰσαγαγόντος εἰς αὐτὴν τὸ ὕδωρ

(1) Τύχην τῆς πόλεως οἱ Γραικορωμαῖοι ἐκάλουν τὸ Genium Publicum τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων, δαίμονα πολιοῦχον.

Digitized by Google

τοῦ Ἀδριανείου ἀγωγοῦ. Ἄδηλον δὲ διατί παρωνομάζετο αὐτή τε καὶ ἡ ἐπώνυμος αὐτῆς Βασιλικὴ ἀπὸ τοῦ Ἴλλου, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶνε οὐχὶ ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀριστεύσας κατὰ τῶν Μισημιανῶν, ὁ Ἴσαυρος, ἀλλ' ὁ ἐπὶ Ζήνωνος,ἀπόγονος πιθανῶς ἐκείνου, Συγκλητικὸς καὶ Ὕπατος καὶ Μάγιστρος, διοικῶν τὴν πᾶσαν πολιτείαν, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν, καὶ συγκαταπράξας τῷ Ζήνωνι τὴν ἀπὸ τῆς φυγῆς κάθοδον, ἀποστατήσας δὲ τῷ 448, καὶ συλληφθεὶς ἐν τῷ Παπυκίῳ ὄρει, καὶ ἀποκεφαλισθεὶς ἐν τῷ Καθίσματι τοῦ Ἱπποδρόμου, ὅς τις εἶχεν ἴσως ἐν τῇ πλατείᾳ ταύτῃ παλάτιον.

Τὴν κινστέρναν ταύτην λέγει ὁ Γύλλιος (1) ὅτι πρῶτος ἀνεκάλυψεν αὐτὸς, ἄγνωστον τέως διατελοῦσαν, διὰ τὰς ἐπ' αὐτῆς ᾠκοδομημένας οἰκίας, εἰ καὶ οἱ οἰκήτορες πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἀπ' αὐτῆς καθ' ἡμέραν διὰ φρεάτων ὑδρεύοντο. Διηγεῖται δὲ ὅτι, καταβὰς εἰς αὐτὴν διὰ σχοινίων ἀπό τινος καθόδου ἠνεῳγμένης ἐντὸς ἑνὸς τῶν οἴκων τούτων, καὶ ἐπιβὰς εἰς πλοιάριον, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου, περιέπλευσεν αὐτὴν, ὅσον ἐφικτὸν,διὰ μέσων τῶν κιόνων, ὡς διὰ δάσους, βεβυθισμένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Ἔχει δὲ, λέγει, πλῆθος ἰχθύων, καὶ μάλιστα κεφάλων, τῶν ὁποίων ὁ ὁδηγὸς αὐτοῦ ἤγρευσέ τινας διὰ κάμακος, συναζομένους περὶ τὸ φῶς τῶν λαμπάδων, καὶ τὸ κατερχόμενον, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, ἄνωθεν τῶν στομίων τῶν φρεάτων. Περιγράφει δὲ αὐτὴν μὲ τὴν συνήθη αὐτῷ λεπτομέρειαν, ὡς ἑξῆς: »Τὸ μὲν μῆκος αὐτῆς εἶνε 336 ποδῶν Ῥωμαϊκῶν, τὸ δὲ πλάτος 182, καὶ ἡ περιφέρεια 524 (;). Οἱ δὲ θόλοι καὶ αἱ στοαὶ αὐτῆς ᾠκοδόμηνται ἐκ πλίνθου ὀπτῆς, ἐπαληλιμμένοι καλῶς, αὐτοί τε καὶ οἱ τοῖχοι αὐτῆς, ἀμμοκονίᾳ, κάλλιστα διατηρουμένῃ. Ὑποκρατοῦνται δὲ 336 κίοσιν, ἀπέχουσι 12 πόδας ἀλλήλων,καὶ ἔχουσιν ὕψος ὑπὲρ τοὺς 40 πόδας· διατεθειμένοις δὲ, κατὰ μῆκος μὲν, εἰς δώδεκα σειράς· κατὰ πλάτος δὲ, εἰς εἰκοσιοκτώ. Τὰ δὲ κιονόκρανα αὐτῶν, τὰ μὲν Κορινθιουργῆ, τὰ δὲ λεῖα, καὶ ἐφ' ἑκάστου αὐτῶν μέγας λίθινος ἄβαξ, ἐπανέχων ἑτέραν τετράγωνόν τινα βάσιν, ἐφ' ἧς ἐπιστηρίζονται τέσσαρα τόξα σχηματίζοντα τοὺς θόλους«.

Ἡ κινστέρνα αὕτη, γεμιζομένη τὸν χειμῶνα μέχρι τῶν κονιοκράνων ἐκ μεγάλου τινὸς ὀχετοῦ, δι' οὗ εἰσρέει εἰς αὐτὴν διὰ τοῦ ὑδρονομείου (τακσίμ) τῆς Ἁγίας Σοφίας τὸ ἐκ τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Τζεμπετζῆκιοϊοῦ μετοχετευόμενον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον Κύδαριν ὑπέθεσεν ὁ Ζυγομαλᾶς, καὶ ἀπ' αὐτοῦ λαβὼν ἐδημοσίευσε καὶ ὁ Γ. Δούζας, χρησιμεύει εἰς τὰς ἀνυδρίας τοῦ θέρους, ἀνοιγομένη περὶ τὸν Μάϊον, καὶ ἐφοδιάζουσα ἰδίως, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν (2), τὸ παλάτιον· διότι τὰ ὕδατά της εἶνε ἀρίστης ποιότητος.

---

(1) Βιβλ. Β'. κ'. (2) Ἴδε Μπὶν-μπὶρ - διρέκ.

Ἐν μέρος τῶν θόλων αὐτῆς ἐκρημνίσθη, καὶ ἐκεῖθεν φωτίζεται τῶρα τὸ κῦτός της. Ἔχει δὲ κάθοδον θολοσκέπαστον, καὶ πλοιάριον παρ' αὐτὴν προσδεδεμένον εἰς ἕνα τῶν κιόνων. Ἀλλ' οἱ περίοικοι, Τοῦρκοι ἅπαντες, ἵνα ἀποτρέψωσι πάντως τοὺς περιέργους, διέδωσαν τὴν φήμην ὅτι εἶν' ἐστοιχειωμένη, καὶ ὅτι ἀπωλέσθησαν ἑπομένως ἐντὸς αὐτῆς πολλοί, καὶ ἴσως τῷ ὄντι καὶ ἐθυσίασάν τινας, εἴτε ὑπὸ πλεονεξίας, εἴτε ὑπὸ ζηλοτυπίας.

Πολλοὶ ὑποθέτουσιν αὐτὴν ἐκτεινομένην ἕως ὑποκάτωθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ἔχουσαν διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν· ἀλλ' εἶνε ἀμφότερα ἀνύπαρκτα· διότι ἡ τελευταία αὐτῆς ἄκρα εἶνε ὀγδοήκοντα βήματα μακρὰν πρὸς ἄρκτον τῆς Ἁγίας Σοφίας· τὸ δὲ δάπεδόν της εἶνε ὑψηλότερον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Ἐν τῇ Βασιλικῇ ἦσαν ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ τὰ Διδακτήρια, ἰδίως δὲ τὸ Πανεπιστημεῖον, ὅπου, κατὰ τὸν Σωκράτην (1) καὶ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον (2), ἐφοίτα καὶ ὁ Ἰουλιανός. Ἐν αὐτῷ ἐδίδασκεν ὁ λεγόμενος Οἰκουμενικὸς ἢ Μέγας Διδάσκαλος, μὲ τοὺς δώδεκα ἢ δεκαὲξ αὐτοῦ μαθητάς, ἢ μᾶλλον συμπαρέδρους καὶ συνεργάτας, ὅλους ἱερωμένους ἢ μοναχούς, μισθοδοτουμένους ἀπὸ τοῦ δημοσίου, ὅθεν ἐκαλεῖτο καὶ Πρυτανεῖον. Συνεστήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, κυρίως πρὸς ἀποφυγὴν τῶν περὶ τὸ δόγμα διενέξεων, ἐφ' ᾧ καὶ παρεδέχθη ὡς κανόνα γραμματικὸν τὴν Θεωρίαν Διονυσίου τοῦ Θρακός. Κατεκάη δὲ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, καθ' ὑποβολὴν αὐτοῦ, καθὼς λέγουσιν οἱ ἐναντίοι του, συγκατακαύσαντος μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς διδασκάλους. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ δώδεκα αὗται διδασκαλικαὶ καθέδραι ἐξηκολούθησαν πολὺ μετ' αὐτόν· διότι καὶ ἐπὶ Ἰωάννου ἀκόμη τοῦ Κομνηνοῦ, συγκροτηθείσης συνδιαλέξεως περὶ τῶν διαφορῶν τῶν μεταξὺ τῶν δύω Ἐκκλησιῶν, ἀναφέρονται ἐν αὐτῇ »Duodecim electos Didascalos, qui studiis Grecorum ex more »solent præesse«.

Ἐνταῦθα ἑπομένως ἦτον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη (3), τὴν ὁποίαν πρῶτος συνέστησε, κατὰ τὸν Ζώσιμον, ὁ Ἰουλιανός, »κὰν ταύτῃ βίβλους ὅσας »εἶχεν ἐναπέθετο«. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ηὔξησεν αὐτήν· διότι πρὸ αὐτοῦ ὁ Κωνστάντιος εἶχεν ἤδη καὶ βιβλιοθήκην κτίσῃ καὶ κώδηκας χειρογράφων συναθροίσῃ, κατὰ τὸν Θεμίστιον (4). Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ ὁ Οὐάλης ἔπειτα κατέστησεν ἑπτὰ ἀρχαιολόγους, τέσσαρας Ἕλληνας, καὶ τρεῖς Ῥωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἐτοποθέτουν καὶ ἀνεπλή-

(1) Βιβλ. Γ', α'. (2) Βιβλ. Ι', α'. (3) Τοῦ τεμενίσματος ἐγγὺς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας »Οἶκος λαμπρὸς δεδόμητο τοῖς πάλαι Βασιλεῦσι, »Κῆπος ἂν εἴποι τις λαμπρὸς βιβλιοφόρων »δένδρων, »Ἄλσος ἀγλαοφύτευτον παντοδαπῆς σοφίας (Κωνστ. Μανασσ. Χρον. 87)«.

(4) Λόγῳ ΙΓ'.

ρουν τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα, ἔχοντες σιτηρέσιον ἐπὶ τούτῳ. Ἐκάη δὲ ἐπὶ τοῦ ἐπὶ Βασιλίσκου ἐμπρησμοῦ, ἀρξαμένου ἐκ μέσου τῶν Χαλκοπρατείων, πυρποληθέντων ἐν αὐτῇ δώδεκα μυριάδων κωδήκων, ἐν οἷς καὶ ἡ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια χρυσόγραφος »μετὰ καὶ τῆς ἱστορίας τῆς τῶν ἡρώων πράξε» ως(1)«, ἐπὶ δέρματος ἢ (τὸ παραδοξότερον) ἐντέρου ὄφεως, μεμβράνης δηλαδὴ παπυρίνης ἢ φιλυρίνης, συνεπτυγμένης εἰς κύλινδρον, 120 ποδῶν τὸ μῆκος. Ἀνεκαίνισε δὲ αὐτὴν Ζήνων ὁ Αὐτοκράτωρ, δι' ἐπιστασίας Ἰουλιανοῦ τοῦ τῆς πόλεως ἐπάρχου, ὅς τις ἔστησε πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ κτιρίου καὶ χρυσοῦν ἀνδριάντα τοῦ Ζήνωνος, εἰς ὃν ἀναφέρεται καὶ τὸ ἑξῆς τῆς Ἀνθολογίας ἐπίγραμμα:

» Οἶκον Ἄναξ Ἑλικῶνος ἀναδήσαντα νοήσας
» χυδαλίμοις καμάτοισιν Ἰουλιανοῦ πολιάρχου,
» Πιερικῶν προπάροιθε δόμων παγχρύσεος ἔστη.

Ηὐξήθη δὲ βαθμηδὸν ἡ Ζηνώνειος αὕτη βιβλιοθήκη εἰς μέγαν βιβλίων ἀριθμόν, ὥστε ὅταν πάλιν ἐπυρπολήθη, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, κατεκάησαν ἐν αὐτῇ μετὰ πολλῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ 36,000 βιβλία. Φαίνεται δὲ ὅτι συνεκροτήθη πάλιν ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα Αὐτοκρατόρων, διότι ἀναφέρεται ὑπό τε τοῦ Νικήτα καὶ Κεδρηνοῦ ἐν Λέοντι τῷ Ἀρμενίῳ.

Ὡς κατάστημα δὲ τοῦ τε Πανεπιστημείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης ἐχρησίμευε, κατὰ τὸν Κωδινὸν καὶ τὸν Ἀνώνυμον, τῶν ὁποίων ὅμως τὴν γνώμην δὲν φρονοῦσιν ἀξιόπιστον ὁ Γύλλιος καὶ Δουκάγγιος, ἡ καλουμένη

Ὀκτάγωνος,

οἰκοδόμημα κληθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὀκταέδρου μέν, καθόσον ἔνεστιν εἰκάσαι ἐκ τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ κτισθέντος ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὀκτὼ δὲ στοὰς ἢ καμαροειδεῖς τόπους ἔχοντος, κατὰ τὸν Κωδινόν. Λέγεται δὲ καὶ ἀρσενικῶς, Ὁ Ὀκτάγωνος, καὶ οὐδετέρως Τὸ Ὀκτάγωνον, καὶ προσονομάζεται ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ Τετραδήσιον, τοποθετούμενον ὑπ' αὐτοῦ μὲν »πλησίον τῆς Χαλκῆς, καὶ οὐ μακρὰν τοῦ Ζευξίππου καὶ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τῶν Σφωρακίου« · ὑπὸ τοῦ Χρονικοῦ δὲ τοῦ Πασχαλίου »εἰς μέσον τῆς Βασιλικῆς τῶν Γουναρίων καὶ τοῦ δημο» σίου ἐμβόλου τῆς Ῥηγίας«. Φαίνεται δὲ ὅτι, πυρποληθὲν ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα, ἀνεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὐχὶ πλέον εἰς τὸ ἴδιον σχῆμα, ἀλλ' εἰς τετράγωνον, »περικυκλούμενον τετραστύλῳ κτλ.«, κατὰ τὸν Προκόπιον, ὅθεν καὶ τοῦ Κωδινοῦ τὸ Τετραδήσιον. Καὶ ἐκ τούτου συμπεραίνει ὁ Γύλλιος ὅτι ἦτον προσδιωρισμένον εἰς ἄλλην καὶ ὄχι βιβλιοθήκης χρῆσιν· διότι, ἐκτὸς τούτου, καὶ τὴν πυρπόλησιν αὐτοῦ ἀναφέροντες οἱ Ἱστορικοί, βιβλίων ἐν αὐτῷ συγκατακαέντων οὐ μνημονεύουσιν.

(1) Κεδρην.

Digitized by Google

Ἐν ταῖς στοαῖς τῆς Βασιλικῆς ἢ Ῥηγίας ταύτης ἦσαν, κατὰ συνέπειαν, καὶ τὰ Χαρτοπωλεῖα καὶ Βιβλιοπωλεῖα, τὰ ὁποῖα κατ' ὀλίγον εἰσήχθησαν καὶ ἐντὸς αὐτῆς. Ὅθεν ἡ μὲν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Νεαρὰ (1) ἀπαγορεύει ποιεῖν ἐν τῇ Βασιλικῇ στασίωνας ἢ ἐργαστήρια· ἡ δὲ τοῦ Θεοδοσίου (2) »Basilicam, λέγει, auratam et marmoribus decoratam (in) nullius imaginis aut pictarum Tabularum obumbratione fuscari jubendus«.

Ἐν ταύτῃ, καθὼς καὶ ἐν τῇ τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης, συνέῤῥεον οἱ περὶ τὰς δίκας καὶ τὰ συμβόλαια, περιμένοντες ἄχρις οὗ ἀνοιχθῇ τὸ Σενάτον καὶ συνεδριάσωσιν οἱ δικασταί, καὶ ἐμελέτων τὰ δικόγραφά των, ἀνελίττοντες »βιβλίδια δικῶν ἀνάπλεα καὶ πραγμάτων«, κατὰ τὸν Ἀγαθίαν, χλευάζοντα Σύρον τινὰ ἰατρὸν Οὐράνιον, ὡς κραυγάζοντα ἐν ταῖς στοαῖς τῆς Βασιλικῆς. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ὁ Κεδρηνὸς ἀποκαλεῖ τοὺς δικηγόρους καὶ ῥήτορας »Σχολαστικοὺς τῆς Βασιλικῆς«.

Παρὰ τὸ διδακτήριον τοῦτο ἦτον, ὡς εἴπομεν, ἐν τῷ λεγομένῳ Καπιτωλίῳ, τῷ ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Θεοδοσίου, καὶ ἄλλο, ἢ μᾶλλον, πυρποληθέντος τοῦ ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Σενάτου, μετετέθησαν τὰ διδακτικὰ καταστήματα εἰς ἐκεῖνο, εἰς τὴν θέσιν καὶ ἐκ τῆς ὕλης τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη τὸ Λαλελὶ-τζαμισί.

Ἔγγιστα δὲ τῆς ἐν τῇ Βασιλικῇ Βιβλιοθήκης ἦσαν, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν (3), καὶ

Τὰ Χαλκοπρατεῖα,

τὰ ὁποῖα διὰ τοῦτο ὁ Cujac νομίζει ὅτι ἦσαν μᾶλλον Χαρτοπρατεῖα, καθόσον καὶ ἐπὶ Λεϋγκλαβίου (τῷ 1585) ἐπωλοῦντο ἐν τῇ πλατείᾳ ταύτῃ (4) χαρτία. Κατὰ τὴν κοινῶς ὅμως παραδεδεγμένην γνώμην, ἐνταῦθα ἦν ἀγορὰ χαλκοπώλων Ἰουδαίων, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου χρόνων. »Ἦσαν δὲ ἐκεῖσε, λέγει ὁ Κωδινός, χρόνους 132, »καὶ ἐπίπρασκον ἐκεῖσε τὰ χαλκώματα. Ὁ δὲ μικρὸς Θεοδόσιος ἐξέωσεν »αὐτοὺς ἐκ τοῦ τόπου, καὶ ἀνακαθάρας αὐτόν, ναὸν τῆς θεοτόκου ἀνήγειρε, καὶ ἀκίνητα κτήματα ἐπεκύρωσε«. Καὶ ταῦτα μὲν ἔχονταί τινος πιθανότητος· ὅτι δὲ τὸ Συναγώγιον τοῦτο τὸ Ἰουδαίων ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου, ἀπόντος τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, καὶ ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος, ὀργισθείς, διέταξε 'να ἀνοικοδομηθῇ δαπάνῃ τῶν πυρπολησάντων, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, εἶνε ἀντίφασις χρονολογική· διότι τοῦτο ἔγινεν ὄχι εἰς τὴν ΚΠ, ἀλλ' εἴς μικρόν τι πολίχνιον τῆς Ἀσίας, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολῆς τοῦ ἱεροῦ Ἀμβροσίου.

(1) Βιβλ. Β'. (2) De oper. bubl. (3) Βιβλ. ΙΕ'. (4) Οὐχὶ ταύτῃ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοδοσίου μᾶλλον, ὅπου τὸ Καπιτώλιον καὶ ἡ Βασιλικὴ τῶν Παιδευτηρίων, καὶ ὅπου καὶ σήμερον εἶνε τὰ Χαρτοπρατεῖα καὶ Βιβλιοπωλεῖα (κιταμπτζηλὰρ κτλ.) παρὰ τὸ Σουλτὰν-Μπαγεζήτ.

Ἀλλ' ὅπως κεν ἔχῃ, τὸ μέρος τοῦτο κατέστη περίφημον διὰ τὸν ἐν αὐτῷ ναὸν τῆς Θεοτόκου, κτισθέντα, κατὰ τοὺς πλείστους μὲν, ὑπὸ τῆς Πουλχερίας καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ· κατ' ἄλλους δὲ, ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, ὅς τις ἴσως ἐθεμελίωσεν αὐτὸν τῷ 442. Ἡ δὲ Γ' τοῦ Ἰουστινιανοῦ Νεαρὰ κτίτορα αὐτοῦ ἐπιφημίζει (1) Βηρίνην τὴν Λέοντος τοῦ Μακέλλου, ἥτις πιθανὸν ὅτι ἀνεκαίνισεν αὐτὸν, καθὼς καὶ Ἰουστῖνος ἔπειτα ὁ Νεώτερος, κρημνισθέντα ὑπὸ σεισμοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ Μακεδὼν Βασίλειος. Εἶχε δὲ σχῆμα δρομικὸν, καὶ τὰ θυρώματα αὐτοῦ (2) ἦσαν χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ· διότι ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἠναγκάσθη 'νὰ 'τὰ ἐπάρῃ διὰ τὰς τοῦ πολέμου ἀνάγκας, κατὰ τὴν Ἄνναν (3).

Ἐν αὐτῷ μετακομισθεῖσα ἐπροσκυνεῖτο, ἀφ' οὗ κατεδιδάσθη ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, καὶ ἡ ὑπὲρ τὴν Χαλκῆν πύλην τοῦ παλατίου ἢ τὸ Χαλκοῦν Τετράπυλον ἀνεστηλωμένη εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ ἐπιλεγομένη Τοῦ Ἀντιφωνητοῦ. Ἐν αὐτῷ ἴσως ἀπέκειτο καὶ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου Συμεὼν τοῦ Θεοδόχου, εἴπερ αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὸν ἅγιον Ἰάκωβον τὸν Ἀδελφόθεον ἐννοεῖ ἡ παράδοσις κείμενον πλησίον τῆς ἁγίας Σοροῦ, οὗ καὶ τὸ Ἀποστολεῖον τοποθετεῖ ἔνδον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν Χαλκοπρατείων τὸ Συναξάριον τῶν Ἁγίων Θεοπατόρων, ὅθεν μετεκομίσθη ἔπειτα ἐπὶ Λατινοκρατίας εἰς Οὐενετίαν. Καὶ τούτου δοθέντος, ἐν αὐτῷ ἦσαν τεθησαυρισμένα καὶ τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων Νηπίων, τοῦ προφήτου Ζαχαρίου καὶ μέρος τῶν τριχῶν τοῦ Προδρόμου. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῆς Ἁγίας Σοροῦ· ἐν δὲ τῷ δεξιῷ, τὰ σώματα τῶν Μυροφόρων.

Ἀλλὰ τὸ πολυτιμότερον καὶ περιφημότερον θησαύρισμα τοῦ ναοῦ τούτου ἦτον ἡ ἐν αὐτῷ ἀποτεθειμένη, ἐν χρυσῇ σορῷ, ὁμοίᾳ τῇ ἐν Βλαχέρναις, Ζώνη τῆς Θεοτόκου, ἐξ οὗ καὶ Ἁγία Σορὸς καὶ μονολεκτικῶς Ἁγιοσορίτισσα ἐκαλεῖτο, ὁμωνύμως ἐκείνῃ, καὶ κατὰ πᾶσαν μὲν τετράδα ἐτελεῖτο παννυχὶς καὶ λιτὴ ἐνταῦθα, κατὰ παρασκευὴν δὲ λιτανεία ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα (4), διατάξαντος αὐτὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Μαυρικίου, ἢ, κατ' ἄλλους, τοῦ Πατριάρχου Τιμοθέου τοῦ ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου. Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἱερᾶς ταύτης Ζώνης, περιεχόμενον εἰς τὰ Μηναῖα τῆς 2 Αὐγούστου, ὑπερτιθέμεθα εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου καὶ περὶ τῆς ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκου ὁ λόγος.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, οὗ τὰ ἐγκαίνια ἀναφέρονται ἐν τῷ Μηνολογίῳ τῇ 7 ἢ 18 Δεκεμβρίου, »ἦν ἀναγινώσκων, κατά τε τὸν Κωδινὸν καὶ ἄλλους,

(1) Κεφ. 1. (2) Ἴσως τὰ τῶν πυλῶν τοῦ ἁγίου βήματος, ὅπου ἦν καὶ ἡ Ἁγία Σορός.
(3) Βιβλ. Ϛ'. (4) »Ἐν Βλαχέρναις τελεῖσθαι, καὶ ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις πληροῦσθαι «.

Μιχαὴλ ὁ Ῥαγγαβέ, πρὶν ἔτι βασιλεύσῃ, καὶ Βάρδας ὁ τοῦ Θεοφίλου γυναικάδελφος, καὶ πολλοὶ τῶν μεγίστων (1)«, ἰδίως ἐν ταῖς τελουμέναις ἐν αὐτῷ ἀγρυπνίαις. Προήρχετο δὲ εἰς αὐτὸν ὁ Αὐτοκράτωρ τῇ ἑορτῇ τῶν Γενεθλίων καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, »κατερχόμενος μετὰ τῆς »οἰκείας λιτῆς ἀπὸ τοῦ πορφυροῦ κίονος«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον.

Πρὸ τοῦ οἴκου τῆς Μεγάλης Βουλῆς, καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, πλησίον δὲ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἦσαν, κατὰ τὸν Σωζομενόν, τὰ καλούμενα

Πιττάκια·

διότι παρὰ τὰς βαθμίδας τῆς ἐκεῖσε ἱσταμένης στήλης Λέοντος τοῦ Μεγάλου, στηθείσης τῷ 460 (;) ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Εὐφημίας, ἀπέθετον, κατὰ τὸν Κωδινόν, οἱ δεόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ ἀπὸ τῶν Ἐπαρχιῶν, τὰς ἀναφορὰς των (πιττάκια)· κλητῆρες δέ, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος παρεστῶτες, ἐκόμιζον αὐτὰς πρὸς αὐτὸν παραχρῆμα, κἀκεῖνος διὰ ταχέων ἀπόκρισιν ἑκάστῳ παρεῖχεν.

Ἐνταῦθα ἔστησε καὶ ἡ τοῦ Ἀρκαδίου σύζυγος Εὐδοξία τῷ (397 ἢ τῷ) 403 ἐπὶ πορφυροῦ κίονος καὶ βήματος ὑψηλοῦ, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον, τὸν ἀνδριάντα ἑαυτῆς ἀργυροῦν, χλαμύδα ἠμφιεσμένον, ἐπιστασίᾳ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως Ὀπτάτου Σιμπλικίου, ὅς τις, Μανιχαῖος ὢν καὶ τὰ Ἑλλήνων φρονῶν, ὡς ἐλέγετο, κρότους περὶ τὸν ἀνδριάντα τοῦτον καὶ χοροὺς συγκροτῶν, καὶ θεας ὀρχηστῶν καὶ μίμων, ὡς ἔθος ἦν τότε ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν βασιλικῶν εἰκόνων, κατὰ τὸν Σωζομενόν, ἐλύπει τὸν Πατριάρχην, τὸν θεῖον Χρυσόστομον. »Πολλάκις γὰρ ἔφυρε τοὺς ψάλ»λοντας«, λέγει ὁ Θεοφάνης. Ὅθεν ὁμιλῶν κατὰ τῆς ἀταξίας ταύτης ὁ θεῖος πατήρ, διήγειρε τὴν μανίαν τῆς κενοδόξου ταύτης Αὐγούστης, Γαλλίδος τὸ γένος, θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ καὶ κόμητος Βαύτωνος (Bauton), καὶ τὴν ἐπῆρε 'να σκευωρήσῃ τὰ πασίγνωστα ἐκεῖνα διὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου πρὸς καταδρομὴν τοῦ Ἁγίου. Ἀλλ' ἡ μὲν στήλη κατεβλήθη, καὶ μόλις πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀνεκαλύφθη ἡ βάσις 'της, ἐπὶ τῶν γενομένων ἐνταῦθα ἀνορύξεων πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ Τουρκικοῦ Πανεπιστημείου· οἱ δὲ λόγοι τοῦ Χρυσοστόμου ἵστανται ἀκατάβλητα καὶ αἰώνια τρόπαια κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ ἀδικίας. Ὁ ἀνευρεθεὶς στυλοβάτης οὗτος φέρει δύω ἐπιγραφάς, τὴν μὲν Ἑλληνικήν,

(1) Ἐκ τούτου φαίνεται πόσον ἀρχαία εἶνε ἡ συνήθεια τοῦ κανοναρχεῖν καὶ ἀναγινώσκειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοὺς τῶν προκρίτων παῖδας, τὴν ὁποίαν διετήρησαν οἱ γονεῖς ἡμῶν, καὶ τὴν ὁποίαν τῷρα περιφρονοῦσιν, ὡς εὐτελῆ δῆθεν, οἱ τῆς νέας γενεᾶς ἄνθρωποι. Γνωστὸν δὲ ὅτι καὶ ὁ Ἰουλιανὸς αὐτὸς ἦτον ἀναγνώστης.

Digitized by Google

» Κίονα πορφυρέην, καὶ ἀργυρέην βασίλειαν
» δέρκεο, ἔνθα πόληϊ θεμιστεύουσιν ἄνακτες.
» Οὔνομα δ', εἰ ποθέεις, Εὐδοξία· τίς δ' ἀνέθηκε ;
» Σιμπλίκιος, μεγάλων Ὑπάτων γόνος, ἐσθλὸς ὕπαρχος».

τὴν δὲ Λατινικήν :

» DN. ÆL. EUDOXIÆ. SEMPER. AUGUSTÆ
» VG. SIMPLICIUS. PRÆFECTUS. URBIS. DEDICAVIT«.

Ἴσως δὲ ὁ κίων οὗτος ἦτον ὁ φέρων ποτὲ τὸ περιβόητον τοῦ Βύζαντος ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Ἡσύχιον(1), Καλλιάδης ὁ στρατηγὸς τῶν Βυζαντίων, »ἄριστα πρὸς τοὺς ὀθνείους τε καὶ ἐμφυλίους πολέμους ἀγω» νισάμενος, ἀνέθηκε κατὰ τὴν καλουμένην Βασιλικήν, καὶ ἐπέγραψεν οὕτως:

» Τὸν κρατερὸν Βύζαντα, καὶ ἱμερτὴν Φιδάλειαν,
» εἰν ἑνὶ κοσμήσας, ἄνθετο Καλλιάδης«,

εἰ καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς(2) τοποθετεῖ αὐτὸν »περὶ τὴν ἑῴαν ἀκρό» πολιν«, δίδων αἰτίαν 'να ὑποθέσωμεν ὅτι εἶνε ὁ σωζόμενος ἄχρι σήμερον καὶ λεγόμενος Συμεὼν τοῦ Στυλίτου, τὸ ὁποῖον ὅμως οὐ παραδέχεται ὁ Chevalier, καίτοι τοποθετῶν οὗτος πάλιν τὸν κίονα τοῦ Βύζαντος εἰς τὰ τῶν Ἀρκαδιανῶν προπύλαια.

Ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ Αὐγουσταίου ἀνερχόμενοι διὰ βαθμίδων, εἰσήρχοντο, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον(3), εἰς τὸ πρὸς δυσμὰς προαύλιον τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ πρώτιστον καὶ μέγιστον τῶν περιστοιχούντων τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἔκπαλαι καθὰ καὶ νῦν, αὐλῶν ἢ αἰθρίων, καὶ ἀσφαλιζόντων τὸ ἐν αὐτῷ φῶς, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον. Τὸ κατ' ἐξοχὴν Αἴθριον (Atrium) ἢ Μεσαύλιον(4) τοῦτο ἐκαλεῖτο

Ἀθύρας καὶ Γαρσονοστάσιον.

Τῶν παραδόξων δὲ τούτων ὀνομάτων τὸ μὲν πρῶτον φαίνεται εἶναι ἐκ τοῦ ἀθύρειν· τὸ δὲ δεύτερον, ἀνῆκον εἰς τὸ εἶδος τῶν ἑρμαφροδίτων ὀνομάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὰ τρία δέκατα τῆς τότε γλώσσης, χρησιμεύει πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ πρώτου, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην, εἴτε διότι ἐνταῦθα ἵσταντο περιμένοντες τοὺς κυρίους αὐτῶν οἱ παῖδες (τὰ

(1) Πάτρ. Κωνσταντινουπόλ. (2) Βιβλ. Η'. (3) Βιβλ. Α', λε'. (4) Καὶ Μεσίαυλον καὶ Μέσαυλον. Τοιαύτας αὐλὰς εἶχον ὅλα τὰ δημόσια κτίρια, ἰδίως δὲ αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ μάλιστα αἱ χρησιμεύουσαι ὡς ἄσυλον, οὗ ἕνεκα διατάττουσιν αἱ Νεαραὶ »ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ περι» πεφράχθαι ἄχρι τῶν πρώτων μετὰ τοὺς δημοσίους τόπους τῆς ἐκκλησίας θυρῶν, πᾶν τὸ παρεγκεί» μενον, εἴτε ἐν οἰκίαις, ἢ κήποις, ἢ αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ ἐν στοαῖς τυγχάνει (Νομ. 4 τοῦ Κώδ.)«. Μέσαυλα ἐλέγοντο κατ' ἔκτασιν καὶ αὐταὶ αἱ περιέχουσαι τὸ Μεσαύλιον στοαί· ὅθεν ἡ ἐπὶ Μηνᾶ Σύνοδος συνεκροτήθη »ἐν τῷ Μεσαύλῳ τῷ δυτικῷ τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς Δεσποίνης ἡμῶν, τοῦ » ὄντος πλησίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας».

Digitized by Google

κοπέλλια, garçons) τῶν ἀρχόντων (1), εἴτε διότι τὰ τοῦ δρόμου παιδία, ἔπαιζον ἐνταῦθα, καθὼς συνειθίζουσι καὶ τώρα, τελουμένης ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀκολουθίας.

Τὴν αὐλὴν ταύτην περιεκύκλουν τέσσαρες στοαὶ (»Τέτρασιν αἰθούσῃσι »περίδρομον ὄψεαι αὐλὴν«, Π. Σιλεντ.), ὅθεν ἐκαλεῖτο καὶ Τετράστῳον (2), εἰ καὶ κυρίως ἦν τρίστῳος ἢ τρίστυλος καὶ τετράπλευρος· διότι ἡ μία τῶν στοῶν τούτων συνήπτετο, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον, τῷ Ἐξωνάρθηκι τοῦ ναοῦ. Τὰ δὲ μεσόστυλα τῶν στοῶν τούτων ἐπεῖχον κιγκλίδες ἢ θριγκία (τὰ ἄλλως Στήθεα καὶ Παραθέσεις), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπερείδοντο οἱ θεωροῦντες ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν αὐλήν. Αἱ δὲ πολυσχιδεῖς κέλευθοι, αἱ διατέμνουσαι, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον, αὐτήν, ἐκλείοντο διὰ κομψοτάτων θυρῶν, τῶν καλουμένων Μεσαύλων, »ἱεροπρεπῶν οὕτως, λέγει ὁ Προκόπιος (3), ὥστε μηνύειν τοῖς ἔσω ἰοῦσιν, ὁποίῳ »ποτὲ θεάματι ἐντυχεῖν μέλλουσιν«. Ἐν μέσῳ δὲ αὐτῆς, καὶ ἴσως ἐκεῖ ὅπου καὶ τώρα εἶνε ἡ δεξαμενὴ διὰ τοὺς ἁγνισμοὺς τῶν Τούρκων, ἵστατο ἡ Φιάλη ἢ Κολυμβήθρα, ἀναβρύουσα διὰ σίφωνος ὕδωρ ἀένναον. Εἰς αὐτὴν προενίπτοντο τὸ πάλαι οἱ εἰς τὸν ναὸν εἰσερχόμενοι. »Οὐ γὰρ εἰκὸς »ἀνάγνοις καὶ ἀνίπτοις ποσὶ τῶν ἔνδον ἐπιβαίνειν Ἁγίων«, λέγει ὁ Εὐσέβιος (4). Ἦν δέ, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον, ἐξ ἰάσπου λίθου, κατεσκευασμένη εἰς τρόπον ὥστε »γυρόθεν ἔχειν στοὰς φρεατικὰς (ὅ ἐστι γούρνας »ἐστεγασμένας) δώδεκα, καὶ λέοντας λιθίνους ἐρεύγεσθαι τὸ ὕδωρ«, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ὅς τις διὰ τοῦτο ὀνομάζει τὸ μέρος τοῦτο καὶ Λεοντάριον (5). Εἶχε δὲ καὶ Σταυροὺς ἐγγεγλυμμένους τῇδε κἀκεῖσε. Ἀλλ' ὁ Δουκάγγιος ἀπατᾶται λέγων ὅτι τὴν Φιάλην ταύτην ἐνόουν οἱ κατηγορήσαντες τῷ 1264 τὸν Πατριάρχην Ἀρσένιον τὸν Αὐτωρειανόν, ὡς ἐπιτρέποντα 'να λούωνται ἐν αὐτῇ, ἐν ᾧ εἶχε Σταυρούς, οἱ μετὰ τοῦ Σουλτὰν-Ἀζατίνου, τοῦ προσφυγόντος πανγενεὶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον· διότι ἡ κατηγορία λέγει Λουτρόν, καὶ οὐχὶ Φιάλην, καὶ ὁ Πατριάρχης δέ, ἀπολογούμενος, ἔλεγεν ὅτι ὅλοι τῆς ΚΠ οἱ λουτροὶ εἶχον ὄχι μόνον Σταυρούς, ἀλλὰ καὶ εἰκόνας Ἁγίων. Καὶ διὰ τοῦτο

(1) » Ἐμοὶ δοκεῖ Παιδοστάσιον· Γαρτζούνιον (garzone, Ἰταλ., κατὰ τὸν Μεύρσιον) γὰρ παρὰ » Λατίνοις τὸ παιδίον «. Σχόλ. χειρόγραφ. ἐν Κεδρηνῷ. Δὲν θέλει δὲ νομισθῇ ἴσως ἄκαιρον, ἐὰν ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν Τούρκων αὐτῶν ἄχρις οὐ πρὸ πολλοῦ ἦσαν τὰ λεγόμενα Παιδία τῆς Ἁγίας Σοφίας [Ἄγια - Σόφια - μπειλερί], περιφερόμενα τὰς ὁδοὺς καὶ πράττοντα πᾶν εἶδος κακοηθείας, ἰδίως δὲ πολιορκοῦντα τοὺς ἀναβαίνοντας τὴν πρὸς τὸ Πασσᾶ-καπουσοῦ ὁδὸν, καὶ προσαιτοῦντα ἢ μᾶλλον ἀπαιτοῦντα ἰταμῶς καὶ φορολογοῦντα αὐτούς. Ἐξέλιπον δὲ καὶ ταῦτα, ἐκλιπόντων τῶν Γενιτσάρων. (2) Καὶ διὰ τοῦτο »οἱ τὰ Μέσαυλα φυλάττοντες«, οἱ Atrienses τοῦ Οὐλπιανοῦ, λέγονται ὑπὸ τῶν Βασιλικῶν Νόμων »Οἱ ἐπὶ (τοῦ) Τετραστῴου«.

(3) Περὶ Κτίσμ. Ἰουστινιανοῦ Ε', Ϛ'. (4) Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. Ι', δ'. (5) Ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Κωνσταντινείου Φόρου.

Digitized by Google

φαίνεται ὅτι ἐνόει μᾶλλον τὸ λουτρὸν τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἴσως τὸ πρὸς τῷ Μεγάλῳ Οἰκονομείῳ. Ἐπὶ τῆς Φιάλης ταύτης ἴσως ἐπεγέγραπτο καὶ τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο καρκινικὸν μονόστιχον, ποίημα, καθὰ λέγεται, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου :

»ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ«.

Ἐν αὐτῇ ἐτελεῖτο καὶ ὁ τῶν Θεοφανείων ἁγιασμός· ὅθεν τὸ τοῦ Εὐχολογίου: »Ἐξερχόμεθα εἰς τὴν Φιάλην«. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐκαλεῖτο καὶ Λουτήρ, καὶ περὶ αὐτὴν συνηθροίσθησαν τῷ 695 οἱ κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἐπαναστάντες. Διότι, ἀφ' οὗ ὁ Πατρίκιος Λεόντιος, ἀπολύσας καὶ ὁπλίσας τοὺς φυλακωμένους, ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸν Φόρον, κράζων »Ὅσοι Χριστιανοί, εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν«, τὸ πλῆθος τῆς πόλεως, θορυβηθὲν, σπουδῇ εἰς τὸν Λουτῆρα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας συνοιθρίσθη. Καὶ ὁ Πατριάρχης, τούτοις συνὼν, ἐφώνει· »Αὕτη ἡ »ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος«. Τὸ δὲ πλῆθος ἦραν φωνήν· »Ἀνασκαφῇ »τὰ ὀστᾶ Ἰουστινιανοῦ κτλ.«.

Καὶ ἤδη ἀπασχολεῖ ὅλην τὴν προσοχὴν ἡμῶν, καὶ ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερον ἄρθρον

ζ'. Ἡ Ἁγία Σοφία.

» Ναός, ᾧ καλῶς ποιῶν ἐκεῖνος τοὔνομα τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐπεφήμισεν. ἔστι γὰρ ὄντως οὐκ ἀνθρωπίνης σοφίας ἔργον «.
(ΜΑΝ. ΧΡΥΣΟΛΩΡ. Σύγκρ. Π. καὶ Ν. Ῥώμης).

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο συγκεντροῦται ὅλης τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας ἡ διάρκεια· ἡ καρδία τοῦ Χριστιανοῦ ἀναγνώστου πάλλει, καὶ ἡ θρησκεία μετὰ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας προσηλοῦσι τὴν προσοχὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ πλέον ἀδιαφόρου. Περὶ τοῦ πολυθρυλήτου τούτου κτιρίου »καὶ ἀρξάμε»νον, λέγει Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς (1), δεήσει πλείονα περὶ τούτου χρό»νον ἢ περὶ τῶν ὑπολοίπων πάντων ἀναλῶσαι, καὶ τέλος μηδὲν ὅμως »ἄξιον εἰπεῖν«. Ὅθεν περὶ αὐτοῦ ἐγράφησαν καὶ ἐποιήθησαν τόσα, ὅσα περὶ οὐδενὸς σχεδὸν ἄλλου τῶν ἀρχαίων μνημείων. Ὁ δὲ περιστοιχῶν αὐτὸ θαυμασμὸς καὶ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων εἶνε ὑποχρεωτικὸς σχεδὸν καὶ ὁμόφωνος, παραγομένων τῶν πλείστων ὑπὸ τῆς μεγαληγορίας τῶν τῆς Βυζαντίδος ἱστορικῶν. Τὸν θαυμασμὸν τοῦτον περιέστειλεν εἰς τὰ δίκαια αὐτοῦ ὅρια ὁ L'Abbé, περιγράψας (2) μὲ ἐμβρίθειαν καὶ κρίσιν ὅλας αὐτοῦ τὰς καλλονὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα.

Ὁ ναὸς οὗτος κεῖται, κατὰ τὸν Γύλλιον, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ αὐχένος καὶ

(1) Σύγκρ. Π. καὶ Ν. Ῥώμης. (2) Temples anciens et modernes par M. L'Abbé. M. p. 170.

μέρος ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ πρώτου λόφου, ἀπέχον 70 βήματα περίπου πρὸς τὸ δυτικοβόρειον τῆς Μεγάλης τοῦ Σαραγίου πύλης (Μπὰμπ-ὑ-χουμαϊούν). Ὅθεν ἡ ἀπ' αὐτοῦ πρὸς μεσημβρίαν μὲν κάθοδος ἐκτείνεται εἰς 700 βήματα μέχρι τῆς παραλίας τῆς παρὰ τὸ Ἀχχὺρ-καπού· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Κόλπου πρὸς αὐτὸν ἄνοδος ἐπὶ 1000 βήματα.

Ἐθεμελιώθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τῷ κ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας (326-327), καὶ ἐπεκλήθη τῷ ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, αὐτοῦ δηλονότι τοῦ Χριστοῦ. Ἐκαλεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ἁπλῶς Σοφία. Ὁ δὲ Κωδινὸς λέγει ὅτι μετεποιήθη ἀπὸ Ἑλληνικοῦ εἰδωλείου, τὴν ὁποίαν ὅμως παράδοσιν ἀποδοκιμάζει ὁ Δουκάγγιος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ Κεδρηνοῦ φράσεως, γράφοντος διαῤῥήδην ὅτι ᾠκοδομήθη ἐκ βάθρων, καί τοι τούτου παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ὡς προείπομεν, σημαίνοντος πολλάκις ἁπλῆν ἀνοικοδόμησιν. Ἦν δὲ τῷ σχήματι δρομικός, τετράγωνος δηλαδὴ ἐπιμήκης, δίκην νάρθηκος, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Θ. Ζυγομαλᾶ πρὸς τὸν Κρούσιον.

Εἴτε δὲ διότι ἦτον στενός, εἴτε διότι εἶχε πάθει ὑπὸ σεισμοῦ, εἴτε, πιθανώτερον, διότι ἔμεινεν ἀτελείωτος, καθὼς καὶ ἄλλα τῶν ἐν ΚΠ κτιρίων τοῦ Κωνσταντίνου, μετεποιήθη ἔπειτα (τῷ 358) ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου ἐπὶ τὸ εὐρυχωρότερον, ὅτε καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπέστατα τῷ 360, μετὰ 34 δηλονότι, καὶ ὄχι, καθὼς λέγει ὁ Κάλλιστος(1), 13 ἔτη τῆς πρώτης αὐτοῦ θεμελιώσεως, ὑπὸ τοῦ τότε ἐπισκόπου τῆς ΚΠ Εὐδοξίου τοῦ Ἀρειανοῦ, κατατεθέντων ἐν αὐτῷ τῶν λειψάνων τῶν Ἁγίων Παμφίλου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, Θεοδούλου, Πορφυρίου καὶ Παύλου, μετακομισθέντων ἐξ Ἀντιοχείας ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου.

Ἀναγορευθέντος δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ Αὐτοκράτορος ἐν Γαλλίαις, »ἔπεσεν ἡ τροῦλλα τοῦ ναοῦ τούτου, φουρνικὴ οὖσα, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, »καὶ τόν τε ἄμβωνα καὶ τὰς σολέτας, ἐξ ὀνυχίτου λίθου ὄντα, συνέτριψε, »καὶ εἰς χοῦν ἀπετέλεσε«. Τὸ ἀνέκδοτον ὅμως τοῦτο εἶνε φαίνεται σύγχυσις ἰδεῶν, ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ κατάπτωσις αὕτη συνέβη μῆνας τινὰς μετὰ τὰ ἐγκαίνια. Καὶ πάλιν μένει ἄπορον πῶς κἀνεὶς δὲν ἀναφέρει περὶ τῆς οἰκοδομῆς του, ἐν ᾧ βλέπομεν ὅτι, μετὰ 44 ἔτη, τῇ 20 Ἰουνίου τοῦ 404, ἑπομένως τῷ δεκάτῳ καὶ ὄχι τῷ δωδεκάτῳ ἔτει, ὡς γράφει ὁ Θεοφάνης, τῆς Ἀρκαδίου Βασιλείας, ἐπυρπολήθη, διότι ἦτον ξυλόστεγος, ἐπὶ τῆς ἐγερθείσης τότε στάσεως διὰ τὴν παράνομον ἔξωσιν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ὑπὸ τῶν λεγομένων Ἰωαννιτῶν ἢ Ξυλοκερκιτῶν (2),

(1) Βιβλ. Θ', 9. (2) Διότι, ἐκκλησιάζοντες καθ' ἑαυτούς, συνήγοντο κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν ταῖς Κωνσταντινείαις Θέρμαις, εἶτα δὲ ἐν τῷ ἐκτὸς τῆς πόλεως Ξυλοκίρκῳ ἢ Ξυλίνῳ Ἀμφιθεάτρῳ, διαρκέσαντες ἄχρι Πρόκλου τοῦ Πατριάρχου, ὅς τις συνήνωσε τέως αὐτοὺς εἰς ὁμοφροσύνην τῷ 30 ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου.

εἴτε αὐτῶν τούτων ἐμβαλόντων τὸ πῦρ, εἴτε τῶν ἀπὸ τῆς ἐναντίας φατρίας, εἴτε καὶ αὐτομάτως ἐκραγέντος κατὰ θεομηνίαν. Ἐκάη δὲ οὐχὶ ὁλόκληρος, ἀλλὰ τὰ περὶ τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ τὸν ἄμβωνα αὐτοῦ μέρη μόνον μετὰ τῆς στέγης. Καὶ τότε, φαίνεται ὅτι, οἱ θιασῶται τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου διέσωσαν τόν τε ἀρχιερατικὸν θρόνον καὶ τὸν ἄμβωνα τοῦ ναοῦ, σωζομένους, ὡς ἡ παράδοσις, ἄχρι σήμερον ἐν τῇ Πατριαρχικῇ τῆς ΚΠ ἐκκλησίᾳ.

Ἀνακαινισθεῖσα δὲ ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, καὶ ἐγκαινιασθεῖσα τῇ 11 Ἰανουαρίου τοῦ 415 (1), ὅτε καὶ τὰ καθ' ἑκάστην διετίαν ἑορταζόμενα γενέθλια τῆς ΚΠ ἐπανηγυρίζοντο ἤδη τὸ ἔνατον (2), δρομικὴ ὡς καὶ πρότερον, καὶ στεγασθεῖσα διὰ θόλου («διὰ κυλινδροειδῶν καμαρῶν», κατὰ τὸν Κωδινόν), ἐπιστασίᾳ τοῦ Μαγίστρου Ῥουφίνου, διέμεινεν ἔτη 117 μέχρι τοῦ 532 (3), ὅτε ἐπυρπολήθη μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς πόλεως, κατακαέντων καὶ τῶν ἀρχείων αὐτῆς, ὅπου διετηροῦντο ὅλα τῶν προνομίων καὶ τῶν προσόδων αὐτῆς τὰ ἔγγραφα, ὑπὸ τῶν Οὐικτοριανῶν, τῶν διεγειράντων τὴν φρικώδη ἐκείνην στάσιν, τὴν ἀπὸ τοῦ συνθήματος αὐτῶν ἐπικληθεῖσαν τοῦ Νίκα (Vinca). «Καὶ ἦλθον, λέγει »περὶ αὐτῶν ὁ Θεοφάνης, καὶ ἔκαυσαν . . καὶ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν σὺν »τοῖς ἀμφοτέροις κίοσι (;), καὶ πᾶσα ἐκ τετραέντου (4) κατηνέχθη».

Τότε ὁ Ἰουστινιανός, ἐν ἀκμῇ ἤδη τῆς ἰσχύος καὶ δόξης 'του, ἐφιλοτιμήθη 'να 'τὴν ἀνοικοδομήσῃ ἐκ θεμελίων, ἀνυπέρβλητον τῇ πολυτελείᾳ καὶ τῷ μεγέθει, καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε 'να συναχθῇ πανταχόθεν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἡ ἀπαιτουμένη ὕλη, καὶ 'να συνέλθωσιν οἱ ἐπιτηδειότεροι ἀρχιτέκτονες. Ἤρξατο δὲ τῆς οἰκοδομῆς τῇ 23 Φεβρουαρίου τοῦ 533 (5), καὶ συνετέλεσεν αὐτὴν ἐν διαστήματι πέντε ἐτῶν, δέκα μηνῶν καὶ δύω ἡμερῶν. Ἀλλὰ τοῦ μεγαλουργήματος τὸ γιγαντιαῖον, καὶ ὁ θαυμασμὸς τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς συγχρόνους Ἱστορικοὺς αἵ τε κατὰ τοὺς πολέμους ἐπιτυχίαι καὶ τὸ περὶ τὰς οἰκοδομὰς μεγαλεπήβολον τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ὑπερῆραν καὶ αὐτῶν τούτων καὶ τῶν μεταγενεστέρων πολὺ μᾶλλον Ἱστορικῶν τὰς ἐκφράσεις καὶ τὸ ὑπερβάλλον, ὥστε, πολλαχοῦ ἐκκλίνοντες εἰς ἀπιθανότητα, παρεξέτειναν καὶ αὐτὰ τῆς οἰκοδομῆς

(1) Τῷ ζ', ἢ. κατὰ τὸν Κεδρηνόν, τῷ ε' ἔτει τῆς τοῦ Θεοδοσίου βασιλείας. (2) Τὸ ὁποῖον ὅμως οὐ συμβιβάζεται μετὰ τοῦ 330 ἀπὸ Χριστοῦ, προσδιορισθέντος ὡς πρώτου ἔτους τῶν ἐγκαινίων τῆς ΚΠ. (3) Πέμπτου ἔτους τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοκρατορίας. (4) Ἀπόρησαν, καὶ δικαίως, οἱ Σχολιασταὶ καὶ Μεταφρασταὶ περὶ τῆς λέξεως, καὶ ἐπεχείρησαν, οἱ μὲν 'να 'τὴν διορθώσωσιν, οἱ δὲ 'να 'τὴν ἑρμηνεύσωσι, λέγοντες, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Οὔτ' ἐγὼ δύναμαι 'να εἴπω ἐν πεποιθήσει τι, ἐκτὸς μόνον ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ λόγου ὑπαγορεύει 'να ἐξηγηθῇ, ἄρδην, ἐξ ὁλοκλήρου, καὶ οἱ τέσσαρες αὐτῆς τοῖχοι. (5) Οὐδὲν βέβαιον παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς περὶ τῶν ἐτῶν, διαφωνούντων, ἴσως καὶ κατὰ παραδρομὴν τῶν ἀντιγραφέων, καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἑαυτούς.

τὰ ἔτη εἰς ἑπτακαίδεκα(1). Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρχιτεκτόνων ἐκορυφώθη εἰς ἑκατὸν, ἔχοντας ἕκαστον ὑφ' ἑαυτὸν ἑκατὸν οἰκοδόμους, διῃρημένους ἀνὰ πεντακισχιλίους εἰς δύω μοῖρας, καὶ ἀρξαμένους τῆς οἰκοδομῆς τῶν μὲν ἐκ τῆς μιᾶς, τῶν δὲ ἐκ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς, ἁμιλλωμένους τίς 'να συντελέσῃ ταχύτερον τὸ λαχὸν ἑκατέρῳ μέρος· δι' ὀπτασιῶν ἐπρομηθεύοντο θησαυροί· δι' ἐμφανείας Ἀγγέλων ἐλύοντο τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ζητήματα· τὰ πάντα, ἑνὶ λόγῳ, αἰτιολογοῦντο ἐπὶ τὸ ὑπερφυσικώτερον, ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη', πατροπαραδότως θρυλλούμενα τὰ περὶ τοῦ ναοῦ τούτου θαύματα, διαδίδονται ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν, τῶν ὁποίων πολλοὶ μαρτυροῦσιν ὅτι ἔγιναν αὐτόπται τῶν ἐν τοῖς ἀδύτοις αὐτοῦ κευθμῶσι ἀλωβήτων διατηρουμένων δῆθεν λειψάνων, καὶ αὐτήκοοι τῶν ψαλμωδιῶν αὐτῶν κατὰ τὴν τοῦ Πάσχα νύκτα. Πολλοὶ μάλιστα τῶν Ὀθωμανῶν, ἀπ' ἐναντίας τῆς Ἱστορίας, φρονοῦσι τὸ κτίριον τοῦτο καὶ ὑπὸ σεισμοῦ ἀκατάπτωτον· ὅθεν καὶ πλῆθος αὐτῶν καταφεύγουσιν ἐν αὐτῷ ἐν καιρῷ τοιούτου κινδύνου.

Παραλείποντες ταῦτα πάντα εἰς τοὺς τῶν χρονογραφημάτων φιλακροάμονας, ἀρκούμεθα νὰ σημειώσωμεν μόνον ὅτι ἡ ἔκτασις τοῦ Ἰουστινιανείου τούτου ναοῦ ὑπερέβη πολλῷ τῷ μέτρῳ τὴν τοῦ πυρποληθέντος· οἱ δὲ τὰ Πάτρια τῆς ΚΠ συγγραψάμενοι διετήρησαν ἀκριβῶς τὰ τῶν ἰδιοκτητῶν ὀνόματα, εἰς ὅσους ἀνῆκον τὰ ἐπὶ τούτῳ ἀγορασθέντα ἢ δωρηθέντα γήπεδα· ὥστε ὁ Γύλλιος ἀμφιβάλλει ἐὰν ὁ νέος οὗτος ναὸς ἐκτίσθη ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ πρώτου, ἢ ἐὰν ἐκεῖνος δὲν ἦνε μᾶλλον ὁ πλησίον αὐτοῦ παρὰ τὸ Νομισματοκοπεῖον, ὁ χρησιμεύων ὡς ὁπλοθήκη. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς οὗτος συγχέει πρὸς αὐτὸν, γνωριζόμενον ὡς τῆς Παλαιᾶς Ἁγίας Εἰρήνης, ἄλλον ναὸν τὸν τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, τὸν καλούμενον Μικρὰν Ἁγίαν Σοφίαν, ἡ γνώμη 'του δὲν φαίνεται πιθανή.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχιτεκτόνων διεκρίνοντο καὶ ἐπρώτευον Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς, οὐχὶ μόνον ἀρχιτέκτων, ἀλλὰ καὶ μηχανικὸς ἄριστος, »ὡς »καὶ σεισμοὺς μιμεῖσθαι καὶ κεραυνούς«, καθὼς λέγει ὁ Ἀγαθίας· Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος· καὶ ὁ μαγίστωρ Ἰγνάτιος, περὶ οὗ προείπομεν ἱκανὰ ἐν τῷ Αὐγουσταίῳ.

Συντελεσθέντος δὲ τοῦ ναοῦ, ἐπετέλεσεν αὐτοῦ λαμπρότατα ὁ Ἰουστι-

---

(1) Ἐὰν εἴχομεν ἀφορμὴν 'να ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε σκοπὸν, καὶ πρὶν ἀκόμη' πυρποληθῇ ὁ ναὸς τῷ 532, 'να 'τὸν ἀνοικοδομήσῃ, ἠθέλομεν συμπεράνῃ ὅτι εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἔτη, καθ' ἃ συνηθροίζετο ἡ πρὸς οἰκοδομὴν ὕλη, καθόσον μάλιστα ὁ Ἀνώνυμος τοῦ Κομπεφικίου, μεταξὺ πολλῶν τερατευμάτων, λέγει ῥητῶς ὅτι »ἡ μὲν ὕλη »ἐπεσωρεύθη εἰς χρόνους ἑπτὰ ἥμισυ, καὶ ἀπετέθη· ὁ δὲ ναὸς ἐκτίζετο καὶ ἐτελειώθη . . εἰς χρόνους »ἐννέα καὶ μῆνας δύο«.

νιανὸς τὰ ἐγκαίνια (θυρανοίξια) τῷ ιά ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας 'του, τῇ 22 Δεκεμβρίου τοῦ 538, κατὰ τὸν Θεοφάνην καὶ Μαλαλᾶν, ἢ 537 κατὰ τὸν Κ. Μαρκελλῖνον(1), πομπεύσας ἀπὸ τοῦ Παλατίου μέχρι τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Πατριάρχου Μηνᾶ(2) διὰ τοῦ Αὐγουστεῶνος, ὅτε εἶπε καὶ τὸ μνημονευόμενον: »Νενίκησά σε, Σολομῶν!« Ἡ δὲ λιτὴ (λιτανεία) ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας.

Ἀλλὰ τῇ 7 Μαΐου τοῦ 558 ἢ 559, μετὰ εἴκοσι δηλονότι ἔτη, διαρραγέντος τοῦ τρούλλου ὑπὸ τῶν προγεγονότων ἀλλεπαλλήλων σεισμῶν, καὶ τῶν μηχανικῶν καταγινομένων περὶ τὴν ἐπισκευὴν αὐτοῦ, ἐπειδή, πρὸς οἰκονομίαν τῶν ἐξόδων, 'δὲν εἶχον στήσῃ τὰ πρὸς ἀνάβασιν ἰκριώματα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἐτρύπησαν τοὺς πινσοὺς τοὺς βαστάζοντας τὸν τροῦλλον, »διὰ τοῦτο οὐ κατεβάσταξαν, λέγει ὁ Θεοφάνης, καὶ οὕτω κατέπεσε πρῶτον μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ θόλου (»τῆς προϋποστολῆς«, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν), καὶ κατεσύντριψε τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τὸν Ἄμβωνα· εἶτα δέ, »κατηνέχθη καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τὸ ἀπομεῖναν, »καὶ αὐτὰ τὰ εἰλήματα«. Πιθανωτέραν τῆς καταπτώσεως ταύτης αἰτίαν ἀποδίδει ὁ Χάμμερ τὸ ἰλυῶδες τοῦ ἐδάφους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη τὸ πρὸς δυσμὰς μέρος τοῦ ναοῦ.

Ἀνοικοδομήσας δὲ αὐτὸν ὁ Ἰουστινιανὸς(3) πολλῷ στερεώτερον διὰ Ἰσιδώρου τοῦ νεωτέρου, ἀνεψιοῦ τοῦ πρώτου, ἤγαγε τὰ δεύτερα αὐτοῦ ἐγκαίνια τῇ 24 Δεκεμβρίου τοῦ 562 ἢ 563, μετὰ πέντε ἔτη τῆς πτώσεως, ὅτε ἐποίησεν ἐν ἡρωϊκῷ τῷ μέτρῳ καὶ τὴν σωζομένην γλαφυρωτάτην ἔκφρασιν αὐτοῦ Παῦλος ὁ Κύρου τοῦ Φλώρου ὁ Σιλεντιάριος.

Ἀλλ' εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτην ἀπώλεσε τὸ κτίριον μέγα μέρος τῆς πρωτέρας ἀερώδους, οὕτως εἰπεῖν, γλαφυρότητός 'του, καὶ, γενόμενον στερεώτερον, κατέστη συγχρόνως καὶ ὀγκωδέστερον. Καθότι πρῶτον μὲν »τὰς δύω καμάρας ἐκ προσθήκης ἐποίησαν, τήν τε ἀρκτώαν καὶ τὴν με»σημβρινὴν«, κατὰ τὸν Μαλαλᾶν· ἔπειτα δὲ »καὶ ἄλλους πινσοὺς (πινά»κουλα) ἤγειρε, καὶ ἐδέξατο τὸν τροῦλλον«, χαμηλωθέντα κατὰ δεκαπέντε

(1) Ἐξ ὧν διορθωτέοι ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Ἀνώνυμος. (2) Καὶ ὄχι Εὐτυχίου, καθὼς λέγει ὁ Χάμμερ, εἴ γε ὁ Εὐτύχιος ἐχειροτονήθη μὲν τὸν Αὔγουστον τοῦ 552, ἐξώσθη δὲ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 565. (3) Τὴν κατάπτωσιν ταύτην τοῦ ναοῦ ὁ Κωδινὸς ἀναφέρει γενομένην μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη τῆς πρώτης κτίσεως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου, τὸ 6' ἔτος τῆς αὐτοῦ βασιλείας, καὶ εἰς αὐτὸν ἑπομένως ἀποδίδει καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ καταπτωθέντος μέρους. Ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ δὲ παραχθεὶς καὶ ὁ Δουκάγγιος, ἐν μὲν σελ. 70 τοῦ Δ' Βιβλίου τῆς Κωνσταντινουπόλεώς 'του, χρονολογεῖ τὴν κατάπτωσιν ταύτην τοῦ τρούλλου τὸ 6' ἔτος τῆς τοῦ Ἰουστίνου βασιλείας· παρακατιὼν ὅμως ἀποδίδει ὡρισμένως τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἰουστινιανόν· »Delapsa item est trullus magnæ Ecclesiæ, quam ipse (Justinianus) restauravit, »ac secunda encænia lætiora et splenditiora celebravit«. Ἀλλὰ τοῦ Σιλεντιαρίου ἡ ἔκφρασις 'δὲν ἀφίνει περὶ τούτου οὔτε ἴχνος ἀμφιβολίας.

Digitized by Google

πόδας. Ἐκτὸς δὲ τούτων, »ἐποίησε καὶ τοὺς ἔξω τοῦ ναοῦ κατέναντι τῶν »ἔσω πινσῶν τέσσαρες κοχλίας, οὓς ἀπὸ γῆς φυτεύσας μέχρι τοῦ τρούλ»λου ἀνεβίβασεν, ἔρεισμα τούτους τῶν ἀψίδων κατεργασάμενος (1)«.

Τοσαύτην δὲ χρημάτων ποσότητα ἐδαπάνησε, παρεκτὸς τῆς πανταχόθεν τοῦ Κράτους συναθροισθείσης, ὡς προείπομεν, ὕλης καὶ τῶν πολυτελῶν κειμηλίων, ὥστε, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν Ἱστορικῶν, ἐξωδεύθησαν εἴς τε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, τὴν ἀγορὰν τῶν γηπέδων, τὴν μετακόμισιν τῆς ὕλης κτλ., 80 ἤ, κατ' ἄλλους, 320 κεντηνάρια χρυσίου (2). Ὁ δὲ Γίββων, λογιζόμενος τὴν δαπάνην τῆς ὅλης οἰκοδομῆς ἐπὶ τὸ μετριώτατον, λέγει ὅτι πρέπει 'νὰ ἐδαπανήθησαν ἓν ἑκατομμύριον λίτραι. Ὁ δὲ Προκόπιος προσθέτει (εἰς τὴν μυστικήν, ἐννοεῖται, Ἱστορίαν 'του), ὅτι, μὴ ἐπαρκούντων τῶν φόρων, καί τοι ὑπερόγκων, ἐκόπησαν καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δημοσίου μισθοδοτουμένων διδασκάλων, »ὡς ἀμαθίας καὶ βαρβα»ρότητος τὰ πάντα πεπλῆσθαι«. Ἀλλὰ »καὶ ὁλκὸν μέγιστον ἐκ μολίβδου »ἐξειργασμένον, δι' οὗ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν εἰσήγετο, κατκλέλυκε, πολ»λῆς ἐν ταῖς οἰκοδομίαις τῆς ὕλης ταύτης δεόμενος«, ἐπιφέρει ὁ Ζωναρᾶς, προφανῶς εἰκαιολογῶν ἐν τούτοις, καὶ ἀντιγράφων φήμην ἀπίθανον.

Καὶ μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν καθέκαστα τοῦ ναοῦ, ἀφ' οὗ σχεδιογραφήσωμεν αὐτὸν γενικώτερον καὶ κατὰ τὸ σύνολον. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ναὸς οὗτος ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον ἔνθεν μὲν τῶν ἐπισημοτέρων ἐκκλησιῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ῥωσσίας, ἰδίως δὲ τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἁγίου Μάρκου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν πλειοτέρων αὐτοκρατορικῶν τζαμίων τῆς ΚΠ, ἐνδιατρίβομεν λεπτομερέστερον εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων μερῶν αὐτοῦ, χρησιμεύουσαν πρὸς διασάφησιν πολλῶν ἱστορικῶν χωρίων. Λαμβάνομεν δέ, ὡς κείμενον τρόπον τινὰ τοῦ λόγου ἡμῶν, διὰ τὸ ἐκφαντορικόν, καί τοι ἐπιτετηδευμένον, τῆς φράσεως, τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀξιολογωτέρου τῶν συγχρόνων Ἱστορικῶν, τοῦ Προκοπίου, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιφέρομεν τὰς διαφόρους τῶν ἐπιγενομένων περιηγητῶν τε καὶ συγγραφέων κρίσεις.

»Τὸ ὕψος τοῦ ναοῦ τούτου εἶνε, λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, τοσοῦτον, ὡς ἀπ' αὐτοῦ τὴν σύμπασαν καθορᾶσθαι πόλιν, καὶ τὸ μῆκος καὶ πλάτος ἀνάλογον. »Καὶ τὸ μὲν τοῦ νεὼ πρόσωπον (εἴη δ' ἂν αὐτοῦ τὰ πρὸς ἀνί»σχοντα ἥλιον, ἵνα δὴ τῷ θεῷ ἱερουργοῦσι τὰ ἀῤῥητα) τρόπῳ τοιῷδε »δεδημιούργηται. Οἰκοδομία τις ἐκ γῆς ἀνέχει, οὐκ ἐπ' εὐθείας πεποιη»μένη, ἀλλ' ἐκ τῶν πλαγίων ὑπεσταλμένη κατὰ βραχύ, καὶ κατὰ τὰ μέσα »ὑποχωροῦσα, ἐπὶ σχῆμά τε κατὰ ἥμισυ τὸ στρογγύλον ἰοῦσα, ὅπερ οἱ »περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ ἡ μ ι κ ύ λ ι ν δ ρ ο ν ὀνομάζουσιν, εἰς ὕψος ἀπό-

(1) Κεδρην. (1) 80 ἢ 320 χιλιάδων λιτρῶν Ἀγγλικῶν.

Digitized by Google

» τομον ἐπανέστηκεν. Ἡ δὲ τοῦ ἔργου τούτου ὑπερβολὴ (1) εἰς σφαίρας
» τεταρτημόριον ἀποκέκριται· ὕπερθέν τε μηνοειδές τι αὐτῇ ἕτερον τοῖς προ-
» σεχέσι τῆς οἰκοδομίας ἐπῆρται, τῇ μὲν εὐπρεπείᾳ θαυμάσιον, τῷ σφα-
» λερῷ δὲ τῆς συνθέσεως δοκοῦντι εἶναι φοβερὸν ὅλως· δοκεῖ γάρ πη οὐκ
» ἐν βεβαίῳ ἐπηωρῆσθαι, ἀλλ' ἐπικινδύνως τοῖς ἐνθάδε οὖσι μετεωρίζε-
» σθαι, καί τοι διαφερόντως ἐν τῷ βεβαίῳ τῆς ἀσφαλείας ἐστήρικται«.

Ἡ κομψοτάτη αὕτη περιγραφὴ καταντᾷ δυσκατάληπτος, ὅταν δὲν ἔχῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ἰχνογράφημα τοῦ ναοῦ. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν δυσκόλως δύναται 'να συμβιβάσῃ τὴν νῦν μὲ τὴν τότε κατάστασίν 'του. Τὸ γλαφυρὸν καὶ ἀερῶδες ἐπὶ πᾶσιν ἐκεῖνο, ἡνωμένον μὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ γιγαντιαῖον, τὸ ὁποῖον δίδουσιν εἰς τὸ κτίριον τοῦτο οἱ πλειότεροι τῶν συγγραφέων, 'δὲν διακρίνεται πλέον, καὶ μάλιστα ἐξωτερικῶς, ἐξ αἰτίας τῶν διαφόρων προσγενομένων εἰς αὐτὸ προσθηκῶν καὶ μεταβολῶν· ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁποῖος ἐξῆλθεν ἀπὸ τῶν τοῦ Ἰσιδώρου χειρῶν, καὶ τοῦ σήμερον σωζομένου, ἡ διαφορὰ εἶνε μεγίστη, ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα τῆς οἰκοδομῆς. Αὐστηρός τις μάλιστα, εἰ καὶ ἱκανὸς ἄλλως, κριτὴς (1) κακίζει, λόγῳ ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν κατασκευήν, καὶ θεωρεῖ ἀδικαιολόγητον τὸν περὶ αὐτοῦ τηλικοῦτον τῶν περιηγητῶν ἐνθουσιασμόν· καὶ ἀρκεῖ (λέγει) μόνον τὸ ἀνάρμοστον τῆς θέσεως τῶν κιόνων 'του 'ν' ἀποδείξῃ ὅτι, ἀφ' οὗ ᾠκονόμησαν ὁπωσδήποτε περὶ τὴν πρώτην τοῦ κτιρίου διασκευὴν τοὺς ἀναγκαίους πρὸς τὴν στερεότητα αὐτοῦ ὄγκους, κατεχράσθησαν αὐτῶν ἔπειτα εἰς τὰ ἀντιτειχίσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἠναγκάσθησαν 'να τὸ ἀσφαλίσωσι. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ θρυλλουμένη τῶν ἀψίδων τοῦ θόλου τόλμη, εἶνε (λέγει) φαντασιώδης, καὶ μάλιστα ἐὰν ἦνε, καθὼς λέγεται, κτισμένος ἐκ σπογγολίθων. Τὸ δυσανάλογον ἔπειτα τῆς ἀποστάσεως τῶν κιόνων, καὶ ἡ ἀνάρμοστος αὐτῶν, ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν ἐπιστυλίων τὸ πάχος, σύνθεσις, 'δὲν δικαιολογοῦσι τὸν τόσον κρότον. Μόνη ἡ ἀφθονία καὶ τὸ πολύτιμον τῆς ὕλης εἶνε τῷ ὄντι ἀξιοθαύμαστα· ἀλλ' αὐτὰ εἶνε λείψανα τῆς Δήλου, τῶν Δελφῶν κλπ.

Ἀφίνοντες τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα δεινούς, θεωροῦμεν τὸ κτίριον τοῦτο ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτοῦ σημασίαν, ἥτις δι' ἡμᾶς ἰδίως τοὺς Ἕλληνας, εἶνε παντὸς λόγου ἀξία, καὶ λέγομεν πρῶτον ὅτι

Τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ ἐν γένει εἶνε τετράγωνον ἢ σταυροειδὲς ἐν τετραγώνῳ· τὸ δὲ μῆκος αὐτοῦ, ὑπερέχον τοῦ πλάτους κατὰ μόνον τὸ ἱερὸν βῆμα, εἶνε, μετρούμενον ἀπὸ τῆς κόγχης τοῦ ποτὲ ἱεροῦ Συνθρόνου μέχρι

(1) Ἡ κορυφή, τὸ ἐπάνω μέρος. (2) Ὁ Βαρῶν De Tott.

Digitized by Google

τῆς κατὰ τὸ μέσον τοῦ προνάου μεγίστης πύλης, ποδῶν γεωμετρικῶν 269(1), τὸ δὲ πλάτος 243(2), καὶ τὸ ὕψος, ἐξ εἰκασίας, ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ τρούλλου μέχρι τοῦ ἐδάφους, 188(3), ὥστε εἶνε μικρότερος τοῦ μὲν ἐν Ῥώμῃ ἁγίου Πέτρου κατὰ 341 πόδας μήκους, 15 πλάτους, καὶ 201 ὕψους· τοῦ δὲ ἐν Λονδίνῳ ἁγίου Παύλου κατὰ 205 μήκους καὶ 56 ὕψους· ὑπερβαίνει ὅμως τοῦτον κατὰ 40 πόδας πλάτους (4).

Διὰ τὸ τηλικοῦτον δὲ αὐτῆς μέγεθος, οὐχ ἧττον δὲ καὶ διὰ τὴν παρὰ τοὺς τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν προέδρους ὑπεροχὴν (τὰ πρεσβεῖα) τοῦ ἐν αὐτῇ ἐδρεύοντος Πατριάρχου, ἐκαλεῖτο ἡ Ἐκκλησία αὕτη κατ' ἐξοχὴν Μεγάλη, ἐπίθετον τὸ ὁποῖον διετήρησε καὶ ἡ τὰ προνόμια αὐτῆς διαδεξαμένη Ἐκκλησία τοῦ ἐν ΚΠ Πατριαρχείου.

Ἅμα δὲ ἔμβῃ τις εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, περιλαμβάνει διὰ μιᾶς τὴν ὅλην ἐσωτερικὴν αὐτοῦ θέαν, καὶ εἶν' ἀδύνατον 'να μὴ ἐκπλαγῇ διὰ τὸ κολοσσαῖον καὶ ἐνταυτῷ εὐάρμοστον τῶν ἀναλογιῶν αὐτοῦ ὅλων. » Ταῦτα δὲ » πάντα, ἐς ἄλληλα παρὰ δόξαν ἐν μεταρσίῳ ἐναρμοσθέντα ἔκ τε ἀλλή» λων ἠωρημένα, καὶ μόνοις ἐναπερειδόμενα τοῖς ἄγχιστα οὖσι, μίαν μὲν » ἁρμονίαν ἐκπρεπεστάτην τοῦ ἔργου ποιοῦνται, οὐ παρέχονται δὲ τοῖς » θεωμένοις τινὶ αὐτῶν ἐμφιλοχωρεῖν ἐπὶ πολὺ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ μεθέλκει » τὸν ὀφθαλμὸν ἕκαστον καὶ μεταβιβάζει ῥᾷστα ἐφ' ἑαυτό.., καὶ ἀπαλ» λάσσονται πάντες ἀεὶ ἐνθένδε καταπεπληγμένοι τῇ ἐς τὴν ὄψιν ἀμηχα» νίᾳ... Ὁπηνίκα δέ τις εὐξόμενος εἰς αὐτὸ ἴοι.. ὁ νοῦς οἱ, πρὸς τὸν » λεὸν ἐπαιρόμενος, οὐρανοβατεῖ, οὐ μακράν που οἰόμενος αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' » ἐμφιλοχωρεῖν μάλιστα οἷς αὐτὸς εἵλετο. Καὶ τοῦτο οὐ τὴν πρώτην μό» μόνον ἰδόντι ξυμβαίνει, ἀλλὰ διηνεκῶς ἑκάστῳ ταὐτὸ τοῦτο ποιεῖ (Προ» κόπ.) «. Ἰδίως δὲ διεγείρει τὴν ἔκπληξιν τὸ παράτολμον μέγεθος τῶν ἀψίδων καὶ τοῦ θόλου. Τὸ δὲ ἀμέσως προσβάλλον τὴν ὅρασιν εἶνε τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέγα τόξον, ἢ ἡμικύκλιον, σκεπασμένον μὲ ἡμιθόλιον. Περὶ αὐτὸ δὲ τὸ μέγα τόξον, ἐπέχον ὅλον τὸ πρὸς ἀνατολὰς πλάτος τοῦ μεγάλου θόλου, κάμπτονται τρία ἄλλα μικρότερα, τὸ μὲν ἐξ δεξιῶν, τὸ δὲ ἐξ ἀριστερῶν, καὶ τὸ τρίτον ἐν τῷ μέσῳ εἰς σχῆμα κόγχης, σκεπασμένα ὡσαύτως μὲ ἡμιθόλια. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, εἰσέχον βαθύτερον τῶν ἄλ-

(1) 270, κατὰ τὸν Chevalier. (2) 240, κατὰ τὸν Chevalier. (3) 165, κατὰ τὸν Chevalier· ἀκριβῶς δὲ 58 $^{47}/_{100}$ Γαλλικὰ μέτρα. (4) Διαφωνοῦσι περὶ τῶν διαστάσεων τούτων οἱ συγγραφεῖς· ὁ μὲν γὰρ Εὐάγριος δίδει εἰς τὸν ναὸν ἀπὸ τῆς κόγχης τοῦ βήματος ἄχρι τῆς καταντικρὺ αὐτῆς θύρας, 260 ποδῶν μῆκος (ἐξ ὧν ἑβδομήκοντα ἐπεῖχεν ἡ κόγχη τοῦ βήματος, καὶ 20 ὁ πρῶτος νάρθηξ), 115 πλάτος, καὶ 180 ὕψος· ὁ δὲ Βονδελμόντιος μῆκος μέν, ἀπὸ γωνίας εἰς γωνίαν, 120 πήχεις, πλάτος δὲ 120, καὶ ὕψος 144· ὁ δὲ Γύλλιος, ὅς τις ὅμως οὐκ ἐτόλμησε, λέγει, καταμετρῆσαι αὐτὴν ὁ ἴδιος, 260 ποδῶν μῆκος, 213 πλάτος, καὶ 142 ὕψος· ὁ δὲ Texier μῆκος μὲν μετὰ τῶν τειχῶν 81 Γαλλικῶν μέτρων, πλάτος δε 60. Ἡμεῖς ἐπροτιμήσαμεν τὰς καταμετρήσεις τοῦ Dellaway.

λων, εἶνε τὸ ἄδυτον ἢ βῆμα ἄλλοτε τοῦ ναοῦ, περὶ οὗ ἀκολούθως. Ἡ ἀλληλουχία δὲ τῶν τεσσάρων τούτων ἡμιθολίων μετὰ τοῦ θόλου, αὐξάνουσα τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ, καὶ ἀποδεικνύουσα ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ ἀχανὲς τοῦ κτιρίου, ἀποτελεῖ κυρίως τὸ ἐκπληκτικὸν καὶ ἀπαράμιλλον τοῦ θεάματος.

Τὸ δὲ καταντικρὺ αὐτοῦ πρὸς δυσμὰς μέγα τόξον, σκεπασμένον ὡσαύτως μὲ ἡμιθόλιον, ἔχει μὲν ἑκατέρωθεν καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ τρία ἄλλα μικρότερα τόξα, καθὼς καὶ τὸ πρὸς ἀνατολάς· ἀλλὰ τὸ μεσαῖον αὐτοῦ, ἐν ᾧ εἰσὶν οἱ τρεῖς μεγάλοι τοῦ ναοῦ πυλῶνες, δὲν ἀποτελεῖ ἡμικύκλιον, καθὼς ἐκεῖνο, ἀλλὰ τετράγωνον, σκεπασμένον μὲ καμάραν ἢ ἀψῖδα, καὶ ὄχι κόγχην ἢ ἡμιθόλιον. »Τοῦ δὲ δὴ ἑῴου καταντικρύ, τὰς εἰσόδους ἔχων »ἐγήγερται τεῖχος«, λέγει ὁ Προκόπιος. Ἐν τῷ κενῷ δὲ τῆς ἀψῖδος ταύτης εἶνε ἓξ παράθυρα.

Πρὸς τὰς ἄλλας δὲ δύω πλευρὰς τοῦ ναοῦ, τὴν μεσημβρινὴν δηλαδὴ καὶ τὴν πρὸς βορρᾶν, ἐκτείνονται παρομοίως δύο μεγάλα τόξα, ἐπέχοντα τὸ καθολικὸν αὐτοῦ ἢ μέσον μῆκος, »ἀψῖδες τέσσαρες ἐν τετραπλεύρῳ«, κατὰ τὸν Προκόπιον.

Ἐπιστηρίζονται δὲ καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα τόξα εἰς τέσσαρας μεγάλους Πινσούς, τοὺς καλουμένους κτιστοὺς κίονας ὑπὸ τοῦ Οὐλπιανοῦ. »Κατὰ δὲ τὰ τοῦ νεὼ μέσα λόφοι χειροποίητοι ἐπανεστήκασι »τέσσαρες, οὓς καλοῦσι πεσσοὺς (1), δύω μὲν πρὸς βορρᾶν, δύω δὲ πρὸς »ἄνεμον νότον, ἀντίοι τε καὶ ἴσοι ἀλλήλοις, κίονας ἐν μέσῳ ἑκάτεροι κατὰ »τέσσαρας μάλιστα ἔχοντες. Πεποίηνται δὲ οἱ λόφοι λίθοις εὐμεγέθεσι »σύνθετοι, λογάδην μὲν συνειλεγμένοις, ἐς ἀλλήλους δὲ πρὸς τῶν λιθο»λόγων ἐπισταμένως ἐναρμοσθεῖσιν, οὐ τιτάνῳ, οὐκ ἀσφάλτῳ, ἀλλὰ μο»λίβδῳ χυθέντι καὶ μεταξὺ πανταχόσε χωρήσαντι, καὶ τῶν λίθων τῇ ἁρ»μονίᾳ ἐντετηκότι. Ἐς ὕψος τηλικοῦτον ἱκνοῦνται, ὡς αὐτοὺς εἰκάσαις »εἶναι σκοπέλους ὀρῶν ἀποτόμους (2)«. Ὁ χυτὸς μόλιβδος εἶνε ἢ πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ Προκοπίου, ἢ πιθανώτερον ἀπάτη τῶν οἰκοδόμων, οἱ ὁποῖοι ἔχυνον μὲν τῷ ὄντι μόλιβδον μεταξὺ τῶν λίθων, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς συγκράτησιν αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς στερέωσιν τῶν συνεχόντων αὐτοὺς σιδηρῶν μοχλῶν ἢ ὀξέων, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον καὶ τὸν Ἀνώνυμον, ὅςτις λέγει ὅτι ἦσαν »ἐγκεχλιασμένοι πρὸς τὸ ἀλλήλους κρατεῖν καὶ εἶναι »ἀμετακινήτους. Ἡ δὲ ἔμπλασις μετὰ ἐλαίου καὶ ἀσβέστου, καὶ οὕτως »ἐπάνω ἀνέστησαν τὰς ποικίλας ὀρθομαρμαρώσεις«. Ἡ ἔμπλασις αὕτη, μὲ τὴν ὁποίαν εἶνε κτισμένα καὶ ἄλλα παλαιὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς κτίρια, καὶ αὐτά, ὡς λέγεται, τὰ τῆς πόλεως τείχη, ἦτον μίγμα τι ἐκ θερμοῦ ὕδατος (ἐν ᾧ εἶχε βράση μέχρι χυλώσεως κριθὴ ἄφθονος), ἀσβέστου,

(1) Συνώνυμον τῷ Κύβους, Στήλας, Pilas. (2) Προκόπ.

ὀστρακοκόνεως καὶ φλοιοῦ πτελέας κοπανισμένου. Οἱ δὲ πινσοὶ οὗτοι, οἱ ὁποῖοι καὶ κίονες καταχρηστικῶς λέγονται ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ, παρωνομάζοντο ἀπὸ τῶν ἐπ' αὐτῶν εἰκονισμένων τεσσάρων Ἱεραρχῶν (ὡς στύλων τῆς Ἐκκλησίας). Καὶ ὁ μὲν πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος ἐλέγετο τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ὁ δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου· ἐκ δὲ τῶν πρὸς δυσμάς, ὁ ἐκ δεξιῶν τοῖς εἰσιοῦσι τὰς Ὡραίας πύλας ἐκαλεῖτο, κατὰ τὸν Παχυμέρην(1), Τῶν τριῶν Γερμανῶν, εἰς μνήμην τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο διαπρεψάντων τριῶν Πατριαρχῶν ΚΠ, τὴν ὁποίαν ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος ὁ Α', »ἐς πλέον εὐσεβείας ἥκειν δοκῶν, διὰ τὸν »ὕστερον Γερμανόν, τὸν ἐξ Ὀρεστιάδος μετατεθέντα, ὅτι τῇ πρὸς Ἰτα»λοὺς εἰρήνῃ, αὐτὸς ἐκεῖνος πρεσβεύσας, συνήργησε, κατασπᾷ(2)«.

Μετὰ τοὺς τέσσαρας τούτους μεγάλους πινσούς, εἶνε τέσσαρες ἄλλοι μικρότεροι, δύω μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἀνέχοντες τὸ ἡμιθόλιον τὸ στεγάζον τὸ ἱερὸν βῆμα, δύω δὲ πρὸς δυσμάς, ὑποστηρίζοντες τὴν καμάραν τὴν ὑπεράνωθεν τῶν προειρημένων τριῶν μεσαίων πυλῶν τοῦ ναοῦ. »Τούτων »δὲ δὴ ἐφ' ἑκάτερα κίονες ἐπ' ἐδάφους εἰσίν, οὐδ' αὐτοὶ κατ' εὐθὺ ἑστῶ»τες, ἀλλ' εἴσω, κατὰ σχῆμα τὸ ἡμίκυκλον, ὥς περ ἐν χορῷ ἀλλήλοις »ὑπεξανιστάμενοι· καὶ αὐτῶν ὑπεράνωθεν οἰκοδόμημα μηνοειδὲς ἀποκρέ»μαται. Τοῦ δὲ δὴ ἑῴου καταντικρὺ τὰς εἰσόδους ἔχων ἐγήγερται τοῖ»χος, καὶ αὐτοῦ ἑκατέρωθεν οἵ τε κίονες καὶ τὰ αὐτῶν ὕπερθεν ὁμοιό»τατα τοῖς δεδηλωμένοις ἐν ἡμικύκλῳ ἑστήκασι (Προκόπ.)«. Ὥστε τῶν μεγάλων πινσῶν αἱ γωνίαι, ἐξέχουσαι ἀναλόγως, ὑποκρατοῦσι τὰς βάσεις, ἔνθεν μὲν τῶν τεσσάρων μεγάλων τόξων, τῶν σχηματιζόντων, ὡς εἴπομεν, τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ καθολικοῦ ἢ μεσαίου τετραγώνου τοῦ ναοῦ· ἑτέρωθεν δέ, δύο ἄλλων μικροτέρων τόξων, ὧν τὸ μὲν ἐκτείνεται μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν μικρῶν πινσῶν, τὸ δὲ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ τῶν τοίχων.

Αἱ δὲ κορυφαὶ τῶν τεσσάρων μεγάλων τόξων, εἰς καμπὴν ἀχανῆ περιαγόμεναι, αἱ μὲν πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν συγκλείονται διὰ τῶν κιόνων τοῦ γυναικωνίτου καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοὺς θυρίδων, ἀνεῳγμένων εἰς τρεῖς σειράς, ἀνὰ ἑπτὰ καὶ ἑπτὰ καὶ πέντε, διά τινος διακεκομμένου τοίχου· διὰ δὲ τῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς διήκει ἀπαρεμπόδιστον τὸ βλέμμα ἀπὸ τῆς πύλης τῆς εἰσόδου μέχρι τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ Ἱεροῦ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ διὰ τῶν πυλῶν πρὸς τὸν Νάρθηκα. »Ἐπὶ τούτοις δὲ ἀψῖδες »τέσσαρες ἐν τετραπλεύρῳ ἀνέχουσι. Καὶ αὐτῶν τὰ μὲν ἄκρα, ξύνδυο »συνιόντα ἐς ἄλληλα, ἐν τῇ ὑπερβολῇ ἐρήρισται τῶν λόφων τούτων· τὰ

(1) Βιβλ. ΙΓ'. (2) Ἐὰν ὁ λόγος ἦνε, καθὼς νομίζω, περὶ τῶν μικρῶν πινσῶν, τὸ κατασπᾷ πρέπει 'να ἐννοηθῇ ὅτι ἐξήλωσε τὴν διὰ μουσείου αὐτοῦ εἰκόνα τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀνεστηλωμένην.

» δὲ δὴ ἄλλα, ἐπηρμένα εἰς ἀπέραντον ὕψος ἠώρηται. Τῶν δὲ ἀψίδων αἱ » μὲν δύω κατὰ κενοῦ τοῦ ἀέρος ἐπανεστήκασι πρὸς ἀνίσχοντά τε καὶ δύ- » οντά που τὸν ἥλιον· αἱ δὲ λειπόμεναι, οἰκοδομίαν τινὰ καὶ κίονας μικροὺς » κομιδῇ ἔνερθεν ἔχουσιν· ὕπερθεν δὲ αὐτῶν κυκλοτερὴς οἰκοδομία ἐν » στρογγύλῳ ἐπῆρται, ὅθεν ἀεὶ διαγελᾷ πρῶτον ἡ ἡμέρα. Ὑπεραίρει γάρ, » οἶμαι, τὴν γῆν ξύμπασαν, καὶ διαλείπει τὸ οἰκοδόμημα κατὰ βραχύ, » ἐξεπίτηδες παρειμένον τοσοῦτον, ὅσον τοὺς χώρους, οὗ δὴ τὸ διῃρημέ- » νον τῆς οἰκοδομίας ξυμβαίνει εἶναι, φέγγους διαρκῶς ἀγωγὸν εἶναι » (Προκόπ.)«.

» Τῶν ἀψίδων δὲ τῆς συμπλοκῆς ἐν τετραγώνῳ ἐξειργασμένης, ἐς τρί- » γωνα τέσσαρα μεταξὺ τὸ ἔργον ἀποτετέλεσται. Καὶ ἡ μὲν τριγώνου » ἑκάστου κρηπίς, πεπιεσμένη τῇ ἐς ἄλληλα τῶν ἀψίδων ἐνέρσει, ὀξεῖαν » ποιεῖται τὴν κάτω γωνίαν· συναναβαίνουσα δὲ τὸ λοιπὸν καὶ εὐρυνομένη » τῇ μεταξὺ χώρᾳ, ἐς τὸ κυκλοτερὲς τελευτᾷ, ὃ ταύτῃ ἀνέχει, γωνίας » δὲ λειπομένας ἐνταῦθα ποιεῖται (αὐτ.)«. Περὶ τὰ τέσσαρα δὲ τρίγωνα ταῦτα, τὰ ὁποῖα σχηματίζουσιν αἱ ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαις συνερχόμεναι ὀκτὼ συμβολαὶ τῶν τεσσάρων μεγάλων τόξων, διακρίνονται τέσσαρα Σεραφεὶμ ἢ Ἑξαπτέρυγα, εἰκονισμένα διὰ μουσείου, τὰ ὁποῖα οἱ Τοῦρκοι, καίτοι ἀναγνωρίζοντες ἐκ παραδόσεως τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων γνωστῶν Ἀρχαγγέλων, Γαβριήλ, Μιχαήλ, Ῥαφαὴλ καὶ Ἰσραήλ, ἀποτροπιαζόμενοι ὅμως ἀφ' ἑτέρου πᾶν ἀνθρωποειδὲς ὁμοίωμα, ἐπέχρισαν, ἐπιγράψαντες τὰ μονογράμματα τῶν τεσσάρων Χαλίφων. Κατ' ἄλλους δέ, αἱ εἰκόνες αὗται εἶνε τῶν Εὐαγγελιστῶν· οἱ δὲ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι 'τὰ ἐκλαμβάνουσιν ὡς ὁμοιώματα νυκτερίδων, λέγουσιν ὅτι, ἀφ' οὗ ἐχαλάσθησαν, αἱ νυκτερίδες, αἱ ὁποῖαι προτοῦ 'δὲν ἔμβαινον εἰς τὸν ναόν, ἄρχισαν 'νὰ ἐμβαίνωσι καὶ 'νὰ φωλεύωσιν. Ἄλλοι πάλιν δοξάζουσιν ὅτι, πρὸ τῆς ἐλεύσεως μὲν τοῦ Μωάμεθ ἐλάλουν ἐν καιρῷ ἐξαισίων συμβαινόντων καὶ προέλεγον αὐτά· μετὰ δὲ τὴν γέννησιν αὐτοῦ ἔμειναν ἄναυδα. Εἰς τὴν πρὸ δύο ἐτῶν δὲ γενομένην ἐπισκευὴν τοῦ ναοῦ μόνα τὰ ὁμοιώματα ταῦτα (Ἑξαπτέρυγα εἰς σχῆμα σφαιρῶν πτερωτῶν) ἔμειναν ἀνεπίχριστα, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀνεγνώρισαν ἐν αὐτοῖς τὰ Μελαϊκέ μουχαριμπέϊν, εἰκονιζόμενα εἰς τὰς Περσικὰς βίβλους, καὶ ἀναμιμνήσκοντα ἴσως τὰ ἀρχαῖα Φερουχὲρ, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ K. Layard.

Τὸ θυριδωτὸν δὲ τειχίον, τὸ διατεῖνον, ὡς εἴπομεν, τὸ διάμεσον τῶν πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν μεγάλων τόξων, τὸ καλούμενον Παραπίνσιον ὑπὸ τοῦ Κώδηκος τῶν Βασιλικῶν, καὶ ἔχον εἴκοσι ποδῶν μῆκος, ὑποστηριζόμενον δὲ τοῖς ἓξ θετταλικοῖς κίοσι τοῦ γυναικωνίτου, προσετέθη εἰς τὴν δευτέραν τοῦ ναοῦ οἰκοδομὴν ὑπὸ Ἰσιδώρου τοῦ νεωτέρου, συνιδόντος ὅτι ἡ αἰτία τῆς καταπτώσεως τοῦ ἀνατολικοῦ

μέρους τοῦ ναοῦ ἦτον τὸ λίαν ἐκτεταμένον καὶ ἀνυποστήρικτον τῶν ἀψίδων αὐτοῦ. Προεκτείνας δὲ αὐτὸ μικρὸν ἐσωτέρω τοῦ κυρτώματος τῆς τοῦ τόξου καμπῆς, ἔδωκεν ᾠοειδὲς τρόπον τινὰ σχῆμα εἰς τὸ ἄλλως τετράγωνον τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ, καθὼς γραφικώτατα 'τὸ σαφηνίζει ὁ Ἀγαθίας. Τοιοῦτον ἦτον σχεδὸν καὶ τοῦ καθολικοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Βλαχερνῶν τὸ σχῆμα, εἴπερ, κατὰ τὸν Προκόπιον, »Τὰ μὲν ἄλλα τοῦ νεὼ μέρη »κατ' εὐθὺ ἑστᾶσιν οἱ κίονες, κατὰ δὲ τὰ μέσα ὑποστέλλονται εἴσω «.

Ὄπισθεν δὲ τῶν τεσσάρων ἡμικυκλίων, τῶν τε πρὸς ἀνατολὰς καὶ τῶν πρὸς δυσμὰς, τὰ ὁποῖα εἴπομεν ὅτι σχηματίζουσιν αἱ ἀπὸ τῶν μεγάλων πινσῶν ἐκφυόμεναι ἀψῖδες, ὑπάρχει ἀνὰ ἓν τετράγωνον διάστημα, φωτιζόμενον ὑπὸ τριῶν ἕκαστον μικρῶν θυρίδων, μόλις εἰσαγουσῶν ἀμυδρόν τι φῶς, καὶ ἔχον εἰς τὰς τέσσαρας αὐτοῦ γωνίας ἀνὰ ἕνα κίονα Αἰγυπτιακοῦ λίθου, ἐξ ὧν οἱ περὶ τοὺς τέσσαρας μεγάλους πινσοὺς, ὡς κινδυνεύοντες ὑπὸ τῶν σεισμῶν, προσῳκοδόμηνται αὐτοῖς διὰ τοιχοδομίας, ἀρχαιοτέρας, φαίνεται, τῆς τῶν Τούρκων ἐποχῆς.

Μεταξὺ δὲ τῶν τεσσάρων τούτων τετραγώνων σχηματίζονται ἄλλα δύο, τὸ μὲν πρὸς ἄρκτον, τὸ δὲ πρὸς μεσημβρίαν, ὀλίγον ἐπιμηκέστερα, καὶ ἔχοντα ὡσαύτως ἀνὰ τέσσαρας κίονας γρανίτου λίθου, ὄχι ὅμως εἰς τὰς γωνίας, καθὼς ἐκείνων, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον, ὑποστηρίζοντας ἰδιαιτέραν τινὰ στενοτάτην καμάραν, καὶ διαιροῦντας τὸ διάστημα τοῦτο εἰς δύο. Ἑπομένως τὰ μὲν δύο ταῦτα ἐπιμήκη τετράγωνα μὲ τοὺς τέσσαρας αὐτῶν κίονας, σχηματίζουσι τὰς κεραίας τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ τοῦ σχήματος τοῦ ὁποίου ᾠκοδόμηται, ὡς προείπομεν, ἡ Ἁγία Σοφία· τὰ δὲ προειρημένα τέσσαρα ἄλλα εἶνε, τρόπον τινὰ, τὰ κενὰ διαστήματα, τὰ ὁποῖα ἤθελον μένει εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας σταυροῦ ἐμβεβλημένου ἐντὸς τετραγώνου περιφερείας.

Τὰς τετραγώνους ταύτας Αὐλὰς, τῶν ὁποίων τὸν θόλον ὑποστηρίζουσιν αἱ στοαὶ καὶ οἱ κίονες περὶ ὧν προείπομεν, οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀποκαλοῦσι Κουβίκουλα καὶ Οἰκίσκους, ὁμοίας οὔσας κατά τι μὲ τὰ παρεκκλήσια (Chapelles) τῶν Λατινικῶν ναῶν. Ὁ Προκόπιος 'τὰς ὀνομάζει Στοὰς, »Στοαὶ δέ εἰσι, λέγων, ἑκατέρωθι δύο, οἰκοδομίαν μὲν τοῦ νεὼ »οὐδεμίαν διείργουσαι, ἀλλὰ καὶ μεῖζον αὐτοῦ ποιοῦσαι τοῦ εὖρους τὸ »μέτρον, καὶ τῷ μήκει μέχρις ἐς τὸ πέρας συνεξικνούμεναι, τὸ δέ γε »ὕψος καταδεέστεραι· καὶ αὐτοῖς ἥ τε ὀροφὴ θόλος, καὶ ὁ χρυσὸς ἐγ»καλλώπισμα «.

»Τούτων δὲ δὴ ἐφ' ἑκάτερα κίονες ἐπ' ἐδάφους εἰσὶν, οὐδ' αὐτοὶ κατ' »εὐθὺ ἑστῶτες, ἀλλ' εἴσω κατὰ σχῆμα τὸ ἡμίκυκλον ὥσπερ ἐν χορῷ ἀλ»λήλοις ὑπεξανιστάμενοι... Τίς ἂν τῶν κιόνων καὶ λίθων διαριθμήσαιτο »τὴν εὐπρέπειαν,... καὶ τῶν μὲν τὸ ἁλουργὸν, τῶν δὲ τὸ χλοάζον κτλ.

»θαυμάσειε; « Καὶ τῷ ὄντι τὸ μέγεθος αὐτῶν καὶ τὸ κάλλος εἶνε ἀμίμητον· ὁ δὲ Σιλεντιάριος ἔβαψεν εἰς τὰ ζωηρότερα χρώματα τὴν ποιητικήν 'του γραφίδα, ἵνα ζωγραφίσῃ τὰ διάφορα αὐτῶν εἴδη, καὶ ἀπαριθμεῖ Α', τὸν Αἰγύπτιον ἢ Θηβαϊκὸν ἢ Ῥωμαϊκόν, πορφυροῦν, λευκαῖς κηλῖσι καὶ ἀστερίσκοις κατάστικτον· Β', τὸν Φρύγιον, ῥοδόχρουν μὲ κυανᾶ καὶ λευκὰ ποικίλματα· Γ', τὸν Λακωνικόν, πράσινον· Δ', τὸν Καρικόν, αἱματόχρουν μὲ λευκὰς καὶ φαιὰς γραμμάς· Ε', τὸν Λύδιον, πράσινον καὶ κιτρινωπὸν ἀναμίξ· Ϛ', τὸν Λιβυκόν, κυανοῦν καὶ κροκόχρουν· Ζ', τὸν Κελτικόν, μέλανα, διῃρημένον μὲ λευκὰς φλέβας· Η', τὸν Βοσπορικόν, λευκὸν ὑπομελανίζοντα· Θ', τὸν Θεσσαλικόν, ἢ Ὀφίτην, πράσινον ποικιλόστικτον· Ι', τὸν Μολοσσικόν, καὶ ΙΑ', τὸν Προκοννήσιον.

Ἐκ τούτων ὀκτὼ μὲν κίονας Αἰγυπτίους ἢ Πορφυροῦς, ὁμοίους καὶ τῷ ὕψει καὶ τῇ διαμέτρῳ καὶ αὐτῇ σχεδὸν τῇ ὁλκῇ, ἔπεμψεν ἐκ Ῥώμης Μαρκία τις, χήρα τῶν εὐγενῶν, περιελθόντας εἰς αὐτὴν ἐκ κληρονομίας, στολίζοντας δέ ποτε τὸν ἐν τῇ πόλει Μπαλμπὲκ ναὸν τοῦ Ἡλίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Ῥώμην ὁ Αὐρηλιανός· ὀκτὼ δὲ πρασίνους Θεσσαλικούς, θαυμαστοὺς μεγέθει καὶ κάλλει, μετεκόμισεν ἐξ Ἐφέσου ὁ ἔπαρχος Κωνσταντῖνος· ἄλλους ἐκ τῆς Κυζίκου· ἄλλους ἐκ τῆς Τρῳάδος· ἄλλους ἐκ τῶν Κυκλάδων, καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν αὐτῶν, καὶ πόθεν οὐχί; Ὥστε ὅλοι οἱ κίονες τοῦ ναοῦ ἀριθμοῦνται εἰς 170(1), 40 μὲν εἰς τὸ κάτω μέρος ἢ τὸ δάπεδον αὐτοῦ, 67 δὲ εἰς τὰ ὑπερῷα ἢ γυναικεῖα. Καὶ εἶνε μὲν εἰργασμένοι οὐκ ἀκόμψως, τὰ κιονόκρανα αὐτῶν ὅμως, λέγει ὁ περιηγητὴς Γκρελλῶτος, 'δὲν ἀναλογοῦσι πρὸς τὴν ἄλλην αὐτῶν ὡραιότητα, καὶ δύσκολον εἶνε 'να προσδιορίσῃ τις τὸν ῥυθμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀρχιτεκτονικῶς ἀνήκουσιν, ἐκτὸς ἐὰν ὀνομάσῃ αὐτὸν Γραικογοτθικόν. Ἦσαν δέ, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, χρυσωμένα, ἀνακαινισθέντα ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροῦ. »Τὰς δὲ ζεύξεις (λέγει) »τῶν ὀρθομαρμάρων κατεχρύσωσαν, καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν κιόνων, καὶ »τὰ λαγαρικὰ (τὰ ἀνάγλυφα), καὶ τοὺς κοσμήτας τῶν ὑπερῴων, τῶν τε »διωρόφων καὶ τριωρόφων, ἐκ χρυσίου καθαροῦ τὰ πάντα «.

Τοὺς κάτω 40 κίονας ἀποτελοῦσιν ὀκτὼ μὲν πορφυροῖ οἱ τῆς Μαρκίας, ὀκτὼ δὲ πράσινοι οἱ ἀπὸ τῆς Ἐφέσου, καὶ 24 Αἰγυπτιακοῦ γρανίτου. Ὁ δὲ παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ἀξιάγαστος οὗτος ἀριθμὸς τῶν 40 θεωρεῖται σημεῖον μεγαλείου εἰς τὰς πολυτελεῖς οἰκοδομάς. Ὅθεν καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Περσεπόλεως ὀνομάζονται καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη Τζεχχὲλ σουτούν, τεσσαράκοντα στῆλαι.

(1) Ἑκατὸν δηλ. περισσότερον τῶν ἑπτὰ στύλων, οὓς ὑπήρεισεν εἰς τὸν ἑαυτῆς οἶκον ἡ αἰώνιος τοῦ Θεοῦ Σοφία, λέγει παίζων ὁ Χάμμερ.

Ἐξ αὐτῶν ὀκτὼ μὲν πορφυροῖ οἱ τῆς Μαρκίας ἐστήθησαν εἰς τὰς τέσσαρας κόγχας (γωνίας) τοῦ Καθολικοῦ, τὰς μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν πινσῶν, ἀνὰ δύω εἰς ἑκάστην, ἐπὶ τετραγώνων βάσεων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὑψουμένων ἴσα μὲ τὸ τρίτον τοῦ κορμοῦ ἑκάστου αὐτῶν· ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ μαρμάρου εἶνε καὶ τὰ κιονόκρανα αὐτῶν περικαλλέστατα. Τοὺς κίονας τούτους, καὶ ἰδίως τοὺς πρὸς δυσμὰς, ὡς πολλὰ βεβαρημένους διὰ τὰς ἐπ' αὐτῶν τε καὶ τῶν πινσῶν στηριζομένας πέντε ἀψῖδας, τὰς ὑποκρατούσας τὰ ἡμικύκλια, ἠναγκάσθησαν 'να περιζώσωσι διὰ σιδηρῶν καὶ ὠριχαλκίνων στεφάνων, ἵνα μὴ συντριβῶσιν ἐξ ὁλοκλήρου, καθὼς καὶ εἶχον ἤδη ἀρχίση (1). Ὀκτὼ ἄλλοι, ἀνὰ τέσσαρες ἑκατέρωθεν, ὑψοῦνται εἰς τὰς δύω πλευρὰς τοῦ Καθολικοῦ, μεταξὺ τῶν μεγάλων πινσῶν, καὶ εἰκοσιτέσσαρες ὑποστηρίζουσι τὰς καμάρας τῶν ὑπερῴων, ἀνὰ 12 ἑκατέρωθεν. Καὶ οὗτοι μὲν εἶνε ὅλοι ἰσομήκεις, ἰσοπαχεῖς καὶ ὁμοφυεῖς, ἔχοντες 36 ποδῶν ὕψος καὶ $3\,^{3}/_{4}$ ποδῶν διάμετρον· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν δεκαέξ, οἱ μὲν ὀκτὼ, οἱ μεταξὺ τῶν μεγάλων πινσῶν εἶνε καὶ ὑψηλότεροι (24 πόδας), καὶ παχύτεροι ($4\,^{1}/_{2}$ ποδ. διαμέτρου), καίτοι τοῦ αὐτοῦ μὲ τοὺς ἄλλους γένους, καὶ ἐπίσης μονόλιθοι· στηρίζονται δὲ ἐπὶ βάσεων ὠριχαλκίνων· οἱ δὲ ὀκτὼ, οἱ τῆς Μαρκίας, οἱ εἰς τὰ τέσσαρα μικρότερα ἡμιθόλια, ἔχουσι 30 ποδῶν ὕψος καὶ $3\,^{1}/_{2}$ ποδῶν διάμετρον, βαίνουσι δὲ ἐπὶ λευκῶν μαρμαρίνων ὑποβάθρων, ὑψηλοτέρων πολὺ τῆς ἀπαιτουμένης ἀναλογίας, καὶ τοῦτο ἵνα ἐπαρκέσωσιν, ὡς φαίνεται, πρὸς τὸ ὕψος τῶν ἄλλων καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν στηριζομένας ῥίζας τῶν τόξων. Τὰ δὲ κιονόκρανα αὐτῶν, ἀνήκοντα εἰς τὴν προῤῥηθεῖσαν νόθον ἐκείνην Γραικογοτθικὴν τάξιν, εἶνε μίμησις δῆθεν φύλλων ἀκάνθου, θαυμασίας μὲν διὰ τὴν λεπτουργίαν 'των, ἀπεχούσης ὅμως ὡς πρὸς τὴν ὁμοιότητα. Εἶνε δὲ ὅλα διάτορα (à jour), καὶ φαίνεται ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς σχηματιζούσης αὐτὰ φυλλάδος ἠθέλησαν 'νὰ παρεμβάλωσι καὶ εἶδός τι μονογράμματος. Ἔχουσι δὲ ὅλοι, χωρὶς ἐξαίρεσιν, καὶ ἄλλην ἔλλειψιν ὡς πρὸς τὸν κορμὸν αὐτῶν, ὅς τις δὲν ἔχει τὸ ἀτρακτοειδὲς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀπαιτοῦσιν οἱ κανόνες τῆς τέχνης, ἀλλ' εἶνε ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω ἰσοπαχεῖς, καὶ ἐπομένως χωρὶς κομψότητος.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν τοίχων ἦτον ἡ εἴσοδος (2), δι' ἧς ἀνήρχοντο εἰς τὰ γυναικεῖα οἱ ἱερεῖς καὶ διάκονοι, ὁσάκις ἐν καιρῷ

(1) Ἐκ τῶν κιόνων τούτων, ὁ εἰς τὸ τετράγωνον τὸ ἀριστερόθεν εἰσερχομένῳ ἀπὸ τοῦ Ἐσωνάρθηκος τὴν πρὸς βοῤῥᾶν πύλην, ὀνομάζεται Ἱ δ ρ ό ν ω ν σ τ ύ λ ο ς, διὰ τὴν ἐξικμαζομένην ἀπ' αὐτοῦ ἐνίοτε ὑγρασίαν, ἥτις νομίζεται θαυματουργὸν θεραπείας μέσον. (2) Κατὰ τὸν Χάμμερ, ὁ γυναικωνίτης εἶχεν ὀκτὼ ἀνόδους, ὧν τέσσαρες μὲν, ἀνὰ δύω ἑκατέρωθεν, ἔξωθεν εἰσιτηταί, διὰ τὰς γυναῖκας· τέσσαρες δὲ, ἀνὰ δύω ὡσαύτως ἑκατέρωθεν, διὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ διακόνους, ἔσωθεν τοῦ ναοῦ· ἀλλ' ὁ ἀνέκδοτος Γάλλος συγγραφεὺς, τὸν ὁποῖον προανεφέρομεν, δύω μόνας εἰσόδους σημειοῖ ἔσωθεν τοῦ ναοῦ.

Digitized by Google

τῆς ἀκολουθίας ἔπρεπε 'να θυμιάσωσι. Τὰ δὲ ὑπερῷα ἡ γυναικεῖα ταῦτα ἐλέγοντο καταχρηστικῶς, καθὼς καὶ λέγονται ἀκόμη, καὶ Κατηχουμενεῖα ἢ Κατηχούμενα (1). Ἐκαλοῦντο δὲ καὶ Ἔμβολοι τῆς Γυναικωνίτιδος, καὶ ἦσαν, καθὼς καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, μαρμαρόστρωτα. »Ταύταιν δὲ ταῖν στοαῖν (λέγει ὁ Προκόπιος, ἐννοῶν τὰς »ἑκατέρωθεν τοῦ ναοῦ) ἁτέρα μὲν (ἡ κάτω δηλαδὴ) τοὺς ἄνδρας εὐχομέ»νους διακεκλήρωται· γυναιξὶ δὲ ταὐτὸ ποιούσαις ἡ ἑτέρα ἀνεῖται (2). Πα»ραλλὰξ δὲ οὐδὲν ἔχουσιν, οὐδὲ διαφέρουσι δή που ἀλλήλαιν, ἀλλὰ καὶ τὸ »ἴσον αὐταῖν τῷ ἱερῷ ἐς κάλλος διήκει, καὶ ὡραΐζει τὸ ἐμφερές. Τίς ἂν »τῶν ὑπερῴων τῆς γυναικωνίτιδος ἑρμηνεὺς γένοιτο«; Ἐκ δὲ τῶν ἐν αὐτοῖς κιόνων οἱ μὲν 40 εἶνε πράσινοι, οἱ δὲ 20 ἐξ ἰάσπιδος, καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ γρανίτου· εἶνε δὲ πολὺ μικρότεροι τῶν κάτω (3), καὶ τὰ κιονόκρανα αὐτῶν ἄλλης ἐργασίας, ἀλλὰ πολὺ ὡραιότερον πεποικιλμένοι (plus richement étoffées, καθὼς λέγει ὁ Θεβέτος (4)), καὶ ἐπὶ τὸ κάλλιστον ἀπεστιλβωμένοι· τὰ δὲ διάστυλα αὐτῶν εἶνε 7 ποδῶν καὶ 11 δακτύλων. Ἐξ αὐτῶν δὲ τριάκοντα ἕξ μέν, ὧν οἱ πλείους βαίνουσιν ἐπὶ κενοῦ (portent à faux), ὑψοῦνται ἑκατέρωθεν τοῦ ναοῦ, ὑποστηρίζοντες, ἀνὰ ἕξ, τὸ ὅλον δεκαοκτώ, ἑκατέρωθεν, τὸν μέγαν θόλον καὶ τὰ ἡμιθόλια· 24 δέ, ἐπὶ τῶν κιόνων τῶν ἐντὸς τῶν κάτω στοῶν. Ἐξ αὐτῶν δὲ οἱ μὲν ὀκτὼ εἶνε τετράγωνοι, ἔχοντες περίμετρον 6 ποδῶν· τέσσαρες δὲ ἄλλοι, ἀνὰ δύο ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς, κατ' αὐτό που τῶν στοῶν τὸ μέσον, χαμηλότεροι μὲν τῶν ἄλλων, εἰ καὶ τοῦ αὐτοῦ γένους, ἀλλὰ πολὺ ἰσχυρότεροι, ὑποκρατοῦντες τὴν ὀροφὴν τῶν γυναικείων· ὅθεν ἴσως, ὡς πρὸς ἀσφάλειαν μᾶλλον ἢ κόσμον συντελοῦντας, πεσσοὺς καὶ τούτους καλεῖ ὁ Εὐσέβιος (5)· εἶνε δὲ λευκοὶ ὑπόγλαυκοι, καὶ ἔχουσιν ἑπτὰ ποδῶν περιφέρειαν παρὰ τὴν βάσιν· καὶ τρεῖς τέλος μικρότεροι ὑπεράνω τῶν πυλῶν, οἱ ὁποῖοι, ὡς μηδὲν στη-

---

(1) »Ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος Κατηχούμενα καλεῖν ἔγνω »(Νεαρὰ Λέοντος ΟΓ')«. Κατηχούμενα 'τὰ ὀνομάζουσι καὶ ὁ Μεῦρσιος καὶ ὁ Οὐόλφιος, ἀλλ' ὁ Δουκάγγιος ἀπέδειξεν ὅτι οἱ Κατηχούμενοι οὐδέποτε ἵσταντο ἐν αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο παράγουσι, λέγει, τινὲς τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἐντεῦθεν ἱσταμένας τὰς γυναῖκας κατηχεῖσθαι (ἐνηχεῖσθαι, ἀκροᾶσθαι) τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας. Ὁ δὲ Λ. Ἀλλάτιος, ἀνδρικώτερον καθαπτόμενος τοῦ Μευρσίου, ἀναφέρει πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι τὰ ὑπερῷα ταῦτα 'δὲν ἐχρησίμευον διὰ τοὺς Κατηχουμένους, ὅτι εἶχον τοιαῦτα καὶ αἱ τῶν Μοναστηρίων ἐκκλησίαι, ὅπου οὐδεὶς ἦν (λέγει) Κατηχούμενος, ἀλλ' ἅπαντες πιστοὶ καὶ ἅγιοι. Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως τοῦτο τοῦ σοφοῦ Ἀλλατίου εἶνε πάντη ἐπίκηρον, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀλάτινον. (2) Τούτου δοθέντος, ἀπορῶ πῶς ὁ ἀνέκδοτος περιηγητής, περὶ οὗ προείπομεν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ πιθανῶς καὶ ὁ σοφὸς Δουκάγγιος λέγουσιν ὅτι εἶνε δύο ἀλλεπαλλήλως κείμενα τὰ Κατηχουμενεῖα ἢ Γυναικεῖα τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι ἀπῳκοδόμησαν τὸ ἕν. (3) Ὡς ἔχοντες 24 ποδῶν ὕψος καὶ 7 ποδῶν καὶ 8 δακτύλων περίμετρον περὶ τοῦ κορμοῦ αὐτῶν τὴν ῥίζαν. (4) Κοσμογραφ. Βιβλ. ΙΘ'. (5) Ἐν Βίῳ Κωνσταντίνου Γ', λς'.

ριζοντες, έχρησίμευον, φαίνεται, μόνον ώς διάμεσον δικτυωτοῦ τινος ἢ δρυφράκτου, πρὸς ἀπόκρυψιν τῶν γυναικῶν (1).

Μεταξὺ τῶν κιόνων τούτων ἐκτείνεται θριγκίον, ὕψους τεσσάρων ποδῶν, ἐκ Θεσσαλικοῦ ὡς καὶ οἱ κίονες λίθου,

» . . . . ἔνθα κλιθεῖσαι
» ἐργοπόνους ἀγκῶνας ἐπηρείσαντο γυναῖκες«,

κατὰ τὸν Σιλεντιάριον, θεωροῦσαι πρὸς τὰ κάτω, ἤ, κατὰ τὸν Εὐάγριον, »προκύπτουσαι ὅτε βούλοιντο εἰς τὰ τελούμενα«. Τοῦτο ὅμως μόνον πρὶν ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία· ταύτης δὲ τελουμένης, παρεξηρτῶντο κατὰ μῆκος τῶν θριγκίων παραπετάσματα (βῆλα), ὥστε μηδεμίαν αὐτῶν παρακύπτειν ἢ ἀφορᾷν πρὸς τὸ βῆμα (2).

Ἐνταῦθα ἵσταντο καὶ αἱ Αὐγοῦσται, καὶ αὐτὴ ἡ Αὐτοκρατόρισσα, ὅπου διὰ τοῦτο ὑπῆρχε καὶ »Μητατώριον (3) ἐν τοῖς Κατηχουμενείοις«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (4).

Κατὰ τὸν συγγραφέα δὲ τοῦτον (5), »εἰς τὸν γυναικωνίτην νάρθηκα »(εἰς τὸν ὁποῖον διήρχοντο ἀπὸ τοῦ Σκευοφυλακίου), τὴν συνήθη »στάσιν ἐκέκτηντο καὶ αἱ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας διακόνισσαι«.

Ἐν αὐτοῖς συνεκροτήθησαν πολλάκις καὶ Σύνοδοι, ἰδίως δὲ ἐν τοῖς δεξιοῖς αὐτῶν συνῆλθεν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἡ λεγομένη Ὀγδόη, ἀρξαμένη τῇ 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 869, καὶ λήξασα τῇ τελευταίᾳ Φεβρουαρίου τοῦ 870, παρόντων τῶν τοποτηρητῶν τοῦ τε Πάππα Ἀδριανοῦ τοῦ Β' καὶ τῶν ἄλλων τριῶν Πατριαρχῶν, Ἰγνατίου δὲ τοῦ Ῥαγγαβὲ, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως αὐτοπροσώπως, καὶ δώδεκα μὲν ἐπισκόπων κατ' ἀρχὰς, ὕστερον δὲ, συγχωρηθέντων καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσοι εἶχον λάβει μέρος μετὰ Φωτίου (κατὰ τοῦ ὁποίου συνεκροτήθη καὶ ἡ Σύνοδος), ὡς βίᾳ καθυπαχθέντων, συμπληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν εἰς ἑκατὸν δύω.

Ἐν αὐτοῖς κατῴκουν, ὡς φαίνεται, καὶ οἰκογένειαι, πτωχαὶ πάντως καὶ ἄστεγοι· ὅθεν ἀπαγορεύουσιν οἱ κανόνες καὶ αἱ Αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις »ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις συνοικεῖν τινας γυναιξίν«.

Ἐχρησίμευον δὲ καὶ ὡς φυλακαὶ τῶν κολαζομένων ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. »Οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς, λέγει Γρηγόριος ὁ Διάλογος (6), ὅταν ἁμάρτῃ τις »καὶ ἐξομολογήσηται . . ., φυλακίζουσιν αὐτὸν εἰς τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ »εἰς τὰ Διακονεῖα τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ Κατηχούμενα«.

---

(1) Δώδεκα τῶν κιόνων τούτων, κεκλιμένους ἐπικινδύνως ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ πτῶσιν ἐπαπειλοῦντας, κατώρθωσαν εὐτυχῶς οἱ ἄριστοι ἀρχιτέκτονες Φοσσάται, κατὰ τὴν πρὸ δύο ἐτῶν γενομένην ἐπισκευὴν τοῦ ναοῦ, 'να ἀνορθώσωσι, γενόμενοι ἄξιοι τῶν ἐπαίνων τῶν περὶ ταῦτα σοφῶν, διὰ τὴν δυσχέρειαν τοῦ ἔργου. (2) Τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς 'δὲν ἦτον, φαίνεται, κλειστόν. Ἴδε κατόπιν περὶ τούτου. (3) Ἴδε προσωτέρω τὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως. (4) Βιβλ. Α'. θ'.

(5) Βιβλ. Α', λε'. (6) Ἐπιστ. Β' πρὸς Λέοντα τὸν Ἴσαυρον.

Εἶνε δὲ θολοσκέπαστα, ἤ, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, »ἐσκεπασμένα σκυφι»κὰς(1) ἀψῖδας«. Κατὰ δὲ τὸν Σιλεντιάριον(2),

» Σχῆμα θόλου φορέουσιν, ὃ νειόθεν ἐστὶν ἰδέσθαι «.

καὶ εἶνε μικρότερα τῶν ὑποκάτωθεν αὐτῶν Αὐλῶν· διότι μέγα μέρος αὐτῶν ἐπέχουσιν ἔνθεν μὲν οἱ πινσοί, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ πρὸς τὸν τοῖχον βάσεις τοῦ μεσαίου τόξου, τὸ ὁποῖον διαιρεῖ ἕκαστον αὐτῶν εἰς δύο, καὶ σχηματίζει ὥσπερ δίοδον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο. Τὸ δὲ πλάτος αὐτῶν εἶνε, κατὰ τὸν Χάμμερ, 60 ποδῶν, κατὰ δὲ τὸν De Loir, 53. Ἀλλ' ὁ Γύλλιος, μετρῶν τὸ πλάτος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ μέχρι τῆς ἀψῖδος, λέγει ὅτι εἶνε 44 ποδῶν· ἐκεῖ δὲ ὅπου σχηματίζεται ἡ μεταξὺ αὐτῶν δίοδος, 20 μόνον.

Οἱ Τοῦρκοι, τῶν ὁποίων αἱ γυναῖκες 'δὲν προσεύχονται εἰς τὰ τζαμία οὔτε παρευρίσκονται εἰς αὐτὰ ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς, μετεποίησαν τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἀντὶ γυναικείων καταστήσαντες αὐτὰ ἀνδρῶα.

Ἡ δὲ πρὸς αὐτὰ ἄνοδος ἡ διὰ τὰς γυναῖκας ἦτον, ὡς εἴπομεν, ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ καὶ βορείου αὐτοῦ μέρους, διὰ τεσσάρων ἑλικοειδῶν μέν, ἀλλ' ὁμαλωτάτων κλιμάκων, φωτιζομένων ὑπὸ τριῶν ἑκάστη θυρίδων, καὶ χρησιμευουσῶν, παρεκτὸς τούτου, καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ θόλου. Ἀλλ' ὁ Δουκάγγιος λέγει ὅτι πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ 'δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία ἄνοδος, ἀλλὰ μόνον

» . . δύω κενεῶνες παστοειδεῖς (3) ἄντα πυλάων «,

κατὰ τὸν Σιλεντιάριον. Τοῦτο ὅμως 'δέν μοι φαίνεται πιθανόν, καὶ ἡ φράσις τοῦ ποιητοῦ ἔχει ἄλλην ἴσως σημασίαν. Τὰς ἀνόδους ταύτας οἱ συγγραφεῖς ὀνομάζουσι Κοχλίας, καίτοι τοῦ ὀνόματος τούτου, λέγει ὁ Γύλλιος, μὴ ἀνήκοντος εἰς αὐτάς, ὡς μὴ ἑλικοειδῶς, ἀλλὰ κατὰ γωνίας προϊούσας. Αἱ καμπαὶ αὗται εἶνε πέντε, οὐχὶ διηρημέναι διὰ βαθμίδων, ἀλλ' εἰς ἀνεπαχθῶς ἐπικλινὲς ἡγμέναι διὰ μεγίστων μαρμάρων. Ἡ δὲ ἀνωφέρεια αὕτη εἶνε τόσον ὁμαλή, ὥστε δύναταί τις ἀμέσως νὰ ἀναβῇ αὐτὰς ἔφιππος. Τὸ ὕψος δὲ ἑκάστης αὐτῶν εἶνε, κατὰ μέσον ὅρον, 19 $^3/_4$ ποδῶν, καὶ τὸ πλάτος 5, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι τὸ ἔδαφος τῶν Γυναικείων ὑψοῦται 97 πόδας ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ μέχρι τῆς ἀνωτάτης καμπῆς τῶν μεγάλων ἀψίδων, 45 $^3/_4$ ποδῶν, εἴ γε τὸ ὅλον τοῦ ναοῦ ὕψος, ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἄχρι τῶν καμπῶν τούτων, εἶνε, καθὼς ἀκολούθως θέλομεν ἰδεῖ, 142 ποδῶν.

Ἀπὸ τῶν σκαληνῶν τούτων ἄρχονται ἄλλαι ἄνοδοι, οὐχὶ ἐπικλινῶς ὕπτιαι ὡς αὗται, ἀλλ' εἰς βαθμίδας συγκλώμεναι, φέρουσαι μέχρι τοῦ

(1) Ἀνάλογον τῷ Κυμβαλικάς. (2) Μέρος Α', στίχ. 257. (3) = Αὐλοειδεῖς.

τέγους ἢ τῆς ὀροφῆς τοῦ ναοῦ, ἥτις κατεστεγάσθη πᾶσα, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν πυρκαϊῶν, μὲ μαρμαρίνας δενδρομήκεις δοκούς, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον, χωρὶς ξύλου διόλου. Τὰς ἑλικοειδεῖς ταύτας κλίμακας Λαβυρίνθους ὀνομάζει ὁ Σκυλίτζης.

Ἐφθάσαμεν τέλος καὶ εἰς τὸν θόλον ἢ τροῦλλον, τὸ θαυμαστότερον τοῦ ναοῦ τούτου μέρος, περὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ὁποίου ὅλαι τῶν παλαιῶν αἱ περιγραφαὶ συμφωνοῦσι, καί τοι ἐκκλίνουσαι εἰς ὑπερβολήν, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν τότε ὕφος. Ἂς ἀκούσωμεν πρῶτον τὸν Προκόπιον· »Τούτου »δὲ τοῦ κυκλοτεροῦς παμμεγέθης ἐπανεστηκεῖά τις σφαιροειδὴς θόλος, »ποιεῖται αὐτὸ διαφερόντως εὐπρόσωπον. Δοκεῖ δὲ οὐχ ἐπὶ στεῤῥᾶς τῆς »οἰκοδομίας, διὰ τὸ παρειμένον τῆς οἰκοδομίας, ἑστάναι· ἀλλὰ τῇ σειρᾷ »τῇ χρυσῇ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐξημμένον, καλύπτειν τὸν χῶρον«. »Ἣν »(ὀροφὴν) οὐ μόνον ὡς ἔχει λέγειν, ἀλλ' οὐδὲ ὁρᾷν δυνάμεθα, λέγει ὁ »Χρυσολωρᾶς. Μᾶλλον δὲ, ὁρῶντες ὅπως ἕστηκεν, ἀπιστοῦμεν, καὶ ὅπως »τὴν ἀρχὴν γέγονεν ἀποροῦμεν, καί τοι πλεῖστον τοῦ μεγέθους τῆς ὄ-»ψεως ἀνάγκη τὸ ὕψος ἀφαιρεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕψους· ὅμως »ἀμήχανον τὸ τῆς ὑπερβολῆς φαίνεται . . Ἣν ἀνάγκη τὸν ἀρχιτέκτονα »ἐκεῖνον εὐθὺς ἀπὸ τῶν θεμελίων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς τούτων κατα-»βολῆς, ὡς νῦν ἔχει διανοηθῆναι, καὶ θαῤῥῆσαι τῷ στῆσαι δύνασθαι, ὃ »νῦν ὁρώμενον ἀπιστεῖται«. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶνε τόσον, λέγει ὁ Εὐάγριος, ὥστε »ἔνερθε μὲν τοῖς ἀτενίζουσι δυσέφικτον εἶναι τὴν τοῦ ἡμισφαιρίου »ἀποπεράτωσιν· ὕπερθε δὲ τοὺς γινομένους μηδαμῇ πειρᾶσθαι, εἰ καὶ »μάλα τολμητής τις εἴη, ὑποκύπτειν, καὶ ἐς τὸν πυθμένα τὰς ὄψεις πα-»ραπέμπειν«.

Ὁ θόλος ὅμως οὗτος δὲν εἶνε, καθὼς εἴδομεν, ὁ τῆς πρώτης κτίσεως, ἀλλ' ὁ τῆς δευτέρας, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ πρώτη αὐτοῦ κατασκευὴ ἦτον πολὺ θαυμασιωτέρα καὶ μετὰ τοῦ εὐογκωτέρου γλαφυρωτέρα. Τῶρα δὲ εἶνε κυμβαλοειδής, καὶ τὸ πάχος αὐτοῦ εἶνε κάτωθεν μὲν πλατύτερον, βαθμηδὸν δὲ, καθόσον ὑψοῦται, στενότερον. Καὶ τοῦτο, »ἵνα μὴ πάλιν »πέσῃ«, λέγει ὁ Ἀνώνυμος. »Καὶ γέγονεν ἐντεῦθεν εἰκότως, καθὼς λέ-»γει ὁ Ἀγαθίας, ἰθύτερος μὲν καὶ εὐεπίστροφος, καὶ πανταχόθεν τῇ γραμ-»μῇ ἐξισάζων, στενότερος δὲ καὶ ὀξυτενής, καὶ οἷος οὐχ οὕτω λίαν ἐκ-»πλήττειν τοὺς θεομένους ὡς πάλαι, πολλῷ δὲ ὅμως πλέον ἐν τῷ ἀσφα-»λεῖ βεβηκέναι«. Ὑπάρχει δὲ διαφωνία μεταξὺ τῶν συγγραφέων περὶ τοῦ ὕψους του, τῶν μὲν λεγόντων ὅτι ὑψώθη πλέον εἴκοσιν ἢ εἰκοσιπέντε πόδας »ἐπάνω τοῦ πρώτου κτίσματος (1)«· τῶν δὲ, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι »ἀπελείπετο πρὸς τὸ πρώην ὀργυιῶν δεκαπέντε (2)«. Ἔχει δὲ σήμερον,

(1) Θεοφάν. Ζωναρ. κλπ. (2) Γλυκᾶς, Ἀνώνυμ. κλπ.

ἐὰν βάλωμεν βάσιν εἰς τὴν καταμέτρησιν τοῦ Γυλλίου, 108 ποδῶν διάμετρον (1) καὶ 38 ποδῶν ὕψος, ὥστε ὑπερβαίνει μὲν κατὰ πέντε πόδας τὸν ἐν Λονδίνῳ Ἅγιον Παῦλον, ἐλαττοῦται δὲ κατὰ 28 πόδας τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἁγίου Πέτρου.

Σύγκειται δὲ ἐκ πλινθίων (2) μικρῶν, σπογγοειδῶν καὶ λευκῶν, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Κωδινὸν καὶ ἄλλους, κατεσκευάσθησαν ἐν τῇ Ῥόδῳ ἰσόσταθμα καὶ ἰσομεγέθη, ἐντυπωθέντος ἐφ' ἑκάστου αὐτῶν διὰ σφραγῖδος τοῦ ἑξῆς ψαλμικοῦ ῥητοῦ: »Ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται (3). Βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τὸ πρὸς πρωῒ πρωΐ«. Ἦσαν δὲ τόσον ἐλαφρά, ὥστε πέντε, ἤ, κατ' ἄλλους, δώδεκα ἐξ αὐτῶν ἰσοσταθμοῦντο ἑνὶ τῶν συνήθων. Ὅθεν καὶ ᾄδεται κοινῶς ὅτι ὁ τροῦλλος τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶνε κισσήρινος (4). Ἐκ τῶν αὐτῶν βησάλων, λέγει ἀπιθάνως ὁ Ἀνώνυμος, ὅτι ᾠκοδομήθησαν καὶ αἱ τέσσαρες μεγάλαι ἀψῖδες. Προσθέτει δέ, πιθανώτερον τοῦτο, ὅτι, »ἀρξάμενοι χυλίειν τὸν τροῦλλον, δώδεκα βήσαλα »ἐτίθουν, καὶ κατὰ δώδεκα αὐτῶν ὀπήν, καὶ ἐποίουν οἱ ἱερεῖς εὐχήν, καὶ »ἐνέβαλον εἰς τὴν ὀπὴν λείψανα Ἁγίων«.

Ἔχει δὲ 24 παράθυρα καμαρωτὰ ὁλοτρόγυρα (5). Ὅθεν καὶ ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Εὐαγρίου Ἔμφωτον. Τὸ δὲ μέσον αὐτοῦ σχηματίζεται, ἐκ τῶν εἰς αὐτὸ συγκεντρουμένων καὶ βαθμηδὸν λεπτυνομένων βεργίων, εἰς εἶδος ῥόδου. Τὰ δὲ βεργία ταῦτα, ἐπέχοντα τὰ μεταξὺ τῶν θυρίδων, εἶνε περὶ τὴν βάσιν αὐτῶν ἰσοπλατῆ μὲ αὐτάς, καὶ ἐξέχουσιν ἕνα σχεδὸν πόδα· χρησιμεύουσι δὲ πρὸς ἐνδυνάμωσιν τοῦ θόλου, ὁλόγυρα τοῦ ὁποίου ἐπιγέγραπται νῦν (6) δι' ὡραιοτάτων χαρακτήρων, ἐφευρεθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰα-

(1) Ὁ Chevalier λέγει 105· ὁ Εὐάγριος 75· ὁ δὲ Τεξιέρος 35 $^{8}/_{100}$ Γαλλ. μέτρα, σύμφωνα μὲ ἀνέκδοτόν τινα περιήγησιν, τῆς ὁποίας ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσεν ὁ Hase. Ἀλλ' ἡ μὲν διάμετρος 'δὲν εἶνε δύσκολον 'να ληφθῇ διὰ τῶν θυρίδων ἀπὸ τῆς στέγης· τὸ δὲ ὕψος ἐξ ἀναλογίας μόνον· ὅθεν καὶ ὁ Chevalier τοὺς 38 πόδας τοῦ Γυλλίου περιστέλλει (ἐὰν 'δὲν ἦνε τυπογραφικὸν λάθος) εἰς 18 μόνον. Τὰς ἀκριβεῖς τοῦ ναοῦ καταμετρήσεις μόνος ὁ ἀρχιτέκτων Κύριος Φοσσάτης εἶνε ἤδη εἰς στάσιν 'να δημοσιεύσῃ, καὶ εἴθε 'να φανῇ τὸ περὶ τούτου ὑπόμνημά 'του πρὸς λύσιν τόσων ἀμφιλογιῶν καὶ ἀντιφάσεων (2) Βήσαλα ὀνομάζουσι τὰ τούβουλα ταῦτα οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς: »Ὀπτὴν δὲ πλίνθον, γίνωσκε, τὴν βήσαλον καλουμένα«, λέγει ὁ Τζέτζης (Χιλ. Θ', στίχ. . . . .). Τινὲς τῶν Σχολιαστῶν ἐτυμολογοῦσι τὴν λέξιν ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ. Καὶ περὶ τούτου μὲν 'δὲν εἶμ' ἁρμόδιος 'να κρίνω· γνωρίζω δὲ ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ παιδία παίζουσιν εἰς τοὺς δρόμους τὰ βότσαλα, καὶ ὀνομάζουσιν οὕτω τὰ κεραμιδοκόμματα

(3) Ἴσως ἐκ τούτου καὶ ἡ ἰδέα τῶν Τούρκων, ὅτι εἶν' ἀκατάπτωτος ὑπὸ σεισμοῦ, ὡς προείπομεν. (4) Τὸ ὁποῖον ὁ Ἀλλάτιος διορθοῦν ἐπεβάλλετο Κυπαρίσσινος, ἐν ᾧ ῥητῶς ὁ Ἰουστινιανὸς διέταξε 'να μὴ ἔμβῃ διόλου ξύλον εἰς τὴν ὀροφὴν καὶ τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ. (5) Τὰ ὁποῖα, ἀπορῶ διατί, κἀνεὶς δὲν κατώρθωσε 'να μετρήσῃ ἀκριβῶς ἕως προπέρυσιν· ἀλλ' ὁ μὲν Γύλλιας ἠρίθμησε 40, ὁ δὲ Γκρελλῶτος 28, καὶ ἄλλοι 26, ἐν ᾧ ἀπὸ στόματος τοῦ Κ. Φοσσάτη ἤκουσα ὅτι εἶνε 44. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐμέτρουν μόνα τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἑκάστου αὐτῶν ἀνοικτά· διότι πολλὰ καὶ αὐτῶν καὶ τῶν εἰς ἄλλα τοῦ ναοῦ μέρη παραθύρων, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ ἀκολούθως, ἐκλείσθησαν κατὰ καιρούς, διὰ φόβον τῶν σεισμῶν. (6) 'Δὲν ἠξεύρω ἀκριβῶς ἐὰν σώ-

κούτ, ὁ περιβόητος ἀραβικὸς στίχος τοῦ Κοὺρ-ἀν: «Ὁ θεός ἐστι τὸ φῶς »τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς«. Ἡ ἐπιγραφὴ δὲ αὕτη εἶνε ἔργον περιωνύμου τινὸς καλλιγράφου, Μπιτσακτσῆ-ζαδὲ Μουσταφᾶ-τσελεμπῆ καλουμένου, καὶ ζῶντος ἐπὶ Μουρὰδ τοῦ Δ', ἐκτελέσαντος δὲ αὐτὴν κατὰ τὸν ὑπογραμμὸν ἄλλου περιβοήτου καλλιγράφου τοῦ Καραχχισαρῆ. Τὸ δὲ μῆκος ἑκάστου τῶν ὀρθοστατούντων στοιχείων (τοῦ Ἐλὶφ, παραδ. χάριν) εἶνε, κατὰ τὸν Ἐβλιάν, δέκα πηχῶν. Κατὰ δὲ τὰς ἱερὰς νύκτας (κὰδρ-γκετζεσὺ) τοῦ Ῥαμαζανίου φωταγωγοῦνται κομψότατα, καθὼς καὶ ὁλόκληρος ὁ θόλος, δι' ἀπειραρίθμων λαμπτήρων.

Κατέπεσε δὲ ὁ θόλος οὗτος, πρῶτον μέν, οὐχὶ ὁλόκληρος, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' τῷ 984, καὶ ἀνῳκοδομήθη ὑπ' αὐτοῦ· καὶ δεύτερον ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, ἐν ἔτος πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ι. Κανταχουζηνοῦ ἁλώσεως τῆς ΚΙΙ, πάλιν μέρος αὐτοῦ μετὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς μεγάλης ἁψῖδος, καὶ ἀνεκτίσθη ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορίσσης Ἄννης, τῆς χήρας τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ ὑπὸ τοῦ Κανταχουζηνοῦ ἔπειτα, καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ Παλαιολόγου, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐκτεθήσεται πλατύτερον.

Ἡ δὲ ἔσωθεν ἐπιφάνεια τῶν τε τοίχων καὶ τῶν ὀκτὼ πινσῶν τοῦ ναοῦ εἶνε ὅλη κεκαλυμμένη, μέχρι μὲν τοῦ ἀνωτέρου τῶν περιτρεχόντων αὐτὸν ὁλόγυρα δρυφράκτων, περὶ ὧν ἐφεξῆς, δι' ὀρθομαρμαρώσεως ἐκ πορφυρίτου, ἰάσπιδος καὶ ὀφείτου λίθου, διῃρημένης εἰς μεγάλα ἰσομήκη καὶ εὔρυθμα τετράγωνα, σχηματίζοντα τέσσαρας ἐπαλλήλους δόμους, τῶν ὁποίων τὸ ἐντὸς σύγκειται ἐκ διαφόρων ἀνίσων τὸ μέγεθος τμημάτων, συνηρμοσμένων ὅπως ἔτυχεν, ἀλλὰ τόσον συμφυῶς, ὥστε νομίζει τις ὅτι εἶνε πλάκες μονόλιθοι, καὶ ἀπορεῖ διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὡραιότητά των· ὑπεράνωθεν δὲ τῶν κιόνων τοῦ γυναικείου σχηματίζεται ἐκ διαφόρων σπανίων καὶ πολυτελῶν λίθων θαυμάσιόν τι σύμπλεγμα θαλλῶν καὶ ἀνθέων· ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τῆς ὀροφῆς, καθὼς καὶ ὅλοι ἔσωθεν οἱ θόλοι, εἶνε πεποικιλμένοι διὰ μουσείου χρυσοῦ ἢ χρωματισμένου, συγκειμένου ἐκ κυβικῶν τμημάτων κρυστάλλου, ἔχοντος μεταξὺ παρεμβεβλημένον τὸν χρυσὸν ἢ τὴν βαφὴν (1), καὶ παριστῶντος διαφόρους ἁγίων εἰκό-

---

ζεται ἀκόμην ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη. (1) Τῆς μουσειογραφίας ἢ ὑελογραφίας (κακῶς γραφομένης ὑλογραφίας) ταύτης τὴν ἐφεύρεσιν τοῖς Προκοννησίοις ἀπονέμει ὁ Σιλεντιάριος. Τῶν δὲ ψηφίδων, ἐξ ὧν σύγκειται, τινὲς σταλεῖσαι εἰς Βιέννην, ἐδουλεύθησαν ὡς ἀδάμαντες, καὶ παρέσχον λίθους ποικιλοχρόους, ἔχοντας ὡραιοτάτην αὐγὴν καὶ πολλὴν σκληρότητα. Εἶνε δὲ ἐκ τοῦ γένους τοῦ κρυστάλλου, ἀφ' ὧν κατασκευάζονται οἱ ψευδεῖς ἢ Βοημικοὶ λεγόμενοι ἀδάμαντες. Ὅσον δὲ περὶ τῆς μαργαριτοκόγχης, τὴν ὁποίαν καταλέγουσι μεταξὺ τῶν συγκροτούντων τὰ ψηφοθετήματα ταῦτα λίθων οἱ Ἱστορικοί, φαίνεται ὅτι εἶνε διαφανὴς ἀλάβαστρος ἢ μάρμαρον τῆς Περσίας, ὁποῖον καὶ τὸ περὶ τὴν ἄκραν τοῦ ὑπὲρ τὸν Ἐσωνάρθηκα ὑπερῴου, τὸν ὁποῖον διάφοροι περιηγηταὶ ἐξέλαβον ὡς ὄνυχα, ὅς τις, ἀποῤῥοφῶν ἴσως τὰς τοῦ φωτὸς ἀκτῖνας, ἀντανακλᾷ αὐτὰς σπινθηροβολῶν καὶ ὅταν δὲν φωτίζεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου.

Digitized by Google

νας ἢ Σταυροὺς ἢ μονογράμματα, τῶν ὁποίων τὰς πλειοτέρας οἱ Τοῦρκοι ἢ ἐξήλωνον, καὶ ἐπώλουν καθημέραν τὰ ψηφίδια εἰς τοὺς εὐλαβεῖς καὶ περιέργους, ἢ ἐπέχριον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δι' ἀσβέστου, ἀποστρεφόμενοι, ὡς γνωστόν, πᾶν μορφώματος εἶδος. Ἀντ' αὐτῶν δὲ εἶνε πανταχοῦ περὶ τοὺς τοίχους προσηρτημένοι μεγάλοι πίνακες, ἔχοντες ἐγγεγραμμένα Ἀραβιστὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, τοῦ Προφήτου, καὶ τῶν τεσσάρων πρώτων Χαλίφων, Ἄμπου-μπὲκρ, Ὀμὲρ, Ὀσμὰν καὶ Ἀλῆ. Τὰ δὲ γράμματα ταῦτα εἶνε γιγαντιαῖα τῷ ὄντι δείγματα τουρκικῆς καλλιγραφίας.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον διεκρίνοντο εἰς πολλὰ μέρη ἔνιαι τῶν εἰκόνων τούτων, καὶ Α', παρεκτὸς τῶν εἰς τὰς τριγώνους τῶν ἀψίδων γωνίας Ἑξαπταρύγων, ἐντὸς μὲν τῆς ὑποκάτωθεν τῶν ἀνατολικῶν ἀψίδων περιφερείας, ἡ Θεοτόκος καὶ τέσσαρες Ἅγιοι· Β', ὑπεράνωθεν δὲ τοῦ Συνθρόνου, τὸ ἅγιον Μανδύλιον, καὶ ἑκατέρωθεν δύω Ἄγγελοι· Γ', κατωτέρω δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ μυχῷ τῆς κόγχης, ὅλης χρυσοψηφιδωμένης, ἡ Θεοτόκος ἐπὶ θρόνου, ἀγκαλοφοροῦσα τὸν Χριστὸν εὐλογοῦντα. Ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς δυσμὰς ἀψῖδος, ὑπεράνωθεν τῶν δύω μεγαλητέρων πυλώνων, ἐν μέσῳ μὲν ἡ Θεοτόκος μὲ τὸν Χριστὸν εἰς τὰς ἀγκάλας, ἑκατέρωθεν δὲ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων. Αἱ ζωγραφίαι αὗται εἶνε μεταγενέστεραι, διότι χρονολογοῦνται ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Β'.

Αἱ εἰκόνες αὗται ὅλαι καὶ τὰ ψηφοθετήματα, ἐπὶ τῆς ἐσχάτως γενομένης ἐπισκευῆς τοῦ ναοῦ, ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐπεσκευάσθησαν ὅσον ἐνεδέχετο ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ψηφοθέτου Λανζώνη, τὰ μὲν τοποθετηθέντα πάλιν ἐκ τῶν καταπεσόντων, τὰ δὲ ἀναπληρωθέντα ὑπ' ἄλλων ὁμοιοχρόων μαρμάρων, ἐξαχθέντων ἐκ τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον μένει διὰ τοὺς Τούρκους ἄχρηστον, καὶ ἀνεφάνησαν οὕτω πάλιν ζωηρότατα καὶ λαμπρότατα, διατηρηθησόμενα τοῦ λοιποῦ ἀλώβητα καὶ ἀνεπηρέαστα. Τὰ δὲ ἐλλείποντα ἢ καταπεσόντα, ὅσων 'δὲν ἦτον δυνατὸν 'να εὑρεθῇ ὁμοιόμορφος λίθος, ἀνεπληρώθησαν εὐφυέστατα διὰ μίγματος ἀπομιμουμένου μὲ τὴν ἀκριβεστέραν ἐντέλειαν τὰ οἰκεῖα εἰς ἕκαστον τόπον χρώματα ὑπὸ τοῦ ἀρίστου σκηνογράφου Φορνάρη, ὁδηγηθέντος εἰς τὸ δυσκολώτατον τοῦτο ἔργον ὑπὸ τῆς τῶν σωζομένων ἀναλογίας. Τοῦ περὶ τὸν γυναικωνίτην μάλιστα ἐμπεπετασμένου ψηφοθετήματος, παριστῶντος στέφανον ἀνθινὸν ἐκ διαφόρων ποικίλων λίθων, »Κέρας ὀπώραισι βεβριθὸς, καὶ ταλάρους, καὶ φύλλα«, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον, ὅσα μέρη ἡ ἀνεπιτηδειότης καὶ ἀπροσεξία τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας στεγαστῶν εἶχε καταφανίσῃ, ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἐπέτυχε 'να ἀναπληρώσῃ ἁρμονικώτατα (1).

(1) Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐδαπανήθησαν μεγάλαι ποσότητες καὶ καιρὸς οὐκ ὀλίγος, διότι ἐστήθησαν ἐξ ἀνάγκης ἰκριώματα κολοσσαῖα, καὶ ἡ εἰς τηλικοῦτον ὕψος ἀνάβασις 'δὲν ἦτον ἀκίνδυνος,

Τὸ δὲ ἔδαφος τοῦ ναοῦ εἶνε τεχνικώτατα συνηρμοσμένον καὶ κατὰ ποικίλας διαιρέσεις εὐθετημένον »πολυτελέσι καὶ ποικίλοις μαρμάροις, Ῥω»μαίοις Πηγανησίοις (ὑποπρασίνοις), καὶ τοῖς λοιποῖς ῥοδοποικίλοις, »ἐστιλβωμένοις«, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐμβαίνουσιν εἰς τοὺς ναοὺς ἀνυπόδητοι, 'τὸ ἔχουσιν ὅλον ἐσκεπασμένον μὲ ψιάθους, καὶ ἐπάνωθεν αὐτῶν κατὰ μέρος μὲ μεγάλους τάπητας τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁλόγυρα δὲ τοῦ ναοῦ περιτρέχει ἄνωθεν κρηπὶς ἢ χηλὴ δρύφρακτος, διπλῆ, ἀνωτέρα δηλονότι καὶ κατωτέρα. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀνωτέρα περιζώνει ὅλον γύρωθεν τὸν ναόν· ἡ δὲ κατωτέρα περατοῦται εἰς τὰς γωνίας τῶν πρὸς ἀνατολὰς δύω μεγάλων πινσῶν, ὁπόθεν εἶνε καὶ αἱ πρὸς αὐτὴν ἄνοδοι. Τὰ δρύφρακτα ταῦτα ἐχρησίμευον καὶ τὸ πάλαι, καθὼς χρησιμεύουσι καὶ σήμερον, εἰς τοὺς κανδηλάπτας(1). Ἰδοὺ δὲ πῶς περιγράφει αὐτὰ ὁ Σιλεντιάριος·

» . . . . ὑπὸ προβλῆτι δὲ κόσμου
» ἐκκρεμέες λάιγγες ἐστερνώσαντο πορίην
» στεινήν, τερμιόεσσαν, ὅπη καὶ φωσφόρος ἀνήρ,
» ἄτρομος ἀμφιθέων, ἱεροὺς λαμπτῆρας ἀνάπτῃ «.

Τούτων τὸ μὲν ἀνώτερον διαβαίνει ὑποκάτωθεν τῆς προειρημένης εἰκόνος

ἐπαναλαμβανομένη πολλάκις μάλιστα τῆς ἡμέρας. Ὅθεν καὶ δύω δυστυχεῖς ἐργάται, καταπεσόντες ἐν τῷ διαστήματι τῆς ὅλης ἐπισκευῆς, ἐφονεύθησαν ἐν ἀκαρεῖ. Δὲν θέλουσι δὲ, ἐλπίζομεν, δυσαρεστηθῇ οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, ἐὰν προσθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ τὸ ποιηθὲν εἰς τὸν ἕτερον ἐξ αὐτῶν, χριστιανὸν τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος, ἐπίγραμμα, ἀπήχημα καρδίας καὶ μούσης Χριστιανοελληνικῆς, ὑπόθεσιν ἔχον τὸ ψαλὲν ὑπὸ ὀρθοδόξου ἱερέως εἰς τὸν νεκρὸν τούτου ἐντὸς τοῦ ναοῦ Τρισάγιον, ἐμφαῖνον ἀποχρώντως τὴν πρόοδον τῆς ἀνεξιθρησκείας εἰς τὰς ἡμέρας 'μας:

» Εἴ τὸ θανεῖν καλῶς ζηλωτὸν ἐν ἀνθρώποισιν,
οὔ τις τοῦδε νεκροῦ βέλτιον εὗρε πότμον.
» Τέκτων μὲν γὰρ ἔην, εἰργάζετο δ' ἔνδοθι νηοῦ,
κείνου τοῦ μεγάλου τῆς Ἁγίης Σοφίης·
» Καί ῥ' ἀπολισθήσας πέσεν ὕπτιος ὑψόθεν ἄφνω,
ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων οὐρανὸν εἰσανέβη.
» Ἀμφὶ δέ μιν λιβάνου εὐώδεος ὦρτο ἀϋτμή,
καὶ λαμπὰς ἦρθη ἔνδοθι τοίου ἴδους·
« Ἐν δ' ἱερεὺς ἐκέκλετο θεὸν μέγαν, ἄγχι παρεστάς,
Ἑλλαδικῇ φωνῇ, δόγμασι δ' ὀρθοτόμοις.
» Θαῦμα τόδ' ἐμφανὲς ὀψὲ Θεὸς πόρε νῦν μετὰ μακροὺς
τέσσαρας αἰῶνας ἀλλοθρόου λατρείης.
» Τοῖον ἐμήσατο τύμβον ἀοίδιμον εὖ μάλα τέκτων,
ἐν ναῷ Σοφίης πνεῦμα θεῷ παραθείς «.

(1) Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη τῆς τοῦ ναοῦ φωταψίας εἷλκεν εἰς ἑαυτὴν ῥεμβομένους τοὺς πιστούς. Ὅθεν καὶ εἰς ἕνα 'του λόγον ὁ θεῖος Χρυσόστομος παραπονεῖται διὰ τοῦτο: » Περὶ » Γραφῶν ἡμῖν διηγούμεθα· ὑμεῖς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποστήσαντες ἡμῶν, περὶ τὰς λαμπάδας καὶ » τὸν τὰς λαμπάδας ἅπτοντα μετεστήσατε. Καὶ πόσης τοῦτο ῥᾳθυμίας, ἡμᾶς ἀφέντας, τούτῳ » προσέχειν «; (Χρυσόστ. Τόμ. Α').

τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπὶ θρόνου· τὸ δὲ κατώτερον περατοῦται ὑποκάτωθεν τῶν τοῦ ἁγίου Μανδυλίου δύω Ἀγγέλων, καὶ ἐκεῖ εἶνε καὶ αἱ θύραι 'του. Ἀπὸ τῶν δρυφράκτων τούτων βλέπει τις ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ναοῦ τούτου μεγαλειότητα, καὶ τὸ ἀχανὲς καὶ κολοσσαῖον τῶν ἀναλογιῶν 'του. Κατὰ δὲ τοῦ Ῥαμαζανίου τὰς νύκτας, καὶ μάλιστα τὰς Κάδρ-γκετζεσὶ, καὶ ἰδίως τὴν 27, τὴν κατ' ἐξοχὴν ἱερὰν (λεϊλὲτ-οὐλ-κάδρ, νύκτα τοῦ Προορισμοῦ), καθ' ἣν κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸ Κοὺρ-ἂν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος ἀπέρχεται ἐν παρατάξει εἰς τὸν ναὸν, καὶ διαμένει τὸ πλεῖστον τῆς νυκτὸς προσευχόμενος, ἀνάπτονται εἰς ὅλα τῶν δρυφάκτων τούτων τὰ κάγκελλα κανδῆλαι, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε τῷ ὄντι ἀξιοθέατον.

Περὶ δὲ τῆς φωτεινότητος τοῦ ναοῦ λέγει ὁ Προκόπιος ὅτι εἶνε τοσαύτη, ὥστε »φαίης ἂν οὐκ ἔξωθεν καταλάμπεσθαι ἡλίῳ τὸν χῶρον, ἀλλὰ »τὴν αἴγλην ἐν αὐτῷ φύεσθαι. Τοιαύτη τις φωτὸς περιουσία εἰς τοῦτο δὴ »τὸ Ἱερὸν περιεχέχυται!« Καὶ τοῦτο 'δὲν εἶνε ὑπερβολή· διότι καὶ ὁ Γύλλιος λέγει τὸ ἴδιον, ἀριθμῶν, ἐκτὸς τῶν περὶ τὸν θόλον θυρίδων, 32 μὲν τὰς τῶν μεσαίων αὐλῶν, 20 δὲ καὶ ἐπέκεινα ἐν ἑκάστῃ τῶν πρὸς ἀνατολὰς, ἐκτὸς τῶν ἐν ταῖς πρὸς δυσμὰς καὶ τῶν ἐν ταῖς τέσσαρσι κατωτέραις, ἐκτὸς τῶν τοῦ βήματος καὶ τῶν δύω ἡμιθολίων, ὧν ἁπάντων τὸ πλῆθος δυσεξαρίθμητον. Ἀλλ' οὐχ ἧττον πολλοὶ εὑρίσκουσι τὴν σήμερον σκοτεινὸν τὸ ἔσωθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἴσως διότι, πρῶτον μὲν τὰ ὑαλία τῶν θυρίδων τούτων, τὰς ὁποίας θέλομεν διαγράψῃ λεπτομερέστερον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ναοῦ περιγραφὴν, εἶνε, παρεκτὸς τῶν τοῦ βήματος, χρωματισμένα καὶ συνηρμοσμένα μὲ γύψον, τὰ δὲ περισσότερα χαμηλὰ καὶ μικροφεγγῆ, καθὼς δύναται ἕκαστος 'να 'τὸ συμπεράνῃ βλέπων τὰ τοῦ μεγάλου θόλου καὶ τῶν ἡμιθολίων· καὶ δεύτερον, διότι πολλὰς τῶν θυρίδων τούτων εἶχον ἀποκλείσῃ κατὰ καιροὺς, ὡς προείπομεν, διὰ τὸν ἀπὸ τῶν σεισμῶν φόβον.

Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἡλιακοῦ τούτου φωτὸς, ἦτον, κατὰ τὸν Βενιαμὶν ἐκ Τολλέδης(1), καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ἀπειραρίθμων λυχνιῶν καὶ λαμπάδων, τῶν πανταχόθεν ἀπό τε τῆς ὀροφῆς ἐπὶ πολυειδῶς ἐσχηματισμένων πολυκανδήλων ἐξηρτημένων, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ ἐπὶ μεγίστων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν μανουαλίων ἐστημένων· διότι, κατὰ τὸν Μανουὴλ Μαλαξὸν(2), »ἔκαμεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ . . τὰ πολυκάνδηλα καὶ βαστάγια τοῦ ὅλου »ναοῦ χιλιάδες γ' ἐξ ἀσήμου καθαροῦ χρυσωμένα«. Ὥστε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, μενόντων τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἐσβεσμένων, δι' ἔνδειαν ἢ ἀμέλειαν τῶν κατὰ καιροὺς Αὐτοκρατόρων, ἀφιέρωσεν εἰς φωταγωγίαν τοῦ ναοῦ τούτου »μέγιστον κτῆμα, ὃ προσηγορεύετο Μάντεα«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Κρέμανται δὲ καὶ τώρα ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ ναοῦ 120

(1) Ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Ὁδοιπορικῷ. (2) Ἐν τῷ Χρονικῷ.

λαμπρὰ πολυκάνδηλα, διατεθειμένα μετ' ἐπιστήμης ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τοῦ φωτός, καὶ πλῆθος (1) ποικιλοχρόων σφαιροειδῶν λαμπτήρων, ἐχόντων ὑπεραιωρημένα στρουθοκαμήλων ὠά, σύμβολα τῶν πλανητῶν ἀστέρων φωτιζομένων ὑπὸ τῶν ἀπλανῶν, καθὼς διὰ κομψοτάτης περιγραφῆς ἐκφράζει τὴν αὐτὴν ἰδέαν καὶ ὁ Σιλεντιάριος (2).

»Τὰ μέν τοι τῶν κειμηλίων τοῦ νεὼ. . ἅπαντα μὲν φράσαι ἀκριβολο»γουμένῳ ἀμήχανον· ἑνὶ δὲ μόνῳ τεκμηριώσαιτ' ἄν τις, τῷ τὸ θυσιαστή»ριον μόνον λιτρῶν ἀργύρου μυριάδας ἐπιφέρεσθαι τέτταρας (Προκόπ)«. Καὶ τῷ ὄντι αἱ περιγραφαὶ τῶν Ἱστορικῶν καταντῶσιν ἀπίστευτοι, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ λοιπῶν κειμηλίων τοῦ ναοῦ τούτου, μερικὰ τῶν ὁποίων θέλομεν περιγράψῃ κατόπιν.

Εἶχε δὲ, παρεκτὸς τῶν ὀκτακοσίων κληρικῶν τε καὶ ὑπηρετῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὴν δαπάνην ἐπήρκει μόλις ὁλοκλήρου, ὡς λέγεται, τῆς Σικελίας ἡ πρόσοδος, καὶ ἑκατὸν ᾀδούσας, μεριζομένας εἰς δύω ἑβδομάδας, καὶ κατοικούσας τὰ παρὰ τὸν ναὸν δύο ἀσκητήρια, περὶ ὧν ἴδε σελ. 155 Ἔχει δὲ καὶ τὴν σήμερον πλῆθος νεωκόρων (φερρὰς), χηρύκων (μουεζζὶν), ἀναγνωστῶν (δέβρι-Χουρρὰν), ψαλτῶν (ναὰτ-τζουρὰν), θυρωρῶν (μπεβὰμπ) κτλ. κτλ. Ἀλλὰ καὶ τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ 'δὲν εἶν' ὀλιγώτερα, συμποσούμενα, ὡς λέγεται, εἰς 800 χιλιάδας δραχμῶν κατ' ἔτος. Διότι, παρεκτὸς ἄλλων ἀφιερωμάτων, ὅλα τὰ πέριξ αὐτοῦ γήπεδα εἶνε ἰδιοκτησία 'του, καὶ πληρόνουσι κατ' ἔτος ἔγγειον φόρον (ἰτζαρὲ), μήτε αὐτοῦ τοῦ Σουλτανικοῦ Σαραγίου ἐξαιρουμένου, διὰ τὸ ὁποῖον πληρόνει, καθὼς λέγουσιν, ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν ναὸν 1001 ἄσπρα ἑκάστης ἡμέρας. Τὸ περιεργότερον ὅμως εἶνε, ὅτι ἡ ἀφιέρωσις αὕτη εἶνε τόσον ἀρχαία, καὶ τὸ σέβας τῶν Τούρκων πρὸς τὰ ἀφιερώματα καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἐν γένει τόσον μέγα, ὥστε χρονολογεῖται, καθὼς φαίνεται, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοδοσίου, ὅς τις, κατὰ τὸ Χρονικὸν τῆς ΚΠ, »καταλύσας τὸν ἐν τῇ Ἀκρο»πόλει ναὸν τοῦ Ἡλίου, ἐποίησεν αὐλὴν οἰκημάτων, καὶ ἐδωρήσατο τῇ »Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις αὐλὴ κέκληται ἕως τοῦ νῦν Τοῦ Ἡλίου«.

Ὁ δὲ Μουδδερίσης (Καθηγητής, Ἱεροδιδάσκαλος) τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶνε σημαντικὸν ἀξίωμα τοῦ Νομοδιδασκαλικοῦ κλάδου παρὰ τοῖς Τούρκοις. Διηγοῦνται δὲ ὅτι, ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Β', ὁ ἀκμάζων τότε Μολλὰ-Χουσεὶν-Δεβρισὶ, ἀπελθὼν εἰς προσκύνησιν τοῦ Σουλτάνου, ἔλαβε τὴν χεῖρά 'του 'να 'τὴν ἀσπασθῇ· ὁ δὲ Σουλτάνος ὑπὸ φιλοφροσύνης, ἀναστρέψας αὐτὴν, 'τῷ ἐπρόσφερε τὴν παλάμην, χαμογελῶν εὐμενῶς. Ὁ δόκτωρ, κλίνας τὴν κεφαλὴν, ἔμεινε σιωπῶν, καὶ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλ-

(1) Εἰς 6000 ἀριθμοῦνται σήμερον τὰ φῶτα τοῦ ναοῦ τούτου· κατὰ δὲ τὰς φωταψίας τοῦ Ῥαμαζανίου καὶ τῶν Μπαϊραμίων, πολὺ περισσότερα. (2) Στίχ. 435—490.

τάνου, Τί συλλογίζεσαι, Χότζα; — Τὴν τιμὴν, ἀπεκρίθη, τὴν ὁποίαν ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ηὐδόκησε 'νὰ μὲ κάμῃ, διορίσασά με Μουδδερίσην τῆς Ἁγίας Σοφίας (αϊὰς Σοφιᾶ, παλάμην τῷ σοφῷ). Ὁ Σουλτάνος τόσον ἐνοστιμεύθη τὸ ἐξ ἀπροόπτου λογοπαίγνιον τοῦτο, ὥστε 'τὸν διώρισεν ἐν τῷ ἅμα εἰς ταύτην τὴν θέσιν.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν καθέκαστα τοῦ ναοῦ, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος, τοῦ ὁποίου 'δὲν σώζεται πλέον εἰμὴ μόνον ἡ κόγχη (ὁ μύαξ, ἡ ἀχηβάς), περὶ ἧς φέρεται ὅτι, διαφωνούντων πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀρχιτεκτόνων, καὶ τῶν μὲν μονοκάλαμον ταύτην βουλομένων ποιῆσαι, τῶν δὲ διπλῆν, Ἄγγελον ἐπιστάντα ἑνὶ αὐτῶν ἐν μορφῇ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κελεῦσαι τρίφωτον αὐτὴν γενέσθαι καὶ διὰ τριῶν στοῶν (καμαρῶν), εἰς ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Οὕτω γοῦν εἰς τρεῖς κοιλότητας ἡ κόγχας διαιρεθείσης αὐτῆς, τὴν μὲν ματαιοτάτην ἔλαβεν ἡ Ἁγία Τράπεζα καὶ τὸ Πατριαρχικὸν Σύνθρονον, τὴν δὲ ἐκ δεξιῶν ἡ βόρειον ἡ Ἁγία Πρόθεσις, καὶ τὴν ἐξ ἀριστερῶν ἡ μεσημβρινὴν τὸ Διακονικόν.

Ἡ κόγχη αὕτη εἶχε, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον, πέντε θυρίδας ὑαλωτὰς κατὰ νώτου. Ἐχωρίζετο δὲ τοῦ Χοροῦ διὰ χρυσῶν ἢ ἐπιχρύσων πλακῶν ἢ σανίδων, παρεκτεινομένων ὑπὸ τὸ μέγα τόξον τὸ κρατοῦν πρὸς ἀνατολὰς τὸν θόλον, καὶ διῃρημένων διὰ δώδεκα, χρυσῶν ὡσαύτως κιόνων, οἷς ἐνεστήλωντο οἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου κτλ., περὶ τῆς λαμπρότητος τῶν ὁποίων ἴδε τί διηγεῖται καὶ εἰκάζει ὁ Συρόπουλος ἐν οἷς περὶ τῆς τοῦ Παντοκράτορος Μονῆς θέλομεν διαλάβει. Τὸ διάφραγμα τοῦτο, ἢ αἱ κιγκλίδες (τὰ δρύφρακτα) τοῦ Βήματος, τὸ κοινῶς Τέμπλον(1), εἶχε τρεῖς θύρας, καὶ ὑπεράνωθεν τῆς μεσαίας, τῆς ἄλλως

(1) Τοῦ Τέμπλου ἡ χρῆσις εἶνε ἀρχαιοτάτη· διότι, κατὰ τὸν Εὐσέβιον (Ἱστορ. Βιβλ, Ι', 4), »Ἐπιτελέσας (ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος) τὸν ναὸν, θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν προέδρων »τιμὴν, καὶ προσέτι βάθροις ἐν τάξει τοῖς καθ' ὅλον κατὰ τὸ πρέπον κοσμήσας, ἐφ' ἅπασί τε »τὸ τῶν ἁγίων ἅγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θεὶς, αὖθις καὶ τάδε, ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, »τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις«. Φαίνεται ὅμως ὅτι κατ' ἀρχὰς τὸ θυσιαστήριον ἦτον μὲν ἄβατον τοῖς κοσμικοῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀθέατον· διότι τὰ διαχωρίζοντα αὐτὸ τοῦ ναοῦ κάγγελα ἦσαν χαμηλὰ, καὶ τὸ ὑπεράνωθεν αὐτῶν ἀποκάλυπτον. Ὅθεν, »τῆς ἀναφορᾶς ἐπιτελουμένης (διηγεῖται Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου), Σαρακηνός τις, πλησίον »ἱστάμενος τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔχων τὰς χεῖρας ἐπεστηριγμένας τῷ καγγέλῳ τοῦ ἱερατείου, »ἐθεώρησε πῦρ οὐρανόθεν κατελθὸν ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου«. Τοῦτο δὲ σαφηνίζει περιγραφικώτερον Θεοφάνης ὁ Κεραμεὺς (Ὁμιλ. ΝΕ', ὅπου ὁ λόγος περὶ τῆς ἐν τῷ παλατίῳ ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου): »Τὸ δὲ τῆς ἀῤῥήτου τελετῆς χωρίον, μαρμάρων θώ»ραξ τοῖς ἱερεῦσι περικλείει τὸν χῶρον, ἐφ' ᾧ ἔστιν ἐπαναπαύεσθαί τε, καὶ μετὰ ἀσφαλείας ἑστά»ναι καὶ τέρπειν τῇ θέᾳ τὴν ὄψιν. Κώλυμα δὲ τοῦτο τῶν, εἴ τις προπετὴς καὶ ἀνίερος εἴσω τῶν »ἀδύτων ὑπερβῆναι φιλονεικεῖ«. Τοιαῦτα εἶνε μέχρι τοῦ νῦν τὰ θυσιαστήρια τῶν Ἀρμενικῶν ἐκκλησιῶν, χωρισμένα τοῦ χοροῦ διὰ καγκέλλων.

Ἁγίας (τῶν κοινῶς Βημοθύρων ἢ Βηλοθύρων (1), ἦτον ἐγγεγλυμμένον ἐπὶ
πλακὸς ἀσπιδοειδοῦς τὸ μονόγραμμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας
εἰς σχῆμα Σταυροῦ. Ἦσαν δὲ »τά τε στήθεα καὶ οἱ κίονες σὺν τοῖς πυ-
»λῶσι, πάντα ἀργυρᾶ χρυσέμβαφα«, λέγει ὁ Ἀνώνυμος.

Ἐν μέσῳ τῆς κόγχης ταύτης ἵστατο ἄλλοτε ἡ πολυθρύλητος ἐκείνη
Ἁγία Τράπεζα, ἥτις εἰς τὸν πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ναὸν, εἶχεν ἀνατεθῆν
ὑπὸ τῆς Πουλχερίας, »ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων, θαυμάσιόν τι χρῆ-
»μα«. Ἀλλ' ἡ ἀνατεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτον, διά τε τὸν τρόπον
τῆς κατασκευῆς καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς ὕλης, ἀσύγκριτος. Τοῦτο ἀπο-
δεικνύουσιν αἱ πομπώδεις τῶν διαφόρων ἱστορικῶν ἐκφράσεις, αἱ ὁποῖαι
ὅμως δὲν ἀντέχουσιν εἰς τῆς κριτικῆς τὸ χωνευτήριον. »Ἡ δὲ θυρωρὸς
»Τράπεζα, λέγει ὁ Χωνειάτης, τὸ ἐκ πασῶν τιμίων ὑλῶν σύνθεμα, συν-
»τετηγμένων πυρὶ καὶ περιχωρησασῶν ἀλλήλας εἰς ἑνὸς ποικιλοχρόου
»κάλλους ὑπερβολὴν, ἐξαισίου τῷ ὄντι καὶ ἀξιαγάστου παρ' ἔθνεσιν ἅπα-
»σι«. »Βαλόντες γὰρ χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους ἐκ πάντων, μαρ-
»γαρίτας, χαλκὸν, σίδηρον, μόλιβδον, ὕελον, ἔχωσαν ἀββάκιον«. Ἀλλ' ὁ
Κωδινὸς, ὅστις εἶνε ὁ λαλῶν, φαίνεται ὅτι καὶ ὀρυκτολόγος ἦτον ἀνεπι-
τήδειος, καθὼς καὶ ἀρχαιολόγος. Ὁ δὲ Ἀνώνυμος, ὅς τις ἀμφιβάλλω
ἐὰν εἶδέ ποτε τὴν Τράπεζαν ταύτην, βεβαιόνει οὐχ ἧττον ὅτι »τοσαύτας
»χροιὰς καὶ στιλπνότητας ἐνήλλασσεν, ὡς τὸ ταύτης εἶδος ὁρᾶσθαι, πο-
»τὲ μὲν χρυσίζον, ἐν ἄλλῳ τόπῳ δὲ ἀργυρίζον, εἰς ἄλλο δὲ μέρος σαπ-
»φειρίζον ἐξαστράπτον, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἀποστέλλει οβ' χροιὰς, κατὰ τὰς
»φύσεις τῶν λίθων καὶ μαργαριτῶν καὶ πάντων τῶν μετάλλων«. Πολὺ
ὅμως πάντων ἐκφαντορικώτερον ἐκφράζεται ὁ Κεδρηνὸς, ὅς τις ἀναφέρει
καὶ τὴν ἐπιγραφήν 'της. »Τότε ποιεῖ καὶ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, ἔργον ἀ-
»μίμητον. Ἀπό τε γὰρ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ λίθου παντοίου, καὶ ξύ-
»λου, καὶ μετάλλου, καὶ εἴδους ἄλλου, ὅσα τε γῆ φέρει καὶ θάλασσα καὶ
»πᾶς ὁ Κόσμος, ἐκ πάντων συνάξας, τὰ μὲν κρείττονα καὶ τιμιώτερα
»πλείονα, τὰ δὲ ἐλάττω ἐνδεέστερα, τὰ τηκτὰ τήξας, τὰ ξηρὰ ἐπέβαλε,
»καὶ οὕτως εἰς τύπον ἐπιχέας, ἀνεπλήρωσεν αὐτήν· ὅθεν καὶ ποικίλη φαι-
»νομένη, θάμβος παρέχει τοῖς εἰς αὐτὴν ἀτενίζουσιν, ἐπιγράψας γύρωθεν
»ταῦτα: »Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν οἱ δοῦλοί σου, Χριστὲ, Ἰ-
»ουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα, ἃ εὐμενῶς πρόσδεξε Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ,

(1) Διότι ἐκλείοντο, καθὼς καὶ σήμερον, διὰ βήλου (παραπετάσματος). Κοινῶς λέγονται καὶ Ὡραῖαι Πύλαι· ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχον, φαίνεται, μᾶλλον αἱ φέρουσαι ἀπὸ τοῦ Ἐσωνάρθηκος εἰς τὸν ναόν, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐφεξῆς. Ὁ δὲ Δουκάγγιος λέγει ὅτι αὐταὶ εἶνε αἱ καλούμεναι καὶ Πύλαι τῶν Ἀρμενίων, τὸ ὁποῖον ὅμως ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὰς τοῦ Νάρθηκος, δι' ἣν θέλομεν ἐκθέσει ἀκολούθως αἰτίαν. Ἴδε κατόπιν ἐν τῇ περὶ τοῦ Σολέου ὑποσημειώσει καὶ ἄλλην ἐτυμολογίαν τῶν Βηλοθύρων.

» ὁ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ σου » πίστει διατήρησον· καὶ τὴν πολιτείαν ἣν ἡμῖν ἐπίστευσας, εἰς τὴν ἰδίαν » σου δόξαν, αὔξησον καὶ φύλαξον, πρεσβείαις τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ » Ἀειπαρθένου Μαρίας«. Ἀνέκδοτον δέ τι Γλωσσάριον, ὁρίζον τὴν φύσιν τοῦ ἠλέκτρου, λέγει: »Ἤλεκτρον εἶναι χάλκωμα καθαρὸν ἢ ἀλλότυπον » χρυσίον, μεμιγμένον ὑέλῳ καὶ λίθοις (λιθίᾳ), οἵας ἦν κατασκευῆς ἡ τῆς » Ἁγίας Σοφίας Τράπεζα«.

Ὁ Δουκάγγιος λέγει ὅτι, συντριβείσης τῆς πρώτης ταύτης Ἁγίας Τραπέζης ὑπὸ τοῦ καταπεσόντος θόλου, εἶν' ἑπόμενον ὅτι, εἰ καὶ ῥητῶς δὲν ἀναφέρεται παρὰ τῶν Ἱστορικῶν, ὁ Ἰουστινιανὸς κατεσκεύασεν ἄλλην ὁμοίαν, καὶ τὴν αὐτὴν ἐπέθηκεν ἐπιγραφήν, ἐν ᾗ καὶ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας γίνεται μνεία, καί τοι ἀποθανούσης πρὸ τῆς τοῦ θόλου καταπτώσεως. Φαίνεται ὅμως πιθανώτερον, ὅτι ἡ Ἁγία Τράπεζα αὕτη ἔμεινεν ἀβλαβής. Τί γὰρ ἂν καὶ ἔπαθεν, ἐκ μετάλλων καὶ λίθων συγκειμένη;

Ἐπὶ δὲ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς ΚΠ, »κατετεμαχίσθη(1) » καὶ διεμερίσθη τοῖς σκυλευταῖς«, καθὼς λέγει ὁ Νικήτας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ παράδοσις κρατεῖ, ὅτι, μετακομιζομένης αὐτῆς εἰς Οὐενετίαν ἢ ὁπουδήποτ' ἄλλοτε τῆς Εὐρώπης, καὶ διαῤῥαγέντος τοῦ μετακομίζοντος αὐτὴν πλοίου, κατεποντίσθη ἐν τῷ τῆς Προποντίδος βυθῷ, ὅπου καὶ νῦν, γαληνιώσης τῆς θαλάσσης, οἱ ναῦται ἐπιχέοντες ἔλαιον, λέγουσιν ὅτι βλέπουσιν αὐτὴν ἐν τῷ πυθμένι.

Εἶχε δὲ περὶ ἑαυτὴν βαθμίδας, »ὅπου ἵσταντο οἱ ἱερεῖς εἰς τὸ ἀσπάζεσθαι αὐτὴν«, λέγει ὁ Κωδινός. »Ὑποκάτωθεν δὲ αὐτῆς ἔστησε κίο» νας, καὶ αὐτοὺς ὁλοχρύσους μετὰ λίθων πολυτελῶν«, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον. »Τήν τε θάλασσαν(2) αὐτῆς ἐξ ἀτιμήτων λίθων πεποίηκε καὶ κατε» χρύσωσεν αὐτήν (Κωδιν.)«. Ὑπεράνωθεν δὲ αὐτῆς ἐξετείνετο χαμαροειδῶς τὸ Κιβώριον(3), ἀργυροέγκαυστον, στηριζόμενον εἰς κίονας εὐμεγέθεις, καὶ αὐτοὺς ἀργυροχρύσους, καὶ ἔχον ὁλόγυρα ἢ εἰς τὰς τέσσαρας μόνον αὐτοῦ γωνίας τὰ καλούμενα Κρίνα ἢ Κρατῆρας ἢ Ἐπιστύλια, κρινοειδεῖς τινας κώνους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν ἀργυρᾶ μιμήματα λαμπάδων(4). Εἰς τὰς τέσσαρας δὲ αὐτοῦ πλευρὰς ἦσαν προσηρτημένα πολυτελέστατα παραπετάσματα (βῆλα), ἀνοιγόμενα ἐν καιρῷ τῆς λειτουργίας, καὶ καλούμενα Τετράβηλον, »ἐκ χρυσοῦ καὶ πορφύρας λαμ-

(1) Καὶ τοῦτο ἄπορον, πῶς κατωρθώθη 'να κομματιασθῇ, ἐὰν τῷ ὄντι ἐκομματιάσθη.

(2) Τὰ περὶ αὐτὴν κοιλώματα, οὕτω κληθέντα ἀπὸ τῆς παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν Ἰουδαίων θαλάσσης (θαλαά) ἢ δεξαμενῆς, ὅπου ἐπλύνοντο τὰ θύματα, (Βασιλ. Γ', ιη', καὶ Παραλειπομ. Β', δ'). Ὁ Σιλεντιάριος ὀνομάζει τὸ μέρος τοῦτο Θεμέλια. (3) Πύργος, κατὰ τὸν Σιλεντιάριον· κοινῶς δέ, Κουβούκλιον. (4) »Ὁ κωνοειδὴς καὶ τῇ θείᾳ Τραπέζῃ ἐπικείμενος, » σὺν τοῖς ὑπερείδουσι στυλίσκοις καὶ ὑπορόφοις, ὄροφος«, (Φωτ. Ἔκφρ. τῆς Νέας Ἐκκλησ.).

»πρῶς καθυφασμένον, καὶ θαυμασταῖς ἁγίαις εἰκόσι πεποικιλμένον«, δῶρον Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγγαβὲ ἢ Κουροπαλάτου, κατὰ τὸν Θεοφάνην Τὰς εἰκόνας ταύτας ἔχει, φαίνεται, ὑπόθεσιν καὶ τὸ ἑξῆς δίστιχον, τὸ περιεχόμενον ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, καὶ ἐπιγεγραμμένον »Εἰς τὸ Κιβώριον τῆς Ἁγίας Σοφίας:

»Ἃς οἱ πλάνοι καθεῖλον ἐνθάδ' εἰκόνας
»Ἄνακτες ἐστήλωσαν εὐσεβεῖς πάλιν«.

»Ἐπάνω δὲ τοῦ Κιβωρίου »ἔστησε σφαῖραν (1) ὁλόχρυσον, ζυγίζουσαν 118 λίτρας, καὶ ἐπ' αὐτοῦ »σταυρὸν χρυσοῦν μετὰ λίθων πολυτελῶν »καὶ δυσπορίστων, ζυγίζοντα 70 λίτρας«, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον. Ἄλλος δέ, φαίνεται, ἦτον ὁ σταυρός, κρεμάμενος ἴσως ἀπὸ τοῦ Κιβωρίου ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὅς τις ἐφαίνετο κραδαινόμενος, ὁσάκις, ἱερουργῶν ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ὁ τοῦ Ῥαγγαβέ, ἐπρόφερε τὰς μυστηριώδεις τῆς μετουσιώσεως λέξεις, κατὰ τὸν Βιογράφον του.

Ὑπεράνωθεν δὲ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἀνήρτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, τὸ πολύτιμον στέμμα, τὸ ὁποῖον ἡ γυνὴ αὐτοῦ Κωνσταντίνα καὶ ἡ χήρα τοῦ Ἰουστίνου Σοφία προσήγαγον αὐτῷ κατασκευάσασαι, ὡς δῶρον Πασχάλιον, τῷ 601, ἐκκρεμάσας αὐτὸ »διὰ »τριχλάστου ἀλυσιδίου διαλίθου καὶ χρυσοῦ«, κατὰ τὸν Θεοφάνην, τὸ ὁποῖον ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος λέγει ὅτι »μέχρις ἁλώσεως τῆς πόλεως »διεσώζετο«. Ἐπίσης καὶ Ἡρακλεωνᾶς, ὁ δευτερότοκος τοῦ Ἡρακλείου υἱός, ἀφιέρωσεν ἔπειτα τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἀδελφὸς καὶ προκάτοχος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος εἶχεν ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ μνημείου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἤδη προσπεφυκὸς τῷ κρανίῳ. Λέων δὲ ὁ τοῦ Κοπρωνύμου ἐπῆρεν ἔπειτα πάλιν τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ἐφόρεσεν· ἀλλ' ὕστερον ἡ γυνὴ αὐτοῦ Εἰρήνη, βασιλεύσασα, προσήνεγκεν αὖθις τῇ Ἐκκλησίᾳ, »ἐπικαλλωπίσασα διὰ μαργάρων«.

Παρεκτὸς δὲ τῶν στεμμάτων τούτων, ἀπῃώρητο ὑπεράνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης τοῦ μεγάλου ναοῦ καὶ τὸ στέμμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἢ τὸ νομιζόμενον ὡς τοιοῦτο, τὸ ὁποῖον νεωκόρος τις, ἀνελθὼν διὰ κλίμακος, καὶ καταβιβάσας, ἐπέθηκεν εἰς τὴν κεφαλὴν Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ὅτε τῷ 1185 καταφυγὼν ἐνταῦθα, ἵνα λυτρωθῇ τῶν τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Τυράννου χειρῶν, ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν Αὐτοκράτωρ.

Ἀνάλογα μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἦσαν καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη τὰ πρὸς τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν χρησιμεύοντα, ἐν οἷς ἰδίως ἀξιοθέατος ἦτον ὁ ἱερὸς δίσκος, ἀνάθεμα τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, περὶ οὗ ἔγραφεν ὁ θεῖος Δαμασκηνὸς πρὸς Θεόφιλον τὸν

(1) Τὸ καλούμενον ἄλλως Μῆλον, καὶ συχνότερα Πόλον.

Βασιλέα(1)· »Ψηλάφησον καὶ ἴδε τὸν μέγιστον αὐτοῦ (τοῦ Θεοδοσίου) δί»σκον, εἰς ὅν περ ἐγκαυστικοῖς καλλιεργήμασιν ὁ μυστικὸς τοῦ Χριστοῦ »δεῖπνος μετὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ἐγκεκόλαπται(2)«. Ὁ δὲ Ἀνώνυμος ἀναφέρει πρὸς πολλοῖς ἄλλοις καὶ »δισκοκαλύμματα ὁλόχρυσα διὰ »μαργαριταρίων καὶ λίθων τιμίων, χιλιάδος μιᾶς«.

Τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀφ᾽οὗ ὁ Σουλτὰν-Μεχμὲτ ὁ Φατίχης, ἐπιβὰς εἰς αὐτήν, καὶ κλίνας εἰς προσευχὴν τὰ γόνατα, καθιέρωσε διὰ τῆς τελετῆς ταύτης τὸν ναὸν πρὸς τὴν Τουρκικὴν λατρείαν, καθεῖλον οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἄχρηστον δι᾽ αὐτούς· καὶ ἐπειδὴ ὁ ναὸς τέτραπται πρὸς ἀνατολάς, αὐτοὶ δὲ προσεύχονται, ὡς γνωστόν, τετραμμένοι πρὸς τὴν Μέκκαν (κχιμπλέϊ-ναμάζ), τοῦτο δὲ τὸ κλίτος ἐν ΚΠ εἶνε τὸ μεταξὺ ἀνατολῶν χειμερινῶν καὶ μεσημβρίας, ὕψωσαν ἀντ᾽ αὐτῆς πρὸς τοῦτο τοῦ βήματος τὸ μέρος, ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Ἱεροῦ Συνθρόνου, τὸ Μιρὰμπ ἢ Μαχρὲμπ αὐτῶν, εἰς σχῆμα κογχοειδοῦς σηκοῦ ἢ προσκυνηταρίου, ἐνῳκοδομημένου ἐντὸς τοῦ παρατειχίσματος, ὅλον μαρμάρινον καὶ καλλωπισμένον μὲ πολλὰ ἀραβοεργῆ κοσμήματα (arabesques) καταχρυσωμένα. Ἐπὶ τῆς κλιτύος δὲ αὐτοῦ, ἱδρυμένου συνήθως ἐν πᾶσι τοῖς Τουρκικοῖς ναοῖς ἐν τῷ κατάντικρυ τῆς εἰσόδου μεσαιτάτῳ σημείῳ ἀνάκειται τὸ Κοὺρ-ἂν πρὸς ἀνάγνωσιν· δύο δὲ μεγάλα κοντόχονδρα μανουάλια ἀνέχουσιν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἀνὰ μίαν ὀγκωδεστάτην λαμπάδα.

Διὰ τὴν θέσιν δὲ ταύτην τοῦ Μιχρὰμπ τὴν πρὸς τὸν Κχιμπλὲν, αἱ ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ ἑτέρου πρὸς τὸν ἕτερον τῶν ἀνατολικῶν δύω μικρῶν πινσῶν ἐκτεινόμενοι κατ᾽εὐθεῖαν δύω βαθμίδες, αἱ ἀποτελοῦσαί ποτε τὸν Σολέαν(3), ἐστρωμένον ἐξ ὀνυχίτου τοῦ καὶ ἀλαβαστρίτου λίθου, παρεμβεβλημένων καὶ σαρδωνύχων καὶ κρύων καὶ ἰάσπιδων καὶ σαπφείρων καὶ ἄλλων πολυτίμων λίθων, ἐκτείνονται τώρα λοξοειδῶς, καὶ εἶνε περίεργον 'νὰ βλέπῃ τις γονατισμένους ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς τοὺς Μουσουλμάνους ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας 'νὰ σχηματίζωσιν ἀντὶ ὁριζοντίων διαγωνίους σειράς.

---

(1) Συνοδ. σελ. 141. (2) Τὸν ἱερὸν τοῦτον δίσκον »Θεόδωρος ὁ Οἰκονόμος τῶν Ἁγίων »Ἀποστόλων, ψηφισθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Συρακουσῶν πόλεως, καὶ ποιήσας τὸ ἄθεον αὐτοῦ »ἰδιόχειρον, τέθεικεν αὐτὸ ἐν τῷ δίσκῳ. Καὶ φησὶν αὐτῷ Ἀντώνιος (ὁ εἰκονομάχος Πατριάρ»χης)· Εἰ πληροφορεῖς ἡμᾶς, καὶ ὁμόφρων ἡμῶν εἶναι βούλει, πάτησον αὐτὸν τοῖς ποσί σου. »Ὁ δέ, τῷ πόθῳ τῆς φιλαρχίας θελγόμενος, ἑτοιμότατα ἀναιδῶς καὶ ἀνερυθριάστως αὐτὸν »κατεπάτησε«. Δαμασκην. Ἐπιστολῇ πρὸς Θεόφιλ. τὸν Βασιλέα, Συνοδ. σελ. 141. (3) Λέγεται καὶ Σολίας, καὶ θηλυκῶς ἡ Σολέα, καὶ οὐδετέρως τὸ Σολεῖον, καὶ γράφεται καὶ δι᾽ ω. Εἶνε δὲ τὸ μεταξὺ τοῦ Τέμπλου καὶ τοῦ Χοροῦ ἐξέχον τοῦ δαπέδου μέρος, ἐτυμολογούμενον ἐκ τοῦ Λατινικοῦ solo, γήπεδον, βάσις, ὡς θεμέλιον καὶ κρηπὶς τοῦ Τέμπλου, ὅθεν τὸ Γαλλ. seuil, καὶ τὸ Ἰταλ. soglia, οὐδός, κατώφλιον, βηλός, ἐξ οὗ ἴσως καὶ τὰ Βηλόθυρα. Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Βῆμα τῶν Ἀναγνωστῶν, κατὰ τὸν Συμεὼν Θεσσαλονίκης. Ἄλλοι παράγουσιν αὐτό, πιθανώτερον ἴσως, ἐκ τοῦ Λατινικοῦ solear καὶ soleas (καθὼς honor καὶ honos, arbor καὶ arbos) δρύφρακτον.

Digitized by Google

Τρία μεγάλα παράθυρα φωτίζουσι τὴς κόγχην τοῦ βήματος, περὶ ὧν πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν τῆς Βυζαντίδος Ἱστορικῶν. Εἶνε δὲ, τόσον αὐτὰ, ὅσον καὶ τα ἄλλα δύο τὰ εἰς τὰς ἑκατέρωθεν δύω κόγχας, χαμηλὰ καὶ σκοτεινὰ, ὁμοιάζοντα, κατὰ τὸν Γκρελλῶτον, πνευστῆρας (soupirails) ὑπογείου μᾶλλον. Εἰς τὰ μεταξὺ δὲ αὐτῶν διαστήματα εἶνε γραμμένα, ἐντὸς κύκλων, τὰ ὀνόματα τῶν ὀκτὼ μεγάλων διδασκάλων ἢ ἑρμηνευτῶν τοῦ Μωαμεθανικοῦ Νόμου. Ἓν τῶν παραθυρίων τούτων, τὸ πρὸς βορρᾶν, οὐχὶ μακρὰν τῆς πύλης, δι' ἧς ἀπὸ τῆς πρὸ τοῦ Σαραγίου πλατείας εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν ὁ Σουλτάνος, εἶνε ἡ παρὰ τοῖς Τούρκοις φημιζομένη Ψυχρὰ θυρὶς, διὰ τὴν ἀείποτε εἰσπνέουσαν δι' αὐτῆς δροσερὰν αὖραν, καὶ λογίζεται παρ' αὐτοῖς τόπος ἱερὸς, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτοῦ ὁ περιώνυμος Σέϊχης Ἂκ-σέμσ-ἐδ-δὶν, ὁ συνόμιλος τοῦ Φατίχη, ἀνέγνω τὴν πρώτην ἀγγελίαν περὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ Κοὺρ-ἄν.

Πρὸ τῆς Ἁγίας δὲ πύλης (τῶν Ἁγίων θυρίων) τοῦ Βήματος ἦτον τὸ καλούμενον Πορφυροῦν Ὀμφάλιον, καθὼς καὶ εἰς τὰς σημερινὰς ἡμῶν ἐκκλησίας ὁ λεγόμενος Ἀετὸς, τὸ κέντρον τοῦ Καθολικοῦ. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν δύω μικρῶν καὶ τῶν δύω μεγάλων ἀνατολικῶν πινσῶν διάστημα, ἑκατέρωθεν τῆς κόγχης τοῦ βήματος, καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Σολέου, ἦτον ὁ καλούμενος Χορὸς, ὅπου ἵσταντο οἱ ψάλται καὶ ἄλλοι τῶν ἐκ τοῦ κοσμικοῦ Κλήρου. Ὅλον δὲ τοῦτο τὸ μέρος σκεπάζεται ἄνωθεν ὑπὸ ἀνατολικοῦ ἡμιθολίου.

Πλησίον τοῦ μέρους τούτου πρὸς ἑκατέρας τὰς τοῦ ναοῦ γωνίας ὑπῆρχον ἄλλοτε δίοδοι (διαβατικὰ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον), διὰ τῶν ὁποίων μετέβαινον οἱ ἱερεῖς ἀπὸ τοῦ Σκευοφυλακίου ἢ Διακονικοῦ εἰς τὸ Ἱερὸν βῆμα. Κατὰ δὲ τὸν Ἀνώνυμον, δι' αὐτῶν διήρχετο καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς, ὁσάκις ἤθελεν, »ἵνα μὴ ὁρᾶται παρά τινος, πρὸς τὸ παρίστα» σθαι ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ«. Ἓν δὲ ἐξ αὐτῶν ἐκαλεῖτο, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον(1), Τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ὅλα ταῦτα εἶνε τώρα κλεισμένα.

Τὸ δὲ Διακονικὸν (Sacristie) συγχέεται πολλάκις μὲ τὸ Σκευοφυλάκιον, ἴσως διότι ἐχρησίμευον ἀμφότερα πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων, ἢ διότι ἐντὸς τοῦ Διακονικοῦ ἦτον καὶ τὸ Σκευοφυλάκιον(2). Ἐλέγετο δὲ καὶ Μιτατώριον ἢ Μεσατώριον(3),

---

(1) Βιβλ. Α'. λς'. Ἀλλὰ τοῦτο ἴσως ἦτον μᾶλλον εἰς τὸν ἐξωνάρθηκα, ὅπου θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ἦτον καὶ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου τούτου. (2) Καθὼς δυνάμεθα ἄλλως 'να 'τὸ συμπεράνωμεν καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ Βίῳ τοῦ ἁγίου Σάββα ἀναφερομένων. »Κατὰ δὲ τὸ βόρειον μέρος κατάδυσίς ἐστι καὶ » χάσμα ἐνδόμυχον, οὗπερ ἀποτεμόμενοι οἱ πρώην πατέρες, Διακονικὸν πεποιήκασιν· ἐσωτέρω δὲ » τοῦ Διακονικοῦ, Κειμηλιαρχεῖον, ἤτοι Σκευοφυλάκιον«. (3) Τὴν λέξιν οἱ μὲν παράγουσιν ἐκ τοῦ Metatum, οἰκία, δόμος· οἱ δὲ ἐκ τοῦ Minsatum, καὶ νομίζουσιν ὅτι πρέπει 'να γράφηται Μινσατώριον, διότι ἐν αὐτῷ οὐχὶ μόνον ὁ Αὐτοκράτωρ ἐνίοτε ἐγεύετο, ἀλλὰ καὶ οἱ ψάλται αὐτοὶ,

Digitized by Google

καὶ ἄλλοτε μὲν τοποθετεῖται Ἐκ δεξιῶν, ἄλλοτε δὲ Ἐξ ἀριστερῶν, καθ' ὃν δηλαδὴ τρόπον ἐκλαμβάνεται ὁ βλέπων, εἴτε πρὸ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, εἴτε ἀπ' αὐτῆς. Τοποθετεῖται δὲ συνήθως πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ βήματος, δηλαδὴ πρὸς τὴν νοτιοανατολικὴν τοῦ ναοῦ στοὰν ἢ κόγχην.

Ἐκεῖ, »πλησίον τοῦ Διακονικοῦ«, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ἵστατο ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ οἰκίσκῳ, καὶ ὁ βασιλεὺς μὲ τοὺς ἄρχοντάς 'του, ὁσάκις 'δὲν ἤθελε 'να σταθῇ εἰς τὸν θρόνον 'του. Ἀλλὰ τοῦ μέρους τούτου ἡ θέσις δύσκολον εἶνε 'να προδιορισθῇ· διότι, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτον πλησίον τοῦ Διακονικοῦ, τότε πρέπει 'να 'τὸ τοποθετήσωμεν πρὸς τὸ νότιον μέρος· εἰ δὲ, ἐκ τοὐναντίου, συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ δωματίου, ὅπου καὶ σήμερον ἵσταται ὁ Σουλτάνος, καθὼς μετ' ὀλίγον θέλομεν ἰδεῖ, τότε πρέπει 'να τοποθετηθῇ πρὸς τὸ βόρειον, καὶ τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον. Τὸ μέρος τοῦτο ἦτον διῃρημένον εἰς διαφόρους κοιτῶνας, ἕνα τῶν ὁποίων κατεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανὸς, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, »ὡραῖον, διάχρυσον, ἵνα, εἰσπορευ»ομένου αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ, ἐκεῖσε καθεύδῃ (1)«. Εἶχε δὲ πρὸ αὐτοῦ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2), καὶ εὐκτήριον, ἴσως αὐτὸ τοῦτο τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀφ' οὗ παρωνομάζετο, ὡς προείπομεν, καὶ ἓν τῶν Διαβατικῶν. Τὸ δὲ Διακονικὸν ἦτον τόσον εὐρύχωρον, ὥστε καὶ Σύνοδοι ἐν αὐτῷ συνεκροτήθησαν, καὶ δικαστήρια ἐκκλησιαστικά. Ἐχρησίμευε δὲ καὶ ὡς φυλακὴ τῶν ἐκ τοῦ Κλήρου· διότι, κατὰ τὸν Πάππαν Γρηγόριον τὸν Β' (3), »ἀντὶ τῆς ἀγχόνης καὶ τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ, περιτιθέασιν εἰς τὸν τράχη»λον αὐτοῦ (τοῦ ἁμαρτήσαντος Κληρικοῦ) τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Σταυ»ρὸν, καὶ φυλακίζουσιν αὐτὸν εἰς τὰ Κειμηλιαρχεῖα καὶ εἰς τα Διακονεῖα »τῆς Ἐκκλησίας«.

Τὸ Μινσατώριον δὲ τοῦτο 'δὲν πρέπει, νομίζομεν, 'να συγχέηται μὲ τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τὸ καλούμενον Βαπτιστῆρα ἢ Βαπτιστήριον. Διότι, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ὁ Ἰουστινιανὸς, »πρὸ τοῦ ἄρχεσθαι κτί»ζειν τὸν ναὸν, προέκτισεν εὐκτήριον χρυσόροφον καὶ περικαλλὲς κύκλῳ »μετὰ λίθων πολυτελῶν καὶ πολυτίμων, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰωάννου τοῦ

κεκοπιακότες εἰς τὰς ἀγρυπνίας, ἀπεγεύοντο ἐν αὐτῷ μικρὸν ἄρτου καὶ οἴνου, κατὰ τὸ Εὐχολόγιον. Θεόδωρος δὲ ὁ Ἀναγνώστης φρονεῖ ὅτι πρέπει 'να γράφηται Μουτατώριον, οἱονεὶ Ἀλλαξιμάριον, ὡς ἐνταῦθα τῶν ἱερέων ἐνδυομένων καὶ μετεκδυομένων (ἀλλασσόντων, mutandum). Εὑρίσκεται δὲ καλούμενον καὶ Ἀσπαστήριος οἶκος (salutatorium), εἴτε διότι ἐν αὐτῷ ἐγίνετο ὁ πρωινὸς ἀσπασμὸς τοῦ Πάσχα, εἴτε διότι ἐνταῦθα καθημένου τοῦ Πατριάρχου, πρὶν ἔμβῃ ἢ ὅταν δὲν εἶχε σκοπὸν 'να ἔμβῃ εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, ἤρχοντο οἱ ἱερεῖς καὶ διάκονοι, οἱ μέλλοντες ἱερουργῆσαι, 'να ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρά 'του ('να λάβωσι καιρὸν, καθὼς λέγουσι κοινῶς τώρα, λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ψαλμικοῦ ῥητοῦ, »Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ«, δια τοῦ ὁποίου προοιμιάζουσιν οἱ προσερχόμενοι). (1) Ἡσυχάζῃ δηλ. καὶ ἀναπαύηται, περιμένων, εἰς τὰς μακρὰς ἀκολουθίας.

(2) Βιβλ, Α', ά. (3) Ἐπιστ. Β', πρὸς Λέοντα τὸν Ἴσαυρον.

»Προδρόμου· ὅπερ ἐστὶ πλησίον τοῦ Ὡρολογίου, τὸ καλούμενον Βαπτι»στήριον, καὶ τὰ πλησιάσαντα (1) τοῦ Μετατωρίου· ἵνα ἐκεῖσε παραμένῃ »μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ πολλάκις, καὶ ἐσθίῃ,« ὅπου τὸ Ἐκεῖσε ἀναφέρεται εἰς τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ ὄχι εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον, καθὼς σαφέστερον ἐκτίθησι παρακατιὼν τοῦτο ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, διηγούμενος ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων ἤγαγε τὸν υἱὸν αὐτοῦ »ἐπὶ τὸ ἄρι»στον τοῦ Βασιλέως. Ἐκεῖσε γὰρ ἦν ὁ βασιλεὺς (ἐν τῷ Βαπτιστῆρι), ἐπὶ τὸ »εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἐσθίων ἐν τῷ Ὡρολογίῳ«.

Παρὰ τὴν πρὸς βορρᾶν δίοδον, εἰς τὸ αὐτὸ ἴσως τοῦτο μέρος, ὅπου ἵσταντο, ὡς εἴπομεν, καὶ τὸ πάλαι οἱ Αὐτοκράτορες, ᾠκοδόμηται νῦν δωμάτιόν τι κατάχρυσον, ἐστρωμένον μὲ Ἀσιατικὴν πολυτέλειαν, ἡ θυρὶς τοῦ ὁποίου, ἐπέχουσα ὅλον αὐτοῦ τὸ πλάτος καὶ βλέπουσα πρὸς τὰ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, εἶνε κλεισμένη διὰ δικτυωτοῦ χρυσωμένου. Ἐν αὐτῷ ἐμβαίνων διὰ τῆς ἐξ ἀνατολῶν θύρας τῆς γειτνιαζούσης πρὸς τὸ παλάτιον ὁ Σουλτάνος, καὶ ἀναβαίνων διὰ μικροῦ τινος δικτυωτοῦ ὡσαύτως περιστυλίου, ἐκτελεῖ ἀθορύβως τὴν προσευχὴν τῆς παρασκευῆς, καὶ ἐν αὐτῷ ἱστάμενος βλέπει, χωρὶς 'να βλέπηται, τοὺς ἐν τῷ ναῷ. Ὁ θρόνος οὗτος τοῦ Κχαλίφου, κτίσμα Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Γ΄, καλούμενος Μάκσ-σουρᾶ, πρὸς διαστολὴν τῶν Μαφὶλ, περὶ ὧν μετ' ὀλίγον, ἦτον ἄχρις οὐ πρὸ πολλοῦ καὶ στενὸς καὶ εἰς κακὴν θέσιν. Ὅθεν, κατὰ τὴν ἀρτίως γενομένην τοῦ ναοῦ ἐπισκευὴν, οἱ ΚΚ. Φοσσάται, ἐκλέξαντες ἄλλην θέσιν προσφυεστέραν, ἀφ' ἧς ἡ θέα τῆς ὅλης τοῦ κτιρίου ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως εἶνε μεγαλοπρεπεστάτη, κατεσκεύασαν νέον θρόνον κατὰ τὸ Βυζαντινὸν ὕφος, σχήματος πολυγώνου, ὑποβασταζόμενον ὑπὸ ὀκτὼ ἀρχαίων κιόνων, ὧν τοὺς τρεῖς ἐκ βαθυπρασίνου μαρμάρου ἐδωρήσατο ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν ναὸν, καὶ καλυπτόμενον ὑπὸ πολυτελοῦς κουβουκλίου φέροντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἥλιον ἀκτινοβολοῦντα. Ὄπισθεν δὲ τοῦ θρόνου ὑπάρχει προθάλαμος καὶ δωμάτιον πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ Σουλτάνου, ἀμφότερα, καθὼς καὶ ὁ συνεχόμενος μετ' αὐτῶν ἀντιθάλαμος καὶ ἡ στοὰ, ὅσον οἷόν τε μεγαλοπρεπέστατα καὶ πολυτελῆ. Δύω δὲ πίνακες, ζωγραφισθέντες ὑπὸ τοῦ Κ. Φορνάρη, παριστῶσιν ἐν τῷ διαιτήματι τούτῳ τὰς δύω ἱερὰς πόλεις, τὴν Μεδίνην καὶ Μέκκαν, καὶ μεταξὺ τῶν βαρυτίμων ἐπίπλων, δι' ὧν εἶνε κεκοσμημένον, διαπρέπει μαρμαρίνη τις τράπεζα, φέρουσα τὸ Αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα, ψηφοθετηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου Λανζώνη.

Φαίνεται δὲ ὅτι, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, πλησίον τοῦ Σκευοφυλακείου ἦτον καὶ ναὸς (τὸ ἄλλως Ἀποστολεῖον) τοῦ ἁγίου Πέτρου, συγκεί»μενον μὲν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ«, κατὰ τὸ Συναξάριον τοῦ Ἁγίου

(1) Ἴσως γραπτέον: Εἰς τὰ πλησιαίτατα.

Σπυρίδωνος τῇ 12 Δεκεμβρίου· ἔνδον δὲ αὐτῆς κείμενον, κατὰ τὸ τῆς 16 Ἰανουαρίου.

Ὁ δὲ τόπος τοῦ Ἄμβωνος ἀμφιβάλλεται· διότι, κατὰ μὲν τὸν Σιλεντιάριον, ὑψοῦτο περὶ τὸ μέσον μὲν τοῦ ναοῦ, νενευκὼς δὲ μᾶλλον »πρὸς ἀντολίην« · συνήθως δὲ ὁ ἄμβων ἔκειτο πρὸ τοῦ βήματος, εἰς τρόπον, ὥστε τὸ μὲν μέρος αὐτοῦ, τὸ λεγόμενον δεξιόν, ἔβλεπε πρὸς τὸ βῆμα καὶ τὸν Σολέαν· τὸ δὲ (1), πρὸς τὸν ναὸν καὶ τὰς καλουμένας Ὡραίας πύλας. Εἶχε δὲ δύω (2) ἀνόδους (κοχλέας), τὴν μὲν ἀπ' ἀνατολῶν, ὅθεν συνήθως ἀνέβαινον· τὴν δὲ ἐκ δυσμῶν, τὴν τῆς καθόδου. Ἀμφότεραι δὲ ἦγον πρὸς περιφερές τι ἐπίπεδον, κιονωτὸν καὶ θολοσκέπαστον εἰς σχῆμα πύργου, »ἔχον τροῦλλον χρυσοῦν μετὰ λίθων καὶ μαργαριταρίων. Ὁ δὲ »Σταυρὸς αὐτοῦ εἶχε σταθμὸν λίτρας ἑκατόν. Εἶχε δὲ κατασειστά, λυ»χνίτας σὺν μαργαριταρίοις ἀπιδωτοῖς. Ἐπάνω δὲ ὁλόχρυσα πετάσια ἀντὶ »στηθέων«. Εἰς κατασκευὴν δὲ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Σολέου »ἐγένετο ἔξοδος, »λέγει ὁ Κωδινός, χρόνου πάκτον τῆς Αἰγύπτου, κεντηνάρια τξε' α. Συντριβέντα δὲ καὶ τοῦτον τῇ καταπτώσει τοῦ θόλου, ὡς εἴπομεν, »μὴ δυ»νάμενοι ποιῆσαι τοιοῦτον πολύεξοδον καὶ πολύτιμον, ἐποίησαν αὐτὸν »οὐδαμινὸν διὰ λίθων καὶ κιόνων ἀργυρενδύτων μετὰ περιφερῶν ἀργυρῶν. »Τροῦλλον δὲ αὐτοῦ οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι, διὰ τὴν πολλήν, ὡς εἶπον, »ἔξοδον«. Ἀπὸ τοῦ Ἄμβωνος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐπαρηγόρει τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τεθλιμμένους, καὶ ἐκεραυνοβόλει τὰς ἀδικίας τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας. »Εἰωθὼς γὰρ ἦν ἐκείνῳ, λέγει »Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος, ἐπ' ἄμβωνος ἀναβαίνοντα διεξιέναι τοὺς λό»γους, ἵν' ἅπαντας ἡ φωνὴ ἐπιφθάνοι«.

Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι τὸν τόπον αὐτοῦ ἐπέχει σήμερον τὸ παρὰ τὴν βάσιν τοῦ μεσημβρινοανατολικοῦ μικροῦ πινσοῦ ὑψούμενον Μενμπὲρ (3) τοῦ Σέϊχ-οὺλ-ἰσλὰμ, εἶδος ἄμβωνος μὲ ὑψηλὴν καὶ στενὴν ἄνοδον, ὅπου ὁ τῶν Ὀθωμανῶν οὗτος Ποντίφηξ, καὶ ἐνίοτε ὁ Κιατίμπης (4) τοῦ ναοῦ, ἀναβαίνων κατὰ πᾶσαν Παρασκευήν, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ Ῥαμαζανίου καὶ τῶν Μπαϊραμίων καθημέραν, ἀπαγγέλλει τὸ Χουτμπέ, δηλ. τὴν ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου ἐπίσημον δέησιν (εὐχήν), τὸ πρῶτον τοῦτο τῶν δικαιωμάτων τῆς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ μεγαλειότητος.

Εἰς τὰς βάσεις δὲ τῶν πρὸς ἀνατολὰς δύω μεγάλων πινσῶν προσηρεί-

---

(1) Τὸ ὀπίσθιον δηλαδή, ὅθεν καὶ ἡ Ὀπισθάμβωνος εὐχή, ἡ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ τοῦ Ἱερέως ἔξωθεν τοῦ βήματος, ἀφορῶντος πρὸς τὸν λαόν. (2) Ὅθεν καὶ τὸ ὄνομά του, ἐκ τοῦ Λατινικοῦ ambo. (3) Τὸ Μενμπὲρ ἢ ὁ ἄμβων οὗτος τοῦ Κουτμπὲ καὶ τῶν διδαχῶν τῆς Παρασκευῆς εὑρίσκεται, λέγει ὁ Κ. Χάμμερ, μόνον εἰς τὰ μεγάλα τζαμία, καὶ διαφέρει ὅλως τοῦ συνήθους διδακτικοῦ ἄμβωνος, Κουρσί. (4) Ἱεροκῆρυξ ἢ Ἱερογραμματεύς.

δοντο ἄλλοτε οἱ θρόνοι, τοῦ μὲν Αὐτοκράτορος πρὸς βορρᾶν, τοῦ δὲ Πατριάρχου πρὸς νότον, « πρὸ τῶν δρυφράκτων τοῦ ἱερατείου », κατὰ τὸν Σωζομενόν, ὅπου τώρα εἶνε, ἐνταῦθα μέν, ἓν ἐκ τῶν τριῶν ἀναβάθρων (τεμπλὶγκ) τῶν μουσικῶν τοῦ ναοῦ, κτίσμα Σουλτὰν Μεχμὲδ τοῦ Γ',ὅπου Σουλτὰν-Μεχμὲτ ὁ Φατίχης προσήρτησε τὸ παραπέτασμα τῆς θύρας τοῦ Κεαμπέ, κεντημένον μὲ χρυσᾶ γράμματα· ἐκεῖ δέ, ἐν μέσῳ δηλ. τῆς πρὸς βορρᾶν πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, καὶ παρὰ τοὺς τέσσαρας μεγάλους κίονας, περὶ ὧν προείπομεν, ὁ συνήθης ἄμβων (κουρσὶ) τοῦ ναοῦ, ἀνάβαθρόν τι μαρμάρινον εἰς εἶδος καθέδρας, διαφανῶς εἰργασμένον καὶ δι' ἀραβουργημάτων κεκοσμημένον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναβαίνων διὰ μικρᾶς βαθμίδος, ἀφ' οὗ ἐκβάλοι παρὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ τὰ πέδιλά 'του, ὁ κιατὶμπ ἢ βαζὶφ, διδάσκει, καθήμενος σταυροποδητί,τὸν λαόν,συνήθως κατὰ τρίτην καὶ παρασκευήν. Αἱ διδαχαὶ τῶν 'Οθωμανῶν εἶνε πρὸ πάντων ἀξιοπαρατήρητοι διὰ τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀνενθουσίαστον τοῦ δημηγοροῦντος τρόπον, καὶ πρὸ πάντων διότι οὐδέποτε συνοδεύονται μὲ χειρονομίας. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἰς ὅλα μὲν τὰ ἄλλα τζαμία, ἰδίως δὲ εἰς τὰ Αὐτοκρατορικά, τοιοῦτοι Ἱεροκήρυκες, διδάσκοντες καὶ καθ' ἡμέραν, καὶ πολλάκις τῆς ἡμέρας, συνήθως ὅμως καὶ ὑποχρεωτικῶς, κατὰ παρασκευήν. Οἱ δὲ λόγοι 'των εἶνε συμβουλευτικοὶ καὶ ἠθικοί, οὐδέποτε σχεδὸν δὲ δογματικοί. Καθάπτονται τῆς πολυτελείας, τῆς ἀδικίας, τῶν καταχρήσεων τῶν ὑπαλλήλων, καὶ αὐτῶν πολλάκις τῶν Ὑπουργῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου. Καὶ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ περίφημος ἱεροκῆρυξ τῆς Ἁγίας Σοφίας Μεχῦ-ἐδ-δὶν-ἐφένδης, ὅς τις, ἐπὶ Μεχμὲτ τοῦ Γ', ἐξ αἰτίας τῆς μαλθακότητος καὶ ἀδρανείας τοῦ ὁποίου, μὴ θέλοντος 'να ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὑπέφερε τὰ πάνδεινα ἡ Αὐτοκρατορία, κατώρθωσεν ὅ,τι 'δὲν εἶχον κατορθώσῃ οὔτε αἱ παρακλήσεις τῶν περὶ τὸν Σουλτάνον, οὔτε τῶν Ὑπουργῶν του αἱ παρατηρήσεις, οὔτε ἡ φωνὴ ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους. Ἀφ' οὗ ἐζωγράφησε τὴν ἐλεεινὴν τοῦ Κράτους κατάστασιν, τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, τὰ καθήκοντα τοῦ Καλίφου, ὑποχρεωμένου 'να στρατηγῇ τῶν Πιστῶν, ἀνέκραξε· Ποῦ εἶνε λοιπὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας ὁ ὑπὲρ τῆς θρησκείας ζῆλος, καὶ ἡ πρὸς τὸν σεβαστότερον τῶν Προφητῶν ἀγάπη (Ἄνυ γαιρὲτ δίν, βὲ μουχαμπὲτ-ρεσοὺλ γουζίν); Αἱ λέξεις αὗται, κινήσασαι εἰς δάκρυα τὸ ἀκροατήριον, ἔκαμαν τοιαύτην εἰς τὸν ἰσχυρογνώμονα Σουλτάνον ἐντύπωσιν, ὥστε ἀπεφάσισεν, ἀφήσας τὸ Σαράγιον, 'να στρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν Οὔγγρων.

Ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τούτου, τὸν ὁποῖον κατεσκευάσατο Σουλτὰν-Μουρὰτ ὁ Δ', ἱδρυμένον ἐπὶ τεσσάρων μαρμαρίνων στηλῶν, κυματίζουσι δύω σημαῖαι, εἰς σημεῖον τῆς κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ νίκης τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, τοῦ Κοὺρ-ἂν κατὰ τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης, τὰς ὁποίας

οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι εἶνε ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ Μεχμὲτ κατακτηθεισῶν, οἱ δὲ ὅτι ἀνῆκον εἰς τοὺς δύω ὀρτάδας τῶν Γενιτσάρων, οἵ τινες πρῶτοι ἀνέβησαν τὰ τείχη τῆς ΚΠ. Ὁ δὲ Κιατίμπ οὐδέποτε ἀναβαίνει τὸν ἄμβωνα τοῦτον, εἰμὴ μὲ τὸ Κοὺρ-ἂν εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ μὲ ξύλινόν τι ξίφος εἰς τὴν ἄλλην, τὸ ὁποῖον κρατεῖ δι' ὅλης τῆς διδαχῆς, καθὼς καὶ εἰς ὅλα τῶν κατακτηθεισῶν πόλεων τὰ τζαμία, τὰ ἀπὸ Ἐκκλησιῶν μεταποιηθέντα.

Παρὰ τὸ προειρημένον Τεμπλὶγκ (ἐξέδραν) τῶν Μουσικῶν, τὸ παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν ἀνατολικῶν πινσῶν, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα δύο παρὰ τὰς βάσεις τῶν ἄλλων δύω τῶν πρὸς δυσμὰς, ὅμοια κατά τι μὲ τὰ περίστῳα ἀνάβαθρα (balconi) τῆς Ἰταλικῆς ὀρχήστρας, ἐκτὸς μόνον ὅτι τὰ κάγκελλα τούτων εἶνε πολὺ χαμηλότερα· τοῦτο δὲ ἵνα φαίνωνται αἱ διάφοροι γονυκλισίαι τῶν ἐν αὐτοῖς Μπειλικλὲρ (μουσηγετῶν ἢ πρωτοψαλτῶν), οἱ ὁποῖοι εἶνε, τρόπον τινὰ, οἱ διευθύνοντες τὰ κινήματα τῶν προσευχομένων, ὅσων ἡ ὅρασις δὲν φθάνει μέχρι τοῦ πλησίον τοῦ Μιχράμπ γονυκλιτοῦντος ἱμάμη. Λέγονται δὲ καὶ Μαφὶλ, καὶ εἶνε κτίσμα Σουλτὰν-Μουρὰτ τοῦ Γ΄, ὑψοῦνται δὲ καταντικρὺ ἓν τοῦ ἄλλου.

Ἀπροσδιόριστος εἶν' ἐπίσης καὶ ὁ τόπος ὅπου ἦτόν ποτε τὸ καλούμενον Ἅγιον Φρέαρ, τὸ ὁποῖον ὁ Δουκάγγιος τοποθετεῖ, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον τοῦ Κομπεφικίου, πλησίον τοῦ βήματος καὶ τοῦ Ἄμβωνος. Κατὰ τὰς ἐκφράσεις ὅμως τοῦ Πορφυρογεννήτου, φαίνεται ὅτι ἦτον ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, καὶ εἶχε καὶ ἔμβολον ἰδιαίτερον. Διότι, »προσκυνήσαντες (λέγει) »οἱ Αὐτοκράτορες τὸ Ἅγιον Φρέαρ, εἰσέρχονται διὰ τῆς εἰσαγούσης »πύλης ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε (1) εἰς τὴν Ἐκκλησίαν«. Εἶχε δὲ καὶ ἑτέραν πύλην φέρουσααν ἔξω τοῦ ἐμβόλου. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀναφέρει καὶ Βῆλον (2) κρεμάμενον εἰς τὸ Ἅγιον Φρέαρ. Ὄπισθεν δὲ τοῦ Βήλου τούτου εἰσερχόμενον οἱ Αὐτοκράτορες ἀνελάμβανον διὰ τῶν τοῦ πατριάρχου χειρῶν τὰ στέμματά 'των, τὰ ὁποῖα, εἰσερχόμενοι τὸν ναὸν, ἐξέβαλλον τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς Νεαρᾶς Θεοδοσίου τοῦ νέου, διαγορευούσης ὅτι »Dei templum ingressi, foris arma reliquimus, et ipsum »etiam diadema deponimus«. Διὰ τοῦ Ἁγίου Φρέατος ἀνήχθη, κατὰ τὸν Νικήταν, εἰς τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ὁ τοῦ Ῥαγγαβὲ, ἀναλαβὼν τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. »Πρὸς »τοῖς ὑπερῴοις δὲ τοῦ ναοῦ διὰ τῆς δεξιᾶς εἰσιόντι πύλης, προυπήντησεν »αὐτῷ τῶν Πατρικίων ἡ τάξις προσκυνοῦσα καὶ δεξιουμένη«. Καὶ συμπεραίνω ἐκ τούτου ὅτι ἔκειτο μᾶλλον ἔν τινι τῶν προτεμενισμάτων, καὶ

(1) Τὴν ὁποίαν ἀλλαχοῦ ὀνομάζει »μεγάλην ἱερὰν πύλην«. (2) Τὸ ὁποῖον παρακατιὼν ὀνομάζει Κορτίναν παραπέτασμα.

ἴσως εἰς τὸ πρὸ τοῦ δευτέρου Νάρθηκος μικρὸν περιστύλιον, περὶ οὗ ἀκολούθως. Ὠνομάσθη δὲ Ἅγιον ἀπὸ τοῦ περιστομίου τοῦ φρέατος, παρὰ τὸ ὁποῖον διελέχθη τῇ Σαμαρείτιδι ὁ Χριστὸς, μετακομισθέντος ἐνταῦθα ἐκ Σαμαρείας. Πλησίον δὲ αὐτοῦ ἦτον καί τις εἰκὼν θαυματουργὸς τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ Ἀνώνυμος προσθέτει ὅτι »ἐπάνω τοῦ Ἁγίου Φρέατος τούτου ἀπετέθησαν καὶ αἱ χαλκαῖ σάλπιγγες, διὰ τοῦ ἤχου τῶν ὁποίων ἐκρημνίσθησαν τῆς Ἱεριχὼ τὰ τείχη«. Κατὰ δὲ τον Κωδινὸν, ὑπεράνωθεν αὐτῶν καὶ τοῦ Φρέατος ἦτον καὶ ὁ θρόνος (τὸ Κάθισμα) τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, αὐτὸς ἂν εἰδείη ποῖον τοῦτο καὶ πόθεν. Νομίζω δὲ προσέτι ὅτι τὸ Φρέαρ τοῦτο καὶ ὁ Λουτὴρ ἢ τὸ μικρὸν Βαπτιστήριον ἦσαν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος, ὅπου καὶ ἡ Καταφυγὴ, δηλαδὴ τὸ Ἄσυλον τοῦ ναοῦ καὶ ὁ Ἀνάσταθμος καὶ τὸ Πρωτεκδικεῖον, ὅλα εἰς τὸν Ἐξωνάρθηκα, τοῦ ὁποίου Ἑώα μὲν μεγάλη πύλη εἶνε ἡ πρὸς τὸν ναὸν ἢ τὸν Ἐσωνάρθηκα εἰσάγουσα, μεσημβρινὴ δὲ ἡ φέρουσα ἐκτὸς τοῦ Ἐμβόλου. Ἦσαν δὲ ἐκεῖ, καὶ ἦσαν πάντοτε ἀνοικτὰ, ἐν ᾧ ὁ λοιπὸς ναὸς ἦτον κεκλεισμένος, τὸ μὲν διὰ τοὺς προσερχομένους, ὅσαι τε ἡμέρας ὧραι ὅσαι τε νυκτὸς, πρὸς βάπτισιν, τὸ δὲ διὰ τοὺς καταφεύγοντας εἰς τὸν ναὸν ὡς εἰς ἄσυλον. Ἡ περιγραφὴ ἑνὸς ἑκάστου τῶν μερῶν τούτων, τὰ ὁποῖα εἶν' ἐπάναγκες ὡς πρὸς τὴν Ἱστορίαν 'να προσδιορισθῶσι, θέλουσι 'μᾶς πληροφορήση ἀκολούθως σαφέστερον.

Μετὰ τοῦ Φρέατος τούτου 'δὲν ἔχει τι κοινὸν τὸ σημερινὸν τοῦ ναοῦ τούτου φρέαρ, ἢ μᾶλλον στόμιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀντλοῦσιν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν ναὸν κινστέρνης, ἠνεωγμένον παρὰ τὴν βόρειον τοῦ Καθολικοῦ πλευρὰν, πλησίον τοῦ βορειοδυτικοῦ μεγάλου πινσοῦ. Ἀπὸ τοῦ φρέατος τούτου γεμίζονται καθ' ἑκάστην οἱ πλησίον αὐτοῦ, κατὰ τὰς δύω στοὰς, τὴν βορειοδυτικὴν καὶ βορειοανατολικὴν, ἱστάμενοι δύω ὑπερμεγέθεις μαρμάρινοι πίθοι ἢ κάλπαι μὲ μικρὰ μαστάρια, πλήρεις πάντοτε ὕδατος διὰ τοὺς διψῶντας. Τοὺς πίθους τούτους, χωροῦντας, κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν μεγαληγορίαν, χιλίους μοδίους ἕκαστον σίτου, μετεκομίσατο ἐκ τῆς νήσου τοῦ Μαρμαρᾶ, ὅπου καὶ ἐλαξεύθησαν, Σουλτὰν-Μουρὰτ ὁ Γ' (1). Ἴσως δὲ εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος ἦσαν ἄλλοτε τὰ Περιῤῥαντήρια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπεγέγραπτο ὁ προειρημένος καρκινικὸς στίχος τοῦ Γρηγορίου, καθ' ὅσον μάλιστα εἰς τὴν θέσιν τοῦ φρέατος τούτου εἶνε σήμερον εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας τὸ Προσκυνητάριον, ὅπου ἱστάμενος ὁ ἱερεὺς ῥαντίζει δι' ἁγιάσματος ἢ χρίει δι' ἐλαίου τοὺς προσερχομένους. Εἰ καὶ, κατ' ἄλλα διδόμενα, τὰ Ἁγιασματάρια ταῦτα ἔκειντο παρὰ τὴν

(1) Τοιούτους πίθους μετεκόμισαν καὶ ἐπὶ τοῦ Μεσαίωνος πολλάκις εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐτιμῶντο ἐπὶ πολὺ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, ὡς αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ τῶν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας γάμων. Ἴδε Ἀνδρ. Β', περὶ Οὔγγρων, ἔτος 1218, και Graf Singendorf περὶ Τουρκίας.

εἴσοδον τοῦ Νάρθηκος· διότι καὶ ὁ Συνέσιος (1) »τὰ καθαρτήρια ταῦτα »χέρνιβα (2)« ἐν τοῖς προτεμενίσμασι τοποθετεῖ.

Καθ' ἣν ἠκολουθήσαμεν τάξιν, ἀρξάμενοι τῆς περιγραφῆς τῶν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἀπ' ἀνατολῶν, καὶ προχωροῦντες πρὸς δύσιν, ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς τὰς λεγομένας Βασιλικὰς πύλας, τὰς φερούσας ἀπὸ τοῦ ναοῦ εἰς τὸν πρῶτον ἢ μέγαν Νάρθηκα (3). Αἱ δὲ πύλαι αὗται εἶνε τὸν ἀριθμὸν 9, ὧν αἱ μὲν τρεῖς μεσαῖαι εἶνε ἀνεῳγμέναι, καθὼς προείπομεν, ἐπὶ τοῦ μεσαίου τετραγωνικοῦ τοίχου τῆς πρὸς δυσμὰς μεγάλης ἀψῖδος, καὶ ἡ μεσαιτάτη αὐτῶν εἶνε μεγαλητέρα τῶν ἑκατέρωθεν αὐτῆς δύω· μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ ναοῦ δύω μικρῶν πινσῶν, εἶνε ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν δύω δίοδοι, φέρουσαι πρὸς τὰς ἄλλας ἓξ πύλας, τὰς ἀνὰ τρεῖς ἑκατέρωθεν. Ὅλαι αὗται αἱ θύραι (τὴν ἐπιστασίαν τῶν ὁποίων εἶχον οἱ Ὀστιάριοι) εἶνε μαρμάριναι, τὰ δὲ θυρόφυλλα αὐτῶν ὠριχάλκινα, ἐπειργασμένα μὲ πολλοὺς σταυροὺς ἀκροσχιδεῖς (pattées. tréflées, fleurdelisées), τῶν ὁποίων δμως οἱ Τοῦρκοι ἐχάλασαν τὰς κεραίας, διότι φρονοῦσιν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἐσταυρώθη πραγματικῶς, ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν. Παρὰ τοὺς σταυροὺς τούτους διακρίνονται ἐπ' αὐτῶν καὶ ἄλλαι εἰκόνες, καὶ μονογράμματα κτλ. Ὁ δὲ χαλκὸς αὐτῶν ἦτον, φαίνεται, χρυσωμένος, ἤ, πιθανώτερον, ἐπαληλιμμένος διὰ βαφῆς ἢ σμάλτου· ὅθεν ἔν τινι χειρογράφῳ χημικῷ κώδηκι, σωζομένῳ ἐν τῇ τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκῃ, ἀναφέρεται »Βαφὴ τοῦ παρὰ Πέρσαις ἐξευρημένου χαλκοῦ ἀπὸ ἀρχῆς Φιλίππου »τοῦ τῶν Μακεδόνων, οἷος ὁ ἐν ταῖς πύλαις τῆς Ἁγίας Σοφίας (4)«. Ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ τοῦ ναοῦ ἐπισκευῆς, ὅσα τῶν θυροφύλλων τούτων ἔλειπον ἀντικατεστάθησαν δι' ἑτέρας ὕλης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ χαρακτῆρος· τὰ δὲ σωζόμενα ὀκτὼ μόνον ἐπεσκευάσθησαν.

Ἀγνοῶ δὲ πόθεν λαβὼν ὁ Pertusier λέγει, ὅτι ὑπεράνωθεν τοῦ μεσαίου πυλῶνος τούτου εἶνε ὁ τάφος τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, οὔτε ἠδυνήθην νὰ μαντεύσω τίνα ταύτην Ἁγίαν ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς οὗτος. Εἶνε δὲ ἀφ' ἑτέρου ἀληθές, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, ὅτι »Καὶ εἰς τοὺς πινσοὺς καὶ εἰς »τὰς στοὰς καὶ εἰς τὰ μεγάλα κιόνια ἔβαλον λείψανα Ἁγίων ἐπισήμων«· καὶ ὅτι, κατὰ τὸν αὐτὸν παρακατιόντα, »Ἐν παντὶ κίονι τῶν ἄνω καὶ τῶν

(1) Ἐπιστ. 121. (2) Ὁ Δουκάγγιος φρονεῖ ὅτι τὸ σκεῦος, ὅπερ εἰκονίζεται κρατῶν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῷ κατὰ τὴν Ῥαβένην Μουσείῳ, εἶνε τὸ χέρνιβον τοῦτο. (3) Περὶ τοῦ Νάρθηκος ἐν γένει τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν ναῶν ἅλις ἐπραγματεύσατο ὁ Ἀλλάτιος ἐν Dissertat. de Narthece veteris Eccles. p. 31 et segg. Ἴδε Γκοάρου Εὐχολόγιον. (4) Ὁ Ἀνώνυμος λέγει ὅτι αἱ πύλαι αὗται ἦσαν ἐξ ἠλέκτρου, τὸ δὲ ἔσωθεν αὐτῶν ἐκ τῶν ξύλων τῆς Κιβωτοῦ. Ἰδοὺ ὁλόκληρον τὸ χωρίον τοῦ συγγραφέως τούτου. »Ἐποίησε δὲ . . καὶ ἐν τῷ Νάρθηκι ἠλέκτρου »πύλας, καὶ πυλῶνας τρεῖς, δύω ἐμμέτρους, καὶ μέσον τῶν δυοῖν μεγίστην ἀργυρᾶν χυσέμβαφον, »τὰς παραπύλας αὐτῆς χρυσώσας. Ἔσωθεν δὲ τῶν τριῶν πυλῶν ἀντὶ ξύλων καινῶν (κοινῶν;) »ἔβαλεν ἐκ τῶν τῆς Κιβωτοῦ ξύλων«.

» κάτω, ἐν ἕκαστον λείψανον ἔχει ἐνθρονιασμένον». Τάφοι ὅμως ἐπισήμων Ἁγίων, οὔτε Αὐτοκρατόρων, οὔτε Πατριαρχῶν, δὲν ὑπῆρχον ἐντὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκτὸς τῶν ταφέντων ἐν αὐτῇ ἐπὶ Λατινοκρατίας (1).

Εἰς τὸν πυλῶνα τοῦτον ἐξεδέχετο ὁ Πατριάρχης τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις, κατὰ τὴν ἀξιοπαρατήρητον φράσιν τοῦ Πορφυρογεννήτου (2), » εἰσ» ελθὼν ἀπὸ τοῦ Ὡρολογίου διὰ τῆς Ὡραίας πύλης, ἀπεστρέφετο ὑπὸ τῶν » Πραιποσίτων ἔνδον τοῦ Βήλου τοῦ κρεμαμένου εἰς τὴν καμάραν, ἤγουν » εἰς τὸ προπύλαιον τοῦ Νάρθηκος».

Διὰ τῶν ἐννέα πυλῶν τούτων ἐκβαίνομεν εἰς τὸν πρῶτον ἢ μέγαν Νάρθηκα, τὸν μονολεκτικῶς Ἐσωνάρθηκα, ὑπεράνωθεν τοῦ ὁποίου εἶνε τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ ναοῦ ὑπερῷον τοῦ Γυναικείου ἢ Κατηχουμενείου. Ὁ Νάρθηξ οὗτος ἔχει δεκαὲξ πύλας, ἐννέα μὲν τὰς προειρημένας, φερούσας πρὸς τὸν ναὸν, πέντε ἄλλας καταντικρὺ αὐτῶν, φερούσας πρὸς τὸν δεύτερον ἢ μικρότερον Νάρθηκα, αἱ ὁποῖαι εἶνε συνήθως πάντοτε κλεισμέναι, καὶ δύω, μίαν πρὸς ἄρκτον, καὶ ἄλλην πρὸς μεσημβρίαν, αἵτινες φέρουσιν εἰς τὰ προαύλια καὶ τὰ Κατηχουμενεῖα. Ἐξ αὐτῶν αἱ φέρουσαι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον νάρθηκα πέντε πύλαι εἶνε αἱ καλούμεναι Ὡραῖαι, καὶ ὀνομάζονται προσέτι (3) καὶ Πύλαι τῶν Ἀρμενίων· διότι, κτιζομένων αὐτῶν, ἀπεδέξαντο, φαίνεται, οἱ Ἀρμένιοι τὴν πέμπτην Σύνοδον (4). Τούτων αἱ τέσσαρες εἶνε ὀλίγον χαμηλότεραι τῆς μεσαίας, ἐχούσης 18 ποδῶν ὕψος, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ δύω, αἱ εἰς τὰ πλάγια, ἐπὶ τῶν ὠριχαλκίνων θυροφύλλων μιᾶς τῶν ὁποίων διακρίνονται οἱ ἐμπεπηγμένοι ἀργυροῖ χαρακτῆρες τοῦ ὀνόματος τῆς Θεοτόκου ἑκατέρωθεν κενοῦ τινος διαστήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτον, φαίνεται, ἐμπηγμένη ἡ εἰκὼν αὐτῆς.

Τὸ πλάτος τοῦ νάρθηκος τούτου, καθὼς καὶ τοῦ ὑπεράνωθεν αὐτοῦ γυναικείου, εἶνε, κατὰ τὰς νεωτέρας καταμετρήσεις, δέκα Γαλλικῶν μέτρων (5), τὸ δὲ μῆκος ἴσον μὲ τὸ τοῦ ναοῦ πλάτος, δηλ. 60 μέτρων. Ἡ

---

(1) Ἐξ ὧν ἀναφέρεται Α', Μαρία σύζυγος Βαλδουΐνου τοῦ Α', αὐτοκράτορος τῶν Λατίνων ἐν ΚΠ, θυγάτηρ Ἐῤῥίκου τοῦ Πλατῆ (Le Large), Κόμητος τῆς Καμπανίας, καὶ Μαρίας τῆς θυγατρὸς Φιλίππου τοῦ Β', Βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἡ βασιλὶς αὕτη, ἐμποδισθεῖσα ὑπὸ τῶν θείων της 'ν' ἀκολουθήσῃ τὸν σύζυγόν 'της εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὡς ἔγκυος, ἔπλευσεν ἔπειτα πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀποθανοῦσα ἐν Πτολεμαΐδι, μετεκομίσθη καὶ ἐτάφη ἐν ΚΠ· Β', Ἐῤῥῖκος ὁ Δάνδολος, Δοὺξ τῆς Οὐενετίας, εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκστρατείας τῶν 1203, ἀνὴρ συνετὸς καὶ ἀνδρεῖος, ἀποθανὼν εἰς ἡλικίαν 97 ἐτῶν. Εἶχε δὲ ἐκλεχθῇ δοὺξ τῇ 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1192 καὶ ἦρξε 13 ἔτη μέχρι τοῦ 1205. Κατέλιπε δὲ δύω υἱοὺς, Ῥαϊνέριον, τὸν χρηματίσαντα Προκουράτορα τοῦ Ἁγίου Μάρκου, καὶ Φαντιέριον, τὸν διαδεξάμενον Θωμᾶν τὸν Μοκεῖνον εἰς τὴν Πατριαρχείαν τῆς ΚΠ. (2) Βιβλ. Α', α'. (3) Αὗται, καὶ οὐχὶ αἱ τοῦ ἱεροῦ βήματος, καθὼς ὑπέλαβεν ὁ Δουκάγγιος. (4) Ἴδε τὸν Συγγραφέα τῶν Ἀρμενικῶν, ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Κομπεφικίου.

(5) 28 ποδῶν, κατὰ τὸν Γύλλιον, 32 κατὰ τὸν De Loir, καὶ κατ' ἄλλους ἄλλως.

δὲ στέγη αὐτοῦ, στολισμένη διὰ μουσείου, εἶνε ψαλιδωτή, καὶ οἱ τοῖχοι, μάλιστα μεταξὺ τῶν πρὸς τὸν ναὸν πυλῶν, κεκοσμημένοι κατ' ὀρθομαρμάρωσιν δι' ὡραιοτάτων ποικιλοχρόων λίθων, ἐν οἷς πολλοὶ ἀλάβαστροι καὶ ὀνυχῖται, σχηματίζοντες διὰ τεχνικωτάτης διακοσμήσεως πολυσχήμους περιπλοκάδας. Ὑπεράνωθεν δὲ τῆς ὀρθομαρμαρώσεως ταύτης, ἥτις φθάνει μέχρι τῶν ὑπερθύρων, φαίνονται πολλαὶ εἰκόνες Ἁγίων καὶ Σταυροὶ διὰ μουσείου. Ἰδίως δὲ ὑπεράνωθεν τῶν τριῶν μεσαίων πυλῶν τῶν πρὸς τὸν ναὸν διακρίνονται ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ καθημένου καὶ εὐλογοῦντος, καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ τῆς Θεοτόκου μὲν ἐκ δεξιῶν, τοῦ Προδρόμου δὲ ἐξ ἀριστερῶν, ὑποκάτωθεν δὲ αὐτοῦ γονυκλιτής τις τῶν Αὐτοκρατόρων. Ἦτον δὲ ἐν αὐτῷ, ὑπεράνωθεν, ὡς φαίνεται, μιᾶς τῶν εἰσόδων, καὶ πιθανῶς ἐκ τοῦ ἔξωθεν μέρους, ἐζωγραφισμένος διὰ μουσείου, καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ, »ἐσπασμένος ῥομφαίαν, καὶ οἷον φύλαξ προβεβλημένος τοῦ Ἱε»ροῦ«, κατὰ τὸν Χωνειάτην. Ἔχει δὲ τρία παράθυρα, ἀνοιγμένα ἐπὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ τοίχου μεταξὺ τῶν πρὸς τὸν Ἐξωνάρθηκα θυρῶν, ὅθεν καὶ εἶνε σκοτεινὸς ὀλίγον.

Ἐκβαίνοντες τοῦ προνάου ἢ Ἐσωνάρθηκος τούτου διὰ τῶν πρὸς δυσμὰς πέντε αὐτοῦ θυρῶν, ἐμβαίνομεν εἰς τὸν δεύτερον ἢ μικρότερον Νάρθηκα, τὸν Ἐ ξ ω ν ά ρ θ η κ α τοῦ Γκοάρου, ὅς τις ἐχρησίμευε διὰ τοὺς μετανοοῦντας ἢ Ὑποπίπτοντας, ὅθεν καὶ δὲν ἔχει κἀνὲν ἐκ τῶν κοσμημάτων, ὅσα καταστολίζουσιν ὅλα τὰ ἄλλα τοῦ ναοῦ μέρη, ἀλλ' εἶνε ἁπλούστατος, καὶ παριστάνει τῷ ὄντι χῶρον μετανοούντων. Ἡ ὀροφὴ αὐτοῦ εἶνε ὁμοίως ψαλιδωτὴ (en arête de poisson), καὶ τὸ ἔδαφος ἐστρωμένον ἁπλῶς μὲ μαρμαρίνας στιβαρὰς τετραπέδους πλάκας. Ὅθεν τινὲς ἐνόμισαν ὅτι τὸ προτεμένισμα τοῦτο δὲν εἶνε σύγχρονον τοῦ ἄλλου, ὡς ἐπιπροσθοῦν, παρεκτὸς τούτου, καὶ εἰς τὴν ἔποψιν τοῦ μετώπου τοῦ ναοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδὲν ὑπάρχει τεκμήριον ὅτι εἶχέ ποτε ὁ ναὸς οὗτος ἄλλην παρὰ τὴν νῦν ὑπάρχουσαν πρόσοψιν ἢ εἴσοδον, καὶ ἀφ' ἑτέρου φαίνεται ἀπίθανον ὅτι τὸ Κωδωνοστάσιον, ἀπέχον 20 μόνον πόδας τοῦ ὅλου κτιρίου, ὡς καὶ τὰ ἐξ ἀντιτειχίσματα ὅλα διάκενα, τὰ ὁποῖα ἀπέχουσιν ἐπίσης, δὲν συνείχοντο μετὰ τοῦ λοιποῦ κτιρίου διά τινος μεσολαβούσης ὀλιγοδαπάνου οἰκοδομῆς, δύναταί τις 'να δισχυρισθῇ, λέγει ὁ Γκρελλῶτος, ὅτι ὁ πρόναος οὗτος εἶν' ἐπίσης ἀρχαῖος ὡς καὶ τὸ λοιπὸν κτίριον, καὶ ἐχρησίμευεν ἵνα συνδέῃ μετ' αὐτοῦ τὰς προειρημένας οἰκοδομάς. Τὸ πλάτος αὐτοῦ εἶνε ἐξ Γαλλικῶν μέτρων, τὸ δὲ μῆκος ἐλαττοῦται κατά τι τοῦ πρὸ αὐτοῦ. Ἔχει δὲ δεκατρία μικρὰ παράθυρα καὶ δέκα θύρας, πέντε μὲν τὰς πρὸς τὸν μεγάλον Νάρθηκα, περὶ ὧν προείπομεν· τρεῖς πρὸς δυσμὰς ὧν ἡ μεσαία, ἀνοιγομένη πλησίον τοῦ ποτὲ Κωδωνοστασίου, εἶνε διὰ τοὺς ὑπηρέτας καὶ λειτουργοὺς τοῦ ναοῦ, τῶν ὁποίων τὰ κελλία κεῖνται πέριξ τοῦ περὶ τὸ Κωδωνοστά-

σιον προαυλίου, περὶ ὧν ἐφεξῆς· καὶ δύω εἰς τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα, φερούσας εἰς τοὺς πρὸς δυσμὰς δύω μιναρέδες(1). Εἰς τὸν πρόναον δὲ τοῦτον μᾶλλον ἢ τὸν πρὸ αὐτοῦ ἦτο, νομίζω, καὶ τὸ Διδασκαλεῖον(2), »ἔνθα »ἐπιγέγραπται τὰ Πασχάλια«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον(3).

Ἀπορεῖ δέ, καὶ δικαίως, ὁ Δουκάγγιος, πῶς ὁ μὲν Κωδινὸς ἀναφέρει τέσσαρας Νάρθηκας τοῦ ναοῦ τούτου, »ὧν τὰ ὄροφα κατεχρύσωσεν »(ὁ Ἰουστινιανὸς) ἐξ ὑελίνου χρυσοῦ λαμπρότατα«· τὰ δὲ Πρακτικὰ τῆς ς′ Συνόδου(4), »ὅπου τὸ Δικύμβαλον(5) ἐν τρίτῳ Νάρθηκι τῆς »Μεγάλης Ἐκκλησίας«. Ἀλλ' οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἐπιφέρει πρὸς αἰτιολογίαν τούτου εἶνε ἀνίσχυροι, διότι ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ περὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπομνήματος λέγει ῥητῶς(6) ὅτι »τὸ ἐπίπεδον τοῦ »ναοῦ, καὶ οἱ τέσσαρες Νάρθηκες, καὶ ὁ Λουτήρ, καὶ τὰ πέριξ »αὐτῶν, ὑπῆρχον οἰκήματα Δαμιανοῦ Πατρικίου«. Καὶ παρακατιών: »τὰς »γὰρ τέσσαρας φίνας τοῦ ναοῦ ὠνόμασε τοὺς τέσσαρας ποταμοὺς »τοὺς ἐξερχομένους ἐκ τοῦ Παραδείσου, καὶ ἔδωκε νόμον, ἵνα κατὰ τὰς »ἁμαρτίας ἵστασθαι ἐν αὐτοῖς ἕνα ἕκαστον (τοὺς) ἀφοριζομένους«. Καὶ διὰ τοῦτο πιθανώτερον ἴσως ὅτι οἱ δύω ἄλλοι Νάρθηκες εἶνε τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ Ἐσωνάρθηκος δύο χωρίσματα, δι' ὧν, πρὸς ἄρκτον μὲν καὶ μεσημβρίαν, αἱ δύω πρὸς τὰ προαύλια ἔξοδοι τοῦ ναοῦ· πρὸς ἀνατολὰς δέ, ἀνὰ δύω εἰς ἕκαστον, αἱ ἄνοδοι πρὸς τὰ γυναικεῖα.

Εἰς ἕνα δὲ ἐξ αὐτῶν ἦτον πιθανῶς καὶ τὸ Ἅγιον Φρέαρ, καὶ τὸ Βῆλον, ὅπου ἀπεστέφετο, ὡς προείπομεν, ὁ Αὐτοκράτωρ εἰσερχόμενος καὶ ἀνεστέφετο ἐξερχόμενος τὸν ναόν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ Λουτήρ, ἢ τὸ Μικρὸν Βαπτιστήριον, ἀνοικτὸν πάντοτε διὰ τὰς καθημέραν βαπτίσεις, ἐν ᾧ τὸ Μέγα, τοῦ ὁποίου τὴν θέσιν θέλομεν μετ' ὀλίγον προσδιορίσῃ, ἠνοίγετο κυρίως τὸ μέγα Σάββατον καὶ τὰ Θεοφάνεια, διὰ τοὺς Κατηχουμένους. Ὅθεν ὁ μὲν Πορφυρογέννητος(7) λέγει ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ, »διερχόμενος διὰ τῶν Βασιλικῶν πυλῶν, καὶ διελθὼν τὸν Νάρθηκα »καὶ τὸν Λουτῆρα, κατέρχεται τὸν Ἀθύραν κτλ.«, ὁ δὲ Ἀνώνυμος, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς »ἐν τῇ πρώτῃ εἰσόδῳ τοῦ Λουτῆρος (καὶ σημειωτέα »ἡ φράσις) ἐποίησε πυλῶνας ἠλέκτρου κτλ.«.

Ἡ κολυμβήθρα τοῦ Βαπτιστηρίου τούτου, καθὼς καὶ ἡ τοῦ Μεγάλου, ἦτον ἰδιαιτέρως τὸ ἄσυλον τοῦ ναοῦ, ὅπου κατέφευγον οἱ ἔνοχοι, εἰς τὸ

(1) Μηναρέ, ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ ἐλ μηνάρ, πυρσὸς ἢ φωστήρ, ἐξ αἰτίας τῶν λαμπτήρων, δι' ὧν οἱ πύργοι οὗτοι φωτίζονται, κατὰ τὰς τοῦ Ῥαμαζανίου νύκτας. (2) Ἐὰν ἦτον κοινὸν Γραμματοδιδασκαλεῖον, περίεργος φαίνεται ἡ ἀρχαιότης τῆς συνηθείας τοῦ διδάσκεσθαι τὰ κοινὰ γράμματα τοὺς τῶν Χριστιανῶν παῖδας ἐν τοῖς Νάρθηξι τῶν ἐκκλησιῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῆς ἐνορίας, ὅς τις ἦτον συγχρόνως, καθὼς καὶ ἐλέγετο, Διδάσκαλος. (3) Βιβλ. Β', κβ'.

(4) Πράξ. Η'. (5) Οἰκοδόμημα ἔχον δύω κυμβαλοειδεῖς θόλους, καθὼς ἦτον καὶ Τρικύμβαλον ἐν τῷ Τζυκανιστηρίῳ τοῦ Παλατίου. (6) Σελ. 247. (7) Βιβλ. Α', ι'.

Προαύλιον (Προσκήνιον) τοῦ ναοῦ, τὸ φέρον πρὸς τὸν Αὐγουστεῶνα, τὸ ὁποῖον (διὰ τὴν ἀνωφερῆ ἴσως αὐτοῦ θέσιν, διαγραφησομένην ἐν τοῖς ἑξῆς) ἐλέγετο Ἀνάσταθμος, ὅπου ἐδίκαζεν ὁ Πρωτέκδικος, εἷς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Πατριαρχείου, ἔχων ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ τοὺς ἀσυλίαν ἐξαιτουμένους, ὅθεν ἐλέγετο καὶ Πρωτοδικεῖον, καὶ ἐπὶ πᾶσι Καταφυγή, ὄνομα τὸ ὁποῖον εἶχον καὶ τῶν ἄλλων ναῶν οἱ Ἐξωνάρθηκες, καί τοι μὴ ἔχοντες δικαίωμα ἀσυλίας(1). Ἡ Ἄννα τὸ ὀνομάζει Προσφύγιον, »ἐπίτηδες (λέγει) κατασκευασθὲν τοῖς ἀρχαίοις, ἵνα πᾶς ὁ ἐπ' »ἐγκλήματι ἁλοὺς, καὶ φθάσας εἴσω τούτου γενέσθαι, τῆς ἐκ τῶν νόμων »τηνικαῦτα ἐλευθερῶται ποινῆς«. Τὸ μέρος τοῦτο (ἐὰν ἦνε τὸ ἴδιον) κατήντησε μετὰ καιρὸν ναὸς, κτισθεὶς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος εἰς ὄνομα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, καὶ φαίνεται ὅτι ἦτον πρὸς βορρᾶν τοῦ Νάρθηκος, καὶ ἔγγιστα τοῦ περιβόλου τοῦ Μεγάλου Παλατίου. Εἰς τὸν Ἀνάσταθμον τοῦτον, »οὗ οἱ φονεῖς ἀνερχόμενοι, τὸ οἰκεῖον ἀνακεκαλυμμέ»νως διατρανοῦσι πλημμέλημα, τὴν ἐκ τῶν εἰσιόντων τε καὶ ἐξιόντων »τὸ ἱερὸν τέμενος αἰτοῦντες συγχώρησιν, ἀνῆλθε, κατὰ τὸν Χωνειάτην, τῇ 11 Σεπτ. τοῦ 1286, καὶ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος, μετὰ τὸν φόνον Στεφάνου τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου· ὅθεν, καὶ ἐκ τῆς φράσεως ἀκόμη τοῦ Χωνειάτου φαίνεται ὅτι τὸ ἄσυλον τοῦτο ἔκειτο περὶ τὸν ἐξωνάρθηκα τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ἦν τῶν ὑποπιπτόντων ἡ στάσις. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἀσυλίας κατηργήθη ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου.

Ἐδῶ κατέφυγον ἡ μήτηρ, αἱ ἀδελφαὶ καὶ αἱ νύμφαι τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ὅταν ἐξώρμησεν οὗτος διὰ νυκτὸς πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Ἰσαακίου πρᾶξιν. »Ἡ δὲ (μήτηρ τοῦ Ἀλεξίου), βραδεῖ ποδὶ στείχουσα, ὡς οἷον »ἀπὸ τῆς λύπης καὶ τοῦ γήρατος κεκμηκυῖα, περί τε αὐτά που τὰ εἰσό»δια τοῦ ἱεροῦ βήματος πελάσασα, καὶ γονυκλισίας δύω ποιησαμένη, περὶ »τὴν τρίτην καθεσθεῖσα χαμαὶ, ἀπρὶξ τῶν ἁγίων εἴχετο θυρῶν, ἐπιβοω»μένη, ὡς, εἰ μὴ τὰς χεῖρας ἀποτμηθείη, οὐκ ἂν τοῦ ἱεροῦ τεμένους ἐξ»έλθοι, εἰ μὴ τὸν τοῦ Βασιλέως ὥσπερ ἐχέγγυον τῆς σωτηρίας δέξαιτο »σταυρόν... Ἡ δὲ ἐπὶ τῷ Ἰσαακίῳ νύμφη αὐτῆς (ἔφθασε γὰρ εἰς τὸν »ναὸν εἰσελθεῖν ἅμα τῷ τὰς πύλας ἀνεωχθῆναι διὰ τὸν ὄρθριον ὕμνον), »τὴν ἐπικαλύπτουσαν ὀθόνην τὸ πρόσωπον περιελοῦσα, φησὶ πρὸς αὐτοὺς »(τοὺς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἀποσταλέντας)... Ἡμεῖς, πληροφορίας »ἄτερ, τοῦ ἱεροῦ οὐκ ἐξερχόμεθα, κἂν θανεῖν ἡμᾶς πρόκειται (2)«.

Καὶ ἤδη, ἐπειδὴ εἴμεθα πλέον ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, μένει 'να περιγράψωμεν

(1) Αὐτίκα ὁ Κατάλογος τῶν Βασιλικῶν μνημάτων σημειοῖ ὅτι τὰ λείψανα τοῦ Μαυρικίου καὶ τῆς οἰκογενείας 'του ἐτάφησαν τὰ μὲν ἐν τῷ Νάρθηκι, τὰ δὲ ἐν τῇ Καταφυγῇ (τῷ Ἐξωνάρθηκι δηλ.) τοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος. (2) Ἄννα Κομν. Βιβλ. Β'.

καὶ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἔποψιν, μετὰ τῶν προσηρτημένων εἰς αὐτὸν οἰκοδομημάτων καὶ ὅλης αὐτοῦ τῆς περιφερείας, ἀρχὴν ποιούμενοι ἐκ τῶν πρὸς δυσμάς, καὶ προχωροῦντες ἐπὶ τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς ἄρκτον. Πρὸ τούτου ὅμως ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ μέρος, τὸ καὶ μόνον χωρὶς αὐλῆς πρὸ αὐτοῦ, περιέχεται ὅλον εἰς τὴν πρὸ τοῦ Σαραγίου πλατεῖαν, ἥτις ἐπέχει τόπον αὐλῆς, καὶ ἐπειδὴ ὑπερέχει αὐτη πολὺ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ, πρέπει 'να καταβῇ τις δώδεκα περίπου βαθμίδας ἵνα εἰσέλθῃ ἐν αὐτῷ· τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ μέρος ἐκ τοὐναντίου ἦτον, τὸ πάλαι τοὐλάχιστον, ὑψηλότερον τῆς πρὸ αὐτοῦ μεγίστης τοῦ Αὐγουστεῶνος πλατείας. Ὅθεν ὁ Αὐτοκράτωρ, »διερχόμενος, ὡς »προανεφέρομεν, διὰ τῶν Βασιλικῶν πυλῶν, καὶ διελθὼν τὸν Νάρθηκα »καὶ τὸν Λουτῆρα, κατήρχετο τὰ γραδήλια τοῦ Ἀθύρα, καὶ διήρχετο »διὰ τοῦ Μιλίου καὶ τὴν Μέσην, καὶ ἀνήρχετο εἰς τὸν Φόρον«, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον.

Καὶ πρῶτον ἀπαντῶμεν διὰ στοᾶς ἐστεγασμένην τινὰ κατάβασιν τριάκοντα σχεδὸν βαθμίδων, διὰ τῆς ὁποίας κατέρχονται ὑδρευσόμενοι ἢ ἁγνισθησόμενοι ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν ναὸν μεγίστης δεξαμενῆς, ἐπεχούσης ὅλον σχεδὸν αὐτοῦ τὸ κῦτος, καὶ προρρεούσης ἐνταῦθα ποτιμώτατον ὕδωρ διὰ πλήθους κρουνῶν. Εἰς τὴν κινστέρναν ταύτην, τὴν ὁποίαν συγχέουσι πολλοὶ μετὰ τῆς Βασιλικῆς (γερὲ-μπατὰν-σαραΐ), ὅθεν καὶ ἡ ἰδέα ὅτι δύναταί τις ὑπογείως 'να πλεύσῃ ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν θάλασσαν, συρρέουσιν ὅλα τῆς στέγης τοῦ ναοῦ τὰ ὕδατα. Τὸ δὲ βάθος αὐτῆς εἶνε 17 ποδῶν, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐξ ἀντιτειχισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀντιστηρίζουσιν ἐκ δυσμῶν τὸ ὑπὲρ τὸν Ἐσωνάρθηκα ὑπερῷον, καὶ διὰ τῶν διακένων αὐτῶν στοῶν σχηματίζουσι τὸν Ἔμβολον ἴσως τοῦ Ἁγίου Φρέατος, ὑψοῦται, πολλὰ πλησίον τοῦ προειρημένου ὑδρείου, ὁ πύργος τοῦ ποτὲ Κωδωνοστασίου, ἔχων μόλις 50 πηχῶν ὕψος· καὶ φαίνεται τῷ ὄντι ἄπορον, διατὶ τόσον χαμηλὸν καὶ δυσανάλογον ὡς πρὸς τὸ λοιπὸν μέγεθος τοῦ ναοῦ, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἐχαμηλώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἵνα μὴ ἐξέχῃ τῶν μιναρέδων.

Τὴν πλευρὰν δὲ ταύτην τοῦ ναοῦ περικλείει δενδρόφυτος περίβολος, ἔχων ὁλόγυρα περίστῳα τὰ κελλία τῶν νεωκόρων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ δεξαμενὴν ἢ φιάλην, καθὼς εἰς ὅλα τὰ μεγάλα τζαμία. Ἡ αὐλὴ αὕτη, ἐπέχουσα, καθὼς εἴπομεν, τὸ ποτὲ Γαρσωνοστάσιον, εἶνε, κατὰ τοὺς ἐπιστημονικοὺς τῆς Τουρκικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὅρους, τὸ καλούμενον Χαρρέμ, ἡ προαύλιον τοῦ ναοῦ.

Ἕπεται μετὰ ταῦτα ὁ κατὰ τὴν δυτικοβόρειον γωνίαν ὑψούμενος μιναρὲς καὶ μετ' αὐτὸν ἡ πρὸς βορρᾶν εἴσοδος τοῦ μεγάλου Νάρθηκος, ἀ-

νοιγομένη μόνον εἰς τὰς μεγάλας ἑορτὰς τοῦ Ῥαμαζανίου. Ἔξωθεν τοῦ προθύρου δὲ τῆς εἰσόδου ταύτης, ἐστεγασμένου ὡς καὶ τῶν ἄλλων, ἐξέχει τοῦ ἐδάφους βωμοειδές τι ἀνάστημα, χρησιμεῦον ὡς βατὴρ τῶν ἀποβαινόντων καὶ ἐπιβαινόντων ἐφίππων (μπινὲκ-τασσί).

Ἔπειτα εἶνε αἱ δύω βόρειοι ἡμιαντηρίδες, καὶ τὸ πρὸ αὐτῶν βραχὺ διάστημα (10—12 Γαλ. μέτρ. πλάτους), περικλεισμένον ἐντὸς μικροῦ τινος δενδροφύτου περιβόλου, χωρισμένου ἀπ' ἄλλου μεγαλητέρου καὶ τετραγώνου, πρὸς ὃν φέρουσιν ἔξωθεν δύω θύραι. Τούτων δὲ ἡ πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν ἁμιλλᾶται, ὡς πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ κάλλος, πρὸς τὴν καταντικρὺ αὐτῆς ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ Σαραγίου πλατείας κρήνην.

Μετὰ δὲ ταῦτα, παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν τοῦ ναοῦ γωνίαν, ὀκτάγωνόν τι οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον εἶναι νομίζω ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὁ καλούμενος Βαπτιστήρ, ἢ Τὸ Μέγα Βαπτιστήριον(1), χρησιμεῦον ἴσως καὶ ὡς Σκευοφυλάκιον(2)· διότι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε δίοδος, κτισμένη ἤδη. Τοῦτο, φαίνεται, ἐννοεῖ καὶ ὁ Πορφυρογέννητος, λέγων(3) ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ »ἐξήρχετο διὰ τοῦ ἀ»ριστεροῦ μέρους τῆς πλαγίας (θύρας;) τοῦ βήματος, καὶ ἀπήρχετο εἰς »τὸ Σκευοφυλάκιον«. Ἐλέγετο δὲ καὶ Μέγας Φωτιστὴρ ἢ Μέγα Φωτιστήριον, καὶ ἦτον τόσον εὐρύχωρον, ὥστε, κατὰ τὰ Πρακτικὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου(4), ὁ λαὸς ὅλος ἐχώρει ἐντὸς αὐτοῦ. Ἡ δὲ Κολυμβήθρα αὐτοῦ, ὅπου δι' ὑδραγωγείου ἔρρεεν ἀεννάως τὸ ὕδωρ, εἶχε μέγα σέβας παρ' ἅπασι, καὶ δικαίωμα ἀσυλίας. Εἰς τὸ Ἀποδυτήριον δὲ αὐτοῦ, τὸ κοινῶς καλούμενον Ἀπόδυτον, ἐχρίοντο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου διὰ τοῦ θείου μύρου οἱ Νεοφώτιστοι πρὶν βαπτισθῶσι. »Κατερ»χόμενος δὲ, λέγει τὸ Εὐχολόγιον, ὁ Πατριάρχης ἀπὸ τοῦ Συνθρόνου, »εἰσέρχεται διὰ τοῦ Σκευοφυλακείου ἐν τῷ Ἀποδύτῳ τοῦ Μεγάλου Βα»πτιστηρίου κτλ.«. Ἀπό τινος δὲ χωρίου τοῦ Θεοφάνους μανθάνομεν ὅτι Μαρία, ἡ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου γυνὴ, »προελθοῦσα ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκ»κλησίᾳ, καὶ εὐξαμένη πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου, μετῆλ»θεν εἰς τὸν Μέγαν Βαπτιστῆρα«. Ὁ δὲ Ζήνων, »τὸν βασιλικὸν ἀποθέμενος »στέφανον ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ, ἐν τῷ Βαπτιστηρίῳ προσέφυγεν (αὐτ.)«, καθὼς μετὰ δύο ἔτη καὶ ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ Βασιλίσκος μὲ τὴν γυ-

(1) Περὶ τοῦ ὀκταγώνου σχήματος τῶν παλαιῶν ἐκκλησιῶν, ἀναγομένης εἰς τὴν μυστηριώδη σημασίαν τῆς Ὀγδοάδος, ἴδε Βεσελλιγκίου, πολλοῦ λόγου ἀξίαν, διατριβὴν, ἐκδεδομένην ἐν Breslau τῷ 1817. (2) Ὅθεν καὶ οἱ τρεῖς πολύτιμοι σταυροὶ, τοὺς ὁποίους Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς μετεκόμισεν ἐξ Ἐδέσσης, καὶ ἀπέδωκε τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, ἀπέκειντο, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, εἰς τὸν Βαπτιστῆρα. (3) Βιβλ. Α΄, λε΄.

(4) Πρᾶξις Η΄.

ναΐκα καὶ τὰ τέκνα 'του. Τὸ δὲ Θαυματολόγιον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων λέγει ὅτι τὸ Φωτιστήριον τοῦτο (τὸ ὁποῖον ὀνομάζει μικρὸν) ἐπλησίαζε τῷ Διακονικῷ. Πλησίον δὲ αὐτοῦ ἐτάφη ἡ χήρα Ἄννα, ἡ ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ ταύτῃ δωρησαμένη τῷ Αὐτοκράτορι Ἰουστινιανῷ τὸ γήπεδον, ἐφ' οὗ ᾠκοδόμηται τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ναοῦ. Χρησιμεύει δὲ σήμερον, ὡς λέγεται, πρὸς ἐναπόθεσιν ἀχύρων τοῦ Σαραγίου, τὸ ὁποῖον ὅμως 'δὲν φαίνεται ἀληθὲς, διότι ὁ ἀπέραντος τοῦ Σαραγίου περίβολος 'δὲν ἔχει ἔλλειψιν ἀχυρώνων. Εὐχῆς μόνον ἔργον ἦτον, ἐὰν ἐπετρέπετο ὑπὸ τῆς ἐξουσίας 'να γένωσιν ἀκριβεῖς ἐντὸς αὐτοῦ ἔρευναι, ἵνα γνωσθῇ πρὸς τί ἐχρησίμευε, καὶ σαφηνισθῶσι τόσα ἀμφίβολα μέρη τῆς ἱστορίας, περὶ τῶν ὁποίων 'δὲν δυνάμεθα εἰμὴ μόνον ἐξ εἰκασίας 'να κρίνωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Ἕπεται μετὰ ταῦτα ὁ μιναρὲς τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας, καὶ ἔπειτα τὰ τέσσαρα ἀντιτειχίσματα (arcs-boutans), 'τὰ ἀνεγερθέντα ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, περὶ ὧν ἀκολούθως. Ὅλη δὲ αὐτὴ ἡ πρὸς ἀνατολὰς πλευρὰ τοῦ ναοῦ, περιεχομένη, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ Σαραγίου πλατεῖαν, εἶχεν ἄλλοτε τέσσαρας πύλας, δύω τῶν ὁποίων εἶνε τώρᾳ κλεισμέναι· ἡ δὲ τρίτη, κατερχομένη πέντε βαθμίδας(1), εἶνε προσδιωρισμένη διὰ μόνον τὸν Σουλτάνον, καὶ οὕτω μένει μόνη ἡ τελευταία, ἡ πρὸς μεσημβρίαν διὰ τὸν λαόν. Δι' αὐτῆς εἰσέρχονται συνήθως οἱ Εὐρωπαῖοι περιηγηταί, κατερχόμενοι δώδεκα βαθμίδας.

Εἰς τὸ βορειοανατολικὸν προαύλιον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου εἰσάγει ὁ προειρημένος μεγαλοπρεπὴς πυλὼν, εἰσελθὼν Σουλτὰν-Μουρὰτ ὁ Δ', κατὰ τὸν Δοσίθεον (2), »ἐτόξευσε βέλεσι καὶ ἀπέκτεινε χειρὶ τῇ βασιλικῇ πολ»λοὺς τῶν (ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βασιλικοῦ βήματος καὶ τῶν προαυλίων καὶ »κύκλῳ τῆς Ἁγίας Σοφίας συνηθροισμένων εἰς πλῆθος) Ἀρμενίων, δια»ζομένων πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἐνώπιον τοῦ Βεζίρη, ἤτοι χρίσεως τῆς Βα»σιλικῆς, περὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἑνὸς δὲ παππᾶ Ἀρμενίου, λίαν βοῶν»τος, προσέταξε τῷ δημίῳ καὶ ἔκοψε τὴν κεφαλὴν αἰφνιδίως ὅπου γε ἵστα»το, καὶ ἐπεπήδησεν ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ εἰς τὸ ἄναντες!« Ὑπάρχουσιν ἱστορικά τινα συμβάντα, τὰ ὁποῖα, καίτοι μαρτυρούμενα ὑπὸ τῶν συγχρόνων, καί τοι ἱστορούμενα ὑπὸ συγγραφέων ἀξιοπίστων, ἀπαναίνεται 'να παραδεχθῇ οὐχ ἧττον ὁ ἀναγνώστης, ὡς ἂν εἰ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἐζήτει 'να διαμαρτυρηθῇ διὰ τῆς δυσπιστίας ταύτης ἐναντίον τῶν μεγάλων αὐτοῦ παρεκτροπῶν, καὶ 'ν' ἀποδείξῃ ὅτι 'δὲν 'τὰς ἀναγνωρίζει. Τοιαύτη εἶνε καὶ ἡ παροῦσα πρᾶξις τοῦ αἱμοβόρου τούτου Σουλτάνου, τοῦ ὁποίου

(1) Νομίζομεν ὅτι, κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ναοῦ ἐπισκευήν, ἡ εἴσοδος αὕτη 'δὲν εἶνε πλέον κλιμακωτή· ἀλλ' ἀπὸ τῆς πλατείας φέρει βάδην πρὸς τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἐξέδραν.

(2) Δωδεκαβίβλ., ΙΒ', ά, ς.

πολλὰς τοιαύτας ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Ὁ δὲ ἱστορικὸς προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὀργῆς τοῦ Σουλτάνου, τῆς ὁποίας ἔπεσε θῦμα καὶ ὁ συνέμιλος (μουσαΐμπης) αὐτοῦ Ἀμπαζᾶ-πασσᾶς, ἀφ' οὗ ἔμαθε καθ' ὁδὸν ὁ Σουλτάνος, περιφερόμενος ἀγνώριστος, παρά τινος μοναχοῦ Ἁγιοταφίτου, προκατηχηθέντος ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Μποσταντζῆ-μπασῆ, ὑπερασπίζοντος τῶν Γραικῶν, ὡς καὶ αὐτοῦ Γραικοῦ ἐκ μητρός, ὅτι ὁ Ἀμπαζᾶ-πασσᾶς, δωροδοκημένος ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, ἐπηρέασε τὴν κρίσιν ὑπὲρ αὐτῶν.

Ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀνατολικομεσημβρινὴν τοῦ ναοῦ γωνίαν ὑψούμενος μιναρὲς εἶνε μὲν χαμηλότερος καὶ ἀκομψότερος τῶν τριῶν ἄλλων· ἀλλ' ἔχει μεγίστην παρὰ τοῖς Τούρκοις ἀξίαν, ὡς οἰκοδομηθεὶς πρῶτος ἐν ΚΠ, εὐθὺς ἀφ' οὗ ὁ Σουλτὰν-Μεχμὲτ μετεποίησε τὸν ναὸν τοῦτον εἰς τζαμίον(1). Κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ τοῦ ναοῦ ἐπισκευὴν ὁ πύργος οὗτος ἔμεινεν ὅπως ἀπ' ἀρχῆς ἦτον, μὴ συγχωρήσαντος τοῦ Σουλτάνου τὴν ἐκ νέου ἀνοικοδόμησίν 'του· ὑψώθη δὲ μόνον ἴσα μὲ τοὺς τρεῖς ἄλλους, ἵνα συντελῇ μετ' αὐτῶν πρὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ ὅλου.

Ἡ δὲ μεσημβρινὴ τοῦ ναοῦ πλευρὰ 'δὲν διαφέρει τῆς πρὸς βορρᾶν, ἔχουσα καὶ αὐτὴ ἐπίσης τὴν μεγάλην καμαρωτὴν θυρίδα, τὴν μεταξὺ τῶν δύω μεγάλων ἢ κοχλιωτῶν ἀντηρίδων, τὰς τέσσαρας μικροτέρας ἀντηρίδας, τὰ δώδεκά 'της παράθυρα κτλ. Περιέχεται δὲ ὁλόκληρος ἐντὸς δενδροφύτου περιβόλου, ἐν ᾧ οἱ τάφοι (τουρμπὲ) διαφόρων Σουλτάνων, ἰδίως δὲ τοῦ Σουλτὰν-Μουρὰτ τοῦ Γ' καὶ τῶν 120 αὐτοῦ τέκνων, θαμμένων ὅλων περὶ αὐτόν, τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Α', ἀδελφοῦ τοῦ Σουλτὰν-Ὀσμὰν κτλ. (2). 'Δὲν ἔχει δὲ οὐδεμίαν πρὸς τὸν ναὸν εἴσοδον, κατὰ τὸν Δουκάγγιον, εἰ καὶ ὁ Γκρελλῶτος λέγει ὅτι ἦσαν καὶ ἐντεῦθεν δύω, καθὼς καὶ ἐκ τῆς πρὸς βορρᾶν, τὸ ὁποῖον εἶνε καὶ πιθανώτερον. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐκλείσθησαν, περιτοιχισθείσης ὅλης ταύτης τῆς πλευρᾶς διὰ τὰ Βασιλικὰ ταφεῖα.

Παρὰ τὸν ἔξω δὲ τοῖχον τοῦ περιβόλου τούτου τὸν πρὸς τὴν ὁδόν, εἶνε τὸ Ὑδρονομεῖον (Σεμπὶλ-χανὲ), ὅπου ὁ ἐπὶ τούτῳ διωρισμένος, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δερβίσης, διανέμει δωρεὰν εἰς τοὺς διψῶντας ὕδωρ διὰ καθαρωτάτων μεταλλίνων καυχίων, κατὰ τὴν Τουρκικὴν συνήθειαν, τῆς ὁποίας τὴν ἀξίαν, καθὼς καὶ τοῦ ψυχροῦ ποτηρίου τοῦ Εὐαγγελίου, μόνον ὁ κατοικῶν τὰ θερμὰ μέρη τῆς Ἀσίας δύναται ἀποχρώντως 'να ἐκτιμήσῃ. Ὁ Σεμπὶλ-χανὲς τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶνε ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἐν ΚΠ, συστηθεὶς ὑπὸ τοῦ πλησίον αὐτοῦ θαμμένου Σουλτὰν-Μουρὰτ τοῦ Γ'.

Ἂς ἐξηγήσωμεν ἤδη καὶ τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ ναοῦ

(1) Ὁ Καντεμίρης λέγει ὅτι καὶ οἱ τέσσαρες μιναρέδες τῆς Ἁγίας Σοφίας διαφέρουσι πρὸς ἀλλήλους, τήν τε κατασκευὴν καὶ τὸ μέγεθος, ἐν ᾧ τῶν λοιπῶν τζαμίων εἶνε πάντοτε ὅμοιοι.

(2) Ἴδε σελ. 133 περὶ τῶν Μαυσωλείων τούτων.

προσόψεως, παραπέμποντες διὰ τῶν ἀντιστοίχων γραμμάτων εἰς τὰς παρατεθειμένας αὐτοῦ εἰκόνας.

Ἡ βορειοδυτικὴ τοῦ ναοῦ ἔξωθεν ἔποψις.

Α. Ὁ θόλος, εἰς σχῆμα ἡμισφαιρίου ἢ κυμβάλου, μὲ 24 χαμαρωτὰ παράθυρα ὁλόγυρα, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τεσσάρων μεγάλων ἀντηρίδων, τὰς ὁποίας ὅμως, ὡς ἀδικούσας τὴν ὄψιν αὐτοῦ, καὶ ἀλλοτρίας ὡς πρὸς τὴν ὅλην τοῦ οἰκοδομήματος χάριν, οἱ ΚΚ. Φοσσάται, κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ναοῦ ἐπισκευήν, ἀφήρεσαν, περικυκλώσαντες ἀντ' αὐτῶν τὸν θόλον, περὶ τὴν βάσιν αὐτοῦ, μὲ σιδηροῦς ἁλυσσοειδεῖς στεφάνους, κατὰ τὸ πρόσφατον παράδειγμα τῶν ἐπισκευῶν τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Πέτρου, καὶ διὰ τῆς τολμηρᾶς ἐργασίας ταύτης ἀναδείξαντες ὁλόκληρον τοῦ θόλου τὸ κάλλος. Ἡ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐπίχρυσος ἡμισέληνος ἔχει, καθὼς λέγεται, 50 ποδῶν διάμετρον, καὶ φαίνεται εἰς 100 μιλλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Διὰ τὸ χρύσωμα δὲ μόνον αὐτῆς Σουλτὰν Μουρὰτ ὁ Γ' ἐδαπάνησε, κατὰ τὸν Ἱστορικὸν Ἐβλιά, πεντήκοντα χιλιάδας φλωρίων.

Β. Τὰ τέσσαρα μεγάλα ἀντιτειχίσματα, ὀγκώδη καὶ ἀτέχνως εἰργασμένα, προσῳκοδομημένα δὲ ἔξωθεν εἰς τοὺς τέσσαρας μεγάλους πινσούς, καὶ ἔχοντα ἔσωθεν αὐτῶν τὰς προειρημένας ἀνόδους τὰς εἰς τὰ Γυναικεῖα, τὰς ὁποίας, πλήρεις οὔσας πετρῶν καὶ χωμάτων, ἐπισεσωρευμένων ἐκεῖ, ὡς ἐκ τοῦ προχείρου, ἐκ προγενεστέρων ἐπισκευῶν, ἐκαθάρισαν ἀρτίως, ἵνα μὴ βαρύνωσι τοὺς πινσούς.

Γ. Τὰ ὑπερῷα, ἢ Κατηχουμενεῖα, ἢ Γυναικεῖα.

Δ. Τὸ ὑπὲρ τὸν Ἐσωνάρθηκα Γυναικεῖον.

Ε. Ἡ πρὸς βορρᾶν εἴσοδος τοῦ Ἐσωνάρθηκος.

Ζ. Ὁ Ἐξωνάρθηξ.

Η. Τὸ ποτὲ Κωδωνοστάσιον.

Θ. Ἡ κάθοδος εἰς τοὺς κρουνοὺς τῆς ὑπὸ τὸν ναὸν κινστέρνης.

Ι. Ἡ πρὸς δυσμὰς εἴσοδος τοῦ Ἐξωνάρθηκος.

Κ. Οἱ τέσσαρες μιναρέδες, ὧν τὸν μὲν πρῶτον ἀνήγειρεν, ὡς εἴπομεν, Σουλτὰν Μεχμὲτ ὁ Β', τοὺς δὲ δύω ἄλλους, τοὺς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι δυτικῆς πλευρᾶς, Σουλτὰν Μουρὰτ ὁ Γ'.

Λ. Ἡ θύρα τοῦ περιβόλου τῶν Σουλτανικῶν Μαυσωλείων.

Μ. Ὁ περίστῳος αὐλόγυρος, ὅπου τὰ κελλία τῶν νεωκόρων.

Ν. Ὁ μικρὸς περίβολος, ὁ περικλείων τὰς τρεῖς βορείους ἡμιαντηρίδας.

Ξ. Τὸ Ὀκτάγωνον οἰκοδόμημα, ὁ Μέγας Βαπτιστὴρ ἢ Σκευοφυλάκιον.

Ο. Ἡ Φιάλη διὰ τοὺς ἁγνισμούς.

Ἡ μεσημβρινοδυτικὴ ἔξωθεν πρόσοψις τοῦ ναοῦ.

Α. Τὸ Γυναικεῖον.
Β. Τὸ ὑπὲρ τὸν Ἐσωνάρθηκα Γυναικεῖον.
Γ. Ἡ πρὸς μεσημβρίαν εἴσοδος τοῦ Ἐσωνάρθηκος.
Δ. Τὰ ἀντιτειχίσματα τὰ στηρίζοντα τὰ ὑπερῷα.
Ε. Οἱ πρὸς δυσμὰς δύω πυλῶνες τοῦ Ἐσωνάρθηκος.
Ζ. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύω περιβόλων προαύλιον.
Η. Βρύσεις πρὸς ἁγνισμὸν τῶν προσευξομένων.
Θ. Τὸ παράθυρον τοῦ Σεμπὶλ-χανέ.
Ι. Ὁ περίβολος τῶν Σουλτανικῶν Μαυσωλείων.
Κ. Τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ Σουλτὰν-Μουράτ.
Λ. Τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ.
Μ. Ὁ Μιναρὲς τοῦ Σουλτὰν-Μεχμέτ.
Ν. Τὸ πρὸς δυσμὰς ἡμιθόλιον, φωτιζόμενον ὑπὸ πέντε θυρίδων.
Ξ. Ἡ μεγάλη τοξοειδὴς θυρίς, ἡ φωτίζουσα τὸ ἐπάνωθεν τοῦ Νάρθηκος γυναικεῖον (1).
Ο. Μικροὶ θολοσκέπαστοι πυργίσκοι, ὑψωθέντες ἐνταῦθα πρὸς στολισμὸν μόνον· διότι εἶνε διόλου πλήρεις ἔσωθεν.
Π. Τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ μεγάλου ἡμιθολίου δύο μικρότερα, ἔχοντα ἕκαστον ἀνὰ ἓξ παράθυρα, καὶ σκεπάζοντα μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοίων δύο τῶν πρὸς ἀνατολὰς τὰ τέσσαρα ἡμικύκλια, τὰ ἐν ταῖς τοῦ Καθολικοῦ γωνίαις.
Ρ. Τὸ ὑπὲρ τὸν Ἐσωνάρθηκα ὑπερῷον, φωτιζόμενον ἔξωθεν ὑπὸ ἐννέα μεγάλων καμαρωτῶν θυρίδων, καὶ ἀντιστηριζόμενον ἔξωθεν ὑπὸ τῶν ἓξ ἀντιτειχισμάτων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐξέχει.
Σ. Ὁ ποτὲ πύργος τοῦ Κωδωνοστασίου.
Τ. Ἡ μεγάλη θυριδοφόρος ἀψίς, ὁμοία τῆς ἐν τῇ βορείῳ πλευρᾷ, περικλείουσα ὅλον τὸν μεταξὺ τῶν δύω μεγάλων ἀντηρίδων τοῖχον, καὶ περιέχουσα δώδεκα ἀρρύθμως διατεθειμένας (2) θυρίδας.
Υ. Τὰ ἑπτὰ παράθυρα τὰ φωτίζοντα τὸ γυναικεῖον.
Φ. Δύω μεγάλαι καμαρωταὶ θυρίδες, κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ὑπὸ τὸ Στοιχ. Ξ, φωτίζουσαι τὰ κάτω Γυναικεῖα.

---

(1) Ἡ θυρὶς αὕτη διαιρεῖται εἰς ἓξ χωρίσματα, διὰ μιᾶς ἐγκαρσίου ἐπιστηριζομένης εἰς δύω ἤ, κατὰ τὸν Γύλλιον, τρεῖς μικροὺς τετραγώνους κίονας, ὑπανέχοντας ἄλλους δύω, ἅπαντα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὑπογλαυκίζοντος. (2) Διότι αἱ ἑπτὰ κατώτεραι, ἀνοιγμέναι ὅλαι εἰς τὴν αὐτὴν σειράν, ἐκεῖ ὅπου τελειώνει τοῦ Γυναικείου ἡ στέγη, εἶνε πολὺ μικρότεραι τῶν ὑπεράνωθεν αὐτῶν πέντε. Μερικαὶ ἐξ αὐτῶν, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς Γυναικείοις, ἦσαν πρότερον κλεισμέναι διὰ τοιχοδομίας, φόβῳ τῶν σεισμῶν.

X. Ὑποκάτωθεν αὐτῶν ἄλλαι, ὅμοιαι μὲ τὰς τῆς μεγάλης θυριδοφόρου καμάρας, φωτίζουσαι τὰς ἑκατέρωθεν τοῦ ναοῦ αὐλὰς ἢ στοάς.

Ἔπαθε δὲ ὁ ναὸς οὗτος πολλάκις, καὶ ἑπομένως ἐπεσκευάσθη καὶ πρὶν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως, καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν. Καὶ Α', τῇ 9 Ἰανουαρίου τοῦ 867, πρὸ τῆς λεγομένης Ὀγδόης Συνόδου, ὅτε διεῤῥάγη εἰς πολλὰ μέρη ὑπὸ σεισμοῦ· Β', τῇ 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 975, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' ἢ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ, διαῤῥαγείσης τῆς πρὸς δύσιν αὐτοῦ ἀψῖδος, καὶ καταπεσόντος καὶ τοῦ ἡμισφαιρίου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτόπτου Ἱστορικοῦ, τοῦ Διακόνου Λέοντος (1), »ἅπερ αὖθις ὁ Αὐτοκράτωρ »Βασίλειος ἐν ἓξ ἐνιαυτοῖς ἐδομήσατο«, »δαπανήσας εἰς μόνας τὰς μη»χανὰς τῆς ἀνόδου, δι' ὧν οἱ τεχνῖται ἱστάμενοι, καὶ τὰς ὕλας ἀναγομένας »δεχόμενοι, ᾠκοδόμουν τὸ πεπτωκὸς, χρυσίου κεντηνάρια δέκα«, κατὰ τὸν Κεδρ., Σκυλ., καὶ Γλυκᾶν· Γ', Ἀνδρόνικος δὲ Παλαιολόγος ὁ πρεσβύτερος, πληροφορηθεὶς τῷ 1317 παρὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων ὅτι τὸ ἀνατολικοβόρειον τοῦ ναοῦ μέρος εἶχεν ἤδη κατακαθίσῃ καὶ ἐπαπείλει ταχεῖαν πτῶσιν, »τὰς ὁρωμένας ταύτας ἐκ βάθρων τῶν θεμελίων ἀνηγείρατο πυ»ραμίδας (2), δι' ὧν κράτιστα τὸν ἀποτελούμενον ἔστησε κίνδυνον«, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν, ἀναλώσας πρὸς τοῦτο μέγα μέρος τῶν χρημάτων, ὅσα εἶχεν ἀφήσῃ, συμποσούμενα εἰς πολλὰς μυριάδας, ἡ μήτηρ αὐτοῦ Εἰρήνη, ἀποθανοῦσα ἐν Δράμᾳ τῷ 1316. Τοῦτο δὲ, λέγει ὁ αὐτὸς Ἱστορικὸς, ἐμπόδισε τὴν κατάπτωσιν ὁλοκλήρου τοῦ ναοῦ, ὅτε περὶ τὰ 1345, ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου, αἰθρίας οὔσης, καὶ χωρὶς 'να συμβῇ σεισμὸς, ἡ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ ἀψὶς, προπεπονθυῖα ἤδη, καὶ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1344 'να παραῤῥήγνυται ἡσυχῇ, καὶ 'να παραῤῥίπτῃ ὄχι μόνον ψηφῖδας, ἀλλὰ καὶ πλίνθους ἐνίοτε, κατέπεσε τέλος ἐξ ὁλοκλήρου, συνεφελκύσασα καὶ τὸ ἐπερειδόμενον αὐτῇ τοῦ ἡμισφαιρίου μέρος (3), καὶ συντρίψασα τό τε Ἅγιον βῆμα καὶ τὸ Τέμπλεον κτλ. (4). Συῤῥεύσασα δὲ πρὸς τὴν θέαν τοῦ πάθους πᾶσα ἡ πόλις, καὶ δακρύσαντες τὸ συμβὰν, ἤρξαντο ἐκφορεῖν τὴν ὕλην, ἐργαζόμενοι ἀνενδότως ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἐπὶ τριάκοντα ἡμερονύκτια. Ἐξ αἰτίας δὲ τούτου, »καὶ αἱ τῶν Βασιλέων »τελεταὶ (5), λέγει ὁ Καντακουζηνὸς (6), ἐν Βλαχέρναις ἐτελέσθησαν,

(1) Ἱστορ. Βιβλ. Ι', 10. (2) Πυραμίδας καὶ Κρηπῖδας λέγων ὁ Γρηγορᾶς ἐννοεῖ, φαίνεται, τὰ τέσσαρα ἀντιτειχίσματα, τὰ ἀνεγερθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δύο μεγάλων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀντιτειχισμάτων. Ἀλλ' ὁ Δουκάγγιος λέγει ὅτι αἱ δύω πυραμίδες, τὰς ὁποίας ὁ Ἀνδρόνικος ἀνήγειρε πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ βορειοανατολικοῦ τοῦ ναοῦ μέρους, ἐπαπειλοῦντος πτῶσιν, εἶνε αἱ πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς ἔξωθεν τοῦ ναοῦ γωνίας.

(3) Τὸ ἓν τρίτον σχεδὸν αὐτοῦ, κατὰ τὸν Καντακουζηνόν. (4) Τότε, φαίνεται, ὅτι καὶ ὁ Ψελλὸς συνέταξε τὴν σωζομένην ἐν χειρογράφῳ Μονῳδίαν αὐτοῦ »Εἰς τὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας »σύμπτωσιν«. (5) Ἡ στέψις δηλ. τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ ὁ γάμος τῆς θυγατρός 'του.

(6) Ἱστορ. Μέρ. Γ', βιβλ. δ'.

» ἐκεῖσε πρότερον εἰωθός. Τὴν μὲν οὖν μεγάλην στοὰν μετὰ τοῦ βήματος » ἡ βασιλὶς ἀνήγειρεν αὖθις Ἄννα (1), Φακεωλάτον ἐπιστήσασα τῷ ἔργῳ· » τὸ ἐπέκεινα δὲ μετὰ τῆς ὀροφῆς, βασιλεὺς ὕστερον ἀνέστησεν ὁ Καν- » τακουζηνός, καὶ τῆς ἄλλης ἐπεμελήθη τοῦ τεμένους εὐκοσμίας, ὅση τε » ἐν μαρμάροις καὶ λεπτῆς ψηφῖδος διαθέσει. Εἴ τι δὲ ἐνέδει πρὸς τελείω- » σιν, Παλαιολόγος ὕστερον ἐπέθηκεν ὁ νέος Βασιλεύς, μόνος ἤδη τῆς » Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἔχων τὴν ἀρχὴν«.

Σελὴμ δὲ ὁ Β' τῷ 1573, κυριευθείς, μετὰ τὴν ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίαν, ὑπὸ ὁρμημάτων εὐλαβείας, ἐπεσκεύασε, πρὸς παρηγορίαν τῆς θλίψεώς 'του, τὸν ναὸν τοῦτον, κατασκευάσας, κατὰ τὸν Καντεμίρην μέν, καὶ τοὺς τέσσαρας αὐτοῦ μιναρέδες εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας, πιθανώτερον δέ, τοὺς τρεῖς μόνον, διότι ὁ εἷς προϋπῆρχε, καθὰ προείπομεν, ἀνυψωθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμέτ. Καταστρέψας δὲ καί τινα ἰδιωτικὰ οἰκήματα γειτνιάζοντα, ᾠκοδομήσατο ἀντ' αὐτῶν δύο μεγαλοπρεπῆ Γυμνάσια (μεδρεσέ). Τότε, φαίνεται ὅτι, ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ ναοῦ καὶ τὰς τέσσαρας ἐκείνας μαρμαρίνας πλάκας, τὰς ὁποίας, κατὰ τὴν συγκεχυμένην ἄλλως περιγραφὴν Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων (2), περιεχούσας ἐγγεγραμμένην τὴν Ἤδικτον τὴν δοθεῖσαν τῇ ἐκκλησίᾳ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, βεβαιοῦντος τὰ πεπραγμένα τῇ ἐπ' αὐτοῦ συγκροτηθείσῃ ἐν ΚΠ Συνόδῳ περὶ τοῦ πολυθρυλήτου ζητήματος τοῦ »Ὁ » πατήρ μου μείζων μου ἐστὶν«, εἶχον στήσῃ εἰς τὸ εὐώνυμον μέρος τοῖς εἰσιοῦσιν εἰς τὸν ναόν, καὶ εἰς μέρος τὸ ἐνδότατον, ἐπερειδομένας ἐπὶ κιόνων λεπτῶν πορφυρῶν. Ἦσαν δὲ »ἑκάστη τὸ μὲν μῆκος ὀργυιαὶ τρεῖς, » τὸ δὲ πλάτος ὀργυιαὶ ἐλάσσονες· ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων τετρά- » γωνον ἴσον ἰσάκις«. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Ἠδίκτου τούτου εἶνε ἀξία ἀναγνώσεως, ὅταν ἐνθυμηθῇ τις εἰς ὁποίαν ἐποχὴν ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἐτιτλοφορεῖτο »Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεύς, Πορφυρογέν- » νητος, Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ, εὐσεβέστατος, ἀεισέβαστος, Ἰσαυρικός, » Κιλικικός, Ἀρμενικός, Δαλματικός, Οὐγγρικός, Βοσθνικός, Χωρβατικός,

(1) Τὴν εἰκόνα τῆς βασιλίδος ταύτης, καλουμένης πρότερον Ἰωάννας, θυγατρὸς Ἀμεδαίου τοῦ Ε', Κόμητος τῆς Σαβαυδίας (Savoie) καὶ Μαρίας τῆς Βραβαντίνης, ὡς μεγίστην εἰς τὰ τότε δυστυχῆ τῆς Γραικορωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας πράγματα ἐξασκησάσης ἐπιῤῥοήν, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τοῦ ἐν τῷ ποτὲ Μουσείῳ τοῦ Καρδινάλεως Βαρβερίνη. (2) Δωδεκαβ. Η', Θ', 1. Ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Πατριάρχου πολὺ ἔχει τὸ ἀπίθανον. Τὸ μέγεθος ἰδίως τῶν πλακῶν εἶνε ὑπερβάλλον· ἡ δὲ ἐπίθεσις τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ μνῆμα τοῦ Σουλτὰν-Σουλειμάνου, ἀμάρτυρος καὶ ἀσυμβίβαστος μὲ τὰ Τουρκικὰ ἔθιμα. Πόσον ἤθελε κάλλιον ὠφελήσῃ τὴν ἀρχαιολογίαν ὁ μακάριος οὗτος ἀνήρ, ἐὰν ἀπεμνημόνευε τὰς πηγὰς ὅθεν ἤντλησε διάφορα ἱστορικὰ ἀνέκδοτα τῆς Δωδεκαβίβλου 'του, δι' ἔλλειψιν τῶν ὁποίων ὁ μέλλων ποτὲ 'να ἀνεγείρῃ τὸ κολοσσαῖον μνημεῖον τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐθνικῆς ἡμῶν Ἱστορίας, θέλει ἀναγκασθῇ ἢ 'να ἀντιγράψῃ ἀβασανίστως τὰ πλεῖστα, ἢ 'να 'τα παραλίπῃ διόλου ὡς ὑποβολιμαῖα!

» Λαζικός, Ἰβηρικός, Σερβικός, Ζηχικός, Χαζαρικός, Βουλγαρικός, Γοτ» θικός, θεοκυβέρνητος, κληρονόμος στέμματος τοῦ Μεγάλου Κωνσταν» τίνου, καὶ ψυχῇ νεμόμενος πάντα τὰ τούτου δίκαια...« Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἡρμήνευσαν Τουρκιστὶ εἰς τὸν Σουλτάνον οἱ κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ παρὰ τοῦ Πατριάρχου σταλέντες σοφοί. Ἐκεῖνος δὲ, κατὰ προτροπὴν τοῦ Μουφτῆ, διέταξε 'ν' ἀποξεσθῶσι τὰ γράμματα, καὶ, συντριβεισῶν τῶν τριῶν πλακῶν, τὴν μείνασαν ἐπέθηκε τῷ τάφῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον τῷ ὄντι ἥρμοζον πολὺ καταλληλότερον οἱ τίτλοι οὗτοι. Εἶχε δὲ ἀναλάβει 'να ἀνοικοδομήσῃ καὶ τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ ἡμισφαίριον, καταρραγὲν ὑπὸ σεισμοῦ, ἀλλὰ 'δὲν ἐπρόφθασεν· ὅθεν ἐτελειώθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Σουλτὰν-Μουρὰτ τοῦ Γ', ὅς τις καὶ ἐσωτερικῶς διεκόσμησε καὶ ἐξωτερικῶς ἐπηύξησε δι' οἰκοδομῶν τὸν ναὸν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἤδη ἐπισκευάσῃ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ Σουλτὰν-Σουλειμάν.

Ἀλλ' εἰς τὸν νῦν εὐκλεῶς αὐτοκρατοροῦντα Σουλτάνον Ἀμπδ-οὐλμετζὴδ ἀπέκειτο ἡ δόξα τῆς γενικῆς τοῦ ναοῦ τούτου ἐπισκευῆς, ἥτις ἐὰν ὀλίγον τι ἀνεβάλλετο, ἔμελλε 'ν' ἀποβῇ ἀκατόρθωτος, καὶ τὸ κτίριον 'να καταπέσῃ ἴσως ἐξ ὁλοκλήρου. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπεπερατώθη, χάρις εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος πρόνοιαν, καὶ τὴν ἱκανότητα καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἀρίστων ἀρχιτεκτόνων Φοσσάτων. Καὶ ἡ α. τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1849 μένει τοῦ λοιποῦ ἀξιομνημόνευτος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κοσμοθρυλήτου τούτου κτιρίου· διότι, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, παρασκευὴν τῆς ἑβδομάδος, περαιωθείσης τῆς ἐπισκευῆς, μετὰ διετῆ χρόνον καὶ ὑπερόγκους δαπάνας (1), παρευρεθεὶς εἰς τὴν τελεσθεῖσαν ἐν αὐτῷ προσευχὴν ὁ Σουλτάνος, ἐπέχουσαν ἐγκαινίων τύπον, ἐφιλοδώρησε μεγαλοπρεπῶς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς ζωγράφους, καὶ τοὺς λοιποὺς τεχνίτας καὶ ἐπιστάτας· νομισματόσημον δὲ χρυσοῦν, φέρον ἔνθεν μὲν τὴν εἰκόνα τοῦ ναοῦ, ἐκ θατέρου δὲ τὸ μονόγραμμα τοῦ Σουλτάνου, θέλει διαιωνίσῃ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο συμβὰν τῆς αὐτοκρατορίας 'του.

Καὶ τοῦτο μὲν εἶνε τὸ ἱστορικὸν τοῦ κτιρίου τούτου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὅταν τις ἀναλογισθῇ πόσα καὶ πόσον παράδοξα πράγματα ἐτελέσθησαν, ἐν διαστήματι 1300 ἐτῶν, θέλει δικαιώσῃ, ἐλπίζομεν, τὴν λεπτομέρειαν μεθ' ἧς διεγράψαμεν ἕκαστον αὐτοῦ μέρος. Στέψεις Αὐτοκρατόρων, Πατριαρχῶν ἐνθρονίσεις, θριάμβων καταγωγαὶ (2), αἱρετικῶν κατακρίσεις, ὅλαι τῆς Γραικορωμαικῆς ἱστορίας αἱ ἐπίσημοι πράξεις εἶνε συνδεδεμέναι μὲ τοῦ

(1) Εἰς 20,000,000 Τουρκικῶν γροσίων ὑπελογίσθη, ὡς λέγεται, ἡ δαπάνη τῆς ἐπισκευῆς ταύτης. Ἤκουσα δὲ, πλὴν δὲν ἠδυνήθην 'να 'τὸ ἐξακριβώσω, ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ποσότητος ταύτης ἐχορήγησεν ἡ περιουσία τοῦ τελευταίου Σέϊχ-οὐλ-ἠσλάμη, ἀποθανόντος οὐ μόνον ἀτέκνου, ἀλλὰ καὶ ἀγάμου. (2) Τὸν τελευταῖον θρίαμβον κατήγαγεν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς τῷ 1156 ἀπὸ τῶν ἡττηθέντων ὑπ' αὐτοῦ Πανονίων.

ναοῦ τούτου τὴν ἱστορίαν. Θέλει τις ἵνα ἴδῃ καθαιρούμενον Πατριάρχην; ἂς ἀναγνώσῃ τὸν Θεοφάνην, διηγούμενον πῶς ὁ ἀπὸ Συλλαίου (τῆς Παμφυλίας) Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ Κοπρωνύμου, τὸν ὁποῖον τρὶς ἄχρι τοῦδε ἀπηντήσαμεν, καθῃρέθη ἐνταῦθα καὶ ἀνεθεματίσθη, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐμαστιγώθη ἀνηλεῶς. »Ἐκέλευσε δὲ αὐτὸν εἰς φορεῖον βασταχθῆναι, καὶ »ἀπελθόντα καθίσαι ἐν τῇ Σολαίᾳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Καὶ ἀσηκρῆ»τις ἦν σὺν αὐτῷ, βαστάζων τόμον χάρτου, ἐν ᾧ ἦν γεγραμμένα τὰ του»του αἴτια. Παντὸς δὲ τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως ἐκ διαταγῆς βασιλικῆς ἐκεῖ»σε ἀθροισθέντος καὶ ὁρῶντος, ὑπανεγινώσκετο ὁ χάρτης εἰς ἐπήκοον παν»τὸς τοῦ λαοῦ. Καὶ κατὰ ἓν κεφάλαιον ἔπαιεν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ὁ ἀση»κρῆτις, τοῦ Πατριάρχου Νικήτα (1) ἐν τῷ συνθρόνῳ καθεζομένου καὶ »ὁρῶντος. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀναβιβάσαντες αὐτὸν ἐν τῷ ἄμβωνι, καὶ στή»σαντες ὄρθιον, ἔλαβε Νικήτας τὸν χάρτην, καὶ ἀποστείλας ἐπισκόπους »καὶ λαβὼν τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ, ἀνεθεμάτισεν αὐτόν, καὶ ἐπονομάσαντες »Σκοτίοψιν, ἐξέωσαν αὐτὸν ὀπισθοφανῶς τῆς ἐκκλησίας«. Θέλει ἔπειτα ἵνα ἴδῃ στεφόμενον Αὐτοκράτορα; ἂς ἀκούσῃ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, διηγούμενον τὴν στέψιν Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὅστις εἶνε ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, ὅσοι, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενόμενοι δυναστειῶν ἀρχηγέται, συνεκάλυψαν μὲ τῆς πορφύρας τὴν λάμψιν ὅλα τὰ προλαβόντα αἴσχη. Εἶχεν ἤδη τῇ α'. Ἀπριλίου τοῦ 866 κατακοπῆ μεληδὸν ὁ Βάρδας, ὁ φιλόμουσος καὶ φιλόδοξος ἐκεῖνος θεῖος τοῦ Μιχαὴλ, ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Βασίλειον ἐντὸς τῆς σκηνῆς (κόρτης) καὶ εἰς τὸ πλάγιον τοῦ ἀνεψιοῦ του, καὶ ἰδοὺ τῇ 25 Μαΐου, ὀψὲ σαββάτου τῆς Πεντηκοστῆς ὁ Μιχαὴλ μηνύει τῷ Πατριάρχῃ (Φώτιος ἦν ἐκεῖνος, οὗ πολὺς παρὰ πᾶσι λόγος), ὅτι τῇ ἐπαύριον μέλλει 'να ἀναγορευθῇ ὁ Βασίλειος. Καὶ ἀμέσως ἀπὸ πρωΐας προέρχονται ἐκ τοῦ Παλατίου δύο σελλία (2). »Οἱ δὲ λαοὶ ἐταράχθησαν, πῶς, ἑνὸς βασιλέως »ὄντος, δύο σελλία ἐξῆλθον. Τοῦ δὲ Βασιλέως διερχομένου ἐν τῇ προε»λεύσει, ὄπισθεν Βασίλειος περιεπάτει φορῶν σκαραμάγγιον (3) μετὰ σπα»θίου, ὡς ἔθος Παρακοιμωμένοις. Μέχρι δὲ τῶν Βασιλικῶν πυλῶν ἐλθὼν »ὁ Βασιλεύς, οὐκ ἀπέθετο τὸ στέφος, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Βασιλεῦσιν (4), »ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ εἰσῆλθε μέχρι τῶν Ἁγίων θυρῶν, καὶ ἀντιστρα»φεὶς ἀνέβη τοὺς βαθμοὺς τοῦ Ἄμβωνος ἐστεμμένος, καὶ ὑποκάτω τοῦ »Ἄμβωνος Βασίλειος ὁ Παρακοιμώμενος, κάτωθεν δὲ τοῦ Βασιλείου,

(1) Τοῦ ἐπιλεγομένου Σθλάβου, ὅς τις 'τὸν διεδέχθη τὴν 16 ἢ 18 Νοεμβρίου. (2) Διότι καὶ τότε, καθὼς καὶ τώρα εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ θρονίον τοῦ Αὐτοκράτορος ἐστέλλετο, φαίνεται, πρὶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ Παλατίου. (3) Καπότον ἢ Γιαγμουρλοῦκι κόκκινον καὶ χρυσόκλαβον (ἄλοικον καμπαραλύδικον) μὲ κουκκούλαν. Περὶ πάντων τούτων κατ' ἔκτασιν εἰς τὸ Γ'. Μέρος. (4) Ἴδε περὶ τοῦ ἔθους τούτου καὶ τὴν μετ' ὀλίγον ἐκτεθησομένην ὑποσημείωσιν.

» Λέων ὁ Κοιαίστωρ καὶ Ἀσηκρήτις, ἔχων τόμον ἐπὶ χεῖρας, καὶ ὁ Πραιπόσιτος, καὶ οἱ Δήμαρχοι ἅμα τοῖς δήμοις. Ἤρξατο οὖν ὁ ἀσηκρήτις ἀναγινώσκειν, λέγων ὅτι »Βάρδας ὁ Καῖσαρ ἐβουλεύσατο κατ' ἐμοῦ ἀνελεῖν με· καὶ εἰ μὴ διὰ Βασιλείου ἐμηνύθη μοι, οὐκ ἂν ἐν τοῖς ζῶσιν ἤμην. »Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἐτελεύτησεν ὑπὸ τῆς ἰδίας ἁμαρτίας· θέλω δὲ Βασίλειον Παρακοιμώμενον, ὡς πιστὸν ὄντα, καὶ φυλάττοντα τὴν ἐμὴν βασιλείαν, καὶ τοῦ ἐχθροῦ ἐλευθερώσαντά με, εἶναι φύλακα τῆς ἐμῆς βασιλείας, καὶ ὑπὸ πάντων εὐφημεῖσθαι ὡς βασιλέα«. Βασίλειος δὲ ἐπληροῦτο δακρύων (1). Καὶ δέδωκεν ὁ Βασιλεὺς τῷ Πατριάρχῃ τὸ στέμμα, ἄρας ἐκ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς. Ὅς, εἰσαγαγὼν αὐτὸ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τραπέζῃ, ἐποίησεν εὐχὴν ἐπ' αὐτῷ. Καὶ οἱ Πραιπόσιτοι, ἐνέγκαντες διβητήσιον καὶ τζαγγία, ἐνέδυσαν Βασίλειον, ὅς τις, βαλὼν τὴν χλαμύδα, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Βασιλέως. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Πατριάρχης, καὶ ἦρε τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Βασιλείου, καὶ ἐπέδωκεν αὐτὸ τῷ Βασιλεῖ· καὶ, τῶν σκήπτρων πεσόντων, ὡς ἔθος (2), ἔστεψεν ὁ Μιχαὴλ τὸν Βασίλειον, καὶ εὐφήμησαν πάντες: »Μιχαὴλ καὶ Βασιλείου πολλὰ τὰ ἔτη.«

Ἄλλην, ὅλως διάφορον, μορφὴν εἶχε πάντως ἡ τελετὴ τῆς στέψεως τοῦ πρώτου Λατίνου Αὐτοκράτορος Βαλδουΐνου τοῦ Βαλδουΐνου, ἀναγορευθέντος μὲν τῇ 15 Ἀπριλίου, στεφθέντος δὲ τῇ 17 Ἰουλίου τοῦ 1204, ἀφ' οὗ προεψηφίσθη ὑπὸ δώδεκα ἐκλογέων, ἐξ μὲν ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, Νεβέλωνος τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σουεσσίωνος, Κορράδου τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ἅλμπερτστάδτ, Γαρνιέρου τοῦ ἐπισκόπου Τροίας, Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βηθλεὲμ (τοῦ καὶ Λεγάτου τοῦ Πάππα), Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου Πτολεμαΐδος (Ἄκκης), καὶ Πέτρου τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν Λομβαρδίᾳ Λόκας (τοῦ μετὰ ταῦτα Πατριάρχου Ἀντιοχείας)· ἐξ δὲ ἐκ μέρους τῶν Οὐενετῶν, Βιταλίου τοῦ Δάνδολου, ναυάρχου, Ὄθωνος Κυιρίνου, Βερτουκκίου Κονταρίνου, Νικολάου Ναβαγκέρου, Πανταλέοντος Βάρβου, καὶ Ἰωάννου Βασεγγίου ἤ, κατ' ἄλλους, Μιχάλη.

Ὁ δὲ Χάμμερ ἀναφέρει, διὰ τὸ παράδοξον τῆς συμπτώσεως, καὶ τὴν ἐπὶ Σουλτὰν-Μουρὰτ τοῦ Δ' συγκροτηθεῖσαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας φιλονεικίαν μεταξὺ τῶν θεολόγων μὲν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἀφ' ἑνός, ἀντιπροσωπευομένων ὑπὸ τοῦ μεγάλου νομοδιδασκάλου Γαζῆ-Χάν, τῶν ἐκ τοῦ τάγματος δὲ τῶν Μεβλεβῆ καὶ Χαλβετῆ δερβίσων καὶ σοφίδων ἀφ'

---

(1) Ἆρά γε χαρᾶς δάκρυα μόνον ἦσαν, ἢ καὶ τύψεως συνειδότος; (2) Σκῆπτρα ἐλέγοντο τὰ δόρατα τῶν σημαιῶν, τὰ βαρβαρικώτερον Β ά ν δ α καὶ Π ι λ α τ ί κ ι α, τὰ ὁποῖα εἰς μὲν τὰς προελεύσεις τοῦ Αὐτοκράτορος ἢ τῆς Αὐτοκρατορίσσης προεπορεύοντο· εἰς ὡρισμένας δέ τινας περιστάσεις, οἷον προφαινομένου (π ρ ο κ ύ π τ ο ν τ ο ς) τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰσοδευομένων ἢ ὑψουμένων ἐν καιρῷ τῆς λειτουργίας τῶν θείων δώρων κτλ., ἐκλίνοντο (ἔπιπτον), καθὼς συνειθίζεται καὶ τώρα.

ἑτέρου, οἱ ὁποῖοι διετείνοντο 'να ὑποστηρίξωσιν ἀληθῆ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Χίζρ, τοῦ φύλακος τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς, τὸ ἔννομον τῆς μουσικῆς καὶ ὀρχήσεως ἐν ταῖς προσευχαῖς, τὴν εἰς τὴν ἀληθῆ θρησκείαν προσέλευσιν τοῦ Φαραώ, τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τοῦ χαϐὲ καὶ τοῦ καπνοῦ, καὶ ἑπτὰ-ὀκτὼ ἄλλα τοιουτότροπα κεφάλαια, προεξάρχοντος αὐτῶν τοῦ Σέϊχ-Σιϐαζῆ, τὸν ὁποῖον ὁ πολὺς Ἱστορικὸς οὗτος παραϐάλλει (τολμηρότερον τοῦτο) πρὸς τὸν μέγαν παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, καθὼς καὶ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην πρὸς τὴν κατὰ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου συγκροτηθεῖσαν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ Σύνοδον τῷ 1341, πρὸ 300 δηλαδὴ ἀκριϐῶς ἐτῶν.

Ἐδῶ, τέλος, ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῇ 29 Μαΐου τοῦ 1453, συνέῤῥευσαν σωρηδὸν οἱ ἄθλιοι πολῖται, ἄνδρες πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως, γυναῖκες μὲ τὰ βρέφη εἰς τὰς ἀγκάλας, μοναχοὶ καὶ μονάζουσαι, ὅλοι συμπεφυρμένοι καὶ καταπεπληγμένοι. Συνέτρεχον δὲ, οὐχὶ, καθὼς ἴσως ἤθελεν ὑποθέσῃ τις, ὡς πρὸς ἀπόρθητον φρούριον, ἀλλ' ἐναγόμενοι ὑπό τινος παλαιοῦ χρησμοῦ, λέγοντος ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἔμελλον 'να κόπτωνται ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἄχρι τοῦ Πορφυροῦ κίονος· ἐκεῖθεν δὲ, κατ' ἐπιφάνειαν ξιφηφόρου Ἀγγέλου, οἱ διωκόμενοι τέως ἔμελλον 'να λάϐωσι διωκόντων θέσιν, καὶ, κατακόπτοντες τοὺς Τούρκους αὐτοὶ, 'να ἐξώσωσιν αὐτοὺς τῆς πόλεως. Ὑπὸ τοιούτων ἐλεεινῶν ἐλπίδων ἀνεπτοημένοι οἱ δυστυχεῖς, ἔσπευδον, καταλιπόντες τὰς οἰκίας αὐτῶν, 'ν' ἀφήσωσιν ὀπίσω, τίς ταχύτερον, τὸν περίφημον κίονα. »Καὶ αὕτη ἦν ἡ αἰτία, λέγει ὁ Δούκας, »τῆς εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν φυγῆς. Ἐγένετο οὖν ἐν μιᾷ ὥρᾳ ὁ ὑπερ»μεγέθης ἐκεῖνος ναὸς πλήρης ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ κάτω, καὶ ἄνω, »καὶ ἐν τοῖς περιαυλίοις, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ὄχλος ἀναρίθμητος. Κλεί»σαντες δὲ τὰς θύρας, εἱστήκεσαν, τὴν παρὰ τοῦ Ἀγγέλου σωτηρίαν ἐλ»πίζοντες«. Οἱ Τοῦρκοι ἐν τούτοις σφάζοντες, διαρπάζοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες, ἔφθασαν ἄχρι τοῦ ναοῦ, καὶ συντρίψαντες τὰς πύλας, ἐχώρησαν ξιφήρεις ἐντὸς, ἀντίστασιν κατ' ἀρχὰς ὑφορώμενοι· ἀλλ' ἀφ' οὗ εἶδον τὸν μυριάριθμον ὄχλον ἐκεῖνον ἄοπλον, ἔκπληκτον, καὶ εἰς οἰμωγὰς καὶ θρήνους μόνον διαλυόμενον, »ἕκαστος τὸν ἴδιον αἰχμάλωτον ἐδέσμει, »ὡς πρόϐατον, οὐ γὰρ ἦν ἐκεῖ ὁ ἀντιλέγων ἢ μὴ προδιδοὺς ἑαυτόν«. Ὁποία σκηνὴ φρικώδης, ἀξία τῆς γραφίδος τῶν Γεράρδων καὶ Βερνέτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος! ἀνδρῶν οἰμωγαὶ, γυναικῶν ὀλολυγαὶ, νηπίων κλαυθμυρισμοὶ, ὅλα τῆς βίας καὶ τῆς ἀπελπισίας τὰ εἴδη! »Καὶ ἦν ἰδεῖν »ὁρμαθοὺς ἐξερχομένους ἀπείρους ἐκ τοῦ ναοῦ, ὥσπερ ἀγέλας!« »Περὶ δὲ ὀγδόην ὥραν τῆς ἡμέρας εἰσήει καὶ ὁ Σουλτάνος ἐντὸς τῆς »πόλεως σὺν τοῖς αὐτοῦ Μεσάζουσι καὶ ἑτέροις Σατράπαις. Κατελθὼν »δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀποϐὰς τοῦ ἵππου, καὶ εἰσελθὼν ἐν-

»τός(1), ἐξέστη ἐπὶ τῇ θέᾳ. Εὑρὼν δὲ ἕνα Τοῦρκον κατεάξαντα μίαν τῶν »μαρμάρων ἐκείνων, αὐτὸν μὲν ἠρώτα, τίνι τρόπῳ φθείρει τὸ ἔδαφος; Ὁ δὲ »ἀπεκρίνατο Ἕνεκα πίστεως (ντὶν χαχχὺ ἰττσούν). Αὐτὸς δὲ, τείνας τὴν »χεῖρα, παίει τῷ ξίφει τὸν Τοῦρκον, λέγων καὶ τοῦτο· Ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ θη»σαυρὸς καὶ ἡ αἰχμαλωσία· αἱ δὲ οἰκοδομαὶ τῆς πόλεως ἐμαὶ τυγχάνου»σιν... Ἑλκύσαντες δὲ τὸν Τοῦρκον ἐκ τῶν ποδῶν ἔξω ἡμιθανῆ ἔῤῥιψαν. »Αὐτὸς δὲ κελεύσας ἕνα τῶν αὐτοῦ ἱερέων, ἀνέβη ἐπ' ἄμβωνος, καὶ διελά»λησε τὴν αὐτῶν προσευχήν. Αὐτὸς δὲ, ἀναβὰς ἐπὶ τῆς Ἁγίας τραπέζης, »ἐποίησε τὴν προσευχήν«.

Πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας ἦτον

Ὁ οἶκος τοῦ Πατριάρχου,

τοῦ ὁποίου δύω τρίκλινοι, οἱ ἐπισημότεροι, ἔβλεπον ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Αὐγουσταίου. Τούτων ὁ μὲν καλούμενος Θωμαΐτης παρωνομάσθη ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὸν πατριάρχου Θωμᾶ τοῦ Α', πατριαρχεύσαντος ἀπὸ τοῦ 607 μέχρι τοῦ 610 ἐπὶ Φωκᾶ, καὶ ἀναφερομένου εἰς τὰ Μηνολόγια ὡς Ἁγίου. Ἐν αὐτῷ συνεκροτήθησαν καὶ Σύνοδοι τοπικαὶ, καθὼς διηγεῖται ὁ Φώτιος ἐν τῷ Νομοκάνονι(2). Εἰς δὲ τὰς ὑποκάτωθεν αὐτοῦ καμάρας, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, ἀπέκειτο ἡ τοῦ Πατριαρχείου Βιβλιοθήκη, πυρποληθεῖσα μετὰ τοῦ τρικλίνου τούτου τῷ 781. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη, συστηθεῖσα μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κτίτορος καὶ ἐπωνύμου τοῦ τρικλίνου, αὐξηθεῖσα δὲ βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν διαδεξαμένων ἐκεῖνον, ἀναφέρεται συχνάκις ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Ϛ' Συνόδου καὶ ἀλλαχοῦ· διότι ὁσάκις περὶ ἐκκλησιαστικοῦ μάλιστα ζητήματος προέκειτο, ἐξ αὐτῆς ἐλαμβάνοντο τὰ πρὸς λύσιν αὐτοῦ θεωρητέα βιβλία, ὡς γνησιώτερα καὶ ἀνόθευτα. Ὅθεν καὶ ὁ Ἅγιος Θεοφάνης ὁ Στουδίτης, προσκληθεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοφίλου εἰς τὸ Λαυσαϊκὸν Τρίκλινον, ἵνα διαλεχθῶσι δημοσίᾳ περὶ πίστεως, ὡς προείπομεν, καὶ προτεινάμενος ῥῆσίν τινα τοῦ Ἡσαΐου, »ἐκείνην, ἔλεγε προστιθεὶς, τὴν »βίβλον κομισθῆναι, τὴν κατὰ τὴν Πατριαρχικὴν βιβλιοθήκην, ἐν τῷ Θω»μαΐτῃ κατὰ τήνδε τὴν θέσιν κειμένην(3)«. Ἐν αὐτῇ ἀπέκειντο ἰδίως »τὰ σχεδιάσματα τῶν ἐξηγήσεων τῆς θείας Γραφῆς, ἃ ὁ χρυσοῦς τὴν »γλῶτταν συνεγράψατο Ἰωάννης,« κατὰ τὸν Ζωναρᾶν. Ὁ δὲ Νικηφόρος

(1) Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένη καὶ ἡ παρὰ πολλοῖς τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν ἐπαναλαμβανομένη φήμη, ὅτι ὁ Μεχμέτ, εἰσελθὼν ἔφιππος ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἐπέζευσεν ἐπὶ τῆς Ἁγίας τραπέζης, καὶ τοῦτο, λέγουσι, κατὰ παρακίνησιν τῶν περὶ αὐτὸν, οἵτινες τὸν ἐπληροφόρησαν ὅτι καὶ οἱ εὐγενεῖς τῶν Γραικορωμαίων ἔφιπποι εἰσήρχοντο εἰς τὸν ναὸν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ, καθὰ προείπομεν, εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἄφινε καὶ τὸ στέμμα 'του καὶ τὸ ξίφος 'του εἰς τὸν νάρθηκα. (2) Τίτλ. ΙΓ', κεφ. Β'. (3) Κεδρ.

ὁ Κάλλιστος λέγει (1) ὅτι »τὰ πλεῖστα τῆς κατ' αὐτὸν ἱστορίας ἠρανίσατο »ἐκ τῶν παρὰ ταύτης ὑπομνημάτων, ἐξέτι νέου ἱκανῶς παρεδρεύων τῷ »μεγάλῳ τούτῳ ναῷ«. Ὅθεν φαίνεται ὅτι περιεῖχε πολύτιμα ἱστορικὰ συγγράμματα.

Συνημμένος τούτῳ, καὶ γειτνιάζων τῇ τοῦ Μιλίου ἀψῖδι, ἦν ὁ ἀνδρὼν (2) ὁ καλούμενος Μάκρων, διὰ τὸ ἐπίμηκες, ὡς ἔοικεν, αὐτοῦ σχῆμα, χωρίζων ἀπ' ἀλλήλων διάφορα ἄλλα δωμάτια. Περιεκέκλειστο δέ, καθὼς ἦσαν συνήθως περικλεισμένοι οἱ ἀνδρῶνες, διὰ δρυφράκτων, τὰ ὁποῖα, ἐν τῇ γενομένῃ ἐν αὐτῷ ἀναγορεύσει τοῦ Μιχαὴλ, τοῦ υἱοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, περιῃρέθησαν, »ὅπως ὀφθῇ τῷ λαῷ, ὃς εἰς τὴν αὐλαίαν τοῦ »Αὐγουστεῶνος συνήθροιστο«, κατὰ τὸν Παχυμέρην.

Παρὰ τοὺς τρικλίνους τούτους, ἀναφέρονται ὁ Μιχαηλίτης, ἀπὸ τοῦ κτίτορος ὡσαύτως, Μιχαὴλ τοῦ Ὀξείτου (3), τοῦ ἐπιλεγομένου Κουρκούα, πατριαρχεύσαντος τῷ 1143-1146· ὁ Τοῦ Θετταλοῦ, ἐν ᾧ Ἰωάννης (ὁ καὶ Ἰαννῆς), ὁ ἐπὶ Θεοφίλου πατριάρχης, διατεμὼν φλεβοτόμῳ τὴν ἰδίαν γαστέρα, προσεποιήθη ὅτι ἐμαχαιρώθη ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Θεοδώρας· ὁ καλούμενος Αἱ Σύνοδοι, καθὼς λέγομεν τώρα, τὸ Συνοδικόν, κτλ.

Τὸ δὲ Μέγα καὶ Μικρὸν Σέκρετον τοῦ Πατριαρχείου, τὰ ὁποῖα καὶ Προόδων οἴκους ὀνομάζει ὁ Νικηφόρος, ἦσαν ζωγραφισμένα διὰ χρυσοῦ μουσείου καὶ χηροχύτου ὕλης (ὑελογραφίας) μὲ τὰς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἁγίων, τὰς ὁποίας ὁ ἐπὶ Κοπρωνύμου Πατριάρχης Νικήτας ὁ ἀπὸ Σθλάβων, τὰς μὲν ἀπέξεσε, τὰς δὲ κατέχρισεν, ὡς καὶ πάσας τὰς λοιπὰς τοῦ Πατριαρχείου. Ἐν αὐτοῖς, καὶ μάλιστα ἐν τῷ Μεγάλῳ, ἐδίκαζεν ὁ Πατριάρχης μετὰ τῶν Ἐξωκατακοίλων (4). Συνεκροτοῦντο δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ Σύνοδοι, »προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου »Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου«, κατὰ τὸν Ξιφιλῖνον.

Τὸ δὲ Σέκρετον (Γραφεῖον ἢ Δικαστήριον) τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου, τὸ ἄλλως Οἰκονομεῖον, ἄδηλον ἐὰν ἦτον ἐντὸς τοῦ Πατριαρχείου, ἢ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Παλατίου περιοχῇ. Δοθέντος ὅμως τοῦ πρώτου, ἕπεται ὅτι εἶχε καὶ λουτρὸν τὸ Πατριαρχεῖον· διότι ἀναφέρει ὁ Κωδινὸς »τὸ μέγα »λουτρὸν τοῦ Οἰκονομείου, τὸ πλησιάζον εἰς τὸ Τσυκανιστήριον, ἔχον »ἐνθήκας ἑπτὰ καὶ στοὰς δώδεκα καὶ κόλυμβον εὐμεγέθη ἔνζωδον«. Εἰς τὸ λουτρὸν τοῦτο μᾶλλον, παρὰ εἰς τὴν Φιάλην τῆς Ἁγίας Σοφίας, νο-

(1) Ἐν προοιμίοις τοῦ Α΄. Βιβλ. τῆς Ἱστορ. (2) Ἔστι δὲ ἀνδρών, κατὰ τὰ Γλωσσάρια μέν, »οἶκος »ἔνθα οἱ ἄνδρες εἰώθασιν ἀθροίζεσθαι«· κατὰ δὲ τὸν Βιτρούβιον, »Itinera quæ inter duas au»las media sunt interposita, quasi Μεσαύλια· κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννην, De Janua, »Spatium »inter duas Domos«, ἀπαράλλακτα ὅ,τι σημαίνει καὶ τὸ Τουρκ. Μαμπεΐν. (3) Ἐκ τῆς ἐν τῇ Ὀξείᾳ νήσῳ τῆς Προποντίδος Μονῆς. (4) Ἴδε εἰς τὸ Γ΄ Μέρος τὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

μίζω, καθὰ προεῖπον, ὅτι ἐλούετο ὁ Σουλτὰν-'Αζατίνης μὲ τοὺς περὶ αὐτόν, καθὸ καὶ φίλος τοῦ Πατριάρχου 'Αρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ ἦτον (ὅς τις μάλιστα ἔλεγεν ὅτι καὶ 'τὸν κατήχησε), καὶ οἱ Σταυροὶ ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου λουτρῷ ἥρμοζε μᾶλλον 'να ἦνε ἐγγεγλυμμένοι. Ὅπως ὅμως κεν ἔχῃ, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον εἶχε πάντοτε λουτρόν, ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῆς ἀπολογίας τοῦ 'Αρσενίου, λέγοντος ὅτι »αὐτὸς μέν, οὔτε ἐγνώριζεν, οὔτε διέταξε τοιοῦτό τι· πλὴν κἂν ἔγινε, καὶ ὑποτεθῇ ἔγκλημα, τότε ὁ Σουλτάνος ἔπρεπε 'ν' ἀποκλεισθῇ ἀπ' ὅλων τῆς πόλεως τῶν λουτρῶν, οὐχ ἧττον ἢ τοῦ τῆς 'Εκκλησίας, »ὡς τῶν ἄλλων, πρὸς τοῖς »χαράγμασι τοῦ Σταυροῦ, καὶ εἰκόνων εὐμοιρούντων ἁγίων(1)«.

'Η δὲ φυλακὴ τοῦ Μεγάλου Σακελλαρίου, ὅπου ἐκρατήθη ὁ Πάππας Μαρτῖνος, ἔκειτο παρὰ τὸν Αὐτοκρατορικὸν σταῦλον, καὶ (ἐὰν 'δὲν ἦτον καὶ τοῦτο μέρος τοῦ Παλατίου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδιαιτέρως τοὺς κληρικούς 'τους) ἔκειτο πιθανῶς ὄπισθεν αὐτοῦ, τοίχου μεταξὺ διορίζοντος. Τὸ δὲ Πρωτεκδικεῖον πρέπει, καθὰ προείπομεν, 'να τοποθετηθῇ μᾶλλον παρὰ τὸν 'Εξωνάρθηκα τῆς 'Αγίας Σοφίας.

'Εκάη δὲ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο μέχρι τῶν θεμελίων ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἁλώσεως, »μὴ τῆς ὀπτῆς ἐπαρκεσάσης πλίνθου, λέγει ὁ Χω»νειάτης, μὴ τῶν βαθέων ἀντισχόντων θεμέθλων, ἀλλ' ἐνδόντων ἁπάντων »καὶ δίκην θρυαλλίδων κατεργασθέντων«.

Πλησίον δὲ καὶ πρὸς »τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ γυναικωνίτου τῆς 'Αγίας Σοφίας ἔκειντο ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ, κατὰ τὸν 'Ανώνυμον(2), ἄδηλον ἐὰν ἦτον ἄλλος παρὰ τὸν καλούμενον Ξηροκήπιον, κτισθέντα ὑπό τινος Πατρικίου ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου. Πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ τούτου, κατὰ τὸν Χωνειάτην, »Σταυρὸς ἐν μαρμα»ρίνῳ κίονι κατὰ μέσον ἀνεστήλωτο τῆς λεωφόρου«, καλουμένῳ κίονι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. 'Εν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ διῆγε καὶ πιθανῶς ἡγουμένευεν, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα, Νικηφόρος ὁ Βλεμμίδης, πρεσβύτερος τοῦ κατὰ τὰ 'Ημαθεῖα ἡσυχαστηρίου«, καθὼς ὁ ἴδιος ἐπιγράφεται ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν 'του, ἐν ᾗ διηγεῖται ὅτι ἡ ἀρχόντισσα Μαρκεζίνα, »ἡ ἐξόχως ἐρωμένη τῷ βασιλεῖ, τολμήσασα 'να εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μονὴν καὶ εἰς τὸν ναόν, τελουμένης τῆς λειτουργίας, »ἀπεκλείσθη παρ' αὐτοῦ τῆς ἱερᾶς ἀκροάσεως, καὶ μετ' αἰσχύνης ἀπεδιώχθη, ὀδυρομένη τὸ γεγονὸς ἐπ' αὐτῇ«.

Μεταξὺ δὲ τῆς 'Αγίας Σοφίας καὶ τῆς 'Αγίας Εἰρήνης ἦτον

'Ο Ξενὼν τοῦ Σαμψών.

παρωνυμούμενος ἀπὸ τοῦ κτίτορος αὐτοῦ, ἀνδρὸς εὐσεβείᾳ καὶ γένους πε-

(1) Παχυμ. Βιβλ. Α', γ'. (2) Σελ. 247.

ριφανείᾳ λαμπροτάτου Πατρικίου, Ῥωμαίου. Τὸ φιλανθρωπικὸν τοῦτο κατάστημα, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν, ὡς εἴπομεν (1), πρὸς ὑποδοχὴν καὶ νοσοκομίαν τῶν ξένων, ὅθεν καὶ ἐκλαμβάνεται ἐνίοτε ἁπλῶς ἀντὶ Νοσοκομείου, πυρποληθὲν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀσθενῶν ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα, καὶ ἀνοικοδομηθὲν πολὺ μεγαλήτερον καὶ πολυτελέστερον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀπετέφρωσε τῷ 505 (μετὰ 32 δηλ. ἔτη) ἄλλη πυρκαϊά. Τούτου ξενοδόχος ἐχρημάτισε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ πατριαρχεύσας Μηνᾶς ὁ Ἀλεξανδρεὺς, γνωστὸς διὰ τὰς πρὸς τὸν Πάππαν Βιγίλλιον διενέξεις 'του. Ἀντικρὺ τοῦ Ξενῶνος τούτου ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα καὶ ἄλλους δύω, ἐν ταῖς Ἰσιδώρου τε καὶ Ἀρκαδίου καλουμέναις οἰκίαις. Ὁ δὲ Ἰσίδωρος οὗτος ἦν ἀδελφὸς τοῦ Εὐδούλου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρωνομάζετο ἕτερος Ξενών. Ἴσως δὲ τὴν θέσιν τινὸς τῶν Ξενώνων τούτων ἐπέχει τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας κείμενον σήμερον καὶ παρατεῖνον τὸ τεῖχος τοῦ Σαραγίου Ἰμαρέτιον καὶ Πτωχοτροφεῖον, ἀξιοπαρατήρητον διὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς κατασκευῆς τῶν τοίχων 'του, ἐμφαίνοντά τι Ῥωμαϊκῆς τέχνης. Πλησίον δὲ αὐτοῦ ὑπάρχει βιβλιοθήκη λιθόκτιστος καὶ κανονικῶς ἀρχιτεκτονημένη, κτισθεῖσα μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ μεγάλου Σουλεϊμάνου, αὐξηθεῖσα δὲ μετὰ δύω αἰῶνας ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺτ τοῦ Α', καὶ περιέχουσα 1527 τεύχη βιβλίων, χειρογράφων ὅλων. Εἰς τὸ ὑπέρθυρον δὲ τῆς εἰσόδου αὐτῆς ἐπιγέγραπται »βέμα τεδβίχι, ἤλλα μπὶλλαχὺ (οὐδὲν ἐν ἐμοὶ λόγου ἄξιον, εἰμὴ ἐκ θεοῦ)«.

Τὴν μεγάλην ὁδὸν δὲ ταύτην ἀκολουθοῦντες, τὴν μεταξὺ τοῦ Σαραγίου καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, καμπτομένην πρὸς δυσμὰς, φθάνομεν ἄχρι τῆς γωνίας τοῦ τείχους, ὅπου ᾠκοδόμηται, ὡς προείπομεν, τὸ Ἀλάϊ-κιοσκιού. Ἀντικρὺ δὲ αὐτοῦ, πρὸς ἀριστερὰν, εἶνε

Τὸ πασσᾶ-καπουσοὺ ἢ Βεζὶρ Σαράϊ,

ὅπου ἑδρεύει ὁ Μεσάζων οὗτος τοῦ Κράτους, καὶ ὅλα τὰ ὑπουργεῖα καὶ τὰ ἀρχεῖα. Παρεχωρήθη δὲ κατὰ πρῶτον πρὸς κατοικίαν τοῦ Μεγάλου Βεζίρη, ὡς γειτνιάζον τῷ Παλατίῳ, ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Δ', τῷ 1654, ὅθεν καὶ κατ' ἀρχὰς ἐλέγετο Βεζὶρ-κοναῦ. Πυρποληθὲν δὲ πολλάκις, ἀνεγείρετο πάντοτε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ στερεοτύπως σχεδίου, τὸ ὁποῖον, καί τοι ἐσωτερικῶς μὴ στερούμενον μεγαλοπρεπείας καὶ γλαφυρότητος, ἐξωτερικῶς 'δὲν εἶχε κάμμίαν ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ προσδιορισμοῦ 'του ἀναλογίαν, καὶ ἦτον ἄμοιρον συμμετρίας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πρὸ δεκαετίας πυρπόλησίν 'του, καθ' ἣν συγκατεκάησαν μετ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ

(1) Σελ. 131.

Κράτους, τοῦ πυρὸς ἐξελθόντος ἐκ τεσσάρων μερῶν συγχρόνως (ὅθεν καὶ λέγεται ὅτι ἐβλήθη ἐπίτηδες), ἀνῳκοδομήθη καθὼς εἶνε σήμερον, στερεώτερον καὶ κανονικώτερον.

Κατερχόμενοι δὲ τὴν πρὸς βορρᾶν καὶ τὸν Κόλπον ὁδὸν, φθάνομεν εἰς τὴν Πύλην τοῦ Σαραγίου, τὴν παρωνυμουμένην ἀπὸ τοῦ Γιαλὺ-κιοσκίου, καὶ ἐκεῖθεν στρεφόμενοι πρὸς δυσμὰς, ἀκολουθοῦμεν τὴν παραλίαν, καὶ ἀπαντῶμεν πρῶτον τὸ

Γεσὶλ-κεραμὶτ-τζαμισί,

κείμενον οὐ μακρὰν τοῦ Γιαλὺ-κιοσκίου, καὶ παρονομασθὲν οὕτως ἀπὸ τῶν πρασινοχρόων κεραμιδίων δι' ὧν εἶν' ἐστεγασμένον, ἀνηκόντων ποτὲ, ὡς λέγεται, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χρυσοκεράμου (1). Ἔπειτα εἶνε

Ἡ Πύλη τοῦ Νεωρίου ἢ Ὡραία,

(Μπαγτσὲ-καπουσοὺ),

τετάρτη τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸν Κόλπον, ἐπονομασθεῖσα δὲ ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς Νεωρίου ἢ λιμένος, τὸν ὁποῖον πρῶτος συνέχωσεν ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ ἐποίησε θαλασσίαν ἀγορὰν, ἣν μετὰ ταῦτα ὁ Ἰουστῖνος μετέφερεν, ὡς προείπομεν, εἰς τὸν Ἰουλιανοῦ λιμένα ἢ τὸ ἔξω Νεώριον. Ὁ Λεόντιος ἀνεκάθηρεν αὐτὸν ἔπειτα· μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν συνεχώσθη πάλιν, ἵνα ἐπεκταθῇ ὁ Αὐτοκρατορικὸς περίβολος, ἀπὸ τῆς γειτνιάσεως τοῦ ὁποίου ἔλαβε καὶ ἡ πύλη αὕτη τὸ Τουρκικὸν αὐτῆς ὄνομα.

Ἐπὶ Βυζαντίων, ὁ λιμὴν οὗτος διῃρεῖτο εἰς τρεῖς κυρίως κόλπους, ὧν τὸν τρίτον, ὡς ἄχρηστον, συνέχωσαν, φαίνεται, οἱ Βυζάντιοι, ἔτι πρὸ τοῦ Σεβήρου. Ὅθεν ὁ Δίων ἀναφέρει μόνον δύω λιμένας ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ τείχους, ἀλυσιδωτοὺς, ἔχοντας ἐφ' ἑκατέρας τῶν χηλῶν (2) ἢ κρηπίδων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι προεῖχον ἐπὶ πολὺ, πύργους. Ἐπὶ τῶν ἄκρων τούτων ἦσαν τὸ πάλαι, »κατὰ ἀπόβασιν τῆς θαλάσσης,« λέγει ὁ Διονύσιος, καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Πλούτωνος καὶ τῆς Ἥρας (3), ὧν τὸν μὲν ἐκρήμνισεν ὁ Φίλιππος, τὸν δὲ τῆς Ἥρας ἐπυρπόλησεν ὁ Δαρεῖος, στρατεύσας κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἐκαλεῖτο δὲ, ὅ τε λιμὴν οὗτος καὶ ἡ παρ' αὐτὸν ἀγορὰ, καθὼς καὶ τὸ μέρος ὅλον τοῦτο τοῦ ἀκρωτηρίου,

Βοσπόριον,

καὶ ἀρχήτερα, κατὰ τὸν Διονύσιον, Λύγος· ὁ δὲ Πλίνιος τὸ ὀνομάζει

(1) Ἴδε Κουσ-Κουντζοὺκ, εἰς τὸ Β'. Μέρος. (2) Αἱ Χηλαὶ αὗται δὲν ἔχουσί τι κοινὸν μὲ τὴν χηλὴν τοῦ τείχους, ἣν ὑπερβάντες οἱ περὶ τὸν Ξενοφῶντα στρατιῶται, ἀνέβησαν εἰς τὴν πόλιν, (Ξενοφ. Κύρου Ἀναβ. Βιβλ. Ζ'.). (3) Τοῦ ὁποίου ἴσως τὴν θέσιν ἐπέσχεν ὕστερον ὁ ἐνταῦθα ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

Χρυσόκερας, είτε άπό τής τοΰ λιμένος καί τοΰ έμπορίου, είτε άπό τής έκ τής άλιείας εύπορίας. Ή αύτή δέ φυσική αίτία, ήτις, κατά τήν τοΰ Γυλλίου περιγραφήν, σχηματίζει, διά τής πρός βορράν καί δύσιν καμπής τοΰ άκρωτηρίου, τόν κόλπον τοΰτον, άσφαλίζουσα αύτόν άπό τών άνατολικών άνέμων, έδωκεν άφορμήν καί είς τόν περίφημον σκώπτην Στρατόνικον 'να όνομάζη τό Βυζάντιον »μασχάλην τής Ἑλλάδος«· άλλ' ό εύφυής ούτος κιθαρῳδός ύπαινίττετο διά τής λέξεως ταύτης τήν άπό τών στασίμων τοΰ λιμένος ύδάτων καί τήν άπό τής ταριχείας τών ίχθύων δυσωδίαν, τήν όποίαν καί τράγον μασχάλης έλεγον οί Ἕλληνες.

Ὁ δέ Κωδινός, έξ Ἰωάννου τοΰ Ἀντιοχηνοΰ λαβών, λέγει ότι Βοσπόριον ώνομάζετο τό Σιγματοειδές τοΰ λιμένος μέρος, διότι, μέχρι τών χρόνων τοΰ Κοπρωνύμου, έκεί τό πάλαι έπωλοΰντο αί βόες, ών μία τις οίστρηλατηθείσα, διενήξατό ποτε τόν πορθμόν άχρι τής Χρυσοπόλεως. Καί ότι μέν είς τήν άγοράν ταύτην έπωλοΰντο βόες, δέν φαίνεται διόλου παράδοξον, καθ' όσον μάλιστα γνωρίζομεν ότι καί ομοίωμα βοός ίδρυτο έν αύτῇ, άπομίμημα τής έν τῷ Ταύρῳ ή τῷ Βοΐ· ότι όμως βοΰς ήδυνήθη ποτέ 'να διαβῇ είς τό πέραν τόν Βόσπορον, μεταξύ Βυζαντίου καί Χρυσοπόλεως, όπου ούτε πλοίον δύναται 'να εύθυπορήση διά τά ρεύματα, φαίνεται όλως άπίθανον, καί μόλις δύναταί τις 'να παραδεχθῇ τοΰτο διά τό μεταξύ Γαλατᾶ καί πόλεως πέραμα τοΰ Κόλπου. Ἐπειδή όμως τό Βοσπόριον, τό όποίον ό Γύλλιος τοποθετεί μεταξύ τής Ὡραίας ταύτης καί τής τοΰ Περάματος πύλης, όνομάζεται ύπό τοΰ Φαβωρίνου, καθώς άλλαχοΰ είπομεν, καί άπλώς Βόσπορος (1), φερόμενον παρά τῷ Εὐαγρίῳ (2) καί κατά διάλυσιν Βοός πόρος, αύτό δέ τοΰτο εύρίσκω γραφόμενον είς τόν Τουρνεφόρτιον Βοός Φόρος (3), 'δέν είνε παράδοξον όλα ταΰτα 'να μή σημαίνωσι τίποτ' άλλο, ειμή Βοών Ἀγοράν, Βουπράσιον.

Ἐλέγετο δέ καί Φωσφόριον, άπό τοΰ άγάλματος τής Φωσφόρου θεάς Ἑκάτης, τό όποίον οί Βυζάντιοι έν τῷ λιμένι αύτών ίδρύσαντο, είς άνάμνησιν τής φημιζομένης έμφανείας τής θεάς ταύτης, ότε, Φιλίππου τοΰ Μακεδόνος πολιορκοΰντος τήν πόλιν αύτών, καί μέλλοντος δι' ύπονόμου έξανατείλαι όσον ούπω έντός τοΰ τείχους, νυκτός ούσης ζοφώδους, αίφνης ή σελήνη άνατείλασα, ή νεφέλη πυρώδης άπ' άρκτου προφανείσα, έματαίωσε τήν έπιχείρησιν τοΰ έχθροΰ. Συγχρόνως δέ καί οί κύνες, αίσθόμενοι πάντως τών τήν γήν ύπορυττόντων, διήγειραν δεινόν ώρυσάμενοι τούς φύλακας. Ἀλλά τό σέβας τών Βυζαντίων πρός τήν Φωσφόρον Ἑκάτην ή

(1) »Βυζαντίων λιμήν Βόσπορος καλείται«, Πυρφυρογένν. περί Θεμ. (5) Βιβλ. Β', ιγ'.

(3) Καθώς καί όλοι οί Λατίνοι Γεωγράφοι γράφουσι Bosphorus, όθεν έλαβον καί οί Γάλλοι τό Bosphore.

τὴν Σελήνην, εἶνε πολὺ ἀρχαιότερον, καθὼς ἐκ πολλῶν Βυζαντινῶν νομισμάτων γίνεται δῆλον, ὧν ἐπ' ἐνίων μὲν ἐγκεχάρακται ἀμφίκυρτος σελήνη μετ' ἀστέρος, ἐπ' ἐνίων δὲ φρυκτοὶ ἢ λαμπάδες ἑκατέρωθεν γυναικός (1). Ἄλλην ἐτυμολογίαν τοῦ Φωσφορίου φυσικωτέραν δύναταί τις 'να εὕρῃ εἰς τὸν Φάρον ἢ πύργον Φωσφόρον, ὅς τις, κατὰ τὸν Μαρκελλῖνον, ἵδρυτο ἐπὶ τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, καὶ τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν χρῆσιν, ἴσως δὲ καὶ τὴν θέσιν, διεδέχθη πιθανώτατα ὁ τοῦ Παλατίου Φάρος, ὃν καταστρέψας, ὡς εἴπομεν, Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου, ἤγειρεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου. Ἐλέγετο δὲ καὶ Π ρ ο σ φ ό ρ ι ο ν, οὐχὶ ἀπὸ τῶν προσφερομένων τῷ στόματι ἐδωδίμων, τὰ ὁποῖα ἐν αὐτῷ ἐπωλοῦντο, καθὼς τώρα εἰς τὸ αὐτοῦ που Γ ε μ ὶ ς - ἰ σ κ ε λ ε σ ί, ἀλλὰ διότι ἀπ' αὐτοῦ ἔφερε κυρίως ἡ ὁδὸς π ρ ὸ ς τ ὸ ν Φ ό ρ ο ν, καθὼς τώρα εἰς τὸ Τσαρσύ. Εὕρηται δὲ ἐπὶ πᾶσι γραφόμενον καὶ Π ρ ο β ο σ π ό ρ ι ο ν, ἐὰν τοῦτο 'δὲν ἦνε μᾶλλον σφάλμα.

Εἰς τὸ Βοσπόριον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο, κατ' Αἰολικὸν τύπον, καὶ Βοσπόριχον, ἔστησαν οἱ Βυζάντιοι τὰς τρεῖς ἐκείνας ἑκκαιδεκαπήχεις εἰκόνας, περὶ ὧν διαλαμβάνει τὸ παρὰ Δημοσθένει ψήφισμα αὐτῶν, παριστώσας »στεφανούμενον τὸν δᾶμον τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶ δάμω τῶν Βυ»ζαντίων καὶ Περινθίων«, καὶ τὰς ὁποίας νομίζω στηθείσας οὐχὶ εἰς τρία διάφορα τοῦ Βοσπόρου μέρη, ἀλλὰ καὶ τὰς τρεῖς εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν στήλην (en groupe), ἑκάστην ἀποτυποῦσαν ἕνα τῶν τριῶν δήμων, τὸν μὲν τῶν Ἀθηναίων ἐν μέσῳ, τῶν δὲ ἄλλων δύω ἑκατέρωθεν κρατούντων τὸν στέφανον, κατὰ τὸν τύπον καὶ ἄλλων τοιούτων σωζομένων στεφανωματικῶν εἰκόνων.

Τὴν πύλην ταύτην, διὰ τὸ κομψόν, φαίνεται, τῆς κατασκευῆς 'της, καὶ μάλιστα, ἐάν, καθὼς εἴπομεν, εἰς αὐτὴν μᾶλλον παρὰ τὴν τοῦ Εὐγενίου Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς προσήρμοσε τὰ πολυτελῆ ἐκεῖνα θυρόφυλλα, τὰ ὁποῖα ἐλαφυραγώγησεν ἀπὸ τῆς Μοψουεστίας, ἐκάλουν κοινῶς, παραφθείροντες τὸ Νεώριον, Ὡ ρ α ί α ν, καὶ συνέχεον τῇ Χρυσῇ (Aurea). Εἰς τὴν προσωνυμίαν δὲ ταύτην ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ τὸ πλησίον αὐτῆς ποτε κείμενον, εἶτα δὲ μετακομισθὲν ἐνδοτέρω τοῦ κόλπου Ὡ ρ ε ῖ ο ν (Horreum), περὶ οὗ ἀκολούθως. Κατήντησε δὲ τέλος 'να ὀνομασθῇ καὶ Ἑ β ρ α ί α, ὑπό τινος ἴσως σκώπτου, παρῳδήσαντος τὸ δεύτερον ὄνομα αὐτῆς, εἴτε διὰ

(1) Ἐὰν 'δὲν ἦνε πολλὰ τολμηρόν, νομίζω ὅτι τῶν φρυκτῶν τούτων, τῶν χαρακτηριζόντων τὰ πλεῖστα σχεδὸν τῶν Βυζαντινῶν νομισμάτων, ἡ αἰτία εἶνε πολὺ πεζοτέρα, πλὴν καὶ φυσικωτέρα. Διότι αὐτοὶ 'δὲν ἐμφαίνουσιν ἄλλο, εἰμὴ τὰ παρὰ τὰς πρῴρας τῶν ἁλιάδων ἀναπτόμενα Π υ ρ ο φ ά ν ι α, διὰ τῶν ὁποίων καὶ τότε καθὼς καὶ τώρα ἁλιεύοντο οἱ τριχίαι, οἱ θύννοι, καὶ ἄλλοι τῶν ἀγελαίων ἰχθύων, οἵτινες ἦσαν ὁ κυριώτερος πλοῦτος τοῦ Βυζαντίου, καθὼς εἴπομεν προοιμιαζόμενοι.

τοὺς περὶ αὐτὴν συνῳκισμένους Ἑβραίους. καθὼς θέλομεν μετ' ὀλίγον ἐκθέση, εἴτε ἀπὸ τῆς ἐπιπολαζούσης, ὅπου πολὺς ὄχλος καὶ ἰχθυοπωλεῖα καὶ Ἰουδαῖοι, ἀκαθαρσίας.

Τὸ πρὸ αὐτῆς δὲ ἐπὶ τῆς παραλίας κενὸν διάστημα, ὁ συγχωσθεὶς δηλονότι λιμὴν τοῦ Νεωρίου, εἶχεν ἐπὶ Γυλλίου 240 βημάτων μῆκος, καὶ 50-100 πλάτος, καὶ ἐχρησίμευεν, ὡς καὶ τώρα, εἰς ἀγορὰν παραθαλασσίαν. Εἰς τὴν πρὸ αὐτῆς δὲ ἀποβάθραν (σκάλαν), ἀπὸ τῆς ὁποίας ἦτον πάντοτε ἡ συνηθεστέρα διάβασις εἰς Χρυσόπολιν καὶ εἰς Χαλκηδόνα, προσορμίζονται συνήθως τὰ πλοῖα τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων· διότι ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης εἶνε ἡ πλησιεστέρα ἄνοδος εἰς τὸ Πασσᾶ-καπουσοῦ καὶ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην. Ὅθεν τὰ παρ' αὐτὴν ἐργαστήρια, καὶ μάλιστα τὰ καπνοπωλεῖα καὶ ὑαλοπωλεῖα, ἐτιμῶντο πολλοῦ, καὶ διετηροῦντο καθαριώτατα, ἔχοντα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὑπεράνωθεν αὐτῶν καὶ δωμάτια κομψότατα ἐστρωμένα, ἐντὸς τῶν ὁποίων συνεζητοῦντο πολλάκις αἱ σπουδαιότεραι ὑποθέσεις, καὶ ἐσχεδιάζοντο αἱ πολυπλοκώτεραι πολιτικαὶ μηχανοῤῥαφίαι. Καὶ τίς 'δὲν ἐνθυμεῖται τὸ ὑαλοπωλεῖον τοῦ μακαρίτου Νικήτα τοῦ Πελοποννησίου, ὅς τις, ὑπὸ τὸ ἐξωτερικὸν ἁπλοῦ ἐργαστηριάρχου, ἔπραττε τὰ μέγιστα τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, προσφέρων τὸ κατάστημά 'του εἰς τοὺς ἰσχυροτέρους τῶν πολιτικῶν τῆς ἡμέρας, ὡς ἰδιαιτέρων συνεντεύξεων τόπον, καὶ λαμβάνων καὶ αὐτὸς μέρος εἰς ὅλας τὰς δευτερευούσας πολιτικὰς πράξεις; Πόσαι καταδρομαί, πόσοι προβιβασμοί, πόσαι συνδιαλλαγαὶ 'δὲν διεπραγματεύθησαν ἐν τῷ ὑαλοπωλείῳ τούτῳ; Πόσοι 'δὲν χρεωστοῦσι τῶν δυσχερεστέρων αὐτῶν ὑποθέσεων τὴν εὐόδωσιν, καὶ τὴν σωτηρίαν πολλάκις τῆς κεφαλῆς 'των, εἰς τοῦ τιμιωτάτου καὶ συνετοῦ Νικήτα τὴν μεσιτείαν! Ἀλλὰ τίποτε 'δὲν 'τὸν ἔσωσε τῆς γενικῆς προγραφῆς τοῦ 1821! Ἀπαχθεὶς μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐπὶ μόνῳ τῷ ἐγκλήματι ὅτι ἦτον γέννημα τῆς Πελοποννήσου, καὶ εἶχε πολιτικὴν βαρύτητα μεταξὺ τοῦ ἔθνους 'του, ἔγκλημα ἀσυγχώρητον ἐπὶ τῆς φρικτῆς ἐποχῆς ἐκείνης, 'δὲν ἐβράδυνε 'να συρθῇ εἰς τὴν καταδίκην, ἀποκεφαλισθεὶς πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ καταστήματός 'του!

Ἡ πύλη αὕτη ἀνοίγεται, μόνη τῶν λοιπῶν τῆς πόλεως, καθ' ὅλας τῆς νυκτὸς τὰς ὥρας, διὰ τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ τοὺς ἔχοντας σχέσιν μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Εὐρωπαίους τοῦ Πέραν. Καὶ ἡ συνήθεια αὕτη φαίνεται 'να ἦνε παλαιοτάτη· διότι καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Αὐτοκράτορος Ὄθωνος, ὁ ἀκρόχολος Λουϊτπράνδος ἐκεῖνος πρὸ αὐτῆς περιέμενε βρεχόμενος ἀωρὶ τῶν νυκτῶν, καθὼς θέλομεν διηγηθῇ ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, »ἐν τοῖς μέρεσι »τῆς πύλης τῆς λεγομένης Ὡραίας, λέγει ὁ Φραντζῆς, φυλάττειν ὡρί»σθησαν οἱ ναῦται καὶ ναύκληροι καὶ κυβερνῆται, οὓς εἶχεν ἡ ναῦς ἡ ἐκ

Digitized by Google

»τῆς Κρήτης«, οἵτινες, ἱστάμενοι ἐν τοῖς πύργοις τοῖς λεγομένοις Βασιλείου, Λέοντος καὶ 'Αλεξίου, καί τοι ἁπάσης ἤδη τῆς λοιπῆς πόλεως ἁλούσης περὶ ὥραν τῆς ἡμέρας δευτέραν, »αὐτοὶ γενναίως ἐμάχοντο μέχρι »καὶ τῆς ἕκτης καὶ ἑβδόμης ὥρας, ἄχρις ὅτου διὰ συνθήκης ἐξῆλθον καὶ »ἀπῆλθον ἐλεύθεροι αὐτοί τε καὶ ἡ ναῦς αὐτῶν«.

Παρὰ τὴν πύλην ταύτην ἦτον ἐπὶ Γυλλίου τὸ Τελωνεῖον, καθὼς καὶ τώρα τὰ τῆς 'Αστυνομίας καὶ τῶν Ταχυδρομείων ἀρχεῖα. Ἔσωθεν δὲ αὐτῆς, ἀκολουθοῦντες τὴν πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν ὁδὸν, μίαν τῶν ὡραιοτέρων τῆς ΚΠ, ἀπαντῶμεν

Τὸ 'Ιμαρέτιον καὶ τὸ Μνῆμα (τουρμπὲ) τοῦ Ἄμπδ-οὺλ-χαμίδ.

Παρὰ τὴν λάρνακα δὲ αὐτοῦ εἶνε ἡ τοῦ υἱοῦ 'του Μουσταφᾶ τοῦ Δ', ἐξαδέλφου τοῦ Σελὴμ καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Μαχμοὺτ, περὶ οὗ διελάβομεν ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου περιγραφῇ. Πλησίον δὲ τοῦ Μαυσωλείου, ἡ Βιβλιοθήκη, τὴν ὁποίαν ὁ Σουλτάνος οὗτος ἱδρύσατο τῷ 1780, συγκειμένη ἐκ μιᾶς ὡραιοτάτης αἰθούσης, ὁλόγυρα τῆς ὁποίας περὶ τοὺς τοίχους, εἰς θέσεις κομψῶς κατεσκευασμένας, εἶνε, τοποθετημένα εἰς θήκας καὶ διῃρημένα καθ' ὅλην τοῦ περιεχομένου, τὰ βιβλία, τὸν ἀριθμὸν 1604, ὅλα χειρόγραφα. 'Εκτὸς δὲ δύο Κοὺρ-ἂν, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται ἐν αὐτῇ ὡς ἱερὰ κειμήλια, διότι φημίζονται γραφέντα ἰδιοχείρως ὑπὸ τῶν πρώτων Χαλίφων 'Ομὲρ καὶ 'Οσμὰν μὲ Κουφικοὺς χαρακτῆρας (1), δείκνυται προσέτι καὶ ἓν 'Αραβικὸν Εὐαγγέλιον, μετεσκευασμένον κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν τὰς ἰδέας, οἱ ὁποῖοι φρονοῦσιν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ διέστρεψαν τὸ γνήσιον κείμενον τοῦ ἱεροῦ τούτου βιβλίου. Ἡ εἰς τὴν βιβλιοθήκην ταύτην εἴσοδος εἶν' εὐκολωτέρα διὰ τοὺς Χριστιανοὺς παρὰ τὴν εἰς τὰς λοιπὰς τῆς πρωτευούσης βιβλιοθήκας.

Περὶ τὸ πέρας δὲ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀπαντῶμεν ἄλλον τουρμπὲν, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου, διακρινομένου διὰ τὴν μετ' ἀφελείας κομψότητά 'του, ὀφείλομεν ἱστάμενοι 'να προσφέρωμεν εὐγνώμονος μνήμης φόρον εἰς τὴν σκιὰν τοῦ κειμένου, διότι οὗτος εἶνε Σουλτὰν-Σελὴμ ὁ Γ', ὁ ἀγαθὸς οὗτος μονάρχης, τὸν ὁποῖον ὁ φανατισμὸς τῶν Οὐλεμάδων ἐπρόσφερε θῦμα εἰς τοῦ Γενιτσαρισμοῦ τὴν μανίαν. 'Αλλ' αἱ μὲν σωτηριώδεις ἀρχαὶ, τὰς ὁποίας, ἐγγυωμένας ἤδη τὴν παλιγγενεσίαν τοῦ ἔθνους 'του, πρῶτος ἐπρέσβευσε

(1) Τοιαῦτα Κουρ-ἄνια θρυλοῦνται σωζόμενα, παρεκτὸς τοῦ εἰς τὸν σαυρωτῆρα καὶ τὸ περικάλυμμα τοῦ Σατζὰκ-ὓ-σσερὶφ ἐναποκειμένων, καὶ εἰς ἄλλας βιβλιοθήκας, τὸ ὁποῖον ὅμως ὁ σοφὸς 'Αββᾶς Τοδερίνης, ἐν διατριβῇ ἰδιαιτέρᾳ περιεχομένῃ εἰς τὸν Β' τόμον τοῦ περὶ τῆς Τουρκικῆς φιλολογίας συγγράμματός 'του, ἀπέδειξεν ἀδύνατον. Καὶ τῷ ὄντι οἱ πρῶτοι τοῦ 'Ησλαμισμοῦ Χαλίφαι εἶχον πολὺ σπουδαιοτέρας ἄλλας ἐνασχολήσεις παρὰ τὴν ἀντιγραφὴν Κουρ-ανίων.

καὶ ἐν μέρει ἐπραγματοποίησεν, ἐτελεσφόρησαν μετὰ εἴκοσιν ἔτη ὑπὸ τὴν στιβαρὰν τοῦ ἐξαδέλφου 'του χεῖρα· ἡ δὲ μνήμη 'του μένει εὐλογουμένη ὑπὸ τῶν ὑπηκόων τοῦ 'Οθωμανικοῦ Κράτους, τῶν ὁποίων ἐπεθύμει καὶ προωδοποίησε τὴν εὐημερίαν.

Προχωροῦντες ἐντεῦθεν πρὸς μεσημβρίαν, φθάνομεν εἰς τὸ Χαμαμ-τζιλὲρ-χανὶ, καὶ προβαίνοντες ἀπαντῶμεν ἐπὶ τῆς ὀφρύος τοῦ Β' λόφου τὸ ἀρχαῖον ἴσως

Λουτρὸν τοῦ 'Αχιλλέως,

καλούμενον καὶ ἁπλῶς 'Αχιλλεὺς, ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτοῦ βωμοῦ τοῦ ἥρωος τούτου, ἱδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Βύζαντος. Τὸ λουτρὸν τοῦτο, κείμενον πλησίον τοῦ Στρατηγίου, καὶ οὐ μακρὰν τοῦ Νεωρίου, ἀνεκαίνισε, πυρποληθὲν τῷ 433, Θεοδόσιος ὁ Νεώτερος, τῷ δὲ 433 ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ(1), ἐπιμελείᾳ Κύρου τοῦ ἐπάρχου τοῦ Πραιτωρίου, ὅςτις εἰσήγαγεν ἐν αὐτῷ διὰ μολυβδίνων σωλήνων καὶ ὕδωρ ἐκ τοῦ 'Αδριανείου ἀγωγοῦ.

'Επανακάμπτοντες δὲ πρὸς τὴν παραλίαν διὰ τῆς ἐντεῦθεν ὁδοῦ, εἴμεθα εἰς τὸ

Γενὶ ἢ Βαλιδὲ-τζαμὶ,

ἐπέχον ὅλον τὸ μεταξὺ τῶν πυλῶν Μπαγτσὲ-καπουσοῦ καὶ Μπαλὺκ-παζὰρ διάστημα, ἐκτεινόμενον εἰς 450 βημάτων ἔκτασιν, καὶ περικλειόμενον, ἐκ δυσμῶν μὲν καὶ βορρᾶ, ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· ἀπ' ἀνατολῶν δὲ, δι' ἑτέρου τοίχου, τοῦ ὁποίου ὁ πυλὼν, ἀντικρύζων πρὸς τὴν τοῦ Νεωρίου πύλην, ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν τῆς περιοχῆς αὐτοῦ εἴσοδον· καὶ πρὸς μεσημβρίαν, μέρος μὲν ὑπὸ τοῦ Μισὶρ-τσαρσίου, κτίσματος τῆς αὐτῆς βασιλεομήτορος, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα φέρει καὶ τὸ τζαμίον, μέρος δὲ ὑπὸ τοῦ μαυσωλείου 'της.

Τοῦ μόνου ἐκ τῶν Αὐτοκρατορικῶν παραλίου τούτου τῆς ΚΠ τζαμίου τὰ μὲν πρῶτα θεμέλια κατεβάλετο, κατὰ τὸ 1615 ἔτος, ὡς ἰδιαίτερόν τι προνόμιον (διότι αἱ γυναῖκες συνήθως 'δὲν κτίζουσι τζαμία), ἡ τοῦ Σουλτὰν-'Αχμὲτ τοῦ Α' Χασσεκὴ-σουλτάνα Γκιουζὲλ, ἢ ἄλλως Μὰχ-πεϊκὲρ (Σελήνης πρόσωπον), μήτηρ τῶν Σουλτάνων Μουρὰτ τοῦ Δ' καὶ 'Ιβραὴμ τοῦ Α', καὶ μάμμη τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Δ'(2), ἐπὶ τῆς ἀνηλικιό-

---

(1) Ὅτι ἐτελοῦντο ἐγκαίνια τῶν λουτρῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἔτι αὐτοκρατόρων, πληροφορούμεθα καὶ ἐκ τοῦ Συναξαρίου τῶν 'Αγίων Καλλινίκου καὶ Βασιλίσσης τῇ 22 Μαρτίου.

(2) Κατὰ τὸν Χάμμερ, ἀντιφάσκοντα ἐν ἄλλοις, ἐθεμελιώθη ὑπὸ τῆς Σουλτάνας Σααφφιὲ, μητρὸς τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Γ'. Περὶ δὲ τῆς Γκιουζὲλ, τὴν ὁποίαν, ἀγνοῶ διατί, εὑρίσκω παντοῦ γεγραμμένην Κιοσσὲμ, λέγει ὁ Καντεμίρης [Τόμ. 3, σελ. 143] ὅτι ἦτον θυγάτηρ ἱερέως Γραικοῦ, καὶ εἶχε φροντίσῃ 'να ἀνευρεθῇ καὶ ἡ μήτηρ 'της, τὴν ὁποίαν ἐγηροκόμησεν ἐντί-

τητος τοῦ ὁποίου, ἡ διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν φιλοδοξίαν 'της περίφημος βασιλὶς αὕτη ἐπνίγη ὑπὸ τῶν τοῦ Σαραγίου εὐνούχων, διὰ ῥᾳδιουργίας τῆς νέας βασιλεομήτορος, ἀφ' οὗ πραγματικῶς ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν υἱῶν 'της. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῆς, ἐγκαταλειφθὲν ἀτελές, κατὰ ζηλοτυπίαν τῆς ἀντιπάλου 'της μητρὸς τοῦ Σουλτὰν-Μεχμέτ, καλουμένης Ταρχάν, 'Ρωσσίδος ἢ Πολωνῆς τὸ γένος, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνεγηγερμένου αὐτοῦ μέρους πυρποληθέντος ἐπὶ τῆς φρικτῆς πυρκαϊᾶς τῆς 14 Ἰουλίου 1660, ἐτελειώθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1665, ἀρχιτεκτονοῦντος τοῦ Τζεφχερῆ-Ἡβραὴμ, καὶ ἐπεκλήθη Ἀδλιέ, δαπανηθέντων εἰς τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ καὶ τῶν εἰς αὐτὸ προσηρτημένων καταστημάτων 3850 πουγγείων.

Τὸ κτίριον τοῦτο, ὅλον μαρμάρινον, θαυμάζεται διά τε τὴν καλλονὴν τῆς οἰκοδομῆς 'του καὶ διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπὸ ἀρχαίου λίθου σπανίας ὠχρότητος κίονας, μετακομισθέντας ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς Τρωάδος. Εἷς μάλιστα ἐκ τῶν ὑποστηριζόντων τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἐξέδραν, χρυσοκίτρινος μὲ ἐρυθρὰς φλέβας, μετεκομίσθη τῷ 1645 ἀπὸ τῆς Κρήτης, μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῶν Χανίων, ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ἰουσοὺφ-πασσᾶ, τοῦ ὡραιοτέρου ἀνδρὸς τῶν συγχρόνων 'του, Δαλμάτου τὴν πατρίδα, Μάσκοβιτς τὸ γένος ἐκ τῆς πόλεως Βράνης, ὅπου ᾠκοδόμησε καὶ τζαμίον. Ὁ κίων οὗτος ὑπῆρξεν ἔπειτα αἰτία τῆς καταστροφῆς 'του, κατηγορηθέντος, ὅτι ἀντὶ τῶν δύω ἐκ γρανίτου κιόνων, τοὺς ὁποίους εἶχε φέρει διὰ τὸν Σουλτάνον ἐκ Κρήτης, ἐκράτησεν αὐτὸς ἕνα ἐκ χρυσοῦ. Ἔχει δὲ δύω μιναρέδες μὲ τρία ἕκαστον περίβαθρα, ὑψουμένους ἑκατέρωθεν τοῦ προσώπου τοῦ κτιρίου, σχηματίζοντος περίστωόν τι πρόπυλον, ἐκτεινόμενον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος, μὲ τρεῖς κυρίως εἰσόδους ἢ πυλῶνας, ῥυθμοῦ Μαυρουσιακοῦ. Κατὰ δὲ τὰ ἄλλα, ὁμοιάζει τὰ λοιπὰ Αὐτοκρατορικὰ τζαμία, κατά τε τοὺς θόλους, τὰ ἡμιθόλια, τὸ περιστύλιον, τὸ προαύλιον μὲ τὴν φιάλην ἐν τῷ μέσῳ διὰ τοὺς θρησκευτικοὺς ἁγνισμούς· διαφέρει δὲ μόνον κατὰ τὸ μέγεθος, καθὸ μικρότερον τῶν ἐν ΚΠ οἰκοδομηθέντων.

Ἡ δὲ αὐλή 'του, καθὼς καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸ ἔδαφος, ὑψοῦται βαθμίδας τινὰς τοῦ ἔξωθεν εὐρυχωροτάτου προαυλίου, περιστοιχουμένου ὑπὸ τῶν εἰς τὸν ναὸν προσηρτημένων καταστημάτων, ἐν οἷς προέχει τὸ Ἰμαρέτιον ἐπονομαζόμενον παρομοίως Γενὶ (νέον), καὶ σκιαζόμενον ὑπὸ πλατάνων, κοκκωναρέων καὶ κυπαρίσσων. Ὁ περίβολος δὲ οὗτος χρησιμεύει, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν Αὐτοκρατορικῶν τζαμίων, ὡς ἀγορὰ εἰς διαφόρους μικρο-

μως ἐντὸς τοῦ Σαραγίου, καὶ ἀποθανοῦσαν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων 'της, ἔθαψαν μεγαλοπρεπέστατα, κατὰ διαταγὴν τοῦ δισεγγόνου 'της, Μεχμὲτ τοῦ Δ', ὁ πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου 'του.

εμπόρους, ἔχοντας ἐκτεθειμένας τὰς πραγματείας 'των ὑποκάτωθεν περιαιρετῶν ἐργαστηρίων (γέῤῥων), ὅπου μεταξὺ τῶν πωλούντων σιδηρικά, κομβολόγια, καπνοσύριγγας, δένδρα, ἄνθη, ὀπωρικά, πτηνὰ καὶ ὑφάσματα, βλέπει τις ἀραδιασμένους ὑπὸ σκηνὰς αὐτοσχεδίους (σεργκὶ) κατὰ μῆκος τῶν τοίχων τοῦ αὐλογύρου καὶ τοὺς ἀναφορογράφους καὶ ἐπιστολογράφους (ἀρζουχαλτζῆ), οἱ ὁποῖοι, καθήμενοι σταυροποδητὶ ἐπὶ μιᾶς χαμαιζήλου ψιάθου, χωρὶς ἄλλου τινὸς ἐπίπλου, παρὰ τὸ ἀριστερὸν αὐτῶν γόνυ ἀντὶ τραπέζης καὶ ἑνὸς μικροῦ μπεσ-ταχτᾶ, πωλοῦσιν ὄχι μόνον ἀναφοράς, ἀλλὰ καὶ ἐπιστολὰς ἑτοίμους (χαζὶρ-μεκτοὺμπ), τῶν ὁποίων 'δὲν 'λείπει εἰμὴ μόνον ἡ ὑπογραφή, ἡ ἐπιγραφὴ καὶ ἡ ἡμερομηνία· τὰ δὲ ἄλλα περιστατικὰ εἶνε σχεδὸν πάντοτε γνωστά, ἢ υἱὸς γράφων πρὸς τὸν πατέρα 'του ὅτι εὐωδώθη καὶ ὑγιαίνει, ἢ σύζυγος στέλλων πρὸς τὴν γυναῖκά 'του τὸ προϊὸν τῶν κόπων 'του, ἢ φίλος ἐρευνῶν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ φίλου του κτλ. Τοῦτο δὲ ἀποδείκνυσιν ὄχι βλακείαν, ἀλλὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἁπλότητα τῶν ἠθῶν τοῦ Τούρκου.

Πρὸς τὸ μέρος δὲ τῆς τοῦ τζαμίου περιοχῆς, τὸ πρὸς τὴν τοῦ Νεωρίου πύλην, εἶνε θαμμένος Σουλτὰν-Μεχμὲτ ὁ Δ', ὁ ἔγγονος μὲν τῆς πρώτης, υἱὸς δὲ τῆς τελευταίας αὐτοῦ κτίτορος, ὅς τις, ἐνθρονισθεὶς εἰς ἡλικίαν ἑπτὰ ἐτῶν, κατὰ συνέπειαν ἀποστασίας, τῆς ὁποίας ἔγινε θῦμα ὁ πατήρ 'του Σουλτὰν-Ἡβραὴμ τῷ 1649, ἐξώσθη δι' ἄλλης ἀποστασίας τῷ 1688, μετὰ 39 ἐτῶν βασιλείαν, τὴν ὁποίαν ὅλην σχεδὸν διετέλεσε κυνηγῶν. Ἀπέθανε δὲ τῇ 7 (17) Νοεμβρίου τοῦ 1692.

Ἐνταῦθα, παρὰ τὴν πύλην δηλονότι τῶν Ἰχθυοπωλείων, ἔκειτο

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τῆς Νέας,

ὁ λεγόμενος προσέτι καὶ Πρὸς θάλασσαν καὶ Τὸ Πέραμα, ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ Μεγάλη, πρὸς διαστολὴν τῆς Παλαιᾶς καὶ Μικρᾶς, περὶ ἧς διελάβομεν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Σαραγίου. Ὁ ναὸς οὗτος, »μεγέθει μέγιστος, καὶ κάλλει κάλλιστος«, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἐκτίσθη τὸ πρῶτον παρ' αὐτὴν τοῦ Κόλπου τὴν εἴσοδον, καὶ πιθανῶς ὅπου νῦν τὸ Γενὶ-τζαμί, ὑπὸ Μαρκιανοῦ τοῦ Ὁσίου, τοῦ κτίσαντος καὶ τὴν Ἁγίαν Ἀναστασίαν, καὶ τὸν Ἅγιον Ἰσίδωρον (1), συστήσαντος ἐν αὐτῷ καὶ Νοσοκομεῖον. »Τὴν δὲ πρόνοιαν αὐτοῦ ἀνέλαβε, κατὰ τὸν Βιογράφον τοῦ »Ὁσίου τούτου, Βηρίνη ἡ Λέοντος τοῦ Μεγάλου γυνή, »καὶ τά τε πρὸς »κόσμον ἐλλιπῶς ἔχοντα αὐτοῦ σπουδαίως ἀνεπλήρωσε, καὶ τὴν ὀροφὴν »χρυσίῳ φιλοτίμως κατεκόσμησε«, κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ σωζομένην ἐπιγραφήν. Ἐτελεῖτο δὲ τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ ἡ μνήμη κατ' ἔτος τῇ 20 Ἰανουα-

(1) Τὸ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου ἦτον ἐπισυνημμένον τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

ρίου, πλήθους ἀπείρου συρρέοντος ἐν αὐτῷ. Πυρποληθέντα δὲ αὐτὸν, ἐπεβάλετο μὲν ἀνοικοδομῆσαι Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, ὁ τοῦ Καλοϊωάννου υἱὸς, καί τινα μέρη αὐτοῦ ἐκ βάθρων ἐδείματο· ἔπαυσεν ὅμως ἔπειτα τῆς ναοδομίας. Ὁ δὲ Γύλλιος, λέγων ὅτι ἐσώζετο ἐπ' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἐσκὶ-Σαραγίου, συγχέει, νομίζω, τὴν Παλαιὰν πρὸς τὴν Νέαν Ἁγίαν Εἰρήνην, ἥτις ἀναντιῤῥήτως ἔκειτο πρὸς θάλασσαν, καὶ πλησίον τοῦ Περάματος.

Πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, »κατὰ τὸ πρὸς τὴν θάλασ»σαν ἐπικλινὲς βόρειον μέρος τῆς πόλεως,« κατὰ τὸν Χωνειάτην, » ἐν τῷ »Βασιλικῷ δὲ Πραιτωρίῳ,« κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), ἦτον καὶ

Τὸ Συναγώγιον τῶν Σαρακηνῶν,

τὸ ἄλλως Μασγίδιον (μεστζὶδ) καὶ παρὰ τῷ Χωνειάτῃ, ἴσως ἐκ παραδρομῆς ἀντιγραφέων, Μιτάτον, κατὰ τὴν δημώδη (λέγει) διάλεκτον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς ἀπορίαν τὸν Δουκάγγιον, βιασθέντα 'να 'τὸ ἐτυμολογήσῃ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Metatum (στρατόπεδον), ἴσως ὄχι τόσον ἀλόγως, ἐὰν πλησίον αὐτοῦ ἦτον πιθανῶς καὶ τὸ Ἄπληκτον (Κονάκι) τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων.

Τὸ εὐκτήριον τοῦτο ἐκτίσθη πολὺ πρὸ τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, εἰς τὸν ὁποῖον, διαταχθέντα δῆθεν ὑπὸ τοῦ Σιλλὰχ-οὐδ-δὶν (Σαλαδίνου), ἀποδίδουσι τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ· διότι ἀναφέρεται ἐπὶ Λέοντος ἀκόμη τοῦ Ἰσαύρου, οἰκοδομηθὲν »ἐκ διαιτήσεως Μασαλμᾶ (Μουσλὴμ), ἐγγόνου τοῦ »Μαβιὰ (Μουαβιὲ),« τοῦ στρατεύσαντος τῷ 739 κατὰ τῆς ΚΠ. Πιθανὸν δὲ, ὅτι ἀνῳκοδομήθη ἐπὶ Ἰσαακίου, πυρποληθὲν ἢ καταστραφὲν, καθὼς κατεστράφη καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου, ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπαναστάντος, ἢ πιθανώτερον ὑπὸ τῶν πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Ἰσαακίου ἐλθόντων Φράγκων. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν Σαρακηνῶν, ἑδρεύοντες ἐν ΚΠ, εἶχον δικαιωματικῶς καὶ τὸ Μεστζίδιον αὐτῶν, καθὼς ἔχουσι καὶ τώρα οἱ ξένοι πρέσβεις τὰς Καπέλλας ἢ τὰ Παρεκκλήσιά των, καὶ ἡ ἀπαίτησις τῆς ἀνοικοδομήσεως αὐτοῦ ἦτον σύμφωνος μὲ τὸ δίκαιον ὅλων τῶν ἐθνῶν.

Ἐδῶ πλησίον ἑπομένως ἦτον καὶ

Τὸ Πραιτώριον,

τὸ καλούμενον Μέγα ἢ τῶν Ἐπάρχων, πρὸς διαστολὴν τοῦ Μικροῦ. Ἐν αὐτῷ δὲ ἐδίκαζεν ὁ Ἔπαρχος (Πραίτωρ) τῆς πόλεως, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν δικαιοδοσίαν ἐτέλει πᾶσα ἡ Βασιλεύουσα καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς

(1) Περὶ Θεμ. Βιβλ. ΚΑ'.

ἐντὸς ἑκατοστοῦ λίθου (μιλίου). Ἡ δὲ Ἄρκλα τοῦ Πραιτωρίου, ἥτις ἐχρησίμευε, φαίνεται, ὡς ταμεῖον τοῦ Ἐπάρχου τῆς πόλεως, εἶχε, καθὼς καὶ ἡ τοῦ Κοιαίστωρος, καὶ ἐπιστάτας τοὺς καλουμένους Ἀρκαρίους. Ἔκειτο δὲ οὐ μακρὰν τοῦ Κωνσταντινείου φόρου.

Τὸ Μέγα Πραιτώριον, πυρποληθὲν τῷ ιϐ' ἔτει τοῦ Ἀρκαδίου, »διὰ τὴν »ἔνδειαν τοῦ ἄρτου,« κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν, ἀνῳκοδομήθη καὶ ἐκαλλωπίσθη ὑπὸ Ἰουστίνου τοῦ Θρᾳκός, ἐπιστατοῦντος Δομνίνου τοῦ Ἐπάρχου, καθὼς φαίνεται ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σωζομένων δύο ἐπιγραμμάτων, τοῦ μέν, Παύλου τοῦ Σιλεντιαρίου·

» Κόσμον Ἰουστῖνος Βασιλεὺς ῥυπόοντα καθήρας,
καὶ τὰ μέγιστα δίκης ἠγλάϊσεν τεμένη.
» Σοῖς δὲ πόνοις, Δομνῖνε, κατηφέα νύκτα διώκεις
ἐκ Θέμιδος μεγάρων, ἐκ βιοτῆς μερόπων.

Τοῦ δέ, τοῦ Σχολαστικοῦ Θεαιτήτου·

« Ὡς ἀγαθὸν καὶ παῖς ἐπὶ γήραϊ· φαιδροτέρους γὰρ
Δομνῖνος θαλάμους μητρὸς ἴτευξε δίκης.
» Λάμπω ἐγὼ διὰ παιδός, ὁ παῖς δι' ἐμεῖο φαείνει·
κύδεα δ' ἀλλήλοις ἀντιχαριζόμεθα.

Ἀλλ' οὐ παρέμεινεν ἐπὶ πολύ, πυρποληθὲν αὖθις ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα, »καὶ ἐκαύθησαν αἱ στέγαι τῶν δύω Βασιλικῶν οἴκων καὶ μόνον »τοῦ αὐτοῦ Πραιτωρίου, ὅπου τὰ σκρινία,« κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν. Τῷ δὲ τρίτῳ ἔτει τοῦ Φωκᾶ ἐπυρπολήθη καὶ τρίτον, »στάσεως δημοτικῆς »γενομένης ὑπὸ τῶν Πρασίνων, καὶ ἐκαύθη τὸ Σέκρετον καὶ τὰ Σκρινία«.

Τὴν θέσιν τοῦ ποτὲ Πραιτωρίου, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ Ἀπλήκτου τῶν Σαρακηνῶν, ἐπέχει, νομίζω, σήμερον τὸ

Ταὰτ-οὺλ-καλὲ ἢ Τὰχτ-οὺλ-καλὲ,

προφερόμενον συνήθως Ταχτὰ-καλὲ, πλατεῖα κειμένη οὐ μακρὰν τοῦ Τζαμίου Σουλτὰν-Μπαγεζὴτ καὶ τοῦ Ἐσκὶ-Σαραγίου.

Ἐδῶ ἠνοίχθη κατὰ πρῶτον τῷ 1555 καχβὲ-χανὲς ἐν ΚΠ ὑπὸ δύω τινῶν Ὀθωμανῶν ἐκ Συρίας, Χοὺκμ τοῦ ἐκ Χαλεπίου καὶ Σὲμς τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν συνήρχοντο οὐχὶ μόνον Ἐφένται καὶ Μπέηδες, ἀλλὰ καὶ Σέϊχαι καὶ Μουδδερίσαι πρὸς διασκέδασιν, οἱ μὲν κυβεύοντες, οἱ δὲ συνδιαλεγόμενοι. Ἀλλ' ἡ συῤῥοὴ κατήντησε τοσαύτη, ὥστε τὸ ἱερατικὸν τάγμα ἐσκανδαλίσθη, καὶ ὁ Σέϊχ-οὺλ-ησλάμης Ἐμπ-οὺσ-σουοὺδ-ἐφέντης, ἐξ ἀδυναμίας μᾶλλον ἢ πεποιθήσεως, ἐξέδοτο φετβᾶν, διαγορεύοντα ὅτι »πᾶν ἐδώδιμον, τὸ ὁποῖον ἐφθάρη διὰ τοῦ πυρὸς καὶ ἀπην-

»θρακώθη, ἀπαγορεύεται ὑπὸ τοῦ ἰσλαμισμοῦ (»Ἔρ νέσσνεκὶ φεδίμ μερ»τεμπεσινὲ 6αρά, χαρὰμ σίρρ διρ)«. Ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις δὲν ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς, καὶ, μὴ ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα· ὥστε, ἐπὶ Σελὴμ τοῦ Β' καὶ Μουρὰτ τοῦ Γ', ἠριθμοῦντο ἐν ΚΠ ἑξακόσια καὶ ἐπέκεινα καφενεῖα, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶχον τότε καταντήσῃ πλέον τῷ ὄντι καταγώγια διαφθορᾶς καὶ ῥᾳδιουργίας, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ὁ τελευταῖος οὗτος Σουλτάνος ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ καχ6έ. Συζητηθέντος ὅμως θεολογικῶς τοῦ πράγματος, ἀπεφασίσθη ὅτι ὁ φετ6ᾶς τοῦ Ἐμπ-οὐσ-σουοὺδ δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὸ ποτὸν τοῦτο, ὡς μὴ ἀπανθρακούμενον, ἀλλὰ μόνον περιφρυγόμενον· καὶ ἑπομένως ὁ τότε Σέϊχ-οὐλ-ἠσλάμης ἐξέδοτο ἄλλον φετ6ᾶν τροποποιοῦντα τὸν πρῶτον, ὁ Σουλτάνος ἀνεκάλεσε τὴν ἀπαγόρευσιν, τὰ καφενεῖα ἠνοίχθησαν, καὶ μετ' αὐτῶν ἐπανελήφθησαν καὶ αἱ καταχρήσεις, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ δυστυχοῦς Σουλτὰν-Ὀσμὰν τοῦ Β'· ὥστε Μουρὰτ ὁ Δ' διέταξε καὶ κατηδαφίσθησαν, ἀπαγορεύσας ἐπὶ ποινῇ θανάτου μετὰ τοῦ οἴνου καὶ τὸν καχ6ὲν καὶ τὸν καπνὸν καὶ τὸ ὄπιον. Ἀλλ' ἐπὶ Ἰ6ραὴμ τοῦ Α' ἠνοίχθησαν πάλιν, καὶ ἡ χρῆσις τοῦ καχ6ὲ κατήντησεν ἔκτοτε πάγκοινος καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.

Ἐνταῦθα, περὶ τὰς τοῦ Νεωρίου καὶ τοῦ Περάματος πύλας, πείθομαι, διὰ τοὺς ἑξῆς ἐκτεθησομένους λόγους, νὰ τοποθετήσω καὶ

Τὰ Ἑ6ραϊκά.

τὰ ὁποῖα ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Δουκάγγιος, τοποθετοῦσιν ἐκεῖ ὅπου εἶνε καὶ τὴν σήμερον, δηλονότι περὶ τὸν Παλατᾶν, στηριζόμενοι κυρίως εἰς τὰ ἐπὶ τῆς καταντικρὺ Περαίας τοῦ Χάσ-κιοϋοῦ ἔκπαλαι κείμενα Ἰουδαϊκὰ ταφεῖα. Ἀλλὰ Α', εἰς τὸν Παλατᾶν, ὅπου ἦτον τὸ Παλάτιον τῶν Αὐτοκρατόρων, δὲν εἶνέ πιθανὸν ὅτι ἔμενον Ἑ6ραῖοι· Β', ἡ πύλη τοῦ Νεωρίου ἐκαλεῖτο, καθὼς εἴδομεν, καὶ Ἑ6ραία, διὰ τοὺς συνῳκισμένους πάντως ἢ τοὐλάχιστον ἐνεργαζομένους περὶ αὐτὴν Ἰουδαίους· Γ', διότι καὶ ἐπὶ Γυλλίου καὶ Λευγκλα6ίου, δηλαδὴ καὶ ἐπὶ Τούρκων ἀκόμην, εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Β' λόφου ἦσαν συνῳκισμένοι Ἑ6ραῖοι(1), πυρκαϊᾶς δὲ γενομένης τῷ 1589, ἐξῳκίσθησαν ἔκτοτε ἐντεῦθεν· Δ', διότι καὶ τὰ Χαλκοπρατεῖα, ὅπου καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου ἦσαν τὰ ἐργαστήριά των, καὶ πιθανῶς καὶ τὸ Συναγώγιόν των, δὲν ἀπέχουσι πολὺ τῆς παραλίας ταύτης. Ὅτι δὲ οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον ἐν ΚΠ, ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοὐλάχιστον τοῦ πρεσ6υτέρου, συναγώγιον, δῆλον καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τοῦτον ἐπιστολῆς Ἀθανασίου τοῦ σφόδρα ζηλωτοῦ ἐκείνου πατριάρχου, ἐν οἷς

(1) Τούτου ἄλλην ἀπόδειξιν ἴδε κατόπιν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Σουλεϊμανιέ.

πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα πρὸς αὐτὸν ποτνιᾶται: »Ἡμᾶς δὲ, Ἅγιε »Βασιλεῦ, πῶς ἀντιλήψεται ὁ θεὸς Σαβαὼθ, ὅτι τὴν θεοκτόνον Συναγω»γὴν.. μέσον καθέζεσθαι παραχωροῦμεν τῶν ὀρθοδόξων, μυκτηρίζοντας »τὰ ἡμέτερα; «

Ἐνταῦθα ἄρα περὶ τὰ ἰχθυοπωλεῖα τοποθετῶ τὴν »παλαιὰν Ἑβραϊκὴν »σκάλαν«, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει Ἄννα ἡ Κομνηνή(1), λέγουσα ὅτι τὰ ἀπ' αὐτῆς μέχρι τῆς καλουμένης Βίγλας διήκοντα ἐργαστήρια, καὶ τὰς ἐντὸς τοῦ διαστήματος τούτου ἐμπεριεχομένας σκάλας ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐδωρήσατο τῇ Ἐνετίησιν Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἀμειβόμενος τοὺς Οὐενετοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν κατὰ Ῥομπέρτου τοῦ τῶν Λογγιβάρδων Ῥηγὸς συμμαχίας. Καὶ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα καὶ ἀγορὰ, καλουμένη Τῶν Βενετίκων, ὅπου ἐπωλοῦντο τρόφιμα. Τοῦτο δυνάμεθα 'να συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἑξῆς τοῦ Πτωχοπροδρόμου στίχων:

» Σπούδασον, φθάσε σήμερον γοργὸν νὰ πᾷς στὸν μύλον,
» καὶ διάβα καὶ εἰς τὸ Πέραμαν, γοργὸν ὡς ἐξηφτέριν·
» Ἐρώτησε στὸ διάβα σου κ' ἐπὶ τοὺς Βενετίκους,
» τὸ πῶς πουλήεται τὸ τυρὶν, τί ἔχει τὸ κεντηνάριν (2)«.

καὶ ἐὰν ἐδῶ ἔκπαλαι ἦσαν τὰ τυροπωλεῖα, τότε καταλληλότερον τοποθετητέος ἐνταῦθα καὶ

Ὁ Ἀρτοτυρικὸς οἶκος,

τὸν ὁποῖον ἀπηντήσαμεν ἤδη εἰς τὰ Ἀρτοπωλεῖα, καὶ ἑπομένως καὶ τὰ ἐργαστήρια ὅπου ἐσκευάζετο ὁ ἀρτοτυρίτης πλακοῦς, ὁ ὁποῖος καὶ σήμερον ἕλκει τοὺς γαστριμάργους παρὰ τὴν Ἰχθυηρὰν πύλην.

Ἐδῶ ἦτον καὶ ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Βαρβάρας, ἄλλος παρὰ τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καὶ πλησίον αὐτοῦ, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ἡ ἑτέρα στήλη (3) Βηρίνης, τῆς συζύγου Λέοντος τοῦ Μακέλλου, στηθεῖσα μετὰ τὴν φυγὴν Ζήνωνος τοῦ γαμβροῦ 'της, καὶ τὴν ἀναγόρευσιν Βασιλίσκου τοῦ ἀδελφοῦ 'της.

Καὶ ἤδη ἐξερχόμεθα διὰ τοῦ

Μπαλὺκ-παζὰρ-καπουσοῦ,

πέμπτης τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πυλῶν, παρωνυμουμένης δὲ ἀπὸ τῶν παρ' αὐτὴν ἰχθυοπωλείων (μπαλὺκ [4] - παζάρ). Χρησιμεύει δὲ συ-

(1) Βιβλ. Ϛ'. (2) Εἰς τὸν πρῶτον τῶν δύω τούτων στίχων προτιμότερον νομίζω 'να γραφῇ Μίλιν ἀντὶ Μύλον· οἱ δὲ Βενέτικοι τοῦ τρίτου στίχου 'δὲν εἶνε, καθὼς ἐνόμισεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, οἱ Βενέτοι, μία τῶν φατριῶν (χρωμάτων) τοῦ Ἱπποδρόμου, ἀλλ' Οὐενετοὶ συνοικισμένοι καὶ ἐμπορευόμενοι ἐν ΚΠ. Τὸ δὲ κ' ἐπὶ, τὸ ὁποῖον διορθώσας ὁ σοφὸς οὗτος κ' εἰπὲ, μετεμελήθη ἔπειτα, ἴσως πρέπει 'να γραφῇ καὶ ἀπέ. (3) Ἴδε σελ. 147. (4) Ἡ λέξις ἦτον καὶ ἐπὶ Τζέτζου (1160) συνήθης ἐν ΚΠ. Διότι ἑρμηνεύων ὁ συγγραφεὺς οὗτος τὸ ὄνομα τῆς

νῆθως, καθὼς ἐχρησίμευε καὶ τὸ πάλαι, πρὸς τὴν εἰς τὸ Πέραν διάβασιν, ὅθεν καὶ ὠνομάζετο, αὐτή τε καὶ τὸ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς περαίας τοῦ Γαλατᾶ στενὸν τοῦ Κόλπου, καὶ ἐπὶ Wehler ἀκόμη (τῷ 1675-1677), Πέραμα, καθὼς καὶ τὰ διαπλέοντα τὸ στενὸν τοῦτο πλοιάρια Περάματα καὶ Περαμίδια (1) καὶ Περάται οἱ πορθμεῖς, ἐξ οὗ καὶ τὸ παρὰ τῷ Θεοφάνει (ἔτει ά. τοῦ Φιλιππικοῦ) Περαματίζειν τὸ διὰ τοῦ Περάματος διαβαίνειν. Ἠμπορεῖ δὲ 'να ὀνομασθῇ καὶ Ἰχθυηρά, ὁποία ἦτον καὶ μία τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πυλῶν (2), ἢ ἄλλως Ἰχθυϊκή (3).

Ἡνέωκται δὲ ἐπὶ τῆς παραλίας πεδινῆς, εἰς ἣν καταλήγει, κατὰ τὸν Γύλλιον, ἡ διαιροῦσα τὸν δεύτερον τοῦ τρίτου λόφου κοιλάς, τῆς ὁποίας τὸ μὲν περὶ τὴν πύλην ταύτην πλάτος εἶνε 400 βημάτων, βαθμηδὸν δέ, καθ' ὅσον ἀναβαίνει τις διὰ τῆς ἀπ' αὐτῆς φερούσης λεωφόρου εἰς τὴν μεγάλην ἀγορὰν ἢ τὸ Βεζαστάνιον, συστέλλεται εἰς 200 βήμ., καὶ τέλος περὶ τὰ μέσα τῆς ὁδοῦ καταντᾷ εἰς 50, περὶ δὲ τὴν συνοχὴν τῶν δύω λόφων, τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, εἰς διάστημα μόλις ὁδῷ διαιρούμενον.

Παρὰ τὴν τοῦ Περάματος καὶ τὴν τοῦ Εὐγενίου πύλην ἦσαν καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν τὰ ἰχθυοπωλεῖα, καθὼς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἑξῆς τοῦ Πτωχοπροδρόμου στίχων, ὅπου ὁ λόγος εἶνε περὶ τοῦ περισπασμοῦ τῶν μοναχῶν, ἀσθενοῦντος τοῦ Ἡγουμένου·

» Ὁ μὲν ὑπάγ' εἰς ἀγορὰν ἰατρικῶν σπερμάτων,
» ἄλλος ὁρᾶται εἰς Πέραμαν, ἄλλος εἰς ταὐγενίου,
» (καὶ πάλις ἄλλος ἕτοιμος, καὶ τρέχει ἐπὶ τὸ Μίλιν),
» σπουδάζουσι νὰ εὕρωσι βατόπουλα, ψησία,
» φιλομηλίτζας τρυφεράς, κωβίδια, γαλέας (4) ».

Μέρος τῆς παραλίας ταύτης καλεῖται Ἐμὶν-ὀννού, ὅπου τὰ Ὀρνιθοπωλεῖα, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἄρχεται

Ἡ ἔξω ἢ νεωτέρα Γέφυρα,

ἡ φέρουσα πρὸς τὴν ἀντικρὺ πύλην τῶν ἰχθυοπωλείων τοῦ Γαλατᾶ, τῆς ὁποίας τὰ διόδια, ἐκμισθούμενα κατ' ἔτος εἰς τοὺς ἅπασαν τὴν Τουρκίαν μεταλλεύοντας σήμερον Ἀρμενίους, καὶ συμποσούμενα εἰς 10,000 ὡς

Μαιώτιδος λίμνης, καλουμένης ὑπὸ τῶν Σκυθῶν Καρμπαλούκ, λέγει· » Τὸ Καρμπαλοὺκ δ' ἑλ-» ληνιαθέν, πόλιν ἰχθύων λέγει· » Τὸ Κὰρμ γὰρ πόλις Σκυθικῶς, τὸ δὲ Παλοὺκ ἰχθύες (Τζέτζ. Χιλ. Η', σκδ', 774,775). « (1) Ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρεφθάρη, κατὰ τὸν Τουρνεφόρτιον, τὸ Γαλλικὸν permes. (2) Νεεμ. Γ', 3 καὶ ΙΒ', 28. (3) Παραλειπομ. ΛΓ', 11.

(4) Πτωχοπρόδρ. Ποιήμ. κατὰ Ἡγουμ. στίχ... Ὁ Δουκάγγιος, μὴ ἐννοήσας τὸ Βατόπουλον, τὸ ἐξήγησε Bateau!! Εἶνε δὲ ἡ Βατὶς τῶν ἀρχαίων, ἰχθύος εἶδος ἐκ τῶν πλατέων, ἔκπαλα περισπούδαστον παρὰ τοῖς ὀψοφάγοις, τοὺς ὁποίους διὰ τοῦτο καὶ Βατιδοσκόπους ἀποκαλεῖ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Εἰρ. στίχ. 811, καὶ ἴσως αὐτὸν εἶχε κατὰ νοῦν καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος, ὅταν ἔγραφε τοὺς στίχους 'του τούτους.

ἔγγιστα γρόσια Τουρκικὰ τὴν ἡμέραν, εἶν' ἀφιερωμένα ὑπὸ τῆς κτίτορος αὐτῆς, τῆς εὐεργετικῆς βασιλεομήτορος τοῦ Σουλτὰν - Μεττζίτου, πρὸς διατήρησιν τοῦ κατὰ τὸν Γενὶ - μπαγτσὲν νοσοκομείου.

Ἔσωθεν δὲ τῆς πύλης τῶν ἰχθυοπωλείων παρατείνει ἐξ εὐωνύμων μὲν τοῦ ἀνιόντος ἡ θολοσκέπαστος ἀγορὰ, ἡ καλουμένη

Μισὶρ - τσαρσοῦ,

ἐκτεινομένη εἰς 130 βήματα, ὅπου πωλοῦνται συνήθως τὰ ἐμπορεύματα τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὰ ὀρυκτὰ καὶ φυτικὰ ἰατρικὰ καὶ ἀρώματα· ἐκ δεξιῶν δὲ εἶνε

Τὸ Ταχμίζι,

ὅπου προτοῦ μὲν 'δὲν ἐκοπανίζετο εἰμὴ μόνον ὁ γνήσιος χαβὲς τοῦ 'Ιεμέν· ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην ἰδίως τοῦ Νετζὶμπ, διακοπείσης τῆς μετακομίσεως τοῦ προϊόντος τούτου τῆς 'Αραβίας, οἱ χαβεπόται τῆς βασιλευούσης συγκατέβησαν καὶ μέχρι τῶν ἀπὸ τῆς 'Ιαμαϊκῆς καὶ τῶν Βουρβωνείων νήσων μετακομιζομένων κόκκων, καὶ αἱ θύραι τοῦ Ταχμιζίου ἠνοίχθησαν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Γκιαοὺρ-χαβέν. Εἰς τὸ κατάστημα δὲ τοῦτο ἐμβαίνων τις παρετήρει εὐρώστους νέους καταφέροντας πολλοὺς ἐνταυτῷ ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαρμαρίνου ὅλμου τοὺς ἀνὰ χεῖρας αὐτῶν κοπάνους (τοκμὰκ), οἱ ὁποῖοι, ἐξ ἁπλῆς κατεσκευασμένοι πύξου, εἶχον παράδοξόν τινα φήμην, γινόμενοι κατ' ἔτος πολυτιμότεροι ἑαυτῶν, καὶ καταντῶντες 'να πωληθῶσι μέχρι πεντακοσίων ὁ εἷς γροσίων· καθότι, εἴτε κατὰ πρόληψιν, εἴτε καὶ ἐκ πολυχρονίου πείρας, ὑπῆρχεν ἰδέα ὅτι ὅσῳ ἐπαλαιοῦντο, τόσῳ ὀλιγώτερον διέφθειρον τὸ ἄρωμα τοῦ κοπανιζομένου χαβέ. Οἱ κοπανισταὶ οὗτοι ἐξέλιπον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν· ὁ δὲ ἀτμὸς, ἀναλαβὼν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν 'του καὶ τὴν βιομηχανίαν ταύτην, κινεῖ ἤδη χιλίους διὰ μιᾶς σιδηροῦς κοπάνους, οἵτινες, καταπίπτοντες ἐξ ὑπαμοιβῆς εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ ἰγδία, κοπανίζουσιν εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον τὸν χαβὲν, διανεμόμενον ἐντεῦθεν εἰς ὅλα τῆς πρωτευούσης τὰ καφενεῖα καὶ τὰς πλειοτέρας τῶν πολιτῶν οἰκίας.

'Επὶ τῆς μεταξὺ δὲ τῶν δύω πυλῶν παραλίας εἶνε

Τὸ Τελωνεῖον (γιουμροὺκ),

καὶ πλησίον αὐτοῦ τζαμίον. Εἰς δὲ τὰ πέριξ καπνοπωλεῖα ἑδρεύουσιν ἔκπαλαι οἱ παράδοξοι γόητες ἢ μᾶλλον μαγνητισταὶ ἐκεῖνοι, οἱ γητεύοντες ἢ, καθὼς λέγουσιν οἱ Τοῦρκοι, διαβάζοντες τὸ ἀνεμοπύρωμα (ἰλαντζὶκ), νόσημα ἐπιπολάζον ἐν ΚΠ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἰλαντζικτσῆδες παρωνυμούμενοι. Ὁ Κικέρων ἔλεγεν ὅτι ἀποροῦσε πῶς δύω οἰωνοσκόποι ἠδύ-

νανται συναντώμενοι 'να μὴ γελάσωσιν ὁ εἷς περὶ τοῦ ἑτέρου· τὴν αὐτὴν αἰσθάνεται ἕκαστος ἀπορίαν, βλέπων τοὺς θαυματοποιοὺς τούτους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἐμίριδων, 'να ἐκτελῶσι δημοσίᾳ, καὶ ὄχι μόνον ἀγελαστὶ, ἀλλὰ μὲ πολλὴν ἐμβρίθειαν καὶ πεποίθησιν, τὰ τοῦ ἐπαγγέλματός 'των· τοὺς δὲ πάσχοντας ἀναμένοντας τὴν σειρὰν αὐτῶν περὶ τὸ πρόθυρον τοῦ ἐργαστηρίου! Μεταξὺ δὲ τῆς πελατείας ταύτης, διακρίνει τις ὄχι μόνον Ὀθωμανούς, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν Ἐμίριδων εὐλάβεια ἐξηγεῖ ὁπωσδήποτε καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς θαυματουργίας πίστιν, ἀλλὰ καὶ χριστιανούς, εἰ καὶ μὲ πολλὴν τύψιν τοῦ συνειδότος καὶ ἐπιφυλαττομένους 'να ἐξομολογηθῶσιν εἰς τὸν Πνευματικὸν τὸ ἁμάρτημά 'των. Ὁ ὑποκριτὴς ἐν τούτοις τοῦ δράματος, καθήμενος εὐσταλῶς καὶ σεμνοπρεπῶς, ὡς ὑπουργὸς μυστηρίου, καὶ στρέφων τὸ κομβολόγιόν 'του, ψιθυρίζει τινὰς ἐπῳδάς, ψηλαφᾷ τὸ ἀλγοῦν μέρος μὲ πολλὴν εὐχειρίαν (διότι τοῦτο φαίνεται εἶναι τὸ πᾶν), ἐμφυσᾷ ἐπ' αὐτοῦ, 'τὸ ἐμπτύει, ἐφοδιάζει ἐπὶ πᾶσι τὸν νοσοῦντα μὲ μικρὸν χαρτίου δελτίον, φέρον ἐγγεγραμμένον ἕν τῶν τοῦ Κοὺρ-ά-νίου ῥητῶν, καὶ χωρὶς οὔτε 'να προσβλέψῃ κἂν εἰς τὴν προαιρετικὴν ὅλως προσφορὰν, τὴν ὁποίαν ἀφίνει μὲ συστολὴν ἐπὶ τοῦ μπεσταχτᾶ ὁ πάσχων, ἐξακολουθεῖ θεραπεύων τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον· θεραπεύων, λέγω· διότι τὸ παραδοξότερον ὅλης ταύτης τῆς σκηνῆς εἶνε ὅτι οἱ πλειότεροι τῶν γητευομένων πραγματικῶς θεραπεύονται!! Ἀλλὰ μήπως 'δὲν εἶχεν, ἕως πρέχθες ἀκόμη' καὶ ἡ Εὐρώπη τοὺς θεραπεύοντας διὰ τῆς ἐπαφῆς τὰς χοιράδας; Τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἄνθρωπος εἶνε πάντοτε καὶ παντοῦ παιδίον!

Τῆς τοῦ Περάματος πύλης ἀπέχει 450 βήματα τὸ

Ζυντὰν-καπουσοῦ,

ἡ ἕκτη τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πυλῶν, παρωνυμουμένη ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτὴν πύργου, ὅς τις ἐχρησίμευε πρώην ὡς φυλακὴ τῶν κρατουμένων διὰ χρέη, καὶ διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι αὐτὸς εἶνε ἡ προειρημένη Ἄρκλα τοῦ Πραιτωρίου, εἰ καὶ ὁ Χάμμερ αὐτὸν νομίζει τὸν λεγόμενον Πύργον τοῦ Ἀνεμᾶ, περὶ οὗ ἴδε ἐν τῷ Πενταπυργίῳ. Ὑπὸ τὴν φυλακὴν ταύτην διαβαίνων τις ἤκουε θρηνητικήν τινα ᾠδὴν ἐν εἴδει μυρολογίου καὶ ἀναβλέπων πρὸς τὸ μέρος τοῦ τείχους, ὅθεν ἐξήρχετο ἡ φωνή, διέκρινε μορφὴν ἀνθρώπου, προφαινομένην ἔσωθεν τῶν σιδηρῶν τῆς θυρίδος κιγκλίδων, καὶ ἐπικαλουμένην τὴν συμπάθειαν τοῦ διαβάτου, ὅς τις οὐδέποτε σχεδὸν παρέλειπε 'να ῥίψῃ τὸν ὀβολόν 'του εἰς τὸ παρηρτημένον ἀπὸ τοῦ τείχους καυχίον διὰ τοὺς φυλακωμένους, καὶ τοῦτο ἦν τὸ Ζυντάνιον. Ἀλλὰ τὸ Ζωντεῖον (1) τοῦτο 'δὲν ἦτον ἁπλῶς φυλακὴ, ὁποῖαι τῶν

(1) Πιθανὴ ἡ ἐτυμολογία τοῦ Κοραῆ. Ἴδε τὴν λέξιν Ζητρεῖον εἰς τὰ Λεξικά.

Digitized by Google

ἡμερῶν 'μας αἱ φυλακαί· διότι ἐντὸς αὐτοῦ ἐστρεβλοῦντο, παρεκτὸς τούτου, καὶ οἱ πολιτικῶς ἔνοχοι, πρὶν θανατωθῶσιν, ἵνα ὁμολογήσωσι ποῦ εἶχον κεκρυμμένα τὰ χρήματά 'των! Καὶ ζῶσιν ἀκόμη' πολλοὶ, οἱ ὁποῖοι εἶδον πρὸ τεσσαράκοντα τριῶν χρόνων τὸν ἡγεμόνα 'Αλέξανδρον Ὑψηλάντην προτείνοντα, ἀντὶ πάσης ἀποκρίσεως, εἰς τοὺς ὑποκάτωθεν τῆς θυρίδος ταύτης ἱσταμένους τολμηροὺς φίλους 'του, ἀπὸ τῶν κιγκλίδων αὐτῆς τὰς χεῖράς 'του περιδεδεμένας, καθὼς ὁ Σύριος Φερεκύδης ποτὲ διείρων τὸν δάκτυλον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς τοῦ οἰκίσκου ὅπου κατέκειτο φθειριῶν ἔλεγε πρὸς τοὺς φίλους 'του: Χρωτὶ δῆλα! Καὶ ἤρκει τοῦτο 'να ἐννοήσωσιν ὁποῖα μαρτύρια ὑπέφερεν ὁ περίδοξος γέρων ἐντὸς τοῦ βαράθρου τούτου. Ἤμην τρισκαιδεκαετής, ὅταν περὶ τὰ 1810 ἤκουον τὸν ἰδιαίτερον γραμματέα καὶ συναθλητὴν τούτου τοῦ Ἡγεμόνος, 'Αδὰμ τὸν ἐξ 'Αγχιάλου (1), φιλοσοφοῦντα ἐν τῇ κατὰ τὴν νῆσον Χάλκην Μονῇ τῆς Θεοτόκου, διηγούμενον τὰς φρικτὰς ἐκείνας στρεβλώσεις, εἰς τὰς ὁποίας καθυπεβλήθη ὁ ἀείμνηστος πρεσβύτης, ἐκτιθέμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ γυμνὸς ἐν ὑπαίθρῳ κατὰ μῆνα 'Ιανουάριον· ἀλλ' οὔτε τοῦτο, οὔτε τῶν ἁρμῶν 'του αἱ ἐξαρθρώσεις, οὔτε τῆς κεφαλῆς 'του ἡ μετὰ ἀστραγάλων περίσφιγξις, ἦτον (ἔλεγεν ὁ συμμέτοχος τούτων ὅλων 'Αδὰμ) παραβλητέα μὲ τὴν τῆς ἀϋπνίας βάσανον, διὰ τῆς ὁποίας ταλαιπωροῦντες αὐτὸν οἱ δήμιοι ὁλόκληρον ἑβδομάδα, 'τὸν ἔφερον εἰς ὑπνοβατικὴν κατάστασιν, καθ' ἣν, χωρὶς νὰ αἰσθάνηται, ἀπεκρίνετο εἰς ὅλας τὰς ἐρωτήσεις. 'Αλλ' ἀντεῖχεν εἰς ὅλα ταῦτα τριανταπέντε ἡμερονύκτια ὁ ἀοίδιμος, ἐξομολογούμενος καὶ εὐχαριστῶν τῷ θεῷ, κατὰ τὸν 'Ιώβ, ἄχρις οὗ τῇ 13 'Ιανουαρίου τοῦ 1807 ἐκαρατομήθη, καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ αὐτοῦ ἐξετέθη, ὡς σύνηθες, εἰς τὴν τοῦ Μπάμπ-ὑ-χουμαϊοὺν κόγχην, τὸ δὲ σῶμα ἐμβιβάσας εἰς πλοῖον ὁ δήμιος, περιέφερεν ὑπὸ τὰς οἰκίας τῶν συγγενῶν 'του, ἵνα τὸ ἀγοράσωσι πρὸς κηδείαν, ἐπιφωνῶν συχνάκις ὅτι ἔμελλεν ἄλλως 'να 'το ῥίψῃ εἰς τὸν βυθόν. 'Αλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα 'να φανῇ ἀγοραστὴς τοῦ πρασίμου τούτου, ὑποπτεύοντες ἅπαντες καὶ ἐν τούτῳ παγίδα τῆς ἐξουσίας, ἄχρις οὗ 'Ιουδαῖός τις ἐκ τῶν τοῦ Κουροὺ-τσεσμὲ ἐγχωρίων, καθ' ὑποβολὴν καὶ διὰ χρημάτων τινὸς αὐτῶν, 'τὸ ἠγόρασε διὰ 500 γρόσια, καὶ 'τὸ ἔθαψαν ὑπεράνωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγίου Δημητρίου (2).

(1) 'Ο σεβάσμιος οὗτος γέρων εἶνε ἀνεψιὸς τοῦ προτελευταίου πατριάρχου τῶν 'Ιεροσολύμων Πολυκάρπου, καὶ ἐνστερνισάμενος ἔκτοτε τὸν μονήρη βίον καὶ μετονομασθεὶς Ἄνθιμος, ζῇ τεσσαράκοντα ἤδη ἔτη ἐν 'Ιεροσολύμοις, ὅπου 'τὸν εὗρε περὶ τὰ 1830 καὶ ὁ Γάλλος περιηγητὴς Poujoulat, βιβλιοθηκάριον τοῦ 'Αγίου Τάφου (ἴδε Correspondence d'Orient par Michaud et Poujoulat, Lettre CXVI).

(2) 'Αντιγράφομεν ἐνταῦθα τὴν γενεαλογίαν τοῦ 'Υψηλαντικοῦ οἴκου ἐκ τῆς ὑπὸ Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ συνταχθείσης Περιγραφῆς τῆς νήσου Χάλκης. »'Η οἰκογένεια αὕτη κατά-

Digitized by Google

Ἀναβαίνοντες δὲ τὴν πρὸς τὴν μεγάλην ἀγορὰν ὁδὸν, καὶ ἐκνεύοντες πρὸς ἀριστερὰν, ἀπαντῶμεν τὸ

Μαχμοὺτ-πασσᾶ-τζαμισί,

κτίσμα τοῦ περιφήμου Μαχμοὺτ-πασσᾶ τοῦ Μιχάλογλου, ὅς τις μετεποίησεν εἰς αὐτὸ τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρχιστρατήγου τιμωμένην ἐκκλησίαν, τὴν καλουμένην Τὰ Στείρου (1), κειμένην δὲ ἐν τῷ Σενατωρείῳ. Τὸν Βεζίρην τοῦτον, φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τῷ 1472, μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Οὐζοὺν-Χασὰν νίκην 'του, καὶ θαμμένον ἐν τῷ παρωνύμῳ αὐτοῦ Μαυσωλείῳ τῷ παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον, οἱ πλεῖστοι τῶν Ὀθωμανῶν σέβονται ὡς μάρτυρα τῆς ἀληθείας. Σιμὰ δὲ τῶν ἄλλων, ὅσα περὶ αὐτοῦ διηγοῦνται, ἀναφέρεται ὅτι ἐσυνείθιζε κάθε πέμπτην 'νὰ προσκαλῇ εἰς τὴν

γεται ἐκ Τραπεζοῦντος, ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Ξιφιλίνου καὶ Ὑψηλάντου, μεγάλου Δομεστίκου καὶ γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ τῇ Εὐδοκίᾳ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ περὶ τὸ 1390 αὐτοκρατοροῦντος τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐκ τῆς οἰκίας ταύτης μετῴκησάν τινες εἰς ΚΠ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐν οἷς καὶ Ἰωάννης ὁ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντης, ὁ καὶ προσκυνητὴς τοῦ Ἁγίου Τάφου, μεγαλέμπορος ἐπίσημος. Τῶν δύω υἱῶν τούτου ὁ μὲν Μανουὴλ Ὑψηλάντης, χρηματίσας Ἀρχιγούναρης, ἴσχυσεν ὡς ἐκ τούτου ἀπὸ τῶν 1700 μέχρι τῶν 1730. Ὁ δὲ ἕτερος, Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης καλούμενος, καὶ χρηματίσας Ποστέλνικος, εἶτα καὶ Χάτμανος, καὶ μέγας Ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐγέννησεν υἱὸν Ἰωάννην, τὸν γενόμενον τὸ ἀξίωμα Ἄγαν, καὶ νυμφευθέντα τὴν ἐξ εὐγενῶν Σμαράγδαν Μαμωνᾶ (*), ὧν ἐγένετο ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Τούτου ἐγένοντο θυγάτηρ μὲν Ῥαλοῦ, υἱοὶ δὲ Κωνσταντῖνος καὶ Δημήτριος, καὶ οὗτος μὲν ἐτελεύτησε νέος· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, ἡγεμονεύσας τῆς Οὐγγροβλαχίας τῷ 1802, καὶ ἀποθανὼν ἐν Ῥωσσίᾳ τῷ 1816, ἐνυμφεύθη Ῥαλοῦν τὴν τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχη θυγατέρα. Ἀποθανούσης δὲ ταύτης ἀτέκνου (**), ἔλαβε δευτέραν σύζυγον ἐξ εὐπατριδῶν τινα τῆς Βλαχίας, Ἐλισάβετ (Σάφταν), ἐξ ἧς ἔσχε πέντε υἱούς, Ἀλέξανδρον, Νικόλαον, Δημήτριον (***), Γεώργιον καὶ Γρηγόριον, καὶ μίαν θυγατέρα, Μαρίαν. Ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἀπέθανον ἄγαμοι· ὁ Γεώργιος, νυμφευθεὶς τὴν Μαρίαν, ἐγγόνην τοῦ Ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Μουρούζη, ἐγέννησε θυγατέρα μόνην· ὁ δὲ Γρηγόριος, συζευχθεὶς Χαρίκλειαν, τὴν Νικολάου τοῦ Σκαναβῆ θυγατέρα, κατέλιπε, παρεκτὸς μιᾶς θυγατρὸς Ἐλισάβετ, καὶ υἱὸν ἐπίγονον (**postume**), τὸν διὰ τοῦτο κληθέντα ὁμωνύμως τῷ πατρὶ αὐτοῦ Γρηγόριον, τρισκαιδεκαετῆ ἤδη (1850) τὴν ἡλικίαν, καὶ οὗτος εἶναι σήμερον ὁ ἔσχατος καὶ μόνος ἄῤῥην ἀπόγονος τῆς λαμπροτάτης καὶ παλαιοτάτης τῶν Ὑψηλαντῶν οἰκογενείας».

(1) Τὰ Στείρου εἶναι φαίνεται τὰ αὐτὰ Τοῖς Τζήρου· Τζῆρος δὲ ἐπωνομάζετο ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Θεόδωρος, τὸν ὁποῖον ἀνελάβετο, καθὰ λέγεται, ἀποθανούσης τῆς Θεοδώρας. Οἱ Πατριογράφοι ὅμως ἀποδίδουσι τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ εἰς Πατρίκιόν τινα Στεῖρον ἢ Πατρικίαν στεῖραν (!!). Ἀλλ' ὅπως κἂν ἔχῃ, φαίνεται ὅτι ἀνῳκοδόμησε μὲν αὐτὸν ἐπὶ τὸ μεγαλειότερον ὁ Ἰουστινιανὸς, ἐπελάμπρυνε δὲ ἔτι μᾶλλον, καταπεσόντα σεισμῷ, ὁ Μακεδὼν Βασίλειος, μετακομίσας ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ἐν τῷ Στρατηγίῳ χαλκῆν φιάλην.

(*) Ἔζη ἔτι, ἑκατοντοῦτις καὶ ἐπέκεινα, ἡ εὐγενεστάτη καὶ ἐμφρονεστάτη αὕτη γυνὴ, ἐπὶ τῆς καρατομίας τοῦ υἱοῦ 'της. Ἀλλ' ἐὰν καὶ ἐπεῖδε τὴν καταστροφὴν τοῦ οἴκου της, 'δὲν ᾐσθάνθη ὅμως, κατ' εὐτυχίαν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης ὀδύνην, ἀπημβλυμένας ἔχουσα ἤδη τὰς νοητικὰς αἰσθήσεις ὑπὸ τοῦ γήρως. (**) Οὐκ ἀπέθανεν ἄτεκνος ἡ Καλλιμαχὶς αὕτη, ἀλλ' ἀφῆκε θυγατέρα Ἑλένην, συζευχθεῖσαν τὸν ἐν Ῥωσσίᾳ διαβιοῦντα ἔτι καὶ τιμώμενον Ἀλέξανδρον τὸν Νέγρην. (***) Οὗτος εἶνε ὁ παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Ἑλλάδι περιώνυμος Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἀποθανὼν τὸν Αὔγουστον τοῦ 1832, καὶ ταφεὶς ἐν Ναυπλίῳ ἐν περιόπτῳ τῆς πόλεως, ἀξίως καὶ τῶν ἀρετῶν 'του καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης τῶν συμπολιτῶν 'του.

τράπεζάν 'του σοφοὺς καὶ λογίους ἄνδρας (δανισσχμένδ), εἰς τοὺς ὁποίους παρετίθετο πιλάφιον ἀνακατωμένον μὲ ἐρεβίνθους, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἐκ χρυσοῦ, καὶ ἐξ αὐτῶν ὅσους ἕκαστος τῶν συνδαιτυμόνων ἐλάμβανε μὲ τὸ κοχλιάριόν 'του 'τῷ ἐχαρίζοντο (1).

Τὸ δὲ παρώνυμον αὐτοῦ Χάνιον, ὅπου διαμένουσιν οἱ σισυροῤῥάπται (γουνάριοι), ἐὰν 'δὲν ἐπέχῃ καὶ τὴν θέσιν, ἀναπολεῖ ὅμως τὴν χρῆσιν, εἰς ἣν ἦσαν προσδιωρισμένα τὰ Γουνάρια τοῦ Φόρου, ἡ

Ἡ Βασιλικὴ τῶν Γουναρέων,

ἔκπαλαι μία τῶν πλουσιωτέρων καὶ μᾶλλον θαμιζομένων· διότι τὸ ἐμπόριον τῶν γουναρικῶν ἦτον ἀείποτε πηγὴ πλούτου. Ἐπὶ τῶν Τούρκων μάλιστα, τῶν ὁποίων εἶνε γνωστὴ ἡ περὶ τὰς γούνας πολυτέλεια, αἵτινες ἐχρησίμευον οὐ μόνον πρὸς ἐνδυμασίαν ἁπλῆν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἔνδειξιν βαθμοῦ πολιτικοῦ καὶ εὐνοίας τῶν ὑπερεχόντων, χαριζόμεναι ὡς ἀριστεῖον πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀρετῆς, οἱ ἔμποροι τῶν γουναρικῶν καὶ αὐτοὶ οἱ σισυροῤῥάπται, Γραικοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπροχώρουν ἀείποτε ἐπὶ μέγα δυνάμεως παρὰ τοῖς Κρατοῦσι. Καὶ εὑρίσκομεν ἀκόμην ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Σελὴμ τοῦ Β' καὶ Μουρὰτ τοῦ Γ', ἰσχύοντας τὰ μέγιστα ἐν ΚΠ, διὰ τὸ μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐμπόριον τῶν γουναρικῶν, τοὺς ἀδελφοὺς Καντακουζηνοὺς (2) Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντῖνον, υἱοὺς ἴσως τοῦ ἐνδο-

(1) Ἴδε πλείω περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐν τῷ Πετρίῳ Μονῆς τοῦ Προδρόμου.

(2) Ἰδοὺ καὶ τῆς τῶν Καντακουζηνῶν οἰκίας ἡ γενεαλογία, καταγομένη ἐπίσης ἐκ Τραπεζοῦντος ἢ Λαζικῆς, καὶ ἴσως ἀπὸ κωμοπόλεως Χανδακούσης, ἐὰν πρέπῃ 'να συμπεράνωμεν ἐξ ἀναλογίας τῆς τῶν Κομανηνῶν. Μανουὴλ ὁ Καντακουζηνός, ὁ μέγας Πιγκέρνης καὶ μέγας Δοὺξ τῶν Θρακησίων θεμάτων, σταλεὶς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Βατάτζη τῷ 1250 κατὰ τῶν ἐν Ῥόδῳ Γενουηνσίων, καὶ ζῶν ἔτι καὶ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Τούτου υἱὸς πιθανῶς ἦν ὁ πατὴρ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ τοῦ αὐτοκρατορήσαντος, ἀποθανὼν τῇ 6 Ἰανουαρίου τοῦ 1342. Τοῦ Ἰωάννου, μονάσαντος τῷ 1355, καὶ ἀποθανόντος, καθὰ λέγεται, τῷ 1411, υἱοὶ μέν, α' Ματθαῖος Καντακουζηνὸς ὁ Βασιλεύς· β', Θωμᾶς ὁ Καντακουζηνός, ζῶν ἔτι τῷ 1458· γ', Μανουὴλ ὁ Δεσπότης, ἀποθανὼν τῷ 1380· δ', Ἀνδρόνικος, ἀποθανὼν τῷ 1348· θυγατέρες δέ, α', Μαρία, ἡ συζευχθεῖσα Νικηφόρον τὸν Δοῦκαν τὸν Δεσπότην Ἀκαρνανίας· β', Θεοδώρα, ἡ ἐκδοθεῖσα πρὸς γάμον τῷ 1347 τῷ Σουλτὰν Ὀρχάνῃ· γ', Ἑλένη, ἡ σύζυγος Ἰωάννου Αὐτοκράτορος τοῦ Παλαιολόγου. Τοῦ Ματθαίου ἐγένοντο υἱοὶ μέν, α', Ἰωάννης ὁ Δεσπότης· β', Δημήτριος ὁ Σεβαστοκράτωρ· γ', Γεώργιος, ὁ ἐπικληθεὶς Σουχέτης, στρατηγικώτατος καὶ μεγαλοπρεπέστατος ἀνήρ· θυγατέρες δὲ, α', Θεοδώρα, μονάσασα· β', Ἑλένη ἡ συζευχθεῖσα Δαβὶδ τὸν Κομνηνόν, Αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος· γ', Εἰρήνη ἡ σύζυγος Γεωργίου τοῦ Βραγκοβίου, Δεσπότου τῆς Σερβίας, ἀποθανόντος, κατὰ τὸν Φραντζῆν, τῷ 1456 (6415 ἀπὸ Κ. Κ.). Τοῦ Γεωργίου υἱὸς μὲν Μανουὴλ ὁ Καντακουζηνὸς, ἄρξας ἐπί τινα καιρὸν τῆς ἐν Λακωνίᾳ Μεσσήνης, συνθέμενος δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν Μεχμέτην ἐπὶ δισμυρίων πεντακοσίων χρυσῶν συντάξει, καὶ τέλος φυγὼν εἰς Οὐγγαρίαν, κᾀκεῖ ἐγκαταβιώσας· θυγάτηρ δὲ Ἄννα ἡ σύζυγος Στεφάνου τοῦ Δουκὸς τοῦ Ἁγίου Σάββα. Τῆς Εἰρήνης καὶ Γεωργίου τοῦ Βραγκοβικίου, υἱοὶ μέν, Λάζαρος, καὶ δύω ἄλλοι, τυφλωθέντες νήπιοι ἔτι ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν Μουρὰτ τοῦ Β', καὶ ἐξορισθέντες εἰς τὴν Ἀσίαν· θυγατέρες δέ, α', Αἰκατερίνα ἡ σύζυγος Οὐλδερίχου τοῦ Κόμητος De Ciley, καὶ β', Μαρία, ἡ ἐκδοθεῖσα Μου-

Google

ξοτάτου ἄρχοντος, καθὼς 'τὸν τιτλοδοτεῖ ὁ Μαλαξὸς(1), Δημητρίου τοῦ Κανταχουζηνοῦ, ὅς τις, ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Α' (πατριαρχεύσαντος ἀπὸ τῶν 1523 ἄχρι τῶν 1541), συμπαρίστατο μετ' ἄλλου ἄρχοντος, τοῦ Ξενάκη, εἰς τὴν ἐπὶ Διβανίου δίκην τοῦ Πατριάρχου πρὸς τοὺς Τούρκους περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν νομίμου ἢ μὴ κατοχῆς τῶν ἐν ΚΠ Ἐκκλησιῶν· ἢ τοῦ Ἀντωνίου Κανταχουζηνοῦ, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Πατριάρχου Ἰωάσαφ τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως τῷ 1565, ὅς τις, κατὰ τὸν Σ. Γερλάχιον, εἶχε τῷ ὄντι τρεῖς υἱούς, Κωνσταντῖνον, Γεώργιον καὶ Μανουήλ. Τῶν ἀδελφῶν τούτων, ὁ μὲν Κωνσταντῖνος κατῴκει ἐν τῷ Γαλατᾷ, καὶ ἦτον Μέγας Πραγματευτὴς ἢ Ἐπὶ τοῦ Τελωνείου (Μπαζιργκιάν-μπασης)· ἐλάμβανε δὲ κατ' ἔτος 60,000 φλωρία, ἵνα προμηθεύῃ τὰ ἀναγκαῖα πολύτιμα ὑφάσματα καὶ πετράδια, ἰδίως δὲ τὰ ἐκ τῆς Ῥωσσίας γουναρικά, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸ Σαράϊ. Ὁ δὲ Μιχαὴλ διέτριβε τὸ πλεῖστον ἐν τῇ παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον Ἀγχιάλῳ, ὅπου εἶχε καὶ παλάτιον, διότι ἦτον ἔφορος τῶν ἁλοπηγίων, τὰ ὁποῖα ἐκεῖ πλησίον ἐργολαβοῦνται. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐνυμφεύθη θυγατέρα τῶν Ῥαλαίων, ἰδιοπραγούντων ἐν Ἀδριανουπόλει· τὴν δὲ θυγατέρα 'του ὑπανδρεύσας τῷ 1576, ἔδωκεν αὐτῇ προῖκα 20,000 φλωρίων, ἐκτὸς τῶν φορεμάτων καὶ ἄλλων πολυτίμων κειμηλίων, καὶ ἐπροσκάλεσεν εἰς τοὺς γάμους τὸν Πατριάρχην, Ἱερεμίαν τὸν Β', τὸν ἐπιλεγόμενον Τρανόν, ὅς τις, μὴ δυνηθεὶς 'να ὑπάγῃ, ἀπέστειλε τὸν φίλον 'του καὶ φίλον τοῦ Μιχαήλ, Ἰωάσαφ τὸν Θεσσαλονίκης. Φθονηθεὶς δὲ ἐπὶ τέλους, καὶ διαβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάνη τῆς Κριμαίας, ὡς πρωταίτιος τῶν ἐν Βλαχομολδαβίᾳ διχονοιῶν, ἐπνίγη κρεμασθεὶς εἰς τὴν ἐν Ἀγχιάλῳ οἰκίαν 'του τῇ 3 Μαρτίου τοῦ 1578, ἢ τῷ 1594 ἐπὶ Σουλτὰν-Μουρὰτ τοῦ Γ', πεντηκοντούτης μόλις, σταλέντων ἐκεῖ ἐπὶ τούτῳ τοῦ Καπουτὰν-πασσᾶ Οὐλοὺτζ-Ἀλῆ καὶ τοῦ Καπυτζῆ-μπαση Ἀλῆ-ἀγᾶ, »ὅτι ἠνώχλησε »Βλαχίαν καὶ Μπογδανίαν (λέγει ἡ Πολιτ. Ἱστορ. τῆς ΚΠ), καὶ τὸν »πλοῦτον αὐτοῦ δημοσίᾳ ἐπώλησαν, ἵνα λάβῃ ὁ βασιλεὺς τὸ χρέος, ὃ »αὐτὸς ἐχρεώστει, ὡς λέγεται«. Εἶχε φθάσῃ δὲ εἰς τοσοῦτον ὄγκον, ὥστε, ἐξερχόμενος ἔποχος ἐπὶ ἡμιόνου, εἶχεν ἓξ προπορευομένους (præcursores), καὶ ἕνα ἀκόλουθον ὑπηρέτην. Τὸ χειρότερον δὲ πάντων ἦτον ὅτι ἐπηρέαζε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀρχιερεὺς 'δὲν ἐγίνετο χωρὶς 'να 'τὸν δωροδοκήσῃ, ὅθεν καὶ ἐπωνομάσθη Σεϊτὰν-ὀγλούς.

ρὰτ τῷ Β', ἡ ἄλλως γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυρὰ-Μάρω, μητρυιὰ Μεχμὲτ τοῦ Β'. Τοῦ Λαζάρου καὶ Ἑλένης τῆς θυγατρὸς Θωμᾶ Παλαιολόγου τοῦ Δεσπότου Ἀχαΐας τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀποθανόντος τῷ 1458, ἢ φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ, ὅτε ἐκυρίευσε τὴν Βόσναν τῷ 1456, τὴν θυγατέρα (Κραλίτσαν) ἔφερεν εἰς ΚΠ ὁ Μεχμέτ, ὁμοῦ καὶ τὴν πρὸς μητρὸς θείαν αὐτῆς, καὶ ἐχορήγησεν αὐταῖς σιτηρέσια. (Ἴδε καὶ τὴν ἐν σελ. 390 ὑποσημείωσιν). (1) Ἱστορ. Πατριαρχ.

Ἄλλος, Ἀρχιγούναρης καὶ αὐτὸς ἐπίσης, ὁ ἀοίδιμος Μανουὴλ ὁ ἐκ Καστορίας, ἴσχυσε παρομοίως μετὰ ἑκατὸν ἔτη· ἀλλ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα εὐλογεῖται· διότι τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκτᾶτο ἐντίμως, ἐδαπάνα ἀφειδῶς εἰς ἀγαθοεργὰ καὶ ἱερὰ καταστήματα, καὶ αὐτοῦ ἵδρυμα εἶνε καὶ ἡ ἐν Φαναρίῳ συστηθεῖσα πρώτη Ἑλληνικὴ Σχολή.

Ἀρχιγούναρης ὡσαύτως ὑπῆρξε καὶ ὁ μέγας θεῖος τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, Μανουὴλ Ἰωάννου Ὑψηλάντης, ἰσχύσας ἀπὸ τοῦ 1700 μέχρι τοῦ 1730 ἔτους, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς αὐτοκρατορίας Σουλτὰν-Ἀχμὲτ τοῦ Γ', διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν τοῦ περιφήμου Δαμὰτ-Ἰβραὴμ πασσᾶ.

Ἡ ὑπεροχὴ δὲ αὕτη τῶν γουναρέων ἐπενήργει ἐπωφελῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὰ γενικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πράγματα, καὶ οἱ Ἀρχιγουνάριοι (κιουρκτσή-μπαση) εἶχον ἐν ἅπασι τὰ πρωτεῖα μετὰ τοὺς πρώτους τοῦ Φαναρίου ἄρχοντας. Μετὰ τὴν μεταβολὴν ὅμως τῶν πραγμάτων τῆς Τουρκίας, καὶ ἰδίως τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἐνδυμασίας, ἔπεσε καὶ τὸ σύστημα τοῦτο, καὶ τὰ Γουναράδικα δὲν ἔχουσι πλέον τὴν προτίμησιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανον πρὸ εἰκοσιπέντε χρόνων.

Ἀναβαίνοντες δὲ τὴν βορείαν κλιτὺν τοῦ Τρίτου λόφου, διοδεύομεν

Τὸ Οὐζοὺν-τσαρσὶ,

μακρότατον φερωνύμως ἔμβολον, τὸν ὁποῖον ἐπέχουσιν ὅλον σχεδὸν ἑκατέρωθεν ἑκατοντάδες ἐργαστηρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ ἐθνικὴ βιομηχανία τῶν Τούρκων, φύσει καὶ ἕξει ἐπιτηδειοτέρων πρὸς τὰς ἑδραίας τέχνας, ἐπιδείκνυται ὅλην αὐτῆς τὴν ἀκμήν. Ἰδίως δὲ ἡ τορνευτικὴ καὶ ἡ ξυλουργία ἀπασχολεῖ χιλιάδας χειρῶν, καὶ παράγει πλῆθος μικρῶν χειροτεχνημάτων καὶ οἰκιακῶν ἐργαλείων.

Ὁ Μακρὸς Ἔμβολος τοῦ Μαυριανοῦ, καί τοι ἐμφαίνων τὸ ἀνάλογον τῆς ἰδέας τοῦ τσαρσίου τούτου, εἶχεν ὅμως ἄλλην διεύθυνσιν· διότι δι' αὐτοῦ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον(1), ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπήρχετο ἔφιππος ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ τοῦ Μιλίου καὶ τοῦ Φόρου εἰς τὸ Πετρίον καὶ τὰς Βλαχέρνας.

Φαίνεται δὲ ὅτι, πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον φαρμακοπωλεῖα κατὰ τὴν ἀγορὰν ταύτην· διότι, κατά τι ἀνώνυμον Ἰατροσόφιον, »εἰς τὸ Οὐζούντζαρσι, ὅταν ἀνέρχῃ δεξιά, εὑρίσκεται ἐκεῖ Ἑβραῖος Χεχ»κὶμ-Ὀγλὺς, καὶ λάβε ἐξ αὐτοῦ δύο δράμια μίλτον Σινωπικὴν κτλ.«. Καὶ, ἐὰν ἀνατρέξωμεν ἀκόμην ἀρχήτερα, εὑρίσκομεν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Πτωχοπροδρόμου(2), δηλ. πρὸ 700 ἐτῶν, τὰ ἰατρικὰ ἐπωλοῦντο παρὰ τὴν τοῦ Εὐγενίου καὶ τοῦ Περάματος πύλην.

(1) Βιβλ. Α', κή. (2) Ἴδε σελ. 533.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλιτύος εἶνε καὶ τὸ

Βαλιδὲ-χανὶ,

κτίριον ὑπερμέγεθες, κείμενον ἐκ δεξιῶν τῆς εἰς τὸ τσαρσίον ἀναγούσης ὁδοῦ, καὶ περιέχον δωμάτια διὰ τρισχιλίους ἀνθρώπους. Εἶνε δὲ κτίσμα τῆς αὐτῆς Βασιλεομήτορος (Γκιουζὲλ-σουλτὰν), ἥτις ἐθεμελίωσε τὸ Γενὶ-τζεαμίον, πρὸς διατήρησιν τοῦ ὁποίου εἶν' ἀφιερωμέναι αἱ πρόσοδοί 'του.

Πρὸς αὐτὸ ἁμιλλῶνται, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν στερεότητα, δύο ἄλλα χάνια, ἡ Βασιλικαὶ, καθὼς 'τὰ ὀνομάζει ὁ Γύλλιος, κείμενα προσωτέρω, ἐξ ἀριστερῶν τῆς ὁδοῦ, καὶ διακρινόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα

Γενὶ-χανὶ καὶ Ἐσκὶ-Γενὶ-χανὶ,

ἡ Νέον καὶ Παλαιὸν Ξενοδοχεῖον, ὧν τοῦτο μὲν συνέχεται ὑπὸ ὀκτὼ πινσῶν, ὑποχρατούντων δεκαπέντε τουβουλόκτιστα καὶ μολυβδοσκέπαστα ἡμισφαίρια, περιέχει δὲ ἑξήκοντα διπλᾶ δωμάτια, κλειόμενα, καθὼς καὶ ὅλον τὸ οἰκοδόμημα, μὲ σιδηρᾶς θύρας καὶ παράθυρα· ἐκεῖνο δὲ συνίσταται εἰς δώδεκα πινσοὺς, ὑποστηρίζοντας τέσσαρας ἕκαστον ἀψῖδας καὶ εἴκοσι μολυβδοσκέπαστα ἡμισφαίρια, περικλεῖον δὲ ἐντὸς αὐτοῦ 220 δωμάτια καὶ 60 θολωτὰς καμάρας, ὅπου φυλάττονται διάφορα ἐμπορεύματα. Ἐλέγετο δὲ ἐπὶ Γυλλίου ὅτι ἐπεῖχε τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας.

Προχωροῦντες ἀνωτέρω, ἀπαντῶμεν τὸ Μερτζὰν-τζαμισὶ, καὶ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ τὸ Τσατὰλ-χανὶ-τζαμισὶ, καὶ μετ' ὀλίγον εἴμεθα εἰς »τὸ τῆς ἀγορᾶς μεσαίτατον«, καθὼς λέγει ὁ Παχυμέρης (1), ὅπου

Τὸ Τσαρσὶ καὶ Τὰ Μπεζεστάνια,

κείμενα μέρος μὲν ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς κοιλάδος τῆς μεταξὺ τοῦ Δευτέρου καὶ Τρίτου λόφου, ἥτις καταλήγει εἰς τὸ Μπαλὺκ-παζάριον, μέρος δὲ ἐπὶ τῆς πρὸς βορρᾶν κλιτύος τοῦ τρίτου λόφου, ἐπέχοντα δὲ πέντε σταδίων περιφέρειαν. Τὰ κτίρια ταῦτα, τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν, ἔχοντα τέσσαρας εἰσόδους ὀγκωδεστάτας, εἶνε κυρίως μακραὶ καὶ στεναί τινες δίοδοι, μὲ ὑπερύψηλον ὀροφὴν καὶ ἀρκετὰ κομψοὺς θόλους, λαμβάνουσαι ἄνωθεν ἀμυδρόν τι φῶς, πρὸς μέγα τῶν ἐμπορευομένων ὄφελος, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν μεταξὺ 'των κοινὴν παροιμίαν, ἀνοίγουσι τὰ ὄμματια τῶν ἀπροσέκτων ἀγοραστῶν (2). Εἶνε δὲ τόσον πολυσχιδῆ καὶ ἐκτεταμένα, ὥστε εὐκόλως δύναταί τις πρωτόπειρος ἐντὸς αὐτῶν 'να περιέρχηται πολλὴν ὥραν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος χωρὶς 'να εὑρίσκῃ ἔξοδον. Τῶν μακρυναρίων δὲ τούτων τὰς ἑκατέρωθεν πλευρὰς ἐπέχουσιν 7750 ἐργαστήρια, ἢ μᾶλλον

(1) Ἐν Ἀνδρονίκῳ. (2) Ὁ Τουρνεφόρτιος λέγει ὅτι τῷ 1698 ἐπισκευασθὲν ἔγινε φωτεινότερον παρ' ὅ,τι ἦτον προτοῦ.

Digitized by Google

μεγάλα ἑρμάρια, ἀνήκοντα εἰς διαφόρων ἐμπορευμάτων ἢ χειροτεχνημάτων εἴδη, ἀφ' ὧν καὶ παρωνυμοῦνται τὰ διάφορα αὐτῶν μέρη, οἷον Τοαφτσιλὲρ, Τσοατζυλὲρ, Κουγιουμτζιλὲρ κτλ.

Τὰ δὲ Βεζεστάνια, ἢ, Περσικώτερον, Μπεζαζιστάνια, τὰ ὁποῖα καλῶς μετέφρασεν ὁ Ἱστορικὸς Δούκας Βεστιοπρατήρια, εἶνε δύο, τὰ σημαντικώτερα, σκεπασμένα ὑπὸ ὀκτὼ ἕκαστον θόλων, τὸ Σανδὰλ-μπεζεστὲν, τὸ ὁποῖον εἶνε κυρίως τὸ Βεστιοπρατήριον, ἢ, πιθανώτερον, τὸ Βλατοπωλεῖον, κακῶς γραφόμενον, νομίζω, Βατοπωλεῖον, καὶ μεταφρασθὲν ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ Πορφυροπώλιον, καὶ τὸ Τζεβαὲρ-μπεζεστὲν, τὸ ὁποῖον ἀμφιβάλλω ἐὰν ἔχῃ τι κοινὸν μὲ τὸν Χρουσίωνα, ὅπου ἦν τὸ βασιλικὸν ἐργοδόσιον τῶν Χρυσοκλαβαρίων, πυρποληθὲν ἐν μέρει ὑπὸ κεραυνοῦ τῇ 25 Δεκεμβρίου τοῦ 785, κατὰ τὸν Θεοφάνην, καὶ τὸ ἄπληκτον (κονάκι) τῶν πρέσβεων τοῦ Σαρακηνοῦ ἡγεμόνος τῆς Ταρσοῦ Ἀμὲρ-Μουμνῆ. Πολὺ πιθανώτερον ὅμως ὅτι ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ καλουμένου Λαμπτῆρος, περὶ οὗ προείπομεν(1), χρησιμεύοντος πρὸς τὴν αὐτὴν σχεδὸν τοῦ Βεζεστενίου χρῆσιν, »ἐν ᾧ αἱ περιουσίαι τῶν ἐμπορευομένων τά τε σηρικὰ καὶ πολυ»τελῆ καὶ χρυσόπαστα«, κατὰ τὸν Κεδρηνόν. Καθὼς καὶ εἰς τὸ Βεζεστάνιον σήμερον πωλοῦνται τὰ πολυτιμότερα καὶ σπανιώτερα ἐμπορεύματα, ὅπλα ἀργυροχρυσολιθοκόσμητα, μαργαριτάρια καὶ ἄλλα τιμαλφῆ πετράδια, ἤλεκτρον, κοράλλιον, σηρικὰ καὶ Ἰνδικὰ ὑφάσματα, γουναρικὰ βαρύτιμα, μυρωδικὰ, πανζεχίρια κτλ. Οἱ δὲ ἔμποροι τοῦ Βεζαστενίου, Τοῦρκοι σχεδὸν ὅλοι, εἶνε οἱ πλουσιώτεροι καὶ σημαντικώτεροι τῶν τῆς ΚΠ ἀστῶν, καὶ πολλὰ προσηλωμένοι εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Κοὺρ-ἂν καὶ τὰ παλαιὰ ἔθιμα. Ἐκτὸς δὲ τῶν πρὸς ἐμπορίαν ἀντικειμένων, ἀποταμιεύονται εἰς τὰ Βεζεστάνια καὶ πολλῶν ἰδιωτῶν κειμήλια, εἴτε φοβουμένων τὰς πυρκαιὰς, εἴτε ἀποδημούντων.

Περὶ τὴν κορυφὴν τοῦ Βεζεστανίου εἶδεν ὁ Γύλλιος τῷ 1546, ὅτε ἐπυρπολήθη ὅλον, ὑδρονομεῖον (τακσίμ), κεκοσμημένον μὲ 45 μαρμαρίνους κίονας, ὑποκρατοῦντας τὰς πλινθοκτίστους αὐτοῦ καμάρας. Ὅθεν ἐνδέχεται ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ

Νυμφαῖον,

τὸ οἰκοδομηθὲν ἐπὶ Οὐάλεντος, ἐπιστασίᾳ Κλεάρχου τοῦ Ὑπάρχου τῆς πόλεως, καὶ ἐκ τῶν λίθων τοῦ τείχους τῆς Χαλκηδόνος, ἄλλο παρὰ τὸ ἐν τῇ τοῦ Ταύρου ἀγορᾷ. Ἐν αὐτῷ ἐτελοῦντο οἱ γάμοι τῶν δημοτῶν, ὅσοι δὲν εἶχον ἱκανῶς χωρητικοὺς οἴκους.

(1) Ἴδε σελ. 261.

Πλησίον δὲ τοῦ κιγκλιδωτοῦ πυλῶνος (π α ρ μ ὰ κ - κ α π ο ῦ), καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ τζαμίου Ὀσμανιέ, εἶνε τὸ

Ἀλῆ - πασσᾶ - τζαμισοῦ,

κτίσμα τοῦ Τσόρλουλου-Ἀλῆ-πασσᾶ, Βεζύρου τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲτ τοῦ Γ', διορισθέντος τῇ 3 Μαΐου τοῦ 1706, ὅς τις, υἱὸς γεωργοῦ ἢ κουρέως ἐκ Τυρολόης (Τσόρλου), εἰσαχθεὶς εἰς τὸ παλάτιον, προήχθη ἀπὸ θαλαμηπόλου εἰς Σιλιχδάρην καὶ εἰς Βεζύρην, καὶ ἠξιώθη 'να νυμφευθῇ καὶ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Σουλτάνου, Ἐμινέ, θυγατέρα Σουλτὰν Μουσταφᾶ τοῦ Β'. Κάρολος δὲ ὁ ΙΒ', Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, διαμένων τότε φυγὰς ἐν Βενδερίῳ, κατώρθωσε διὰ τοῦ Πονιατόβσκη 'να 'τὸν ἐξώσῃ τῷ 1709, ἀντιβαίνοντα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Εἰς τὸ τζαμίον τοῦτο πρόσκεινται ἓν πτωχοτροφεῖον, ἓν σχολεῖον, μία βιβλιοθήκη καὶ ἓν ἀσκητήριον (μεβλεὰ-χανέ), ὅλα ἀφιδρύματα τοῦ ἰδίου κτίτορος, ὅς τις ἔχει καὶ εἰς τὸν Τὲρσ-χανὲν κτισμένον ἄλλο τζαμίον.

Ἐκεῖθεν δὲ, κατὰ μῆκος τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Τρίτου λόφου, ἐπὶ τῆς ὀφρύος τοῦ ὁποίου παρατείνουσι τὰ πρὸς ἀνατολὰς τείχη τοῦ Ἀρχιστρατηγείου (ποτὲ Ἐσκὶ-Σαραγίου), κατερχόμενοι τὴν καλουμένην Κοίλην Ἀγορὰν (Τ σ ο υ κ ο ὺ ρ - Τ σ α ρ σ ὺ), ἀπαντῶμεν περὶ τὸ τέλος αὐτῆς, πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὸ Γ ε ν ι ὶ - Β α λ ι δ ὲ - τ ζ α μ ι σ ὺ, καὶ κάτωθεν αὐτοῦ τὸ λεγόμενον Σ α χ ζ α δ ὲ - σ α ρ ά ϊ πρὸς δυσμὰς δὲ τὸ Τ χ α τ ὰ λ - -π α σ σ ᾶ, καὶ ὑπεράνωθεν αὐτοῦ τὴν συνοικίαν τὴν καλουμένην Σ ο υ λ - λ ο ὺ - Σ α ρ ά ϊ.

Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Ζυντανίου λάβωμεν δεξιόθεν τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὰ τοῦ μέλιτος καὶ βουτύρου Ὡρρεῖα (Μ π ὰ λ - κ α π ὰ ν καὶ Γ ι ά γ - -κ α π ὰ ν), ἀπαντῶμεν τὸ Ῥ ο υ σ τ ὲ μ - π α σ σ ᾶ - τ ζ α μ ι σ ὺ, κτίσμα τοῦ περιφήμου Βεζίρου καὶ γαμβροῦ τοῦ Σουλειμάνου ἐπὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Μίχρι-μάχ, ἀποθανόντος τῷ 1561.

Ἀναβαίνοντες δὲ ἐντεῦθεν τὸν Τρίτον λόφον, καὶ ἀφίνοντες δεξιόθεν τὸ ποτὲ ἀρχεῖον τοῦ Γενιτσὰρ - ἀγᾶ, νῦν δὲ Σ έ ϊ χ - ο ὺ λ - ἠ σ λ ὰ μ - κ α - π ο υ σ ο ὺ, φθάνομεν εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν τέμενος

Σουλεϊμανιέ,

κείμενον ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Τρίτου λόφου, εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς πόλεως, πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ὁποίου ἀπεσπάσθη (λέγει ὁ Γύλλιος, παρεπιδημῶν τότε ἐν ΚΠ) ὑπὲρ τὸ ἥμισυ μέρος τῆς τοῦ Ἐσκὶ-Σαραγίου περιοχῆς, ὥστε ταῦτα τὰ δύο κτίρια ἐπέχουσιν ὅλον τοῦ Τρίτου λόφου τὸ ὀροπέδιον.

Τὸ τζαμίον τοῦτο, θεμελιωθὲν τῷ 1550, ἐτελειώθη τῷ 1556 ὑπὸ τοῦ

Σουλτὰν Σουλεϊμάνου τοῦ Α΄ ἡ Κανουνῆ, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ῥόδου καὶ τοῦ Μπαγδὰτ, ὡς μνημεῖον ἀρίζηλον τῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Τουρκίας ἄθλων 'του. Διότι, ἐάν ποτε Αὐτοκράτωρ Ὀθωμανὸς ἐφάνη ἄξιος ἀνεγέρσεως τζαμίου διὰ τὰ τρόπαιά 'του, οὗτος ἀναντιῤῥήτως εἶνε ὁ Σουλεϊμὰν, ὁ δέκατος τὸν ἀριθμὸν Αὐτοκράτωρ τῶν Τούρκων, καὶ γεννηθεὶς τὸ α΄ ἔτος τοῦ δεκάτου αἰῶνος τοῦ Χιτζρὲ, καὶ διὰ ταῦτα ἐπίσημος παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, οἱ ὁποῖοι σέβονται τὸν ἀριθμὸν 10.

Διηγοῦνται δὲ ὅτι, ἀγοράζων τὰς πέριξ οἰκίας καὶ τὰ οἰκόπεδα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ γηπέδου τοῦ κτιρίου 'του, εὗρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τινὸς Ἑβραίου, ὅς τις, ἔχων οἰκίαν ἐν μέσῳ τοῦ γηπέδου τούτου, 'δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον 'να 'τὴν παραχωρήσῃ, φανεὶς ἀνώτερος τῆς φιλοχρηματίας, τῆς ὁποίας τὴν φορὰν ταύτην ὑπερίσχυσεν ἡ ἰδιοτροπία. Ὅλοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ βία ἤθελε σωφρονίσῃ τὸν Ἰουδαῖον, καὶ ἡ οἰκία 'του ἔμελλεν αὐθαιρέτως 'να κρημνισθῇ. Ἀλλ' ὁ Σουλεϊμὰν, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἔκλινον, ἠρώτησε τὸν Μουφτῆν, ἐὰν ἐπιτρέπηται εἰς ἄπιστον Ἰουδαῖον 'να ἐμποδίζῃ διὰ τῆς ἰσχυρογνωμίας 'του τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ἔργον, καὶ ὁποία τιμωρία 'τῷ ἔπρεπεν. Ὁ φετβᾶς ἀπεκρίθη· Οὐδεμία· διότι ἡ ἰδιοκτησία εἶνε ἱερὰ, χωρὶς διακρίσεως προσώπων· ἐπὶ καταστροφῇ δὲ ἑνὸς τόσον ἱεροῦ νόμου, ναὸς 'δὲν οἰκοδομεῖται. Ἠμπορεῖ ὅμως 'να ἐκμισθωθῇ τὸ γήπεδον περὶ οὗ ὁ λόγος, πληρονομένου ἐνοικίου εἰς τὸν ἰδιοκτήτην. Καὶ οὕτως ἔγινεν, ἐνοικιασθείσης διὰ συμβολαίου τῆς οἰκίας, καὶ ἐπληρόνετο τὸ ἐνοίκιον τακτικῶς εἰς τὸν Ἰουδαῖον καὶ τοὺς ἀπογόνους του (1).

Ἡ ὕλη δὲ τῆς οἰκοδομῆς, καὶ ἰδίως τὰ κολοσσαῖα ἐκεῖνα μάρμαρα καὶ οἱ κίονες, συνήχθησαν ἐκ πάσης τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, τὰ μὲν νεωστὶ τότε λατομηθέντα, τὰ δὲ, ἀφαιρεθέντα ἐξ ἀρχαίων οἰκοδομῶν, τῆς τε ΚΠ, τῆς Ἑλλάδος, καὶ αὐτῆς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρείας, τὰ πλεῖστα δὲ ἐκ τοῦ ἐν Χαλκηδόνι περιφήμου ναοῦ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας.

Τὸ ἀληθῶς μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τοῦτο, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου διετηρήθησαν ἀκριβέστερον οἱ τῆς Τουρκικῆς ἀρχιτεκτονικῆς κανόνες, καὶ ἐδαπανήθησαν 700,000 φλωρίων, εἶνε τῷ ὄντι ἀριστούργημα, καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπιδείκνυνται αὐτὸ μὲ φιλοτιμίας ἐθνικῆς αἴσθημα εἰς τοὺς ξένους. Ἐμπνέει δὲ καὶ μακρόθεν θαυμασμὸν διὰ τὸ μέγεθός 'του,

(1) Τοιαύτης ἀπροσωποληψίας δείγματα ἀναφέρονται παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς καὶ ἄλλα, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ περιφήμου Χοσρόου Νουσσιρβὰν, ὅς τις, οἰκοδομῶν τὸ πολυθρύλητον παλάτιον αὐτοῦ Τὰκ-Κοσρὰ, 'δὲν ἠθέλησε 'ν' ἀφαιρέσῃ διὰ τῆς βίας τὸ γήπεδον πενιχρᾶς τινος χήρας, μὴ συγκατανευούσης ἐπ' οὐδεμιᾷ τιμῇ 'να παραχωρήσῃ τὴν καλύβην της, ἀλλὰ διέταξε 'να μένῃ ἀνέπαφος, καίτοι παραβλαπτομένου τοῦ παλατίου 'του ὡς πρὸς τὸν ῥυθμὸν τὸν ὁποῖον ἔπρεπε 'να ἔχῃ.

καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς θέλγει τὰ ὄμματα διὰ τῆς χαριεστάτης 'του λεπτουργίας. Ἡ δὲ Lady Montague 'δὲν ἐδίστασε 'να γράψῃ (1) ὅτι, »μὲ τὸ λαμ»πρὸν τοῦτο κτίριον παραβαλλομένη, καὶ αὐτὴ ἡ ἐν Λονδίνῳ περίφημος »Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Παύλου, θὰ φανῇ εὐτελὴς (mesquine)«.

Τὸ σχῆμά 'του εἶνε, καθὼς τῶν πλειοτέρων τζαμίων, σχεδὸν τετράγωνον, σκεπασμένον κατὰ μέσον ὑφ' ἑνὸς μεγάλου θόλου, ἔχοντος 68 ποδῶν διάμετρον, καὶ κατ' οὐδὲν ὑποδεεστέρου, τό τε κάλλος καὶ σχῆμα, τοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, στηριζομένου δὲ ἐπὶ τεσσάρων ὀγκωδεστάτων πινσῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων, πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν, ὑψοῦνται τέσσαρες παχύτατοι καὶ ὑπερμεγέθεις μονόλιθοι κίονες γρανίτου πυρφυροῦ λίθου μὲ λευκὰ μαρμάρινα κιονόκρανα, σχηματίζοντες τρία τόξα, ὑποστηρίζοντα εἶδός τι ψαλιδώματος ἢ τοιχίου, χρησιμεύοντος πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῶν μεγάλων ἀψίδων, τὰς ὁποίας ἀποτελοῦσιν οἱ τέσσαρες μεγάλοι πινσοί, διεστηκότες πολὺ ἀλλήλων. Εἷς τῶν κιόνων τούτων εἶνε ἴσως ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον εἶδεν ὁ Γύλλιος μετακομιζόμενον ἀπὸ τῆς ῥάχεως τοῦ Πέμπτου λόφου, ὅπου πρότερον ἵστατο, καὶ περιγράφει τὸν μηχανισμὸν τῆς μετακομίσεώς 'του. Πρὸς τοὺς τέσσαρας δὲ τούτους ἐσωτερικοὺς μεγάλους πινσούς, ἀντίθετοι ὑψοῦνται ἔξωθεν δύω ἕτεροι, χρησιμεύοντες ὡς ἀντιστηρίγματα αὐτῶν, καὶ οὐχὶ μόνον μὴ ἀσχημίζοντες διόλου τὸ σύνολον τοῦ κτιρίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ καλλωπίζοντες τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἔποψιν. Ἐντὸς δὲ αὐτῶν εἶνε, καθὼς καὶ εἰς τῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας, κλίμακες, δι' ὧν ἀνέρχονται εἰς τὴν στέγην καὶ τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ, παρεκτὸς τῶν ἐξωτερικῶν μεγάλων ἀνόδων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀντιτειχισμάτων τούτων εἶνε τρία μεγάλα ἑκατέρωθεν παράθυρα, φωτίζοντα τὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ, τὰ ὑαλία τῶν ὁποίων σχηματίζουσιν ἄνθη χρωματισμένα, ἢ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Ὑποκάτωθεν δὲ τῶν φωταγωγῶν τούτων κάμπτονται δύω κομψόταται μολυβδοσκέπαστοι στοαί, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ πολλῶν ὡραίων μαρμαρίνων κιόνων μὲ κιονόκρανα Τουρκικῆς ἐργασίας, καὶ ὑπ' αὐτὰς αἱ πρὸς ἁγνισμὸν τῶν προσευξομένων κρῆναι, ἐκ δεξιῶν τῶν ὁποίων μικρά τις θύρα φέρει διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτὴν κλίμακος καὶ κιγκλιδωτοῦ τινος διαδρόμου εἰς τὸ μέρος ὅπου προσεύχεται ὁ Σουλτάνος, ἀναβαίνων καὶ διερχόμενος ἐντεῦθεν, ἀφ' οὗ πεζεύσῃ εἰς τὸν παρακείμενον βατῆρα (μπινὲκ-τασσοῦ).

Ὁ πλοῦτος τῶν μαρμάρων τοῦ ναοῦ τούτου δεικνύει πόσον μεγαλοπρεπῆ ἦσαν τὰ ἀρχαῖα κτίρια, εἰς τὰ ὁποῖα προτοῦ ἀνῆκον. Ἰδίως δὲ ὁ πράσινος ἀρχαῖος λίθος εἶνε τόσον ἄφθονος ἐν αὐτῷ, ὥστε περικοσμεῖ καὶ αὐτὰς τῆς ἐξωτέρας περιοχῆς τὰς θύρας, ἀριστουργήματα τῆς Μαυρου-

(1) Lettre XLI.

σίας ἢ Σαρακηνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Θαυμάζονται δὲ κατ' ἐξοχὴν ἐν αὐτῷ τέσσαρες ὑπερμήκεις μονόλιθοι κίονες, ἀνατολικοῦ πορφυρίτου ἢ γρανίτου, 60 ποδῶν ὕψους, ἀνήκοντες ποτέ, καθὰ λέγεται, εἰς τὸν περίφημον τῆς Ἐφέσου ναόν. Τὸ μιχρὰμπ, τὸ κιουρσύ, τὸ μινμπέρ, τὸ μασταμπὲ, τὸ μακσουρὲ (1), εἶνε ὅλα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ κατάγλυπτα.

Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπὲρ τὰς θύρας ἐπιγραφῶν διακρίνεται πρὸ πάντων τὸ ΛϚ' ἐδάφιον τοῦ ΚΔ' Σουρὲ τοῦ Κοὺρ-ἄν: »Ὁ θεὸς εἶνε τὸ φῶς τοῦ οὐ»ρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Τὸ φῶς αὐτοῦ εἶνε ὡς ἡ θυρὶς ἡ ἀνεῳγμένη ἐν τῷ »τοίχῳ, ὑπὸ τὸ ὑαλὶ τῆς ὁποίας διαυγάζει λύχνος. Τὸ ὑαλὶ τοῦτο λάμ»πει ὡς ἄστρον· ὁ δὲ λύχνος τρέφεται μὲ ἔλαιον δένδρου εὐλογημένου. »Τὸ ἔλαιον τοῦτο δὲν εἶνε προϊὸν οὔτε τῆς Ἀνατολῆς, οὔτε τῆς Δύσεως »... ὁ δὲ Θεὸς μόνος διευθύνει τὸ φῶς αὐτοῦ πρὸς ὅποιον θέλει«.

Ἔχει δὲ τέσσαρας μιναρέδες, ὧν οἱ μὲν παρὰ τὸν ναὸν δύω, οἱ ὑψηλότεροι, ἔχουσιν ἕκαστος ἀνὰ τρία περίδαθρα (σεριφέ)· οἱ δὲ περὶ τὰ πρὸς δυσμὰς τέρματα τοῦ προαυλίου, οἱ χαμηλότεροι, ἀνὰ δύο, τὸ ὅλον δέκα, πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι ὁ κτίτωρ ἦτον δέκατος Αὐτοκράτωρ τῶν Ὀθωμανῶν. Τὸ ὅλον δὲ τοῦ κτιρίου σύγκειται ἐκ τριῶν τετραγώνων περιβόλων συνεχομένων ἀλλήλοις, ὧν ὁ μὲν πρῶτος (χαρρὲμ) ἀποτελεῖ τὸ προαύλιον, τὸ ὁποῖον εἶνε, καθὼς ὅλων τῶν μεγάλων τζαμίων, περίστῳον, αἱ δὲ στοαὶ σκεπάζονται ὑπὸ 28 θόλων, στηριζομένων ἐπὶ 24 ὡραίων μαρμαρίνων κιόνων Αἰγυπτιακοῦ γρανίτου, ἐν μέσῳ δὲ τῆς περιοχῆς ταύτης μεγαλοπρεπεστάτη δεξαμενὴ δεκάκρουνος, τῆς ὁποίας ὁ πίδαξ λογίζεται ὁ ὡραιότερος τῶν πώποτε γενομένων, προχέει τὸ διὰ τοὺς ἁγνισμοὺς ἀναγκαῖον ὕδωρ· ὁ δεύτερος περίβολος εἶνε τὸ κυρίως εὐκτήριον (μεστζίδ)· ὁ δὲ τρίτος (ρεδζὲ) εἶνε προσδιωρισμένος εἰς ταφεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, ἔχοντος δύω εἰσόδους ἀντικρυζούσας ἀλλήλαις, εἶνε τὸ μαυσωλεῖον (τουρμπὲ) τοῦ κτίτορος, τὸ κανονικώτερον καὶ ὡραιότερον ὅλων τῶν ἐν ΚΠ, ὀκτάγωνον, περίστῳον, ἐπιστηριζόμενον ἔξωθεν ἐπὶ δεκαπέντε μαρμαρίνων κιόνων, ἔσωθεν δὲ ἔχον μικρόν τινα ὀκτάγωνον διάδρομον, εἰς ἑκάστην γωνίαν τοῦ ὁποίου ὑψοῦται μικρὸς κίων ὀφείτου λίθου μὲ βάσιν καὶ κιονόκρανον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὥστε οἱ ὀκτὼ οὗτοι ἔσω κίονες σχηματίζουσιν ὀκτὼ ἀψῖδας ἀνεχούσας τὸν θόλον. Οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ κτιρίου εἶν' ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, κεκαλυμμένοι ὑπὸ πολλῶν ἀραβουργημάτων, γεγλυμμένων καὶ χρυσωμένων μὲ πολλὴν λεπτουργίαν καὶ πολυτέλειαν. Ἐν μέσῳ δὲ αὐτοῦ, κεκαλυμμένου τοὺς μὲν τοίχους ὑπὸ πλακῶν ἀρχαίου πρασίνου καὶ πορφυροῦ λίθου, τὸ δὲ ἔδαφος ὑπὸ πλουσιωτάτων ταπήτων, καὶ φωτιζομένου ὑπὸ ὀκτὼ κιγκλιδωτῶν ἐπιχρύσων θυρίδων, εἶνε

(1) Ἴδε τὸ σημαινόμενον ἑκάστης τούτων τῶν λέξεων σελ. 495, 496.

πέντε τάφοι ἢ σοροὶ ἐκ ξύλου πολυτίμου, στολισμένοι μὲ μαργαριτοκόγχην καὶ σκεπασμένοι μὲ 6λατίον μὲ χρυσοῦς κροσσοὺς καὶ χρυσοκεντημένας ἐπιγραφὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶν' ἐφηπλωμένα πολύτιμα σάλια, τὰ ὁποῖα ἐφόρουν ποτὲ οἱ κείμενοι, ὅθεν καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ 'τὰ ἀσπάζονται μὲ σέβας. Τῶν τάφων τούτων, ὧν οἱ τρεῖς εἶνε τόσον μεγάλοι, ὥστε ἕκαστος δύναται νὰ χωρέσῃ ἑπτὰ-ὀκτὼ νεκροὺς, ὁ μὲν πρῶτος καὶ μέγιστος εἶνε ὁ τοῦ Σουλτάνου· ὁ δεύτερος μετ' αὐτὸν, τοῦ υἱοῦ 'του Σουλτὰν Ἀχμέτ· ὁ δὲ τρίτος τοῦ ἄλλου 'του υἱοῦ Σουλτὰν - Ἱβραήμ· ὁ τέταρτος τῆς μητρός 'του· καὶ ὁ πέμπτος τῆς γυναικός 'του, τῆς περιφήμου Ῥωξελάνης. Ἐφ' ἑκάστης δὲ σοροῦ ὑψοῦται παμμέγεθές τι καβούκιον, στολισμένον μὲ μελανὸν πτεροθύσανον ἀδαμαντοκόλλητον, καὶ εἰς τοὺς πόδας καίει ἀδιαλείπτως μία χονδρὴ λαμπάς· ὁλόγυρα δὲ τῶν περικλειόντων τοὺς τάφους τούτους ξυλίνων διὰ μαρμαροκόγχης ἐμπεπασμένων κιγκλίδων, ἵδρυνται ξύλινα ἀναλόγια εἰς εἶδος ὀκλαδιῶν δίφρων, ἐφ' ὧν ἀναγινώσκουσιν οἱ σοφτάδες τὸ Κοὺρ-ἂν ὑπὲρ τοῦ κειμένου, τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι σέβονται καθ' ὑπερβολὴν ὡς μάρτυρα, καθὸ ἀποθανόντα ἐν ἐκστρατείᾳ. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ θόλου, στολισμένου μὲ λαζούριον καὶ χονδροὺς ἀδάμαντας, κρέμαται πολυποίκιλόν τι ἀδαμαντοστόλιστον ὡσαύτως πολυκάνδηλον· διότι λέγουσιν ὅτι ὁ Σουλεϊμὰν ἠθέλησεν ὥστε ὁ πλοῦτος τοῦ ταφείου 'του 'να ἐπαρκέσῃ πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ, ἐάν ποτε πάθῃ ὑπὸ σεισμοῦ.

Ὅλον δὲ τοῦτο τὸ ὑπερεκτεταμένον κτίριον περιέχεται ἐν μέσῳ ἄλλης εὐρυχώρου περιοχῆς δενδροφύτου, περικλεισμένης, καθὼς καὶ ἡ τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲτ (πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ μόνον ἁμιλλᾶται κατὰ τὴν λαμπρότητα), ὑπὸ θριγκοῦ ἔχοντος πλῆθος κατὰ σειρὰν θυρίδων καὶ ἐννέα θύρας. Καὶ ἐπειδὴ εἶνε ἐκτισμένον, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Τρίτου λόφου, καὶ ἑπομένως ἡ ἀπὸ 6ορρᾶ ἄνοδος αὐτοῦ εἶνε ἀρκετὰ ἀνωφερὴς, αἱ ἐντεῦθεν δύω αὐτοῦ πύλαι ἔχουσι πρὸ αὐτῶν ἑκάστη ἀνάβασιν μὲ ἱκανὰς 6αθμίδας.

Εἰς τὸ τζαμίον Σουλεϊμανιὲ εἶνε προσηρτημέναι τέσσαρες Σχολαί, οἱ καθηγηταὶ τῶν ὁποίων ὑπερέχουσι, κατά τε τὸν 6αθμὸν καὶ τὴν μισθοδοσίαν, ὅλους τοὺς τῶν λοιπῶν. Τούτων ἡ μὲν εἶνε διὰ τὰς παραδόσεις (δὰρ-οὺλ--χαδῖσσ), ἡ δὲ διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Κοὺρ-ἂν (δὰρ-οὺλ-κιραϊὲτ), ἄλλη τῆς ἰατρικῆς (μεδρεσὲ-ὁ-θὲμπ), κτλ. Οἱ πρῶτοι δὲ διορισθέντες εἰς αὐτὰς ὑπὸ τοῦ θεμελιωτοῦ ἦσαν οἱ διασημότεροι τῶν τότε νομοδιδασκάλων τῆς Τουρκίας, ὁ Μουχαμμὲδ-μπὲν-Χουρρὲμ, ἀπόγονος τοῦ περιφήμου θεολογοποιητοῦ τῶν Περσῶν Δζελαλλὲδ-δὶν-Ῥουμὴ, ὁ σοφὸς Ἀλῆς-Κχιναλῆ--ζαδὲς, ὁ Μειμὰρ-ζαδὲς καὶ ὁ Καδῆ-ζαδὲς, ὅς τις, προαχθεὶς ἔπειτα εἰς Σέϊχ-οὺλ-ἠσλάμην, ἔδωκε τὸ ὄνομά 'του εἰς ἓν τῶν ἐν ΚΠ τζαμίων καὶ εἰς μίαν αἴθουσαν ἀναγνώσεως τοῦ Κοὺρ-ἄν.

Digitized by Google

Ἐκ τοῦ προσκειμένου δὲ εἰς τὰ καταστήματα ταῦτα Πτωχοτροφείου τρέφονται καθ' ἡμέραν ἑξακόσιοι πτωχοὶ, διότι εἶνε πλουσιώτατα προικισμένον, καὶ ὁ Θεβέτος λέγει(1) ὅτι ἐπ' αὐτοῦ (τῷ 1565), νεόκτιστον ἔτι, εἶχε 12,000 δουκάτα πρόσοδον ἐτησίαν.

Ἅπασα δὲ ἡ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Σουλεϊμανιὲ παρακειμένη εὐρύχωρος πλατεῖα περιέχεται ὑπὸ καφενείων, ὅπου, διὰ τὸ ἠρεμαῖον πάντως τοῦ τόπου, ἐσύχναζον ἄχρις οὐ πρὸ πολλοῦ οἱ ὀπιοφάγοι (Τεριακῆδες), ὅθεν καὶ ὀνομάζεται

Τεριακῆ - Τσαρσεί.

Τοὺς μαστῆρας τῶν καφενείων τούτων διέκρινέ τις ἀμέσως ἀπὸ τῆς ὠχρᾶς καὶ μολυβδοχρόου αὐτῶν ὄψεως, ἀπὸ τῶν χυλοιδιώντων καὶ ἐξεστηκότων ὀμμάτων, ἀπὸ τοῦ κυρτοῦ ἀναστήματος καὶ τοῦ ἀκροσφαλοῦς βαδίσματος. Ἕνα τοιοῦτον, τὸν Ῥασσὴ-μπεην, ὑπάλληλον τοῦ γραφείου τοῦ Δεφτερδάρη καὶ διευθυντὴν τοῦ τζαμίου Μεχμὲτ-πασσᾶ, ζωγραφίζων ποιητικώτερον ὁ περίφημος ἱστοριογράφος Βασζὶφ, »Ἡ κατάχρησις τοῦ »ὀπίου καὶ ὁ χυμὸς τοῦ ὑοσκυάμου 'τὸν κατήντησαν, λέγει, λεπτότερον »τῆς γραμμῆς τοῦ Εὐκλείδου· ἡ φωνή 'του ὡμοίαζε μᾶλλον τὸν κοαγμὸν »βατράχου, τὸ δὲ σῶμά 'του, διαφανὲς σκελετὸν, 'δὲν διέφερε κινουμένης »μουμίας«. Ὑπόχρεως, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς 'του, ἵνα προπορεύηται τοῦ Σουλτάνου, ἀπερχομένου τὴν παρασκευὴν εἰς τὸ τζεαμίον, κρατῶν τὸ θυμιατήριον, ἔπεσε μίαν ἡμέραν ἀναίσθητος, ὅθεν καὶ λυπηθεὶς αὐτὸν Μουσταφᾶς ὁ Γ', 'τὸν μετέθεσεν εἰς ἄλλην ὑπηρεσίαν. Ἀλλὰ, καίτοι τοιαῦτα βλέποντες παραδείγματα, οἱ Τεριακῆδες 'δὲν λογίζονται ζωὴν εἰμὴ τὰς στιγμὰς τῆς ἐκστάσεως μόνον, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς βυθίζει ὁ ἐπιτηδευτὸς ἐκεῖνος ὕπνος ἢ μᾶλλον λήθαργος τοῦ ὀπίου. Καὶ διὰ τοῦτο βλέπει τις αὐτοὺς κυρτοὺς, ὠχροὺς, βήχοντας, φαντάσματα μᾶλλον ἢ σκιὰς κινουμένας, 'να ἀραδιάζωνται καθ' ὅλας τῆς ἡμέρας τὰς ὥρας, ἰδίως δὲ τὸ πρωὶ καὶ τὸ ἑσπέρας, ἐπὶ τῆς ξυλίνης τοῦ καφενείου ἐξέδρας, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν ἑνὸς ποτηρίου ψυχροῦ ὕδατος, 'να καταπίνωσι τὴν ποσότητα τοῦ ὀπίου, ὅσην ἕκαστος ἐσυνείθισεν. Οἱ μᾶλλον ἐμπειροπόλεμοι λαμβάνουσι συνήθως τέσσαρα καταπότια ἰσομεγέθη μὲ ἐλαίας. Πρὶν δὲ παρέλθῃ μία ὥρα, ὅλοι αἰσθάνονται τὴν ἐνέργειαν τοῦ φαρμακώδους τούτου χυμοῦ, καὶ κυριευόμενοι ὑπὸ τῆς ἡδονικῆς ἐκείνης ἐκστάσεως, χάριν τῆς ὁποίας θυσιάζουσι τὴν ὕπαρξίν 'των, βλέπουσιν ὅλα τῆς φαντασίας αὐτῶν τὰ ὄνειρα πραγματοποιούμενα· διαβαίνουσιν ἀπαθεῖς διὰ τῶν φλογῶν, ὁδεύουσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων, διίπτανται μετάρσιοι διὰ τοῦ αἰθέρος, κολυμβῶσιν εἰς πέλαγος ἡδονῶν· καὶ ἰδοὺ ὁ Παράδεισος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ περίφημος Γέ-

(1) Κοσμογραφίᾳ.

ρων τοῦ Ὄρους μετέφερε τοὺς μανιώδεις 'του μαθητάς, ἀνυψῶν διὰ τοῦ ὀπίου καὶ τοῦ ὑοσκυάμου τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν ἄχρι τῆς ἐντελοῦς τοῦ βίου περιφρονήσεως(1). Ἀλλ' ἡ κατάχρησις αὕτη ἔπαυσε, φαίνεται, μετὰ τὴν τῶν Γενιτσάρων καταστροφὴν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς οἰνοποσίας παρὰ τοῖς Τούρκοις· τοὐλάχιστον τὰ κωφὰ ταῦτα πρόσωπα τῶν ὀπιοφάγων 'δὲν παριστάνονται πλέον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Τεριακῆ-τσεαρσίου.

Ἀλλ' ἡ λέξις αὕτη τοῦ Σουλεϊμανιὲ, εἰς τὴν ὁποίαν ἕκαστος 'δὲν εὑρίσκει εἰμὴ τὸ παρώνυμον τοῦ Σουλεϊμάνου τζαμίον, διατὶ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ γράφοντος τὰς σελίδας ταύτας ἔχει ὅλως ἀλλοῖον ἦχον; Καὶ ποῖος ἄλλος εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δύναται 'νὰ ἀποκριθῇ παρὰ τοὺς ἐνθυμουμένους ἀκόμη' τὸν εἰς τὴν πλησίον τοῦ τζεαμίου τούτου παντέρημον Τουρκικὴν οἰκίαν τεσσαρακονθήμερον περιορισμὸν τῆς οἰκογενείας τοῦ Πρίγκηπος Καλλιμάχη; Πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν μόνον ἀποτεινόμενος, ὅσοι ἐπέζησαν, φεῦ! εἰς τὰ δεινὰ ἐκεῖνα, Ἐνθυμεῖσθε,'τοὺς ἐρωτῶ, φίλοι καὶ εὐεργέται καὶ ὁμοιοπαθεῖς, ἐνθυμεῖσθε τὰς τεσσαράκοντα ἓξ ἡμέρας ἐκείνας τοῦ Μαΐου καὶ Ἰουνίου τῶν 1821, τὰς ὁποίας διήλθομεν ἐν διηνεκεῖ ἀγωνίᾳ εἰς τὴν γειτονίαν τοῦ Σουλεϊμανιέ; Ἐνθυμεῖσθε τὸν καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν προσδοκώμενον θάνατον; τὰς καθεκάστην ἀγγελλομένας ἀπαισίους καὶ ὀλεθρίας φήμας; τὸ ἀγριωπὸν καὶ ἀμείλικτον τῶν περιφρουρούντων ἡμᾶς Γενιτσάρων; Ἐνθυμεῖσθε τὴν ἀποφράδα ἐκείνην ἡμέραν τῶν 27 Ἰουνίου, καθ' ἣν αἱ πρὸς τὸν θεὸν ὄρθριαι ἡμῶν ἱκεσίαι διεκόπησαν ὑπὸ τῶν ὀλολυγμῶν τῶν γυναικῶν, ὅταν εἶδον πολιορκηθὲν τὸ κατάλυμα ὑπὸ τοῦ Ἀρχιτσαούσου μετὰ τῶν δορυφόρων 'του; Ἐνθυμεῖσθε τὴν ἐπὶ θάνατον ἐκείνην τῷ ὄντι ἔξοδον, ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, φλέγοντος τοῦ ἡλίου, μεταξὺ τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου ὄχλου ὁλοκλήρου τῆς πρωτευούσης, ὅς τις συνῆλθε πρὸς θέαν τῶν ἀπαγομένων ἐχθρῶν τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ἀπειλῶν, λοιδορῶν, ἐγγελῶν ἐπικείμενος; Ἐνθυμεῖσθε . . . ; Ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι ἐκπίπτω εἰς συγγραφὴν μονῳδίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπανάγω τὸν λόγον εἰς τὸ προκείμενον.

Πλησίον τῶν Σχολείων τοῦ Σουλεϊμανιὲ, ἐπὶ τῆς πρὸς δυσμὰς ὀφρύος τοῦ Τρίτου λόφου, εἶνε τὸ

Βεφὰ - τζαμισί.

κτισθὲν ὑπὸ Σουλτὰν - Μεχμὲτ τοῦ Β', πρὸς χάριν τοῦ τὰ μέγιστα παρ' αὐτῷ τιμωμένου ποιητοῦ καὶ μουσικοῦ, Σέϊχ-Ἔμπι-οὺλ-Βεφᾶ, ὅς τις εἶχε τοσαύτην ἀνεξαρτησίαν χαρακτῆρος, ὥστε, ἐρχόμενον πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ τὸν Σουλτάνον, διέταττε 'νὰ μὴ 'τοῦ ταράττῃ τὴν ἡσυχίαν. Ἦτον δὲ

(1) Ἴδε Χάμμερ Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμαν. Κράτους Κεφ. Ο'.

Digitized by Google

πρότερον ναὸς χριστιανικὸς εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος, καλούμενος

Τὰ Σφωρακίου,

ἀπὸ τοῦ κτίτορος αὐτοῦ τοῦ Πατρικίου Σφωρακίου (1), ὑπατεύσαντος τῷ 6' ἔτει τοῦ Μαρκιανοῦ (τῷ 452), καὶ παρευρεθέντος εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον. Τὸν ναὸν τοῦτον, πυρποληθέντα ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα, μεθ' ὅλων τῶν πέριξ αὐτοῦ, πλὴν τοῦ Σκευοφυλακίου, ἀνεκαίνισεν ὁ Αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος, καὶ μετὰ ταῦτα Λέων ὁ Φιλόσοφος, εὑρὼν ἐντὸς τῶν πινσῶν αὐτοῦ, τῶν ὑποκρατούντων τὰ κατηχουμενεῖα, τρία κεντηνάρια χρυσίου, κρυφθέντα μὲν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Σφωρακίου, γνωστοποιηθέντα δὲ τῷ Αὐτοκράτορι ὑπό τινος Ῥωμανοῦ. Ἦτον δέ, κατὰ τὴν Γ' Νεαρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (2), συνηνωμένος τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ· τοῦτο ὅμως 'δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἔκειτο καὶ πλησίον αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι τὰ εἰσοδήματά 'των διεξήγοντο ὑπὸ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, καὶ ὁ Κλῆρος ἀμφοτέρων ἦτον ὁ αὐτός, καθὼς καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι ἦσαν τοιουτοτρόπως προσκείμεναι, χάριν οἰκονομίας, εἰς ἄλλας μεγαλητέρας.

Ἐν αὐτῷ ἦσαν ἐπιγεγραμμένα τὰ ἑξῆς δύο ἐπιγράμματα, σωζόμενα εἰς τὴν Ἀνθολογίαν,

Α'.

» Σφωράκιος ποίησε, φυγὼν φλόγα, Μάρτυρι νηόν.

Β'.

» Σφωράκιε, ζώοντι φίλα θρεπτήρια τίνων
» γήθεεν Ἀντόλιος, σὸς ἀνεψιός· οἰχομένῳ δέ,
» αἰεί σοι γεραρὴν τελέει χάριν· ὥς τε καὶ ἄλλην
» εὗρε, καὶ ἐν νηῷ σ' ἀνεθήκατο, τὸν κάμες αὐτός.

Ἐν αὐτῷ ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1210 καὶ ἡ κάρα τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ὅτε μετεκομίσθη εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ παράλιον πόλιν Καέταν. Ὁ δὲ Γύλλιος λέγει ὅτι τὸ ἐν τῇ πλατείᾳ Βεφᾶ (Βεφᾶ-μεϊδὰν) τζαμίον ἐλέγετο καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἅγιος Θεόδωρος. Καὶ αὐτὸς εἶνε, νομίζω, ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Φανερωτής, ὅπου προσέτρεχον οἱ ἀπολέσαντές τι, ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τοῦτο ὁ Ἅγιος, περὶ οὗ ἀναφέρεται καί τι περίεργον ἀνέκδοτον ἐν τῷ Συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου τῇ 3 Ἀπριλίου.

Ἐν τοῖς Σφωρακίου ἦσαν καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι, ἐξ ὧν ἀναφέρονται, Α' τῆς Θεοτόκου, ὅπου οἱ γονεῖς τῆς βασιλίσσης Θεοφανοῦς, Κωνσταντῖνος ὁ Μαρτινάκιος καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἄννα ἐξέχεον τὰς δεήσεις

---

(1) Ὅς τις, ἐὰν 'δὲν ἦνε σφάλμα, εὑρίσκεται γραφόμενος καὶ Φωράκιος καὶ Σποράκιος καὶ Σποράτιος. (2) Κεφ. Α'.

αὐτῶν, ἐξαιτούμενοι, ὡς καὶ ἠξιώθησαν, γεννῆσαι παῖδα, κατὰ τὸ Συναξάριον τῆς 16 Δεκεμβρίου· Β', ὁ τοῦ Προδρόμου, ὅπου ἐτελεῖτο ἡ Σύναξις αὐτοῦ τῇ 7 Ἰανουαρίου καὶ τῇ 24 Φεβρ. εἰς μνήμην τῆς εὑρέσεως τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, κατὰ τὰ μηναῖα. Ἐτιμᾶτο δὲ πρότερον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεολόγου, καὶ ἦτον, ὡς φαίνεται, εὐκτήριον (παρεκκλήσιον), κείμενον εἰς τὴν κόγχην τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου· Γ', ὁ τοῦ ἁγίου Κύρου, ἢ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κύρου καὶ Ἰωάννου· Δ', τὸ εὐκτήριον τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου. Τούτων οἱ πλεῖστοι εἶχον μεταβληθῇ, πρὶν τοῦ Γυλλίου, εἰς τζαμία, εἰς ἓν τῶν ὁποίων εἶδεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος δώδεκα κίονας, ὧν οἱ ἓξ Ἀραβίου λίθου, ὑποκρατοῦντες τοῦ προαυλίου τὰς στοάς.

Πλησίον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τῶν Σφωρακίου καὶ τοῦ Τετραδησίου Ἐμβόλου (τοῦ Χαλκοῦ πιθανῶς Τετραπύλου), πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως, ἔκειτο

Τὸ Σμύρνιον,

ὅπου, κατὰ τὸν θαυμάσιον Κωδινόν, εὑρέθησαν ὑποκάτωθεν τῆς γῆς εἰς δέκα ὀργυιῶν βάθος, ἐννέα ἀνδριάντες διαφόρων ὑποκειμένων, συγχωθέντες δῆθεν ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Οὐάλεντος, ἐν ᾧ οἱ πλειότεροι τῶν ὑπ' αὐτῶν εἰκονιζομένων ἦσαν μεταγενέστεροι τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου.

Ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς ὀφρύος τοῦ Τρίτου λόφου, ὅπου ἦτον ποτέ, ὡς προείπομεν, τὸ Γενιτσὰρ-Ἀγᾶ-καπυσοῦ, ἡ ὁδός, διὰ τῆς τρίτης κοιλάδος, φέρει εἰς τὸ

Ὀδοὺν-καπού,

ἑβδόμην τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸν κόλπον πύλην, παρονομασθεῖσαν ἀπὸ τῶν ἐπισωρευομένων συνήθως πρὸς πώλησιν εἰς τὴν πρὸ αὐτῆς εὐρύχωρον παραλίαν, χρησιμευούσαν ὡς ἀγοράν, καυσίμων καὶ οἰκοδομησίμων ξύλων, ἀπέχουσαν δὲ τῆς πρὸ αὐτῆς τοῦ Γεμὶς-σκελεσὶ περὶ τὰ 200 βήματα.

Αὐτή, νομίζω, εἶνε ἡ καλουμένη ὑπὸ τοῦ Δούκα (1) Πλατέα, μέχρι τῆς ὁποίας παρετάχθησαν, ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἀρχόμεναι, αἱ ὀγδοήκοντα Τουρκικαὶ διήρεις, αἱ ἀπὸ τοῦ Διπλοκιονίου εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ὑπερνεωλκηθεῖσαι ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας.

Τὸ ἀπὸ τῆς πύλης δὲ ταύτης ἄχρι τῆς μετ' αὐτὴν διάστημα ἐπέχουσιν ἐπὶ 300 μὲν βήματα οἰκίαι καὶ ὑπ' αὐτὰς ἐργαστήρια ξυλουργῶν, καὶ ἰδίως κιβωτιοπηγῶν· τὸ δὲ ἐπέκεινα ἦτον ἐπὶ Γυλλίου κενὸν οἰκημάτων,

(1) Κεφάλ. λθ'.

Digitized by Google

εἶχε δὲ μόνον κρηπῖδα λιθόστρωτον, παρὰ τὴν ὁποίαν ὥρμουν τὰ πλοῖα, καὶ κατὰ διαστήματα κρήνας, ἀναβρυούσας ἀπὸ τῶν παρὰ τὴν κρηπῖδα τοῦ τείχους ὑδραγωγείων.

Ἐν τῷ ἐπιπέδῳ δὲ τῷ ὑπὸ τὴν τρίτην κοιλάδα τοποθετεῖ ὁ Γύλλιος τὰ Κύκλα τοῦ Διονυσίου καὶ τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς Σκεδαστρίας (*Dissipatoriæ*), κληθείσης οὕτω διότι, κυκλωθέντες ἐνταῦθα οἱ Βάρβαροι ὑπὸ τῶν Βυζαντίων, διεσκορπίσθησαν.

Ἐδῶ ἴσως πρέπει 'να τοποθετηθῇ, ὡς ἀπέχων πέντε περί που στάδια πρὸς δυσμὰς τοῦ ἔσω Νεωρίου, καὶ

Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Καλυβίτου,

κτισθεὶς ὑπ' αὐτῶν αὐτοῦ τῶν γεννητόρων, Εὐτροπίου τοῦ Μαγίστρου καὶ Θεοδώρας, ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἦν καὶ ἡ καλύβη τοῦ Ἁγίου, ἐν ᾗ ἐτάφη καὶ αὐτός. Κατὰ τὸν Δουκάγγιον, τὸ σῶμα χωρὶς τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου τούτου μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην τῷ 706 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ὅπου καὶ ναὸν ἀνήγειρεν εἰς ὄνομα αὐτοῦ ὁ Πάππας Φορμόζος, ἀποθανὼν τῷ 896, ἡ δὲ κεφαλὴ ἐσώζετο πολὺ μετὰ ταῦτα ἐν ΚΠ. Ἀλλ' ὅτι 'δὲν εἶνε αὕτη ἡ σωζομένη ἐν τῇ ἐν Besançon τῆς Γαλλίας ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, καθὼς λέγει ὁ σοφὸς οὗτος, ἀποδείκνυται ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπὶ τῆς χαλκῆς αὐτῆς θήκης ἐπιγεγραμμένων στίχων :

» Χεὶρ μὲν βέβηλος τιμίαν συνθλᾷ κάραν·
» ἀλλ' εὐσεβὴς χεὶρ Ἰωάννου συνδέει »,

οἱ ὁποῖοι ἐφαρμόζονται μᾶλλον εἰς τὸν Ὁμολογητὴν Στέφανον τὸν Νέον· Ἐν γένει δέ, ὅτι περὶ τῶν ἐκ ΚΠ μετακομισθέντων εἰς Εὐρώπην λειψάνων πολὺς καταλείπεται πρὸς ἀμφιβολίαν τόπος, εἴπομεν καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ πονήματος ἡμῶν.

Μεταξὺ τῶν πυλῶν Ὀδοὺν-καποῦ καὶ Οὖν-καπὰν, ἠνέωκται ἡ ὀγδόη τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πυλῶν, παρωνυμουμένη ἀπὸ τοῦ ἔσωθεν αὐτῆς Ἁγιάσματος, τὴν ὁποίαν 'δὲν ἀναφέρει ὁ Γύλλιος, καὶ φαίνεται ὅτι 'δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του.

Μετ' αὐτὴν ἕπεται ἡ ἐννάτη, καλουμένη τοῦ

Οὖν-καπὰν,

ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς Ὡρρείου, ἢ σιτοφυλακείου, τὸ ὁποῖον, κείμενον πρότου ἐν τῷ Α' Ῥεγεῶνι, καὶ παρὰ τὴν τοῦ Νεωρίου πύλην, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ἴσως ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα Ὡραία, καθὰ προείπομεν, μετεκομίσθη μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐνταῦθα, πρὸς εὐκολίαν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ νεωρίου καὶ τῶν

περιβολίων. Ἀπὸ τοῦ σιτῶνος τούτου ἐξάγονται καθ' ἑκάστην 10,000 κοιλὰ γεννημάτων ἢ ἀλεύρου, καὶ διανέμονται εἰς τὰ διάφορα τῆς πόλεως καὶ τῶν προαστείων ἀρτοποιεῖα. Εἰς τὴν πρὸ τῆς πύλης δὲ ταύτης εὐρύχωρον παραλίαν ἐκφορτίζονται ἢ ἐπιφορτίζονται ἀδιακόπως τὰ γεννήματα καὶ τὰ ἄλευρα, καὶ ἀπ' αὐτῆς φέρει πρὸς τὴν ἀντικρὺ πύλην τοῦ Γαλατᾶ, τὴν καλουμένην Ἀζὰμπ-καπού,

Ἡ Ἔσω ἢ Παλαιοτέρα Γέφυρα,

ἐκτεινομένη εἰς 620 βημάτων μῆκος, καὶ ζευχθεῖσα πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν ἐπὶ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμούτ, ὑπὲρ τῆς μνήμης τοῦ ὁποίου ἀνεῖται ἀφορολόγητος. Μόλις εἶνε δυνατὸν 'να πιστεύσῃ τις ὅτι τὸ κοινωφελέστατον μεγαλούργημα τοῦτο, πρὸς κατασκευὴν τοῦ ὁποίου ἐπροτείνοντο ἀλλεπάλληλα σχέδια, καὶ καθυπεβάλλοντο ὑπολογισμοὶ μυριάδων δυσαριθμήτων ὑπὸ τῶν ξένων μηχανικῶν, κατώρθωσε 'να ζεύξῃ μὲ μετριωτάτην δαπάνην καὶ χωρὶς πολὺν θόρυβον ἁπλοῦς τις καὶ πενιχρῶς ἐνδεδυμένος ἐργάτης ἐκ τῶν ἀνέκαθεν εἰς τὸν Ναύσταθμον ὑπηρετούντων Γραικῶν, ὁ Δ η ρ ε κ τ σ ή μ π α σ η ς!

Ἐδῶ ἦτον πιθανῶς καὶ ἐπὶ Γραικορωμαίων

Τὸ Ζεῦγμα,

ἄδηλον, εἴτε γέφυρα ἐκ πλοίων ἢ σχεδιῶν (τὸ ὁποῖον ὅμως, ἐὰν ὑπῆρχεν, ἔπρεπέ τις τῶν συγγραφέων 'να ἀναφέρῃ περὶ αὐτοῦ), εἴτε μᾶλλον ναυπηγεῖον ἢ ζευκτήριον σχεδιῶν. Ὅπως δέ κεν ἔχῃ, εἰς τὸ Ζεῦγμα τοῦτο, μέχρι τοῦ ὁποίου ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ἐπληροῦτο κατερχόμενον ἀπὸ τοῦ Ἁρματίου, τὸ προστεθὲν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τεῖχος, καὶ τὸ ὁποῖον 'δὲν πρέπει 'να συγχέηται μὲ τὸ ἐσωτέρω τοῦ κόλπου Ζεῦγμα, περὶ οὗ ἐφεξῆς, ἦτο ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, σωζόμενος ἄχρι τῶν χρόνων τοῦ Φράτορος Πασιφίκου τοῦ Καπουκίνου, λέγοντος (1) ὅτι συνέτρεχον ἐν αὐτῷ οἱ πιστοί, διὰ τὰ τελούμενα ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἄπειρα θαύματα. Ὅθεν οἱ περὶ τὸν Βολλάνδον (2) ἐντεῦθεν εἰκάζουσιν ὅτι μετεκομίσθη εἰς Γαλλίαν τὸ λείψανον αὐτοῦ.

Ἐντεῦθεν ἀνερχόμενοι διὰ τῆς κοιλάδος τῆς σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ Τρίτου καὶ τοῦ Τετάρτου λόφου, καὶ ἀκολουθοῦντες τὴν κατ' εὐθεῖαν πρὸς

(1) Ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Ὁδοιπορικῷ (2) 18 Ἰανουαρ. Γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι ὁ Ὅσιος οὗτος εἶχεν ὁρκίσῃ τοὺς μαθητάς 'του 'να τὸν θάψωσι κρυφίως, καὶ πρὸ πάντων 'να μὴ μεταφέρωσι τὸ σῶμά 'του εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῶν ἐν Μέμφει συνήθειαν, ἤθελε διατηρεῖσθαι κατ' οἶκον. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ τάφος 'του ἀνεκαλύφθη τῷ 461, καὶ μετεκομίσθη τὸ σῶμά 'του εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ 74 ἔτη εἰς ΚΠ. Καὶ ταῦτα μὲν πιθανά· πῶς δὲ καὶ πόθεν ἐκεῖθεν μετηνέχθη τῷ 980 εἰς τὴν ἐν τῷ Δελφινάτῳ τῆς Γαλλίας Βιέννην, ὅπου ἐλέγετο σωζόμενον ἄχρι τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, αὐτοὶ ἂν εἰδοῖεν οἱ ταῦτα λέγοντες.

Digitized by Google

μεσημβρίαν ὁδὸν, καλουμένην Δεγυρμὲν-σοκαὺ, διὰ τοὺς ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἀλευρομύλους, ἀπαντῶμεν πρῶτον τὸ Γενὶ-Σουλτὰν ἢ Νιδιχὰτ-χχαδὶν-τζαμισὺ· δεξιόθεν δὲ, ἀναβαίνοντες ἐπὶ τοῦ ὑψώματος Ζεϊρὲκ, ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς ὀφρύϊ τοῦ Δ' λόφου, τὸ Κχιλισὲ-τζαμισὶ, τὸ ὁποῖον εἶνε ἡ, διὰ τὸ κάλλος καὶ μέγεθος αὐτῆς ὀνομαστή ποτε,

Μονὴ τοῦ Παντοκράτορος,

κτίσμα τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ καὶ Καλοϊωάννου, ἢ (1) τῆς συζύγου αὐτοῦ Εἰρήνης, τῆς μετονομασθείσης Ξένης, θυγατρὸς Βλαδισλαύου τοῦ Βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας (Ῥηγὸς τῆς Πανονίας), ἧς καὶ ἡ μνήμη ἀναφέρεται τῇ 13 Αὐγούστου ἐν τοῖς Μηναίοις. Ἡ Μονὴ αὕτη, ἥτις τῷ 1145 εἶχεν ἑπτακοσίους περί που μοναχοὺς, ἐχρησίμευεν ἐπὶ τῶν Λατίνων, διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ εὐρυχωρίαν της, ὡς παλάτιον, καὶ εἶχεν ἐπὶ τοῦ Παχυμέρους ἡγούμενον ἐκ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἡγεμονευούσης τότε οἰκογενείας τῶν Βιλλαρδουΐνων, ὅς τις, διὰ τοῦτο ἴσως, ἐκαλεῖτο καὶ Πρίντζεψ. Ἀλλὰ, καὶ χωρὶς τούτου, ὁ ἡγούμενος αὐτῆς, καλούμενος Παντοκρατορηνὸς, προΐστατο, κατά τι προνόμιον (2), πολλῶν ἄλλων μοναστηρίων.

Ὁ δὲ ναὸς αὐτῆς, ὁ μόνος σωζόμενος σήμερον, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζεϊρὲκ ἢ Σέϊχ-τζαμισὶ, εἶνε ὅλος περικεκαλυμμένος ἔσωθεν μὲ ποικίλα μάρμαρα, καὶ ἔχει δύω στοὰς, καὶ πολλοὺς μολυβδοσκεπάστους θόλους, ὧν τὸν μέγιστον ὑποκρατοῦσι τέσσαρες πυῤῥοποίκιλοι κίονες Θηβαίου λίθου, ἔχοντες 7 ποδῶν περίμετρον ἕκαστος, καὶ σχηματίζοντες τέσσαρας ἁψῖδας ἢ τόξα.

Ἐν αὐτῷ ἐπροσκυνεῖτο μία τῶν ὑπὸ τοῦ θείου Λουκᾶ ζωγραφισθεισῶν εἰκόνων τῆς Θεοτόκου. Ἐπὶ Μανουὴλ δὲ τοῦ Κομνηνοῦ τῷ 1149, μετεκομίσθη εἰς αὐτὸν ἐκ Θεσσαλονίκης, κατὰ προτροπὴν τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς Ἰωσὴφ, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἡ ἐπὶ τῆς σοροῦ αὐτοῦ, εἰκονίζουσα τὸν Ἅγιον ἱστάμενον ὄρθιον μὲ τὰς χεῖρας ὑψωμένας πρὸς οὐρανόν· ἀντ' αὐτῆς δὲ ἐτέθη ἐπὶ τῆς σοροῦ ἄλλη ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Τὰς εἰκόνας δὲ τὰς διακοσμούσας τὸ τέμπλεον τοῦ ναοῦ τούτου, τὰς ἄλλως καλουμένας Δεσποτικὰς, εἶδεν ὁ Συρόπουλος τῷ 1439 σωζομένας ἐν Οὐενετίᾳ ἐν τῷ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ναῷ, «τῇ αἴγλῃ τοῦ χρυσοῦ μαρμαιρού»σας, καὶ τῷ πλήθει τῶν πολυτίμων λίθων καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλ»λει τῶν μαργάρων καὶ τῇ τῆς τέχνης φιλοτιμίᾳ καὶ ποικιλίᾳ τοὺς θεα»τὰς καταπληττούσας. Αἱ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώ-

(1) Κατὰ τὸν Κίνναμον Βιβλ. Α', καὶ τὸ Συναξάριον τῆς 13 Αὐγ. (2) Ἴδε Νομοκάν. Τίτλ. Ι'. κεφ. κ'.

Digitized by Google

»σεως τῆς πόλεως, ἀπενεχθεῖσαι ἐντεῦθεν ἐκεῖσε νόμῳ τῆς λείας, εἰς μιᾶς »μεγίστης εἰκόνος συνετέθησαν σχῆμα, ἱδρυμένης ἄνωθεν τοῦ ἐν τῷ κα»θολικῷ βήματι ἀλταρίου, ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν ἰσχυρῶς πάνυ κατη»σφαλισμένης, καὶ κλεισὶ καὶ σφραγῖσι διαφυλαττομένης. Τῶν δὲ θυρῶν »δὶς τοῦ ἔτους ἀνοιγομένων, κατὰ τὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τὴν Ἀνα»στάσιμον ἑορτήν, καὶ πάντων τῶν ἐκεῖσε θεωρούντων τὴν ἐκ πολλῶν σύν»θετον εἰκόνα ἐκείνην. Ἠκούομεν δὲ ταύτας εἶναι ἐκ τοῦ τέμπλου τῆς »ἁγιωτάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἀλλ' οὖν ἔγνωμεν ἀκριβῶς ἔκ τε τῶν »ἐπιγραφῶν, ἔκ τε τῆς στηλογραφίας τῶν Κομνηνῶν, τῆς τοῦ Παντο»κράτορος Μονῆς εἶναι ταύτας. Εἰ οὖν τὰ τῆς Μονῆς ταύτης τοιαῦτα, »σκοπεῖν χρὴ ὁποίαν εἶχον ἂν ὑπερβολὴν τὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, »ἔν τε τῇ λαμπρότητι τῆς ὕλης καὶ τῇ τοῦ τιμήματος ὑπερβολῇ (1)«.

Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ, εἰς ἣν προήρχετο ὁ Αὐτοκράτωρ τῇ 6 Αὐγούστου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως, ἦσαν θαμμένοι, παρεκτὸς τῆς κτίτορος αὐτῆς, τῆς προειρημένης βασιλίδος Εἰρήνης, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, ὁ ἀπαρτίσας τὸ ἔργον τοῦτο τῆς μητρός του, καὶ δεύτερος τῆς μονῆς ταύτης κτίτωρ ἀριθμούμενος, ὅθεν καὶ ἦτον ἐζωγραφισμένος διὰ μουσείου ἐντὸς τοῦ ναοῦ προσφέρων τῷ Χριστῷ τὸ τῆς Μονῆς σχῆμα. Ἐτέθαπτο δέ, κατὰ μὲν τὸν μιξοβάρβαρον Κώδηκα, »ἐν αὐτῷ »τῷ ναῷ«· κατὰ δὲ τὸν Χωνειάτην, »οὐκ ἐν αὐτῷ τῷ τεμένει, ἀλλ' ἐν »τῷ περὶ τοῦτο ἡρώῳ, παρὰ πλάγιον πλευρὰν τῷ τὸν νεὼν εἰσιόντι. Τοῦ »δὲ τοίχου τοῦ νεὼ εἰς ἀψῖδα περιαχθέντος, ἡ περὶ τὴν σορὸν εὐρεῖα δια»στέλλεται εἴσοδος«. Ἡ δὲ λάρναξ αὐτοῦ ἦν ἐκ λίθου ὑπομέλανος, καὶ τὸ ἐπίθεμα αὐτῆς διετυποῦτο εἰς ἑπτὰ λόφων σχῆμα. Ἐδῶ ἐτάφη καὶ ἡ πρώτη αὐτοῦ σύζυγος Βάρθα ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν (2), ἡ μετονομασθεῖσα Εἰρήνη, εἰς τὴν ὁποίαν Ἰωάννης ὁ Τζέτζης προσεφώνησε τὰς Ὁμηρικὰς αὐτοῦ ἀλληγορίας.

Πλησίον τοῦ τάφου τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπροσκυνεῖτο ἐπὶ κρηπῖδος ἰδιαιτέρας ἀνδρομήκης ἐρυθρὸς λίθος, μετακομισθεὶς μεγαλοπρεπῶς ἐκ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ, ὅπου ἐκ παλαιτάτου ἐσώζετο, καὶ ἀποτεθεὶς τὸ πρῶτον ἐν τῷ τοῦ Μεγάλου Παλατίου ναῷ τοῦ Φάρου, τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου »τὸν νῶτον αὐτῷ ὑποστρώσαντος, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Βουκο»λέοντα λιμένος ἐκεῖσε αὐτὸν ἀναγαγόντος«, κατὰ τὸν Χωνειάτην· μετ' οὐ πολὺ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, μετενεχθεὶς ἐνταῦθα. Ἐλέγετο δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος εἶναι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσαβανώθη καὶ ἐσμυρνίσθη ὁ Χριστὸς μετὰ

(1) Συρόπ. Περὶ τῆς ἐν Φλωρεντ. Συνόδου Βιβλ. Δ', 16. (2) Ταύτην, θυγατέρα οὖσαν Βερανζέρου τοῦ Κόμητος τῆς ἐν Βαυαρίᾳ Σουλτσμπαχένης, καὶ γυναικαδέλφην τοῦ Αὐτοκράτορος Κονράδου, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν λαβών, ὁ Μ. Κρούσιος Φριδερούναν ὀνομάζει· ὑπανδρεύθη δὲ τῷ 1143, καὶ ἀπέθανε τῷ 1158.

Digitized by Google

τὴν ἀποκαθήλωσιν, »ἐξ Ἱεροσολύμων μὲν εἰς Ῥώμην ὑπὸ τῆς Μαγδαλη-»νῆς Μαρίας μεταφερόμενος, ἐν Ἐφέσῳ δὲ δι' ἥντιναοῦν αἰτίαν καταλει-»φθεὶς«, καθὼς λέγει ὁ Κίνναμος. Τὰ δὲ ἐπ' αὐτοῦ στίγματα ἐνομίζοντο εἶναι τὰ δάκρυα τῆς Θεοτόκου, ἐμμείναντα ἐπὶ τοῦ λίθου ἀνεξίτηλα. Τὸν λίθον τοῦτον εἶδε καὶ ὁ Βονδελμόντιος ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως.

Παρὰ τὸν Κομνηνὸν Μανουὴλ καὶ τὴν σύζυγόν 'του ἦσαν θαμμένοι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ Εἰρήνη ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, θυγάτηρ δὲ Γουλιέλμου τοῦ Ϛ', Μαρκίωνος τῆς Μοντισφεράντης, Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος, καὶ οἱ υἱοί 'του Θεόδωρος καὶ Ἀνδρόνικος.

Ἁλούσης δὲ τῆς ΚΠ ὑπὸ τῶν Τούρκων, διηγεῖται ὁ Δούκας ὅτι ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ἱδρύθησαν γναφεῖς καὶ παλαιοῤῥάφοι.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ τζαμίου Ζεϊρὲκ σώζεται σήμερον λάρναξ τις ἀκέραιος, ὀκτὼ ποδῶν μήκους καὶ ἑπτὰ πλάτους, ἐκ λίθου πρασίνου ἀρχαίου καὶ σπανίου, ἔχουσα καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ κωνοειδοῦς ἢ πρισματοειδοῦς αὐτῆς ἐπιθέματος σταυροὺς ἐγγεγλυμμένους ἐντὸς θυρεῶν, καὶ χρησιμεύουσα ὡς ὑδρεῖον πρὸς ἁγνισμὸν τῶν εἰς τὸν ναὸν εἰσιόντων. Τίς οἶδε τίνος Αὐτοκράτορος ἢ Αὐγούστης περιεῖχε τὴν κόνιν;

Πλησίον δὲ αὐτοῦ φαίνονται τὰ ἐρείπια εὐρυχωροτάτης τινὸς κινστέρνης, τῆς ὁποίας τοὺς θόλους ἐστήριζον ἄλλοτε εἴκοσι πινσοὶ ἀσβεστόκτιστοι, ἐπιστηριζόμενοι εἰς κίονας Κορινθιουργεῖς Ἀραβίου λίθου, ὑψουμένους εἰς τέσσαρας σειράς, τῶν ὁποίων ἤδη σώζονται μόνον δύω, καί τινες κίονες. Πλησίον δὲ αὐτῆς, ἥτις εἶνε κλεισμένη, σώζεται ἄλλη μία, ὄχι τόσον ἀξία ἐπισκέψεως.

Πρὸς μεσημβρίαν δὲ τοῦ τζαμίου τούτου παρατείνει ἀπὸ τοῦ Σουλτὰν -Μεχμὲτ ἄχρι τοῦ Σαχ-ζαδὲ

Ὁ Ἀγωγὸς τοῦ Οὐάλεντος,

ἓν τῶν χρησιμωτέρων καὶ ἀρχαιοτέρων κτιρίων, ὅσα μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο ἐκτίσθη ἤ, προεκτισμένον ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀνῳκοδομήθη τῷ 366 (367)-368 ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, ἐκ τῶν λίθων τῶν τῆς Χαλκηδόνος τειχῶν, κατεδαφισθέντων ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ῥηθησομένην ἐν τοῖς περὶ τῶν ἐκεῖ αἰτίαν. Ὅθεν ἐλέγετο καὶ Οὐάλης, ὁμωνύμως τῷ κτίτορι, καὶ Οὐαλεντιανός(1), συνήθως δὲ Μέγας Ἀγωγὸς καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων σήμερον Μποζδογὰνκεμερῆ.

Διέρχεται δὲ τὴν Θ' καὶ Ι' ῥεγεῶνα, μετοχετεύων τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῶν

(1) Καὶ ὄχι Οὐαλεντινιανός, καθὼς εὑρίσκεται γραφόμενος πολλαχοῦ.

κλιτύων τοῦ Τετάρτου λόφου εἰς τὰς τοῦ Τρίτου, καὶ ἑνόνων διαγραφικώτατα ἀμφοτέρους. Τὸ δὲ ὕδωρ αὐτοῦ λαμβάνει ἀπὸ τῶν χωρίων Χαλκαλὺ, Τζεμπετζῆ-κιοὺ καὶ Καδὰς-κιοῦου, καὶ ὄχι τοῦ Βελιγραδίου, καθὼς ἐνόμισεν ὁ Γύλλιος καὶ ὅσοι 'τὸν ἀντέγραψαν· διότι τὰ ὕδατα τοῦ Βελιγραδίου, καθὼς ἀπέδειξεν ὁ Κόμης 'Ανδρεώσσης, διοχετεύονται διὰ τοῦ ὑδρονομείου τοῦ 'Ατ-παζὰρ, χαμηλοτέρου κατὰ 16 μέτρα τῆς κορυφῆς τοῦ Οὐαλεντιανοῦ ἀγωγοῦ. Τὸ δὲ ὕδωρ αὐτοῦ (ὁ καλούμενος ποταμὸς 'Υδράλης), μετοχετευόμενον ἀπὸ τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Πουργὰζ εἰς διάστημα τριῶν ὡς ἔγγιστα λευγῶν, ἄχρι τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν τῆς ΚΙΙ, εἶνε τὸ διαυγέστερον καὶ ποτιμώτερον τῶν ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ· ὅθεν καὶ ταμιεύεται, ὡς προείπομεν, τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Βασιλικὴν κινστέρναν πρὸς χρῆσιν τοῦ Σαραγίου.

Αἱ καμάραι τοῦ ἀγωγοῦ τούτου, ἐξισούμεναι ἄνωθεν πρὸς στάθμην τοῖς ὀροπεδίοις τῶν δύω λόφων, τοῦ Τρίτου καὶ τοῦ Τετάρτου, εἶνε ἄνισοι τὸ ὕψος πρὸς ἑαυτὰς, ἐξ αἰτίας τῆς μεσολαβούσης κοιλάδος· διότι αἱ ἐγηγερμέναι ἐπὶ τοῦ ὁμαλοῦ αὐτῆς, ἐκτεινομένου εἰς 800 σχεδὸν βημάτων μῆκος, εἶνε ἴσαι μὲν πρὸς ἀλλήλας τὸ ὕψος, ὑψηλότεραι δὲ τῶν ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν κλιτύων. Ἦσαν δὲ κατ' ἀρχὰς διπλαῖ, ἀλλεπαλλήλως ὑψούμεναι· ἀλλ' ἐκρήμνισαν, ὡς λέγεται, μέρος τῶν ὑπερτέρων, ἵνα φαίνηται τὸ τζαμίον Σαχ-ζαδέ. Ἔχουσι δὲ σχῆμα Γοτθικὸν, καὶ, κατὰ τοὺς γνώμονας τῶν τοιούτων, κακόζηλον, παραβαλλόμενον μάλιστα μετὰ τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Πουργὰζ, τὸ ὁποῖον, συγκοινωνοῦν μὲ τὸν ἀγωγὸν τοῦτον, εἶνε καὶ στερεώτερον καὶ κομψότερον. Ὠκοδόμηται δὲ, καθὼς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἐκ δόμων λίθων καὶ πλίνθων ἐναλλὰξ ἐπικειμένων, καὶ συνηνωμένων διὰ τοῦ μίγματος ἐκείνου, τοῦ ὁποίου μόνα τὰ ἀρχαῖα 'Ρωμαϊκὰ κτίρια σώζουσιν ἀκόμην ἴχνη. 'Δὲν ἔχει ὅμως οὔτε τὴν τόλμην οὔτε τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ 'Ρώμῃ.

Τὸ δὲ μῆκος τοῦ σωζομένου σήμερον μέρους 'του (διότι φαίνεται ὅτι ἦτον ὄχι μόνον ὑψηλότερος, καθὼς εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν μακρότερος) εἶνε 628 μέτρων, καὶ τὸ ὕψος 23 $^{33}/_{100}$(1). Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ αὐτοῦ ὑπάρχει ἀτραπὸς, ἐν τῷ μέσῳ θάμνων δάφνης καὶ ἀγριοσυκῶν. Ἡ δὲ θέα ἐκτείνεται, ἔνθεν μὲν ἐπὶ τοῦ Κόλπου καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς Περαίας μέρους· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῆς Προποντίδος, καὶ ἑκατέρωθεν ἐπὶ πάσης σχεδὸν τῆς πόλεως, ὥστε πανταχόθεν ἔχει τις ὑπ' ὄψιν τὰς γραφικωτέρας καὶ μεγαλοπρεπεστέρας εἰκόνας. Μακρόθεν δὲ τὸ κτίριον τοῦτο ἀποτελεῖ ὡραιοτάτην ἔποψιν, φαινόμενον ἀπὸ τοῦ Κόλπου καὶ τῆς Περαίας, κυρίως δὲ ἀπὸ τῶν μικρῶν τοῦ Σταυροδρομίου μνημά-

(1) Κατ' ἄλλους, 1884 ποδῶν (600 toises) μῆκος, καὶ 70 ποδῶν ὕψος.

Digitized by Google

των, καθ' ὅλην αὐτοῦ τῶν ὑψηλῶν καὶ πολλῶν ἀψίδων τὴν μεγαλοπρέπειαν, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Ι. Δούζας(1) ὅτι ὑπερέχουσι κατὰ τὸ ὕψος ὅλους τοὺς πέριξ οἴκους· ὅθεν καὶ οἱ 'Ανώνυμοι συγγραφεῖς τῶν Πατρίων τῆς ΚΠ 'τὸν ὀνομάζουσιν »ἀγωγὸν τῶν μεγάλων (ἤτοι οὐρανίων) »ἀψίδων«.'Επειδὴ δὲ ἦτον διπλοῦς, διοχετεύων ἀλλεπαλλήλως δύω ποταμούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἴσως ὁ προσγειότερος εἶνε μόνον ὁ τοῦ 'Αδριανοῦ, ὁ μὲν μέγας Γρηγόριος λέγει περὶ αὐτοῦ(2): »Καὶ τὸ ἄπιστον ταῦτο θαῦ»μα, ὁ ὑποχθόνιος καὶ ἀέριος ποταμός«· ὁ δὲ Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς(3): »'Αγωγοὺς ὑδάτων ὑπογείους καὶ κρεμαστοὺς αὖ διὰ τειχῶν, ἀερίους »ποταμοὺς λέγεσθαι δυναμένους«.

Διάφοροι δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων ἀνεκαίνισαν αὐτόν, καὶ πρῶτος ὁ Θεοδόσιος, ὅθεν καὶ Θεοδοσιανὸν καλοῦσιν αὐτὸν αἱ Νεαραί· μετὰ δὲ τοῦτον 'Ιουστῖνος ὁ Β',τῷ ιά. ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ,κατὰ τὸν Σιμοκάττην· καὶ μετ'αὐτὸν ὁ Κοπρώνυμος τῷ 759, Βασίλειος ὁ Μακεδών, Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, 'Ρωμανὸς ὁ 'Αργυρός, 'Ανδρόνικος ὁ Κομνηνὸς καὶ ἄλλοι. 'Αλλ' ἐπὶ πᾶσιν ὁ μεγαλουργὸς καὶ μεγαλοπρεπὴς τῷ ὄντι Σουλτὰν-Σουλεϊμάν, ἀνοικοδομήσας σχεδὸν αὐτὸν ἐκ θεμελίων· ὅθεν καὶ ὁ Κόμης 'Ανδρεώσσης λέγει ὅτι διακρίνονται ἐπ' αὐτοῦ δύο εἴδη οἰκοδομῆς, ὧν ἡ νεωτέρα εἶνε κατ' ἄλλο σχῆμα καὶ πολὺ ὀλιγώτερον στερεὰ τῆς ἀρχαιοτέρας. 'Ο δὲ Δουζᾶς καὶ ὁ Λεϋγκλάβιος διηγοῦνται, ἀπὸ Χρονογραφιῶν Τουρκικῶν πάντως ἀρυσάμενοι, ὅτι ἐν τῶν τριῶν ἀγαθουργημάτων, τὰ ὁποῖα ὁ Σουλτάνος οὗτος ηὔχετο 'να τελειώσῃ πρὶν τοῦ θανάτου του, ἦτον καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ὑδραγωγείου τούτου.

'Δὲν πρέπει δὲ 'να φαίνηται ἄπορον, λέγει ὁ Γύλλιος, διατὶ ἡ Παλαιὰ τῆς πόλεως 'Αναγραφὴ 'δὲν ἀναφέρει τὸν ἀγωγὸν τοῦτον· διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι καὶ ἄλλων μνημείων, ἐπίσης τότε ὑφισταμένων, οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν.

Ἄλλος ἀρχαῖος ναός, μεταβληθεὶς εἰς τζαμίον, ἀπ'αὐτῶν ἀκόμη 'τῶν τοῦ Πορθητοῦ Μεχμὲτ χρόνων,φαίνεται περίοπτος ἐπὶ τοῦ Δ' λόφου τοῖς παραπλέουσι τὸ μεταξὺ Οὒν-καπὰν καὶ Τζουμπαλιοῦ διάστημα,οὐ μακρὰν τῶν τειχῶν, διακρινόμενος ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ θόλου του. 'Ο ναὸς οὗτος, καλούμενος Ἐσκὶ-Ἰμαρὲτ-τζαμισὶ (διότι πρὶν τελειώσῃ τὸ 'Ιμαρέτιον τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ,

'Η Μονὴ τοῦ Παντεπόπτου,

εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἀνῆκεν, ἐχρησίμευσε, διὰ τὴν εὐρυχωρίαν 'της, πρὸς τὸν ἀγαθοεργὸν τοῦτον σκοπὸν) ἐκτίσθη κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ τῆς

(1) 'Οδοιπορ. ΚΠ. (2) 'Ομιλ. ΚΕ'. (3) Συγκρ. Π. καὶ Ν. 'Ρώμης.

Δουκαίνης Ἄννης τῆς Δαλασσηνῆς, τῆς μητρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἥτις, αὐτοκρατορήσαντος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, μέχρι μὲν πολλοῦ συνδιεχείριζεν αὐτῷ τὰ τῆς βασιλείας πράγματα, ὡς ἔμφρων καὶ ἀνδρικὴ τὸ λῆμμα γυνή· »ἐπεὶ δὲ συνῆκεν ἀχθόμενον ἐπὶ τουτωὶ τὸν υἱόν, »παραχωρήσασα τούτῳ πάντων, καὶ τῶν βασιλείων ἀναχωρήσασα, τὸ λοι»πὸν τοῦ βίου εἰς τὴν Μονὴν αὐτῆς ταύτην διήγαγε, παροικήσασα ἐν αὐ»τῇ ἱκανὰ ἔτη ἐντίμως τε καὶ βασιλικῶς, καὶ εἰς γῆρας βαθὺ καταντήσα»σα,« κατὰ τὸν Ζωναρᾶν.

Ἦτον δὲ διῃρημένη εἰς ἀνδρῴαν καὶ γυναικείαν, καὶ ἐκ τῶν πρὸς βοῤ»ῥᾶν τοῦ τζαμίου μεγάλων ἐρειπίων φαίνεται ὅτι εἶχέ ποτε πολλὰς οἰκοδομάς. Ὁ δὲ Βονδελμόντιος ἀναφέρει ὅτι εἶχε καὶ κινστέρναν.

Ἐν αὐτῇ περιωρίσθη ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Μανουὴλ ὁ Πατριάρχης Θεοδόσιος ὁ Βοῤῥαδειώτης. Ἐνταῦθα ἦτον ἐστρατοπεδευμένος, ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως, διὰ τὸ περίοπτον τῆς θέσεως, καὶ ὁ Μούρτζουφλος, ἵνα ἐπιτηρῇ τὰ κινήματα τῶν ἐν τῷ Κόλπῳ Λατινικῶν πλοίων, παρατεταγμένων γραμμικῶς ἀπὸ τῆς τοῦ Εὐεργέτου Μονῆς ἄχρι τοῦ Παλατίου τῶν Βλαχερνῶν, κατὰ τὸν Χωνειάτην. Καὶ ἐδῶ μετὰ ταῦτα, κύριοι γεγονότες τῆς πόλεως, ἔμειναν ἐστρατοπεδευμένοι, φόβῳ ἐνέδρας, καὶ οἱ Λατῖνοι.

Καὶ ἤδη ἐξερχόμεθα διὰ τῆς δεκάτης τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πυλῶν, τῆς τοῦ

Τζοὺμπ-'Αλῆ,

ἀπεχούσης 700 βήματα τῆς τοῦ Οὐν-καπὰν, παρὰ τὴν ὁποίαν ἦσαν ἐπὶ Γυλλίου ὑαλουργεῖα, ἀφ' ὧν καὶ παράγει τὸ ὄνομα αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς οὗτος. Ἀλλ' ὁ Χάμμερ λέγει ὅτι παρωνομάσθη ἀπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Προύσης Τζοὺμπ ἢ Τζὺμπ-'Αλῆ, πρὸς τὸν ὁποῖον Μουρὰτ ὁ Β' ἔστειλε, μετὰ τὴν ἐν Βάρνῃ μάχην, συγκροτηθεῖσαν τῇ 2 (10) Νοεμβρίου τοῦ 1444, τὴν κεφαλὴν τοῦ δυστυχοῦς Βλαδισλάβου Ϛ', βασιλέως τῆς Πολωνίας, κοπεῖσαν ὑπό τινος Γενιτσάρου, καλουμένου Κοτζᾶ-Χίρτζ, καὶ διατηρουμένην τέως ἐντὸς μέλιτος, ὡς τρόπαιον τῆς νίκης 'του, τὴν ὁποίαν οἱ Προυσαεῖς πλύναντες εἰς τὸν παρ' αὐτοῖς ποταμὸν Νιλουφὲρ, περιέφερον ἐν πομπῇ ἐμπεπηγμένην εἰς δόρυ, τοὺς δρόμους τῆς πόλεώς 'των.

Τῆς πύλης τοῦ Τζοὺμπ-'Αλῆ, ἔξωθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχει ναὸς χριστιανικὸς, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀπέχει, κατὰ τὸν Γύλλιον, 340 βήματα ἡ καλουμένη Πύλη τῆς Ἁγίας

(Ἁγιὰ-καπουσοῦ),

ἑνδεκάτη τῶν πρὸς τὸν Κόλπον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, παρονομασθεῖσα

δὲ ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς ἐντὸς τῶν τειχῶν ναοῦ τῆς Ἁγίας Ὁσιομάρτυρος Θεοδοσίας, τῆς Κωνσταντινουπολίτιδος, ἀθλησάσης τῷ 716 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, καὶ ἑορταζομένης τῇ 29 Μαΐου.

Ὁ ναὸς οὗτος, μεταβληθεὶς εἰς εὐκτήριον Τουρκικόν, καλεῖται νῦν, διὰ τὸ κομψὸν τῆς ἐξωτερικῆς του κατασκευῆς, Γκιοὺλ-τζαμὺ, τὸ ὁποῖον μεταφράσαντες τῶν ἡμετέρων τινὲς, ἐπωνόμασαν αὐτὸ Ῥόδον τὸ Ἀμάραντον, ἐξ οὗ παραχθέντες ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Chevalier, ἐνόμισαν ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτον ὁ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, τὸν ὁποῖον προδιεγράψαμεν, κείμενον ἀντικρὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Δαγισθέως. Ἄλλοι ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς τῆς Περιβλέπτου, συμπεραίνοντες τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κτίτωρ τῆς Μονῆς ταύτης Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρὸς ἠγόρασε καὶ μετεποίησεν εἰς ναὸν τὸν οἶκον τοῦ Τριακονταφύλλου, ἐν ᾧ ὁ Χωνειάτης λέγει ὅτι ὁ ναὸς τῆς Περιβλέπτου ἦτον κάτωθεν τοῦ Σίγματος, τὸ δὲ Σῖγμα τοῦτο ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ Πορφυρογεννήτου ὅτι ἔκειτο παρὰ τὴν Χρυσῆν πύλην· διότι »εἰσελθόντες (λέγει) οἱ Αὐτοκράτορες Βασίλειος καὶ »Κωνσταντῖνος ἐν θριάμβῳ τὴν Χρυσῆν πύλην, ἦλθον εἰς τὸ Σῖγμα, καὶ »ἀπ' αὐτοῦ διηυθύνθησαν διὰ τῶν ἀριστερῶν εἰς τὸ Ἐξωκιόνιον, τὸν Ξη»ρόλοφον κτλ.«, ὥστε εἶνε ἀναντιῤῥήτως τὸ Σουλλοὺ-Μοναστῆρι. Ἐὰν ἔλεγον τοὐλάχιστον ὅτι εἶνε τοῦ Παντεπόπτου, εἶχεν ἴσως κἄποιον λόγον, διὰ τὴν γειτνίασιν, τὸ πρᾶγμα· ἔμενεν ὅμως ἔκτοτε ἀναιτιολόγητος ἡ παρωνυμία τῆς πύλης. Ὅλοι δὲ οὗτοι τοποθετοῦσι τὸν τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας ναὸν πέραν τοῦ Κόλπου καὶ καταντικρὺ τῆς πύλης ταύτης, ὅπου νῦν τὸ Κασσὶμ-πασσᾶ-τζαμισύ· ἀλλ' ὁ γεραρὸς συγγραφεὺς τῆς Κωνσταντινιάδος ἀπέδειξε τοῦτο ὅλως ἀδύνατον, ὡς ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Δούκα, ὅς τις, διηγούμενος τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς πόλεως, λέγει: »Ἔτυχε γὰρ »ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς συντελείας τῆς πόλεως ἑορτάζεσθαι τὴν »μνήμην τῆς Ὁσιομάρτυρος Θεοδοσίας. Ἐτελεῖτο οὖν ἑορτὴ πάνδημος· »ἦσαν γὰρ καὶ ἀφ' ἑσπέρας πλεῖστοι καὶ πλεῖσται διανυκτερεύσαντες ἐν »τῇ σορῷ τῆς Ὁσίας. Οἱ πλείονες δὲ πρωῒ, ἡμέρας γενομένης, αἱ γυναῖ»κες σὺν τοῖς ἀνδράσιν αὐτῶν ἀπερχόμεναι εἰς προσκύνησιν, φέρουσαι κη»ροὺς καὶ θυμιάματα, περικεχαλλωπισμέναι, ἐξαίφνης ἐν τοῖς Τούρκοις »ἐνέπεσον«. Τοῦτο δὲ ἦτο ἀδύνατον φυσικῶς, πολιορκουμένης διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς πόλεως, ἐὰν ἔκειτο τῷ ὄντι ὁ ναὸς πέραν. Ἐὰν προσαπαιτῆται δὲ καὶ ἄλλη ἀπόδειξις, ἔχομεν τὸ ἑξῆς συμβὰν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, τῷ 1306, ὅτε ἰαθέντος κωφοῦ τινος καὶ ἀλάλου διὰ θαύματος τῆς Ἁγίας ταύτης, ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀγρυπνίαν καὶ λιτανείαν διατάξας ἐπὶ τούτῳ, »τοῖς μὲν ἄλλοις, λέγει ὁ Παχυμέρης (1),

(1) Βιβλ. Ε', κεφ. λδ'.

»ἐφῆκε βαδίζειν ὡς βούλοιντο· αὐτὸς δὲ συνάμα Συγκλήτῳ καὶ Πατρι-»άρχῃ, ἀκρώνυχος πεζῇ βαδίζων, πρὸς τὸν ναὸν τῆς Μάρτυρος »παραγίνεται«.

Ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦτον, τοῦ ὁποίου 'δὲν εἶνε γνωστὸς ὁ κτίτωρ, ὑπάρχουσιν εὐρυχωρότατα ὑπόγεια, προσδιωρισμένα εἰς κοιμητήρια, ἐξ ὧν ὁ Chevalier κατεμέτρησεν ἕν, ἔχον εἴκοσι πήχεων ἔκτασιν, εἰς τὸ ὁποῖον κατέληγον ἐκ πλαγίων ἄλλα. Ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς Κωνσταντινιάδος λέγει ὅτι ἔνδον τοῦ ναοῦ τούτου, ἐκ δεξιῶν τοῖς εἰσιοῦσι, δείκνυταί τις τάφος, φέρων τὴν ἑξῆς Τουρκικὴν ἐπιγραφήν: »Τὸ μνῆμα τοῦτο ὑπάρχει ἑνὸς »τῶν τοῦ Ἰησοῦ μαθητῶν«, καὶ συμπεραίνει ὅτι ἴσως εἶνε τινὸς τῶν ἐπὶ τῶν Εἰκονομάχων ἀθλησάντων ὁμολογητῶν, καὶ πιθανῶς τοῦ Ὁμολογητοῦ Ἀθανασίου· Ἀλλ' ἐκ τῶν ἑξῆς δύω βιογραφικῶν Ἰάμβων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ σοφὸς οὗτος:

» Ἀθανάσιος θρέμμα Παυλοπετρίου,
» Ἀποστόλοις σύνεστι Πέτρῳ καὶ Παύλῳ,

ἐξάγεται πιθανώτερον ὅτι ὁ Ὁμολογητὴς οὗτος ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῶν Πρωταποστόλων τῷ ἐν τῷ Πετρίῳ.

Εἰς τὸ Ἁγιᾶ-καπουσοῦ κατῴκησεν ὁ περίφημος εὐνοούμενος Σουλτὰν - Μουρὰτ τοῦ Γ' Σέϊχης Σουτζᾶς, ἀγοράσας τὴν μεγαλοπρεπῆ οἰκίαν, ἐν ᾗ, κτίστης ὢν ἔτι καὶ πάμπτωχος, εἰργάζετο οἰκοδομουμένῃ. Ὁ παμπόνηρος οὗτος ἀγύρτης εἰς τοιαύτην εὐνοίας περιωπὴν εἶχε φθάσῃ, ὥστε ὁσάκις ἢ αὐτὸς 'δὲν ὑπήγαινεν εἰς τὸ Σαράϊ, ἢ ὁ Σουλτάνος 'δὲν ἤρχετο εἰς αὐτοῦ, 'τὸν ἔγραφε μὲ οἰκιακὸν ὕφος, ὀνομάζων αὐτὸν Σέϊχιμ, Ἐφένδημ, Σουλτανύμ (1)!

Τῆς πύλης τῆς Ἁγιᾶς ἀπέχει 160 βήματα, καὶ ἄλλα τόσα τῆς τοῦ Πετρίου,

Ἡ Νέα Πύλη (Γενὶ - καπὺ),

δωδεκάτη ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπονομασθεῖσα δὲ Νέα, διότι ἠνοίχθη μετὰ τὴν ἅλωσιν, καὶ ἴσως ὅταν ἐκτίζετο τὸ τζαμίον Σουλτὰν-Σελήμ, πρὸς εὐκολίαν τῆς μετακομίσεως τῆς ὕλης· διότι ἀπ' αὐτῆς εἶνε ἡ πλησιεστέρα, καί τοι κοπιαστικωτέρα, ἄνοδος εἰς τὸ τζαμίον τοῦτο.

Τὸ περικαλλὲς τοῦτο τέμενος, μετὰ τοῦ παρ' αὐτὸ Μαυσωλείου καὶ Πτωχοτροφείου, ὑψοῦται ἐπὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς κορυφῆς τοῦ δικορύφου ἢ τρικορύφου μᾶλλον Πέμπτου λόφου, ὑπεράνωθεν τοῦ Πετρίου καὶ Φαναρίου, θεμελιωθὲν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον Σελὴμ τοῦ Α' τῷ 1520(2) ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σουλεϊμάν, καὶ κτισθὲν τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ὕλης τῆς

(1) Ἴδε τὸν M. D'Ohsson. (2) Κατὰ τὸν Dallaway, ἡ οἰκοδομὴ ἤρξατο τῷ 1552 καὶ ἐτελείωσε τῷ 1556.

Ἀλεξανδρείας Τρῳάδος. Τὸ σχῆμά 'του ἔξωθεν, καί τοι ἁπλοῦν, διότι 'δὲν ἔχει εἰμὴ ἕνα μόνον μεγάλον θόλον, ἤθελεν εἶναι πολὺ ὡραιότερον, ἐὰν τὰ ἀντιστηρίζοντα ὀλόγυρα τὸν θόλον τοῦτον ἀντιτειχίσματα 'δὲν ἐμηδένιζον τὸ ἀποτέλεσμά 'του. Ὥστε ἐξ αἰτίας τούτου καὶ τῆς χαμηλότητος τοῦ θόλου 'του 'δὲν ἔχει τὸ κομψὸν ἐκεῖνο καὶ ἄνετον τῶν ἄλλων Αὐτοκρατορικῶν τζαμίων. Οἱ κίονες ὅμως τῶν περιστῴων 'του εἶνε ὡραιότατοι. Πλησίον δὲ τοῦ τάφου τοῦ Σελὴμ κεῖται ἡ σύζυγος αὐτοῦ, μήτηρ τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου, ἡ ὡραία Χαφζὰ-Κχαδὺν, ἀποθανοῦσα τῇ 5 Μαρτίου τοῦ 1533.

Ἡ προσηρτημένη εἰς τὸ τζαμίον τοῦτο βιβλιοθήκη ἀφιερώθη ὡς Βακῷ εἰς αὐτὸ ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου Νομοδιδασκάλου Ὀσμὰν-Ἐφέντη, γνωστοῦ μᾶλλον ὑπὸ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ, Κιοπρουλῆ-Χότζα, διότι ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ περιφήμου Βεζίρη Ἀχμὲτ-Κιοπρουλῆ-ζαδέ.

Πλησίον δὲ καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ τζαμίου τούτου, ὑπὸ τὴν ἀνέχουσαν αὐτὸ κρηπῖδα, ἑπομένως περὶ τὴν βόρειον τοῦ λόφου κλιτὺν, τὴν συγκοινωνοῦσαν μετὰ τοῦ Φαναρίου, σώζεται μία τῶν ἀστέγων δεξαμενῶν, χρησιμεύουσα ὡς τσουκοὺρ-μποστάνιον. Ἔχει δὲ 78 πηχῶν πανταχόθεν ἔκτασιν, καὶ 25 ποδῶν βάθος ὑπὲρ τὸ καλλιεργούμενον αὐτῆς ἔδαφος, ἐπέχον ἄλλους 8 πόδας. Οἱ δὲ τοῖχοί 'της ἔχουσι 16 ποδῶν πάχος, καὶ 6 πόδας ὁ πυθμήν. Ἐχρησίμευε δὲ μετὰ τῆς παρὰ τὸ τζαμίον Καρὰ-γιομρούκ πρὸς ὑδραγωγίαν τοῦ μεταξὺ Διβὰν-γιολοῦ καὶ Γενὺ-καπίου διαστήματος.

Παρὰ δὲ τὴν μεσημβρινοανατολικὴν γωνίαν τοῦ ὑπερεκτεταμένου περιβόλου τοῦ τζαμίου Σουλτὰν-Σελὴμ, ὑπάρχει, ἐπ' αὐτῆς τῆς τοῦ λόφου ὀφρύος, τὸ Χαμαμτζῆ-Χασὰν-ἀγᾶ-τζαμισί· πρὸς δὲ τὴν βόρειον αὐτοῦ πλευρὰν τὸ Διβὰν-Ἀλῆ-πασσᾶ-τζαμισί.

Αἱ πρὸς τὸν Κόλπον καταλήγουσαι ὑπώρειαι τοῦ Πέμπτου λόφου περικλείονται διὰ διπλοῦ ἄνευ πύργων τείχους, τοῦ μὲν ἐπ' αὐτῆς τῆς παραλίας, καλουμένου Στροβίλου, τοῦ δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ λόφου κλιτύος· τὸ δὲ μεταξὺ τῶν τειχῶν τούτων διάστημα, εἶνε τὸ λεγόμενον

Διπλοφάναρον,

εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁποίου φέρουσιν ἔξωθεν μὲν δύω πύλαι, ἡ τοῦ Πετρίου καὶ ἡ τοῦ Φαναρίου, ἔσωθεν δὲ τῆς πόλεως ἡ τοῦ Διπλοφαναρίου, ἥτις εἶνε ἤδη ἄθυρος. Ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα κατοικεῖται ὑπὸ Χριστιανῶν, καὶ ἔχει, λόγῳ Γραικοβυζαντινῆς ἀρχαιότητος πολλὴν ἱστορικὴν σημασίαν. Καὶ τὸ μὲν

Πετρίον ἢ Πετρὶν,

τὸ ὁποῖον ἐλέγετο καὶ Πέτρα, διετήρησε τὸ ὄνομά 'του καὶ παρ' ἡμῖν, δοθὲν εἰς αὐτὸ ὑπ' αὐτῆς τῶν τόπων τῆς φύσεως καὶ τοῦ πετρώδους τῶν ὑπωρειῶν τοῦ λόφου, αἱ ὁποῖαι, προεκτεινόμεναι, πρὶν κτισθῇ ἡ ΚΠ, καὶ ἐντὸς τοῦ κόλπου, ἐσχημάτιζον καὶ περὶ τὴν θάλασσαν ὑφάλους πέτρας ἢ βράχους, συγχωθέντας 'έπειτα καὶ ἐποικοδομηθέντας. Εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην αἰτίαν συνέδραμε καὶ ἄλλη τυχαιοτέρα, ἡ ἀπὸ Πέτρου τοῦ Πατρικίου, τοῦ πολλὰς ἀρχὰς ἄρξαντος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου, καὶ ἀναφερομένου εἰς διαφόρους Νεαρὰς, ὅς τις ἐλέγετο προσέτι καὶ Βαρσυμιανὸς ἢ Βαρσαμιανὸς (1), Σύρος τὸ γένος, ἀργυραμοιβὸς πρότερον· ἔκτισε δὲ πρῶτος τὸ ἐνταῦθα Παλάτιον, κατὰ τὸν Κωδινόν (2). Διῃρεῖτο δὲ εἰς Παλαιὸν καὶ Νέον Πετρὶν, ὅθεν ἐλέγετο καὶ πληθυντικῶς Τὰ Πετρία, κείμενα ἑπομένως πλησίον ἀλλήλων. Ἐκ τούτων τὸ Παλαιὸν Πετρὶν, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο καὶ Παλαιὰ Πέτρα (3) καὶ Παλαιὸς Πέτρος, ἦτον κυρίως τὸ παλάτιον τοῦ Βαρσαμιανοῦ τούτου, τὸ αὐτὸ συγχρόνως καὶ φρούριον, καὶ καταντῆσαν τέλος βασιλικὸν γυναικεῖον μοναστήριον, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου, περίφημον εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, διότι ἐν αὐτῷ συνήθως κατεκλείοντο αἱ ἐκπίπτουσαι ἢ ἄλλως δυσημεροῦσαι βασιλίδες. Τὴν Μονὴν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἡ μὲν Ἄννα καὶ ὁ Βρυέννιος τοποθετοῦσι πλησίον τῆς καλουμένης Σιδηρᾶς πύλης, ἄλλης παρὰ τὴν ἐπὶ τῆς Προποντίδος Σιδηρᾶν (4), κληθείσης δὲ ἴσως ἀπὸ τῶν παρ' αὐτὴν σιδηρουργείων, χειρόγραφον δέ τι τοῦ Κρουσίου (5), »ἔγ-»γιστα τῶν Ἀετίου, καὶ πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς τῆς Παμμακαρίστου«, ἔκτισεν ἢ μᾶλλον ἀνῳκοδόμησε Βασίλειος ὁ Μακεδών· διότι προϋπῆρχεν ἤδη αὐτοῦ, ἐὰν αὐτὴ ἦνε, καθὼς νομίζω, ἡ καλουμένη προσέτι καὶ Τοῦ Στροβίλου ἢ Ἐν τῇ Στροβιλέᾳ, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς κατοικίαν ἑαυτῆς παρὰ τοῦ Μιχαὴλ Ῥαγγαβὲ ἡ χήρα τοῦ Αὐτοκράτορος Σταυρακίου Θεοφανώ, Ἀθηναία, συγγενὴς τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης τῆς Λέοντος τοῦ Δ', καὶ ἐνταῦθα ἐγκατεβίωσε, καταπλουτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ῥαγγαβὲ, καὶ ἐδῶ ἐτάφη καὶ αὐτὴ καὶ ὁ Σταυράκιος (6), ἀποθανὼν τῷ 812

(1) Εἰς τὸν Προκόπιον γράφεται Βαρσυάμι, τὸ ὁποῖον εἶναι νομίζω μᾶλλον Βαρααμὶν, ἀπὸ τοῦ Φοινικικοῦ Μπᾶλ-σαμῆν (Κύριος τοῦ οὐρανοῦ), ἐπιθέτου τοῦ Ἡλίου· ἢ, πιθανώτερον, τοῦ Ἑβραϊκοῦ Βὰρ-σαμῆν (υἱὸς εὐωδίας, ὅθεν καὶ τὸ Ἰὰ-σεμῆν, τὸ Ἰάσμηνον), καὶ ἔπειτα Βαλααμὼν· καὶ παρ' ἡμῖν ὁ Βαρσαμῆς. (2) Περὶ κτισμ. ΚΠ. (3) Τὸ ὁποῖον ὁ Λαμπέκιος ἐν τῷ Μεγάλῳ Εὐχολογίῳ, διορθωτέον ἡγήσατο Πόρτα. (4) Ἴδε Τακτλαδῆ-καπύ.

(5) Τὸ αὐτὸ ἴσως καὶ τοῦ Δουκαγγίου, ἀναφέροντος ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Γλωσσαρίῳ ἀνέκδοτόν τι Χημικὸν χειρόγραφον, σωζόμενον ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ, τοῦ ὁποίου εἶνε προτεταγμένοι οἱ ἑξῆς στίχοι: »Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Νεοφύτου, »Τῆς Προδρομικῆς μάνδρας περιωνύμου, »Τῆς κειμένης ἔγγιστα τῶν Ἀετίου, »Ἡ βίβλος ἥδε τῆς φιλανθρώπου τέχνης«. (6) Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ Νάρθηκος ἐν λάρνακι λίθου λευκοῦ.

ἐκ τοῦ τραύματος ὅπερ ἔλαβεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων μάχην, μετὰ 66 ἡμερῶν αὐτοκρατορίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι κατῴκουν καὶ τότε περὶ αὐτὴν Ἰουδαῖοι, καθὼς καὶ τῶρα εἰς τὸ Τζοὺμπ - Ἀλῆ καὶ τὸν Παλατᾶν, καὶ αὐτὰ ἑπομένως εἶνε τὰ Ἑ β ρ α ϊ κ ὰ καὶ κατὰ συγκοπὴν Τ ὰ Β ρ α κ ά, τὰ ὁποῖα ὁ Ζωναρᾶς (1) φρονεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ Σταυρακίου ὠνομάσθησαν Σ τ α υ ρ α κ ά· »βαρβαριζομένου δὲ (λέγει) τοῦ ὀνόματος πρὸς τοῦ συρφετώδους »ὄχλου, λέγεται Τὰ Βρακᾶ· παρά τινων δέ, τὴν ἀληθῆ κλῆσιν ἀγνοησάν- »των, μεταγόντων δὲ ταύτην δῆθεν πρὸς τὸ Ἑλληνικώτερον, ὀνομάζεται »Τὰ Ἑβραϊκά«. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ζωναρᾶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ περὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων τῆς Μ. Ἐκκλησίας Νεαρὰ τοῦ Κομνηνοῦ Μανουὴλ ἀναφέρει καὶ περὶ Στροβιλιωτῶν Ἰουδαίων, ὡς κατοικούντων πάντως περὶ τὴν Στροβιλέαν ταύτην, πιθανώτερον νομίζω ὅτι ἔγιναν Τὰ Ἑβραϊκὰ Σταυρακά, καὶ ὄχι τὸ ἐναντίον (καὶ ζητῶ συγγνώμην παρὰ τοῦ Ζωναρᾶ). Καὶ τότε, ἐπειδὴ τὴν Παλαιὰν Ἑβραϊκὴν σκάλαν ἐτοποθετήσαμεν παρὰ τὴν τοῦ Περάματος πύλην, ἐνταῦθα τοποθετητέον τὴν νέαν, πρὸς συμβιβασμὸν ὅλων τῶν ἀντιφάσεων.

Εἰς τὴν Μονὴν ταύτην τοῦ Προδρόμου ἐγίνετο συνήθως ἡ π ρ ο έ λ ε υ σ ι ς τοῦ αὐτοκράτορος τῇ 24 Ἰουνίου καὶ τῇ 29 Αὐγούστου. Ἐν αὐτῇ δὲ διετηροῦντο, κατὰ τὸν Βονδελμόντιον, καὶ ὁ κάλαμος σὺν τῷ σπόγγῳ καὶ τῇ λόγχῃ, εἰς ἓν ἀσφαλισμένα (2). Κατὰ δὲ τὸν Χάμμερ, ἐνταῦθα ἦσαν τεθησαυρισμέναι καὶ ἡ κάρα καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ Προδρόμου (3). Ἐπὶ δὲ τῆς ἁλώσεως, διασωθέντα, ἔμειναν εἰς τὸ Βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον, ὡς προείπομεν. Εἰς τὴν μονὴν ταύτην ἀφιέρωσεν ἡ διάσημος Ἄννα ἡ Κομνηνή, εἰς μνήμην τῆς μάμμης αὐτῆς, τῆς προειρημένης Δαλασσηνῆς, λείψανον (ὀστάριον ἐκ τοῦ θέναρος ἢ τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς) τοῦ Προδρόμου, περικλεισμένον ἐν χαλκῇ ἐπιχρύσῳ χειρί, τὸ ὁποῖον ἐσώζετο ἐπὶ Δουκαγγίου ἐν τῇ ἐν Καστελλοδούνῳ Μονῇ τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς, μὲ τὴν ἑξῆς ἐπὶ τῆς θήκης ἐπιγραφήν:

(1) Βιβλ. ΙΕ'. (2) Τὰ ὄργανα τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος, εὑρεθέντα, καθὰ φημίζεται, ἐν τῇ ΚΠ, ἐπὶ τῆς ἁλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων, παρεχωρήθησαν ἔπειτα ὑπὸ Βαλδουίνου τοῦ Γ' εἰς Λουδοβῖκον τὸν λεγόμενον Ἅγιον, Βασιλέα τῆς Γαλλίας, ὅς τις, ἐξαγοράσας αὐτά, προενεχυριασμένα ὑπὸ τοῦ Βαλδουίνου διὰ μικράν τινα ποσότητα εἰς τοὺς Οὐενετούς, τὰ ἐναπέθεσεν ἐν τῷ ἐν Παρισίοις Παρεκκλησίῳ (La Sainte Chapelle), καὶ ἐκεῖ διετηροῦντο μέχρι τοῦ 1793. Κατά τινα δὲ ὑποσημείωσιν, δημοσιευθεῖσαν οὐ πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν Revue Archeologique, ὅτε τῷ 1792 ἡ μεγάλη λειψανοθήκη τοῦ παρεκκλησίου τούτου παρεδόθη εἰς τὸ χρυσοχοεῖον, τῶν χρυσοχόων τις ἔλαβε τὰ περιεχόμενα εἰς αὐτὴν ἱερὰ κειμήλια, καὶ κατέχωσεν αὐτὰ ἔπειτα, φοβηθεὶς ἐπὶ τῆς φ ρ ι κ τ ῆ ς ἐποχῆς, εἴς τι περιβόλιον, ὅπου ὅμως εἰς μάτην τὰ ἀνεζήτησεν ὕστερον, μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς θρησκείας. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι μέρη τῶν εἰς τὸ σεπτὸν πάθος ἀναγομένων λειψάνων προσκυνοῦνται καὶ παρ' ἡμῖν εἰς διάφορα μοναστήρια, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ τῶν Ταξιαρχῶν ἐν Πελοποννήσῳ. (3) Περὶ τῶν τοῦ Προδρόμου λειψάνων ἴδε τὰ σημειωθέντα ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ.

»Ὁ καρπὸς ὀστοῦν, ἡ δὲ χεὶρ χρυσῆ· πόθεν
» ἐκ τῆς ἐρήμου καρπός; ἐκ Παλαιστίνης
» χρυσῆ παλαιστὴ χρυσοδάκτυλος; ξένον!
»Ὀστοῦν ὁ καρπὸς ἐκ φυτοῦ τοῦ Προδρόμου.
» Τὴν χεῖρα νῦν γάνωσε τέχνη καὶ πόθος
»Ἄννης ἀνάσσης ἐκ γόνου τῆς Πορφύρας«.

Εἰς τὴν Μονὴν ταύτην, τῆς ὁποίας οὔτε ἴχνος σώζεται πλέον, περιορισθεῖσα ὑπὸ Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροῦ Θεοδώρα ἡ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' θυγάτηρ, ἡ καλουμένη Πορφυρογέννητος, ἀπεκάρη τῷ 1031 μοναχή, ἐπὶ προφάσει δῆθεν συνωμοσίας καθ' ὑποβολὴν τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Ζωῆς. Παραδοξότεραι τῆς γυναικὸς ταύτης τύχαι σπανίως ἀπαντῶνται εἰς τῶν Παλατίων τὰ Χρονικά! Γεννηθεῖσα ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἦτον προσδιωρισμένη ὑπὸ τοῦ πατρός 'της 'να 'τὸν διαδεχθῇ, συζευγνυμένη Ῥωμανὸν τὸν Ἀργυρόν, ἤδη ἔγγαμον. Ἡ πρότασις αὕτη, τὴν ὁποίαν ἐπεβάρυνον ἔτι μᾶλλον λόγοι συγγενείας προϋφεστώσης μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν οἰκογενειῶν, ἔφερε φρίκην εἰς τὴν Θεοδώραν, καὶ διὰ τοῦτο παρεχώρησεν ἅπαντα εἰς τὴν ἀδελφήν 'της Ζωήν, ἥτις οὐδὲν αἱρετώτερον εἶχε παρὰ τὸ ἄρχειν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡσύχαζεν ἀμέριμνος ἡ Θεοδώρα ἐν τῷ Πετρίῳ, ὁ δῆμος, στασιάσας ἐναντίον τοῦ Καλαφάτου, 'τὴν ὑπεχρέωσε μετὰ ἕνδεκα ἔτη ν' ἀνταλλάξῃ πάλιν τὸ ῥάσον μὲ τὴν πορφύραν, ἀναγορεύσας αὐτὴν Αὐτοκράτορα μετὰ τῆς Ζωῆς. Ἄρξασα δὲ τρεῖς περί που μῆνας, ὑπεχώρησε πάλιν, ἀναγορευθέντος τοῦ Μονομάχου καὶ συζευχθέντος τὴν ἀδελφήν 'της. Ἀλλὰ προώριστο, φαίνεται, ὥστε ἡ Θεοδώρα, καθὼς ἐσπαργανώθη τεχθεῖσα, οὕτω 'να σαβανωθῇ, καὶ ἀποθανοῦσα, μὲ τὴν πορφύραν· διότι, μετὰ 12-13 ἔτη, ἀποθανόντος τοῦ Μονομάχου, ἀνέλαβε πᾶσαν τὴν αὐτοκράτορα δύναμιν, ἤδη ὑπερεβδομηκοντοῦτις, ἣν καὶ διατηρήσασα μῆνας εἴκοσι καὶ ἄλλας τόσας ἡμέρας, ὑπεχώρησεν αὐτήν, ἤδη τὰ ἔσχατα πνέουσα, εἰς τὸν γέροντα Μιχαὴλ, τὸν καλούμενον Στρατιωτικόν, καὶ ἀπέθανε τῇ 22 Αὐγούστου τοῦ 1056.

Ἐν αὐτῇ κατέκλεισεν ὁ Βοτανειάτης καὶ τὴν Ἄνναν Δαλασσηνήν, τὴν τῶν Κομνηνῶν μητέρα, μετὰ τῶν θυγατέρων 'της καὶ νυμφῶν, ἀναγορευθέντος Αὐτοκράτορος ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἀλεξίου.

Κυριευθείσης δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς πόλεως, »κατέδραμον, κατὰ τὸν «Ἱστορικὸν Δούκαν, πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ Προδρόμου μονὴν οἱ »τῆς Αὐλῆς τοῦ Σουλτάνου Γενίτσαροι, οἱ ἄλλως Ἀζάπιδες, ὅσοι 'δὲν »εἶχον λάβει τὸν πρὸς τὰς Βλαχέρνας καὶ τὸ Παλάτιον δρόμον«. Μετὰ δὲ ταῦτα, καί τοι κρημνισμένη σχεδόν, ὡς πολλὰ παθοῦσα, καθὸ παραθαλάσσιος, ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Τούρκων, παρεχωρήθη διὰ χάττι-σερίφιου τοῦ πορθητοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τῇ χριστιανῇ (ἐκ Σέρβων) μητρὶ τοῦ

περιωνύμου ἐκείνου Σατράπου Μαχμούτ-πασσᾶ τοῦ Μιχάλογλου, Βεζίρη καὶ συγγάμβρου τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τῇ ἑτέρᾳ θυγατρὶ τοῦ Τζεχὰν-πασσᾶ (1). Ὁ Βεζίρης οὗτος, αἰχμαλωτισθεὶς νέος ἔτι, καὶ εἰσαχθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου παρὰ τῷ πατρὶ τοῦ Μεχμέτου Σουλτὰν-Μουρὰτ, κατώρθωσε διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ ἱκανότητός 'του 'να διαδεχθῇ τὸν ἀρχισατράπην Τζενδερελῆ-Χαλὶλ-πασσᾶν, τὸν φίλον ἐκεῖνον τῶν Γραικῶν, καὶ διὰ τοῦτο Γκιαβοὺρ-πασσᾶν ὑπὸ τῶν Τούρκων καλούμενον, τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ὑποστὰς δὲ τέλος καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν τύχην τῷ 1474, ὡς προείπομεν, ἔγραψε τὴν ἑξῆς διαθήκην· »Ὅτε ἦλθον εἰς τοῦ Σουλτάνου τὰς θύρας, οὐδὲν εἶχον εἰμὴ ἕνα μόνον ἵππον, μίαν σπάθην, καὶ 500 ἄσπρα (2)· ὅσα λοιπὸν μετὰ ταῦτα ἀπέκτησα, εἶνε τοῦ Βασιλέως μου. Ταύτην δὲ μόνην καὶ τελευταίαν χάριν ζητῶ, ἵνα φυλαχθῇ ἡ ζωὴ τοῦ υἱοῦ μου Μεχμέτ-μπεη, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ὅτι θέλει διατηρήσῃ αὐτὸς ὅσα ἀγαθοεργὰ καταστήματα ἀνήγειρα«. Καὶ τῷ ὄντι πολλὰ τῶν κοινωφελῶν τούτων ἱδρυμάτων σώζονται, μετὰ τέσσαρας ἤδη αἰῶνας, ἔν τε ΚΠ καὶ Σαρδικῇ (Σόφιᾳ).

Εἶχε δὲ καὶ κινστέρναν ἡ μονὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Βονδελμόντιος, ἥτις ὅμως 'δέν μοι φαίνεται 'νὰ ἦνε ἡ οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ »ἐν τόπῳ καλουμένῳ Πέτρᾳ«, κατὰ τὸν Κίνναμον· διότι αὕτη διεῖχε, κατὰ τὸν Ἱστορικὸν τοῦτον, εἰ καὶ οὐ πολλῷ, τῆς πόλεως.

Παρὰ τὸν τοῦ Προδρόμου τοῦτον ναὸν ἦσαν ἔσωθεν τοῦ Πετρίου καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς Α' ὁ τῆς Θεοτόκου, ὁ καλούμενος Τῶν Μητροπολίτου ἢ Μητροπολιτῶν, μετενεχθεὶς ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν, κατὰ διαταγὴν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου· διότι ἐκεῖ ὑπῆρχε πρότοῦ, πλησίον τοῦ Παλατίου. » Βουλόμενος δὲ ἐκεῖ βάθρα τῶν Βενέτων » καὶ φιάλην κτίσαι, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, εἰς τὸ τελεῖσθαι ἐκεῖ τὸ Σαξι» μοδέξιμον (3), ἀπῄτει Καλλίνικον τὸν Πατριάρχην ποιῆσαι εὐχὴν, ἵνα » καταλύσῃ τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἔλεγεν ὅτι »εὐχὴν ἐπὶ συστάσει ἐκκλησίας ἔχομεν, ἐπὶ δὲ καταλύσει οὐ παρελάβομεν.« » Βιασθεὶς δὲ, εἶπε μετὰ δακρύων· »Δόξα τῷ θεῷ τῷ ἀνεχομένῳ πάντα, » νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.« Τοῦτο ἀκούσαντες, » κατέλυσαν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐποίησαν τὴν φιάλην (4)«. Ταύτης ἡγούμενος ἦν καὶ ὁ μοναχὸς Ἀντώνιος, ὁ πείσας Λέοντα τὸν Ἀρμένιον εἰκο-

(1) Τοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Ἱστορικοῖς Ζαγάνου. (2) Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου, τὸ Ἱσπανικὸν τάλληρον εἶχεν 120 Τουρκικὰ ἄσπρα (ἀκτσέ), ὥστε τὰ 500 ἄσπρα ἔφερον 25 σημερινὰς δραχμάς. (3) »Ὅπως ἐκεῖ δέχωνται τὸν Βασιλέα,« ἐρχόμενον ἢ ἀπερχόμενον διὰ θαλάσσης, λέγει ὁ Θεοφάνης· διότι φαίνεται ὅτι ἦτον παραθαλάσσιος.

(4) Ἀπὸ τῆς Φιάλης ταύτης παρωνομάζετο καὶ τὸ Δικαστήριον τῆς Φιάλης, εἶδος Ναυτοδικείου, περὶ οὗ ἐν τῷ Γ' Μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

νομαχῆσαι. Ἴδε δὲ περὶ αὐτῆς καὶ τὸ Μηναῖον τῆς 23 Αὐγούστου· Β΄ ναὸς ἦν ὁ τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ, ὃν ἔκτισαν μὲν αἱ Σχολαὶ καὶ τὰ τάγματα εἰς μνήμην τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Αὐτοκράτορος Ζήνωνος ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας, συνεισενεγκόντος καὶ αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἀριάδνης πρὸς τοῦτο, »ὅτι ἐνεφανίσθη (αὐτοῖς ὁ Προφήτης) ἐν τῷ ταξειδίῳ,« κατὰ τὸν Κωδινόν· ἀνεκαίνισε δὲ λαμπρότερον Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, »ἐλευθερώσας αὐτὸν τῆς περιστοιχούσης καὶ πιεζούσης τῶν κοινῶν οἰκιῶν συνοχῆς,« κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Γ΄ ὁ τοῦ Ἁγίου Παύλου, ὁ μονολεκτικῶς καλούμενος Παυλοπετρίον, ἐν ᾧ ἐτάφη ἢ καὶ ἐμόναζεν ὁ Ὁμολογητὴς Ἀθανάσιος, ὁ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, περὶ οὗ προανεφέρομεν. Δ΄ ὁ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας τῆς Πέτρας, πρὸς διαστολὴν τῆς ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ, κτισθεὶς τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ Καστίνου τοῦ ἐπισκόπου Βυζαντίου, εἰς τιμὴν τῆς Μάρτυρος ταύτης, ἐνταῦθα ἀθλησάσης τῷ α΄ ἔτει τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ (241), ἀνοικοδομηθεὶς δὲ ἐκ θεμελίων ὑπὸ Ἀναστασίου καὶ Ἀριάδνης, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνακαινισθεὶς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἀποκείραντος ἐνταῦθα καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ. Ὅθεν φαίνεται ὅτι ἦτον γυναικεῖον Μοναστήριον ἐκ τῶν λεγομένων Βασιλικῶν, ἤ, πιθανώτερον, ὅτι ἔκειτο ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς τοῦ Προδρόμου Μονῆς. Ἐν αὐτῷ εἶχον ἀποτεθῆν' ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου τὰ λείψανα τῶν Μαρτύρων Ἀφρικανοῦ καὶ Τερεντίου. Ἐνταῦθα δὲ περιωρίσθη, ἀποκαρεῖσα, ὑπὸ τοῦ Λακαπηνοῦ, ἡ τετάρτη σύζυγος Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, Ζωὴ ἡ Καρβωνοψίνα, ὡς ἐπιβουλεύουσα αὐτῷ. Ε΄ πλησίον τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, ὁ τῆς Ἁγίας Ἰουλιανῆς, καὶ Ϛ΄, ὁ τοῦ Ἁγίου Καλλινίκου, ἑορταζομένου τῇ 29 Ἰουλίου.

Εἰς τὸ Παλαιὸν Πετρὶν ὑπῆρχε καὶ Ξενὼν καὶ Γηροκομεῖον, ἐπιλεγόμενον Τὰ Ἑλένης, ἀπὸ τῆς κτίτορος αὐτοῦ θυγατρὸς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅς τις ἐπροίκισεν αὐτὸ μεγαλοπρεπῶς.

Ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, »ἐν τοῖς μέρεσι »τοῦ Πετρίου καὶ ἕως τῆς Πύλης τῆς Ἁγίας, λέγει ὁ Φραντζῆς, ἐτάχθη »φυλάττειν ὁ Μέγας Δοὺξ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς.« Κατὰ δὲ τὸν Δούκαν, »ὁ Νοταρᾶς ἐφρούρει ἐν τῇ Βασιλικῇ, ἔχων ὡς πεντακοσίους.«

Διὰ τῆς τοῦ Πετρίου πύλης, τῆς καλουμένης καὶ σήμερον ἀκόμη'

Πετρὶ-καπὺ,

καὶ ἀριθμουμένης δεκάτης τρίτης ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, λέγει ὁ Χωνειάτης ὅτι εἰσῆλθε πρῶτον ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐπὶ τῆς τῶν Λατίνων πολιορκίας, ὁ »γιγαντώδης τὸ ἀνάστημα« ἐκεῖνος ἱππότης Πέτρος, ἐν ᾧ εἰς τὸν ἐπ' αὐτῆς πύργον δύω ἕτεροι τῶν Λατίνων ἄνδρες, παραδόντες ἑαυτοὺς τῇ τύχῃ, κατεπήδησαν, πρῶτοι ἐκ τῶν συνεταίρων αὐτῶν, ἀπὸ τῶν

κλιμάκων τῆς τριήρους, ἥτις πλησιάσασα εἰς τὸν πύργον αὐτὸν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐμάχετο κατ' ὄψιν τοῦ Βασιλέως, καὶ διεσόβησαν τὸ ἐκεῖσε φυλάττον συμμαχικὸν τῶν Ῥωμαίων (1). Ἀλλ' ἡ πύλη αὕτη 'δὲν πρέπει

(1) Ἰδοὺ πῶς διηγεῖται τὴν τοιχομαχίαν ταύτην ὁ Henri de Valenciennes ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Χρονικῷ, τοῦ ὁποίου ἀντιγράφομεν ἀπαράλλακτον τῆς γραφῆς καὶ συνθέσεως τὸ ὕφος, διὰ τὸ ἀφελὲς καὶ ἀρχαϊκόν· »Et le lundy après (le mercredy après la myquaresme) recommencha l'as-
»sault moult fier, moult grant, et moult fort périlleus, et dura longuement. En la fin
»leva ung grant vent qui bouta les nefs plus près des murs. Adonc dreschèrent les es-
»chelles chascun en droit soy, et commenchèrent à monter aux murs, et les premiers
»qui entrèrent dedens che furent ung Venissien et ung chevalier du Conte de Flan-
»dres qui avoit nom Andrieu de Durboise; si prindrent une tour, et ceulx qui la gar-
»doient, si desconfirent et laissèrent les murs. Adonc commenchèrent les pélerins à mon-
»ter par les eschelles victorieusement aux murs. Si gaingnèrent quatre tours. Et les Ve-
»nissiens qui estoient es nefs saillirent hors et despièchèrent les portes qui estoient endroit
»eulx. Et adonc firent les pélerins tirer hors les chevaulx des nefs, et montèrent les cheva-
»liers et chevaucheurs, et entrèrent en la ville.« Ἀλλ' ἡ ἔκθεσις τοῦ Βιλλαρδουίνου εἶν' ἔτι μᾶλλον ζωηροτέρα καὶ λεπτομερεστέρα. »Cil travaus dura près de dix jors, tant que au joesdi
»matin fu lor assaulz atornez et les eschieles, et li Venisien orent le lor appareillié par mer.
». . et li quatre batailles des sept allerent à l'assault, et dressierent à une barbecane (*) deux
»eschieles emprès la mer; et li murs fu mult garnis d'Anglois et de Danois (**), et li as-
»sauz, forz et bons et durs; et par vive force montèrent des chevaliers sor les eschieles et
»les serjans, et conquistrent le mur sor als; et montèrent sor le mur bien quinze, et se com-
»bastoient main à main as haches et as espées. Et cil dedenz si renforcerent mult; si les me-
«tent fors, mult laidement, si que il en retindrent deux . . . Ensi remest li assauz devers les
»Français, et y en ot assez de bleciez et de quassez, si en furent mult irié li baron. Et li Duc di
»Venise ne se fut mie oblié, ainz ot ses nes et ses vissiers et ses vaissiaus onderez d'un front;
»et cel front duroit bien trois arbalestrées; et cummanda la rive à approchier qui desoz les
»murs et desoz les tors estoit. Lors veissiez mangoniaus giter des nes et des vissiers, et quar-
»riaux d'arbalestre traire, et des ars traire mult delivrement; et cels dedenz defendre des
»murs et pes tors mult durement; et les eschieles des nes approchier si durement, que en
»plusors leux s'entreferoient d'espées et de lances; et li has ere si granz, que il sembloit que
»terre et mer fondist. Et sachiez que les galies n'osoient terre prendre. Or porroiz oïr estrange
»proesse, que li Dux de Venise, que vialz hom ere et gote ne véoit; fu toz armez, et chief de
»la soe galie, et ot le gonfanon Sain-Marc par devant lui; et escrioit al suens que il le meis-
»sent à terre, ou se ce non, il feroit justice de lor cors; et il si firent que la galie prend
»terre, et il saillaint fors; si portent le gonfanon Sain-Marc pardevant lui à la terre. Et quant
»li Venisien voient le gonfanon Sain-Marc à la terre, et la galie lor seigneur qui ot terre
»prise devant als, si se tint chascun à honni, et vont à la terre tuit; et cils des vissiers sail-
»lent fors et vont à la terre, qui ainz ainz, qui mielz mielz. Lors veissiez assault merveillox.
»Et ce temoigna Goffrois de Ville-Hardoin li marescbaux de Campaigne, qui cette ovre
»tracta, de ce que plus de quarante li distrent por verité, que il virent le gonfanon Saint
»-Marc de Venise en une des tors, et mie ne sorent qui l'y porta. Or oïez estrange mi-
»racle; et cil dedenz s'enfuient, si guerpissent les murs; et cil entrent ens qui ainz ainz, qui
»mielz mielz; si que il saisissent vingt-cinq des tors et garnissent de lor gent; et li Dux prent
»un batel. Si mande message as barons de l'ost, et lor fait assavoir que il avoient vingt-cinq
»turs, et seussent por voir que il nel pooient croire que ce soit voirs; et li Venisien commen-
»cent à envoier chevaux et palefroiz à l'ost en batiaus de cels que il avoient gaaignez dedeuz
»la ville. Et quant l'empereres Alexis vit que il furent ensi entré dedenz la ville, si comence

(*) espèce d'avant-mur. (**) Διότι ἀπὸ τῶν 1070 ἀκόμη, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου (Α'. κ'.), ἡ φρουρὰ τῆς ΚΠ, καὶ ἰδίως τοῦ Παλατίου, ἦτον ἐμπεπιστευμένη εἰς τοὺς λεγομένους Βαράγγους, στρατιώτας μισθοφόρους, τὸ πλεῖστον Βρεττανούς. Ἴδε τὸ Γ' Μέρ. τῆς παρούσης πραγματείας.

'να ἦτον ἡ σήμερον σωζομένη· διότι οὔτε πύργον ἐπ' αὐτῆς ἀξιόμαχον ἔχει, οὔτε καὶ δύναται 'να ἐξηγηθῇ ἄλλως, τί δουλόμενοι οἱ Λατῖνοι προσέβαλον τὸ ὀχυρότερον μέρος τῆς πόλεως, ἠσφαλισμένον διὰ διπλοῦ τείχους, καὶ τί ἐκέρδιζον εἰσελθόντες ἐντὸς τοῦ τείχους αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἐχωρίζετο τῆς λοιπῆς πόλεως δι' ἑτέρου τείχους.

Ἡ δὲ ἔξωθεν τῆς πύλης τοῦ Πετρίου παράλιος οἰκία, ἡ παρὰ τὴν σχηματιζομένην ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ δευτέρου τείχους γωνίαν, ὑπῆρξε κτῆμά ποτε τοῦ περιφήμου Σταυράκογλου, ἀντιπροσώπου τῶν ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, κρεμασθέντος τῷ 1765. Ἀπὸ τῆς πύλης δὲ ταύτης ἀπέχει 350 βήματα ἡ δευτέρα πύλη τοῦ Διπλοφαναρίου, καλουμένη

Πύλη τοῦ Φαναρίου,

καὶ ἀριθμουμένη δεκάτη τετάρτη τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Γύλλιος, ἀγνοῶ πόθεν παραλαβών, λέγει ὅτι ἡ συνοικία αὕτη ὠνομάσθη Φ α ν ά ρ ι ο ν, διότι τὸ περικλεῖον αὐτὴν δεύτερον τεῖχος ἐκτίσθη ἐν μιᾷ νυκτὶ

» ses genz à envoier à si grant foison vers els. Et quant cil virent que il n'es porroient » soffrir, mistreut le feu entre els et les Griecs; et li vens venoit devers nos genz, et li feus » comence si grant à naistre, que li Grex ue pooient veoir nos genz. Ensi se restraistrent » à lor tors, que 'il avoient laissies et conquises «. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς πρώτης ἐφόδου. Μετὰ δὲ ἓν ἔτος, ἀποκρουσθέντες εἰς πρώτην ἔφοδον οἱ Λατῖνοι, ἀπεφάσισαν ὥστε τῇ ἐρχομένῃ δευτέρᾳ τῆς ἑβδομάδος τῶν Βαΐων, 12 Ἀπριλίου 1204, 'να ἐπαναλάβωσι τὴν κατὰ τῆς πόλεως προσβολήν· ἀλλ' ἀντὶ μιᾶς τριήρους 'να ἀντιτάξωσι δύω τὴν φορὰν ταύτην εἰς ἕκαστον πύργον, συνδεδεμένας πρὸς ἀλλήλας. Ὁ Μούρτζουφλος ἐν τοσούτῳ εἶχε στήσῃ τὰς σκηνάς 'του ἐν τῇ καταντικρὺ τοῦ προσβληθησομένου τείχους πλατείᾳ. Ἡ μάχη διήρκεσεν ὥρας μὲ πολλὴν ἑκατέρωθεν ὁρμήν, ἄχρις ὅτου, πνεύσας βορρᾶς, » hota les nes et les vaissiaus sor la rive plus qu'il n'estoient » devant, et deux nes qui estoient loiées ensemble, dont l'une avoit nom la Pélerine et » li autre li Paradis, aprochièrent à la tor l'une d'une part et l'autre d'autre, si comme Diex » et li venz les mena, que l'escbiele de la Pélerine se joinst à la tor; et maintenant un Ve- » nisien et un chevalier de France qui avoit nom André d'Urboise, entrèrent en la tor et au- » tres genz comencent à entrer après als et cil de la tor se desconfisent et s'en vont. Quant » ce virent li chevaliers qui estoient es vissiers, s'en issent à la terre et dressent eschiele à » plain del mur, et montrent contremont le mur par force, et conquistrent bien quatre » des tors; et il comencent à assallir des nes et des vissiers et des galies, qui ainz ainz, qui » mielz mielz, et depècent bien trois des portes et entrent enz (*); et comencent à monter; » et chevauchent droit à l'herberge l'empereor Morchuflex . . . qui s'en va fuiant par les » rues al chatel des Boukelion . . . et cil de l'ost se herbergièrent devant les murs et devant » les tors près de lor vaissials . . . Mais l'empereres Morchuflex ne reposa mie . . mais il » essembla totes ses genz, et . . vint à une porte que on appelle Porte Oirée, par enqui fui » et guerpi la cité, et apres lui s'enfui qui fuir en pot. En cele nuit, devers la herberge » Boniface li marchis de Montferrat, ne sai quel genz, qui cremoient les Grex qui n'es » assallissent, mistrent le feu entr'aus et le Grex; et la ville comence à esprendre et à » allumer mult durement; et ardit tote cele nuit, et lendemain trosque al vespre; et fu » li tiers feu à Constantinople desque li François vindrent el païs «.

(*) » Οἱ μὲν τοίνυν τὰ πλοῖα φέροντες ἔστησαν κατέναντι τῶν Πετρίων . . Οἱ δὲ (κατὰ ξηρὰν) » διὰ τοῦ κριοῦ τὸ τεῖχος ῥήξαντες, πάροδον ἔσχον ἔνδοθεν, ὃ παρατείνει πρὸς θάλασσαν περὶ τόπον, » ὃς Ἀ π ο β ά θ ρ α Β α σ ι λ έ ω ς ὠνόμασται (Νικήτ. Χων.) «.

ὑπὸ λαμπτῆρσι (φανοῖς), ἐπικειμένης τῆς πολιορκίας, πρᾶγμα ὅλως ἀδύνατον, ὡς πρὸς τὸ ὕψος μάλιστα καὶ τὸ πάχος τῶν τειχῶν. Πιθανώτερον δὲ μᾶλλον νομίζω ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐνταῦθα πολὺ τῶν λοιπῶν προεκτεινομένου ἀκρωτηρίου τῶν τοῦ Πέμπτου λόφου ὑπωρειῶν ὑψοῦτο Φανὸς τὸ πάλαι πρὸς ὁδηγίαν τῶν πλοίων διὰ τὰς παρὰ τὸ Πετρίον ὑφάλους πέτρας, καθὼς εἴδομεν ὅτι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, εἶνε καὶ τώρα ἄλλος τοιοῦτος εἰς τὸ Ἀγχὺρ-καπύ.

Τὸ δὲ ἀκρωτήριον τοῦτο, καλούμενον ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Μελαχόψας ἢ Μελαποχόψας, σχηματίζεται παρ' αὐτὴν τὴν τοῦ Φαναρίου σκάλαν, ὅπου συνήθως στοιβάζονται τὰ πρὸς ἰδιωτικὴν χρῆσιν καταλειπόμενα ἀπὸ τοῦ καταντικρὺ βασιλικοῦ ναυπηγείου ὑπερμήκη κατάρτια.

Ἔσωθεν δὲ τῆς πύλης τοῦ Φαναρίου εἶνε τὸ Πατριαρχεῖον τῶν Γραικῶν, ἡ καλουμένη Μεγάλη Ἐκκλησία, εἰς μνήμην, ὡς προείπομεν, τοῦ μεγίστου τῷ ὄντι ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦ ὁποίου τὸν τόπον ἐπέχει σήμερον ὁ ναὸς τοῦ Πατριαρχείου τούτου, χωρητικὸς ὁπωσοῦν, καί τοι χαμηλὸς καὶ ξυλόστεγος, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἦτον δὲ κατ' ἀρχὰς γυναικεῖον μοναστήριον μικρότατον καὶ στενώτατον. Τιμόθεος δὲ ὁ ἀπὸ Πανόρμου τῆς Κυζίκου Πατριάρχης (1), μετατεθέντος ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὰ ἐνταῦθα, ἀνεκαίνισε καὶ ἐπηύξησεν αὐτό, ὅσον ἐνεδέχετο, τῷ 1614, οἰκοδομήσας πέριξ αὐτοῦ καὶ ἱκανὰ κελλία πρὸς καταγωγὴν τῶν παρεπιδημούντων ἀρχιερέων, κατὰ τὴν ἐπὶ Ῥαφαὴλ τοῦ Β' προεκδεδομένην Συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἀπαγορεύουσαν τὴν ἐν ἰδιωτικοῖς οἴκοις διαμονὴν τῶν Ἀρχιερέων. Ὁ δὲ ναὸς ἐπεφημίσθη τῷ ὀνόματι τῆς Παμμακαρίστου, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ προσκυνουμένην ἀρχαιοτάτην τῆς Θεοτόκου εἰκόνα, μετακομισθεῖσαν ἐκ τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τιμωμένης Μονῆς, ἥτις ἐχρημάτισεν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἕως τότε Πατριαρχεῖον. Τότε ἐπεγράφη ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ἡ ἑπομένη ἐπιγραφή, εἰκονίζουσα διὰ τοῦ κακοζήλου καὶ τῆς φράσεως καὶ τῆς ἐννοίας (2) τὴν ἀθλίαν τότε τοῦ γένους κατάστασιν, ὡς ἐκ τῆς ἀπηνείας τῶν κρατούντων.

» Δεῦρ' ἴτε, ὦ ποιμάντορες Ἑλλάδος ἠδὲ Ἀσίης,
» εἰς σφέτερον ναὸν Μητροπαρθένου Μαρίης, ὃν
» Τιμόθεος, ποιμὴν Βύζαντος, δείματο Κούρῃ.
» Κάμψατε τῷ πάντα γούνατα ἱσσαμένῳ «.

Πυρποληθέντα δὲ αὐτὸν τῷ 1701, ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Β' στάσεως, ὅτε πατήσαντες τὸ Πατριαρχεῖον οἱ στασιῶται, κατέκοψαν καὶ διεμοιράσθησαν τὰ ἅγια λείψανα, ἔχυσαν τὸ ἅγιον Μύρον, κατε-

(1) Ἴδε Χάλκης Μονὴν ἐν τῷ Β' Μέρει. (2) Καί τοι ἀντιγραφεῖσαν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Κ. Οἰκονόμου διορθωθείσης ἐκδόσεως τοῦ τῶν Πατριαρχῶν Καταλόγου τοῦ Ζ. Μαθᾶ.

πάτησαν τὸν ἅγιον ἄρτον, κατέθραυσαν τὰς ψηφιδωτὰς τῆς Παμμακαρίστου εἰκόνας, καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπαίσια ἔπραξαν (1), ἀνῳκοδόμησε δαπάνῃ τοῦ γένους ὁ μετὰ 14 ἔτη πατριαρχεύσας τὸ πρῶτον Ἱερεμίας ὁ Γ' ὁ ἀπὸ Καισαρείας, ὁ Πάτμιος, ἐπεκτείνας καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ διαιτήματα καὶ τὸ Συνοδικόν. »Ἀλλ' ἐν ᾧ ἦτον ἤδη σχεδὸν τελειωμένος, ἔπεσεν ἡ στέγη, οὖσα θολογύριστος· ὅθεν ἔλαβε καὶ δεύτερον ὁρισμὸν ὁ Πατριάρχης, καὶ ἀνεκαίνισεν αὐτόν, ὡς σήμερον φαίνεται, ὁμοῦ μὲ τὰ ἄνωθεν Συνοδικὰ καὶ κελλία«.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, παρὰ τὰ τρία λείψανα τῶν Ἁγίων Εὐφημίας, Σολομονῆς καὶ Θεοφανοῦς, σώζεται καὶ τὸ ἡμίτομον τοῦ μαρμαρίνου κίονος, εἰς ὃν προσδεθεὶς ἐφραγγελώθη ὁ Χριστὸς (2), καὶ δύω εἰκόνες ἐκ μουσείου, ὧν ἡ μία τῆς Θεοτόκου. Ἐκ τῶν ἱερῶν δὲ τούτων λειψάνων, τὸ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας ἐσώζετο, ἀκόμη' καὶ ἐπὶ Καντεμίρου, ἐν τῷ ἐν Σηλυμβρίᾳ ναῷ τῷ καλουμένῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων Καδὶδ, διασωθέν, φαίνεται, ἐκεῖ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς ΚΠ, καὶ μετακομισθὲν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Γενναδίου (3). Διατηρεῖται δὲ ἀλώβητον ἐντὸς ἰδιαιτέρου παρεκκλησίου, κειμένου εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ, καὶ καθιερωθέντος ἐπὶ τῆς ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ε' γενομένης ἀνοικοδομήσεως τοῦ Πατριαρχείου, ὅπου ἑδρεύει ὁ Πατριάρχης μετὰ τῶν περὶ αὐτόν.

Ἐνταῦθα συνεδριάζει καὶ ἡ διαρκῶς ἐνδημοῦσα ἐν ΚΠ Σύνοδος τῶν Ἀρχιερέων, συγκροτουμένη συνήθως ἐκ δώδεκα τῶν πλησιεστέρων Μητροπόλεων, οἵτινες διὰ τοῦτο καλοῦνται ἰδίως Γέροντες καὶ Συνοδικοί, διεξάγοντες ἐπιτροπικῶς καὶ τὰς τῶν λοιπῶν ἁπανταχοῦ τοῦ Κράτους μητροπόλεών τε καὶ ἐπισκοπῶν ὑποθέσεις, τὰς ἀφορώσας τὸ Κοινὸν τοῦ γένους καὶ τὰς μετὰ τοῦ Πατριαρχείου σχέσεις. Ἡ τοιαύτη δὲ διάταξις εἶνε ἀρχαιοτάτη· καθότι καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου (τῷ 451), Ἀνατόλιος ὁ τότε Πατριάρχης ἔλεγεν ὅτι »Συνήθεια ἄνωθεν »κεκράτηκε, τοὺς ἐνδημοῦντας τῇ μεγαλωνύμῳ πόλει ἁγιωτάτους ἐπισκό»πους, ἡνίκα καιρὸς καλέσῃ περὶ ἀνακυπτόντων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν »πραγμάτων, συνεῖναι καὶ διατυποῦν ἕκαστα, καὶ ἀποκρίσεως ἀξιοῦν τοὺς »δεομένους«. Ἐρωτησάντων δὲ τῶν παρευρισκομένων ἀρχόντων, »Εἰ »Σύνοδον χρὴ καλεῖν τῶν ἐπιδημούντων τῇ βασιλίδι πόλει ἐπισκόπων »τὴν συνέλευσιν, Τρύφων ὁ ἐπίσκοπος Χίου εἶπε· Σύνοδος καλεῖται, καὶ »συνάγονται, καὶ οἱ καταπονούμενοι τῶν δικαίων ἀπολαύουσι«.

(1) Μελετ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Τόμ. Δ', σελ. 8. (2) Τὸν λίθον τοῦτον ὁ Βονδελμόντιος εἶδε τῷ 1422 ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἢ τῶν Ἁγίων Πάντων. (3) Τὰ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ ἱεροῦ τούτου λειψάνου ἀναφερόμενα ἐν τῷ Συναξαρίῳ τῆς 11 Ἰουλίου, ὅτε καὶ ἡ μνήμη τῆς Ἁγίας, πάντῃ συγκεχυμένα καὶ ἀντιβαίνοντα τῇ χρονολογίᾳ, ἄπορον πῶς διέφυγον, ἐν τῇ νέᾳ τῶν Μηναίων ἐκδόσει, τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκαμάτου καὶ ἀκριβοῦς Β. Κουτλουμουσιανοῦ.

Καὶ τῷ ὄντι, εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην ὁμήγυρον, ὡς εἰς λιμένα σωτήριον κατέφευγον πάντοτε καὶ εἰσέτι καταφεύγουσιν οἱ καταπονούμενοι, μάλιστα ἐν ταῖς ἀπῳκισμέναις τοῦ Κράτους ἐπαρχίαις, χριστιανοί, εἴτε ὑπὸ τῆς τῶν κρατούντων καταδυναστείας, εἴτε ὑπὸ τῶν ἔξωθεν αὐτοὺς πολιτικῶς τε καὶ θρησκευτικῶς ἐπηρεαζόντων, καὶ εὑρίσκουσιν ὑπεράσπισιν. Ἐδῶ λύονται τὰ γενικώτερα τῆς Ἐκκλησίας ζητήματα· ἐδῶ γνωμοδοτοῦνται, συζητοῦνται καὶ ἀποφασίζονται τὰ κοινωφελέστερα σχέδια· ἐδῶ προλαμβάνονται ὀλέθρια πολλάκις μηχανήματα καὶ κινήματα. Αἱ πρῶται τῆς ἐξουσίας ἀπειλαί, αἱ τρομερώτεραι θύελλαι, ὅσαι κατὰ καιροὺς ἐνέσκηψαν κατὰ τοῦ θεοκυβερνήτου σκάφους τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς Συνοδικοὺς τούτους γέροντας ἐλάμβανον ἀείποτε ὡς σκοπὸν τῆς ὁρμῆς αὐτῶν, καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν πρῶτον διευθύνοντο. Ἀλλ' ἵσταντο ἀκλόνητοι οἱ ἱεροὶ οὗτοι πρόμαχοι τῶν πιστῶν, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐπερειδόμενοι· διότι οὔτε ἰσχύν, οὔτε πλοῦτον, οὔτε φωνὴν εἶχον πολλάκις· ἀλλ' εἰς μόνον τὸν εἰπόντα: »Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς«. Ἂς ἀναδράμωμεν πρὸς ὀλίγον διὰ τῆς μνήμης εἰς τὰς τρομερὰς ἐκείνας ἡμέρας, καθ' ἃς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Κωνσταντίνων δὲν ἐκάθηντο ἤπιοι καὶ φιλάνθρωποι Σελῆμαι καὶ Μεττζῆται, ἀλλὰ Γιαβοῦζαι καὶ Μουράται(1) καὶ Μέσται, καὶ ἂς φαντασθῶμεν τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἐκόπτετο ἀτίμως ὁ πώγων τοῦ μακαρίου Ἰωάσαφ τοῦ Κόκκα, κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου, διότι δὲν ἐσυγχώρησε τοῦ ἀλιτηρίου ἐκείνου Πρωτοβεστιαρίου τῆς Τραπεζοῦντος τὸν ἀθέμιτον γάμον, καὶ ὁ ἀοίδιμος ἐβόα ἀπτόητος· »Καὶ τὴν κεφαλήν ἂν μοῦ κόψωσι, »δὲν παρασαλεύω τῶν πατρῴων οὔτε κεραίαν«! Ἂς παρακολουθήσωμεν Ἱερεμίαν τὸν πρῶτον ἀναβαίνοντα τὴν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ διβανίου κλίμακα, πνευστιῶντα καὶ ἱδρῶτι ἀγωνίας περιῤῥεόμενον, παρακολουθοῦντος ὅλου τοῦ πλήθους, ἵν' ἀποδείξῃ διὰ μαρτύρων ὅτι αἱ ἐκκλησίαι, τὰς ὁποίας Σουλτὰν-Σελὴμ ὁ Α' εἶχεν ἀποφασίσῃ 'να ἀφαιρέσῃ τῆς κατοχῆς τῶν χριστιανῶν, παρεχωρήθησαν εἰς αὐτοὺς κατὰ συνθήκην τοῦ πορθητοῦ Μεχμέτ. Ἂς ἀναπολήσωμεν τὰς στιγμὰς ἐκείνας, καθ' ἃς ὁ Πατριάρχης ἐλογίζετο πρῶτον σφάγιον τοῦ μικροῦ ποιμνίου τοῦ ὁποίου προΐστατο! Καὶ τί ἀνατρέχομεν μακράν; Τὸ μεσόθυρον τοῦτο τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου δὲν φέρει ἆρά γε ἀκόμη τὰ σημεῖα τῆς ἀγχόνης Γρηγορίου τοῦ Ε'; Ἀπ' αὐτῆς ταύτης τοῦ Φαναρίου τῆς πύλης, τὴν ὁποίαν ἀρτίως εἰσήλθομεν, δὲν ἐξήχθη συρόμενος τῇ 12 Ἀπριλίου τοῦ 1821 ὑπὸ τῶν ἐλεεινῶν Ἰουδαίων ὁ νεκρὸς τοῦ ἱερομάρτυρος τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος! καὶ εἰς τὸν βυθὸν τῆς μεταξὺ Φαναρίου καὶ Τερσ-χανὲ θαλάσσης δὲν εἶδεν αὐτὸν ὁ τὰς σελίδας ταύτας χαράττων ῥιφθέντα καὶ μὴ καταβυ-

(1) Ἴδε σελ. 507.

θισθέντα (Ἔμελλε γὰρ χορηγῆσαι ἀφορμὴν ἐγκωμίων εἰς τὴν Οἰκονόμειον Μοῦσαν)! Ἀλλὰ »τὸ μὲν σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγει«, τὸ δὲ ὄνομα τῶν ἰσαποστόλων τῆς Ἐκκλησίας Ποιμένων μένει εὐλογούμενον εἰς αἰῶνας »ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων«.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ Πατριαρχικὴ ἢ Τοῦ Γένους Σχολή, καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο θαυμασμοῦ αἰσθήματα διεγείρονται εἰς τοῦ Χριστιανοῦ τὴν καρδίαν, ὄχι διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κτιρίου· εἶνε ξύλινον, εὐτελές, ἄκομψον· στοαὶ καὶ κίονες μεγαλοπρεπεῖς 'δὲν ἐπικοσμοῦσι τὰ πρόθυρά 'του. Ναί· ἀλλ' εἰς τὸ χαμαίζηλον τοῦτο οἴκημα ἠκούσθη πρώτην φοράν, μετὰ διακοσίων χρόνων σιγήν, ἡ γνησία φωνὴ τῆς Ἑλληνικῆς Μούσης· ἀπ' αὐτοῦ ἀνήφθη τὸ ζώπυρον, τὸ ὁποῖον ἐφώτισε καὶ μέλλει λαμπρότερον εἰς τὸ ἑξῆς 'να φωτίσῃ τὸν Ἑλληνικὸν ὁρίζοντα· ἐδῶ ἐκυοφορήθησαν αἱ ἰδέαι, τὰς ὁποίας ἐμαίευσεν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὁ ΙΘ' αἰών· ἐδῶ ἐδιδάχθησαν ἢ ἐδίδαξαν οἱ Κορυδαλεῖς, οἱ Καρυοφύλλαι, οἱ Μάνοι κλπ., καὶ καθ' ἡμᾶς οἱ Φώτιοι, οἱ Μακραῖοι, οἱ Λογάδαι κλπ. Ἐδῶ ἐσχολάρχησεν ὁ μέγας Εὐγένιος, ὁ Ἐξ ἀπορρήτων Μαυροκορδάτος, ὁ Ἀδαμάντιος Ῥύσιος, ὁ πάππος τοῦ Κοραῆ. Σοφοὶ καὶ σεβαστοὶ ἄνδρες! αἰωνία ὑμῶν ἡ μνήμη, καὶ ἔστι καὶ ἔσται! Χωρὶς ὑμῶν, ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἤθελεν ἴσως κεῖσθαι νώνυμος, ἀκλεής, ἄζηλος. Ὑμεῖς διεσώσατε ἀπὸ τοῦ γενικοῦ κατακλυσμοῦ τὴν ἐθνικὴν κιβωτόν, φέρουσαν ἐν αὐτῇ τὰ σπέρματα τοῦ μέλλοντος, τοῦ ὁποίου ἀδύνατον νοῦς ἀνθρώπου 'να ὁρίσῃ τὸ τέρμα.

Τὴν σχολὴν ταύτην, μόλις σημεῖα ὑπάρξεως ἀμυδρὰ διασώζουσαν κατὰ τοὺς πρώτους δύω μετὰ τὴν ἅλωσιν αἰῶνας, ὅτε, κατὰ τὴν τοῦ Ζυγομαλᾶ μαρτυρίαν, καὶ πατριάρχαι οὐκ ἀπηξίουν τὸ διδάσκειν ἀπὸ καθέδρας, ἀνεζωπύρησε καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον προήγαγε τῷ 1662, κατὰ προτροπὴν Νεκταρίου ἐκείνου τοῦ Ἱεροσολύμων, ὁ κοινωφελὴς καὶ βαθύπλουτος ἄρχιγούναρης Μανουὴλ ὁ ἐκ Καστορίας, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Διονυσίου τοῦ Γ', καὶ πάλιν ἐκπεσοῦσαν ἀνελάβετο τῷ 1691 ὁ πατριάρχης Καλλίνικος Β' ὁ Ἀκαρνάν, ὁ τρὶς πατριαρχεύσας καὶ ἀποθανὼν τῷ 1702.

Ἐδῶ, περὶ τὴν τοῦ Φαναρίου πύλην καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, συνῳκίσθησαν, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη' τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνων, οἱ λογιώτεροι, ἱκανώτεροι καὶ ἐπισημότεροι τῶν Γραικῶν, ὧν οἱ πλείους ἦσαν καὶ Κληρικοὶ τῆς ἐπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν διὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτην ὑπεροχὴν διεδέχθη, ἐπὶ τῶν Νικουσίων καὶ τῶν Μαυροκορδάτων, ἡ εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας πράγματα, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἱκανότης, προωρισμένη 'να διαπρέπῃ πάντοτε καὶ παντοῦ, ἔφθασε δι' αὐτῶν 'να ἀνυψωθῇ καὶ εἰς ἡγεμονιῶν θρόνους, καὶ 'να διευθύνῃ ἐπὶ δύω αἰῶνας τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους πολιτικήν, καὶ οὗτοι εἶν' οἱ Φαναριῶται! Ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο φαντάζομαι ὅτι βλέπω

τινὰς τῶν σφόδρα πατριωτῶν συστέλλοντας τὰς ὀφρῦς, καὶ ἑτοιμαζομένους 'να ἀνακυχήσωσιν ὅλον τοῦ συκοφάντου Τζαλώνη τὸν βόρβορον! Ὑπομονή, Κύριοι· γράφω νεκρολογίαν ('αλήμων ὦ!), καὶ ἐνώπιον τάφων τὰ πάθη σιγῶσιν. Οἱ Φαναριῶται ἐξέλιπον πρὸ πολλοῦ ἤδη, προσενεχθέντες ὡς πρῶτα θύματα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, καὶ οἱ ἐπιζήσαντες (ἐὰν ἐπέζησέ τις εἰς τὰ δεινὰ ἐκεῖνα!) εἶνε ἤδη ἰσοπολῖται, πᾶν ἄλλο παρὰ ἐπίφοβοι· ἀλλ' ἡ Ἱστορία ζῇ, 'δὲν ἀποθνήσκει· καὶ αὕτη κατέγραψεν ἤδη εἰς τὰς σελίδας 'της, ὡς τιμήσαντας καὶ λαμπρύναντας τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα, ὡς σώσαντας ἐκ τοῦ γενικοῦ ναυαγίου τὸ ἔθνος καὶ τὴν παιδείαν 'του, τοὺς Μαυροκορδάτους, τοὺς Μουρούζας, τοὺς Ὑψηλάντας, τοὺς Καρατζάδας, τοὺς Σούτσους, τοὺς Καλλιμάχας, καὶ τὰς σελίδας αὐτὰς κἀμμία φωνασκία 'δὲν θέλει ποτὲ ἀμαυρώσῃ. Ἀλλ' ἦσαν μεταξὺ τῶν Φαναριωτῶν καὶ μοχθηροὶ καὶ διεφθαρμένοι· τίς 'το ἀρνεῖται; καὶ ποῦ 'δὲν εἶνε τοιοῦτοι; εἰς ποῖον ἔθνος, ὅσον μικρόν κεν ὑποτεθῇ; εἰς ποίαν κώμην, εἰς ποίαν καλύβην 'δὲν παρακολουθοῦσιν αἱ κακίαι τὸν ἄνθρωπον; Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ ἀπαθῶς ἀνελίττων τὴν Ἱστορίαν θέλει ὁμολογήσῃ ὅτι αἱ μὲν ἀρεταὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἦσαν αὐτοφυεῖς, ἴδιαι ἑαυτῶν· αἱ δὲ κακίαι, τοῦ τότε πλημμελοῦς διοικητικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον, ἠναγκασμένοι καὶ αὐτοί, ἠκολούθουν. Ἀλλ' ἅμα ἔφθασε τῆς Ἑλληνικῆς ἀπολυτρώσεως ἡ ἡμέρα, ἐξανέτειλε κατ' αὐτὴν ἀκραιφνὴς καὶ τῶν Φαναριωτῶν ὅλος ὁ πατριωτισμός, καὶ πρῶτοι ὑπήκουσαν εἰς τὴν φωνὴν τῆς κοινῆς μητρός, καὶ πρῶτοι διεσάλπισαν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως τὰς ὄχθας. Σύγγνωτε, σκιαὶ μακάριαι, ἐὰν φωνὴ ἀδρανὴς ὑψοῦται, οὐχὶ πρὸς ἀπολογίαν ὑμῶν καὶ τῶν καθ' ὑμᾶς· ἀπολογίας ὑμεῖς 'δὲν ἔχετε ἀνάγκην, ἀπολογίαν ἔχοντες ὁλόκληρον ὑμῶν τὸν βίον, ἐπισφραγισθέντα διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου· ἀλλ' ἀποτροπιαζομένη τὸ ὄνειδος, τὸ ὁποῖον οἱ ξένοι, πιθανὸν 'να προστρίψωσι κατὰ τῶν συμπολιτῶν ὑμῶν, ὡς ἀγνωμονούντων. Μακαρία αἰωνίως ὑμῶν ἡ μνήμη, καὶ μακαρία ἡ πάτριος ὑμῶν γῆ, αὐτὴ ἡ τοῦ Φαναρίου!

Ἔνδοθεν τοῦ Διπλοφανάρου κεῖται

Τὸ Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Τάφου,

οἶκός ποτε, ὡς λέγεται, τῶν Κανταχουζηνῶν τῆς Βλαχίας. Ἠγοράσθη δέ, αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ ἄνω κήπου παρὰ Θεοφάνους τοῦ Ἱεροσολύμων, ἀποθανόντος τῷ 1645· τὸν δὲ δυτικὸν κῆπον ἠγόρασεν ὁ Παΐσιος· τὰ δὲ πέτρινα οἰκήματα ἐδωρήσατο τῷ Ἁγίῳ Τάφῳ ὁ κὺρ Μανολάκης ἐπὶ Νεκταρίου· τὰ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοῦ Μετοχίου οἰκήματα ἠγοράσθησαν παρὰ τοῦ Δοσιθέου (1). Ὁ δὲ ἐν αὐτῷ ἱερὸς ναός, τιμώμενος

(1) Δοσιθ. Δωδεκαβ. ΙΑ', ι, 11 καὶ 9.

ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔχει καὶ παρεκκλήσιον μικρὸν, καὶ ἴσως τοῦτο ἦτον τὸ ἀρχαῖον εὐκτήριον τῆς τῶν Καντακουζηνῶν οἰκίας. Ὁ ναὸς οὗτος, πυρποληθεὶς τὸν Αὔγουστον τοῦ 1640, ὅτε ἐκάησαν καὶ ἄλλαι ἐννέα ἐκκλησίαι, ἀνεκαινίσθη δαπάνῃ τῆς συντεχνίας τῶν γουναραίων· καὶ πάλιν πυρποληθεὶς περὶ τὸ 1728, ἀνῳκοδομήθη εἰς ὃ νῦν ὁρᾶται σχῆμα.

Πλησίον τοῦ Μετοχίου τούτου εἶνε ἄλλο μετόχιον τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, καλούμενον

Βλὰχ-σαράϊ,

διότι ἦτόν ποτε παλάτιον τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας ἢ τῶν ἀντιπροσώπων 'των. Ἔχει δὲ καὶ ναὸν, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Καθὼς ὑπῆρχε παρέκει καὶ ἄλλο παλάτιον, περιέχον καὶ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, καλούμενον δὲ Μ π ο γ δ ὰ ν - σ α ρ ά ϊ, διότι ἐκτίσθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ Τέουτουλ-Λογκοφέτου, ἀπεσταλμένου τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Πέτρου Ῥαρέσχου, ἢ τοῦ Μπογδάνου (1), υἱοῦ τοῦ περιφήμου Στεφάνου τοῦ Μεγάλου, πρὸς Σουλεϊμάνην τὸν Α', στρατεύοντα τότε (τῷ 1516) κατὰ τῆς Βιέννης, καὶ εὑρισκόμενον διὰ τοῦτο εἰς τὸ ἐν Ὄφφεν αὐτοκρατορικὸν στρατόπεδον, ἵνα προσφέρῃ αὐτῷ τὴν ὑποταγὴν τῶν δύω Μολδαβιῶν (τῆς ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας). Ἐδῶ ἑπομένως κατῴκησε καὶ ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅτε, ἐπιστρέψαντος τοῦ Σουλεϊμάνου ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας, ἦλθε καὶ μόνος, φέρων τὸν συμφωνηθέντα φόρον (4000 φλωρία, 40 φοράδας ἵππους καὶ 24 πωλάρια), καὶ ἔλαβε τὰ παράσημα τῆς ἡγεμονίας, δύω ἱππουρίδας (τούγ) ὡς Σατζάκ-μπασης, γοῦναν (καπανίτσαν) οἷα ἡ τοῦ Βεζίρου, καὶ τὴν κούκκαν, εἶδος περικεφαλαίας, τὴν ὁποίαν ἐφόρουν οἱ ταγματάρχαι (τσορμπατζῆδες) τῶν Γενιτσάρων (2).

Ὑπεράνωθεν τῶν δύο τούτων παλατίων, ἐπὶ τοῦ πρὸς βοῤῥᾶν μέρους τοῦ Πέμπτου λόφου, ἔκειτο καὶ ἡ μικρὰ μὲν ἀλλ' ὀνομαστὴ γυναικεία

Μονὴ τῆς Παμμακαρίστου,

εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος, ὑποπτεύων, ὡς εἴπομεν, 'νὰ διαμένῃ πλέον εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, μετέφερε τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 1698. Τότε δὲ μεταποιηθέντος τοῦ ναοῦ αὐτῆς εἰς τὴν Τουρκικὴν λατρείαν, κατ' ἐπήρειαν τοῦ ἐξ Ἀρμενίων Μεχμὲτ-πασσᾶ, εὐνοουμένου τὰ μέγιστα ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Γ', καὶ θέλοντος 'νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν τὸν Β', πρὸς χάριν τοῦ Θεοκλήτου, τὸν ὁποῖον ὑπερησπίζετο, μετέβη τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὴν Ξυλόπορταν (3).

(1) Ἑρμηνευομένου Θεοδοσίου. (2) Ἴδε περὶ τούτων κατ' ἔκτασιν εἰς τὸ Γ' Μέρος.

(3) Προνοίᾳ τοῦ τότε τοποτηρητοῦ τοῦ θρόνου Νικηφόρου τοῦ Ἱεροδιακόνου· διότι ὁ Ἱερεμίας περιεμένετο ἀπὸ τῆς ἐξορίας.

Ὁ ναὸς οὗτος, τὸν ὁποῖον ὁ Γερλάχιος (1) ἐπεσκέφθη τῷ 1581-83, καὶ λέγει ὅτι εἶνε περίοπτος ἀπὸ τοῦ Κερατίου Κόλπου καὶ καταζωγραφισμένος ἔσωθεν, ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Μιχαὴλ Δούκα Γλαβᾶ Τραχανιώτου τοῦ Πρωτοστράτορος, καὶ Μαρίας Δουκαίνης Κομνηνῆς Παλαιολογίνης Βλαχαίνης τῆς Πρωτοστρατορίσσης, εἰκονισμένων ἀμφοτέρων ἐντὸς αὐτοῦ εἰς σχῆμα ἀρχιδουκῶν. Ἐπεκοσμήθη δὲ ἔπειτα πλουσιώτατα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Α', τοῦ ἀπὸ Λαρίσσης, τοῦ ἐπιλεγομένου Τρανοῦ, καὶ εἶχε μέχρι πολλοῦ καὶ σταυρὸν ἐπὶ τοῦ θόλου αὐτοῦ, φαινόμενον μακρόθεν, ὅς τις κατεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ Βεζίρου Ῥουστὲμ-πασσᾶ τοῦ ἐπὶ Σουλεϊμάνου. Παρεκτὸς δὲ τῶν προειρημένων κτιτόρων τῆς Μονῆς, ἦσαν ἐν αὐτῷ θαμμένοι Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, Ἄννα ἡ περιώνυμος αὐτοῦ θυγάτηρ, καὶ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὁ ἕτερος τῶν δύω νόθων υἱῶν τοῦ δυστυχοῦς Δεσπότου Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ἔξωθεν δὲ τοῦ ναοῦ ἦσαν θαμμένοι, κατὰ τὸν Μαλαξόν, πλησίον ἀλλήλων, καὶ δύω τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν Πατριαρχῶν, Παχώμιος Α' ὁ ἀπὸ Ζιχνῶν, πατριαρχεύσας τῷ 1505, καὶ Θεόληπτος Α' ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων, ἀποθανὼν τῷ 1520 μετὰ ὀκταετῆ πατριαρχείαν. Ὅλοι οὗτοι οἱ τάφοι ἀνεσκάφησαν καὶ τὰ ὀστᾶ ἐξεῤῥίφθησαν, ὁ δὲ ναὸς μετεβλήθη, ὡς προείπομεν, εἰς τζαμίον, καλούμενον Φετχιὲ ἢ Φατιχιὲ-τζαμισύ.

Πλησίον τῆς Παμμακαρίστου εἶνε ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη

Ἅγιος Γεώργιος Ποτηρᾶς ἢ Φωτηρᾶς,

ἴσως ὁ ἐπιλεγόμενος τὸ πάλαι τοῦ Συκεώτου, ἀπὸ τοῦ κτίτορος αὐτοῦ, Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου, ὅς τις, »ἐκποιήσας τὰ γονικὰ αὐτοῦ αὐτουργήματα, ἔκτισεν αὐτὸν τρίκογχον, καὶ τὸν μὲν δεξιὸν ὠνόμασε τοῦ Ἁγίου Πλάτωνος, τὸν δὲ ἐξ εὐωνύμων, τοῦ Ἁγίου Ἀντιόχου,« κατὰ τὸν Βιογράφον τους«. Περὶ τὸ πεδίον (τὴν πλατεῖαν;) τοῦ ναοῦ τούτου, εἰσελθόντες διὰ τῆς Χαρσίου πύλης οἱ περὶ τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον, »ἐκαρτέρουν »ἤδη τεθαῤῥηκότες, καὶ ἐβουλεύοντο«, κατὰ τὴν Ἄνναν (2).«

Ἐγγὺς τῆς Παμμακαρίστου, εἰς τὴν συνοικίαν τὴν καλουμένην Γιαζητζῆ-μαάλεσῆ, σώζεται, μεταβληθεὶς εἰς τζαμίον τῷ 1591, ὁ ναὸς τοῦ Μονηδρίου τοῦ Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Τρούλλῳ, »ὅπου, ἐπὶ τῆς »βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου, ἡ Πενθέκτη ἁγία Σύνοδος συν»ηθροίσθη. Παλάτιον γὰρ τοῦτο περιφανὲς τῷ τότε καιρῷ ὑπῆρχεν ἐκεῖ »ἐγγὺς τῆς Παμμακαρίστου κατὰ τὸ βόρειον μέρος (3)«. Εἰς τὸ μονήδριον τοῦτο μετῴκισεν ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος, μετακομίσας τὸ Πατρι-

(1) Παρὰ Κρουσίῳ ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ. (2) Βιβλ. Β'. (3) Φραντζῆς Βιβλ. Γ'.

αρχεῖον εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παμμακαρίστου, τὰς ἐκεῖ τέως διαγούσας μοναχὰς, τὰς ἐξαγορασθείσας ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας.

Προβαίνοντες δὲ πρὸς δυσμὰς, φθάνομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν

Μογγολέων,

καλουμένην κοινῶς τοῦ Μουχλιοῦ ἢ Μουχλιώτισσαν, καὶ χρησιμεύουσαν ὡς ἐνοριακὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀπ' αὐτῆς παρωνυμουμένης Γραικικῆς ἐνορίας. Ὁ ναὸς οὗτος, ὁ δεύτερος τῶν ἐν ΚΠ Γραικικῶν ναῶν μὲ τροῦλλον, ἐκτίσθη περὶ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὑπὸ Μαρίας, τῆς νόθου θυγατρὸς Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, τῆς ἐκ τῶν Διπλοβατατζῶν αὐτῷ γεννηθείσης, καὶ καλουμένης Δεσποίνης τῶν Μογγολίων, διότι, νυμφευθεῖσα Χάνην τινὰ τῆς Ταταρίας (Μογγολίας), ἐπανῆλθε μετὰ θάνατον αὐτοῦ εἰς τοὺς οἰκείους, καὶ διεβίω ἐν ΚΠ. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἐδωρήθη, μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν κενῆς τότε τοποθεσίας, ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Β' τῷ ἀρχιτέκτονι (πρωτομαγίστορι) Χριστοδούλῳ, ὡς ἀνταμοιβὴ διὰ τὸ παρ' αὐτοῦ ἀρχιτεκτονηθὲν ἐπώνυμον τοῦ Σουλτάνου τούτου τζαμίον. Ὁ δὲ Καντεμύρης ἀναφέρει καὶ τὸ περὶ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἰδιόχειρον τοῦ Σουλτάνου τούτου διάταγμα (χάττι-σσερὶφ), σωζόμενον ἐπ' αὐτοῦ ἔτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, καὶ ἔχον ἐπὶ λέξεως οὕτως· »Ὦ σὺ, ὁ ἀναβιβασθεὶς εἰς τὴν »τιμὴν τοῦ Σούμπαση Κωνσταντινουπόλεως! Ἐπειδὴ Ἡμεῖς, πρὸς ἔνδει»ξιν τοῦ Ὑψηλοῦ Ἡμῶν ἐλέους, ἐδωρησάμεθα τῷ ἀρχιτέκτονι Χριστοδού»λῳ, διὰ τοὺς κόπους 'του, τὴν ὁδὸν τὴν καλουμένην Κιουτσοὺκ-Τζαφὲρ, »διὰ δὴ τοῦτο ἀπελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Μαγουλιώτισσαν, καὶ καταμε»τρήσας τὴν ῥηθεῖσαν ὁδὸν μεθ' ὅλης τῆς περὶ αὐτὴν κενῆς τοποθεσίας, »ἀποκατάστησον αὐτὸν ἐντελῶς κύριον τοῦ ἐκεῖ τόπου, κατὰ τὸν παρόντα «Ἡμέτερον ἱερὸν ὁρισμὸν, πιστεύσας αὐτῷ«. Τὸ δωρητήριον τοῦτο ἔγγραφον ἐπεκυρώθη μετὰ ταῦτα καὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μπαγεζήτου, κατ' αἴτησιν τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Χριστοδούλου τούτου, ἀρχιτεκτονήσαντος τὸ παρώνυμον αὐτοῦ τζαμίον. Ὅθεν ὅτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ, κυριευθεὶς πρὸ ἑπτὰ μηνῶν τοῦ θανάτου 'του ὑπὸ θρησκευτικοῦ ζήλου, διέταξε τῷ 1520 'να μεταποιηθῶσιν εἰς Τουρκικὰ εὐκτήρια πάντες οἱ μένοντες ἕως τότε ἀκόμην εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἀρχαῖοι ἐν ΚΠ ναοὶ, καὶ 'να θανατωθῶσιν ὅσοι 'δὲν θελήσωσι 'να ἐξομόσωσι τὴν πάτριον αὐτῶν θρησκείαν, ὁ τότε μέγας Βεζίρης Πιρὶ-πασσᾶς καὶ ὁ Σέϊχ-οὺλ-ἠσλάμης Τζεμαλλῆς ἐσυμβούλευσαν μυστικῶς τῷ τότε πατριαρχεύοντι (τὸ πρῶτον) Ἱερεμίᾳ τῷ Α', ἵνα τὸν ὁρισμὸν τοῦτον προτείνῃ, ὡς δικαιολόγημα, καὶ σώσῃ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, καὶ 'τὸ κατώρθωσεν· ὅλοι ὅμως οἱ ἄλλοι λιθόκτιστοι ναοὶ μετεβλήθησαν εἰς τζαμία. Ἐπὶ Ἀχμὲτ δὲ τοῦ Γ' ἐκινήθησαν καὶ πάλιν οἱ Τοῦρκοι 'να ἀφαιρέσωσι τόν τε μικρὸν τοῦτον ναὸν καὶ τὴν περὶ

αὐτὸν τοποθεσίαν ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν· ἀλλ᾽ ὁ ἡγεμὼν Καντεμύρης, διαμένων τότε ἐν ΚΠ, καὶ ἰσχύων παρὰ τῷ Βεζίρῃ Τσόρλουλου-Ἀλῆ-πασσᾶ, ἀνέλαβε τὴν τῆς ἐκκλησίας ὑπεράσπισιν, καὶ ἐνεφάνισεν αὐτῷ τὸν ἰδιόχειρον ὁρισμὸν τοῦ Φατὶχ, ὃν, ἀναγνωσθέντα παῤῥησίᾳ, ἀσπασάμενος τρὶς ὁ Ὕπατος, ἀπεδίωξε τοὺς Τούρκους, ὡς παρενοχλοῦντας τοὺς Χριστιανοὺς ἀδίκως.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη καλεῖται μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Καν-λὺ-κχιλίσε (αἱματόφυρτος ἐκκλησία)· διότι ἐπὶ τῆς ἁλώσεως οἱ ὑπὸ τὸν Δοῦκα Νοταρᾶν ἐπιτεταγμμένοι τὴν φρουρὰν τοῦ μέρους τούτου τῆς πόλεως, ἀπαντηθέντες μετά τινων Τούρκων, σκεδασθέντων πρὸς διαρπαγὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἀντεστάθησαν, ἀλλ᾽ ἔπειτα τραπέντες ὑπὸ τοῦ ἐπιῤῥέοντος πλήθους, ἔφυγον πολεμοῦντες ἄχρι τοῦ πλησίον τῆς ἐκκλησίας ταύτης λόφου, κατὰ τὸν Δούκαν, ὅπου περικυκλωθέντες ὑπὸ τοῦ σμήνους τῶν νικητῶν, καὶ κλεισθέντες τέλος εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, κατεσφάγησαν ἅπαντες, ὄντες περὶ τοὺς δισχιλίους. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐνταῦθα πεσόντων Τούρκων ἀναφέρεταί καί τις ἀνδρεῖος σημαιοφόρος (σατζὰκ-δὰρ), ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρωνομάσθη ἡ πρὸς τὸν λόφον ἀνωφερὴς ὁδὸς Σατζακδὰρ-γιοκουσοὺ (Ἀνήφορος τοῦ Σημαιοφόρου).

Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἔκτισεν ὁ Δ. Καντεμύρης παλάτιον, προθεμελιωθὲν ἤδη ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ ᾽του, Σερμπάνου-Βοεβόδα, ἡγεμόνος Βλαχίας, τοῦ Κανταχουζηνοῦ, ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Δ΄, δαπανήσαντος εἰς μόνην τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ γηπέδου, τὴν ἀνύψωσιν τῶν τοίχων καὶ τὸ σχεδίασμα τοῦ κήπου, 35,000 σκοῦδα αὐτοχρατορικά. Ἀλλ᾽ ἐμποδισθείσης τότε τῆς οἰκοδομῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἐφαίνετο ἐντεῦθεν τὸ αὐτοκρατορικὸν χαρέμιον τοῦ Τὲρσ-χανὲ-σαραγίου, κατώρθωσεν ἔπειτα ὁ Καντεμύρης διὰ τοῦ Βεζίρη Τσόρλουλου-Ἀλῆ-πασσᾶ, ᾽να λάβῃ τὴν ἄδειαν τῆς οἰκοδομῆς, τὴν ὁποίαν ὅμως μόλις στεγάσας, διωρίσθη ἡγεμὼν Μολδαβίας (τῷ 1711). Ἐπαινεῖ δὲ ὁ συγγραφεὺς οὗτος τὴν θέσιν τοῦ κτιρίου, βλέποντος ὅλην σχεδὸν τὴν πόλιν καὶ τὰ προάστεια (1).

Προβαίνοντες ἀπαντῶμεν τὴν ἐνορίαν τὴν καλουμένην

Μπαλῖνον,

εἰς τὸν ναὸν τῆς ὁποίας, τιμώμενον ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, δείκνυται ἡ εἰκὼν αὐτῆς ἡ μαχαιρωθεῖσα ὑπό τινος Ἄραβος καὶ ἀναβλύσασα αἷμα, ὅθεν καὶ Παναγία Χαντσαρλῆ ἐπικέκληται, διὰ τὸ προσηρτημένον αὐτῇ χαντζάριον τοῦ Ἄραβος.

Τῆς ἐνορίας ταύτης τὸ ὄνομα ἐπεκράτησεν ἀπὸ τοῦ Μπαΐλου (Bailly) τῶν Οὐενετῶν, ὅς τις καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως ἐνταῦθα, φαίνεται, κατῴκει,

(1) Ἡ οἰκία αὕτη νομίζω ὅτι εἶνε αὐτὸ τὸ σήμερον Ἁγιοταφιτικὸν Μετόχιον, ἀνῆκον, ὡς εἴπομεν, εἰς τοὺς Κανταχουζηνούς, εἰ καὶ ὁ Δοσίθεος χρονολογεῖ τὴν ἀγορὰν αὐτοῦ ἀρχαιότερα τοῦ Καντεμύρου.

Digitized by Google

όπου ἦσαν συνῳκισμένοι ἀπὸ τῶν χρόνων Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ οἱ ἐν ΚΠ μετοικοῦντες Οὐενετοί, οἵτινες διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ πολιορκίᾳ, τεταγμένοι, κατὰ τὸν Δούκαν, »ἐν τῇ Βασιλικῇ πύλῃ μέχρι »τοῦ Κυνηγοῦ, σὺν Ῥωμαίοις ὁμοῦ, τοῖς Τούρκοις ἐμάχοντο«. Πιθανὸν δὲ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος 'να κατῴκησε καὶ ὁ πρῶτος ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Ἀριστοκρατίας πρὸς τὸν Μεχμέτην πρέσβυς τῷ 1454, Βαρθολομαῖος Μάρκελλος, καὶ ὑπογράψας τὴν μεταξὺ τῆς πατρίδος 'του καὶ τοῦ Σουλτάνου συνθήκην (1).

Πλησίον δὲ ἤδη τῶν Βλαχερνῶν, εἶνε

Ἡ Ξυλόπορτα,

ἥτις 'δὲν ἔχει τι κοινόν, εἰμὴ τοῦ ὀνόματος μόνον τὴν συστοιχίαν, μὲ τὴν τοῦ Ξυλοκίρκου πύλην· ἐπειδὴ ἐκείνη μὲν ἠνοίγετο ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν, αὕτη δὲ ἐπὶ τῶν θαλασσίων μεταξὺ τῆς τῶν Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Κυνηγοῦ, ἢ ταύτης καὶ τῆς τοῦ Παλατίου. Ὁ Φραντζῆς 'δὲν 'τὴν ἀναφέρει ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα, λέγων δὲ ὅτι ὁ Καρδινάλιος Ῥωσσίας Ἰσίδωρος (2) διωρίσθη φυλάττειν »ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Κυνηγεσίου καὶ ἕως τοῦ »ἁγίου Δημητρίου«, ἐννοεῖ αὐτήν· διότι ἀπ' αὐτῆς παρωνυμεῖται ὁ ἐνταῦθα ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐπιλεγομένου Κ α ν ά β η (3), χρηματίσας πρὸς καιρόν, ὡς εἴπομεν, καὶ Πατριαρχεῖον, ἄχρι τοῦ 1605, ὅτε μετέβη ὁ Πατριάρχης, Ῥαφαὴλ Β' ὁ ἀπὸ Μεθύμνης, εἰς τὸ Φανάριον. Παρακατιὼν δὲ ὀνομάζει αὐτὴν Ξ υ λ ί ν η ν, λέγων ὅτι »ἐν τοῖς μέρεσι τῆς πύλης τῆς λεγομένης Ξυλίνης ἐτάχθησαν φρουρεῖν Ἱερώνυμος (4) καὶ Λεωνάρδος, οἱ Λιγουρῖται, οἱ ἐπιλεγόμενοι De Langaja. Ὁ δὲ Δούκας λέγει, ὅτι »τὰ ὀγδοήκοντα πλοῖα, τὰ ἀπὸ τοῦ Διπλοκιονίου εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ὑπερνεωλκηθέντα, παρετάχθησαν »ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἄχρι »τῆς Πλατέας«. Αὕτη, νομίζω, εἶνε καὶ ἡ Τ ο ῦ Ξ υ λ ᾶ, μέχρι τῆς ὁποίας ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς καταντικρὺ Περαίας Κεραμαρείων ἡ γέ-

(1) Ἐὰν εἶχον ἄλλα τινὰ διδόμενα, παρὰ τοῦ ὀνόματος μόνην τὴν συστοιχίαν, ἤθελον τοσούτῳ προτιμότερον τοποθετήσῃ Τ ὰ Π α υ λ ί ν ο υ ἐν τῷ Μπαλίνῳ, ὅσῳ καὶ τὰ Ἁρματίου ἢ Ἁρμάτου, τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ Συναξάριον τοῦ ἁγίου Ζωτικοῦ τῆς λα' Δεκεμβρίου, ἀνεψιὸς ἦτον ὁ εὐγενὴς καὶ ἐλλόγιμος οὗτος Μάγιστρος, 'δὲν ἀπεῖχον ἐντεῦθεν πολύ. (2) Ὅς τις, μητροπολίτης ὢν Κιαιδίου, καὶ σταλεὶς ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδον, ἀπεδιώχθη μετὰ τὴν ἐπάνοδόν 'του ὑπὸ τῶν Ῥώσσων. Ὅθεν καὶ ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην, καὶ τιμηθεὶς Καρδινάλιος ὑπὸ τοῦ Πάππα Εὐγενίου, ἐστάλη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Νικολάου εἰς ΚΠ ὡς ληγάτος, καὶ ἐκεῖ εὑρεθεὶς ἐπὶ τῆς ἁλώσεως, καὶ πωληθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀγνώριστος, διεσώθη εἰς Ἰταλίαν.

(3) Ἀπό τινος ἐπισήμου, φαίνεται, κατοικοῦντος πλησίον αὐτοῦ. Καναβὸς ἐπελέγετο καὶ ὁ Πατρίκιος Νικόλαος, ὅς τις, ἐκλεχθεὶς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπαναστάντος τῇ 25 Ἰανουαρίου τοῦ 1204 κατὰ τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου καὶ τοῦ Ἰσαακίου, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας στεφθείς, κατεστασιάσθη μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ Ἀλεξίου Δούκα τοῦ Μουρτζούφλου, καὶ ῥιφθεὶς εἰς τὴν φυλακήν, ἄγνωστον τί ἀπέγινε. (4) Ἄλλος οὗτος Ἰταλός, παρὰ τὸν τῆς Ἐνετίας Μπάιλον, περὶ οὗ ἴδε εἰς τὰς Βλαχέρνας.

φυρα, ἡ ἐπὶ πίθων ξυλίνων συνηρμοσμένων ἐπιζευχθεῖσα κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεχμέτ.»'Εν τῷ οἰκήματι τοῦ Ξυλᾶ διέμενε, κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὁ Α', ὅτε ὁ Λεονταρῆς Ἰωάννης, »ἐπιπεσὼν σφοδρῶς τῷ τείχει τῆς Γαλατίας, καὶ ἀποκλείσας, πολλοὺς »τῶν ἀπὸ τῶν νηῶν κατέσχε, καὶ μετ' ἁλύσεων αὐτῷ προσεκόμισεν, ὡσεὶ »τριακοσίους«. Τὸ οἴκημα τοῦτο ἐννοεῖ ἴσως καὶ ὁ Χρυσολωρᾶς, γράφων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον: »Καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δὲ λόφου, τοῦ ὑπὲρ »τῆς οἰκίας ἣν νῦν οἰκεῖς, Κίων οὕτω καλούμενος«.

Ἐνταῦθα κατῴκει καὶ ὁ ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου ἀκμάσας πονηρὸς ἐκεῖνος Δοὺξ Ἀλέξιος ὁ Ἀπόκαυκος, ἔχων πάντοτε πλησίον αὐτῆς ἐφορμοῦσαν τριήρη ἑτοίμην πρὸς πᾶν ἐνδεχόμενον.

Πλησίον δὲ ἤδη τῆς τοῦ Παλατᾶ πύλης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπανακάμπτομεν, εἶνε σήμερον δύω ἐκκλησίαι, ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν, ἡ μὲν Γραικική, ἡ δὲ ἑτέρα Ἀρμενική. Εἰς τὸ προαύλιον δὲ τῆς ἡμετέρας ὑπάρχει τετρυπημένος τις λίθος, στόμιον ἴσως φρέατος παλαιοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου διερχόμενοι οἱ πυρέττοντες θεραπεύονται, καὶ βλέπει τις ἐκεῖ καθημέραν, οὐχὶ μόνον ὀρθοδόξους καὶ Ἀρμενίους, ἀλλὰ καὶ Τούρκους, προστρέχοντας, ὡς εἰς πρόχειρον ἰατρεῖον, ὥστε ἡ πέτρα, τριβομένη πρὸ τοσούτων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν δι' αὐτῆς διερπόντων, κατήντησε λειοτάτη.

Καὶ ἤδη ἐξερχόμεθα τῆς πόλεως διὰ τῆς τοῦ Παλατᾶ πύλης, ἀνοιγομένης ὑπὸ τὰς πρὸς ἀνατολὰς ὑπωρείας τοῦ Ἕκτου λόφου, καὶ ἀπεχούσης 800 βήματα τῆς τοῦ Φαναρίου πύλης. Ἡ πύλη αὐτή, δεκάτη πέμπτη τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸν κόλπον, ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Βασιλικὴ καὶ Αὐτοκρατορική, μετὰ δὲ ταῦτα Παλατίνη καὶ Παλατιανή, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Συρόπουλος, ἀναφέρων ὅτι ἐν αὐτῇ κατῴκει ἡ μήτηρ Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ Β' καὶ χήρα τοῦ Μανουήλ. Τὸ ὄνομα τοῦτο, δοθὲν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ πλησίον Παλατίου, εἴτε τῶν Βλαχερνῶν, εἴτε τοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, παρέμεινε καὶ ἐπὶ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι τὴν ὀνομάζουσι Μπαλάτ, ὅθεν κοινῶς καλεῖται

Πύλη τοῦ Μπαλατᾶ.

Ἐπὶ Γυλλίου ἦσαν ἔξωθεν αὐτῆς πλάτανοι παραπεφυκότες, ἴσως ἐκεῖ ὅπου εἶνε σήμερον τὸ Μετόχιον τοῦ Σινᾶ, κείμενον ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκτῆς, καὶ περιέχον ναὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου, ὅστις ἄχρι τοῦ 1640 ἦτον μικρὸν εὐκτήριον· τότε δὲ ἀποτεφρωθείς, καὶ μεσιτείᾳ τινὸς τῶν πρέσβεων ἀνακαινισθείς, ἐκάη πάλιν καὶ ἀνεκτίσθη εἰς τὸ νῦν ὁρώμενον σχῆμα τῷ 1729 δι' ἀναλωμάτων τοῦ Σινᾶ Ὄρους.

Περὶ τὴν ἐνταῦθα γωνίαν, τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τῆς τοῦ Μετοχίου τούτου περιοχῆς καὶ τῆς σειρᾶς τῶν Χριστιανικῶν οἰκημάτων, τῶν ἐκτεινο-

μένων κατὰ συνέχειαν ἐπὶ τῆς ἀκροθαλασσίας ἄχρι τῆς τοῦ Φαναρίου πύλης, ὑπάρχει τὸ κατ' ἐξοχὴν καλούμενον Γ κ ε ρ γ κ ύ ρ ι, οἰκία λιθόκτιστος ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, ἀνήκουσά ποτε εἰς τὸν υἱὸν τοῦ πρώτου Γραικοῦ διερμηνέως τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τοῦ περιφήμου Παναγιωτάκη τοῦ Νικοσίου (1), καὶ περιελθοῦσα ἔπειτα εἰς ἄλλον ἐπίσημον Γραικὸν, Πετράκην τὸν Ταραμπχανετζῆν (2), ὅς τις ἀπὸ ἁπλοῦ μετρητοῦ τοῦ Νομισματοκοπείου κατήντησεν, ἐπὶ τῶν Σουλτάνων Μουσταφᾶ καὶ Ἀμπδ-οὐλ-χαμὶδ, ἐπιστάτης αὐτοῦ, καὶ, παρεκτὸς τοῦ ὅτι ἐκέρδιζε 100 γρόσια (200 Γαλ. φράγκα), ὡς λέγουσι, τὴν ἡμέραν, ἔφθασεν εἰς τοιαύτην πολιτικὴν ἰσχὺν, ὥστε 'να κτίζῃ παλάτια καὶ ἐκκλησίας, 'να παύῃ καὶ διορίζῃ πασσάδας, καὶ 'να γνωμοδοτῇ μέχρι καὶ περὶ διορισμοῦ Βεζιρῶν· ὁ δὲ Σουλτὰν Μουσταφᾶς ὁ Γ', ἀποβαίνων τοῦ πλοίου εἰς τὸ Γενιὶ-καπὺ, ἵνα ἀναβῇ προσκυνήσων εἰς τὸ τζαμίον Σουλτὰν-Σελὴμ, 'τὸν ἐπροσκάλει πολλάκις, καὶ συνδιελέγετο μετ' αὐτοῦ πρὸς τὸ οὖς. Ἀλλ' οὐ διέφυγε καὶ αὐτὸς ἄχρι τέλους τὴν τύχην τοσούτων ἄλλων. Διότι, ἐναντιωθεὶς εἰς τὸν διορισμὸν Νικολάου τοῦ Μαυρογένους εἰς τὴν τῆς Βλαχίας ἡγεμονίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέμενε 'να 'τὸν προαγάγῃ ὁ περίφημος ναύαρχος Χασὰν-πασσᾶς ὁ Τζεζαερλῆς, ἀπεκεφαλίσθη τῷ 1786 (ἀφ' οὗ πρῶτον ἐφυλακώθη εἰς τὸν λεγόμενον Φοῦρνον τοῦ Σαραγίου, καὶ ἐστρεβλώθη, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, ἵνα μαρτυρήσῃ τοὺς θησαυροὺς 'του) καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ὥραν ὁ ἐχθρός 'του ἐξήρχετο πομπικῶς τῆς πύλης τοῦ παλατίου μὲ τὰ ἡγεμονικὰ παράσημα ἐφ' ἵππου χρυσοφαλάρου. »Τὸν εἶδον, λέγει ὁ διηγούμενος τὸ δρᾶμα τοῦτο Chevalier, τείνοντα χεῖρα πρὸς τὸν Βεζίρην ἱκέτιδα· ἀλλ' οὗτος ἔμεινεν ἄτεγκτος, καὶ ἔνευσεν εἰς τοὺς δημίους 'να τελειώσωσι τὸ ἔργον 'των.

Ὁ Παλατᾶς σήμερον εἶνε ἡ κατοικία τῶν Ἰουδαίων, καὶ διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν, ἥτις, παρεπόμενον τῆς πτωχείας, συνοδεύει πανταχοῦ σχεδὸν τοὺς ἀθλίους τούτους Παρίας, κατήντησε παροιμία. Ἐδῶ ἑπομένως ἦτο φυσικώτερον 'να τοποθετήσω καὶ τὴν Ἑ β ρ α ϊ κ ὴ ν Σ κ ά λ α ν, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει (3) Ἄννα ἡ Κομνηνὴ, ἐὰν ἄλλοι λόγοι 'δέν με ἔπειθον 'να κατατοπίσω μᾶλλον τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ Μπαλοὺκ-παζάριον, χωρὶς ὅμως τοῦτο 'να ἐμποδίζῃ τὸ 'να ὑπάρχωσι καὶ ἐνταῦθα κατῳκισμένοι ἔκπαλαι Ἰουδαῖοι, καθὼς τοῦτο πιθανολογοῦσι καὶ τὰ ταφεῖα αὐτῶν, κείμενα ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Περαίας τοῦ Χάσ-κιοϊοῦ ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Τὴν φρουρὰν τῆς τοῦ Παλατᾶ πύλης ἦτον πεπιστευμένος ἐπὶ τῆς τε-

(1) Ἴδε περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Β' Μέρος. (2) Della Zecca εὑρίσκω αὐτὸν ἐπιλεγόμενον, κατὰ μετάφρασιν τοῦ Τουρκικοῦ ἐπιθέτου εἰς τὸ Ἰταλικὸν, ἔν τινι ἀνωνύμῳ περιηγήσει, ἐκδεδομένῃ ἐν Παρισίοις τῷ Ζ' ἔτει τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. (3) Βιβλ. ϛ'.

Digitized by Google

λευταίας πολιορκίας ὁ Μέγας Δοὺξ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς, καὶ ἐκεῖ εὑρέθη, κατὰ τὸν Δούκαν, ἁλωθείσης τῆς πόλεως. Ἐὰν εἰκάσῃ δέ τις καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ συγγραφέως τούτου, ἐδῷ που ἦτον καὶ ἡ οἰκία τοῦ Νοταρᾶ.

Ἔξωθεν τῆς Βασιλικῆς πύλης ἦτον τὸ καλούμενον

Παλαιὸν Νεώριον,

τὸ πρὸς τῇ Μονῇ τοῦ Εὐεργέτου, ᾧ κατ' ἐξοχὴν ἐχρῶντο οἱ Λατῖνοι, κρατοῦντες τῆς πόλεως. Τὸ Νεώριον τοῦτο ὁ Συρόπουλος(1) ὀνομάζει Κυνηγόν, ἀπὸ τῆς πλησίον αὐτοῦ Πύλης, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον, καὶ εἰς αὐτό, λέγει ὅτι, διέταξεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος 'να μεθορμισθῶσιν ἀπὸ τοῦ περὶ τὰ Ψαμαθεῖα αἰγιαλοῦ τὰ παρὰ τῆς (ἐν Βασιλείᾳ) Συνόδου σταλέντα πρὸς αὐτὸν κάτεργα.

Ὁ δὲ Γύλλιος ἀναφέρει ὅτι, 120 βήματα μακρὰν τῆς τοῦ Παλατίου πύλης, εἶδεν ὑφισταμένας πρὸς τὸ παράλιον τρεῖς μεγάλας ἀψῖδας, προσῳκοδομημένας τῷ τῆς πόλεως τείχει, δι' ὧν εἰσήγοντό ποτε, λέγει, αἱ τριήρεις εἰς τὸν ἐντὸς τῶν τειχῶν χειροποίητον τοῦτον λιμένα, κεχωσμένον ἤδη καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ χρησιμεύοντα, καὶ τότε καθὼς καὶ τῶρα, ὡς κῆπον (τσουκοὺρ-μποστάν).

Αὐτὸ ἐπομένως εἶνε καὶ τὸ καλούμενον Νεώριον τῶν Βλαχερνῶν, περὶ τοῦ ὁποίου ἀμφιβάλλει ὁ Δουκάγγιος. Καὶ ἴσως ἐδῷ ἦτον καὶ ἡ τοῦ Διονυσίου Καμάρα, κειμένη ὑπὸ τὸν Ἕκτον λόφον, τὴν ὁποίαν ἐξεδέχετο ἡ Σαπρὰ καλουμένη θάλασσα, πέρας παντὸς τοῦ Κόλπου.

Ἀπὸ τῶν ἀψίδων δὲ τούτων 300 προϊόντι βήματα, ὑπῆρχεν ἐπὶ Γυλλίου διάστημα 100 περίπου βημάτων, ὅπου ἡ θάλασσα ἤγγιζε μὲν τῷ τείχει τῆς πόλεως, ἀλλ' ἦτον τόσον βαλτώδης, ὥστε εὐκόλως ἠδύναντο 'να οἰκοδομήσωσιν ἐπ' αὐτῆς.

Μετὰ τὴν τοῦ Παλατίου πύλην ἦτον τὸ πάλαι ἡ λεγομένη

Πύλη τοῦ Κυνηγοῦ,

τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἀπῳκοδόμησαν, ὡς περιττήν. Διακρίνεται δὲ σήμερον, ὄπισθεν τῶν Ἑβραϊκῶν οἴκων, μικρὸν ἐπέκεινα τῆς τοῦ Παλατᾶ, καὶ ἄνωθεν ταύτης ξιφήρης ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ. Ὠνομάσθη δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς Κυνηγίου, τοῦ ἄλλως Ξυλοχίρκου· ἔπειτα δέ, διότι ἀπ' αὐτῆς ἐξήρχοντο, καθὼς καὶ ἀπὸ τῆς καλουμένης τῆς Γυρολίμνης, τὰ βασιλικὰ κυνηγέσια. Συγχέεται δέ, διὰ τὴν γειτνίασιν, τῇ τοῦ Παλατᾶ, ὅθεν καὶ ὁ Τουρνεφόρτιος λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ (τῷ 1702) ἐκείνη ἐκαλεῖτο Τοῦ Κυνηγοῦ.

(1) Ἱστορ. περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου.

Digitized by Google

Μετὰ τὴν Σαπρὰν θάλασσαν τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ Διονυσίου τὸ Πολυῤῥοίτιον, παρονομασθὲν, λέγει, ἀπὸ Πολυῤῥοίτου τινός· εἶτα ἡ καλουμένη Βαθεῖα Σκοπιὰ, καὶ μετ' αὐτὴν

ή. Αἱ Βλαχέρναι

Τοῦ ὀνόματος τούτου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐγνωρίζετο ὅλον τὸ δυτικοβόρειον ἄκρον τῆς πόλεως, τὸ μεταξὺ τῶν τοῦ Ἕκτου λόφου ὑπωρειῶν καὶ τοῦ Κερατίου κόλπου, ἀμφιγνοεῖται ἡ ἐτυμολογία. Διότι τινὲς μὲν παράγουσι τοῦτο »ἀπὸ τῶν βλάχνων(1), ἃ ἦσαν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, καὶ ἔκοψαν »αὐτὰ, καὶ οὕτως ἐκτίσθη« · ἕτεροι δὲ, ἐν οἷς καὶ ὁ Διονύσιος, ἀπὸ Βλαχέρνα Σκύθου τινὸς ἐνταῦθα φονευθέντος· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ Lacunæ, διὰ τὰ ἐνταῦθα τέλματα· ἔνιοι δὲ, καὶ ἀπὸ τὸ Βλάχου κέρμα. Τὸ πιθανώτερον ὅμως φαίνεται, κατὰ τὸν Θεοφύλακτον τὸν Ἀντιγραφέα, ὅς τις 'τὰς ὀνομάζει Λακέρνας, »ὅτι Λακέρναι Ῥωμαϊστὶ αἱ θύνναι, καὶ ἐν »τῷ μέρει ἐκείνῳ ἐπιάσθησαν πολλαὶ τοιαῦται«. Καὶ τῷ ὄντι, ὅταν παρατηρήσῃ τις τὶ λέγει ὁ Διονύσιος καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Κερατίου κόλπου ἁλιείας τῶν πηλαμύδων (2), 'δὲν πρέπει ἴσως νὰ ζητῇ ἄλλην τοῦ ὀνόματος ἑρμηνείαν. Σημειωτέον ἐν τούτοις, Α' ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Σεβήρου ἀκόμην ἦτο γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου τούτου· Β', ὅτι μέχρι τοῦ Ἡρακλείου, ἡ γωνία αὕτη τῆς πόλεως, καθὼς εἴπομεν ὁμιλοῦντες περὶ τῶν τειχῶν αὐτῆς, 'δὲν περιείχετο ἐντὸς τοῦ λοιποῦ αὐτῆς περιβόλου, τότε δὲ συμπεριελήφθη διὰ δευτέρου τείχους, ἵνα προφυλαχθῇ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σκυθικῶν φύλων, τὰ ὁποῖα προσήρασσον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὰ κέρατά 'των εἰς τὰ τείχη τῆς ΚΠ (3)· καὶ Γ', ὅτι ἐπὶ Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων τὸ μέρος τοῦτο, καθὸ ἀσφαλέστερον, εἶχον προτιμήσῃ ὡς κατοικίαν οἱ Αὐτοκράτορες, καὶ διὰ τοῦτο ἦτον πολλὰ συνῳκισμένον.

Τὸ τεῖχος τοῦτο τὸ πρόσθετον ἢ δεύτερον, ἐπεκτεινόμενον ἄχρι τοῦ καλουμένου Πτεροῦ, καὶ περικλεῖον ὅλην ταύτην τὴν εὐρύχωρον καὶ πολυάνθρωπον συνοικίαν, ἐκαλεῖτο, καθὼς εἴπομεν ἐν τοῖς περὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, Τεῖχος καὶ Μονότειχος(4) καὶ Καστέλλιον(5) τῶν Βλαχερνῶν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις τοῦ μέρους

(1) Πτερίδων, fougeres. (2) Ἴσως δὲν θέλει νομισθῇ ἄκαιρον, ἐὰν προσθέσωμεν, ὅτι, κατὰ σύμπτωσιν πάντως μόνην, καὶ σήμερον ἀκόμην ἡ καλλιωτέρα Λακέρδα περὶ τὴν τοῦ Παλατᾶ πύλην καὶ παστόνεται καὶ πωλεῖται. Ἴδε καὶ τὸν Ἐτυμολόγον. (3) Πεντάκις προσέβαλον τὴν ΚΠ τὰ Βουλγαρο-Σλαβο-Ῥωσσικὰ ἔθνη· α', τῷ 764, στρατηγοῦντος Παγάνου τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Βουλγάρων· β', τῷ 811, Κρούμου, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σλάβων· γ', τῷ 820, ὑπὸ τὰς ὁδηγίας Θωμᾶ τοῦ Σλάβου· δ', τῷ 866, στρατηγούντων τῶν Ῥώσσων Δὶρ καὶ Ἀσκώλδ· ε', τῷ 914, Συμεὼν τοῦ Κράλη τῶν Βουλγάρων, (Παράβαλε καὶ τὴν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ναοῦ τῆς Ὁδηγητρίας, σελ. 185 ὑποσημείωσιν). (4) Διότι ἦτον ἁπλοῦν. (5) Κανταχουζ. Βιβλ. Δ', 40.

τούτου τῆς πόλεως· καὶ ἐπειδὴ εἶχε πέντε πύργους, συνεχομένους ἀλλήλοις διὰ μεσοπυργίων, καθὼς καὶ οἱ Ἑπτὰ οἱ εἰς τὴν ἑτέραν τῆς πόλεως γωνίαν, ὀνομάζεται παρὰ τῷ Κεδρηνῷ (1) μονολεκτικῶς

Πενταπύργιον.

Εἷς δὲ τῶν πύργων τούτων ἐκαλεῖτο Τοῦ Ἀνεμᾶ, διότι πρῶτος ἐφυλακώθη σιδηροδέσμιος ἐν αὐτῷ καὶ πολὺν διέτριψε χρόνον Μιχαὴλ ὁ Ἀνεμᾶς, ὁ κατὰ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ συνομόσας, υἱὸς τοῦ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ ἀνδραγαθήσαντος καὶ φονευθέντος ἐν Δοροστόλῳ (Συλλήστρᾳ) κατὰ τῶν Ῥώσσων, ἔγγονος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Κρήτῃ Σαρακηνῶν Ἀνεμᾶ. Μετὰ τὸν Ἀνεμᾶν, μόλις συγχωρηθέντα καὶ ἐκβληθέντα τοῦ πύργου τούτου, ἐφυλακώθη ἐν αὐτῷ ἄλλος ἐπαναστάτης, Γρηγόριος ὁ Δοὺξ τῆς Τραπεζοῦντος. Μετὰ τοῦτον καὶ ἄλλοι τῶν ἐπισήμων διέμειναν ἐν αὐτῷ δέσμιοι, ἐν οἷς Ἀνδρόνικος ὁ τύραννος· ὁ μέγας Δοὺξ Συριάνης μετὰ τῆς οἰκογενείας 'του ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Νεωτέρου· Ἀνδρόνικος ὁ δυστυχὴς υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ υἱοῦ 'του, ἀφ' οὗ ἐτυφλώθη κατ' ἐπιταγὴν Σουλτὰν-Μουρὰτ τοῦ Β'· φυγὼν δὲ ἐντεῦθεν ἔπειτα, συνεργείᾳ τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουησίων, πόλεμον ἤγειρε κατὰ τοῦ ἰδίου πατρός, καὶ ἐκβαλὼν αὐτὸν κατέκλεισεν εἰς τὸν αὐτὸν τοῦτον πύργον μετὰ τῶν ἀδελφῶν 'του, καθὼς ὁ Ζεὺς τὸν πατέρα 'του Κρόνον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς 'του Πλούτωνα καὶ Ποσειδῶνα, λέγει ὁ Δούκας. Διὰ τὸν πύργον τοῦτον ὠνομάζοντο καὶ πληθυντικῶς Ἀνεμάδες καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ Πενταπυργίου, καθὼς 'τοὺς ἔχει Λεωνάρδος ὁ Χῖος (2) καὶ ὁ Φραντζῆς (3). Ἕνα τῶν πύργων τούτων προέθετο τεκτήνασθαι, κατὰ τὸν Χωνειάτην, Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος, »ἅμα μὲν εἰς ἔρυμα »τῶν ἀνακτόρων, ὡς ἔφασκε, καὶ ὑπέρεισμα, ἅμα δὲ καὶ εἰς ἐνοίκησιν »ἑαυτῷ«. Καὶ ἐπὶ τούτῳ »ναούς τε, κατὰ τὴν ἀκτὴν πάλαι ἱσταμένους »ἀτημελεῖς, κατήρειψε, καὶ τὴν ἐκ πλίνθου πάσης ὀπτῆς λαμπροτάτην »τοῦ Γενικοῦ οἰκοδομὴν κατηδάφισε. Σὺν πολλοῖς δὲ καὶ τὸν περίκλυτον »οἶκον τῶν Μαγγάνων κατέβαλε«. Τὸν πύργον τοῦτον, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς Κωνσταντινιάδος, βλέπει τις ἀναβαίνων ἔξωθεν τῶν τειχῶν πρὸς τὸν τοῦ Ἐγρὶ-καπίου λόφον, ἔχοντα τρία μεγάλα παράθυρα (ὅθεν φαίνεται ὅτι ᾠκοδόμηται καὶ πρὸς κατοικίαν), ἀφορῶντα πρὸς τὸ Κοσμίδιον, ὧν τὸ καταμεσῆς ὑψηλότερον. Παρὰ τὰς θυρίδας δὲ ταύτας φαίνονται ἐρριμένα ἀτάκτως κιόνων καὶ ἄλλων οἰκοδομησίμων λίθων ἐρείπια, λεί-

(1) Ἐν Λέοντι τῷ Ἀρμενίῳ. (2) Ἐν τῇ περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς ΚΠ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Πάπαν Νικόλαον. (3) Εἰς τὴν πλήρη σφαλμάτων ἔκδοσιν τοῦ Φραντζῆ φέρεται ἡμαρτημένως Ἀδεμάνιδες.

Digitized by Google

ψανα ἴσως τῶν διαφόρων ἠρειπωμένων ναῶν, ὅσων τὴν ὕλην μετεχειρίσθη πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ πύργου τούτου ὁ Ἰσαάκιος.

Εἰς ἕνα τῶν πύργων τούτων ἠσφάλισε τὴν πρὸ τῆς ἁλώσεως φρικώδη ἐκείνην νύκτα, ὁ Μέγας Δοὺξ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα 'του, καὶ ἐντὸς αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ εἰς τὸ Καστέλλιον τῶν Φραντζέζιδων, εὑρέθη καὶ αὐτὸς κρυμμένος, κατὰ τὸν Δούκαν, μετὰ τοῦ Ὀρχάν, υἱοῦ τοῦ Μουσλὴμ(1), ὅστις, διαμένων ὡς πρόσφυξ εἰς τὴν δυστυχῆ τῶν Παλαιολόγων αὐλὴν πρὸ χρόνων, »ἔδαλεν ἑαυτόν, ἁλωθείσης »τῆς πόλεως, διὰ μιᾶς τοξοβολικῆς θυρίδος κατὰ γῆς ἔξω,« καὶ κατὰ μὲν τὸν Ἱστορικὸν τοῦτον, συνελήφθη τοῖς ἐκ τῶν πλοίων, ἀγνώριστος τὸ πρῶτον, διότι μετημφιέσθη εἰς μοναχόν, εἶτα δὲ γνωσθεὶς ἀπεκεφαλίσθη· κατὰ δὲ τὸν Χαλκοκονδύλην, ἀπέθανεν ἐκ τοῦ πτώματος.

Φαίνεται δὲ ὅτι πρὸς φήμην τῶν Βλαχερνῶν συνετέλεσε κυρίως καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὁ ἐν αὐταῖς ἱερὸς τῆς Θεοτόκου ναός, κείμενος, κατὰ τὸν Φραντζῆν, »ἐν τῷ αἰγιαλῷ πλησίον τοῦ κόλπου«. Ὁ περιβόητος οὗτος

Ναὸς τῶν Βλαχερνῶν,

ἐκτίσθη, κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν ἱστορικῶν μαρτυρίαν, ὑπὸ τῆς Πουλ-

(1) Ἐγγόνου τοῦ Βαγεζὴτ Α' τοῦ Γιλδιρίμ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ κατ' αὐτὸν πάντη συγκεχυμένα ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Δούκα καὶ ἄλλων, συγχεόντων αὐτὸν πρὸς τὸν θεῖον αὐτοῦ καὶ υἱὸν τοῦ Μπαγεζήτ, ἂς διασαφήσωμεν χρονολογικῶς τε καὶ γενεαλογικῶς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Μπαγεζὴτ ὁ Κεραυνὸς εἶχεν ἓξ υἱούς, Ἰσᾶν [Ἰησοῦν], Μουσλὴμ ἢ Μουσουλμᾶν ἢ Σουλεϊμάν, Μουσᾶν [Μωϋσῆν], Μεχμέτ, Κασὴμ καὶ Μουσταφᾶν. Τούτων ὁ Μουσουλμᾶν, φιλίαν συνθέμενος πρὸς Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον, ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μπαγεζὴτ ἑνδεκαετοῦς μεσοβασιλείας ἐκείνης, καθ' ἣν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀλληλομαχοῦντες περὶ τοῦ θρόνου, ἠμφισβήτουν τὴν πρὸς τοὺς Γραικοὺς φιλίαν, »δέδωκεν αὐτῷ, κατὰ τὸν Δούκαν, καὶ ὁμήρους, ἕνα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ »τῶν ἀντίδων [τὸν Κασὴμ πάντως. Ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς τοῦ Στουδίου Μονῆς], »καὶ μίαν τῶν ἀδελφίδων, Φατμὰ-καδὺν ὀνομαζομένηνε. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἱστορικὸς οὗτος παρακατιών, λέγει ὅτι, μοναρχήσαντος μετὰ ταῦτα τοῦ Μεχμέτ, »ὁ μὲν εἷς ὁ καὶ πρῶτος τῶν ὁμήρων τούτων ἀπελύθη σὺν τῇ ἀδελφῇ· ὁ δὲ ἕτερος [τὸν ὁποῖον Ἰουσοὺφ [Ἰωσὴφ] ὀνομάζει ὁ Φραντζῆς], ἐρασθεὶς παιδείας Ἑλληνικῆς, ἔμεινεν ἐν ΚΠ. ἔχων σιτηρέσιον παρὰ τοῦ Μεχμέτ, ὅπου καὶ χριστιανὸς γενόμενος ἐτελεύτησεν, ἕπεται ὅτι οἱ δοθέντες ἦσαν δύω, αὐτὸς οὗτος ὁ Κασὴμ ἢ Ἰουσοὺφ ἢ Ἰσᾶς, καθὼς λέγουσιν ἄλλοι, καὶ ὁ Μουσταφᾶς, ὅστις, καλούμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων Ἱστορικῶν Δουσμὲ [ὑποβολιμαῖος] καὶ Ναμπεδὶδ [ἀπολωλώς, ἄφαντος], πολλὰ πράγματα παρέσχεν ἔπειτα τῷ Μεχμέτ, ἄχρις ὅτου, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Γραικῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ ἐκεῖθεν ἀποσταλεὶς εἰς ΚΠ, περιωρίσθη ἐν Λήμνῳ, ἵνα φρουρῆται ἐκεῖ ἐν ὅσῳ ζῇ ὁ Μεχμέτ, ὅς τις ἐπλήρονεν εἰς τοὺς Γραικοὺς διὰ τὴν διατροφὴν 'του 300,000 ἄσπρων κατ' ἔτος. Ἀλλ' ὁ βασιλόπαις οὗτος 'δὲν πρέπει 'να συγχέηται παντάπασι μὲ ἄλλον συγγενῆ αὐτοῦ, τὸν περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος Ὀρχάν, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου Μεχμὲτ ὁ Β', ὁ ἔγγονος τοῦ Α', ἀνανεώσας τὰς μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου συνθήκας, παρεχώρησεν ὡσαύτως 300,000 ἄσπρων, ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν παρὰ τὸν Στρυμόνα, κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν ἱστορικὸν Δούκαν· ἐπειδὴ ὁ Ὀρχὰν οὗτος ἦτον οὐχὶ υἱός, ἀλλ' ἔγγονός, ὡς εἴπομεν, τοῦ Μπαγεζήτ, καὶ υἱὸς τοῦ Μουσλήμ· φονευθέντος δὲ τοῦ πατρός 'του, φοβηθεὶς τὸν θεῖον αὐτοῦ Μουσᾶν, ἔφυγε μετὰ μιᾶς ἀδελφῆς αὐτοῦ εἰς ΚΠ, κατὰ τὸν Δεϋγκλάβιον, καὶ ἐκεῖ εὑρέθη καὶ ἐφονεύθη.

Digitized by Google

χερίας, βασιλευσάσης ἤδη σὺν τῷ Μαρκιανῷ, καθ' ὃν καιρὸν συνεκροτεῖτο ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἡ δὲ μνήμη τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ τελεῖται τῇ λα'. Ἰουλίου. Εἶχε δὲ σχῆμα ἐπίμηκες καὶ ἀνάλογον πλάτος· προσθέντος δὲ ἔπειτα Ἰουστίνου τοῦ νέου δύω ἀψῖδας, ἔλαβε σχῆμα σταυροειδές. Ὁ δὲ Προκόπιος καὶ τοῦ ναοῦ τούτου τὴν κτίσιν, πιθανώτερον ὅμως τὴν προειρημένην ἐπαύξησιν αὐτοῦ, τῷ Ἰουστινιανῷ ἀπονέμει. Οἱ δὲ κίονες αὐτοῦ, ἐκ λίθου πάντες Παρίου, »κατὰ μὲν τὰ ἄλλα τοῦ ναοῦ μέρη ἵσταν»το κατ' εὐθὺ (κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν), κατὰ δὲ τὰ μέσα ὑπεστέλλοντο εἴ»σω« · τοῦτο δὲ ἀποχρώντως ἐσαφηνίσθη ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὰ δὲ κιονόκρανα αὐτοῦ κατεχρύσωσε Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρὸς, ἐπισκευάσας καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀνανεώσας καὶ τὸ χρίσμα τοῦ ναοῦ ἐ ξ ω γ υ ρ ω μ έ ν ο ν, κατὰ τὸν Κωδινὸν, ὅτε καὶ εὑρέθη ὑποκάτωθεν τοῦ χρίσματος εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μὲ τὸν Χριστὸν ἐν ἀγκάλαις, ὑλογραφικὴ ἐπὶ σανιδίου, »ἀμόλυντος διαμείνασα ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κο»πρωνύμου«, πρὸ 300 δηλονότι ἐτῶν, ὅστις αὐτὴν ἐ γ κ α τ ώ ρ υ ξ ε, κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν(1), καὶ μένει ἄπορον πῶς οὐ κατέφλεξεν ἢ ἄλλως ἐξηφάνισεν. Ἐν ταῖς ἀψῖσι δὲ αὐτοῦ ἦσαν ἐπιγεγραμμένα τὰ ἑξῆς δύο ἐπιγράμματα, σωζόμενα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ :

Α'. »Θεῖος Ἰουστῖνος, Σοφίης πόσις, ᾧ πόρε Χριστὸς
πάντα διορθοῦσθαι, καὶ κλέος ἐν πολέμοις,
»Μητρὸς ἀπειρογάμοιο δόμον σκάζοντα νοήσας,
σαθρὸν ἀποσκεδάσας, τεῦξέ μιν ἀσφαλέως«.

Β'. »Ὁ πρὶν Ἰουστῖνος περικαλλέα δείματο νηὸν
τοῦτον μητρὶ Θεοῦ, κάλλει λαμπόμενον·
»ὁπλότερος δὲ μετ' αὐτὸν Ἰουστῖνος βασιλεύων
κρείσσονα τῆς προτέρης ὤπασεν ἀγλαΐην«.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἦτον διπλοῦς, ὑπέργειος δηλαδὴ καὶ ὑπόγειος, καθὼς καὶ ὁ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐὰν συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς χωρίου τῆς ἐξ Ἐδέσσης ἀνακομίσεως τῆς ἀχειροποιήτου τοῦ Σωτῆρος Εἰκόνος, ἥν, »περὶ δείλην ὀψίαν ἀφικομένην εἰς τὰς Βλαχέρνας, ὅπου συνέπεσε 'να ἦνε τότε (15 Αὐγούστου τοῦ 944) οἱ Βασιλεῖς (Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ οἱ υἱοὶ) διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀπέθεντο »ἐ ν τ ῷ ὑ π ε ρ ῴ ῳ ε ὐ κ τ η ρ ί ῳ »τοῦ θείου τούτου ναοῦ.«

Πυρποληθέντα δὲ αὐτὸν ἄχρις ἐδάφους περὶ τὸ μετόπωρον τοῦ 1070, ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους, ἐξ αἰτίας τῆς ἀκοιμήτου ἐν αὐτῷ διατηρου-

(1) Ἐπιστολῇ πρὸς Θεόφιλον τὸν Βασιλέα, § 11.

μένης κανδήλας, ἀνεκαίνισε λαμπρότερον καὶ εὐρυχωρότερον Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος (1).

Τοιαύτη δὲ ἦτον ἡ πρὸς τὸν ναὸν τοῦτον εὐλάβεια τῶν Χριστιανῶν, ὥστε καὶ οἱ εἰς ἄλλα μέρη ναοὺς τῆς Θεοτόκου οἰκοδομοῦντες » Βλαχέρ» νας τούτους κεκλήκασιν, ὡς λίαν ἐφηδομένης τῆς Θεομήτορος Βλαχερ» νῶν τῷ ὀνόματι «, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον Συγγραφέα τοῦ περὶ τῆς καταθέσεως τῆς τιμίας Ἐσθῆτος ὑπομνήματος. Ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐλαβείας ταύτης ἦτον ἡ ἐν αὐτῷ ἀποκειμένη ἐσθὴς τῆς Θεοτόκου ἐν ἀργυρᾷ ἐπιχρύσῳ σορῷ, καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ παρεκκλησίῳ, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο διὰ τοῦτο καὶ Ἁγία Σορός, κείμενον πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἁγίου Βήματος, καὶ κτισθὲν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μεγάλου, τὴν ἱερὰν Τράπεζαν τοῦ ὁποίου ἐφιλοκάλει ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ ῥιπιδίου ἐκ ταωνοπτέρων τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (2). Ἡ ἐσθὴς αὕτη, ἥτις ὀνομάζεται καὶ Μαφόριον (3), ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ μαφορά, δηλοῦντος σκέπασμα τῆς κεφαλῆς, δὲν ἦτον κυρίως φόρεμα, ἀλλὰ σκέπασμα, πέπλος, voile, ὅθεν καὶ ὁ Ν. Κάλλιστος τὸ ὀνομάζει ῥητῶς κεφαλῆς ἐπικάλυμμα. Ἐπειδὴ δὲ ἔπιπτε συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς ὤμους, λέγεται παρὰ τῆς Ἄννης καὶ τοῦ Σχυλίτζη καὶ Ὠμόφορον, ἐξελληνισάντων τὴν Ἑβραϊκὴν λέξιν, τῆς ὁποίας τὴν παραγωγὴν δὲν ἐγνώριζον. »Ἦν δὲ ἐξ » ἐρίων εὐφθάρτων ἐξυφασμένον, καὶ ἡ κρόκη καὶ ὁ στήμων ὁμοειδὴς καὶ » ὁμόχροος. Ἠγάπα γὰρ ἡ Θεοτόκος, κατὰ τὸν Ἱστορικὸν Ἀφροδισιανόν, » φέρειν αὐτόχροα ἱμάτια «. Ἀλλ' οὐχ ἧττον διέμενεν ἀδιάφθορον καὶ ἀδιάλυτον ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας, καὶ διαμένει πάντως καὶ μέχρι τοῦ νῦν, ὅπου καὶ ἐὰν σώζηται. Ἔφερον δὲ αὐτὸ οἱ Αὐτοκράτορες μεθ' ἑαυτῶν στρατεύοντες, καὶ τὸ ἐκράτουν ἐν εἴδει σημαίας· ὅθεν καὶ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ἐν τῇ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκστρατείᾳ, ἰδὼν ἑαυτὸν περικυκλούμενον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατέκρυψεν αὐτὸ ἔν τινι λόχμῃ. Ὁ δὲ Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνός, ἐξελθὼν τῆς πόλεως ἵνα συνδιαλεχθῇ μετὰ Συμεὼν τοῦ ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων ἐν τῷ τοῦ Κοσμιδίου αἰγιαλῷ, τὸ ἐνεδύθη.

Εὑρέθη δὲ τὸ πρῶτον ἐν Ἱεροσολύμοις παρά τινι εὐλαβεστάτῃ παρθένῳ Ἑβραίᾳ, καὶ μετεκομίσθη εἰς ΚΠ τῷ 473 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου, ὑπὸ τῶν Πατρικίων Γελβίου καὶ Κανδίδου, κατὰ τὰ Συναξάρια, καὶ φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς ἀπετέθη ἐν τῷ τῶν Χαλκοπρατείων ναῷ τῆς Θεοτόκου (4), μήπω περιτετειχισμένων τῶν Βλαχερνῶν. Καθὼς ἐκεῖ παρομοίως

(1) Ἀλλὰ φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ἔμεινε κατηρειπωμένος 200 σχεδὸν ἔτη ὁ ναός. (2) Βιβλ. Α', μέ. καὶ Β', μϛ'. (3) Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρει ἰδίως ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀργυρᾶς τινος πλακός, περιεχούσης καὶ ἄλλα διάφορα κειμήλια καὶ μετακομισθείσης ἐκ ΚΠ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἐσώζετο ἐπὶ Δουκαγγίου ἐν τῇ μονῇ τῶν Τρεβίρων τῇ ἐν Γαλλίᾳ. (4) » Ἐν τῷ περιφερεῖ νεῷ, ὃν Λέων ὁ Μέγας » ἐδείματο «, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον.

Digitized by Google

εἶχον ἀποτεθῆ ὑπὸ τῆς Πουλχερίας(1) καὶ τὰ ἐντάφια σπάργανα τῆς Θεοτόκου, σταλέντα εἰς ΚΠ ὑπὸ Ἰουβεναλίου τοῦ Ἱεροσολύμων, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ Ἁγία Ζώνη τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας, ἐπὶ Ν. Καλλίστου τοὐλάχιστον, δὲν ἐσώζετο ἐνταῦθα εἰμὴ *μέρος* μόνον. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἱερᾶς ταύτης Ζώνης διάφοροι καὶ δυσσυμβίβαστοι φέρονται παραδόσεις. Διότι, κατὰ τοὺς Συναξαριστὰς μέν, μετεκομίσθη καὶ κατετέθη ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου. Μετὰ δὲ 410 ἔτη ἐπὶ Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, Ζωῆς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ δαίμονι ὀχλουμένης, ἠνοίχθη, κατὰ προσταγὴν αὐτοῦ, ἡ Σορός, καὶ εὑρέθη ἐν αὐτῇ ἡ τῆς Θεοτόκου Ζώνη ἀργυρᾷ ἐσφραγισμένη σφραγῖδι, μετὰ κωδικέλου ἢ βρεβίου, περιέχοντος τὸ ἔτος, τὴν ἰνδικτιῶνα καὶ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εἶχε τὸ πρῶτον ἐναποτεθῆ ἐν αὐτῇ. Ἰαθείσης δὲ διὰ τῆς ἐπιθέσεως αὐτῆς τῆς βασιλίσσης, καθιερώθη ἔκτοτε ἡ ἑορτὴ τῆς 31 Αὐγούστου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος, καὶ τότε, φαίνεται, κατετέθη μέρος αὐτῆς καὶ ἐν ταῖς Βλαχέρναις. Ἀλλά, τούτου δοθέντος, πῶς πάλιν ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων, ἱστορεῖται μετακομισθεῖσα τῇ 12 Ἀπριλίου τοῦ 942 ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς Ζήλας; Ἀλλ' ὅπως κεν ἔχῃ, ἡ ἱερὰ αὕτη Ζώνη πιστεύεται σωζομένη σήμερον ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου, ἀφιερωθεῖσα ἐκεῖσε ὑπό τινος ἡγεμόνος τῆς Σερβίας, ὁμοῦ μὲ τὸν Σταυρόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιέχεται, ἔχοντος μῆκος μὲν 7 δακτύλων, πλάτος δὲ δακτύλων 2, καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ διὰ Σερβικῶν χαρακτήρων γεγραμμένα τὰ ἑξῆς: »Λάζαρος, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ Κνέζης Σερ»βίας καὶ Βασιλεὺς Γραικίας, ἀνατίθημι τὸ κραταιὸν ὅπλον σὺν τῇ ἀχράν»τῳ Ζώνῃ τῆς Παναγίας μου, τῇ Μονῇ Βατοπεδίου, τῆς βασιλείας μου, »αρά«. Περιῆλθε δὲ ὁ Σταυρὸς οὗτος εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Βουλγάρων, ὡς λέγεται, ὅτε στρατεύσας κατ' αὐτῶν Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος(2), ἐνικήθη, καταστρατηγηθεὶς ὑπὸ Ἀσάνη τοῦ Βουλγάρου, κατὰ τὸν Γ. Λογοθέτην. Φαίνονται δὲ ἐν αὐτῇ διαπεπρασμέναι καὶ χρυσαῖ σειραί, μὲ τὰς ὁποίας κατεκόσμησεν αὐτὴν αὐτή, ὡς λέγεται, ἰδιοχείρως ἡ Πουλχερία, τὸ ὁποῖον ὅμως οὐ συμβιβάζεται μὲ τὴν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου μετακόμισιν αὐτῆς.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς, γινομένης καὶ παννυχίδος, καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐδῷ ἐπαννύχιζον ὁμοίως καὶ τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας· τῷ δὲ πρωὶ ἀπήρχοντο μετὰ λιτῆς διὰ τοῦ δημοσίου ἐμβόλου εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν. Ἐσύστησε δὲ τὴν λιτανείαν ταύτην καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν ἀναθεμα-

(1) »Ἔγγιστα τῆς θείας τραπέζης«, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον. (2) Ἴσως ὁ Κομνηνὸς μᾶλλον, βασιλεύσας τῷ 1057, καθότι ἄλλως τὰ τῆς Χρονολογίας τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ οὐ συμβιβάζονται.

τισμούς τῶν αἱρετικῶν, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ὁ ἐν Ἁγίοις Μεθόδιος ὁ Πατριάρχης, ἀθωωθεὶς τῆς ἐναντίον αὐτοῦ συκοφαντίας τῶν περὶ τὸν Ἰαννῆν, καὶ πρὸς τιμωρίαν αὐτῶν ἐξαιτησάμενος παρὰ τῆς Βασιλίσσης Θεοδώρας τοῦτο καὶ μόνον, »τὸ ἀνὰ πᾶν ἔτος κατὰ τὴν τῆς Ὀρθοδοξίας »πανήγυριν, αὐτὸς μὲν μετὰ λαμπάδων ἀπὸ τοῦ ἐν Βλαχέρναις ναοῦ πρὸς »τὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀφικνεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ οἰκείοις ἐνηχεῖσθαι ὠσὶ »τὸ Ἀνάθεμα«.

Βαλέτος δέ τις τῶν ἐκ τοῦ Κλήρου τῆς ἐν Ἀμβιανῷ τῆς Γαλλίας ἐκκλησίας, ζήσας τῷ 1182, διηγεῖται ὅτι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ κατὰ Παρασκευὴν ἐν τῷ ἑσπερινῷ ἤρετο αὐτομάτως μετέωρον, πάντων ὁρώντων, τὸ κατέμπροσθεν τῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου πεπετασμένον δῆλον, εἰκονισμένην ἔχον ὡσαύτως τὴν Θεοτόκον, καὶ αὖθις μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου, κατήρχετο μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, καὶ ἔμενε μέχρι τῆς ἑπομένης Παρασκευῆς· ὅθεν καὶ λειτουργία ἐτελεῖτο ἀεὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς μνήμην τῆς Θεοτόκου. Καὶ τοῦτο φρονεῖ ὁ Δουκάγγιος εἶναι τὸ σύνηθες θαῦμα, ὃ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τελεῖσθαί φησιν Ἄννα ἡ Κομνηνή (1).

Δὲν ἔμεινε δὲ καὶ ὁ ναὸς οὗτος ἀκηλίδωτος ὑπὸ βασιλικοῦ αἵματος, καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀνουσιουργήματος τούτου εἶνε τοσούτῳ μᾶλλον τραγικωτέρα, ὅσῳ τὸ δύσμορον σφάγιον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῶν βαθμίδων τοῦ βήματος αὐτοῦ ἀνηρπάγη, ἦτον παιδίον ἀνεύθυνον. Ἀλλ' ἡ Ἰουδαϊκὴ παροιμία δὲν εἶνε, φαίνεται, παροιμία μόνον· καὶ ὑπάρχει τις Νέμεσις εἴτε Δίκη θεία, ἥτις ἐνθυμίζει ἐνίοτε τὸ »Οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακα, καὶ οἱ »ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν«. Γνωστὸν ὅτι Ἰουστινιανὸς ὁ Β', ὁ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου υἱός, καταστασιασθεὶς διὰ τὴν θηριωδίαν του καὶ ἐκθρονισθεὶς ὑπὸ τοῦ Δουκὸς Λεοντίου τῷ 695, ἐστιγματίσθη ῥινοτομηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, μὲ τὸ δυσκλεὲς ἐπώνυμον ὑπὸ τὸ ὁποῖον τὸν γνωρίζει ἡ Ἱστορία. Ἐξορισθεὶς δὲ εἰς τὴν Χερσῶνα, κατώρθωσε, συνθέμενος ἐπιγαμίαν πρὸς τὸν Χαγάνον (χακκὰν) τῶν Χαζάρων Γλιαβάρον, καὶ λαβὼν τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Θεοδώραν εἰς γυναῖκα, νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ δεκαετῆ ἐξορίαν, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ μὲ τοσαύτην ἐκδικήσεως δίψαν, ὥστε ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ κινδυνεύων νὰ καταποντισθῇ, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τινος ὑπομνήσαντος αὐτόν· »Τάξαι Δέσποτα, ὅτι σωθεὶς τοῦ κινδύνου, θέλεις συγχωρήσει τοὺς ἐχθρούς σου· »Ἕνα καὶ μόνον αὐτῶν ἐὰν συγχωρήσω, ἀνέκραξε ψηλαφήσας τὸ ἠκρωτηριασμένον του πρόσωπον ὁ Ῥινότμητος, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ νὰ μὲ καταπίῃ ἡ θάλασσα! καὶ ἐφύλαξε τὴν ὑπόσχεσίν του, κολυμβήσας εἰς τὸ αἷμα, ὄχι μόνον τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν, ἀλλὰ καὶ

(1) Βιβλ. ΙΓ'.

Digitized by Google

αὐτῶν τῶν Χερρονησιτῶν, οἱ ὁποῖοι 'τὸν ἐφιλοξένησαν δέκα ἔτη. 'Αποδυσπετήσαντες τέλος οἱ ἄνθρωποι, καὶ προστησάμενοι τὸν ναύαρχον Βασίλειον Βαρδάνην, τὸν ἐπικαλούμενον Τοῦρκον, καὶ μετονομασθέντα ὕστερον Φιλιππικόν, ἀπεσείσαντο τὸν 'Ρινότμητον, ἀποκεφαλισθέντα τῷ 711. 'Αλλ' ὁ δυστυχὴς υἱός 'του Τιβέριος ἦτον, ὡς εἴπομεν, ἀνένοχος ὅλων τούτων, καὶ ὅλοι ἤλπιζον ὅτι ἔμελλεν εὑρεῖν χάριν ἐνώπιον τοῦ Φιλιππικοῦ. Αὐτὸς ὅμως ἐκ τοὐναντίου ἐφιλοτιμήθη 'να ἀποδείξῃ ὅτι 'δὲν ἐπωνομάσθη ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε Τοῦρκος, καὶ ἀπέστειλε κατὰ τοῦ παιδίου τὸν Πατρίκιον Μαῦρον σὺν τῷ Πατρικίῳ 'Ιωάννῃ τῷ ἐπίκλην Στρούθῳ, εἰς τὰς Βλαχέρνας, ὅπου εἶχε καταφύγῃ, ὡς εἰς ἄσυλον, ἡ μήτηρ τοῦ 'Ιουστινιανοῦ μὲ τὸν ἔγγονόν 'της. »Οἱ καὶ πορευθέντες, λέγει ὁ Θεο»φάνης, εὗρον τὸν Τιβέριον κρατοῦντα τῇ μιᾷ χειρὶ τὸ κιονάριον τῆς »ἁγίας Τραπέζης, καὶ τῇ ἑτέρᾳ τὰ τίμια ξύλα καὶ ἕτερα φυλακτά· ἔξω»θεν δὲ τοῦ βήματος παρακαθιζομένην 'Αναστασίαν τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ »μητέρα, ἥτις, τοῖς ποσὶ τοῦ Μαύρου κυλινδουμένη, ᾐτεῖτο μὴ ἀπο»κτανθῆναι τὸν αὐτῆς ἔγγονα, ὡς μηδὲν ἄτοπον πράξαντα. Αὐτῆς δὲ τοὺς »πόδας τούτου κατεχούσης, καὶ μετὰ δακρύων ἱκετευούσης, εἰσελθὼν ὁ »Στροῦθος ἐντὸς τοῦ βήματος, βίᾳ ἀφήρπασεν αὐτόν· καὶ τὰ μὲν τίμια »ξύλα ἐξ αὐτοῦ ἄρας, ἐπάνω τῆς ἁγίας Τραπέζης ἐπέθηκε, καὶ τὰ φυ»λακτὰ εἰς τὸν ἴδιον ἐξήρτησε τράχηλον· καὶ λαβόντες τὸν παῖδα ἐπὶ »τῶν ἄνω Καλλινίκης παραπορτίων, καὶ τοῦτον ἐκδύσαντες, καὶ ἐπὶ τῆς »φλιᾶς ἁπλώσαντες, δίκην προβάτου αὐτὸν ἐλαρυγγοτόμησεν!«

Ἄλλο θέαμα παριστάνει μετὰ 35 ἔτη ὁ ἄμβων τῆς ἐκκλησίας τῶν Βλαχερνῶν, ὅτε τῇ 8 Αὐγούστου τοῦ 746 Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ἀνεβίβασεν ἐπ' αὐτοῦ κρατῶν ἀπὸ τῆς χειρὸς τὸν ἀπὸ Συλλαίου ἀνίερον Πατριάρχην Κωνσταντῖνον, τὸν ὁποῖον τετράκις ἤδη, διὰ τὰ παράδοξα πάθη καὶ ἔργα 'του, ἀπαντῶμεν, καὶ »ἐνδυδίσκων αὐτὸν τὴν ἱερὰν δι»πλοΐδα καὶ τὸ ὠμοφόριον«, καὶ ἀνακηρύττων αὐτὸν διάδοχον τῶν Γρηγορίων καὶ Χρυσοστόμων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Νέας 'Ρώμης· »καὶ ἐπευ»ξάμενος ἔφη μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Κωνσταντίνου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου »πολλὰ τὰ ἔτη!«

'Επυρπολήθη δὲ τέλος ὁ ναὸς οὗτος τῇ 29 'Ιανουαρίου τοῦ 1434, ὥρᾳ τρίτῃ τῆς νυκτός, κατὰ τὸν Φραντζῆν (1), ὑπό τινων ἀρχοντοπούλων, θελόντων πιάσαι νεοττοὺς περιστερῶν. Τὰ δὲ περιλειφθέντα αὐτοῦ λείψανα ἐχρησίμευσαν μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς διαφόρους οἰκοδομάς, σωζόμενα τέως καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦ Γυλλίου ἐπισκέψεως. Σήμερον δὲ μένει μέρος τῶν τειχῶν (2) καὶ μία μόνη ἁψὶς μέ τινας στοάς, ὑπὸ τὰς ὁποίας

(1) Βιβλ. Β'. (2) 'Ο Choiseul - Gouffier λέγει (Τόμῳ 3, σελ. 478) ὅτι τὰ ἴχνη τῶν τειχῶν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ εἶνε 200 βήματα μακρὰν τῆς σημερινῆς τῶν Βλαχερνῶν ἐκκλησίας· ἀλλ'

ἀναβλύζει τὸ ἁγίασμα, τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ πάλαι Λοῦμα ἢ Λοῦσμα τῶν Βλαχερνῶν, ἀποτελοῦν δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ θόλῳ ἐλέγετο Ἅγιος Φωτεινός, ὅπου ἵστατο εἰκὼν μαρμαρίνη τῆς Θεοτόκου, κατεσκευασμένη εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς ἐξήρχετο τὸ ἁγίασμα, καὶ κατέῤῥεεν εἰς τὸν Ἔξω κόλυμβον καὶ τὸν μικρότερον θόλον, ὅπου σώζεται νῦν τὸ ἐρείπιον τῆς ἀψῖδος. Εἰς τοῦτον τὸν ἱερὸν κόλυμβον τὸν ὁποῖον Βασίλειος ὁ Β', ὁ υἱὸς Ῥωμανοῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου, »πολυτελεστέρως ἐκόσμησε, χρυσώσας καὶ ἀργυρώσας πλέον παρ' ὃ ἦν«, κατὰ τὸν Κωδινὸν(1), ἐλούοντο καταδυόμενοι τρὶς πρὸς ἁγιασμὸν οἱ βασιλεῖς, μετὰ τὰς εἰθισμένας ἐπὶ τῆς πράξεως ταύτης τελετὰς καὶ εὐχὰς(2), περιβαλλόμενοι χρυσᾶ λέντια, καὶ γινομένης ἐκτενοῦς(3). Εἰς τὸν περίβολον δὲ τοῦτον τῶν Βλαχερνῶν κατῴκουν ἄχρις οὐ πολλοῦ Γύφτοι· ἀλλ' ἡ φιλόκαλος καὶ φιλόχριστος συντεχνία τῶν γουναρέων, τοὺς ὁποίους ἀνευρίσκει τις πανταχοῦ ὅπου πρόκειται περὶ κοινωφελοῦς ἢ ἱεροῦ καταστήματος, ἐφιλοτιμήθησαν ἐσχάτως, ἀγοράσαντες τὸν τόπον, 'να ἐξοικήσωσιν ἐκεῖθεν τοὺς ῥυπαροὺς τούτους Μαδιανίτας, καὶ περιτειχίσαντες καὶ καθαρίσαντες τὸν περίβολον καὶ τοῦ ἁγιάσματος τὴν ἀψῖδα, 'να μεταβάλωσιν εἰς κῆπον τὸ ἐμβαδὸν, καιροφυλακτοῦντες, ὥστε, ἅμα προσκτήσωνται καὶ τὰ παρακείμενα Τουρκικὰ οἰκήματα, 'να ἀνεγείρωσι λαμπρὸν, ὡς ἐκ τῶν ἐνόντων, τὸ ἱστορικὸν τοῦτο τῆς ΚΠ μνημεῖον.

Μὲ τὸν ναὸν τοῦτον ἐγειτνίαζεν, ἴσως δὲ καὶ συνείχετο,

Τὸ Παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν,

τοῦ ὁποίου ἀγνοεῖται μὲν ὁ πρῶτος κτίτωρ, εἶνε δὲ ἄλλως γνωστὸν ὅτι ὑφίστατο ἤδη καὶ πρὶν τοῦ Ἀναστασίου, ὅς τις ἔκτισεν ἐν αὐτῷ, κατὰ τὸν Σουΐδαν, τὸν μέγαν τρίκλινον, ὃς Ἀναστασιακὸς μέχρις αὐτοῦ »ἐλέγετο«, ἴσως δὲ ὁ αὐτὸς καὶ Πολύτιμος, »δόμος ὑψηρεφής«, κατὰ τὸν Χωνειάτην, ἀναλογῶν μὲ τὸν Μαργαρίτην τρίκλινον τοῦ Μεγάλου Παλατίου. Τὸ Παλάτιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον συγχέεται, ὡς εἴπομεν ἀλλαχοῦ, μετὰ τοῦ Μεγάλου Παλατίου, θρυλλεῖται παρὰ τοῖς Ἱστορικοῖς διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ λαμπρότητά 'του. Μαρμάρων σπανιότης καὶ ὡραιότης, ποικιλία βαφῶν ἀνθηρῶν καὶ χρυσοῦ πλοῦτος κατεκόσμουν αὐτὸ πανταχόθεν, ὥστε Ὄθων ὁ Διόγιλος, αὐτόπτης Ἱστορικὸς, λέγει(4) ὅτι ἦτον ἀμφίβολον ἐὰν ἡ ὡραιότης, ἡ τέχνη ἢ ἡ πολυτέλεια τῆς ὕλης ἐν

ἐννοεῖ φαίνεται τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μπαλίνου ἢ τοῦ Ἐγρὶ-καποῦ, ὅπου καὶ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, μεταβᾶσα, λέγει, αὐτοκινήτως ἀπὸ τῆς ἐν Κρήτῃ Σούδας ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς νήσου. (1) Περὶ Κτισμ. ΚΠ. (2) Εἰς τὸ Μέγα Εὐχολόγιον περιέχεται »Εὐχὴ »τοῦ κολυμβίου τῶν Βλαχερνῶν« (3) Ἴδε τὸν Πορφυρογένν. Βιβλ. Β', 6'. (4) Ἐν τῷ περὶ τῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν στρατείας Λουδοβίκου τοῦ Θ'.

αὐτῷ ὑπερεῖχεν. Ὑπὲρ πάντας δὲ τοὺς Αὐτοκράτορας, ὅσοι ἐπεδείξαντο πρὸς καλλωπισμὸν αὐτοῦ τὴν φιλοκαλίαν καὶ μεγαλοπρέπειάν των, διεκρίθη Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, ὅς τις οὐ μόνον ηὔξησε καὶ ἐκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ ὠχύρωσε τὸ παλάτιον τοῦτο, ἀνεγείρας ἐν αὐτῷ ἰδίως, καθὼς καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ, τὸν ἀπ' αὐτοῦ παρωνυμούμενον μέγιστον περίστυλον ἀνδρῶνα, ἱστορήσας ἐν αὐτῷ, κατὰ τὸν Χωνειάτην, τὰς ἀνδραγαθίας αὐτοῦ διὰ χρυσοῦ μουσείου. Ὅθεν καὶ κτίτωρ αὐτοῦ φημίζεται ὑπὸ μάρτυρος αὐτόπτου τοῦ Βενιαμὶν ἐκ Τολέδης, περιγράφοντος μὲ τὴν συνήθη Ἰουδαϊκὴν μεγαληγορίαν, τοὺς μὲν κίονας τοῦ παλατίου τούτου χρυσῷ ἀπέφθῳ καὶ ἀργύρῳ περιεληλαμένους, τὸν δὲ αὐτοκρατορικὸν θρόνον χρυσῷ καὶ λίθοις συνηρμοσμένον, ὑπὲρ αὐτὸν δὲ ἀπὸ χρυσῆς σειρᾶς διάδημα ἐπηρτημένον, κτλ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ Νέον παλάτιον αὐτὸ καλοῦσιν οἱ σύγχρονοι τοῦ Μανουὴλ συγγραφεῖς.

Ἄλλος τρίκλινος τοῦ παλατίου τούτου ὠνομάζετο Ἀλεξιακός, ἐν ᾧ συνεκροτήθη τῷ 1354, ἐπὶ Κανταχουζηνοῦ, ἡ κατὰ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου σύνοδος· ἕτερος δέ τις, Δανούβιος· καὶ ἄλλος Καριανός, »διὰ τὸ ἀπὸ τῆς γραδώσεως ἔχειν ἀπὸ λίθου Καριανοῦ οἱόν τινα »πλατὺν ποταμὸν«, κατὰ τὸν Συγγραφέα τῶν Παραλειπομένων τοῦ Θεοφάνους, κτίσμα τοῦ Μαυρικίου, ζωγραφίσαντος ἐν τοῖς ἐμβόλοις αὐτοῦ τὰς ἐκ παίδων ἄχρι τῆς βασιλείας πράξεις του, ἐν οἷς ἦτον καὶ λουτρόν, ἴσως τὸ αὐτὸ μὲ τὸ κτισθὲν ὑπὸ Τιβερίου τῷ 581, καὶ ἀναπληρωθὲν ἔπειτα ὑπὸ Μαυρικίου τῷ 587 ἢ 588, εἰς τὸ ὁποῖον συνείθιζε 'να ὑπάγῃ μετὰ τῶν θυγατέρων της καὶ Θεοδώρα ἡ Θεοφίλου, » ἅμα μὲν προσ- » κυνήσεως, ἅμα δὲ καὶ λουτροῦ χάριν«, κατὰ τὸν Κεδρηνόν. Αἱ ὑπερμεγέθεις στοαὶ τῶν ἐμβόλων τούτων σώζονται, κατὰ τὸν Συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, ἑκατέρωθεν τῆς Πύλης τοῦ Ἐιοὺμπ-Ἐνσαρὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν Βλαχερνῶν, χρησιμεύουσαι νῦν εἰς Καρβωναρεῖα, ὁποῖα ἀναφέρονται καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, κείμενα παρὰ τὰ τείχη τῆς πόλεως, καὶ χρησιμεύοντα πιθανῶς ὡς ἀνθρακοθῆκαι.

Ἔκειτο δέ, κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν Ἱστορικῶν μαρτυρίαν, παρ' αὐτὴν τοῦ κόλπου τὴν ἀκτήν, ὥστε ὅταν Μαΐων ὁ ναύαρχος Γουλιέλμου τοῦ Βασιλέως τῆς Σικελίας κατέπλευσεν εἰς ΚΠ, » βέλη κατὰ τῶν βασιλείων » τούτων ἀφῆκεν, ἀργυρέους ἔχοντα τοὺς ἀτράκτους ἀληλιμμένους χρυσῷ » κτλ.«, κατὰ τὸν Χωνειάτην. Ὅθεν ὑπεχρεοῦντο καὶ τῶν Γενουησίων καὶ λοιπῶν τὸ Πέραν οἰκούντων Λατίνων τὰ πλοῖα, ὁσάκις ἤρχοντο εἰς ΚΠ, 'να προσπλέωσιν ἄχρι τῶν Βλαχερνῶν, καὶ ἀνευφημοῦντα τὸν αὐτοκράτορα, 'να ἀγκυροβολῶσιν ἔπειτα εἰς τὸν Γαλατᾶν.

Μέρος ὅμως αὐτοῦ ἐλέγοντο Ὑψηλά, διότι καὶ ἦτον τῷ ὄντι τὸ ὑψηλότερον. Ὅθεν καὶ ὁ πατριάρχης Δοσίθεος ὁ Στουδίτης, ὁ ἀπὸ Ἱερο-

Digitized by Google

σολύμων, ἀπὸ τῆς θυρίδος τοῦ ὑπερώου τούτου, δι' ἧς »ὁρατὰ ἦσαν, »κατὰ τὸν Χωνειάτην, τὰ ἔξωθεν τῶν ἐπάλξεων ἐν τοῖς Φιλοπατίοις »καθυπτιάζοντα ἱππήλατα πεδία«, δεικνύων τῷ Αὐτοκράτορι Ἰσαακίῳ τῷ Ἀγγέλῳ τοὺς τοῦ Φιλοπατίου κάμπους(1), ἐπροφήτευσεν αὐτῷ ὅτι τὰ τοξευθησόμενα ἐντεῦθεν ὑπ' αὐτοῦ βέλη ἔμελλον ἐμπήγνυσθαι εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἀλαμάνων, »ὥστε καὶ ἐν γέλωτι γίγνεθαι τοῖς ἀκούουσι τὰ »λεγόμενα«. Τοῦτο συμβιβάζεται δὲ καὶ μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ προειρημένου Ὄθωνος Διογίλου, λέγοντος ὅτι τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, καίτοι ἐν χθαμαλῷ ᾠκοδομημένον, δαπάνῃ μέντοι καὶ τέχνῃ ἐπὶ τοσοῦτον ὕψος ἐπῆρται, ὡς τὴν ἀπ' αὐτοῦ θέαν τριπλῆν ὑπάρχειν, θαλάσσης, πεδιάδος, πόλεως. Ἔκειντο δὲ, καθὼς φαίνεται, πρὸς τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ τῶν Βλαχερνῶν περιβόλου, ἄνωθεν τῆς μεσημβρινῆς πύλης τοῦ παλατίου, καὶ ἀπ' αὐτῶν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνοάγγελος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰσαακίου, ἐθεᾶτο, κατὰ τὸν Χωνειάτην, τοὺς Λατίνους εἰσιόντας τὴν πόλιν. Τὰ διαιτήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα Ὑπερύψηλα ὀνομάζει ὁ συγγραφεὺς οὗτος(2), ἐλέγοντο ἐπ' αὐτοῦ Τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν Δεσποίνης, Εἰρήνης δηλονότι τῆς γυναικὸς Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. »Μέχρι καὶ τῶν Ὑψηλῶν δὲ τούτων ἐκτὸς« προέπεμπεν ὁ Αὐτοκράτωρ, κατὰ τὸν Κωδινὸν(3), τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Ὁδηγητρίας, ἀποκομιζομένην τῇ Δευτέρᾳ τοῦ Πάσχα ἀπὸ τοῦ Παλατίου, ὅπου διέμενεν ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας.

Μέρος τοῦ παλατίου τούτου ἦτον καὶ ἡ Μαγναύρα, ὁμώνυμος, καὶ διὰ τοῦτο συγχεομένη πολλάκις μὲ τὴν ἐν τῷ Μεγάλῳ παλατίῳ, ὅπου διελάβομεν περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, τὸ Στρογγύλον Ἡλιακὸν τῆς ὁποίας ἐκτίσθη τῷ 586(4) ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Μαυρικίου, »στή»σαντος ἐν τῷ Μεσαυλίῳ αὐτῆς καὶ τὸν ἴδιον ἀνδριάντα, καὶ ἀποθέσαν»τος ἐκεῖ καὶ τὸ Ἀρμαμέντονα, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, ὅς τις ὅμως, παρακατιὼν, τὴν κτίσιν τοῦ παρὰ τὴν Μαγναύραν Ἀρμαμέντου ἀνατίθησι τῷ Φωκᾷ, »στήσαντι καὶ τὴν ἰδίαν στήλην ἐπάνω αὐτοῦ«, δεκαοκτὼ ἡμέρας πρὶν ἐκπέσῃ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ βίου. Τὸ Ἀρμαμέντον τοῦτο ἐννοεῖ, φαίνεται, καὶ ὁ Κανταχουζηνὸς, ἀναφέρων(5) »Βασιλικὴν »ὁπλοθήκην τὴν εἰς τὸ Νεώριον«, καθὼς καὶ ὁ Πορφυρογέννητος, ἱστορῶν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐξερχόμενος πρὸς θήραν, »κατὰ τὸν τῆς Ἀρμα»μενταρέας λεγόμενον τόπον(6) ἀφίκετο«. Ἦτον δὲ ἐν αὐτῷ καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τὸν ὁποῖον Θεοδώρα ἡ Θεοφίλου, μεταποιήσασα

(1) Ἴδε σελ. 339. (2) Ἐν Ἀλεξ. τῷ Ἀγγ. Βιβλ. Γ', 10. (3) Περὶ ὀφφικ. τοῦ Παλατίου. (4) Οἱ ἱστορικοὶ λέγουσι τῷ ιβ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας· ἀλλ' ἐννοοῦσιν, ἀφ' ὅτου, ζῶντος ἀκόμη τοῦ πενθεροῦ 'του Τιβερίου, ἐστέφθη παρ' αὐτοῦ αὐτοκράτωρ τῷ 572. (5) Βιβλ. Θ', λθ'. (6) »Εἰς τὸν [ἴσ. τα] Ἀρμαμέντα«, κατὰ τὸν Σκυλίτζην.

τῷ 843 ἔτει τὴν ὁπλοθήκην ταύτην εἰς μοναστήριον, τὸ καλούμενον Τῆς Ἀρμενταρέας ἢ Ἀρμαμενταρέας, κτήμασι κατεπλούτισεν. Ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ κατεσκεύασεν ὁ Ἡράκλειος καὶ τρίκλινόν τι μετὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν αὐτοῦ νίκην, καὶ εἰς αὐτὸ ἀναφέρεται τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

» Ὀτραλέως τολύπευσαν τόνδε δόμον βασιλῆες,
» αἰχμὴν ὀλβοδότειραν ἀπὸ Σταυροῖο λαχόντες,
» αὐτὸς ἄναξ Ἡρακλῆς σὺν Κωνσταντίνῳ υἱεῖι.

Ἐπὶ Βασιλείου δὲ τοῦ Μακεδόνος προσδιωρίσθη ὡς ἓν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντων τριῶν δικαστηρίων.

Ἄλλο παλάτιον, συνεχόμενον ἢ καὶ γειτνιάζον τῷ ἐν Βλαχέρναις, ἔκτισεν ὁ Θεόφιλος ἐν τοῖς προειρημένοις Καριανοῖς ἐμβόλοις διὰ τὰς θυγατέρας 'του, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα ἐσώζοντο ἀκόμη' καὶ ἐπὶ Κεδρηνοῦ (τῷ 1057-1060). Ἐν αὐτῷ ποτε ἑστιῶσα Θεοδώρα ἡ χήρα τοῦ Θεοφίλου, τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας, τὸν Κλῆρον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀξιοῦσα τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν ἑστίασιν ἀρχιερεῖς καὶ ἡγουμένους 'να συγχωρήσωσι τὸν σύζυγόν 'της, ἤκουσε παρὰ τῶν ἀδελφῶν Θ. καὶ Θ. τῶν Στουδιτῶν τὰς ἀπροσδοκήτους (εἶνε ἡ ἀλήθεια!) ὡς ἐκ στόματος Ὁμολογητῶν λέξεις ταύτας: »Ἐν τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ θέλομεν δικασθῆ μετὰ τοῦ συζύγου σου περὶ τῶν στιγμάτων τούτων (1)«. Ἐν αὐτῷ περιώρισεν ἔπειτα ὁ Μιχαὴλ τὴν Μητέρα 'του καὶ τὰς ἀδελφάς 'του, ὥστε κατήντησε γυναικεῖον μοναστήριον (ᾧ προσετέθη ἔπειτα καὶ γηροκομεῖον), καὶ τέλος, »Βεστιάριον τῶν ἀποθησαυριζομένων πέπλων ἐκ σηρικοῦ«. Καὶ τοῦτο ἐννοεῖ, φαίνεται, καὶ ὁ Βενιαμὶν ἐκ Τολέδης, λέγων ὅτι »ἐν τῷ τῶν Βλαχερνῶν παλατίῳ ἀπεκομίζοντο κατ' ἔτος ἐκ πάσης τῆς τῶν Γραικῶν ἐπικρατείας οἱ φόροι· ὥστε οἱ πύργοι αὐτοῦ ἦσαν πλήρεις σηρικῶν ἱματίων καὶ πορφύρας καὶ χρυσοῦ.

Τὸ δὲ λεγόμενον Κουβούκλιον τῶν Βλαχερνῶν, »ἔνθα καὶ τὸ »τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης εὐκτήριον ἵδρυτο, Θέκλα ἡ Θεοφίλου πρώ»τη θυγάτηρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἤγαγεν εὐμορφότατον, κἀκεῖσε τὸν βίον,

(1) Διότι γνωστὸν ὅτι τοὺς δύω τούτους ἀδελφούς, προμαχοῦντας τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ὁ Θεόφιλος, ἀφ' οὗ διέταξε 'να δείρωσιν ἀπανθρώπως, ἔστιξεν ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ στήθους αὐτῶν τοὺς ἑξῆς στίχους: »Πάντων ποθούντων προστρέχειν πρὸς τὴν πόλιν, »Ὅπου πάναγνοι τοῦ Θεοῦ Λόγου πόδες »Ἔστησαν εἰς σύστασιν τῆς οἰκουμένης, »Ὤφθησαν οὗτοι τῷ σεβασμίῳ τόπῳ »Σκεύη πονηρὰ δεισιδαίμονος πλάνης. »Ἐκεῖσε πολλὰ λοιπὸν ἐξ ἀπιστίας »Πράξαντες δεινὰ τ' αἰσχρὰ δυσσεβοφρόνως, »Ἐκεῖθεν ἠλάθησαν ὡς ἀποστάται· »Πρὸς τὴν πόλιν δὲ τοῦ Κράτους πεφευγότες, »Οὐκ ἐξαφῆκαν τὰς ἀθέσμους μωρίας. »Ὅθεν γραφέντες ὡς κακοῦργοι τὴν θέαν, »Κατακρίνονται καὶ διώκονται πάλιν«. Διὰ τὰ στίγματα ταῦτα ἐπονομάζονται οἱ θεῖοι οὗτοι Ὁμολογηταὶ καὶ Γραπτοί. Ἴδε περὶ αὐτῶν καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς νήσου Ἀντιγόνης ἐν τῷ Β' Μέρει.

»κλινοπετὴς οὖσα, ἐξέλιπε (1)«. Τὸ εὐκτήριον τοῦτο ἀνῳκοδόμησεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός, χαριστήριον τῆς ἐν Λοβιτζῷ γενομένης αὐτῷ παραδόξου σωτηρίας τῇ 24 Σεπτεμβρίου τοῦ 1057 (;), καθ' ἣν ἡμέραν ἑορτάζεται ἡ Ἁγία αὕτη. »Ἀναζευγνύων γὰρ ἐκ τῆς κατὰ Σκυθῶν ἐκστρατείας, καὶ σκηνώσας ἔξωθεν τοῦ χωρίου τούτου, ὄμβρου ῥαγδαίου καταῤῥαγέντος καὶ χιόνος πεσούσης πρὸ ὥρας πολλῆς . . , εἶτα τοῦ ὕειν τε καὶ νίφειν ἐπὶ μικρὸν παυθέντων, προελθὼν τῆς βασιλείου σκηνῆς, ὑπὸ δρῦν ἔστη παμμεγέθη, ἐκεῖ που ἑστῶσαν, καί τινες τῶν ἐν ὑπεροχαῖς αὐτὸν περιέστησαν. Βοῆς δ' ἐν τῷ τόπῳ συμβάσης, μετέστησαν τῆς δρυὸς ὁ Βασιλεύς τε καὶ οἱ περὶ αὐτόν· ἡ δ' αὐτίκα ῥιζόθεν ἐκσπασθεῖσα κατέπεσε (2)«. Τοῦτον ἔπειτα μεγαλοπρεπέστερον ἀνῳκοδόμησεν ὁ τοῦ Ἰσαακίου ἐξανέψιος Ἰωάννης ὁ τοῦ Ἀλεξίου υἱὸς εἰς ὄνομα τοῦ Σωτῆρος (3).

Ἐν τοῖς Καριανοῦ Ἐμβόλοις ἦτον καὶ ἡ οἰκία τοῦ Πατρικίου Ἱλαρίου τοῦ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου, ὅς τις ἔκτισε πλησίον αὐτῆς καὶ ναὸν εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου.

Πλησίον τῶν Βλαχερνῶν τοποθετοῦνται καὶ

Τὰ Καρπιανοῦ ἢ Καρπιανά,

κληθέντα ἀπὸ Καρπιανοῦ τοῦ Πατρικίου τοῦ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, ὅστις ἔκτισεν ἐνταῦθα καὶ ναὸν τῆς Θεοτόκου. »Περὶ τὰ Καρπιανοῦ λεγόμενα ἐφάνη ποτέ, κατὰ τὴν Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν (4), εἰς τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον τὸν πατέρα αὐτῆς, ἀπερχόμενον ἐκ τῶν βασιλείων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του οἴκαδε, πρὶν αὐτοκρατορήσῃ, γέρων τις ἐν σχήματι ἱερέως, »ἀπὸ γυμνῆς τῆς κεφαλῆς προσερχόμενος, πολιὸς τὴν τρίχα, τὸ γένειον »λάσιος, ὅν καὶ εἰς τὸν τῆς Βροντῆς υἱὸν Θεολόγον παρείκαζε· καὶ πρὸς »ἑαυτόν, πεζὸς ὤν, ἱππότην ἐκεῖνον ἐφελκυσάμενος, πρὸς τὸ οὖς τοῦτο »δὴ τὸ Δαυϊτικὸν ἀνεφθέγξατο· »Ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε, »Αὐτοκράτορ Ἀλέξιε«.

Τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, ἐπὶ τῶν Λατίνων, »ἠμέλητο ἐκ πολλοῦ, »καὶ ἦν τὸ πλεῖστόν γε καπνοῦ καὶ κόνεως ἐμπεπλησμένον«, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν· ὥστε, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐκρίθη ἀκατοίκητον. Ἀλλὰ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἀνεκαίνισεν αὖθις τοῦτο, καὶ τοῦ αὐχμοῦ καὶ τῆς κόνεως ἀπεκάθηρεν. Ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, ἡ φυλακὴ καὶ οἰκονομία τοῦ Παλατίου τῶν Βλαχερνῶν καὶ πάντων τῶν ἐκεῖσε ἐνεπιστεύθη, λέγει ὁ Φραντζῆς, εἰς τὸν τῆς Ἐνετίας Μπάϊλον Ἱερώνυμον Μίνω (Minotto).

Μέγα μέρος τοῦ περιβόλου τῶν Βλαχερνῶν εἶνε περικλεισμένον σήμε-

(1) Χρονογραφ. Πορφυρογενν. Γ', μδ'. (2) Ζωναρ. ΙΖ', καὶ Ἄννα Κομν. Γ'. (3) Οὐκ οἶδ' ὁπόθεν λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον ὁ Δουκάγγιος λέγει ὅτι ὁ ναὸς οὗτος εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ τοῦ Παντοκράτορος.
(4) Βιβλ. Β'.

Digitized by Google

ραν εἰς τὴν γωνίαν τῆς ἀκροπόλεως τὴν κατοικουμένην ὑπὸ Ὀθωμανῶν, ἐκ δεξιῶν ἐξιοῦσι τὴν πύλην τὴν τοῦ

Ἐϊούμπ-Ἐνσαρί,

ἀριθμουμένην δεκάτην ἕκτην καὶ τελευταίαν τῶν ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπέχουσαν 1200 βήματα τῆς τοῦ Παλατᾶ. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς τὴν πύλην ταύτην καὶ τὴν περὶ αὐτὴν συνοικίαν ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς προαστείου Ἐϊοὺμπ (-Ἐνσαρί), περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν διαλάβει μετ' ὀλίγον, καὶ ἐπειδὴ προφέρεται κοινῶς Ἀιμπασαρὶ (Ἀγιβασσαρί), οἱ μὲν ἠθέλησαν 'να παραγάγωσιν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Χαϊβὰν-σαράϊ, καὶ 'να συνδέσωσι μετ' αὐτοῦ τὴν ἰδέαν τῆς τοῦ Κυνηγοῦ πύλης· οἱ δὲ, ἀπὸ τοῦ Ἐϊβὰν-σαράϊ, ὡς ἀπὸ τῶν προειρημένων Ὑψηλῶν δῆθεν παλατίων τῶν Βλαχερνῶν· καὶ ἄλλοι τέλος ἀπὸ τοῦ ἐντὸς τῆς περιοχῆς αὐτοῦ ἁγιάσματος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, κειμένου ἐντὸς μικροῦ τινος Τουρκικοῦ εὐκτηρίου, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος, εἶνε ἢ ὁ προειρημένος τοῦ Σωτῆρος ναὸς, ἢ ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον. Ἡ ἔκτασις τοῦ περιτειχίσματος τούτου εἶνε μετρία, καὶ ἔχει μίαν μεγάλην πύλην ἀπῳκοδομημένην· ἐπειδὴ δὲ ἐμπεριέχει τοὺς τάφους εἰκοσιὲξ ὀπαδῶν (ἐνσαρῆ) τοῦ Προφήτου, καὶ ἰδίως ἐν μεγαλώνυμον μαυσωλεῖον, ἡ εἴσοδος αὐτοῦ εἶν' ἀπηγορευμένη εἰς τοὺς Γραικούς. Ἐμπεριέχεται δὲ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἕτερον τζαμίον, κείμενον πλησίον τῶν τειχῶν, καὶ καλούμενον Ἀατὶκ-Μουσταφᾶ καὶ Ἐϊοὺμπ-Ἐνσαρῆ-τζαμισὶ, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, εἶνε ὁ ποτὲ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Μάρκου, κτισθεὶς, κατὰ τὸ Συναξάριον τῆς λ' Αὐγούστου, πλησίον τοῦ κόλπου ὑπὸ τῶν Πατρικίων Γαλβίου καὶ Κανδίδου, εἰς τὸ μέρος ὅπου πρῶτον ἐναπέθεσαν τὴν ἐσθῆτα τῆς Θεοτόκου, καθὰ προείπομεν. Ἡ πύλη αὕτη τοῦ Ἐϊοὺμπ-Ἐνσαρῆ εἶνε ἡ Τῶν Βλαχερνῶν, ἀνοιγομένη πρὸς τὸ παράλιον ἐπὶ τοῦ καλουμένου Βραχιολίου τῶν Βλαχερνῶν, κάτωθεν τοῦ Παλατίου, ὅπου φθάσαντες οἱ περὶ τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον, καὶ τὰς κλεῖς κατεάξαντες, ἀδεῶς ἐξεληλύθεσαν εἰς τοὺς βασιλικοὺς ἱπποστάθμους, κἀκεῖθεν κατέλαβον τὸ Κοσμίδιον (1). Ἡ δὲ ἑτέρα, ἡ ἀποτειχισμένη, εἶνε ἴσως ἡ καλουμένη τὸ πάλαι Τῆς Γυρολίμνης, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον. Δι' αὐτῆς ἐξήρχοντο συνήθως ἐπὶ θήραν οἱ βασιλεῖς. Παρὰ τὴν πύλην ταύτην (à la porte desus le palais de Blakerne«, κατὰ τὸν Βιλλαρδουΐνον) ἦσαν νομίζω, ἐστρατοπεδευμένοι καὶ οἱ πολιορκοῦντες τὴν ΚΠ Σταυροφόροι τῷ 1204· διότι, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἱστορικὸν, »bien fu »fiere chose à regarder, que de Constantinople, qui tenoit trois lieues de »front par devers la terre, ne peut tote l'ost assegier que l'une des portes«.

(1) Ἄννα Βιβλ. Β'.

Παρὰ δὲ τὴν τῶν Βλαχερνῶν πύλην ἦτον, κατὰ τὴν Ἄνναν (1), ὁ προειρημένος ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὁ Ἐν τοῖς Βασιλείδου, τοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Πατρικίου καὶ Κοιαίστορος, ὁ αὐτὸς ἴσως τῷ τῶν Ἁγίων Πρίσκου καὶ Νικολάου, ὃν ἀνῳκοδόμησεν ὁ Ἰουστινιανὸς, »οὗ δὴ »οἱ Βυζάντιοι ἐμφιλοχωροῦντες, ἐνδιατρίβουσιν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον, τοῦ»το μὲν προσκυνήσεως, τοῦτο δὲ καὶ διασκεδάσεως χάριν...» Ἐπεὶ, τὸ »ῥόθιον διασάμενος ὁ Βασιλεὺς, ὑπερθέν τε τοῦ κλυδωνίου ἐπὶ μακρότατον »ἐνθέμενος τὰ θεμέλια, τὸ ἱερὸν κατεστήσατο (2)«. Τὸν ναὸν τοῦτον, πυρποληθέντα ἐπὶ Ἡρακλείου ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, νομίζουσί τινες εἶναι τὸν ἀνήκοντά ποτε τοῖς Δομινικανοῖς φράτωρσι, περὶ οὗ ἴδε τὸν Des Hayes.

»Παρεκεῖ δὲ τοῦ Ἁγίου Νικολάου«, ἦτον, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρ. Χρον., ὁ Ἔμβολος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔβαλον πῦρ οἱ Ἀρμένιοι, »ἐξελθόντες τὸ τεῖ»χος τῶν Βλαχερνῶν«.

Παρὰ τὴν πύλην δὲ ταύτην τῶν Βλαχερνῶν ἦτον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, τὸν ὁποῖον ὁ Γύλλιος νομίζει κείμενον μικρὸν ἐπέκεινα τοῦ πρὸς τὸν Κιαχγὶτ-χανὲν νεροζυγίου, ὅπου ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτοῦ ἁγίασμα τῆς Ἁγίας ταύτης ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου τινὸς κτιρίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχουσι χίλια περί που βήματα αἱ ἐκβολαὶ τοῦ ποταμοῦ.

Τὸ μεταξὺ δὲ Βλαχερνῶν καὶ Παλατᾶ διάστημα ἐπεῖχον ἐπὶ Γυλλίου, κατὰ τὰ δύο τρίτα σχεδὸν, ἰχθυοπωλεῖα, χρησιμεύοντα συγχρόνως καὶ ὡς ἰχθυοσκοπεῖα, ὅπου ἡλιεύοντο πλῆθος ἰχθύων, τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν γυναικῶν.

Μικρὸν δὲ ἐκεῖθεν τῆς πύλης ταύτης, δύο τείχη, προεκτεινόμενα ἐγκαρσίως ἐπὶ τοῦ παραλίου, διαχωρίζουσι μεταξὺ αὐτῶν ἕως ἑξήκοντα ποδῶν διάστημα, καὶ ἑκατὸν ἄλλα βήματα ἐκεῖθεν περαιοῦται ἡ βορειοδυτικὴ τῆς πόλεως γωνία, εἰς τὴν ὁποίαν συμπληροῦντες καὶ ἡμεῖς ἤδη τὴν περιγραφὴν τῆς ἐντὸς τειχῶν ΚΠ, 'δὲν ἔχομεν τοῦ λοιποῦ, εἰμὴ 'να περιγράψωμεν τὰ ἐντεῦθεν ἄχρι τοῦ Κιαχγὶτ-χανὲ μέρη, καὶ ἐκεῖ 'να καταπαύσωμεν τὸ πρῶτον τῆς περιηγήσεως ἡμῶν μέρος.

Μὲ τὰς Βλαχέρνας συνείχετο, καθὰ προείπομεν, τὸ Ἕβδομον, διαιρούμενον εἰς Ἐκτὸς καὶ Ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ ἐκτεινόμενον ἄχρι τῆς παραλίας. Ἐκτὸς δὲ ἤδη, ἀλλὰ πλησίον τῆς πόλεως, ἦτον

Ὁ Ξυλόκιρκος,

εἶδος ἀμφιθεάτρου (κίρκου), περιτειχισμένου μὲ ξύλα· διότι, κατὰ τὸν Σωζομενὸν, »Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, μήπω τὴν πόλιν συνοικίσας, χῶρόν

(1) Βιβλ. Ι'. (2) Προκόπ.

»τινα πρὸ τοῦ ἄστεος εἰς Ἱπποδρόμου θέαν ἐκάθηρε, ξύλοις περιτειχίσας«. Ὅτι δὲ ἔκειτο ἐκτὸς τῆς πόλεως, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Χρονικοῦ, λέγοντος ὅτι ἡ κεφαλὴ Γενσερίχου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀττιλα, πομπευθεῖσα διὰ τῆς πόλεως, »ἀπηνέχθη εἰς τὸ Ξυλόκιρκον, καὶ ἐπάγη ἐν ξύλῳ, »καὶ ἐξῆλθε πᾶσα ἡ πόλις εἰς θέαν αὐτῆς«. Διότι ἐνταῦθα ἐξετελοῦντο αἱ κεφαλικαὶ ποιναὶ (ὅθεν ἐδῶ ἀπεκεφαλίσθη καὶ ὁ ψευδώνυμος Πατριάρχης Κωνσταντῖνος ὁ ἀπὸ Συλλαίου)· »ἐῤῥίπτοντο, κατὰ τὸν Κωδινὸν, οἱ διοθάνατοι, καὶ ἐξετίθεντο αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐπισήμων καταδίκων. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἀρχὰς ἦτον προσδιωρισμένον διὰ τὰς θηριομαχίας, ἐκαλεῖτο καὶ Κυνήγιον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ παρωνομάσθη, ὡς εἴπομεν, ἡ πύλη τοῦ Κυνηγοῦ.

Ἐν τῷ Ξυλοκίρκῳ, ἀπελαθέντες τοῦ Κωνσταντινείου λουτροῦ, οἱ διὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἀποσπασθέντες τῆς ἑνώσεως τῶν λοιπῶν ἐν ΚΠ χριστιανῶν, συνήγοντο ἐκκλησιαζόμενοι καθ' αὑτοὺς, ὅθεν ἐπεκλήθησαν Ξυλοκερκῖται.

Ἀπ' αὐτοῦ παρωνομάσθη καὶ τὸ ἐπίσημον ἐκεῖνο παραπόρτιον, τὸ καλούμενον Κερκόπορτα καὶ Ξυλόκερκον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐμβῆκαν πρῶτον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν. Τὸ παραπόρτιον τοῦτο, κείμενον πιθανῶς μεταξὺ τοῦ παραπορτίου τῶν Ἀσωμάτων ἢ τοῦ τῆς Καλλινίκης καὶ τῆς πύλης τῆς Γυρολίμνης, Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος, ἀκούσας, λέγει ὁ Χωνειάτης, προμαντευόντων τινῶν, καὶ μάλιστα τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων πατριάρχου Δοσιθέου τοῦ Στουδίτου, προφητιῶντος, ὅτι ὁ Ῥὴξ τῆς Παλαιστίνης δι' αὐτοῦ ἔμελλεν εἰσελθεῖν καὶ κυριεῦσαι τῆς πόλεως, »ἀπέφραξε »διὰ τιτάνου καὶ πλίνθου ὀπτῆς«. Ἐπὶ δὲ Κανταχουζηνοῦ, »ἐκ παλαιῶν »ἐτῶν ἀπῳκοδομημένον, οἱ ἐν Βυζαντίῳ αὐτοῦ φίλοι ἐπηγγέλλοντο διο»ρύξαντες αὐτὸ, εἰσάγειν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν (1)«. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας, περιταφρευθέντος ἔσωθεν τοῦ γενομένου περὶ τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ πύλην ὑπὸ τοῦ τερατώδους ἐκείνου πυροβόλου χαλάσματος, καὶ τῶν Ῥωμαίων μὴ δυναμένων τοῦ λοιποῦ ἐξιέναι καὶ ἀνθίστασθαι τοῖς Τούρκοις ἐν τῷ ἔξω τείχει ἢ προτειχίσματι (2), μαθὼν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπό τινων γερόντων, ὅτι »πρὸς τὸ κάτωθεν μέρος τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε παρα»πόρτιον ἐν ὑπογαίον, καλούμενόν ποτε Κερκόπορτα, πρὸ πολλῶν χρόνων »ἀσφαλῶς πεφραγμένον, ἐπρόσταξεν (ὡς μὴ ποτ' ὤφελε!) ἵν' ἀνοιχθῇ, »καὶ δι' αὐτοῦ ἐξήρχοντο, περισκεπόμενοι τοῖς τείχεσι τοῖς ὑγιαίνουσι, »καὶ ἀντεμάχοντο τοῖς Τούρκοις ἐν τῷ περιβολαίῳ (3)«. Τοῦτο συννοήσαντες οἱ Τοῦρκοι, εἰσῆλθον δι' αὐτοῦ ὡς πεντήκοντα, καὶ γενόμενοι οὕτω κύριοι τῶν ἔξω τειχῶν τοῦ περιβόλου, ἀνέβησαν ἔπειτα διὰ κλιμάκων καὶ

(1) Κανταχουζ. Βιβλ. Γ', ϛ'. (2) Διότι ὅλαι αἱ πύλαι ἦσαν, διὰ τὴν πολιορκίαν, ἀπῳκοδομημέναι. (3) Δούκ. Ἱστορ. ΛΘ'.

εἰς τὰ ἔσω τείχη. Οἱ δὲ Γραικοί, ἀγωνιζόμενοι τέως πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πυλῶν Χαρσίου, Πολυάνδρου καὶ Ῥωμανοῦ, τοκαταρχὰς μὲν οὐκ ἐνόησαν αὐτούς· ἀλλ' ὅταν εἶδον ἑαυτοὺς ἐκ τῶν ὄπισθεν βαλλομένους, καὶ ἀναβλέψαντες εἶδον ἐπὶ τῶν τειχῶν τοὺς Τούρκους, ἔφυγον προτροπάδην, »καὶ μὴ δυνάμενοι εἰσελθεῖν διὰ τῆς τοῦ Χαρσοῦ πύλης, καταπατοῦντες »ἀλλήλους κτλ. (ἴδε εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ πύλης).

Ἐπὶ τῆς πύλης ταύτης, ὡς πρώτης ἀπὸ τοῦ κόλπου ἢ τελευταίας πρὸς αὐτόν, ἐπεγέγραπτο καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐπιγραμμάτων, ἅπερ ἐνεχαράχθησαν, ὡς προείπομεν (1), ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτῶν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου.

» Θευδόσιος τόδε τεῖχος ἄναξ, καὶ ὕπαρχος Ἑῴας
» Κωνσταντῖνος, ἔτευξαν ἐν ἤμασιν ἑξήκοντα «.

Συγχέεται δὲ ἐπὶ πᾶσιν ἡ πύλη αὕτη μὲ τὴν Ξυλίνην ἢ τοῦ Ξυλᾶ, τὴν ἄλλως καλουμένην Ξυλόπορταν, καὶ διακρίνεται, καθὼς λέγουσί τινες, ἐπὶ τοῦ περιβόλου τοῦ Ἐιούμπ-Ἐνσαρῆ.

Εἶχε δὲ καὶ παλάτιον ἐν αὐτῷ ὁ Ἱππόδρομος οὗτος, τὸ ὁποῖον ὁ μὲν Λεϋγκλάβιος ὀνομάζει Παλάτιον τῆς Ξυλοπόρτης, καὶ νομίζει ὅτι εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ τὸ οἴκημα τοῦ Ξυλᾶ· ὁ δὲ Δουκάγγιος φρονεῖ πιθανώτερον ὅτι εἶνε τὸ αὐτὸ τῷ τῆς Γυρολίμνης. Δὲν πρέπει ὅμως, ὅπως κεν ἔχῃ, 'να συγχέηται μὲ τὸ παλάτιον τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς Περαίας, εἰ καὶ ἀφ' ἑτέρου, διὰ τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων μερῶν ἀδιάκοπον συγκοινωνίαν, τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ἐδίδετο καὶ εἰς τὸν Ξυλόκιρκον καὶ εἰς τὸ πλησίον αὐτοῦ παλάτιον. Εἰς τὰ δωμάτια τοῦ παλατίου τούτου (2) καταχρύψας Λέων ὁ Ἀρμένιος τοξότας τινάς, ἐπὶ σκοπῷ 'να δολοφονήσῃ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Βουλγάρων Κροῦμον, ἐστρατοπεδευμένων ἐπὶ τὸ μέρος τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τῆς μὲν ἐπιβολῆς διήμαρτεν, ἠρέθισε δὲ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν, πυρπολησάντων ὅλα τὰ πέριξ κτίρια. Εἶχε καταντήσῃ δέ, φαίνεται, μοναστήριον ἀνδρῷον, τὸ λεγόμενον Τοῦ Ξυλοκίρκου (3) καὶ Τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, τοῦ ὁποίου τὸν ναὸν ἔκτισεν, ἤ, πιθανώτερον, ἀνεκαίνισε (διότι ταῦτα συγχέονται, ὡς εἴπομεν καὶ ἀλλοῦ, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς) ὁ εὐνοῦχος Φαρασμάνης, Κουβικουλάριος (»ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος γεγονὼς«) τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἄλλος παρὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἀναφερόμενον, ὡς λαμπρὸν τὰ πολεμικά, Κόλχον τὸ γένος. Κτίτορα τούτου ἀναγράφουσί τινες καὶ Γορδίαν, τὴν Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφήν, τὴν συζευχθεῖσαν Φίλιππον ἢ

(1) Ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς πύλης τοῦ Ῥηγίου. (2) Τὰ ὁποῖα δὲν ἠμπόρεσα 'ν' ἀνιχνεύσω διατί ὀνομάζει τις τῶν ἱστορικῶν τῆς Γάλλης, περὶ ἧς ἴδε τὴν (2) ὑποσημείωσιν τὴν ἐν σελ. 348.

(3) Ἰδίως ἐν ἀρχῇ τῆς κατὰ τοῦ Παλαμᾶ διατριβῆς Δημητρίου τοῦ Κυδώνη.

Φιλιππικὸν τὸν Δοῦκα τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις ἔθαψεν ἐν τῷ νάρθηκι (»ἐν τῇ »Καταφυγῇ) αὐτοῦ, ἐξ ἀριστερῶν πρὸς ἀνατολήν, ἐν λάρνακι μαρμαρίνῃ, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), τὰ λείψανα τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῶν ἀνεψιῶν 'της, »πολλῷ ὕστερον« τῆς σφαγῆς, κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον. Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο μέρος, ἐν λάρνακι ἑκατονταλίθῳ (2), ἐτάφη ἔπειτα καὶ ἡ Μαυρικίου γυνὴ Κωνσταντία, θυγάτηρ τοῦ Αὐτοκράτορος Τιβερίου, ἀποκεφαλισθεῖσα μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς νύμφης 'της, τρία, ἤ, κατ' ἄλλους, πέντε ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν υἱῶν 'της. Ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ τούτου ἦτον ἐπιγεγραμμένον καὶ τὸ ἑπόμενον ἐπιτύμβιον, ἔμπνευσις τῶν νεαρῶν εἰσέτι τότε αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα, καὶ μετὰ παρέλευσιν 1240 χρόνων, σπαράττουσι τὴν καρδίαν τοῦ ἀναπολοῦντος τὸ τραγικὸν τοῦτο δρᾶμα, καὶ ἀπόδειξις ἰσχυρὰ ὅτι τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ 'δὲν εἶχεν ἀκόμην ἀποσβεσθῇ' εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Γραικορωμαίων. Πεποίηται δὲ κατ' ἠθοποιΐαν, ὡς ἐκ προσώπου τῆς Κωνσταντίας.

» Ἄδ' ἐγὼ ἡ τριτάλαινα καὶ ἀμφοτέρων βασιλήων,
Τιβερίου θυγάτηρ, Μαυρικίου δὲ δάμαρ,
» ἡ πολύπαις βασίλεια καὶ ἡ δείξασα λοχείη
ὡς ἀγαθὸν τελέθει καὶ πολυκοιρανίη,
κεῖμαι σὺν τεκέεσσι καὶ ἡμετέρῳ παρακοίτῃ.
δήμου ἀτασθαλίῃ καὶ μανίῃ στρατιῆς.
» Τῆς Ἑκάβης ἔτλην πολὺ χείρονα, τῆς τ' Ἰοκάστης!
αἶ, αἶ! τῆς Νιόβης ἔμπνοός εἰμι νέκυς!
» Ναὶ, καὶ τὸν γενέτην· τί μάτην τὰ νεογνὰ ἔκτειναν,
ἀνθρώπων κακίης μηδὲν ἐπιστάμενα;
» Ἡμετέροις πετάλοισι κατάσκιος οὐκέτι Ῥώμη·
ῥίζα γὰρ ἐκλάσθη Θρηϊκίοις ἀνέμοις.

Τὰ δὲ λείψανα αὐτῶν, δέκα τὸν ἀριθμόν, κατὰ τὸν Κάλλιστον, ἀνευρεθέντα, ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ὑπὸ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Πετρωνᾶ, κείμενα εἰς τρεῖς λάρνακας, ὧν ἡ μὲν ἔνζωδος, αἱ δὲ ἄλλαι δύω λεῖαι, μετεκομίσθησαν, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Μυρελαίου.

Ἀνῳκοδόμησε δὲ τὴν Μονὴν ταύτην Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος, ἐναποτεθείσης ἐν αὐτῇ καὶ τῆς χάρας τοῦ Μάρτυρος, μετακομισθείσης ὑπὸ μοναχοῦ τινος ἐκ Καππαδοκίας, ὕστερον δέ, ἁλωθείσης τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, μετενεχθείσης εἰς Λίγγονας ὑπὸ Οὐάλωνος τοῦ De Dampetre, εὐγενοῦς Γάλλου ἐκ Καμπανίας, τοῦ μετὰ ταῦτα ἐπισκόπου Dimicensis, κατὰ τὸν Δουκάγγιον.

Εἰς τὴν Μονὴν ταύτην, »ὡς θέσεως ἔχουσαν εὐφυῶς, καὶ ἐρημίας ἀπο»λαύουσαν, ὡς ἐν πόλει, μάλιστα«, εἶχεν ἀποφασίσῃ 'νὰ ἀναχωρήσῃ ὁ Βασιλεὺς Ι. ὁ Καντακουζηνός, εἰ καὶ μεταβουλευσάμενος ὕστερον, ἐξελέξατο τὴν Μονὴν τῶν Μαγγάνων.

---

(1) Βιβλ. Β΄, μβ΄. (2) Ἴδε περὶ τοῦ λίθου τούτου σελ. 397.

Εἰς τὴν ἐνταῦθα παραλίαν, καὶ ἴσως ἐκεῖ ὅπου εἶνε σήμερον τὸ Ἀρσλὰν-ἰσκελεσὶ, πρέπει ᾽να τοποθετηθῇ καὶ

Ἡ Ἀποβάθρα τῶν Πηγῶν,

ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ὠνομάζετο συνεκδοχικῶς καὶ ὅλον τὸ περὶ αὐτὴν μέρος Πηγαὶ, διότι ἐδῶ συνήθως ἀπέβαινον καὶ ἐπέβαινον τῶν πλοίων, καθὼς σήμερον εἰς τὸ Ἐϊοὺμπ-Ἐνσαρῆ, οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Καὶ τότε μόνον ἐξηγοῦνται αἱ φράσεις: «Ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κό»νωνος πέραν εἰς Πηγὰς(1)«· »Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν, ἀπὸ »τῶν Πηγῶν διεπέρασε κατὰ τὰ βασίλεια(2)«, κτλ. Τὴν ἀποβάθραν ταύτην »ἐν τῷ τοῦ Κοσμιδίου αἰγιαλῷ ὀχυροτάτην ᾠκοδομήσατο Ῥωμανὸς »ὁ Λακαπηνὸς, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρη διεκπλέουσαν, ἐν αὐτῇ προσ»ορμίζεσθαι«· καὶ περιφράξας αὐτὴν πάντοθεν διατειχίσμασι, μέσον δὲ θριγγίον γενέσθαι προστάξας, ἐν αὐτῇ συνδιελέχθη μετὰ τοῦ Συμεὼν τοῦ ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων. Συζεύξας δὲ μετὰ ταῦτα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πέτρου, τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Συμεὼν, »τρίτην μετὰ τὸν »γάμον ἡμέραν, ἑστίασιν ἐν τῇ τῶν Πηγῶν ἀποβάθρᾳ ποιήσας, παρ᾽ αὐτῇ »τῇ ἀποβάθρᾳ τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος ἱσταμένου, συνειστιάθη τῷ Πέ»τρῳ(3)«. Παράδοξος ἀληθῶς τρόπος συνεστιάσεως, καὶ πρὸ πάντων μεγάλη πίστις πενθεροῦ καὶ γαμβροῦ!

Ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν Κεράτιον Κόλπον πέρατος τῆς πόλεως, ἄχρι τῆς ἄκρας, ὅπου ὁ κόλπος οὗτος, τείνων τέως πρὸς δύσιν, ἄρχεται στρέφεσθαι πρὸς βοῤῥᾶν, ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα, ἐκτεινόμενον εἰς 2000 βημάτων μῆκος, καὶ πλάτος 400, ἄχρι τοῦ παρατείνοντος ἐκ μεσημβρίας λόφου, ἅπαν σχεδὸν ἐπίπεδον, ἐπέχουσι δύο προάστεια συνεχῆ, κατοικούμενα ὑπὸ μόνων Ὀθωμανῶν, καὶ παρωνυμούμενα, τὸ μὲν πρὸς τὴν πόλιν, Ἐϊοὺμπ-Ἐνσαρῆ, ἀπὸ τῆς προδιαγραφείσης πύλης· τὸ δὲ μετ᾽ αὐτὸ ἀμέσως,

Ἐϊοὺμπ,

προφερόμενον κοινῶς ὑπὸ τῶν Γραικῶν Ὕπι, ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ μεγαλοπρεποῦς τζαμίου, ἀνεγερθέντος ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν πέριξ ναῶν καὶ παλατίων ὑπὸ Μεχμὲτ τοῦ Β΄, εἰς τιμὴν τοῦ ἐνταῦθα φονευθέντος καὶ ταφέντος τῷ 668 (48 τοῦ Χγιτζρὲ) ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἑπταετοῦς πολιορκίας τῆς πόλεως τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (4), Ἔμπου-Ἐϊοὺμπ (Ἰὼβ), ἑνὸς τῶν Χαλὶδ-Ἐνσαρῆ (βοηθῶν καὶ ὀπαδῶν τοῦ Μωάμεθ), υἱοῦ τοῦ Ζαΐδ-οὐλ-Κοραῒμπ ἐκ Μεδίνης, τοῦ ὁποίου τὸν τάφον ἀνεκάλυψε κατ᾽ ὀπτασίαν, τῇ τρίτῃ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἡμέρᾳ, ὁ τότε παρὰ

(1) Χρονολ. Πασχάλ. (2) Κεδρην. (3) Αὐτ. (4) Ἴδε τὴν ἐν σελ. 185 ὑποσημείωσιν.

τῷ πορθητῇ Σουλτάνῳ ἐν πολλῇ ὑπολήψει Σέϊχης Ἀχ-σέμσ-οὐδ-δὶν (λευκὸς ἥλιος τῆς πίστεως). Ὁ τάφος οὗτος κεῖται ὑπὸ κυλινδροειδῆ μεγαλοπρεπέστατον θόλον, σκεπασμένος μὲ πολύτιμον ὕφασμα, καὶ φωτιζόμενος ὑπὸ 70 καὶ ἐπέκεινα ἀκοιμήτων λύχνων καὶ δύω παχυτάτων λαμπάδων, τῆς μὲν πρὸς τῇ κεφαλῇ, τῆς δὲ ἑτέρας πρὸς τοῖς ποσίν· ἔχει δὲ μεγίστην παρὰ τοῖς Τούρκοις ὑπόληψιν ὡς θαυματουργὸς, καὶ μάλιστα τὸ παρὰ πόδας αὐτοῦ πηγάδιον, εὑρεθὲν μετ' αὐτοῦ συγχρόνως. Πρὸς τὴν κεφαλὴν δὲ τοῦ τάφου ἤρτηται ἐπὶ δόρατος σημαία, τυλιγμένη εἰς πράσινον περικάλυμμα, ὡς σύμβολον τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ κειμένου, χρηματίσαντος σημαιοφόρου, τοπρῶτον μὲν τοῦ Μωάμεθ, ἔπειτα δὲ τοῦ Α' Κχαλίφου Μουαβιέ.

Τὸ τζεαμίον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ὁ πρόναος εἶνε κεκοσμημένος ὑπὸ δώδεκα κιόνων Θηβαίου λίθου, εἶνε πάντοτε ἀνοικτόν· διότι συντρέχουσιν εἰς αὐτὸ οἱ εὐλαβεῖς παμπληθεὶ, δωροφοροῦντες κηρία, θυμιάματα (ἀγάλοχον, ἄμβαριν κτλ.) καὶ χρυσίον. Προσήρτηται δὲ αὐτῷ ἐν πτωχοτροφεῖον μὲ πλῆθος θόλων, τρεῖς εἰσόδους κατὰ πρόσωπον, μίαν βρύσιν, καὶ μίαν πολὺ προέχουσαν κορωνίδα, τῆς ὁποίας ἡ ὀροφὴ εἶνε ζωηρότατα καὶ μὲ πολλὴν φιλοκαλίαν χρωματισμένη. Πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν δὲ αὐτοῦ μέρος ἐνετειχίσθη τῇ 13 Ἰανουαρίου τοῦ 1732, ἐπὶ Σουλτὰν-Μαχμοὺτ τοῦ Α', τὸ ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ θησαυροφυλακίῳ τότε ἀνευρεθὲν ἐκτύπωμα ἀνθρωπίνου δῆθεν ἴχνους ἐπὶ μιᾶς πέτρας, τὸ ὁποῖον ἐνομίσθη ἴχνος τοῦ ποδὸς τοῦ Προφήτου (καδὲμ-ὑσ-σερὶφ), »λάμπον, λέγει ὁ Ἱ»στορικὸς Σουμπχῆ, ὑπὸ μαρμαρυγῶν αἰωνίων, καθὼς τὰ μέτωπα τῶν »Χουρρὶ (1)«.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, εἰς τὸν ὁποῖον κατ' οὐδένα τρόπον 'δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς ἀλλοθρήσκους, ζώννυνται πανηγυρικῶς τὸ ξίφος (2) οἱ διάδοχοι Μεχμὲτ τοῦ Β' Σουλτάνοι, καθὼς 'τὸ περιεζώσθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος Σέϊχη. Ἡ τελετὴ αὐτὴ, γινομένη 6-9 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Σουλτάνου, λέγεται Τακλίτι-Σσερὶφ (Σσεὶφ;)· ὁ δὲ Σέϊχ-οὐλ-ἠσλάμης, ζωννύων τὸν Σουλτάνον τὸ ξίφος, ἐκφωνεῖ τὴν εὐχὴν ταύτην: »Δώῃ σοι Κύριος τὴν χρηστότητα Ὀσμὰν τοῦ προπάτο»ρός Σου!« Ὑπάρχει δὲ κατεσκευασμένη πρὸς τοῦτο ἐξέδρα τις μαρμαρίνη ὑποκάτωθεν θόλου, ἀνεχομένου ὑπὸ τεσσάρων κιόνων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς, ἐκεῖ ὅπου εἰς τὰ ἄλλα τζαμία εἶνε συνήθως ἡ φιάλη τῶν ἀγνισμῶν. Ἐν αὐτῷ τελεῖται καὶ τὸ Κουρμπὰν-Μπαϊρὰμ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου.

---

(1) Παρθένων τοῦ Μωαμεθανικοῦ παραδείσου.

(2) Ἡ τελετὴ αὐτὴ ἀναλογεῖ μὲ τὴν στέψιν τῶν Χριστιανῶν βασιλέων.

Παρεκτὸς δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐϊοὺμπ, τὸ προάστειον τοῦτο ἔχει καὶ ἄλλα δέκα τζαμία, ἐξ ὧν δύο τὰ μεγαλήτερα, καὶ τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν καλεῖται Σαλῆ-Μαχμούτ-πασᾶ-τζαμισί. Παρεκτὸς δὲ τούτων εἶνε εἰς τὸ Ἐϊοὺμπ καὶ πλῆθος ἄλλων Μαυσωλείων καὶ παλατίων, κυρίως τῶν βασιλίδων, τοῦτο μὲν διὰ τὸν τάφον τοῦ Ἐϊοὺμπ, πέριξ τοῦ ὁποίου περὶ πλείστου ποιοῦνται νὰ ταφῶσιν οἱ εὐλαβέστεροι καὶ πλουσιώτεροι· τοῦτο δὲ διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ τὸ εὐχείμερον τῆς θέσεως, ὅπου ὁ κόλπος εἶνε πάντοτε σχεδὸν νήνεμος, καὶ τὰ πέριξ ἀείποτε χλοηφόρα· ὅθεν καὶ ἡ ἄποψις τοῦ προαστείου τούτου ἔχει τι ἰδιάζον, διὰ τὸ πλῆθος τῶν χρυσωμένων θόλων καὶ μηναρέδων του. Ἀλλ' ἀπό τινων ἤδη ἐτῶν, προτιμηθέντος, ὡς εἴπομεν, τοῦ Βοσπόρου πρὸς κατοικίαν τῶν μεγιστάνων, τὰ ἐνταῦθα παλάτια ἠρημώθησαν, ἢ μετεβλήθησαν εἰς τεχνουργεῖα, ἰδίως δὲ ἡ ἀπὸ τῶν βυρσοδεψείων δυσωδία καθίστησιν αὐτὸ σχεδὸν ἄβατον, καίτοι ἄλλως ἐῤῥυμοτομημένον δι' ὁμαλωτάτης καὶ πλατυτάτης ὁδοῦ, ἥτις διατείνει δενδρόφυτος ἑκατέρωθεν καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν αὐτῷ Μαυσωλείων διακρίνεται, διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειάν του, καίτοι ἐπιτετηδευμένον, τὸ τοῦ περιφήμου ναυάρχου Κιουτσοὺκ-Χουσεῒν-πασσᾶ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα, ὡς πρὸς τὴν βελτίωσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ ναυτικοῦ καὶ ἄλλας οὐσιώδεις μεταῤῥυθμίσεις, δικαίως τάττεται μετὰ τῶν τοῦ Χαϊρ-οὐδ-δὶν, Πιρὶ-πασσᾶ, Κασὴμ-πασσᾶ, καὶ Γαζῆ-Χασᾶν-πασσᾶ. Ἀργυρώνητος, ἀγορασθεὶς εἰς παιδικὴν ἡλικίαν ὑπὸ τῶν σωματεμπόρων τῆς Γεωργίας, εἰσήχθη εἰς τὸ παλάτιον, καὶ συνανετράφη μὲ τὸν Σουλτὰν-Σελήμην εἰς τὸ Καφάσι, τοῦ ὁποίου τὴν εὔνοιαν προσηλώσας εἰς ἑαυτὸν, διετήρησεν αὐτὴν ἀμετάπτωτον ἄχρι τέλους ἐναντίον τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ περιφήμου Βαλιδὲ-κεαϊᾶ Ἰουσοὺφ-ἀγᾶ, ἀξιωθεὶς νὰ νυμφευθῇ καὶ τὴν ἐξαδέλφην τοῦ κυρίου του, Σουλτάναν Ἐσμὰ, θυγατέρα τοῦ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὐλ-χαμὴτ καὶ ἀδελφὴν τοῦ Σουλτὰν-Μαχμούτ. Ὁ τάφος του, ἀποθανόντος τῇ 22 τοῦ μηνὸς Σεβὰλ τοῦ 1218 τοῦ Χιτζρὲ, εἶνε πλησίον τοῦ προῤῥηθέντος πτωχοτροφείου, ἀποτελῶν συνάρτημά τι εὐθυγώνιον ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου φαντάζουσι διάφορα ἐπίχρυσα ἐμβληματικὰ κοσμήματα, παναίρια ὀπωροφόρα καὶ ἀνθοφόρα κτλ. Πρὸς τῇ κεφαλῇ δὲ τῆς λάρνακος, κεκαλυμμένης, ὡς ἔθος, μὲ ὕφασμα σηρικὸν, ἐσχημάτισται ἐπὶ κίονος τὸ καβούκιόν του ὡς Πασσᾶ· χρυσῆ δέ τις ἐπιγραφὴ, ποίημα τοῦ περιφήμου Ἱστοριογράφου Βασσὶφ-ἐφέντη, ὑμνεῖ μὲ Ἀσιατικὸν ὕφος τὰς ἀρετὰς τοῦ κειμένου· ἡ δὲ ἀειθαλὴς πύξος καὶ ἡ μυρσίνη στολίζουσιν ὁμοῦ μὲ τὰς κυπαρίσσους τὴν περιφέρειαν τοῦ Μαυσωλείου. Ἰδοὺ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τάφου τούτου, δεῖγμα τῆς τροπικῆς τῶν Ἀσιανῶν γλώσσης ἐκ τῆς εἰς τὸ Γαλλικὸν μεταφράσεως τοῦ Περτουζιέρου :

Digitized by Google

» Ο ΘΕΟΣ ΜΟΝΟΣ ΕΙΝΕ ΑΙΩΝΙΟΣ.

» Τὸ πηδάλιον τῆς ὁλκάδος τῆς ψυχῆς 'του διευθύνθη ὑπὸ τοῦ βραχίονος
» τοῦ θεοῦ, τοῦ κοινοῦ ἡμῶν Κυβερνήτου, πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ ἄλλου
» Κόσμου. Τὸ πλοῖον τοῦ σώματος τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἐξόχου τὴν ἱκα-
» νότητα, διεκρίνετο ἐν τῷ Τὲρσ-χανὲ, καθὼς ὁ φακὸς εἰς τὴν παρειὰν
» νεάνιδος. 'Αλλ' ἐπὶ τέλους ὁ ἄνεμος τῆς τύχης, διαῤῥήξας τὰ ἱστία καὶ
» καὶ συντρίψας τὸ πλοῖον, κατεπόντισεν αὐτὸ εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς θείας
» ἀγαθωσύνης. Τότε ἤκουσε τὴν ἑξῆς προσταγήν· »'Επάνελθε πρός
» με«· προσταγὴν τὴν ὁποίαν ὁ Παντοδύναμος ἀπευθύνει πρὸς πάντας,
» ὅσοι διήγαγον ἐδῶ κάτω βίον ἀνεπίληπτον· καὶ διευθύνθη μετ' ἄκρας
» χαρᾶς πρὸς τὰς οὐρανίους σκηνάς. Διαβάτα, ἀποστομάτισον τὸν πρῶτον
» στίχον τοῦ Κοὺρ-ἂν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ Χουσεὶν-πασσᾶ. Μάθε δὲ προσέτι
» ὅτι ποιητὴς τοῦ ἐπιταφίου τούτου εἶνε ὁ Βασσὶφ, ὅς τις εὔχεται ὥστε
» ὁ παράδεισος 'να ἦνε ἡ αἰωνία 'του κατοικία«.

Μετὰ τὸν τοῦ Χουσεὶν-πασσᾶ τάφον, ἕλκει τὰ βλέμματα τοῦ διαβάτου εἰς τὸ 'Εϊοὺμπ καὶ ὁ τουλμπὲς τῆς μητρὸς τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ τοῦ Γ', κτίριον ἀρχιτεκτονικῶς κανονικώτατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον, καὶ διὰ τὴν τῶν μαρμάρων καλλονὴν πολυτελέστατον, ἐκκλίνον δὲ κατὰ τὴν ἁρμονίαν ἐπὶ τὸ 'Αραβικώτερον. 'Αποτελεῖ δὲ τὸ ἀντίῤῥοπον τῆς εἰς τὴν ἑτέραν ἄκραν τοῦ προσώπου τοῦ Πτωχοτροφείου ᾠκοδομημένης κρήνης. 'Ο δὲ ἐν αὐτῷ τάφος τῆς περιφήμου ταύτης γυναικὸς εἶνε περιφραγμένος μὲ κιγκλίδωμα κεκοσμημένον διὰ μαργαροκόγχης. Ὅς τις γνωρίζει πόσον σέβας, καὶ ὁποίαν εὐπείθειαν ἀπονέμουσι θρησκευτικῶς οἱ 'Οθωμανοὶ εἰς τὰς μητέρας 'των, ἐκεῖνος δύναται εὐκόλως 'να ἐξηγήσῃ τὴν ἐπιῤῥοήν, ἣν ἔσχον κατὰ καιροὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας αἱ μητέρες τῶν Σουλτάνων (Βαλιδὲ) αἵ τινες, τιτλοφορούμεναι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ Μητέρες τῶν πιστῶν, εἶνε ἀπηλλαγμέναι, αὗται μόναι μεταξὺ τῶν Τουρκισσῶν, καὶ τῆς τοῦ Νὰμ-ἰχρὰμ ὑποχρεώσεως. 'Αλλ' ἡ Βαλιδὲ τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ, θυγάτηρ Γραικοῦ, ὡς λέγεται, ἱερέως ἐκ Γεωργίας, εἶχε, παρεκτὸς τούτου, καὶ νοῦν ἀρχικὸν ἐκ φύσεως· ὅθεν καὶ εἰς αὐτὴν ἀποδίδουσι κατὰ μέγα μέρος τὴν εὐημερίαν, ὅσης ἀπήλαυσε τὸ Κράτος, καὶ ἰδίως ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ λαοποθήτου τούτου Σουλτάνου.

Ὑπάρχει δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ 'Εϊοὺμπ καὶ ἐν Σχολεῖον τῶν θεολογικῶν παραδόσεων (Σουννὲτ), καὶ ἕτερον προκαταρκτικὸν μὲ μίαν βιβλιοθήκην, ἱδρύματα τοῦ περιφημοτέρου τῶν πώποτε ἰσχυσάντων ἀρχιευνούχων Βεκὶρ, ἀκμάσαντος ἐπὶ τῶν Σουλτάνων 'Αχμὲτ τοῦ Γ' καὶ Μαχμοὺτ τοῦ Α'. 'Ο ἐκτομίας οὗτος, ἀγορασθεὶς διὰ τριάκοντα μόνα γρόσια ὑπὸ τῶν τῆς 'Αβησινίας σωματεμπόρων, ἀφῆκεν, ἀποθανὼν τὸν 'Ιούλιον

τοῦ 1746, 18,000 πουγγείων (20,000,000 δραχμῶν), 160 σκευὰς πολυτίμους ἵππων, καὶ 800 ἀδαμάντινα ὡρολόγια. Ἔζησε δὲ 96 χρόνους, ἐξ ὧν τοὺς τριάκοντα πραγματικῶς ἐβασίλευσεν, οὐ μόνον ἐντὸς τοῦ Σαραγίου, ἀλλ' ἐπὶ πάσης τῆς Αὐτοκρατορίας. Αὐτοῦ κτίσμα εἶνε καὶ τὸ ἐν ΚΠ Ἀγᾶ-τζαμί, καθὼς καὶ ἐν ἄλλο Σχολεῖον πλησίον τοῦ Πασσᾶ-καπουσσοῦ, παρὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐτάφη.

Ἀλλὰ κατὰ σύμπτωσιν ἆρά γε ἁπλῆν, ἢ κατὰ συνέπειαν αἰτίας ἄλλης, εἶνε εἰς τὸ Ἐϊοὺμπ μία ὁλόκληρος ὁδὸς, προσδιωρισμένη εἰς κατασκευὴν καὶ πώλησιν τῶν παιδικῶν ἀθυρμάτων· ὡς ἐὰν εἰ ἤθελεν ἡ τύχη (λέγει Γάλλος τις συγγραφεὺς) 'να ἀντιπαραθέσῃ εἰς ἓν τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν ματαιότητα τοῦ βίου!

Τὸ δὲ

Λιμενάριον τοῦ Ἑβδόμου,

τοποθετούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Χρονικοῦ » παρεκεὶ τοῦ Ἁγίου » Νικολάου«, καὶ ἴσως ἐκεῖ ὅπου εἶνε σήμερον τὸ Τεφτερδὰρ-ἰσκελεσὶ, προθύμως ἤθελον ἀφήσῃ καὶ ἐγὼ ἐνταῦθα, καθόσον μάλιστα παρωνυμεῖτο καὶ ἀπὸ τοῦ πλησίον ναοῦ τοῦ ἁγίου Μάμαντος, καὶ ὑπὸ τοῦ Γρηγορᾶ καλεῖται Ἱππόδρομον Νεώριον, ἐὰν ὁ Γραμματικὸς Λέων 'δὲν μετεβίβαζε καὶ αὐτὸ »πέραν εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα«. Ἐὰν ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι ἦτον εἰς τὴν ἐνταῦθα παραλίαν τοῦ κόλπου, τότε αὐτὸ μᾶλλον φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀνακαθαρθὲν Ἑπτάσκαλον. Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν καὶ ἐν ἄλλοις.

Ὁ δὲ λόφος ὁ παρατείνων ἐκ μεσημβρίας, καθὰ προείπομεν, τὸ προάστειον τοῦ Ἐϊοὺμπ, καλεῖται ἤδη, καθὼς καὶ ὅλαι αἱ περὶ αὐτὸν κατάφυτοι πεδιάδες,

Δαοὺτ-πασσᾶ,

ἀπὸ τοῦ ἐπὶ Μπαγεζὴτ τοῦ Β' ἀκμάσαντος Βεζίρου, ὅς τις ᾠκοδομήσατο ἐνταῦθα τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ τζαμίον καὶ τὸ παρ' αὐτὸ σχολεῖον καὶ πτωχοτροφεῖον. Ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ δεκατεσσάρων Βεζίρων, ὁ Δαοὺτ-πασσᾶς, λέγει ὁ Χάμμερ, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅς τις, παραιτήσας οἰκειοθελῶς τῷ 1497 τὸ ἀξίωμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον διετήρησεν ἐπὶ δεκαεπτὰ ἔτη, ἔζησεν εἰρηναίως, ἀπολαμβάνων τὴν εὔνοιαν τοῦ μονάρχου 'του, καὶ 300,000 ἄσπρων σύνταξιν ἐτησίαν.

Ἐνταῦθα ἐστήνετο τὸ στρατόπεδον τοῦ Σουλτάνου ἢ τοῦ Βεζίρου, ὅταν ἡ ἐκστατεία ἦτον διὰ τὴν Εὐρώπην, καθὼς καὶ εἰς τὸ Χαϊδὰρ-πασσᾶ τοῦ Σκουτάρεως, ὅταν διὰ τὴν Ἀσίαν. Μίαν τοιαύτην πομπικὴν προέλευσιν εἰς τὸ Δαοὺτ-πασσᾶ Σουλτὰν-Μεχμὲτ τοῦ Δ', ὅταν ἐστράτευσε τῷ 1682 κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἐζωγράφισεν ὁ τότε Μπάϊλος τῆς Οὐενετίας

ἐν ΚΠ Ἰωάννης Μοροζίνης ὁ Προχουράτωρ. Ἡ εἰκὼν αὕτη, διατηρουμένη ἐν τῷ ἐν Οὐενετίᾳ παλατίῳ τῶν Μοροζίνη, δύναται 'να δώσῃ εἰς τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν, λέγει ὁ Κόμης De Marsigly (1), 'να ἐννοήσωσι πόσον ἐξέπεσεν ἡ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία.

Τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Ἀρεταί! »Τόπος δὲ »οὗτος, λέγει Ἄννα ἡ Κομνηνή, ἀγχοῦ τῆς πόλεως διακείμενος, ὑπερ»κείμενος μὲν τῆς πεδιάδος, καὶ τοῖς κάτωθεν ἱσταμένοις καὶ πρὸς τοῦ»τον ὁρῶσιν εἰς λοφιὰν ἀνατεινόμενος, καὶ τὴν ἑτέραν μὲν πλευρὰν πρὸς »θάλασσαν ἀπονεύων, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν πρὸς τὸ Βυζάντιον· ταῖς δέ γε »λοιπαῖς δυσὶ πρὸς ἄρκτον καὶ δύσιν παντὶ ἀνέμῳ καταπνεόμενος· διειδὲς »δὲ ὕδωρ καὶ πότιμον ἔχων ῥέον ἀεί, φυτῶν δὲ καὶ δένδρων παντάπασιν »ἀμοιρῶν· εἶπες ἂν ὑπό τινων δρυτόμων ἐκπεφαλακρῶσθαι τὸν λόφον. »Διὰ γοῦν τὸ τοῦ τόπου ἐπιτερπὲς καὶ εὔκρατον, καὶ Ῥωμανὸς Διογένης »ὁ Αὐτοκράτωρ, ῥαστώνης μικρᾶς χάριν, οἰκήματα λαμπρὰ καὶ ἀπο»χρῶντα βασιλεῦσιν ἀνήγειρεν«.

Ἐπίσης ἄδενδρον εἶνε τὸ μέρος τοῦτο καὶ τώρα· πλὴν ἡ ἀπὸ τῆς ἀκρολοφίας θέα, περιλαμβάνουσα ὅλον διὰ μιᾶς τὸν Κεράτιον Κόλπον, καὶ ἔχουσα ἐν ἀπόπτῳ τὸν Βόσπορον καὶ τὰ περὶ τὴν Χρυσόπολιν μέρη, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ ῥεῖθρα τῶν ποταμῶν καὶ τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς Θράκης, εἶνε ἀσύγκριτος. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τούτου κεῖνται δύο χωρίδια, τὸ Τοπτσιλὲρ καὶ Ὀτακτσιλὲρ, συνοικισθέντα ὑπὸ στρατιωτῶν τοῦ πυροβολικοῦ· καὶ ἐπέκεινα ἡ ὁδός, δι' ὡραιοτάτων τοποθεσιῶν καὶ ἀγροκηπίων, εἰ καὶ οὐχὶ ὅσον ἔπρεπε καλλιεργημένων, φέρει εἰς τὸ ποτὲ Ῥαμὶσ-τσιφτλίι, ἀγροικίαν ὡραιότατα τοποθετημένην καὶ πολυδάπανον, μετασκευασθεῖσαν δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς στρατῶνα, πλησίον τοῦ ὁποίου, εἰς περίοπτον καὶ εὐήνεμον θέσιν, ᾠκοδόμηται λαμπρότατον στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον. Τὰς δὲ μεταξὺ τῶν κτιρίων τούτων καὶ τῆς πόλεως πεδιάδας ἐπέχουσιν οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μπαϊρὰμ-πασσᾶ-μπαγτσεσὶ γνωριζόμενοι κῆποι, παράγοντες τὰ ὡραιότερα λαχανικὰ καὶ ὀπωρικὰ τῆς πρωτευούσης.

Τὴν θέσιν τοῦ Ἐϊοὺμπ κατεῖχέ ποτε

Τὸ Κοσμίδιον,

παρονομασθὲν ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ μεσημβρινὸν τοῦ κόλπου πέρας κειμένης Μονῆς τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, τὴν ὁποίαν, κτισθεῖσαν τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ δυστυχοῦς καὶ ἀθώου πάντως ἐκείνου λογίου ἀνδρός, τοῦ Μαγίστρου Παυλίνου, ἀνῳκοδόμησεν ἔπειτα μεγαλοπρεπέστατα ὁ Ἰουστι-

(1) L'Etat Militaire de l'Empire Ottoman, II part.

νιανός, σωθεὶς ἀπὸ δεινῆς ἀσθενείας τῇ τῶν Ἁγίων τούτων ἐπικουρίᾳ. Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων ὁ ἐν τοῖς Βασιλίσκου, καθὼς θέλομεν εἰπεῖ προϊόντες, ἐπεκοσμήθη καὶ ὑπὸ Ἰουστίνου τοῦ Νεωτέρου καὶ ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Τιβερίου, ἐξήρθη δὲ ἐπὶ μεῖζον ὑπὸ τοῦ Μονομάχου.

Ἔκειτο δὲ, κατὰ τὸν Προκόπιον, τριάκοντα περίπου στάδια μακρὰν τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν, »κατ' αὐτὸ τὸ τοῦ κόλπου πέρας, ἐν τῷ ἀ»νάντει καὶ ἰσχυρῶς ὀρθίῳ, τοῖς μακρόθεν προσπλέουσι προφαινόμενος«. Καί τοι δὲ ἀνδρῴα ἡ Μονὴ αὕτη, ἐκαλεῖτο καὶ Τὰ Παυλίνης, ὡς ἀπὸ τοῦ κτίτορος· διότι, σημειοῖ ὁ Βανδούριος, εἰς τὸ ὄνομα ταύτης συνέβη τὸ ἐναντίον, παρ' ὅ,τι εἰς τὸ τῆς γυναικείας Μονῆς τοῦ Προκοπίου. Διότι ἐκείνη μὲν ἐπεκλήθη ἀρσενικῶς, καί τοι κτίσμα τῆς Προκοπίας, συζύγου τοῦ Σταυρακίου· αὕτη δὲ θηλυκῶς, κατ' ἄγνοιαν πάντως τῶν ὀνομάτων τῶν πρώτων αὐτῶν κτιτόρων.

Αὐτὴ εἶνε πιθανῶς ἡ Μονὴ τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ ἢ τῶν Ἀναργύρων, ἣν »πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ ἄστεος, πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς τοῦ ἡλίου, »λαμπρὰν ἐδομήσατο Μιχαὴλ ὁ Παφλαγὼν, ὁ ἀποπνίξας καὶ διαδεξά»μενος Ῥωμανὸν τὸν Ἀργυρὸν, οὐ πᾶσαν κρηπῖδα καταβαλόμενος, ἀλλὰ »μείζονας θεμελίους περιβαλόμενος· ἦν γὰρ ἐκεῖσε σηκὸς, λαμπρότητα »μὲν οὐδεμίαν ἔχων, οὐδ' ἐπίσημος τῇ κατασκευῇ. Τοῦτον ἐκεῖνος εἰς κάλ»λιον μεταθέμενος σχῆμα, καὶ περιβολὰς ἔξωθεν ποιησάμενος, τείχεσί τε »περιβαλὼν, καὶ οἰκοδομημάτων λαμπρύνας κατασκευαῖς, ἀσκητήριον θεῖον »ἀπέδειξε«, καὶ ἐν αὐτῷ κατέφυγε, παραιτήσας μετὰ ὀκτὼ περίπου ἔτη τὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ ἐνδυσάμενος τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότος, καὶ ἐν αὐτῇ ἐτελεύτησε τῇ 10 Δεκεμβρίου τοῦ 1041, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ αὐτῆς, »εἰσιόντι κατὰ τὴν λαιὰν πλευρὰν, ἔξωθεν »τοῦ βήματος«, κατὰ τὸν Ψελλόν (1).

Ἴσως δὲ αὐτὸς εἶνε καὶ ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ἐν τῷ Ζεύγματι Πρόκλος ὁ ΚΠ πατριάρχης. Ζεῦγμα δὲ ὠνομάσθη τὸ μέρος τοῦτο διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Βορβύσου γέφυραν, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει μετ' ὀλίγον, ἄλλο παρὰ τὸ προειρημένον Ζεῦγμα τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου.

Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ, οὐ μόνον ὡς ἐπὶ λόφου κειμένῃ, »ὥσπερ ἐν ἀκρο»πόλει«, κατὰ τὸν Προκόπιον, ἀλλ' ὡς καὶ τείχη στερεὰ ἐχούσῃ (ὅθεν καὶ Φρούριον ἁπλῶς καλεῖται ὑπὸ τοῦ Βρυεννίου), κατῴκησεν, ἀδείᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σταυροφόρων Βοεμοῦνδος, ὁ μετὰ ταῦτα ἡγεμὼν Ἀντιοχείας, υἱὸς Ῥομπέρτου Γκυϊσκάρ-

(1) Ἱστορ. Βιβλ. Δ'.

δου, τοῦ Δουκὸς τῆς Ἀπουληΐας, ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθε μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Godefroy de Bouillon Σταυροφόρων εἰς τὴν ΚΠ, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Λατῖνοι ἔπειτα, κύριοι γενόμενοι τῆς πόλεως, ὠνόμασαν αὐτὴν Καστέλλιον Βοεμούνδου (Chaster Buimont), qui ere une Abaie close de murs, κατὰ τὸν Βιλλαρδουΐνον. Ὁ δὲ Φούλκων 'τὴν ὀνομάζει καὶ »Καστέλλιον τοῦ Καρόλου«, ὅθεν ἡ παρά τισι τῶν Βυζαντινῶν ἐσφαλμένη ἰδέα, ὅτι ᾠκοδομήθη ὑπὸ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἐλθόντος δῆθεν εἰς ΚΠ. Αὐτὸ ἑπομένως εἶναι φαίνεται καὶ τὸ »Καστέλλιον τῶν Φραντζέζιδων«, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Δούκας. Ὅτι ὅμως ὁ Δοὺξ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς εὑρέθη ἐν αὐτῷ κεκρυμμένος ἁλούσης τῆς πόλεως, 'δὲν συμβιβάζεται οὔτε μὲ τὰ ἄλλα συμβάντα τῆς ἁλώσεως ταύτης, οὔτε μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον. Τόσον δὲ μόνον δυνάμεθα 'να συμπεράνωμεν, ὅτι, ἐὰν τῷ ὄντι ὁ Νοταρᾶς εὑρέθη κλεισμένος εἰς φρούριον καλούμενον ἀπὸ τῶν Φραντζέζων, τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερέ τις τῶν τοῦ Πενταπυργίου πύργων, ὅπου εἴδομεν ὅτι ἦτον κλεισμένη ἡ οἰκογένεια τοῦ Δουκός.

Τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς ταύτης Παυλίνου (τὴν ὁποίαν ἐκρήμνισαν κατὰ μέρος τῷ 1306 ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, διὰ φόβον μήπως ὀχυρωθῶσιν ἐν αὐτῇ οἱ ἐπικείμενοι ἔξωθεν ἐναντίοι) φαίνεται μυθιστορικὸν ὅλως, καί τοι οὐκ ἀπίθανον, τὸ πάθημα. Εὐγενὴς εἴπερ τις καὶ ἄλλος (1), λάτρις τῶν Μουσῶν ἔνθερμος, προικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ὡραιότητα καὶ μὲ πνεῦμα, συνανετράφη μὲ τὸν Θεοδόσιον τὸν Νεώτερον ἐκ παιδός, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τόσην ἐμπιστοσύνην, ὥστε τίποτε μυστικὸν 'δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ αὐτοῦ. Γνωστὸν εἶνε ἀφ' ἑτέρου τὸ ἱστορικὸν τῆς Εὐδοκίας τῆς τοῦ Θεοδοσίου συζύγου· θυγάτηρ σοφοῦ τινος Ἀθηναίου, τοῦ Λεοντίου ἢ Λέοντος (2), εἶδε μὲ ἔκπληξίν 'της ἀποκληρουμένην ἑαυτὴν τῆς πατρικῆς οὐκ εὐκαταφρονήτου περιουσίας, κατὰ διαθήκην τοῦ πατρός 'της, ὅς τις εἰς μὲν τοὺς δύω 'της ἀδελφούς, Οὐαλέριον καὶ Ἀέτιον, ἀφῆκεν ὅλην 'του τὴν περιουσίαν, εἰς αὐτὴν δέ, ἀντὶ παντὸς ἄλλου πλούτου, μόνην τὴν τύχην 'της (3) καὶ ἑκατὸν χρυσοῦς, τῶν ὁποίων ἀπεστέρησαν αὐτὴν ἐπίσης οἱ ἀδελφοί 'της. Προσδραμοῦσα εἰς τὴν ΚΠ μὲ τὴν ἐκ μητρὸς θείαν 'της ἵνα εὕρῃ δικαιοσύνην παρὰ τῇ διοικούσῃ τότε τὸ Κράτος, τῇ ἔμφρονι Πουλχερίᾳ, κατέλυσεν εἰς τοῦ φιλομούσου Παυλίνου τὸν οἶκον, διὰ τὴν ὑπόληψιν βέβαια, καὶ ἴσως γνωριμίαν τοῦ πατρός 'της πρὸς τὸν Παυλῖνον, καὶ δι' αὐτοῦ παρουσια-

(1) Κατὰ τὸ Συναξάριον τοῦ Ἁγίου Ζωτικοῦ (31 Δεκεμβρ.), ἦτον ἀνεψιὸς τοῦ Μαγιστριανοῦ Ἀρμάτου, ἑνὸς τῶν ἐκ Ῥώμης μετοικισθέντων εἰς ΚΠ δώδεκα συγκλητικῶν, »ὧν καὶ αἱ ἐπωνυμίαι ἐν τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις μέχρι σήμερον ἐπικέκληνται«. (2) Ἄλλοι τὸν ὀνομάζουσιν Ἡράκλειτον. (3) Διότι τότε ὅλοι οἱ πεπαιδευμένοι ἦσαν Φιλόσοφοι, καὶ ἑπομένως, κατὰ τὴν κοινὴν ἰδέαν, καὶ προφῆται καὶ μάγοι.

Digitized by Google

σθεῖσα εἰς τὴν Αὐλὴν, προσήλωσεν εἰς ἑαυτὴν ἡ Ἀθηναΐς (τοῦτο ἦτον τότε τὸ ὄνομά 'της), διά τε τὸ κάλλος, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν παιδείαν 'της, τὰ βλέμματα τῆς Αὐγούστης, καὶ ἐκρίθη ἀξία τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, νυμφευθεῖσα, συμπράττοντος τοῦ Παυλίνου, τὸν Θεοδόσιον, ἀφ' οὗ πρότερον ἐβαπτίσθη· διότι ἦτον, καθὼς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά 'της, εἰδωλολάτρις, ἤ, καθὼς ἔλεγον τότε, Ἑλληνίς. Σχέσεις ἑπομένως εὐγνωμοσύνης, καὶ πολὺ μᾶλλον σχέσεις φιλολογίας συνέδεον τὴν Εὐδοκίαν μὲ τὸν Παυλῖνον, καὶ αὐτὰς καθιέρωσε τρόπον τινὰ ἡ ἀδελφικὴ πρὸς αὐτὸν τοῦ συζύγου 'της φιλία. Πολλάκις βέβαια 'τὸν συνεβουλεύθη ποιοῦσα τὰ Ὁμηρόκεντρα (ἐὰν ἦνε, καθὼς θρυλλεῖται, ταύτης μᾶλλον ἢ τῆς τοῦ Ῥωμανοῦ Εὐδοκίας ποιήματα)· πολλάκις δὲ δι' αὐτοῦ διένεμε τὰς χάριτάς 'της εἰς ἐνδεεῖς καὶ ἠπορημένους, γνωρίζουσα ἐκ πείρας πόσον δυσπρόσιτος εἶνε εἰς τὴν συνεσταλμένην ἔνδειαν ἡ βαθμὶς τοῦ θρόνου. Πόσοι τῶν δυστυχῶν 'δὲν ηὐλόγησαν τὸ ὄνομα τῆς Εὐδοκίας καὶ τοῦ Θεοδοσίου, μεσιτεύοντος τοῦ Παυλίνου! πόσους τῶν Μουσῶν θιασώτας 'δὲν ἐνεψύχωσαν αἱ εὐεργεσίαι τῆς θυγατρὸς τοῦ Λεοντίου διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Παυλίνου! Ἀλλὰ τὴν νήνεμον ἁρμονίαν ταύτην μία μόνη τυχαία ῥιπὴ μετέβαλεν εἰς καταιγίδα. Ἦτον ἡ ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων, καὶ τοῦ βασιλέως ἀπερχομένου εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, πενιχρός τις ἄνθρωπος ἐξ Ἀσίας προσέφερεν αὐτῷ καθ' ὁδὸν μῆλον ὑπερφυὲς μεγέθει· καὶ εἰς αὐτὸν μὲν ὁ Αὐτοκράτωρ 'δὲν ἔδωκε διοίκησιν ἐπαρχίας, καθὼς διηγοῦνται διὰ τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον βασιλέα τῆς Περσίας, ἀλλὰ νομίσματα ἑκατόν· τὸ δὲ μῆλον ἀπέστειλε τῇ Αὐγούστῃ, καὶ αὕτη τῷ Παυλίνῳ, καὶ ὁ Παυλῖνος, μηδὲν εἰδὼς μήτε ὑποπτεύων, τῷ Αὐτοκράτορι. Καὶ ἕως ὧδε τὸ πρᾶγμα ἐχώρησε φυσικὸν δρόμον. Ἀλλ' ὅταν, ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου ἡ Εὐδοκία περὶ τοῦ μήλου, ἔκρυψε τὴν ἀλήθειαν, εἰποῦσα καὶ προσομόσασα μάλιστα, καθὰ λέγεται, καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνδρός 'της, ὅτι 'τὸ ἔφαγεν, ὅλα τῆς ζηλοτυπίας τὰ βέλη ἐπήχθησαν εἰς τοῦ Θεοδοσίου τὴν καρδίαν, καὶ ἡ ἐκδίκησίς 'του 'δὲν ἤθελεν ἴσως ἀναγνωρίσῃ ὅρια, ἐὰν ἡ Πουλχερία 'δὲν ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμήν 'του, περιορίσασα εἰς φυγάδευσιν μόνην τὴν κατὰ τῆς Εὐδοκίας ἀπόφασίν 'του. Τὸν δὲ Παυλῖνον, προσφυγόντα εἴς τινα τῶν ναῶν καὶ ἀναλαβόντα τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ὄχι μόνον 'δὲν ἐθυσίασε τότε, καθὼς λέγουσί τινες, εἰς τὴν ὀργήν 'του ὁ Θεοδόσιος, ἀλλὰ καὶ ἐσέβετο καὶ ἐτίμα, πεισθεὶς μετὰ ταῦτα περὶ τῆς ἀθωότητός 'του, τῆς ὁποίας ἀπόδειξις ἀναντίῤῥητος ὑπῆρχεν αὐτὴ καὶ μόνη ἡ πρὸς αὐτὸν ἀποστολὴ τοῦ μήλου. Ἡ Εὐδοκία ὅμως, πληγεῖσα ἀμετακλήτως εἰς τὴν ὑπόληψίν 'της, ἐγκατεβίω εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἀπερχομένη ἀφῆκεν ἴχνη μεγαλοπρεπείας τῷ ὄντι βασιλικῆς εἴς τε τὴν Ἀντιόχειαν καὶ πιθανῶς καὶ εἰς τὴν πατρίδα 'της τὰς Ἀθήνας. Ἀνῳκοδόμησε δὲ καὶ τὰ τείχη τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλ' ὄχι βέβαια ἵνα πληρωθῇ

τὸ ῥητόν: »'Αγάθυνον, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών, καὶ οἰκο-»δομηθήτω τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ«· διότι ὁ σχηματίσας τὸ ἀνούσιον λογοπαίγνιον τοῦτο ἔπρεπε 'να μὴ λησμονήσῃ συγχρόνως καὶ ὅτι οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ ἐποιήθησαν εἰς τὸ Ἑβραϊκόν.

Καὶ ἤδη πλησιάζοντες εἰς τὸν ποταμόν, σημειοῦμεν ὅτι ἐνταῦθα, »ἐν »τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου«, κατὰ τὸν Διονύσιον, ἔκειτο ἡ Ἀργυρᾶ καλουμένη Λίμνη καὶ κατὰ παραφθορὰν

Γυρολίμνη,

σχηματιζομένη ὑπὸ τῶν λιμναζόντων ἐκεῖ ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ, ἡ αὐτὴ ἴσως καλουμένη καὶ Πίσα (ποτίστρα), τὴν ὁποίαν ἀναφέρει(1) ὁ Καντακουζηνός, καὶ Τὰ Λιμπιδαρίου(2), διὰ τὴν διαύγειαν (limpitudina) τῶν ὑδάτων 'της, ἀναλόγως μὲ τὴν Ἑλληνικὴν 'της ἐπωνυμίαν.

Περὶ τὴν λίμνην ταύτην ὑπῆρχον τὸ πάλαι καὶ παλάτια, τὰ ὁποῖα »παν-»τελῶς ἐξηρίπωσαν« οἱ Σταυροφόροι, σκηνώσαντες ἐν αὐτοῖς, καθὼς διηγεῖται ἡ Ἄννα. Τὴν θέσιν δὲ τῶν παλατίων τούτων, καὶ ἐν γένει τοῦ στρατοπέδου τῶν Σταυροφόρων, τοπογραφικώτερον διορίζει ὁ Χωνειάτης, »Περὶ τὸ γεώλοφον, λέγων, ἀφ' οὗ περ ὁρατὰ μὲν τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀ-»νάκτορα, ὁπόσα νένευκε πρὸς ἑσπέραν, περὶ δέ γε τὴν τούτου ὑπόβασιν »ὑπτιάζει τις αὔλειος, πρὸς μεσημβρίαν μὲν εἰς τὸ τεῖχος λήγουσα, ὅπερ »ἔρυμα τῶν ἀρχείων ὁ βασιλεὺς ἀνήγειρε Μανουήλ, κατὰ δὲ βορρᾶν ἄνε-»μον τῇ θαλάσσῃ ἐγγίζουσα.. Μικροῦ γοῦν διομιλεῖσθαι εἶχον οἱ ἐν τοῖς »τείχεσι τοῖς ἐν ταῖς σκηναῖς, περὶ τὴν Γυρολίμνην στρεφομένοις«.

Ἐδῶ ἦσαν καὶ »Οἱ βασιλικοὶ Ἱππόσταθμοι«, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει καὶ ἡ Ἄννα (3), ὅπου καὶ τώρα ἐκβάλλουσιν ἐν πομπῇ κατ' ἔτος τῇ 23 τοῦ Ἀπριλίου τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἵππους, ἵνα βοσκήσωσι τὴν χλόην εἰς τὰ ἐκτεταμένα ταῦτα παραποτάμια λιβάδια. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς βασκανίας, τὴν ὁποίαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα πιστεύουσι καὶ χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι ἀνενδοιάστως (καὶ τῇ ἀληθείᾳ, τίς δύναται ἐν πεποιθήσει 'να διϊσχυρισθῇ ὅτι ἔχουσιν ἄδικον;), οἱ ἐκλεκτότεροι τῶν ἵππων ἐξάγονται πρὶν ἐξημερώσῃ, μήπως ἰδών τις 'τοὺς ὀμματιάσῃ, ἀπαράλλακτα καθὼς πρὸ δεκαοκτὼ αἰώνων ἔλεγεν ὁ Οὐϊργίλλιος:

»Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.«

Μικρὸν δὲ ἀνωτέρω εἶνε τὰ χωρίδια Ἀϊναλῦ-καβὰκ καὶ Μπαχαριὲ, καὶ εἰς τὸ πέρας ἤδη τοῦτο παντὸς τοῦ κόλπου ἐκβάλλουσιν ἡνωμένοι οἱ ποταμοὶ

(1) Βιβλ. Γ', δ'. (2) Ὅπου ἐστρατοπέδευσεν Ἀνδρόνικος ὁ Νεώτερος, πολιορκῶν τὴν ΚΠ ἐναντίον τοῦ πάππου 'του. (3) Βιβλ. Β'.

Κύδαρις καὶ Βορβύσης

(Κιαγγίτ-χανέ).

Τούτων ὁ μὲν Κύδαρις, πηγάζων μίλιά τινα ὑπεράνωθεν τοῦ χωρίου Πύργου, καὶ καταῤῥέων ἀπὸ δυσμῶν θερινῶν, ἀφ' οὗ ποτίσῃ μεμονωμένην τινὰ κοιλάδα, περὶ τὴν εἴσοδον τῆς ὁποίας κεῖται τὸ χωρίον Ἀλῆ-μπεη-κιοϊ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρωνυμεῖται παρὰ τοῖς Τούρκοις ὁ ποταμός, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει ἄλλη κοιλάς, ἀρκετὰ βαθεῖα, ἀρχομένη ἐκ μεσημβρίας, καὶ διατρέξῃ πέντε ὡρῶν διάστημα ἐντὸς ἀναπεπταμένης κοίτης, δεχόμενος διάφορα ἄλλα ῥυάκια, ἑνοῦται μικρὸν κάτωθεν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐνηδητηρίου μὲ τὸν Βορβύσην(1). Οὗτος δέ, πηγάζων ὑπεράνωθεν τοῦ ἐν τῷ Βελιγραδίῳ ἀγωγοῦ, καὶ ῥέων ἀπὸ βοῤῥᾶ καὶ δυσμῶν σκολιὸς ἐπὶ 12-15 μίλια, τὸ μὲν παλαιὸν αὐτοῦ ὄνομα ἔχει ἀπὸ Βαρβύσου ἢ Βορβύσου, ἡρωός τινος ἰθαγενοῦς, ὃν οἱ μὲν λέγουσι παιδαγωγὸν γενέσθαι τοῦ Βύζαντος, οἱ δὲ ὁδηγὸν τῶν Ἀργοναυτῶν· τὸ δὲ Τουρκικόν, ἀπὸ τοῦ παρὰ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ κειμένου ποτὲ χαρτουργείου (κιαγγίτχανέ), τὸ ὁποῖον ἐσώζετο καὶ ἐπὶ Γυλλίου, ὅς τις λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Πετεινοχώριον(2), ἀπὸ τοῦ περὶ τὰς πηγὰς αὐτοῦ σωζομένου καὶ σήμερον ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα χωριδίου. Ἑνούμενος δὲ μὲ τὸν Κύδαριν, τὸ μὲν θέρος καταῤῥέει πρᾶος καὶ ὕπτιος, ὥστε πούποτε σχεδὸν δὲν φαίνεται κινούμενος· τὸν δὲ χειμῶνα, καὶ μάλιστα »τῷ Φεβρουαρίῳ μηνί«, κατὰ τὸν Κωδινόν, πολὺς καὶ ὁρμητικός. Εἶνε δέ, κατὰ τὸν Τουρνεφόρτιον, πλεύσιμος ἐπέκεινα τῶν τεσσάρων μιλίων.

Ἡμίσειαν δὲ λεύγαν περίπου ἀνωτέρω τῆς συμβολῆς αὐτῶν, περιεκλείσθη τῷ 1722-24 τὸ κοῖτος τοῦ Κυδάρεως ἐντὸς αὔλακός τινος κατ' εὐθεῖαν διατετμημένης εἰς 800 πήχεων ἔκτασιν, ἐχούσης ἑκατέρωθεν αὐτῆς κρηπῖδα λαξευτῶν λίθων, καὶ σκιαζομένης ἐν εἴδει θόλου ὑπὸ συκομορεῶν, αἰγείρων, πτελεῶν καὶ ἄλλων δένδρων φυτευθέντων κατὰ γραμμὴν ὑπὸ τοῦ περιφήμου Βεζίρου Δαμὰτ-Ἰβραὴμ-πασσᾶ πρὸς χάριν τοῦ πενθεροῦ 'του Σουλτὰν-Ἀχμὲτ τοῦ Γ', οἰκοδομήσαντος, μικρὸν μὲν ἀνωτέρω τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν, καὶ τὸ ὡραιότατον ἐκεῖνο παλάτιον, ἀπομίμημα δῆθεν τῶν Βερσαλλίων καὶ τοῦ Φονταὶν-Βλῶ, ἰδίως δὲ τοῦ παλατίου Μαρλύ, κατὰ τὰ σχέδια τὰ ὁποῖα ἔφερεν ἐκ τῶν Παρισίων ὁ σταλεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου πρέσβυς Μεχμὲτ-ἐφέντης (3)· πλησίον δὲ τοῦ χωρίου Ἀλῆ-μπεηκιοϊοῦ, μέχρι τοῦ ὁποίου ἀναπλέεται ὁ Κύδαρις, τρεῖς εὐρυχώρους μαρμαρίνας δεξαμενὰς μὲ μαρμάρινα ὁλόγυρα καθίσματα, ὑπὸ τὴν δροσερω-

(1) Ὁ Σουΐδας (ἐν φ. Ἡράκλειος), ἐξευγενίσαι θέλων ἴσως τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον, τὸν γράφει Βαρυβύσην, ὡς βαρὺν (=βαθὺν) δηλονότι βυσσὸν (=βυθὸν) ἔχοντα, Βαθυδίνην. (2) Γραφόμενον ἐσφαλμένως εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Γυλλίου Pectinochorium.

(3) Περὶ οὗ ἴδε ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Σκουτάρεως εἰς τὸ Β' Μέρος.

τάτην σκιὰν πυκνῶν δένδρων. Τὸ κάθισμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἦτον ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲτ περίπατος, ἐπωνομάσθη, κατὰ πρότασιν τοῦ ἱστοριογράφου Ῥασσίδ, Χοσρὲβ-ἀμπὰδ (Χοσρόου κτίσμα). Κατὰ μίμησιν δὲ καὶ πρὸς εὐχαρίστησιν τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ γαμβροῦ 'του, ᾠκοδόμησαν καὶ ὅλοι οἱ μεγιστᾶνες περὶ τὰς δύω ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ὡραιότατα περίπτερα μὲ τερπνοτάτους λειμῶνας· ἀλλ' ὅλα ταῦτα ἔγιναν εἰς δύω ἡμέρας παρανάλωμα τῆς μανίας τῶν Γενιτσάρων, ἐπαναστάντων τῷ 1729-1730, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πατρώνα-Χαλὴλ, καὶ ἐκβαλόντων τοῦ θρόνου τὸν Σουλτάνον.

Τὸ παλάτιον δὲ τοῦ Κιαγγὶτ-χανὲ, τὸ ὁποῖον ἐπωνομάσθη Σαὰδ-ἀμπὰδ (εὐδαίμων οἰκοδομὴ), σύγκειται κυρίως ἐκ τριῶν περιπτέρων ὡραιοτάτων, κατεσκευασμένων κατὰ τὸν Ἀσιατικὸν τρόπον, τοῦ μὲν κατὰ μέσον τῆς αὔλακος, τῶν δὲ ἄλλων εἰς τὰς δύω αὐτῆς ἄκρας. Τὸ δὲ κυρίως διαίτημα τοῦ ἀνακτόρου τούτου ἔχει σχῆμα σταυροειδὲς, ἐπιστηριζόμενον ὁλόγυρα εἰς δεκαὲξ μαρμαρίνους κίονας, καμαροειδῶς διατεθειμένους· τὸ πρόσωπον αὐτοῦ βλέπει πρὸς μίαν ὡραίαν μαρμαρίνην δεξαμενὴν, ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς ὁποίας ὑψοῦνται δύο ἀγγεῖα, χαριέστατα ἐσχηματισμένα κατὰ μίμησιν ἀρχαιότροπον, καί τις κίων στρεπτὸς (ἑλικοειδὴς), ἔχων ἀντὶ ἐπιστυλίου τέσσαρας κεφαλὰς πελαργῶν, τῶν ὁποίων ἑκάστη σχηματίζει ἕνα σίφωνα. Περὶ τὰς ὄχθας δὲ τῆς δεξαμενῆς ταύτης, ἥτις βρέχει τοὺς τοίχους τοῦ χαρεμίου, ἵδρυνται κιονάρια ἀρχαίου πορφυροῦ καὶ πρασίνου λίθου πρὸς ἀπόδεσιν τῶν ἀπογείων σχοινίων. Τὸ δὲ νερὸν, πρὶν χυθῇ εἰς τὴν φιάλην ταύτην ἀπὸ τῆς ὑπὲρ αὐτὴν διώρυγος, καταπίπτει κελαρύζον ἀπὸ δύο μαρμαρίνων διαφραγμάτων, τὰ ὁποῖα, διατέμνοντα κατὰ πλάτος τὸ ῥεῖθρον τοῦ ποταμοῦ, σχηματίζουσι, διελαξευμένα κογχοειδῶς, καταῤῥάκτας ἀλλεπαλλήλους διὰ τῶν διαφόρων αὐτῶν βαθμίδων. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ἑνὸς τῶν εἰς τὰς ὄχθας τῆς διώρυγος περιπτέρων, κατεσκεύασται ὑπὸ κατάχρυσον καὶ φατνωματικὴν ὀροφὴν, ἄλλη δεξαμενὴ, ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς ὁποίας λεπτοὶ πίδακες ὕδατος καταπίπτουσι δραγματοειδῶς ἐπὶ μαστοειδοῦς τινος μαρμαρίνου δοχείου, καὶ ἀπ' αὐτοῦ διαχέονται πανταχόθεν.

Τὸ παλάτιον τοῦτο, ἀφ' οὗ περὶ τὰ 1814 μετεκοσμήθη ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν Μαχμοὺτ ἐπὶ τὸ κομψότερον καὶ εὐρυχωρότερον, παρημελήθη μετὰ μερικὰ ἔτη, ἐπισύραν καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ Σουλτάνου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν καρδίαν διήγειρεν, ὡς λέγουσι, θλιβερὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἔκτοτε μένει κατηργημένον καὶ ἔρημον. Πρότερον δὲ ἐν αὐτῷ διῆγεν ὁ Σουλτάνος συνήθως τὰς πρώτας τοῦ ἔαρος ἡμέρας μὲ τὸ χαρέμιόν 'του, καὶ τότε ὅλα τὰ πέριξ ἦσαν ἄβατα, φρουρούμενα ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τῆς Αὐλῆς, περιπολούντων ἀγρύπνως εἰς μακρὰς ἀποστάσεις.

Digitized by Google

Ἐκεῖ ἐδέχετο καὶ τὴν θελκτικωτάτην ἐκείνην ἀναφορὰν, τὴν ὁποίαν ἔφερε πρὸς αὐτὸν περιστέριον, προσηρτημένην εἰς τὸν λαιμόν 'του, ὡς ἐκ μέρους δῆθεν τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα, νεοττοτροφοῦντα κατ' ἐκείνην τοῦ ἔτους τὴν ὥραν, παρεκάλουν τὸν Σουλτάνον 'να ἐμποδίσῃ τοὺς κυνηγούς. Τελετὴ ὠφελεστάτη, τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα καὶ τὸν σκοπὸν εἴθε 'να ἐμιμοῦντο καὶ οἱ ἡμέτεροι, τῶν ὁποίων ἡ κατὰ τοῦτο ἀμεριμνία κινδυνεύει 'να ἐξαλείψῃ τῶν περδίκων ἰδίως τὸ γένος ἀπὸ τῶν τοῦ Αἰγαίου νήσων, ὅπου ἡ γινομένη τὸ Πάσχα τῶν ᾠῶν αὐτῶν θραῦσις εἶνε ἀνυπολόγιστος!

Ἀνωτέρω δὲ τοῦ Νυμφαίου τούτου, πρὸς τὴν δεξιὰν τοῦ Κυδάρεως ὄχθην, ὅλη ἡ πεδιὰς, ὡμαλισμένη πρὸς στάθμην, καὶ ὀνομαζομένη διὰ τοῦτο Τσιρπιτζῆ-τσαΐρ, ἦτον ἀνειμένη, μέρος μὲν πρὸς τὰς ἀκοντοβολίας (τζιρὶτ), μέρος δὲ πρὸς τὰς ἐξασκήσεις τῶν Πυροβολιστῶν.

Περὶ δὲ τὸ πέρας τῆς αὔλακος διαβαίνων τις διὰ ξυλίνης γεφύρας, φθάνει εἰς τὸ χωρίδιον τοῦ Κιαγχὶτ-χανὲ, κείμενον τὸ μὲν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τὸ δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ Βορβύσου ὄχθης, ὅπου γαλακτουργοῦνται τὰ ὡραιότερα ἰουγούρθεια, ἐξ αἰτίας τῆς ἀφθόνου βοσκῆς τῶν πέριξ.

Τὸ τερπνότατον τοῦτο λιβάδιον, κατεσκιασμένον ὑπὸ πυκνῶν καὶ καταπρασίνων δένδρων, τὰ ὁποῖα διατηρεῖ θάλλοντα δι' ὅλου τοῦ θέρους ἡ δρόσος τοῦ ποταμοῦ, εἶνε ὁ συνηθέστερος περίπατος τῶν Τουρκικῶν χαρεμίων καὶ τῶν παροίκων Εὐρωπαίων τοῦ Πέραν, ὅσοι 'δὲν μετοικοῦσι τὸ θέρος εἰς τὸ Κατάστενον.

Περὶ τὰς ἐκβολὰς δὲ ἤδη τοῦ ποταμοῦ σχηματίζονται τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα νησίδες, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπαγεῖς, ὥστε 'δὲν δύναταί τις 'να στηριχθῇ τοῖς ποσὶν ἐπ' αὐτῶν ἐνίων. Εἶνε δὲ πᾶσαι κατάφυτοι μὲ καλάμια, καὶ ἡ πρώτη αὐτῶν ἄρχεται ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ λόφου τοῦ μεταξὺ τῶν δύω ποταμῶν, προϊοῦσα εἰς 600 ὡς ἔγγιστα βημάτων μῆκος· αἱ δὲ λοιπαὶ διαιροῦνται ὑπὸ στενῶν καὶ τελματωδῶν εὐρίπων, οἵτινες πρὸ πολλοῦ ἤθελον ἤδη εἶναι συγκεχωσμένοι ὑπὸ τῆς ἀεννάως μεταφερομένης ἰλύος, ἐὰν 'δὲν ἀνωρύσσετο αὕτη ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰ πλησίον πλινθοποιεῖα καὶ κεραμεῖα. Ἐν τοῖς καλαμῶσι δὲ τῶν νησίδων τούτων κατήρχοντο, φαίνεται, πρὸς νομὴν τὸ πάλαι αἱ ἔλαφοι, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ χρησμοῦ, ἐκλιποῦσαι μετὰ ταῦτα τὸν τόπον συνοικισθέντα καὶ συνεκλιπόντων τῶν πλησίον δασῶν. Καθὼς ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ χέφαλοι ἠγρεύοντο παμπληθεῖς τὸ θέρος διὰ ψιάθων ἐντὸς τῶν εὐρίπων τούτων ἐπὶ Γυλλίου.

Ὁ δὲ λόφος, ὁ διαχωρίζων, ὡς εἴπομεν, ἄμφω τοὺς ποταμοὺς, σχηματίζει περὶ τὴν συμβολὴν αὐτῶν κατωφερὲς ἀκρωτήριον, ἐκτεινόμενον εἰς 1100 βήματα, καὶ καλούμενον ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Δρέπανον, κοινῶς

δὲ νῦν Τασσλὺ-μπουρούν. Περὶ τὴν κορυφὴν δὲ τοῦ λόφου ἦτον τὸ Βουκόλιον τοῦ Διονυσίου, τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ὁποίου τὴν αἰτίαν προεξεθέμεθα ἐν τοῖς περὶ κτίσεως τοῦ Βυζαντίου. Μὲ τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν τόπων συμφωνεῖ ἀκριβῶς καὶ ἡ ἑπομένη περιγραφὴ τοῦ Ν. Γρηγορᾶ: »Περὶ αὐτὰς δὲ ἤδη τὰς τοῦ ποταμοῦ ἐκβολὰς, ἔνθα καὶ τοῦ »πορθμοῦ τὸ πέρας ἐστὶν, ἐξ ἀντιπεριστάσεως τῶν δύο περάτων, τοῦ τε »ποταμοῦ καὶ τοῦ θαλαττίου κόλπου, πολλὴ συσσωρευομένη ψάμμος τε »καὶ ἰλὺς ἑκατέρωθεν, καὶ ἀποθινοῦσα τὸ στόμα, καὶ μόλις στενήν τινα »καὶ δυσέμβολον ἀφιεῖσα διέχειαν βάθους, ὅσην δὴ καταῤῥέων ὁ ποταμὸς »ἐξ ἀνάγκης ῥήγνυσιν, ἑκατέρωθεν τὸ πᾶν εὖρος ἄβατον οὐ μόνον μεγάλαις »καταλείπει τριήρεσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα δίκροτ' ἂν εἴη καὶ κενὰ τῶν πλοίων«. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χαγάνος (χακκὰν) τῶν Ἀβάρων, ἐπιστρατεύσας τῇ πόλει, ἀπόντος τοῦ Ἡρακλείου εἰς Πέρσας, καὶ θέλων διαβιβάσαι τὰ μονόξυλα αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν τοῦ Σκουτάρεως μέρος διὰ τοῦ κόλπου πρὸς διαπόρθμευσιν τῶν ἐκεῖσε ἐστρατοπεδευμένων Περσῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοήθη, »οὐ συνεχωρεῖτο, λέγει τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικὸν, ὑπὸ τῶν σκαφο»καράβων (τῶν Γραικῶν)· καὶ διὰ τοῦτο ἀγωνιῶν, παρεσκεύασε χαλασθῆναι »ταῦτα κατὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἁγίου Καλλινίκου, ὡς τῶν τόπων ἐκεῖσε »ἐπιβράχων ὄντων, καὶ μὴ δυναμένων τῶν σκαφοκαράβων εἰσελθεῖν ἐκεῖσε. »Ἔμειναν δὲ οἱ σκαφοκάραβοι εἰς τὴν ὄψιν τῶν μονοξύλων ἀπὸ τοῦ ἁγίου »Κόνωνος πέραν, εἰς Πηγὰς, μὴ συγχωροῦντες παρεξελθεῖν τὰ μονόξυ»λα«. Ἐπίσης καὶ ἐπὶ Κανταχουζηνοῦ, πυρπολησάντων τῶν ἐν Γαλατᾷ Λατίνων τὰς ἐν τῷ Κοσμιδίῳ ναυπηγουμένας ὑπὸ τῶν ἡμετέρων τριήρεις, διεσώθησαν τρεῖς καὶ μόναι, »ἃς (λέγει ὁ Κανταχουζηνὸς (1)) ἐπεὶ »τὸ κακὸν πάντα ἐπενέμετο, ἄραντες ἐξ οὗ κατεσκευάζοντο τόπου, διὰ »τοῦ κατὰ τὴν καλουμένην Πίσαν διιόντος ποταμοῦ διαγαγόντες, ἀνείλ»κυσάν τε πρὸς τὴν χέρσον, καὶ φρουρὰν ἑκατέρωθεν ἐπιστήσαντες ἐφύ»λαττον«.

Ἐπὶ τοῦ λόφου δὲ τούτου ἔκειτο, φαίνεται, τὸ πάλαι καὶ τὸ παλάτιον (»Βασίλειος καταγωγὴ, περίκυκλος τῇ θαλάσσῃ καθ' ἑκατέρου μέρους«, κατὰ τὸν Μ. Ψελλὸν), ὅπου διέτριβε θηρεύων ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, καὶ ἐδῶ ἴσως προσεβλήθη ὑπὸ ἀγριοχοίρου· διότι ὁ τόπος ἦτον »ἀνδρὶ αὐ»τάρκης θηρατικῷ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ βασιλεῖ τούτῳ«. Ἐδῶ πάντως, »ἐν »τῷ τῆς Σεμέστρης βωμῷ καὶ τῇ τῶν ποταμῶν μίξει«, ἀνήγειρε, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ὁ Βύζας τὸν ναὸν τῶν Διοσκούρων, »ἐν ᾧ καὶ λύσεις τῶν »παθῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐγίνοντο«. Ἀφοῦ δὲ τὴν θέσιν τῶν Διοσκούρων κατέλαβον οἱ θεῖοι Ἀνάργυροι, οἱ χριστιανοὶ ἀσθενοῦντες ἐλάμβανον τὴν

(1) Βιβλ. Γ', δ'.

Digitized by Google

ίασιν ὑπ' ἄλλο μὲν ὄνομα, εἰς τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο μέρος ὅπου καὶ οἱ πρόγονοί 'των εἰδωλολάτραι, καθὼς αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη.

Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου γέφυρα, διὰ τῆς ὁποίας διέβαινον »ἀπὸ »τῆς καλουμένης Ἀντιπέραν εἰς τὴν Πανευδαίμονα«, καθὼς λέγει τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικὸν, εἶχε διάφορα ὀνόματα· διότι ἐλέγετο οὐχὶ μόνον Γέφυρα τοῦ Ἁγίου Καλλινίκου, ὡς εἴδομεν, ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτῆς ναοῦ τοῦ Μάρτυρος τούτου, τὸν ὁποῖον καταπεπτωκότα ἀνῳκοδόμησε λαμπρότερον Βασίλειος ὁ Μακεδών· ἀλλὰ καὶ Γέφυρα τοῦ Κοσμιδίου, καὶ Τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, καὶ Τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, καὶ Τῶν Βλαχερνῶν· περὶ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους Πετρογέφυρα, καὶ συχνότερα

Καμηλογέφυρον.

Τὴν κτίσιν ταύτης ὁ Διονύσιος εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου πατέρα Φίλιππον ἀναφέρει, τοποθετῶν αὐτὴν μετὰ τὸν καλούμενον Αὐλῶνα. »Ἐπεὶ γὰρ διὰ θαλάσσης οὐκ ἦν πρὸς τοὺς Βυζαντίους ἀξιόμαχος, ἐπεβάλετο διὰ ξηρᾶς ἑαυτῷ πορίσαι εὐχέρειαν, λίθους ἐμβαλὼν τῷ τέλματι, καὶ τῷ πλήθει τούτων κατισχύσας τῆς ἐν τῷ βάθει ἰλύος«. Τὴν αἰτίαν τῆς γεφυρώσεως ταύτης, καί τοι ἄλλως ἀπιθάνου, ἐξεθέμεθα προϊστοροῦντες τὰ κατὰ τὸ Βυζάντιον. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος αὐτῆς μέρος ἦτον ξύλινον· διότι ὁ Ἰουστινιανὸς κατεσκεύασε ταύτην ἔπειτα λιθίνην μὲ δώδεκα καμάρας, εἰ καὶ ὁ Χωνειάτης ὑπαινίττεται μίαν μόνην, ὁμοίαν εἶναι λέγων αὐτὴν τῷ μεγέθει τῇ ἐν Χαλκηδόνι. Καταστραφείσης δὲ καὶ ταύτης, ὡς φαίνεται, τῷ χρόνῳ, ἔμειναν μόνον αἱ ἀψῖδες αὐτῆς, καὶ ἰδίως ἡ μεσαία, ἥτις, ἐξέχουσα τοῦ ὕδατος, καὶ σχηματίζουσα ὡς θυρίδα, ὠνομάζετο, κατὰ τὸν Χωνειάτην καὶ ἄλλους, Τρυπητὸς λίθος(1). Ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων (τῷ 1204) ἡ γέφυρα αὕτη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ὑπῆρχε, καὶ οἱ Γραικοὶ, ἀναχωροῦντες μετὰ τὴν ἐν τῷ Πέραν ἧτταν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἔκοψαν αὐτὴν ὄπισθεν αὐτῶν. Ὁ δὲ Γύλλιος λέγει(2) ὅτι αἱ ἀψῖδες αὐτῆς διεκρίνοντο καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του· ἀλλ' οὐκ ἐξεῖχον τοῦ ὕδατος, εἰμὴ κατὰ μερικοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, ὅταν ὠλιγόστευε δηλαδὴ τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ. Εἰς δὲ τὸν παρὰ τῶν ΚΚ. Κάουφφερ καὶ Chevalier ἐκδοθέντα χάρτην τῆς ΚΠ σημειοῦται πινσός τις (pile) τῆς γεφύρας ταύτης, σωζόμενος εἰς τὸ πρὸς βορρᾶν μέρος τοῦ ποταμοῦ· ὅθεν φαίνεται ὅτι ἦτον πολὺ κατωτέρω τοῦ σημερινοῦ ζεύγματος αὐτοῦ.

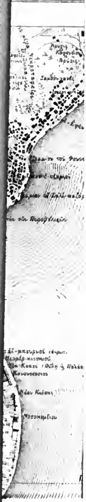
(1) Καθὼς ἀναφέρει ὁ P. Victor καὶ ἐν τῇ Π. Ῥώμῃ Lapidem pertusum. (2) Βιβλ. Δ',ς'.

Παρὰ τὴν τοῦ Φιλίππου γέφυραν ὑπῆρχε, κατὰ τὸν Διονύσιον, βωμὸς Νικαίου ἥρωος, καί τις κολποειδὴς τόπος, πρὸς ἁλιείαν ἐπιτήδειος, καλούμενος Νέος Βόλος. Κατὰ δὲ τὸν Κωδινόν, ἐνταῦθα κατῴκησε Βασιλίσκος τις, ὅς ἦν τῶν ἀπὸ Νουμεριανοῦ Καίσαρος, καὶ ναὸν τοῦ Διὸς παμμεγέθη ἔκτισε, καταστραφέντα ὑπὸ Ζήνωνος τῷ 476. Ἀπὸ τοῦ Βασιλίσκου δὲ τούτου, ὅς τις δὲν εἶνε ἄλλος παρὰ τὸν γυναικάδελφον Λέοντος τοῦ Α' καὶ θεῖον ἐκ μητρὸς τῆς γυναικὸς τοῦ Ζήνωνος, ἐκβαλόντα αὐτὸν καὶ τυραννήσαντα δύο περί που ἔτη, ἐπεκλήθη ἴσως καὶ ὁ ἐν τῷ Κοσμιδίῳ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Ἐν τοῖς Βασιλίσκου, ὅπου ἦτον καὶ ἄλλος ναὸς τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος, κτίσμα Ἰουστίνου καὶ Σοφίας. Ἴσως δὲ αὐτὸς ἔκτισε καὶ τὸ προειρημένον παλάτιον, ὅπου διέτριβε θηρεύων ὁ Ἰσαάκιος, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν καλάθωσιν (la frise) μετέφερεν εἰς τὰ Λαύσου. Ἀλλ' ὁ Κωδινὸς προσθέτει ὅτι καὶ δράκων χαλκοῦς ἵστατο ἐνταῦθα, »καὶ διὰ τὸ λέγειν τινὰς δράκοντα οἰκεῖν τὴν γέφυραν, »παρθένοι ἐτύθησαν, καὶ πλήθη προβάτων καὶ βοῶν κτλ.« Αἱ δὲ μωρολογίαι αὗται, διὰ τῶν ὁποίων καταπαύομεν ἐνταῦθα, οὕτω τυχόν, τὸ πρῶτον τῆς ἐπιβολῆς ἡμῶν Μέρος, 'μᾶς ἐνθυμίζουσιν ὁποίους συγγραφεῖς εἴχομεν ὁδηγοὺς εἰς τὸ πολύπονον τοῦτο ἔργον. Εἴθε τοὐλάχιστον οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, ἀναπνέοντες ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν τοῦ Κιαχγὶτ-χανὲ δένδρων, ὅπου ἤδη τοὺς ἀναπαύομεν, τὰς δροσερὰς τοῦ ἔαρος αὔρας, 'να μὴ αἰσθανθῶσι κἀμμίαν τῶν πικριῶν, ὅσας ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν!

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α' ΜΕΡΟΥΣ

968061

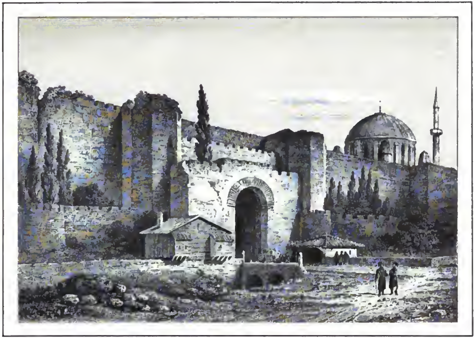
Digitized by Google

Digitized by Google

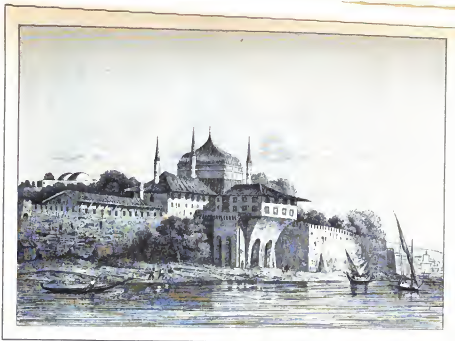

« Ἰδοὺ ἡ γῆ τοῦ Βύζαντος, ἰδοὺ ἡ Νέα Ῥώμη·
τοῦ Κωνσταντίνου ἡ σκιὰ τὴν κατοικεῖ ἀκόμη,
καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Θέμις ἐν πορφύρᾳ
πλανᾶται εἰς τὰ τείχη της μὲ ζάθρον εἰς τὴν χεῖρα. »

Μέρος τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ παρὰ τὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως πύλην (Ἐδρινὲ-καπυ)

Digitized by Google

Το ποτε ἸΝΤΖΙΑΛΎ-ΚΙΌΣΚ
ἐπι τοῦ Σαραι-μπουρνοῦ

Ἡ Μεσημβρινοδυτικὴ πρόσοψις τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Digitized by Google

ΒΥΖΑΣ

ὁ πρῶτος τοῦ Βυζαντίου κτίτωρ.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ͂ΝΟΣ ὁ ΜΈΓΑΣ

(ἐκ νομίσματος ἀρχαίου)

γενν τῷ 272. αὐτοκρ τῷ 306 ἀποθ τῷ 337.

„Ὅση δ᾽αὐτοῦ τῇ ψυχῇ πίςεως ἐνθέου ὑπεστήρικτο δυναμις, μαθοι
„ ἄν τις καὶ ἐκ τοῦδε λογιζόμενος, ὡς ἐν τοῖς χρυσοῖς νομίσμασι
„ τὴν αὐτοῦ αὐτός εἰκόνα ὧδε γράφεσθαι διετύπου. ὡς ἄνω βλέπειν
„ δοκεῖν ἀνατεταμένος πρὸς Θεόν, τρόπον εὐχομένου“

Digitized by Google

ἸΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ
ὁ Μέγας
γενν. τῷ 483, αὐτοκρ. τῷ 527, ἀποθ. τῷ 565.

«Τὸ μὲν οὖν σῶμα οὔτε μακρὸς οὔτε κολοβὸς ἄγαν, ἀλλὰ
μέτριος ἦν· οὐ μέντοι ἰσχνὸς, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ εὔ-
σαρκος· τὴν δὲ ὄψιν, στρογγύλος τε καὶ οὐκ ἄμορφος»

Digitized by Google

ἸΟΥΛΙΑΝΟΣ

ὁ αὐτοκράτωρ

γενν. τῷ 332, αὐτοκρ. τῷ 361, φον. τῷ 363.

«Τῷ δὲ προσώπῳ, φύσει γεγονότι μὴ λίαν καλῷ, μηδ' εὐπρε-
«πεῖ, μηδ' ὡραίῳ, ὑπὸ δυστροπίας καὶ δυσκολίας αὐτὸς προσ-
«έθηκα τὸν βαθὺν τουτονὶ πώγωνα.»

Digitized by Google

968061

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MAESTRELLI
LEGATORE
Via delle Terme 8

B.5.3.31